13
1 K
24

ANNOTATIONES Priores & Poſteriores Gulielmi Budæi Pariſienſis, Conſiliarij Regij, ac libellorum ſupplicum in Regia Magiſtri, in Pandectas.

NVNC poſtremùm ad exemplar ipſius auctoris nō paucis in locis emendatiores & locupletiores factæ: atque etiam à doctiss. uiris ab initio uſque ad finem ſumma cura recognitæ & collatæ.

QVIBVS *acceſſerunt duo ampliſsimi indices: quorum prior capita Iuriſconſultorum quæ in hiſce Commentariis explicantur, continet: Poſterior uerò uerba ipſa & ſententias ordine alphabetico digeſtas, complectitur.*

Ex Legato Ill.mi Coccini

LVTETIAE.

Ex officina typographica Michaelis Vaſcoſani, uia Iacobæa, ad inſigne Fontis.

M. D. LVI.

Ex priuilegio Regis ad ſexēnium.

Gulielmi Budæi Parisiensis Regis secretarii, in annotationes

Ad libros Pandectarum præfatio, ad illustrissimum uirum Ioannem Deganaium Cancellarium Franciæ.

VAE res mihi in primis exoptanda fuit, uir illustrissime Ioannes Deganai, ea mihi hoc tempore forte (ut spero) fortuna euenit. nam cùm abhinc septem plus minus menses, paulò pòst quàm tu ad principem istum magistratum assumptus es, Annotationes quasdam in Pandectas scribere cœpissem, iam inde in mentem mihi uenit faciendum omnino mihi esse, ut hi nostri commentarioli parum ab auctore me futuri plausibiles, amplũ aliquod nomen augustumque præferrent exeuntes in publicum: cuius uelut auspiciis freti, ancipitem iudiciorum aleam securè experirẽtur. Hoc autem me animo agitantem, fama recentis tui honoris, qua omnia hîc loca publica priuatáque personare cœperant, diutius quærere quo mihi erat opus, non siuit. Ea uerò ut tum me admonuit quid mihi agendum esset, ita nunc libro iamiam prodituro aduentanti tu Principi præcurrens, sic in hanc urbem in ipso (ut aiunt) articulo uenisti, ut non modò oblatum te mihi, sed etiam (nisi longè fallor) appositum existimare debeam, cui librum meum dicatum, in manum etiam porrigerem primo omnium uidendum. Etenim nisi casus me aliquis necopinantem deiecit, uideor mihi non spernendo amoris loco apud te pridem, dudum, modò fuisse, ac nunc etiam esse. Cuius rei documẽta haud obscura dedisti, cum res ita nostræ tulerunt, tametsi nulla mea in te officia, nulla unquam obsequia constitissent. Literarum nonnulla commendatione tantùm tibi notus eram, cætera prorsus omnia nihil ad te attinens. Verùm id extra causam est. Hoc uerò causæ proprium, quòd ea ratio est libri nostri, ut nisi magno aliquo patrocinio defendatur, uix eum ab incendio uindicaturum me sperem. Magna enim simul inuidia, simul infamia flagraturum opinor, nisi tuo paucorúmque testimonio excitandã mox à multis inuidia restinguatur. Quippe eiusmodi res dicere aggressus sum, ut si doctorum hominum statera expendantur, nec à leuitate, nec ab inscitia proficisci, nec procul à uero abesse uideri possint: sin uulgi trutina examinentur, nihil æqui boníque laturum ex hominum iudicio sperare me debeam. In quo tamen illud est iniquitatis, quòd inter eos quos de causa nostra in consilium huius libri editione mittimus, sessuros complures uidemus, qui ad summam ignorantiam, iniustum etiam inexpiabiléque odium literarũ meliorum allaturi domo sunt. In quarum literarum auctoritate cardo diiudi-

candæ rei haud dubiè uertitur. Quòd si ex more forensium iudiciorum iniquos nobis homines, atque adeò ex professo inimicos, ex iudicum albo reiicere possemus, ingenti sanè fiducia ad iudicium doctorum bonorúmque accederemus. Nunc id non licet, ac nihilo secius tamen subeundam sic quoque aleam putauimus, una maximè re freti, quòd à qua parte stetisse doctos bonósque constiterit, ibi calculorum uictoriam esse homines utique interpretabuntur. In huiusmodi enim ferè iudiciis appendi sentētiæ, non numerari solent. Atqui unde tu steteris, inde quoque plerosque bonorum staturos esse confido. Nam quæ est auctoritas non modò magistratuum antistitis, sed etiam tua (tecum enim nunc, non cum Cancellario loqui uideor) quotus quisque doctiorum in sententiam tuam transire dubitabit? Tuam ego auctoritatem appello: eius hominis auctoritatē, qui per omnes ætatis progressus, totidem honorum ciuilium gradus suopte nixu, nullo manum porrigente scandens, non antè, quàm ad culmen honorum euasit, scandendi finem fecit: ut non fortunæ beneficio, sed suo merito peruenisse eò credi possit. Cuius ea uis fuisse ingenij atque animi cernitur, ut quocunque loco natus esset, in quodcunque tempus incidisset, fortunam ipse sibi facturus uideretur. Qui cum in reliquis uitæ partibus honoratissimos gerendo magistratus, tanquam poëta doctus in primis fabulæ partibus populo perplacuerit, in extremo eodémque summo actu omnibus animi uiribus effusis ingētem theatro toto plausum excitaturus existimetur. Proinde in te uno permultis suffragiis periclitari mihi uideor. Quare te alloquens, bonos omneis tecum exorandos habeo, ut si qua temere aduersus receptę atque adeò sacrosanctæ hactenus auctoritatis scriptores dixisse primo statim occursu uidebor, quasique iurisperitorum maiestatem suggillare uoluisse: ea non ex mea fiducia, nimia dicam, an incauta? sed ex rebus ipsis potius nullo receptarum opinionum præiudicio utentes, etiā etiámque æstimare in animū inducāt: iudiciúmque ad finē perlecti libri sustinere, nec magnis auctorum nominibus opponendis ueritati præscribere, quodam nunc postliminio longo interuallo redeunti. Neque enim me latet quàm sit arduum, uetustis nouitatem, nouis auctoritatem, dubiis fidem, obscuris lucem dare. Atenim in Catonis reprehensionem incidi, qui culpam deprecari, quàm culpa uacare maluit, ut ille quondam Albinus, qui homo Latinus cum res Romanas oratione Græca scriptitasset, uenia se dignum esse censebat, si quid in historiis suis aut parum compositè, aut minus eleganter scriptum esset, ob hoc à Catone derisus. Sic prouidētioris fuisse dicent (ut opinor) æquitatis iniquitatísue iudiciorum tanto reatu periculum non facere, quàm nunc serò errorem facinoris ancipitis deprecari. Hoc in loco cum hærerem, subiit illud de Diogene memoriæ proditum à Græcis auctoribus. Philippus Alexandri magni pater cum expeditionem aliquando apparare in Corinthum diceretur, Corinthij prætrepidi, rerúmque suarum satagitantes, ad opera certatim incumbere cœperunt: hic arma sibi comparans, ille lapides congerens, alius muros in

altitudinem substruens, nonnulli propugnacula firmantes, alij aliud agentes, quod ad munitiones pertineret. Quod eorum studium Diogenes cum cerneret, nihil habens aliud commodius quod ageret (nullus enim ad rempub. administrandam opera eius hominis utendum existimabat) extemplo philosophico pallio præcinctus, dolium illud suum fictile, quod gurgustij uicem præbuisse ei dicitur, subuoluere, deuoluere, ultro citróque uersare per uicinum urbi collem cœpit. Admirante autem quodam eius amico, ac percunctante, Quidnam id agis ô Diogenes? Voluo (inquit ille) ego quoque dolium, ne unus inter tot operi intentissimos cessator esse uidear. Sic & ego cum ocij rationem reddendam esse cénserem homini quidem aliqua facultate prædito, aut certè literis his initiato, dolium uoluere institui, ne desidia aut inertia emarcuisse crederer, aliis ad rem attentissimis, atque in umbraculis domesticis animum despondisse, quod mihi à uiris haud spernendis non semel obiectum est. Id modò periculum est, ne cùm ocij mei rationem constare tibi paucísque præterea uolui, dolium fortè fictile ac fragile per loca interim petrosa perque aspera imprudens obuoluerim: id est necubi stylo indulgens, in offensionem quoque bonorum, eorúmque quibus approbare hoc meum opus uolebam, incautius impegerim, atque ita confractum dolium, librúmque conuiciis laceratum referam: spémque meam irritam & inanem euasisse sentiam: ille ego, qui aliquod operæprecium iugi eodémque semestri labore fecisse mihi uidebar. Quod si mihi contigerit, Attilianum illud in me illico paratum esse scio. Satius siquidem esse dictitabat Attilius, ociosum esse, quàm nihil agere, id est quàm inaniter uexari, ut Sisyphus ille in fabulis, uoluens & ipse saxum, sudans nitendo, nec proficiens hilum. Sed fortuna, quæ famam rebus preciúmque constituit (ut inquit Curtius) istud quoque uiderit. operam enim tantùm præstare ac propositũ candidum, non etiam euentum iudicij potui. Itaque si mihi fortuna defuerit, non tamen ipse mihi deero. Nec si secus nostra interpretetur homines, mœrori propterea me daturus sum, quasi oleum operámque perdiderim. Sunt enim, sunt quædam quæ non modò alienis, sed meis etiam amicorúmque ponderibus examinanda ducam, diémque tandem confido tanquam æquũ iudicem, unde ius steterit, inde uictoriam daturã. Antimachus Clarius poëta, ut auctor est Cicero in libro de claris oratoribus, conuocatis auditoribus cum legeret quoddam suum uolumen, omnésque eum legentẽ præter Platonem reliquissent, Legam (inquit) nihilominus. Plato enim unus mihi instar est omnium. Et rectè, inquit Cicero. Poëma enim reconditum, paucorum approbationem assensúmque postulat. Similiter ego ut tecum quamplurimos scriptis nostris calculum candidum adiicere optauerim, sic si id fieri nequit, te certè cum uno & altero primæ sententiæ uiris adesse mihi sperem, omniúmque instar uos esse existimem, ut ueluti suffragium Mineruæ (ut aiunt) emeritus esse uidear. Nihil autem habet nec fortuna tua maius, quàm ut possis, nec mens tua melius, quàm ut uelis ad ueritatem indagan-

dam(præſertim quod ad res Gallicas attinet) excitare ſtudioſos. Quod uerò ad eos pertinet,qui ueritati obſtrepere,ac quo iure quáque iniuria tueri malè parta animis obſtinauere, nec dedoceri uelle quæ perperam didicerunt, nullus eſt mihi locus ueniæ. Proinde ab huiuſmodi nec ius nec iniuriam deprecor:accipiendas enim mihi plagas pro re nata uideo. Verùm hoc unũ ſaltem exorari ſe ſinant, πάταξον οὖν καὶ ἄκουσον, inquit Alcibiades ad Eurybiadem ſublato ſcipione loqui eum uetantem,Feri ſanè,inquit, & audi. Sic iſti ſanè feriant,dum audiant. Vulnus etiam recipiam(ut dicitur) ſi modò Marte ſuo plumbeo impugnare me inſtiterint,nec in flammam coniicere inuidiæ concitatæ. Annotationes nunc in quatuor & uiginti libros Pandectarum edidi, in reliquos editurus, cum aliquantiſper interquieuero,ſi modò per ocium ac ualetudinem licebit,quæ me hoc inceptum non modò intermittere diu, ſed etiam abrumpere abiicereque coëgit. Pariſiis,Pridie Nonas Nouembris,Milleſimo quingenteſimo octauo.

AEGIDIO MAGISTRO, VIRO CLARISSIMO, Senatúsque Parisiensis Præsidi longè dignissimo, Ioan. Theodoricus Bellouacus. S. P. D.

SI pulchrum est, amplissime Præses, id quod Crispus ait, benefacere Reipublicæ, multò pulcherrimum fuit Budæo, incomparabili certè uiro, tãtum beneficiorum in Remp. suis scriptis planè diuinis contulisse, ut eorum memoria nullis annorũ myriadibus sit intermoritura. Is de Rep. bene merendi tantisper dum esset in uiuis, nullum finem facturus, sub extremum diem suum nobilissimas illas in iuris Pandectas Annotationes, si nõ in totum, certè multis in locis & emendauit sua ipse manu, & accessione non pœnitenda locupletauit. Qui postremus hominis ad Remp. iuuandam nati labor, quum in manus incidisset meas, faciendum mihi putaui, animum ut adiicerem ad uolumen totum à capite (quod aiunt) ad calcem maxima cum cura recognoscendum, periclitaturus num & ego subeũdis his partibus, usui quadantenus esse possem Reipublicæ: quod pensum si strenuè & cum fide conficerem, magnam me gratiam apud omnes bonarum literarum candidatos initurum existimabam. Perlustratis igitur aliquot paginis, deprehendi non uacasse homini & seni, & ualetudinario, & aliis nunquã non districto negotiis, præclaras illas Annotationes de integro relegere. Proinde quod aut typographorum, ut ferè fit, incuria, aut locorum è uariis auctoribus à Budæo citatorum deprauatione peccatũ erat, id uerò melioribus codicibus in cõsilium adhibitis, magno studio, nec minore iudicio correximus: mendas, quæ plurimæ irrepserant, expunximus: pro adulterina nothâque lectione germanam ac legitimam reposuimus: uarias quoque lectiones fixo ad marginem asterisco indicauimus. Adde quòd solenne fuit Budæo, ut & aliis plerisque, ueterum testimonio sua hunc in modum confirmare, Cicero, Tradit Quintilianus, Sic loquitur Curtius. At quo in libro? qua libri parte? Méne par est, excutiendi istius tui testimonij causa, totum perlegere Ciceronem? tantóne lectorem putas otio abundare? Censeris, fateor, doctissimi cuiusque iudicio, in prima bene peritorum classe: quinetiam per me licet, ipsam classem ducas, sic meritum est tuum: non continuò tamen fiducia tui, in aurem utranque sic dormio, ut quæ tradis, ea nolim ipse expendere, meísque ponderibus examinare. Qui secus fecerit, hunc frequenter magno in errore uersari necesse est. Tu quidem (ut iterum dicam) in doctorum consessu citra controuersiam primas tenes: quis negat? at homo tamen es. Iam olim obliteratum est Pythagoreum illud, IPSE DIXIT. Lectorem igitur hac diu quærendi molestia leuaturus, locos ipsos ita notaui, ut ad manum habeat qua quemque libri parte mox inueniat. Qui sanè labor si ipsi Lectori tam gratus erit, quàm mihi fuit parum leuis, operæ in hæc impẽsæ nequa-

quam me pœnitebit. Quid autem hac editione per omnia quàm superiores omnes meliore præstiterimus, nemo rectè iudicauerit, nisi qui hâc cum illis non oscitanter nec in transcursu composuerit. Porrò cur has quâ Budæi, quâ nostras castigationes, tuo potissimùm auspicio, Præses æquissime, in publicum prodire uoluerim, fecit ipsa rei qua de re agitur, conditio. Vt enim iuris monumenta Budæus ad sempiternam sui nominis memoriam feliciter scriptis illustrauit suis, ita tu è sublimiore tribunali in hoc totius orbis celeberrimo Senatu ius uiua uoce cum immortali tua gloria feliciſſimè reddis. Quo nomine quantum tibi in præsens debeat Respublica, quantúmque in posterum sit debitura, quis est tam bardus, ut non intelligat? aut tam impudens, ut ingenuè fateri detrectet? Ista certè doctrina, ista uirtute, ista denique uitæ integritate & sanctimonia eò euasisti, quò perpaucis datur adspirare. Nimirum quid non assequatur summa eruditio cum summa uirtute coniuncta? Gratulor itaque mihi, nec priuatim magis quàm publicè, quòd nostro omnium bono uel maximo, ad hoc tam eximij magistratus fastigium ab optimo iuxtà ac prudentissimo Principe sis euectus. Neque uerò emerendi fauoris tui gratia, in has tuæ tum iurisprudentiæ, tum probitatis laudes mihi fuit excurrendum, qui domestico præconio per te clarissimus, nihil egeas alieno: recta insuper conscientia fretus, hominum laudationes nihil morêris. Sed quid agas? Ea uis est ueritatis, ut uolentibus nolentibus nobis erumpat: quam si quis uel tegere, uel obliuione penitus obruere adlaboret, is profectò meras nugas egerit, tandem enim emerget aliquà, cunctísque sese conspiciendam propinabit. Itaque mihi non potui temperare, æquissime Præses, quin publico hoc elogio exteris quoque nationibus testificarer, in quanta hîc sis apud omneis ordines admiratione. Ego uerò priuatim quid tuæ amplitudini pro singulari tua in me beneuolentia debeam, hæret mihi pertinaciter in animo. neque enim adeò fluxa memoria, neque adeò illiberali sum ingenio præditus, ut quàm bene semper fueris in me animatus, obliuisci possim aliquando. Hoc igitur munusculum, ceu certissimum meæ in tuam auctoritatem atque amplitudinem obseruantiæ testimonium, eo uultu precor excipias, quo soles ea quæ ab iis proficiscuntur, quos tibi bene cupere intelligis: méque tibi, si quis alius, addictum ac planè deuotum, de tuorum clientum albo nunquam expungi sinas. Vale.

CAPITA IVRISCONSVLTORVM QVAE in hisce Gulielmi Budæi Commentariis explicantur.

EX PRIORIBVS ANNOTATIONIBVS GVLIELMI BVDAEI.

EX PRIMA PARTE PANDECTARVM.

Ex

A

L. Qui

HVC ACCEDVNT EA IVRIS CAPITA QVAE παρέργως in superiorum capitum explicatione enodata reperiuntur, in quorum omnium collocatione Titulorum iuris seriem obseruauimus.

EX PARTE III. PAND.

EX PARTE IIII. PAND.

Ex

FINIS.

EXTRAICT DV PRIVILEGE DV ROY.

PAR grace ſpeciale, pleine puiſſance & auctorité Royalle, a eſté donné & octroyé à Michel de Vaſcoſan Imprimeur & Libraire iuré en l'Vniuerſité de Paris, priuilege pour le tẽps & terme de dix ans, pour tous les liures que ledict de Vaſcoſan imprimera cy apres, leſquelz n'auront eſté au parauant imprimez en ce Royaume: & ſix ans pour ceulx, leſquelz auront eſté par luy reſtituez & illuſtrez de notables corrections, emẽdations & additions, comme les preſentes Annotations ſur les Pandectes, compoſees par feu Monſieur Budé, à commencer du iour & datte de la premiere impreſsion de chacun deſdicts liures: que nul en ce Royaume, pais, terres & ſeigneuries, puiſſe pendant & durant ledict temps, imprimer, faire imprimer, uendre & debiter les liures par luy ainſi corrigez, emendez & imprimez, iuſques apres ledict temps finy & accõply: auec inhibitions & defenſes à tous, de quelque condition ou eſtat qu'ilz ſoient, de aucune choſe attenter contre le contenu dudict priuilege, ſur peine de confiſcation des liures qui auront eſté ainſi imprimez, contrefaictz, & mis en uente: & de telle amende que les iuges uerront y deuoir eſchoir & appartenir, applicable, cõme leſdicts liures confiſquez, moitié au Roy & moitié audict de Vaſcoſan, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques. Et oultre ce, eſt octroyé audict de Vaſcoſan, que mettant par luy en brief au commencemẽt ou en la fin des liures qu'il imprimera, le contenu des lettres dudict priuilege, elles ſerõt tenues pour ſuffiſamment ſignifiees, & uenuës à la cognoiſſance de tous les Libraires & Imprimeurs, comme plus à plein eſt contenu & declairé par leſdictes lettres de priuilege ſur ce dõnees à Paris, l'unzieme iour de Feurier, l'an de grace mil cinq cens cinquãte trois: & du Regne dudict Seigneur le ſeptieme.

Par le Roy, le Seigneur de Seaux, Maiſtre René Baillet,
Maiſtre des requeſtes de l'hoſtel preſent.

Signé Mahieu.

Et ſeellé du grand ſeau en cire iaune à double queuë.

Acheué d'imprimer le XXX iour de Mars. 1556.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, REGII SECRETARII, ANNOTATIONES IN LIBROS PANDECTARVM.

Ex lege prima, De iustitia & iure.

IVS est ars boni & æqui.) Accursius hunc locum enarrans, aliud bonum esse censet, aliud æquũ: nec satis hoc explicat. Nos uerò rem animaduersione dignã esse iudicãtes, explicandam latius censuimus.
C Ius est (inquit Donatus Grammaticus) quod omnia *Ius.*
recta & inflexibilia exigit: æquitas est, quæ de iure *Aequitas. Aequum.*
multum remittit. Terent. in Adel. *Act. I. Sce. I.*

Ille ut item contrà me habeat, facio sedulò.
Do, prætermitto: non necesse habeo omnia
Pro meo iure agere.

Non est (inquit Donatus) necesse, etiamsi liceat, sæuum esse patrem. hoc est, *Sæuire patrẽ*
suo iure agere. Et mirè, inquit idem, ostendit Terentius, ius suum non nisi necessitate esse seruandum. Inde meo iure, tuo iure, suo iure: de quibus ali-
D bi dicendũ. * Iulianus de contractibus bonæ fidei loquens, In his contra- ** Vlpianus.*
ctibus, inquit, alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono & æ- *L. secũda. De actionibus & obligationibus.*
quo præstare oportet, id est, non de eo solo quod cautum est. Quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem. Paulus, Desiit enim bonum & æquum *L. Qui seruũ eodem titulo.*
esse, iniuriatum condemnari eum, qui æstimationem præstitit. Papinianus, Quæsitum est, an ad hæredem necessarium, cum se bonis nõ immiscuisset, *Ex bona fide. Bonũ & æquum.*
sepulchri uiolati actio pertineret? Dixi, rectè eum hac actione experiri, quæ in bonum & æquum concepta est. id est, ut inquit Accursius, non seruato *L. penult. De sepulchro uiolato.*
iuris rigore, scilicet quanti æquum esse uidebitur. Aristoteles libro quinto
E Ethicorum de iustitia & iure copiosè disputans, duo hæc tanquam differentia, ponit, non tanquam genere diuersa, ius, & æquum bonúmque: id est *Cap. 10. ad finem.*
ut ipse appellat, τὸ κατὰ τὸν νόμον δίκαιον, καὶ τὸ ἐπιεικές. Bonum & æquũ, inquit, cum sit cuiusdam iuris, ius est præstantius uel melius: non autem ut genus aliud æquum & bonum, iure præstantius est. Porrò æquum & bonum ius est, non illud quidem lege comprehensum, id est legitimũ: sed legitimi iuris emendatio, hoc est ἐπανόρθωμα τοῦ νομίμου. Siquidem cum lex posita sit in uniuer-

ſum,ſint autem quædam de quibus uniuerſim caueri non poteſt:lex tamẽ F
nihilo ſecius in uniuerſum loquitur neceſſitate coacta,tametſi id rectè fieri nequit.uidelicet lex id quod plerunque accidit, amplectitur, errati ipſa ſui conſcia:quanquam id non legis aut legiſlatoris,ſed rei ipſius peccatum eſt.Sic enim natura comparatum eſt, ut omnia quæ aguntur, eodem legis præſcripto conſtitui non poſſint.Idem in iij.Polit. Oportet,inquit,leges rectè latas ſummam poteſtatem habere:magiſtratũ uero,ſiue unus, ſiue plures ſint,eorum poteſtatem habere,de quibus lege caueri ſatis exactè non poteſt.Hac igitur ratione τὸ ἐπιεικὲς,ut Ariſtoteles uocat,id eſt æquum & bonũ, emendatio eſt iuris ſcripti,quod ipſe τὸ δίκαιον appellat,quatenus ſcilicet aliter de nonnullis ſtatuit, de quibus lex ferri non potuit in uniuerſum: quod ipſum ut fiat,decreto opus eſt,uel plebiſcito.Quippe indefinitarum rerum indefinita & norma eſſe debet:ut quemadmodũ in Lesbia ſtructura, plumbea norma adhiberi ſolet, quæ ad lapidis formã transformari poſſit,& ſubinde immutari:ſic ad huiuſmodi ſpecies rerum, cum uſus uenerit, decreta accommodari oportet legi derogantia. τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολίβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών, καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. Quibus uerbis(ſi quidem rectè uertimus) Ariſtoteles ſignificat eos iudices,quibus ex bono & æquo iudicare aut legi- H
bus aut moribus licet(cuiuſmodi ſunt ſuprema tribunalia, quæ præſcripto iuris uſquequaque non adſtricta ſunt,id eſt quæ interdum pro re nata liberam cauſarum diſceptationem habent) æquo & bono ita uti debere,ut cæmentarij fabri & ſtructores Leſbia norma utuntur. Cum enim cæteri fabri ſoleant ſtructuras ſuas ad normam exigere:Leſbij ſoli plumbeam normam habentes,pro arbitratu ſuo flexibilem & ſubinde mutabilem, ita ad normã ſtructuram ſuam exigunt,ut interdum ſi lapidis natura non facilè ad ſtructuram æquabilis peruicerit,normam ad ſtructuram inflectant: & ſtructuræ normam,non normę ſtructuram accommodent:quò ſcilicet opus ſuum I
conſummari poſſit. Sic & ſuprema tribunalia interdum nõ modò iuris præſcriptum, ſed ne ſuarum quidem ſententiarum præiudicia ſequuntur,prægrauante æqui bonique lance in perpendendis temporum, perſonarum,locorum,& aliis qualitatibus.Proinde Ariſtoteles uno uerbo Epiices appellat, quod noſtri æquum & bonum dicunt,& interdum æquitatem, ut Ariſtoteles Epiician.Malè igitur & inſcitè Accurſius æquum & bonum diſtinxit. Hanc Ariſtotelis Epiician non iam uulgus,ſed etiam literati Epicaian uocant,indéque uerbum Epicaizare faciunt,ut proculcariſſimum ac maximè protritum (quis enim non hoc uerbum identidem in ore habet?)ita à pau- K
cis ſatis,ut arbitror,intellectum.Quod autem epicaizare dicunt, latinè dici debet ex æquo & bono ſtatuere, ex bono & æquo arbitrari,cenſere, æſtimare,conſtituere.quod ſi nobis permittamus uno uerbo dicere, epiicizare dici debet,non epicaizare.ἐπιεικίζειν dicitur,& ex fide bona ſtatuere apud antiquos.hinc contractus bonæ fidei dicti,à ſtricti iuris contractibus diſtincti. Ius autem quod ſtrictum Iuriſconſulti dicunt, Ariſtoteles ἀκριβοδίκαιον uocat,

Marginalia: Cap.7 ſub finem. — Τὸ ἐπιεικές. — Τὸ δίκαιον. — Ethic. lib.5. cap.10.ad finem. — Lesbia ſtructura. — Lesbij fabri. — Epiices. — Epiicia. — Epicaia. — Ex bono & æquo arbitrari, &c. — Ἐπιεικίζειν. — ἀκριβοδίκαιον

Ex lege prima, De iuſtitia & iure.

A cat, quasi ius exactius duriúsque: & qui illud æquitati præferunt, Acribodicæi ab eodem dicuntur, quasi præduri interpretes iuris, quasique deterioris iuris studiosi, usurpatorésque. Iudicem enim æquum & bonum describens, qui Epiices ab ipso dicitur, ita inquit, ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς καί περ ἔχων νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι. Vtrunque autem horum Cicero in oratione pro Cecinna eleganter descripsisse paucis uerbis uidetur: Istum locum, inquit, fugis & reformidas: & me ex hoc (ut ita dicam) campo æquitatis, ad istas uerborum angustias, & ad omnes literarum angulos reuocas. in iis ipsis intercludere insidiis, quas mihi B conaris opponere. Non deieci, inquis, sed eieci. peracutum hoc tibi uidetur. Hic est mucro defensionis tuæ: in eum ipsum causa tua incurrat necesse est. Verba sunt Ciceronis refellentis eum, qui in causa interdicti non se ui de fundo deiecisse Cecinnam, qui ad fundum usque metu non accessisset: sed eiecisse dicebat, quia accedere ausus non esset. Ego enim, inquit Cicero, tibi refero: si non sum ex eo loco deiectus, quò prohibitus sum accedere: at ex eo sum deiectus, quò accessi, unde fugi. Quibus uerbis appositissimè refelli possunt iurisconsultorum recentiorum cauillamenta, qui huiusmodi uerborum aucupiis argumenta ualidissima elicere se credût ad noua quædam C iuris dogmata constituẽda, quasi unaquæque syllaba iuris & ciuilis & pontificij uim suam quandam certámq; obtineat. Idem Aristot. lib. primo Rhetoricorum, ἔστι δὲ, inquit, τὸ ἐπιεικὲς τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. συμβαίνει δὲ τοῦτο τὰ μὲν ἀκόντων, τὰ δὲ ἑκόντων τῶν νομοθετῶν. ἀκόντων μὲν, ὅταν λάθῃ· ἑκόντων δὲ, ὅταν μὴ δύνωνται διορίσαι, ἀλλ' ἀναγκαῖον μὲν ᾖ καθόλου εἰπεῖν, μὴ ᾖ δὲ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ex quo loco Iulianus iurisconsultus sumpsisse uidetur ea quę scripta sunt in tractatu De legibus, in cap. Neque leges, & quæ sequuntur. Stricti autem iuris uocabulum peculiare est iurisconsultorum, ut & alia pauca reliqui scriptores id summum ius appellant. Cicero in primo Offic. Existunt etiam sæpe iniuD riæ calumnia quadam, & nimis callida & malitiosa iuris interpretatione · ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Terent. in Heauton. — Strictum ius. — Summũ ius. — Act. 4. scen. 5.

- neque tu scilicet
Eò nunc confugies, Quid mea? num mihi datum est?
Num iussi? num illa oppignerare filiam
Meam me inuito potuit? uerum illud Chreme
Dicunt, Ius summum sæpe summa malitia est.

Columel. libro primo de officio patrisfamiliâs erga colonum loquẽs, Sum- E mum ius, inquit, antiqui summam putabant crucem. Inde summo iure agere dicebant, pro eo quod est non ex æquo & bono, sed iniquiore quodam iure & præfracto. Cicero pro Cecinna, Non enim minus laborat Cecinna, ne summo iure egisse, quàm ne certum ius non obtinuisse uideatur. Vult, inquit Cicero, Cecinna hanc me causam uerbosius explicare, nõ quòd euentum litis timeat, quippe qui certissimo iure nitatur, si uti uelit iure sibi legibus moribúsque concesso: sed causam suam iudices uult uobis æquam — Cap. 7. — Summo iure agere.

probari,non modò certam,& æquitate quoque, non modò iure niti.Idem, F
Nam cæteri tum ad istam hortationem decurrunt, cum se in causa putant
habere æquum & bonum quod defendant: si contrà uerbis & literis,&,(ut
dici solet) summo iure contenditur, solent eiusmodi iniquitati, boni & æ-
Pro Quintio. qui nomen dignitatémque opponere. Hoc ipse alibi ad extrema & inimi-
cissima iura decurrere dicit: de eo loquens,qui bona ex edicto possidenda
postulabat,cum tamē alia uia suum seruare posset.Et pro Quintio, Si quid
Intra parietes experiri & disceptare. in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur.id
est,aut inter amicos disceptandam rem permitteret citra iudicium, & extra
cancellos forenses,aut apud iudicem concesso sibi legibus aut moribus iu- G
Epistolæ initium est, Noli putare. re uteretur,id est rigore iuris ad extremum non decederet.Et ad Atticum li-
bro decimosexto. Ego,si me non improbissimè Dolabella tractasset, dubi-
tassem fortasse utrum remissior essem,an summo iure agerem. Atqui Cice-
ronianæ illi sententiæ in primo Officiorum congruit illa Pauli Iurisconsul.
sententia,qui de bono & æquo loquens in tract.de uerborum oblig.lege,Si
seruum,ita inquit: In hoc genere plerunque sub auctoritate iuris scientiæ
perniciosè erratur.Hinc illud est etiam Solomonis Ecclesiastæ septimo,No-
li esse iustus multum,neque plus sapias quàm necesse est. Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ,
καὶ μὴ σοφίζου περισσά. id est,noli esse ἀκριβοδίκαιος,ut Aristoteles uocat. Secundū H
ἐπιείκεια. hoc uidetur non cuiusuis hominis esse ἐπιείκειαν tractare, quam Cicero nūc
æquum bonum,nunc æquitatem uocat:ut in Bruto,Hoc inquit,cùm sæpe
aliàs,tum apud Centumuiros in causa M.Curij cognitū est.ita enim multa
Crassus tum contra scriptum pro æquo & bono dixit,ut hominem acutissi-
**uersabatur.* mum Quintum Scæuolam,& in iure(in quo illa causa * uersabatur)peritis-
Cap.14. simum,obrueret argumentorum exemplorúmque copia. Tranq. in Claud.
Nec semper præscripta legum secutus,duritiam lenitatémue mulctarum ex
bono & æquo,perinde ut afficeretur,moderatus est.Nam & iis qui apud pri-
uatós iudices plus petendo formula excidissent,restituit actiones:& in ma- I
iore fraude conuictos legitimam pœnam supergressus, ad bestias condem-
Cap. 3. De egressione. nauit.Quintil.libro quarto, Quo loco tamen iudicis natura noscenda est,
Cap. 6. De iudicio & cōsilio. iuri magis,an æquo sit appositus.id est φιλεπιεικέστερος.Idem in sexto, Narran-
dúmne,& quomodo: iure pugnandum,an æquo.Interdum æquum bonū
Aequū bonū. sine copula dicitur.Cicero in Bruto,Deinde æquum bonum, testamentorū
Aequi boni facio. sententias uoluntatésque tutatus est. Inde illa locutio, æqui boni facio,
Epistol. 7. apud eundem ad Atticum libro septimo,Tranquillissimus autem animus
Heautō Act. 4. Scen. 5. meus,qui totum istuc æqui boni facit. Terentius, Cæterùm equidem istuc
Deca. 4 li. 4. Chreme æqui bonique facio.Liuius, Cæterùm si uos nec cura ciuitatis, nec K
exemplum,nec periculum mouet,nos æqui boníque facimus.id est non in-
Aequum bonum impetrare. dignamur,æquo animo ferimus, & bene interpretamur. Et æquum bonū
impetrare,pro eo quod lingua uernacula dicimus,habere rationem ab ali-
quo,id est,ius suum obtinere,rem suam recipere.Cicero in Philip.secunda,
Is igitur,à quo uiuo nec præsens nec absens quicquam æqui boni impetra-
Act.4.Sce.3. uit,apud mortuum factus est gratiosus. Terentius in Phor.

Ex lege prima,De iustitia & iure. dic

A - dic quid uelis dari
Tibi in manum,ut herus his desistat litibus. *paulo pòst,*
- nam sat scio,
Si tu aliquam partem æqui boníque dixeris,
Vt est ille bonus uir,tria non commutabitis
Verba hodie inter uos.

id est(ut uulgus loquitur) si ad rationem uenire uolueris. Huius æqui boni utinam tam studiosos non modò causidicos, sed etiam iurisconsultos haberemus,quàm fuisse ille putatur Seruius Sulpitius, cuius meminit Pom- *Ser. Sulpitij laus.*
B ponius in titulo proximo:de quo in Philip.nona Cicero ita inquit,Nec uerò silebitur admirabilis quædam & incredibilis & penè diuina eius in legibus interpretandis,æquitate explicandis scientia. Omnes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiã iuris habuerunt,si unum in locum conferantur,cum Seruio Sulpitio non sunt comparandi.Neque ènim ille magis iuris consultus,quàm iustitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legibus,& à iure ciuili,semper ad facilitatem æquitatémque referebat.Neque constituere litium actiones malebat,quàm controuersias tollere. Hactenus ille.Huic si similes neoterici iurisconsulti extitissent,id est,si tam æqui boníq; studio-
C si quàm iuris summi fuissent,nec magis se iuris quàm iustitiæ cõsultos uideri & esse exoptassent:immẽsa illa & numerosa commentariorũ iuris uolumina haudquaquam reliquissent,materiem & fomitem accendendarum litium:quibus nunc uita passim flagrat, incẽdio quidẽ uix unquam deflagraturo: quippe causidicorũ calumniatorúmque commẽtis,quasi facibus in dies inualescentibus,iudicúmque indulgentia litigiosis non satis infensorum,ueluti aura quadam aspirante.Eorum uoluminum auctores, si enumerare ipsi eorũ studiosi uelint,qui bibliothecas in speciem iustæ doctrinæ cõfertissimas habent,nomenculatore plerisque eorum opus sit.Huiusmodi *In iuris non iustitiæ consultos.*
D librorum bona ex parte superuacaneorum congerie,prisca illa germanáque maiestas iuris prudẽtiæ obruta est:primúmq; circa tempora Alexãdri Principis,& subinde Iustiniani auspiciis,& Tribuniani ductu atque opera restitui instaurariq; cœpta est,uerius quàm instaurata:nunc uerò insana scripturientium,eorúmque sequacium contentione etiam deleta:utpote cum scribentes sua scripta enarrationum uicem obtinere non contenti,citari se iam, &(ut uerbo iuris utar)laudari pro legislatoribus uelint, ex uotóq; obtinuerint:eorum uerò sectatores labori suo cõsulentes, per illa interpretationum uelut latifundia fructum se iuris studij percipere gaudeãt,in quibus spino-
E sa salebrosáq; iuris loca,runcata(ut ita loquar) complanatáque ab ipsis iuris magistris,minore negocio percurrere se credãt:inconsultos eos fortasse putantes,qui per cõfragosa Pandectarũ senticosáq; loca nullo præsertim quæstu miserè conflictentur.id uerò uitæ tranquillioris incommodum quò minus accideret,ne Iustinianus quidẽ ipse uno & altero edicto quamlibet imperioso præstare posteritati potuit. Adde cõsilia,atque etiam(si diis placet) cautelas,ut ipsi uocãt,id est uafritias meras,& cõmentitia uerborũ aucupia, *In cautelas iuris.*

ſimplicitati uulgari & probitati ciuili ſæpenumero imponentia, aduocatis F
anſam calumniandi præbentiá, iudicibus interdum inextricabilia, optimo iuri perſæpe captioſa. quæ tamen nonnulli palmaria eſſe putant. Nec eos fefellit opinio. nulla enim ſcripta iandiu apud eos, qui rempublicam gerunt, plauſibiliora extiterunt, maiúſque ſtudium ſibi uendicantia. Proinde Ciceronianum illud ex tertio Officiorũ exclamare libet, Sed nos ueri iuris germanæque iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullam tenemus, umbra & imaginibus utimur: cáſque ipſas utinam ſequeremur. Feruntur enim ex optimis naturæ principiis, & ueritatis exemplis. Quantum igitur inter

C. Aquilius. Pro Cæcina. iſtos, & Caium illum Aquilium intereſſe putamus? cuius prudentiam Populus Romanus in cauendo, non in decipiendo perſpexit, ſi Ciceroni credimus: ut qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam populo Romano promptam ex- G

præbuerit. poſitámque habuerit: qui ita iuſtus & bonus uir fuerit, ut natura non diſciplina conſultus fuiſſe uideatur: ita peritus & prudens, ut ex iure ciuili nõ ſcientia ſolum quædam, uerum etiam bonitas nata eſſe uideatur: cuius tantum ingenium erat, tam prompta fides, ut quicquid inde haurires, purum liquidumq; te haurire ſentires. Sed uereor ne è portu ſtatim egrediens impingam, ut dicitur, qui receptæ auctoritatis ſcriptoribus in principio opu- H

In Moſtella. ria Act. 3. Scen. 1. ſculi mei bellum indicere mediter: continuóque adueniens (ut Plauti uerbis utar) pilum reprehenſionis iniiciam. Proinde (ut eò reuertamur unde

Aequum & bonum. digreſſi ſumus) cùm æquum & bonum dicimus, abſolutam bonitatem æquitatémque ſignificamus, & iuris (ut ita dicam) medullam, germanámque iuſtitiam, quam cenſendo aſſequi non cuiuſuis eſt iuriſperiti. Augustinus

Cap. 17. In Catilin. libro ſecundo de Ciuitate, An fortè populo Romano propterea leges non ſunt à numinibus conſtitutæ, quia (ſicut Salluſtius ait) ius bonúmque apud eos, non legibus magis quàm natura ualebat? Bonũ pro æquitate dixit. In-

Aequitas animi. de æquitatem animi dicimus, rectam animi conſtitutionem, tranquillámque affectionem omni indignatione uacantem: ἀγανάκτησιν Græci uocant. Cicero pro Marcello: Sæpe enim uenit ad aures meas, te idem iſtud nimis crebrò dicere, Satis te tibi uixiſſe. Hîc tu modum tuæ uitæ non ſalute reip. ſed æquitate animi definies? Id eſt, putáſne te propterea ſatis uixiſſe, quòd æquo animo & citra indignationem mori potes, & annos præteritos non requiris? Idem de Senectute, Quid quòd ſapientiſſimus quiſq; animo æquiſ- I

Act. 1. Scen. 4. ſimo moritur, ſtultiſſimus iniquiſſimo? Plautus in Aulul.

Pol ſi animus eſt æquus tibi, ſatis habes qui bene uitam colas.

Animus æquus. Animus æquus eſt in hoc loco, moderatus & tolerans, & minimè querulus K
in aduerſis. Cicero in Piſonem æquitatem abſolutè dixit, Quo quidem in ſpectaculo mira reip. æquitas erat. uter eorum periſſet, tanquam laniſta, in eiuſmodi pari lucrum fieri putabat. Ex iis quæ diximus (ut arbitror) ſatis illa uerba Vlpiani explicata ſunt, Ius eſt ars boni & æqui, & quæ ſequũtur. Cir-

Philoſophari. ca hoc enim philoſophari (ut uerbo eius utar) hoc eſt, omni animi intentione incumbere, proprium eſt iuriſcõſultorum inſtitutum. Ex quo colligere

Ex lege prima, De iuſtitia & iure.

A possumus, id quod antè dicebamus, studium nunc iuris prorsus ab antiquo illo ueróque degenerasse. Nisi uerò arbitrabimur philosophiam, id est studium sapientiæ, quæstuariam olim fuisse: nummariúmque præmium, unicum laboris sui finem Philosophos antiquos (quales se iurisconsulti esse uolunt) sibi proposuisse. id quod nostri temporis ferè iurisperiti faciunt, qui etiam ut plaudendum id & laudandum profiteri ac gloriari solent. quod utrum ita agendum nécne Vlpianus censuetit, cùm ex hoc loco, tum ex illo libri quinquagesimi Digestorum facilè intelligi potest: cuius hæc uerba sunt, An & Philosophi professorũ numero sint habendi? & non putem. non *Iuris prudentia olim non fuit quæstuaria.* *Titulo. 13. Lege 1.*

B quia non religiosa res est, sed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam operam se spernere. Proinde nec iuris quidẽ ciuilis professoribus ius dicent. est enim res quidem sanctissima, ciuilis sapientia, sed quæ precio nummario non sit æstimanda, nec dehonestanda. Aut nisi Philosophos eos esse censebimus, qui nullas Philosophiæ partes attigerint, immò qui liberalibus omnibus disciplinis, id est non quæstuosis, sibi suísque interdicere soliti sint. denique qui suæ professionis auctores minimè omnium intelligere possint. De quibusdam loquor, non de elegantioribus, qui iam multi extiterunt. Philosophi ipsius, inquit Cicero libro primo de Oratore, qui unus *Philosophi professio.*

C omnia penè profitetur, est tamen quædam descriptio: ut is qui studeat omnium rerum diuinarum atque humanarum uim, naturam, causásq; nosse, & omnem bene uiuẽdi rationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur. Proptrerea inquit Vlpianus, Iuris prudẽtia est diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti sciẽtia. Quæ uerba Accursius simpliciter, & crassa, ut dicitur, Minerua intellexit. Hæc illa est encyclopædia, de qua Fabius libro primo, Vt efficiatur, inquit, orbis ille doctrinæ, quem Græci encyclopædiam uocãt. Inde illud Vitruuij libro primo, Cum autem animaduerterint, omnes disciplinas inter se coniunctionem rerum & * cõmunionem habere, fieri posse facilè credent. *Iuris prudentia.* *Encyclopædia.* *Cap. 1.* ** communicationem.*

D nionem habere, fieri posse facilè credent. Encyclios enim disciplina, uti corpus unum, ex his membris est composita. Itaque qui à teneris ætatibus eruditionibus uariis instruuntur, omnibus literis agnoscunt easdem notas, communicationémque omnium disciplinarum, & ea re facilius omnia cognoscunt. Hanc Marcus Tullius libro tertio de Oratore, cõcentum doctrinarum omnium consensúmque uocat. Ecquid igitur Philosophos huiusmodi esse censebimus, disciplinarum præter unam omnium non modò ignatos, sed etiam contemptores? Ego uerò φιλοδίκους potius uocitandos censuerim, καὶ φιλοκερδεῖς. Quod ne quis putet de iurisperitis in uniuersum me *Philodici.*

E dixisse, de illis intelligi uolo sinistra Minerua natis, quos Græci μισοκάλους uocant, omnem literarum elegantiam nitorémque dicendi perosos, ab omnibus doctrinis humanioribus abhorrẽtes, rusticos, inuenustos, illepidos, hircosos. Qui, nisi ut uillicus allium, ita ipsi barbariem ubique ac semper oboluerint, decorum illud Accursianæ sectæ seruare se nõ credunt: homines affectatæ rusticitatis, qui ne sic quidẽ satis sua tueri sibi uidentur, nisi elegantiæ studiosos lacessant maledictis. Sunt enim, ut dixi, sunt alij iam non pau- *Misocali.*

cissimi, qui iurisperitiam festiuioribus literis & elegantioribus uelut condiendam putarint: sunt etiam qui aliarum disciplinarũ cognitione adminiculatiorem eam reddant: quibus hæc nostra, qualiacunque sunt, legenda edidimus. qui si quædam scitè dicta sunt, percipere ac probare poterunt: sicubi in præcipitato opere hallucinati sumus, si ignorantia lapsi (ut non uno aut altero in loco facilè potuimus) benignè condonare, in ancipitibus boni consulere, ac candidè omnia interpretari didicerunt. Verũenimuero quid de iuris studio censeam (quandoquidem id etiam ad hoc nostrum institutum pertinet) malo Ciceronis uerbis quàm meis respondere: qui in dialogis de Oratore, in persona Lucij Crassi, magni illius oratoris ac iurisperitissimi, de facilitate perdiscẽdi iuris ciuilis in hunc modum loquitur: Omnia enim sunt posita, inquit, ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum, atque in foro: neque ita multis literis aut uoluminibus magnis continentur. Eadem enim sunt elata primùm à pluribus: deinde paucis commutatis uerbis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius. Accedit uerò, quò facilius percipi cognoscíque ius ciuile possit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscẽdo suauitas & delectatio. Nam si quem aliena studia delectant, plurima est & in omni iure ciuili, & in Pontificum libris, & in duodecim tabulis antiquitatis effigies: quòd & uerborum prisca uetustas cognoscitur, & actionum genera quædã maiorum cõsuetudinem uitámque declarant. Siue quis ciuilem scientiam contempletur, quam Scæuola non putat oratoris esse propriam, sed cuiusdam ex alio genere prudentiæ, totam hanc bene descriptis omnibus ciuitatis utilitatibus ac partibus, duodecim tabulis contineri * uidebit: siue quem ista præpotens & gloriosa Philosophia delectat (dicam audacius) hosce haber fontes omnium disputationum suarum, qui iure ciuili & legibus continentur. Ex iis enim cum dignitatem maximè experendam esse uidemus, tum uerò & iustus ac honestus labor honoribus, præmiis, splendore decoratur: uitia autem hominum atque fraudes, damnis, ignominiis, uinculis, uerberibus, exiliis, morte mulctantur: & docemur non infinitis cõcertationúmque plenis disputationibus, sed auctoritate nutúq; legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Fremant omnes licet, dicam quod sentio: bibliothecas me Hercule omnium Philosophorum unus mihi uidetur duodecim tabularum libellus, si quis legum fontes & capita uiderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superare. Hactenus ille. Cuius auctoritati nemo nisi improbus derogare fidem ausit, qui modò librum eius de Claris Oratoribus legerit: in quo libro sic inquit, Ego autem iuris ciuilis studio multum operæ dabam Q. Scæuolæ Publij filio: qui quanquam nemini ad docẽdum se dabat, tamen consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Idem pro Muræna de scientia iuris loquens. Difficilis autem res ideo non putatur, quòd & perpaucis & minimè obscuris literis continetur. Itaque si mihi homini uehementer occupato stomachum mouerint, triduo me

Marginalia: F; Lib. I.; G; Iuris perdiscendi facilitas.; Effigies antiquitatis in xij. tabulis.; H; * uidebitis.; Alij aliter legunt.; I; Laus xij. tabularum.; K; Cicero iuris peritissimus.

A iuriſconſultum profitebor. Quo in loco multa de iuris ſcientia diſſerit, ſed cauſæ inſeruiens: quapropter ille locus pondus fortaſſe non habet tantæ auctoritatis. Macrob. libro tertio Saturn. de lege Licinia loquẽs, Lex uerò hæc, *Cap 17.* inquit, paucis mutatis in pleriſque cum Fannia congruit. in ea enim ferenda, quæſita eſt nouæ legis auctoritas, exoleſcente metu legis antiquioris: ita Hercules, ut de ipſis duodecim tabulis factum eſt: quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus cauebãtur, in alia latorum nomina tranſierunt. Vtinam uerò Cicero ipſe feciſſet, id quod in perſona eiuſdem Craſſi loquens cogitaſſe ſe aliquando dixit, ut iuris ciuilis diſciplinam *De Oratore lib. 1.*
B in artis rationem formámque redigeret. Si enim, inquit, aut mihi facere licuerit quod iamdiu cogito, aut alius quiſpiam aut me impedito occuparit, *Ciceronis propoſitũ de iure ciuili in artem redigendo.* aut mortuo effecerit, ut primùm omne ius ciuile in genera digerat, quę perpauca ſunt: deinde eorum generum quaſi quædam membra diſpertiat: tum propriam cuiuſque uim definitione declaret: perfectam artem iuris ciuilis * habebit, magis magnam atque uberem, quàm difficilem & obſcuram. ** habebitis.* Atque interea tamen dum hæc quæ diſperſa ſunt coguntur, uel paſſim licet carpentem, & colligentem undique, repleri iſta iuris ciuilis ſcientia. Nemo autem qui Ciceronis libros legerit oratorios & philoſophicos, difficile
C hoc factu fuiſſe Ciceroni contenderit. Quid enim non explicare potuiſſet *Ciceronis laus.* illa uis ingenij? quid non illuſtrare ille orationis ſplẽdor? quid denique nõ enarrare exuberans illa rerum omnium præſertim politicarum copia? Niſi uerò impar huic oneri ingenium illius fuiſſe credi poteſt, qui uniuerſa Philoſophiæ dogmata ſinuoſis diſputationũ mæandris implicita, primus unúſque à Græcis accepta, miro compendio explicata nobis tradidit: homo à foro & Senatu nunquam ferè niſi peregre aut in diſſenſionibus ciuilibus feriatus. Quanam autem ratione fieri id potuerit, ipſe his uerbis docet in primo de Orat. quæ quin huc tranſcriberem, temperare ipſe mihi nequiui,
D uſqueadeò & uerbis & re ipſa oblectatus ſum: Omnia ferè, inquit, quæ ſunt *De artibus.* concluſa nunc artibus, diſperſa & diſſipata quondam fuerunt: ut in muſicis, numeri, & uoces, & modi: in geometria, lineamenta, formæ, interualla, magnitudines: in aſtrologia, cæli conuerſio, ortus, obitus, motúſque ſiderũ: in grammaticis, poëtarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, uerborum interpretatio, pronunciandi quidam ſonus: in hac denique ipſa ratione dicendi, excogitare, ornare, diſponere, meminiſſe, agere, ignota quondã omnibus & diffuſa latè uidebantur. Adhibita eſt igitur extrinſecus ars quædam ex alio genere, quod ſibi totum Philoſophi aſſumunt, quæ rem diuulſam
E diſſolutámque conglutinaret, & ratione quadam conſtringeret. Sit ergo in iure ciuili finis hic, legitimæ atque uſitatæ in rebus cauſiſque ciuium æqualitatis conſeruatio: *Finis iuris ciuilis.* tum ſunt genera notanda, & ad certum numerum paucitatémque reuocanda. Genus autem id eſt, quod ſui ſimileis communione quadam, *Genus.* ſpecie autem differenteis, duas aut plures complectitur partes. Partes autem ſunt, quæ generibus iis ex quibus emanant, ſubiiciuntur. Omnia quæ ſunt uel generum uel partium nomina, diffinitionibus, quam *Diffinitio.*

uim habeant,est exprimendum.Est enim diffinitio,earum rerum quæ sunt F
eius rei propriæ quam diffinire uolumus, breuis & circunscripta quædam
explicatio.Hisce ego rebus exempla adiungerem,nisi apud quos hæc habe-
retur oratio,cernerem.Hactenus ille. Nos uerò exempla ab eodem suma-
mus ex libro Topicorum:quem librum ad Trebatium hominem iuriscō-
sultum scribens,exemplis ex iure sumptis illustrauit: quo uel uno libro do-
cumentum ingens dedit,se studio iuris operam plenam dedisse. Diffinitio-
Partes iuris ciuilis. nes igitur(ut inquit ipse) aliæ sunt partitionum,aliæ diuisionum. Partitio-
num,cum res ea quæ proposita est, quasi in membra discerpitur: ut si quis
ius ciuile dicat id esse,quod in legibus,senatusconsultis, rebus iudicatis, iu- G
risperitorum auctoritate, edictis magistratuum , more, æquitate consistat.
Diuisionum autem diffinitio formas omnes complectitur quæ sub eo ge-
nere sunt quod diffinitur: hoc modo, Abalienatio est eius rei quæ mancipi
est, aut traditio alteri nexu,aut in iure cessio,inter quos ea iure ciuili fieri
possunt.Dicēdum quis sit diffinitionis modus. Sic igitur ueteres præcipiūt:
Diffinire. cum sumpseris ea quæ sunt ei rei,quam diffinire uelis, cum aliis cōmunia,
eousque persequi , dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem
transferri possit: ut hoc,Hæreditas est pecunia quæ morte alicuius ad quē-
piam peruenit iure,nec ea aut legata testamēto,aut possessione retēta. Gen- H
Gentiles. tiles sunt,qui inter se eodem nomine sunt: qui ab ingenuis oriundi sunt:
quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit: qui capite non sunt diminu-
ti.Reliqua de genere & forma,id est specie, de differentia partitionis & di-
uisionis,& alia eodem pertinentia, Cicero ab Aristotele accepta , Trebatio
amico suo tradidit, compendiosa paraphrasi in latinum sermonem uenu-
stissimè traducta. Quin & Ciceronem librum edidisse de iure ciuili in ar-
Cap 22. tem redigendo,auctor est Gellius lib.1.Noctium Attic.qui etiam locum ex
L.2 §. Post hos. eo libro citat.Hoc illud est autem, quod Pomponius infrà de origine iuris
de Quinto Scæuola dixit,qui ius ciuile generatim primus constituit in li- I
bros decem & octo redigendo. Proinde si quis olim feliciore aliquo seculo
existat,Bartholo aut alio quopiam primi nominis uiro iurisperitia non in-
ferior, dialectica atque instrumento omni philosophico mediocriter in-
structus,orationis facultate Vlpiani aut Iuliani,Paulíue æmulus, qui Prin-
cipem nostro non inferiorem nactus sit: cuius exemplum atque auctorita-
tem sequi,& in cuius leges iurare(ut antiquū uerbum usurpem) bona pars
Europæ non dubitet:is igitur unus,aut plures,si præscriptum illud Cicero-
nianum,aut aliud non absimile imitati, ex quinquaginta Pandectarum li-
bris,& duodecim Codicis,eorúmque appēdicibus, adde etiam si placet, ex K
Bartholi, Baldi, reliquorúmque paucorum amplissimi nominis & prima-
De constituē da ratione iu ris ciuilis. riæ auctoritatis commentariis,non iam centones,ut olim Tribunianus (uir
alioqui doctissimus sui seculi,si Sudæ credimus) sed iuris artem componāt,
sanctionésque legum, consulta Senatus, edictorum interpretamenta, iuris-
consultorum placita, interpretum decreta, in mores recepta, æquitate præ-
grauātia,omnia nunc uaga & sparsa,ac nulla certæ artis ratione circūscripta,

Ex lege prima,De iustitia & iure. ratis

A ratis fixisque iustæ artis præceptis, quatenus rei natura tulerit, quasi quibusdam cancellis circundatis concludant: nimirum res humanæ longè melius constitutæ uidebuntur: nec (ut nunc) ciuilia iura, quibus homines libertatis retinentissimi, æquissimo animo seruiunt, cuiusuis scripturientis libidini obuia expositáque erunt, duntaxat si Princeps ille hoc præstare edicto potuerit, quod Iustinianus Augustus nequiuit: id est, ut nihil iis qui se iuris professores dicũt, in eam compositionem ultra scholasticam prælectionem liceat. Alioquin quis erit finis litium, si nulla certa fuerint, semélque recepta iurisconsultorum decreta? Ecquid autem usqueadeo fixum ratúmque esse
B potest, ut non hæc siue intemperantia, siue impudentia, siue etiam scribendi quædã libido, intemperiis (ut dicitur) acta, & labefactare facilè, & ad extremum conuellere euerteréque possit? Id quod si quis iure fieri defenderit, anniuersarios utique nobis Imperatores ingeniosos homines atque ambitiosos suboriri uidebimus, qui alia atque alia indies orbi terrarum iura cõdant, qui præteritorum seculorum constanti persuasione recepta, abrogare audeant, qui leges denique figere refigere pro animi sui libidine non dubitent: sicque res exitum haud dubiè non inueniet, cum scribentes aucupandæ famæ cupidi (ut est humani ingenij natura) dicta maiorũ refellere, Pan-
C dectarum ac constitutionum scripta inuertere, distorquere, contorquere, corrumpere, uim antiquorum scriptis afferre, uerborum aucupia, syllabarum tendiculas, literarum decipulas comminisci, nihil denique non inceptare in animum induxerint illustrandi nominis sui gratia. Nam quod adhuc fecerunt faciúntque permulti recentiorum, quid est aliud quàm ius ciuile calumniari, uerbáque legum captare? id quod Paulus faciendũ esse negat in titulo ad exhibendum. Sed hoc illud est profectò: homines ingeniosi, iidémque ambitiosissimi, ut diximus, indignantur argumentum sibi præreptum à maioribus ostentandi ingeniorum suorum, omnémque scriben-

l. penult.

D di materiam consumptam esse summissim fremunt ab iis qui anteuerterunt. Itaque res eò tandem redigetur, ut censentes in iudiciis prout his aut illis auctoribus addicti fuerint, & (ut ita dicam) in huius aut illius factionis uerba iurauerint: quo iure, quáque iniuria, &, ut Græci dicunt, καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, res iudicãdas distrahant: id quod semel tuendum susceperint, mordicus retinentes. Adde speciosos prætextus ambitiosorum, sordidorum, iniquorum, id est infensorum iudicum: qui corruptissimas sententias cuiuslibet enarratoris auctoritate obiecta, quo magis uulgo inauditi, eo plausibilioris (sic enim assolet) pertinacissimè tuebũtur. Hoc autem quàm sit perni-
E ciosum, ex uerbis Ciceronis intelligi poterit: O rem præclarã, inquit, uobísque ob hoc retinendã, iudices: quod enim est ius ciuile, quod neque inflecti gratia, neque perfringi potẽtia, neq; adulterari pecunia possit? Quod si non modò oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius asseruatum erit, nihil est quod quisquam se habere certum, aut à patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. Idem alibi, Nihil est enim in ciuitate tam diligenter, quàm ius ciuile, retinendum. Etenim hoc sublato, nihil est quare explo-

Pro Cecinna.
Ius ciuile.
Ibidem.

ratum cuiquam poſſit eſſe quid ſuũ,quid alienum ſit: nihil eſt quod æquabile inter omnes,atque unum omnibus eſſe poſſit. Hactenus Cicero.Hunc ſtatum eſſe hodie litium diſceptandarum, nihil ut ſatis certum eſſe poſſit, quis eſt paulò pudentior qui inficiari auſit?utpote cum prudentum reſponſa per ſecula alia atque alia inter ſe acerrimè pugnent.Id uerò utrum auctore Iuſtiniano faciant, ipſi uiderint, cum eius uerba in Inſtitutionibus legerint ſub rubrica de fideicom.hæreditatibus,ex ſentẽtia, ut uidetur, Papiniani ſumpta:Nobis,inquit,in legibus magis ſimplicitas quàm difficultas placet.Proinde,Ius eſt ars boni & æqui,inquit Vlpianus:cuius meritò quis nos ſacerdotes appellat.Nos,inquit,meritò iuris ſacerdotes à quodam dicti ſumus:ſiquidem ſanctiſſima res eſt ciuilis ſapiẽtia. Quemadmodum autem apud antiquos,ſacerdotes ſui ſingulis diis conſecrati erant,qui de futuris atque agendis conſulentibus reſponſa dabant : ſic uenerandi illi iuriſconſulti omni genere literarum inſtructiſſimi, gratuitam non quæſtuariam iuris prudentiam habentes,in publicũ quotidie prodeuntes,unicuique ciui con ſulendos ſe antiquo inſtituto præbebant:& tanquam oracula iuſtitiæ Themidíſque promebant : hoc eſt reſponſa boni & æqui plena. Vnde Seruius Sulpitius iuris antiſtes appellatus eſt,auctore Quintiliano:ut ſacrorum antiſtites antiſtitæque dicebantur : quomodo & Plinius libro vii.Platoni,inquit,ſapientiæ antiſtiti Dionyſius tyrãnus uittatam nauem miſit obuiam. Enimuero Themis apud Græcos,id eſt ius fáſque,dea eſſe credita eſt,auctore Feſto,quæ ſuaderet hominibus id petere quod fas eſſet: eandémque eſſe ipſam atque fas exiſtimabant: unde Themiſtes oracula & conſilia, conſultáque & lege ſancita dicuntur,Euſtathio teſte Homeri enarratore,id eſt,ut ipſe inquit, τὰ μαντεῖα, αἱ βουλαὶ, καὶ τὰ βουλεύματα, καὶ τὰ νομοθετήματα. Alij themin uel themiſta(utroque enim modo dicitur)ius & iuſtitiam eſſe putant:eandémque conſiliorum oraculorúmque præſidem eſſe. propterea Homerum θεμιστεύειν uerbum,quod uaticinari & oracula dare ſignificat,pro leges ferre, iura reddere,accepiſſe Odyſſeæ decimo, θεμιστεύει δὲ ἕκαστος παίδων ἠδ᾽ ἀλόχων, οὐδ᾽ ἀλλήλων ἀλέγουσι. Sed & δίκη dea iudiciorũ præſes dicitur:quæ dictio etiam ius ſignificat:ob id Græcè dicta,quia lites & contentiones dirimat:eiúſque deæ diaconi & miniſtri,δικασταὶ,id eſt iudices dicuntur, quaſi litium diremptores.Euſtathius enarrans illud Homericũ in pri.Iliados, νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν ἐν παλάμῃς φορέουσι, δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας πρὸς Διὸς εἰρύαται,dicen & themin idem eſſe autumat.propterea,inquit,δικασπόλους,id eſt eos qui circa reddenda iura uerſantur,Theſmophylacas eſſe ſignificat,id eſt legum & inſtitutorum cuſtodes diuinitus præfectos. Quod munus,inquit,regium eſſe Homerus ſignificat.Regibus enim ſceptrũ nota eſt iuſtitiæ, haſta uerò ſymbolon fortitudinis.Accurſius peracutè ſanè (ut ſolet plerũque)ſacerdotes hoc in loco abſolutè intelligit,non iuris ſacerdotes,atque etiam(ſi diis placet)ſacerdotes mœrentem ad pœnitentiam adhiberi ſolitos,aut, ut ipſe inquit, pœnitentiã dantes : quaſi uerò Vlpianus huiuſmodi ſacerdotes nouerit, qui magiſter ſcrinij Alexãdri Principis fuit,& in eius cõſilio princeps:cũ quo etiã Pomponius,

Ex lege prima, De iuſtitia & iure.

[Margin notes: Sacerdotes iuris. — Seruius Sulpitius. — Lib 11.cap.1. — Antiſtites. — Cap 30. — Themis. — Fas. — Themiſtes. — θεμιστεύειν. — Δίκη, Dicæ. — Dicaſtæ. — Δικασπόλοι. — Theſmophylaces. — Sceptrum. — Haſta. — Alexãder imperator Romanus.]

[Right margin section letters: F, G, H, I, K]

A ponius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Celsus, Proculus, Metianus, Triphonius, Modestinus, omnes iuris professores, si Lampridio credimus; discipuli omnes Papiniani, qui iuris asylum dictus est, & doctrinæ legalis thesaurus, ut auctor est Spartian. in Seuero, ab Antonino Caracallo ob id occisus, quòd parricidiũ eius excusare noluisset. Antoninus uerò Pius iurisperitis usus est Saluio Valente, Volusio Metiano, Vlpio Marcello, & Iaboleno, ut auctor est Capitolinus. & Scæuola Marco Philosopho in consilio affuit, & sanciendis legibus. Adriano autem affuerũt antiquiores, Iulius Celsus, Saluius Iulianus, Neratius Pri-

Vlpianus & cæteri legisperiti. *Papiniani laus.*

B scus. Hi autem omnes principes Romani, ut eorum maiores, Christianã religionem non agnouerunt: licet eorum postremus Alexander Christum & Abrahamum inter animas sanctiores in larario coluerit. Similis est ignorantia Accursij, uel sæculi potius Accursiani, (quæ hac ætate ridicula est) in lege ultima infrà de mortuo inferẽdo, ubi Pontificũ Vlpianus meminit, de collegio Pontificũ loquens, à quo ius pontificiũ apud antiquos dictũ, quod Accursius ad nostros Pontifices retulit. Age uideamus (quãdoquidẽ hucusq; prouecti sumus) quid id sit quòd ciuilem scientiam rem esse sanctissimam Vlpianus dixerit. Sanctum, inquit Macrobius lib. iij. Saturn. est interdũ quod

Sanctum. Cap. 3.

C nec sacrum nec religiosum est, ut Trebatius libro Religionum refert.

S ancta ad uos anima, atque istius inscia culpæ
Descendam, inquit Turnus lib. xij. Aeneid. Sanctam, inquit, animam, incorruptam uoluit ostendere. Et illud eiusdem,

Aeneid. 11.

Túque ô sanctissima coniunx
Fœlix morte tua.

In quo castitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ pœnæ sanctione corrumpi uetantur. ὅσιον dici potest. Hæc ille. Eodem modo sanctius ærarium ab antiquis dictum est, quod prorsus intactũ

ὅσιον. *Aerariũ sanctius.*

D erat, ex quo nihil promi licebat ob annuas necessitates. Liuius lib. vij. secundi belli Punici, Cætera expedientibus quæ ad bellum opus erant Coss. aurũ uicesimarium, quod in sanctiore ærario ad ultimos casus seruabatur, promi placuit. Cicero in Verrem acti. 5. Primùm mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, proferunt. de Syracusanis loquens. Et ad Atticum lib. 7. Attulit mandata ad Consules ut Romam uenirẽt, pecuniam de sanctiore ærario * proferrent. Sic sanctius sacrarium Quintil. libro decimo. Illic fundamenta sunt, illic opes uelut sanctiore quodam sacrario recõditæ. Itáne uerò res sanctas sacerdotibus solis attingere nullo reclamante li-

Verr 6. *Epistola. 19.* ** auferrent, statim exirẽt Vrbe relicta.* *Sanctius sacrarium.*

E cebit: rem uerò sanctissimam ciuilem sapientiam, nulla pecunia (ut inquit Tullius) adulterabilem, magno uoluminum numero, sed certo tamen circunscriptam, edicto imperatorio munitam, scripturientis cuiuslibet libidini contrectandam contemerandámque publicus cõsensus permittet? Ego uerò non modò sanctas leges, sed etiam sacrosanctas habendas esse censuerim, ut sacrosancti magistratus olim dicti sunt, qui non sine capitali piaculo attingi uiolenter poterant, ut Tribuni plebis apud Romanos auctore Pli-

Cap. 3. non procul ab initio. *Leges sancta.* *Sacrosancti.*

Cap.44. nio lib.7.Liuius libro 9.ab Vrbe condita,Tum Posthumius,Interea dedite, F
inquit, prophanos nos,quos salua religionè potéstis: dedetis deinde & istos
sacrosanctos,cum primùm magistratu abierint.Idem,Paulisper intercessum
est à Tribunis plebis, pro eo quòd spondendo pacem seruassent exercitū po-
puli Romani,pœnam nullam meritos esse:neque ad extremum,cum sacro-
sancti essent,dedi hostibus uiolaríue posse.Cicero pro Cornelio. Primùm e-
nim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsúe sanxisset.
Deinde sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione & con-
secratione legis aut pœnæ,cum caput eius qui contrà fecit, consecratur. Idē
in Catil.Quid enim expectas?bellum? quid? ergo in uastitate omnium tuas G
possessiones sacrosanctas futuras putas? Sacrosanctas,intactas dixit, & ab o-
Sacrosancta potestas. mni iniuria tutas. Hinc sacrosancta potestas Liuio lib.19.pro Tribunitia:&
Decad.3. lib.9. sacrosanctæ ecclesiæ à Iustiniano dictæ, in quibus est ius asyli. Ideo Princi-
pes Romanos legimus tribunitiam potestatem assumere sibi solitos, ut au-
gustiores se & sacrosanctos facerent:id quod in numismatis quoque eorum
Cap.27. extat.Tranquil.in Aug.Tribunitiam potestatem perpetuam recepit,in qua
semel atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptauit. Tacitus li-
bro 12. Accurrunt patres,decernitur Othoni Tribunitia potestas,& nomen
Augusti,& omnes Principū honores. De hac potestate multa Cicero lib.3. H
de Legibus. Maximè igitur oportuit post edictum illud Iustiniani quod
extat titulo de ueteri iure enucleando (uulgo nunc ut uideo neglecto, sed
tamen non spernendo, si emēdatè legatur) uolumina iuris nostri Tribuni-
tiam potestatem accipere: ut omnibus prorsus scribentibus nihil in ea li-
cuisset,nisi hactenus,ut indices rerum tantummodo,& titulorum argumē-
Paratitla. ta quædam ascriberēt,quæ Paratitla,ut ipse inquit,dicuntur,quasi titulis ap-
posita.sin ad uiuum resecare uideor, post Bartholū certè & Baldum attin-
gere ea nulli oportuit licere, ut certa fixáque aliquando iurisconsultorum
dogmata essent,nostratibúsque cum Transalpinis de iuris tandem apicibus I
Demosthenes. conueniret.Demosthenes ille oratorum præstantissimus, Romanæ eloquē-
tiæ,id ést Ciceronianæ exemplar,ut iudicare possunt qui orationes utrius-
que non oscitanter legerunt,in ea oratione quæ πρὸς λεπτίνην inscribitur, So-
lonem cōmemorat inter alia cum legibus suis hoc quoque instituisse, cùm
lex aliqua rogatióue ad populum ferretur, ut à legislatore primum recita-
retur:deinde ut in loco maximè celebri cōspicuóque proscriberetur ad ter-
tiam concionē usque(non aliter atque Romæ leges trinūdino die promul-
Saturnal.lib.1.cap.16. gari solitas esse, Macrobio referente legimus) inde Scribæ ut daretur palàm
pro concione legenda,ut si quid cuiquam non placeret,id in medium pro- K
ferret.& si ea tum quoque populo placuisset, ita demum nomothetis dare-
**perferretur.* tur postremùm exploranda:qui uti eā probassent improbasséntue,ita * pro-
Nomothetæ. ferretur antiquaretúrue.Hi autem nomothetæ ex iudicum numero delige-
bantur,ut eam operam populo iurati ipsi nauarent. Sed operæprecium mi-
hi uisum est, locum ex oratione eius latinè ut potero uertere, quo res tota
melius intelligi possit. Cum igitur Demosthenes in illo iudicio legē Solo-

 nis,

A nis, Scribæ legendam dedisset (ut tum moris erat in iudiciis factitari, & fuit postea in Romanis) & ille recitasset, ita tũ ipse subiecit: Intellexistísne igitur uiri Athenienses, quàm rectè atque ordine leges promulgandas Solon instituerit? Iam primùm apud uos, & quidem iuratos, utpote apud quos alia quoque & constitui & rata haberi solent: deinde qui legem tulisset antiquæ legi contrariam, hunc abrogãdæ antiquæ legis causas expromere prius uoluit, tum demum suam nouámque rogationem proferre in medium, hanc cum illa componentem. Hoc ideo, ut una tantùm unoquoque de negocio lex esset, nequando uulgus indoctum legum contrariarum dissidentia con- *Vna uno de negocio lex esse debet.*

B turbaretur. Ita enim demum legum peritissimis spem præcidi posse ratus est negocium facessendi populari simplicitati, cùm æquabilis facultas omnibus esset & legendi & perdiscendi plana & dilucida iura. ἵν' εἷς ᾖ περὶ τῶν ἑκάστων νόμος, καὶ μὴ τοὺς ἰδιώτας αὐτὸ τοῦτο ταράττῃ, καὶ διὰ τῶν ἅπαντας εἰδότων νόμους ἔλαττον ἔχειν, ἀλλὰ πᾶσιν ᾖ ταῦτ' ἀναγνῶναι, καὶ μαθεῖν ἁπλᾶ καὶ σαφῆ τὰ δίκαια. His Demosthenis uerbis satis illa Ciceronis congruunt de facilitate perdiscẽdi iuris. Nunc eò res redacta est, ut nulla ætas huic studio sufficiat. ceu uerò scita plebis indoctæ, edicta Prætoris plerunque semidocti, Principum sanctiones & imperia interdum præcipitata, consulta Senatus nonnunquam ambitiosa, aut

C per metum Principum extorta, aut per assentationem effusa, aut necessitate aliqua expressa, denique ambigua sæpe iuris prudẽtum responsa, id est eorum qui suffragatorum precibus aut summi beneficij loco à Principe impetrauerant ut iuris prudentes essent, & de iure publicè responsitarent: hæc inquam, omnia quasi Sibyllinorum carminũ instar sint, aut oraculorũ propheticorum, ac nunquam satis enarrata, fœcundæ hominum ingenia, & ad omnes disciplinas (si per priscam iuris facilitatem licuisset) uersatilia, æternùm exercere debeãt: ut ille quondam scriptus, & * à tergo, necdum finitus Orestes. Inde illæ cantatissimæ cõtrouersiæ de diuiduo & indiuiduo, de sui- ** Iuuenalis Saty. 1. in ipso penè initio.*

D tate, de pacto nudo, necdum tot uoluminum textura uestito, & aliæ huiuscemodi sinuosissimæ quæstiones, in quibus tanquam apud Sirenios scopulos consenescere claris atque grandibus ingeniis necesse est. unde nobis illa malorum Ilias orta, ut est in prouerbio: dum res iudicatæ nunquam præiudicatæ sunt: dum res sæpe ac diu disceptatæ ac decretæ, nunquam semel decretæ sunt, anniuersaria utique fœtura suboriẽtium aliorum super alios doctorum dogmatúmque, & prisca obsoletáque maiorum scripta posteris relinquentium: denique dum singuli iuris apices nõ modò pugnam, sed etiã bellum intestinum inter hos illósque factiosos ciere possunt. Quanam igi- *Malorum Ilias.*

E tur fronte huiusmodi non modo commentaria, sed etiam commentitia tuebuntur, qui Neratij dictum illud legerint? In omni parte error, in iure non eodem loco, quo facti ignorãtia, haberi debet, cum ius finitum & possit esse & debeat. An huius temporis finita esse iura dicere perfrictã frõte audebunt, cum iuris professorum interpretamenta citra criticorum censuram ius ab auctore sumãt? quasi uerò Pythagoricorum institutum in mores orbis terrarũ receptũ sit: de quo Marcus Tullius libro primo de natura Deorũ *L. 2. ff. de iuris & facti ignorantia.* *Auctoritas Pythagorica.*

ſic inquit, Nec uerò probare ſoleo id quod de Pythagoricis accepimus: quos ferunt, ſi quid affirmarent in diſputando, cum ex iis quæreretur quare ita eſſet, reſpondere ſolitos, Ipſe dixit. Ipſe autem erat Pythagoras. tantum opinio præiudicata poterat, ut etiam ſine ratione ualeret auctoritas. Quemadmodum igitur Pythagorici αὐτὸς ἔφα dicebant, id eſt ipſe dixit: ſic Alexander, ſic Paulus Caſtrenſis, ſic Felinus dixit, inquiunt: ſic denique unus quiuis ex illa turba ſcriptorum, qui luculentis priſcorum conſultorũ ſcriptis Cimmerias (ut dicitur) tenebras multis in locis offudeꝛunt. Proinde cauſa, ut uidetur, non ſatis idonea eſt, cùr tantopere ſeſe admirentur iſti, ſuæq́; ſorti gratulentur, qui unicam hanc iuris ſcientiam, quaſi filiolam exoſculantur ſuam F G

Pro Muræna. (id quod Cicero quondam ad Sulpitium loquẽs dixit) id eſt, qui præ iſto ſtudio iuris omneis alias diſciplinas deſpectui habere ſolẽt, tametſi liberas ipſas nomine & ingenuas, attamen inopes (ut ipſi dictitant) nec ut hanc unam iuris ſcientiam, ex ſuorum ſpoliis quæſtuoſas, quæ ex ciuilibus tantum ipſa manubiis ornare ſeſe poteſt. Iuriſconſultorum olim ſuperbiam cum ferre

Tranquillus in Caligula cap 34. non poſſet Caius princeps, quaſi ſcientiæ eorum omnem uſum aboliturus, ſæpe iactauit ſe Hercle effecturum, ne quid reſpondere poſſent præter æquũ

De æquo & bono reſponſitare. & bonum. quanto minus quorundam noſtri temporis ferenda eſt? qui certè ſi moleſti eſſe pergant, artem ſe literatorum tenere cenſentes ac dictitantes, ad Fabium eos iudicem, haud iniquum certè iuriſcõſultis, protinus uo- H

Sub finẽ cap. ult. cabimus: qui de huiuſmodi loquens hominibus, ita inquit in primo, Difficultatis patrocinia prætexímus ſegnitiæ. neque enim nobis operis amor

**eloquentia, ſic habet Quintil.* eſt: nec quia ſit honeſta & rerum pulcherrima ciuilis * ſapientia, petitur ipſa: ſed ad uilem uſum & ſordidum lucrum accingimur. Dicant ſine humanioribus diſciplinis in foro multi, & acquirant, dum ſit locupletior aliquis ſordidæ mercis negociator, & plus uoci ſuæ debeat præco. Hæc ille. Deſinant igitur eorum improbiſſimi alios habere deſpectui, & quaſi, ut

Mataeotechni Græci uocant, ματαιοτέχνους, id eſt inanium artium ſtudioſos inceſſere iuuenes ingenuos, liberalioribus diſciplinis deditos: qui fructum ſtudiorum ſuorum non ſtipe aduocationum, aut capturis rerum iudicandarum, ſed ex animo ſuo ac contemplatione & ſciẽtia petunt, perpetuum quidem illum, nec fortunæ ſubiectum. Ne igitur nimium ſibi placeant in hoc forẽſi plau- I

Cap 3. in fine ſu, aut etiam per palatium ultro citro uolitantes, idem Fabius lib. 12. multos ſe cognouiſſe ait, qui tædio laboris, quem ad eloquentiam tendentibus, id eſt rerum omnium politicarum cognitionem, perferre neceſſe eſt, confugerint ad hæc diuerticula deſidiæ: quorum alij ad album ſe ac rubricas trãſ-

Ad rubricas ſe transferre. tulerunt, & formularij, uel (ut ait Cicero) legulei quidam eſſe maluerunt, tanquam utiliora eligentes ea, quorum ſolam facilitatem ſequebantur. Cicero pro Murena ad Seruium Sulpitium loquens, Quapropter (inquit) non ſolùm illa gloria militaris ueſtris formulis atque actionibus anteponenda eſt, uerùm etiam dicendi conſuetudo longè & multùm iſti ueſtræ exercitationi ad honorem antecellet. Itaque mihi uidentur pleriquę initio, multo hoc maluiſſe, id eſt dicendi facultatẽ: pòſt, cum id aſſequi nõ potuiſſent, K

Ex lege prima, De iuſtitia & iure.

iſtuc

A iſtuc potiſſimùm ſunt delapſi, id eſt legulei ſunt facti: ut aiunt in Græcis
artificibus eos * aulœdos, id eſt tibicines, eſſe, qui citharœdi fieri non poſ- *auletas.
ſunt. Agedum (quandoquidem hucuſque præter inſtitutum noſtrum pro- Aulœdi. Prouerbium.
uecti ſumus) uideamus, quæ ſit iſta tantæ operæ ſcientia, quæ propemo-
dum ſola literatos ac doctos uiros in Gallia exiſtimari ac uocitari facit.
Marcus Antonius orator ille nobilis apud Ciceronem lib. I. de Oratore, In Quid in oratore requirendum.
oratore autem, inquit, acumen dialecticorum, ſententiæ philoſophorum,
uerba propè poëtarum, memoria iuriſconſultorum, uox tragœdorum, ge-
ſtus penè ſummorum actorum eſt requirendus. Hic ultimas propè partes,
B id eſt memoriæ fiduciam, iuriſconſultis tribuit. Fabius, Omne ius, inquit, Lib. 12. ca. 3.
quod eſt certum, aut ſcripto, aut moribus conſtat. dubium, æquitatis regu- Iuris diuiſio.
la examinandum eſt. quæ ſcripta ſunt, aut poſita in more ciuitatis, nullam
habent difficultatem: cognitionis ſunt enim, non inuentionis. at quæ con- De iuris perdiſcendi facilitate.
ſultorum reſponſis explicantur, aut in uerborum interpretatione ſunt po-
ſita, aut in recti prauíque diſcrimine. Vim cuiuſque uocis intelligere, aut
commune prudentium eſt, aut proprium oratoris: Aequitas optimo cui-
que notiſſima eſt. Verùm hoc iſtis perſuaderi non poteſt, qui leges non ab In leguleos.
homine ſcriptas ac conceptas, ſed de cælo delapſas eſſe credunt, ut Tertul-
C liani uerbis utar. in quibus etiam ſenſus altiſſimos, & qui anagogici, id eſt
abſtruſi dicuntur, reconditos eſſe putant, nec unquam ſatis enarratos. Eo-
rum uerò gloriationis præcipuum literarum meliorum ſtudioſis ſolatium
fuerit, iſtam legum ſcientiam non modò ſingulis ſeculis, ſed etiam luſtris
interpolabilem eſſe: de qua profectò Plinianum illud ex libro uigeſimono- Cap. I.
no, parodia haud inconcinna uſurpare poſſumus: Mutatur ars (inquit de Sententia Plinij in leguleos.
medicina loquens) quotidie, toties interpolis, & ingeniorum Græciæ flatu
impellimur, palámque eſt ut quiſque inter iſtos noua comminiſcendo pol-
leat, imperatorẽ illico uitæ noſtræ necíſque fieri. ceu uero non millia gentiũ
D ſine huiuſmodi leguleis degant, nec tamen ſine legibus. Audiant igitur ho-
mines ſortis ſuæ admiratores, audiant Tertullianum in Apologetico Chri- Tertullianus de legiſperitis.
ſtianorum ad proceres Romani imperij (quos ipſe legum tutores appellat)
ita dicentem, Miramini hominem aut errare potuiſſe in lege condenda,
aut * reſipuiſſe in reprobanda? Nónne & ipſius Lycurgi leges à Lacedæ- *recepiſſe ſe
moniis emendatæ, tantum auctori ſuo doloris * inuſſerunt, ut in ſeceſſu ine- *incuſſerunt.
dia de ſemetipſo iudicarit? Nónne & uos quotidie experimentis illumi-
nantibus tenebras antiquitatis, totam illam ueterem & ſquallentem ſyl-
uam legum, nouis principalium reſcriptorum & edictorũ ſecuribus trun-
E catis & cæditis? Eant igitur nunc iſti, qui omnia ſtudio iuris tribuunt: & ſe-
ſe hominum ſolos hac una peritia iuris beatos & ſapientes, & rerum hu-
manarum arbitros, atque adeò diuinarum eſſe prædicent: dum tamen hoc
conſtet, omnium gentium moribus, ut nomiſmatum, ſic nomorũ, id eſt le-
gum uſum uarium & identidem mutabilẽ omni æuo fuiſſe. & has enim &
illa temporario principũ populorúmue conſenſu, non ſuapte ui poteſtaté-
que ualere. Intolerandus certè eſt ineptiorũ quorundam faſtus, qui è ſtudio

iuris cum carris librorum redeuntes, uelut Aegyptiorum opibus ſuffarci- F
nati, reliquos omneis literarum ſtudioſos ſic ut inanes inopéſque aſpernan-
tur, uelut ex paleis multis modicam frugem, aut etiam nullam colligentes.
qui ſi aliquando cogitarēt diuitias illas ſuas κεραμέως πλοῦτον, ut dicitur, id eſt
figulinas opes eſſe, unico Principis edicto fragiles (quod futurū eſt aliquan-
do ingenti generis humani felicitate) nimirum altiores illos ac ſeſquipeda-
les ſpiritus deponerent. de ineptis loquimur, diſciplinarúmque expertibus.
De Pandectis uerò quid ſentiā, malo alienis uerbis quàm meis dicere. Pro-
deat igitur aliquis Latinorum operum æſtimator idoneus. Is erit Lauren-
Vallēſis laus. tius Vallenſis, uir certè cum latinè doctiſſimus, tum uerò alienorum ſcri- G
ptorum iudex ut optimus, ſic minimè ambitioſus, & ueritatis amātiſſimus:
id quod inuidioſum nomen eius uulgo reddidit, ut iam publico conſenſu
latinè ignorantium tanquam iniquus iudex ferè reiiciatur. Is igitur Lauren
tius cenſor ac criticus quālibet etiam moroſus, ut illis quidem uidetur, Ele-
* Perlegi. gantiarum ſuarum libro tertio ſic inquit: * Relegi proximè quinquaginta
Pandectarū laus. Digeſtorum libros ex pleriſque uoluminibus iuriſconſultorum excerptos:
& relegi cum libēter, tum uerò quadam cum admiratiōne: Primum, quòd
neſcias utrum diligentiáne an grauitas, prudētia an æquitas, ſcientia rerum
an orationis dignitas præſtet, & maiori laude digna eſſe uideatur: deinde, H
quòd hæc ipſa ita in unoquoque illorum omnia ſunt egregia & perfecta, ut
uehementer dubites quem cui pręferendum putes. Et paulò pòſt, Quod eo
magis, inquit, in iuriſconſultis eſt admirandum, quòd ij inter ſe etiam ſe-
culis diſtant, licet omnes poſt Ciceronem: ideóque quibuſdam in uerbis ab
* à Vergilio uſque ad Liuium fuerūt. eo differentes, quales omnes * uſque à Vergilio atque à Liuio fuerunt. Nam
Ser. Sulpitij atque Mutij Scæuolæ nihil extat: ſed alterius Mutij recentioris.
Et priſci quidem iuriſconſulti quales quantíque in eloquendo fuerint, iu-
dicare non poſſumus: quippe quorum nihil legimus. his autem qui inter
manus uerſantur, nihil eſt (mea ſentētia) quod addi adimíue poſſit, non tam I
eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm lati-
nitatis atque elegantiæ: ſine qua cæca omnis doctrina eſt & illiberalis, præ-
Barbara uocabula à leguleis recepta. ſertim in iure ciuili. Hæc ille atque alia eodem pertinentia ſatis liberaliter,
nec pro ſolita eius ſeueritate. Hui, inquiunt iſti leguleí: quid nobis cum ele-
gantia? nobis tam placent guerra, aut treuga, & laudum, & bannum, & ban-
Proſcriptio. niti, & retorquitio: quàm illis bellum, & induciæ, & arbitrium, & proſcri-
Proſcripti. Præconio citati. ptio, & proſcripti aut præconio citati, & repercuſſio uel relatio ac etiam re-
tortio. Antiqui iuriſconſulti exſcribere ac deſcribere dicunt, & exemplum
Repercuſſio. Relatio. ſumere, nos exemplare dicimus. illi exemplum recognitum, nos exempla- K
Retortio. tum, collationatum. Antiqui, & qui latinè locuti ſunt, cōditiones quaſdam
Deſcribere. arbitrarias & in poteſtate noſtra, uel in nobis ſitas dixerunt: nos poteſtatiuas
Exemplū recognitum. dicimus. Illi neceſſitatem quandam præciſam & abſolutam, & quandā con-
Opinabile. ditionalem, id eſt hypotheticam: nos cauſatiuam. quemadmodum & ſti-
Legibus ſoluere. pulationes alternatiuas dicimus pro diſiunctiuis: & putatiuum pro opina-
Species legis. bili: & diſpenſare, pro legibus ſoluere: & caſum legis, pro ſpecie: quo etiam

Ex lege prima, De iuſtitia & iure. Iuſtinianus

A Iustinianus sæpe usus est: quod & thema & propositum dicitur à Cicerone & Quintiliano. Insinuare donationem, pro profiteri: militem, pro equite: recusare iudicem, pro reiicere: quod & eiurare nonnunquam dicitur. æquum & iniquum iudicem antiqui dicere solent: nos suspectum & fauorabilem, & non suspectum dicere maluimus: permultáque huiusmodi quæ propriũ destinatúmque uolumen desiderát, ut infra triduum pro intra. Sic est disciplina iuris, ut ueutam facere melius & cõgruentius sit dicere, quàm in rem præsentem uenire. Denique multa gallicè, nec minus uendibiliter inter nostros dicimus, quæ latinè ignoramus. Apagesis istas sermonis lautitias. sordida nos delectant uerba & triuialia, atque etiam in tonstrinis sutriníſque proculcata. Verum illud Laurentij elogium me impulit ut diligentius Digestorum libros legerẽ. qua in lectione cum multis in locis uolumina ipsa partim mutilata, partim mendosa inueni: tum uerò (quod flagitiosius esse multo arbitratus sum) uerba multa non triuialis, sed antiquæ ac probæ monetæ, in alienum usum ignorantia temporum translata esse animaduerti. Ea indignitate permotus, ausus sum pridem inconsultius temeréque iactare inter amicos, me aliquando facturum ut Pandectę emendatius atque intelligentius legerentur. uidelicet uiribus nostris necdum nobis exploratis: nec

Profiteri donationem.
Eques.
Scribẽdi occasio.

B

C præstandæ rei difficultate satis excussa pensitatáque. Cuius me incepti cum postea perpigeret, triennio partim multa causatus, partim peregre agens, liberatum me iri tandem hac molestia libenter mihi persuadebam, ueluti huius incepti temeritate situ quodam obliuionis contecta atque sepulta. Ecce autem huius negocij securum appellantibus amicis, & tanquam procrastinati debiti arcessentibus, spontaneæque pollicitationis admonitu idẽtidem cunctationem meam uellicantibus, eò tum me sensi feroculè euectũ, unde pedem proferre pudor uetet, ut inquit ille: continuóque aut rem suscipiendam mihi, cui par omnino non essem, aut temeritatis manifestum ac

Horat. in arte.

D confessum ludibrio mox omnibus me futurum. Ibi uerò æstuantem me, & sententiis alternantem impulit amicus quidam meus, uir amplissimę curiæ: qui mihi huius incepti non modò auctor, sed etiam efflagitator fuit. Is mihi industriæ meæ spõsor (ut ita dixerim) apud me fuit. Perpulit enim hoc sibi me credere, si operam enixè nauarem, nihil non eiusmodi euasurum, quod ipse facere instituissem: causántéque me inuidiosum hunc laborem non gratiosum fore, qui tam ancipitis euentus facinus designare nunc ausus essem, homo propè nullius in re literaria nominis, ad extremum susceptæ rei euẽtum fide sua esse iussit. Eiusmodi autem sponsore nihil non cre-

E dere uel nominum factitator circunspectus potuisset. iam primum præter singularem iuris peritiam, doctrina est etiã illa miscellanea ac politico homini aut necessaria aut utili perpolitus, iudicio non mediocri ac sæpe nobis probato præditus: cui etiam de me plus quàm meo propemodum tribuo. unus est denique ex paucorum numero, qui nõ illotis pedibus ad studium iuris ciuilis contulisse se uidentur. Accedunt necessitudinis iura, quæ mihi multiplicia cum eo iampridem intercedunt, ne ab eo eludi me uererer

ullo modo deberem. Huic istud à me cõtendenti nisi morem gererem, existimaui (qua est ille in ordine suo auctoritate) nõ tam id uerecundię ac modestiæ, quàm rusticæ ac pertinaci diffidentiæ datum iri. Itaque huius fide periclitandum mihi esse statui. Hæc fiducia operis, hæc est indicatura, ut Plinij uerbis utar. Proinde perfunctoriam istam operam magis quàm iustam plenámque profitemur. Sed ne sic quidem, ut intelligo, eorum cachinnos euadam, quibus cum Musis, id est cum humanitate & doctrinę lepôre, nullum est commercium, ut Marcus Tullius inquit. Hi sanguinem legũ quęrendum, non cutem (ut eorum uerbis utar) arbitrantur: non florem, sed frugem scientiæ consectandam autumant: denique uerborum rationem nullam habendam esse, dum sensus assequamur. Atque hæc ita dicunt, quasi aut uerba rerum imagines esse nesciant, & sensuum inuolucra, quæ quàm maximè congruenter effingi & accommodatè rebus ipsis debent: aut quasi Bartholus & Baldus & reliqui eiusce ordinis auctores quidem illi alioquin ingeniosissimi, sed quos isti uerborum contemptores pro numinibus colunt, & quorum scripta inter sacrorum uatum oracula in larariis (ut ita dicam) habent, uerba non ipsi appendere quasi ad Critolai libram soleant. Vt enim ille quadam animi solertia in altera libræ suæ lance animi bona imponens, in altera corporis & externa, multum admodum propendêre illam animi lancem deprehendebat: sic isti iurisperiti unumquodque uerbum, atque adeò syllabam, in quibus commodum sit locis ad cõstituenda sua dogmata, ponderanda solerter admonentes, uerborũ uires excutere se, & scrupulari etiam differentia æstimare credi uolunt. qui tamen præclara illa sua libra, quid in diem addictio diei adiectæ præponderet, persentiscere nõ potuerunt, antequam Laurentius Vallensis examẽ libræ suæ multo certè exactioris ad lectionem Pandectarum adhibuit. Nec ille autem in his quæ in huiusmodi aduersus istorum opinionem quantũuis approbata dixit, æquã unquam sententiam retulit, duntaxat in eorum foro: Nec nos in iis quæ adhuç diximus, aut posthac dicturi sumus aduersus receptos eorum aliorúmque errores, quippiam æqui boníque laturos nos speramus: non inter eos modò ad quos ea res pertinet, sed ubicunque & apud quoscunque res non * artificis statera (ut inquit Cicero) sed populari trutina examinantur. Videamus tamen refellendis istis uerborum contemptoribus magni aliquos nominis auctores opponere nécne possimus. Fabius libro 12. Quid? (inquit) nõ quæstio iuris omnis, aut uerborum proprietate, aut æqui disputatione, aut uoluntatis coniectura continetur? quorum pars ad rationalem, pars ad moralem * philosophiam redundat. Gellius lib. 13. Labeo (inquit) Antistius iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publicè responsitauit: cæterarum quoque bonarum artium non expers fuit, & in grammaticam sese atque dialecticam literásque antiquiores altioresque penetrauerat, latinarúmque uocum origines rationésque percalluerat: eáque præcipuè scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos utebatur. Sic quodam loco * Cicero proprietatem sermonis iurisconsultorum peculiarem

[Margin notes: In præfatione. — Tuscul. 5. — Critolai libra. — * aurificis. Lib. 2. De Orat. Cap. 2. — * tractatum. Cap. 10. — * Quintil. lib. 5. in fine.]

[Right margin letters: F, G, H, I, K]

A liarem esse affirmat. Quod igitur isti dicunt prudentiam in rerum esse co-
gnitione, orationis facultatẽ nihil ad rem pertinere, uideamus qualiter con
stitui possit. Marcus Tul. lib. 3. de Oratore, de eloquentia loquens, Neque ue-
rò, inquit, hoc fugit sapientissimum Regem Philippum, qui hunc Alexan-
dro filio doctorem accierit (de Aristotele loquens) à quo eodem ille & agen-
di acciperet præcepta, & loquendi. Nunc siue quis uolet, eum philosophum
qui copiam nobis rerum orationísque tradat, per me appellet oratorem li-
cet: siue hunc oratorem, quem ego dicam sapientiam iunctam habere elo-
quentiæ, philosophum appellare malit, non impediam: dummodo hoc cõ-
B stet, neque infantiam eius qui rem norit, sed eam explicare dicendo non *Infantia & Inscitiã.*
queat: neque inscitiam illius cui rès non suppetat, uerba nõ desint, esse lau-
dandam. quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam pru
dentiam, quàm stultitiam loquacem. Idem in Oratore perfecto, Res autem, *Non procul à fine.*
inquit, sic se habet, compositè & ornatè sine sententiis dicere, insania est: sen-
tentiosè autem sine uerborum & ordine & modo, infantia. Et rursus alibi, *De Orato. lib. I.*
Illud uerius, inquit, neque quenquã in eo disertum esse posse, quod nesciat:
neque si id optimè sciat, ignarúsque sit faciundæ ac poliendæ orationis, di-
sertè id ipsum quod sciat, dicere posse. Phœnix apud Homerũ lib. 9. Iliados
C ad Achillem loquẽs, ità inquit, Pater tuus Peleus cùm te primum ex Phthia
patria ad Agamemnonem misit paruulum adhuc, & bellicarũ rerum igna-
rum, me tibi ideo adiunxit, ut utroque in genere instituendum te susciperẽ.
censuit enim te & dicendi præcepta accipere debere, & agendi: μύθων τε ῥη-
τῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων, Doctum uerba loqui, facilémque in rebus agẽdis.
Ecquid autem turpius dici potest, quàm infantes eos esse, qui se consultos, *In infantes iurisperitos.*
prudentes, peritos denique iuris dici uideríque postulent, dignos etiã solos
omnium literatorũ hominum, qui rerum humanarum ac diuinarum arbi-
trium disceptationémque habeant quíque uiros principes, & suprà huma-
D num fastigium euectos, soluere & illigare legibus, interpretationibus suis
possint? Infantes autẽ esse orationis facultate destitutos, latinè loquentiũ cõ-
sensus præiudicauit. Cicero in Topicis, Causa autẽ efficiens sic, ut cum quæ-
ritur quibus rebus eloquẽtia efficiatur. De commutatione sic, Possítne elo-
quentia commutatione aliqua conuerti in infantiã. Et pro Cluentio, Tum
uerò ita sum perturbatus, ut omnia timerem: si nihil dixissem, ne infantissi-
mus: si multa in eiusmodi causa dixissem, ne impudentissimus existimarer.
Et ad Quintum fratrem, Gabinius absolutus est. omnino nihil accusatore *Lib. 3. ep. 4.*
Lentulo, subscriptoribúsque eius infantius, nihil illo consilio sordidius. Nõ
E me fugit quid Lactantius libro quinto sextóque de eloquentia disputarit,
uir ipse loquendo lautissimus: sed nòs de latinitate & elegantia & sermonis
puritate loquimur, non de illa diserta & oratoria eloquentia, quæ iuris stu-
diosis nostro seculo necessaria non est, tametsi olim Marcus Cato cùm in *Quintil. lib.*
dicendo præstantissimus, tum iuris fuit idem peritissimus: & Scæuolæ Sul- *12. cap. 3.*
pitióque concessa est etiam facundiæ uirtus: & Marcus Tullius non modò
inter agendum nunquam est destitutus scientià iuris, sed etiam compone-

re aliqua de eo cœperat, ut auctor eſt Fabius, & Craſſus apud Ciceronem in F
primo dialogo de Oratore, Quintus (inquit) Scęuola homo omnium & diſciplina iuris ciuilis erudiſſimus, & ingenio prudentiáque acutiſſimus, & oratione maximè limatus ac ſubtilis, atque (ut ego ſoleo dicere) iuriſperitorum eloquentiſſimus, eloquentium iuriſperitiſſimus. Quæ (malùm) eſt igitur iſta tanta in hominibus peruerſitas, ut cum lautam atque elegantem utendi fruendíque iuris ſupellectilem habeant, latinam illam ab Vlpiano, Paulo, Iuliano, reliquiſque eiuſdem notæ iuriſconſultis relictam, librariorũ legentiúmq; inſcitia ærugine infeſtatam, eam ut æruginem abſtergeri nolint? ſordida etiam ſupellectili hác Gotthica & barbara uti malint? perinde G
atque primis illis ſeculis, frugibus iam inuentis, nonnulli tamẽ tam aduerſo genio nati fuiſſe dicuntur, ut glande ueſci mallent, id quod inquit Cice-
In Oratore. ro. Noſtro enim ſeculo inſtaurata propemodum lingua latina, barbarica permulti nihilo ſecius delectantur. Romanum ſermonẽ reſpuunt homines palati corruptiſſimi, quãquã plerique palatini. Videlicet hoc illud eſt quod idem Cicero libro tertio de Oratore inquit, de antiquis iuriſperitis loquẽs, hominibus undique conſummatiſſimis, Quid enim Marco Catoni præter hanc politiſſimam doctrinam tranſmarinam atque aduentitiã defuit? Num quiá ius ciuile didicerat, cauſas non dicebat? aut quia poterat dicere, iuris H
ſcientiam negligebat? aut quia utroque in genere & laborauit & præſtitit, num propter hác ex priuatorum negociis collectam gratiam tardior in rep. capeſſenda fuit? Nemo apud populum fortior, nemo melior Senator, idem facilè optimus Imperator. denique nihil in hac ciuitate temporibus illis ſciri diſcíue potuit, quod ille non tum & inueſtigarit & ſcierit, tum etiam conſcripſerit. Nunc contrà plerique ad honores adipiſcendos, & ad rempub. gerendam nudi ueniunt atque inermes: nulla cognitióne rerum, nulla ſciẽtia ornati. Sin aliquis excellit unus è multis, effert ſe, ſi unum aliquid affert.

Poſtremò locus hic poſcit, ut de Pandectarũ uocabulo aliquid dicamus. I
Cap 9. Gellius igitur libro 12. Tullius, inquit, Tyro Ciceronis libertus libros de ua-
Pandectæ. riis ac promiſcuis quæſtiohibus compoſuit, græco uocabulo Pandectas, id eſt promiſcua & multifaria continentes libros inſcripſit, tanquam omne
Cap. ult. rerum ac doctrinarum genus continentes. Idem libro ultimo: Sunt, inquit, qui libros ſuos Pandectas, id eſt omnium receptacula inſcripſerunt. Hanc inſcriptionem Plinius in præfatione inter illecebroſas & magna promittentes numerauit: propter quas (ut ipſe inquit) uadimonium deſeri poſſit.
A quot & quibus compoſitæ. His Pandectis coagmentandis, ſeptem & triginta iuriſconſulti ſymbolas contulerunt: ex quorum uerbis Digeſtorum leges uelut centones conſarci- K
natæ ſunt. Harum autem archetypos Florentiæ eſſe putant, quæ Litera Piſana uulgo dicitur: & nos cum Florentia iter Romam faceremus in numero Legationis Regiæ, funalibus eas accenſis, non ſine ambitu, honoris loco numeróque uidimus. Quoniam uerò hîc Vlpianus ſubiecit hæc uerba, Huius ſtudij duæ ſunt poſitiones: addam quid ſit theſis, id eſt poſitio.
Theſis. Theſis (inquit Ioannes Grammaticus, Ariſtotelis interpres) differt ab axio-

Ex lege prima, De iuſtitia & iure.

mate:

A mate: quatenus axioma omnino est ἀναπόδεικτον, id est non demonstrabile: Axioma.
ut sunt propositiones immediatæ,& communes animi conceptiones, quarum mox meminero, quas naturæ sponte uel naturali dictamento tenemus, domóque in scholam afferimus: theseis uerò, id est positiones ex præ- Theseis.
ceptoribus discimus in singulis disciplinis. Conuenit autem inter axioma, id est proloquium, uel pronunciatum, uel, ut Cicero uertit, enunciatum,& thesim: quòd nec hæc, nec illud demonstratur: sed tamen theseis aliqua exhortatiuncula indigent, ut fidem discipulo faciant: ut illa propositio, Omnes à centro ad circuncurrentem lineam æquales esse lineas: cum axio-
B ma omnino sit indemonstratum: ut illud, Bis bina esse quaterna. Positionum igitur huiusmodi exempla sunt. Ponit arithmeticus monadem esse impartibilem uel insectilem: Geometres uerò id quod diximus de lineis à centro ad ambitum circuli pertendentibus. Medicus ponit corpora ex elementis quatuor esse concreta. Physicus omnia naturalia corpora constare materia & forma: tum naturam esse principium motus atque quietis. Diuiditur autem thesis in hypothesim & definitionem. Et rursus hypothesis, in eam quæ æquiuocè hypothesis, id est suppositio dicitur, & in petitionem Siquidem quæ positiones notæ sunt, quæque simul ac à precepto-
C re ponuntur, admittuntur ab auditore, hypotheseis uocantur: quæ uerò Hypotheses.
non usque adeò notæ sunt, sed argumento quodam astruuntur antequam fidem faciant, & tamen citra demonstrationem sumuntur à præceptore, αἰτήματα dicuntur, id est petitiones uel postulata. Quæ rursus & ipsæ duo- αἰτήματα. Petitiones.
rum sunt generum. nam quædam mediocriter notæ sunt, quædam econtrariò: ut uerbi gratia, geometra ponente, Omneis rectos æquales esse: auditor ἀγεωμέτρητος, id est ignarus geometriæ, neutrum opinatur, id est nec æquos nec inæquales esse. Eodem uerò dicente, Punctum carere magnitudine,& esse indiuiduum: auditor ipse opinatur. Est autem definitio thesis: po-
D nit enim arithmeticus insectile secundum quantitatem esse monadem:& nos ponimus hominem animal rationale mortale. Sic igitur iurisconsulti ponunt huius studij duas positiones. Positio interdum naturam cuius- Positio.
que rei significat. Quintilianus, Simplices, inquit, uoces positione, id est na- Lib.1 cap De uirtutibus & uitiis orationis.
tura sua constant: compositæ autem, præpositionibus subiunguntur, ut innocens. Idem, Quid uerò quæ positionis eiusdem in diuersos flexus exeunt, Lib 1. cap. De uerbis propriis & translatis.
cùm Alba faciat Albanos & Albenses? Sunt alia huius uocis significata: ut arsis & thesis apud Diomedem, & apud eundem Quintilianum: thesis & aphæresis Areopagitæ: thesis & hypothesis Ciceroni in Topicis: sed ad rem
E non pertinent.

Ex eadem lege.

(Legem nunc appello caput legis, quoniam ita fert usus.)

Videmus enim cætera quoque animalia, feras etiam bestias istius iuris peritia cēseri.) Censeri hîc qualiter accipiatur, nō facilè dixerim, ne ipse quidē Iuris naturalis uis. Censeri.
Accursius, qui hoc in loco modestissimè tacuit. Cicero pro Archia poëta, Atque hoc ideo mihi concedendū est magis, quòd ex his studiis hæc quo-

crescit. que censetur oratio & facultas, quæ quantacũq; in me est, nunquã amico- F
rum periculis defuit. Dicendi, inquit, facultas ex poëtarũ lectione censetur,
Δοκεῖν. id est precium & æstimationẽ meretur, & in primis laudatur: à Græcis δοκεῖν
dicitur, quorum imitatione ita loqui solemus. Euripides in Hecuba, λόγος γὰρ
ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν κἀκ τῶν δοκούντων, αὑτὸς οὐ ταυτὸν σθένει. Animalia igitur quædã bru-
ta naturali quadam intelligentia prædita, propterea censentur, id est admira-
Cap. I. tioni nobis sunt præ cæteris, ut elephas: de quo Plinius libro octauo, Maxi-
mum animal est elephas, proximúmque humanis sensibus. id quod ipse latè
Lib. 8. cap. 4. prosequendo docet. Idem de tigride, Quæ cæteris feris truculẽta, atque ipsa
etiã elephanti uestigia spernẽs, homine uiso, uel hominis etiã uestigio, trãs- G
ferre catulos dicitur. Nimirum hæc natura est rerum, hæc potentia eius, sæ-
uissimas ferarum, maximásq;, quæ nunquam uidissent quod debeant time-
re, statim intelligere cur sit timendum. Ex his Plinij uerbis dicere possumus
reuerentiam iure naturali animalia omnia homini debere, & quãdam ue-
luti religionem, ut saltem ei decedant uia: ut sit illud Geneseos primo, Do-
minamini piscibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus quę
Plin. lib. 8. cap. 7. mouentur super terram. Quid illud eiusdem de elephantis? Ipsius, inquit,
animalis tanta narratur clementia contra minus ualida, ut in grege pecu-
dum occurrentia manu dimoueat, ne quid obterat imprudens: nec nisi la- H
cessiti noceant. Nónne ex iure quodam gentium esse uidetur & illud de ci-
Ciconiæ pietas. conia prouerbio Græco testatum, ab Aristotele etiam cõfirmatum, quæ pa-
rentes senio confectas alere existimatur, infantiæ suæ uices rependens? unde
ἀντιπελαργεῖν ἀντιπελαργεῖν uerbum, pro eo quod est promerentibus gratiam in tempore re-
ferre: & Antipelargia huiusmodi gratiarũ relatio, à ciconia dicta, quæ Græ-
Nomi Pelargici. ce πελαργὸς dicitur. inde Pelargici nomi ab Aristophane dicti, quasi Ciconia-
riæ leges, quibus liberi parentes alere iubentur. id quod in iure quoque no-
stro cautum est. Ideo in sceptris regiis antiqui ciconiam sculpere solebant in
Hippopotamus. summo: in infimo autem hippopotamum, animal improbissimum, signi- I
ficare uolentes iustitiæ obnoxiam esse uiolentiam, cuius iustitiæ symbolon
est ciconia, quæ parentes senio confectas alere, humerísque gestare in uo-
Valla fallitur. latu creditur. Laurentius tamen hunc locum reprehendit libro quarto Ele-
gantiarum: Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. ius esse ne-
gans appetitum coëundi, & procreationem educationémque liberorum. in
quo, sentẽtia mea, fallitur. Cæterùm quod hîc Florentinus iuri gentium tri-
buit, Cicero in 3. Offic. iuris naturalis esse tradit, id est ut ne lædamus inui-
cem. sic enim inquit, Atque si etiam hoc natura præscribit, ut homo homi-
ni, quicunque sit, ob eam causam quòd is homo sit, consultum uelit, necesse K
est secundũ eandem naturã utilitatem omniũ esse cõmunẽ. Quod si ita est,
una cõtinemur omnes & eadem lege naturæ. Idq; ipsum si ita est, certè uio-
Ius gentium. lare alterum, naturæ lege prohibemur. Iuris autem cõsulti ius gentiũ appel-
lant non tantum id quod naturale secutum est, quod argenteo seculo natũ
existimatur, cum commercia rerum esse cœperũt: sed illud etiam primariũ,
quod inter homines solos intercedit, de quo Caius in lege omnes, intellexit:
Ex lege prima, De iustitia & iure. quod

A quod naturale dicitur:ut idem libro primo Tuſcul. Nulla gens,inquit, tam *Ius naturale.*
fera,nemo omnium tam immanis,cuius mentem non imbuerit deorũ opinio.Multi de diis praua ſentiunt(id enim uitioſo more effici ſolet)omnes tamen eſſe uim & naturam diuinã arbitrantur.Nec uerò id collocutio hominum aut conſenſus efficit:non inſtitutis opinio eſt confirmata, nõ legibus: omni autem in re conſenſio omnium gentium,lex naturæ putanda eſt. Secundum hæc uerba Ciceronis, notiones in animis noſtris anticipatæ ſunt de iure naturali,quale eſt quod idem in primo de Natura Deorum inquit, in perſona Velleij Epicurei loquens,Solus enim(inquit)uidit Epicurus pri-
B mum eſſe deos,quòd in omnium animis eorum notionem impreſſiſſet ipſa natura. Quæ eſt enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat ſine doctrina anticipationem quandam deorum,quam appellat prolepſim *Anticipatio & Prolepſis.*
Epicurus,id eſt anteceptam animo rei quandam informationem, ſine qua nec intelligi quicquam, nec quæri, nec diſputari poſſit? Et paulò pòſt, Cum enim non inſtituto aliquo,aut lege,aut more ſit opinio conſtituta, maneátque ad unum omnium firma conſenſio, intelligi neceſſe eſt eſſe deos, quoniam inſitas eorum uel potius innatas cognitiones habemus. Hæ & primæ *Notiones.*
notiones ab eodem dicuntur:alij præſumptiones & prænotiones uocant,id *Prænotiones.*
C eſt ennœas,quas diuus Auguſtinus lib.7.& 12.de Ciuitate, notiones inter- *Præſuptiones Ennœæ.*
pretatur, quaſi communes intelligentias. αὐτόπιστοι dicuntur, quaſi per ſe fi- *αὐτόπιστοι.*
dem facientes ſine argumentis:ut ſuprà dictum eſt de axiomatis: de quibus idem Cicero in primo de legibus,Quæque in animis, inquit,imprimuntur inchoatæ intelligentiæ,ſimiliter in omnibus hominibus imprimuntur. In- *Inchoatæ intelligentiæ.*
formationes etiam dicuntur,ut idem in ſecundo de Natura Deorũ,Omni- *Informationes.*
bus enim innatum eſt, & in animo quaſi inſculptum, eſſe deos: quales ſint, uarium eſt:eſſe nemo negat.Cleanthes quidem noſter quatuor de cauſis dixit in animis hominum informatas deorum eſſe notiones. Appellantur e-
D tiam ἐπιβολαί,unde Galenus κατὰ πρώτην ἐπιβολὴν prima animi notione, id eſt *ἐπιβολαί.*
animi adiectione. Iſta igitur ferè quæ iuri naturali aſſcribuntur, id eſt quæ natura docuiſſe nos creditur,uerſantur in ſenſu communi,non illo quidem arbitro & diſceptatore omnium ſenſuum, & cui ſenſus omnes ancillantur (qui principatus animæ dicitur à Cicerone, & à Galeno τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς *Principatus animæ.*
in decimotertio Therapeutices, & à Plutarcho in quarto de Placitis philo- *De nat. deo.*
ſophorum. cuius meminit memorabiliter Cicero in ſecundo de Natura *lib.2.*
Deorum,& in V.de Finibus,& Themiſtius in tertio de Anima) ſed in illo altero,cuius meminit Quintilianus in primo his uerbis,Senſum ipſum qui *Cap Vtrum utilius,&c.*
E communis dicitur,ubi diſcet puer,cum ſe à congreſſu, qui non hominibus *Senſus communis.*
ſolum,ſed mutis quoque animalibus naturalis eſt,ſegregarit? Et Iuuen. Ra- *Saty.8.*
rus enim fermè ſenſus communis in illa Fortuna. Seneca , Sic in beneficio *De benefic.*
ſenſus communis locum , tempus , perſonas obſeruet. A Græcis κοινὸς λογι- *lib.1.cap.12.*
σμὸς dicitur.Gregorius, τίς οὕτως κοινῶν ἔξω λογισμῶν.Similis eſt communis prudẽ- *Communis*
tia apud Ciceronem lib.4.de Finibus,Et ſi in ipſa,inquit, gubernatione ne- *prudentia.*
gligentia eſt nauis euerſa,maius eſt peccatum in auro quàm in palea.omni-

D

bus enim artibus uolumus attributam esse eam,quæ communis appellatur F
De iustitia & iure l. 3. prudentia,quam omnes,qui cuiq; artificio præsunt, debent habere. Verùm
Quam inter nos cognationem quandam natura constituerit. enimuero ad cognationem illam ueniendum, quam Florentinus iurisconsultus inter humanum genus intercedere dicit,quam Accursius homo minimè malus ad primum parentem ex historia Geneseos refert. Marcus igitur Tullius libro quinto & ultimo Finium,Pisonem Academicum his uerbis hac de re differentem inducit, In omni autem honesto quod per se expetendum dicimus,nihil est tam illustre,nec quod latius pateat, quàm con-
Societas humana. iunctio inter homines hominum,& quasi quædam societas & communicatio utilitatũ,& ipsa charitas generis humani: quæ nata à primo satu , quo G
Charitas humana. à procreatoribus nati diliguntur,& tota domus coniugio & stirpe coniungitur,serpit sensim foras cognationibus primum, tum affinitatibus,deinde amicitiis,pòst uicinitatibus cum ciuibus, & iis qui publicè socij atq; amici sunt,deinde totius cõplexu gẽtis humanæ.quæ animi affectio suum cuique tribuens,atq; hanc quam dico societatẽ coniunctionis humanę munificè & æquè tuens,iustitia dicitur. cui sunt adiunctæ pietas,bonitas, liberalitas,benignitas,comitas,quæq; sunt generis eiusdem. Atque hæc ita iustitiæ propria sunt,ut sint uirtutũ reliquarũ communia.nam cum sic hominis natura generata sit,ut habeat quiddã innatũ quasi ciuile atq; populare, quod Græci H
politicon appellãt:quicquid aget quæque uirtus,id à comunitate,& ea quã exposui charitate atque societate humana non abhorrebit.Quo in loco primo statu pro satu corruptè uulgò legitur.Idẽ in primo de Leg. altissimè (ut ipse inquit) iuris principia repetens, ita quodã in loco ait, Omnium autem quæ in hominũ doctorũ disputatione uersantur,nihil est profectò pręstabilius,quàm planè intelligi nos ad iustitiã esse natos, neque opinione sed natura esse constitutũ ius.Id iam patebit, si hominũ inter ipsos societatẽ coniunctionémq; perspexeris. Nihil est enim unũ uni tam simile,tam par,quàm omnes inter nosmetipsos sumus.Quòd si deprauatio cõsuetudinum,si opi- I
nionum uanitas non imbecillitatẽ animorũ torqueret, & flecteret quocũq; cœpisset,sui nemo ipse tam similis esset,quàm omnes sunt omniũ. Ita quæcunque est hominis diffinitio,una in omnes ualet.Quod argumẽti satis est, nullã dissimilitudinẽ esse in genere:quæ si esset,nõ una omnes diffinitio con
Ratio. tineret.Etenim ratio,qua una præstamus beluis, per quam coniectura ualemus,argumentamur,refellimus,disserimus, conficimus aliquid ac concludimus,certè est cõmunis,doctrina differens,discendi quidem facultate par. Idem alibi, Quid est autem,non dicam in homine,sed in omni cœlo atque terra,ratione diuinius?quæ cum adoleuit atque perfecta est,nominatur rite K
sapientia.Est igitur(quoniam nihil est ratione melius, eáque & in deo & in homine) prima homini cum deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. quæ cum sit lex, lege quoque
** consociati.* * conciliati homines cũ diis putãdi sumus. Inter quos porrò est cõmunio legis,inter eos cõmunio iuris est,Quibus autẽ hæc sunt inter eos communia, & ciuitatis eiusdem habẽdi sunt.Si uerò iisdem imperiis & potestatibus pa-

Ex lege prima, De iustitia & iure. rent,

A rent, multò etiam magis parent huic cœlesti* discretioni, mentíque diuinæ, *descriptioni.
& præpotenti deo: unde etiam uniuersus hic mundus, una ciuitas communis deorum atque hominũ existimanda est. Idem de igniculis loquens no- De legibus lib. I.
bis à natura ad iustitiam consectandam datis, corruptela autem malæ cõsuetudinis extinctis: Quòd si quomodo, inquit, est natura, sic iudicio homines
humani (ut ait poëta) nihil à se alienum putarent, coleretur ius æquè ab o- Ius.
mnibus. Quibus enim ratio à natura data est, iisdem etiã recta ratio data est, ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & uetando. si lex, ius quoque. at omnibus ratio, ius igitur datum est omnibus. Rectéque Socrates execrari eũ
B solebat, qui primus utilitatem à natura seiũxisset. id enim querebatur caput esse exitiorum omnium. unde illa Pythagorica uox, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, id est omnia inter amicos cõmunia. sed locus ille vulgo mutilatè legitur. Ex prædictis apparet id quod Vlpianus inquit, Seruitutem iure gentium secunda- Seruitus.
rio constitutam esse, non illo primario, quod naturale dicitur, ab eo (ut Caius L. 4. ff. De iustitia et iure.
inquit) quòd naturali ratione inter homines constitutum sit. Propterea Au- L. Omnes populi. ff. De iustitia et iure.
gustinus libro 19. de Ciuitate, seruitutem primùm culpæ non naturæ impositam esse dicit: cùm Noë animaduertens in filium, seruire eũ fratribus suis
iussit. id quod Genes. nono memoriæ etiam proditum est. quam seruitutem Cap. 15.
C iustam interdum atque etiam utilem esse ipse eodem libro demonstrare cõtendit. Ius autem gentium Liuius libro 5. ab urbe condita ius humanum Ius gentium & humanũ.
appellat, de Gallis loquens: quomodo & Vergilius: Si genus humanum & mortalia temnitis arma. Sunt & iura bellica. unde illa Camilli uerba apud Aeneid. I.
Liuium ad proditorem puerorum magistrum, Non ad similem tui nec po- lib. 5. ab urbe condita.
pulum nec imperatorem scelestus ipse cũ scelesto munere uenisti. nobis cũ Faliscis, quę pacto fit humano, societas nõ est: quã ingenerauit natura utrisque, est, éritq;. Sunt & belli, sicut & pacis iura, iustéq; ea nõ minus quàm fortiter didicimus gerere. Arma habemus non aduersus eam ætatem, cui etiã
D captis urbibus parcitur, sed aduersus armatos. Inde illa nobilis controuersia apud Fabium Quintilianum in quinto, capite de argumentis, de iure bel- Non ita procul à fine capitis.
li, apud Amphictyonas commune Græciæ consilium agitata. Atque hæc Amphictyones.
in uniuersum dicta sint usque ad legem, Ex hoc iure gentium.

Ex .l. Ius ciuile.

Ius ciuile est quod neque in totum à naturali uel gentiũ iure recedit, neq; Ius ciuile.
per omnia ei seruit.) Hoc dictum quomodo intelligi debeat, nos Ciceronis uerbis demonstrare possumus. Is enim lib. 3. de Finibus sic inquit, Quemadmodũ igitur membris utimur, priusquam didicimus cuius ea utilitatis cau-
E sa habeamus: sic inter nos natura ad ciuilẽ cõmunitatẽ cõiuncti & cõsociati sumus. Quod ni ita se haberet, nec iustitiæ ullus esset nec* humanitati locus. *bonitati:
Et quo modo hominum inter homines iuris esse uincula putant, sic homini nihil iuris esse cũ bestiis. Præclarè enim Chrysippus, cętera nata esse hominũ causa, & deorũ, eos autẽ cõmunitatis & societatis suæ, ut bestiis homines uti ad utilitatẽ suam possint sine iniuria. quoniámq; ea natura esset hominis, ut cum genere humano quasi ciuile ius intercederet: qui id conseruaret, eum

iuſtum:qui ui ageret,eum iniuſtum fore. Sed quemadmodum theatrũ cum F
commune ſit, rectè tamen dici poteſt eius eſſe eum locum, quem quiſq; occuparit: ſic in urbe mundóue communi non aduerſatur ius, quo minus ſuum quidque cuiuſque ſit. Ariſtoteles libro quinto Ethicorum, Ciuilis
Cap.7. *Diuiſio iuris.* autem iuris, inquit, partim naturale eſt, partim legitimum ſiue legale. Naturale ubiuis gentium eandem uim habet, nec hominum opinione conſtitutum eſt. Legitimum ab initio quidem nihil refert hoc modo uel ſecus: poſt poſitionem uerò tum demum refert. quo iure nituntur omnia rationẽ ſciti decretíque habentia. τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή. νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν G
οὐδὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει. Ipſe uetò iuris originem omnifariámque rationem ſubtiliſſimè ſcrutatus, ac cõpendioſe omnia explicans, in hanc propemodum ſententiam inquit. Iuſtitiæ particularis, & iuris quod ab ea proficiſcitur, genus unum eſt, quod in diſtributionibus uerſatur aut honoris, aut pecuniarum, aut cæterarum rerum quæ diſtribui inter eos poſſunt qui eiuſdem ciuitatis conſortes ſunt. in iis enim & æquam & inæquabilem partem inuicem ferre poſſumus. Aliud autem genus eſt com-
Commercia. merciis emendandis corrigendíſque comparatum. Commercia porrò duorum generum ſunt: quædam enim uoluntaria, quædã non uoluntaria ſunt. H
Voluntaria ut emptio, uenditio, mutuum. ob id uoluntaria dicta, quòd eorum principium in arbitrio noſtro ſitum eſt. At eorum quæ non uoluntaria
Ius diſtributiuum. *τὸ κατ' ἀξίαν δίκαιον.* ſunt, partim clandeſtina ſunt, ut furtum, adulterium: partim uiolenta, ut uerbera, uincula, raptus. Enimuero diſtributiuũ ius confeſſum eſt apud omnes pro dignitate cuiuſque ſtatui oportere: quod ius ab eo τὸ κατ' ἀξίαν appellatur, de quo in tertio etiam Politicõn mirè diſputat de æqualitate ciuili loquẽs:
Democratici uerùm in eo pugna eſt, quod Democritici, id eſt populari inſtituto uiuen-
Oligarchici. tes, dignitatem in libertate conſtituunt: Oligarchici, id eſt paucorum ſtatu gaudentes, dignitatem partim in cenſu & facultatibus ponunt, partim in I
Ariſtocratici generis nobilitate: Ariſtoctatici uerò, id eſt optimatium ſtatum fouentes, uirtute dignitatem metiuntur. Proinde ius in proportione conſtitutum eſt. Proportio enim, quam ipſe analogiam uocat, æqualitas eſt rationis, quæ cõſiſtit minimum in quatuor. Diuiduntur enim & quæ diſtribuuntur, & quibus diſtribuuntur. Itaque ius huiuſmodi inter quatuor minimùm interce-
Analogia geometrica. dit, quæ analogia geometrica uocatur, in qua contingit totũ ad totũ ita ſeſe habere ut utrunq; ad utrũque, hoc eſt utrunque ad alterum. Eſt autem hæc proportio hiulca & interrupta, id eſt nõ cõtinua, hoc modo. ut A ad B, ſe habet, ſic C ad D. Sit igitur exẽpli gratia ſuper A, Lucius Craſſus orator, uel Scæ- K
uola Iuriſconſultus æqualis eius: quorum alter diſertorũ conſultiſſimus, alter conſultorũ diſertiſſimus fuit, ſi Ciceroni credimus. ſit autẽ ſuper B, Paulus Caſtrẽſis, aut quiuis alius ex illa Gottica gente, quorũ nemo nõ infantiſſimus in uerbis etiã iuris fuit: aut cõtrà logodędalus aliquis (ut Plato ſophi-
Logodædali uerborũ funditatores. ſtas appellabat) uerborũ funditator inanis, qui uenuſtatẽ uerborũ nõ ſenſuũ acumen cõſectetur, aut qui orationis concinnitatem potius quàm pondera

Ex lege, Ius ciuile. ſententia-

A ſententiarum præſtare poſſit: ut uno uerbo dicam, loquendi peritus, ciuiliũ rerum ignarus. ſit rurſus ſuper C, magiſtratus aliquis ampliſſimus, ut apud nos cancellariatus, aut etiam ſtipendium primarium, & (ut ita dicam) talẽtarium. D, uerò honor aliquis infimi ſubſellij, aut ſtipendium ſeſquilibre, atque etiam (ſi dicere liceat) triobolare. Dico igitur, quam rationem habet A ad B, id eſt culmen illud doctrinæ & eruditio numeris omnibus ſcientiæ humanioris abſoluta, ad illam aut prudentis infantiam, aut loquacitatem inſcij: eãdem habere C ad D, hoc eſt honorum ſummum faſtigium & primarium ſtipendium, ad populare munus & gregarium ſtipendium. & per-
B mutatim, ut ſe habet A ad C, id eſt uir primi nominis ac meriti ad primariũ honorem: ſic B ad D, id eſt homo inferioris aut etiam poſtremæ notæ ad plebeium præmium, duntaxat ſi iure diſtributiuo uti uolumus: quod Ariſtoteles analogum eſſe affirmat, id eſt proportione conſtitutum. quo iure *Ius analogũ.* in diſtributione malorum omnia uice uerſa ſpectanda ſunt. Quod autem præter hanc analogiam, inquit Ariſtoteles, diſtributum fuerit, non ius ſed iniuria erit, cùm ſæpe poſteriores honorum partes ferant, quibus priores iure debentur: contráque malorum priores, quibus conueniunt poſteriores. Quòd ſi ita eſt (ut omnino certè eſt) hoc genus iuris rariſſimè moribus uſur-
C patur. Nulla enim iſonomia, id eſt æquabilis bonorum honorúmque di- *Iſonomia.* ſtributio, in qua omnia omnibus paria ac demenſa reſpondent (ut inquit Marcus Tullius) in regno quærenda eſt: in quo & honores, & opes, & om- *De nat. Deorum lib. 1.* nino præmia uirtutis, arbitrio non dico unius, id eſt Principis (æquiſſimo enim animo ferendum illud eſſet) ſed unius aut alterius, qui maióribus fatis ſupprincipes aut etiam Seiani (ut ita dicam) Principis euaſerũt: aut qui quouis aulico artificio principibus obrepſerunt, non tam diſtribuuntur quàm dilapidantur, atque etiam interdũ turpi dinundinatione indignis deferuntur. Vt enim ambitioſiſſimus quiſque partis cuiuſdam reipublicæ guberna-
D cula arripuit, ita cohortem ſibi protinus amicorum clientiúmque cooptat: quos ad Principem redempta commendatione inſinuatos, ſícque ad uaria munia diſtributos, tanquam uicarios habet, tuendarúmque partium ſuarũ inſtitores, ſemel ipſi obſtrictos inſinuationis auctoramento. Quare eximios ſæpe uiros in ordinem (ut dicitur) coactos conſeneſcere uidemus, niſi tædio inuiſæ in aula uirtutis, atque aliorũ exemplis edocti, beatis illis aulicis ſeſe mancipio dederint (ut ita dicam) quaſíque grauitatis ac conſtantiæ maieſtatem in eorum aſſentationem proſtituerint: denique (ut planè dicam) niſi uirtutis faſces inaneis, fortis fortunæ ſummiſerint impotentiæ: contráque ne-
E bulones quoſdam & leuiſſimos homines, aut ignaros, & (ut uocabulo Græco dicitur) ánalphabetos, nec literarum nec nandi peritos: ſed qui uenditare ſeſe belliſſimè cuique in aula præpollenti didicerint, uirtutis præmia obtinere, inſolẽti confidentia, ueluti magnis ſuis meritis è numero (ut dicitur) exemptos. Genius hic eſt ferè æternus regni, ne fortè ſeculi noſtri infelicitati detur: & alioquin, ut inquit Lucanus, *Analphabeti.* *Lib. 8.*

Sceptrorum uis tota perit, ſi pendere iuſta

Incipit,euertítque arces respectus honesti. F
Fortasse tamen hoc Principe meliora iamiam omnia apud nos futura spondere nobis debemus:siquidem nõ paucos iam paucis annis uidimus primarios uiros, ac de literis literatísq; optimè meritos, sola nominis ac famæ meritorúmq; commendatione, recta(ut cõstanter creditur)citráque ullam suffragatorum redemptionem,in Regis gratiam insinuatos,Principis utiq; uoluntati in deferendis primis honoribus, aulicorum quoq; uotis certatim astipulantibus. Præterita igitur,& quę plerunque fiunt,hîc excutimus,futura uerò meliora mox speramus.Verùm ad id quod instat reuertamur.Alterum
Diorthotcõ. est genus iuris quod Diorthoticon ab Aristotele dicitur, quasi emendatiuum:quod in cõmerciis uersatur,& à distributiuo differt. Illud enim distribuendis cõmunibus bonis comparatum est secũdum analogiam prædictã, quæ geometrica dicitur à Mathematicis. Hoc autem ius quod in cõmerciis spectatur,æqualitate quidẽ ius est,& in æqualitate iniurium:sed alia proportione constituitur,quæ arithmetica dicitur. Etenim nihil refert,siue uir bonus uirum prauũ circunscripserit, siue bonũ prauus:aut siue uir bonus adulterium admiserit,siue improbus: sed damnũ tantum aut noxa in hac specie refert,in qua iudicis partes sunt inæqualitatem ad æqualitatẽ reducere: cùm scilicet ab eo qui plus æquo per circunscriptionẽ tulit, mulcta inflicta lucrũ aufert. tunc enim,dimensa noxa,una pars damnum,altera lucrũ uocatur: ut lucrum(licet nomine non admodum proprio) dicatur eius esse qui noxam aut damnum dedit:damnũ autem eius qui accepit.sic damnum & lucrũ minoris ac pluris uicem obtinent:medium autem æqualitatis. Plus igitur boni & minus mali,lucrũ est:& uice uersa damnũ.In hac proportione tria cõsiderantur,duo extrema,maius & minus:mediũ,ius emẽdatiuũ correctiuúmq;: quod medium est damni & lucri,quæ sunt extrema.Cùm igitur de hoc iure G H
Index ius animatũ est. ambigitur,ad iudicẽ itur.ad iudicem autẽ ire,ad ius est ire.Iudex enim quasi animatũ ius est,ut Græcè δίκαιον ius,& dicastes iudex dicitur.Propterea qui- I
Mediiurij. Μεσόδικοι. dam,inquit Aristoteles, Mesodicos iudices uocant, quasi mediiurios,à medio ac iure composito uocabulo: quoniam qui medium consequi potuerunt,ij ius suum obtinere uidẽtur.Ideo,inquit, dicæon dicitur quasi dichęõ, hoc est bipertitum:& iudex Dicastes quasi dichastes,hoc est bipertiẽs. Porrò quemadmodũ in geometrica proportione & iure distributiuo quatuor esse cùm minimũ necesse est,sic & in hoc iure commerciario & in hac pro-
Arithmetica proportio. portione arithmetica & continua:sed ita, ut in hac medium bis assumatur, hoc modo,ut A ad B,sic B ad C: bis enim assumitur B. & ideo continua hęc proportio dicitur,non ut illa interrupta,ut unum bis sumptum duorum loco est. Quomodo igitur se habet A ad B, id est æquo maius ad æquum: sic se habet æquum id est iustum,ad id quod iusto æquóque minus est.Est ita- K
Ius distributiuum. que medium iustum iúsque,quo plus boni minúsque mali,quæ lucri nomine uocantur: & plus mali minúsque boni,quæ damni, ad æqualitatem re-
Cõmerciariũ διανεμητικόν ἀλλακτικόν. ducuntur. Quomodo autem id fiat, Aristoteles lineari figura demonstrat, qui iustum distributiuum, διανεμητικὸν appellat, ἀλλακτικὸν uero id quod nos

Ex lege,Ius ciuile. commerciarium

A commerciarium. Plutarchus in octauo Sympoſiacôn, Lycurgus autem,inquit,arithmeticam proportionem Lacedæmone eiecit,ut democraticam,& turbæ accommodatam: pro eáque geometricam introduxit,ut optimatum uitæ & regno iuſto congruentem atque decentem. quippe illa numero æqualitatem,hæc proportione quod dignitas poſcit,tribuit:nec omnia ſimul miſcet:ut inſignis ſit diſcretio bonorum & malorum.Deinde ſubdit, ταύτην ὁ θεὸς ἐπάγει τὴν ἀναλογίαν τοῖς πράγμασι δίκην καὶ νέμεσιν προσαγορευομένην, καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς τὰ δίκαια ἴσα, ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον ποιεῖσθαι δίκαιον. Hanc, inquit, analogiam & proportionem deus rebus admouit, iuſtitiam & nemeſim appellatam, cuius
B magiſterio ius æquum docemur,non etiam æquũ ius facere oportere.Hoc ex Platone ſumptum lib.ſexto de legibus περὶ ἰσότητος loquente. Eſt & aliud ius ab eodẽ Ariſtotele cõmemoratũ, quod ἀντιπεπονθὸς dicitur,& latinè talio. cuius iuris aſſertores fuiſſe Pythagoreos,iúſque Rhadamanthi uocitare ſolitos eſſe ait,uerſu Græco dictitantes, Ethic. lib. 5. cap. 5. ἀντιπεπονθὸς Talio.

Εἴ κε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη τ' ἰθεῖα γένοιτο.

Ius rectum fuerit,ſi factis perferat æqua.

Hoc genus iuris Ariſtoteles ipſe improbat. Ait enim nec legitimo iuri,nec ei quod in ciuilitate uerſatur,id eſt in communione,conuenire,nec diſtri-
C butiuo nec emendatiuo,de quibus ſuprà diximus.quod ipſe rationibus demonſtrat.In communionibus tamen commercialibus ius talionem continere perhibuit,duntaxat per analogiam,non per æqualitatem,κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα.ut cum ſutor & ſtructor inuicem aliquid faciunt artificij ſui,ut ſutor calceum,ſtructor domum,& itidem de cæteris artificiis,in quibus omnibus talio illa per analogiã,inquit,interuenit. Sed uno aliquo opus eſt quo omnia dimetiamur, ut ad æqualitatem reducantur. Hoc autem reuera eſt indigentia, qua ipſa commercia uniuerſa continentur. Quippe ſi nullius rei indigerent homines,aut non ſimiliter indigerent: aut commer-
D cium non eſſet,aut certè non idem eſſet. Itaque nomiſma ueluti pro indigentia hominum inſtituto ſucceſſit,quod hominibus inter ſe intercederet, inde nomen ſortitum,quòd lege,id eſt nomo græcè, nõ autem natura originem habeat.unde numus latinè uidetur quaſi nomus dictus. Hoc etiam dictum Ariſtoteles forma quadam mathematica demonſtrat, ut ferè ſolet ea quæ tractat,quantum per naturam rerum licet, ſciẽtificè & mira arte explicata tradere.Talionis pœna xij.tabulis conſtituta erat:ſed poſtea Prætorij iuris clementia reuocata eſt,ut docet Gellius lib.20. Noctium Attic.Cauſas autem reuocandæ duas præcipuè aſſignat,legis incommoditatem,& tepen- Nomiſma. Numus. Talio. Cap. 1.
E dendæ pœnæ,id eſt retaliandæ difficultatem, ut latius ipſe docet. Nec mirũ tamen talionem iure xij.tabularum conſtitutam eſſe,cùm diuina etiam lege inductam legamus. Exodi uigeſimoprimo, & Deuteronomij decimonono,de pœna ſycophantiæ & calumniæ, Non miſereberis eius:ſed animã pro anima,oculum pro oculo, dentem pro dente exiges. Quintilianus in octauo,Eſt & quod appellatur à * nobis Νόημα, qua uoce omnis intellectus accipi poteſt:ſed hoc nomine donarunt ea quæ non dicunt,uerùm intelligi Cap 5. * nonis. Νόημα.

uolunt: ut in eum quem sæpius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem præcidisset, Eras dignus ut haberes integram manum. sic enim auditur, ut depugnares. Vbi ludum pro gladiatura Quintilianus intelligi uoluit. Sunt & alia genera iuris ab Aristotele posita: ut ius paternũ, quod patricon: ut herile, quod despoticō ab eo dicitur: quod ciuile nō est, sed ciuilis iuris simile. cuius dicti hãc ratione assignat, Mancipiũ enim & liberi quandiu à patre per ætatem non recedunt, tanquam pars eius sunt. Atqui nemo inferre iniuriam consultò sibi ipsi creditur: nemo igitur in sese iniurius: ita nec iniuria nec ius est duntaxat ciuile. Inter uirum uerò & uxorem ius magis intercedere ait, quàm inter patrem & liberos, aut dominum & mancipium. hoc autem œconomicon à domestica dispensatione & constitutione familiari dicitur, alterum & ipsum à ciuili iure. In tertio uerò Politicôn, œconomicon magistratum appellat, id est οἰκονομικὴν ἀρχὴν, potestatem illam qua uir uxori, liberis, & omni familiæ præest: pudendo eorũ more, qui usqueadeo uxorij sunt (ne dicam ignaui) ut domi suæ priuati sint, & uxoriæ potestati pareant, cùm foris magistratus gerant, & uiris imperare se dignos esse cēseant. quos Aristoteles in secundo Politicôn, γυναικοκρατουμένους appellat, id est in uxorio imperio uiuentes: quorũ status γυναικοκρατία dicitur, ea forma qua aristocratia: qui etiã sententia nostra ochlocratia propriè dici potest: hoc est turbulētus status, cùm legibus illis gynęcocraticis parendũ est.

Patricon. *Despoticon.* F G

Oeconomicō

In gynæcocratumenos. *Gynæcocratia, & eius leges.* H

Iuuenal. Saty. 6.

Hoc uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. &,
- clames licet, & mare cœlo
Confundas, homo sum. &,
Nil unquam inuita donabis coniuge: uendes
Hac obstante nihil: nihil hæc si * nolet, emetur.
Hæc dabit affectus: ille excludetur amicus
Iam senior.

** nolit.*

Propterea idem Aristoteles in eodem secundo de his loquens ita inquit, καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει. id est, quanquam quid referre putamus, mulieréſne magistratus gerãt, an magistratus gerentes mulieribus pareant? idem enim utrobique accidit. Ideóque Lacedæmoniorum politiã improbandam esse tradidit, quòd magna ex parte muliebri imperio regeretur. Idem etiam multas gentes bellatrices & militariter uitam traducentes ultra Celtas, in γυναικοκρατίᾳ uiuere tradit: uel præter Celtas. Itaque inquit, scitum illud fabulamentum uidetur eius qui Martem cum Venere illaqueasse primus dicitur. huiusmodi enim uiri in Venerem maximè proni, muliebri imperio regi ferè nati sunt. ἄλλοις ἢ αἳ τυγχάνουσι γυναικοκρατούμενοι καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν ἔξω κελτῶν. Plinius libro sexto, Gynæcocratumenos appellat populos quosdam Amazonũ uicinos, bello ab Amazonibus uictos: ex eo sic dictos, quòd uictricibus obsequantur ad procreandam eis sobolem. Hæc est summa, ut arbitror, Aristotelicæ sententiæ de iuris multifarij explicatione, cũ eo quod antea diximus de æquo & bono, & iure duriori. Quæ quoniã nobis ad hunc I K

Gynæcocratumeni. *Cap. 7.*

A titulum maximè pertinere uiſa ſunt, quàm potuimus breuiſſimè ac explanatiſsimè ex auctoris eius copia in latinum ſermonem tranſtulimus.

Ex eadem lege in fine.

Vt apud.Græcos,&c.) Locus hic mutilatus eſt: aſſcribenda enim ſunt hæc ueiba, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ νομικόν. Ariſtoteles in octauo Ethicorũ, καθάπερ τοῦ δικαίου ἐστὶ διττόν, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον. Et in tertio meminit τῶν νόμων τῶν κατὰ τὰ γράμματα, καὶ τῶν κατὰ τὰ ἔθη. Plato libro ſeptimo de legibus. ἄγραφα νόμιμα appellari à quibuſdam dicit ius non ſcriptum οὓς πατρίους, φησὶ, νόμους ἐπονομάζουσι, quas patrias, inquit, leges cognomento uocitant. idem paulò pôſt tria *Græca ſic reponit Haloander. Τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι.*

B genera ponens, νόμους, ἔθη, ἐπιτηδεύματα, id eſt leges, mores, inſtituta, πᾶσι γὰρ τούτοις, φησὶν, ἡ πόλις ξυνδεῖται· ἄνευ δὲ ἀλλήλων ἑκάτερα τούτων οὐκ ἐστὶ μόνιμα. Omnibus his, inquit, pariter ciuitas indiget: utraq; autẽ ſine alteris ſtabilia eſſe nequeũt. Mores & inſtituta quaſi pro uno poſuir: propterea utraq; dixit de duobus loquẽs. Inſtituti autem exemplum eſt apud eundem alibi in eodem libro, Totam enim noctem, inquit, ſopiri ciuem unum in Republica, nec familię ſuæ primum experrectum uideri, & ex lecto ſurgere, turpe eſt: ſiue id lex, ſiue inſtitutum potius uocandum eſt. Quemadmodum & matremfamiliàs ab ancillis excitari, nec ipſam potius ancillis anteuertere ex ſomno expergiſcentem.

C Quintilianus libro tertio, Afferunt (inquit) laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, necnon inſtituta quoq; auctoribus: ut à Numa traditũ deos colere, à Publicola faſces populo ſummittere. *Cap. 9.* Inſtitutum igitur eſt ius non ſcriptum, quod tamen certum auctorem habet, id eſt magnum aliquem auctorem, quem reliqui imitari non erubeſcant: quale eſt Publicolæ illud factum, cuius meminit Liuius in primo: qui faſces primus populo ſummiſit. *Inſtitutum.* Inſtituere etiam aliquid, eſt auctorem quaſique conditorem alicuius rei fieri, exemplúmque poſteritati relinquere: ut idem Quintilianus, Et ſi quod eſt (inquit) exemplum deforme *Inſtituere aliquid. Lib. 3. cap. 9.*

D poſteris traditum, quale libidinoſus uir Perſes in muliere Samia inſtituiſſe auſus dicitur primus. Sunt & exempla crebra apud Ciceronem, de moris ſignificatione, Macrobius libro tertio Saturn. Varro (inquit) morem eſſe dicit in iudicio animi, quem ſequi debeat conſuetudo. *Cap. 8.* Sed Iulius Feſtus de uerborum ſignificationibus, Mos eſt (inquit) inſtitutum patrium, pertinens ad religiones ceremoniáſque maiorum. *Mos.* Quod dictum idem Macrobius latius exequitur. Ex cuius uerbis apparet morem obſeruationem quandã eſſe non lege, ſed iudicio & opinione confirmatam. Inde illa locutio, more maiorum, nata. Cicero libro ſecundo de Oratore, Me pro meo ſodali, qui mi- *More maiorũ.*

E hi liberûm loco more maiorum eſſe deberet, & pro mea omni fama propè fortuniſque decernere. Cicero hoc in loco morem pro obſeruatione poſuit, quodámque hominum grauiorum placito, non lege, non neceſſitate confirmato: ſcilicet ut Quæſtor Prætori liberûm loco eſſet. De qua re in Diuinatione loquens ita inquit, Sic enim à maioribus noſtris accepimus, Prętorem Quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere: nullam neque iuſtiorem, neque grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quàm coniunctionẽ

ſortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publicam muneris ſocietatem. F
Quamobrem ſi iure poſſis eum accuſare, tamen cum is tibi parentis numero fuiſſet, id piè facere non poſſes. Verba ſunt Ciceronis ad Quintum Cæcilium, utentis præſcriptione illa, quòd eum, qui parentis ei loco, more id eſt obſeruatione maiorum eſſet, citra impietatem accuſare non poſſet. Idem in *Verr 3.* Vertem Act. ſecunda, hoc idem morem & inſtitutũ uocat, quod vulgo nũc dicimus laudabilem conſuetudinẽ. Etenim ſi hęc perturbare, inquit, omnia, & permiſcere uolumus: totam uitam periculoſam infeſtamq; reddemus, ſi nullam religionem ſors habebit, nullam ſocietatẽ coniunctio ſecundæ dubiæq; fortunę, nullam auctoritatem mores atque inſtituta maiorum. Paulus G
Saluo more maiorum. in hoc titulo, Vbicunque Prætor ſalua maieſtate imperij ſui, ſaluoque more maiorum ius dicere conſtituit, rectè ius appellatur. Terentius, Quàm multa *In Heauton. Act 4 ſce. 7.* iniuſta ac praua fiunt moribus? id eſt, quàm multa iniuſtè fieri hominum obſeruatione comparatum eſt? Liuius libro ſexto ſecundi belli Punici, Tri*Non ita procul ab initio.* buni pl. appellati: cum collegæ negarent ſe in mora eſſe, quo minus quod ei more maiorum permiſſum eſſet, ſeu legibus ſeu moribus mallet, anquireret.
Lib. 5. ca. 10. Quintilianus de argumentis loquens, Præterea quæ legibus cauta ſunt, quæ perſuaſione, etiam ſi non omnium hominum, eius tamen ciuitatis aut gentis in qua res agitur, in mores recepta ſunt: ut pleraque in iure non legibus, H
Moribus & in mores recepta. ſed moribus conſtant. Inde moribus agere. Cicero pro Cecinna, Ibi tum Cecinnam poſtulaſſe ut moribus deductio fieret. Id eſt, ut de poſſeſſione dedu*Moribus agere.* ceretur eo modo, qui à maioribus obſeruatus eſſet. Vlpianus, Moribus apud nos receptum eſt, ne inter uirum & uxorem donatio ualeret. Et Pomponius *Leg. 1. ff. de donatione inter uirũ et uxorem.* Hoc ius (inquit) moribus non legibus introductum eſt. Inde in iure, ius moribus receptum, & ius moribus conſtitutum legimus.

Ius moribus conſtitutum.

Ex lege, Iuſtitia.

Iuſtitia. Iuſtitia eſt conſtans & perpetua uoluntas ius ſuum * unicuiq; tribuens.)
** Cuique tribuendo.* Hoc à Cicerone ſumptum uidetur in quinto de Finibus: quo in loco de ortu humanæ charitatis loquens, ita ſcribit, Quæ animi affectio ſuum cuique tribuens, atque hanc quam dico ſocietatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuens, iuſtitia dicitur. Plato in 3 reip. τὸ δίκαιον αὖ ἦν, inquit, τὸ προσήκον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι, τοῦτο δ᾽ ὁ σιμωνίδης ὠνόμασεν ὀφειλόμενον. In Politico autem iuſtitiam eſſe inquit, τὰ δίκαια καὶ ὅσα διαγνώμην ὀρθῶς ποιεῖν. Ariſtoteles duplicem iu*Cap. 1.* ſtitiam ponit in quinto Ethicorum: unam, quæ uirtutes omneis complectitur: alteram, quæ una uirtutum eſt, de qua hîc loquitur Iuriſconſultus. Iuſtitia enim, inquit, uirtus eſt perfecta, duntaxat relata ad alium: ideóque optima omnium eſt uirtutum, heſpero etiam luciferóque admirabilior, nu- K
meros omnes uirtutis complexa. Quippe multi in propriis uirtute uti potuerunt, nihil quod uitio uerti poſſit admittentes: at uerò in iis quæ cum aliis tranſigenda ſunt, non item. Itaque ſcitum illud Biantis eſt dictum, ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δείξει. Id eſt, Principatus uirum demonſtrabit. ad alterum enim, & iam in communione magiſtratus. Proinde una omnium uirtutum iuſtitia alienum bonum eſſe uidetur, quoniam ad alium pertinet: nec ipſa uirtutis

A uirtutis tantum pars eſt, ſed tota ipſa uirtus eſt: ut uiceuerſa iniuſtitia non uitij pars, ſed tota uitio conſtans. Lactantius libro ſexto diuinarum Inſtitut. Cap. 8. Quantum autem à iuſtitia recedat utilitas, populus ipſe Romanus docet: qui per fœciales bella indicendo, & legitime iniurias * faciendo, ſempérque * inferendo. aliena * capiendo rapiendóque, poſſeſſionem ſibi totius orbis comparauit. * cupiẽdo atque rapiẽdo. Verùm hi ſe iuſtos putant, ſi nihil contra leges ſuas faciant: quod etiam timori aſcribi poteſt, ſi præſentium pœnarum metu ſceleribus abſtineant. Sed concedamus ſanè ut id natura, uel (ut ait Philoſophus) ſua ſponte faciant, quod legibus facere coguntur: num idcirco iuſti erunt, qui parent

B inſtitutis hominũ, qui & ipſi aut errare, aut iniuſti eſſe potuerunt? Sicut illi xij. tabularum conditores, qui publicæ utilitati pro conditione temporum ſeruierunt. Aliud eſt igitur ciuile ius, quod ubique pro moribus uariatur: aliud uera iuſtitia, quam uniformem ac ſimplicem propoſuit omnibus deus. Idem libro quinto figmentum illud poëticum enarrans de Cap. 5. iuſtitia de terris excedente, quæ aureum ſeculum commutauit, memorabilia quædam de iuſtitia dixit. Auguſtinus lib. 19. de Ciuitate, hæc uerba enarrans, Cap. 4. Ius ſuum unicuique tribuere: Iuſtitiæ, inquit, munus eſt, ius ſuum unicuique tribuere. unde fit in homine iuſtus quidam ordo naturæ, ut ani-

C ma ſubdatur deo, animæ caro, ac per hoc deo anima ipſa & caro. Iuſtitiæ Iuſtitiæ imago. imaginem Gellius libro decimoquarto ex Chryſippi Stoici libro quodam Cap. 4. tranſcripſit, his uerbis, Facit Chryſippus imaginem iuſtitiæ, fieríque ſolitam eſſe dicit à pictoribus rhetoribúſque antiquioribus ad hunc fermè modum: Forma atque filo uirginali, aſpectu uehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis, ſed reuerendæ cuiuſdam triſtitiæ dignitate. Ex imaginis autem iſtius ſignificatione intelligi uoluit, iudicem, qui iuſtitiæ antiſtes eſt, oportere eſſe grauem, Iudicis perſona. ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contráque improbos no-

D centéſque immiſericordem atque inexorabilem, erectúmque & arduum ac potentem, ui & maieſtate æquitatis ueritatíſque terrificum. Hæc à Græcis Dice dicitur, præſertim poëtis, unde Dicaſtæ iudices dicti, ut antè diximus: & Dice. δικαιοσύνη. De hac Heſiodus in Ergis cum multos uerſus, tum uerò hos ſcripſit,

ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ δίκη, διὸς ἐκγεγαυῖα.
κυδνή τ' αἰδοίη τε θεοῖς οἳ ὄλυμπον ἔχουσι.
καί ῥ' ὁπότ' ἄν τίς μιν βλάπτῃ σκολιῶς ὀνοτάζων
αὐτίκα πὰρ διὶ πατρὶ καθεζομένη κρονίωνι
E γηρύετ' ἀνθρώπων ἄδικον νόον, ὄφρ' ἀποτίσῃ
δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων, οἳ λυγρὰ νοεῦντες
ἄλλῃ παρκλίνωσι δίκας σκολιῶς ἐνέποντες.

Hæc, inquit, Dice uiſenda Iouis filia eſt, uirgo diis etiam ipſis cœleſtibus ueneranda. quam ſi quis obliquo iudicio læſerit, ſpreta ſtatim apud Iouem patrem queribunda aſſidens, humanarum mentium iniquitatem incuſat; idque ideo, ut principum iniquitates populares pœnis expient, qui ſubdo-

la ipsi mente transuersa iudicia rapientes, iura perperam reddere soliti sunt. F
Hos uersus sic latinos fecimus:

N ata Iouis summi est ueneranda deis quoque uirgo
C œlicolis augusta Dice: quam si quis iniquo
I udicio incessit temerarius, illicet acris
A ssidet ante Iouem, queribundo protinus ore
H umanæ mentis fraudes expostulat, ipse
V indicet in populos regum ut facta improba, qui fas
A tque nefas miscent reddentes turbida iura.

Homerus Iliados 16. huius deæ uim ingentem esse ait: cuius etiam indigna- G
tionem in iudiciis spretæ, magnis terrarum cladibus expiari solere. Sudas de hac loquens, Hesiodus (inquit) uirginem & incorruptam esse hanc deam dicit cùm alio omni modo, tum uerò cubili uenereo: uidelicet significans ius nullo pacto adulterandum esse, non gratia, non stupro, non alia quauis causa. Hanc autem colentibus deam, tellurem quidem fruges multiplici fœ-

Iudiciorum præsides duæ. Eunomia.

nore reddere, mare uerò omnia quæ parere solet, suppeditare. Demosthenes uerò in Aristogitonem duas iudiciorum præsides facit, hanc, & Eunomiam. sic enim inquit ad iudices loquens, πάντα οὖν τὰ τοιαῦτα ἔθη παριδόντας τίμιον, ὀρθῶς δεῖ δικάζειν, τὴν τὰ δίκαια ἀγαπῶσαν Εὐνομίαν περὶ πλείστου ποιησαμένους, ἣ πά- H
σας καὶ πόλεις καὶ χώρας σώζει. καὶ τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν ὁ τὰς ἁγιωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὀρφεὺς, παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθημένην, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. ἣν εἰς ἑαυτὸν ἕκαστον νομίσαντα βλέπειν, οὕτω ψηφίζεσθαι δεῖ, φυλαττόμενον καὶ προορώμενον μὴ καταισχῦναι ταύτην, ἧς ἐπώνυμός ἐστιν ὑμῶν ἕκαστος ὁ ἀεὶ δικάζων λαχὼν, τὰ πάντα τὰ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καλὰ καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα φυλάττειν. Vos igitur huiusmodi instituta transmittentes rectè atque ordine iudicare par est, Eunomiam illam iuris amantissimam urbium regionúmque columen in primis colentes: simul inexorabilem illam augustámq; Dicen, quam Orpheus ipse qui sacratissimarum nobis ceremoniarum auctor fuit, assessitátem Io- I
uis solio, humanos omneis actus perlustrare oculis ait. Hanc quasi uos omnes (sese quisque) intueri putâtes sic oportet censere in iudiciis, ídque etiã etiámque uidere, ne quid eidẽ pudendũ admittatis: cuius gentilis est unusquisque uestrum iudicandi locum quocunque tempore sortitus, si modò iusti & honesti, utilitatísque politicæ rationem usquequaque habuerit. Hactenus ille. Qui iudices iuris & iustitię gẽtiles, id est cognomines propterea appellat, quòd à Dice dicastæ, ut à iure iudices dicuntur.

Ex lege priore, De origine iuris.

K

Illotis manibus. Illotis pedibus. Cap. 9.

Illotis (ut ita dixerim) manibus protinus materiam interpretationis tractare.) Illotis manibus hoc in loco significat abruptè & nulla præfatione rem ipsam protinus aggredi, imparatis adhuc audientium animis. Simile est illotis pedibus apud Gellium libro pri. Nunc autem isti qui repentè pedibus illotis ad philosophos diuertunt, non est hoc satis quòd sunt omnino ἀθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι, sed legem etiam dant, qua philosophari discant,

Hic

A Hic à Sympoſio Platonis incipere geſtit, propter Alcibiadæ comeſſationem: ille à Phædro, propter Lyſiæ orationem. Macrobius libro primo Satur. Copiam (inquit) rerum in Vergilio pedibus illotis prætereunt. id eſt, immaturi Vergilianæ lectioni, rerum copiam percipere non poſſunt. Lucianus, ὡς μὴν ἀνίπτοις γε ποσὶν, οὐ τῷ λόγῳ, πρὸς τοῦτο ἥξειν. Nec tamẽ illotis pedibus (ut eſt in prouerbio) ad hoc ſtudium uenit, id eſt præproperus & imparatus. Caius autem illotis manibus dixit, cum de contrectatione loqueretur, quæ manuum eſt. Gellius pedibus dixit, quia diuertẽdi uerbo uti uolebat: ut Macrobius prætereundi, & Lucianus ueniendi. Hîc hîc, amabo, hîc dicant nobis legulei iu- Cap. 24.

B uenes, nonnullíque homines iuriſperiti, humanitatis (ut ipſi dictitant) contemptores: ut uerò nemo non intelligit, eius rei quam ſibi mala iam doctrina imbutis deſperandam prorſus ſentiunt, nõ ab re inimici atque obtrectatores: utrum ſe illotis pedibus ad ſtudium iuris ueniſſe negare ipſi audebũt? ferè enim hodie qui & foro & iuris ſcholæ deſtinati ſunt: ut triennio aut ſummùm quadriennio quolibet ſub præceptore rudimenta grammaticæ poſuerunt, continuò ad ſtudium iuris non tam tranſeunt quàm proſiliunt, Prouerbium. ἐν πίθῳ κεραμείαν μανθάνειν ἀξιοῦντες, ut eſt in Græco prouerbio, id eſt à dolio fingẽdo figulinam auſpicandam eſſe cenſentes. diſciplinarum illi quidem, &, ut

C ita dicam, ſeueriorum grauiorúmque ſtudiorum incunabula lucrifacere maxima quæque protinus aggrediendo exiſtimantes: ſed toto (ut dicitur) cælo errantes: qui tot tantarúmque rerum copiam ſine mediocri antiquitatis cognitione capere ſe poſſe tradentibus Accurſianis ſperent: quíque ſanctiſſimam iuris ciuilis ſcientiam illotiſſimis ſeſe manibus contaminare nõ ſentiant. Tute uerò literarum ſtudioſus & intelligens, quid cum hiſce hominibus agas, qui rerum diuinarum humanarúmque ſcientiam, atque omnem omnino prudentiam cancellis illis forenſibus (ut inquit Cicero) cirDe Oratore lib. 1. cunſcriptam eſſe putant? Alij indolem multarum rerum capacem nacti, &

D naturali impetu literas meliores appetentes, ubi primoribus labris guſtare eas cœperunt, non dico medio è curriculo, ſed à carceribus etiam ipſis protinus reuocantur, reclamantibus parentibus atque amicis, & ohe ac ſatis ſupérque uix re bene cœpta dictitantibus. quæſtuoſa enim iam ſtudia capeſſenda: & quod eſt apud Satyricum, rubras leges maiorum perlegendas. Ita Iuuenal. ſatyr. 14. quintum poſt annum non iam Papinianiſtas ſed Papiniaſtros uidemus, atque etiam uelut ſomno beatos ac Papinianos effectos. Quanquam ſi uerè exiſtimare uelimus, quotus iam quiſque eorum iuriſperitus fieri cupit? plerique enim formularij fieri contenti, non etiam iuriſconſulti, iuris ciuilis fi-

E nem non legitimæ atque uſitatæ in cauſis rebúſque ciuium æqualitatis con ſeruationem eſſe putãt, ſed aut ſordidam meritoriæ & ueluti proſtantis uocis altercationem, aut ſtyli mercenarij ſæculariam illam operam. Neque id Prouerbialiter. ideo dicimus, quaſi omnes huius inſtituti homines una pertica (ut dicitur) metiri nos uelimus. quoſdam enim nouimus & grauiter & ingenuè aduocationum officia præſtantes. quorum partim eo nomine magnam gloriam adepti, ad primarios ordines euaſerunt: partim in eodem uitæ inſtituto per-

manentes,eò nominis peruenerunt,ut è limine egredientes consultorum litigatorúmque frequentiam ueluti salutatorum habeant, magnásque necessitudines officiosis patrociniis aduocationibúsque conquisiuerint. nunc etiam uidemus clariorum hîc aduocatorum ordinem seminarium esse, ut ita dicam,amplissimæ curiæ. Verum honestatis horum splendor, sordibus eorum obruitur,qui se capturis ex professo etiam mancipauerũt, quæ multo maxima pars est huius generis, non iam honorarium aduocationis comiter accipientes,sed operarum mercedem chartulatim æstimantes,efflagitantésque parum liberaliter.Horum illud inuentum haud sanè ingenuum, literis trientalibus δικαιολογίας,id est iudiciales causificationes scribendi, sesquipedalibus uersuum interstitiis,credo ut clarius iudices possent iustitiam eorum iuráque litigatorum cernere. In uniuersum autem qui hunc finem professionis suæ non modò non negant, sed etiam gloriabundi prædicant, quonam modo iuris se ciuilis studiosos esse defendẽt,cum omnia sua causa faciant, non ciuium? ut in quadam epistola Cicero iocabundus ad Trebatium scripsit iurisconsultum.

Epistolarum famil.lib.7. epist.12.

Ex lege posteriore, De origine iuris.

Superbus nõ est in Haloãdro.

Demarati filius.

Qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Demarati Corinthij filius.) Hoc in loco hallucinatus est Pomponius, aut error est audaculi cuiuspiam emendatoris.Non enim Tarquinius Superbus Demarati filius fuit,sed Tarquinius Priscus,ut ex Liuio constat libro primo ab urbe condita. Cicero libro quinto Tusculanarum, Demaratus, inquit, Tarquinij Regis nostri pater,tyrannum Cypselum quòd ferre non poterat,fugit Tarquinios Corintho,& ibi fortunas suas constituit.Plinius libro trigesimoquinto,Demaratũ, inquit,Tarquinij Prisci Romani regis patrem.Quod uerò hîc dicitur de legibus Curiatis,ita intelligendum,ut lex Curiata dicatur à Curiatis comitiis, ut Centuriata lex à Centuriatis. De quibus Gellius libro decimoquinto, & Cicero libro tertio de Legibus,& in Orationibus non semel. Sequitur paulò pòst,Hermodorum quendam Ephesium exulantem in Italia. Hic ille est Hermodorus qui propter leges latas,Epheso exulare iussus est. ad quem scribens Heraclitus Ephesius cognomento Scotinus, ita inquit, ἴσασί με ἑρμόδωρε συνεπιγνόντα σοι τοὺς νόμους, κἀμὲ ἐλάσαι βούλον⁊. Quibus uerbis innuit se ob id in exilium actum,quòd consilium communicasset cum Hermodoro in ferendis legibus.cum tamen Laërtius scribat rogatum fuisse ab Ephesiis ut leges ipsis ferret,ídque facere recusauisse propterea quòd assueti iam essent prauis moribus & institutis.dicit tamẽ ipse se inuisum esse suis ciuibus ob id quòd ἀγέλαστος esset,nempe quasi ob misanthropiam id faceret. ἐγνώκασι δ' ἐμὴ γελῶντα, καὶ πάντας μισανθρωποῦντα δοκεῖν τὸ πλέον. Cicero autem lib.5. Tuscul. ob aliam causam in exilium eum actum esse scripsit.Est,inquit,apud Heraclitũ physicum de principe Ephesiorum Hermodoro,uniuersos ait Ephesios esse morte mulctandos,quòd cum ciuitate expellerẽt Hermodorum,ita locuti sunt, Nemo de nobis unus excellat: sed si quis extiterit, alio in loco & apud alios sit.Ipse autem Heraclitus ita scribit, ἑρμόδωρος ἐλαύνεται νόμους γράψας, ἐξήλαυσε ἐλαύνεται

Cap.36. & lib.eodem cap.12.

Lex curiata & cẽturiata.

Cap.27.

A ἐλαύνηται ἀσεβείας. Sed Cicero cum Laërtio itidem fermè retulit, qui de hoc ita scribit, καθάπτεται δὲ τῶν Ἐφεσίων, ὅτι τὸν ἑταῖρον ἐξέβαλον Ἑρμόδωρον, ἐν οἷς, φησὶν, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον, λέγοντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήιστος ἔστω. εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλῃ τε καὶ μετ᾽ ἄλλων. Itidẽ etiã Strabo lib. 14. ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵ τινες Ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον, φάντες ἡμέων μηδεὶς ὀνήιστος ἔστω. εἰ δὲ μὴ ἄλλῃ τε καὶ μετ᾽ ἄλλων. Vnde autẽ, inquit, Romanis leges quasdam conscripsisse. Plinius libro 34. Fuit & Hermodori *Cap. 5.* Ephesij statua in comitio, legum quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata.

Ex eadem lege.

B Cneus Flauius Scriba surreptum librũ populo tradidit.) Meminit huius *Cn. Flauius Scriba.* historiæ Liuius libro nono ab Vrbe condita circa finem. De hoc Flauio Cicero pro Muræna, Posset agi lege nécne, inquit, pauci quondam sciebant. fastos enim uulgo non habebant. Erant in magna potẽtia qui consulebantur: à quibus etiam dies tanquã à Chaldæis petebantur. Inuentus est Scriba quidam, Cneus Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorũ sciẽtiam compilarit. *Fastorum diuulgatio.* Valerius libro secundo, cap pri. Ius ciuile per multa secula inter sacra cæremoniásque deorum immortalium abditum, solísque pontificibus notum, Cneus Flauius libertino patre genitus, & Scriba, cum ingẽti nobilitatis indignatione factus Aedilis Curulis, vulgauit, & fastos penè toto foro exposuit. Cornicum oculos configere (ut id obiter dicamus) Cicero *Cornicum oculos configere.* in exemplo superiori pro eo posuit, quod est callidos & uersutos homines uersutia & calliditate supplantare & eluctari. Vt enim clauus clauo truditur, sic uafritia uafer, & ars eluditur arte. Vnde Aristoteles in politicis, καὶ χρήσιμοι οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά. ἥλῳ γὰρ ὁ ἧλος, ὥσπερ ἡ παροιμία. Vtiles, inquit, improbi ad improba transigenda. clauus enim clauo, ut est in prouerbio. Cicero pro Flacco, Hic Hercule cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum

D hominem eruditum ciuem suũ, cui debebat esse notissimus percussit. eius enim fide pecuniam sumpsit à Fufiis. Ac si diceret, ueteratorem & perastutum hominem ueteratoria fraude subuertit. Huic non absimile est quod *Sublinere os.* Plautus sublinere os appellare solet, ut in Aulul. *Act. 4 Sce. 6.*

Fidei censebam maxumam multo fidem
Esse, ea subleuit os mihi penissumè.

Tracta locutio à genere ludi, quo dormientibus ora fuligine inficiuntur. Hanc Ciceronis locutionem Hieronymus in præfatione Paralipomenôn imitatus est his uerbis, Nunc uerò cum pro uarietate regionum diuersa feE rantur exemplaria, & germana illa antiquáque translatio corrupta sit atque uiolata, nostri arbitrij putas, aut è pluribus iudicare quid uerum sit, aut nouum opus in ueteri opere condere, illudentibúsque Iudæis, cornicũ (ut dicitur) oculos configere. id est materiam eludendi nostri Iudæis præripere, qui cum se credant solos habere literarum sacrarũ ueritatem, ludibrio nos habent propter uulgatas translationes. Vtinam uerò prodeat nobis superstitibus Tribonianus alter, qui cornicum oculos iurisconsultis nostri tempo-

ris cõfigat, id est qui tot uoluminũ aceruos, quot ne Ptolemæi quidẽ bibliotheca caperet, certo quodã numero circunſcribat: ſed ita, ut ad uiuũ reſecet, ne æternum hoc tædium perferamus hominũ ineptorum, qui citandis Bartholo, Baldo, Alexandro, Panormitano, Barbatio, collectímque cæteris iuris interpretibus, cum dominij etiam (ſi diis placet) præfatione, arcẽ ſe doctrinæ tenere indoctis ſtupentíque turbæ perſuaſerunt: ſolóſque ſe dignos eſſe qui Principi maria ac terras populóſque regenti, in conſilio adeſſe, aut regendæ reip. præfici debeãt: tametſi nulla alia diſciplina, nulla rerum cognitione inſtructi. Quibus ubi Bartholũ & Baldum ademeris, ad infantiã redactos ne hiſcere quidem uidebis. De inſolentibus nunc loquor & ineptis, non de iis qui ſolidioris doctrinæ conſcientia, huiuſmodi ineptias oſtentationũ peroſi, nihil non opportunè ac grauiter plenis è pectoribus promunt. F G

Ex eadem lege.

*leges. Et ita factũ eſt, ut inter plebiſcita & * legẽ ſpecies conſtituendi intereſſet, poteſtas eſſet eadẽ.) Quo modo locus hic intelligi debeat, Gellius libro decimoquinto docet his uerbis, Tribuni autẽ neque aduocant Patricios, neq; ad eos referre de ulla re poſſunt. Ita ne leges quidẽ propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ Tribunis ferentibus accepta ſunt. quibus rogationibus antea Patricij nõ tenebantur, donec Quintus Hortenſius Dictator eam legẽ tulit, ut eo iure quod plebs ſciuiſſet, omnes Quirites tenerentur. Liuius lib. 3. Omniũ primum, cum uelut in controuerſo iure eſſet, tenerentúrne Patres plebiſcitis, legẽ Centuriatis comitiis tulere, ut quod * Tribuni plebis iuſſiſſent, populus teneret. qua lege Tribunitiis rogationibus telum acerrimũ datum eſt. Eſt igitur plebiſcitum, quod nulla auctoritate Patrum conſtitutum eſt. H

Cap. 27. Plebiſcitum. *tributim plebes iuſſiſſet, populum teneret.

Ex eadem lege.

Nouiſſimè ſicut ad pauciores uiros iuris conſtituẽdi uia tranſiſſe, rebus ipſis * dictitantibus, uidebatur.) Via interdum docendarũ rerum rationem ſignificat. Cicero in Partitionibus, Quid? definitionis quæ ratio eſt, & quæ uia? Et de Claris oratoribus, Nam antea neminem ſolitum uia nec arte, ſed accuratè tamen & de ſcripto pleroſque dicere. A Græcis methodus dicitur, quod uerbum Theodorus uiam rationémque docendi tranſtulit. Quintilianus duas grammaticæ partes facit, methodon, & hiſtoriam: Methodon appellans quam Cicero uiam, artem, & rationem uocat. ſic enim inquit libro primo Inſtit. Et finitæ quidem ſunt partes duæ, quas hæc profeſſio pollicetur, id eſt ratio loquendi, & enarratio auctorum: quarum illam, methodicen: hanc, hiſtoricen uocant. Idem alibi methodon, breue dicẽdi compendium uertit, quaſi breuem uiam qua quamcelerrimè ad peritiã euadimus. Cicero de Finibus, Artes etiã ipſas propter ſe aſſumẽdas putamus, tum quia ſit in iis aliquid dignũ aſſumptione, tum quòd conſtent ex cognitionibus, & contineãt quiddã in ſe ratione conſtitutũ & uia. De hac uia Quintilianus in ſecundo de libris Technicorũ loquẽs, Sed adiuuatur his quoque ars dicendi, ſi tamen rectã uiam, nõ unam orbitã monſtrẽt: à qua declinare qui crediderit nefas, patiatur neceſſe eſt illam per funes ingredientiũ tarditatẽ. I K

Vtros non habet Haloander. * dictantibus. Via. Methodus. Cap. De officio grãmatici. Lib. 3. Cap. 14 ſub finem.

Ex lege poſteriore, De origine iuris. Quo

A Quo in loco elegāti metaphora Quintilianus usus est. A methodo Methodici dicti sunt, qui ratione artis & discendi compendia sequuntur. Quo nomine uocauerunt se quidam medici illius Thessali discipuli, ut auctor est Galenus libro quinto Therapeuticæ, qui nec usum experimentáque secuti, ut empirici: nec indicationes & naturæ cognitionem, hoc est euidentium abditarúmque causarum notitiam, ut inquit Celsus: ut qui rationales dicū- tur, cum nullum tertium sit aut reliquum instrumētum quo medicina tractari exercerique possit: dignos tamen se censuerunt qui methodici uocarētur, quasi uiam & rationem artisque compendia cōmenti & sectantes: quos B ipse Galenus ἀμεθοδωτάτους appellat, id est maximè omnium amethodos, hoc est à uia & ratione docendi discendique abhorrentes, quasique auios. μεθοδικὴ enim αἵρεσις, ut inquit Galenus, omnia dogmata medicinæ corrupit. De hoc Thessalo methodicorum principe Plinius libro undetricés. ita inquit, Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Hic tanta arrogantia fuit, ut Iatronicen sese inscripserit, quasi medicorum uictorem. Galenus libro nono eiusdem Therapeu. primum se dicit medicinam uia & ratione tractasse, quod ipse μεθόδῳ θεραπεύειν appellat. quam tamē uiam C Hippocratem primum secuisse dicit: sed uiam ab eo sectam, à se ueluti stratam esse. Vnde librum suum methodon therapeuticam nominauit. Duas enim partes omnis artis & scientiæ facit, methodon & ascesin, id est uiam & exercitationem. Neque enim possumus, inquit, alicuius nobis artis scientiā comparare, nisi & commentationum in uniuersum uiam quandam permouerimus, & artis meditationem per singulorum exempla exercuerimus, ἐν εἰδόσιν ὡς οὐχ οἷόν τ' ἐστὶ τέχνης οὐδὲ μιᾶς ἐπιστήμην κτήσασθαι, χωρὶς τῷ μεθόδου μέν τινα διὰ τῶν καθόλου λεγομένων θεωρημάτων, ἀσκῆσαι δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει λαμβάνεται παραδειγμάτων. Idem in libro περὶ ὅρων, id est de finitionibns, treis sectas medicinæ ponens, Μεθοδι- D κὴ, inquit, ἐστὶ λόγος ἀπὸ φαινομένων ὁρμώμενος, καὶ ἀδήλων κατάληψιν ποιούμενος. hoc est, Methodice est ratio quæ ab apparentibus deprehendit occulta: ut si sudores sunt, etiam pori sunt. sudor enim res est euidens: meatus autē esse sudoris, res est abdita. Celsus libro primo, in proœmio, Medicinā ita finiunt, quasi uiam quandam, quam μέθοδον Græci uocant: eorúmque quæ in morbis communia sunt, contemplatricem esse contendunt. ac neque rationalibus se, neque experimenta rerum * sectantibus annumerari uolunt: cum ab illis eo nomine dissentiant, quòd in coniectura rerum latentium uolunt esse medicinam: ab his, quòd parum artis esse in obseruatione experimentorū credunt.

E Ad summam μέθοδος à Græcis dicitur, quasi persecutio & uestigatio disciplinæ quam discere uolumus. Plato lib. 4. τῆς πολιτείας, καὶ εὖ γ' ἴσθι ὦ Γλαύκων, ὡς ἡ ἐμὴ δόξα, ἀκριβῶς μὲν τοῦτο ἐκ τοιούτων μεθόδων οἵαις νῦν ἐν τοῖς λόγοις χρώμεθα, οὐ μή ποτε λάβωμεν. ἀλλὰ μακροτέρα καὶ πλείων ὁδὸς ἡ ἐπὶ τοῦτο ἄγουσα. μέθοδον Aristoteles sæpe pro tractatu & libro dicit, ut in sexto Politicon, καθάπερ (inquit) εἴρηται ἐν τῇ μεθόδῳ τῇ περὶ ταύτης. & μεθοδεύω inter alia hoc quoque significat, uia & methodica ratione curo. Gal. in ulti. therapeu. κελοβώματα ὀνομάζουσι τὰ κατὰ χεῖλος ἢ πτερύγιον ἢ ὡς ἐλλείπον-

Methodici. In proœmio lib. 1. Amethodi. Cap. 1. Thessalus. Iatronices. *sectantibus.

τα. μεθοδεύεται γάρ πως καὶ ταῦτα. Ex eadem paulò pòst. F

Aedilium cura. Itémque ut essent qui ædibus præessent, in quas omnia scita sua plebs deferebat,& reliqua.) Liuius libro tertio ab Vrbe cond. Institutum est etiã ab iisdem Consulibus, ut senatusconsulta in ædem Cereris ad Aediles plebis deferrentur, quæ antè arbitrio Cõsulum supprimebantur uitiabantúrq;. Leges igitur & plebiscita & senatusconsulta ad curam Aedilium pertinebant. postea tamen hæc cura ad ærarium translata est, ut alibi uidebimus.

Ex eadem lege.

Parricidij Quæstores, Parricida. Hi appellabantur Quæstores parricidij.) Parricidiũ quo modo hîc intelligendum sit, docet Festus his uerbis, * Parricidij Quæstores appellaban- G
*Parici Quæstores. tur, qui solebant creari causa rerum capitaliũ quærendarum. Nam parricida
* qualencũq; hominem indemnatum. non utique is qui parentem occidisset, dicebatur, sed qui * qualencunq; hominem. hoc est, non tantum πατροκτόνος καὶ πατροφόνος, sed etiam μιαιφόνος. Sic autem fuisse indicat lex Numæ his composita uerbis, Si quis hominem li-
Cap. 42. berum morti sciens duit, parricida esto. Tranquillus in Cæsare, Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quòd integris patrimoniis exulabant, parricidas (ut Cicero dixit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte mulctauit. Vbi parricidas pro homicidis accipiendum.
Lib. 1. cap. 3. Parricida, inquit Priscianus, tam à pari quàm à patre deduci potest. H

Ex eadem lege.

Et cum placuisset leges quoque ferri, ut omnes magistratus se abdicarẽt, quòd Decemuiri constituti uno anno,& reliqua.) In hoc paragrapho multa uerba deprauata sunt. pro cuius intelligentia, repetenda à Liuio historia. Is igitur libro tertio sic inquit, Anno trecentesimo altero quàm Roma con-
Decemuiri. dita erat, iterum mutatur forma ciuitatis, ab Consulibus ad Decemuiros,
* ad Cõsules uenerat, trãslato imperio. Minus insignis, quia nõ diuturna mutatio fuit. quemadmodũ à Regibus antè * ad Consules uenerat. Trãslatio imperij minus insignis, quia non diuturna mutatio fuit. læta enim principia magistratus eius nimis luxuriauere: eo citius lapsa res est, repetitúmque duobus uti I
mandaretur Consulum nomen imperiúmque. Idem alibi, Opinio etiam sine auctore exierat, non in præsentis modò temporis eos iniuriã conspirasse, sed fœdus clandestinum inter ipsos iureiurando ictum, ne comitia haberẽt, perpetuóque Decemuiratu possessum semel obtinerẽt imperium. Idem alibi, Iam redierant Legati cum Atticis legibus. eo intentius instabant Tribuni, ut tandem scribendarum legum initium fieret Placet creari Decemuiros sine prouocatione,& ne quis eo anno alius magistratus esset. Legendũ igitur magistratu, nõ magistratus: ut paulo infrà, Sufficere magistratus, nõ magistratibus, hoc est substituere. Et, quoad Decẽuiri. non quod aut quia, ut Ac- K
cursius credidit. hoc sensu, latũ est ad populũ à Tribunis, ut populus sciscc-
Abdicare se magistratu. ret iuberétque omnes qui cum imperio essent, magistratu sese abdicare: ut Decẽuiri legibus ferendis crearẽtur, & ne quis illo anno magistratus præter
Lib 2 ab Vrbe. Decẽuiros esset. Dicimus enim abdicare se magistratu, ut abire magistratu. Liuius, Valerius curia egressus Dictatura se abdicauit. Idem, Factum sena-
Lib. 3. ab Vrbe. tusconsul. ut Decemuiri primo quoque tempore magistratu se abdicarent.

Ex lege posteriore, De origine iuris. Hoc

A Hoc in loco perquam ſcitè Accurſius, Latum eſt,inquit, ad populum,hoc
eſt dictum inter prudentes. Si tam lotis manibus Accurſius tractanda iuris
interpretum ſcripta,quàm Caius(ut ſuprà uidimus)cēſuiſſet, profectò haud
huiuſcemodi compluribus nugis pulcherrimam hanc legem inquinatam
nobis reliquiſſet.Ferre ad populū legiſlator tum dicitur, cum legem in me- *Ferre ad populum.*
dium profert,unde legiſlator dicitur.Ferre ad populum Græci εἰσφέρειν dicūt, *Εἰσφέρειν.*
quaſi afferre in medium.unde ἀντεισφέρειν,legem legi contrariam ferre: quod *Ἀντεισφέρειν.*
tum fiebat, cum legem aliquam abrogari uolebant, quod & παρεισφέρειν di- *Παρεισφέρειν.*
citur.Demoſthenes πρὸς Λεπτίνην, ἀναγνώσεται τὸν νόμον ὑμῖν, ὃν παρεισφέρομεν γεγραφό-
B τες ἀντὶ τοῦδε. Quo in loco multa de ferendis legibus dicit.Rogare etiam legiſ- *Rogare.*
lator dicebatur,unde rogatio dicta.Plebs uerò ſciſcere dicebatur,hoc eſt ſta- *Scire,ſciſcere,*
tuere decernereque. unde plebiſcitum, quod Græcè ψήφισμα dicitur, ut ſæpe *Plebiſcitum.*
apud Ciceronem legimus.Legis,rogationis,plebiſciti,& aliorum uerborū ſi
quis differentiam noſſe cupit,uideat Gellium lib.10.Referre de re aliqua ad *Cap.20.*
Senatum Conſules,& ij quibus Senatū cogere licebat,dicebantur, cum rem *Referre ad Senatum.*
in Senatu agitandam decernendámque proponebant, rogantes Senatorum
ſententias:cuius exempla apud Liuium ſcatét. hoc Græci χρηματίσαι περὶ τοῦδε *Χρηματίζειν.*
dicunt,cuius exempla apud Ariſtotelem in Politicis. Vulgo dicimus pone-
C re rem in deliberationem curiæ. De more ferendarum olim legum Cicero *De more ferendarum legum.*
pro Flacco,O morem,inquit,præclarum, diſciplinámque quam à maiori-
bus accepimus, ſi quidem tenetemus: ſed neſcio quo pacto iam de mani-
bus elabitur. Nullam enim illi noſtri ſapientiſſimi & ſanctiſſimi uiri uim
concionis eſſe uoluerūt.Quæ ſciſceret plebs,aut quæ populus iuberet, ſum-
mota cōcione, diſtributis partibus tributim & centuriatim deſcriptis ordi-
nibus,claſſibus,ætatibus,auditis auctoribus,re per multos dies promulgata
& cognita,iuberi uetaríque uoluerunt.Erant autem leges quædam Curiatę, *Curiatæ leges.*
à curiatis comitiis dictæ,id eſt tributim coactis:quædam Centuriatæ,à cen- *Centuriatæ*
D turiatis comitiis,id eſt centuriatim ex cenſu & ætate diſtributis: de quibus *leges.*
multa Cicero de lege Agraria contra Rullum,& libro 3.de Legibus.Centu-
riatæ autem leges maioris auctoritatis erant, quaſi plenis iuſtíſque comitiis
perlatæ.Ideóque gloriatur Cicero centuriata ſe lege ab exilio reuocatū eſſe.
Vnde in oratione quam de reditu ſuo inſcripſit, Quid denique, inquit,illo
die,quem P.Lentulus mihi fratríque meo liberíſque noſtris natalem con-
ſtituit:non modò ad noſtram,uerùm etiam ad ſempiterni memoriam tem
poris?quo die nos comitiis centuriatis (quæ maxime maiores iuſta dici ha- *Comitia centuriata.*
beríque uoluerunt) accerſiuit in patriam: ut eædem centuriæ quæ me Con-
E ſulem fecerant,Conſulatum meum comprobarent.Quo die quis ciuis fuit,
qui fas eſſe putaret,quacunque aut ætate aut ualetudine eſſet, non ſe de ſa-
lute mea ſententiam ferre?Idem pro Publio Sextio,Cur cum de capite ciuis,
& de bonis * proſcripti ferretur: cum & ſacratis legibus & xij. tab.ſancitum ** proſcriptio,*
eſſet,ut neque priuilegium irrogari liceret, neq; de capite niſi comitiis cen-
turiatis rogari,nulla uox eſt audita Conſulum?Et paulo poſt,Tum princeps
rogatus ſententiā Cotta,dixit nihil de me actū eſſe iure, nihil more maiorū,

nihil legibus: non posse quenquam de ciuitate tolli sine iudicio: de capite F
non modò ferri, sed ne iudicari quidem posse, nisi centuriatis comitiis. His
uerbis significatur non censeri iudicium esse populi, nisi tum demum cum
Centuriatis comitiis coactus est: ideóq; se indemnatum à P. Clodio Tribu-
no plebis pulsum esse in exilium colligit, priuilegio de se lato comitiis non
Priuilegium. Cẽturiatis. Priuilegiũ enim appellat legem de proscriptione sua latam, qua-
Cap. 20. Non procul à fine. si legem de priuo homine latam, ut Gellius docet in decimo Noctium At-
tic. & ipse Cicero lib. 3. de Legibus. Leges quædam Consulares erant, quædã
Leges. Tribunitiæ: ut idem de lege Agraria, Leges enim sunt ueteres, neque eæ cõ-
sulares (si quid interesse hoc arbitramini) sed Tribunitiæ, uobis maioribúsq; G
uestris uehementer gratæ atque iucundæ. Tribunitiæ leges plebiscita pro-
Tribunus sacrosanctus magistratus. prio uocabulo dicũtur. Consulares uerò absolutè leges uocantur. Tribunus
sacrosanctus magistratus erat, ut alibi diximus: plebeius tamen, custos &
præses libertatis, ut inquit Cicero in eadem oratione. Quanta autem popu-
li potestas fuerit in legibus & rogandis & abrogandis, docet Appianus in
eo libro qui Libycus inscribitur, ubi de Scipionis Consulatu loquitur: & Li-
uius libro primo de interregno loquens, Cum sensissent, inquit, ea moueri
Patres, offerendum ultro rati quod amissuri erant, ita gratiam ineunt, sum-
ma potestate populo permissa, ut non plus darent iuris quàm detinerẽt. De- H
creuerunt enim, ut cum populus Regem iussisset, id sic ratum esset, si Patres
auctores fierent. Hodiéque in legibus magistratibúsque rogandis usurpa-
tur idem ius, ui ademptum: priusquam populus suffragium ineat, in incer-
tum comitiorum euentum Patres auctores fiunt. Meminit huius rei & Ci-
cero in Bruto. Vnde Fabius apud eundem Liuium lib. 8. ita inquit ad Papy-
rium Dictatorẽ, Tribunosplebis appello, & prouoco ad populũ, eúmq; tibi
fugienti exercitus tui, fugienti Senatus iudiciũ, iudicẽ fero: qui certè unus
plus quàm Dictatura tua potest, pollétque: uidero cessurús ne prouocationi
sis, cui Rex Romanus Tullus Hostilius cessit. Hactenus ille. Summa autẽ illa I
populi potestas ad principes Romanos monarchiæ temporibus delata est,
ut inquit Iustinianus in primo Institutionum. Vnde Iuuenalis Satyra 10.

Iampridem, ex quo suffragia nulli
Vendimus, effugit curas: nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se Continet.

Ex eadem paulò pòst.

Vindicias filiæ suæ à se abdicasse, uel, ut in quibusdam legitur, abdixisse)
Abiudicare. Censeo legendum abiudicasse. Est enim abiudicare, iudicio auferre: ea for-
ma dictum, qua abiurare. Liuius lib. 4. in principio, Læti ergo audiuere Pa- K
tres, Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicari defecisse. Cicero de
lege Agraria, Iudicabit Alexandriam regis esse, à populo Romano abiudi-
cabit. Et pro Cecinna, Hoc iudicat, cum is qui in seruitute iusta fuerit, censu
liberetur: eum qui cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatem ab-
Secessio populi. iudicasse. Quod autem de secessione hîc dicitur, historia nota est apud Li-
uium duas secessiones fuisse. Prioris meminit libro secũdo, quam in Auen-

Ex lege posteriore, De origine iuris. tinum

A tinum factam esse dicit: per quam populus à Patribus extorsit, ut duo Tri-
buni plebeij crearentur sacrosancti, quibus auxilij latio aduersus Consules
esset. Posterioris meminit in iij. quam in Sacrum montem factam esse dicit:
per quam Tribunitiam potestatem repetiit populus, prouocationémq; per
Decemuiratum ademptam: & alia quædam. unde Cicero in tertio de Legi-
bus, Concessa, inquit, plebi à Patribus Tribunitia potestate, arma ceciderũt,
restincta seditio est: inuentum est temperamẽtum quo tenuiores cum Prin-
cipibus æquari se putarunt. de Tribunitia potestate loquẽs. Hanc posterio-
rem sexagesimo anno post reges exactos factam fuisse testis est idem libro
B secundo de Finibus. Verumenimuero quod hîc de uindiciis dicitur, latius *Vbi de L. Virginio loquitur.*
enarrandum est, tametsi Accursius mirè id interpretetur, ut alia permulta in
hac lege: sed ita, ut nusquam hæsitantiam hominis reprehendere possis. ita *Accursiana ignorantia.*
certus usquequaque securúsque enarrationum suarum fuit, sic explorata o-
mnia nobis compertáque tradidit, ut etiam illud fabulamentum circula-
torium de Græco exploratore, qui Romam à Græcis missus erat, quíque tri-
nitatis mysterium fortuita gesticulatione significasse dicitur, pro uerissima
historia commemorare sustinuerit, aut etiam crediderit. Ex quibus atque
huiuscemodi nugis eius, intelligere facilè possumus, nec historiarum noti-
C tiam ipsum, nec annalium habuisse, nec qui, quóque tempore aut iuriscon-
sulti, aut legislatores, aut Imperatores, aut qui, quibúsque æquales fuerint,
quicquam pensi habuisse. Quod si ita est (ut certè est) quonam modo ipse
in tanta iuris per alia atque alia secula uarietate, certus esse sententiæ potuit?
multæ enim antinomiæ dissolui & explicari sine eius rei cognitione ne-
queunt, quam Accursius ignorauit. quod eo certè perniciosius esse iudican
dum est, quòd sequaces ferè suos (quæ bona pars est interpretum iuris) in
eosdem errores iurare (ut ita dicam) haud dubitanter impulit. id quod semel
atque in uniuersum dicendum habuimus, ne aut singula commẽta homi-
D nis, aut ariolamenta reprehendere nobis necesse sit: aut incuriæ præuarica-
tionísue opinionem subire, si tædio plerunque posthac in huiusmodi con-
niuebimus. id quod dictum oportuit, non ob hominis reprehẽdendã igno-
rantiam, alioquin laude ingenij, ut ea ætate, non fraudãdi: sed ob eorũ stul-
titiam, qui ipsum ut magnum auctorem laudant earum rerum quarum in-
scius planè fuit. Vt autem ad Vindicias ueniamus, Liuius libro tertio de fi- *Vindiciæ.*
lia Virginij loquens, ita inquit, Hanc uirginem adultam, forma excellẽtem,
Appius amore amẽs, precio ac spe pellicere adortus, posteaquam omnia pu-
dore septa animaduerterat, ad crudelem superbámque uim animum con-
E uertit. Marco Claudio clienti negocium dedit, ut uirginem in seruitutem
assereret, neque cederet secũdum libertatem postulantibus uindicias: quòd
pater puellæ abesset, locũ iniuriæ esse ratus. Item paulò pòst, Aduocati puel-
lę cum Virginium reip. causã abesse dixissent, biduo adfuturũ si nunciatum
ei sit: iniquum esse, absentem de liberis dimicare: postulãt ut rem integram *Vindiciæ secundũ libertatẽ postulatæ datæque.*
in patris aduentum differat: lege ab ipso lata uindicias det secundum liber-
tatem. Vindicias secundum libertatem dare & Liuius & Pomponius intel-

lexerũt,decernere ut interim dum pater puellæ accersitur, dúmque ipsa statũs sui quæstionem patitur, in possessione ipsa sui ac libertatis esset. Vt uindicias postulare secundum libertatem,pro eo quod est,postulare ut interim libertate potiretur. Quod autem sequitur de Bruto,qui uindicias secũdum libertatem dixisset in persona Vindicis Vitelliorum serui, Vindicij nõ uindicis legendum est,ex eodem Liuio libro secundo. Præmium,inquit,indici pecunia ex ærario,libertas,& ciuitas data.Ille primum dicitur uindicta liberatus.quidam uindictæ quoque nomen ab illo tractum putant.Vindicio illi nomen fuisse.post illum obseruatum,ut qui ita liberati essent,in ciuitatem accepti uiderẽtur.Itidem Plutarchus in Publicola. Restat ut uideamus quo modo uindicias Brutus secundum libertatem in persona serui dedisse dicitur Vindicij.Hoc igitur ex Plutarcho requirẽdum: nam Liuius tacuit, qui tamen nõ Vitelliorum seruum sed Aquiliorũ fuisse dicit, nisi sit erratũ apud Plutarchum,ut facilè reor. Sic igitur idem auctor in Publicola inquit, Aquilij mollitie Collatini Consulis confirmati,petierunt ad respondẽdum tempus,Vindicium seruum sibi reddi iubentes, nec apud accusatores asseruari.Inclinante ad hæc Consule,dimittẽtéque hac conditione concionem, Valerius turbæ permixtum hominem non poterat dimittere,neque populũ dimissis proditoribus abire sinebat. Ad postremum cum iniecisset in hos manus,Brutum implorabat,Collatinum clamitans rem indignam facere,si imposita collegæ necessitate occidendi liberos, æquum ipse duceret fœminis per gratiam proditores patriæ & hostes concedere. His permoto uehementer Consule,& comprehendi Vindicium iubente, lictores repulsa turba ceperunt hominem:conantibúsque eripere incusserunt uerbera.At amici Valerij repugnantes aderant, populúsque Brutum adesse iubebat. Ex his uerbis apparet Brutum quodammodo uindicias secundum libertatem dixisse,ex eo quod Vindicium bene de rep.meritum,interea dum Vitellij causam maiestatis dicerent,in manum ac potestatem infensissimorum dominorum ob accusationem,excarnificandum tradi non siuit,quod Collatinus collega permiserat. Vindiciarum nomen non à Vindicio, ut Accursius putauit, sed à uindicando tractum est: id quod ex Liuio intelligi satis potest. Appius,inquit,cum uirginem non defendi ab Icilio,sed inquietum hominem locum seditionis quærere diceret,non præbiturum se illi eo die materiam: ius eo die se non dicturum,neque decretum interpositurum: à Marco Claudio petiturum ut decederet iure suo, uindicaríque puellam in posterũ diem pateretur. Vindicari puellam Liuius pro uindicias puellæ secundum libertatem dari dixit,hoc est asseri interim in libertatem,& in possessione libertatis esse usque in posterum diem.Idem paulò pòst,Ita uindicatur Virginia spondentibus propinquis. Vindicias hodie recredentiã uocamus,quod ex uerbis Asconij Pediani in Verrinas Ciceronis intelligere possumus. Lis uindiciarum est,inquit,cum litigatur de ea re apud Prætorem,cuius incertum est quis debeat esse possessor. & ideo qui eam tenet,satisdat pro prædè litis uindiciarium aduersario suo, quò illi satisfaciat is, nihil se deterius in

Vindiciæ unde. *Vindicari in posterũ diẽ.* *Vindiciæ. Recredentia.*

F G H I K

Ex lege posteriore, De origine iuris. possessione

A possessione facturum de qua iurgium esset: rursus sponsione ipse prouocatus ab aduersario certæ pecuniæ aut æstimationis, quam amittat ni sua sit hæreditas de qua contendit. Prædes ergo dicuntur satisdatores locupletes *Prædes.* pro re de qua apud iudicem lis est, ne interea qui tenet, diffidẽs causæ, possessionem deteriorem faciat, tecta dissipet, excidat arbores, & culta deserat. Hæc uerba apud Asconium uulgo adeò deprauata leguntur, uix ut intelligantur. Cicero in Prętura urbana, Si habuisset, inquit, iste edictum quod ante istum & postea omnes habuerunt Prętores, possessio Minutiæ genti esset *Verr. 3.* data. Si qui testamento se hæredem esse arbitraretur, quod tum non extaret,
B lege ageret in hæreditatem: aut *prædes litis uindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret: ita de hæreditate certaret. Hoc opinor iure & maiores nostri & nos semper usi sumus. Quæ uerba Pedianus exponens ita inquit, Aut peteret ut possessor esset, aut acciperet ab aduersario satis pro præde litis uindiciarum, & ipse sponsionem faceret, & ita de hæreditate certaret. *pro præde.* Fortasse autem non prædes apud Ciceronem, sed præde legendum est, hoc modo, Aut præde litis uindiciarum cum satis accepisset. sic erit sensus congruentior. Ex supradictis satis (ut opinor) apparet uindiciarũ litem eam esse *Vindiciarum lis.* qua controuersæ rei possessionem fiduciariam petimus interea dum lis de re
C ipsa, aut de possessione disceptatur, quam recredentiã dicimus. Huiusmodi enim possessio, quam Pedianus intelligi ex Cicerone uoluit, non iusta & absoluta est possessio, sed fiduciaria, & ueluti depositaria, ut hæc nostra recredentia rationibus reddẽdis & fructibus est obnoxia. Fiduciariam autem appello, quam sub manu regia possidere uocant, quasi fide data acceptam, à fiducia tamen dictam, ut statim uidebimus. Liuius libro secũdo de bel. Maced. Nabidi eam tyranno uelut fiduciariam dare optimum uisum, ut uictori sibi restitueret: si quid aduersi accidisset, ipse haberet. de Corintho loquẽs, *Fiduciaria possessio.* quam Philippus Nabidi ea lege dederat, ut si uictor ex bello rediisset, Nabis
D ei restitueret. Sic Cęsar libro secundo de bello ciuili, Neque se ignorare quid sit officium Legati, qui fiduciariam operam obtineret. Legatum pro Vicario, id est locum tenente (ut uulgi uerbo utar) intelligendũ: quem propterea fiduciariam operam obtinere dixit, quia redeunte Imperatore aut Consule cedere eum oportet. Curtius etiam eodem modo usus est. Inde fiduciarius hæres ab Iaboleno uocatus est fideicommissarius, in l. Seius. ad Trebel. Verumenimuero fiducia & sponsio in superioribus exemplis posita, haud dubiè uerba iuris, in Pandectis tamen nostris nusquam in significatione propria sumpta, quod equidẽ meminerim, admonuerunt nos ut nonnulla uer- *Legatus. Fiduciaria opera. Fiduciarius hæres.*
E ba iuris quæ apud auctores quidem Latinos reperirentur, in Pandectis autẽ nostris nusquam comparerent, nec in xij. libris Codicis, nec in quatuor Institutionum Iustiniani, nominatim citata ad hunc locum accerseremus, & ueluti ad iudicium iuris studiosorum sisteremus. Tribonianus enim, & qui cum eo operam consarcinandis his libris nauauerunt, immensam illam librorum multitudinem, inclementiorum medicorum more, ad uiuum resecantes, accisas nobis Pandectas uerius quàm compendiosas dederũt. Nimia

enim religione uerentes ne de fæce(ut dicitur)xij.tab. hausisse uiderentur,id F
est de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum de liquido tantùm & niti-
do promere uerba iuris interpretationésque institerũt, aridiora fortasse uo-
Cap.9. lumina,nec sitim quorundam explentia reliquerunt.De uindicia iam dictũ
Sponsio. est.meminit & Gellius lib.20. Sponsio genus erat actionis apud antiquos,
Paracatabole. cui similis erat apud Athenienses παρακαταβολή.Cicero in Verrem Actione
Verr.5. quinta, Quid cum palàm Syracusis maximo conuentu te audiente P. Ru-
brius Q.Apronium sponsione lacessiuit,ni Apronius dictitaret te sibi in de-
cumis esse socium? Hæc te uox non perculit? non perturbauit? Tacuisti,se-
dasti etiam lites illorum, & sponsio illa ne fieret laborasti. Idem, Sponsio est G
ni te Apronius in decumis socium esse dicat. Prouincia tua est, abs te iudi-
cium postulatur.Fiebat autem sponsio interposita stipulatione certæ pecu-
niæ,quam perderet is qui sponsione uinceretur: & coram recuperatoribus
aut alio iudice disceptabatur.Erat autem decima pars rei cõtrouersæ in cau
sis priuatis:in publicis autem quinta apud Græcos, auctore Polluce,& aliis
scribentibus:hoc est τὸ ἐπιδέκατον τοῦ τιμήματος τῆς δίκης, pœna scilicet temerè liti-
Cap.3. gantium.Valerius libro secundo,Pertinacius, inquit, progressa contẽtione,
Valerius sponsione Luctatium prouocauit,non se petiturum triumphum,
ni suo ductu Punica classis esset oppressa. nec dubitauit restipulari Lucta- H
tius. Itaque iudex conuenit inter eos Attilius Calatinus. Hactenus ille. Pro-
uocans igitur sponsione ita dicebat,Spondeo me tantam pecuniam daturũ,
ni,& reliqua. Prouocatus autem contrà restipulabatur. Simile est illud Ci-
ceronis in iij.Officiorum, Fimbriam Consularem audiebam de patre no-
stro puer,iudicẽ Marco Luctatio fuisse,equiti Romano sanè honesto, cum
Verr.5. is sponsionem fecisset,ni uir bonus esset.Idem in Verrem, Cum eodem A-
pronio postea Scandilius eques Romanus eandem sponsionem de societa-
te fecit,quam Rubrius facere uoluerat.institit,oppressit:facta est sponsio se-
ster.quinque millibus.cœpit Scandilius recuperatores aut iudicem postula- I
Spõsio in interdictis. re.Sed ubique apud Ciceronem in pro ni legitur. Fiebat autem sponsio ple-
Cap 6. runque in interdictis: id quod ostendit Quintilianus in vij. Quoties autẽ,
inquit,poterimus,efficiendum est,ut de re quoque bene sentiat iudex: sic e-
nim iuri nostro libentius indulgebit: ut in sponsionibus quæ ex interdictis
fiunt,etiam si non proprietatis est quæstio,sed tantùm possessionis, tamẽ nõ
tantum possedisse nos, sed etiam nostrũ possedisse dicere oportebit. Exem-
plum sponsionis est apud Ciceronem in oratione pro Cecinna. Erat enim
Cecinna de fundo ui armata deiectus,propterea Prætor interdixerat de ui:
id est,interdicto unde ui concesso iusserat Ebutium, qui uim fecerat, resti- K
tuere Cecinnam in possessionem.Cum autem Ebutius Prętoris se edicto sa-
tisfecisse diceret, Cecinna autem se planè restitutum esse negaret, facta est
sponsio ni Cecinna restitutus ex edicto Prætoris esset. Verba autem Cice-
ronis apposuimus,quò res tota melius percipi possit. Cũ igitur Cicero uim
illatam Cecinnæ,iudicibus sponsionis exposuisset,ita demum subdidit, His
rebus ita gestis,P.Dolabella Prętor interdixit,ut est consuetudo,de ui homi-

A nibus armatis, ſine ulla exceptione: tantum, ut unde deieciſſet, reſtitueret.
Reſtituiſſe ſe dixit. Sponſio facta eſt. Hac de ſponſione uobis iudicandũ eſt.
Idem circa finem, Negas deiici, niſi qui poſſideat. Oſtẽdo ſi ſine armatis coa-
ctíſue hominibus deiectus quiſquam ſit, cum qui fateatur ſe deieciſſe, uin-
cere ſponſionem, ſi oſtendat eum non poſſediſſe. Negas deiici, niſi qui poſ-
ſideat. Oſtendo ex hoc interdicto de armatis hominibus, qui poſſit oſtende-
re non poſſediſſe eum qui deiectus ſit, condemnari tamen ſponſionis ne-
ceſſe eſſe, ſi fateatur eſſe deiectum. Qui autem totam illam orationem lege-
rit & intellexerit, ſatis ut arbitror intelliget quid ſit ſponſio. Intẽdebatur au-
B tem hæc actio interdum contra improbè aliquid negantes: ſicq́ue aut ſuſci
pere ſponſionem, aut fateri cogebantur. Liuius de Appio Claudio loquẽs,
qui Virginij filiam in ſeruitutem ex libertate addixerat, Proinde ut ille ſæ-
pius atq; iterum prouocet, ſic ſe iterum ac ſæpius iudicem illi ferre, ni uin- *Vindicias in*
dicias in ſeruitutem ab libertate dederit. Si ad iudicem non eat, pro damna- *ſeruitutem ab*
to in uincula duci iubere. Verba ſunt Trib. plebis. Erant enim uerba ſpon- *libertate dare.*
ſionis, Iudicem tibi fero, ni, & reliqua. Plautus,

-cedo qui cum habeam iudicem, *In Rudente,*
Ni dolo malo inſtipulatus ſis, ní ue etiam dum ſiem *non ita procul à fine.*
C Quinque & uiginti natus annos. *Iudicẽ ferre.*

Verba ſunt loquentis ad ſeruum. Sunt & alia exempla apud Liuium & Ci- *Cedo iudicẽ.*
ceronem. Hæc autẽ actio ex ſponſo uocabatur: ut apud eũdem pro P. Quin- *Actio ex ſpõ-*
tio, quam orationem habuit ipſe apud Caium Aquilium nobilem iuriſcõ- *ſo.*
ſultum ſponſionis iudicem. Sponſionem, inquit, Quintius facere maluit:
fecit. te iudicem Cai Aquili ſumpſit: ex ſponſo egit. in hoc ſumma iudicij
cauſáque tota conſiſtit. Sponſio autem erat, Ni bona ſua ex edicto P. Burrie-
ni dies xxx. poſſeſſa nõ eſſent. Proinde ſponſio acceſſio interdum erat & ap- *Sponſio.*
pendicula interdicti. Vt uerbi gratia, hodie ſi iudex edixerit de poſſeſſione
D deiectum in primis reſtituendum: & reus quidem dicat ſe omnia impleſſe:
actor uerò neget planè ſe reſtitutum: liticula quædam ſuboritur. Quod ue-
rò Vlpianus lib. 19. Digeſt. tit. 5. l. Si rem, dicit: Si quis ſponſionis cauſa an-
nulum accepit, nec reddidit uictori, præſcriptis uerbis in eum actio compe-
tit. Alterius generis ſponſio eſt, id eſt quæ pignoribus depoſitis ludicra ple-
runque eſſe ſolet, quam nemo non nouit: quo modo etiam accipitur in l.
Rebus. de aleæ luſu. Huius exemplum eſt memorabile apud Plinium lib. 9. *Cap. 35.*
ubi de unionibus loquitur, quos Cleopatra una cœna abſumere uoluit, ut
ſponſionem cum Antonio factam ipſa uinceret. Vſus eſt etiam metaphori-
E cõs lib. 7. de Aſclepiade medico loquens: Sponſione, inquit, facta cum fortu- *Cap. 37.*
na, ne medicus crederetur, ſi unquam inualidus fuiſſet. Vulgo dicimus, de- *Sponſionem facere.*
ponam in pœnam tantam aut tantam: uel ſic, deponam in pœnam, uel pi- *Deponere in*
gnoris loco paciſcar, ut ne unquam medicus exiſtimer, ſi unquam inuali- *pœnam.*
dus fuero, id eſt ut indignus medici appellatione iudicer. Fiduciæ exemplũ *Fiducia.*
eſt apud Ciceronem in Topicis, Si tutor fidẽ præſtare debet, ſi ſocius, ſi cui *Fiduciá acci-*
mandaris, ſi qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Fiduciam hîc *pere.*

Epiſt.12. Cicero inter bonæ fidei contractus nominauit. Idem lib.7.epiſtolarum ad F
Trebatium iuriſconſultum. Sed quonam modo ius ciuile defendes, cum o-
mnia cauſa tua facias, nō ciuium? ubi porro illa erit formula fiduciæ, Vt in-
ter bonos, bene agier oportet? Quis enim eſt bonus, qui facit nihil, niſi ſua
cauſa? Verba ſunt iocantis cum Trebatio Ciceronis. Boëthius in iiij.com-
mentario Top. Fiduciam, inquit, accepiſſe dicitur, cuicunque res aliqua ea
Mancipare. lege mancipatur, ut mancipanti aliquando remancipet. Veluti ſi quis tem-
pus dubium timens, amico potentiori fundum mancipet, redditurо cum
Fiduciaria mancipatio. tempus illud dubium prætererit. Hæc mācipatio fiduciaria nominatur, id-
circo quòd reſtituendi fides interponitur. Conferantur hæc uerba Boëthij G
cum exemplis præcedentibus, & facilè intelligetur fiduciam bonæ fidei cō-
tractum, atque etiam optimæ fidei fuiſſe. Sic intelligendus locus Ciceronis
pro Flacco, Pecuniam adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta,
Fiduciā committere. occupaſti. Hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie ac poſſides. eum tu
teſtem ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimonium dicendū coë-
giſti. Pecuniam, inquit, fœneratitiam à te ſumpſit adoleſcēs, ob eámque fun-
dum tibi fiduciarium dedit, id eſt fiduciaria mancipatione. Hoc contractu
hodie quidam utuntur, qui uectigalia certæ ſummæ in fundis & poſſeſſio-
nibus comparant, quas rentas uocant, quaſi redditus. Quod ut conditione H
meliore faciant, fundos mancipari ſibi iubent, tam diu fruendos, quoad ue-
Fiduciaria uenditio. ctigalia & penſiones redimantur. Omnino fiduciariam mancipationem uel
uenditionem, uenditionem hodie uocamus ſub redimendi redhibendíque
lege factam. Ex hoc contractu naſcebatur actio fiduciæ, ut eſt apud Cicero-
nem in iij. de natura Deorum, Inde tot iudicia (inquit) de fide mala, tutelę,
mandati, pro ſocio, fiduciæ, reliqua. Huius fiduciæ quædam in iure ueſtigia
adhuc extāt, ſed obſcura, & parum impreſſa: ut cum fiduciariæ tutelæ in in-
ſtitutionibus iuris, & contractæ fiduciæ fit mentio. Ex quibus nihil datur,
quod in medium adducere poſſimus: niſi intelligamus patrem ita emanci- I
pare filiū, ut retineat manus iniectionem cum libuerit: & propterea ad eum
legitima emancipati filij deferatur hæreditas: ut non planè manumiſſi, ſed
quaſi adhuc ſui, propter naturam contractus fiduciæ. Expreſſius eſt illud Ia-
boleni ſupradictum, & aliud Vlpiani in l. Certi, de rebus creditis. Quibus in
Fiduciaria hæreditas. locis fiduciaria hæreditas pro fideicommiſſaria ponitur. Mancipatio porrò
Mancipatio. quid ſit, idem Boëthius commentario iij. docet: Mancipatio, inquit, imagi-
naria quædam uenditio eſt, quod ipſum ius proprium eſt Romanorum ci-
uium. Ea res ita agitur, Adhibitis non minus quàm quinque teſtibus ciui-
bus Romanis puberibus, & præterea alio eiuſdem conditionis qui libram K
Libripens. æneam teneat, qui appellatur libripens: is qui mancipium accipit, æs tenens
ita dicit, Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio, iſque mi-
hi emptus eſt hoc ære æneáque libra. Deinde ære percutit libram, idque æs
dat ei à quo mancipium accipit, quaſi precij loco. Inde mancipare pro uen-
Mancipare. dere. Cic. Phil. ij. Tum iſte uenditum atque mancipatum Tribunatum, con-
ſiliis ueſtris oppoſuit. Mancipatum emphaticōs dixit plus quàm uenditum.
Ex lege poſteriore, De origine iuris. Quintilianus

A Quintilianus in sexto, Requirebat Crassus ubi essent eç possessiones. omneis autem illas Brutus uendiderat: & cum paterna manciparet prædia, turpis habebatur. Dicitur & hoc emancipare. unde illa emancipatio cuius meminit Iustinianus in ij. Instit. in titu. De testamētis. Tranquillus in Othone, Cuidā etiam de parte finium cum uicino litiganti adhibitus arbiter, totum agrum redemit, emancipauítque. Id est, suum iam factum, mancipio tradidit illi. Plinius in epistolis lib. 7. Nam pro quingentis millibus numûm, quæ in alimenta ingenuorū ingenuarúmque promiseram, agrum ex meis longè pluris * actori publico mancipaui, eundémque uectigali imposito recepi. Pli- *Cap.4.* *Emancipare.* *Cap.4.* *Ad Caniniū. epistola 18.* **exactori.*

B nius mancipare non pro uendere posuit, sed pro alienare. Cum enim uellet uectigal publicè donare in alimenta puerorum: id est rentam constituere, ut uerbis uulgi loquar: fundum suum imaginaria uenditione reip. donauit, & subinde eundem factum uectigalem recepit. Idem ad Traianum epist. 4. quæ uulgo non extat, Nam fundos, inquit, emancipauit, & cætera quæ in mancipatione implenda solent exigi, cōsummauit. Inde mancupi emptio. Plinius lib. 33. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum usus est. Libralis & dipondius appēdebatur assis. unde adhuc expensa in rationibus dicuntur. Quin & militum stipendiorum, hoc *Mācupi emptio.* *Cap.3.* *Expensa.* *Libripendes.*

C est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur. Qua consuetudine in iis emptionibus quæ mancupi sunt, etiam nunc libra interponitur. Inde etiam in mancipatum dare. Plinius lib. 9. de unione loquens, Et hoc tamen æternæ propè possessionis est: sequitur hæredem, in mancipatum uenit, ut prædium aliquod. Abalienationis autem duo genera Cicero ponit, hoc modo, Abalienatio est eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Quæ uerba enarrans Boëthius ita inquit, Omnes res quæ abalienari possunt, id est quæ à nostro dominio ad alterius transire possunt, mancipi dictæ sunt. Et ea abalienatio per *In mancipatum dare & uenire.* *Cap.35. ad finem.* *Abalienationis genera.* *In Topicis.* *Res mancipi.*

D quandam nexus fiebat solennitatem. Nexus autem, quod & nexum genere neutro dicitur, est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo quo in Institutionibus Caius exponit. Deinde subdit ea quæ de mancipatione diximus. Huius nexus meminit Iustinianus in l. unica, Codice de usucap. trāsformanda, nec alibi in iure legisse memini. Idem paulò pòst, Cessio uerò in iure tali fiebat modo, ut idem Caius secundo commentario exposuit: Apud magistratum populi Romani, uel apud Prætorem, uel Præsidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenēs ita uendicat, Hunc ego hominem ex iure Quiritum meum esse aio. Deinde postquam hic uendicauerit, Prętor in- *Nexus.* *Cessio.*

E terrogat eum qui cedit, an contrà uindicet. quo negante, aut tacēte, tunc ei qui uendicauerit, eam rem adicit, idq; legis actio uocabatur. Res igitur quæ mancipi sunt, aut nexu ut dictum est, abalienabantur, aut in iure cessione. At si ea res quæ mancipi est, nulla solennitate interueniente tradatur, abalienari non potest, nisi ab eo cui traditur, usucapiatur. Sui iuris autem cæteræ res, nec mancipi uocabantur. Iure autem ciuili fieri aliquid nisi inter ciues Romanos non potest: propterea Cicero inquit, Inter quos ea iure ciuili fieri *Actio legis.* *Res nec mancipi.*

possunt.Item de aruspicum responsis, Multæ sunt domus P.C. in hac urbe, F atque haud scio an penè cunctæ, iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mãcipij, iure nexi. Item pro Cecinna, Sylla ipse ita tulit de ciuitate, ut non sustulerit horum nexa atque hæreditates. Et pro Muræna, Quòd si in iis rebus repetẽdis quæ mancipi sunt, is periculũ iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profectò etiã rectius in iudicio Consulis designati, is potissimũ Consul, qui Cõsulem declarauit, auctor beneficij populi Rom. defensorq́; periculi esse debebit. Cap.10. Var.lib.2.de re rust.de pastoribus loquẽs, In emptionibus, inquit, dominiũ legitimum sex ferè res perficiunt: si hæreditatẽ iustã adiit: si ut debuit, mãcipio ab eo accepit à quo G iure ciuili potuit: aut si ei in iure cessit cui potuit cedere, & id ubi oportuit: aut si usucepit: aut si è præda sub corona emit, túmue cum in bonis sectioneúe cuius publicè uænit. In horũ emptione solet accedere peculium: aut si excipiet stipulatio, intercedere sanũ eum esse furtis noxísque solutũ: aut si mancipio nõ detur, dupla promitti: aut si ita pacti, simpla. Mancipio dare, est nexus solennitate abalienare, ita ut rem omnino accipiẽtis faciamus. Ea uerò mancipia quæ sub corona aut in sectionibus, id est proscriptorũ hominũ auctionibus uænibant, mancipio non dabãtur, sed periculo ac fortunis (ut uulgo loquimur) ementis àccipiebãtur. quod cùm ex loco Varronis supradicto intelligimus, tum uerò Gellius scriptũ reliquit libro septimo his uer- H bis, Pileatos seruos uænum solitos ire, quorum nomine uenditor nihil præstaret, Cælius Sabinus iurisperitus scriptũ reliquit. Cuius rei causam esse ait, quòd eiusmodi conditionis mancipia insignia esse in uendendo deberent, ut emptores errare & capi non possent: neque lex uendẽdi opperiũnda esset, sed oculis iam perciperent quodnam esset mancipiorum genus: sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta uænibant, & iccirco dicebantur sub coronis uænire. Nam ut ea corona signum erat captiuorum uænalium, ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos uænũdari, quo- I rum nomine emptori uenditor nihil præstaret. Plautus in Persa.

Mancipio dare. Cap.4. Pileati serui. Sub corona uænire. Act.4. Sce.3.

I ste qui tabellas affert, adduxit simul
F orma expetenda liberalem mulierem
F urtiuam, * abductam ex Arabia penitissuma.
E am te uolo accurare, ut istic uæneat:
A c suo periculo is emat, qui eam mercabitur.
M ancipio neque promittet, neque quisquam dabit.

* aductam. Mãcipio promittere.

Verba sunt epistolæ adulterinæ, & circunueniendo Lenoni à Toxilo ueteratore seruo confictæ. Et paulò pòst respondet Leno, K

\- nihil mihi opus est
L itibus, neque * trochis: quamobrem ego argentum numerem foras.
N isi mancipio accipio, quid eo mihi opus mercimonio?

* trichis.

Et paulò pòst mercator subdititius à seruo ueteratore fraude alligatus in tradenda Lenoni puella, ita inquit, Prius dico, hanc mãcupio nemo tibi dabit. Ex quibus satis apparet mancipio dare, esse rem ita dare, ut euictionem

Scen.4.

Ex lege posteriore, De origine iuris. præstaturos

A præſtaturos nos ſpondeamus. Et mancipio accipere, ea lege emere. Mancipium enim dominium & poſſeſſionem ſignificat, uel dominij traditionem. Cicero in primo de Oratore, Cum enim Marius Cratidianus ædes Auratæ uendidiſſet, neque ſeruire quandam earum ædium partem in mancipij lege dixiſſet, defendebamus, quicquid fuiſſet incommodi in mancipio, id ſi uenditor ſciſſet neque declaraſſet, præſtare debere. Quo quidem in genere Bucculeius homo neque meo iudicio ſtultus, & ſuo ualde ſapiens, & à iuris ſtudio non abhorrens, ſimili in re quodam modo nuper errauit. Nam cum ædes Lucio Fuſio uenderet, in mancipio lumina uti tum eſſent, ita recepit. In

Mancipio accipere. *Mancipium.*

B mancipio, id eſt ædium dominio transferendo cedendóque. Vnde Marcus Curius Ciceroni libro ſeptimo epiſtolarum, Si uales, bene eſt: ſum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici noſtri. Ergo fructus eſt tuus, mácipium illius. Vſu quidem (inquit) tuus ſum, poſſeſſione uerò Attici. Mancipium autem pro iure dominij poſuit, quod ab uſu diſtinguitur. Vnde Brutus ad Ciceronem, Quærenda eſſe arma putaſti, quibus dominari prohiberetur Antonius, ſcilicet ut illo prohibito rogaremus alterum, qui ſe in eius locum reponi pateretur? an ut eſſet ſui iuris ac mancipij reſpublica? niſi fortè non de ſeruitute, ſed de conditione ſeruiendi recuſatum eſt à nobis. Sui mancipij rempu-

Epiſtola 30. Epiſtolæ Curij ad Ciceronem locus. *In epiſtolis ad Brutum.* *Sui mancipij eſſe* *Significata mancipij.*

C blicam dixit Brutus, quæ nullius dominio ſubiecta eſſet, antequam ſcilicet Auguſtus imperium occupaſſet. Mancipium igitur & κτῆμα ſignificat, id eſt ἀνδράποδον, & αἰχμάλωτον, hoc eſt hominem in bello captum, & ſeruituti mancipatum: & κτῆσιν, id eſt dominij comparationem, poſſidendíque ius: atque etiam δεσποτείαν, id eſt dominium: & χείρωσιν, id eſt mancipationem. Propterea uaria ac multa exempla collegimus. Lucretius lib. 3.

κτῆμα. *κτῆσις.* *δεσποτεία.* *χείρωσις.*

Sic aliud ex alio nunquam deſiſtet oriri:
Vitáque mancipio nulli datur, omnibus uſu.

Id eſt, nulli ita datur, ut propriam ac perpetuam habeat. Mancipium Latinè

D dici debet propriè id quod ſæſinam lingua uernacula dicimus, & mancipare ſæſire, cum ſcilicet aliquem rei ſibi titulo iuſto quæſitæ poſſeſſorem efficere uolumus: ut in illo Pliniano, Fundos emácipauit, & cætera quę in emácipatione exigi ſolent, conſummauit. Id eſt, ut nunc loquimur, dominio & poſſeſſione ſe deueſtiuit deſæſiuítque. Huiuſmodi moris antiqui ueſtigia adhuc uiſuntur, cum notarij publici hodie quoque in ſyngraphis uenditionum oppignerationúmque aſcribunt, uenditorem oppigneratorémue fundo ſe diſpoliaſſe, & huiuſmodi uerba eodem pertinentia. Mancipare igitur fundum, eſt mancipio alicui dare. Emácipare autem, è mancipio ſuo emit-

Ad Traianũ epiſtola 4. *Emancipare.*

E tere, & alteri poſſidendum permittere. Ex ſupradictis (ut arbitror) ſatis intelligitur quid ſibi uelint illa uerba mancipi & nec mancipi in codice Iuſtiniani de uſucapione transfor. Age uideamus quid ſit quod Gellius libro quarto Noctium Atticarum ait, Pellicem autem appellatam Seruius Sulpitius ait in libro de dotibus, probroſámque habitam eſſe, quæ iuncta cóſuetáque eſſet cum eo, in cuius manu mancipióque alia matrimonij cauſa foret. Boëthius igitur in ſecundo Topicorum comment. Tribus, inquit, mo-

Cap. 3. *In mancipio mariti eſſe.*

dis uxor habebatur, usu, farre, emptione. Sed confarreatio solis Pontificibus F
In manum conuenire. conueniebat. Quę autē in manū per coëmptionē cōuenerāt, hæ matresfamiliâs uocabātur. Quæ uerò usu uel farre, minimè. Coëmptio uerò certis solēnitatibus peragebatur, & sese coëmendo inuicē interrogabāt. Vir ita, An sibi
Vxor mater familiâs. mulier materfamiliâs esse uellet? Illa respōdebat, uelle. Mulier, An sibi uir pa-
Vxor nō materfamiliâs. terfamiliâs esse uellet? Illę uelle respondebat. Itaq; mulier uiri cōueniebat in manū, & erat materfamiliâs uiro loco filiæ. Quā solennitatē in suis institutionibus Vlpianus posuit. Hæc ille. Cicero in Topicis, Si ita Fabiæ pecunia legata est à uiro, si ei uiro materfamiliâs esset: si ea in manū uiri nō cōuenerat, nihil debetur. Genus est enim uxor. eius duæ formæ: una matrūfamiliâs, G
earū quæ in manū conuenerūt: altera earū quæ tantūmodo uxores habētur: qua in parte cū fuerit Fabia, legatū ei non uidetur. Apuleius in sexto Asini aurei, Psyche cōuenit in manū Cupidinis: & nascitur illis maturo partu filia, quam Voluptatē nominamus. Sulpitius igitur eam quæ in manū cōuenerat, in manu mācipióq; mariti esse dixit, id est iustā esse matremfamiliâs: eámq; concubinā quæ cū uiro huiusmodi uxoris consuesset, iustā pellicem
Iusta pellex. esse. Est enim pellex propriè quæ cum eo consueta est qui uxorē habet. Quę
Pallaca. cum cœlibe consuescunt, non pellices sed pallacæ dicuntur uerbo Græco Plinio & reliquis. quanquam pellices apud Curtium errore librariorum aut H
Cap. 6. etiam emendatorum legatur. Gellius lib. 12. Idonei, inquit, uocum antiqua-
Matrona. rum enarratores tradiderunt matronam dictam esse propriè, quæ in matri-
** quoad in eo matrimonio maneret.* monium cum uiro conuenisset, * quòd in matrimonio maneret, etiam si sibi liberi nondum nati forent: dictámq; esse ita à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendo: unde ipsum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familiâs esse appellatam eam solam, quę esset in mariti manu mancipióque, aut in eius in cuius maritus manu mancipióque esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiā quoque mariti & in sui hæredis locum uenisset. Secundum hoc moribus no- I
Vxor matrona & materfamiliâs. stris uxores & matronę & matresfamiliâs sunt, quæ consortes non modò lecti genialis, sed etiam bonorum fortunarúmque sunt: quod non est in iis locis quæ iure scripto reguntur. Hactenus de mancipio, mancipandóque, &
Ex iure manu consertū. nexu, & reliquis. Transeundum ad alia, quorum in primis occurrit, Ex iure manu consertum, quod uerbum est antiqui iuris. Varro libro secundo de lingua latina, Conserere manum dicimus cum hoste, inde ex iure manu cōsertum uocant. Quid sit autem manu consertum, Gellius libro uigesimo
Cap. 9. docet, cuius uerba huc pauca transcripsimus. de uindicatione enim loquēs, id est rei uendicatione, quæ olim in re præsenti ex 12. tab. iure fiebat, ita in- K
** datis. alij mandatis.* quit, Sed postquam Prætores propagatis Italiæ finibus, * latis iurisdictionibus, negociis occupati, proficisci uindiciarum dicēdarum causa in longinquas res grauabantur, institutum est contra xij. tabulas tacito consensu, ut litigantes non ex iure apud Prætotem manum consererent, sed ex iure manu consertum uocarent, id est, alter alterum ex iure ad conserēdam manum in rem de qua ageretur, uocaret. Atque profecti simul in agrum de quo litiga-

Ex lege posteriore, De origine iuris. batur,

A batur, terræ aliquid ex eo, uti unam glebam, in ius in urbem ad Prętoré deferrent, & in ea gleba tanquam in toto agro uindicarent. Cicero pro Muræna formulæ uerba huiusmodi fuisse ait, Fundus qui est in agro qui Sabinus uocatur, meus est. eum ego ex iure meum esse aio. * Ibi ego te ex iure manu consertum uoco. Hæc erant uerba eius qui uindicabat. A quo uerò uindicabatur, eius hæc erant uerba, Vnde tu me ex iure manu consertum uocasti, inde ibi ego te reuoco. Idem de Oratore libro primo metaphoricôs hac locutione usus est in persona Scæuolæ, Quod uerò, inquit, in extrema oratione tua Crasse quasi tuo iure sumpsisti, oratorem in omnis sermonis disputa- *In gleba uindicare.* * *Indé.*

B tione copiosissimè uersari posse, id, nisi hîc in tuo regno essemus, non tulissem: multísque præessem qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu consertum uocarent, quòd in alienas possessiones tam temere irruisses. Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes atque Democritici, cæterique in suo genere physici: uindicarentque ornati homines in dicendo, & graues, quibuscum iusto tibi sacramento contendere non liceret. Aut interdicto (inquit Scæuola) tecum philosophi illi contenderent, utpote à possessione disciplinarum, quæ propriæ sunt eorum, deiecti: quippe quas tu uniuersas oratoriæ facultati tribuis. (Dixerat enim Crassus oratoris

C esse proprium, de re quacũque proposita copiosissimè dicere.) Aut ex iure te manu consertum uocarent, id est uindiciarum litem tibi intenderent, illarum disciplinarum facultatem possessionémque sibi scilicet uindicãtes asserentésque. Inde illa uerba Scipionis ad Annibalem apud Liuium lib. 10. de ij. bel. Punico, Quod ad me, inquit, attinet, & humanę infirmitatis memini, & uim fortunæ reputo: & omnia quæcunque agimus, subiecta esse mille casibus scio. Cæterum quemadmodum superbè & uiolenter me facere faterer, si priusquam in Africam traiecissem, te tua uoluntate cedentem Italia, & imposito in naues exercitu, ipsum uenientem ad pacem petendam asperna-

D rer: sic nunc, cum propè manu consertum restitantem ac tergiuersantem in Africam * attraxerim, nulla sum tibi uerecundia obstrictus. Sic, ut opinor, melius legitur, quàm manu conserta. Quorum uerborum huiusmodi est sensus, non antè tu Annibal ad pacem, quam nunc petis, adduci potuisti, quàm ego te ex Italia reuocatum, de patria tua in Africa dimicare coëgi, & quasi te in Africa manu consertũ uocaui: quam scilicet ita nunc mihi Romanísque uindico, ut tu dudum Italiam tibi & populo Carthaginensi uindicabas. Annibal enim ad tuendum patriam frendens fremésque (ut idem Liuius inquit) aliis super alios nunciis reuocatus erat. Sed quod in illo Scæ- * *traduxerim*

E uolæ exemplo dicitur iusto sacramẽto contendere, uerbum est & ipsum iuris Cicero pro Milone, Eum denique cui iam nulla lex erat, nullum ciuile ius, nulli possessionum termini: qui non calumnia litium, non iniustis uindiciis ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat. Clodius, inquit, non iam aliquo iuris colore quæsito alienas inuadebat possessiones, ut calumniatores & litigiosi solẽt: sed ui armata apertáque, & tanquam hostili prælio. Ex quibus uerbis apparet uindicias & sacramen- *Sacramento iusto contendere.* *Vindiciæ. Sacramentũ.*

tum,& uindicationis formulam,qua in iure manu consertum uocabant,similes quodammodo inter se ac cognatas actiones formulásq; fuisse. Quanquam in aliis quoque litibus sacramenti formula,locum etiam haberet: ut idem pro domo sua ad Pontifices, Maiores, inquit, nostri etiam si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunque uellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse uoluerunt. Valer. libro septimo cap. 7. Nam L. Sextilius & P. * Pompilius quos Marcus Ancus sanguine sibi coniunctos, eadem ex parte qua Tullianum hæredes fecerat, sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt: tametsi præcipuis eo tempore Pompeij uiribus ad defendendas tabulas testamenti inuitari poterant. Et rursus cap. 8. Aphronia tamen cum sorore sacramento contendere noluit. Sacramentum autem non absimile fuisse sponsionis, ex Varronis uerbis intelligi potest libro secundo de lingua Latina: Et qui enim petebat, inquit, & qui inficiabatur, de aliis rebus utrique quingentos æris ad pontem deponebant, de aliis item rebus certum numerum assium. Qui iudicio autem uicerat, suum sacramentum à sacro auferebat: uicti, ad ærarium redibat. id est, uictus ea pecunia quam deposuerat, mulctabatur in pœnam iniustæ litigationis, quæ ærario cedebat. Sacramentum igitur à sacro dictum, quod de ponte (ut arbitror) intelligendũ. Valerij enarrator hoc apud Valerium non intellexit, quemadmodum nec apud Ciceronem. Pœnales igitur lites erant sacramentum & sponsio. Iusto autem sacramento cum Pythagoreis & Democriticis de physiologia & reliquis philosophiæ inuentis contendere oratori nõ licere dixit Scæuola, propter præstantiam ingenij eorum hominum, qui fundatores auctorésq; fuerunt magni nominis sectarum, quibuscũ sacramento & uindicatione con tendendo de physicæ speculationis explicationísque professione, nullus sanè orator litem uincere posset: uel propter tanti nominis præiudicium, uel quia impudentiæ daretur, si quis illis uiris doctrinarum possessione nõ cederet, qui nomina sua professione earũ rerum usqueadeo illustrarunt. Non admodum absimile supradictis est in rem præsentem uenire. Cicero libro primo de Oratore, An uerò, si de re ipsa, si de finibus, cum in rem præsentem non uenimus, si de tabulis & præscriptionibus controuersia est, contortas res, & sæpe difficiles necessariò perdiscimus? Idem in primo Officiorum, Vt si constitueris te cuipiam aduocatum in rem præsentem esse uenturum, atque interim grauiter filius ægrotare cœperit, non sit contra officium nõ facere quod dixeris. In rem præsentem olim tum ueniebant, cum locum oculo ac digito designare uolebãt: ut hodie cum aut iudex pronunciat, aut inter litigantes conuenit, agrum quem cõtrouersum facere uolumus, aut reo designari, aut testibus per inquisitorem demonstrari certis finibus circunscriptum: uidelicet ut ille deliberare de re controuersa possit, cedere necne uindicanti debeat, hi ut certi sint testimonij sui. Qua in re certè facilis est impostura, nisi litigatores inuicem intensissimè sibi caueant, ubi aut de re, aut de finibus controuersia est: uisique sunt sæpissime qui absente altero li-

Ex lege posteriore, De origine iuris.

tigatore

Marginal notes: *Popilius. — Sacramentũ. — Iusto sacramento contendere. — In rem præsentẽ uenire.

Margin letters: F — G — H — I — K

A tigatore in rem non controuersam dolosè testes perducerent, inquisitori iudicibúsque ac testibus bellissimè imponentes. uulgo nunc ueutam facere iurisperiti, quasi latinæ uocis inopia uocant, quod in rem præsentem perducere dici debet. Plinius lib.3.epist. Non potui te magis in rem præsentē perducere. id est, non potui planius omnia ut acta sunt scribere, ut perinde omnia teneres, atque si in re præsenti fuisses. Quintilianus in iiij. de narratione loquens, Multum confert adiecta ueris credibilis rerum imago, quæ uelut in rem præsentē perducere audiētes uidetur. Et in.6. de affectibus, Quarum rerum, inquit, ingens plerūque uis est, uelut in rem præsentem animos

Veuta. *In rem præsentem perducere.* *Ad Cornel. Minutianum epist.9.* *Cap.11. non ita procul à fine.*

B hominum ducentium, id est rerum gestarum tantam fidem facientium & repręsentationem, quantam uisus & oculus faciūt: hoc est, ut uulgo loquūtur, rei inspectionem per figuram facientium, quod nos latinè dicere possumus, imaginario uisu rem ipsam repræsentare: imaginariam rei præsęntiam iudicibus sistere: imaginaria repræsentatione in rem præsentem iudices perducere: ut fit interdum cum aut rusticorum prædiorum ichnographia, aut urbanorum pægmata quædam ligneola, aut simulacra ædium chartacea in iudicum conspectum afferuntur. Figuram nunc facere loci conuentam inter partes appellant: hoc est, de qua inter actorem & reum conuenerit, in re

Cap. 2. statim ab initio. *Imaginaria rei repræsentatio.*

C præsenti adhibito pictore: Dicebant etiam in re præsenti constituere, cum quid statui transigíque non posse nisi in loco ipso significabant, ut fit hodie in his actionibus quas Cridas parlamentaris (si dicere liceat) latinitas appellat, aut in diplomatibus illis aut rescriptis, quas querelas dicimus, à quibus interdicta retinendæ possessionis auspicari solemus: & in huiusmodi rebus aliis quę non nisi in locis ipsis explicari disceptaríue solent. Idem Quintilianus in septimo, Quare plurima petamus à nobis, & cum causis deliberemus, cogitemúsque homines antè inuenisse artem, quàm docuisse. Illa enim potentissima est, quæque uerè dicitur œconomica totius causæ dispositio,

In re præsenti cōstituere. *Cridæ.* *Querela.* *Capitul.*

D quæ constitui nisi uelut in re præsenti nō potest. Et in ix. Occasionibus utēdum, & cum re præsenti deliberandum. Sunt & illa uerba iuris, uadari, uadimonium promittere, uadimonium obire, uadimoniū deserere, uadimonium differre, ad uadimonium occurrere. Vadimoniū, est sponsio sistendi in iudicio. Varro lib. tertio de lingua latina, Vas, inquit, dictus est, qui pro altero uadimonium promittebat. Inde uadari uerbum pro uadimonio obstringere. Cicero pro Quintio, Debere tibi dicis Quintium, procurator negat. uadari uis, promittit. in ius uocas, sequitur. iudicium postulas, nō recusat. quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. Plautus in Aulul.

Cap ult. *Cum re præsenti deliberare.* *Vadimoniū promittere, &c.* *Vadimoniū.* *Vadari.*

E de sene præparco loquens, *Act.2. Sce.1.*

P ulmentum pridem ei eripuit miluius.
H omo ad Prætorem plorabundus deuenit:
I nfit ibi postulare, plorans, eiulans,
V t sibi liceret miluium uadarier.

Idem in Curgul. *Act 1. Sce. 3.*

V bi tu es, qui me conuadatus ueneriis uadimoniis? *Conuadari.* *Veneria uadimonia.*

V bi tu es,qui me libello uenetio citasti ? ecce me sisto,ades contrà. F
S isto ego tibi me:& mihi contrà itidem ut sistas,suadeo.

Vadimoniū promittere. *Verr.5.* ** aut quod legendū est, aut quò. i. in quē locum.* *ἀναδέχεσθαι δίκην.* *ἐγγυᾶσθαι.*

Verba sunt amicæ ad amatorem adolescentem. Inde uadimonium ptomittere.Cicero in Verrem,Act. quarta, Iam uerò illud contra omnia iura Siculorum quæ habent à Senatu populóque Romano, ne ext ra suumforū uadimonium ptomittere cogantut : statuit iste, ut atator decumano * quo uellet decumanus uadimoniū promitteret:ut hic quoque decumano, cum ex Leontino Lilybæum usque aliquē uadaretur , ex miseris atatoribus calūniandi quæstus accederet. A Græcis ἀναδέχεσθαι δίκην dicitur, & ἐγγυᾶσθαι apud Demosthenē.hoc est iudicium recipere,& sponsorum fide promittere. Vadimonium obire est ad diem se sistere,unde obitum uadimonium. Cicero G

Vadimoniū obire. *Caput.* *Fortunæ.*

pro Quintio,Vadimonium mihi non obiit quidam socius & affinis meus, quicum mihi necessitudo uetus,controuersia de te pecuniaria tecens intercedit:postuló ne à Prætore,ut eius bona mihi possidere liceat?Idem,Qua tibi hora uadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas euertēdi.Ex quibus uerbis & aliis in eadem oratione satis apparet magnā mulctam fuisse olim deserti uadimonij, id est nō obiti.De capite enim & fortunis Quintij se dicere Ciceto in oratione testatur,id est de existimatione & fama, facultatibúsque. Petebat enim Næuius H aduetsarius,ut ei ex edicto bona possidete liceret,ideo quòd Quintius uadimonium non obierat: Hoc enim contra contumaces decerni solet iure ciuili.Vnde Cicero,Ad hæc exttema,inquit, & inimicissima iura decurrebas,ut tibi nihil in posterū quod grauius aut crudelius facete posses, reseruares?Quo in loco Cicero copiosè docet quid sit bona ex edicto possidere:

Bona ex edicto possidere. *Ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν δίκην, & ἐπὶ τὴν κυρίαν.* *ἐρημοδικεῖν.* *καταλείπειν τὴν δίκην.*

cuius rei multa in iute mentio. Obire uadimonium Græci ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν δίκην dicunt,& ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν κυρίαν,id est occurrere ad uadimonij diem.quo Tranquillus in Calig.usus est.Demosthenes κατὰ Μειδίου idētidem utitur. Vadimonium deserere ab illis ἐρημοδικεῖν dicitut, & καταλείπειν τὴν δίκην. Hoc autē I non nisi iustissima causa & maximè sontica fiebat.Propterea Plinius in præfatione,Inscriptiones,inquit,propter quas uadimonium deseti possit. Id est

Vadimoniū deserere. *Differre uadimonium.* *Saty.3.* ** Arcturij.alij habēt Asyrij*

festiuissimas,& magna multáque promittentes, ita ut uel uadimoniū propter eorum librorum recitationem deseri possit.Iuuenalis simili fermè modo differre uadimonium dixit, quod iudicū erat , nec nisi magnis ex causis fiebat,ut in luctu publico,& ubi iustitiū indicebatur,& huiusmodi causis:

S i magna * Asterij cecidit domus: horrida matet,
P ullati proceres,differt uadimonia Prætor.

Ἐρήμη δίκη. *Eremodiciū.* *Dica.* *Verr.4.*

Vadimonium desertū ἐρήμη δίκη dicitur à Demosthene sæpissimè. unde uno K uerbo eremodicium dicitur, quod in titulo de minoribus infra, & Cod.de iudiciis,hermodicium corruptè legitur. Est enim δίκη græcè,causa & iudicium latinè.Cicero in Verrem.actio.iij.Scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatem calumniæ : deinde qui istum nossent, partim suspicabantur,partim planè uidebant adiectum esse oculum hæteditati. Interea dies aduenit,quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum

Ex lege postetiore,De origine iuris. Syracusis

A Syracuſis iſte edixerat,id eſt ſortitione cauſas cogniturum.Terentius, *In Phorm. Act 2. Sce.3. in fine.*

S i tu illam attigeris ſecus quàm dignum eſt liberam,

D icam impingam tibi grandem. *Dicam impingere.*

Dicitur hoc à iuriſconſultis dictare actionẽ.Paulus in.l.non diſtinguemus. *Dictare actionem.*
de arbitris.Dicitur & iudicium dictare,in.l.ſi ſeruus.de noxalibus acti.Tráq.
in Vitel.formulam intendere dicit,Cùm libertino çuidam acerbius debi- *Formulam intendere.*
tum repoſcenti,iniuriarum formulam,quaſi calce ab eo percuſſus,intendiſ-
ſet.λαγχάνειν δίκην à Græcis dicitur, quaſi ſortiri iudicium. Sorte enim cogno- *Λαγχάνειν δίκην.*
ſcendarum cauſarum diem capiebãt,auctore Seruio lib.6. Aeneid. in illum
B locum Virg.Nec uerò hæ ſine ſorte datæ,ſine iudice ſedes. cuius moris re-
liquias lingua uernacula retinet: reſortiri enim in curiam eos dicimus,qui *Reſortiri.*
curiam appellant,hoc eſt quorum prouocationes in curia diſceptantur.Eſt
autem ἐρήμη δίκη ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ διωκόμενος καταδικασθῇ.latinè etiã indicta cau- *Indicta cauſa.*
ſa dicitur.unde indicta cauſa damnari,id eſt per contumaciam, ut nunc lo-
quimur,ἐρήμην καταδικασθῆναι,quod compẽdio loquendi dicitur,ἀντὶ τοῦ ἐρήμην *Ἐρήμην καταδικασθῆναι*
δίκην καταδικασθῆναι,auctore Euſtathio. Cicero libro primo de legibus, Num
iccirco iuſta lex illa quam Interrex noſter tulit, ut Dictator qui eſſet, quem
uellet ciuium indicta cauſa impune poſſet occidere? Id eſt non auditum,&
C indefenſum.Qui locus corruptè uulgò legitur.Curtius lib.8.de Calliſthene *Ciceronis locus emendatus.*
loquens,Itaque nullius cædes maiorem apud Græcos Alexãdro excitauit in-
uidiam,quàm quòd præditum optimis moribus artibúſq; non tantum oc-
ciderit,ſed etiam torſerit, indicta quidem cauſa. Id eſt ἀκρίτως, quo Iſocrates *Ἀκρίτως.*
utitur. Cicero in Verrem Act.iij. Nam per deos immortales, quid intereſt, *Verr.4.*
utrum Prætor imperet, uſque cogat aliquem de ſuis bonis omnibus dece-
dere:an huiuſmodi iudicium det,quo iudicio indicta cauſa fortunis omni-
bus euerti neceſſe ſit? Sunt & exempla apud Liuium. Vadimoniũ miſſum *Vadimoniũ miſſum facere.*
facere,eſt uadimonij obligationem remittere condonaréque. Cicero, Qui
D quo tempore primum malè agere cœpit, in uadimoniis differendis tempus *Pro Quintio.*
omne conſumpſerit,qui poſtea uadimoniũ miſſum fecerit, & reliquã. Va-
dimonio obſtricti hodie dici poſſunt, qui ob crimina in iudicium uocati, *Vadimonio obſtricti.*
ab iudicibus(ut fit)impetrauerunt, ut aut ſua aut ſponſorum fide dimittan-
tur,ea lege,ut in diem certum , aut quandocunque iudici uiſum fuerit, ad
iudicium ſiſtantur:quos elargitos uocant,id eſt ἐξηγγυημένους. Vades ſponſores *Ἐξηγγυημένοι. Vades.*
in re capitali dicuntur, auctore Feſto. Cicero in Officiis lib.iij. de duobus
Pythagoreis loquens,Cum is qui morti addictus eſſet, paucos ſibi dies cõ-
mendandorum ſuorum cauſa poſtulauiſſet,uas factus eſt alter eius ſiſtendi:
E ut ſi ille non reuertiſſet,moriendum eſſet ſibiipſi. Liuius libro quinto ſecũ-
di belli Punici, Tribuni omiſſa mulctæ certatione, rei capitalis diem Poſt-
humio dixerunt,ac ni uades daret,prehendi à uiatore,atque in carcerẽ duci
iuſſerunt. Poſthumius uadibus datis non affuit. Vadari etiam dicere poſ- *Vadari.*
ſumus pro citare perſonaliter(ut nunc loquimur)affuturũ. Sunt & alia uer-
ba iuris,ut bona prædia, & prædibus prædiíſque cauendum. Cicero in Præ- *Verr.3.*
tura urbana de ſartis tectis loquens, Vbi illa conſuetudo in bonis prædibus

Bona prædia. prædiíſque uendendis omnium Conſulum, Cenſorum, Prætorum, Quæ- F
ſtorum denique, ut optima conditione ſit is cuia res ſit, cuium periculum?
Excludit eum ſolum, cui propè dicam ſoli poteſtatē factam eſſe oportebat.
Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur. Ego me refecturum eſſe
Prædibus & prædiis cautum. dico. Probatio futura eſt tua, qui locas, Prædibus & prædiis populo cautum
eſt. Quæ uerba enarrans Aſconius, Bona, inquit, prædia dicuntur bona ſatiſ-
Prædia. dationibus obnoxia, ſiue ſint in mancipiis, ſiue in pecunia numerata. Præ-
dia uerò, domus, & agri. Hæc omnia ueneunt, ſi rationi publicæ locator
ſartorum tectorum non reſponderit. Tu autem Verres, inquit, cum ego po-
pulo Romano ſim obnoxius & prædibus, id eſt fideiuſſoribus, & prædiis ap- G
poſitis, mihi non exactor ſis operis, ſed dominus uoluntatis? qui nō ſinis me
optima mea conditione id quod uolo de redemptione agere, cum periculū
ſit meum, non reipublicæ. Prædes igitur homines ſunt fideiuſſores, quorū
** non. Prædes.* res bonaprædia* nunc uno nomine dicuntur. Hactenus ille. Liuius libro
Bonaprædia. ſecundo ſecundi belli Punici de Cannenſibus captiuis loquēs, Ibi cum ſen-
tentiis uariaretur, & alij redimendos de publico, alij nullam publicam im-
penſam faciendam cenſerent, nec prohibendos ex priuato redimi: ſi quibus
De lingua Latina lib. 5. argentum in præſentia deeſſet, dandam ex ærario mutuam pecuniam, præ-
Præs & uas. dibúſque ac prædiis cauendum populo, cenſerent: & reliqua. Varro, Spon- H
** à quibus ij, ſed diſſimiles.* ſor, inquit, & præs & uas, neque iidem: neque res* quibus inſedere, ſimiles.
Itaque præs eſt qui à magiſtratu interrogatur in publicum ut præſtet, à quo
cum reſponderit, dicitur præs. Vas appellatus eſt, qui pro altero uadimoniū
promittebat. Præs eſt (inquit Feſtus) qui populo ſe obligat interrogatus à ma
giſtratu. Idem alibi mancipem etiam prædē dici ait, quia tam debet, inquit,
populo præſtare quod promiſit, quàm is qui pro eo præs factus eſt. Cicero
Epiſt. 16. epiſtolarum libro ſecūdo, Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis
pecuniæ publicæ, ut & mihi & populo cautum ſit ſine uecturæ periculo.
Cap. 19. Gellius lib. ſeptimo. Si Lucius Cornelius Scipio Aſiaticus collegæ arbitratu I
Prædes. prædes dabit, collegæ, ne eum in uincula ducat, intercedemus. Prædes ho-
die ſunt qui ſponſores reip. uel Principi facti ſunt pro iis qui pecuniam pu
Receptores. blicam diſpenſant, quos Receptores uocant, eorúmque bona prædia dici
ὑπέγγυα. poſſunt, id eſt ut Græci dicunt, ὑπέγγυα. Ii etiam qui publicanos in locationi-
bus uectigalium aut eorum fideiuſſores locupletes affirmant (quod idoneos
& ſufficientes teſtificari uocant) prædes dici propterea poſſunt, quòd locu-
Supprædes. pletes eos eſſe ipſi præſtare debent. Supprædes autem dici debent quos cō-
traplegios uocant. Prædes etiam interdum pro bonis prædiis accipiuntur.
Cicero in Antoniana ſecunda, Et domi quidem cauſam amoris habuiſti, K
foris etiam turpiorem, ne Lucius Plancus prædes tuos uenderet. Id eſt, bona
tua ſponſioni obnoxia. Liuius etiam uſus eſt libro quinto circa finem. Poſ-
ſumus etiam hîc prædes pro ſponſoribus intelligere quodā loquendi ſche-
mate non inuenuſto, ut ſit prædes uēdere, ſponſorum bona prædia auctio-
ni addicere. Idem Cicero ad Atticum libro ſexto metaphoricῶs uſus eſt: Ita-
que, inquit, iraſcatur qui uolet, patiar, οὐ γὰρ ἂν μετ' ἐμοῦ, præſertim cum ſex li-
Ex lege poſteriore, De origine iuris. bris

A bris tanquã prædibus me ipſum obſtrinxerim,quos tibi tam ualde probari
gaudeo. Bene(inquit Cicero)mecum agitur.Itaque ſemel ſtatui nihil cõtra
honeſtatem agere,ad quam perpetuò amplectendam, ſex illis libris de repu-
blica ſcriptis me obſtrinxi reipublicæ, tanquam ſponſoribus datis. Cadere *Cauſa cadere.*
cauſa dicebant eum qui plus petebat,quanquam mendosè à cauſa cadere in
quarto Inſtitutionũ Iuſtiniani legatur. Cicero de Oratore libro primo, Ri-
dens & ſtomachans Scæuola,cum Hypſeus maxima uoce plurimis uerbis
à Marco Craſſo Prætore contenderet,ut ei quem defendebat,cauſa cadere li-
ceret:Cneus autem Octauius homo Conſularis non minus longa oratione
B recuſaret,ne aduerſarius cauſa caderet. Quibus uerbis inſcitia duorum ora-
torum reprehenditur, qui iuris ciuilis ignorantia non intelligebant quid
eſſet cauſa cadere.Quintilianus lib.ſeptimo, Eſt enim certa ſeruitus ad cer- *Cap.4.*
ta ſe uerba aſtringendi:idque faciẽdum in libris Ciceronis de Oratore ue-
tat Marcus Antonius. Nam eſt etiam periculoſum, cum ſi uno in uerbo ſit
erratum,tota cauſa cecidiſſe uideamur. Dicitur & cadere formula.Idem in *Cadere formula.*
tertio,Neque ignoro multa transferri, cum in omnibus ferè cauſis in qui- *Cap.6. in minore uolumine cap.8.*
bus cecidiſſe quis formula dicitur,hæ ſint quæſtiones,an huic, an cum hoc,
an hac lege,an apud hunc,an hoc tempore liceat agere.Tranquillus excide-
C re formula dixit.Id Cicero pro Roſcio Comœdo, locum in iudiciis habuiſ- *Formula excidere.*
ſe non in arbitriis dicit,cuius hanc rationem affert.Iudicium enim eſt pecu *In Claudio. cap 14.*
niæ certæ,arbitrium incertæ.Ad iudicium hoc modo uenimus,ut totam li- *Iudicium & arbitrium.*
rem aut obtineamus,aut amittamus:ad arbitriũ hoc animo adimus, ut neq;
nihil,neque tantum, quantum poſtulauimus, conſequamur. Cæterùm (ut
obiter hoc dicamus) eſt apud Ciceronem loco ſuprà citato unius ambitus *De Orato. lib.1.*
ſententia ſatis(ut uidetur)obſcura:& uariè etiam locus ille legitur. In libro
autem quo plerunque uſus ſum,qui Mediolanẽſis eſt editionis,ita locus le-
gitur,Quid in his paucis diebus,nõnne nobis in tribunali Quinti Pompeij
D Prætoris Vrbani familiaris noſtri ſedentibus, homo è numero diſertorum
poſtulabat,ut illi unde peteretur,uetus atque uſitata exceptio daretur, cuius
pecuniæ dies fuiſſet? Quod petitoris cauſa comparatum eſſe non intellige-
bat:ut ſi ille inficiaror probaſſet iudici antè petitam eſſe pecuniam,quàm eſ-
ſet cœpta deberi, petitor rurſus cum peteret, exceptione excluderetur, quòd
ea res in iudicium antea ueniſſet.Ad quorũ uerborum intelligentiam, unã
tantùm particulam immutandam cenſeo· uidelicet,ut coniunctionem, lo-
co poſteriore poſitam:ut ſit,Poſtulabat ut illi unde peteretur,uetus atq; uſi-
rata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet : quod petitoris cauſa com-
E paratum eſſe nõ intellegebat:ne ſi ille inficiator,& reliqua:hoc eſt, ἵνα μὴ. His
enim uerbis Cicero ſignificare inſcitiam patroni cauſæ uoluit, qui iuris ci-
uilis ignarus, minimè percipiebat id ab actore ſtare, quod pro reo ipſe in
medium afferebat:nempe illam exceptionis conceptionem, cuius pecuniæ
dies fuiſſet. Id adeò ſic cognoſcere poſſumus. Eſto ut petitor actionem ſibi
dari à Prætore popoſciſſet, iudiciúmque conſtitui ſtipulatæ in diem pecu-
niæ,aut teſtamento legatæ:ſed præmaturè,& ante diem. Is autem unde pe-

tebatur,id est reus, ut ea præscriptione uti instititisset, quòd dies aut pecuniæ F
promissæ,aut ex testamento debitæ,nondum exiisset: hoc est, ἡμέρας οὔπω θε-
ώσης.In hac specie nullus dubitat quin actor summoueri supradicta præscri-
ptione ita potuerit,ut actioné intendere inuito defensore cum effectu non
potuerit.Quippe dies actionis cesserat quidem ille ab initio sponsionis,aut
ab adita ab hærede hæreditate;sed non uenerat tamē. Quod patronus sta-
tim apprehendit,existimans se præclarè causam defensoris agere. Sed eā ra-
tione eueniebat,ne petitor causa caderet, hoc est actionis commodo mul-
ctaretur.Ridet igitur ignorationem iuris Cicerò in causidico rei, qui non-
dum didicerat quid esset causa cadere:& cum à reo staret, actoris tamē cau- G
sam magis quàm rei adiuuabat, hac exceptione absurdè usurpata. Quippe
si id quod magna contentione petebat, impetrasset, id è re aduersarij, id est
petitoris tandem futurū erat,cùm petitoris actio eo nomine depulsa, quòd
eius dies nondum uenisset,salua & integra ipsi actori mānsisset in diem exi-
turum.Quare si patronus iuris & actionū ciuilium intelligens fuisset, nun-
quam id commisisset, ut experienti actori ante litem contestatam eam ex-
ceptionem obiecisset,cuius ea uis esset,ut litis ingressum ita impediret,ut in
aliud tempus reiiceret.Sed petitor iuris supradicti ignarus, actionem in iu-
dicium deducendo & litem eius contestando, sententiam aduersam tulis- H
set:& eam actionem nihilominus in iudicium deducendo consumpsisset.
Etenim ea controuersia non dubiè secundum reum erat iudicāda ex actio-
num formula à iure xij.tabularum introducta, quo iure statutū erat eos pe-
titores causa cadere,qui ante diem exeuntem agebant, quod plus est petere
tempore.Id uerò ideo fiebat, quòd obligatio parens est actionis. at uerò ex
obligatione in diem certum reiecta,actio statim concipitur,non etiam na-
scitur:immo uerò obligatio ipsa in diem, concepta tantum est, non etiam
nata.Quare actionem peperisse ante suum natalem dici non potest. Quod
si lite planè cōtestata,reóque ob id absoluto ab instantia, id est ἐκ τ' αἰτίας I
ἀπαλλαχθέντος,actor iterum post diem demum exeuntem agere eadē ex causa
instituisset·exceptione protinus rei iudicatæ reiq; finitæ excluderetur. Sèmel
enim perempta obligatio,denuo renasci non potest,nisi ex noua stipulatio-
ne,aut alia ex causa quæ părere obligationem actionémque posset. Huic sen
tentiæ non obstat,quod de plus petentibus in Institutionibus iuris scriptū
est:ut causa cecidisse continuò uideatur is qui uel re, uel tempore, uel aliàs
plus petiisset.Non enim eam ob rem quis contendere potest, eām exceptio-
nem,cuius pecuniæ dies fuisset,petitoris causa comparatam esse olim non
potuisse.Siquidem aliud est litem oblato libello cōtestatam esse, rémque in K
conflictum deductam esse disceptatione controuersiæ: qua ratione consu-
mitur omnis totáque cum eius matre obligatione actio: & aliud actionem
à Prætore iudiciúmque dandum postulare, quod Prætor dare petitori ante
diem non poterat recusante aduersario. Nam qui ab experiūdo sic summo-
*uidetur negatio desyderari. tus erat,iterum agens post diem exeuntem,integram actionem habebat:ut
cui * opponi præscriptio peremptæ actionis, sed reiectæ tantùm posset.con-

Ex lege posteriore,De origine iuris. tra

A tra quam uiciſſim excipere & præſcribere illis uerbis poterat,cuius pecuniæ dies exiiſſet.id quod ea uerba Ciceronis declarãt,Ne ſi ille inficiator,& quæ ſequuntur.Ipſa porrò exceptionis uerba,Cuius pecuniæ dies fuiſſet:antiquã elegantiam referunt duodecim tabularum,iuriſque quod ab ipſis manauit: formámque priſcam in exemplaribus aſſeruauerunt.Erat autem introducta pro petitore aduerſus inficiatorem reum exceptione ſeſe ſummi iuris ruentem,τοῦ διώκοντος δίκην ἀντιπαραφέροντος τῇ τοῦ φεύγοντος παραγραφῇ, τὴν δὲ τὴν ἀντιπαραγραφήν,quam replicationem appellant,ὧν δὴ ἀργυρίου ἡ ἡμέρα ἐξήκει. Erat enim hic ordo in hac ſpecie,petitori cui prętor recuſante reo ante diem iudicium de-
B negauerat, Heus tu,referre quæſtionem iudicatæ rei aut pecuniæ nõ potes. Nõ licet denuo experiri,cum actio ſit extincta,& tu cauſa cecideris.nequicquam igitur agis.Verùm ſic excipienti reo, occurrere petitor his uerbis poterat,& ut Græci dicunt,ἀντιπαραγράφεσθαι, retorta exceptione,& quaſi eius acie replicata,Quòd tu finitæ litis quæſtionem referri nõ poſſe ais, eius demum pecuniæ uerum eſt, cuius pecuniæ dies fuiſſet. ubi petendæ genitiuus ſubintelligendus eſt. Finitam litem hîc intelligo, non eam quam Græci εὐθυδικίαν uocant,quaſi rectum iuſtúmque pecuniæ iudicium:ſed παραγραφῆς δίκην,hoc eſt,tranſlationem temporis, quæ rhetoribus tranſlatiua cauſæ con-
C ſtitutio dicitur.Hæc eſt mea de inſigni loco Ciceronis ſententia lib.1.de oratore:de qua ne dubitem,locus in ij. Rhetoricôn efficit:quo in loco de tranſlationibus loquens,quę à iuriſconſultis exceptiones & præſcriptiones uocãtur(à nobis declinatorij fines, & fines non procedendi) ita inquit: Atque in noſtra quidem conſuetudine multis de cauſis fit, ut rarius incidant tranſlationes.nam & prætoriis exceptionibus multæ excluduntur actiones: & ita ius ciuile habemus conſtitutum,ut cauſa cadat is, qui non quemadmodũ oportet, egerit. quare in iure plerunque uerſantur. ibi enim & exceptiones poſtulantur,& certo quodam modo agendi poteſtas datur,& omnis conce- *De Inuent. lib.2.*
D ptio priuatorum iudiciorum conſtituitur.Quibus Ciceronis uerbis intelligimus,cum omnem tranſlatiuam cauſæ conſtitutionem,tum temporis exceptionem ac diei nondum exeuntis,rarò incidere ſolitam in iudiciis Romanis.Idque ideo rarò accidere, quòd & petitiones & exceptiones à Prætore conſtituebantur ante ipſa iudicia,& formulam ſuam ex ipſius decreto accipiebant.Quare,inquit ille,in iure plerunque uerſantur,id eſt in prætoria diſceptatione.hoc enim ius Ciceroni nõ dubiè ſignificat. Iudicia autem duorum generum Cicero intellexit, publica rerum capitalium: & priuata,quæ nos ciuilia uocamus.& plerunque à prætore,iudicibus ab eo datis manda-
E bantur,id eſt recuperatoribus. Comperẽdinare ampliaréque, uerba & ipſa iuris,nuſquam,ut arbitror,in iure leguntur. Valerius libro octauo, Lucius Scipio Aemilianus Cottam apud populum accuſauit: cuius cauſa quãuis grauiſſimis* teſtimoniis erat cõfoſſa,ſepties ampliata,& ad ultimum octauo iudicio abſoluta eſt: quia homines uerebantur ne præcipuæ accuſatoris amplitudini damnatio eius donata exiſtimaretur. Dicitur & amplius pronunciare.Cicero in prætura urbana, Verùm, ut opinor, Glaucia primus tu- *Recuperatores.* *Comperendinare.* *Ampliare.* *Cap 1.* ** criminibus.* *Amplius pronunciare.* *Verr.3.*

lit ut comperendinaretur reus: antea uel iudicari primò poterat, uel amplius pronunciari. Vtram igitur putas legem molliorem? Opinor, illam ueterem, qua uel citò absolui, uel tardè condemnari licebat. Idem paulò pòst, Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, ut etiam si lex ampliādi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primò iudicare. Primo, pro prima actione dixit. Mittere uerò in consilium quid sit, nos paulò pòst ostendemus. Verba autem Ciceronis interpretans Asconius, Ante legem, inquit, Glauciam de comperendinatione, aut statim sententia dicebatur, si absoluendus esset reus: aut amplius pronunciabatur, si uideretur esse damnandus, cum * dixisset iudex, Non liquet, hoc est, obscura causa est. Itaque ea pars interposita dilatione dicebat, in cuius peroratione uidebatur obscuritas. Comperendinatio uerò utriusque partis recitatio est. Alij sic adnotant, Comperendinatio est secunda actio. Item, Comperendinatio est ab utrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perēdinum diem. Idem paulò pòst: * Cum autem, inquit, omnino persuadebatur iudicibus bona causa, absoluebant reum: si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione parcebant. Nam cum condemnandi nota esset C litera, absoluēdi A, ampliandi signū N L dabant, quo significabāt non liquere: unde ampliatio nascebatur. Idem: In diuinatione & in aliis causis maioribus uniuersi iudices in cistam tabulas simul conjiciebant suas, eásque insculptas literas habētes, A, absolutionis, C condēnationis, cum de alicuius capite agebatur, N L ampliationis: his enim literis significabant non liquere. Tabulas iudicum Asconius tabellas cereas intelligit, quibus sententias ferebant. Erant enim sententiæ nō uocales, sed tabellariæ. Omnia autē hæc apud Asconiū mendosissimè legūtur, uix ut sensus elici possit. Quantū tamē intelligi potest, ampliationem non multum differre à comperēdinatione colligimus. Ampliatio numerum certum actionū non habebat, ut ex illo Valerij loco supradicto intelligimus. & ex Liuio comperendinatio iteratam actionem in tertiū diem, id est perendinum, significare uidetur. Hoc est enim perendie, quod Græci μεταύριον dicunt, quasi postcrastinum. Cicero: Scies igitur * cras, aut ad summū perendie. Inde perendinus dies uerbū olim iurisconsultorū. Vnde illud Ciceronis pro Muræna, Iam illud mihi quidem mirū uideri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, utrum diem tertium an perendinum, iudicem an arbitrū, rem an litem dici oporteret. de Iuriscōsultis loquēs. Perēdinus dies hodie dici potest, cum iudex statuit aut inter partes conuenit, ut omne instrumentū litis apud acta utrinque proferatur intra triduum, hoc est ut sacculi apud graphiariū deponantur. Tunc enim lis & res comperendinata est, quasi iudex post tertium diem, aut etiam die tertio sententiam laturus sit. Est enim comperēdinatio, mutua denūciatio (inquit Asconius) in perendinū diem. uidelicet ne alter litigatorum fugitator fortasse causari possit, cum in rem præsentem uētum est, se imparatū uenisse. Cuiusmodi est illa denunciatio, qua litigatores

Margin notes (right): F (at "lit ut comperendinaretur"), G (at "tur, si absoluendus"), H (at "pliandi signū"), I (at "tio numerum certum"), K (at "iudex statuit").

Margin notes (left):
* dixissent iudices.
Comperendinatio.
* Et omnino, si uidebatur iudicibus bona causa, etc.
C. A. N L.
De more iudiciorum.
Tabulæ iudicum.
Sententiæ tabellariæ.
Ampliatio & comperēdinatio.
Perendie. μεταύριον.
Ad atticum lib. 12.
* fortasse cras, summum perendie.
Perendinus dies.
Apud acta.
Lis cōperendinata, quæ & res comperendinata dicitur.

Ex lege posteriore, De origine iuris.

A in parlamento nostro utuntur, cum audientiam à Præsidibus, aut diploma quoddam regium impetrarunt, ne alter ignorantiā excusare possit, si ex tempore respondendum sit. Ab ea autem significatione, qua comperendinare procrastinare est, & diem de die ducere, comperendinati rei dici possunt in causis criminalibus, quos curia dimissos fide sua esse uoluit: hoc est quos suę ipsorum custodiæ commisit, ut aut urbem carceris loco iusti habeant, aut priuatam aliquam domum, ut fit interdum ex personarum dignitate, & genere causarum. Comperendinatio enim etiam multorum interdum dierū erat, ut ex Ciceronis uerbis intelligere licet in prætura urbana: Deinde reli- *Comperēdinatus reus.* *Verr. 3.*

B quis diebus (inquit) his criminibus, his testibus & urbanis & prouincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis, nemo illum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret. Dicitur & comperendinatus pro comperendinatione. Cicero in eadem prætura urbana, Adimo enim comperendinatum, quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur. Comperendinati autem ideo dici possunt, quia non planè absoluti sunt, sed ueluti uadimonio quodam obstricti, uel quia nondum cōperta satis crimina, uel quia nondum se innocētes approbauerunt. Comperendinatos uidemus interdum qui criminum postulati, suffragatorū opera

C iterum & sæpius ampliari primum solent, donec recentium criminum inuidia sensim deflagrare possit, deinde quouis modo in centesimum annum comperendinari. Quos etiam cernere est damnationum fulmine afflatos, in tenuiores iacto, cum eorūdem criminum affines sint, priscos tamen spiritus resumere. Hos cum in publicum homines inferre sese uident, oculísque innocentium incurrere, abrupta sua uincula secum trahere putant.

Nam luctata canis nodum abripit: attamen illi
Cum fugit, à collo trahitur pars longa catenæ. *Persius Saty. quinta.*

Ampliati uerò sunt quorum damnatio differtur, aut quia coràm sistēdi te- *Ampliati rei.*

D stes sunt, & cum illis committendi: aut quia nondum planè liquet aut de crimine, aut de pœnæ modo. Non liquere de causa dicebant, quando probationes & argumenta non satis erant idonea ad diiudicandā causam. Gellius libro decimoquarto, Vt absoluerem tamen, inducere in animum non quiui: & propterea iuraui, mihi non liquere: atque ita iudicatu illo solutus sum. Comperēdinatorū exemplum est apud Ciceronem in Verrem Actione quinta: Videte, inquit, hominis amentiam: posteaquam est comperendinatus, cum iam pro damnato mortuóque esset, ludis Circensibus apud Sisennam primarium uirum cum essent triclinia strata, argentúmque exposi- *Non liquere.* *Cap. 2.* *Diuinationē non numerat inter Actiones, alioqui hic locus esset Actione sexta.*

E tum, contemplari unumquodque ociosè & considerare cœpit. Mirari stultitiam alij, alij amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quicquam illorum ueniret in mentem. Comperendinatum Verrem, id est qui in secundam actionem impetrauerat iudicium differri, Cicero damnatum inuidiosè appellat, propter ingentia crimina, testimoniáque prementia, & præiudicia ab ipso multis rebus de se facta, utpote qui accusatus repetundarum, quòd Siciliam prouinciam argenteis uasis cælatísque spo-

liasset,tamen temperare sibi apud Sisennam nequiuisset, quin cupiditatem F
illam prænimiam cælatæ supellectilis,ingenitam sibi proderet. Ampliatorũ apud eundem exemplum est in oratione pro Cecinna his uerbis: In eũdem quid dicam,nisi id quod negare non possit,uenisse in cõsiliũ publicæ quęstionis,cum eius consilij iudex non esset?& in eo consilio, cum causam non audisset,& potestas esset ampliãdi,dixisse sibi liquere? dum incognita re iudicare uoluisset,maluisse condemnare quàm absoluere? Ab eiusmodi iudiciorum more dictum est illud eiusdẽ in oratione pro Milone cum de Pompeio loqueretur, qui illi quæstioni iudicióque præfuerat: Vidit, inquit,in
confessione facti,iuris tamen defensionem suscipi posse. Quod nisi uidisset, G
posse absolui eum qui fateretur: cum uideret nos fateri,nec quæri unquam iussisset,nec uobis tam salutarem hanc in iudicãdo literam,quàm illam tri-
Salutaris litera A. stem dedisset. Salutaris litera à Cicerone dicitur A, quæ absolutionis nota erat:ut tristis C, quæ condemnationis. *Tristis litera C.* Sic Persius Satyra quarta Græcorum morem tangens, Et potis es nigrum uitio præfigere theta. *Theta.* Nigrum theta mortiferum dixit.Significabat enim thanaton,id est mortem, cuius est prima litera th. *Tabulæ ternæ iudicum.* Dabantur autẽ tabellæ ternæ iudicibus ab eo qui iudicio præerat,*Quęsitor.* Quęsitórque dicebatur,absolutionis,condemnationis,ampliationis,ut
Mittere in cõsilium. auctor est Asconius. Cæterùm mittere in consilium, est dimittere iudices H
Dixi. ad sententiam dicendam ubi orator dixerat, Dixi, auctore Asconio. Cicero pro Cluentio,Cur Stalenum,cum in consilium iretur,Cluentius & Cannutius abesse patiebantur?& cum in consilium mittebant,Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant,non requirebant? Oppianicus quærebat?Si hoc est, inquit,uerum quòd Cluentius & Cannutius iudiciũ corruperint, quo modo id explicari potest? quòd cum iudices ipsi in consilium mitterent, id est cum iudicium iam expectare se dicerent dicendi finem facientes,nõ requirebant Stalenum unum iudicum, quem constat redemptorem totius cor-
ruptionis fuisse:sed facilè patiebantur illum abesse,non autem Oppianicus, I
Mittere in cõsilium. qui erat Cluentij aduersarius? Mittere in cõsilium hodie dicere possumus eos,qui à iudicibus postulant ut ex tempore ius dicatur,ut fit in Parlamento plerunque,cum aduocati ex actionibus suis perpetuis, aut etiam ex altercationibus ius reddi sibi postulant ex sententia curiæ: quo tempore Iudices assurgente Præside capita conferentes, de lite aut postulatis uel ex tempore statuũt, uel iuris disceptationẽ esse pronunciant, & consilio agitandã. Inde illud Plinij in Panegyrico ad Traianũ, Alij,inquit,se superstites reipublicæ optabant,faciebántq;: tibi salus tua inuisa est,si non sit cũ reipublicæ salute
coniuncta.Nihil pro te pateris optari,nisi expediat optantibus:omnibúsque K
annis de te in consilium deos mittis,exigísque ut sententiam suam mutẽt, si talis esse desieris qualis electus es.Sed ingenti conscientia Cæsar pacisceris cum diis,ut te,si mereberis,seruent:cum scias,an merearis, neminem magis
Emendatus locus Plin. quàm deos scire. Quo in loco præposterè legitur,ne merearis. Hunc tamẽ locum interpres uir alioqui doctus, nec mediocri diligentia præditus, secus interpretatus est. Est enim hæc Plinij sententia, Nuncupationem uotorum

Ex lege posteriore, De origine iuris. quæ

A quæ quotannis pro salute & incolumitate Principis fieri solet, tu his uerbis Cæsar concipi iubes, Si bene rempublicam, éxque omnium utilitate rexeris. Digna, inquit, uota quæ semper suscipiantur, sempérque soluantur. Quotannis diis ipsis, inquit, tanquam iudicibus calculum de te permittis, an dignus sis incolumitate. Mittere in cōsilium iudices à Græcis ἐπιτρέψαι τὴν ψῆφον dicitur: id est calculum permittere. προθεῖναι ψῆφον, censendi potestatem facere, & calculum proponere: quo Demosthenes utitur. ψῆφον ἐπαγαγεῖν. Thucydides, ψῆφον ἐπήγαγον τοῖς ξυμμάχοις πᾶσιν. Id est, censere eos iusserunt, & ut nūc loquimur, opinari. Galenus in primo Therapeutices, τούτους ὡς ἂν συνέδριον συνάγαγε δικαστάς.

Calculū permittere. ἐπιτρέψαι τὴν ψῆφον. προθεῖναι ψῆφον. ἐπαγαγεῖν ψῆφον. Censere opinari.

B Et rursus, καὶ καθίζας με ἐν τοῖς λυκείδαισι βιβλίοις δικαστὰς τῶν ἄλλων. Qui loquendi modi eundem fermè intellectum habent. Id est mittere in consilium, censendi potestatem facere, calculum permittere, calculum porrigere, calculum proponere. Quæ de iis litigatoribus dici possunt, quibus hoc inter se conuenit, ut processus in statu iudicetur, ut uerbis nostris utar. Solent enim in actis testari se iam nihil morari iudices, quo minus ex instrumento litis apud acta prolato sententiam dicant. Iudices autem ipsi in consilium ire dicuntur, cum aut capita conferunt, aut in interiore consilio instrumenta litis percensere aggrediuntur, cum litis processus in medium positus est.

Συνάγειν δικαστὰς, & καθίζειν. Calculū porrigere & proponere. Censendi potestatem facere. In consilium ire.

C Cicero pro eodem Cluentio, In consilium erant ituri iudices trigintaduo: sententiis decem & sex absolutio confici poterat. Idem, Itum est in consiliū: omnibus sententiis præter unam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamādet prima actione condemnatus est. Verùm ut obiter nonnulla quoque dicamus, constituere iudicium dicebant, & constituere quæstionē, quod uulgo euacuare finē non procedendi dicunt, aut non recipiendi. Cicero in Partitionibus, Atque etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio, cum aut sit'ne actio illi qui agit, aut iámne sit, aut num esse desierit, aut illáne lege, hísne uerbis sit āctio, quæritur: quæ etiam si antequā

Constituere iudicium & quæstionem.

D res in iudicium uenit, aut concertata, aut diiudicata, aut confecta non sunt: tamen in ipsis iudiciis permagnum sæpe habent pondus. Concertata dixit, quod debatuta, quasi depugnata dicimus. Diiudicata, quod appunctata. Confecta, quod euacuata. Idem, Quare de constituēdis actionibus, accipiēdis subeundísque iudiciis, de excipienda iniquitate * accusationis, quia hæc generis eius sunt, ut ante iudicium tractanda uideantur: & reliqua. Quintilianus quæstionem pro iudicio dicere solet. Constituere uerò disceptationem, id est ferè, quod accordare scripturas dicunt. Cicero in iisdem Partitionibus, Ex rationis autem & ex firmamenti conflictione & quasi con-

*Res concertata, Diiudicata, Confecta. * actionis, de comparanda æquitate, quæ ca ferè, &c. Quæstio. Cōstituere disceptationē.*

E cursu quæstio quædam exoritur, quam disceptationem uoco: in qua quid ueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet. Idem, Disceptatio autem cum est constituta, proposita debet esse oratori, quò omnes argumentationes repetitæ ex inueniendi locis coniiciantur. Summam autem quæstionem dicebant, quod nunc principale punctum dicimus: cuius accessiones sunt reliquæ quasi liticulæ. Quintilianus libro tertio, Quæstio latius intelligitur omnis, de qua in utranque partem, uel in plures dici credibiliter

Summa quæstio. Cap. 11 aliis codicibus ca. 13.

potest. In iudiciali autem materia dupliciter accipienda est: altero modo, F
quo dicimus multas quæstiones habere controuersiam, quo etiam minores omnes complectimur: altero, quo significamus summam illam, in qua causa uertitur. de hac nũc loquor, ex qua nascitur status, an factum sit, quid factum sit, an rectè factum sit. Vocatur autem & caput ab eodem. Idem in
Caput *Cap.2.* septimo, Itaque inferiora quoque scrutabimur, quæ tractata faciliorem no-
Tractare. bis iudicem in summa quæstione facient. Tractare Quintilianus ubique
Tractatus. uocat, quod attingere nostri in foro dicunt: qui etiam rei tractatum uocat, cuius exemplum inferius subiiciemus. Iuuenalis Satyra septima,

Quis color, & quod sit causæ genus, atque ubi summa G
Quæstio, quæ ueniant diuersa parte sagittæ,
Scire uolunt omnes.

Constituere statum causæ. *Causam iuridicaliter inficialitérque constituere.* Constituere autem statum causæ iudex dicitur, cum aut iuris disceptationẽ esse pronunciat, aut facti. Cum igitur significare uolumus nos appunctatos esse contrarios, ut in foro loquuntur, Latinè dicere debemus statum causæ coniecturalem aut inficialem esse, causámque inficialiter aut coniecturaliter constitutam esse. Cum autem iuris disceptatio est, iuridicialis status est,
Cap. 8. & causam dicemus iuridicialiter constitutam esse. Quintilianus in tertio, Huic diuersa sententia eorum fuit, qui duos quidem status esse uoluerunt, H
unum inficialem, alterum iuridicialem. Inficialis est, quem nos dicimus cõiecturalem, cui ab inficiando nomen alij in totum dederunt: alij in partem, quia accusatorem coniectura, reum inficiatione uti putauerunt. Iuridicialis
Δικαιολογικὸς status. est qui Græcè δικαιολογικὸς dicitur. Hactenus ille. Est tamen status tertius finitiuus, atque etiam plures secundum antiquos, sed nihil ad rem pertinent
Firmamentũ & continens causæ. quam agimus. Firmamentum autem & continens causæ dicitur Latinè, quod punctum litis decisorium uocant. Quintilianus in tertio, συνέχον autem, quod continens alij, firmamentum alij putant, Cicero firmissimam ar-
Firmissima argumenta. gumentationem defensoris, & appositissimam ad iudicationem, quibusdã I
De Inuent. lib.1. id uidetur esse, post quod nihil quæritur: quibusdam id quod ad iudicatio-
συνέχον. nem firmissimũ affertur. Meminit & Cicero in libro Partit. Cardinem au-
Cardinẽ causæ ponere. tem causæ in aliquo ponere dicebant, quod nunc dicimus accipere ius per
Cap.12. hoc uel illud. Quintilianus in quinto, Illud hoc loco monere inter necessaria est, nulla esse firmiora, quàm quæ ex dubiis facta sunt certa. Cædes à te
** commissa.* * facta est, cruentam enim uestem habuisti. Non est tam graue argumentũ si fatetur, quàm si conuincitur. Nam si fatetur, multis ex causis potuit cruenta esse uestis: si negat, hîc causæ cardinem ponit: in quo si uictus fuerit, etiam in sequentibus ruit. non enim uidetur in negando mentiturus fuisse, nisi K
Cap.8. desperasset id posse defendi si cõfiteretur. Et lib. duodecimo. Negligentium
Litiũ cardo. (inquit) oratorum nihil refert ubi litium cardo uertatur, dum sint quæ uel extra causam ex personis, ac communi tractatu locorum occasionẽ claman-
Summam totius litis constituere. di largiantur. Dicitur & summam totius litis constituere. Idem libro septimo, Sed nonnunquam etiam reus hîc totius summam constituit, si exhæredatum à se filium pater testatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem
Cap.5. amauerit.

Ex lege posteriore, De origine iuris.

A amauerit. Nam omnis hîc quæſtio, an huic delicto pater debuerit ignoſcere, & Centumuiri tribuere debeant ueniam. Rem controuerſam dicebāt, *Res controuerſa.* quam nos contentioſam uocamus, & qua de re agitur, pro eo quod nos dicimus, hoc de quo nunc quæſtio eſt: id eſt quod maximè iudicandum eſt, *Qua de re agitur.* ut Græci appellant ὃ κρινόμενον. auctor Cicero in Topicis. Conſtituere etiam *ὃ κρινόμενον.* iudicium dicebant, quod nunc facere ſuper re aliqua inſtantiam unam, & *Conſtituere iudicium.* proceſſum ſuper ea facere. Hoc eſt eam rem ita in iudicium deducere, ut de *Tractatus.* ea re iudicandum ſit, & ſententia ferenda. Idem lib. tertio, Diuerſum his ter- *Quintil lib. 3. cap. 12.* tium genus, quod dicitur comparatiuum, cuius rei tractatus in parte cau-
B ſæ frequens eſt. ut cum apud Centumuiros poſt alia quæritur & hoc, uter dignior hæreditate ſit. Ratum eſt autem ut in foro iudicia propter id ſolum conſtituantur: ſicut diuinationes, quæ fiunt de accuſatore conſtituendo, & nonnunquam inter delatores, uter præmium meruerit. Forum autem ap- *Forum.* pellat Quintilianus, in quo iudicia publica exercebātur. Cicero in Verrem *Verr. 4.* act. tertia, Amici recuſare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipſius cognitio illo abſente de exiſtimatione eius cōſtitueretur. Dicitur & dare actionem *Dare actionem.* iudex, quando actorem ad intendendam actionem admittit. Item in eadē, Si quis eum pulſaſſet, edixit ſeſe iudicium iniuriarum non daturum: quic- *Dare iudiciū*
C quid ab eo peteretur, iudicem de ſua cohorte daturum: ipſi autem nullius actionem rei ſeſe daturum. Recuſare dicebant, quod pragmatici dicūt ten- *Recuſare.* dere ad finem non procedendi. Idem pro Cluen. Aulus Cluetius eques Romanus cauſam dicit ea lege, qua lege Senatores, & hi qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur. mihi per eum recuſare, & in arce legis præſidia conſtituere defenſionis meę non licet. Id eſt, non uult me præſcribere accuſatori ſe hac lege nō teneri, ſi ſuo iure uti uelit. Eſt enim recuſare, accuſationem actionémque depellere. Ponitur & pro eo quod debatuere dicimus. Idem pro Quintio, Dolabella Prætor iniuriam facere fortiſſimè perſeuerat: aut ſa-
D tiſdare, aut ſponſionem iubet facere, & interea recuſantes noſtros aduocatos acerrimè ſubmoueri. Altercari etiam hoc dicitur. Idem in Bruto, de Craſſo *Altercari.* loquens, Hic in altercando (inquit) parem inuenit neminem. Et paulò pòſt de L. Philippo, Summa ei libertas in oratione, multæ facetiæ, ſatis creber in reperiendis, ſolutus in explicandis ſententiis. Erat in primis (ut temporibus illis) doctrinis Græcis inſtitutus, in altercando cum aliquo aculeo & maledicto facetus. Altercatio quæ à Græcis διαδικασία dicitur, à continua ora- *Altercatio.* tione differt, cuius præcepta Quintilianus libro ſexto poſuit: Bonus (inquit) *Διαδικασία. Cap. 5.* altercator uitio iracundiæ careat. Nullus enim rationi magis obſtat affectus,
E & fert extra cauſam, & plerūque deformia conuicia facere ac mereri cogit, & ipſos nonnunquā iudices incitat. Et paulò pòſt, Sunt enim quidā præduri in hoc oris, ut obſtrepāt ingenti clamore, & medios ſermones intercipiāt, & omnia tumultu confundant: quos ut non imitari, ſic acriter propulſare oportebit, & ipſorum improbitas retundenda, & iudices uel præſidentes magiſtratus appellandi frequenter, ut loquendi uices ſeruentur. Refellere teſti- *Refellere teſtes, tabulas, &c.* monia & teſtes & tabulas dicebant, quod contradicere & reprochiare dici-

mus. Cicero pro Flacco, Nam aut oratio testium refelli solet, aut uita lædi. F
* Qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, dedimus? nihil am-
plius nisi in hominem dicendum est. Tranquillus in Augusto, Testem se in
iudiciis & interrogari & refelli æquissimo animo patiebatur. Dicitur &
eleuare. Quintilianus libro quinto, Ex inartificialium probationum gene-
re sunt præiudicia, rumores, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes: in quibus
pars maxima contentionum forensium consistit. sed ut ipsa carent arte per
se, ita summis eloquentiæ uiribus & * eleuanda sunt plerunque, & refellen-
da. Eleuare enim est uilem leuémque uerbis demonstrare. Valerius libro
octauo. Cæterùm gloria ne ab iis quidem qui contemptum eius introduce G
re conãtur, negligitur: quoniam quidem ipsis uoluminibus nomina sua di-
ligenter adiiciunt: ut quod professione eleuant, usurpatione memoriæ con
sequantur. Eleuant (inquit) id est aspernandum dicunt. Vtitur hoc sæpissi-
me Liuius. Refutare etiam dicitur & reprehendere. Cicero in Vatinium
testem, Nemo enim horum aut ita te refutandum, ut grauem aduersarium:
aut ita rogandum, ut religiosum testem arbitrabatur. Subleuare autem te-
stimonio dici debet, quod exonerare uulgo dicimus. Idem pro Cluentio,
Pater adolescentis, quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuis-
set ex illo loco testem in Aulum Cluentium constituere, is hunc suo testi- H
monio subleuat. Idẽ pro domo sua, Quid cùm Gabinio Syria dabatur, Ma-
cedonia Pisoni, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, co-
pias, tibi suos paratos Centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent,
te suis sceleratis concionibus subleuarent? id est defenderent, & tibi suffra-
garentur, & pro te orationem haberent, & testimonio suo tuerentur. Huic
contrarium est premere. Plinius libro quinto episto. Legati Vincẽtinorum
non modò non presserunt eum, uerumetiam subleuauerunt. De Nominato
loquens, qui præuaricationis accusatus in Senatu fuerat. Quas uulgo salua-
tiones uocamus, contradictorum dissolutiones dici debent. Quintilianus I
in quarto, Quæ probationum sit fides, seu proposita confirmamus, seu con-
tradicta dissoluimus. Interdum eleuare pro nostro saluare dici potest. Idẽ
in eodem, Verbis eleuare quædam licebit: luxuria hilaritatis, auaritia parsi-
moniæ, neglegẽtia simplicitatis nomine lenietur. Subleuare etiam dici po-
test: ut Cicero in Tusculan. libro quarto, Cùm multa in cõuentu uitia col-
legisset in Socratem Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere
profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in Socrate uitia non agnoscerent:
ab ipso autem Socrate subleuatus est, cùm illa sibi * signa inesse, sed ratione à
se deiecta diceret. Iudicatum facere uocabant, quod furnire ad sentẽtiam K
nostrates dicunt. Cicero pro Flacco, Itaque Recuperatores cõtra istum, rem
minimè dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non face-
ret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Quo uerbo usus est Celsus in
l. ulti. infra, Si certum petatur. Verbum est. xij. tabularum, ut ex Gellio appa-
ret libro uigesimo. Prima actione Cicero pro in re præsenti dixit: hoc est eo
ipso in campo, ut nostri loquuntur. Superiorem causam dicebant, pro eo

Ex lege posteriore, De origine iuris.

quod

Marginal notes:

** Nunc sic legitur, Qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, dedimus, nihil amplius ?in hominẽ dicendũ est igitur, quũ oratio argumẽtationẽ non habet.*

Eleuare testimonia.

** allenanda.*

Eleuare.

Titulo. 15. de Aristotele.

Refutare.

Reprehẽdere.

Subleuare testimonio.

Premere testimonio.

Epistola 14.

In proemio lib. 4.

Cõtradictorum dissolutiones.

Eleuare.

Cap. 2.

Subleuare.

** uitia.*

Iudicatum facere.

Cap. 1.

Prima actione.

A quod nunc dicimus causam iure communi fundatam, uel ius apparentius. *Superior & inferior causa.*
cuius contrariũ inferiorem causam uocabant. Idem pro Quintio, At si cau-
sa pari Quintius discedere inferior uideretur, tamen esset non mediocriter
conquerendum: nunc in causa superiore, ne ut par quidem sit, postulat, in-
feriorem esse patitur, duntaxat usque eò, ne cum bonis, fama, fortunísque o-
mnibus, Næuij cupiditati crudelitatíque dedatur. Idem in Bruto, de Leon-
tino Gorgia, Protagora, Hippia, aliísque sophistis loquens, Hi (inquit) alií-
que multi temporibus eisdẽ docere se profitebantur, arrogantibus sanè uer-
bis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri su-
B perior posset. Hoc à Græcis dicitur τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖν. Dicebant & pro
testimonio dicere, quod nũc dicimus deponere. Idem pro Cluẽtio, Ego ue- *ἥττονα λόγον &c.*
rò si quid eiusmodi dixi, neque cognitum commemoraui, neque pro testi- *Pro testimonio dicere.*
monio dixi: & illa oratio potius temporis mei, quàm iudicij & auctoritatis
fuit. Reuocare testes, quod recolere dicimus. Et cum elogio mittere reum,
id est cum oneribus & informationibus, ut Martianus in l. Diuus. de custo- *Reuocare testes.*
dia & exhibitione reorum. Elogium enim testimonium est de aliquo: ἀνά- *Mittere cum elogio.*
κρισις Græcè dicitur. Decernere quæstionem, pro eo quod nunc dicimus or- *Elogium.*
dinare ut fiat informatio, & ut contra delinquentes procedatur. Cicero pro *Decernere quæstionem.*
C Milone, Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad
Pompeium interficiendum collocarat. Extorta est confitenti sica de mani-
bus. Caruit foro postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico. Num quæ
rogatio lata? num quæ noua quæstio decreta est? Dicitur & decernere ut
legibus quæratur. Idem in eadem, Quòd si per furiosum illum Tribunum
Senatui quod sentiebat perficere licuisset, nouam quæstionem nũc nullam *Decernere ut legibus quæratur.*
haberemus. Decernebat enim ut ueteribus legibus tantummodo extra or-
dinem quæreretur. Quærere enim est informationẽ facere, & legibus uin- *Quærere.*
dicare. Idẽ, Tulit enim de cæde quæ in Appia uia facta esset, in qua Publius
D Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit? Nempe ut quæreretur. Quid porrò
quærendum est? factúmne sit? at constat. A quo? at patet. Senatus autem rarò
quæstionem de aliquo crimine habẽdam decernere solebat. Erant enim iu-
dicia legibus certis constituta, de quibus aliquando uidebimus, si locus in-
ciderit. In causa autem Miloniana decreta est quæstio: propterea in superio-
ri exemplo Cicero quæstionis nouæ meminit. Ab ista quærendi significa- *Quæstio.*
tione quæstio pro iudicio publico accipitur: unde iudex quæstionis, Prætor *Quæsitor.*
dicebatur, idem qui & Quæsitor, qui iudiciis publicis præerat, ut docet A-
sconius. Martianus in lege prima, ad legem Cornel. de sicariis, Quíue ma- *Prætor, iudex quæstionis.*
E gistratus iudéxue quæstionis ob capitalem causam pecuniam acceperit, ut
publica lege reus fieret. Quem locum an Accursius intellexerit, Accursiani
uiderint. Quærere, iudicum est & magistratuum: Inquirere, aliorum. Cice- *Quærere.*
ro in Verrem oratione secunda, Itaque cum ego diem in Siciliam inquiren- *Inquirere.*
di perexiguam postulauissem, inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo bre-
uiorem postularet. Vnde & inquisitor apud eundẽ. Erat autem Cicero ac- *Inquisitor.*
cusator Verris, idémque inquisitor. Lactantius, Tantáque est auctoritas ue- *Lib. 2. cap. 7.*

Anquirere. tustatis,ut inquirere in eam scelus esse ducatur. Liuius Anquirere dicit uerbo prisco,quod Cicero quærere. Vnde apud eum sæpe pecunia anquisitum legimus,id est conclusum pro mulcta uel emenda. & anquirere capite, pro F
Disquisitio. criminaliter contra aliquem procedere. Disquisitionem autem uocabant iudicium per opiniones,ut nunc loquimur, cum opinionem uel sententiã
Decad.3 li.6. omnes rogantur. Liuius, Sed non quid ego fecerim, in disquisitionem ue-
Decad 1.li.8. nit,sed quid isti pati debuerint.id est non rogantur sententiæ de me. Idem, Nec tamen à dictatore comitia sunt habita,quia uitióne creatus esset,in dis-
Cap.15. quisitionem uenit.Tranquillus in Cæsare, Primo Præturæ die Q.Catulũ de
Cap.2. refectione Capitolij ad disquisitionem populi uocauit.Idem in Nerone,ad G
Decernere quæstionem. disquisitionem Senatus uocare dixit. Decernere quæstionem hodie aliter
Admitti ad causam dicẽdam. usurpamus, de torquendis reis loquentes. Cicero in Ver. Reus, inquit, ad causam dicendam admissus.Pro eo quod nunc dicũt, audietur in defensio-
Conferre pedem. nibus suis.. Conferre pedem antiqui dicunt, quod nos ad punctum uenire dicimus,& iungere:quod non faciũt fugitãtes litigatores. Cicero pro Plancio,Non possunt magis pedem cõferre,ut aiunt,aut propius accedere.Quid
Proferre. taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? Proferre, quod nos producere dicimus,id est apud acta deponere. Idem in Verrem actione quarta, Scio te
Verr.5. edicta superiorum omnium correxisse:& possessiones hæreditatum non se- H
cundum eos qui proferrent,sed secundum eos qui dicerent testamentum
Producere. factum,dedisse. Producere autem de testibus dici debet,non de litis instru-
Instrumẽtum litis. mento. Instrumentum autem litis à Quintiliano dicitur,quod nos produ-
Lib.12.ca.8. ctionem uocamus. Præcidere latinè dicendum, quod uulgus quotare ap-
Præcidere. pellat,id est designare quotumquéque articulum, quotumquodque caput oppugnare uelit litigator,ne in uniuersum admissus,licenter tergiuersari,&
In Lucullo, siue Academ. 4. identidem euariare possit.Cicero in Acade.Placet Stoicis omnia peccata esse paria:at hoc Antiocho uehementissimè displicet.Liceat tandem mihi con-
** statue aliquando quid libet.* siderare utram sententiam sequar. Præcide, inquit,* statue quid libeat.id est I
signanter & præcisè desume.Tracta à fabris metaphora,qui id quod abscindere uolunt,ducta linea præcidunt:uel ab iis qui ex re communi partem si-
Præcidere. bi eligunt prius signantes,postea desectam auferentes. Præcidere igitur est non simpliciter & in uniuersum aliquid dicere, sed designatè & præcisè,
ἀφορίζειν. quod Græci ἀφορίζειν dicunt. Confusa testimonia latinè dicenda sunt, quas
Confusa testimonia & suffragia. turbas uocamus,quasi turmatim testificantium testimonia.Liuius libro decimosexto,Iussi deinde inire confusum suffragium: ad unum omnes non
Deca.3.li.6. centuriæ modò,sed etiam homines P.Scipioni imperium esse in Hispaniam
Formula. iusserunt. Formula etiam dicẽdum,quod nos stylum uocamus. Cicero de K
opti.genere oratorum, Et ad quam eos quasi dicendi formulam reuocent,
Formularij. intelligant. Vnde formularij dicti à Fabio in.xij. Quorum alij ad rubri-
Cap.3 sub finem. cas,uel ad album se transtulerũt:& formularij,uel (ut ait Cicero) legulei esse
Legulei. maluerunt. Subscribere dicebant quod nunc adiungere se dicunt.Subscri-
Subscribere. bendi igitur facta potestas dicendum,quod nunc dicunt, dictum est quòd
Verr.3. adiungere se poterit. Cicero in Prætura urbana,Ei qui istius Quæstor fuis-

Ex lege posteriore, De origine iuris.

A ſet,& ab iſto læſus,inimicitias iuſtas perſequeretur, non modò deferẽdi nominis,ſed ne ſubſcribendi quidem, cum id poſtularet, facerent poteſtatem. Hoc etiam à Cicerone dicitur accedere ad cauſam,& deſcendere in cauſam, *Accedere ad cauſam,&c.* & incumbere in eandem cauſam, & dimittere ſe in cauſam. Cæterum ſubſcribere aliter accipitur ab Vlpiano in.l.ulti.de priuatis delictis.ideo alibi latius explicandum. Apponere ſibi præuaricatorem dicebãt,pro eo quod dicimus,curauit ſe per tertium adiornandum uel inquietandum, ut colluderet ſcilicet. *Apponere ſibi præuaricatorem.* Idem in Antoniana ſecunda, Iam uereor Patres Conſcripti, ne, quod turpiſſimum eſt,præuaricatorem mihi apposuiſſe uidear. Dicebant *Ius poſtulare.*
B etiam ius poſtulare eum,qui requeſtam rationabilem facere nunc dicitur. Idem in eadem,Ius poſtulabas.ſed quid ad rem?plus ille poterat. Et ſublata interceſſione, quod nunc non obſtante oppoſitione dicimus. *Sublata interceßione.* Idem in eadem, Cum auſpicia Augur, interceſſionem Conſul ſuſtuliſſes. Et libro tertio de Legibus, Nihil eſt enim exitioſius ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quàm compoſita & conſtituta repub. quicquam agi per uim. Parêre iubet lex interceſſori, quo nihil præſtantius: impediri enim bonam rem melius,quàm concedi malæ. *alij legũt malam.* Et paulò pòſt,Interceſſor rei malæ ſalutaris ciuis eſto.A Græcis διαπρεσία dici- *Interceſſor.*
C tur. Vnde cedere interceſſioni dicebant, ut cedere prouocationi. id eſt non *Διαπρεσία.* procedere ultra,& admittere oppoſitionem. Quod autem nunc dare con- *Cedere interceßioni.* gedium dicimus, illi eximere ex reis dicebãt, in criminalibus cauſis ſcilicet. *Eximere ex reis.* Idem in Verrem act.tertia, Etenim ſi poſſet reus abſente accuſatore dãnari, *Verr.4.* non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonum ac tua tela ueniſſem: quo tempore omnis illa mea feſtinatio fuit cum periculo capitis,ob eam cauſam,ne tu ex reis eximerere,ſi ego nõ affuiſſem ad diem.Et act.quinta,Condemnare Diodorũ non audet: abſentem de reis *Verr.6.* eximit.Sic eximere ex ærariis, eſt condonare mulctam, id eſt quod dicimus *Eximere de reis.*
D quictare emendã.Idem in ſecundo de Oratore,is enim qui te ex ærariis exemit,luſtrum condidit,& taurum immolauit: tanta ſuſpicio eſt,ut religione *Eximere ex ærariis.* ciuitatem obſtrinxiſſe uideatur Mummius,quòd Aſellum ignominia leuarit.Aſellus enim ille uocabatur.Eximere noxæ, eſt gratiam criminis facere, *Eximere noxæ.* hoc eſt remiſſionem dare.Liuius lib.8.ab Vrb.cond. Bene habet(inquit Dictator)Quirites:uicit diſciplina militaris: uicit imperij maieſtas:non noxæ *Non ita procul à fine.* eximitur Fabius,qui contra edictum imperatoris pugnauit,ſed noxæ dãnatus donatur populo Romano, donatur Tribunitiæ poteſtati, precarium nõ *Cap.ult.* iuſtum auxilium ferenti. Eximere notæ, remittere infamiam. Gellius lib.4. *Eximere notæ.*
E Sed cum ille deieraſſet,inuitiſſimum ſeſe ac repugnãtem oſcitatione uictũ, tenerique eo uitio quod oſcedo appellatur, tum notæ iam deſtinatæ exemptus eſt à Cenſoribus. *Legitimi dies* Legitimos dies dicebant, quas nunc dilationes ordinarias uocamus, ex Cicerone & Aſconio in prætura urbana. *Ius ſuũ obtinere & retinere.* Ius ſuũ obtinere nõ poſſe dicebant eum, quẽ nunc iuſtitiam habere uel conſequi non *τυγχάνειν τῶν δικαίων.* poſſe dicimus. ab Iſocrate & Demoſthene τυγχάνειν τῶν δικαίων dicitur:à Demoſthene etiam οὐ δίκαιον ἔχειν. *οὐ δίκαιον ἔχειν.* Cicero in eadem, Hic Philodamus poſtquam *Verr.3.*

ius suum obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinémque suam F
Verr 5. retineret, laborabat. Alibi, ius suũ retinere dixit, in eundem actione quarta,
Hoc edicto non Siculi, sed isti ipsi equites Romani qui suum ius retinere
se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & aliis Praeto-
Res & causa ad exẽplũ pertinens. ribus gratiosi, uincti Apronio traditi sunt. Rem uel causam ad exemplum
pertinentem uocabant, quam nunc materiam consequentiae importantiaeq;
dicunt. Plinius ad Traianum epistola trigesima, Quid ergo debeam sequi,
Epist 22. rogo domine scribas, praesertim cum pertineat ad exemplum. Idem alibi ad
Exempli referre. Geminium libro octauo, referre exempli: & ad Quadratum libro nono, in-
Epist. 13. teresse exempli, pro eodem fermè dixit. Constitutam diem dicebant, quam G
Dies constituta. nunc praefixam aut assignatam dicunt: & status dies, quos nunc ordinarios:
Verr. 5. & Edere, quod nunc per scriptum dare, uel per declarationem dicunt: & A-
Dies stati. mittere è manibus, pro uacuare manus, & se desaesire. Idem in eadem, Tamẽ
Edere. hoc nouũ genus iniuriae ferre nemo posset, te, cum tuos omnes fructus pu-
Amittere è manibus. blicano tradidisses, & rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac
Verr. 6. persequi lite atque iudicio. Idem in quinta, Nam cum te compluribus cõ-
firmasses redditurum: posteaquam Cordius pro testimonio dixit te sibi red-
didisse, finem reddendi fecisti: quòd intellexisti te, praeda de manibus amis-
Amittere. sa, testimonium tamen effugere non posse. Amittere alioquin dimittere si- H
Act. 1. Scen. 2. sub finem. gnificat. Terentius in Phor. Nunc amitte quaeso hunc. Idem,
Act. 1. Sce. 3.

-ego in eum incidi infoelix locum,
Vt neque mihi eius sit amittendi, nec retinendi copia.

Circũducere edictum. Circunducere edictum dici debet, quod nũnc lingua uernacula rabatuere
defectum appellat, quo uerbo Vlpianus usus est in l. Et post edictũ, de iu-
diciis. Quod nũc dicimus, defensor ex parte sua poterit informare: illi di-
Reum testimonium denunciare. cebant, Reus testimonium denũciare poterit & inquirere. Plinius libro sex-
to epist. Addidit etiam petendum à Consulibus, ut referrẽt sub exemplo le-
Epistola. 5. ad Vrsum. gis ambitus de lege repetund. an placeret in futurum ad eam legem adiici, I
Inquirere. ut sicut accusatoribus inquirendi testibúsque denunciandi potestas ea le-
Testibus denunciare. ge esset, ita reis quoque fieret. de quo uerbo alibi dicendũ est. Quam nũc
Persona. qualitatem procedẽdi in litibus dicimus, latinè persona dicitur. Cicero pro
Plancio, Multósque mẽses à capite meo non discessit, abiecta quaestoria per-
Cap. 1. sona, comitisq; sumpta. Quintilianus in quarto, In epilogo uerò licet totos
Lib. 4. cap. 1. effundere affectus, & fictam orationem induere personis. Idem alibi, Decla-
Ferre alienã personam. matatus autẽ maximè positas in affectibus causas propriis litigatoris per-
Lib. 1. epist. penult. sonis debet induere. Vnde ferre alienam personam, Liuius in tertio ab Vrbe
condita dixit: & Plinius in epistolis, pro assumere qualitatem, ut forenses lo K
quuntur. Haec habui nunc obiter quae dicerem ad instaurationem latini-
tatis pertinentia, quod ad mores nostros attinet: dicemus & alia nonnulla
sparsim, prout locus quisque popos cerit, & in mentem nobis uenerit. Nunc
longius quàm institueramus euagati, eò tandem reuertamur unde digressi
Cernere haereditatem. sumus. Cernere haereditatem dicebant pro adire, auctore Festo. Cicero ad
Epist. 1. Atti. lib. 6. Quare adiunges Aufium nostrum, hominem semper amantem

Ex lege posteriore, De origine iuris. me.

A me,nunc credo eò magis,quòd debet etiam fratris Appij amorem erga me,
cum reliqua hæreditate creuisse. Et lib. 11. Literas tuas accepi pridie nonas *Epistola 2.*
Feb.eóque ipso die ex testamento creui hæreditatem: id est adiui.est enim
accusatiui casus.Idem ad Dolabellam,A te autem peto,ut me hâc quasi fal- *Lib. 9. epist. 14.*
sam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere. Vtitur & Liuius lib.3.secundi
bel.Punici.Sic accipitur in.l. Cretionum, de iure deliberandi, in cod. Iusti-
niani. Videamus quid apud antiquos iurisconsultos gentilitas fuerit. Ci- *Gentilitas.*
cero in Topicis, Gentiles sunt,inquit,qui inter se eodem nomine sunt,qui *Gentiles.*
ab ingenuis oriundi sunt,quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit,qui
B capite non sunt diminuti.Nihil enim uideo ad hanc definitionem Scæuo-
lam Pontificem addidisse. Gentiles sunt(inquit Boëthius)qui eodem nomi-
ne inter se sunt,ut Bruti,ut Scipiones.quòd si serui sunt, nulla gentilitas esse
potest:quòd si libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, genti- *Gẽtilitas unde.*
litas nulla est:quoniam ab antiquitate ingenuorũ gẽtilitas ducitur. quòd si
rursus in familia gentis suæ nõ mãserint,gentiles iam esse non possunt. Fuit *Gentilitatis ius.*
autẽ ius gentilitatis,ut ius stirpis, apud antiquos: unde Cicero lib.primo de
Oratore,Quid,qua de re inter Marcellos & Claudios patricios Centumuiri
iudicarunt,cum Marcelli ab liberti filio stirpe,Claudij patricij eiusdem ho-
C minis hæreditatem gente ad se rediisse dicerent: nónne in ea causa fuit ora-
toribus de toto stirpis ac gentilitatis iure dicendum? Simile illud eiusdem
pro Cornelio Balbo, Simul illud,inquit, nesciebat prædiorum nullam esse
gentem:emptionibus ea solere sæpe ad alienos homines, sæpe ad infimos,
non legibus tanquam tutelas, peruenire. Inde illud prouerbiale apud anti-
quos,Ad agnatos & gentiles est deducendus. Varro libro primo rerum ru- *Ad agnatos & gentiles deducendi.*
sti.de uitibus loquens, Duo in primis spectasse uidentur Italici homines in
colendo, possentne fructus pro impensa ac labore redire: & utrum saluber *Cap. 2.*
locus esset,an non:quorum si alterutrum decollat,& nihilominus quis uult *Decollare pro fallere.*
D colere,mente est captus, atque ad agnatos & gentiles est deducendus. Colu- *Cap. 3.*
mella lib.primo,Porcius quidem Cato censebat in emendo agro inspicien-
dóque præcipuè duo esse consideranda, salubritatem cœli,& ubertatem lo-
ci:quorum si alterutrum deesset, ac nihilominus quis uellet incolere,men-
te esse captum, atque eum ad agnatos & gentiles deducendum.Quum igi-
tur furere hominem significare uolebant,ad agnatos & gentiles deducen-
dum dicebant.Vnde Iustinianus libro primo Institutionum, Furiosi quo- *titulo 23.*
que & prodigi licet maiores uigintiquinque annis sint, in curatione sunt *Furiosi. Prodigi.*
agnatorum ex lege xij.tab. Tria igitur hæc erant iura apud antiquos,agna-
E tionis,gentilitatis,stirpis.Papinianus de probationibus, Quoties quæritur, *Lege prima.*
genus uel gẽtem quis haberet nécne:eum probare oportet. Sed nobiliorum
fuisse uidetur gentilitas,ut ex illa definitione Ciceronis apparet, eorum sci- *Gentilitas & agnatio.*
licet qui imagines generis sui proferre poterãt.Inde Tranquillus in Vespas. *Cap. 1.*
Flauia gens,inquit,obscura illa quidem,ac sine ullis maiorum imaginibus,
sed tamen reipublicæ nequaquam pœnitenda. Vnde imagines pro nobili- *Imagines.*
tate generis accipi sæpe solent. Cicero de lege Agraria significare uolens se

Nouus homo. *Oratione 2. non procul à fine.* nouum hominem,id est nulla generis nobilitate commendabilem,Consulem tamē factum,ita ad populum inquit,Quemadmodum,cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei commendarunt: sic,si quid deliquero, nullæ sunt imagines,quæ me à uobis deprecentur. Idem in Pisonem, Obrepsisti ad honores errore hominū,commendatione fumosarum imaginum, F
Fumosæ imagines. quarum simile habes nihil præter colorē. Fumosas imagines appellauit Cicero,antiquissimi generis stemma:ut legi omnino debeat apud Iuuenalem,
Satyr. 8. Fumosos equitū cum Dictatore magistros. Hoc autē ius quæsiuisse se ab Aedilitate gesta, his uerbis refert Cicero ultima in Verrem acti. Ob earum rerum laborem ac solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem,ius,imagines ad memoriam posteritatémque prodendam. Ex quo loco apparet ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis Agrariæ, Est hoc in more positum,Quirites,institutóque maiorum,ut ij qui beneficio uestro imagines familiæ suæ consecuti sunt,eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. Qua in oratione nonnulli aliquādo digni maiorum loco reperiūtur:plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum esse uideatur,unde etiam quod posteris solueretur, G H
Terræ filij. redundaret.Illam autem orationem de lege Agraria Cicero cum in Consulatu esset,ad populum habuit. Qui autem ius gentilitatis & maiorū imagines nullas habebant,ij terræ filij,& à sese orti,& homines noui uocitabā-
A sese orti. *Homines noui.* tur:quibus locutionibus Cicero nō semel usus est: ut libro septimo epistol.
Epistola 9. Cornelius quidem tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius. Sum-
Saty. 6. mo autem natus genere,pér ironiam ab eo dictum est.Persius,

- Præsto est mihi Manius hæres,

Saty. 4. Progenies terræ. Et Iuuenalis,
Terræ progenies. Vnde fit ut malim fraterculus esse gigantum. I

Fraterculus gigantum. Lactantius libro primo Institutionum de Saturno loquens, cœli & terræ filio,Quæramus ergo,inquit, quid ueritatis sub hac figura lateat. Minutius Felix sic argumētatus est,Saturnum,cum fugatus esset à filio, in Italiámque uenisset,cœli filium dictum, quòd soleamus eos quorum uirtutem mire-
Cœli filij. **repentinò.* mur,aut qui * repentinè aduenerint,de cœlo cecidisse dicere.Terræ autem, quòd ignotis parentibus natos,terræ filios nominemus.Hæ imagines Stem-
Stemmata. *Iuuenalis Satyr. 8.* mata etiam uocabantur: ut in illo Satyrici loco,Stemmata quid faciūt? Verbum est græcum,quemadmodum & genealogia. Cerea autem erant simulachra per armaria disposita:unde illud eiusdem, K

Tota licet ueteres exornent undique ceræ
Atria,nobilitas sola est atque unica uirtus.

Cap 2. Tranquillus in Galba, Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum: sed haud dubiè nobilissimus, magnáque & ueteri prosapia, ut qui Imperator in atrio stemma proposuerit, quo paternā originem ad Iouem,maternam ad Pasiphaën Minois uxorem referret. Mos autem

Ex lege posteriore,De origine iuris. fuit

A fuit olim Romæ,ut imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendam:id quod Cicero ostendit in secundo de Oratore, Brute,quid sedes? quid anum illam patri nunciare uis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci uides? quid maioribus tuis? De anu Iunia agnata Bruti loquens,quæ funere efferebatur. Et pro Milone,Nec uerò nō eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam,ut sine imaginibus,sine cantu, sine ludis, sine exequiis,sine lamētis,sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto,spoliatus illius supremi diei celebritate,quā cōcedere etiam inimici solent,ambureretur etiam abiectus.Quo in loco cæremonias *Imagines maiorum in funeribus.* *Funerum cæremoniæ.*

B omnes funerum Cicero strictim enumerauit. Plinius libro tricesimoquinto,Apud maiores,inquit, in atriis imagines erant, quæ spectarentur, non signa externorum artificum,nec æra aut marmora.Expressi cera uultus singulis disponebantur armariis,ut essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera:sempérque defuncto aliquo,totus aderat familiæ eius qui unquā fuerat populus.Stemmata uerò lineis discurrebant ad imagines pictas.Tablina codicibus implebantur,& monumentis rerum in magistratu gestarū. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant,affixis hostium spoliis,quæ nec emptori refringere liceret, quæ etiam dominis mutatis do- *Cap. 2.* *Stemmata.* *Tablina.*

C mus ornamenta erant. Hactenus Plinius. Pro iis (ut opinor) posteriora tempora insignia gentilitia habuerunt,quæ arma uulgo uocātur.quæ ipsa quoque primum,ut simile est ueri, uirtutis præmia fuerunt, ac rerum præclarè gestarum decora.Quæ tamen gestantium nōnulli hodie atque etiam plerique moribus ac uitæ instituto hoc certè perficiunt, ut tantum maioribus eorum honoris debitum esse uideatur,unde etiam quod posteris solueretur redundaret, ut Cicero suprà de imaginibus dixit. Verumenimuero huiusmodi imaginum iura ac nobilitatis insignia damnatione reorum amittebātur:id quod Cicero docet his uerbis in oratione pro Sylla: Nam ipse qui- *Insignia gentilitia, uulgo arma.* *Non procul à fine.*

D dem si erit uestro iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ uitæ,quibus lætari & perfrui possit?Domus erit,credo,exornata,aperiētur maiorum imagines, ipse ornatum & uestitum recuperabit. Omnia iudices hæc amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia atque ornamenta,unius iudicij calamitate occiderūt.Fuerat autem Sylla antea ambitus damnatus,qua damnatione omnia hæc amiserat.tūc autem altero crimine repetebatur. Plinius libro octauo epist.subitas imagines appellat nobilitatem parum antiquam, sed repentè fortunæque beneficio quæsitam. Quo modo nostris temporibus multi extiterunt ignotis natalibus orti,qui *Epistola 10. Ad Fabatum prosocerum.* *Subitæ imagines.*

E ne auum quidem aut etiam patrem ciere aut possent,aut auderēt: qui subitariis Principum beneficiis & aulicorum suffragationibus suprà ciuile fastigium euecti,ingentium splendidarúmque gentilitatum fundamenta iecerunt:partim eorū tantis ornamentis digni,partim indignissimi: quæ magna est multitudo. Sic uerò illa statuit rerum humanarum arbitra, uaga, inconstans,incerta,indignorúmq; fautrix,à plerisque etiam cæca existimata,& quę in tota ratione mortalium sola utrāque paginam facit:sed quæ ta- *Fortuna.* *Plin natura. histor. lib 2. cap. 7.*

men deorum cultu iampridem explosо, una omnibus horis, omnium ore F colitur, fidei iam numine uirtutísque neglecto. Plinius igitur ad prosocerū libro octauo epistol. Neque enim ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus uideor à meo tuóque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus: nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Verum hæc epistola & aliæ nō paucæ in codicibus impressis non leguntur: nos integrum ferme Plinium habemus, primùm apud Parisios repertum opera Iucundi sacerdotis, hominis antiquarij, architectíque nobilis. Non temere igitur lingua uernacula Gentiles homines pro nobilibus appellat, quasi ingenuos ab origine gentis, G & quorum maiores seruitutem nullam prorsus seruierūt: uidelicet ab ascriptitiis & conditione quadam obnoxiis distinguere eos uolens, qui ob id eadem lingua Villani dicuntur, quòd uillæ (unde uillici dicti) ascripti, & colonariæ conditioni addicti aut ipsi sint, aut eorum maiores fuerint. quarum rerum uestigia non obscura multis in locis extant: quod tamen nomen loquentium inscitia in contumeliam iam uertit. Villanum enim & uilem uernacula simplicitas confundit. Dicemus & nonnihil ad hoc pertinens de libertinis & ingenuis. Dicentur & alia fortasse ad antiquitatis iutis cognitionē pertinentia, ut quisque locus dicendi nobis ansam præbuetit, & di- H cendorum admonuerit.

Iucundus. *Gentiles.* *Ascriptitij.* *Villani.* *Villanus.* *Vilis.*

Ex eadem.l.paulo post, de Tribu.mili.

Interdum xx.fuerunt, interdum plures.) Lego, seni fuerunt. Liuius libro quarto ab Vrbe cond. Peruicerunt igitur ut Tribunorum militum potius quàm Consulum comitia haberentur: haud dubij quin sex locis (tot enim iam creari licebat) & plebeij crearentur. Idem libro quinto, Comitia utriusq; populi longè diuersa ratione facta sunt. Romani auxere Tribunorum militum cōsulari potestate numerum: octo (quot nunquam antea) creati. Veientes contrà, tædio annuæ ambitionis, Regem creauere. Deinde libro sexto ad I consularia comitia reditum esse ait. Fuerunt & Tribuni militares in legionibus, sed alterius erant generis, nec consulari potestate: de quibus idem Liuius libro nono, Duo imperia eo anno dari cœpta per populum, utraque pertinentia ad rem militarem. Vnum, ut Tribuni militum senideni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perquam paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum ferme fuerant beneficia. Alterum, ut Duumuiros nauales, & reliqua. Hi à Græcis Chiliarchi dicuntur, pro quo Hieronymus Tribunum Exodi decimooctauo dixit, id est mille uiris præfectum, & decem Centurionibus. Fuit enim hic ordo castrensis, K ut miles Centurionis, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Consulis, Magister equitum Dictatoris parēret imperio: ut auctor est Liuius libro octauo ab Vrbe condita. Hunc autem errorem sic irrepsisse existimo: cum enim seni hoc modo scriptum librarij reperissent V I. cum N I syllaba suprapposita, ita ut V & I, sex facerent, & N I superpositum esset: existimauerunt uiceni legendum esse, literas numerales pro syllaba accipientes. Tribuni

Tribuni militum. *In ipso statim initio.* *Chiliarchi.* *Ordo castrensis.* *Miles.* *Centurio.* *Tribunus.* *Legatus.* *Consul.* *Magister equitum.* *Dictator.*

A buni militum fortaſſe dici hodie poſſunt,quos Mareſchalcos uocamus, aut *Tribuni. Præfecti militum.*
certe Præfecti militum.

Ex eodem paragrapho.

Populíque conſenſu partim in carcere necati,ita rurſus reſpublica ſuum
ſtatum recepit.) Deſunt hîc haud dubiè iiij uerba. Addo igitur, partim in
exilium acti.nunquam enim hæc particula partim,non geminata reperitur. *Partim.*
Cicero in ſecundo de Oratore,Sed eorum partim in pompa, partim in acie
illuſtres eſſe uoluerunt. Idem, Eorum partim ita leuia ſunt,ut contemnen- *De Oratore. lib.2.*
da ſint,partim etiam ſi quid habent adiumenti,ſunt nonnunquam eiuſmo-
B di,ut inſit in iis aliquid uitij.Hoc etiam ex Liuio intelligi poteſt.Is enim re- *Lib.3 ab Vrbe.*
fert ex Decemuiris Appiũ & Oppiũ in uincula coniectos,ſpontanea morte
iudicium præueniſſe:eorum autẽ collegas exilij cauſa ſolum uertiſſe. Apud
auctores autem Latinos multa ſunt huiuſmodi librariorum hallucinatio-
ne mutilata loca,cum duo inciſa membráue ab eadem dictione incipiunt,
& aberrante librarij oculo alterum omittitur.

Et paulò pòſt.

Tunc ut aliquos plures patres haberẽt.)Lego aliquot, ſeptimo caſu, id eſt *Haloander legit, Tunc ut aliquo plures patres haberentur.*
aliquot magiſtratibus. Liuius libro 6.in fine, Ita ab diutina ira tandem in
C concordiam redactis ordinibus, cum dignã eam rem Senatus cenſeret eſſe,
ut ludi maximi fierent,& dies unus ad triduum adiiceretur:recuſantibus id
munus Aedilibus plebis,conclamatum à patriciis eſt iuuenibus,ſe id hono-
ris deorum immortalium cauſa libenter acturos,ut Aediles fierent.Quibus *Aediles curules.*
cum ab uniuerſis gratiæ actæ eſſent, factum Senatuſconſultum,ut duos ui-
ros Aediles ex Patribus Dictator populum rogaret.Idem libro ſeptimo,An- *In ipſo ſtatim initio.*
nus hic inſignis nouis duobus magiſtratibus, Prætura,& curuli Aedilitate:
hos ſibi Patricij quæſiuere honores pro conceſſo plebi altero Cõſulatu. Plu-
tarchus in Mario,Poſt Tribunatum, inquit, maiorem Aedilitatem petiuit.
D Duo enim erant ordines Aedilium. Alter,in quo ipſi Aediles in iure dicen *Aedilium ordines duo.*
do ſellis incuruos pedes habentibus utebantur: & hic nomen magiſtratus
retinebat. Alterum popularem magiſtratũ appellabant. Eodem die de utro-
que eligendo comitia habebantur. Curules à curru prima breui ſcriben- *Curules.*
dũ,ut diſertus à diſſero,& ligula à lingua,ofella ab offa, & mamilla à mam-
ma.De plebeia Aedilitate Iuuenalis,

Et de menſura uis dicere,uaſa minora *Satyr.10.*
Frangere pannoſus uacuis Aedilis Vlubris.

De patricia Cicero in Verrem,actione ultima, Nunc ſum deſignatus Aedi-
E lis:habeo rationem quid à populo Romano acceperim: mihi ludos ſanctiſ-
ſimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi
Floram matrem populo plebíque Rom. ludorum celebritate placandam:
mihi ludos antiquiſſimos,qui primi Romani ſunt nominati, maxima cum
dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque eſſe faciendos: mihi ſacra-
rum ædium procurationem:mihi totam urbem tuendam eſſe commiſſam.
Ob earum rerum laborem & ſolicitudinem, & reliqua,quæ ſuprà tranſcri-

psimus de gentilitate loquentes. Inde illa uerba xij tabularum, Suntóq; Aediles curatores urbis, annonæ, ludorúmque solennium: ollísque ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto. F

Ex eadem lege.

Deinde cum esset necessarius magistratus qui hastæ præesset, Decemuiri
Centumuiri. litibus iudicandis constituti sunt.) Lego Centumuiri. Centumuiralia iudi-
Tribus Romæ 35. cia à Centumuiris sunt dicta. nam cum essent Romæ xxxv tribus, quæ & cu
Curiæ. riæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandū, qui Cen-
tumuiri appellati sunt: & licet quinque amplius quàm centum fuerint, ta-
Hasta. men quò facilius nominarentur, Centūuiri sunt dicti. Auctor Festus. Ha- G
Centumuiralis hasta. stæ autem omnino legēdum est, licet Accursius aliter sentiat. Est enim ha-
sta centumuiralis idcirco dicta, quòd Centumuiri hasta in foro suo posita
Cap. 36. iudicabāt. Vnde Tranquillus in Aug. Auctor & aliarū rerum fuit: in queis,
ne acta Senatus publicarētur: ut cura ærarij à Quæstoribus urbanis ad Prætorios Prætoresúe transiret: ut Centumuiralē hastam, quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Nec tamen ex uerbis Tran-
Decemuiri. quilli iure quis contenderit Decēuiri hoc in loco rectè legi. Centum enim
uiri litibus iudicandis constituti sunt, cogendis uerò Centumuiris Decemuiri, qui etiam fortasse ex eorum numero erāt. Nos alibi latius de Centumuiris dicemus. Enimuero quod de Centumuiris Festus ait, qui cum centum H
& quinque essent, id est ter trigintaquinque, centum tamen appellātur propter numeri integritatem, appellandíque compendium: simile est illi de Se-
Cap. 42. ptuaginta interpretibus, auctore Augustino lib. 18. de Ciuit. dei. Cum enim
Septuaginta interpretes & discipuli. duo & septuaginta essent, utpote ex singulis tribubus seni, Septuaginta tamē
interpretes appellati sunt. Cui loquendi consuetudini contrarius error irre-
Lucæ locus. psit Lucæ 14. de duobus & septuaginta discipulis domini nostri, Post hæc
autem designauit dominus & alios septuaginta duos. Et aliquanto pòst, Re-
uersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ I
ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Septuaginta græcè
utrobique legitur. Nec uerò ignoro homines undiq; reclamitaturos, utpote
Hieronymi non est noui testamenti tralatio. opinione præsumpta auctoritatis tantę interpretis (quem ipsi falsò Hieronymum fuisse credunt) receptǽque iam tot seculorum consensu huius nostræ interpretationis, quam ut sacrosanctā attingi non posse sine ingenti piaculo multi uociferantur. Quod uerò ad me attinet, sacrosanctam prorsus Lucæ historiam puto, qui ipse græcè scripsit. Hanc autem nostram permultis in locis ab illa matrice sua degenerantem ostendere facilè possim, si tamen ueritatem audire quoquo modo sibi persuaserint. Sed sic est ingenium eorū, K
quibus in erroribus parentum consenescere contigit, ut ne si solem quidem in manibus gestes (ut Firmianus inquit) fidem doctrinæ rectiori commo-
Laurentius Valla. In tralatione noui testamēti errata. dent. Laurentius Vallensis plurimas interpretis noui testamenti hallucinationes haud aspernandas adnotauit, edito de hoc opere, in quo morosiusculè minima quæque persequitur. Nos uerò alias non paucas præterea obseruauimus quas ille prætermisit, animaduersione ut existimauimus dignas,

Ex eadem lege, De Tribunis militum.

A in hoc ipſo etiam Luca non indignas notatu: ſed non eſt hoc tempus eas percenſendi,nec inſtitutum noſtrum. Vt tamen ſpecimen aliquod earum præbeam,iam primum uideamus prooemium eiuſdem an rectè traductum ſit,immo an omnino ſenſus conſentaneus ex eo elici poſſit.quod idem Lu- *Lucæ locus.* cas ſcriptum ita reliquit, ut nos in exemplari græco legimus uiſendæ antiquitatis,quod eſt apud diui Victoris ad urbem, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπαρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοὶ γράψαι κράτιστε Θεόφιλε, ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφά-
B λειαν. Quæ uerba nos ita uerti potuiſſe ad uerbum ſenſumque arbitramur, Quandoquidem multi aggreſſi ſunt enarrationem aſtruere de rebus inter nos compertiſſimis,quemadmodū tradidere nobis qui ſpectatores ipſi fuerunt iam inde ab initio,miniſtríque ipſius uerbi, certum eſt & mihi aſſectatori pridem omnium aſſiduo,deinceps tibi ſcribere optime Theophile, ut agnoſcas eorum ſermonū certitudinem,in quibus ipſe inſtitutus es. Verbum autem hîc pro filio dei intelligendum Laurentius Valla rectè cenſuit, non pro ſermone,ut interpres tranſtulit,qui huius prooemij ſenſum nō percepiſſe mihi certè uidetur, quod alioquin non cuiuis eſt facile intellectu.
C Quòd ſi Laurentius tam græcè doctus fuiſſet quàm Latine acutus fuit, non *Laurentius* hunc locum (ut opinor) intactum prætériuiſſet. Se autem Lucas propterea *Valla græcè* idoneum fuiſſe teſtatur qui euangelicam hiſtoriam ſcriberet,quòd diligen- *non tam do-* ter ſectatus ſit & audierit diſcipulos Chriſti,qui oculati teſtes rerum eius ge- *ctus quàm* ſtarum fuerunt,aurítique uerborum. Multa ſunt ualida argumēta hanc in- *Latinè.* terpretationem Hieronymi non eſſe, ſed nullum maius quàm iudiciū eo- *Hieronymi* rum qui ſtilum eius nouerunt. Hic autem noſter ut non indoctus fuit, ſic *nō eſſe inter-* ſæpe oſcitator deprehenditur: atque etiam nonnunquam latinitati uim af- *pretationē no* fert,dum ſchemata græca pugnante latinorum idiomate reddere totidē uer- *ui teſtamenti, quam habe- mus.*
D bis nititur: quale eſt illud eiuſdem Lucæ xix. Videns ciuitatem, fleuit ſuper *Lucæ locus.* illam,dicens,Quia ſi cognouiſſes & tu,& quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi,nūnc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σὺ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου, νῦν δὲ ἐκρύβη. Qui locus uerti ſic dilucidè & rectè(ut arbitror)potuit,Quòd ſi cognouiſſes & tu, & in hoc ſaltem die tuo ea quæ ad pacem tuam pertinebant,nunc autem abſcondita ſunt, & reliqua. Hoc ſenſu,O ſi agnouiſſes tu quoque ſalutare tuum,quàm bene olim tecum ageretur?quàm felix futura eras?Eſt enim oratio defectiua, qualis eſſe ſolet hominis miſericordia doloréque affecti: cuius hic ſenſus, Iudæos cæcitate
E mira tempus aduentantis gratiæ non intellexiſſe, immo poſt aduentum in- *Gratia.* ter eos uerſantem gratiam non agnouiſſe,quam pacem ipſe uocat, maximè *Pax.* Iudæorum gratia cœlo demiſſam. Vnde paulo poſt,tempus uiſitationis ſuæ non cognouiſſe eos dixit. Quem locum Lyranus nō intellexit: nec mirum, cum ex illis uerbis ſenſus elici uix poſſit. Interpres enim nimium fidus,ut *Interpretis* inquit Horatius,dum uerba totidem adnumerare latina græcis uerbis uo- *officium.* luit,ſententiæ pondus ſæpe non retinuit. Quo in genere in multis locis iuris *In arte poë- tica.*

Tribonianus. perniciosè erratum est. Tribonianus enim ea quæ à Iurisconsultis græcè F
scripta inuênit, eodem sermone transcripsit. Indoctiore uerò seculo quodã
cum pauci iam græcè scirent, in latinum græca illa uersa sunt, sed ab iis qui
nec græcè nec latinè satis scirent. Huius generis est bona pars tituli de excusationibus, & multa Pandectarum loca. Nec maior fuit solertia in multis legibus Codicis, quas stilus facilè prodit. *Lucæ locus.* Eiusdem Lucæ 15. Proferte stolam primam, & induite illam, & inducite uitulum saginatum. ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, uerti sic debuit, Proferte uel promite stolam illam primam. ἐξάγοντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, Educentes uitulum illum saginatilem. Nõ enim de quacunque stola, uel de quolibet uitulo in genere, sed de certa quadam ueste, & de certo quodam uitulo, quasique in deliciis habito, & quo dominus oblectabatur, intelligendum: ut ex ui articuli græci constat iis qui græcè intelligunt. G

Articuli Græcanis. Ioan. locus. Cui simile est illud Ioan. pri. Propheta es tu? respondit, Non. Et paulò pòst, Et confessus est quia non sum Christus. Sic auté uerti debuit, Illene propheta es tu? ὁ προφήτης εἶ σύ; Virgilius, Túne ille Aeneas? &, Nõ sum ego ille Christus. Non enim Ioannes negare potuit se esse prophetam, sed se non maximum illum esse prophetam, & Christũ illum uaticiniis prophetarum decantatissimum, cuius esset tanta expectatio. Hæc autem sine emphatica dictione prolata, quæ per articulũ græcè significatur, sensum congruentem non habet. H

Lucæ locus. Quid illud eiusdem Lucæ xiij. de ficu, Dimitte illam & hoc anno, & si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurũ succides eam. Nónne mutilatum uidetur iis qui græcè non legerunt? cum tamen ad uerbum traductum sit, κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν, εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. Hunc locũ sic uertissem, Et si quidem fecerit fructum, sinas eam uiuere: sin secus, in futurum succidas eam. *Anantapodoton.* Est enim schema græcum, quod Anantapodoton dicitur, Atticæ linguæ proprium, oratio scilicet uno membro defecta. quo schemate Aristophanes in Pluto usus est: καὶ μὴν ἀποφανῶ μόνην ἀγαθῶν ὄσων αἰτίαν ἐμὲ ὑμῖν, δι᾽ ἐμέ τε ζῶντας ὑμᾶς. εἰ δὲ μὴ, ποιεῖτον ἤδη τοῦθ᾽ ὅ τι ἂν ὑμῖν δοκῇ. ubi ἐᾶτε, id est sinite me abire, subintelligendum. I

Hoc tamen schemate Cicero in fine Bruti usus est, de oppressa republica loquens: Equidem, inquit, etsi doleo me in uitam paulo serius tanquam in uiam ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc reipub. noctem incidisse, tamé ea consolatione sustentor, quam tu mihi Brute adhibuisti tuis suauissimis literis: quibus me forti animo esse oportere censebas, quòd ea gessissem, quæ de me etiam me tacente ipsa loquerentur, mortuóque uiuerent: quæ si rectè esset saluti reip. sin secus, interitu ipso testimonium meorum de rep. consiliorum darent. *Emendatus locus Ciceronis.* Quo in loco præpostere uulgo legitur mortuo uiuerentque, pro mortuóq; uiuerent. K

In quibus uerbis quæ mutilata esse aliquando credidimus, quatuor hæc uerba subintelliguntur, perpetuam mihi gloriam compararent, ante hanc particulam sin secus: quanquam si legatur salute in ablatiuo, plena erit oratio, quod magis probandum est, ut quidem distinguamus post uerbum esset, si recte esset, εἰ δ᾽ ἄλλως ἔχοι. Hoc autem schema tribus modis usurpatur, in principio, in medio, & in fine, ut docet interpres Aristophanis. In illo autem loco Lucæ, & in hoc

Ex eadem lege, De Tribunis militum. Ciceronis

A Ciceronis,in medio est anantapodoton.Exemplũ autem eius quod fit à fine, inuenimus & apud eundem lib.7.epist.ad Attic. Respõsa Pompeij grata populo,& probata concioni esse dicuntur. Ita putaram.Quæ quidem ille si repudiarit, * tacebit:si acceperit.Vtrum igitur mauis inquies?Responderem,si quemadmodum parati essemus,scirem. Quotum uerborũ hæc fermè sententia est:Cæsar in bello ciuili ad Pompeium & ad Senatum Legatos miserat.His Pompeius pacis conditiones tulit ad Cæsarem referendas, quod factum Pompeij gratum populus habuit,ut in concione declarauit:hoc autẽ ita futurum Cicero præuidisse se dicit.Si igitur(inquit Cicero)Cæsar condi-
B tiones latas non acceperit,nihil respondebit,sed rem armis geret:sin acceperit,Legatos iterum mittet.quam clausulam aut aliam non absimilem Cicero figuratè reticuit. Non igitur uitio dandum est interpreti quod ad hunc locum pertinet:figurã enim Græcam imitandam esse iudicauit. Eiusdẽ modi fortasse illud est in epist. Diui Petri priore, cap.2. ὑμῖν οὖν ἡ τιμή, τοῖς πιστεύουσιν. ἀπειθοῦσι δέ. Alioqui constructio eius loci explicari non potest. Vobis autem honor qui creditis,cõtumacibus autẽ, uel non credentibus autẽ. ubi αἰσχύνη, uel ἀτιμία, uel quid simile subintelligitur. Hoc autẽ uerbosius fortasse dixi: sed res mihi digna cognitione uisa est.Nos enim aliquando (ut diximus)in
C huiusmodi locis hæsimus.Alibi hic noster interpres intelligẽtia(ut uidetur) lapsus est eiusdem Lucæ cap.12. Videte & cauete ab omni auaritia, quia nõ in abundantia cuiusquam uita eius est ex iis quæ possidet, ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας. ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτῷ ἐστιν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. Vbi pulcherrima sententia inepto uerborum inuolucro sepulta mihi uidetur & obruta.Videte(inquit dominus noster) & cauete ab acquirendi cupiditate, siquidẽ non in redundando cuiquã ipsi uita est ex facultatibus suis. Significare autẽ his uerbis uoluit uitã hominis non in eo sitam esse, uel eo subnixam,quo facultates eius iustam & sufficientem fortè exuperant, & quo per
D interuersas res alienas auctiores factæ sunt.πλεονεξία enim,quo uerbo Lucas usus est,non quãuis auaritiam significat, sed affectionem illam animi circunscribendi auidam,& ex communi aceruo pleniores sibi partes desumere paratam.Omni autẽ auaritia,in Græco non legitur.Eodẽ pertinet illa Hesiodi celebris sententia, Νήπιοι, οὐκ ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός. Stulti, inquit, nesciunt quanto plus dimidium sit toto.Nam illud in eodem cap.Ignem ueni mittere in terrã,& quid uolo nisi ut accendatur? Græcè aliter legitur, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; Et quid uolo si iam accensus est? Vitiũ hoc fuit exemplaris, quòd interpres secutus est.Sed iam satis supérque de his diximus, quæ certè
E destinatã sibi ociosamque disputationẽ desiderant. Hæc enim pauca ex multis in manus inciderunt ex uno tantùm Euangelista, quæ tamen Laurentius non attigit, tametsi ex professo id aggressus: qui nisi huius instituti inuidiã omnem ad sese pretraxisset,nos uerbum de hac re facere haudquaquam auderemus.tametsi res est multis iam in hac etiã urbe nota,aut certè æstimabilis,id est literarum Græcarum studiosis, ne nos imposturam fortè facere inter nescios linguæ peregrinæ his adnotandis uideamur.

Epistola 16.

* iacebit.

Lucæ locus. Erratum in sententia.

Pleonexia.

Lucæ locus.

Ex eadem lege, in Paragrapho, Et hæc omnia. F

Qui Præfectus olim constituebatur.)

Legendum fortasse, cōstituebat urbem. Hunc autem præfectum urbis Au-
Cap. 37. gustus primum instituisse uidetur, ex Tranquillo in Augusto, Quóq; plu-
res partem administrandæ reipub. caperent, noua officia excogitauit: curam
operum publicorum, uiarum & aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo
Præfectus Latinarum. diuidēdi, præfecturam urbis. De Præfecto autem Latinarum Gellius libro
Cap. ult. decimoquarto, Præfectum urbi, Latinarum causa relictum, Senatum habe-
re posse Mutius negat, quoniā ne Senator quidem sit, neque ius habeat sen-
tentiæ dicendæ. Marcus autem Varro & Atteius Capito, ius esse Præfecto Se- G
Senatus per quos haberi poterat. natus habendi dicunt. Idem alibi. Varro eos ponit, per quos more maiorum
Senatus haberi soleret, eósque nominat, Dictatorē, Consules, Prætores, Trib.
Lib. 14. ca. 7. pleb. Interregem, Præfectum urbis. Ex his uerbis Gellij, Præfectus urbis & La-
Præfectus urbis. tinarum idem fuisse uidetur. De feriis Latinis Macrobius libro primo Sa-
Cap. 16. turn. Conceptiuæ, inquit, feriæ sunt, quæ quotannis à magistratibus uel sa-
cerdotibus concipiuntur in dies certos uel incertos, ut sunt Latinæ, Semen-
Latinæ feriæ. tinæ. Idem, Quare nec Latinarum tempore, quo publicæ quondam induciæ
inter Romanum populum Latinósque firmatæ sunt, inchoari bellum dece-
bat. Sensus est igitur, ut arbitror, Præfectum urbis olim constituendæ urbi H
creatum esse, deinde Latinarū causa plerūq; creari solitū: quod obseruabatur
quotannis. Quod autē hîc de quæstionibus publicis dicitur à Sylla institu-
tis, id Cicero ita scribit in Bruto de Carbone oratore loquens, Hic optimus
illis temporibus est patronus habitus, eóque forū tenente plura fieri iudicia
Quæstiones perpetuæ. cœperūt. nam & quæstiones perpetuæ hoc adolescēte constitutæ sunt, quæ
antea nullæ erant. Lucius enim Piso Trib. pleb. legem primus de pecuniis re-
petundis, Censorino & Manilio Consulibus, tulit. Quæstiones hîc pro iudi-
ciis publicis intelligi debent, quemadmodum suprà satis disseruimus.

Ex eadem lege, Paragrapho, Fuit post eos. I

Quem populus Rom. Sophyn appellauit.)

Sophi. Legendū Sophon. Sophi dicti sunt non modò sapientes, quales septem illi
æquales qui ἑπτὰ σοφοί, id est septem sapiētes dicuntur, sed etiā docti & acuti.
Vnde antiqui cum aliquē laudare uolebāt, Sophon appellabant. Hinc illud
Lib. 2. epistola 14. Plinianum in epistolis, Sequūtur auditores actoribus similes, cōducti & re-
dempti mancipes: cōuenitur à cōductis & redemptis, in media basilica tam
palàm sportulæ quàm in triclinio dātur: ex iudicio in iudiciū pari mercedē
Σοφοκλεῖς. trāsitur: unde iam nō inurbanè Σοφοκλεῖς ἀπὸ τοῦ σοφοὶ καλεῖσθαι dicuntur. Iisdem
Laudicæni. Latinum nomē impositum est Laudicœnis, & tamen crescit in dies fœditas K
utrâque lingua notata. Actores causarum (inquit Plinius) sportularum mer-
cede laudatores sibi redimebāt: qui orantibus succlamarēt sophos, id est sci-
Σοφός. tus, uel scitè potius circūflexa posteriore syllaba σοφῶς, ut cum dicimus scitè
Σοφῶς. Sophocleis. aliquid dictū, id est doctè & acutè. Ex quo Sophocleis Græco uocabulo di-
cti sunt illi, & Latinè Laudicœni, hoc est cœna pacta laudari sese iubentes.
Lib. 1. ad librum suum. Inde illud Martialis, Grande sophos, id est magna uoce acclamatum.

Et

A Et paulò pòst, de Marco Porcio, Paragrapho,
Sed plurimi filij eius.) Cato unicum filium superstitem reliquit. Plurimi igitur libri intelligendum, non plurimi filij. Hic est ille Cato elogio Liuiano clarus, lib. 9. de bello Macedonico, & Marci Tullij libro primo de Oratore. *Cato.*

Ex l. eadem, Paragrapho, Etiam Lucius Crassus.

Hunc Cicero ait Iurisconsultorum disertissimum.) De quo & Quinto Scæuola idem in Bruto ita inquit, Noli, inquam, Brute existimare his duobus quicquam fuisse in nostra ciuitate præstantius. Nam cum cōstet (ut antè dixi) consultorum alterum disertissimum, disertorum alterum consultissimum fuisse: sic in reliquis rebus ita dissimiles erāt inter sese, statuere ut tamen non posses utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcissimus, Scæuola parcorum elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiam seueritatis satis, Scæuolæ multa in seueritate non deerat tamen comitas. Cicero igitur non Publium Mutium Iurisconsultorum disertissimū dixit, sed Quintum Mutium huius filium, cuius meminit Pomponius sequenti Paragrapho. Ita hallucinatus uidetur Pomponius hoc in loco. Nam si de Crasso intelligas, eodem reuoluēre: fuit enim disertorū consultissimus, non disertissimus consultorum. *Lucius Crassus, & Quintus Scæuola.* B

C Et paulò pòst, de Seruio Sulpitio.

In causis orādis primū locū, aut pro certo post Marcū Tulliū obtineret.)

Lego, aut certè, pro aut saltem: quæ locutio frequentior est apud doctos, quàm ut egeat nunc exemplo: unum tamen nunc subit Ciceronis in Bruto, Quo enim, inquit, uno uincebamur à uicta Græcia, id aut ereptum illis est, aut certè nobis cum illis communicatum: de eloquentia loquens. *Aut certe.*

Ex eadem, paulò pòst.

Cúmq; eum sibi respondisse de iure.) Aut sensus nullus erit, aut respondentem legendum. De hoc Seruio & Cicerone Brutus ad Ciceronem ita inquit in Bruto Ciceronis, Mihi & tu uideris tātum iuris ciuilis scire uoluisse, quantum satis esset oratori: & Seruius eloquētiæ tantum accepisse, ut ius ciuile facilè posset tueri. Et paulò inferius Cicero ad Brutum, Sic enim, inquam, Brute existimo, iuris ciuilis magnū usum & apud Scæuolam, & apud multos fuisse: artem in hoc uno, quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem unam uniuersam tribuere in partes, latētem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primùm uidere, deinde distinguere, postremò habere regulam qua uera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæq; non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem ad ea quæ confusè ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi uideris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis: sed adiunxit etiam & literarum scientiam, & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillimè perspici potest: & reliqua quæ prosequitur Cicero, his consentanea quæ à Pomponio dicuntur. Vtinā uerò tres nunc Seruios haberemus pro sexcentis istis Accursianis, id est tres *Haloander legit respondentem.* D E *Dialecticæ laus.* *Discendi peritia.* *Leguleii carpuntur.*

ueros iustos germanósque,& (ut ita dicam) maiorum gentium Iurisconsul- F
tos, omnium disciplinarum politicarum cognitione instructos, pro spuriis
& degeneribus, & consultorum nomen emetitis: illorũ tamen iamdiu suc-
cidaneis. Huic Seruio Sulpitio in legatione defuncto Cicero statuã pro ro-
Philippica nona. stris ponẽdam à Senatu impetrauit, habita oratione illa quæ Philippica no-
na dicitur, in quam multa de Sulpitij laudibus congessit.

Ex eadem, de Cicerone.

Et eius extat oratio satis pulcherrima.)
Sanè, non satis cũ superlatiuo. Lego non satis, sed sanè, uel omnibus quæ uidi exemplaribus refragantibus.
Tranquillus in Cæsare, cap. 35. Cum Ptolemæo rege, à quo sibi tendi insidias G
Haloãder nec satis habet, nec sanè. uidebat, bellum sanè difficillimum gessit. Satis autem particula cum super-
latiua significatione dissidet. Et alioqui non pulcherrima tantum, sed etiam
Commendatio orationis pro Ligario. quàm pulcherrima oratio illa dici debuit, à Quintiliano maximè commẽ-
data. Admirari enim non cessat ille quosdam orationis eius locos, ut illum,
Quid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? &
reliqua. Et rursus illum, Quid autem agimus Tubero? Et ita illum, Suscepto
bello Cæsar, gesto iam ex magna parte. & reliqua. De hac oratione apud Plu-
Cæsar. tarchum in Tullio ita legimus, In causa Quinti Ligarij, quæ apud Cæsarem
Dictatorem acta est, fertur Cæsar ita animatus fuisse, ut Ligarium omnino H
pro cõdemnato haberet: & cum Cicero defensurus uenit, dixisse ad amicos,
Reum quidem damnare certissimum est, nihil tamen prohibet Ciceronem
Orationis uis audire. Verùm idem ille qui hoc dixerat, mox agente oratore, propositum
damnandi tenere non potuit. Prudentissima enim & artificiosa oratio cum
grãtia & plenitudine ad aures eius perueniens, tam uariè mentẽ eius affecit,
ut sæpe uultũ colorémq; mutaret. Vbi uerò ad cõmemorationẽ pugnæ de-
uênit, cum in accusatorẽ acriter cõuersus illa uerba dixit, Quid enim Tube-
ro, tuus ille gladius, & reliqua: eo ista dicente, Cæsarem ita extra se positum
& mente alienatũ ferunt, ut toto corpore excusso, libellos quos manu tene- I
bat, abiiceret: denique ui coactus cõtra propositum animi reum absoluit.

Idem de Tuberone.

Sermone etiam antiquo usus affectauit scribere.) Melius in quibusdam
Versus xij tabul. libris non usus, sed uersus legitur. Versus autem intelligendi. xij tabul. Hu-
iusmodi enim uersibus compositæ erant,
Apud Cic. de Legib. lib. 3. Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicariúe iubeat, Prætor esto.
Is iuris ciuilis custos esto. Huic potestate pari quotcunque Senatus cre-
uerit, populúsue iusserit, tot sunto.
XII. Duodecim. Vnde Cicero libro secundo de Legibus, Discebamus enim pueri xij. ut K
carmen necessariũ, quas iam nemo discit. Duodecim autẽ loquendi com-
paulo antè. pendio appellabantur leges xij tabul. ut hoc in loco Ciceronis. Et alibi apud
eundem, Iam cætera in duodecim, Minuendi sunt sumptus lamentationés-
que funeris, translata de Solonis ferè legibus. Huiusmodi autem uersus nõ-
nulli erant obscuri propter uerborum antiquitatem, ut ille,
Lessum, eiulatio funebris. Mulieres genas ne radunto, néue lessum funeris ergô habento.

Antiquarij

A Antiquarij autem homines dicti sunt qui uoces priscas & iam diu desi- *Antiquarij.*
tas curiosè consectantur, quo uerbo Tranquillus usus est: hos Græci φιλαρ- *In Augusto*
χαίους appellant. Huiusmodi scriptores nostra memoria quidã extirerunt us- *cap.86.*
queadeo in hoc uitio immodici, ut interpolandam linguam priscam susce-
pisse uiderentur. Quo nomine Tyberius ab Augusto sæpe reprehensus est,
de quo ita inquit Suetonius, Sed nec Tyberio parcit, exoletas interdum & *Ibidem.*
reconditas uoces aucupanti. Marcum quidem Antonium ut insanum in- *Verba exoleta fugiẽda.*
crepat, quasi ea scribentem quæ mirentur potius homines quàm intelligant.
Antiquarium quendam his uerbis Fauorinus apud Gellium reprehẽdit li-
B bro primo: Curius (inquit) & Fabritius, & Corũcanus antiquissimi uiri, pla- *Cap.10.*
nè ac dilucidè cum suis fabulati sunt: neque Auruncorum aut Sicanorũ, aut
Pelasgorum, qui primi coluisse Italiam dicuntur, sed ætatis suæ uerbis locu-
ti sunt. tu autem perinde quasi cum Euandri matre nunc loquare, sermone
multis annis iam desito uteris, quòd scire atque intelligere neminẽ uis quæ
dicas &c. Antiquarij etiam dicuntur, antiquitatis nondum exoletæ studiosi *Antiquarij.*
peritique, quotum scripta iucũda quadam rediuiuáque interdum antiqui-
tate ueluti distincta sunt: qualis fuit olim Salustius, & nostro tẽpore Theo- *Salustius.*
dorus Gaza, doctorum elogiis eo maximè nomine commendatus. Propter- *Theodorus Gaza.*
C ea Quintilianus libro primo, Verba (inquit) à uetustate repetita, non solùm *Cap.11.*
magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi maiestatem aliquam,
non sine delectatione. Nam & auctoritatem antiquitatis habent: & quia in-
termissa sunt, gratiam nouitati similem parant: sed opus est modo. Et paulò
pòst, Ergo ut nouorum optima erunt maximè uetera, ita ueterum maximè
noua. Iuuenalis, Ignotósque mihi tenet antiquaria uersus. *Saty.6.*

Ex eadem, de Massurio Sabino.

A Tyberio Cæsare hoc tamen illi concessum erat.) Hic locus in omni-
bus quæ uidi exemplaribus parum emendatè legitur. Ego uerò sic legendũ
D arbitror, A Tyberio Cæsare hoc tum illi concessum erat.

Et paulò pòst, de Labeone.

Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & cæteris operis sapien-
tiæ operam dederat.) Lego, Vt qui cæteris temporibus. Ingenij autem qua-
litate corruptum esse puto, fortasse pro facilitate.

Et paulò pòst, de Diuo Adriano.

Cum ab eo uiri prætorij peterent, ut sibi liceret de iure respondere: re-
scripsit eis, non hoc peti, sed præstari solere: & ideo si quis fiduciam sui ha-
beret, delectari se, populo ad respondendum se præpararet.)
E Hunc locum Accursius intelligendũ putauit, ut hoc peti à Principe ho-
nestè non possit, licet à Principe honestè concedatur. Ego uerò hoc dictum
apophthegmaticum esse puto: hoc sensu, ut Adrianus dicat, non se id expẽ-
sum beneficiis, sed acceptum potius ferre solitum esse. Hoc est, nõ existima-
re se beneficium iis conferre qui indultu suo de iure responderẽt, sed ab eis
accipere, ut quorum opera maximè delectaretur. Siquidem Spartianus de
eo ita inquit, Omnes professores & honorauit, & diuites fecit, licet eos quæ-

ſtionibus ſemper agitauerit. Poteſt autē & commodè ſic intelligi, Non hoc petendum eſſe à Principe, ſed efficiendum eſſe. Hoc enim præſtare ſignificat. F
Cicero in tertio Officiorum, Sin autem dictum nō omne præſtandum eſt: quod dictum non eſt, id præſtandum putas? id eſt, Si etiam non omnia im-
Præſtare. plenda efficiendáque ſunt, quæ in uenditione dicta ſunt. Præſtare enim per-
In proœmio lib. 1. nō procul ab initio. ficere eſt. Quintilianus, Quāuis non tam me uinceret præſtandi quod exigebatur fiducia, quàm negandi uerecundia. Senſus eſt igitur, Non oportere ueniam à Principe peti publicè reſponſitādi, ſed impetrandæ ueniæ ipſi ſatis eſſe documentum ſui dare, induſtriæque ſuæ unumquenque eouſque ſpecimen edere, ut uideatur præſtare implereq́; id munus poſſe. Proinde ſi quis G
ea fiducia fretus eſſet, in medium prodiret. Cicero lib. 3. de Oratore in perſona Craſſi loquens, Equidem ſæpe audiui de patre & de ſocero meo, noſtros quoque homines qui excellere ſapientiæ gloria uellent, omnia quę quidem tum hæc ciuitas noſſet, ſolitos eſſe cōplecti. Meminerant enim Sextū Aeliū,
Iuriſconſulti copiā ſui faciebant. M. uerò Manlium nos etiam uidimus tranſuerſo ambulantem foro: quod erat inſigne, eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus conſilij ſui copiam. Ad quos olim & ita ambulantes, & in ſolio ſedētes domi, ſic adibatur, non ſolum ut de iure ciuili ad eos, uerùm etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negocio refer- H
retur. Hæc fuit P. Craſſi illius ueteris, hæc Titi Coruncani, hæc Scipionis prudentiſſimi hominis ſapientia, ut ad eos de omnibus diuinis atque humanis
**apud.* rebus referretur: iidémque & in Senatu, & * ad populum, & in cauſis amicorum,
Præſtare fidē, & culpam, & cætera. & domi & militiæ conſilium ſuum fidémque præſtabant. Præſtare interdum accipitur à iuriſperitis, pro exitum rei in ſe recipere, uel alienæ culpæ diſpendium uelle luere: ut præſtare euentū, præſtare promiſſum alie-
Lib. 5. epiſtola 11. num. Sic Cicero ad Vatinium, De ſeruo Dionyſio, ſi me amas, confice: quācúque ei fidē dederis, præſtabo. Idē de Oratore lib. primo, Perge uero Craſſe: iſtam enim culpam quā uereris, ego præſtabo. id eſt, ego in me recipio. hoc I
ἐγγυᾶσθαι. Græcè ἐγγυᾶσθαι dicitur. Demoſthenes, τοῦτο τοίνυν ἐπιδείξω τὸν κήρυκα ἐρωτῶντος Αἰσχίνη, τίς ἀγορεύειν βούλεται, οὐ τίς αἰτιᾶσθαι περὶ τῶν παρεληλυθότων, οὐδὲ τίς ἐγγυᾶσθαι τὰ μέλλοντα
ἀναδέχεσθαι. ἔσεσθαι. Id eſt præſtare rerum futurarum euentum. Dicitur & ἀναδέχεσθαι.

Ex lege ſecunda, de Legibus.

Lex eſt cui omnes homines, & reliqua.) Hæc uerba in antiquis exemplaribus non leguntur, ſed lacuna relicta eſt textu Græco implenda, quēadmodum & in multis Pandectarum locis, pleríque autem eiuſmodi ſunt, ut expleri non poſſint, cum ab auctoribus qui hodie extant, repeti nequeant. Hic
Demoſthenes uerò locus facilè reſtitui poteſt ex Demoſthene, cuius hodie orationes ex- K
tant numero ſupra ſexaginta. Hic eſt ille Demoſthenes orator nobilis, qui bonam partem orbis gloria ſui nominis impleuit. Is igitur in oratione quę in Ariſtogitonem prior inſcripta eſt, ita inquit, καὶ τοῦτ' ἐστὶ νόμος, ᾧ πάντας προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλά, καὶ μάλισθ' ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη
Lex. κοινή, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν πόλει. Id eſt lex, cui omneis homines obtēperare conuenit,

A conuenit,cum ob alia multa,tum uel eo maximè,quòd lex omnis inuetum quidem ac munus deorum est, decretum uerò hominum prudentium: adhæc flagitiorum consultorum inconsultorúmque emendatio: conspirantis denique ciuitatis conuentum, ad cuius præscriptũ omnes in ciuitate agentes,uitam instituere par est. Aristot.lib.3.Politic. καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ, καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ' οὐχ οἷος ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. Lex est,inquit,consensus,ut Lycophron Sophista dixit,sponsor inuicem iuris inter ciues,sed qui ciues bonos iustósque efficere nõ possit. Cicero lib. secundo de Legibus,Lex est iustorũ iniustorúmq; distinctio,ad illam anti-
B quissimam & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos. Idem libro primo. Lex est ratio summa,insita * à natura,quæ iubet ea quæ facienda sunt,prohibétque contraria. Eadem ratio cum est in hominis mente confirmata & confecta, lex est. Itaque arbitrantur prudentiam esse legem,cuius ea uis sit,ut rectè facere iubeat,uetet delinquere. Eámque rem illi Græco putant nomine à suum cuique tribuendo appellatam, ego nostro à legendo. Nam ut illi æquitatis,sic nos delectus uim in lege ponimus. Et paulò pòst,Sed quoniam in populari ratione omnis nostra uersa-
C tur oratio,populariter interdum loqui necesse erit: & appellare eam legem, quæ scripto sancit quod uult,aut iubendo,aut uetando. Constituendi uerò iuris ab illa summa lege capiamus exordiũ,quæ seculis * omnibus antè nata est quàm scripta lex ulla, aut quàm omnino ciuitas constituta. Lex(inquit Cicero)à Græcis νόμος παρὰ τὸ νέμω,id est à tribuo dicta est, Latinè à legẽdo. Inde εὐνομία dicta,quasi recta iuris legúmque constitutio:quo nomine dea illa uocatur,quam Demosthenes alteram iudiciorum præsidem facit, ut superius diximus. Et εὔνομοι populi dicuntur,qui recta legum institutorúmq; ratione utuntur. Hac,ut uidetur,Eunomia Gallia nõ regitur:in qua multa fla-
D gitiorum impunitas,& rara præmia uirtuti. ubi nulla arx bonis munita,nulla perfugia improbis obstructa:ubi tanta calumniarum licentia,tam ambagiosi litium anfractus. ita iuris reddendi ratio constituta, ut modestissimo cuique & innocentia prædito ius suum obtinere plerunque non liceat: aut certè in illis mæãdris forẽsibus hærere, in labyrinthosis dilationum finibus consenescere: ueteratorias pragmaticorum imposturas, plurima iudicũ fastidia,fastúsque quorundam perpeti,mille indignitates deuorare necesse sit. Quas tot tantásque molestias ut quisque optimi est stomachi, id est æquissimi animi, ita ægerrimè concoquit. Et sanè cur hoc illi querantur, quibus
E in forensi pistrino molam uersare aliquãdiu contigit: quod ut uir bonus ac studiosus faciat,ne Crœsi quidem fortunam mereat. Tametsi cõsilium hinc anceps,neq; si maximè cupias,hoc loco deprehensus facilè te explicare hinc possis. Litium fugitantem te ostenderis? omnis undique uicinia quasi ex composito negocium facessere tibi adorietur. Agellum tuũ improbè uindicanti,de iure tuo litium tædio decesseris? iamiam de latifundiis,mox de focis & lare familiari dimicandum tibi erit. Rursus litigiosis & improbis cor-

* in

Lex unde dicta.

* cũpluribus.

Eunomia.

Eunomi.

Pragmaticorum impostura.

In dysnomiã Franciæ.

Litium miseriæ.

nua obuerteris? ad hanc fori molestiam aliquandiu deuorandam animum induxeris, salus tibi multa tranquilliori uitæ atque etiam postremùm dicenda. Ad unam te pugnam aut alteram æternæ pacis desiderio confirmaueris? bellum æternum aliis super alia prœliis consertum, nec rei tuæ familiari incruentis habebis. In hoc enim certamine ut prælio sæpe (nec id tamen citra puluerem sudorémque, ut aiunt) sic bello nūquam uincitur. Siquidem causæ aliis super alias sententiis confossæ, quásque tu iugulatas putes, restibili fertilitate multiplicatò reuiuiscunt, iuráque damnata & confecta, aduocatorū solertia quasi recidiua pullulant. Proinde aut Autolyci tibi uicini expectādi, aut dicarum mucrones iugiter intentandi, & sæpe digladiandū. Sic enim moribus receptum est, ut patrimoniorum ueluti redundantem sanguinem forensis illa exorbeat, non missura cutem nisi plena cruoris hirudo, id est litium ducendarum necessitas, alendíque ordinis hominū controuersiis uictitantium. Positis autem hinc & inde calculis, si rectè ratiocinaberis, ancipitem rationem inuenies. Vtrum enim consilium ceperis, ex re utraque (ut arbitror) parem in fraudem incides. Hoc autem uitium non tam unius aut alterius prouinciæ est, quàm temporis & ætatis: cui causam dederunt & materiam tot uolumina iuris enarratorum & interpretum, in perniciem ipsa & captionem mansuetorum ac simplicium hominum excogitata. Hæc igitur est illa quæ ab eadem origine δυσνομία dicitur, peruersa iuris legúmque constitutio, Eunomiæ è regione posita: quam Hesiodus poëta Ataæ, id est offensionis & noxæ contubernalem appellat, δυσνομίην ἄτην τε συνήθεας ἀλλήλῃσιν. Aten autem, id est noxam, dæmonem esse humano generi noxium, Homerū existimasse constat, hoc carmine libri noni Iliados, φθάνει δέ τε πᾶσαν ἐπ' αἶαν, βλάπτουσ' ἀνθρώπους. Grassatur (inquit) Ate per uniuersam terrā hominibus infesta. Hanc Aten dæmonem esse humano generi infensum & aduersariū, qui diabolus dicitur, auctor est Sudas. ἄτη (inquit) ὁ διάβολος ὁ ἀντικείμενος. Eius autē lapsum è cœlo Homerus libro xix. Iliados describit.

Autolyci.

Horat. in arte poet.

Iuris uolumina in perniciē simplicium.

Dysnomia.

Ate. ἄτη.

Noxa.

Diabolus.

Ate de cœlo deturbata.

F G H I

αὐτίκα δ' εἷλ' ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
χωόμενος φρεσὶν ᾗσι, καὶ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον,
μήποτ' ἐς Οὔλυμπόν τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
αὖτις ἐλεύσεσθαι ἄτην, ἣ πάντας ἀᾶται.
ὣς εἰπὼν ἔῤῥιψεν ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
χειρὶ περιστρέψας, τάχα δ' ἵκετο ἔργ' ἀνθρώπων.

Quos uersus sic latinos fecimus:

Protinus abripuit speciosis crinibus Aten
Iuppiter, adiurátque instinctus sanctius ira,
Haud iterum posthac stellantis culmina cœli
Scansuram esse deam, quoniam esset noxia cunctis.
Ilicet hoc dicto superis ibi feruidus Aten
Sedibus exturbat, mortaliaque lapsa lacessit.

K

Propterea Bessario lib. 3. in calumniatorem Platonis, de Platone & Aristotele loquens, Luciferum uerò (inquit) sua culpa eiectum in terram, execrandúmque,

Luciferi lapsus.

Ex lege secunda, De legibus. dúmque,

A dúmque, illi quoque didicerant ab Homero suo theologo: qui siue beneficio quodam naturæ, siue Mosis Prophetæ scriptis, carmine suo exposuerat lapsum Luciferi, quam ille Aten appellat. Quàm malè igitur cum iis agi populis existimandú est, qui dysnomia reguntur, Atæ, id est noxæ, contubernali? Solon, qui sapiens unus ex septem, & legum scriptor solus ex septem *Solonis resp.* fuit, is remp. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna, si Ciceroni credimus in quadam ad Brutum epistolà. Propter quod Democritus duos esse *Epistola 15.* omnino deos censuit, pœnam & beneficium, ut auctor est Plinius lib. 2. na- *Dij Democriti.* turalis historiæ. Quonam modo igitur Galliam, & multas Christiani no- *Cap. 7.* B minis prouincias, rectè atque ordine constitutam habere remp. ciuilémque *In indignos sacerdotio.* defendemus: in quibus (ut reliqua nunc mittamus) primorum ordinum sacerdotia, id est doctrinæ uirtutísque præmia, in homines interdum Latinè infantissimos nō singula, sed bina, terna, & plura congeri uerius quàm conferri uidimus: quosdam tam stolidos, tam inerteis, tam literas uirtutémque perosos, tanta morum nequitia (nihil enim significantius dicere possum) senescendo obbrutescentes, ut facilè animam illis pro sale datam esse à naturę *Animæ quibusdam pro sale.* munere credas: ideo tantū scilicet, ne putrescerent, ut de suibus animali stolidissimo dictitatū est: qui certè non tam his honoribus ornati quàm obru- C ti olim esse uidentur iniquis oneribus. Quid aliud tandem ipsi quàm terræ inertia pondera (ut inquit Homerus) nunquā non nihil agentes, ut uno uerbo absoluam, sponsi Penelopes, magno fortunæ crimine oculis hominum incurrentes? Qui cum ipsi ad Pontificatus nō uenerint, sed uel obrepserint, uel irruperint: tamen se nobis colendos inter digniores obiiciunt, sacrosanctos sese, & delicias Christi, & reuerēdos, & (quod sæpe cachinnos excitauit) patres à grauitate morum appellitantes: ídque ipsum etiam credere conniuentibus oculis instituto publico cogimur. Sunt quorum humeris ista sedeant, inquis: sunt certè, iíque nō pauci, quos ab ista turba dignitas oris exi- D mit, & morum modestiæque maiestas. Alioquin quî fieri posset, ut primaria illa dignitas tandiu sacrosancta esse posset? Sed hoc non est in pluribus: & futurum mox uidemus, ut quorūdam indignitate honoratissimus ordo in ordinem cogi possit. Honestiorum igitur interest, tantam indignitatem nō sileri. Quorundam enim tenebræ, totius ordinis splendori officiūt. Age uerò ut hoc etiam missum faciamus, quonam modo præterea administrandæ reipublicæ nostræ rationem tueri possumus quasi rectè institutam? Etenim si Aristoteli credimus lib. 4. Politicorum, duplex est Eunomia, una quidem *Eunomia duplex.* recta iuris cōstitutio, altera uerò rectè iuri constituto obtemperatio. Neque E enim satis est bene institutam positámque esse rationem reipublicæ, nisi & hoc omnibus persuasum sit, institutioni tali omnino parēdum esse. Διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑποληπτέον εἶν, τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις, ἑτέραν δὲ τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους οἷς ἐμμένουσι. Nos uerò nec rectè satis institutam ciuilitatis rationē habemus, quatenus etiam per monarchiam licet, ut suprà diximus: nec si quæ leges nostrę commodè positæ sunt (ut certè iamdiu permultæ sunt) parendum eis hoc tempore censemus. Quotus enim quisque est, qui modò in aula interiore

alicuius sit nominis, aut etiam ex eorum gente, qui in aula præpotẽtes sunt: F
qui non se dignum censeat, quem propter, leges & constitutiones, quantũuis graui sanctione munitæ, uiolari debeant? Cum tamen (ut Cicero inquit in oratione pro Cluentio) mens & animus & consilium & sententia reipublicæ posita sint in legibus. Et ut corpora nostra sine mente, sic respublica sine lege, suis partibus ut neruis ac sanguine & membris, uti non potest. Legum ministri, magistratus. Legum interpretẽs, iudices. Legum denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. Enimuerò eam demum bene regi rempublicam credendum est, in qua qui gubernacula summæ rei tenent, excutere nouerunt quem cui potissimum muneri præfici par sit, ut G
inquit Persius,

Legum præstantia.

Satyr. 5.

- Dignoscere cauti
Quid solidum crepet, & pictæ tectoria linguæ.

Alioqui si res ex cuiuslibet potentis sententia statuatur: in consilium interdum adhibẽtur homines aut ueteratores, aut nebulones, aut redempti etiã laudatores: nonnulli usqueadeo aut effusi, aut præposteri, ut uel muscã leo-
ninis laudibus obruere se non sentiant, ut inquit Firmianus: aut ut Clytæmnestram etiam Busirimque laudare, Socratem uituperare non dubitent, ut Polycrates quondam fecit. Cæterùm & hæc & alia administrandæ reipublicæ errata, quæ nostra memoria Gallicam rempublicam fœdè diuexauere, feliciore aliquo principatu, atque adeò hoc ipso, quo nunc regimur, emendatum iri spes est. Indicia enim iam multa, nec ea obscura ab aula affulserunt aduentantis iamiam melioris æui, si modò diuina benignitas reip. Principẽ, Principi mentem istam ad extremum seruauerit, atque menti isti Principis aulicum istud consilium non defuerit. Vnum est omnino uitiũ inexpiabile, &(ut ita dixerim) deploratum, ita multos magnósque assertores habet, & in dies serpit, ut ea solent ulcera quæ Chironia à Galeno & Cacoëthe dicũtur. Id uerò quale quantúmque sit, Isocratis uerbis intelligi poterit in ea oratione quæ inscribitur Areopagiticus, cuius ego locum quẽdam latinum ut potui feci. De Areopago enim loquens (de quo alibi uidẽdum) in hanc propemodum sententiam inquit, Maiores autem nostri Areopagiticum consilium Atheniensium moribus ad omnem modestiã componendis cum imperio & potestate præesse uoluerunt, haud dubiè existimantes longè illos falli, qui apud eos demũ populos optimos esse uiros arbitrantur, apud quos leges exquisitissima scribentiũm diligentia latæ sint. id quod si admittatur, nihil iam obstiterit quò minus similes moribus omnes Græciæ populi euadãt, utpote cum scriptas leges in omnes protinus populos propagari exemplarium traducibus facile sit. Sed enim illi nõn ex hisce inuentis incrementa uirtutis proficisci, sed ex uitæ quotidianæ potius institutis existimarunt. Quippe multitudinẽ similem euadere iis moribus necesse est, quibus moribus singuli instituti sunt. Nam quod ad legum multitudinem atque exactiorem circa eas diligentiam attinet, indicium certè hoc ipsum est parum bene cum ciuitatibus illis agi: Multitudinem enim legum, ueluti cancellos

Lib. 3. ca 17.

H

Chironia ulcera.

Cacoëthe.

I

Areopagitarum consilii.

K

De multiplici & exacta cõmentatione ac interpretatione legum.

Ex lege secunda, De legibus. quosdam

A quosdam flagitiis hominum circundatos existimari necesse est. Atqui ciuitates recta reip. ratione constitutas, haudquaquam porticus scriptarũ legum plenas habere, sed in animis potius condita iura tenere expedit. Neque uerò decretorum redundanti copia, sed compositione morum præclarè urbes commodéque habitantur. Homines enim perperam educati, iura quālibet exactè perscripta facilè præuaricari poterunt: rursusque rectè homines instituti, uel deterius positis acquiescere facilè sibi persuaserint. ἐπεὶ τάχ' πλήθη καὶ τὰς ἀκριβείας τῶν νόμων σημεῖον εἶν τοῦ κακῶς οἰκεῖσθαι τὴν πόλιν αὐτήν. ἐμφράγματα γὰρ αὐτοὺς ποιουμένους τῶν ἁμαρτημάτων πολλοὺς γίγνεσθαι τοὺς νόμους ἀναγκάζεσθαι. δεῖ δὲ τοὺς δ' πολι-
B τευομένους, οὐ τὰς στοὰς ἐμπιμπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. Ex his (ut opinor) tanti auctoris uerbis intelligimus Eunomiam, id est rectam felicémque iuris constitutionem, haud immensis innumerísque librorũ uoluminibus constare, sed emendata potius ratione uitæ publicè transigendæ. Quanta igitur humani generis pernicie posteriorum deteriorúmque seculorum moribus receptum esse arbitramur, ut cuiuis qui modò se professorē iuris dicere possit, liceat per publicam cōniuentiam leges nobis alias atque alias quotidie ferre, & ueluti terræ, mari, populis imperitare? Id est enim nimirum ad Pandectas & reliqua Imperatorum Pontificúmque monumen-
C ta, per se satis numerosa uolumina, sexcenta certatim uolumina commentariorum, commentitiorúmque adeò addidisse, quæ iam in eam ipsa auctoritatem uenerint, ut pro legibus decretísque citentur. Vsqueadeo nihil intemerabile, nihil sacrosanctum ingenia scripturientia duxerunt, ne Iustiniano quidem in Codice suo imperatoria potestate seuerissimè interminante alrero etiā edicto, quod maximè mireris, ne reclamante quidem dissentientéque Accursio. Proinde Iustinianus cum Triboniano (atque etiam cum Paulo, Vlpiano, & reliquis illis iuris condendi proceribus, qui ex officina Papiniani tanquam ex equo illo Troiano prodierunt) si qua fortè ad eum
D fama huius indignitatis peruenit, nimirum nunc miser exclamat ut Stentora uincere possit, aut potius quātum Gradiuus Homericus, exclamat inquā satyricum illud, Tenet insanabile multos Scribendi cacoëthes. Hoc igitur malum, id est praua pertináxque ambitio, quę animis iurisperitorum nostri temporis ac memoriæ auorúmque insedit, non aliter domari quasi ulcus cacoëthes potest, quàm si ferro cauteréue percutiatur, id est si ad uiuum usque resecetur: aut paulo clementius, ut certum nec magnum numerum interpretum iuris utriusque habeamus, reliquorum planè auctoritas abrogetur: uel etiam ut uolumina ipsa Vulcano consecrentur. Sic enim, ut arbitror,
E Iustiniani iurísque conditorũ manibus bellissimè parentari potest, qui tam ipse imperia sua pro nihilo duci utique indignatur, quàm hi scripta sua lamentantur commētitiis scriptis fœdari: simul humaniorum disciplinarum auctoribus hónos haberi, quorũ isti scripta, eorúmque sequaces, homines in uniuersum Mineruæ crassioris, nihil ad uitam degendam pertinere arbitrantur, ut parum quæstuosa, ídque ipsum palàm dictitare non dubitant, ut est rusticitatis impudentia. Sed enim transuersum me rapi quodam ueri-

De multis legum uoluminibus.

Librorũ iuris multitudinē obesse.

Iuuenal. Satyr. 13.

Iuuenal. Satyr. 7.

tatis aquilone ſentio:cum tamen huius noſtri operis inſtitutum poſcere ui- F
deretur,ut blandioris cuiuſdam orationis fauonio uelorum ſinus orationis
panderem. Certè præter inſtitutum aura quadam indignationis ſolicitante
prouectus,nimium me à portu emerendi fauoris receſſiſſe uideo.Neque ta-
men odimus quenquam, nec inuiſos nos cuiquam uiciſſim eſſe putamus.
Verùm hæc atque alia non minora reipublicæ ulcera uiderint ij aliquādo,
ad quos reipublicæ conſtituendæ cura pertinet: quæ tamen attingi à quoli-
bet non debent: manus enim quaſdam Chironias atque Pæonias poſcunt.

Naturæ lex. Aeterna lex. Summa lex. De Legibus lib. 2.

Vt ad rem reuertamur,quod theologi legem naturæ uocant,Cicero ſum-
mam legem uocauit in loco ſuperius dicto:alibi autem legem æternam,his G
uerbis,Hanc igitur uideò ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legem neq;
hominum ingeniis excogitatam,neque ſcitum aliquod eſſe populorum,ſed
æternum quiddam quod uniuerſum mundum regeret imperandi prohi-
bendíque ſapientia.Ita principem legem illam & ultimam,'mentem eſſe di-
cebant omnia ratione aut cogētis aut uetantis dei:ex qua illa lex, quam dij
humano generi dederunt,rectè eſt laudata. Eſt enim ratio mēnſque ſapien-

Laudatum.

tis ad iubendum & ad terrendum idonea. Laudata pro uocata à Cicerone
dictum eſt uerbo iuris,de quo alibi dicendum. Noſtri igitur philoſophi le-

Lex naturæ.

gem naturæ appellant rationem communem cultum unius dei dictantem, H
hominúmque inuicem charitatem,quam in communē ſenſum, id eſt no-
tiones anticipatas cadere uolunt,ut alibi diximus.Cicero ſummam & æter-
nam legem appellat prudentiā illam rationémque communem naturæ hu-
manæ ingenitam, quaſi particulam quandam diuinitatis: quæ ſectādæ no-
bis auctor eſt iuſtitiæ,auerſandæq; iniuſtitiæ. Mentem enim mundi Stoici

Pronœa. Mens mūdi.

πρόνοιαν,id eſt prouidentiam appellauerunt,quem deum eſſe putabant,ut do-
cet Cicero libro ſecundo de natura Deorum. Vnde Quintilianus de deo lo-

Prouidentia. Cap. An oratori futuro neceſſaria ſit plurium artiū ſcientia. Lib. 10. ca. 1.

quens Prouidentiam ferè dicit,ut in primo,Oratione,inquit,nihil præſtan-
tius homini dedit Prouidentia. Et alibi de Cicerone loquens, Dono quodā I
Prouidentiæ genitus in quo omneis ſuas uires eloquentia experiretur. Ex ea-
autem mente,quæ & prouidentia dicitur, animos humanos defluxiſſe aie-
bant, quaſique deſtillaſſe.Vnde Iuuenalis Satyra decimaquinta,

* à

Senſum * ex cœleſti demiſſum traximus arce:
Cuius egent prona,& terram ſpectantia:mundi
Principio indulſit communis conditor illis
Tantùm animas,nobis animum quoque,mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præſtare iuberet.

Ex lege tertia. K

Iura conſtitui oportet,ut Theophraſtus ait,in iis quæ entonyma frequē-

Pandectæ Piſanæ.

ter accidunt.) Nos cum eſſemus Florentiæ,Pandectas Piſanas (quas archety-
pos eſſe putant) in palatio uidimus,ſed raptim,& quaſi per trāſennam,ut di-
citur,prætereuntes.Has ſi aliquot diebus ocioſè nobis tractare licuiſſet,pau-
ca,ut exiſtimo,loca non intellecta reliquiſſemus,tametſi lectu ſint perdiffi-
ciles,literis iam multis in locis exoleſcentibus, uerbíſque non interpunctis.

In

A In his autem hunc locum ita ſcriptum legimus: Iura cōſtitui oportet (ut dicit Theophraſtus) in his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidūt, non in iis quæ ἐκ παραλόγου. id eſt in iis quæ plerunque accidunt, non in iis quæ nec opinato, uel præter hominum opinionem. Huc pertinet Solonis illud dictum, cuius meminit Cicero in oratione pro Roſcio Amerino: Solon, inquit, cum interrogatus eſſet, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui parentem necaſſet: reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe. Dicitur ſapiēter feciſſe, cum de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non erat: ne non tam prohibere, quàm admonere uideretur.

Iura in quibus conſtituēda. *Solonis prudentia.* *Parētem necare.* *Lex de quibus ferenda.*

B Ex lege, Legis uirtus.

Legis uirtus hæc eſt, imperare, uetare, permittere, punire.) Quintilianus in ſeptimo, Lex, inquit, omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut uetat, aut permittit. Quod autem ſequitur, Iura nō in ſingulas perſonas ſed generaliter conſtituuntur, ſumptum id eſt ex duodecim, ubi ſic cauebatur, Priuilegia ne irroganto. Quæ uerba Cicero libro tertio Legum referens, ita inquit, Tum leges præclariſſimæ de duodecim tabulis trāſlatæ duæ: quarum altera tollit priuilegia, altera de capite ciuis rogari, niſi maximo * comitio uetat. Maiores enim in priuatos homines ferri leges noluerunt: id eſt C enim priuilegium: quo quid eſt iniuſtius? cum legis hæc uis ſit, ſcitum & iuſſum in omnes, ferri de ſingulis * centuriatis comitiis uoluerunt. Deſcriptus enim populus cenſu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet * in ſuffragium conſilij, quàm fuſè in tribus conuocatus. Sed hæc uerba corruptè uulgo leguntur, ut pleraque in illis libris. Gellius libro decimo, Neque de imperio Cn. Pompeij, neque de reditu Ciceronis, neque de cęde Publij Clodij, neque alia id genus populi plebíſue iuſſa, leges uocari poſſunt. Non ſunt enim generalia iuſſa, neque de uniuerſis ciuibus, ſed de ſingulis concepta: quocirca priuilegia potius uocari debent, quia ueteres priua dixerunt, quæ nos ſingu- D la dicimus. Cicero in paradoxo quarto, Sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exul? Familiariſſimus tuus Cornificius de te priuilegium tulit, ut ſi in opertum Bonæ deæ acceſſiſſes, exulares. Idem pro domo ſua, Quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti? uetant leges ſacratæ, uetāt duodecim tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id eſt enim priuilegiū. Ex ſupradictis apparet nos non ſatis intelligere quid ſit priuilegiū, qui nihil aliud eſſe credimus quàm prærogatiuam, & principum indultum. Idem de proſcriptione ſua loquēs, Licuit tibi ferre non legem, ſed nefarium priuilegium. Priuilegia igitur, id E eſt leges ad priuos homines ſingulóſq; pertinentes, non niſi centuriatis comitiis irrogari poterant, quæ Cicero libro de Legibus ſupradicto Magna comitia appellat. Enimuero ad hunc titulum pertinere illud Liuianum arbitror libro quarto de bello Macedonico: Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt: id modo quęritur, ſi maiori parti & in ſummam prodeſt. Si quod cuiquā priuatim officiet ius, id deſtruet ac demolietur: quid attinebit uniuerſos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ ſunt, poſſint? Verba ſunt Cato-

Legis uirtus. *Cap 6.* *comitiatu alij comitatu.* *Priuilegium.* *Iuſſum.* *niſi centuriatis comitiis noluerūt.* *ad* *Cap. 20.* *Priuilegium.* *Priuilm.* *Priuilegium.* *Pro domo ſua* *Centuriata comitia.* *Magna comitia.* *ſtatim ab initio.*

nis legem Oppiam tuentis. Contra quem Valerius Tribunus plebis ita inquit, Ego enim quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam aut usus coarguit, aut status aliquis reipublicæ inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desiderauerunt leges, mortales (ut ita dicam) & temporibus ipsis mutabiles esse uideo. Quæ in pace latæ sunt, plerunq; bellum abrogat: quæ in bello, pax: ut in nauis administratione, alia in secunda, alia in aduersa tempestate usui sunt. F

Ex lege, Non possunt.

Si quis omnes species quæ hac lege comprehendi possunt, scire cupit, legat Quintilianū lib. septimo, ubi de syllogismo & ratiocinatione loquitur. G

Et quod distat uerb. ab intel.) Ex. l. Fraus.

Petrus Crinitus. Cum aliquando apud Petrum Crinitum Florentinum essemus, hominē & comitate & doctrina singulari præditum, cuius nunc liber de Honesta disciplina, aliique suauissimi in manibus habentur, inter contrectandos nonnullos eius libros in quaternionem incidimus manu Politiani scriptum: in quo annotationes paucculæ erant, consulta (ut uidebatur) obscuritate congestæ, ut si fortè interciderent, à nullo legi possent. sic enim erat ingenium hominis. pleræque tamen frigidæ scrupulositatis, & contemnendæ. Has cùm celeri lectione per Criniti facilitatem saltuatim percurrere nobis licuisset, (Strati enim frenatique equi ad uestibulum nos expectabāt, & ille me amicitiæ causa ad mansionem primam deducturus erat) unum tantùm & alterū locum, quæ ad hoc nostrum institutū pertinerent, memoriæ mandauimus: quorum hic unus erat. Sic autem Politianus legebat ex Pandectis Pisanis, Et quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc distat fraus, & reliqua. Id est, quod distat dictum à sententia. Sic autem esse ab Vlpiano scriptum facilè mihi persuadeo, quandoquidem in antiquo exemplari tria illa uerba desunt. H

Ex lege, Princeps. I

Princeps legibus solutus. Aristotelis laus. Princeps legibus solutus est). Aristoteles libro tertio Politicōn, huius dicti rationem memorabilem afferre mihi uidetur. Est enim is auctor, qui res omnes ratione & uia scientificè tractare solet, eas etiam quæ sui natura artificiosè tractari non posse uidebantur. Is igitur in eo libro in hanc propemodū sententiam inquit, si tamen rectè uertimus, In republica autem optimè constituta is demum ciuis esse dici debet, qui & regere & regi, & uoluntate & aptitudine ad uitam paratus est secundum uirtutem agendam. Agedum sit aliquis unus, aut uno etiam plures (pauciores tamen quàm ut ciuitatis numerum implere possint) tanto cæteris uirtutis exuperantia præstantes si plures sint, aut præstans si unus sit, reliquorum ut uniuersorum uirtus cum illius aut illorum non sit comparabilis: dico, inquit, huiusmodi uiros non iam ciuitatis partem existimandos esse, quippe iniuriam illis haud dubiè factum iri credendum est, si æquas ferre partes digni ipsi uidebuntur, tanto cæteris inæquales uirtute, ciuilique facultate. Huiusmodi enim quasi deum quendā censeri inter homines par est. Proinde legum quoque lationem inter æquales K

A leis necesse est esse & genere & facultate ciuili. In illos autem huiuscemodi nulla est prorsus legislatio: quippe qui ipsi lex sint. quàm enim ridiculū fore putemus eum, qui legem de huiusmodi ferre aggrediatur? Quare ciuitates illæ quæ populari imperio administrantur, non aliam ob causam Ostracismon excogitauerunt, utpote quæ omnium maximè rerumpublicarum ciuilem consectentur æqualitatem. Etenim qui apud eas plus æquo præualere cæteris aut opibus aut necessitudinibus numerosis, aut ciuili facultate uidentur, solum eos uertere exilij causa ad certum quoddā tempus adigunt. ἀδικήσονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, ἄνισοι τοσοῦτον κατ' ἀρετὴν ὄντες, καὶ τὴν πολιτικὴν δύνα-
B μιν. ὥσπερ δὲ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ τοὺς ἴσους καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δυνάμει. κατὰ δὲ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος, αὐτοὶ γάρ εἰσι νόμος. καὶ δὲ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν. καὶ τὰ λοιπά. Quid sit autem Ostracismus, id est Atheniēsium exilium, docet planè Plutarchus in Aristidis uita. Enimuero quod Aristoteles de æqualitate generis dicit inter ciues, uidendum quò pertineat, ne nimium sibi isti placeant Cecropidæ: qui beatos sese putant esse, nobilioresque Codro, si holosericati & machærophori conspiciātur, reiecta in humerum ueste subnixi, grassantes magis quàm ingredientes, interim proteruè obuium quęque protrudentes: quibus ad no-
C bilitatem facere uidetur præter literarum omnium ignorantiam & odium, prædictis etiam respondens & consentanea uerborum improbitas, quasique castrensis uel aulica potius eloquentia: sed quæ proteruissimum quęque maximè deceat, inter modestas aures ipsa putidissima. Aristoteles igitur libro quarto Politicôn, Cum tria sint, inquit, quæ de æqualitate ciuili contendant, libertas, opulentia, uirtus. (Nam quartum, quod uocant generis nobilitatē, ex duobus concretum est. Est enim generositas, opes cum uirtute uetustę.) Cum igitur tria hæc de æqualitate contendant, manifestum est duorū mixturam, id est opulentorum atque inopum, ciuilitatem esse dicendam: trium
D uerò Aristocratiam, id est optimatiū statum. Idem libro tertio, εὐγένεια γάρ ἐστιν ἀρετὴ γένους. Generositas enim, inquit, uirtus est generis. Age cùm quinq; sint genera regni, quintum genus est quod παμβασιλεία dicitur, quasi dicas regnū numeris omnibus dominationis absolutum: cuiusmodi erant Reges, Principes Romani Vlpiani tempore, nihil iam priscæ ciuilitatis retinētes, omnia arbitrio suo statuentes: ut & nunc Reges nostri sunt, qui omnia in potestate habent, quique (ut Homericus ille Iupiter) quoquo sese uerterint, omnia circumagunt, nutu etiam solo omnia quatientes: denique humani Ioues (ut inquit Plautus in Casina) sed qui tamen hominum more emoriantur. Hoc
E autem regni genus est, inquit Aristoteles, cum unus omnium potestatē habet tum communium tum publicarum rerum, nō aliter atque ciuitas una, aut populus unus habent. Hæc autem species quinta, œconomica est ratione instituta. Vt enim œconomia regnum est domesticum, sic regnum œconomiæ est ciuitatis aut populi unius aut plurium, id est domestica dispensatio. Propterea reges Persarum non reges, sed tyranni esse censebantur, qui populos sibi subditos seruos esse existimabāt, non liberûm loco familiæque

Legislatio.
Ostracismus.
Ciuium inter se æqualitas.
Holosericati. Machærophori.
Nobiles carpuntur.
Nobilitas.
εὐγένεια.
Generositas.
Pambasilia.
Reges Galliæ
Ioues humani.
Act. 2. Sce. 5
Oeconomia.
Persarum tyranni.

habendos.Plutarchus,καὶ ὅτι πρέπει βασιλεῖς πάντας ἀγαθοὺς ἄλλους πολλῶν τῆς αὐτοῦ γυναι- F
κὸς,εἰς μάλιστα δεσπότης ἀσφαλεῖ εἶν. Ex ſupradictis igitur demonſtrari poteſt(ut ar-
bitror)Principem non modò legibus eſſe ſolutum,id quod Vlpianus dixit,
ſed etiam legibus non teneri. Iam primum cum leges ferri debeant in homines genere facultatéque omni politica æquales, nec legibus teneátur qui multò cæteros rebus his præſtare uidentur, reges autem generoſitate,id eſt opulentiæ antiquitate, & claritate natalium nemo omnium æquare poſſit aut contendat, uirtute porrò & animi & corporis,omníque morum maieſtate humanũ captum modúmque excedere; heroáſque æquare aut debeãt, aut credantur: manifeſtum eſt legibus in ciues, id eſt in populum latis,ſa- G
croſanctos homines non teneri, auguſta illa dignatione eximios. Ad hæc cum nullum ius ciuile inter patrem & liberos, & inter dominum & familiam intercedat,ut Ariſtoteles docet libro 5.Ethicorũ, & nos alibi diximus: ſit autem eadem ratio inter Principem & populum:ſatis(ut arbitror) effectũ eſt id quod efficere meditabamur: Auguſtum & principem non modò legibus ſolutum eſſe,ſed etiam non teneri. Id quod de Auguſta dici eadẽ ratione nõ poteſt. Verba Ariſtotelis de regno ſubiecimus, quæ ſuperius latina fecimus,ut fidẽ ipſe dicti noſtri faciat, πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύ-
ριος εἷς ὤν,ὥσπερ ἕκαστον ἔθνος καὶ πόλις ἑκάστη τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν.ὥσπερ δὲ H
ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τῆς οἰκίας ἐστὶν,οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων οἰκονομία.
Plutarchus, ὁ δὲ πρὸς ἡγεμόνα. Verius autem quis dixerit magiſtratus ſummos & principes dei miniſtros eſſe in procuratione hominum & ſalute, ut quæ bona generi humano diuinitus dantur,ea ipſi partim diſtribuant inter homines,partim aſſeruent:& quod Polemo,inquit, amori tribuebat,ut iuuentutis cura adminiſtrationéque fungeretur, hoc iuſtitiæ & principibus uiris tribuendum eſt potius in conſeruatione uitæ,tuteláque hominum. Aether, inquit,terram undique complexu ſuo uſquequaque ambiens, ſeminũ principia demittit hominibus commoda: terra autẽ ea emittit.at hæc augentur I
imbribus & uentis,aſtríſque fouentur & luna. ui autem ſolis eadem omnia exornantur,qui etiam ipſe omnibus amoris incitamẽta inmiſcet ad ſpecies perpetuandas:tantorum porrò bonorum diuinorum taliúmque nullus eſſet hominibus fructus uſuſque commodus & rectus, ſine lege,ſine iuſtitia,ſine principe: ἀλλὰ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἃ θεοὶ χαρίζονται δώρων καὶ ἀγαθῶν,οὐκ ἔστιν ἀπόλαυσις οὐδὲ χρῆσις ὀρθὴ,δίχα νόμου καὶ δίκης καὶ ἄρχοντος. Deinde hæc ſubdit, Iuſtitia igitur finis eſt legis,lex autem officium eſt principis. At princeps ipſe imago eſt dei, qui omnia rectè ordinéque conſtituit. Conuenit hoc cum præcepto apoſtoli ad Romanos decimotertio, πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. K
Plutarchus tamen alibi in eodem tractatu ita inquit,τίς οὖν ἄρξει τοῦ ἄρχοντος; ὁ νόμος, ὁ πάντων βασιλεὺς θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων,ὥς φησι Πίνδαρος. Quis igitur principi princeps erit?nempe lex,quæ omnium regina eſt mortalium atque immortalium,ut inquit Pindarus. Quæ uerba conſentanea eſſe uidentur cum lege Digna uox.Cod.de legibus. Sed quam legem Plutarchus principi imperitãrem dixerit,ex iis quæ ſequuntur intelligemus. οὐκ ἐν βιβλίοις ἔξω γεγραμμένος,οὐκ

Princeps legibus non tenetur.

Ex lege,Princeps.

δέ τισι

A ἤ τισι ξύλοις, ἀλλ' ἔμψυχος ὢν ἐν αὐτῷ λόγος, ἀεὶ συνοικῶν καὶ παραφυλάττων, καὶ μηδέποτε τὴν ψυχὴν ἐῶν ἔρημον ἡγεμονίας. Lex(inquit)principis imperatrix erit: nō illa quidem aut in libris extrinſecus ſcripta, aut in tabulis, ſed animata intus in ipſo ratio, ſemper cum eo conuerſans, eiuſdémque obſeruatrix, quæque eius animam nunquam ſinit tutela ſui eſſe uacuam. Hactenus de principe legibus ſoluto, eiúſque ſolutionis ratione. Legibus ſoluere, id eſt quod nunc diſpenſare uocamus. *Legibus ſoluere.* Liuius libro decimo ab Vrbe cōd. Fabius legem recitari iuſſit, qua intra decem annos eundem Conſulē refici non liceret. Vix præ ſtrepitu audita lex eſt, Tribuníque plebis nihil id impedimento futurum aie-
B bant: ſe ad populum laturos, ut legibus ſolueretur. Idem libro nono de bello Macedonico, Pars Tribunorum pleb. negare rationem eius habendā eſſe, quòd duos ſimul unus magiſtratus præſertim curules neque capere poſſet, neque gerere. Pars legibus eum ſolui, æquum cenſere. Vtitur & Tranquillus in Cæſ. & Cicero in Philip. undecima. Aſconius in orationem pro Cornelio, *Cap 18.* In omnibus, inquit, Senatuſcōſultis, quibus aliquem legibus ſolui placebat, adiici erat ſolitum, ut de ea re ad populum ferretur. ſed paulatim ferri erat deſitum: réſque iam in eam conſuetudinem uenerat, ut poſtremò ne adiiceretur quidem in Senatuſconſultis, de rogatione ad populum ferenda: eáq;
C ipſa Senatuſconſ. per pauculos admodum fiebant. Actum deinde ea de re in Senatu eſt magnis cōtentionibus. Tum Cornelius ita ferre rurſus cœpit, Ne quis in Senatu legibus ſolueretur, niſi ducenti affuiſſent. Soluere igitur canonibus dicendum pro diſpenſare: *Soluere canonibus.* quod & gratiam canonis legíſque facere dici poteſt. Vlpianus hîc ſolutum eſſe legibus accepit, pro eo quod eſt non teneri. *Legibus non teneri.* quo uerbo Iulianus lege ſequenti uſus eſt, & antiqui ſæpe uſi. Cicero Philip. 11. Ille homo ſummo ingenio, ſumma potentia, qui ex Aedilitate Cōſulatum petit, ſoluatur legibus, quāuis leges eum nō tenent. *Gratiā canonis legíſque facere.* Verba ſunt ironica, ſignificantia hominē perditiſſimum & exlegem. Quoniam uerò mul-
D ta in legibus ſequentibus de conſuetudine dicuntur, libuit huc tranſcribere uerba quędam Quintiliani. Hic enim de conſuetudine ſermonis loquēs *Conſuetudo.* ita inquit, Conſtituendum igitur in primis idipſum quid ſit quod conſuetudinem uocemus: quæ ſi ex eo quod plures faciunt, nomen accipiat, periculoſiſſimum dabit pręceptum non orationi modò, ſed(quod maius eſt)uitæ. Vnde enim tantum boni, ut pluribus quæ recta ſunt, placeant? Et paulò pôſt, Nam ut tranſeam quemadmodum uulgo imperiti loquuntur, tota ſæpe theatra & omnem circi turbam exclamaſſe barbarè ſcimus. Ergo conſuetudinem ſermonis, uocabo conſenſum eruditorum: ſicut uiuendi, conſen-
E ſum bonorum. Quod autem Vlpianus in fine huius tractatus dicit, Totum autem ius, & reliqua, plenum id non uidetur. Melius & plenius Quintilianus in quinto, *Cap. 10.* Nam fere, inquit, uerſatur ratio faciendi circa bonorum adeptionem, incrementum, conſeruationem, uſum: malorum euitationem, liberationem, imminutionem, conuerſionem.

Ex lege ſecunda, De ſtatu hominum.

Ac pôſt de cæteris ordinem edicti perpetui ſecuti.) Aſconius in orationē *Edicti prætorium.*

pro Cornelio de maiestate ita inquit, Aliam deinde legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit: ut Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. Quæ res gratiam ambitiosis Prætoribus, qui uariè ius dicere solebant, sustulit. Cicero uerò in Pretura urbana Verri obiicit criminosè, quòd multa contra morem maiorum in edicto suo proposuerit, quòd etiam interdum ex edicto suo ius non dixerit. Idem in eadem, Qui plurimum, inquit, tribuunt edicto, Prætoris edictum legem annuam dicunt esse tu edicto plus complecteris, quàm lege. Si finem edicto Prætoris afferunt Calendæ Ianuariæ, cur non initium quoque edicti nascitur à Calendis Ianuariis? An in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo Prętor alius futurus est: in illum quo Prætor alius fuit, regredietur? Ne igitur iuris dicendi ratio arbitraria Prætoribus esset, & pro eorum libidine subinde mutabilis, lata lex est de edictis perpetuis. Edictum autem perpetuum postea scripsit Saluius Iulianus temporibus Adriani Principis, auctore Eutropio. Hoc autem Accursius non intellexit, ut ex glossemate eius apparet super uerbo perpetui. F G

Verr. 3. — *Edicti perpetuum.* — *Entrop. in Saluio Iuliano.*

Ex.l. Vulgo concepti, De statu hominum.

Qui & Spurij appellantur.) Plutarchus in Probl. de hoc uocabulo loquēs ita inquit, Spurius primum nomen est apud Romanos, ut Sextus, & Decimus, & Caius. Prima autem nomina non tota scribunt, sed aut una litera, ut T. Titum: aut duabus, ut Gn. Gneum: aut tribus, ut Sex. Sextum, & Ser. Seruium. Sic Spurius, Sp. scribebatur. eos autem qui sine patre erant, qui ἀπάτορες Græcè dicuntur, s & p designabant, quasi sine patre. Hoc errore factum, ut spurij sine patre dicerentur. Hæc ille. Cæterùm quos uulgo bastardos uocamus, interdum Spurij dici possunt, interdum non possunt, ut hi quos Principes agnoscere solenniter solent, quasique adoptare, quod uulgo aduouere dicimus: Nothi enim uerbo Græco appellantur, non spurij. Quintilianus libro tertio, Nothus ante legitimum natus, legitimus filius sit: post legitimum natus, tantùm ciuis. Et paulò pòst, Nothum, qui non sit legitimus, Græci uocant: latinum rei nomen, ut Cato quadam quoque oratione testatur, non habemus, ideóque utimur peregrino. Nothia Græci appellant neutro genere & numero plurali, eam partem quæ ex bonis paternis lege Atheniensium nothis dari poterat Hinc factum ut Græci nothū appellent quicquid non legitimum esse uolunt, nec uerum: ut νόθον ἀττικισμὸν dicunt, non uerum schema Atticum, sed adulterinū spuriúmque: contrà γνήσιον ἀττικισμὸν dicunt, ueram, germanā, legitimámque Atticorū elegantiā significātes. Bessario spuriam cogitationem appellat, quam Græci nothen dianœan dicunt, quasi spurius latinè sit nothus: ut spurios uersus dicimus, non quòd nullum auctorē quasi patrē habeant, ut nonnulli putant, sed quòd Græci huiusmodi uersus νοθευομένους appellant, quasi adulterinos. Plato igitur auctore Bessarione (aut eo potius uiro latinè doctissimo qui auspiciis eius latinū illum librum fecit) materiam elementarem, id est hylen primam informē, ex qua elementa discreta sunt, cogitatione tantùm spuria intelligi posse ait. hoc est materiā tantùm, H I K

Spurius. — *Apatores.* — *Adoptare.* — *Nothus.* — *Νόθος.* — *Cap. 8.* — *Nothia.* — *Spuria cogitatio Notha cogitatio.* — *Spurij uersus.* — *Bessario.* — *Hyle.* — *ὕλη.*

A tantùm, abstracta omni forma, diuisione, figura, magnitudine, quæ apta sit omnes has & huiusmodi qualitates recipere. Quia enim nō per formæ innixum ac firmitatem, sed per negationem sequestrationémque formarum omnium, quasi uacillante cogitatione materia intelligitur, ideo cogitatione spuria dicitur comprehendi. Nam ea quæ per habitum & formam fit, legitima cogitatio est. Aristoteles autem per analogiam, id est proportionē hàc intelligentiam fieri perhibuit, quod idem latè explicat. Spuria cogitatio. νόθος λογισμὸς dicitur. Philoponus in pri. Posteriorum analyt. διόπερ καὶ ἡ ὕλη τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἄγνωστος, ὡς ἀνείδεος, νόθῳ δὲ λογισμῷ ληπτὴ, ὥς ὁ Πλάτων φησί. Id est, Itaque materia

Legitima cogitatio. *Spuria cogitatio.* *Notha ratiocinatio.*

B sua ac propria ratione incognita, ut quæ forma careat, spuria cogitatione utique comprehendi potest, ut inquit Plato. Hîc adde quòd est quædam ratiocinatio nec recta nec ingenua, quæ à Græcis ἀργὸς λόγος, à Cicerone iners dicitur, ut in libro de Fato: Si fatum tibi est ex hoc morbo conualescere: siue tu medicum adhibueris, siue non, conualesces. Item, si fatū est tibi non conualescere: siue medicum adhibueris, siue non, nō cōualesces. Et alterutrum fatum est. Medicum ergo adhibere nihil attinet. Rectè genus hoc interrogationis ignauum atque iners nominatum est: quòd eadem ratione omnis è uita tolletur actio. Licet etiam immutare, ut fati nomen non adiungas, &

Νόθος λογισμός.

C eandem tamen teneas sententiam, hoc modo: Si ex æternitate uerum hoc fuit, Ex isto morbo conualesces: siue adhibueris medicum, siue non, conualesces. Itémque: Si ex æternitate hoc falsum fuit, Ex isto morbo conualesces: siue adhibueris medicum, siue non adhibueris, non conualesces. Id quod contra eos ualet, qui à fato omnia fieri contendunt, aut destinationis diuinę necessitate. Hac enim ratiocinatione fieri potest, ut cōsertis manibus homines quidam manere exitum fati sibi persuaserint.

Ex lege quarta, De adoptionibus.

Magistratum apud quem legis actio est.) Accursius existimauit legis

Actio legis.

D actionem legitimos actus significare, qui uoluntariæ iurisdictionis sunt, ut emancipatio, & huiusmodi. Nos autē aliter existimamus. Lege agere uerbum est iuris antiqui. Cicero pro Muræna de Cn. Flauio qui Appij Claudij librum uulgauit, Posset agi lege nécne, pauci quondam sciebant: fastos enim uulgo non habebant. erant in magna potentia qui consulebantur: à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. Inuentus est scriba quidā Cneus Flauius, qui cornicum oculos cōfixerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis Iurisconsultis eorum * scientiam compilarit. Itaque irati illi, quòd sunt ueriti, ne dierum ratione peruulgata & co-

Lege agere. *sapientiam.

E gnita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, ut in omnibus rebus ipsi interessent. Liuius de eodem in nono, Ciuile ius repositū in penetralibus Pontificum euulgauit, fastósque circa forum in albo proposuit, ut quādo lege agi posset, sciretur. Inde legis actiones, quarum meminit Pomponius suprà, De origine iuris. Magistratus igitur apud quem legis actio est, magistratus is est, qui plenam iurisdictionem habet & ordinariā, apud quem experiri omni actione aduersus unumquéque possumus. Vale-

Sub finem. *Legis actiones.*

Cap.7. rius lib.7. Egregia C. Calpurnij Pisonis Præfecti urbis constitutio. cum enim F
ad eum Terentius ex octo filiis quos in adolescentiam perduxerat, ab uno
in adoptionem dato exhæredatum se querelam detulisset, bonorum adole-
scentis possessionem ei dedit, hæredésque lege agere passus nō est. Lege age-
In Phorm. Act.5.sce.8. sub finem. Verr.4. re dixit, pro bonorum possessionem secundum tabulas petere, uel ex testa-
mento agere. Terentius, Vna iniuria est tecū. D E M. Lege agito ergo. id est,
scribito mihi dicam. Cicero in Ver. Quis unquam isto Prætore Chelidone
inuita lege agere potuit? id est iure legibus constituto certare. Erant enim
Decad 3. lib. 6. certis legibus iudicia constituta. Liuius de Campanis loquens, Fuluius ac-
ceptas literas, neque resolutas, cum in gremio reposuisset, præconi imperauit G
ut lictorem lege agere iuberet. id est, ut ex officio suo ageret, & sententiam
Ibidem. in damnatos exequeretur, ὃ νόμῳ χρῆσθαι ἐκέλευσε. Idem, Lictor, uiro forti adde
Interrogari legibus. uirgas: & in eum primum lege age. Inde legibus interrogari apud eūdem
Cap.8. Liuium. Valerius libro tertio aliter accepit, Deligatis ad palum hostibus, li-
teras à Patribus Conscriptis nequicquam Capuanis salutares accepit. In si-
nistra enim eas manu sicut erant traditæ, reposuit: ac iusso lictore lege agere,
tunc demum aperuit, postquā illis obtemperari non poterat. Lege agere pro
uinctos uirgis cædere, & deinde securi ferire posuit, exequendo scilicet sen-
tentiam quam eis tulerat: quod uulgo dicimus expletare, id est implere ex- H
pleréque iussum iudicis, & ultrà progredi, hoc est non cedere intercessioni.
Lege agere. In superioribus autem exemplis lege agere pro eo accipitur, quod uulgo di-
cimus facere uel edere petitionem. Cicero in primo de Oratore, Alter plus
lege agendo petebat, quàm quātum lex in xij tabulis permiserat: quod cum
impetrasset, causa caderet. Idem, Cum egisset lege in hæreditatem paternam,
testamento exhæres filius: quæsitum est de iure ciuili, possétne paternorum
bonorûm exhæres esse filius. Lege agere Tullius pro actionem & querelam
inofficiosi intendere dixit.

Ex.l. Arrogato, eodem titulo. I

Accerso. Arcesso. Spado arrogando suum hæredem accrescere potest.) Legendum accer-
Cap.7. de C. Volumnio. sere, id est asciscere, uel arcessere, quod idem est. Valerius libro quarto, Vt ni-
mia pietate causam sibi mortis arcesseret. id est ascisceret, attraheret.

Ex.l. Intantum, De rerum diuisione.

Cenotaphiū. Cenotaphium Accursius malè pro loco intelligit ad sepeliēdum parato.
Est enim Cenotaphium imaginarium sepulcrum, quale Virgilius descri-
bit libro tertio Aeneidos: cuius loci meminit hîc Martianus,

S olennes tum fortè dapes & tristia dona
L ibabat cineri Andromache, manésque uocabat K
H ectoreum ad tumulum, uiridi quem cespite inanem,
E t geminas, causam lachrymis, sacrauerat aras.

Quo loco Seruius, tumulum inanem, Cenotaphium esse dicit. Græcè κενὸς
inanis dicitur, & τάφος sepulcrum, unde nomen compositū. Suetonius ho-
Honorarius tumulus. Cap.1. norarium tumulum appellat in Claud. Cæterùm, inquit, exercitus honora-
rium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotannis miles
decurreret,

A decurreret, Galliarúmque ciuitates publicè supplicarent. Quibus uerbis significat cenotaphium Druso in Germania extructum, cum corpus eius Romam deuectum esset. Sic uocari possunt hodie funerum expositorum imagines, quas repræsentationes in anniuersariis exequiis uocamus.

Ex l. Sanctum, eodem hoc titulo.

Sanctum dictum est à sagminibus.) Sagminum exemplum est apud Liuium libro primo, Iubésne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Iubente rege, Sagmina, inquit, rex te posco. Rex ait, Puram tollito. Fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit, postea regem ita rogauit: Rex, B facísne me tu regium nuncium Populíque Romani Quiritium? uasa comitésque meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea Populíque Romani Quiritium fiat, facio. Hactenus Liuius. De sagminibus Plinius libro uigesimosecundo. Hæc etiã herba uerbenaca uocatur latinè, à Græcis ἱεροβοτάνη dicta, id est sacra herba; ut idem Plinius docet libro uigesimoquinto. κηρύκεια autem dicuntur à Græcis, quæ latinè caducea dicuntur, quibus Græci utebantur, ut inquit Martianus. Ceryx enim caduceator est. Nostrates autem caduceatores spintere hodie utuntur, quæ armilla etiam dici potest, blasonum lingua uernacula uocant: in prœliis autem utuntur paludamento, C quod eos uelamenrum sacrosanctos (ut ita dicam) facit, id est ab omni uiolentia tutos. uulgo cotra armorum uocatur. In caduceo autem serpentes inuicem complexi insculpebantur, quale illud Mercurij pictum uisitur, cuius meminit Plinius libro uigesimonono naturalis histo. & Macrobius libro primo Saturnalium.

Sanctum. Sagmina. Cap. 2. Verbenaca. Cap. 9. Cerycea. Ceryx. Paludamentum. Caduceum. Cap. 3. Cap. 19.

Ex l. sequenti. §. primo.

Solent qui à religione locum illum liberare uolunt, sacra inde euocare.) Quid sit sacrorum euocatio, & quo modo fieri olim solita sit, si quis scire cupir, uideat Macrobium libro tertio Saturnal. capite nono, ubi de euocatione D deorum tutelariũ loquitur, ex urbibus quas Romani capere expugnatione instituerant: illic enim uidebit uerba solennia, quibus Romani loca profana reddere se existimabant. Apud Liuium autem libro quinto ab urbe condita, Dictator è Veiis deos euocás, Tuo ductu, inquit, Pythice Apollo, tuóque numine instinctus pergo ad delendam urbem Veios, tibíque hinc decimam partem prædæ uoueo: te simul Iuno Regina, quæ nunc Veios colis, precor, ut nos uictores in nostram tuámque mox futuram urbem sequare, ubi te dignum amplitudine tua templum accipiat.

Euocatio deorum.

Ex l. ultima, de Senatoribus.

E Senatores autem accipiendum est eos esse, qui à Patriciis & consulibus.) Legendum Consularibus, id est iis qui aliquando Consulatũ gesserunt. Hic locus nos admonet, ut de Senatu Senatoribúsque latius (quatenus memoria suppetet) disseramus, cum propterea quòd res alioqui cognitu digna est, nec cuilibet obuia, tum uel eò maximè, quòd eam opinionem inualuisse uidemus, curiam nostram supremam instar esse Senatus Romani, Centumuiralísque iudicij, uidelicet centenariam & ipsam, connumeratis omnibus suis

Consulares. Senatus Parisiensis.

partibus:ídque affirmãtem magno aſſenſu audiuimus haud ita pridem ad- F
uocatũ quendã primi nóminis, cùm cauſam nõ ignobilem in curia ageret
celeberrimo conuentu.In qua nunc hæreſi noſtratium pleroſque eſſe uideo,
loquendi quoque omnium fermè uſu pleniſſimè id atteſtanre. Huius autẽ
erroris(ut aliorum multorum quibus nunc hallucinamur) fundamenta ie-
cit Accurſius,digna(propè dixerim) flagris ignorantia, an potius confiden-
tia:nam uenia ignorantiæ illis ſeculis indulgenda eſt.Is in titulo de petitio-
ne hæreditatis & de liberis præteritis,Cod.& in.l. Qui repudianris,infrà De
ínofficioſo teſt. aliíſque in locis conſtanter hoc affirmauit. Vt autem hanc
opinionem multorum ad hoc æui ſeculorum perſuaſione confirmatã,qua- G
ſique penitus fibratam conuellamus,aut certè labefactemus, altius res ipſa
Senatus Ro. institutio. tota repetenda eſt. Iam primum igitur conſtat Senatum à Romulo primũ
Senatores Romæ centum. inſtitutum fuiſſe, uel hoc Liuij teſtimonio, Cum iam uirium haud pœni-
teret, cõſilium deinde uiribus parat. Centũ creat Senatores:ſiue quia is nu-
merus ſatis erat, ſiue quia ſoli centum erant, qui creari Patres poſſent. Pa-
tres certè ab honore, Patriciíque progenies eorum appellati. Hæc ille de
Maiorum minorúmque gẽtium Senatores. Romulo loquens.Hic Senatus paulò pòſt in duas uelut factiones maiorum
ſcilicet minorúmque gentium, & ex centenario ducenarius factus. Idem
de Tarquinio Priſco loquens, Ergo uirum cætera egregium, ſecuta quam H
in petendo habuerat,etiam regnantem ambitio eſt.Nec minus regni ſui fir-
mandi,quàm augendæ reipublicæ memor,centum in Patres legit,qui dein-
de minorum gentium ſunt appellati:factio haud dubia Regis, cuius bene-
ficio in curiam uenerant.Idem de Tarquinio Superbo eius filio loquẽs, His
muliebribus inſtinctus furiis Tarquinius, circumire & prehenſare minorũ
maximè gentium Patres,admonere paterni beneficij, ac pro eo gratiam re-
petere.Tacitus libro undecimo de Claudio Principe loquens,Iiſdem diebus
in numerum patriciorum aſciuit Cæſar uetuſtiſſimum quéque è Senatu,
aut quibus clari parentes fuerant,paucis iam reliquis familiarum quas Ro- I
mulus maiorum,& Lucius Brutus minorum gentium appellauerant: ex-
hauſtis etiã quas Dictator Cæſar lege Caſſia,& Princeps Auguſtus lege Se-
Patricij. nia ſublegêre. Ex his apparet Patricios dictos eſſe nobilés Romanos, qui à
Cap. 2. primis Senatoribus oriundi erant. Suetonius in Auguſto, Ea gens, inquit,à
** minores. ſic legũt Beroal. & Sabel.* Tarquinio Priſco Rege inter * Romanas gentes allecta in Senatum, mox à
Seruio Tullio in patricias traducta, procedente tempore ad plebem ſe con-
tulit,ac rurſus magna ui per diuum Iulium in patriciatum rediit. Non o-
Patriciatus. mnes autem Patricij Senatores erant,ut idem alibi oſtẽdit.In locum,inquit,
Cap. 10. Tribuni plebis fortè demortui candidatum petitorem ſe oſtendit,quanquã K
patricius,necdum Senator.Patriciatus hic alius eſt prorſus ab illo patriciatu
antiquitati incognito,cuius meminit Iuſtinianus in titulo de Cõſul.libro
duodecimo Cod.cuius nulla prorſus apud antiquiores ſcriptores fit mẽtio.
πατρίκιος. Patricius. De qua dignitate Sudas, πατρίκιος ὁ πατὴρ τῆς κοινῆς.Patricius,inquit,pater eſt cõ-
munis reipublicæ.Hi autem in prima dignatione erant ſupremi conſilij eo-
dem auctore.Accurſius hæc duo confundens libro primo Inſtitut.in titulo

Ex lege ultima,De Senatoribus.

de

A de iure naturali,ubi patriciorum & plebis Iustinianus meminit: Hi,inquit,
erant patres Imperatoris.Sed uidendum de hac appellatione maiorum mi-
norúmque gentium. Cicero libro primo Tuscul.Si uerò scrutari uetera, &
ex iis ea quæ scriptores Græciæ prodiderunt,eruere coner,illi ipsi maiorum
gentium dij qui habentur,hinc à nobis profecti in cœlũ reperientur. Cicero *Dij maiorum*
metaphoricῶs maiorum gentium deos appellat eos,qui cœlestes habiti sunt *gentium, & selecti.*
semper,qui selecti dicti sunt ab antiquis: quos etiã Augustinus libro septi-
mo de Ciuitate dei,deos pręcipuos & selectos appellat,his uerbis:Fieri enim *Cap. 1.*
potest ut saltẽ deos selectos atque præcipuos, quos Varro uolumine comple
B xus est ultimo, quisquã colendos propter uitam beatã,quæ non nisi æterna
est,opinetur.Hi xx numero fuerunt,xij mares,octo fœminæ,ut idem latissi-
mè exequitur.Et lib.quarto:Quis enim ferat,inquit,quòd neque inter deos
Consentes,quos dicunt in consilium Iouis adhiberi,nec inter deos quos se- *Cap. 23. Consentes.*
lectos uocant,Fœlicitas constituta est? Minorum autem gentium dij secun- *Dij minorum*
dum hoc dicebantur ascriptitij quidam & allecti in deorum numerum, qui *gentium, qui*
ex hominibus diuinos honores meruerãt, ut illi Senatores qui à Tarquinio *& ascriptitij.*
in Senatum(ut suprà diximus)allecti sunt,minorum gentium Senatores di-
cebantur.De his autem duobus deorum generibus sic in lege xij tabul.ca-
C uebatur,Diuos,& eos qui cœlestes semper habiti sunt, colunto,& illos quos *De legibus lib. 2.*
in cœlum merita uocauerũt,Herculem,Liberum, Aesculapium, Castorem,
Pollucem,Quirinum.Idem Cicero in Acad. Zenoni,& reliquis ferè Stoicis *Acad. 4. fine*
Aether uidetur summus deus,mente prædìtus,qua omnia regantur. Clean- *in Lucullo.*
thes,qui quasi maiorum est gẽtium Stoicus,Zenonis auditor , solem domi-
nari,& rerum potiri putat. Cicero maiorum gentium Stoicos appellat eos,
qui ueri legitimíque Stoici sunt,quíque fundamenta Stoicæ sectæ iecerunt,
ut Zeno primus,& post eum Cleanthes. Nam fuerũt & alij postea ut Chry-
sippus qui à præceptore suo Cleanthe dissentire cœpit. Hæc Tarquinij iam
D dicta institutio fecit ut interdum Senatores Conscripti uocarentur. Plutar-
chus in Romulo,Ipsi autem Romani,inquit, Patres Cõscriptos id collegiũ *Patres Conscripti.*
appellant.quod nomen & dignitatis plurimum,& inuidiæ minimum præ-
se fert.Sed ab initio tantùm Patres dicti:postea ascriptis in eum ordinẽ plu-
ribus,Patres Cõscripti uocati sunt. Vnde Festus,Patres dicti sunt, inquit,qui
sunt patricij generis:Cõscripti,qui in Senatu sunt scriptis adnotati. Allecti *Allecti.*
etiam dicebantur eodem auctore,qui propter inopiam ex equestri ordine in
Senatus sunt numerum assumpti. Vnde illud Tranquilli in Cęsare, Peregri- *Cap. 80. Ascriptitij.*
nis in Senatum allectis,libellus propositus est, ne quis Senatori nouo curiã
E monstrare uelit.Hodie autem allecti ascriptitiíque uocari possunt latinè in
collegiis magistratuũ,qui uulgo creati & extraordinarij uocitantur,ut non-
nulli sunt hodie inter rationales & præfectos ratiociniorum , quos clericos *Rationales.*
magistrósque computorum appellamus. Hi autem ascripti allectiq; à Græ- *Ratiociniorũ præfecti.*
cis παρεγγεγραμμένοι dicũtur. Itaque Lucianus hos deos ἐγγεγραμμένους appellat,
quos Cicero maiorum gentium uocitauit,quasi iam inde ab initio in deo- *Dij ascriptitij.*
rum albo connumeratos, παρεγγεγραμμένους uerò Herculẽ,Liberum,Ganyme- *παρεγγεγραμμένοι.*

dem, quos etiam μετοίκους uocat, quaſi incolas aduenáſque deos, hoc eſt adſci- F
tos, aſcriptitios, adoptiuos. De Apolline enim loquens ita inquit, ἐγκεγραμ-
μένος εἰς τὸν δώδεκα ληξιαρχικόν. Id eſt ſcriprus in duodecim deorũ albo. Erat autẽ
Princeps ſenatus. unus in Senatu, qui Princeps Senatus dicebatur. Plutarchus in Aphricano,
Sequentes, inquit, Cenſores alij atque alij Principem Senatus Aphricanum
legerunt. Quod genus honoris iis tantùm deferri conſueuit, qui auctorita-
tem & gloriam maximis in rempublicam meritis pręſtantiſſimíſque rebus
De auctoritate Senatus. geſtis eſſent conſecuti. Quanta autem auctoritas Senatus fuerit, licet ex Li-
uio intelligere libro primo ab Vrbe cond. Cum ſenſiſſent, inquit, ea moueri
Patres, offeredum ultrò rati quod amiſſuri erant, ita gratiam ineunt, ſumma G
Senatus auctoritas in futurum accommodabatur. auctoritate populo permiſſa, ut non plus darent iuris, quàm detinerent. De-
creuerunt enim, ut cum populus Regem iuſſiſſet, id ſic ratum eſſet, ſi Patres
auctores fierent. hodiéque in legibus magiſtratibúſque rogandis uſurparur
idem ius, ui ademptum: prius quàm populus ſuffragium ineat, in incertum
In incertum euentum auctores fieri. comitiorum euentum Patres auctores fiunt. Cicero huius rei meminit in
oratione pro Plancio. Apud eundem Liuium libro quarto de bello Mace-
donico ita inquit Tyrannus Lacedæmonius ad Quintium populi Romani
imperatorem, Vos à cenſu equitem, à cẽſu peditem legitis: & paucos excel-
lere opibus, plebem ſubiectam eſſe illis uultis. noſter legũlator non in pau- H
corum manu rempublicam eſſe uoluit, quem uos Senatum appellatis, nec
Auctoritas Senatus. excellere unum aut alterum ordinem in ciuitate. Auctoritas autem Sena-
Maieſtas populi. tus, & maieſtas populi dicebatur. Cicero Philip. tertia, Tantus autem conſen
ſus eſt municipiorum coloniarúmque prouinciæ Galliæ, ut omnes ad au-
Maieſtas læſa. ctoritatem huius ordinis, maieſtatémque populi Romani defendendã cõ-
Auctoritas imminuta. ſpiraſſe uideantur. Inde læſæ maieſtatis, & imminutæ auctoritatis crimina,
de quibus alibi dicendũ. Senatoꝛ nomen ordinis erat, non magiſtratus. Tres
Tres ordines Romæ. enim erant ordines Romæ, ſenatorius, equeſtris, & plebeius. Ab Ariſtotele
Τάξεις. τάξεις dicuntur. Plinius libro trigeſimotertio, Sed annuli planè medium or- I
Cap. 2. dinem, tertiúmq; plebi & Patribus inſeruere: ac quod antea militares equi
nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuũt. Nec pridem id factũ:
diuo Auguſto decurias ordinante, maior pars iudicũ in ferreo annulo fuit,
Annulo aureo inſignitus. iíque non equites ſed iudices uocabantur: equitũ nomen ſubſiſtebat in tur-
mis equorum publicorum. His uerbis ſignificat Plinius equeſtrem ordinẽ
Equeſtris ordo. annulum aureũ pro inſigni habere cœpiſſe, ut diſtingueretur à plebe. Equi-
Equites. Iudices. tes etiam iudices uocabantur, quia iudicum decuriæ ex equeſtri ordine de-
ligebantur: ut uidebimus fortaſſe in lege ultima De muneribus & honor. §.
Cap. 39. Iudicandi quoque neceſſitas. Tranquillus in Cæſare, Ludis Decius Laberius K
Eques Romanus mimum ſuum egit, donatúſque quingentis ſeſtertiis &
annulo aureo, ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per orcheſtram tranſiit. La-
berius, inquit, poëta cum in ſcena poëma quod compoſuerat egiſſet, dona-
Annulus aureus. tus eſt ordine & cenſu & dignitate equeſtri. Annulus aureus inſigne erat
Cenſus equeſtris. ordinis equeſtris. Cenſus autem equeſtris quadringenta ſeſter. Hic etiam
ordo ius habebat ſpectandi in quatuordecim ordinibus theatri, id eſt qua-

Ex lege ultima, De Senatoribus. tuordecim

A tuordecim gradibus, ut Senatorius ordo in Orchestra spectabat. Iuuenalis Satyra decimaquarta, - Effice summam *Orchestrá.* *Ad finem.*

B is septem ordinibus, quam lex dignatur Othonis.

id est quadringenta sestert. Et paulò pòst, *Quadringenta.*

Sume duos equites, fac tertia quadringenta.

Id est, opta tibi duplicem triplicémque censum equestrem. Ex equestri autẽ ordine ad Senatorium transitus erat. Vnde Alexander Imperator Romanus dicere solebat, seminarium Senatorum equestrem locum esse. Senatorij ordinis insigne latusclauus erat, & calceus lunatus: qui tamen communi nobilitati fuisse putatur. Iuuenalis de Quintiliano, *Ex equestri ordine ad Senatoriũ trãsitus.* *Latusclauus.* *Lunatus calceus.*

B

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ. *Satyr. 7.*

Cicero Philip. tredecima, Est etiam Asinius quidam Senator uoluntarius, lectus ipse à se: apertam curiam uidit post Cæsaris mortem: mutauit calceos: Pater Conscriptus repentè factus est. id est lunatos calceos sumpsit. Latusclauus, quod laticlauium etiam dicitur, pro Senatoria dignitate ponitur, ut ius annulorum aureorum pro equestri ordine, & hodie calcar aureũ. Inualuit tamen error, ut iurisperiti militem pro equite dicant, cum nusquam in iure legatur. Miles enim tam caligatum gregariúmq; peditem significat, quàm equo militantem & honoratum. Miles enim à togato, &, ut recentiores loquuntur, à pagano distinguitur. Plinius, Annuli distinxere alterum ordinẽ à plebe, ut semel cœperãt esse celebres, sicut tunica ab annulis Senatum tantùm: quanquam & hoc serò, uulgóque purpura latiore tunicæ usos inuenimus etiam præcones. Tunicæ purpuram Plinius latumclauum uocauit. Tranquillus in Augusto, Sumenti uirilem togam, tunica laticlaui resuta ex utraque parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur non aliud significare, quàm ut is ordo, cuius insigne id esset, aliquando ei subiiceretur. Aliqui clauum simpliciter appellãt, ut Lampridius in Alexandro, qui etiam laticlauium uocat. Tunica autem uestis est, cui toga superinduitur: nostri sericum uel setam uocant lingua uernacula. Quintilianus libro undecimo, Cui laticlaui ius non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perueniãt. Nam infra, mulierum est: supra, Centurionum. Vt purpuræ rectè descendant, leuis cura est: notatur interim negligentia. Latum habentiũ clauum modus est, ut sit paulùm cinctis submissior. Ipsam togam rotũdam esse & aptè cæsam uelim. Ex dictis apparet, Latumclauum tunicam fuisse purpura prætextam, latiorem tunica uulgari, longiorémque, ac discinctam, cui toga superinduebatur, ut tunicæ. Plinius in episto. Ego latumclauum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetraui. Latumclauum inquit, id est senatoriam dignitatem. Herodianus de Plautiano libro tertio, Siquidem latumclauum perpetuò habebat, atque in secundis consularibus numerabatur. Ensem præterea gestabat, cæteráque omnia supremæ dignitatis insignia. Laticlaui perpetuò gestandi auctoritas inter primas dignitates habebatur Herodiani tempore: ut ipse auctor est libro tertio. A Græcis πλατύσημος ἐσθὴς dicitur: quasi uestis lato signo distincta ab *Laticlauium.* *Ius annulorum.* *Calcar aureum.* *Miles.* *Eques.* *Lib. 33. cap. 1.* *Tunica.* *Cap. 94.* *Laticlaui.* *Clauus.* *Laticlauium.* *Tunica.* *Cap. ult.* *Latusclaui.* *Li. 2 epist. 9.* *πλατύσημος ἐσθής.* *Latus clauus*

C, D, E

alia.Herod. ἠμφιέσθαι τε τὴν πλατύσημον ἐσθῆτα, καὶ ἐν τοῖς αὐτοδίοις ὑπατεύσασιν ἐπέταξε. F
Hæc de latoclauo ſemel dicta ſunt:ne ſicubi in Pandectis hoc uerbum occurrerit,dicendum iterum habeamus. Hæc autem inſignia in luctu publi-
Luctus publica forma. co deponebantur. Liuius libro nono de Caudina pace loquens, Extemplo ſine ulla publica auctoritate conceſſum in omnem formam luctus eſt.Tabernæ circa forum clauſæ, iuſtitiúmque in foro ſua ſponte cœptum priuſquam indictum. Laticlaui, annuli aurei poſiti:penè exercitu ipſo mœſtior
Ampliſſimus ordo. ciuitas eſſe. Ordo ſenatorius ampliſſimus ordo uocitabatur. Cicero pto domo ſua ad pontifices,Quid cum Senarum pro me non modò propugnare, ampliſſimum ordinem,ſed etiam plorare, & ſupplicare mutata ueſte prohi- G
berent,ne tum quidem uis erat?Et de prouinciis conſ.Reduxit me cum illo in gratiam ordo ampliſſimus, & ordo is qui eſt & publici conſilij,& meorũ omnium conſiliorũ auctor & princeps. Itidem ſæpe Liuius. Et Paulus in.l.
Maieſtas Senatus. Nutu.de lega.tertio. Maieſtatem eius ordinis dignationémque Liuius his
Decad.1.li.9. uerbis ſignificauit de Alexandro Magno loquens, Victús ne eſſet conſiliis iuuenis unius(ne ſingulos nominẽ) Senatus ille,quem qui ex Regibus conſtare dixit,unus ueram ſpeciem Romani Senatus cepit? Nunc uidendum
Senatorũ lectio. de legendis Senatoribus.Hi igitur plerunq; à Cenſoribus legebantur,à quibus & Senatu interdum mouebantur.Liuius tamen libro tertio ſecundi bel- H
Cenſor. li Pu.Dictatorem,inquit,qui Cenſor antè fuiſſet,uetuſtiſſimúſque ex iis qui uiuerent Cenſoriis eſſet,creari placuit qui Senatum legeret.Et paulò pòſt,de Buteone loquens,qui ob id Dictator creatus erat,Nam neque Senatu quenquam ſe moturum dixit ex iis quos C. Flaminius & L. Aemilius Cenſores in Senatum legiſſent: tranſcribi tantum recitaríque eos iuſſurum, ne penes unum hominem iudicium arbitriúmq; de fama ac moribus Senatoris fuerit:& ita in demortuorum locum ſublecturum, ut ordo ordini, non homo homini prælatus uideretur.Recitato uetere Senatu,inde primum in demortuorum locum legit,qui poſt L. Aemilium & C. Flaminium Cenſores Cu- I
rulem magiſtratum cepiſſent,necdum in Senatum lecti eſſent,ut quiſq; eorum primus creatus erat. Tum legit qui Aediles, Tribuni, Prætores, Quæſtoréſue fuerant. Tum ex iis qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi haberent,aut ciuicam coronam accepiſſent. Ita centum ſeptuagintaſeptem cum ingenti approbatione omnium in Senatum lectis, extemplo ſe magiſtratu
Verr.4. abdicauit.Cicero in Verrẽ actione quarta:Decreuit Senatus honorifico Senatuſconſulto, ut Haleſinis Claudius Pulcher Prætor de Senatu cooptando leges conſcriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant,de eorum ſententia leges Haleſinis dedit: in quibus multa ſanxit de K
ætate hominum: ne quis minor xxx annis natu: de quæſtu, quem qui fe-
Cenſus Senatorius. ciſſet, ne legeretur: de cenſu, de cæteris rebus. Cenſus Senatorius duplex
Cap.41. quàm equeſtris erat, atque etiam ſub Auguſto triplex. Tranquillus in eodem, Senarorium cenſum ampliauit,ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit,ſuppleuítque non habẽtibus.Et Senatores igitur & equites,ex quibus iudices fiebãt,à cẽſu ſumebãtur ætate poſteriori:
Ex lege ultima,De Senatoribus. quod

A quod Plinius libro decimoquarto his uerbis reprehendere uidetur, Posteris *In proœmio.*
laxitas mũdi & rerum amplitudo damno fuit, postquam Senator censu le-
gi cœptus, iudex fieri cẽsu, magistratum ducémq; nil magis exornare quàm
census: pessum iere uitæ precia, omnésque à maximo bono liberales dictæ
artes, in contrarium cecidere. Varia autem ratio legendi Senatus fuit diuer- *Senatus legendi ratio.*
sis temporibus. Tranquillus in Augusto, Senatorum affluentem numerum *Cap.35.*
deformi & incõdita turba (erant enim supra mille, & quidam indignissimi,
& post necem Cæsaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos uul-
gus uocabat) ad modum pristinum & splendorem redegit, duabus lectio-
B nibus: prima, ipsorum arbitratu, quo uir uirum legit: secunda, suo & Agrip-
pæ. Quosdam ad excusandi se uerecũdiam compulit, seruauítque etiam ex-
cusantibus insigne uestis, & spectandi in orchestra, epulãdíque publicè ius.
Idem in Claudio, Latumclauum (quãuis initio affirmasset non lecturum se *Cap.24.*
Senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tribuit: sed
sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. ac sic quoque re-
prehensionem uerens, etiam Appium Cæcum Cẽsorem generis sui proau-
ctorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit, ignarus tempori- *Libertini.*
bus Appij & deinceps aliquãdiu libertinos dictos, non ipsos qui manumit-
C terentur, sed ingenuos ex iis procreatos. Ex quibus uerbis apparet Libertinos
aliter olim accipi solitos quàm nunc in iure scriptum sit. Vnde Liuius libro
decimo in persona P. Decij loquens contra nobilitatem, An unquam fan-
do audistis patricios primo esse factos, nõ de cœlo demissos, sed qui patrem
ciere auúmque possent: id est nihil aliud quàm ingenuos. Cõsulem iam pa- *Ingenui.*
trem ciere possum, auúmque iam poterit filius meus. Instar est huius hodie
quod locorum quorundam moribus receptum est, ut ne iusta nobilitas esse
censeatur, nisi in pronepote & deinceps eius qui natalibus restitutus est. Id-
que ad ea quæ de gentilitatis iure diximus, haud dubiè pertinet. Natalibus *Natalibus restituere.*
D autem restituere hodie nobilitare uocamus: & nobilitationem, nataliũ re- *Nataliũ restitutio.*
stitutionem. Verbum est in iure frequens. Dicitur autem natalibus restitui
non modò libertus, ut patronatus obseruantia liberetur, sed etiam plebeius
cum ad nobilitatem asciscitur, quãuis antea nunquam inter nobiles fuerit.
Cuius rei rationem hanc esse existimo, quòd gentiles de quibus multa dixi- *Gentiles.*
mus, ab eis distinguuntur, qui ingenuitatem intactam illibatámque nõ ha-
bent, sed aliqua conditione obnoxiam: cuiusmodi sunt plebeij omnes, qui
ipsi maiorésue eorum seruitutem aliquam seruierunt. Propterea igitur na-
talibus restitui dicuntur qui ad nobilitatem uocantur, quasi abstersa nata-
E lium plebeiorum sordida conditione, & in priscam communémque ab ini-
tio generi humano ingenuitatem, repositis illis qui hoc beneficio affecti
sunt. Plinius ad Traianum, Postulantibus quibusdam ut de agnoscendis li- *Lib.10.epistola 76.*
beris, restituendísque natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptã
Minutio Rufo, & secundum exempla Proconsulum ipse cognoscere: respe-
xi ad Senatusconsultum pertinens ad eadem genera causarum. Ius autẽ an- *Ius annulorũ donare.*
nulorum donare apud antiquos erat id ferme, quod equitẽ facere dicimus.

Cap. 33. Tranquil. in Cæs. Promissúmque ius annulorum cum millibus quadringenis fama distulit, id est diuulgauit. Idem in Vitel. Prouincia deinde accepta Asiaticū manumisit: ac primo imperij die aureis donauit annulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset seuerissimè talē equestris ordinis maculam. Vtriusque autem horū meminit Vlpianus in l. Sed si hac, infrà, De in ius uocando, ubi maius esse docet natalibus restitui, quàm iure annulorum donari. Dignitas autem equestris quæ hodie à Regibus & Regum legatis aut exercituum præfectis donatur, decus est militiæ, licet & in togatos etiam cōferatur. Instar autem esse uidetur antiqui moris. F

Cap. 12.

Torques. Torquati. Cap. 7. Torques enim aurei militibus ob rem strenuè gestam donari ab Imperatoribus solebant: unde torquati dicti: qui duorum generum erant, simplares, duplaréśq;. Vegetius libro secundo, Torquati, inquit, duplares, torquati simplares erant, quibus torquis aureus solidus uirtutis præmium fuit: quem qui meruisset, præter laudem interdum duas consequebatur annonas, duplares duas, simplares unam. Torquati tamen hodie uocitari debent equites qui uulgo cochleati dicūtur, quos Rex noster gestamine suo regióque insigniuit: ordinem regium gestare dicuntur. G

Collegium. Collegium est & sodalitas, cuius princeps caput est: torque sunt illi conchulato insignes, quem diebus solennibus collo circūdant, à diuo Michaele denominati, quem pro sodalitio numine colunt. Maximus quisque procerum in eam cohortem cooptari solet. Vidimus aliquādo ex eo numero unum moueri grauissimi criminis reum: qui de collegij sententia exauctoratus, curiæ deditus est ad pœnam, quam curia statuisset crimini. Duces Burgundiæ Chrysomallon cohortem instituerunt aureo uellere insignem. Reges Angliæ procerum sodalium cohortem periscelide donant. H

Michael, numen sodalitium.

Chrysomalli.

Sub finem. Periscelide donati. Libertinorū allectio. Vt ad Libertinos redeamus, Liuius libro nono auctor est luctu publico testatam Appianæ censuræ indignitatem, qui libertinos in Senatum allegerat. Cæterùm, inquit, Flauium dixerat Aedilem forensis factio, Appij Claudij censura uires nacta, qui Senatum primus libertinorum filiis lectis inquinauerat: & posteaquam eam lectionem nemo ratam habuit, nec in curiā adeptus erat quas petierat opes urbanas, humilibus per omnes tribus diuisis, forū & campū corrupit: tantúmq; Flauij comitia indignitatis habuerūt, ut plerique nobilium annulos aureos & phaleras deponerent. I

Censores senatu mouebant Senatores. Decad 4. lib. 9. Mouebantur autem Senatores Senatu à Censoribus, qui etiam ipsi ordinibus omnibus notas ignominiæ inurere poterant. Liui. lib. uigesimonono, Censores Marcus Porcius & Lucius Valerius metu mixta expectatione Senatum legerunt: septem mouerunt Senatu, ex quibus unum insignem & nobilitate & honoribus L. Quintium Flaminium Consularem. Patrum memoria, inquit, institutum fertur, ut Censores motis è Senatu ascriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos quos aut senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. Longè grauissima in L. Quintium oratio est, qua si accusator ante notam, non Censor post notam usus esset, retinere Quintium in Senatu ne frater quidem Titus Quintius, si tum Censor esset, potuisset. Asconius in Diuinationem Ciceronis de notis cen- K

Ex lege ultima, De Senatoribus.

soriis

A ſoriis loquens ita inquit, Regendis moribus ciuitatis Cenſores quinto quo- *Cenſores.*
que anno creari ſolebant. Hi prorſus ciues ſic notabant, ut qui Senator eſſet,
eiiceretur Senatu: qui Eques Romanus, equũ publicum perderet: qui ple-
beius, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non eſſet in *Aerarius.*
albo centuriæ ſuæ, ſcilicet ad hoc ut eſſet ciuis, ſed tantummodo ut pro ca-
pite ſuo tributi nomine æra penderet. Hoc igitur tam triſte ſeuerúmque no-
men populus Ro. ſic oderat, ut intermiſſum eſſet per plurimos annos tem-
pore Ciceronis: quod tamen Cicero propter infamiam corruptorum iudi-
ciorum dicit in illa oratione plebẽ ipſam quæ antè recuſabat, expoſcere. De
B qua cenſura idem pro Cluentio ita inquit, Hîc primum illud cõmune pro- *Cenſoria iu-*
ponam, nunquam animaduerſionibus cenſoriis hanc ciuitatem ita conten *dicia.*
tam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. Et rurſus, Cenſores denique ipſi ſæpenumero
ſuperiorũ Cenſorũ iudiciis (ſi iſta iudicia appellari uultis) nõ ſteterunt: atq;
etiam ipſi inter ſe Cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrãtur, ut alter alterius
iudicium nõ modò reprehendat, ſed etiam reſcindat: ut alter de Senatu mo-
uere uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet: ut alter in
ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. Aſconius uerò in oratio-
nem eiuſdem in L. Piſonem, multas leges pernicioſas P. Claudium in Tri-
C bunatu ſuo Piſone & Gabinio Conſulibus tuliſſe dicit: in queis & illam, ne
quem Cenſores in Senatu legendo præterirent, néue qua ignominia affice-
rent, niſi qui apud eos accuſatus, & utriuſque Cenſoris ſententia damnatus
eſſet. Vnde Cicero in iam dicta oratione pro Cluentio, Videte, inquit, quid
agatis, ne in unumquẽque noſtrum Cẽſoribus in poſterum poteſtatem re-
giam permittatis: ne ſubſcriptio cenſoria non minus calamitatis ciuibus,
quàm illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre: ne cenſorium ſtilum, cuius
mucronem multis remediis maiores noſtri retuderunt, æquè poſthac atque
illum gladium dictatorium pertimeſcamus. Hæc & alia inibi Cicero multa
D ad eleuandum cenſorij iudicij pondus commentus eſt, cauſæ tum inſeruiẽs.
Itaque in Lucium Piſonem ueluti palinodiam caneret, Centum propè an-
nos, inquit, legem Heliam & Fuſiam tenueramus, quadringentos iudicium
* rationémque cenſoriam. Quam poteſtatem minuere, quò minus quinto *notionémq;
quoque anno de moribus noſtris iudicaretur, nemo tam effuſe petulans cõ-
natus eſt. Hæc ſunt ô carnifex in gremio ſepulta Cõſulatus tui. Liuius lib. 4.
ab urbe cond. Cenſores ægre paſſi, Mamercum, quòd magiſtratum populi
Rom. minuiſſet, tribu mouerunt, octuplicatóque cenſu ærarium fecerunt.
Hæc de cenſura cenſoriíſque notis obiter dicta ſint, atque etiam de ærariis: ἐγγεγραμμέ-
E quod uerbum frequens apud ſcriptores antiquos à paucis ſatis intelligitur. νοι ἐν ἀκρο-
Apud græcos ſimiles erant qui ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει ideo dicebãtur ex mo- πόλει.
re Athenienſium, quia in arcem relata eorum nomina eſſent: ut enim latine *In ærarios re lati.*
in ærarios relati dicuntur, ſic illi in arcem relati erant: qui & ὀφλόντες dicun- *In arcẽ relati.*
tur, & κατάδικοι, & ἠτιμωμένοι. qui ignominia interim notati erant, quoad iu- ὀφλόντες.
dicatum facerent, hoc eſt omnia ex ſententia perſoluerent. Et quemadmo- κατάδικοι.
dum noſtri eximere ex ærariis dicebant, cum aliquem hac ignominia le- ἠτιμωμένοι. *Ex ærariis eximere.*

uabant:sic illi ἐξ ἀκροπόλεως ἐξαληλιμμένους uocabant: hoc est ex arce expunctos, F
id quod ex Demosthenis oratione in Aristogitonem & Libanij argumento
Censorũ animaduersio. intelligere licet. De huiusmodi Censorum animaduersionibus Gellius lib.
iiij ita inquit, Si quis agrum suum passus fuerat sordescere, eúmque indili-
Cap.12. genter curauerat, ac neq; arauerat, neque purgauerat, siue quis arborem suã
uineámque habuerat derelictui, non id sine pœna fuit: sed erat opus censo-
rium, Censorésque ærarium faciebant. item si quis eques Romanus equum
habere gracilentum aut parũ nitidum uisus erat, impolitiæ notabatur: quasi
tu dicas incuriæ. Sunt & alia exempla apud eundem eodem lib. cap. ultimo.
Senatus conuocãdi ratio. Cap.7. Videamus de conuocando habendóq; Senatu. Gellius lib.15. ex libro quo- G
dam Varronis enumerat eos magistratus, per quos more maiorum Senatus
olim haberi solitus est, eósque nominat, Dictatorem, Consules, Prætorem,
Trib. pleb. Interregem, Præfectum urbi: neque alij præter hos ius fuisse dicit
faciendi Senatusconsulti. Quotiésque usu uenisset ut omnes isti magistra-
tus Romæ essent, tum quo suprà ordine scripti essent, qui eorum prior aliis
Senatum cõsulendi ius. esset, ei potissimum Senatum consulendi ius fuisse. Addit deinde extraordi-
nario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent, item
Decemuiros quibus imperium consulare tum esset, item Triumuiros reip.
Senatus legitimus & indictus. constituendæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. Senatus au- H
tem habebatur aut legitimus, aut indictus. Capitolinus in Gord. Non legiti-
mo, inquit, sed indicto Senatus die Consul iam domi conuentus, cum Præ-
toribus Aedilibus & Tribunis in curiã uenit. Legitimus Senatus statis die-
Cap.35. bus habebatur. Tranquil. in Aug. Sanxit, inquit, ne plus quàm bis in mense
legitimus Senatus ageretur, scilicet Calẽdis & Idibus: néue Septembri Octo-
bríue mense ullos adesse alios necesse esset quàm sorte ductos, per quorum
numerum decreta confici possent. Spartianus in Adriano, Senatui legitimo,
Edictus, indictus Senatus. Cap.80. cum in urbe uel iuxta urbem esset, semper interfuit. Edictus autem uel in-
dictus erat, qui ob negocia incidẽtia repentè indicebatur. Idem in Cæs. Post- I
quam Senatus Idibus Martiis in Pompeij curiam edictus est, facile tempus
Νόμιμος ἐκκλησία. Σύγκλητος. & locum prætulerunt. Sic apud Athenienses νόμιμος ἐκκλησία dicebatur ἡ κυρία
καὶ ὡρισμένη τρὶς τοῦ μηνός. σύγκλητος δὲ ἡ ἐξαίφνης βουλὴ διά τι κατεπεῖγον. Legitima
Concio legitima & conuocata. concio dicebatur fixa statáque cõcio, quæ ter in mense habebatur. Conuo-
cata autem & indicta, quæ repentè noua quadam de causa fiebat. Auctores
Sudas & interpretes Demosthenis in oratione περὶ παραπρεσβείας, enarrantes
illud ἐφοβοῦντο δὲ μὴ ἐξαίφνης ἐκκλησία γένηται. Appianus libro primo de bel. Ciui-
libus, Consulum alter Opimius nomine, ut in trepidatione mos est, nonnul-
los cum armis in Capitolium festinare iubet, Senatúmque per præconẽ con- K
Lib.15. ca.7. uocari. Cæterum Gellius auctor est, iustum Senatusconsultũ esse non posse,
nisi quod in loco per Augures constituto, quod templum appellaretur, fa-
ctum esset. Propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & pòst in Iulia, cum
Senatuscõsulti legitimi locus & tempus. profana ea loca fuissent, templa esse per Augures cõstituta, ut in iis iusta Se-
natusconsulta more maiorum fieri possent. Scriptúmque Varronem reli-
quisse, non omneis ædes sacras templa esse: Senatuscõs. autem ante exortum,
Ex lege ultima, De Senatoribus. aut

A aut poſt occaſum ſolem factum, ratum non fuiſſe. Opus etiam cenſoriũ fe-
ciſſe exiſtimatos, per quos eo tempore Senatuſconſ. factum eſſet. Immolaré-
que hoſtiam prius, auſpicaríque debere, qui Senatum habiturus eſſet. De re-
bus quoque diuinis prius quàm humanis ad Senatum referẽdum eſſe. Tum
porrò referri oportere, aut infinitè de rep. aut de ſingulis rebus finitè. Senatus
autem conſulta duobus modis fiebant: aut per diſceſſionem, inquit Gellius, *Senatuſconſ.*
ſi conſentiretur: aut ſi res dubia eſſet, per ſententias ſingulorum exquiſitas. *per diſceſſionem.*
Tranquillus in Tiberio, Cum Senatuſconſultum per diſceſſionem fortè fie- *Cap 31.*
ret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſecutus eſt
B nemo. Cicero Philip. iij. Cum de repub. relaturus fuiſſet, allato nuncio de le-
gione quarta, mente concidit: effugere feſtinans, Senatuſconſ. de ſupplica-
tione per diſceſſionem fecit: cum id factum eſſet antea nunquam. Idem in *Diſceſſionem*
ulti. In has ſententias meas ſi Cõſules deſignati diſceſſionem facere uoluiſ- *facere.*
ſent, omnibus iſtis latronibus auctoritate ipſa Senatus iampridem de mani-
bus arma cecidiſſent. Gellius libro tertio de Pedariis Senatoribus loquens, *Cap. 18.*
Non pauci ſunt, inquit, qui opinantur Pedarios Senatores appellatos, qui ſen- *Pedarij Senatores.*
tentiam in Senatu non uerbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus
irent. Quid igitur cum Senatuſconſ. per diſceſſionem fiebat, nónne uniuer-
C ſi Senatores ſententiam pedibus ferebant? Et paulò póſt, Marcus Varro, in-
quit, in Satyra Menippea, quæ ἱπποκύων inſcripta eſt, equites quoſdã dicit Pe-
darios appellatos: uidetúrque eos ſignificare, qui nondum à Cenſoribus in
Senatum lecti, Senatores quidem non erant: ſed quia honoribus populi uſi
erant, in Senatum ueniebant, & ſententiæ ius habebant. Nam & Curulibus *Non omnibus Senatoribus dicendæ ſententiæ ius erat in Senatu.*
magiſtratibus functi, qui nondum à Cenſoribus in Senatum lecti erant, Se-
natores non erant: & quia in poſtremis ſcripti erant, non rogabantur ſenten-
tias ſed quas principes dixerant, in eas diſcedebant. Hoc ſignificabat edictũ,
quo nunc quoque Conſules cum Senatores in curiam uocant, ſeruandæ cõ-
D ſuetudinis cauſa, tranſlatitio utuntur. Verba edicti ſunt hæc, Senatores, qui-
búſque in Senatu ſententiam dicere licet, & reliqua. Tranſlatitium edictum *Tranſlatitiũ edictum.*
Gellius appellat ex antiqua conſuetudine deſumptum, quomodo & Cicero
appellauit in Prætura urbana. His autẽ Gellij uerbis facilè intelligimus non
fruſtra ab Vlpiano hoc in loco præfinitã circumſcriptámque Senatorum ap-
pellationem eſſe. Cicero ad Atticum libro primo, Cum eſt actum, neq; ani- *Epiſt. ult.*
maduerſum eſt ad quos pertineret, & raptim in eam ſententiam Pedarij cõ-
currerunt. Inde illa locutio, In ſententiam ire, & pedibus in ſententiam ire. *In ſententiam ire.*
Liuius libro quinto, Primores Patrum cenſuere non expectandum iuſtum
E tempus comitiorum, ſed extemplo nouos Tribunos militum creãdos eſſe,
qui à Calendis Octobribus magiſtratum occiperent. In quam ſententiam
cum pedibus iretur, cæteri Tribuni militum nihil cõtradicere. At enimue-
ro Sergius Virginiúſque, propter quos pœnitere magiſtratuũ eius anni Se-
natum apparebat, primo deprecari ignominiam, deinde intercedere Sena-
tuſconſulto. Idem lib. 9. Cum omnes laudibus modo proſequentes uirum, in
ſententiam eius pedibus irent, tentata pauliſper interceſſio eſt à Lucio Liuio

Epistola 11. & Quinto Melio Tribb. Plinius lib. 2. epistol. Sed cum fieret discessio, qui F
Facere discessionem. sellis Consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi qui
se collegæ adnumerari patiebantur, in diuersum transierunt. Cicero Philip. 11.
Dixit tamen, si quis eorum qui post se rogati essent, grauiorem sententiã dixisset, in eam se iturum. Nos hodie, id, ad idem dicere uocamus: quod ignari ignauique aut assentatores plerunque factitare dicuntur: graues etiam uiri
Cap 35. interdum faciũt, si res ita poposcerit. Hoc autem Tranquillus in Aug. eleganter & breuiter expressit. Sententias, inquit, de maiore negocio non mo-
*neque re * atque ordine, sed prout libuisset * perrogabat: ut perinde quisque ani-
*prærogabat mum intenderet, ac si censendum magis quàm assentiendum esset. Plinius G
in Panegy. de Domitiani temporibus loquens. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos qui primi interrogabantur? cæteri quidẽ defixi & attoniti, ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? unus solúsq; censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarẽt, in primis ipse qui censuerat. Verba sunt Plinij significantis tyrãnicam uiolentiam Imperatoris, in cuius sententiam omnes ire cogebantur. Est igi-
Censere. tur censére quod uulgo opinari uocant, id est sententiam suam explicata ra-
Lib. 9. epistola 13. ad Quadratum. tione approbare audientibus. Idem in epist. Iam censendi tempus. Dicit Do H
mitius Apollinaris Consul designatus. Gellius tamen libro decimoquinto
Cap. 7. docet nullum fuisse Senatusconsultum, in quo discessio non esset necessa-
De rogandis sententiis. ria. De ordine uero rogandarum sententiarum quem Augustum non ser-
Cap. 10. uasse Tranquillus dixit, idem Gellius lib. 4. ita inquit, Ante legem quæ nũc de Senatu habendo obseruatur, ordo rogandi sententias uarius fuit. Aliàs primus rogabatur, qui à Cẽsoribus princeps in Senatum lectus fuerat: aliàs qui designati Consules erant. Quidam è Consulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quem iis uisum erat honoris gratia extra ordinem sentẽ-
*primum. tiam * primam rogabant. Obseruatum tamen est, cum extra ordinem fieret, I
ne quis quenquam ex alio quàm Consulari loco sententiam primum roga-
Lex de Senatu habendo. ret. Hactenus Gellius. Licebat autem per legem de Senatu habendo, rationẽ sententiæ suæ Senatores censentes exposcere, id quod ex his Plinij uerbis in-
Epistola 14. telligi potest ad Valerianum libro quinto epist. Absolutus est reus sententia designati Consulis Afranij Dexteri. Assenserunt omnes præterquã Licinius. is interdicendum ei aduocatione in quinquennium censuit. Et quãuis neminem auctoritate traxisset, cõstanter in sententia mansit. Quinetiam Dexterum, qui primus diuersum censuerat, perlata lege de Senatu habendo, iurare coëgit è rep. esse quod censuisset. Cui, quanquam legitimæ postulatio- K
ni, à quibusdam reclamatum est: exprobrare enim cẽsenti ambitionem uidebatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus Trib. pleb. recitauit libellum disertum & grauem, quo questus est uænire aduocationes, uænire & præuaricationes, in lites coiri, & gloriæ loco poni ex spoliis ciuium magnos & status reditus. Recitauit capita legum, admonuit Senatusconsultorum, & reliqua quæ Plinius de mercenariis aduocationibus exequitur, ad-

Ex lege ultima, De Senatoribus.

A uocatus ipse memoriæ suæ celebratissimus. In rebus uero momentosis, aut ad exemplum pertinentibus, Senatores non minus centum Senatusconsultum facere poterant, ut uidetur ex Liuio lib. nono de bel. Maced. de Bacchanalibus loquente, Si quis, inquit, tale sacrum solenne & necessarium duceret, nec sine religione ac piaculo se id omittere posse, apud Prætorem urbanum profiteretur, Prætor Senatum consuleret. Si ei permissum esset, cum in Senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret. Asconius tamē Cornelium Ciceronis tempore legē tulisse dicit, ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi ducēti affuissent: quæ sine tumultu acta res est. Nemo enim negare poterat pro auctoritate Senatus esse eam legē.

Senatorū ad Senatusconf. faciendū numerus.

B Verùm duo Senatusconsulta uno die nō fiebant, id quod innuit Capitolinus in Maximino his uerbis de Gordiano loquens, Hic annum agēs ætatis quartumdecimum, statim raptus est, & nouo genere Senatusconsulti, cum eodem die Senatusconsultum factum esset, inductus in curiam Cæsar est appellatus.

Duo Senatusconsulta uno die non fiebant.

Quo modo autem Senatores in Senatum ire cogerētur, Cicero Philip. prima docet, Quid tandem, inquit, erat causæ, cur in Senatum hesterno die tam acerbe cogerer? solúsne aberam? an non sæpe minus frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi C pace agebatur: ad quam causam etiam Appium illum & senem & cæcū delatum esse, memoriæ proditum est. De supplicationibus referebatur: quo in genere Senatores deesse non solent. Coguntur enim nō pignoribus, sed eorum quorum de honore agitur, gratia. Quod idem fit, cum de triumpho refertur. Ita sine cura Consules sunt, ut penè liberum sit Senatori non adesse. Et paulò pòst, Quis autem unquam tanto damno Senatorē coegit? aut quid est ultra pignus aut mulctam? Verba sunt Ciceronis conquerentis iniuriam Antonij Consulis, qui non contentus pignoribus captis aut mulcta dicta cogere in Senatum uenire Ciceronem, minatus est etiam frequētissimo Se-D natu cum fabris se uenturum ad disturbandam subuertendámque domum eius. Idem lib. 3. de Oratore, de iurgio Philippi Consulis in Senatu & L. Crassi magni illius oratoris loquens, Hic cum homini & uehemēti & diserto & in primis forti ad resistendum Philippo, quasi quasdam uerborum faces Crassus admouisset, non tulit ille, & grauiter exarsit, pignoribúsque ablatis Crassum instituit coercere.

Senatus coactio.

Pignora autem capere uel auferre est, quod nunc dicimus captionem bonorum. Coercere igitur pignoribus captis Cicero dixit, quod nos cogere per bonorum captionem dicimus. Demosthenes ἅψασθαι τῶν κτημάτων dicit, quasi manum facultatibus iniicere. quod etiam græce E τὸ ἐνέχυρον λαμβάνειν dicitur, hoc est pignora capere. Gellius lib. 7. pignoriscapionem hinc esse dictam ab antiquis affirmat, ut usucapionem. Prehendere uero est apud eos id quod nos corpore prehendere dicimus: cuius exemplū statim subiiciemus.

Pignora capere & auferre.

Cap. 10.

Pignoriscapio.

Prehendere.

Quibus autem modis Senatores in Senatum uenire, iisdem etiam censere cogebantur, nisi Tribuni intercederent. Liuius lib. 8. secūdi belli Punici, Itaque Quintus Fuluius postulauit à Cōsule, ut palàm in Senatu diceret, permitterétne patribus ut de prouinciis decernerent? sta-

Cēsere Senatores quemodo cogebantur.

Non procul à fine.

turúſque eo eſſet quod cenſuiſſent?an ad populũ laturus?Cum Scipio reſpõ- F
diſſet,ſe quod è rep. eſſet,facturũ: tum Fuluius, Non ego, inquit, ignarus
quid reſponſurus facturúſue eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras tentare
magis quàm conſulere Senatum. Itaque à uobis Tribuni pl. poſtulo, inquit,
ut ſententiam mihi ideo non dicenti, quòd ſi in meam ſententiam diſceda-
tur, non ſit ratum habiturus Conſul, auxilio ſitis. Inde altercatio orta, cum
Conſul negaret æquum eſſe Tribunos intercedere, quo minus ſuo quiſque
loco Senator rogatus ſententiam diceret, Tribuni ita decreuerũt. Si Cos. Se-
natui de prouinciis permittit, ſtari eo quod Senatus cenſuerit, placet: nec de
ea referri ad populum patiemur: ſi non permittit, qui de ea re ſẽtẽtiam re- G
cuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diem ad colloquendum cum collega
Prehenſio Senatorum. Cap. 2. petiit. Poſtero die permiſſum Senatui eſt. Prouinciæ ita decretæ. Prehẽdi ue-
rò Senatores iuſſu Cos. poterant. Valerius libro ſexto, L. uerò Philippus Con-
ſul aduerſus eundem ordinem libertatem exercere non dubitauit: nam ſe-
gnitiem pro roſtris exprobrans, alio ſibi Senatu opus eſſe dixit: tantũmque
à pœnitentia dicti abfuit, ut etiam L. Craſſo ſummæ dignitatis & eloquen-
tiæ uiro, id in curia grauiter ferenti, manum iniici iuberet. Ille reiecto licto-
re, Non es, inquit, mihi Philippe Conſul, quia nec ego tibi Senator ſum. Id
Cap. 10. eſt, quia dixiſti te alium Senatum quærere. Gellius lib. 4. Capito Atteius in H
libro, quem de officio Senatorio compoſuit, ſcriptũ hoc reliquit: Caius Cæ-
ſar, inquit, Conſul Marcum Catonem ſententiam rogauit. Cato rem quam
conſulebatur, quoniam non è rep. uidebatur, perfici nolebat. Eius rei gratia
ducendæ, longa oratione utebatur, eximebátque dicendo diem. Erat enim
Libertas dicendi in Senatu. ius Senatori, ut ſententiam rogatus, diceret antè quicquid uellet alius rei, &
quoad uellet. Cæſar Conſul uiatorem uocauit: eúmque cum finem non fa-
ceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iuſſit. Senatus conſurrexit, &
proſequebatur Catonẽ in carcerem. Hac, inquit, inuidia facta, Cæſar deſtitit,
& mitti Catonẽ iuſſit. Hactenus ille. Quid ſit autem prehendere, & qui ma- I
giſtratus prehenſionem, quíque uocationem habuerint, & qui utrũque, aut
Cap. 12. etiam neutrum, idem Gellius lib. 13. docet: Vocationem, inquit, habent Con
Vocationem & prehẽſionem habẽtes magiſtratus. Tribuni ple. ſules, & cæteri qui habent imperium: prehenſionem Tribuni ple. & alij qui
habent uiatorem. neque uocationem, neque prehenſionem, ut Quæſtores,
& cæteri qui neque lictorem habent, neque uiatorem. Qui uocationem ha
bent, iidem prehendere, tenere, abducere poſſunt. Qui autem iure prehendi,
is etiam in uincula duci poteſt. Sed quærẽtibus nobis, inquit, quam ob cau-
ſam Tribuni qui haberent ſummam coercendi poteſtatem, ius uocandi nõ
habuerint: illud occurrit, quòd Tribuni pleb. antiquitus creati uidentur, non K
iuri dicendo, nec cauſis querelíſque de abſentibus noſcẽdis, ſed interceſſio-
nibus faciendis, quibus præſentes fuiſſent, ut iniuria quæ coram fieret, arce-
retur: ac propterea ius ad ſe uocandi, ademptum: quoniam ut uim fieri ue-
tarent, aſſiduitate eorum & præſentium oculis opus erat. Labeo igitur Anti-
ſtius legum morúmque Populi Rom. peritiſſimus, per uiatorem Tribuno-
rum pleb. uocatus, eodem Gellio auctore, reſpondit, ius eos non habere, ne-
Ex lege ultima, De Senatoribus. que

A que se,neque alium quenquam in causa uocandi, cum moribus maiorum Tribb.pl.prehensionẽ haberent,uocationem non haberent. Posse igitur eos uenire,& prehendi se iubere, sed uocandi absentem ius non habere. Iniici autem manum Valerius in superiore exemplo pro prehẽdi dixit, licet iniicere manum propriè sit uerbo antiquo iuris, quoties nulla iudicis expectata auctoritate,rem nobis debitam aut etiam nostram uendicamus:quo modo usus est Quintilianus in septimo his uerbis, Aut alteri enim, aut inuicẽ utrique de iure fit controuersia:ut in re tali,Patri in filium,patrono in libertum manus iniectio sit: liberti hæredem sequantur. Liberti filium quidam B fecit hæredem,inuicem petitur manus iniectio:& patronus negat ius patris illi fuisse,quia ipse in manu patroni fuerit. In eadem significatione usus est Vlpianus in.l.Sed si hac,De in ius uocando. Et Paulus in.l.penult.De seruis exportandis.Iniicere manum latinè dici debet,quod lingua uernacula sæsire appellamus. Virgilius, Iniecere manum Parcæ. Sic dominus in prædium(ut nunc dicitur)feudarium,hoc est beneficiarium, manum iniicere solet.Hoc Græci τὴν χειρὸς ἐπιβολὴν appellant.Iniicitur etiam manus in aliquem, uel in eius bona,uel merces aliquas,quãdo inde ille abire, uel res inde moueri auctoritate aliqua uetantur,quod nos arrestare dicimus. Plinius ad Traianum C epistola 91. hoc uerbo μεταφορικῶς usus est. Itaq; & quieti eius inieci manũ,& exegi ut me in Bithynia cõsilio instrueret. quod ille amicissime & senectutis & ocij ratione postposita,& iam fecit, & facturus est. Quæ uerba corruptissimè uulgo leguntur.Ociosum(inquit Plinius) Nymphidiũ nactus,continuo nauare mihi operam coegi,quasique usui meo uendicaui, ut me consiliis suis adiuuaret. Recentiores nullo antiquo exemplo iniicere manum, pro uim afferre dicunr: quod latinè afferre manus uel etiam inferre dicitur. Quo utroque Augustinus libro primo de Ciuitate dei utitur.Lactantius libro tertio Institut.Multi ergo ex iis,quia æternas esse animas suspicabantur, D tanquã in cœlum migraturi essent, sibi ipsis manus intulerunt,ut Cleanthes & Chrysippus & Zeno & Empedocles. Cæterum intercedere Senatuscõsulto Tribuni pleb.poterant,ut ex Liuiano illo exemplo intelligere licet,& ex Tacito libro uigesimo,Cum rogarent,inquit,sentẽtias Consules, Vulcatius Tertulinus Trib.pleb.intercessit,ne quid super tanta rẽ Principe absente statueretur.Gellius lib.decimoquinto, Varro, inquit,de intercessionibus scripsit,dixítque intercedendi ne Senatusconsultum fieret,ius fuisse iis solis,qui eadem potestate,qua ij qui Senatusconsultum facere uellent,maioréue essent. Qui autem hi fuerint,nos suprà eodem Gellio tradente uidimus. Va- E lerius libro secundo,cap.primo,Illud quoque memoria repetendũ est,quòd Tribunis pleb.intrare Cutiam nõ licebat: ante ualuas autem positis subselliis,decreta Patrum attentissima cura examinabant:ut siqua ex iis improbassent,rata esse non sinerent.Itaque ueteribus Senatuscõsultis, T litera subscribi solebat: eáque nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse. Qui quãuis pro commodis plebis excubabant,ínque imperiis compescendis occupati erant:instrui tamen ea argenteis uasis, & annulis aureis publicè præ-

Iniicere manum.
Manus iniectio.
Cap.8. ad finem.
Aeneid.10.
Afferre & inferre manus.
Cap 18.
Intercedere Senatusconf.
Tribuni poterant.
Cap.7.

bitis patiebantur, quò talium rerum uſu auctoritas magiſtratuum eſſet or- F
Interceßio. natior. Eſt autem interceſſio id quod oppoſitionem uocamus. Liuius libro quinto ab Vrbe cōd. Camillus plebem ſceleris palàm arguere, quæ iam in ſuos uerſa, non intelligeret ſe prauo iudicio de Tribunis interceſſionem ſuſtuliſſe, interceſſione ſublata Tribunitiam poteſtatē euertiſſe. Idem libro
Tribunitium auxilium & prouocatio. tertio, Tribunitium auxilium & prouocationem duas arces libertatis tuendæ appellat. appellabantur enim Tribuni contra uim magiſtratuum: unde in xij tab. Plebes, quos pro ſe, contra uim, auxilij ergô, decem creaſſit, Tribuni eius ſunto. Quódque ij prohibeſſint, quódque plebem rogaſſint, ratum eſto. Plutarchus in Problematis auctor eſt, moribus Romanorum conſtitu- G
Tribunorum domus apertæ. tum eſſe, ut domus Tribunorum noctu ne clauderentur, ſed interdiu noctúque indigenti cuique eorum auxilio paterent, quaſi portus quidā & præſidium periclitantium. Maiores enim communem Tribunum eſſe uoluerunt, & tanquam aram omnibus acceſſibilem. proinde honore quidem ſacroſanctós eos eſſe uoluerunt, nec ſine inexpiabili ſcelere uiolabiles. Maximè autem populares eos faciebat, ſi nihil ſupra plebeiam ſortem ſeſe extollerent, ſed ſpecie & cultu & omni uiuendi ratione in ordinem ſe cogerent, ὅθεν οὐδὲ οἰκίας αὐτοῦ κλείεσθαι νομίζουσι θύραν, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ ἀνέῳκται καὶ μεθ' ἡμέραν, ὥσπερ λιμὴν καὶ καταφυγὴ τοῖς δεομένοις. ὅσῳ δὲ μᾶλλον ταπεινοῦται τῷ σώματι, τοσούτῳ μᾶλλον αὔ- H ξεται τῇ δυνάμει. κοινὸν δὲ αὐτὸν ἀξιοῦσι τῇ χρείᾳ καὶ πᾶσι καὶ ἐφικτὸν, τῇ δὲ τιμῇ ποιοῦσιν αὐτὸν
Ad Pompeiū Falconē epiſtola 23. ἱερὸν καὶ ἅγιον καὶ ἄσυλον. Plinius libro primo epiſtolarum, Ipſe cum Tribunus eſſem, abſtinui cauſis agēdis: Primùm, quòd deforme arbitrabar, cui aſſurgere, cui lòco cedere omnes oporteret, hunc omnibus ſedentibus ſtare: & qui iubere poſſet tacere quēcunque, huic ſilentium clepſydra indici: & quem interfari nefas eſſet, hunc etiam conuicia audire. His uerbis ſignificatur magnam uim fuiſſe interceſſionis Tribunitiæ: de qua Cicero nonnihil libro tertio de Legibus. Quo modo autem interceſſioni Tribunitiæ parendum
Obnunciatio Augurum. erat, ſic etiam obnunciationi Augurum, de qua Cicero de Diuinatione lib. I pri. & Plutarchus in Craſſo, & Aſconius in orationem Ciceronis in Piſonē. Sed nihil nunc ad rem. Si quis autem in Senatu loqui uellet ſententiam nō rogatus, ueniam à Cos. petebat: unde Capitolinus in Maximo, Poſt hæc, inquit, tacentibus cunctis, cum Maximus, qui & natu grandior erat, & meritis & uirtute ac ſeueritate clarior, dicere ſententiam cœpiſſet, qua oſtenderet duos Principes eſſe faciendos: Vectius Sabinus ex familia Vlpiorum rogato Conſule ut ſibi dicere atque interfari liceret, ſic orſus eſt. Licebat etiam Senatoribus uenia prius petita, eos qui in Senatum inducebantur, interrogare.
Decad. 3. lib. 10. Liuius lib. 20. de Legatis Carthaginenſium loquens in Senatum admiſſis, K Cum more, inquit, tradito à Patribus, poteſtatem interrogandi ſi quis quid uellet Legatos, Prætor feciſſet: ſenioréſque qui fœderibus interfuerant, alia alij interrogarent: nec meminiſſe ſe per ætatem (etenim omnes fermè iuuenes erant) dicerent Legati: conclamatū ex omni parte curiæ eſt, Punica frau-
De Senatu. de lectos, qui ueterem pacem repeterent, cuius ipſi non meminiſſent. De Senatu Senatoribúſque in duodecim tab. ita cautum erat, Omnes magiſtratus

Ex lege ultima, De Senatoribus.

auſpicium

A auſpicium iudiciúmque habento, éxque iis Senatus eſto. Eius decreta rata
ſunto. Is ordo uitio uacato: cæteris ſpecimē eſto. Senatori qui nec aderit, aut *Auctoritas Senatus.*
cauſa, aut culpa eſto. Cauſas populi teneto. Quæ cum populo, quæ cum Pa- *Poteſtas populi.*
tribus agentur, modica ſunto. Erat autem auctoritas in Senatu, & poteſtas
in populo, ut auctor eſt Cicero lib. 3. de Legibus. Vnde Senatus cenſere, & *Cenſere Senatus eſt: ut iubere, populi.*
populus iubere dicebatur. Liuius lib. 7. de bel. Maced. Senatus eam pacē ſer-
uandam cenſuit, & paucos poſt dies populus iuſſit. Cicero lib. ſupradicto, Se- *De officio Senatoris.*
natori, inquit, iuſſa tria ſunt, ut adſit: nam grauitatem res habet, cùm frequēs *De breuitate*
ordo eſt. ut loco dicat, id eſt rogatus. ut modo, ne ſit infinitus. Nam breuitas *cenſendi in Senatu.*
B non modò Senatoris, ſed etiam oratoris magna laus eſt in ſententia. nec eſt
unquam longa oratione utendum, niſi ubi ſpectante Senatu (quod fit * am- ** ambitione.*
bitioſè ſæpiſſime) nullo magiſtratu adiuuante, tolli diem utile eſt: aut cum
tanta cauſa eſt, ut opus ſit oratoris copia, uel ad hortandum, uel ad docēdú.
quorum generum in utroque magnus noſter Cato eſt. Quódque lex addit,
Cauſas populi teneto, eſt Senatori neceſſarium noſſe remp. ídque latè patet. *Senatori quæ cognoſcenda.*
quid habeat militum, quid ualeat ærario, quos ſocios reſp. habeat, quos ami
cos, quos ſtipendiarios, qua quiſque ſit lege, conditione, fœdere: tenere con-
ſuetudinem decernēdi, noſſe exempla maiorum. Ex his Ciceronis uerbis &
C illis xij. tabularum ſatis (ut arbitror) apparet, litium cognitionem & iudican-
di neceſſitatem non fuiſſe muneris Senatorij, tametſi Decuriæ iudicum ex *Iudicum Decuriæ unde.*
Senatu aliquando ſumebantur, ut ex equeſtri ordine: ut alibi uidebimus, ſi
locus inciderit. Verùm quod Cicero de tollēda die dixit in exemplo pro- *Dies tollēdus*
ximo, uideamus quid ſignificet. Cicero igitur ad illud xij tab. reſpiciēs, Quę
cum Patribus agentur, modica ſunto: Senatori modicè dicendum ait, niſi ſi
fortè è rep. eſſe putarit, ut longiore oratione utatur. Quod tum demum erit,
cum res in Senatu decernenda, orationis copia aut ſuadentis aut docētis in-
diget: aut cum ita tempus tulerit, ut mora decernendæ rei quærenda ſit: id
D quod tum uſu uenit, cum pernicioſæ alicui relationi nullus interceſſor ma-
giſtratus impræſentiarum inueniri poteſt. Tunc enim tolli diem dicēdo né- *Diem tolli.*
ceſſe eſt, quod & eximi diem frequentius dicitur: ut in illo exemplo Gel- *Diem eximi. Lib. 4. ca. 10.*
lij ſuperius tranſcripto de Catone, quem Cæſar ob id prehendi iuſſerat. Hu-
ius autem hiſtoriæ meminit Plutarchus in Cæſare. Pompeius enim refere-
bat de prouincia Galliarum & Illyrici in quinquennium Cæſari decernen-
da. Quam relationem reip. pernicioſam ut diſcuteret Cato, diem dicendo
eximebat, id eſt prælonga oratione cenſendi tempus conſumebat de indu-
ſtria. Liuius libro quinto ſecundi belli Punici, Interim publicani Caſcæ in-
E ſtare, ut diem cōſilio eximeret. Idē libro pri. ab Vrbe cond. Tarquinius mo-
nitus à proximis ut purgaret ſe quòd id temporis ueniſſet, diſceptatorē ait
ſe ſumptum inter patrem & filium, cura reconciliandi eos in gratiam, mo-
ratum eſſe: & quia ea res exemiſſet illum diem, poſtero die acturum quæ cō-
ſtituiſſet: à Græcis ἐκκρούειν τὸ πρᾶγμα τῷ χρόνῳ dicitur, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τῷ λέγειν κατα-
τρίβειν. τὸν χρόνον ἐκπιμπλάναι. τὴν ἡμέραν ὑφαιρεῖν, ἢ καταναλίσκειν. Cicero Philip. 6. Suc-
currendum eſt Decio Bruto. omnes undique copiæ colligendæ. horam exi-

mere ullam in tali ciue liberando sine scelere non possumus. Vbi corruptè F
Eximere actionem. *L. Sed et si.* exhibere in impressis libris legitur. Inde eximere actionem iudex dicitur ab Vlpiano in titulo, Ex quibus causis maiores, cum per dilationem eius effectum est, ut iam agi lege non possit: & actio exempta, cum iam desiit agi posse. Neque uerò omittẽdum illud quod apud Macrobium legimus libro
Cap. 6. *Prætextati filij cum Senatoribus in curiam ibant.* primo Satur. Mos antea fuit, inquit, Senatoribus in curiam cum prætextatis filiis introire. Cum igitur in Senatu res maior quæpiam cõsultaretur, eáque in diem posterum prolata esset, placuit ut hanc rem super qua tractauissent, nequis enunciaret priusquam decreta esset, & reliqua quæ ille de Papyrio
Cap. 38. puero memorabilis indolis prosequitur. Trãquillus in Augusto, Liberis Se- G
natorum, quò celerius reipublicæ assuescerent, protinus uirilem togam, la-
** inducere.* *Prætextati.* *Bulla.* *Toga.* tumclauum * induere, & curiæ interesse permisit. Prætextati autem pueri dicebantur, qui prætexta adhuc & bulla utebantur, quod fiebat usque ad annum decimumseptimum: quo tempore togam uirilem sumebant deposita prætexta puerili, ut meminit Cicero in procemio Lælij, & nos alibi dicemus.
Cap 1. *Anni prætextæ.* Hinc anni prætextæ à Plinio libro xxxiij pro annis pueritiæ: & ætas prætextata Gellio libro primo Noctium Atticarũ: & mores prætextati Festo in in-
Cap. 23. *Prætextati mores.* tegris codicibus, & Macrobio, & Iuuenali, Sic prætextatos referunt Artaxata mores. Quod tamen uerbum diuersissimè ab auctoribus Latinis accipi- H
Satyr. 2. uersu ultimo. tur. Hoc autem uerbum si intellexisset Accursius, locum illum in quarto Institutionum in titulo De iniuriis. §. primo, non tam ineptè enarrasset, Siue quis matremfamil. aut prætextatum prętextatámue assectatus fuerit. De prætextatis pueris Iuuenalis Satyra x. Nec prætextatum rapuit Nero loripedem,
Prætextatæ puellæ. *Prætextatus sermo.* uel Strumosum. Prætextatæ etiam puellæ dicebantur à prætextis quas nubentes deponebãt. Festus in integris codicibus, Prætextatum sermonem, inquit, ab eo dictum putant, quòd prætextatis nefas sit obscœno uerbo uti. Alij dici putant, quòd nubentibus depositis prætextis à multitudine puerorum obscœna clamentur. Ideóque prætextatum sermonem appellabant, qui nihil obscœnitatis habet. Contra hanc tamen Festi opinionem, Tranquillus, I
Assectari prætextatũ. Gellius, Macrobius, prætextatum sermonem acceperunt pro eo qui apertè rem obscœnam significat. Assectari autem prætextatum aut prætextatam à Iustiniano dictum est in loco prædicto, pro eo quod est pudorem pueri ingenui aut puellæ sugillare, & notam infamiæ tanquam scorto masculo fœmininóque inurere. Solent enim hodie quoque perditissimi homines, dum sugillare uolunt puellæ aut matronæ opinionem, improbiore petulantia in publico eis adambulare, quasi scortum ad locum constitutum assectantes.
De Senatusconsultis. *Senatusconsulta statim ad Aediles, &c.* *Senatusconsf. ad ærarium deferebantur.* Sed nec illud silentio prætereundum, quòd Senatusconsulta olim statim ut K
facta erant, ad Aediles plebis deferebantur, nec ultrà in potestate Senatus erant. Liuius lib. 3. Institutum etiam ab iisdem Coss. ut Senatusconsulta in ædem Cereris ad Aediles plebis deferrentur, quæ antè arbitrio Coss. supprimebantur uitiabatúrque. Postea autem Senatusconsf. ad ærarium deferri institutum, ubi & leges in æs incisæ erant, auctore Cicerone Philip. quinta his uerbis, Neque solum cõmentariis commentitiis chirographísque uenalibus

Ex lege ultima, De Senatoribus.

innumerabilis

A innumerabilis pecunia congesta in illam domũ est, sed Senatus etiam con-
sulta pecunia accepta falsa referebantur, Syngraphæ obsignabãtur, Senatus-
consulta tanquam facta ad ærarium referebantur. Tranquil. in Aug. Auctor *Cap. 94.*
est Iulius Marathus, ante paucos quàm nasceretur menses, prodigium Ro-
mæ factum publicè, quo denunciabatur Regem populo Romano naturam
parturire: Senatum exterritum censuisse ne quis eo anno genitus educare-
tur: eos qui grauidas uxores haberent, quòd ad se quisque spem traheret, cu-
rasse ne Senatusconsultum ad ærarium * referretur. Verumenimuerò quæ- ** deferretur.*
dam more maiorum à Senatu non etiam à populo constituebantur. Cicero *Senatus. Populus.*
B in Vatinium, Ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo unquã ade-
mit, ut Legati ex eius ordinis auctoritate * legerẽtur. Adeóne tibi sordidum ** legarentur.*
consilium publicum uisum est, adeò afflictus Senatũs, ut non nuncios pa-
cis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non
ministros muneris prouincialis Senatus more maiorũ deligere possit? Eri-
pueras Senatui prouinciæ decernendæ potestatem, Imperatoris deligẽdi iu-
dicium, ærarij dispensationem: quæ nunquam sibi populus Rom. appetiuit,
qui nunquam hæc à summi consilij gubernatione auferre conatus est. Con-
trà lib. 3. de leg. ex lege. xij. tab. ita inquit, Creatio magistratuum, iudicia po-
C puli, iussa, uetita cum suffragio consciscentor, optimatibus nota, plebi libera
sunto. Senatus uerò nihil nisi referentibus Consulibus, aut iis quibus Sena- *De relatione Consulum.*
tum habere cogeréque licebat, decernere poterat. Id quod ostẽdit Cicero in *Post reditum*
oratione de reditu suo, his uerbis, At pro me superiores Consules semper ut *ad Quirites.*
referrẽt, efflagitati sunt: sed ueriti sunt ne causa gratiæ facere uiderẽtur, quòd
alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam. Qui prouinciarum
fœdere irretiti, totum illum annum, querelas Senatus, luctum bonorũ, Italię
gemitũ pertulerunt. Vnde paulò pòst addit, Cum Senatus equitésque Rom. *Ibidem.*
flere pro me, ac mutata ueste uobis supplicare, edictis atque imperiis ueta-
D rentur. Et rursus alibi, Pro me præsente Senatus, hominúmque præterea ui-
ginti millia uestem mutauerunt. Quibus uerbis Cicero significat Senatum
& equites luxisse exilium suũ, & populo supplicasse pro reditu suo, sed im-
perio Cõsulum hoc facere inhibitos postea desiisse. Nam & postulata pro- *Prouincialiũ*
uincialium Consulibus edebantur, ut de iis ad populum referrent: &, ut in- *postulata cõ-*
quit Tacitus, aditum patrum præberent. Idem in Verrem act. iij. Dicit præ- *sulibus ede-*
terea testimonium tota Sicilia, quæ in communibus postulatis ciuitatum *bantur, ut de iis ad populũ referrent.*
omnium Consulibus edidit, rogare se atque orare Patres Conscriptos, ut sta-
tuerent ne absentium reorum nomina reciperentur. Legimus & apud Liuiũ
E postulantes prouinciales interdum à Senatu ad populum reiectos, ut lib. 7. *Senatus. Populus.*
ab Vrbe cõd. Legatos Cæritum, & lib. 9. Legatos Samnitium: sed utrique de-
precaturi ad Senatum uenerant. Senatui etiam non licebat iniussu populi *Senatui nõ li-*
de ciue Rom. statuere: id quod ostendit Liuius lib. 6. secundi bel. Pun. apud *cebat de ciue*
quem eo in loco Attilius Regulus in cõsilio ita inquit, Per Senatum agi de *Romano sta-*
Campanis, qui ciues Ro. sunt, iniussu populi non uideo posse: ídque & apud *tuere.*
maiores nostros in Sutrianis factũ est, cum defecissent, ut M. Antistius Trib.

ple. prius rogationem ferret, ſciretque plebs, uti Senatui de Sutrianis ſententiæ dicendæ ius eſſet. Itaque cenſeo cum Tribunis plebis agendum eſſe, ut eorum unus pluréſue rogationem ferant ad plebem, qui nobis ſtatuendi de Campanis ius fiat. L. Attilius Trib. ple. ex auctoritate Senatus plebem in hæc F

Sententiæ recitabãtur interdũ à cenſentibus.

uerba rogauit, & reliqua. Nec ſilentio prætereundum, quòd ſentẽtiæ de ſcripto interdum à cenſentibus dicebantur in Senatu. Id quod ex Cicerone intelligere poſſumus, Philippica. x. Is enim Fuſij Caleni ſententiam reprehen-

Nõ procul ab initio.

dens ita inquit, Hoc uerò Q. Fuſi ſine offenſione noſtræ amicitiæ,* ſicut te-

** ſic tecũ, ut à te diſſentiẽs, ſenator quæro.*

cum aut à te diſſentiens Senator, quæro: ita enim dixiſti, & quidem de ſcripto: literas Bruti rectè atq; ordine ſcriptas uideri. quod quid eſt aliud, quàm G
librarium Bruti laudare, non Brutum? Oſtendit id etiam quadam ad Plan-

Epiſtola 13.

cum epiſtola idem auctor his uerbis libro 10. Id ex ipſo Senatuſcõſulto poteris cognoſcere: ita eſt enim perſcriptum, ut à me de ſcripto dicta ſententia

Cap. 84.

eſt, quam Senatus frequens ſecutus eſt ſummo ſtudio. Tranquillus de Auguſto, Nam deinceps neque in Senatu, neque ad populum, neque apud milites locutus eſt unquã, niſi meditata & compoſita oratione, quãuis non deficeretur ad ſubita extemporali facultate. ac ne periculum memoriæ adiret,

Recitare.

aut ediſcendo tempus abſumeret, inſtituit recitare omnia. Recitare inquit

Lib. 2. epiſtola penult.

id eſt legere, & de ſcripto dicere. Plinius in epiſt. Hortaris ut orationẽ ami- H
cis pluribus recitem. Faciam quod hortaris, quãuis uehemẽter dubitem. Neque enim me præterit, actiones quæ recitantur, impetum omnem calorémque ac propè nomen ſuum perdere. Idem, Recitantium uerò præcipua pronunciationis adiumẽta, oculi, manus, præpediũtur. Quibus uerbis apparet

Pronunciare.

pronũciare eos qui memoriter dicũt: recitare uerò, qui de ſcripto. Sic accipitur lib. 7. Codicis in titulo, De ſententiis ex periculo recitandis. Vbi tamen periculo corruptè legi facilius eſt intelligere, quàm quo modo emẽdari de-

De ſcripto & ex ſcripto recitare.

beat, cõminiſci. Dicimus enim de ſcripto recitare, & ex ſcripto. Liuius lib. 4. de bel. Maced. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum. I

** deducta res eſt.*

deinde cum ea uelut uana & ſine effectu nihil proficerent, eò* deductæ res, ut his conditionibus, quæ ex ſcripto paucis antè diebus editæ erant, induciæ

Cap. 15.

fierent. Tranquillus in Claudio, De quodam etiam negocio, ita ex tabella pronunciaſſe creditur, ſecundum eos ſe ſentire, qui uera propoſuiſſent. Idem

In Auguſto cap 84.

alibi è libello dixit: Sermones, inquit, cum ſingulis atque etiam cum Liuia

Sententiæ ex breuiculo recitandæ.

ſua grauiores, non niſi in ſcriptis & è libello habebat. Legendum igitur fortaſſe, de ſententiis ex breuiculo recitandis. Pronunciare autem uerbum eſt

Pronunciare.

iuris in alio ſignificatu, pro eo quod eſt expreſſe & nominatim prædicere præfarique ex bona fide in rebus contrahendis. Vlpia. in l. prima De Aedili- K
tio edicto, ſæpe in ea ſignificatione uſus eſt: & in l. Quòd ſi nolit. Qui man-

ἐκφωνεῖν.

Nuncupare & nuncupatu teſtamentum.

cipia uendunt, nationem cuiuſque in uenditione pronunciate debent. Hoc Græci ἐκφωνεῖν dicunt. Vſus eſt & Scæuola in titulo De euicti. & Cicero in tertio Offic. Igitur Cato iudex ita pronunciauit: Cum in uendẽdo rem eam

** ſatis eſſet cautu: ea præſtari, quæ*

ſciſcet, & nõ pronunciaſſet, emptori damnum præſtari oportere. Hoc etiam nuncupare dicitur. Idem in eodem, Nam cum ex xij tab.* ſatis eſſet ea præ-

Ex lege ultima, De Senatoribus. ſtare,

A ſtare, quæ eſſent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam
ſubiret: à Iuriſconſultis etiã reticentiæ pœna eſt conſtituta. Quicquid enim
ineſt prædio uitij, id ſtatuerunt, ſi uenditor ſciret, niſi nominatim dictũ eſſet,
præſtari oportere. Hactenus ille. Eſt enim nuncupare non ſcripto, ſed uerbo
cauere uel dicere, quod Græcè ἐπαγορεύειν dicitur. Vnde teſtamentum nun- ἐπαγορεύειν.
cupare dictum eſt. Plinius libro xiiij. de ebrietate loquens, Alij teſtamenta Cap. 22.
ſua nuncupant: alij mortifera loquuntur, rediturá ſque per iugulum uoces
non continent. Iuſtinus lib. duodecimo de Perdicca loquens, Nam etſi non
uoce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus eſſe uidebatur. Iulianus in l.
B Si ita, De bono. poſſ. ſecundum tab. Teſtamentum, inquit, in tabulis ſibi fe-
cit: filio autem impuberi per nuncupationem ſubſtituit. Et ibidem Iuriſcõſ.
ſcriptum hæredem à nuncupato diſtinguit. Sic nuncupata uoluntas dicitur Nuncupata uoluntas.
à Iuſtiniano uel Triboniano in titulo De teſtamentis, in fine. Et nuncupata
uota Liuio & Tranquillo & Valerio. Liuius lib. 8. ab urbe: Haud ab re eſſe
duxi, uerbis quoque ipſis ut tradita nuncupatáque ſunt, referre. Moris uerò
non fuiſſe ut Senatus reos iudicaret, uel ex uerbis Ciceronis intelligi poteſt, Senatum non iudicaſſe reos
qui in Verrem acti. ulti. ad iudices repetundarum loquens ita inquit, Quò
confugient ſocij? quem implorabunt? qua ſpe denique ut uiuere uelint, te-
C nebũtur, ſi uos eos deſeritis? ad Senatum deuenient, qui de Verre ſuppliciũ
ſumat? non eſt uſitatum, non eſt Senatorium. ad populum Rom. confugiẽt?
facilis eſt cauſa populi: legem enim ſociorum cauſa iuſſiſſe, & ei legi cuſto-
des ac uindices præpoſuiſſe dicet. Hic locus eſt igitur unus quò perfugiant:
hic portus, hæc arx, hæc ara ſociorum. Senatuſcõſultorum formam exactam
ſi quis uidere uelit, adeat Ciceronem in Philip. 3. 5. & 9. Illic enim Senatuſcõ- Senatuſconſ. forma.
ſulta à Cicerone perſcripta uiſuntur: ex quibus unius formulã exempli gra- Philipp. 5.
tia tranſcripſimus, in laudem Cæſaris (qui poſtea Auguſtus dictus eſt) cẽſen-
te Cicerone facti. Hoc autem, inquit, tempore ita cenſeo decernendũ, Quòd
D Caius Cæſar Caij filius, Põtifex, Proprætor, ſummo reip. tempore milites ue-
teranos ad libertatem populi Rom. cohortatus ſit, eóſque conſcripſerit. De-
inde enumeratis omnibus eius in remp. meritis ita ſubdit, Ob eas cauſas Se-
natui placere, Caium Cæſarem Caij filium, Pontificem, Proprætorem, Sena-
torem eſſe, ſententiámque loco Prætorio dicere: eiúſque rationem, quæcũq;
appetet, ita haberi, prout haberi lege liceret, ſi anno ſuperiore Quæſtor fuiſ-
ſet. Quibus uerbis & tota illa oratione Cicero Senatoriam dignitatem Cæ-
ſari, & dicendæ ſententiæ locum amplum impetrauit, id eſt Prętoris loco, ut
perinde haberetur, ac ſi Quæſturam iuſtámque Præturam geſſiſſet. Hic fuit, Maieſtas priſci Senatus.
E ut arbitror, ſtatus, hæc conditio priſci illius Senatus Senatorúmque ſub im-
perio populi: cuius quanta olim fuerit maieſtas, cum ex iis quæ dicta ſunt
intelligi, rum uerò uel uno Liuij exemplo liquere poteſt. Is enim lib. 3. de
Cincinnato loquens, qui abſens Dictator in maximo diſcrimine reip. crea-
tus erat, inquit, Operæprecium eſt audire, qui omnia præ diuitijs humana
ſpernunt, neque honori magno locum, neque uirtuti putant eſſe, niſi effusè
affluant opes. Spes unica imperij populi Romani L. Quintius trãs Tyberim

quatuor iugerum colebat agrum, quæ prata Quintia uocātur. Ibi ab Legatis ſeu foſſam fodiens bipalio innixus, ſeu cum araret, operi certè (id quod conſtat) agreſti intentus, ſalute data inuicem redditáque, rogatus ut (quod bene uerteret ipſi reíque pub.) togatus mandata Senatus audiret: admiratus, rogitánſque ſatin' ſalua omnia, togam propere è tugurio proferre uxorem *Dictator.* Raciliam iubet. qua ſimul abſterſo ſudore ac puluere uelatus proceſſit, Dictatorem eum Legati conſalutant. A Cæſare autem Dictatore oppreſſa rep. languere Senatus auctoritas, ac deinde poſt Auguſtum interire etiam cœpit, cum unius iam arbitrio omnia regerentur. Quo demum tempore mutari Senatoria munera cœpta ſunt: non enim Senatus in mādandis exercitibus, in prouinciis decernendis, in legationibus dimittendis admittendíſque, in conſtituenda republica occupatus ultrà fuit, ſed in adulationem Principum conuerſus, inſontes ſontéſque nullo diſcrimine condemnare, ſæuientibus Principibus damnatos permittere, flagitioſiſſimos ciues in gratiam Principum ex reis eximere, ac Principibus condonare, innocentiſſimis hominibus negocium faceſſere, delatoribus fauere: Principum denique impotētiſſimis factis ſubſcribere, auctorémque ſe præbere, premente ſeruitute coactus eſt. F G

Quando primū inclinari Senatus auctoritas cœperit.

Senatui quādo adempta poteſtas.

Accuſationes reorum in Senatu.

Tunc Senatorij muneris cœpit eſſe reorum iudicatio. Accuſationes enim apud Senatum ex eo tempore factas legimus. Tranquillus de Caligula, Solebat etiam proſperis oratorum actionibus reſcribere, & magnorum in Senatu reorum accuſationes defenſionéſq; meditati. Idem de Domiti. Quoſdam maieſtatis reos in curiam induxerat: & cum dixiſſet experturum ſe illa die quàm carus Senatui eſſet, facilè perfecerat, ut etiam more maiorū puniendi condemnarētur. De quo tempore Plinius in epiſt. ita inquit, Perſpeximus curiam, ſed curiam trepidam & elinguem, cum dicere quod uelles, periculoſum: quod nolles, miſerum eſſet. Et ibidem, Priorum, inquit, temporum ſeruitus, ut aliarum optimarum artiū, ſic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Idem Tranquillus auctor eſt Neronem inter alia hoc quoque inſtituiſſe, ut omnes appellationes à iudicibus ad Senatum fierent. Iudices etiam à Senatu peti poſtea cœperunt Domitiani inſtituto, eodem auctore. Auctor, inquit, Tribunis pleb. fuit Aedilē ſordidum repetundarum accuſandi, iudicéſque in eum à Senatu petendi. Plinius ad Arrianum lib. 2. epiſtol. Marius Priſcus accuſantibus Afris, quibus pro Conſule præfuit, omiſſa defenſione iudices petiit. Ego & Cornelius Tacitus adeſſe prouincialibus iuſſi, exiſtimauimus fidei noſtræ conuenire, notum Senatui facere, exceſſiſſe Priſcū immanitate & ſæuitia crimina quibus iudices dari poſſent, cum ob innocentes condemnandos interficiendóſque pecunias accepiſſet. Reſpondit Fronto, deprecatúſque eſt, ne quid ultra repetundarum legem quæreretur. Ex his Plinij uerbis facilè intelligimus iudices à Senatu peti ſolere, qui certo ac ſtatuto iudicio inquirerent in reos, id eſt qui repetundarū lege uel maieſtatis uel alia quærerent, id eſt quęſtionem haberent: de quo uerbo ſatis alibi diximus. Iis autem iudicibus ex legis præſcripto iudicare neceſſe erat, nec legitimam pœnam excedere. Cum uerò H I K

Cap. 53.

Cap. 11.

Lib. 8. epiſtola 14. ad Ariſtonem.

In Nerone cap 17.

Appellationes à iudicibus ad Senatum.

In Domitia. cap. 8.

Iudices à Senatu petebātur.

Epiſtola 11.

Quærere.

Iudices ex legis præſcripto iudicare oportebat.

Ex lege ultima, De Senatoribus.

maiora

A maiora crimina uidebantur, quàm ut constituta pœna ordinariáque in reos animaduerteretur, tum demum Senatus ipse in reos inquirebat, quippe qui nullius legis præscripto adstringeretur. Quo modo hodie curia nostra centenaria, cuius summa secundum Principem omnium causarum est cognitio, liberam habere criminum inquisitionem, nec certa legis formula illigatam creditur: duntaxat quod sine fraude sacerdotalis iuris fiat: de profanis enim causis loquimur. Multa autem ad hoc pertinentia ex illo loco Plinij intelligere licet: in queis illud memorabile, Dixi (inquit Plinius) horis penè quinque. missus deinde Senatus, & reuocatus in posterū diem: neque enim

Curia Parisiensis.

Memorabile de Senatus cognitione.

B inchoari poterat actio, nisi noctis interuentu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, uir subtilis, acer, disertus. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè. Dixit pro Matio rursus Fronto insigniter. Huius actionem uespera inclusit, non tamen sic, ut abrumperet. Itaque in tertium diem probationes exierūt. Iam hoc ipsum pulchrum (inquit Plinius) & antiquum, Senatum nocte dimitti, triduo uocari, triduo contineri. Vtinam in hac nostra curia, id est in Parlamento, ita factitari institutum esset, præsertim in his causis quæ certum priuatúmque accusatorem habent, & iniuriæ suæ uindicem, quæque legitimo ordine agitatæ, hinc accusatorem, illinc defen-

C sorem admittunt. Criminum enim inuidia, quæ recenti accusatione calere solet, & ad animaduersionem uindicationémque iudicum animos perpellere, comperendinata re (ut assolet) forensi artificio, refrigescit. etenim longa die accusatorum iusta ira relanguescit, & lachrymæ iudicum exarescūt, qui prius uiduarum orborúmque calamitati ingemiscere uidebantur. Quòd si moribus nostris comparatum esset, ut accusationes defensionésque probationibus ac testimoniis instructæ in iudicium afferrentur, sicque præsentanea cognitione continuáque disceptatione diiudicarentur, profectò audacissimis ac confidentissimis hominibus impunitatis spes præcisa esse uide-

Criminales causæ nō differendæ.

D retur. Vt ad rem reuertamur, Senatus cognitio certæ legi adstricta nō erat. Quintilianus libro tertio de controuersiis loquens simplicibus & coniunctis, Vna controuersia est per se furti, per se adulterij: plures aut eiusdem generis, ut in pecuniis repetundis: aut diuersi, ut si quis sacrilegij simul & homicidij accusetur. quod nunc in publicis iudiciis nō accidit: quoniam Prætor certa lege sortitur. Principum autem & Senatus cognitionibus frequens est, & populi fuit. Hæc uerba Quintiliani cum illis Plinij congruunt de iudicibus, qui certæ formulæ adstricti erant: non autē Senatus, quomodo nec Princeps, nec olim populus, in cuius locum Princeps successit. Idem libro

Senatus cognitio legi certæ nō fuit adstricta.
Cap. 12.

Princeps in populi locum successit.

E septimo de qualitate loquens, Cum de pœna iudicium est, à parte eius qui causam dicit, aut defensio est criminis, aut imminutio, aut excusatio, aut (ut quidam putant) deprecatio. Et paulò pòst, Vltima est autem omnium deprecatio: quod genus causæ plerique negarunt in iudicium unquam uenire. Quin Cicero quoque pro Quinto Ligario hoc testari uidetur, cum dicit, Causas Cæsar egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certè nunquam hoc modo, Ignoscite iudices, errauit, la-

Cap. 5.

Deprecatio.

pſus eſt,non putauit, ſi unquam poſthac, & cætera.In Senatu uerò, & apud F
populum,& apud Principem,& ubicunque iuris clemẽtia eſt,habet locum
In quibus cognitionibus iuris eſt clementia. deprecario.In qua plurimum ualet,ex ipſo qui reus eſt,hæc tria in uita præ-
cedere:ſi innocens, ſi bene meritus,ſi ſpes in futurum innocenter uicturi, &
in aliquo uſu futuri.Idem alibi,Apollodorus quoque ἀντικατηγορίας duas eſſe
Deprecatio. Lib.7. cap.3. controuerſias dixit:& ſunt re uera ſecundum forenſe ius duæ lites.Poteſt ta-
ἀντικατηγορία men hoc genus in cognitionem uenire Senatus aut Principis. Eſt autem
Anticategoria. anticategoria recriminatio,ſiue ut idem libro iij interpretatur,mutua accu-
Cap.12. ſatio:cuius genera duo.Alterum,quo litigatores idem crimen inuicẽ inten-
tant:alterum,quo aliud atque aliud. Non abſimile huic genus eſt,quod ἀν- G
ἀντέγκλημα. τέγκλημα dicitur,de quo idem in ſeptimo ita inquit,de aſſumptiua defenſio-
ne loquens,In hoc genere fortiſſimum eſt,ſi crimẽ cauſa facti tuemur,qua-
lis eſt defenſio Oreſtis,oratio Milonis. Antenclema dicitur,quia omnis no-
ſtra defenſio conſtat eius accuſatione qui uindicatur. Occiſus eſt,ſed latro.
Execatus , ſed raptor. Hactenus ille. Vbi fortaſſe exectus aut excæcatus legẽ-
dum.Eſt autem antenclema, contraria inſimulatio & recriminatio, quaſiq;
Antoninus, qui & Marcus philoſophus. criminis relatio. Auctor eſt etiam Capitolinus Marcum Philoſophum,qui
in iure Antoninus appellatur , Senatũ multis cognitionibus ad ſe pertinen-
tibus iudicem dediſſe. Pœnales porrò prouocationes ad Senatum fuiſſe in- H
Prouocationes pœnales ad senatũ factæ. ſtituto Neronis Principis, Tacito tradente comperimus. ſic enim inquit li
bro xiiij.Auxit Patrum honorem,ſtatuendo ut qui à priuatis iudicibus ad
Senatum prouocauiſſent,eiuſdem pecuniæ periculum facerẽt , cuius ij qui
Imperatorem appellauere: nam antea uacuum id ſolutúmque pœna fuerat.
Non igitur ſine exemplo eſt antiquo, quòd prouocatores apud nos mulctæ
periculum faciunt: quod etiam à recentioribus principibus cõſtitutum eſt,
ut uidere licet in l. Ab executione,Cod.de appel. Priſcis uerò Romanorum
temporibus prouocatio à magiſtratibus ad populum erat lege à Publicola
perlata, ut auctor eſt Liuius libro ij ab Vrbe cond. Illud uerò cognitu di- I
Oſculãdi senatus conſuetudo principibus ſuis. gnum,Romanis principibus morem olim fuiſſe,ut abeuntes redeuntéſque
peregre,Senatum oſcularentur : id quod ex Tranquillo intelligimus, qui in
Nerone ita inquit, Multas nec dubias ſignificationes ſæpe iecit,ne reliquis
Cap.37. quidem ſe parſurum Senatoribus, eúmque ordinem ſublaturum quando-
que è rep.ac prouincias & exercitus equitibus Romanis ac libertis permiſ-
ſurum.Certè neque adueniẽs neque proficiſcens quenquam oſculo imper-
tiuit:ac ne reſalutatione quidem. Illud non omittendum quod Tacitus
lib.11.memoriæ prodidit,Cum de ſupplẽdo Senatu agitaretur,primoréſque
Galli Senatoria dignitate Ro. donati. Galliæ quæ Comata appellatur,fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſ- K
ſecuti,ius adipiſcendorum in urbe honorum à Claudio Principe expeterẽt,
primi Hedui Senatorum in urbe ius adepti ſunt.Datum id fœderi antiquo,
Hedui Galli fratres Ro. & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Ro.uſurpant. Me-
Memorabile factum. morabile etiam illud eiuſdem Principis factum:famoſos enim probris,quo-
nam modo Senatu depelleret anxius , mitem & recens repertam quandam
ex ſeueritate priſca rationem adhibuit, monendo ſecum quiſque de ſe con-

Ex lege ultima,De Senatoribus. ſultaret,

A ſultaret, peterétque ius exuendi ordinis, facilem eius rei ueniam, & motos Senatu & excuſatos ſimul propoſiturum, ut iudicium Cenſorum, ac pudor ſponte cedentium permixti ignominiam mollirent. Addendum etiam illud Plinij Iunioris dictum de quodam Senatuſconſulto, aut quadam Senatûs ſententia loquentis, quod quámue ſibi non probari ſignificans, Sed hoc pluribus, inquit, uiſum eſt: numerantur enim ſententiæ, non ponderantur. Nec aliud in publico conſilio fieri poteſt, in quo nihil tam inæquale eſt, quàm æqualitas ipſa. Nam cum ſit impar prudentia, par omniũ ius eſt. Idem libro octauo ad Ariſtonem (ſed in epiſtola manu ſcripta, quæ uulgo non re-

Li. 2 epiſtol. 12 ad Arrianum. *Numerabantur ſententiæ* *Epiſtola 14.*

B petitur, ut & aliæ non paucæ) de iure Senatorio loquens ita inquit, Erat autẽ antiquitus inſtitutum, ut à maioribus natu, non auribus modo, uerumetiã oculis diſceremus, quæ facienda mox ipſi, ac per uices quaſdam tradẽda minoribus haberemus. Inde adoleſcẽtuli ſtatim caſtrenſibus ſtipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere dum ſequuntur, aſſueſcerent. Inde honores petituri aſſiſtebant curiæ foribus, & conſilij publici ſpectatores antè, quàm conſortes erant. Suus cuique parens pro magiſtro, aut cui parens non erat, maximus quiſque & uetuſtiſſimus pro parente. Quæ poteſtas referentibus, quod ius cenſentibus, quæ uis magiſtratibus, quæ cæteris libertas:

De iure Senatorio. *Adoleſcentes quomodo inſtituendi.*

C ubi cedendum, ubi reſiſtendum, quod ſilentij tempus, qui dicendi modus, quæ diſtinctio pugnantium ſententiarum, quæ executio prioribus aliquid addentium. In eadem autem epiſtola Plinius multa de iure Senatorio dixit, quæ quoniam longum eſſet huc transferre, & alioqui corrupta multis in locis inuenimus, ideo quàm potuimus breuiſſimè atque explicatiſſimè rei ſummam collegimus. Qui diuerſa igitur in Senatu cenſebant, in diuerſa diſcedebant. Inde in ſentẽtiam pedibus ire, de quo antea latiſſimè diximus. Referebatur, inquit, in Senatu de libertis Afranij Dexteri Conſulis, incertum ſua an ſuorũ manu, ſcelere an obſequio perempti. Hos aliquis, ego, (ſed ni-

Locus ex epiſtola Plinij, quæ uulgo nõ legitur. *Diſcedere in diuerſa.* *In ſentẽtiam pedibus ire.* *Plin lib. 8. epiſtola 14 ad Ariſtonem.*

D hil refert) poſt quæſtionem ſupplicio liberandos, alius in inſulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum ſentẽtiarum tanta diuerſitas erat, ut non poſſent eſſe niſi ſingulæ. Quid enim commune habet occidere & relegare? Non Hercule magis quàm relegare & abſoluere. Quanquã propior aliquanto eſt ſententiæ relegantis, quæ ſoluit, quàm quæ occidit: utraque enim ex illis uitam relinquit, hæc adimit: eum interim & qui morte puniebant, & qui relegabant, unà ſedebãt, & temporaria ſimulatione concordiæ, diſcordiam differebant. Ego poſtulabam, ut tribus ſententiis conſtaret ſuus numerus: nec ſe breuibus induciis duæ iungerent. Volebam (inquit

E Plinius) æquúmque eſſe cenſebam, ut diſceſſio in treis partes fieret, ne duæ ſimul ad tempus iunctæ, occidentium ſcilicet & relegantium, tertiam, id eſt noſtram abſoluentium, perimerent, & ita liberti ſecundo certamine morte aut relegatione periclitarentur, nulla iam abſolutionis ſpe reliqua. Exigebã ergo, inquit, ut qui capitali ſupplicio afficiendos putabant, diſcederent à relegante, nec interim contra abſoluẽtes mox diſſenſuri congregarentur: quia paruulum referret, an idem diſpliceret, quibus nõ idem placuiſſet. Illud etiã

permirum mihi uidebatur, eum quidem qui libertos relegãdos, ſeruos ſup- F
plicio afficiendos cenſuiſſet, coactum eſſe diuidere ſententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam ſi oportuiſſet diuidi ſententiam unius, quia res duas comprehendebat: non reperiebam quemadmodum poſſet iungi ſententia duorum tam diuerſa cenſentium. Et paulò pòſt, Fingamus treis omnino iudices in hanc cauſam datos eſſe. horũ uni placuiſſe perire libertos, alteri relegari, tertio abſolui. utrúmne ſententiæ duæ collatis uiribus nouiſſimam periment, an ſeparatim unaquæque tantũdem quantum altera ualebit? Nec magis poterit cum ſecunda prima cõnecti, quàm ſecunda cum tertia. Igitur in Senatu quoque numerari tanquam G
contrariæ debent, quæ tanquam diuerſæ dicũtur. Quòd ſi unus atque idem & perdendos cenſeret & relegandos: num ex ſententia unius & perire poſſent, & relegari? num denique una omnino ſẽtẽtia putaretur, quæ tam diuerſa coniungeret? Quemadmodum igitur cum alter puniendos, alter cenſeat relegãdos, uideri poteſt una ſententia quæ dicitur à duobus, quæ non uideretur una, ſi ab uno diceretur? Quid? lex non apertè docet dirimi debere ſententias occidentis & relegantis? cum ita diſceſſionem fieri iubet, Qui hæc ſentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite qua ſentitis? Et paulò pòſt de comparatione ſententiarum loquens per anthypophoran H
ita inquit, Atenim futurum eſt, ut ſi diuidantur ſententiæ interficiẽtis & relegantis, præualeat illa quæ abſoluit. Quid iſtud ad cenſentes? quos certè nõ decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat quod eſt mitius. Oportet tamen eos qui morte puniunt, & qui relegant, abſoluentibus primum, mox inter ſe comparari. Scilicet ut in ſpectaculis quibuſdam ſors aliquem ſeponit ac ſeruat, qui cum uictore contendat: ſic in Senatu ſunt aliqua prima, ſunt ſecunda certamina: & ex duabus ſententiis eam quæ ſuperior exierit, tertia expectat. His uerbis ſignificat Plinius ſẽtẽtias morte & relegatione mulctantium, ſingulas, id eſt diuiſas, cum abſoluentium comparari de- I
buiſſe: ut ſi ipſæ numero præualerent, & uincerent abſoluentium ſẽtẽtiam, inter ſe poſtea eadẽ altero certamine compararentur. Et aliquanto pòſt, Obtinui quidẽ, inquit, quod poſtulabam. Nihilominus tamẽ quæro, an poſtulare debuerim, an abſtinere. Quemadmodum abſtinuit is qui ultimum ſupplicium ſumendum eſſe cenſebat, neſcio an iure: certè æquitate poſtulationis meæ uictus, omiſſa ſententia ſua acceſſit releganti, ueritus ſcilicet ne ſi diuiderentur ſententiæ (quod alioqui fore uidebatur) ea quæ abſoluendos eſſe cenſebat, numero præualeret. Etenim longè plures in hac una, quàm in duabus ſingulis erant. Tum illi quoque qui auctoritate eius trahebantur, K
tranſeunte illo deſtituti, reliquerunt ſententiam ab ipſo auctore deſertam: ſecutíque ſunt quaſi transfugam, quem ducẽ ſequebantur. Sic ex tribus ſententiis duæ factæ, tenuítque ex duabus altera, tertia expulſa, quæ cum ambas ſuperare non poſſet, elegit ab utra uinceretur. Quibus uerbis ſignificatur tres auctores trium fuiſſe ſententiarum, in quorum ſententias trifariam itum fuerat. Tres autem diſceſſiones ad duas rediiſſe, cum ultima ad ſecun-

De diuidẽdis ſententiis.

A dam ſe contuliſſet, ſeeúmque ſequaces ſuos traxiſſet. Cicero pro Milone, Quòd ſi per furioſum illum Tribunum, Senatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, nouam quæſtionem nūc nullam haberemus: decernebat enim, ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Diuiſa ſententia eſt poſtulante neſcio quo. nihil enim neceſſe eſt me omnium flagitia proferre. ſic reliqua auctoritas Senatus empta interceſſione ſublata eſt. Quæ uerba Aſconius explanans ita inquit, Cum aliquis in dicenda ſententia duas pluréſue res complectitur, & ſi non omnes eæ res probantur, poſtulat ut diuidantur, id eſt ut de rebus ſingulis referatur. Nonnunquam autem Sena-

Diuidere ſententiam.

B tuſconſulta inconſultius facta contrariis Senatuſconſultis antiquabantur, ut ex Cicerone ad Atticum libro primo facilè coniicimus his uerbis, De Sicyoniis (ut ſcripſi ad te antea) nō multum ſpei eſt in Senatu. Nemo eſt enim iam, qui queratur. Quare, ſi id expectas, longum eſt. Alia uia, ſiqua potes, pugna. Cum actum eſt, neque animaduerſum eſt ad quos pertineret, & raptim in eam ſententiam pedarij concurrerunt. Inducendi Senatuſconſulti maturitas nondum eſt, quòd neque ſunt qui querantur, & multi partim maleuolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Inducere Cicero pro obliterare abrogaréque dixit uerbo Iuriſconſultis uſitato. Liuius libro uigeſimo

Senatuſconſulta antiquabātur interdum.

Epiſt. ult.

Inducere.

Decad 4. libi 9.

C nono, Vectigalia ſummis preciis, ultro tributa infimis Cēſores locauerunt. Quas locationes cum Senatus precibus & lachrymis publicanorum uictus induci, & de integro locari iuſſiſſet: Cenſores edicto ſummotis ab haſta qui ludificati priorem locationem fuerant, omnia eadē paulum imminutis preciis locauerunt. Inducere ſententiam aut decretum, uulgo ad nihilum ponere dicimus, quo modo & circunducere edictum, de quo alibi diximus. Eſt enim inducere propriè ducto per ceras ſtylo tegere & interlinere, & memoriam ſcriptorum obliterare. Poſtremò Senatus (ut Senatum miſſum iam faciamus) his uerbis à Coſs. dimittebatur, Nihil iam uos moramur Patres Cō-

Inducere ſententiam aut decretum.

Circūducere.

Senatus dimiſſio.

D ſcripti. Auctor Capitolinus. Hìc adnotabimus quòd cauſæ Senatorū in prouinciis ortæ, Romam interdū reiiciebantur à Præſidibus & Proconſulibus. Cicero hoc his uerbis oſtendit libro xiij. epiſtol. ad Ser. Sulpitium ſcribens, Illud præterea ſi non alienum dignitate tua putabis eſſe, feceris mihi pergratum, ſi qui difficiliores erunt, ut rem ſine controuerſia confici nolint: ſi eos, quando cum Senatore res eſt, Romam reieceris. Verum enimuero quod Senatus Romæ, hoc fermè fuit γερουσία Spartæ, id eſt Lacedæmone: ipſa quoque à ſenibus dicta, qui græce γέροντες dicūtur. De qua Cicero in Catone ita inquit, Conſilium, ratio, & ſententia niſi eſſent in ſenibus, non ſummum cō-

Epiſtola 26. cuius initium Lucius Meſcinius.

Γερουσία.

Γέροντες.

E ſilium maiores noſtri Senatum appellaſſent. Apud Lacedæmonios quidem ij qui ampliſſimum magiſtratum gerunt, ut ſunt, ſic etiam appellātur ſenes. Interpres Demoſthenis in orationem quæ πρὸς λεπτίνην inſcribitur, Geruſia, inquit, magiſtratus apud Lacedæmonios, ad quem ij demum euadunt, qui integritate uitæ & uenerāda ſenectute cæteris pręſtare uidentur. Demoſthenes ipſe de Spartanorum republica loquens, ἐπειδὰν τις εἰς τὴν καλουμένην γερουσίαν ἐγκριθῇ, παρασχὼν ἑαυτὸν οἷον χρὴ, δεσπότης ἐστι τῶν πολλῶν. ἐκεῖ μὲν γάρ ἐστι τῆς ἀρετῆς ἆθλον τῆς

πολιτείας κύριον γίνεσθαι, μετὰ τῶν ὁμοίων. Vt enim aliquis in eam quæ Gerusia dici- F
tur, cooptatus est, si modò eum se quẽ decet prǽstiterit, ita dominus est multitudinis. Siquidem apud eos uirtutis præmium est reipublicæ gubernacula cum similibus sui pro potestate tenere. Aristoteles libro secũdo Politicôn,

Gerusia, uirtutis premiũ.

Gerusiam apud Lacedæmonios, id est in Gerusiam cooptari, uirtutis præmium esse ait. Quod tamen institutũ reprehensione non carere putat, quòd & perpetuus ille est magistratus, & causæ dicẽdæ immunis. Si enim, inquit, illi uiri numeris omnibus æqui boníque consummati essent, si tanta quanta satis est ad uiros probos efficiendos, doctrina præditi, fortasse hoc eorum institutum è republica esse contendere quisquã haud immerito posset. tam- G
etsi rursus illud controuersum est, quoad quis uixerit, ingentiũ controuersiarum disceptatorem perpetuum cum potestate esse. Quippe ut corpori, ita animo sua quoq; senectus est. Cum uero iis rebus ita instituti sint, ut ne legislator quidem ipse satis dignos crediderit, qui nullis legibus quasi uiri boni astringerentur: nimirum non tutum est tantarũ eos rerum perpetuò compotes esse. Enimuero multa & sordidè & ambitiosè administrare uerisimile est eos, qui ad huiusmodi magistratum adoptati sunt, ut qui causæ dicendæ usquequaque immunes sint. καίτοι τό γε διὰ βίου κυρίους εἶναι κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι δ᾽ ὥσπερ καὶ σώματος, διανοίας γῆρας. Et paulò pòst, φαίνονται δὲ καὶ δωροδοκού- H
μενοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς ἀρχῆς ταύτης. διόπερ βέλτιον αὐτοὺς μὴ ἀνευθύνους εἶναι. νῦν δ᾽ εἰσί. Eodem pertinet illud Platonis in Legibus, δικαστὴν δὲ ἀνυπεύθυνον οὐδένα δικάζειν. Nullum, inquit, omnino iudicẽ iudicare oportet causæ dicẽdæ nõ obnoxiũ. Est autẽ nunc causam dicere, quod græci tum κρίνεσθαι, tum εὐθύνεσθαι dicunt, hoc est iudiciũ subire, & culpas fraudésq; iudiciorũ suorũ actorúmq; prǽstare. Hoc nũc Iurisperiti nullo antiqui iuris exẽplo syndicari uocant. Quod Cicero rationẽ uitæ & magistratus gesti reposci uocat: & edere & exponere quod in magistratu quisque gesserit: quod olim fiebat apud Censores. Dici etiam potest repetundarũ pecuniarũ iudicio I
subiici, hoc est εὐθύνας διδόναι. Nam εὐθύνας ὀφλεῖν uel ὠφληκέναι est damnatũ esse repetũdarũ, apud Aeschinẽ & Demosthenẽ. Inde ἀνυπεύθυνος magistratus dictus: & ἀνεύθυνος, qui causæ dicendæ aut immunis est, aut quouis modo eximitur: ut qui abolitionẽ apud nos à Principe impetrauerunt. Moribus tamẽ nostris contra duorũ philosophię antistitũ auctoritatẽ receptũ est, ut summorũ tribunaliũ iudices perpetuos, causǽque dicendæ securos habeamus, etiã singulos, nedũ consessus totos. Quanquã constitutione Philippi Regis cognomento Pulchri statutũ esse legimus, ut in eos qui conuẽtus Parlamẽti peragerent, tertio quoque anno cum tardissimè inquireretur. Sed priscã se- K
ueritatem posterior ætas non tulit. Ecce autem (quod penè præterij) Senatus quoque muliebris in ordinem incurrit, muliebriáque itidem Senatusconsulta præteriri se non sinunt. Lampridius in Heliogab. Fecit & in colle Quirinali Senaculum, id est mulierum Senatum, in quo antè fuerat conuentus matronalis, solennibus duntaxat diebus. Facta & senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus, quæ quo uestitu incederent, quæ cui cederet, quæ

Causam dicere. *κρίνεσθαι.* *εὐθύνεσθαι.* *Rationẽ magistratus gesti reposcere.* *Antypeuthyni.* *Senatus muliebris.* *Muliebria senatusc õsulta.* *Nõ procul ab initio.* *Senaculum.*

Ex lege ultima, De Senatoribus. ad

A ad cuius osculum ueniret: quæ pilento, quæ equo * sagmario, quæ asino ue- *sagmario.
herentur: quæ carpento mulari, quæ boum, quæ sella ueherentur, & utrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata: & quæ aurum uel gemmas in calciamentis haberent. Huius rei meminit & Vospicus in Aureliano. σάγμα, sagma onus est iumenti clitellarij, & ipsæ clitellæ. Vnde Sagmarij equi & muli. Vtinam Parisiis huiusmodi Senatum, aut certè Senatusconsulta haberemus, quæ de nostris matronis statuerent, quæ cuique cedere, quæ cuique dux aut comes esse deberet, quid gestare, quid indui, quid amiciri, quídue cingi unamquanque deceret, ut quotidianis illis simultatibus, atque
B etiam interdum digladiatiúculis muliebribus ciuitas nostra defungeretur. Illud silentio non prætereundum, fuisse & Senatusconsulta quæ tacita dice- *Senatuscon-sulta tacita.*
bantur: quæ necessitates publicæ apud ueteres repererunt, ut si fortè aliquauis immineret quæ cogeret Senatũ humilia capere consilia, uel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici, quàm effici: uel si nollent ad amicos aliqua permanare, Senatusconsultum tacitum fieret: ita ut non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnium officia censualium scribarúmque implerent, ne quid fortè proderetur. Auctor Capitolinus in Gordiano. Cuius instar est quod ho-
C die in curia summa mente retentum dicunt, uel arcanũ regestum. Videamus de Centumuiris. Centumuiralia iudicia, inquit Festus, à Centumuiris *Centumuira-lia iudicia.*
dicta sunt. Nam cum essent Romæ trigintaquinq; tribus, quæ & curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum, qui Centumuiri appellati sunt. Et licet quinque amplius quàm centum fuerint, tamẽ quò facilius nominarentur, Centumuiri sunt dicti. Cicero libro primo de Oratore, Nam uolitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerum obire: in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac iure certetur: iactare se in causis Centumuiralibus, in quibus usuca-
D pionum, tutelarum, gentilitatum, agnationũ, alluuionum, circunluuionũ, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum aut ratorum, cæterarúmque rerum innumerabilium iura uersentur: cum omnino quid suum, quid alienum, quare deniq; ciuis * aut *ex
peregrinus, seruus * aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiæ. *an
Tranquillus in Vespas. Litium series ubique maiorem in modum excreue- *Cap.10.*
rant, manentibus antiquis intercapedine iurisdictionis, accedentibus nouis ex conditione tumultúque temporum. Sorte elegit per quos rapta bello re- *Memorabile institutum.*
stituerentur, quíque iudicia Centumuiralia, quibus peragẽdis uix suffectu-
E ra litigatorum ætas uidebatur, extra ordinem diiudicarent, redigeréntque ad breuissimum numerum. Hactenus ille. Simile autẽ id est Vespasiani institutum, atque si hodie uiros quosdam industrios Princeps spiritu diuino instinctus, ex centenariæ curiæ numero, aut etiam aliunde deligendos curet, qui illos sacculorum aceruos, aut apud actuarios publicè, aut apud unum- *Actuarij.*
quenque iudicum priuatim non tam asseruatos magna ex parte, quàm abstrusos, atque etiam in conditorio obliuionis sepultos, in lucem proferant, à

blattiſque uindicẽt,& minutulas cauſas,ducenarias fortaſſe, aut trecenarias, F
aut cuiuſcunque modi commodum uideatur, extra ordinẽm,id eſt (ut nũc
loquimur)per commiſſarios diiudicent: maiores uerò cauſas, aut etiam ad
exemplum pertinentes(quas conſequentiæ uocamus)frequenti curiæ reſer-
uent,rectè atque ordine iudicandas.Quod ſi aliquãdo fiat, ærumna illa an-
telucana atque etiam diſpendio porrigendorum tot libellorum ſupplicum
litigatores mox defungentur, haud dubia chartariorum iactura in poſterũ.
Cap.8. Idem in Domit.Ius diligẽter & induſtrie dixit:plerunque & in foro pro tri-
bunali extra ordinem ambitioſas Centumuirorum ſententias reſcidit. Pli-
Epiſtola 14. ad Maximũ. nius libro ij.epiſtolarum,Diſtringor Centumuiralibus cauſis,quæ me exer- G
cent magis quàm delectant.Sunt enim pleræque paruæ,& exiles:rarò incidit
uel perſonarũ claritate,uel negocij magnitudine inſignis. Ad hoc,perpauci
cum quibus iuuet dicere. Cæteri audaces, atque etiam magna ex parte ado-
leſcentuli obſcuri, ad declamandum huc tranſeunt, tam irreuerenter & te-
merè,ut mihi Attilius noſter expreſsè dixiſſe uideatur, ſic in foro pueros à
Centumuiralibus cauſis auſpicari, ut ab Homero in ſcholis. Erant autem
Centumuirales cauſæ. Centũuirales cauſæ in duas haſtas diuiſæ, auctore Quintiliano libro quin-
Cap.2. to cap.de præiudiciis.Tranquillus in Auguſt. Auctor etiam fuit ut cura æ-
Cap.36. rarij à Quæſtoribus urbanis ad Prætores Prætorióſue tranſiret: ut Centum- H
Centumuiralis haſta. uiralem haſtam,quam Quæſtura functi conſueuerant cogere, Decemuiri
Cap.8. cogerent. Valerius libro ſeptimo, Notæ inſaniæ Tuditanus teſtamento filiũ
inſtituit hæredem:quod Titus Longus ſanguine ei proximus, haſtę iudicio
ſubuertere fruſtra conatus eſt: magis enim Centumuiri quid ſcriptum eſſet
in tabulis,quàm quis eas ſcripſiſſet,conſiderandum exiſtimauerunt.Auctus
Centumuiri aucti numero. eſt autem poſtea Centumuirorum numerus, manente tamẽ ſemper nomi-
ne,diuiſuſque in quatuor conſilia. Plinius libro 6.epiſtol. Fœmina ſplendi-
Epiſtol.33 ad Romanum. de nata,nupta Prætorio uiro, exhæredata ab octogenario patre, intra unde-
cim dies quàm ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudi- I
cio bona paterna repetebat.Sedebãt iudices centum & octoginta : tot enim
Prætor Centũuiris præſidebat. quatuor conſiliis conſcribuntur. His autem præerat Prætor, ut ex eodem in-
telligimus libro quinto his uerbis, Hoc facto Nepotis cõmotus Prætor qui
Epiſtola ult. Centumuiralibus præſidet, deliberaturus an ſequeretur exemplum, inopi-
natum nobis ocium dedit. Quo in loco falſi ſunt qui locum illum Plinij
Iudicum Decuriæ. de iudicum Decuriis intellexerunt, quaſi eadem eſſent conſilia Centumui-
Centumuiralia iudicia. ralia,& Decuriæ iudicum qui in foro iudicabant. Erant autem Centumui-
rorum conſilia quatuor in quadam baſilica inter ſe uſqueadeo proxima, ut
actiones unius tribunalis ab alio exaudiri poſſent, ut ex eodem Plinio libro K
Cap.5. ſecũdo intelligimus. Quintilianus libro duodecimo de Trachallo loquẽs,
Tribunalia Centumuiralia. Certè,inquit,cum in Iulia baſilica diceret primo tribunali, quatuor autem
iudicia,ut moris eſt,cogerentur,atque omnia clamoribus fremerent,& au-
ditum eum & intellectum,& quod agentibus cæteris contumelioſum fuit,
laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini.Hanc autem rationem
iudiciorum Romanorum fuiſſe arbitror,ut cauſæ priuatæ, quæ certam for-

A mulam haberent,quales Cicero libro primo de Oratore enumerauit, à Centumuiris iudicarentur: Publica uerò iudicia apud consilium iudicum agitarentur: quos Prætor sortiebatur subsortiebatúrque, ut alibi uidimus,qui peculiari nomine iudices uocabantur,in Decurias distributi·quorum iudicium fori appellatione apud antiquos intelligitur,ut in illo exemplo Ciceronis suprà scripto,& apud Quintilianum in tertio. Rarum est autẽ,inquit, ut in foro iudicia propter id solum constituantur, sicut diuinationes quæ fiunt de accusatore constituendo. Prætor uerò in iis ferè quæ imperij sunt, occupatus esset,in sortiendis iudicibus, in quæstionibus habẽdis, in consti-

Publica iudicia. *Iudices.* *Forum.* *Cap.12.* *Prætoris iurisdictio.*

B tuendis iudiciis (dicebatur enim quæsitor à quærendo, de quo satis antea diximus:)in bonorum possessionibus dandis, in cautionibus decernẽdis,& huiusmodi aliis:atque interdũ in sartis tectis exigẽdis. Valerius libro quinto,Tam admirabilis spectaculi nouitas ab ipso custode ad Triumuirum,à Triumuiro ad Prætorem,à Prætore ad * consilium Iudicum perlata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Triumuiri capitales erant, quorum interuentu in facinorosos animaduerti solitum erat. Prætor consilium iudicum cogebat,qui propterea iudex quæstionis uocabatur: quo uerbo Martianus usus est in lege prima in principio, Ad legem Corneliam de sicariis.

Cap.4. ** Consiliũ inducum.* *Triumuiri capitales.* *Prætor,iudex quæstionis.*

C Iudices autem præsente Prætore præsidentéq; se sententias ferebant tabellates,non uocales. Consulum uerò munera quæ fuerint, partim ex iis quæ suprà diximus,partim ex Tacito libro decimotertio intelligere possumus:Cõsulum,inquit,tribunalibus Italia & publicæ prouinciæ assisterent: illi Patrũ aditum præberent,se mandatis exercitibus consulturum. Verba sunt Neronis in auspicatu imperij formam sibi futuri Principatus præscribentis:Consules,inquit,Italiæ & prouinciis publicis ius dicent: ego priuatis principalibúsque prouinciis,ac mihi mandatis exercitibus consulam. Reliqua etiã munera quæ postea imperij fuerũt,Consules olim obibãt. Consularis enim

Tabellares sententiæ. *Consulũ munera.* *Non procul ab initio.* *Imperij munera.* *Consularis cognitio.*

D cognitio,summa cognitio uocabatur. Quintilianus in tertio,Non debes apud Prætorem petere fideicommissum,sed apud Consules: maior enim Prætoria cognitione summa est. Hæc habui quæ de Senatu Cẽtumuirísque dicerem,cum iis quæ obiter dicenda mihi uisa sunt. Ex quibus nemini nõ apparet Senatum & Centumuirale iudiciũ non idem, sed diuersa prorsus consilia fuisse:quod tamen bona uenia Accursianorum dictum sit: supremámque curiam nostram non rectè Senatum uocitari, Senatúmque ordinis magis nomen fuisse ab initio,quàm collegij aut Decuriæ. Nec tam centumuiralis iudicij instar esse curiam nostram,quàm uocitari posse,ad iudicum nu-

Summa cognitio. *Cap 8.* *Epilogus.* *Centumuiralis curia.* *Senatus ordinis nomen.*

E merum uocabulo congruente.Cæterùm ut nullam propemodum similitudinem Senatus,nisi fortuitam, in curia nostra Centenaria extare contenderim:sic res eius iudicatas consultásque & cõstitutas, & auctoritate & exemplo & præiudicio instar esse Senatuscõsultorum, haud dubitãter affirmauerim:dũtaxat quod ad eos populos pertinet,qui intra terminos ditionis eius concluduntur, quæ sanè pleraque Gallia est. Age iam uideamus de Areopago,quem Iuuenalis curiam Martis appellat.Libanius igitur qui argumẽta

Areopagus. *Satyr.9.*

orationum Demosthenis composuisse creditur, in eam orationem quæ κατ' F
Bulæ Athe- niensium. ἀνδροτίωνος inscribitur, duo Athenis consilia fuisse tradit, quas βουλὰς appellāt. Vnum perpetuum, quod de cædibus iudicabat, & huiusmodi rebus, in eo loco qui Areopagus dicitur, quasi uicus Martis. Alterum quotannis muta-
Quingenaria curia. bile, quod rempublicam cōstituebat, & quingenarium uocabatur. Tres autem erant inter hæc duo differentiæ, quarum prima secundáque iam dictæ. Tertia quòd quingenarium certo ac statuto numero hominum constabat:
Nouemuiri. Areopagiticum uerò non item. Magistratus enim illi qui Nouemuiri dice-
Sexuiri. bantur, aut etiam Sexuiri, id est Thesmothetæ, prout alij alio modo tradunt in Areopagi consilium quotannis adoptari solebant: proptereáque Areopa- G
Thesmothe- tæ. gitæ certo numero circunscribi non poterant. Thesmothetarū autem magistratus apud Athenienses annuus erat. Hi antequam ad magistratum illū assumerentur, de omni retrorsus uita acta causam dicere solebant, &(ut ita dicam) de moribus actionibúsque suis in disquisitionem uocari, iudiciorúmque aleam subire. Quòd si ne sic quidem ullam dedecoris labem perpetua innocentia contraxisse uidebātur, tum demum ad magistratum illum Thesmothesiæ assumebantur. Deinde anno uertente magistratus gesti denuo causam dicentes, si tum quoque innocētes usquequaque apparuissent,
Areopagitæ. ad Areopagiticum consilium conscribebantur. Areopagitæ uerò, inquit, H interdum in summo reipublicæ discrimine ad administrationem reipublicæ euocabantur. Sudas autem Areopagitas & sicarios iudicare, & rempublicam grauissimè administrare solitos esse scribit. Cur autem Areopagus dictus sit, diuus Augustinus docet libro decimooctauo de Ciuitate dei, cap. decimo. Stephanus περὶ πόλεων Areopagum promontorium Athenis fuisse dicit, in quo iudicia necis ferro factæ exercerentur. Lucianus in Anacharside, & Pollux libro octauo de uocabulis. Areopagum tradunt cædis & uulneris consulto illatorum iudicia factitasse, & incendij & ueneficij, duntaxat exitiabilis: ternis autem deinceps diebus in menses singulos iudicare solitum, I id est tertio & quarto Calendarum, ac pridie Calendarum, ídque subdiali in loco. Cicero libro primo de Offic. Quamuis enim Themistocles iure laudetur, & sit eius nomen quàm Solonis illustrius: citetúrque Salamis clarissimæ testis uictoriæ, quæ anteponatur consilio Solonis ei quo primùm constituit Areopagitas: non minus præclarum hoc, quàm illud iudicādum est. Illud enim semel profuit, hoc semper proderit ciuitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorū instituta seruātur. Et Themistocles quidē nihil dixerit, in quo ipse Areopagū adiuuerit: at ille adiuuit Themistoclem. Est enim bellum gestum consilio Senatus eius, qui à Solone erat constitutus. K Idem in secundo de Natura Deorum, Quemadmodum si quis dicat Atheniensium rempub. consilio regi, desit illud, Areopagi: sic cum dicimus pro-
Cap. 1. uidētia mundum administrari, deesse arbitrator, deorum. Valerius libro secundo, Athenarum sanctissimum cōsilium Areopagus, quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissimè inquirere solebāt: ut homines honestatem, uitæ rationem memores reddēdam esse,

Ex lege ultima, De Senatoribus. sequerentur.

A ſequerentur. Areopagitarum iudicium memorabile memoriæ proditum eſt,cuius meminit Quintilianus libro quinto, Nec mihi, inquit, uidentur Areopagitæ cùm damnauerunt puerum coturnicum oculos eruentem,aliud iudicaſſe,quàm id ſignum eſſe pernicioſiſſimæ mentis, multiſque malo futuræ ſi adoleuiſſet. Iudicium capitis apud Areopagum primum factũ teſtis eſt Plinius libro ſeptimo.Memorabile & illud, quòd apud Areopagitas oratoribus non licebat affectus mouere, quibus iudicum animi à ueritatis luce ſæpenumero abducuntur. Idem Quintilianus libro ſexto, ubi de epilogo loquitur:Athenis,inquit,affectus mouere etiam per præconem pro-

Areopagitarum iudicia memoratu digna. *Cap. 9.* *Cap. 56.* *Affectus non mouebantur ab oratoribus coram Areopagitis.*

B hibebatur orator. Philoſophos minus miror, apud quos uitij eſt loco,affici. Nec boni mores uidentur,ſic à uero iudicem auerti:nec cõuenire bono uiro,uitiis uti. Neceſſarios tamen affectus fatebuntur, ſi aliter obtineri uera & iuſta,& in commune profutura nõ poſſint. Lucianus in Anachar. de Areopago loquens, ἢν δέ τις ἢ φροίμιον εἴπῃ πρὸ τοῦ λόγου ὡς εὐνουστέρους ἀπεργάσαιτο αὐτοὺς, ἢ οἶκτον ἢ δείνωσιν ἔξωθεν ἐπάγῃ τῷ πράγματι, οἷα πολλὰ ῥητόρων παῖδες ἐπὶ τοὺς δικαστὰς μηχανῶνται, παρελθὼν ὁ κῆρυξ κατεσιώπησεν εὐθὺς, οὐκ ἐῶν ληρεῖν πρὸς τὴν βουλὴν, καὶ περιπέττειν τὰ πράγματα ἐν τοῖς λόγοις, ὡς γυμνὰ τὰ γεγενημένα οἱ ἀρεοπαγῖται βλέπωσιν. Quòd ſi quis in auſpicanda oratione procemium ad conciliandos eorum animos, aut commiſera-

Cap. 1.

C tionem exaggerationémue extrinſecus ductam agẽdæ cauſæ accommodaret,qualia multa machinamẽta oratorum natio capiendis iudicum animis comminiſci ſolet, extemplo præco prodiens tacere eum iubebat, non ultrà ſinens inaniter uerba fundere,uerborúmq; inuolucris qua de re agitur implicare,ut nuda apertáque ipſa facta cernere Areopagitæ poſſent. Propterea Quintilianus libro decimo, de Demoſthenis Ciceroniſque comparatione loquens,Salibus certè,inquit,& commiſeratione, qui duo plurimum affectus ualent,uincimus. Et fortaſſe epilogos illi mos ciuitatis abſtulerit. Lex, inquit,aut inſtitutum Athenienſium Demoſthenis orationibus commiſe-

Cap. 1. *Epilogi.*

D rationem & amplificationem abſtulit, duo acerrima tela artis oratoriæ. Et libro ſecundo,eloquentiam ait Lacedęmoniorum ciuitate expulſam, Athenis uerò ueluti reciſam orandi poteſtatem,ubi orator mouere affectus uetabatur.Idem Lucianus in Hermotino,de rectè iudicando loquens ita inquit, μήτε ἡλικίαν τοῦ λέγοντος ἐξετάσῃς, μήτε σχῆμα, ἢ δόξαν ἐπὶ σοφίᾳ αἰδούμενος, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀρεοπαγίτας αὐτὸ ποιοῦντα, οἳ ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ δικάζουσιν, ὡς μὴ ἐς τοὺς λέγοντας, ἀλλ' ἐς τὰ λεγόμενα ἀποβλέπειν. Nec ætatem dicẽtis,nec habitum, nec in philoſophiæ ſtudiis exiſtimationem uereri:ſed Areopagitarum morem in eo imitari,qui noctu & in tenebris ideo iudicare ſolẽt,ne ad dicentes reſpicere poſſint, ſed ad

Cap. 17. *Eloquentia pulſa Lacedæmone.* *Orandi poteſtas Athenis reciſa.* *Areopagitæ noctu iudicabant.*

E ea quæ dicuntur. Iſocrates in Areopagitico de Areopago loquens, in hanc propemodum ſententiam inquit, Maiores autem noſtri uſque eo ſtudioſi temperantiæ fuerunt,ut conſilium illud Areopagiticum moribus hominũ componẽdis publicè præfecerint.In cuius numerum cooptari ſolis illis ſperare licuit,qui claris natalibus orti,uirtutis ac modeſtiæ documẽta permulta honeſtate uitæ dederant.Ex quo tandem factũ,ut conſeſſus ipſe totius Græciæ haud immerito longè ſit præſtantiſſimus, οὕτω δ' οἱ πρόγονοι ἡμῶν περὶ τὴν σω-

σωφροσύνην ἐσπούδαζον, ὥστε τὴν δὲ ἐξ ἀρείου πάγου βουλὴν ἐπέστησαν ἐπιμελεῖσθαι τῆς εὐκοσμίας, ἧς οὐχ οἷόν F
τε μετασχεῖν πλὴν τοῖς καλῶς γεγονόσι, καὶ πολλὴν ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην ἐν τῷ βίῳ ἐνδεδειγμέ-
νοις, ὥστε πάντων αὐτὴν εἰκότως διενεγκεῖν τῶν ἐν τοῖς Ἕλλησι συνεδρίων. Addit autem idẽ au-
ctor & unum iudicio nostro memorabile, tantum priscos illos Areopagitas
monumentum uirtutis ac continentiæ suæ illo in loco posteritati reliquis-
se, ut etiam suo tempore, quo iam mores antiquos multum degenerasse cõ-
queritur, obseruatũ esset, eos qui moribus alioquin intolerandis antea fuis-

Areopagitarũ integritas.

se uidebantur, si quouis modo forte ad Areopagiticum consilium obrepse-
rant, tum demum temperare sibi solitos esse, & tanquam loci genio afflatos
ex ingenio suo migrare, ut Plauti uerbis utar, malléque institutis tanti con- G
silij, quàm insitis sibi uitiis, aut etiam ingenitis insistere. Vtinam benigni-
tate diuina in amplissima curia nostra, in omnibúsque aliis curiis ac consi-
liis nostris similis aliquis genius existat me superstite. Areopagitæ autem ta-

κρύβδην ψηφίζεσθαι. Tabellaris sententia. Iudicia publica.

citi iudicabant, ut inquit Macrobius: quod Demosthenes τῇ μυστικῇ κρύβδην
ψηφίζεσθαι uocat. latinè tabellaris sententia dicitur, qualis etiam erat iudicum
Romanorum in iudiciis publicis. In tabellis enim iudices sententiam suam
scribentes in urnam mittebant, ita ut alter alterius, & omnes omnium sen-
tentiam ignorarent. Cum enim certa lege constitueretur à Prætore iudiciũ,
ut suprà perstrinximus, absoluendus uno uerbo reus, aut dãnandus, aut cer- H
tè ampliandus erat, si de causa nõ liquebat. Demosthenes ad iudices loquẽs,
οὐ γὰρ εἰ κρύβδην ἐστὶν ἡ ψῆφος, λήσει τοὺς θεούς, Neque uerò, inquit, si occulta est senten-
tia, idcirco deos latebit. Antiqui cum Areopagitam dicebant, omnibus nu-
meris grauitatis & seueritatis perfectum iudicem significabant, aut etiã cen-

Epistola II. cuius initium est, Vereor. Lib. I. epistola 13. ad Att. cuius initium Quæris ex me.

sentem & consiliarium. Cicero ad Atticum lib. primo, Romanæ autem res
sic se habent: Senatus ἀρειόπαγος: nil constantius, nil seuerius, nil fortius, & re-
liqua. Idem alibi de Clodiano iudicio loquens, Clamare præclari Areopa-
gitæ se non esse uenturos, nisi præsidio constituto. refertur ad consiliũ. Areo-
pagitæ inquit, id est seuerissimi ac innocẽtissimi iudices. Sequitur enim, Vi- I
ginti iudices ita fortes tamen fuerũt, ut summo proposito periculo uel peri-
re maluerint, quàm perdere omnia. xxxj fuerunt, quos fames magis quàm
fama commouerit. Prouerbiale autem est apud Græcos ἀρεοπαγίτου σιωπηλότερος,

Areopagita subticentior.

id est, Areopagita subticẽtior: de homine dictum qui arcanum optimè no-
uit continere, & linguæ suæ imperitare. Alciphron in epistolis, γίνου μοι τὸ νῦν
ἀρεοπαγίτου σιωπηλότερος, Esto mihi nunc Areopagita conticentior, id est uide ut

Comparatio curiæ Parlamẽtariæ cum Areopago.

quàm maximè consilescas. Agedum cuiusnam potissimum supradictorum
consiliorum, aut instar, aut similem esse curiam nostram centenariam, id est
parlamentarẽ & centumuiralem dicemus? Nempe Areopagi, nisi fallor, etsi K
non usquequaque. Vt enim Areopagitæ criminibus primum diiudicandis
instituti, & cædibus uindicandis, regendísque Atheniensium moribus, ad
rem tamen publicam administrandam interdum aduocabantur: sic curia

Plebiscita.

hæc nostra utrunque munus amplectitur cum opus est. Rursus ut populo
sciscente aliquid, (unde plebiscita dicta) Senatum auctorem fieri oportebat,

ὁμολογεῖν.

quod nunc uerbo Græco homologare dicimus (sic enim legi debet. l. Ne in
Ex lege ultima, De Senatoribus.

A arbitris,Cod.de arbitris)ita Principum cõstitutionibus, ut uim ſanctionum habeant,& huiuſmodi actis ad remp.pertinentibus, auctorem curiam fieri hodie neceſſe eſt, eáque in curia promulgari. Et ut Senatus Romani cognitiones nulla certa lege aut formula illigatæ erant: ſic curiæ noſtræ liberam diſceptationem rerum iudicandarum ac maximam ſecundum Principem (quatenus ditio eius patet,id eſt tota penè Gallia) nemo hodie negauerit.Liberam diſceptationem uoco,quam facultatem iudicandi ſecundũ conſcientiam uulgo dicimus.Sunt enim liberæ quædam diſceptationes,ſunt & legitimæ,quæ & legitima iudicia dicuntur,id eſt iuri ſcripto,aut moribus rece- *Diſceptationes liberæ & legitimæ.*

B pto aſtricta.Cicero in Partitionibus, Nam quæ motu animi & perturbatione facta ſine ratione ſunt, ea defenſionem contra crimen in legitimis iudiciis non habẽt,in liberis diſceptationibus habere poſſunt. In Topicis autem legitimas diſceptationes appellat,quas hîc legitima iudicia dixit.Liberæ autem diſceptationes erãt,ut olim apud populum, ſic poſtea apud Principem, *Legitima iudicia.* & in Senatu.Quintilianus de defenſionum generibus loquens, Vltima eſt, *Lib.7.ca.5.* inquit,deprecatio:quod genus plerique negarunt in iudicium unquam uenire.In Senatu uerò,& apud populum,& apud principem, & ubicũque iuris clementia eſt, habet locum deprecatio.Conſtantinus igitur ſublato iam

C Senatu,& Imperio Byzãtium tralato,meritò ad præfectum Prætorij ſcripſit, Inter æquitatem iúſque interpoſitam interpretationem ſolis nobis & oportet & licet inſpicere.In ſuprema autem curia noſtra,(quam & ampliſſimam *Ampliſſimus ordo.* uocitare ſoleo exemplo antiquitatis,quæ ampliſſimum ordinem pro Senatu dictitabat,ad maieſtatem dignationémque ordinis reſpiciẽs, non ad nu- *Curia ampliſſima.* merum,qui ordinum omniũ minimus erat.)In ea igitur curia in qua ſumma iuriſdictionis Gallicę,atque etiam iuridicialis imperij ſita eſt, omnia ineſſe mihi uidentur, quæ & in Senatu, & in Centumuiratu, & in Areopago erant,duntaxat quod ad iuriſdictionem imperiúmque iuridiciale attinet.

D Quod de uniuerſa curia intelligi uolo, quæ omnibus ſuis aduocatis partibus aut certè membris in corpus plenum coiit, ut in cauſis actibúſque arduis,aut maioribus ſolet. Maieſtas uerò populi apud Romanos dicebatur, *Maieſtas populi.* & auctoritas Senatus. Populus ſciſcere ſolebat & iubere, Senatus cenſere, & *Auctoritas Senatus.* auctor eſſe. Illa igitur popularia ad Principem lege Regia delata ſunt: hæc Senatoria ad curiam tranſlata eſſe creduntur. In hac Præfecti prouinciola- *Populus ſciſcere, Senatus cenſere ſolebat.* rum,ac iuridici,quos Balliuos,Seneſcallos,& huiuſmodi nominibus uocamus, in leges iurare ſolent. In huius acta referri diplomata regiáque beneficia ſolent,ut perpetua eſſe poſſint, ac nunquam antiquabilia. Huius aucto-

E ritate rata irritáue Principum acta,ne ipſis quidem recuſantibus fiunt. Vna hæc curia eſt,à qua ſibi ius dici Principes legibus ſoluti ciuili animo ferãt: quam auctorem fieri ſacrandis promulgandíſque ſanctionibus ſuis uelint: Cuius conſilij cenſuræ, conſtitutiones ſuas eximi, edictáque ſua nolint,immo cuius decretis huiuſmodi ſua acta conſecrari æternitati uelint:id quod Senatui Romano Probus Imperator honoris ingentis loco indulſit. Huius denique auctoritate res iudicatæ, præiudicatæ in omne æuum creduntur.

Postremò huius opinio tanta est iam apud omnes, quanta Pythagoræ apud F
Pythagoricos fuit: eius enim decreta ius ab auctore sumunt. Tantum opinio præiudicata maiestatis eius ualet, ut nullus non satis esse putet dicere, Curia ipsa ita censuit. Ipsa autem est curia amplissima, ut ipse olim Pythagoras erat. Porrò ut Centumuiri in quatuor consilia distributi erant tanquã
Curiæ centenariæ. in quatuor membra: sic curia nostra duabus Decuriis constans, sacerdotum scilicet & profanorum, in tria aut etiam quatuor tribunalia diuisa est, quas
Classes. classes propriè appellare possumus. Primum illud ac summum tribunal, o-
Parlamentũ. mnibúsque patens, Parlamẽtum peculiari nomine olim appellatum est: re-
Inquæstæ. Requæstæ. liqua sua nomina habent inquæstas maiores minorésque & requæstas, non G
Parlamenti origo ex conuentibus iuridicis. temerè imposita uocabula, si quis antiquitatem scrutetur. Nihilo secius tamen curiæ huius nostræ originem à conuentibus iuridicis manasse, haud dubia coniectura crediderim, quorum multa mentio apud antiquos extat. Cæsar lib. quinto belli Gallici, Cæsar conuentibus Galliæ peractis in Illyricũ proficiscitur. Idem libro septimo, Quieta Gallia Cæsar (ut instituerat) in Ita-
Cap. 30. liam ad conuentus peragendos proficiscitur. Tranquillus, Trãsiit in citerio-
Cap. 1. rem Galliam, conuentibúsque peractis Rauennæ substitit. Plinius lib. 3. de Betica loquens, Iuridici conuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubẽsis, Asti-
Cap 3. gitanus, Hispalensis. Vnde uerbum conuenire. Idem, Carthaginem conue- H
Conuenire. niunt populi. lxij, exceptis insularum incolis. Nos id hodie resortiri appella-
Resortiri. *Sortes iudiciorum.* mus, ab antiqua fortasse consuetudine: Causæ enim sortibus ex urna ductis cognoscebantur. Vnde illud Virgilianum, Nec uerò sine sorte datæ sine iu-
Aeneid. 6. dice sedes: Quæsitor Minos urnam mouet. Vel à Græcis id translatum, qui
Cap 3. λαγχάνειν δίκας dicunt. Idem Plinius, Tarracone disceptant populi. xliiij, id est
Disceptare. *Cap. 30.* conueniunt. Et libro quinto, Pergamea uocatur eius tractus iurisdictio: ad eam conueniũt Mygdones, Mosini, aliæque inhonoræ ciuitates. Huiusmodi conuentuum hodie uestigia expressissima extant nonnullis in locis, quos
Dies magni. dies magnos uocant. His interesse conuentibus olim Principes præesseque I
solebant, propterea indictiui erant, nec loco nec tempore stati. Quam rationem fuisse consessus Parlamenti facile est coniicere. Vagam certè fuisse cõstat, quasique prætorianum Principis consilium. Quemadmodum etiam Traiani Adrianíque temporibus, & antiquis illis seculis hunc morem fuisse tradente Spartiano accepimus, ut cum Romani Principes causas cognoscerent, Senatores equitésque Romanos in consilium adhiberent, sententiásq; ex omnium opinione ferrent. Et Alexandrum Cæsarem auctore Lampridio
Consiliũ Alexãdri Imperatoris. numerosissimum consilium secum habuisse legimus, in quo Iurisconsulti non pauciores uiginti fuerunt, in queis Fabius Sabinus, Cato temporis sui K
dictus: Domitius Vlpianus, & Iulius Paulus, qui uertices legum dicti sunt: Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Florentinus, Africanus, Martianus, aliíque permulti iuris ipsi professores, discipulíque Papiniani, qui iuris asylum uocitatus est: sine quorum cœtu nullam unquam constitutionem sacrauit: nullam legem sanxit, de re nulla grauiore statuit: sed ita ut iretur per sententias singulorum, ac scriberetur quid quisque dixisset, dato spacio ad

Ex lege ultima, De Senatoribus.

disquirendum

A disquirendum cogitandúmque priusquam dicerent,ne immeditati de rebus ingentibus dicere cogerentur: eóque censentium numero, qui Senatusconsultum conficere posset. Quo modo igitur antiquiores illos Imperatores consilium sibi comparauisse grauissimorum doctissimorúmque uirorum nouimus,sic nostrates Principes olim centenarium illud consilium instituisse censuerim,ex omnium ordinum hominibus professionúmq; coactum.Indéque illos quos Pares Franciæ dicimus,quasi Duodecimuiros rei- *Pares Fráciæ.* publicæ constituendæ,ad eum numerum adhibitos esse, senos ipsos Pontifices,ducésque militares:quos ego patricios esse cẽseo,id est ut Sudas inquit, *Patricij.*
B πατέρες τῆς κοινῆς τῶν ἐν τῇ κορυφαίᾳ τῆς συγκλήτου βουλῆς λαχόντας ἀξίᾳ, Patres communis reipublicæ,qui in suprema dignitate indictiui consilij esse censentur,quasiq; consilij principalis uertices ab iis fortasse Regibus instituti,qui ipsi Imperatores quoque fuerunt.Quare Iustinianus Patres eos ab Imperatore delectos *Patres.* esse ait,quasi reipublicæ patronos tutorésque.Patriciatus autem erat culmen honorum Iustiniani tempore,ut ex ipsius uerbis intelligimus in.l. Nemini, C.De Consulibus,lib.12.His autem olim indultum ut dominia quædam,& primores possessionum dignitates iure patriciali obtinerẽt: quas eodem iu- *Ius patriciale.* re ad posteros transmitterent. Comperimus tamen huiuscemodi patricios
C paréśue apud alias etiam gentes creari solitos esse. Anno millesimo ducentesimo uicesimoquarto,Ioannes quidam Nigellanus fœminam quandã Flandriæ Comitem à duobus equitibus citãdam ad curiam Regis curauit, quòd diceret se ius suum apud eam obtinere non potuisse , uel lege agere nequi- *Ius suum obtinere.* uisse: de defectu iuris appellare uocant.sic enim in antiquis commentariis *De defectu iuris appellare.* legimus.Comes cum Parisios ad iudiciũ uenisset, ubi causa illa agitata est, cum aliud quiddam refellẽdo uadimonio dixit,tum illud etiam causata est, prouocatorem Pares suos habere in Flandria,per quos se iudicari petere illum debuisse in curia Comitis. Ille ad hæc dicere,Comitem se semel iniquã
D ei iudicem præbuisse, id quod reuincere ipse paratus erat: quare ad eius curiam ultrà reiici se haud dubie non debere. Secundum quem, ad ultimum, iudicium datum est,pronunciatúmque patricios Franciæ (sic enim appellare libet) illius controuersiæ disceptatores fore. Cum interim inter patricios Franciæ,ac primores Regiæ ministros altera lis suborta est:(Hi sunt Cancel- *Primores Regiæ ministri.* larius,Magister equitum,Camerarius uel summus admissionalis,& pincerna maximus, siue ille potius à cyathis uocari debet, qui Græcè οἰνοχόος dicitur:quos uno uerbo ministeriales hospitij appellatos esse uideo.) his se ad iudicium patriciorum cum patriciis instituto patriciali adhibendos esse con-
E tendentibus: illis iudicia patriciorum solis sibi uindicantibus. Pronunciatúmque tandem secundum ministros Regiæ, iudicandis patriciis primores Regiæ ministros moribus Frãciæ adhiberi solitos esse, adhibitúmque iri. In quo quidem iudicio prius illud,ut diximus,notandum,patriciolos quosdã, aut certè patriciastros in Flandria creatos olim fuisse. Deinde illos qualescunque patricios,non pares Comitis,sed pares Nigellani appellari,uidelicet quasi pares inter se dicantur,ut municipes,ut populares,ut tribules.Quod si

in nostris admittamus, pares certè patricios non esse necessario dicemus, sed ueluti sodales, & eiusdem collegij, paríque iure utentes, quasíque pari iure beneficia à patrono obtinentes: id quod satis ex usibus feudorum intelligitur, qui iuris ciuilis quasi appendices censentur. Parium autem Franciæ similitudo quasíque exemplar est apud Homerum libro Odys. octauo, his uerbis Alcinoo Phæacum rege loquente, F

κέκλυτε φαιήκων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες.
δώδεκα γὰρ κατὰ δῆμον ἀριπρεπέες βασιλῆες
ἀρχοὶ κραίνουσι, τρεισκαιδέκατος δ' ἐγὼ αὐτός.

Quid ni igitur eos quasi δωδεκαπρώτους duodecim primos olim uocatos esse censeamus? Primatus enim uocabulum satis ad linguæ uernaculæ dictionē accedit: ut fuisse existimemus xij proceres: quasi Regis in consiliis rei summæ agitādis perpetuos assessores, duodecímque potētatus appellatione primatuum insignitos. Ac ne sic quidē tamen hæc dignitas à patriciatu differre admodum uidebitur. Indidem etiam illas distinctas esse existimarim sacerdotū profanorúmque Decurias, quos clericos laicósque appellant. Quāquam etiam legimus in antiquis certissimæ fidei libris, anno M. ducentesimo nonagesimoquarto, & rursus trecētesimosexto, regnante tum Philippo cognomento Longo, hunc statum curiæ fuisse, ut iudices trifarij generis essent in primo tribunali, quod Parlamentum peculiariter dicitur, Antistites, id est prælati, (à quibus prælatorum cameram interim illud tribunal uocitatam esse inueni.) Primores nobilium, id est Barones, Iurisperiti aut literati potius, qui clerici laicíque uocantur. Hi autem postremi antistitibus & proceribus unà cum Cancellario, ut parēre haberent in disceptandis cōtrouersiis, & iure dicendo, atque in omni negocio transigendo, quod ad curiæ disceptationem pertineret. Illi uerò ut terni utroq; ex ordine essent, ac per singulos tamen res transigi posset. Primo enim in loco binis creatis, bini alteri substituti erant, & his iterum tertij subsidiarij ueluti succenturiati: nequando illud tribunal moderatoribus careret, quos Pręsides appellamus. In mentione tamen curiæ antiqui commentarij, quos unum & alterum uenerandę antiquitatis, atque etiam plures uidi, nusquam (quod equidem meminerim) Parium meminerunt. Hoc loco prætermittendū non uidetur, quòd in constitutione quadam anni M. ducentesimi nonagesimiquarti à Rege (nisi fallor) Philippo cognomine Pulchro sacrata, caput unum uerbis uernaculis in hanc sententiam legimus, Quod si ij iudices qui in maximo tribunali erūt, sententiis suis diuersa censuerint, Principes aut Præsides curiæ (hi autem sunt antistites & primores nobilium) ex maioris partis sentētia rem decernete ac pronunciare debebunt, aut etiam ex potioris, siquando ex censentium grauitate & meritis, aut ex rerum decernendarum qualitate eis ita uidebitur. Ex quibus uerbis intelligimus perpetuum hunc morem non fuisse numerandarum sententiarum. Vtrum autem præstare uideatur, nos in medio iandiu positum relinquimus. De quo tamen Plinius ad Arrianū ita inquit, de quodam Senatusconsulto loquēs, quod ipse magnopere improbandū censebat:

G (margin, beside "Quid ni igitur")

Summum tribunal curiæ centenariæ. H

I

Constitutio Philip. Pulchri.

K

Interdum sententiæ nō numero, sed pōdere ualebat. Lib. 2. epistola 12.

Ex lege ultima, De Senatoribus.

Sed

A Sed hoc,inquit,pluribus uisum est. Numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Nec aliud in publico cõsilio fieri potest,in quo nihil tam inæquale,quàm æqualitas ipsa. Nam cum sit impar prudentia, pat omnium ius est. Eadem constitutione cautum esse comperimus(quod minime credetêt isti, qui omnia in scientia iuris ponunt) ut tertium genus iudicum in eo tribunali ex profanis sacerdotibúsque constaret. Profani autem partim ex equitibus,id est equestri ordine præditis militibus, partim ex promiscuo genere hominum assumerentur. Quos omnes nominatim ibidem adnumeratos legimus,titulis eorum atque appellationibus nihil literaturę præferentibus,
B nisi humanioris fortasse,& ueluti miscellaneæ;qualis in nonnullis est hodie talarem uestitum non gestantium,& qui in ordine togatorum non censentur. Sacerdotes uerò legimus non suis nominibus, sed sacerdotiorum ascriptos,archidiaconos,decanos,& aliis sacerdotiorum nuncupationibus. Eodem pertinet quod alio capite eiusdem constitutionis cauetur.(ne quippiã fortè comminisci aut causari hic quisquam possit)id est autem huiusmodi, Vt disceptandis prouinciarum iuridicialiũ causis (sic enim nunc nobis uisum est appellare quas iuris scripti prouincias uulgo uocamus) tres à Præsidentibus ex numero considentium deligantur apprime literati, præsertim
C ubi de criminibus agetur. Alio rursus capite sancitum,ut Principes aut Præsides Parlamenti,id est antistites & primarij nobiles, qui quandocunque in curia aderunt,de consiliariis uel cõsidentibus potius statuant, qui ad quodque munus obeundum mitti potissimum debeant, qui in ptimo tribunali considEant,qui ad diiudicandas causas iuridicialium locotum, & quæ iure scripto reguntur,delegari debeant, qui audiendis postulationibus præficiãtur. Hic mihi Satyricum illud succurrit, Quondã hoc indigenæ uiuebant more. Aureo (inquit Iuuenalis) seculo,antequã illa deorũ superorum inferorúmque turba figmentis poëticis inuenta esset,cum nulladum inferorum Satyr. 13.
D supplicia esse putarẽtur,id est cum nulladum pœnarum terricula sceleratis obiecta essent, humanũ genus innocentissimam uitam duxisse perhibetur.

-Cum nondum,inquit,aliquis sortitus triste profundi
Imperium,aut Sicula toruus cum coniuge Pluton,
Nec rota,nec furiæ,nec saxum,aut uulturis atri
Pœna,sed infernis hilares sine Regibus umbræ:
Improbitas illo fuit admirabilis æuo.
Nunc si depositum non inficietur amicus,
Prodigiosa fides.

E Eodem autem modo nobis quoque dicere in mentem uenit:antiquioribus illis seculis,florente tamen hoc regno (quod ex nomismatis antiquis apparet auro obryzo percussis) simplicem & facilem iuris reddendi rationẽ, rarásque lites nec diuturnas(ut nũc)aut etiam seculares fuisse,quum nondum ista turba interpretum iuris rempublicam inuasisset, necdum scientia iuris latissimè,atque etiam in infinitum patere crederetur, sed æquum bonúmq; & iudex prudens integritate atque innocẽtia præditus (quæ temporum ipsa

Multiplices legum commentarij, litiũ materia.

magis quàm hominum fuisse uidetur. Vbi enim tum peccādi locus illa rei F forensis constitutione?) instar sexcentorum uoluminum esset. Nunc uerò quò res reciderit, nemo quidem nõ uidet: sed omnes dicere mussant. Aequi boníque nomen & maiestas apud nos obsoleuit, succidaneáque alia habemus præclara uocabula cauillamentorum, quas cautelas iuris uocant, uolumina certè, si uerum fateri uolumus, titiuillitio non emenda, ut utar Plautino uerbo. Quòd si aliquãdo in hanc causam unus & alter incubuerint eorum ad quos Galliæ nomophylacia delata est, id est legum morúmque regimen & tutela, & qui primos ordines in re iudiciaria ducunt, qui capita uulgo iustitiæ dicũtur: haud dubiè hoc inceptum omnes boni plausu uotísque G prosequentur. Nec tantæ tantíque nominis prouinciæ auctoritati, id est Frãciæ subscribere finitimæ nationes, atque etiam ulteriores dubitabunt. Nam quis istam tandem iurisdicendi rationem improbare non possit, cum nemo quantumuis litium fugitans, satis circunspecte litem aut intendere iam, aut depellere possit, in tanta opinionum discrepantia? ubi nemo tam iure lapsus est, quin ansam facessendi negocij apprehendere possit, aut prætextum abnegandi crediti, aut cauillandi nominis comminisci: atque ita ut bienniũ, atque etiam triennium fruatur in improbitate sua, ut sæpe uictores litium uideamus Cadmeam, ut aiunt, uictoriam retulisse sese querentes, id est plus H damni quàm lucri in uictoria cepisse, nõ absimiles Pyrrho, qui cum bis Romanos ingenti suorum strage uicisset, Næ, inquit, si tertiam uictoriam habuerimus, funditus periimus: ἂν ἔτι μίαν, ἔφη, μάχην ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολώλαμεν. Experti enim norunt quanti hodie litigare liceat. Verùm ab isto ulcere manus abstinere identidem nequeo, quod certè nisi manu ualida & pæonia ad uiuum, ut alibi diximus, resecetur, exacerbari magis tactu quàm compesci aut leniri continget. proinde ad id quod instat, reuertamus potius. Enimuero curiam nostram nec statariam nec perennem fuisse, sed conuentuũ modo indictiuam, nec loco nec tempore statam, nemo nisi in rebus Francicis I peregrinus ambigit. Anno M. ducentesimo quingentesimooctauo iudiciũ peractum fuisse in monumentis nostris extat, in Parlamento ad natalem diuæ dei genitricis habito de Comitatu Clarmontensi. Contendebant autem de eo cum Rege Pictauensis & Andegauẽsis Comites. In eóque iudicio affuisse Regem cum consilio regio, affuisse etiam episcopos Remensem, Rotomagensem, Trecensem, aliósque non paucos episcopos abbatésque, & maximum fratrum prædicatorum, ad hæc magistrum militum, quem Constabularium dicimus, Comites ac primores nobilitatis, cõsiliariósque permultos tum sacerdotes, tum profanos. Duo autem tum quotannis Parlamenta K cogebantur, ad natalem purificationémque diuæ dei genitricis. Quo modo & duo quæ dicuntur Scacaria apud Normanos, ad Paschæ, & ad diui Michaelis. Anno autem M. ducentesimo tricesimo, eodẽ, ut opinor, Rege utrobique imperitante, id est Ludouico nono qui inter diuos relatus est, iudiciũ castrense Enceniaci coactum est. In quo archiepiscopus Senonensis, episcopi Parisiensis & Carnutensis: Comites Flandriæ, Campaniæ, Niuernẽsis, Ble-

Nomophylacia. (margin)

Curia olim non stataria sed indictiua erat. (margin)

Ex lege ultima, De Senatoribus. siensis,

A ſienſis, Carnutenſis, Vindocinenſis, Matthæus quidam magiſter militū, Vicecomes Bellomontanus, aliíque nobiliū primores equitéſque eo quo enumerauimus ordine in eo decreto inſcripri: quorum etiam ſignis obſignatū decretum illud fuit, Comitem Britanniæ quæ eſt in continēti, tutelam Britanniæ ab uxore, ut arbitror, ad eum delatam, cōmiſiſſe, præſente & uidēte Rege pronunciauerunt. Id eſt (ut uerbis noſtris loquar) Ballium Britanniç amiſiſſe. Exauctoratíque eo decreto ad unum & religione ſoluti Britanniæ Aremoricæ proceres ac nobiles, qui ipſi ſe eo nomine ſacramento obſtrinxerant, id eſt fide beneficiaria ſoluti. Anno etiam M. trecenteſimo uiceſimo

B conſtitutum eſſe nouimus, ut bina Parlamenta quotannis haberētur. Quo tempore Parlamentum Toloſanum ea lege decretum eſt, ſi id Toloſanis è re ſua eſſe uideretur. Ex quo autem perēnis curia eſſe cœpit, multo tempore anniuerſario Principis edicto poſtridie diui Martini inſtauratitiam fuiſſe nemo eſt qui ignoret. Quoad haud ita pridem indulgentiorum cōniuētia Principum perpetuus ille magiſtratus nedum perennis eſſe cœpit: etiamſi quotannis diplomate nonnunquam ut fama eſt inſtaurari, hodie quoque, in more ſit curiæ. Proinde ſimile ueri eſt, curiam hanc noſtram (id quod antè diximus) à conuentibus illis ortam, quos celeberrimos Principes agitare

Parlamētum Toloſanum.

C ſolebant: eóſque Principes qui eam inſtituerunt, quíque inſtitutam auxerūt ornauerúntque, hoc maximè uoluiſſe, ampliſſimā eam curiam, cauſarúmq; omne genus diſceptatricem iuſtam ac legitimam eſſe. Atque ideo ex iuris omnis hominibus cōſultis, ciuilis, pontificij, militaris, atque adeò rerum omnium politicarum, illum ueluti chorum iudicum concinna mixtura uiſcendum inſtituiſſe. Vrgente portò cauſarum multitudine, & rerum cōmoditate poſcente, hoc (ut ita dicam) corpus in membra quædam diſtractū eſſe, quas claſſes propriè appellare Decuriáſque poſſumus: cameras appellant, nomine olim indito à locis ſeſſionum concameratis. Hæ tres primùm fuerunt.

Decuriæ & claſſes.

D Vna in maximo tribunali conſtituta, quod Parlamentum olim peculiariter ab actionibus altercationibúſque aduocatorum appellatum eſſe uideo. Altera in ſecundo conſilio, quod ab iudicandis inquiſitionibus nomen accepit. Quæ ipſa rurſus conſtitutione Philippi cognomēto Longi, anno M. trecenteſimo uiceſimo, menſe Februario, urgente cauſarum multitudine in duas claſſes ſubdiuiſa eſt. iis autem uiceni homines diſtributi, octoni iudices, duodeni relatores, id eſt reportatores appellati, quos etiam renunciatores Latinè dicere poſſumus, cauſarúmque expoſitores. Horum enim munus erat inquiſitiones iudicibus renunciare. nunc munus promiſcuum factum

Parlamentū.

Inquiſitionū conſilium.

Relatores. Renunciatores.

E eſt renunciandi iudicandíque. Eiuſdem Principis conſtitutione anno M. trecenteſimo ſextodecimo, quo tempore nondum Rex Philippus idem ſed rector tantum erat, triginta in prima claſſe iudices fuiſſe uideo, eorúmque principem Cancellarium fuiſſe. In ſecunda, iudices binos epiſcopos abbatéſque, ac cum his tredecim alios, renunciatores octo. Epiſcopi fuerunt Mimaten. & Sueſſionen. abbates diuorum Dionyſij & Germani ad urbem. Alia deinde conſtitutione cum religio Principibus inceſſiſſet diſtineri Antiſtites

Cancellarius.

Sacerdotes & epiſcopi curia eiecti.

munere iudicandi,quo minus liberè diuino cultui uacarent,exacti sunt curia,& ad obsequium diuinum ablegati, præter unicum abbatem diui Dionysij:cautúmque ne ultrà in curiam adsciscerentur,eorúmque in loco Cancellarius cum uno ex aulicis primariis suffecti. Nũc numerus legitimus est octogenarius: cui accedunt octo magistri libellorum, qui in primo tribunali sedendi ius habent inter Præsides & Consiliarios. Centenarium numerum explent xij primi uel Patricij: seni antistites & proceres, in quo numero allectos qui interdum ascribuntur,nõ adnumero. Adhibitos etiam comperi nobili illa constitutione Philippina anno M.trecentesimo secundo observatores curiæ ex aulico comitatu,binos antistites proceresque,qui ueluti exploratores assidui industriæ & seueritatis eius essent, intercessores etiam futuri,siquando quid decerneretur quod uel è dignitate curiæ, uel è rep.nõ uideretur.Hos nomophylacas propriè appellare possumus, ut paulò pòst docebimus.Quod quidem institutũ proximus principatus approbauit. Multa autem alia eodem pertinentia consulto præterimus,quæ hîc commemorare non necesse habuimus.Multa sunt enim quæ huius temporis conditio haudquaquã ferre posse uideatur.Quicquid igitur suprà de curia diximus, de ea sublimitate & amplitudine, augustáque illa maiestate intelligi uolumus,ad quam memoria nostra curia,aut certè patrum nostrorum,indulgẽtia Principum euasit.Siquando autem una classis ad calculorum æquilibriũ deuenit,id est ad sententiarum parem utrinque numerum: duo de maioribus curiæ,quasi sententiarum auctores mittuntur ad alteram classem relaturi, qui suæ uterque factionis sententiam tueantur. Quo facto altera illa classis in consilium mittitur,ut rei ambiguę colophonem imponat:id est ut dissentiendi inter eos finem faciat,& ultimum calculum ac totius rei definitiuum adiiciat.id lingua forensis quasi æquationem sententiarum dirimere appellat. Hoc enim uerbo propriè in ea re significanda uti possumus: quod ut obiter dicatur,Colophona,inquit Festus, dicũt cum quid finitum esse significatur. Hoc autem ex more Ionum populorum tractum est, ut inquit Lecapenus Græcus auctor.Siquidem xij urbes Ioniæ conuenire olim solitæ dicuntur ad id cõsilium quod Panionion dicebatur, de rebus communibus commentaturæ disceptaturæque: quo in loco si forte totidem utrinque calculis diuersa censuerant,aduocatis tum Colophoniis, rem ita componebãt, ut in utrius partis sententiam irent Colophonij,illinc uictoria calculorum esset. A quo more in prouerbium uenit τὸν κολοφῶνα ἐπιθεῖναι,id est colophona imponere, uel colophonem addere, hoc est ultimum & potentissimum suffragium adiicere,quasique ultimam manum imponere, post quam nihil ultrà hæsitandum sit.Plato in secundo de Legibus circa finẽ hoc uerbo usus est,pro eo quod est sermonem claudere, ac finem differẽdi facere,ultimámque commentationem quasi ultimam manum adhibere, ἵνα τέλεον τὸ μέθης χρείᾳ τὸν κολοφῶνα πρῶτον ἐπιθῶμεν. Et rursus, κολοφῶν ἵνα τῷ περὶ οἴνου λόγῳ ἐπιθεὶς ἀρήσω.

Philippina constitutio. *Colophonem imponere.* *Colophonem addere.*

Tertia classis eorum est,qui requæstarum, id est libellorũ supplicũ magistri dicuntur:de quibus mox dicendum.Nunc etiam quarta atque adeò quinta

Ex lege ultima, De Senatoribus.

adiecta

A adiecta est eorum, qui causas personalium actionum atque interdictorum retinendæ possessionis hominibus priuilegio prædictis iudicant, id est qui aut in muneribus publicis occupati sunt, aut qui fori priuilegium à Principe impetrauerũt,ut permulta sodalitia. hi autem delegatam iurisdictionem habent,nec de prouocatione iudicant,neque de iniuriarum actionibus,neq; de ui illata,nisi hæ actiones in interdictorum cõtrouersias inciderint, aut in actionum personalium.Nouimus & ab antiquis Principibus aliud esse consilium institutum,quod strictum iam inde appellatur: nos aulicum & interius consilium appellare & selectum possumus, ex propinquis & necessariis B & interioribus amicis Principis proceribus & Antistitibus cum Cancellario constitui solitum,certo tamen numero circunscriptum. Alibi magni consilij monumenta antiqua meminerunt: ad quod ex Parlamento aliquot assumi solitos esse legimus,ita ut promiscuam operam nauarent & in curia, & in magno consilio. Nonnullis autem temporibus strictum & magnum consilium idem fuisse deprehẽdi,nisi fallor.hodie alia est ratio.Postremò addenda & alia duo capita. Eorum prius est ex constitutione anni M. ducen. nonag.quarti.Est autem eiusmodi, Sancitum præterea & statutum,ut Princeps Præsidénsque Parlamenti de considentibus in eo iudicibus statuát,qui C cuique muneri obeundo deligi potissimum debeant.Qui in maximo consessu retineri, qui ad iurisdictionem ex iuris præscripto exercẽdam destinari,qui postulationibus quotidianis uacare debeant:de reliquis item sacerdotibus profanísque in consilium Regis allectis,& Rex & Præsidentes statuát, ita ut eorum opera utantur iis rebus disceptandis constituendísue,quæ ubiuis locorum in regno aliæ atque aliæ extiterint, si ita eis uideatur:id est(ut uulgo dicimus)ad eas res quæ quotidie de nouo emerserint. Alterũ caput est constitutionis Philippinæ in hanc propemodum sententiam : Sanximus etiam statuimúsque,ut iudicia,aresta,sententiæ,quæque à curia nostra,quęque à communi consilio nostro exierint,rata sint omnino,iique ad quos ea D res pertinebit, exequi ea possint prouocatione sublata. Quod si quid in iis extiterit uel ambiguitatis uel erroris, quod modò momentum aliquod habere uideatur,uolumus & sancimus, ut eorum enarratio, emendatio,interpretatio,atque etiam si opus sit inductio,ad nos ac cõsilium nostrum commune ad maiorémue partem eius pertineat.Quæ tamẽ omnia cum ingenti animaduersione,nec iniussu nostro, nec citra rescriptum nostrum fieri uolumus iubemúsque . Ex his,ut arbitror, apparet antiquiores illos Principes nostros numerosa sibi consilia amplissimáque instituisse, à quibus curiam E nostram amplissimam ortam esse diximus: sed ita ut eam non membrũ ab eo uelut corpore auulsum esse dicas,sed ueluti robur consilij delectum:reliquos uerò consiliarios qui ad curiæ numerum conscripti non essent, partim eximios quosdam fuisse , quasique extraordinarios, qui latera Principis cingerent,& ab eo pedem latum non discederent:partim subsidiarios,& (ut ita dicam)succenturiatos,sicubi ad uarios euentus opus esset.Eius autem curiæ sententiæ,arresta uulgo dicuntur, cum aresta fortasse per unum R dici de-

Priuilegio prædicti. *Aulicum & interius consilium.* *Magnum consilium.* *Strictũ consilium.* *Constitutio Philippina.* *Aresta.*

beant,quo uerbo Græcè placita significantur. Cuius me uerbi dudum Pau- F
lus Aemilius admonuit,Gallicarum historiarum scriptor: quæ quidē cum
hæc scriberem,in magna expectatione inter nostrates erant. Placitum au-
Decretum. tem Latinè & decretū dicitur, quod Græcè dogma & psephisma & areston
Placitum. Lib.29.ca.1. dicitur. Plinius de Thessalo Methodicorū principe, Eadem,inquit,ætas Ne-
Δόγμα. ronis principatu ad Thessalum transiliuit, delentem cuncta maiorum pla-
Ψήφισμα. cita,& rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Placita Plinius ap-
ἀρεστόν. pellat maximè ratas opiniones medicorum, sententiásque constantes inter
ἀφορισμοί. medicos de ratione medicinæ: quales sunt aphorismi Hippocratis. Vt igi-
tur populi scita, & Senatusconsulta, sic curiæ nostræ aresta, id est placita in- G
Placere. telligere possumus.Nam placere uerbo pro decernere & statuere Senatuscō-
sulto antiqui utebantur:ut apud Ciceronem legimus in Philip.5.De exerci-
tu C. Cæsaris ita censeo decernendum: Senatui placere, militibus ueteranis,
In fine. eorúmque liberis militiæ uacationem esse. Et Philip.3.Senatui placere,ut C.
Pansa,A.Hircius Coss.designati,& reliqua.Addēdum & illud corollarij no-
mine,fuisse & celeberrimum conuentum Amphictyonum, quem Plinius
Cap.9. lib.35.publicum Græciæ cōcilium appellat:de quo Sudas & Arpocration in
Amphictyones. glossematis ita tradunt: Amphictyones consessus quidam fuit Græcus, ad
Thermopylas conuenire solitus,ab Amphictyone Deucalionis filio sic di- H
ctus,qui & ipse populos cum regnaret,ad conuentus conuocasse dicitur.Hi
autem erant numero xij.Iones, Dores, Perrhæbi, Bœotij, Magnetes,Achæi,
Phthiotæ,Melienses,Dolopes,Aenianes,Delphi,Phocenses.Alij,quòd acco-
læ Delphorum essent, Amphictyonas dictos putant. Amphictyones enim
Græcè uicini dicuntur.Legimus apud Demosthenem,Aristidē ut pro com-
muni causa diceret,Atheniensium nomine apud Amphictyonas patronū,
Σύνδικος. id est syndicum esse missum.Inde illa nobilis controuersia,declamatoria ta-
Nobilis controuersia. men apud Amphictyonas Quintiliano referente agitata: Alexander cum
Lib.5.ca.10. Thebas euertisset,inuenit tabulas quibus centum talenta mutua Thessalis I
dedisse Thebanos continebatur.Has,quia erat usus commilitio Thessalorū,
donauit his ultro. Postea restituti à Cassandro, reposcunt Thebani Thessa-
los.Apud Amphictyonas agitur. Centum talenta & credidisse eos constat,
& non recepisse.Lis omnis ex eo pendet, quòd Alexāder ea Thessalis donas-
se dicitur.Constat illud quoque,non esse iis ab Alexādro pecuniam datam.
In qua controuersia multa de iure belli disputantur. Sed apud Amphictyo-
nas uel potentissima æqui tractatio est.Strabo lib.9.de Delphico templo lo-
quens,quod ipse τῆς ἑλλάδος ἐν μέσῳ πως εἶναι τῆς συμπάσης, id est in medio quodam-
modo uniuersæ Græcię esse dicit,quæque intra Isthmum,quæque extra est, K
Vmbilicus terræ. & terræ umbilicum appellari, id est τῆς γῆς ὀμφαλὸν καλέσασθαι. Cum huiusmodi
autem,inquit,commoditas circa Delphos esset,eò facilè conueniebant fini-
timi maximè,ex quibus Amphictyonicum consilium constitutū est: quod
& de rebus inter eos communibus consilia agitaret, & templi curam susci-
peret communem, utpote in quo pecuniæ permultæ & donaria recondita
essent, cum custodiæ magnæ, tum uerò sacrificiorum indigentia. Acrisius

Ex lege ultima,De Senatoribus. uerò,

A uerò,inquit,eorum qui posteritatis memoriæ traditi sunt,primus instituisse putatur ea quæ ad Amphictyonum consilium pertinent,urbésque destinasse huius consessus participes.Iúsque suffragij illis dedisse.huic per se, illi autem communiter cum altera,uel etiam cum pluribus.Demonstrasse etiam Amphictyonicas causas quæ à ciuitatibus inter se disceptarentur. Post quē etiam aliæ deinceps multæ constitutiones factæ sunt, quoad tandem institutum illud dissolutum est.Fertur autem xij primum ciuitates eò conuenire solitas,singulásque Pylagoram mittere,cum bis quotannis conuentus co- Πυλαγόρας. geretur,uere scilicet,& autumno.postea autem & plures conuenerunt ciui- Pylæ.
B tates.Pylagoræ Cereri immolabant: ad Pylas autem conueniebant, quæ & Thermopylæ.
Thermopylæ dicuntur.

Ex titulo,De officio Consulis.

Sed non potest qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere. Accursius nomina interpretatur probationes causarum:cum edere nomen,sit curare nomen inscribendum, & ueluti eius nomē profiteri in actis,quem manumissuri sumus: id quod fiebat ante cognitionem Consulis. Edere nomina hodie dicere possumus eos prouocatores, qui apud acta Edere nomina. curiæ præsentari dicuntur.Hoc autem etiam dare nomē dicitur, ut dare no- Dare nomen.
C men militiæ in.l.iij.infrà,De re militari, Qui post desertionem in aliam militiam nomen dederunt,legíue se passi sunt,& reliqua. Liuius lib.5. Omniū primum Tribunis militum fuit,delectum haberi.Nec iuniores modò conscripti,sed seniores etiam coacti nomina dare, ut urbis custodiam agerent. Inde illa locutio,ad nomina respondere. Idem lib.7. Acerbitas in delectu nō Ad nomina respondere. damno modò ciuium, sed etiam laceratione corporum lata, partim uirgis cæsis qui ad nomina non respondissent,partim in uincula ductis,inuisa erat. id est,qui non comparuissent, ut uerbis nostris loquar. Et mittere ad no- Mittere ad nomen. men.Quintilianus in Declama.(si tamen is est auctor)Ad nomen mittere fi- In Milite Mariano.
D lios parentes festinarunt,quāuis asperrimo bello,ut sub te ponere rudimēta militiæ contingeret. Inde etiam nomē accipere,pro eo quod uulgus dicit,recipere ad monstram, quod & rationem habere dicitur.Liuius lib.7.secundi belli Punici,Itaque si suum nomē Dictator acciperet, se comitiis intercessuros Tribuni dixerunt:si aliorum,præterquam ipsius,ratio haberetur, comitiis se moram non facere.Idem lib.4.Vicerunt patres,quia & plebs patriciis seu hunc seu illum delatura honorem, frustra certare supersedit: & Principes plebis ea comitia malebāt,quibus non haberetur ratio sui, quàm Rationē alicuius habere. quibus ut indigni præterirentur.

E Ex titulo,De officio Præfecti Prætorio.

Breuiter commemorare,& reliqua.). Nugatur hoc in loco Accursius,ut ferè in iis locis solet quæ ab antiquitate repetenda sunt, utpote qui diuinaci coniectura potius quàm rerum cognitione fretus,nihil ferme intactum relinquere instituerit. Nos autem de Dictatura duo tantum dicenda putauimus:unum, quod Plutarchus in Fabio memoriæ prodidit. Fabius, inquit, De Dictatura. Dictator designatus, magistrum equitum L. Minutium dixit:à Senatúque Dictator.

petiit,ut equo sibi uti Dictatori liceret. Non enim antea equitare Dictatori fas erat,sed per quandam ueterem legem prohibitũ fuerat, siue quòd maiores uires inesse pediti,ac pedes manúmque conserere arbitrarentur,ac propter hoc Imperatorem in legione permanere oportere, nec locum deserere: siue quoniam ad alia omnia tyrannica magnáque sit potentia magistratus ille,ut in hoc appareret Dictatorem uolẽte populo indigere. Alterum est ex eodem in Probl. Dictator, inquit, creatus omnium magistratuum imperiũ inhibet, ad seséque transfert, præterquam Tribunorum pleb. Hi enim soli Dictatore creato non cessant. οὐδὲ γὰρ παύονται δικτάτωρος αἱρεθέντος οἱ δήμαρχοι, ἀλλὰ τῶν ἄλλων ἀρχῶν ἑκάστην μεταστήσαντος εἰς ἑαυτὸν, αὐτοὶ μόνοι διαμένουσι. Hic creari nisi silentio noctis nõ poterat,ut auctor est Liuius lib.9. Dicebatur autẽ à Cõsule, ut ipse magistrũ equitũ dicebat. Noctis, inquit,silẽtio(ut mos est) Fabius L.Papyrium Dictatorem dixit. Cæterum Dictatura post mortẽ Cæsaris Senatusconsulto sublata est in perpetuum.Cicero in Philip.1.Ad singulare etiã Marci Antonij factum festinat oratio.Dictaturam,quę uim iam Regiæ potestatis obsederat,funditus è repub.sustulit: de qua ne sententias quidem diximus:scriptum Senatuscõsultum quod fieri uellet,attulit.quo recitato, auctoritatem eius summo studio secuti sumus, eíque amplissimis uerbis per Senatusconsultum gratias ęgimus.Lux quædam uidebatur oblata, non modò regno quod pertuleramus,sed etiam regni timore sublato:magnúmque pignus ab eo reip.datum,se liberam ciuitatẽ esse uelle, quòd Dictatoris nomen,quod sæpe iustum fuisset,propter perpetuę Dictaturæ recẽtem memoriam funditus ex republica sustulisset.Regnum appellat Cicero perpetuam Cæsaris Dictaturam,quæ inuidiosissimũ nomen Dictaturæ reddidit. Idem, Maximum autem illud,quòd Dictaturæ nomen sustulisti. Hæc inusta est à te,à te inquã, mortuo Cæsari nota ad ignominiã sempiternã. Vt enim propter unius M.Manlij scelus, decreto gentis Manliæ,neminem Patricium licet M.Manlium uocari: sic tu propter unius Dictatoris odium,nomen Dictatoris funditus sustulisti. De præfectura Prætorij Tranquillus in Tito, Præfecturam quoque,Prætorij inquit,suscepit,nunquam ad id tempus nisi ab equite Ro.administratam.Vnde Plinius in præfatione ad eũdem Titum loquens,Et quod his,inquit,nobilius fecisti,dum illud patri pariter & ordini equestri præstas præfectus Prætorij eius. Quibus uerbis Plinius significat & equestrem ordinem & præfecturam Prætorij Titum ingenti honore affecisse,cum præfectus patris sui Vespasiani & dici & esse uoluit : quod antè equestris tantum ordinis munus fuerat,non etiam Senatorij. Præfectus autẽ Prætorij à cohorte Prætoria dictus est. Apud antiquos enim cohors quędam erat quæ Prætoria uocabatur,quæ Consuli aut Prætori in prouincia præsto semper erat,quasique latus eius cingebat. Cicero ad Quintum fratrem Asiæ Proconsulem libro primo,Quos uerò aut ex domesticis conuictoribus,aut ex necessariis apparitoribus tecum esse uoluisti, qui quasi ex cohorte * Prætoria appellari solent:horum non modò facta, sed etiam dicta omnia præstanda tibi sunt.Itaq; quod Cicero cohortem Prætoriam in Prætura urbana

Ex titulo,De officio Præfecti Prætorio, dixit,

Margin: F; Tribuni pleb.; G; Dicere Dictatorem.; H; M. Manlius. Cap 6.; I; Præfectura Prætorij.; K; Cohors prætoria. Epistola 1.; * Prætoris.

A dixit, Asconius Cõsulares comites interpretatur. Veteres enim, inquit, omnẽ magistratum cui parêret exercitus, Prætorem appellauerunt: unde & Prætorium, tabernaculum eius: & in castris porta Prætoria, & hodie quoque præfectus Prætorio. Hactenus Asconius. Cum igitur imperium Romanum ad monarchiam deuenit, Principes Romani equitem unum Romanum Prætoriæ cohorti aut cohortibus etiam præfecerunt, & Prætorio suo, id est aulę, quam lingua Vulgaris hospitium Regis appellat: unde præfectus Prætorio hodie dici potest qui magnus magister hospitij dicitur (nã eum græci ἀρχὸν αὐλῆς uocant) multum tamen ab antiquo differens. Hunc autem antiqui

Prætor. *Prætorium.*

B Principes potentia militari secundum sibi esse uoluerunt: qualis Burrus primus (ut arbitror) Neroni fuit: de quo Tacitus libro decimotertio ita inquit, Ibatur in cædes, nisi Affranius Burrus & Annæus Seneca obuiam issent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in societate potentiáque concordes, diuersa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis & seueritate morum, Seneca, præceptis eloquentiæ & comitate honesta. Idem de morte eius loquens ita inquit lib. 14. Ciuitati grande desiderium eius mansit propter memoriam uirtutis, & successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia & adulteria. Quippe Cæsar duos Prætoriis co-

Paulò post initium.

C hortibus imposuerat, Fenium Rufum ex uulgi fauore, quia rem frumentariam sine quæstu tractabat: Offonium Tigillinum, ueterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus. Præfecturam igitur Prætorij Titus ampliorẽ honoratioremque reddidit, ut Plinius in exemplo superiore inquit. Plinius uerò iunior in Panegy. Traiani uerbis loquens ita inquit, Ego quidẽ in me, si omnium utilitas ita posceret, etiam præfecti manum armaui: tangens historiam huiusmodi à Dione commemoratam, Traianus cum præfectum Prætorij cingulo donaret, dignitatis eius insigni, ita dixisse ad eũ fertur, Accipe hunc ensem: & si quidem rectè atque è rep. imperauero, pro me: sin se-

Traiani memorabile uerbum.

D cus, in me utere. Huius magistratus meminit Lampridius in Alex. à quo dignationem eius auctam esse refert. Ab aliis autem atq; aliis Principibus auctiorem in annos atque etiam in dies factam esse, ex multis iuris locis cõiicere possumus. Huius autem in Francia instar esse magis quàm similẽ Cancellariatum, haud ab re (ut arbitror) dici potest. A quibus autem initiis ad quantum fastigium euectus sit, nemo mediocri rerum nostrarum cognitione imbutus nescit. Verum eius aliud exemplar apud Platonem reperisse mihi uideor, idque expressum, nõ adumbratum. Plato igitur in eo libro qui Minos uel de lege inscribitur, Minoem ab Homero tradit laude longè o-

Cancellarius in Francia.

Plato.

Minos.

E mnium præstantissima inter omneis heroas laudatum esse. De Creta enim loquens nonaginta urbibus insigni, earum unam Gnosum urbem ingẽtem esse ait, in quá Minoem regnasse, Iouis consuetudine ac colloquio nouẽ annos usum. Hoc enim significat, inquit, illud carmen, ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου ὀαριστής, Nouennis regnauit cum Ioue commentatus. Quod sic dicere possumus, Ter tribus his annis regnauit cum Ioue suetus. Propterea, inquit, mira laus hæc existimãda est, & supra quã nihil omnino dici cogitaríue possit,

non modò Iouis esse filium, sed etiam unum omnium ab Ioue institutum. F
Nam quod Hesiodus de eodem loquens inquit,

Ζηνὸς ἔχων σκῆπτρον, τῷ καὶ πόλεων βασίλευεν,

Sceptra Iouísque tenens, queis urbibus imperitabat:
nihil aliud intelligi uoluit, quàm Iouis habens disciplinam, qua Cretẽsium
urbibus moderabatur. Hunc igitur Minoëm Plato regẽdo regno suo Rha-
damanthi opera usum esse, in hanc propemodum sententiam commemo-
Rhadamanthus. rat: Enimuero, inquit, Rhadamãthus ut uir quidem bonus erat, ita artis Re-
giæ numeros haud omnes perdoctus, Regiæ tamen artis (ipse basilicam uo-
car) administram quãdam operam egregiè nauare didicerat, ab ipso Minoë G
iudiciis præfectus. quare etiam iudex bonus dici uulgo meruit. Hoc enim
Nomophylax. nomophylace, id est præside custodéq; legum, Minos utebatur in urbe: Ta-
Talos. loë uerò extra urbem utebatur. Hic enim Talos ter in singulos annos regio-
nem passim obibat, custodię legum intentus, æreásque legum tabulas paga-
tim circunferens. Verba ipsa Platonis subiecimus, ῥαδάμανθυς δὲ ἀγαθὸς μὲν
ἦν ἀνήρ, ἐπεπαίδευτο μέντοι οὐχ ὅλην τὴν βασιλικὴν τέχνην, ἀλλ' ὑπηρεσίαν τῇ βασιλικῇ ὅσον ἐπιστα-
τεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὅθεν καὶ δικαστὴς ἀγαθὸς ἐλέχθη εἶναι. νομοφύλακι γὰρ αὐτῷ ἐχρῆτο ὁ Μί-
νως κατὰ τὸ ἄστυ· τὰ δὲ κατὰ τὴν ἄλλην τῷ Τάλῳ. ὁ γὰρ Τάλως τρὶς περιῄει τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὰς κώ-
μας, φυλάττων τοὺς νόμους ἐν αὐταῖς, ἐν χαλκοῖς γραμματείοις ἔχων γεγραμμένους τοὺς νόμους. Ari- H
stoteles autẽ libro quarto Polit. auctor est in quibusdam rebúspublicis Græ-
Πρόβουλοι. ciæ probulos & nomophylacas instituros fuisse, qui eas rogationes quæ ad
populum ferendæ essent, præiudicio quodam disceptarẽt examinaréntque,
néquando fortè populus contrarium quippiam legibus, aut quod è rep. non
esset, sciscere iuberéq; posset. Hi autem nomophylaces Athenis (ut apud Su-
dam legimus) fasciolis albis pro redimiculis uti solebãt in spectaculis, è re-
gione sedẽres nouem magistratuum qui reip. gubernacula tenebant: cogẽ-
res magistratus omnia rectè atque ordine, & ex præscripto legum agere. In
concionibus uerò cum prohedris considere soliti, intercessuri si quis roga- I
rionem promulgationémue quampiam ferret, aut contra instituta patria,
Prohedri. aut quæ è rep. è dignitatéue eius futura non uideretur. Prohedri autem dice-
Πρόεδροι. bantur quasi præsides, magistratus quidam primi subsellij, quibus cæteri o-
mnes sedendi loco cedebant, ἠνάγκαζον δὲ τὰς ἀρχὰς χρῆσθαι τοῖς νόμοις, καὶ ἐν ταῖς ἐκ-
κλησίαις ἐκάθηντο μετὰ τῶν προέδρων, κωλύοντες ψηφίζειν ὅτι παράνομον εἶναι δόξει, καὶ ἀσύμφο-
ρον τῇ πόλ. Eadem penè Pollux libro octauo de nomophylacibus dicit. Cice-
Sub finem. ro lib. 3. de Legibus, Legum, inquit, custodiam nullam habemus. Itaque hæ
leges sunt, quas apparitores nostri uolunt: à librariis petimus: publicis literis
consignatam memoriam publicã nullam habemus. Græci hoc diligentius, K
Nomophylaces. apud quos nomophylaces creantur. Nec ij solùm literas (nam id quidem &
apud maiores nostros erat) sed etiam facta hominum obseruabant, ad legés-
que reuocabant. Si huiusmodi magistratibus Frãcia rectè atque ordine ute-
retur, mores certè & instituta nostra, iúsque omnino moribus nostris intro-
Consuetudines. ductum receptúmque (quas cõsuetudines dicimus) non tam incerta obscu-
ráque essent, quàm ipsa esse non pridem deprehensum est. Nondum enim
Ex titulo, De officio Præfecti Prætorio. multis

A multis conuenientibus actis constitui potuerunt. adeò ad hoc tempus tantum aduocatis ac pragmaticis in iura non scripta licuit, quàm in iura scripta iuris professoribus. id quod antea satis, liberiúsque paulo (ut arbitror) diximus. Neque enim ignoro, siquando libellus hic noster exierit, & aliquo forte tumore Accursiani resciuerint nos in hac doctorum hominum esse hæresi: (Accursianos nunc appello istos non tam ingeniosos quàm fuit Accursius aut Bartolus, aliique, ut ita dicam, maiorum gentium Accursiani, uiri haud dubiè industriæ singularis, si in meliora tempora incidissent, temporum enim ignorantia magis quàm sua lapsi sunt: sed istos stupidiores, qui B homines Latinè nescientes auctores suos, latinissima Pandectarum scripta optimè interpretari potuisse cõniuentibus oculis credi uolunt.) si igitur isti quoquo modo resciuerint nos hæc & huiusmodi de numinibus suis dixisse (neque enim nostra legent, quæ intellecturi non sint) id est si à politioribus iuris aut peritis aut studiosis (quales iam multi sunt) audierint nos hæc scripsisse, continuo agmine facto in nos, gladiatorio, ut aiunt, animo inuasuros esse suspicor. Nostra autem nunc uoco, quæ ex aliis accepta, nostra fortasse fecimus, si quidem rectè & cõcinnè suo quidque loco accommodauimus. Amentata enim tela, ut dicitur, suggerentibus magni nominis auctoribus, C nullo aut paruo negocio accipientes, haud incommodè fortasse in istos cõtorsimus. Neque uerò eo ingenio uideri nos uolumus, ex quo ueluti fonte huiuscemodi multa manasse credi possint. Abundéque esse nunc putamus, si classicorum auctorum, primæque auctoritatis antiquorum dicta quasi pluuias aquas colligentes, ingenij nostri ariditatem aliena ubertate adiuuimus. Verumenimuerò isti qui in suorum dicta inquirere nefarium esse putant, nunquam (ut arbitror) collato pede nobiscum manus conserere audebunt: sed missilibus, id est arreptis ex triuio macelloque conuiciis, ut quodque atrocissimum in buccam quasi ad manus uenerit, depugnabunt. Quo- D rum etsi maledicta non magis me lædere possunt, quàm aquæ pluuiæ fungum: ne tamen bellicum cecinisse uidear, eos oro, obtestórq; eorum æquissimos, ut ne prius dictis nostris obstrepere in animum inducant, quàm ea semel attentius auscultauerint. Tum demum si intellecta displicebunt, ignorantiæ sane aut tarditatis me damnent. Modò ne hoc elogium addant, quod disciplinæ suæ antistitibus non credere sustinuerim: aut quòd deorum suorum Ioui (doctorum enim suorum Idolum Accursium appellant) conuiciũ fecerim, ideò temeritatis esse me aut etiam maiestatis damnandum. Neque enim Pythagorica eorum lege teneor, ut omnia credere ipso dicente, id est E Accursio, debeam. Accursium tamen auscultare ubique, & plerisque etiam in locis auscultare Accursio soleo, id est ubi Vlpianum & alios iurisperitorum proceres non modò ipse auscultasse, sed etiam exaudisse uidetur. Proinde nisi me priscorum magis propugnatorem, quàm recentium id est suorum impugnatorẽ audierint, (si tamen aures audiendi habent) causam haud dico quin de me excarnificando animis suis obsequantur. Quòd si comminus ipsi pugnare aduersis gladiis in animum induxerint, næ homines ipsos

Accursiani.

inermes, aut armis certè nec ualidis nec fulgentibus munitos, ab elegantioribus eiusdem iuris studiosis iam diu destitutos, suo etiam gladio iugulare F possumus, id est edicto Iustiniani (ut alibi diximus) non uno, sed altero. Id est autem huiusmodi, Nostram autem consummationem, quæ à nobis deo annuente componetur, Digestorum seu Pandectarum nomen habere sancimus: nullis Iurisperitis in posterum ausuris commentarios illi applicare, & uerbositate sua supradicti codicis compédium confundere: quemadmodum & antiquis temporibus factum est, cum per contrarias interpretantiū sententias totum penè ius conturbatum est: sed sufficiat per indices tantummodo, & titulorum subtilitatem, quæ paratitla Græcè dicūtur, quædam ad- G monitoria eius facere. Paratitla Iustinianus summas rerum appellat titulatim appositas, quales extant Azonis: indices autē ἐλέγχους. Hoc in loco Accursius istorum Plato, ingenua simplicitate manus (ut aiunt) dedit, fassus ipse nec sua nec aliorum glossemata iure scripta defendi potuisse contra Imperatoris edictum. Iustiniani autem auctoritatem refellere, aut quoquo modo eleuare, homini quidem qui se iuris studiosum profiteatur, non minus inter istos improbum esse putatur, quàm inter philosophos axiomata quæ dicuntur, negare, & propositiones quasdam indemonstrabiles, quæ in communi sensu conceptúque uersantur: ut si quis lineam longitudinem sine la- H titudine neget esse, aut superficiem longitudinem & latitudinē sine altitudine, & huiusmodi alia. Perfricent igitur isti frontem, & Iustiniani imperium negligendum esse, aut quoquo modo refellendum dicere audeant, & una eadémque opera totam iuris ciuilis auctoritatem subuertant: aut etiam Accursium disciplinæ suæ antistitē ignauè manus dedisse contendant. Iam certè in hoc certamine, cuius insolentes nos sumus, herbam eis porrigemus: tametsi non ad exteriorem nunc sermonem loquimur, qui auctoribus Aristotele & Themistio omnia asserere atque inficiari potest, & ne axiomata quidem quæ proloquia dicuntur, ore fateri cogitur: sed ad interiorem illum I (ut ipsi uocant) sermonem quasi ad æquum iudicem, qui interior est sensus, & mentis conceptus, qui & proloquiis & rebus demonstratis contumaciter obsistere nequit. De quo Aristoteles in priore posteriorum Analyticôn, οὐ γὰρ πρὸς τὸν ἔξω λόγον ἡ ἀπόδειξις, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐν τῇ ψυχῇ, ἐπεὶ οὐδὲ συλλογισμός· ἀεὶ γὰρ ἔστιν ἐνστῆναι πρὸς τὸν ἔξω λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔσω οὐκ ἀεί. Non enim, inquit, ad exteriorem sermonem demonstratio est, sed ad eum qui est in anima, quando ne syllogismus quidem: si quidem obsistere quiuis potest semper exteriore uerbo, interiore uerò non item semper. Hæc autem cum sint eiusmodi (ingenuè enim fatebimur) uertere tamen stylum non semel in animo nobis fuit, cepítque me K impetus hæc ipsa interlinendi, quę in offensionem multorum incursura uidebantur: ne id quidem modò, sed etiam laborem hunc semestrem aut paulo ampliorem perdendi, ne me Antaccursios scripsisse homines cauillarentur. Neque enim is sum, qui nominis mei illustrādi cupidus, innotescere uel indigno aliquo facinore, uel hominum offensione sustineā. Ibi me anxium animi, uelut genij duo (Philepiiciæ Philalethiaéq; nomina fuere) oculis meis

In epistola Iustiniani ad Tribonianū.

Edictū Iustiniani contra enarratores.

Paratitla.

Axiomata.

Interior & exterior sermo.

Philepiicia. Philalethia.

A obuersantes, altrinsecus certatímque adhortari institerunt, spondentes quicquid candido proposito animi instituissem, id non posse ad extremũ (tametsi interim euariare contigerit) non bene ac fœliciter uertere. Itaque quod fœlix faustúmque esset, pergerem, & deo diuisq; bene iuuantibus, huic qualicunque incepto ultimam manum adderem. Philepiicia æqui boníque studium profitetur: Philalethia præ se fert ueritatis amorem. His auctoribus (id quod cautiores non solent) periclitari quàm hærere malui, aut iam orsa retexere. Ne igitur religione me obstringerem, humanorum iudiciorũ aleam sane ancipitem subeundam mihi putaui. Quanquam etiam non tam periclitari me puto, quàm accipiendam plagam omnino mihi uideo. Scio certè utcunque bonorum iudicia mihi cesserint, malè me ab iniquis auditurum, atque eo maximè nomine, quòd homo Parisiensis, aliquid in literis promittere audeam, præsertim nulla doctrina fretus peregrina, ut qui domi tantùm literis operam mihíque soli dederim. Sed quid cum illis agas, qui ea quæ ex Græcis feci, ab aliis libris compilasse me dictitarunt, qui tamen nusquã extant? Hi sunt qui alienam industriam ex sua inertia metiri soliti sunt: quorum ego maleuolentiam impudentiorem adhuc putaui, quàm ut ei respondendum haberem. Bonorum tantum iudicium formido, quibus utinã ipsis ita libeat primum exporrecta fronte libellum hunc nostrum excipere, ut nullius odio aut offensione adducti ad eum scribendum accessimus: deinde si quod dictum nostrum ut nouum & inauditum explodẽdum mox eis uideatur, id non antè damnare, quàm diligentius æstimauerint. Philippus Alexandri Magni pater, cum causam Machætæ cognoscens dormitare uideretur, nec satis animaduertere quæ ille pro suo iure diceret, ad extremum Machætam damnauit: quo uociferãte, ac prouocare se dictitante, Philippus ira percitus, Ad quem tandem? inquit. Ibi uerò Machætas, Ad te, inquit, ipsum ô bone rex, siquando experrectus animum aduerteris: ἐπί σε ὦ βασιλεῦ αὐτὸν, ἐὰν ἐγρηγορὼς καὶ προσέχων ἀκούῃς. Sic ego si à bonis & doctioribus nunc damner nouitate rerum me premente, & reprehensionis licentia, ad eosdem prouocaturum me contestor, cum res primo occursu duras, iterata lectione æstimatas, exolescente sensim nouitatis & audaciæ inuidia mollescere senserint. Vt enim in rebus expendendis necesse est lancem ponderibus impositis pessum ire, sic animus hominũ cogitur perspicuis dictis cedere. Veritati uerò postliminio redeunti, & parum alioqui plerunque gratiosæ, obfutura est fortasse producentis in medium insolentiæ similis fiducia. Si igitur nomophylaces Atheniẽsium similes haberemus, profectò leges moresque & instituta cum certa fixáque, tum uerò uoluminibus haud ita multis contenta teneremus: nullíque literatò iuris finiti ignorantiam excusare uerecundè liceret. Nunc uerò quotus quisque iuris etiam consultus, consultor tamen esse in suscipiendis litibus erubescit? Nec id magnoperè mirãdum. Quis enim securus esse eius rei porest, quæ nulla certa ratione constat, sed in arbitrio sita est hominum alia atque alia in dies comminiscentium? Verùm ista sunt scilicet alimẽta litium, id est eorum hominum pabulum, qui rationes suas in spolia

Φιλεπιείκεια.

Φιλαλήθεια.

Budæus literis sibi soli operam dedit.

Machetæ prouocatio à Philippo ad ipsum Philippum.

Iudicium nõ præcipitãdũ.

Lites, procuratorum pabulum.

ciuilia coniecerũt:quæ tertia propè pars est nunc hominum qui aliquo no- F
Cancellarij partes. mine esse censentur. Cancellarius igitur in Francia,cuius id munus est, ex primæ sunt partes,uidete ut nulla principis cõstitutio,nulla sanctio, nullum diploma,nullum rescriptum,nulli codicilli regij,non è republica atque etiã è dignitate reipublicę principalíque exeant:Cuius censuræ aut stylo Principum maiestas acta sua eximi nunquam uoluit: Denique qui Principis præsentis uicarius,& peregrè agente Principe Interrex quodam modo esse cen-
Nomophylax. setur:iure ac propriè(ut arbitror)nomophylax,id est legum præsidium,iuris asylum(id quod de Papiniano quõdam dictum est) morum institutorúmque ueterum ara, æqui boníque columen appellari potest, atque etiam esse G
debet.Id quod etiam credere me cogit consensus ferè hominũ, institutúmque quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac uerticẽ iustitiæ appellantium.Antiquissimum autem esse magistratũ, ex uetustis monumentis apparet. Comperi anno M. centesimo undecimo, Stephanum quendam Cancellarium diplomati regio subscripsisse, à Ludouico rege cognomento Crasso monachis diui Dionysij indulto. Legi & multo antiquius diploma Caroli cuiusdam,in quo uerba hæc addita erant, Gauzelinus notarius uice Rogerij archiepiscopi summíque Cancellarij recognouit, indictione octaua anno uigesimooctauo regnãte Carolo rege glorioso. Videtur autẽ fuisse Carolus ille magnus.Anno etiam M.centesimo quinquagesimoseptimo, H
Hugonem alterum Cancellarium subscripsisse comperi diplomati cuidam, quo Ludouicus qui Pius cognomento dictitatus est,ius regaliorum antistiti Aurelienfi remisit,quatenus ad supellectilem elegantiorem & instrumentum fundorum episcopalium attinet. Aliúmque item Bartholomæum anno centesimo quadragesimoseptimo eiusdem generis beneficio principali
Regalia. subscripsisse.Regalia autem(ut obiter id dicatur)plurali numero in antiquis monumentis uocitari ubique uideo,quam regaliã numero singulari uulgo nunc appellamus,uerbo ab errore usurpato. Regalia enim neutro genere ut I
Euangelia. dicatur,Latinitas exposcit,Græcorum more,qui euangelia neutro genere & pluraliter dicunt sacrificium & supplicationes quæ pro iucũdo nuncio decemi consueuerunt, uel etiam mercedem allati iucundi nuncij. Cicero ad Atticum,O suaues duas epistolas,quibus euãgelia deberi fateor. Plutarchus in uita Demosthenis, αὖθις οὖν ἔθυον εὐαγγέλια, Athenienses,inquit,audita Philippi morte euangelia sacrificauerunt. Isocrates in Areopag. εὐαγγέλια & δὶς ἢ τρὶς τεθύκαμεν, Ob iucundum huius rei nuncium iterum & tertio sacrificia
Supplicationes. & supplicationes decreuimus.Apud nos hodie struũtur pyræ, id est πυρκαϊαὶ
Pyræ. decernuntur,& supplicationes indicuntur. Vlpianus in.l.Falsus, De furto.§. K
Πυρκαϊαι. Qui alienum quid.Ergo si ea quæ dicunt Græci εὐαγγέλια petãt,id est merce-
Μήνυτρα. dem pro rei inuentæ aut repertæ nuncio.Existimo tamen μηνύτρα legẽdum, hoc est indicij præmium.Huius enim uocabuli tenuia quædam uestigia in
Nutricia. antiquissimo exemplari inueni. Simile est nutricia in titulo De uariis & ex-
Τρόφεια. traordinariis cognitionibus, circa finẽ,quæ Græcè τρόφεια dicuntur,id est nu-
Niceteria. Νικητήρια. tricis merces. Et niceteria pro præmio uictorum, & pro sacrificio uel epulo

Ex titulo,De officio Præfecti Prætorio.

A uictoriæ gratia facto,quod etiam ἐπινίκια plurali numero dicitur. Iuuenalis, *Iuuena.*
Et ceromatico fert niceteria collo. Lucianus, καὶ ἐπινίκια ἑστιῶντο. Regalia igi- *Regalia.*
tur diceda sunt,cum ius illud utendi fruendi significare uolumus,quod rex *Satyr.3.*
in bonis & patrimoniis nostratium pontificum habet, interim dum alter in
locum demortui substituitur & admittitur,& iureiurãdo in uerba Principis *In uerba Prin*
adigitur,quod nunc sacramentum fidelitatis appellamus. Hoc autem sacra- *cipis adigi.*
mento rogare Quintilianus appellat. Quod ius regaliorũ maximum olim *Sacramento rogare.*
fuisse, ac quod magnopere fiscũ adiuuare posset,ex antiquis monumētis ap-
paret.Quod autem hodie hoc nomine uocatur, non tam instar est antiqui
B quàm uestigium quasique quoddam monumentum. Sed ex hoc diuerticu-
lo in uiam redeundum.Cancellarij nomẽ apud nos uereor ut iam consen- *Cãcellarij appellatio.*
taneum tantæ rei esse possit. Nam ut est hoc tempore ἀξίωμα,id est dignatio
ac maiestas huius honoris,tenuis hæc appellatio atq; apud alias gentes pro-
culcata,significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certè
nomen non est,nisi fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum satis
latinum est)Cãcellarium dictum.Atqui ne iis quidem seculis quæ hoc uer-
bum genuerunt,satis festiuum nomen fuit Cancellarij.Diploma quoddam
legimus Comitis Viromanduani,in quo addita uerba hæc erant, Ego Can
C cellarius scripsi ac subscripsi. Fuit autem apud alios honoratioris scribæ no-
men,qui Græcè Archigramateus dicitur,ut quidam tradiderũt, quasi Prin- *Archigrammateus.*
ceps scribarum.Apud nos uerò iam inde ab initio magnũ huic magistratui
honorem habitum esse, præter ea quæ diximus, etiam ex eo coniicere pos-
sumus,quòd anno millesimo ducentesimo uicesimoquinto, Guarinus qui-
dam antistes Siluanectẽsis gessisse eum magistratum traditur,uir magni no-
minis illo seculo,ut cõiicere licet:cuius commentarios sui ac superioris æui
uidimus, uel collectanea quædam potius, regnante Philippo secundo (qui
Augusti cognomentum meruit)congesta: quo tempore nondum ille Can-
D cellarius erat.ex quibus multa antiquitatis cõiectura nec dubia fieri potest.
Antea autem,id est ab anno millesimo centesimo nonagesimoquinto in-
terregnum diuturnum Cancellariatus fuisse uidetur:diúque nullus Cancel- *Interregnum Cancellariatus.*
larius in demortui locum suffectus est. In codicillis enim regiis illis tempo-
ribus indultis additũ ferè legimus,uacante Cancellaria regnante tum Phi-
lippo Augusto,qui annis quatuor & quadraginta imperitauit.Anno autem
millesimo trecentesimo uicesimo cõstitutione Philippina interdictum esse
comperi consiliariis Parlamenti, ut ne ab urbe abnoctarent, duntaxat quo *Abnoctare non licet consiliariis Parlamenti.*
minus omnibus consessibus curiæ interessent, citra commeatum aut regiũ
E aut Cancellarij,cum Principe curiæ, qui tum supremus appellabatur. Nunc
uerò cum in curiam amplissimam arbitratu suo ingredi Cancellario licet, *Princeps curiæ.*
tum uerò à principe curiæ primo ei loco ceditur, quasi magistratuum o- *Cancellarius.*
mnium antistiti.Nec me tamen præterit in celeberrimo trium ordinũ con- *Trium ordinũ conuentus.*
uentu(quos status dicimus) uno uerbo fortasse Panceltion appellare possu- *Panceltion.*
mus,ea forma qua antiqui Panionion dixerunt,& Panætolion,id est uniuer- *Panionion. Panætolion.*
sæ Ioniæ Aetoliæque concilium:cuius meminit Liuius libro primo de bel- *Deca. 4. li.1.*

Magister militum.

lo Macedonico. In eo igitur concilio nouimus magistrum militum, id est F
Constabularium, Principis ubique Legatum in re quidem militari, primo loco inter magistratus sedisse, proximéq; eum Cancellarium. Sed illius iam magistratus nomen sublatum esse uidetur, quo tãdiu respublica caruit. Itáque Cancellariatus summum est hodie honorum fastigium, ultra quod nihil sperare licet, homini quidem priuato & togato, quasiq; quoddam summa quæque ambientis animi solstitiũ. Ab eo iam progressus nullus, sed qui se porrò commouerit, regredi tantùm potest. Restat ut ibi consistere, nec de gradu (ut dicitur) deiici, felicissimum esse putetur. quæ enim progredi nequeunt, ruina quadam retro ferè reuoluuntur. Proinde hunc qui norma est G
omnium iura reddẽtium, qui in omni fermè parte constituẽdæ reipublicæ Principis uicem implere aut certè obtinere creditur: Cuius ore facundi reges moribus nostris esse solent: cuius oculis uelut emissitiis circunspicere omnia ac perlustrare creduntur, ne quid usquam subsultet non suo loco positum: cuius auribus, ut dicitur, perpurgatis, plenam ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt: Qui caput est sanctioris interiorisque consilij,

Cancellarius qualis esse debeat.

(Sanctius nunc appello consilium τὴν ἀπόκλητον βουλὴν, quod à nostris strictũ appellatum esse dixi: quo nomine Liuius libro quinto de bello Maced. Aetolorum consilium appellauit, ex delectis atque eximiis uiris cõstans: quos H
Apolectos appellabant.) Hunc denique, qui, ut ita dicã, promus condus clementiæ benignitatisque principalis factus est, id est qui illius æquitatis officinæ, quam Cancellariam dicimus, liberam administrationẽm habet, qui morum legúmq; regimen perpetuum recepisse uidetur, (quod munus primus omnium Augustus Imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse sumpsisse dicitur.) Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac uariæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est. In hoc uno acumẽ dialecticorum, sententias philosophorum, uerba oratorum, memoriam Iurisconsultorum, ingenium Portianum pariter ad omnia uersatile, acre, impigrum, indefessum esse oportet. Hunc omnia quæ ætas ista capit, complecti I
& perdiscere conuenit: quæ modò ad instituendum excolendúmque politicum uirum ualeãt. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris auctoritas, & regẽdæ reipublicæ ratio & scientia, tanquam muneris huius materies quædã subiecta esse debent, quasique in numerato condita. Hunc denique id auctoritatis esse oportet, cui omnes magistratus honorum suorum fasces submittere non indignentur. Permultũ enim interest, quis à quo magistratus geratur. Etenim idem honor pro maiestate contemptúue gerentis nunc sublimis & eximius esse, nunc, ut ita dicam, in ordinem coactus esse K
uidetur. Quantos enim ex quantulis magistratus factos uidimus interdum gerentium eos uirorum claritate? & uice uersa in ordinem redactos eorũdẽ obscuritate? Cæterorum magistratuum imperium suis ac certis finibus circunscribitur: sub huius iure imperióque omnes nostræ prouinciæ sunt, ut olim omnes erant Romanæ sub Consulis. Itaque domum eius, totius imperij Gallici conciliabulum quoddam atque adeò oraculum esse par est, ue-

Sanctius consilium.

Apolecti.

Officina æquitatis.

Magistratus à gerente uel ignominiam accipit, uel decus.

Ex titulo, De officio Præfecti Prætorio.

A luti quandam iuris æquitatísque, ut diximus, officinā. Eius ianuam ac uestibulum omni postulāti, omnibus horis parēre, nulli tamē hiare, id est à nullo quicquam poscere oportet. Immo uerò non claudi, ut Romæ olim Tribunorum (si Plutarcho auctori grauissimo credimus) ueluti perfugium ac portum disiectis, & leges iuráque implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit, ut diximus, aram atque asylum iis qui contra uim aut improbitatem ius suū obtinere nequeunt. Hunc deniq; qui tantam, tam augustam personam ab optimo Principe impositā sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constātiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis absolutū *Problematē 81.*
B esse uirum, undecūque doctum, undique placentem, omnium denique horarum magistratum esse oportet. Earúmque rerum seueritatem multis condimentis humanitatis comitatísque commitigare. Non pridem enim atque adeò haud ita dudum uidimus quem de cœlo, ut aiunt, detraxit tetrica quędam prædurāque seueritas: id est cuius pręstantissimas uirtutes, & alioqui in primis commendabiles, subinuisas mox nec satis populares reddidit truculentia quædam uultuum & sermonis. Nec tamen hæc omnia ad Stoicorum normam exigimus, ut eum prudentem quæramus, qui nondum inuētus sit, quasique mathematicum quoddam specimen, quod nondum natura ediC derit: id est quod intelligentia percipi, nō oculis uideri possit: & qui uel Ligurino Momo, ut est in prouerbio, satisfacere uideatur. Est enim, est quatenus uenia præstantissimis animis dari possit, si (ut sunt humana) uitiolum aliquod naturæ obrepserit. Nec rursus ex quolibet ligno, ut aiunt, Mercurius fingitur. Hunc igitur eum esse uolumus, in quem bonorum suorum sinum natura mira benignitate effuderit: qui (ut ita dicā) magistratui, non qui magistratu donatus esse uideatur. cuius uita censura sit, ut inquit Plinius, eáque perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam ij conuertantur, quibus non tam imperio opus est quàm exemplo. Cuius tot tātæq; sint aniD mi dotes, ut cuius esse plurimæ maximæque uidentur, profectitiæ illæ quidem & dominicæ, quas gratias uulgo uocāt, non hominum peculiares. Atqui eum qui heroico quodam animo præstare hæc omnia & possit & uelit, pessimè de sese mereri necesse est, perpetuúmque sibi amœnioris uitæ atque omnis hilarioris conuictus exilium consciscere, sola innocentiæ conscientia gloriáque uirtutis contentum. Quis enim aut quando eo loco positus feriari uoluptariis rebus possit? Quod qui sibi facere imperauerit, næ ille in cælum laudibus ferēdus est. Neque uerò periculum erit (ut arbitror) ne tanti non esse hoc præmium uideatur uiro ad ueram germanámque gloriā E nato: quæ ipsa in sola uirtutis commendatione à sapientibus sita esse creditur. Ea est autem consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute. Ea uirtuti resonat tanquā imago, ut inquit Marcus Tullius. Hic est enim unus omnium magistratus, cuius res in utráque partem gestæ, minimè in tenebris latēre, aut quoquo modo abditæ esse possint. Quippe qui in luce occidentis, in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est Galliæ, in auribus tot tantarúmque gentium sit positus, id est fini- *Mathematicum naturæ specimen.* *In Panegyr.* *Dotes animi.* *Gratiæ.* *Gloria in uirtute.* *Tusculan. 3.*

timarum nobis,aut etiam ad quas fama noſtri peruenit. Eſt igitur,eſt planè F
cur homini ab amœnitatibus uitæ & feſtiuiore uictu non abhorrenti, emi-
grandum ex ingenio ſuo ſit,ut dicitur:eſt cur alius,ut ita dicam,induendus
homo ſit. Qui ſi ſe ueluti in medio ampliſſimi imperij theatro poſitum,o-
mnibus conſpicuum eſſe ſecum reputauerit, ad ſpectaculū coeuntibus non
modò indigenis,ſed finitimis etiam & ulterioribus,nimirum nullum habi-
tum abſurdum,nullum motum inconcinnum,nullum flexum indecorum
ediderit. Antigonus Rex cum filium Demetrium cum magnis copiis ad li-
berādam ſeruitute Græciam mitteret,dixiſſe fertur (auctore Plutarcho) glo-
riam rerum egregiè geſtarum, è Græcia,tanquam è ſpecula ignē,per orbem G
terrarum conſpicuam emicare. Haud alio modo famam rerum in aula ge-
ſtarum,ut è ſpecula prænuncios ignes quoquouerſus latiſſimè pertinere di
xerim. Huic porrò non modò optimatibus atque ſibi,id eſt conſcientiæ in-
ſeruiendum eſt, & ſibi & Muſis canendum , ut dicitur,ſed etiam populo &
ſcenæ,id eſt multorum exiſtimationi,quātum per naturam rerum licet. Ar-
duum ſane opus,& alioquin etiam intractabile,ſeuerum & popularem eſſe.
Supercilium aduerſus delicta aulicorum diſtringere. Impotētiſſimis cœptis
quorundam,opibus atque aulicis factionibus præpollētium,obſiſtere. Prin
cipem ira nonnunquam aut alio uehementiore affectu percitū demitigare, H
&(ut uerbo Ciceronis utar)molli articulo tractare:cautè & circūſpectè forte
& intrepidum,cum opus eſt,ita eſſe,ne fortitudo in neruū erumpat , ut in-
quit Comicus:ne ſi immani illa & Stoica integritate utatur,nec unquā pro-
cellis temporum cedendum eſſe putet, extemplo à gubernaculis deiectus,
Reip. nauem turbinibus factionū auferendam relinquat,ueluti è littore pu-
blicum naufragium ſecuris oculis inſpectaturus. poſtremò in comitatu re-
gio philoſophicum animum,integrum,ac ſartum, ut dicitur,& tectum ab
inſidiis aſſentatorum,ab obreptionibus uerſutorum,à formidine potentio-
rum aulica terricula nonnunquam intentantiū,conſeruare. Mira enim blan I
dimenta genuit aulici uictus ratio,quibus præſtantiſſima etiam uirtus ſæpe
conſopita cōniuere uiſa eſt. Adde quòd(ut inquit Brutus)durior eſt cōditio
ſpectatæ uirtutis,quàm incognitæ. Benefacta enim ab ea pro debitis exigun
tur:quæ aliter eueniunt,ut decepti infeſto animo reprehendimus. Vna ad
hoc cautio,ut arbitror,ſi unde ſurrexerit , aſſiduè meminiſſe : unde caſurus
ſit ſi ſibi ignoſcere cœperit,animo præſentiſcere poſſit. Sed uereor ne qui lit-
tus legere ſcribendo inſtituerā,interim rerum dulcedine captus auferri me
in altum non ſentiam. Cautius enim, ut arbitror,feciſſem,ſi Timanthis no-
bilis pictoris exemplū ſecutus eſſem: qui(ut Plinius Fabiúſque tradiderunt) K
cum in tabula Iphigeniæ immolatæ, Agamemnonis patris dolorem expri-
mere penicillo arbitratu ſuo non poſſet,uelauit caput eius,ut quammaximū
mœrorem uniuſcuiuſque animo æſtimandum relinqueret : ſic ego fortaſſe
ea quæ ſtylo aſſequi nequeo,melius uelo quodam ſilentij contexiſſem.

Cicero dicit Molli brachio, & Leni brachio.
Quintilianus Molli articulo.
Phorm. Act. 2. Scen. 2.
Plin. lib. 35. cap 10.
Quintil. lib. 2. cap. Qui modus ſit in arte.

Ex titulo, De officio Præfecti urbis.

Forū ſuariū.

Et ideo forum ſuarium.)Forum ſuariū, inquit Varro libro primo de lin-
gua

A gua Latina, in quo sues uenduntur: ut boarium, in quo boues: & piscatium olitoriúmque, in quo pisces oleráque: sicut forum cupedinis, in quo cupedinarij negociantur. Quę omnia, inquit, in unum locum contracta, postquã ædificatus est locus, appellantur macellum. Forum cupedinariũ Parisiis Cossonaria uocatur, ubi lepusculi, cuniculi, perdices, phasiani, & aliæ id genus deliciæ epularum uæneunt. *Macellum.* *Forum cupedinarium.*

Ex titulo, De officio Quæstoris.

Ex Quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri.)

Quæstoris appellatio apud antiquos latissimè patebat. Tacitus lib. 11. Iis- *Quæstores.*
B dem Consulibus Publius Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui Quæsturam adipiscerētur. Apud maiores uirtutis id præmium fuerat, cunctísque ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta Consulatus ac Dictaturas inirent. Sed Quæstores Regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, mansítque Consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatíque primum Valerius Posthumius, Aemilius Mamercus, anno. lxiij. post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus nego-
C ciis, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum uectigalibus. Post lege Syllæ uiginti creati supplendo Senatui, cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia recuperauissent, Quæstura tamẽ ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec sententia Dolabellæ uelut uenũdaretur. Ex his uerbis apparet, Quæstores uarij generis fuisse. Ii igitur quos Vlpianus dicit prouincias sortiri solitos, comitãdæ rei militari primum creati fuerunt: cum Imperatoribus enim populi Romani mittebantur, id est cum Consulibus & Prætoribus, ad administrandam rem pecunia- *Varia genera Quæstorum.*
D riam, & prædam ac manubias in rationes publicas referendas, ut uidere est apud Liuium multis locis. Pro iis habemus hodie thesaurarios bellicos. Propterea magna esse necessitudo putabatur instituto antiquorum Quæstori cum Imperatore suo, cum quo cõmunem prouinciã sortitus erat, & discrimina bellica obibat. Cicero in Diuinatione, Sic enim à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque grauiorem, neque iustiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publicam muneris societatem. Quamobrem si iure posses eum accusare, tamen cum is ti- *Necessitudo Quæstoris prouincialis cum Prætore aut Consule.*
E bi parentis numero fuisset, id piè facere non posses. Meminit etiam in libris de Oratore, & Plinius ad Fundanum libro quarto epistolarũ. Quemadmodum autem in castris Prætorium dicebatur Prætoris tabernaculum: sic etiã Quæstorium Quæstoris. Liuius libro decimo, Itaq; captum Quæstorium, Quæstórque ibi Pansa occisus. Cicero pro Plancio, Thessalonicam me in Quæstorium perduxit. Hi autem Quæstores, lictores & uestem & insignia quæstoria habebant: quod Cicero ibidem ostendit his uerbis, Nam simul ac *Epistola 15.* *Prætorium.* *Quæstorium.*

me Dyrrachium attigisse audiuit Plācius, statim ad me, lictoribus dimissis, F
insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. Et paulò pòst, Vi me inquam
Plancius & complexu suo retinuit, multósque menses à capite meo nō dis-
cessit, abiecta Quæstoria persona, comitísque sumpta. Quibus uerbis expri-
mitur affectus Plancij exilio Ciceronis amici condolentis. Asconius in Di-
uinationem: Hæc erat, inquit, prima Senatoris administratio, Quæstorem
fieri, & in prouincia curam gerere publicæ pecuniæ in usus diuersos erogā-
Verr.3. dæ. Inde Cicero in Prætura urbana, Ne diutius teneam, inquit, pecunia attri-
buta numerata est: profectus est Quæstor in prouinciam: uenit in Galliam
expectatus ad exercitum cōsularem cum pecunia. Qui autem urbani Quæ- G
Quæstores Vrbani. stores erant, ij ærarium curabant, eiúsque pecunias expensas & acceptas re-
Præfecti ratiociniorum. ferre in tabulas publicas consueuerāt. Pro iis nunc Præfectos ratiociniorum
habemus, quos magistros computorum dicimus. Valerius libro secundo,
Memorabilis lex. cap. tertio, de lege triumphi loquens, Cæterùm ne tam præclara lex cupidita-
te laureæ obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est: quam L. Marius &
M. Cato Tribb. ple. tulerunt. Pœnam enim Imperatoribus minatur, qui aut
hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum li-
teris Senatui ausi essent referre: iubétque eos, cum primùm urbē intrassent,
apud Quæstores urbanos iurare de utroque numero uerè ab iis Senatui esse H
scriptum. Hi autem Quæstores signa ex ærario promebant exeuntibus ad
bellum Consulibus, aut aliis Imperatoribus. auctor Liuius lib. 7. Iis ærarij cu-
Cap.36. ram Augustus abstulit. Tranquillus in eodem Aug. Auctor etiā fuit, ut cu-
ra ærarij à Quæstoribus urbanis ad Prætorios Prætorésue transiret. Tacitus
in xiij de Nerone loquens, Dein princeps curam tabularum publicarum à
Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita, ac sæpe immutata eius
rei forma. Nam Augustus permisit Senatui deligere Præfectos. Deinde am-
bitu suffragiorum suspecto, sorte ducebātur ex numero Prætorum qui præ-
essent. Neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad patum idoneos. Tunc I
Claudius Quæstores rursus imposuit, iísque ne metu offensionum segnius
consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis eum
primum magistratum capessentibus. Igitur Nero Præfectura perfunctos, &
Quæstores ærarij. experiētia probatos delegit. Quæstores ærarios hodie uocare possumus eos,
Homines ærarij. quos mulctarum, id est emendarum receptores uocant: unde homines æra-
ὀφλόντες. ἐζημιωμένοι. rij, de quibus alibi diximus, qui à Græcis ὀφλόντες dicuntur, & ἐζημιωμένοι. Ta-
citus lib. 13. Censuit Piso designatus Consul, ne mulctam à Tribunis dictam
Quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent: medio
temporis contradicere liceret: déque eo Consules statuerēt. Apud antiquos K
Quæstores ærarij, qui & Quæstores urbani dicebantur, munera multa obi-
bant, pro quibus nunc Præfectos ratiociniorum, ut diximus, & receptores
mulctarios habemus, diuersissima nunc munera. Erat enim alia prorsus ra-
tio apud eos ærarij administrandi, atque nunc apud nos. Pecunia enim pu-
Aerarium. blica uno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur, quam Tribuni æra-
rij cum opus erat, promebant. Nunc autē priuatim asseruatur, priuatimque

Ex titulo, De officio Quæstoris.

A ratio eius constat. quo fit ut ærariũ nostrum dispersum in potestate sit paucorum. Hæc autem quæ antea de antiquitate Romana diximus, quæq; posthac dicturi sumus, de tempore aut reipublicæ Romanæ, aut monarchiæ eius intelligi uolumus, quæ Constantinum Principem antecessit. Quæ enim in nouissimis libris Codicis leguntur, nihil ferè antiquitatis redolent. à Græcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur, auctorũ eius temporis penuria. Cæterùm Imperatores exercituum ex prouinciis decedẽtes, rationes suas ad ærarium referebant, id est computos reddebant, ut nũc loquimur. Cicero in Pisonem, Rationes ad ærarium retuli continuò, Cæsar, *Codicis libri à Græcis, etc.* *Referre rationes ad ærarium.*

B sicut lex tua iubebat: neque alia ulla in re legi tuæ parui. Quas rationes si cognoris, intelliges nemini plus quàm mihi literas profuisse. Ita enim sunt perscriptæ scitè & literatè, ut scriba ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse caput sinistra manu perfricãs, commurmuratus sit: Ratio quidem hercle apparet, argẽtum decoctum œchetæ. Quem locum nos (ut arbitror) primum restituimus. In omnibus enim exemplaribus legitur argentum & doctum tethechæ. Verba sunt Plauti in Trinummo à Cicerone per Parodian in orationem illam suam traducta: hoc sensu, ratio quidem comparet, sed reliqua nõ extãt. οἴχεται œchetæ, abiit, excessit, non extat. Ver- *Locus apud Ciceronẽ restitutus.* *Act. 2. Sce 4.*

C ba sunt enim Pisonis ex prouincia reuersi significãtis rationes se optimè cõfecisse, sed reliqua consumpsisse: ita secum rationibus paria facere non posse, ut Columellæ uerbo utar. Erat autem ærarium in æde Saturni, ut auctor est Macrobius in pri. Saturn. Cuius rei hãc rationẽ affert, Aedẽ uerò, inquit, Saturni, Romani ærarium esse uoluerunt, quòd tempore quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum. *Columel. lib. 1. cap. 8.* *Aerarium in æde Saturni.* *Cap. 8.*

Ante Iouem nulli subigebant arua Coloni: *Georgic. 1.*
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
D Fas erat, in medium quærebant: ipsaque tellus
Omnia liberius nullo poscente ferebat.

Meminit & Plutarchus in Probl. Eò autem Senatusconsulta deferebantur. Tranquillus in Claudio, Collegio Quæstorum pro stratura uiarum gladiatorum munus iniunxit: detractáque Hostiensi & Gallica prouincia, curam ærarij Saturni reddidit, quam medio tempore Prætores, aut utique tũc Prætura functi, sustinuerant. Aerarium etiam apud Athenienses cella erat post ædem Mineruæ, ob id Opisthodomos dictum, ut apud Demosthenem περὶ συντάξεως. De ærario ita inquit Plutarchus in Publicola, In Quæstoria etiam *Cap. 24.* *ὀπισθόδομος*

E lege ferenda maximam est laudem consecutus. Vbi enim opus erat ad bellum pecunias pro facultatibus ciues conferre, cum neq; ipse id munus obire ueller, & ab eo obeũdo amicos deterreret, nec omnino publicas pecunias priuatam in domum inferri æquum duceret: ærarium Saturni ædem constituit, itáque hodie manet. Præfectos autem ærarij hodie, ut arbitror, uocare possumus quos Generales finantiarum dicunt: qui etiam Quæstores uocitari possunt: quod munus olim Prætores Prætoriíque uiri obibant. Tribu- *Præfecti ærarij.* *Quæstores.*

Tribuni ærarij. nos uerò ærarios, quos Receptores generales appellãt, ut statim ostendemus. F

Coactores. Coactores dicebantur, qui nunc Receptores particulares, ut apud Tranquillum in Vesp. & Ciceronem pro Cluen. Et coactio argẽtaria pro ipso munere cogendi pecunias. *ἀποδέκται.* ἀποδέκται à Græcis dicuntur. Aeschines, ἦρχον καὶ τὴν ἀποδεκτῶν ἀρχήν. Vtitur & Demosthenes κατὰ τιμοκράτους. In titulo, De defensoribus ciuitatum, Cod. *Susceptores.* Susceptores uocãtur, ex imitatione Græci uocabuli. Eorum autem obseruatores, quos nunc Contrarotulatores dicunt, ἀντιγραφεῖς dicebantur à Græcis: *ἀντιγραφεῖς.* atque eorum ἀντίγραφα, quasi cõtrascripta. Nos antigrapharios appellare possumus & custodes. *Antigraphei ratio.* Demosthenes contra Androtionem, *Antigrapharij* ἕκαστος ἀντιγραφεὺς ἔμελλεν ἔσεσθαι τῶν εἰσενηνοχότων: Vnusquisque, inquit, futurus erat G antigrapheus eorum qui in publicũ conferebant. *Custodes.* Hos Cicero custodes appellat in Oratione pro lege agraria cõtra Rullum, & de reditu suo, & Vlpianus in. l. iij. De administr. tutorum. De antigrapho Aristoteles in Polit. ἵνα μὲν οὖν μὴ κλέπτηται τὰ κοινὰ, ἡ παράδοσις γινέσθω παρόντων τῶν πάντων τῶν πολιτῶν, καὶ ἀντίγραφα κατὰ φρατρείας καὶ φυλὰς τιθέσθωσαν: Ne igitur interuertãtur (inquit Aristoteles) pecuniæ publicæ, institui oportet ut palam omnibus ciuibus tradantur, antigrapháque earum fiant per phratrias & tribus singulas, id est phratriatim tributímque. *Phratriæ.* Sunt autem phratriæ apud Aristotelẽ (ut id obiter dicam) conuentus quidam hominum, aut etiam conuenticula quasi pagi, propria sibi H sacra peculiariáque communiter habentiũ: ab eo dicta phratriæ, quòd communi puteo utãtur, quod Græcè φρέαρ dicitur. Quo nomine primùm quas *Confratriæ.* confratrias hodie dicimus, id est communem quandam religionem, appellatas esse puto, nõ autem ab eo quòd fratres sint illi inter quos cultus ille sanctorum quorundã intercedit. *φράτορες.* Phratores autẽ Græcè dicũtur, id est eiusdem *Epulones.* phratriæ, ut tribules: hodie epulones coepulonésque dici fortasse possunt, ut *Coepulones.* qui plerunque epulandi magis, quàm cultus diuini gratia conueniant more gentilium epulonum. Sed redeundum ex diuerticulo in uiam. *Præfecti fisci.* Quos hodie Thesaurarios dicimus Franciæ, Præfecti fisci appellari possunt. Differt I *Fiscus.* *Aerarium.* enim fiscus ab ærario. Aerarium dixerunt pecuniam publicam & imperij: fiscum uerò pecuniam Imperatoris, quam domanium dicimus: quod uerbũ *Sportæ.* à fiscis dictum est, id est sportulis, ut docet Asconius his uerbis: Sportæ, *Sacci.* sportulæ, sportellæ, nummûm sunt receptacula: & Sacci, sacculi, sacelli, crumenæ ** & uellere* * ex uellere, & scorteæ, & manticæ, & marsupia. *Fisci.* Fisci, fiscinæ, fiscellæ spartea sunt utensilia ad maioris summæ pecunias capiẽdas. Vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quàm priuatæ, factum est ut fiscus pro pecunia pu- *Confiscare.* blica, & inde confiscare dicatur. Hactenus ille. Fiscus & priuata ratio idem sunt, ut satis significat Alexãder Augustus in. l. Procurator, Cod. De edendo: K licet Accursius aliter censuerit. Vlpianus in. l. secunda, Ne quid in loco publico fiat, Res, inquit, fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Fiscus etiam priuata ratio uocatur in. l. pri. De fundis rei priuatæ, lib. 11. Codicis. In Pandectis Græcis πατριμωνιάλια καὶ ἰδιόκτητα χωρία uocantur fundi fiscales, & priuatæ rationis. Variè autem appellantur fundi patrimoniales, & rei priuatæ, & dominici, pro locorum fortasse diuersitate. Dicitur & ærarium priua-

Ex titulo, De officio Quæstoris.

tum

A tum in.l.ulti. De locatione prædiorum ciuilium. Strabo de Aegypto prouincia loquens sub Augusto, Qui uerò recturus, inquit, prouinciam mittitur, is uicem principis obtinet: sub eóq; est is qui dicæodotes dicitur, id est iura reddens, & iurisdictionem habens, in cuius potestate sunt iudicia. Est & alius magistratus qui priuata ratio dicitur, earũ rerum indagator & explorator, quæ assertorem nullum habent, quasi nullius dominio mancipatæ (à Græcis adespotæ dicuntur) & earum omnino rerum, quæ in Cæsarem recidunt. ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. Fiscis hodie Quæstores & coactores pecuniam publicã Lib 17. Dicæodotes. Priuata ratio

B deferunt, binos fiscos singulis clitellariis equis imponentes. Cicero in Verr. acti. pri. Reperiebam fiscos complures cum pecunia Siciliensi à quodam Senatore ad equitem Ro. esse trãslatos. Ex iis quasi decem fiscos ad Senatorem illum relictos esse comitiorum nomine. Post tempora autem Cicetonis, fisci nomen ad eam significationem traductum est, qua nunc utimur. Vnde fisci aduocatus dictus, ab Adriano primùm institutus. Asconius tria pensitationum genera apud antiquos fuisse dicit, canonem, oblationem, indictionem: ut sit hodie Canon, quod Domanium dicitur, ut portoria, uectigalia, & huiusmodi. Oblatio, quæ auxilia nunc dicimus, ut octaua uini heminatim di- Verr. 2. Tria pensitationis genera:

C uenditi, & uicesima eius quod cuppatim caleatímque uænit, reliquarúmque mercium, quæque à solidariis negociatoribus uenduntur, quos grossarios appellant: quæque à minutariis & uenditatoribus, qui & propolæ dicũtur, hoc est non sua uendẽtes, sed à negociatoribus emptitata pluris postea uenditantes. Indictio est quam Taleam uocamus, antiqui collationem uocabant, Cicero etiam collectam dicit, Græci ἔρανον appellant, & συμβολήν. Hodie igitur coactores canonarios, oblationales, indictionales, & fiscarios, & ærarios, aliísque nominibus appellare licet Latinè loquentibus. Sed de ærarij fiscíque differentia exemplum est apud Tranquillum in Aug. Tertio, inquit, Solidarij. Minutarij. Vẽditatores. Propolæ. ἔρανος καὶ συμβολή. Collecta. Collatio. Canonarij. Oblationales.

D uolumine confecit breuiarium totius imperij, quãtum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniæ in ærario, & fiscis, & uectigaliorum residuis. Plinius in Panegyrico, At fortasse non eadem seueritate fiscum, qua ærariũ cohibes? immo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quàm de publico credis. Et paulò post, Quæ præcipua tua gloria est, sæpius uincitur fiscus, cuius mala causa est nunquam, nisi sub bono Principe. Meminit & Spartianus in Adriano. Breuiarium autem in proximo Tranquilli exemplo id uolumen est fermè aut libellus, quem statum generalem uocamus, quo singulis annis Princeps tam de ærarij pecunia, quàm de fiscali statuit, quid eo an- Indictionales. Cap. ult. Breuiarium principale.

E no fieri uelit: quam summam instrumento ministerióque omni aulico expensam ferri placeat, argentariam nunc & officiales domesticos uocant. quã etiam rei militari attribui, quam stipendiis, quam liberalitatibus, quam uenatico apparatui, quam auitio equitióque, id est falconariæ scutariæque, ut uerbis nostris loquar (dici etiam potest accipitraria ratio) quam denique in euentus uarios, & ad incerta rerum casuúmque (quo nomine præfecti ærarij immaneis summas suæ potestatis faciunt) in legationes dimittẽdas admit- Instrumentũ aulicum. Auitium & Equitium.

Lautia. tendáſque, atque etiam in lautiam deſtinari. Sic enim appellatur munera & F
xenia quæ legatis exterarum gentium dono mittuntur. Plutarchus in Pro-
λαύτεια. ble.Romanis, ἐκαλεῖτο δὲ λαύτεια τὰ πεμπόμενα τοῖς πρέσβεσι ξένια. Liuius libro o-
ctauo ſecundi belli Punici, Aedes, libera loca, lautiæ, legatis decreta. Alibi,
Libera loca, lautiæ, legatis decreta. Et libro uigeſimooctauo, Lautia & locus
legatis præberi iuſſa. Lautiæ igitur appellatione continetur ea pecunia, quæ
in legationes ſuſcipiendas quouis modo conſumitur. In eo etiam breuiario
Princeps anniuerſaria conſtitutione ſtipendia quædam augeri, quædam cir-
Erasi. cuncidi, quædam expungi eradíque iubet. Vnde eraſi appellati à Plinio in
Panegy. quos extra ſtatum poſitos dicimus. Ex quo uelut archetypo quini G
quotannis ueluti traduces ducuntur, quorum unum Præfecti fiſci commu-
nem inter ſe ſumunt: reliquos Præfecti quatuor ærarij habét, ſuum quiſque
Secundaria cum ſuo Tribuno communem. Ex quibus rurſus ſecundaria quædam bre-
breuiaria. uiaria coactoribus prouinciæ ſuæ faciunt, in quibus attributas prouinciæ
ſuæ pecunias uariis nominibus expenſant, ut Plautino uerbo loquar. No-
Nomina. mina nunc intelligenda ſunt capita breuiarij, id eſt rationis argentariæ, titu-
líque earum rerum & huiuſmodi, quas paulò antè enumerauimus, quibus
expenſæ pecuniæ feruntur. Ex his autem ueluti ſubbreuiariis fiunt rurſus
Pyctacia. quæ pyctacia breuiáque dicuntur & breues, uulgò noſtri borderellos appel- H
Breuia. lant, id eſt commẽtariolos ſummam rerum continentes. Cuius ſignificatio-
Breues. nis exempla ſunt in.l.Actuarij, &.l.Iubemus, &.l.Excellentia, De erogatione
militaris annonæ, libro duodecimo Codicis. πυκτὶς ἢ πυκτίον Græci uocant.
Attributa pecunia. Attributæ autem pecuniæ ab antiquis dicebantur, quas nunc aſſignationes
latino uerbo dicimus. Varro libro primo de lingua Latina, Tributum, in-
Aſſignatio. *Tributum.* quit, dictum à tribubus, quòd ea pecunia quæ à populo imperata erat, tribu-
tim à ſingulis pro portione cenſus exigebatur. Ab hoc ea quæ aſſignata erat,
attributum dictum. Ab eo quoque, quibus attributa erat pecunia, ut militi
Aes militare. reddant, Tribuni ærarij dicti. Id quod attributum erat, æs militare dictũ. Ci- I
Verr.3. cero in Prætura urbana, Ne diutius teneam, pecunia attributa numerata eſt:
profectus eſt Quæſtor in prouinciam. Quæ uerba explanans Aſconius, Pe-
cunia, inquit, attributa eſt, quæ in ſtipendium militum de ærario à Tribunis
ærariis adnumerari Quæſtori ſolet. Cicero in Piſonem, Nónne ſeſtertiûm
centies & octogies ex ærario tibi attributũ Romæ in quæſtu reliquiſti? Erat
igitur propriè attributa pecunia ea, quæ Imperatoribus ad prouincias eun-
tibus aſſignabatur. Sed in quodcũque negocium aſſignetur, attributum ho-
Tribuni ærarij. die uocari poteſt. Tribuni igitur ærarij ſecundum Aſconiũ ea munera ob-
ibant, quæ nunc generales receptores obeunt, attributam pecuniam Quæ- K
ſtoribus prouincialibus adnumerantes ex ærario promptam. Secundũ Var-
ronem ij erant, qui militibus ipſis protinus adnumerabant, qui nunc The-
ſaurarij ſunt bellici. Hæc igitur diuerſis temporibus uariè cõſtituta fuerũt.
Lex Aurelia. Tribuni autem ærarij lege Aurelia cum Senatoribus Equitibúſque iudica-
Lib.1.epiſtol. cuius initium bant, id eſt iudicia publica exercebant, ut auctor eſt Aſconius in Diuinatio-
Quæris ex me. nem Ciceronis. Vnde Cicero ad Atticum quadã epiſtol. de Clodiano iudi-

Ex titulo, De officio Quæſtoris.

A cio tanquam corruptissimo loquens, Vt primum, inquit, iudices consederunt, ualde diffidere boni cœperunt. non enim unquam turpior in ludo talario consessus fuit: maculosi Senatores, nudi equites, Tribuni non tam ærarij, ut appellantur, quàm ærati. Aeratos tribunos Cicero pro obæratis dixit, id est ære alieno obrutis. Gallia uerò memoria nostra alterius generis æratos huiusmodi Tribunos, omnésque argentariam factitantes semper habuit, id est bene nummatos. Quæstores etiam orationes epistolásque Principum in Senatu recitabant. Tranquillus in Nerone, Orationes ad Senatū missas, præterito Quæstoris officio, per Cōsulem plerunque recitabat. Idem in Tito, Vt *Aerati.* *Obærati.* *Tribuni æra.* *ri.* *Cap. 15.* *Cap. 6.*

B orationes etiam recitaret Quæstoris uice. Tacitus libro decimosexto, Oratio Principis in Senatu per Quæstorem eius audita est. Nemine nominatim compellato Patres arguebat, quòd publica munia desereret, eorúmq; exemplo equites Romani ad segnitiem uerterentur. De Quæstoribus candidatis Lampridius in Alexandro, Quæstores, inquit, cādidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed ut post Quæsturam Præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Aerarios uerò instituit, qui de ære fisci ederent munera, eáque parciora. Fuerunt autem & alij, qui candidati Principis aut Cæsaris potius dicerentur, non Quæstores quidem, sed quicunque candidati, id *Quæstores candidati.* *Candidati Principis.* *Cap. 56.*

C est magistratuū petitores in comitiis. Tranquillus in Augusto, Quoties magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat, supplicabátque more solenni. Ferebat & ipse suffragium in tribu, ut unus è populo. Candidatos Augusti Tranquillus appellat eos petitores, quos ipse populo commendabat, & quibuscum singulos ex more ambientium prehēsabat, ciuilem personam assumens interim, & principis deponens, tanquam princeps nō esset. Inde iocus ille apud Quintilianum in sexto: Iungitur, inquit, amphiboliæ similitudo: ut Lucius Galba, qui pilam negligenter petenti, Sic, inquit, petis, tanquam Cæsaris candidatus. Nam illud petis, ambiguum est, *Cap. De risu.* *Prouerbium.*

D securitas similis. Cæsaris autē candidati propterea negligenter petebant, ambibántque, quòd Principum commendationem non frustra futuram confidebant. Nostro tamen seculo Principis candidati, id est, pontificatus aliáque primi nominis sacerdotia ambientes, non negligenter petunt. Cum literis enim Principum satis per se imperiosis, legationes etiam undique expediēdas ad collegia sodalium quibus legendi ius est, id est ad comitia sacerdotū curant nonnulli: emissarióśque eblandiendis suffragiis, ac mācipes etiam (si res ita tulerit) redimendis allegant, homines ad unguē factos, dūtaxat quod ad hoc artificium attinet. Quòd si hæc quoque frustra sint, sunt qui ad uali- *Petere.* *Ambire.*

E diora machinamenta quasi ad sacram (ut dicitur) anchoram confugiant, literis Principi ex palpatis supera infera territantes, intra quas paracletum inuolutum esse conditúmque homines cauillātur. Quæstor etiam Quæsitórque dicebatur Prætor, qui publicis iudiciis præerat, de quo sæpe diximus. Virgilius, Quæsitor Minos urnam mouet. *Quæstor.* *Quæsitor.* *Aeneid. 6.*

Ex l. obseruare, De offic. Proconsulis.

Hoc etiam eum obseruare oportet, ut per eam partem prouinciā ingre-

diatur,per quam ingredi moris est,quam Græci appellant)In annotatiuncu- F
Ἐπιδημία. lis Politiani manu scriptis hunc locum ita legi, Et quas Græci ἐπιδημίας appellant, siue
Κατάπλουν. κατάπλουν obseruare. Quæ uerba hoc significant, & quas Græci epidemias appellāt,id est accessus. Est enim epidemia accessus ad ciuitatem aliquam,obseruari plerunque solitus. Siue cataplum obseruare,id est portū, ad quem plerunque Proconsules applicare solent. De maritimo enim terrestríque accessu Iulianus loquitur. Et paulò pòst,Rescripsit Proconsuli necessitatem impositam,per mare Asiam applicare, & primam attingere. Legendum,pro more Asiam applicare, καὶ τὴν μητρόπολιν Ἔφεσον primam attingere:
Lib.10.epistola 15. & metropoleon Epheson primam attingere.Plinius ad Traianum,cum ipse G
in prouinciam iret, Quia confido domine ad tuam curam pertinere, nuncio tibi me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν nauigasse. Ephesus urbs erat Ioniæ clarissima,ut est auctor Stephanus de Vrbibus.Plinius libro
Cap.29. quinto de Asia loquens, Smyrnæum conuentū magna pars Aeoliæ frequētat.Ephesum uerò alterum lumen Asiæ,remotiores conueniunt Cæsarienses,Metropolitæ,Cylbiani,inferiores & superiores Mysomacedones. Ephesi
Metropolis. igitur conuentus erat,id est summa iurisdictionis Ioniæ. Metropolis autem dicitur urbs ex qua coloniæ deductæ sunt, quales multæ Athenis,& ab urbe Roma.Sic enim se habet metropolis ad coloniam,ut mater ad filiā.id quod H
illo Thucydidis loco manifestè declaratur, ἀποικία δὲ εὖ μὲν πάσχουσα, τιμᾷ τὴν μητρόπολιν· ἀδικουμένη δὲ, ἀλλοτριοῦται.Colonia,inquit,beneficio quidem affecta, honore metropolin suam prosequitur:iniuria autem affecta,ab ea alienatur.Metropoleis (inquit Sudas) dicuntur quæcunque ciuitates colonias deduxerunt. Non igitur metropoleis à mensura dicuntur urbium, ut Gratianus uerbis Isidori dixit distinct.xxj.alioqui primam breuem natura haberet, cum habeat longam.Melius igitur illud dictū est distinctione lxiij ad episcopi electionem sufficere ecclesiæ matricis arbitrium. Matrices enim urbes Latinè
Matrices urbes. dicuntur,quas Græci metropoleis appellāt. Inde Ortygometra,id est coturI
Ortygometra. nicum matrix,& Tettigometra cicadarum,& similia nomina,quæ legimus
Tettigometra. apud Plinium & alios.Tranquillus in August.cap.94. Ex ea arbore cōtinuò nata soboles adeò in paucis diebus adoleuit, ut non æquipararet modò ma-
Li.11.ca.26. tricem,uerùm etiam obtegeret. Matricē arborem dicit,ex qua stolones succreuerunt.Fuerunt etiam urbes proprio nomine sic appellatæ, quas Stepha-
Rectè atq; ordine facere. nus enumerauit.Cæterum quod paulò antè in hac lege dicitur,Rectè autē atque ordine faciet,si edictum decessori suo miserit:uerba sunt certę cuiusdam significationis, quibus Senatus uti solebat, interdū cum absolutè commendare res alicuius gestas uolebat. Cicero Philippica quinta, Quamobrē K
his uerbis Patres conscripti Senatusconsul.faciendum censeo: Cum D. Brutus Imperator Consul designatus, prouinciam Galliam in Senatus populiq; Romani potestate teneat: cúmque exercitum tantum, tam breui tempore, summo studio municipiorum, coloniarúmque prouinciæ Galliæ optimè de republica meritæ merentísque conscripserit,compararit: id eum rectè &
In fine. ordine,éxque republica fecisse. Et rursus in decima, Quintum Hortensium

Ex titulo,De officio Quæstoris. Proconsulem

A Procõsulem rectè & ordine éxque republica fecisse. Et itidem in tertia.ubi- *Sub finem.*
que Senatusconsultorum uerba concipiens. Verùm quòd successorum in *Successores in prouincias.*
prouincias, decessorúmque è prouinciis officium olim fuerit moribus in- *Decessores è prouincus.*
stitutum, ex epistola Ciceronis ad Appium Pulchrum intelligi potest, quæ
libro tertio epistolarum eius legitur:cuius initium est,Cum meũ factum.

Ex.l.Solet.§.Quantum ad exenia pertinet.)

Legendum Xenia.Politianus autem hunc locum in Miscel.ex Pãdectis Florentinis ita legit: Vetus prouerbium est,ὄτι πάντα,ὄτι πάντοτε,ὄτι παρὰ πάντων:Id est,Nec omnia,nec passim,nec ab omnibus. Xenia autem dona sunt *Xenia.*
B hospitibus dari solita.Martialis librum alterum distichorum, Xenia inscripsit.Libro etiam Maccabæorum pri. undecimo cap. enxenia corruptè pro xenia legitur. Hic autem error inualuit à similitudine uerbi encænia, quod Ioannis decimo legitur.Apuleius xenium munus hospitale appellat.Demosthenes περὶ παραπρεσβείας,Xenia appellat dona,quæ à Philippo Rege legatis Atheniensium donabantur. Lautia à Romanis uocabantur, ut paulò antè *Lautia.*
diximus.Volens autem Philippus Legatos Atheniensium corrumpere donis,xenia splendidissima eis mittebat: quod Demosthenes unus ipse Legatorum cauere uolens,orare cœpit Philippum, ut iis xeniis captiuos Athe-
C niensium redemptos Legatis dono mitteret, καὶ Φίλιππον, inquit, ἠξίουν ἂν ἡμῖν ἰδίᾳ ξένια τούτους λύσασθαι.Propterea falsæ peruersæque legationis Aeschinẽ collegatum insimulans,xeniorum eum obtentu corruptum esse à Philippo donis ingentibus dicit,ξένια δ᾽ ὢν πρόφασις,Xeniorũ,inquit,color à Philippo quęsitus est.Hoc est autem(ut arbitror)quod Vlpianus significare his uerbis uoluit:Sed nec xenia producenda sunt ad munerum qualitatem, hóc est,munusculorum prætextu quæsito non sunt aucupanda munera, quæ sumptu onerare prouinciales possint.De xeniis Vitruuius libro sexto ita inquit,Nam *Xenia. Cap. 10.*
cum fuerunt Græci delicatiores,& ab fortuna opulentiores, hospitibus ad-
D uenientibus instruebant triclinia,cubicula, & cum penu cellas: primóque die ad cœnã inuitabant,postero mittebant pullos,oua,olera,poma,reliquásque res agrestes. Ideo pictores ea quæ mittebantur hospitibus, picturis imitantes,Xenia appellauerũt.Ita patresfa. in hospitio non uidebantur esse peregrè,habẽtes secretam in hospitalibus libertatem. De huiusmodi hospitali- *Hospitalia.*
bus loquitur Vlpianus in.l.Si uero,infrà De iis qui deiecerunt. Erant autem *Hospitia priuata.*
hospitia priuata apud antiquos,quæ magna erat necessitudo. ptopterea hospitium persæpe pro amicitia ponitur.Fuit autem antiqui moris tesserã dari hospitibus dimidiatam, quam quicunque attulisset ad hospitem, continuò *Tessera hospitalis.*
E agnosci posset,& hospitio accipi tanquam amicus & uetus hospes.Hoc autem ius necessitudinis ad posteros transibat. Propterea tesseram hospitalem *Act. 5. Sce. 1.*
diligenter obseruabant. Plautus in Pœnulo, Deum hospitalem & tesseram *Tesseram confringere.*
mecum fero. Qui autem ius hospitij uiolabat, is tesseram hospitalem confregisse dicebatur.Idem in Cistel. *Act. 2. Sce. 1.*

A bi,quære ubi iureiurando tuo satis sit subsidij.
Hîc apud nos iam Alcesimarche confregisti tesseram.

Deus hospitalis. Iupiter Xenius. Philius. Hetærius. Homognius. Phratrius. Enhorcius. Renunciare hospitium.

Deus autem hospitalis dicitur, quẽ hospites inuocabant, siquando hospitium uiolaretur, qui Iupiter Xenius dicitur, quemadmodum amici φίλιοι Iouem inuocabant, & sodales ἑταιρῷοι, & gentiles, id est cognati ὁμόγνιοι, & qui eiusdem phratriæ erant φράτριοι, & fœdere coniuncti ὅρκιοι, quasi iurisiurandi uindicem. Siquem igitur contracti hospitij pœnituisset, renunciare hospitium solebat, ne hospitij ius uiolaret. Cicero in Verrem acti. tertia, Itaque iste uehementer Sthenio infensus, hospitium ei renunciat, domo eius emigrat. Et apud Liuiũ libro quinto secundi belli Punici, Badius ciuis Campanus Quinto Crispino Romano in conspectu duorum exercituum hospitium renunciasse solenniter perhibetur, ut cum eo hostili animo congredi posset. Erat autẽ sanctissima hospitij necessitudo, ut ipse paulò pòst inquit.

Proxenia.

Hospitium autem publicè interdum contrahebatur, quæ Græcè proxenia dicitur. Liuius libro quinto de Timasitheo quodam Liparensi, qui Legatos Romanorum Delphos prosecutus, Romam inde sospites restituit à piratis liberatos: Hospitium, inquit, cum eo Senatusconsulto est factum, donáque publicè data. Enimuerò Consulibus olim in prouincias aduenientibus honoris loco dabatur aduentitium illud donum quod honorarium dicitur: qualia hodie Principibus suas primum urbes ingressis porrigi ueluti bene ominandi gratia solent. Honorarium ob id dictum, quòd honoris causa dabatur, nõ tanquam debitum exigebatur. Quo modo & honorarium aduocationis patrociniíque gratia præberi solitum, quod tamen hodie priscum nomen prorsus retinere non potest. Non enim iam honorarium, sed arbitrarium iure uocari debet, id quod arbitratu eorum statuitur qui accipiunt, nõ eorum qui præbent. Proinde Aemylio dabitur quantũ petet. Tanti est enim honorarium, quãta est fama cuiusque. Nunc igitur Sallustianum illud uel potius Catonianum succurrit, Iampridem quidem nos uera uocabula rerum amisimus: ex quo bona aliena largiri, liberalitas: malarum rerum audacia, fortitudo uocari cœpit. De honorario prouinciali ita inquit Cicero in Pisonem, Qui modus tibi fuit frumẽti æstimandi? qui honorarij? si quidem potest ui & metu extortum honorarium nominari. Quod cum peræquè omnes, tum acerbissimè Bœotij, Byzantij, Thessalonica sensit. Inde honorariũ dictum id quod à Decurionibus pro curiæ introitu dari solitum est. Plinius ad Traianum, Superest ergo, ut ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Ad quam epistolam rescribens Traianus, Honorarium, inquit, Decurionatus omnes qui in quaque ciuitate Decuriones fiunt, inferre debeant nécne, in uniuersum à me non potest statui. βουλὴ in ciuitatibus Græciæ & Asiæ dicebatur Senatus & consilium, & βουλευταὶ Senatores & Decuriones. Quod autem hîc legitur, ut neque modose in totum abstineat: legẽdum puto morosè, ut sit quod Græci δυσκόλως dicunt.

Honorarium. Aduentitium munus. In oratione Catonis apud Sallustium in Catilin. Lib. 10. epistola 116. Honorarium Decurionũ. Βουλὴ καὶ βουλευταί. Buleutæ.

F G H I K

Ex. l. sequenti.

Cum plenissimam autem iurisdictionẽ Proconsul habeat, omniũ partes qui Romæ uel quasi magistratus.) Accursius excipiendũ putat Consulem &

Ex titulo, De officio Quæstoris. præfectum

A præfectum Prætorio,quaſi Cõſul maiorẽ Romæ poteſtatem haberet,quàm Proconſul in prouincia,aut etiã præfectus Prætorio: cum tamen nullus magiſtratus iniuſſu Senatus intra urbem ſtatuere de capite ciuis Romani præter Dictatorem poſſet,à quo non erat prouocatio.Decutiæ autem iudicum, quæ publica iudicia præſide Prætore exercebant,inter magiſtratus non numerabantur.Lex autem de prouocatione ad populum,lata eſt aduerſus magiſtratus à Valerio Publicola,ut docet Liuius libro ſecundo ab urbe condita.Hæc autem prouocatio intra urbem tantùm erat, & extra ad mille paſſuum,quam nunc Banleucam uocamus. Idem libro tertio, Igitur Tribuni, *Prouocate ad populum.* *Prouocatio ad mille paſſuum.*
B ut impediendæ rei nulla ſpes erat, de proferendo exercitu agere, eo magis quòd & augures iuſſos adeſſe ad Regillum lacum fama exierat, locúmque inaugurari,ubi auſpicatò cum populo agi poſſet:ut quicquid Romæ ui Tribunitia rogatum eſſet,id comitiis ibi abrogaretur:omnes id iuſſuros, quod Conſules uellent. Neque enim prouocationem eſſe longius ab urbe paſſuũ mille:& Tribunos,ſi eò ueniant,in alia turba Quiritiũ ſubiectos fore Conſulari imperio.Terrebãt hæc:ſed ille maximus terror animos agitabat,quòd ſæpius Quintius dictitabat,ſe Conſulum comitia non habiturum,Dictatore opus eſſe reipublicæ,ut qui ſe mouerit ad ſolicitandum ſtatum ciuitatis,
C ſentiat ſine prouocatione Dictaturam eſſe.His uerbis ſignificatur terror Tribunorum pleb. qui uerebantur,ne ſi exercitus extra primum lapidem,id eſt extra Banleucam educeretur, Conſules in ſe & alios Quirites animaduertere poſſent, aut ſi Dictator intra urbem crearetur. De Dictatura ita idem inquit in ſecundo,Creato Dictatore primùm Romæ, poſteaquam præferri ſecures uiderunt,magnus plebem metus inceſſit, ut intẽtiores eſſent ad dicto parendum.Neque enim ut in Conſulibus, qui pari poteſtate eſſent,alterius auxilium,neque prouocatio erat:neq; ulla uſquam,niſi in cura parendi auxilium.Cicero tamen decreto Senatus Lentulum & alios coniurationis affi- *Extra primũ lapidem.* *Dictatura.* *Interdũ prouocationi magiſtratus non cedebant.*
D nes per Triumuiros interfecit,ut auctor eſt Salluſtius. Multique alij itidem pernicioſos ciues,prouocationi ipſi non cedẽtes,ſupplicio affecerunt.Quod tum fieri ſolebat,cum Senatuſconſulta in hanc formam facta fuerant, Videant Conſules ne quid reſpub.detrimenti capiat. Cicero in Catil. Decreuit quondam Senatus,ut L.Opimius Conſul uideret ne quid reſp.detrimẽti caperet.nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones Caius Gracchus clariſſimo patre natus,auis,maioribus.Occiſus eſt cum liberis M.Fuluius Conſularis.Simili Senatuſconſulto C.Mario & L. Valerio Coſs.permiſſa eſt reſp.&c. Idem pro Milone, Quanquam quis hoc *Videant Conſules ne quid reſp.detrimẽti capiat. Catil.4.*
E credat,Cn.Pompeium iuris publici,moris maiorum,rei deniq; publicæ peritiſſimum,cum Senatus ei commiſerit,ut uideret ne quid reſpublica detrimenti caperet,(quo uno uerſiculo ſatis armati ſemper Conſules fuerunt, etiam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu dato, iudicium expectaturum fuiſſe in eius conſiliis uindicandis, qui uel iudicia ipſa tolleret? Tunc autem commiſſa reſpublica Conſulibus dicebatur, permiſſaque: ut apud eundem Philip.quinta, Quapropter ne multa nobis quotidie decer- *Conſulibus permiſſa reſp. & cõmiſſa.*

nenda sint, Consulibus totam rempublicam committendam censeo, iísque F permittendum, ut remp. defendant, prouideántque ne quid respublica detrimenti capiat. Idem in Catil. Caio Mario & Lucio Valerio Cōsulibus permissa est respublica. Num unum diem postea L. Saturninum Tribunū pleb. & Caium Seruilium Prætorem mors, à reipublicæ pœna remorata est? Ex eo instituto emanauit, ut arbitror, l. Constitutiones, infrà, De appellationibus. Fiebat autem & Senatusconsultum sub aliis uerbis, ut in tumultu urbano: ut apud eundem Ciceronem pro Rabirio perduellionis reo, Fit Senatusconsultum, ut C. Marius, L. Valerius Cōsules adhiberent Tribunos plebis & Prætores, quos eis uideretur: operámque darent, ut imperium Populi Romani, G maiestásque conseruaretur: adhibent omnes Tribunos plebis præter Saturninum, præter Glauciam. qui rempublicam saluam esse uellent, arma capere, & se sequi iubent. Maximum autem in prouincia Proconsulis imperium fuisse, uel ex hoc uno intelligi potest, quòd Principes Romani in auspicádo imperio proconsulare ius & imperium cum Tribunitia potestate assumere solebant, ut se augustiores sacrosanctósque facerent. Capitolinus in Marco philosopho, qui Antoninus cum Seuero fratre in multis iuris nostri locis uocitatur: Post hæc, inquit, Faustinā duxit uxorem: & suscepta filia, Tribunitia potestate donatus est, ac imperio extra urbem Proconsulari. Lampri- H dius in Alexandro, Accepit imperium Alexander, cum antè Cęsar esset à Senatu appellatus, mortuo scilicet Macrino: Augustúmque nomen idem recepit, addito, ut & Patris patriæ nomen, & ius Proconsulare, & Tribunitiam potestatem, & ius quintæ relationis deferente Senatu uno die assumeret. Et rursus Capitolinus in Maximo & Bal. Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque insignibus, percepta Tribunitia potestate, iure Proconsulari, Pontificatu maximo, Patris patriæ nomine, meruerūt imperium. Vopiscus in Probo, Decerno igitur, Patres cōscripti, uotis omnium concinentibus, nomen Cæsareum, nomen Augustum: addo Procōsulare imperium, I Patris patriæ reuerentiam, Pontificatum maximum, ius tertiæ relationis, tribunitiam potestatem. Neque uerò mirum est plenissimam uocitari Procōsulis iurisdictionē: cum Proconsul is sit, qui pro Consule, id est consulari imperio in prouincia præerat. De Consulis porrò imperio in xij tab. scriptum erat, Regio imperio duo sunto: iíque præeundo, iudicando, consulēdo, Prætores, Iudices, Consules appellantor: militiæ summum ius habento: nemini parento. Cicero in Philip. iiij. Hunc si Cōsulem illa prouincia putaret, neque eum reciperet, magno scelere se * obstringeret. Omnes enim sub Consulis iure & imperio debent esse prouinciæ. Quod dictum Ciceronis intelligen- K dum est, ubi Consul ipse adest. Tunc enim in sua prouincia esse censetur, cum omnes prouinciæ populi sint Romani. Consularis etiā cognitio, summa cognitio uocabatur, ut auctor est Quintilianus lib. 3. Hic etiam Prætoris sententias rescindere poterat, & Prætori etiam iurisdictionem abrogare: ut ex Valerio intelligimus lib. 7. cap. 7. ubi de Genutio loquitur. Itaque Plinius in Panegyrico compellās quosdam Principes Romanos, qui aut perpetuos

Catilin. 1.

Proconsulare imperium. Ius Proconsulare.

In ipso penè initio.

Consulis imperium.

* astringeret.

Cap. 6.

Ex titulo, De officio Quæstoris. Consulatus

A Consulatus gerebant, aut quotannis nouis assumptis Consulatibus, post ali-
quot menses alios sibi sufficiebant Consulatibus iam delibatis: O miseros,
inquit, ambitionis, qui ita Cōsules semper, ut semper Principes erant. Quan
quam non ambitio magis quàm liuor & malignitas uideri potest, omnes
annos possidere, summúmq; illud purpuræ decus nō nisi præcerptum præ-
floratúmque transmittere. Summum decus purpuræ prætextam purpuream
appellans, id est Consularem togam. Omnes autem annos possidere dixit,
quia anni Consulum nominibus notabantur. Hic tamen tantus, tam augu- *Consul iussu Tribuniplebis in carcerē duci poterat.*
stus magistratus, Tribuniplebis iussu in carcerem duci poterat. Vnde Cice-
B ro pro lege Agraria contra Rullum, Ego is Consul, qui concionē metuam?
qui Tribunos pleb. perhorrescam? qui sæpe & sine causa tumultuer? qui ti-
meam ne mihi in carcere habitādum sit, si Tribunus pleb. duci iussisset? Ego
nondum uestris armis armatus, insignibúsque amplissimis ornatus, impe-
rio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, uobísque aucto-
ribus improbitati hominis resistere: nunc uerear, &c. Verba sunt Ciceronis
ad populum, cum Consulatum agens Tribuno pleb. Agrariam legem ferēti
obsisteret. Porrò prouinciæ quædam Consulares, quædam Proconsulares *Prouinciæ Cōsulares & Procōsulares.*
fuerunt. Capitolinus in M. Philosopho, Prouincias, inquit, è Procōsularibus
C Consulares, aut ex Consularibus Proconsulares, aut Prætorias pro belli ne-
cessitate fecit. Senatores uerò prouincias sortiri Proconsulares solebant. Pli-
nius in epistolis libro secundo, Firminus inductus in Senatū, respondit cri- *Ad Arrianū epistola 12.*
mini noto. Secutæ sunt diuersæ sentētiæ Coss. designatorum. Cornutus cen-
suit ordine mouendum: Nerua in sortitione prouinciæ rationem eius non
habendam: quæ sentētia tanquam mitior uicit, cum sit alioqui tristior, du-
riórque: & reliqua quæ Plinius prosequitur, significans Firminū Prisci Con-
sulis Legatum à Senatu damnatum, illa irrogata pœna, ut in sortitione qua
uiri Senatorij Proconsulari imperio prouincias sortiebantur, ratio eius non *Rationem alicuius haberi.*
D haberetur: id est nomen eius non reciperetur in sortibus ducēdis. Hoc enim
significat hoc uerbum. Priuatus est igitur facultate tenendi Proconsulatus,
ut uulgo loquimur: uel ut antiquitas locuta est, ablata est ei potestas capiē-
di Procōsulatus. Cicero pro lege Manilia, Quid tā singulare, quàm ut ex Se-
natusconsulto legibus solutus, Consul antè fieret, quàm ullum alium magi-
stratum per leges capere licuisset? Propterea Cicero in eadem oratione, Pom- *Capere magistratum.*
peio propter singularem eius uirtutem, à Senatu concessum hoc esse affir-
mat, ut eques Romanus, ac nondum Senator, proconsulare imperium acci-
peret. Quid tam inusitatum, inquit, quàm, ut cum duo Consules clarissimi
E fortissimíque essent, eques Romanus ad bellum maximum formidolosissi-
múmque pro Consule mitteretur? missus est. Dicebant autē ueteres Procon- *Pro Consule esse.*
sulem aliquem esse, & pro Consule esse, licet frequentius pro Consule dice-
rent, id est Consulari imperio. Cicero in eodem loco, Quo quidem tempo-
re cum esset non nemo in Senatu, qui diceret non oportere mitti hominem
priuatum pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, Non se illum sua senten-
tia pro Consule, sed pro Consulibus mittere. Tanta in eo reip. bene gerendæ

ſpes conſtituebatur, ut duorum Conſulum munus unius adoleſcentis uir- F
tuti committeretur. Vopiſcus in Probo, Accepto igitur hoc Senatuſconſul-
Senatus aucta poteſtas. to permiſit Patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipſi cogno-
ſcerent, Proconſules crearent, Legatos Cōſulibus darent, ius prætorium Præ-
Status procōſulis in prouincia. ſidibus darent, leges quas Probus ederet, Senatuſconſultis propriis conſecra-
rent. Quis autem fuerit ſtatus Procos. in prouincia, ex epiſtolis Ciceronis ad
Q. fratrem libro primo intelligi poteſt, quibus eum docet, (interim artifi-
cioſiſſimè caſtigans) quæ ſint Procos. partes in regenda prouincia ſua: quem
unicuique adire licet, qui hoc plenè intelligere concupierit. Quem locū to-
tum utinam memoriter tenerent, qui Præſides à Regibus noſtris regendis G
Harmoſtæ. prouinciis mittuntur: quos gubernatores nationum appellamus. Harmoſtę
uerbo Græco dici poſſunt, quaſi prouinciarū conſtitutores. Licet enim hinc
copioſè ſumere adminiſtrādæ prouinciæ præcepta iis qui ſe inculpatos pro-
uinciarum rectores eſſe atque uideri uolunt. Quo in loco ſummum impe-
rium Proconſulis appellat. Quidam opinantur Proconſules dici poſſe eos,
quos Balliuos, Seneſcallóſque uocamus. Ego uerò eos non modò Proconſu-
les, ſed ne iuſtos quidem Præſides eſſe cenſeo, ut qui ſummam cognitionem
ſecundum Principem in ſuis prouinciis non habeant. (Quanquam eorum
Prouinciolæ. ditiones non tam prouinciæ, quàm prouinciolæ appellari debeant.) Curia H
enim ampliſſima ſummam in omnibus iis ciuitatibus iuriſdictionē habet
(nullo etiam reclamante) quæ ad diſceptandas prouocationes Pariſios con-
Legati principis. ueniunt. Appellatione Præſidis, inquit Martianus, & Proconſules, & Legati
Cæſaris, id eſt quos locum tenētes Regis dicimus, & omnes prouincias re-
gentes continentur. Regere autem prouincias de his dici non poteſt, quorū
præter iuriſdictionem, eámque obnoxiam, nullæ ferè ſunt partes in prouin-
Rectores prouinciarum. Cap. 47. cia. Rectorum autem munus laxioribus finibus circunſcribitur. Tranquil-
lus in Auguſto, Prouincias ualidiores, & quas annuis magiſtratuum impe-
riis regi nec facile nec tutum erat, ipſe ſuſcepit: cæteras Proconſulibus ſorti- I
tò permiſit. Adde quòd Macedonia una prouincia erat, & Syria & Aſia, &
huiuſmodi, ut ex oratione Ciceronis de prouinciis Conſularibus apparet: &
Gallia comata. Gallia denique comata, quæ nunc Francia dicitur, una prouincia erat: quas
nunc in plurimas prouincias inſcita appellatione partiri ſolemus. Proinde
Balliuos & Seneſcallos noſtros præfectos potius appellandos cenſuerim, aut
Præfecti & iuridici. etiam iuridicos, quàm Præſides aut Proconſules: eorúmque ditiones præfe-
Præfecturæ. cturas potius quàm prouincias. Præſides uerò nō alios eſſe, quàm quos tum
Præſides prouinciarum. gubernatores, id eſt rectores dicimus, tum locum tenētes, id eſt legatos Re-
gis: quos & uicarios Regis dicimus, id eſt uicereges. Hi enim demū omniū K
magiſtratuum Romanorum uicem implere uideri poſſunt. Spartianus in
Hadriano, auctor eſt Hadrianum Imperatorem quatuor Conſulares iudices
Italiæ regendæ conſtituiſſe, quorum Antoninus Pius unus fuit: ut etiam au-
ctor eſt Capitolinus in Antonino. Itaque idem de Marco Philoſopho lo-
quens, Datis, inquit, iuridicis Italiæ conſuluit, ad id exemplum quo Hadria-
nus Cōſulares uiros reddere iura præceperat. Præfecturarum autem memi-
Ex titulo, De officio Quæſtoris. nit

A nit Cicero in Pisonem, Neque enim, inquit, regio fuit ulla, neque municipium, neq; præfectura, aut colonia, ex qua non publicè ad me uenerint gratulatum. Idem Philip. secunda, Horum flagitiorum iste uestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit. Fuerũt præfecturæ in Aegypto, quæ Nomarchiæ dicebãtur, & Nomi. Plinius lib. quinto de Aegypto loquens, Summa pars contermina Aethiopiæ, Thebais uocatur. Diuiditur in pręfecturas oppidorum (quas nomos uocant) duodecim. Traianus ad Plinium, epistola septima, quæ uulgo non reperitur, Ciuitatem Alexandrinam secundum institutionem Principum non temerè dare pro- *Nomi & Nomarchiæ. Cap. 9.*

B posui. sed cum Harpocrati Iatraleptæ tuo ciuitatem Romanam impetraueris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis. Diodorus libro secundo Aegyptum in sex & triginta nomos diuisit: sed interpres æquiuocatione deceptus, leges pro præfecturis transtulit: cum tamen apud Gręcos nomos pro præfectura accentum in posteriore syllaba habeat, pro lege uerò in priore. Nomos Herodotus & satrapias pro eodem posuit, Darij regnum in uiginti satrapias diuidens, totidémque nomos, id est regiones: unde Nomarchæ, earum regionum præfecti. Diodorus pro regiunculis accepit, quo modo & Plinius præfecturas, *Satrapia. Nomarchæ.*

C & nos nunc accipere possumus, Galliam in triginta plus minus nomarchias diuidentes.

Ex. l. Nec quicquam est.

Vbi decretum necessarium est, per libellum id expedire Proconsul non potest.) Accursius multus est in interpretatione istius uocabuli libellus, quasi in uerbo abstrusissimo: ac ne sic quidem sibi constat, quadruplici expositione uix contentus: cum tamen sensus huius loci latinè scientibus (nisi longe fallor) planus sit ac dilucidus. Libellus est enim, quam uulgo requæstam appellamus. Tranquillus in Augusto, Promiscuis salutationibus ad- *Libellus. Cap. 53.*

D mittebat & plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Libellum Tranquillus uocauit schedulam supplicem, qua postulata populares Principibus exponere solent. Idem in Domitiano, Stephanus professus conspirationis indicium, & ob hoc admissus, legenti traditum à se libellum, & attonito, suffodit inguina. Et in Augusto, In diplomatibus libellísque & epistolis signandis, initio sphinge usus est, mox imagine magni Alexandri. id est, ut nunc dicimus, in respondendis requæstis. *Cap. 17. Cap. 50.*

Vnde à libellis dicti ministri, qui Principi in hoc negocio subseruiunt. *Ministri à libellis.*

E Idem, Epaphroditum à libellis capitali pœna condemnauit. Lampridius in Alexãdro, Postmeridianis horis subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis, à libellis, & à memoria semper assisterent: nonnunquam etiam si stare per ualetudinem non possent, sederent: relegentibus cuncta librariis, & iis qui scriniũ gerebant: ita ut Alexander sua manu adderet siquid esset addendum, sed ex eius sententia, qui disertior habebatur. Sic autem accipitur in lege Rescriptũ, infrà De distractione pigno- *In Domitiano cap. 14.*

rum,Reſcriptum eſt ab Imperatore libellos agente Papiniano: id eſt libellis F
apud Imperatorem præfecto.Erat autem Seuerus Pertinax,à cuius deinde filio Antonino Caracalla tyrannica ſęuitia Papinianus contrucidatus eſt.Nō
Magiſtri requęſtarum. pœniteat igitur,quos hodie magiſtros requęſtarum uocamus,poſt Papinia-
Iuris aſylum. num tanti nominis Iuriſconſultum,qui iuris aſylum dictus eſt,ex cuius officina quaſi ex equo illo Troiano,Vlpianus,Pomponius,Celſus,aliíque per-
Præfecti libellorum. multi interpretandi iuris proceres prodierunt, præfectos ſe libellorum uocitari,aut etiam poſtulationum magiſtros:Qui tamen(ni fallor) aliquando
Magiſtri ſcriniorum. magiſtri ſcriniorum appellati ſunt,qualis Vlpianus ſub Alexandro fuit,qui
Scrinia. etiam tutor eius fuerat.Scrinia autem ſunt plutei & armaria, quibus com- G
Cap.25. mentarij & libelli literariáque monumenta cōcludi ſolent. Plinius libro ſeptimo,Illa fuit uera & incomparabilis inuicti animi ſublimitas,captis apud Pharſaliam Pompeij Magni ſcriniis epiſtolarum, iterúmq; apud Thapſum Scipionis,ea optima concremaſſe fide, atque non legiſſe.Sunt & ſcrinia unguentorum,& rerum quæ in deliciis habētur, apud eundem ubi de ſcriniis
Scrinia duorum generum fuerunt. Darij loquitur ab Alexandro captis. Hæc autem duorum ſunt generū.quædam enim ſunt ſcrinia ſtataria,in Regia uel alibi condita,in quibus monumenta antiqua ad imperium regnúmue pertinentia,&(ut ita dicam)inſtrumentum imperij regníue aſſeruatur: qualia ſunt Pariſiis in receſſu editiore H
ſacelli palatini.Theſaurus chartarum appellatur.Scriniarium dici Latinè po
Præfectus ſcriniorum. teſt:& præfectus ſcriniorum, qui theſaurarius chartarum nunc dicitur.quo munere auus olim meus Draco Budæus, & deinde Ioannes pater,cum alio maiore munere functi ſunt: nunc uerò frater meus nomine Draco, Regis
Chartophylax. Secretarius fungitur. Qui etiam uerbo Græco Chartophylax appellabatur, id eſt chartarum principaliū cuſtos: & locus ipſe Chartophylacion. Aliud autem erat munus chartulariorum in lege tertia, De canone largiti.tit.libro decimo Codicis. Huiuſmodi ſcriniorum exemplum eſt apud Plinium in
Lib.10.epiſtola 69. epiſtolis ad Traianum,his uerbis,Recitabatur autem apud me edictū, quod I
dicebatur diui Auguſti ad Anniā pertinens:recitatæ & epiſtolę diui Veſpaſiani ad Lacedæmonios,& diui Titi ad eoſdem, dein ad Achæos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brochum Proconſules: quæ ideo tibi non miſi,quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei uidebantur:& quia uera & emēdata in ſcriniis tuis eſſe credebam.Altera ſunt ſcrinia uiatoria,quæ in comitatu principali circūferuntur, in quibus libelli ſupplices Principi à poſtulantibus porrecti cōduntur,quoad ſubſcribantur: id eſt quoad Principi uacet libellis & poſtulantibus operam dare,libellíſque reſponſitare,cuiuſmodi exempla ſuperius appoſuimus.Hæc autem ſubſcri- K
ptio duobus modis fiebat:aut ſpōte Principis,ut in iis ſolet, quæ Principes liberalitatis ſuæ,aut beneficij ſui fecerunt,id eſt, quæ ſui tantùm arbitrij eſſe uoluerunt:aut ex conſilij ſententia,in iis quæ diſceptationis ſunt.quo in loco primæ erant partes eorum,quos præfectos libellorum, & magiſtros ſcriniorum appellatos eſſe diximus. Libellorum in hoc ſignificatu,& ſcriniorū in utroque fortaſſe,exempla ſunt in titulo,De proximis ſacrorum ſcriniorū,
Ex titulo,De officio Quæſtoris. libro

A libro duodecimo Codicis. Poſtulationibus etiã uacare dicitur, pro eo quod expedire requæſtas dicimus. Plinius in epiſtolis, Senecio cum exploraſſet Cõſules poſtulationibus uacaturos, conuenit me. Adeamus, inquit, Conſules, petamúſque, ne bona diſſipari ſinant, quorum eſſe in cuſtodia debent. Inde poſtulationes iudiciales. Tranquillus in Nerone, In iuriſdictione * poſtulationibus niſi ſequenti die, ac per libellos non temerè reſpondit. Antiquitatis autem ueſtigium, aut certè inſtar quoddam in antiquis monumentis noſtris inueniſſe mihi uideor. Siquidem anno ſupra milleſimum circiter treceteſimo uiceſimo conſtitutum eſſe comperi, ut quicunque libelli per dies
B ſingulos à poſtulantibus Principi porrigerentur, qui quidem certè gratiæ, ac liberalitatis, aut etiam clementiæ principalis eſſent (Iuridiciales enim primo quoque tempore diſceptari placuit) ad finem cuiuſque menſis reiicerentur, ac tum demum Princeps ex conſilij ſententia, ſi tamen ita ei uideretur, de omnibus ſtatueret. Moris autem fuit, ut in ſingulos menſes conſilium aulicũ cognomento magnum, in aulam indiceretur: ibíque omnis generis poſtulata recitarentur: atque ita ſententiis conſilij diſquiſitis, Princeps tamen (ut ferè aſſolet in regno) de iis omnibus ex animi ſui ſententia ſtatueret, ſicque aut diplomata & codicillos & reſcripta pro rerum uarietate concederet, aut
C quouis alio pacto poſtulantes dimitteret. In hoc menſtruo conuentu, qui per aliquot dies (ſi res ita tuliſſet) inſtaurabatur, uariis de rebus referri ſolitũ fuit. De ratione atque habitu diſpenſationis aulicæ, quæ deſcriptio miniſterij, quis modus inſtrumẽti aulici, de rationibus ad fiſcum referendis, de reſiduis, de omni denique apparatu & inſtrumẽto regni, ſi quid perperam poſitum aut inſtitutum eſſet, id ut ibidem agitarum cõſtitueretur, id eſt reformaretur: ſimul ut huius cenſuræ metu non modò aulica miniſteria in officio retinerentur, ſed cuiuſque etiam curæ præfecti accuratius munera ſua obirent, diutius fallẽdi ſpe præciſa in poſterum. uſqueadeò frugalitatis ſtudio-
D ſi fuimus, antequam hæc, quæ nunc eſt ærarij opulentia, luxum incuriámque peperit, ac fiſci (prope dixerim) nomẽ rationémque obliterauit. Eodem etiam tempore conſtitutum eſſe comperi, atque etiam antea anno trecenteſimo ſeptimo, ut eorum magiſtratuum qui magiſtri requæſtarum dicũtur, duo omnino à comitatu regio non abnoctarent: quorum alter ſacerdos, alter profanus eſſet: quibus ea cura iniũcta erat, ut quotidie ſtatis horis in loco patenti ſederent, audituri ac lecturi quod quiſque poſtulaſſet. Qua in re uicarij Principis haud dubie fuerunt. Eis enim licebat poſtulationes admittere, & libellis ſubſcribere, ſi iuri aut æquitati conſentanea uiderentur, atque
E etiam intercedere, morámque eis facere, qui contra conſtitutiones aliquid impetrauiſſent. Iiſdem autem conſtitutionibus contubernales eſſe iubẽtur: id eſt eodem hoſpitio uti, comitéſque habere eodem contubernio totidem ſecretarios, quorum collegium ſexagenarium fuit ab initio inſtitutũ. Hos uerò ius rectæ cœnæ habuiſſe cum ſingulis aſſeclis inuenio, id eſt buccã ad curiam, & præterea ſportulas iumentorum nomine: id eſt id genus erogationis, quod liberatas liberationéſque uocabant. At uerò extra comitatum

Poſtulationibus uacare.
Lib. 7. epiſtola ult.
Cap. 15.
* poſtulatoribus.
De magiſtris libellorum.
Recta cœna & ſportulæ.

regium hanc eorum conditionem fuisse nouimus constitutione Philippina, ut quinque semper in eo loco essent, apud quem curia, id est Parlamentū haberetur: quorum duo profani, tres sacerdotes essent: iique omnes ut matutino ad locum statutum uentitarēt, atque eadem hora, qua curia cogeretur, ibi iugi animaduersione postulationibus uacarent, uel ad meridiem usque, siquando aut per frequentiam postulantium, aut alio quouis modo citius defungi non possent. Qua in re administranda, notariorum, qui nunc secretarij dicuntur, opera uterentur: qui pro rerum uarietate libellorū argumenta hac aut illa formula in rescripta regia componerent: strenuam īn eo operā nauare ipsi quoque obstricti. Hanc autem magistratuum Decuriam amplissimæ curiæ appendicem fuisse, atque adeò tertiam tum classem, cum ex aliis multis, tum ex eo coniicere possumus: quòd si quid maioris difficultatis in eorum munere obeundo accidisset, ad primum illum curiæ cōsessum, id est ad magnum tribunal referre antiqua constitutione iubentur: duntaxat à meridie, id est curia iam dimissa, ne quid interpellarent. Quòd si aut per maiorem rei difficultatē, aut quia res forte ad exemplum pertineret, ne sic quidem explicari id potuisset: tum demum inter medium consessum, atque iis etiam diebus quibus illud tribunal admissa circunstantis populi corona iura reddere solet, referre de ea re iubentur. Mitto & alia eodem pertinentia, ut ius ingrediendæ curiæ etiam non accersitis, prçter causam prædictam, etiam si eorum interesset, aut sui negocij gratia, aut cuiusuis amicorum. Non me latet eo tempore requæstarum magistros (nisi me antiqua scripta fefellerūt) non esse appellatos, sed à requæstis potius, ut apud priscos à libellis, aut etiā uiri requæstarum. Sed rara tum erat hæc, quæ nunc est passim honorificentia appellationum. Numerus autem eorum alius atque alius diuersis temporibus fuit. Anno ducentesimo octogesimoquinto, paulò ante tempora Philippi Pulchri constitutum esse comperi, ut duo literati uiri Cancellario assisterent: tres autem iura redderent ad uestibulum regiæ: quos libellorum postulationúmue fuisse magistros propterea existimo, quòd in antiquitatum commentario, inter uiros requæstarum eorum fit mentio. Antea Triumuiros audiendis admittendísque libellis creatos fuisse lego. Anno autem trecentesimo quadragesimo secundo numerum eorū ad sex auctum esse, quo tempore reqęstarum magistros uocitari cœpisse uideo. Postea constitutione Regis Ioannis quatuor ea lege creatos, ut bini in comitatu regio alternis mensibus essent. Postremò anno quadringētesimoseptimo, octo (quot nunquam antea) creatos esse. Alia deinde constitutione ad eos delata est officiorum cognitio, & earum litium disceptatio, quæ iis intenderentur qui in comitatu Principis officio aliquo fungerentur. Nunc & in curia & in aulico consilio honoratissimo loco sentētiam dicunt, atque in ordine magistratuū secundas partes ac proximè primas obtinere uidentur, si modò Cancellariū numero exemeris. Verum quandoquidem aulici illius consilij mentio in ordinem incurrit, hoc etiam addendum, eodem etiam tempore constitutū fuisse ad antiquitatis (ut uidetur) effigiem, ut earum rerum quæ in consilio

Numerus libellis præfectorum.

Octo libellorū magistri.

F G H I K

Ex titulo, De officio Quæstoris. decernerentur,

A decernerentur, Diarium fieret (Iornale appellabant) in quod acta cuiusque consessus referrentur, duntaxat quæ memorabilia uiderentur, adderenturq; eorum nomina qui in eo decreto affuissent. Creatus autem primùm actuarius Petrus consilij Prætoriani quidam Barrierius, cui hoc munus iniunctũ, ut commentarios illos & conficeret & asseruaret: quem morem si ad hoc æui Principes tenuissent, antiquorum sane Principum acta non usqueadeo ignorarentur, sciréque nostra hæc ætas posset, quantum quisque maiorum nostrorum de rep. meritus esset. Nunc uerò omnia in tenebris latent incuria temporum, in patriáque sua Galli peregrinari uidentur, soli propè hominum rerum suarum ignari. Itaque instrumentum regni nullum ne publicũ quidem habemus, quod quidem certè magnopere memorandum sit. Sed hic est perpetuus huius regni Genius, rerum gestarum monumenta ut nihil ad remp. pertinere uideatur. Quo enim unquam seculo historiarum etiam nostrarum scriptor, gregarij militis stipẽdium, aut etiam uenatoris meruisse uisus est? In diem certè uiuimus, futuri æui securi, nihil per literarum monumenta consecrandũ esse memoriæ putantes. Macrobius tamen libro primo Satur. Ad Ianum, inquit, solum Italiæ regnum redactũ est, qui creditur geminam faciem prætulisse, ut quæ ante, quæque post tergum essent, intueretur. Quod procul dubio ad prudentiam Regis solertiámque referendum est, qui & præterita nosceret ex annalibus, & futura prospiceret. Antiqui igitur nostri illi reges eius instituti auctores, rerum à se gestarum rationem, atque etiam suorum temporũ posteritati constare omnino uoluerunt. Fuisse autem huiusmodi institutum apud priscos, multis monumentis literarum probatur: quale est illud Taciti, Signo ultionis in* delatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus ut commẽtariorum principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret quem quisque accusandũ poposcisset. Traianus ad Plinium, Dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua assueui, referri in commentarios meos iussi. Dicemus alibi nonnihil de huiusmodi commentariis. Non me præterit libellum nõ unius esse significati, ut χειρόγραφον Græcè: sed hoc in loco clara mihi esse significatio eius uisa est. In l. Si publicanus, infra, De publicanis, pro epistola assertoria accipitur, quam uulgò certificationem uocamus.

Diarium. Institutũ antiquum. *Acta consilij Prætoriani.* *Cap. 7. Ianus bifrõs.* *Lib. 20. * accusatores.* *Lib. 10. epistola 99.*

Ex lege, Legatus.

Legatus mandata sibi iurisdictione, iudicis dandi ius non habet.) Politianus in Miscellaneis affirmat negationem hîc non legi in archetypis Florentinis, maléque hic additum.

E Ex lege, Proconsules.

Proconsules non amplius quàm sex fascibus utuntur.) Accursius fascibus pro mensibus interpretatur, & citat locum quẽdam Pomponij, De orig. iuris, de Dictatura semestri, quasi Procõsulatus sit semestris: cum tamẽ Proconsulatus non ante reuocationem, id est successoris missionem, desinat. Fasces, fasciculi erant uirgarũ, intra quas uirgas securis obligata erat, ita ut ferrum in summo fasce extaret, ut in antiquis picturis uidemus. Plutarchus in

Fasces.

Proble. διὰ τί τῶν στρατηγῶν αἱ ῥάβδοι συνδεδεμέναι προσηρτημένων τῶν πελέκεων φέρονται; F
Cur Prætorum,inquit,Romanorum uirgę colligatę adnexis securibus ferũtur?nimirum hoc indicium est,magistratuum iram promptam ac solutam minimè esse debere:aut certè ideo id constitutũ est,ut mora tantisper magistratuum iræ fiat,dum uirgæ dissoluantur:id quod sæpe pœnitẽtiæ occasionem magistratibus attulit. Enimuero quoniã facinorosi partim sunt emendabiles,partim perditissimi:ut uirgæ admonendis illis,sic secures his tollendis de medio institutæ sunt: ἐπεὶ δὲ τῆς κακίας τὸ μὲν ἰάσιμόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνήκεστον, αἱ μὲν ῥάβδοι νουθετοῦσι τὸ μεταθέσθαι δυνάμενον, οἱ δὲ πελέκεις ἀποκόπτουσι τὸ ἀνουθέτητον.Hactenus ille.

Lictores. Hos autem fasces lictores magistratibus præferebant, id est magistratuum uiatores,qui ob hoc à Græcis Rhabduchi dicuntur, id est uirgas tenẽtes.Liuius de Romulo loquens,Vocatáque ad * consilium multitudine,quæ coalescere in populi unius corpus nulla re præterquam legibus poterat,iura dedit:quæ ita sancta generi hominum agresti ratus fore, si se ipse uenerabilẽ insignibus imperij fecisset, cùm cætero habitu se augustiorem,tum maxime lictoribus xij sumptis fecit. Idem in secundo de primis Consulibus loquens,Omnia iura,omnia insignia primi Cõsules * retinuere.id modò cautum est,ne si ambo fasces haberẽt,duplicatus terror uideretur. Brutus prior concedente Collega fasces habuit.Hactenus Liuius. Bini igitur Cõsules xij fasces habebant,non duodenos.Vnde ibidem libro octauo,Aemilius,cuius tum fasces erant,Collegam Dictatorem dixit:id est, qui ea die imperiũ habebat. Alternis enim diebus imperabant Consules cùm ambo aderant. Ab huiusmodi fascibus sumpta est illa locutio Summittere fasces. Plinius lib.7. Cn.Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Posidonij professione sapientiæ clari domum,fores percuti de more à lictore uetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit,is cui se oriens occidénsque submiserat. Cicero in Bruto,Nam mihi Brute in te intuẽti,crebrò in mentẽ uenit uereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita doctrina,& singularis industria. Cum enim in maximis causis uersatus esses,& cùm tibi ætas nostra iam cederet,fascésque submitteret,subitò in ciuitate cùm alia ceciderũt,tum etiam ea ipsa,de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit.Est autẽ fasces submittere,insignia uímque imperij maiestati uel reuerentiæ alicuius submittere, ut Publicola, qui primus hoc instituit.cum enim posset imperij summi, id est Consulatus iure uti agendo cum populo: fasces tamen maiestati populi Ro.submisit, hoc est lictores à se tantisper abire iussit,quoad concionatus esset:ut auctor est Liuius in secũdo.Et Pompeius laureatos fasces,id est triumphum expectantes, ianuæ philosophi Posidonij submisit.Nostro tempore si Princeps ad curiam ueniens, stipatores suos & omnem illum regium ac terrificum comitatum subsistere in area palatina iubeat,& ciuiliore habitu assumpto consessus iuridici reuerentia,aut reddere ipse iura, aut etiam audire reddentes sibi iura aut fisco suo uelit,iustitiæ fasces submittere dici possit,id est,si cum legibus non teneatur,immodicam illam ac regiam potentiam,quam absolutam dicimus,

Decad.1.li.1. *concilium.

*tenuere.

Summittere fasces.

Cap.30.

Margin letters: G H I K

Ex titulo,De officio Quæstoris.

A id eſt legibus non obſtrictam,inhibere in animum induxerit, & iuti æquitatíque cedere ciuili animo conſtituerit. Vt ad rem redeamus, Proconſul cum pro Conſule præſit, & Conſulare imperium habeat, ſex tamen lictores non duodecim habet,ut meminerit iuſtum Conſulem ſe non eſſe.

Ex lege,Diuus Marcus,De officio Præſidis.

Textus hic duobus in locis uulgò corruptè legitur.Cum forte eo momentó,legendum num forte,ex emendatioribus libris.&, Cum ſi poſſit uideri ſentire,commiſerit.legendum,ſi cum poſſit. Minutula ſunt iſta, aliáq; huiuſmodi,ſed quæ lectorem remorentur, ſtilúmque Iuriſcõſultorum de-

B honeſtent. quorum tamen pleraque conniuētibus oculis tranſmiſſuros nos teſtamur.Et paulò pòſt,Cum autem ex literis tuis cognouerimus tali eum loco atque ordine eſſe. Ordo hîc ponitur pro eo quod uulgus ſtatum uocat.Græci taxin appellant. Diximus alibi tres fuiſſe Romæ ordines, Senatorium(qui ampliſſimus dicebatur)equeſtrem,& plebeium,ſuis quęque inſignibus diſtinctos,ut ex Plinio docuimus. Vitruuius in præfatione libri ſecundi,Dinocrates architectus,cum Alexander rerum potiretur, profectus à Macedonia ad exercitum Regis,à propinquis & amicis tulit ad primos ordines & purpuratos literas.Cicero in Diuinatione, Vobis autem tãta inopia *Ordo.* *Taxis.* *Tres Romæ ordines.* *In ipſo ſtatim initio.*

C reorum eſt,ut mihi cauſam præripere conemini potius,quàm aliquos à columna Menia ueſtri ordinis reos reperiatis? Id eſt fures & ſeruos nequam, qui apud Triumuiros capitales puniri ſolent ad columnam Meniam, ut inquit Aſconius.Et in Verrem acti.2. Homo autem ordinis ſui frugaliſſimus P.Tettius hæc eadem ſe Lampſaci cognoſſe dixerit:id eſt(ut nunc uulgus loquitur)homo ſtatus ſui honeſtiſſimus.Sic intelligendum illud Apoſtoli.1. ad Corinth.15.de reſurrectione generali, Et ſicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur:unuſquiſque autem in ſuo ordine.ubi Græcè ſcripſit Apoſtolus, οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ *Menia columna.* *Verr.3.*

D ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. Diximus etiam alibi prouerbiale antiquis fuiſſe cum furere aliquem ſignificare uolebant,aut mente captum eſſe,ut dicerent ad agnatos & gentiles deducendum eſſe: honeſtiores enim furioſi, qui gentilitatis ius habebant,ſuorum cuſtodiæ permittebantur:quo modo iſte Aelius Priſcus,cuius hîc meminit Iuriſconſultus, in uilla ſua continebatur à neceſſariis ſuis,tanquam ordinis honeſtioris furioſus.Cæterùm antiqui cum ſignificare uolebant hominem inter ſuæ conditionis homines retinendum con tinendúmque,id eſt(ut uulgò loquimur)ſuo ſtatu contentum eſſe cogendũ, in ordinem eum redigendum,uel etiam cogendum dictitabant,hoc eſt in- *Τάγμα.* *Ad agnatos & gentiles deducere.* *In ordinẽ redigere uel cogere.*

E ter uulgares & gregarios adnumerandum.Plinius ad Falconem,Conſulis an exiſtimem te in Tribunatu cauſas agere decere. Plurimum refert quid eſſe Tribunatum putes:Inanem umbram,& ſine honore nomen:an poteſtatem ſacroſanctam,& quam in ordinem cogi ut à nullo, ita ne à ſe quidẽ deceat. Idem libro ſecũdo Epiſtol. frugalitatem ſuam oſtendere uolens,& in uictu parſimoniam, eleganter hoc uerbo uſus eſt: Liberti,inquit, mei non idem quod ego bibunt,ſed idem ego quod liberti, & me hercule ſi gulæ tempe- *Lib.1.epiſtola.23.* *Epiſtol.6.ad Auitum.*

res, non est onerosum, quo utaris ipse, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas. Id est, de rango aliorum ponenda est, ut uulgus loquitur: hoc sensu, Si parsimoniã consectari uelis, satius est te iisdem cibis potúque eodem cum quolibet cõuiua uesci utique, quàm tibi primarium panem uinúmque cum reliquorũ contumelia stomachationéque seponi, quos non iisdem cibis digneris. Bibendum igitur cum quolibet conuiua tuo, id est populari uino utendum. F

Eximere numero. *Cap. De grãmatica.*

Sunt & exempla crebra apud Liuium. Huic autem opponitur eximere numero. Quintilianus in primo de Criticis loquens, Iudicio quidem ita seuerè sunt usi ueteres grammatici, ut non uersus modò censoria quadam uirgula notare, & libros qui falso uiderentur inscripti, tanquam subdititios summouere familia permiserint sibi: sed auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Eximere igitur numero, est eximium habere, id est non inter uulgares connumerare, sed tanquam præcipuum habere. Græci eadem ratione ἐγκρίτους appellanr, & ἐντεταγμένους, in ordiné in numerúmque redactos, quos & ἐγκυκλίους dicunt, id est circulares, hoc est uiles & uulgares, ut inquit Priscianus. Contrà uerò numero exemptos ἐκκρίτους & προκρίτους, id est eximios & præcipuos. G

ἔγκριτοι. ἐντεταγμένοι. ἐγκύκλιοι. ἔκκριτοι. πρόκριτοι.

Ex. l. Illicitas, in fine. H

Reprehensa exactorum auaritia.) Legendum, repressa.

Ex. l. Diem functo. De officiis assess.

Salarium comitibus residui temporis quod Legatis præstitum est, debetur.) Accursius præstitum est pro præstandum intelligi uoluit, pugnante Latinè loquentium cõsuetudine. Malim igitur præstitutum legi, ut ad tempus referatur, Legatis præstitutum, id est præfinitum.

Præstitutum.

Ex. l. secunda, De in ius uocando.

Haloãder rectius, Nec eũ qui equo publico in causa publica trãsuehitur certè illud, cum, nõ est tolerabile. *Transuectio.* *Cap. 38.*

Sed nec eum qui cum equo publico in causa publica transuehatur.) Accursius præconem Theobaldum intelligit. Nos trãsuectionem equitum intelligimus, à Fabio Maximo institutam. Liuius libro nono in fine, Ab eodé Fabio institutum dicitur, ut equites Idibus Quintilibus transueherentur. Tranquillus in Augusto, Equitum turmas frequenter recognouit, post longam intercapedinem reducto more transuectionis. Sed neque detrahi quéquam in transuehendo ab accusarore passus est, quod fieri solebat. Valerius libro secundo, cap. De institut. antiquis, Trabeatos uerò equites Idibus Iulij Q. Fabius transuehi instituit. Idem, Equestris uerò ordinis iuuẽtus omnibus annis bis urbem spectaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & equitum probatione. Equirum probationem huiusmodi trãsuectionem appellans: à Græcis ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς dicebatur. Demosth. κατὰ Μειδίου, ἐχειροτονήσατε τοῦτον ἵππαρχον, ὃ ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς ταῖς πομπαῖς οὐ δυνάμενος, Hunc, inquit, equitũ præfectum creauistis, qui ne in transuectione quidé quæ per forum fieri solet, equo uehi potest. Similem autem legé fuisse apud Athenienses testis est idem Demosthenes in eadem oratione: qui etiam eius legis uerba ponit, cuius Euagoram latorem fuisse dicit, ne scilicet in pompa Liberi I K

ὀχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς.

A beri patris prehendi aliquem, aut pignora capi eius liceret. Transuectionem hodie monstram uocamus, cum equites solenniter recensentur. *Monstra.*

Ex eadem.l.Iustáue mortuo facientem.

Idem Accursius obsequia intelligit, ut lauare corpus, quod pollinctoris officium est: ignorans quid sint funebria iusta. Liuius libro primo, Nec cœlestes modo cęremonias, sed iusta quoque funebria, placandósque manes ut idem Pontifex edoceret. Iusta, sunt exequiæ, id est sacrificia quę mortuis impenduntur, & funerandi solénitas. Et iusta peragere, est funerandi officium implere, quod & parentare dicitur, quo Plinius usus est cap. ultimo libri se- *Funebria iusta.* *Iusta facere.* *Iusta peragere.* *Parentare.*
B cundi, & Vlpianus in.l.Pro hærede, De acquirenda hæred. à Græcis id sumptum, qui ὅσια appellant τὴν χρείαν, quasi sanctum iustúmque officium. propterea Cicero soluere iusta dixit, quasi officium debitum exhibere. pro Roscio Amerino, Hunc miserum, luctu perditum, qui nondũ etiam omnia paterno funeri iusta soluisset, nudum eiicit domo: atque focis patriis, diísque penatibus præcipitem exturbat. Sunt enim iusta, id est officia quæ deo, sunt quæ parentibus debentur. Plutarchus, καὶ διαφερόντως τότε πρὸς θεοὺς καὶ τὰ πρὸς γονεῖς καὶ φίλους διαφυλάττων, id est iura siue iusta & officia in deos hominésque & amicos eximiè consetuans. Cui conuenit parentandi uocabulum ab an- *ὅσια καὶ ἀδίκα.* *Iusta.* *Parentatio.*
C tiquis usurpatum. Liuius secũdi belli Punici libro quarto, Vociferatúmque ferociter, parentandum Regi sanguine coniuratorum esse.

Ex.l.Sed si hac lege.§.Primo.

At si uenditor, qui manus iniectioné excepit.) De manus iniectione nos alibi satis diximus. Recipere autem manus iniectionem, est retinere facultatem reprehendendæ rei alienatæ, uel ut citra ullam in ius uocationem alienator possit in prædium alienatum, si quid factum aut non factũ fuerit, rursus ingredi, & in possessionem sese ipse mittere: hoc est suapte potestate sæsire, ut nostri loquuntur: ut fieri assolet in alienatione prædiorum quæ aut in *Recipere manus iniectionem.* *Sæsire suapte sponte.*
D emphyteusin dantur, aut uectigali imposito emancipãtur, ut Cod. Si seruus exportandus uæneat. Hoc autem Accursius non intellexisse uidetur: quemadmodum & suggillare pudorem circa finem legis: quamuis hoc uerbũ sæpe in iure legatur, pro quo imperiti sigillare dicunt. Suggillate autem propriè de facie dicitur, cum contusa facies liuidis maculis dehonestata est. Sic enim suggillata in facie dicũtur, ut uibices in corpore. Plinius libro xxxj. de sale loquẽs, Vtilis ex ictu suffusis cruore oculis, suggillatísque cum myrrhæ pari pondere. Inde metaphoricôs pro inusta infamiæ nota ponitur: ut Plinius lib.7.de Augusto loquens, Iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius *Suggillare pudorem.* *Suggillata.* *Vibex.* *Cap.9.* *Cap.45.*
E fœda suggillatio. Vtũtur Liuius & Valerius sæpe. Tertullianus, Atque ideo præfatus hæc ad suggillãdam odij erga nos iniquitatem, iam de causa innocentiæ consistam. Ad suggillãdam inquit, id est ad notandam & carpendam gentilium iniquitatem in nomen Christianum. Suggillata à Græcis ὑπώπια dicuntur, ob eam causam, quòd sub oculis maximè appareát, hoc autem uerbo μεταφορικῶς Cicero usus est libro primo ad Atticum, Auli uerò, inquit, filius ita se gerit, ut eius Cõsulatus non Consulatus sit, sed Magni nostri hy- *In Apologetico aduersus gentes nõ ita procul ab initio.* *ὑπώπιον.* *Hypopion.* *Epistola ult.*

popion. Id est, ita se gerit Aulus in Consulatu, ut Consulatus eius nihil aliud F
quàm suggillare Pompeij pudorem uideatur, qui eum Cõsulem interposita
Ibidẽ, sed aliquanto pòst. Suggillatio. auctoritare sua fecit. hoc Latinè Tertullianus suggillationem dixit. Suggillatio est, inquit, in cœlo iustitia uestra. hoc sensu, Cũ uos Romani legibus uestris in facinorosos homines animaduertere soleatis seuerissimè, diis uestris inuidiam facitis, ac notam inuritis infamiæ, utpote qui de hominibus ipsi flagitiosissimis in deos recepti sunt errore antiquorum, & consensu tamen gentium. Secundum hæc Ciceronis uerba interiores aulici, id est aures
In aulicos qui indignos promouent. & oculi Regis, qui primos ordines sanctioris consilij ducunt: qui indignos homines suffragatione sua nonnunquam promouent, & primariis sacerdotiis & magistratibus, aliisque uirtutis præmiis ornatos nebulones colendos G
populo nonnũquam fremente Nemesi præbuerunt: perpetuis notis faciem suam inussisse uidentur, memoriámque nominis sui multiplici liuore atque indelebili suggillasse. Quid enim ij in sese admisisse existimẽtur, quibus excutiẽda dedit iuuenum præcordia princeps, si aut studio aut offensione aliqua ducti, præteritis & ingentis meriti & cõpertæ integritatis uiris, aut inertissimos homines, aut indignissimos, atque interdum nõ tam nobiles quàm notos, ad rerum administrationem obtrudũt, diris omnibus cunctis hos illósque prosequẽtibus? (In quo quidem genere nonnulli pseudocatones perniciosissimi, qui bonis uiris fronte magis quàm mente student.) Nónne tot H
suggillata in facie gestare uideri possunt, quot huiusmodi non dico homines promouerunt, aut uirtute præditos facta Principi impostura suppresserunt: sed quot huiusmodi homines indigna facinora ediderunt, quótque in rep. errata grauiorum meliorúmque uirorum inopia contigerunt? Cuius dicti ratio Ciceronis ûerbis reddi potest libro tertio de Legibus: Ego autem, inquit, nobilium uita uictúque mutato, mores mutari ciuitatum puto: quo perniciosius de rep. merentur uitiosi summi in ciuitatibus uiri, quòd nõ solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem. Neque solùm ob- I
sunt, quòd ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt, plúsque exemplo quàm peccato nocent. Eorum aulicorum opera factum, ut omnem non modo succum & sanguinem, sed etiam colorem & speciem priscam amitteremus administrandæ reipublicæ, quam tamẽ propediem instauratum iri speramus, nisi hominum de se expectationem ij qui primos ordines ducũt, quoquo modo destituerint. Cæterùm Lucæ xviij. de malo iudice. Etsi deum non timeo, nec hominem reuereor: tamen quia molesta est mihi hæc ui-
ὑπωπιάζειν. dua, uindicabo illam, ne in nouissimo ueniens suggillet me. ὑπωπιάζῃ με: rectè ab interprete uersum, sed perperam à Lyrano enarratum. Oratores Græ- K
Λωβὴ. Προπηλακισμός. Suggillatio. Suggilare. ci hoc uerbo raró utuntur, quantum ego memini, sed pro suggillatione λωβὴν dicũt, & προπηλακισμὸν: & suggillare ἐφυβρίζειν, καθυβρίζειν, λωβᾶσθαι. Huiusmodi tamen multa silentio prætereunda nobis sunt, quæ iam nisi ab indoctioribus ignorari non credimus.

Ex lege ultima, In ius uocati ut eant.

Ex promissione nõ uidetur eos stetisse.) Sic quidem hîc & in multis lo-
cis

A cis titulorum sequentiũ legitur. Sed stitisse fortasse legendum. Gellius lib.2. *Stitisse.*
Indocti, inquit, ignorãt stitisses uadimonium à Catone dictum, nõ stetisses: *Cap.14.*
quoniam sisteretur uadimonium, non staretur. Apud Ciceronẽ tamen pro
Quintio stetisse ubique legitur, fortasse eodẽ errore. Si stitisse legamus, ua-
dimonium subintelligendum est, & homo enim & uadimonium sistitur.
Cic. Venit Romam Quintius: uadimonium sistit. Plautus in Curculione, *Actus 1 Scena ult.*

V bi tu es, qui me conuadatus Veneriis uadimoniis?
V bi tu es, qui me libello Venerio citasti? ecce me sisto, ades contrà.
S isto ego tibi me: & mihi contrà itidem ut sistas, suadeo.

B Ex lege secunda. Siquis cautionibus.

Si iudex, uel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, lex iu-
bet diẽ iudicij esse diffusum. Politianus in Miscellan. capite xlj. legẽdũ exi-
stimat diffissum, sicque in archetypis Florẽtinis legi affirmat. Diffindi enim *Diffusus dies*
non diffundi diem dicendum esse contendit. Gellius lib. xiiij. cap. secundo.
Sed enim ego homines cum considerabam, alterum fidei, alterũ probri ple-
num, spurcissimæque uitæ ac * diffamatissimę, nequaquam adduci potui ad *[*] defamatissimæ.*
absoluendum. Iussi igitur diem diffundi: atque inde à subselliis pergo ire ad
Phauorinum philosophum. Vbi etiam corruptum esse uerbum Politianus
C cõtẽdit. Et apud eundem quod uulgò legitur, Atque in rerum quidem de-
finitionibus comperẽdinationibúsque & aliis quibusdam legitimis rebus:
legendum existimat, atque in rerum quidem diffissionibus. Nec aliud quic-
quam aut ipse aut alius quispiam, quod equidem sciam, de hoc uerbo dixit.
Ego uerò ne Politiano in totũ assentiar, eo loco Liuij adducor libri noni ab
Vrbe cond. Papyrius Dictator Iunium Bubulcum magistrum equitum di-
xit: atque ei legem Curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffudit,
quòd Faucia curia fuit principiũ duabus insignibus cladibus, captę urbis, &
Caudinæ pacis: quòd utroque anno eiusdem curiæ fuerat principium. Ma-
D cer Licinius tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta est, abominandã
eam curiam facit. Dictator postero die auspiciis repetitis pertulit legem. Ex
hoc Liuij loco & illo Gellij coniicere facilè possumus, diffundere diem id
esse aut olim fuisse, quod nos rem in crastinum continuatam dicimus uel
remissam. Tria enim erant apud antiquos pronunciandi genera: aut enim *Diffundere diem.*
dies diffundebatur, id est res in posterum diem reiiciebatur: aut comperen- *Tria pronũciãdi genera.*
dinabatur, id est in tertium diem differebatur: aut iudex non liquere pronũ-
ciabat, quod & amplius pronunciare dicebatur, unde ampliatio in publicis *Comperendinare.*
iudiciis dicta: de qua ipsa & de comperendinatione nos alibi diximus. Gel- *Amplius pronunciare.*
E lius igitur cum diem diffundi iussisset, ut eo die Phauorinum cõsulere pos- *Ampliatio.*
set, postridie ad iudiciũ reuersus iurauit sibi non liquere. Erat enim res eius-
modi, ut neque absoluere petitione actoris reum, neque damnare commo-
dè posset. Vt absoluerem tamen, inquit, in animum inducere non quiui: &
propterea iuraui mihi non liquere: atque ita iudicatu illo solutus sum. De-
functus est igitur Gellius iudicandi necessitate inter priuatos iudices à Præ-
toribus lectus, iurando sibi non liquere de iure litigantium. Ex quibus uer-

bis intelligere poſſumus quid illa ſignificent Vlpiani uerba in.l. Si de meis. F
infrà,De receptis arbitris. Proinde ſi fortè urgeatur à Prætore ad ſententiã:
æquiſſimum erit,ſi iuret ſibi nondum de cauſa liquere, ſpatiũ ei ad pronun-
Cap.21. ciandum dari. Auguſtinus lib.17.de Ciuitate, uſus hoc uerbo mihi uidetur:
Iudæorum,inquit, populus propter Solomonis offenſam tempore filij eius
Roboam,qui patri ſucceſſit in regnum,deo uindicante diffuſus eſt: id eſt in
Iudam & Iſrael diductus. In recentioribus tamen exemplaribus non diffu-
Dirimere tempus. ſus,ſed diuiſus legitur. Dirimere tempus,& diffundere uel diffindere diem,
Διακόπτειν. cognata ſunt uerba. Cicero de Diuinatione libro primo, Quid enim habet
Διαλαμβάνειν. Aruſpex,cur pulmo inciſus etiam in bonis extis,dirimat tempus,& proferat G
Διιστάναι. diem? Eſt enim dirimere διακόπτειν, διαλαμβάνειν, διιστάναι, διαλύειν. Sic dirimi au-
Διαλύειν. ſpicia dicuntur,cum rata eſſe nequeunt. Plinius libro 8. Nam ſoricum occẽ-
Cap 57. Dirimi auſpicia. tu dirimi auſpicia,annales refertos habemus.

Ex lege prima,De edendo.

Eum quoque edere Labeo ait,qui producit aduerſarium ſuum ad aliũ.)
Legendũ,album,ut Politianus in Miſcel.adnotauit, intelligẽdúmque de al-
Album prætoris. bo Prætoris, in quo edicta Prætorum proponebantur: cuius crebra in iure
Albũ iudicũ. mentio. Erat etiam album Iudicum, de quo illud Plinianum in præfatione
intelligendum, Quid te iudicem facis? cum hanc operam condicerem, non H
Matrix. eras in hoc albo. Album uulgò matricula dicitur,ut album decurionum,&
Pyctatium. Leucoma. ſimilia. A quibuſdam matrix,à quibuſdam recentiorum pyctatium, à Græ-
cis leucoma quaſi album, & λευκαρχικὸν γραμματεῖον. Vnde apud Pollucẽ τῶν
λευκάρχων legimus, ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ λευκώματι.

Ex.l.Veluti,eodem in titulo,De edendo.

Hæc uox I T E R V M, duas res ſignificat. Altera eſt qua demonſtratur
tempus ſecundum,quod Græci dicunt.) Legendum ex ueſtigiis antiquo-
Δεύτερον. rum exemplarium,quod Græci δεύτερον dicunt,id eſt ſecundo, hoc eſt ſecũ-
da editione. Et paulò pòſt: Altera,quæ ad ſequentia quoque tempora perti- I
Πάλιν. net,quæ Græcè.) Legẽdum,quæ Græcè dicitur πάλιν, hóc eſt rurſus. Hoc ſen-
ſu edicti,iterum edi iubebo,hoc eſt altera editione: & iterum,hoc eſt rurſus,
quod ſignificat iterum iterúmque.

In.l.Cum ij quibus.§.Sed & perſonarum,De tranſactionibus.

Vtrum frugi uitæ ſint, & qui alias ſufficere ſibi poſſint: an obſequioris,
qui de alimentis pẽdeant.) Legi poteſt ſequioris,pro deterioris: qua dictio-
Sequior. ne aliqui recentiorum uſi ſunt: fit enim à ſecus ſequior. Hermolaus Barba.
Nequam & nequitia. in Themiſt. uſus eſt. Vel legẽdum nequioris. Nequitia enim frugalitati op-
ponitur apud Ciceronem,& nequam frugi. K

Ex.l.prima,De iis qui notantur infamia.

In uiolatores mandati & ſocietatis. Qui pro ſocio, tutelæ, mandati.) Huc pertinere uidetur Ciceronis illud
dictum pro Roſcio Amerino, In priuatis rebus ſi qui rem mandatam non
Mandati iudicium. modò malitioſius geſſiſſet ſui quæſtus aut commodi cauſa,uerumetiam ne-
gligentius: eum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. Itaque
mandati conſtitutum eſt iudiciũ,non minus turpe quàm furti. Credo pro-
pterea,

A pterea, quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operæ nostrę uicaria fides amicorum supponitur: quam qui lędit, oppugnat omnium cōmune præsidium: &, quantum in ipso est, disturbat uitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis utilis. Idcirco amicitiæ comparãtur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. Paulò pòst, Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quòd duas res sanctissimas uiolat, amicitiam, & fidem: nam neque mandat quisquam ferè, nisi amico: neque credit, nisi ei quem fidelem putat. Et paulò pòst, In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æquéque turpe atque illud de quo antè dixi:
B neque iniuria, propterea quòd auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem læditur, cui se commiserit? Atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillime præcauentur. Tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora uideãt necesse est: socium uerò cauere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officij lædimus. Rectè igitur maiores eum qui sociũ fefellisset, in uirorum bonorum numero nō putarunt haberi oportere. Idem pro Roscio Comœdo, Si qua enim sunt priuata iudicia summę existimationis, & penè dicã capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. Aequè enim
C perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet uitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit: & socium fallere, qui se in negocio coniunxit. De fiducia nos alibi diximus.

Ex lege secunda.

Sed & si eum exauctorauerit, id est insignia militaria detraxerit, infamẽ efficit. Auctorare obligare est: & auctorati milites, sacramento astricti, & quasi obærati, hoc est ære stipẽdiario obstricti, ac iam nō sui arbitrij. Cuius exempla multa apud Liuium & alios. Vnde auctoramentum. Cicero in pri. Offic. Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorũ *Auctorare & auctorati.* *Auctoramentum.*
D operæ, non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramẽtum seruitutis. Tranq. in Tyb. Munus gladiatorium dedit, primum in foro, secundum in amphitheatro, rudiariis quibusdam reuocatis auctoramento * centum millium. Inde exauctorare, auctoratum & astrictum dimittere, & abire sinere, & suo arbitrio reddere. Id quod citra ignominiã fieri potest, & fit hodie, quod quictare sacramentum dicimus lingua uernacula. Liuius lib. 8. Sine commeatu uagi milites in pacato, in hostico errent: immemores sacramenti, licentia sola se ubi uelint, exauctorent: infrequentia deferantur signa, neque conueniatur ad edictum. Idem libro. 6. de bello Macedonico, *Cap. 7.* ** centenum.* *Exauctorare.*
E Postero die concione aduocata de rebus ab se gestis cum disseruisset, milites exauctoratos dimisit. Hi Græcè ἀφειμένοι ab Aristotele in tertio Politicôn dicuntur: ab aliis ἀφειμένοι τῆς στρατείας: & aliter ἀπεζωσμένοι, id est discincti. Herod. τότε Σεβήρου ὑπόδειγμα, ὃς τοὺς Περτίνακα ἀποκτείναντας ἀπέζωσεν, ᾔδει αὐτούς. Id est, Exemplúmque Seueri subit eorum in mentem, qui eos exauctorauit qui Pertinacem interemerant. Ignominiosæ autem exauctorationis exemplum est apud Lampridium in Alexandro, Seueritatis autem, inquit, tantæ fuit in *ἀφειμένοι.* *ἀπεζωσμένοι.*

milites,ut legiones integras exauctorauerit,ex militibus Quirites appellans. F
Idem de exauctorata legione apud Antiochiam, cum nihilo minus fremerent,exclamauit, Quirites discedite,atque arma deponite.Mirãdo exemplo depositis armis,depositis etiam sagulis militaribus,omnes non ad castra,sed ad diuersoria uaria recesserunt.Simile illud Lucani in quinto,

Vadite,méque meis ad bella relinquite fatis:
Inuenient hæc arma manus. Et paulò pòst,
Vos defecta senes exhaustáque sanguine turba
Cernetis nostros,iam plebs Romana,triumphos. id est,iam pagani & Quirites ex militibus facti. Et rursus, G
Iam certè mihi bella geram:discedite castris,
Tradite nostra uiris ignaui signa Quirites.

Est etiam apud Herodianum in secundo circa finem, exauctoratorum prætorianorum exemplum.Trãquillus in Augusto, Legiones immodestè missionem postulantes, citra commoda emeritorum præmiorum exauctorauit. Quanta autem fuerit seueritas castrensis apud Romanos,ex his uerbis Ciceronis pro Cluentio intelligi potest:Statuerunt enim ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omneis,pœna ad paucos perueniret.Quibus uerbis Cicero morem antiquum significat,quo more in decimũ quéque militem sortitò animaduertebatur capitaliter: unde decimatas legiones legimus. Cæterum quos quassatos nunc dicimus, antiqui ære dirutos uocabant.Festus,Aere dirutum,inquit, militem dicebant,cui stipendiũ ignominiæ causa non est datum, quòd æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum.Hoc uerbo Cicero facetissimè in Verrem usus est act.sexta, Dij faciant,ut rei militaris,ut belli mentionem facere audeas.Cognoscẽtur enim omnia istius æra illa uetera: ut non solum in imperio, uerumetiam in stipendiis qualis fuerit,intelligatis.Renouabitur prima illa militia,cum iste è foro abduci,non(ut ipse prædicat) perduci solebat.Aleatoris Placentini castra commemorabuntur,in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est.id est,quãuis non esset emansor, sed frequens in castris aleatoriis, tamen ære dirutus est:id est stipendia perdidit, alea scilicet omnia absumẽte. Idem in Antoniana decimatertia, Fraudator creditorum Trebellius, & homo diruptus dirutúsque Quintus Cælius: id est tum herniosus,tum dissipato patrimonio expeculiatus,atque omni ære exhaustus.Lusit enim Cicero per paronomasiam dirupti,id est herniosi,& diruti.Siquidẽ ære diruti milites æra non merebant,& quasi sine ære erant.Tales autem sunt quibus nihil reliqui esse dicimus,id est quibus ad manticam res rediisse uulgari prouerbio dicitur.antiqui ad incitas redactos dicebant, uel etiam ad incitos,si Isidoro credimus,id est ad ultimum inopiæ. Quod prouerbium à calculis lusoriis deductum est,qui loco cieri nequeunt. K

Cap.24. *Seueritas castrensis.* *Decimatæ legiones.* *Sortitò in milites animaduertebatur.* *Quassati.* *Aere diruti.* *Verr.7.* *Diruptus.* *Herniosus.* *Ad manticã res rediit.* *Ad incitos redactus.*

Ex.l.Athletas.

Neque themelici neque sexustici.) Thymelici & xysticilegendum nemo

Ex titulo,De iis qui notantur infamia.

A mo non nouit. Quanquam ego xustici ab Vlpiano scriptum esse censeo, ut *Sullanus.*
Sullanus dicitur, quo Cicero ad Atticum utitur: & sullaturit, à Sylla deducta *Sullaturire.*
uocabula: & polupofus in l. Qui clauũ. infrà, de Aedilitio edicto: (sic enim *Polupofus.*
habēt uetustissima exemplaria) & purrhicharius pro pyrrhicharius, in l. Aut
damnum, De pœnis. Verum ut locus iste melius intelligatur, & quædã alia
etiam iuris loca, complectenda semel compendio quodam genera ludicro- *Ludicrorum genera.*
rum duxi, quibus antiqui Græci ac Romani sunt usi. Theatricorũ igitur ar-
tificum partim gymnici, partim scenici fuerunt: nam gladiaturam & agitã- *Gymnici.*
toriam satis erit perstringere. Scenici sunt qui scenicos agonas exercent, qui *Scenici.*
B & musici agones & Dionysiaci dicuntur, quasi Libero patri dicati. Quare &
homines ipsi scenici uno uerbo à Græcis Dionysiaci artifices dicuntur, au- *Dionysiaci artifices.*
ctore Aristotele & Gellio libro uigesimo. In his sunt comœdi & tragœdi, id *Cap.3.*
est fabularum actores, mimi, pantomimi, archimimi, ethologi, ethopœi: o-
mnes uno nomine hypocritæ, id est alienæ personæ simulatores dicti: & co- *Hypocritæ. Hypocrisis.*
rum actio hypocrisis, id est alienæ personæ simulatio. Latinè histriones, lu- *Histriones.*
dionésque, aut etiam ludij dicuntur. Mimi imitatores sunt. Pantomimi, *Ludiones. Ludij.*
omnium personarũ imitatores effictorésque. Plinius in Panegy. Idem ergo *Mimi.*
populus ille aliquando scenici Imperatoris spectator & applausor, nunc in *Pantomimi.*
C pantomimis quoque aduersatur, & damnat effœminatas artes, & indecora
seculo studia. Tranquillus in Calig. Nestorem pantomimum etiam inter
spectacula osculabatur. Archimimi, principes sunt histrionum. Tranquil. *Archimimi.*
in Vespas. In funere Fauo archimimus personam eius ferẽs, * sustinénsque *Cap.19.* *imitánsque.*
(ut est mos) facta ac dicta * uiri, interrogatis palàm procuratoribus quãti fu- *nini*
nus & pompa constaret, ut audiuit sestertiûm centies, exclamauit cẽtum si-
bi sestertia darent, ac se uel in Tyberim proijcerẽt. Verba sunt histrionis si-
gnificantis extremam Principis parsimoniam. Ethologi, morum sunt effi- *Ethologi.*
ctores affectuúmque cuiuscunque personæ. Cicero libro secundo de Orato-
D re, Mimorum est enim ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscœni-
tas. Quibus uerbis Cicero nimiam in Oratore imitationẽ reprehendit, quasi
mimicam, non oratoriam. Hæc est enim huius generis, inquit, uirtus, ut ita
facta demonstres, ut mores eius de quo narres, ut sermo, ut uultus omnes
exprimantur, ut his qui audiunt, tum geri illa fieríque uideantur. Ethologos
Sudas inter theatristas enumerat. Sunt & Ethopœi iidem, ut opinor, atque *Ethopœi.*
ethologi, id est histriones qui mores imitantur eius personæ quam sustinẽt,
auctore Suda. Vnde Ethopœia Quintiliano lib. 9. id est morum alienorũ *Ethopœia.* *Cap.2.*
imitatio, cuius exempla licet apud eundem uidere. Meminit & Priscianus
E in Præexercitamentis. Ethos autem, inquit Quintilianus, uno uerbo Latinè *Ethos.*
dici non potest: hoc enim omnes mentis habitus continentur, à quo picto- *Lib.6. cap 3.*
res quidam statuariíque Ethici dicti sunt, ut Polygnotus, & alij nonnulli, in *Ethici statuarij.*
quorum operibus mores & sensus expressi cernebantur. Huiusmodi enim
artifices non modò iconicas imagines effingunt, id est omnibus lineamen- *Iconici pictores.*
tis ad exemplar expressas: sed etiam ethicas, id est sensibus expressis propè- *Iconicæ imagines.*
modum spirantes. Sunt & inter scenicos thymelici, saltatores, chironomi.

Thymelici. Citharœdi. Citharistæ. Thymelici sunt citharœdi, citharistæ, psaltæ, lyristæ, tibicines. Citharœdi, F
qui & fidicines dicuntur, citharæ accinūt. Citharistæ citharam tantum pulsant, non etiam accinunt. Thymelici in orchestra actiones suas peragebant: Comici autem & Tragici actores (qui propriè scenici dicuntur) in scena, ut
Lib.5.cap.8. auctor est Vitruuius. Propterea, inquit, apud Græcos thymelici à scenicis separantur. Erat enim in scena proscenium, id est locus ante scenam porrectus,
Proscenium in scena. Orchestra. Pulpitum. ubi pulpitum excitatum erat, quò actores fabularum prodirent, ita ut scena altior esset pulpito, pulpitum autem altius orchestra: quæ ipsa locus erat saltantium, ob id orchestra dicta, quasi saltatorium. Eodem errore themelici apud Augustinum lib.6.cap.7. de Ciuitate circa finem legitur, glossulariis G
ipsis ita lectitantibus. Conformationem uerò theatri ac omnium partium eius descriptionem scire cupientibus, Vitruuius adeundus est libro quinto de Architectura: tametsi non cuiusuis est hominis adire Corinthum, ut est
Chironomi. Chironomia. Maurica. Satyr.6. in prouerbio, οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἐσθ᾽ ὁ πλοῦς. Chironomi sunt gesticulatores, & Chironomia saltatio gesticulatrix: qualis est quam Mauricam uocamus. Iuuenalis,

Chironomon Ledam molli saltante Batillo,
Tuccia uesicæ non imperat.

Leda. Cap. De prima pronunciatione, & gestus institutione. Leda autem Chironomica erat saltatio. Alioqui chironomia lex gestus à H
Quintiliano dicitur in primo, ab heroicis ipsa temporibus orta, & à summis Græciæ uiris, atque ab ipso etiam Socrate probata, à Platone quoque in numero ciuilium posita uirtutum, à Chrysippo in præceptis de liberorū educatione compositis non omissa. Quam artem oratori necessariam esse ipse
Palæstra. Palæstrici. idem latè in undecimo docet. Hæc etiam Palæstra uocatur: & qui eam docent, Palæstrici dicti sunt. Ab his enim præceptoribus motus gestúsque formantur, ut recta sint brachia, ne indoctæ rusticæ'ue manus, ne status indecorus, ne qua in proferendis pedibus inscitia, ne caput oculíque ab alia corporis parte dissideant. Quæ omnia antiqui ingenuis pueris & liberaliter edu- I
catis necessaria cognitu existimauerunt. Nostrate uulgus uno uerbo conti-
Continentia. nentiæ hæc omnia significat. De hac intellexit Cicero primo de oratore his uerbis, Sic sentio, neminem esse in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus quæ sunt libero homine dignæ, perpolitus: quibus ipsis si in dicendo non utimur, tamē apparet atque extat utrum simus earum rudes, an didicerimus: ut qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus didicerínt ne palęstram, an nesciant. Et in Oratore perfecto, Vt enim, inquit, athletas, nec multo secus gladiatores uidemus nihil nec uitando facere cautè, nec petendo uehementer, K
in quo non motus hic habeat palæstram quandam: ut quicquid in his rebus fiat uiriliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit uenustum: sic ora-
** rectè* tio nec plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta: nec satis * rectè declinat impetum, nisi etiam in cedendo, quid deceat intelligit. Propterea idem in Bruto de Phalereo loquens, Sed non tam armis, inquit, institutus, quàm palæstra. itaque delectabat magis Athenienses quàm inflammabat. Quāquam

Ex titulo, De iis qui notantur infamia. hoc

A hoc in loco palæstram pro luctatorũ certamine accipi puto: hoc sensu, circo *Palæstra.*
magis ac ludicris certaminibus Phalereũ, quàm iusto ac uero prælio ac certamini uulnifico aptum fuisse: hoc est concionibus magis & epidictico dicendi genere ualuisse, quàm forensi & concitatiore, ut ex sequentibus apparebit. Palæstra igitur decentiam illam significat, qua status, motus, flexúsque corporis, ac omnes omnino habitus uenustatem quandam leporémque pręse ferunt: quã qui non didicerunt, ij apalæstri ab antiquis dicti sunt: ut apud *Apalæstri.*
eundem Ciceronem in Oratore perfecto, Itaque qualis eorum motus, quos apalæstros Græci uocant, talis horũ mihi uidetur oratio, qui non claudunt
B numeris sententias. Itaque Quintilianus in nono, significare uolens oratio- *Cap. 4.*
nem forẽsem nec planè numerosam esse debere, qualis Panegyricus ille est nobilis Isocratis, nec rursus numeris uacare, ita inquit, Sicut enim quos palæstritas esse nolumus, tamen esse nolumus eos qui dicuntur apalæstri, & reliqua. Hodie autem huiusmodi institutores nulli sunt, id est palæstrici, quẽadmodum nec Phonascos habemus, id est formandæ uocis magistros, qua- *Phonasci.*
les apud antiquos fuerunt, quorum ars Phonascia à Theophrasto dicitur. *Phonascia.*
Qui tamen utrique hodie non inutiles (ut opinor) essent iis qui causas in foro agunt, aut quibus in magna hominum celebritate aliquando dicẽdum
C est. Saltationis antiquæ species tres fuerũt, Pyrrhicha, quæ & enoplia à qui- *Saltationis antiquæ species.*
busdam dicitur, id est armata: à quo pyrrhicharij uel purrhicharij dicti, in lege, Aut damnum, De pœnis: ubi corruptè puricharij legitur: sunt enim pyr- *Pyrrhica & enoplia.*
rhicharij, qui à Græcis pyrrhichistæ dicuntur, hoc est saltatores armati. Cor- *Pyrrhicharij.*
dax, saltatio est obscœna & comica. Tertium genus saltationis Sicinnis ap- *Cordax.*
pellatur, quæ satyrica esse dicitur. Plinius libro septimo, Saltationem armatã *Sicinnis.* *Pyrrhichistæ*
Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus. Est & alia quæ emmelia dicitur, id est *Satyrica.*
pacata saltatio. Plato libro tertio de Legibus, δύο δὴ τῆς ὀρχήσεως τῆς καλῶν εἴδη, τὸ *Cap. 56.* *Emmelia.*
μὲν πολεμικὸν, πυῤῥίχην, τὸ δὲ εἰρηνικὸν, ἐμμέλειαν ἐπονόμαζεν. Duo, inquit, saltationis ho
D nestæ genera. unum quidem bellicum, quod pyrrhichẽ: alterum pacatum, quod emmeliam appellauerunt. De generibus saltationum multa Lucianus in capite περὶ ὀρχήσεως, id est de saltatione. Idem Plato lib. septimo de legibus.
In gymnicis artificibus sunt athletæ, qui & pyctæ, id est pugiles dicuntur: *Pyctæ.*
quod nomen & ad gallinaceos pugnaces translatum est, cuius exempla sunt apud Columellam libro octauo: quod genus & apud Græcos frequentaba- *Cap. 2.*
tur, ut idẽ Columella & Lucianus dialogo de gymnasiis docẽt. Pollux athle- *Athletæ.*
tarum nomine gymnicos omneis intelligi uoluit. Hi autem sunt παλαισταὶ, *Gymnici.* *Palæstæ.*
id est luctatores: δρομεῖς, id est cursores: πύκται, id est pugiles: δισκοβόλοι, qui di- *Discoboli.*
E scum in sublime iaculantur: ἁλτικοί, qui saltus pernicitate contendunt. Plau- *Haltici.*
tus de antiqua puerorum institutione loquens: *Bacchid. Act. 3. Scen. 3.*

A nte solem exorientem nisi in palæstram ueneras,
G ymnasij præfecto haud mediocreis pœnas penderes.
I bi cursu, luctando, hasta, disco, pugillatu, pila,
S aliendo se exercebant magis quàm scorto, aut sauiis.

Quod de institutione Græcorum intelligendum. Romani enim id genus

exercitamentis non utebantur. Gymnici autem agones dicũtur, quia nu- F
Cap.56. di athletæ iis ludis exercebãtur. Plinius in septimo. Ludos gymnicos Lycaõ
Gymnasia. in Arcadia primus inuenit. Inde gymnasia dicta, exercitationis loca: quæ tria
Λύκειον. Academia. Athenis fuerunt, Lyceon, Academia, Cynosarges: quæ tamen ipsa ab exerci-
Cynosarges. tatione corporum ad animorum postea traducta sunt: unde Academia pro
Academ.1. philosophorum schola ponitur. Cicero in Acad. Nam cum Speusippum so-
roris filium Plato philosophiæ quasi hæredem reliquisset: duos autem præ-
stantissimos studio atque doctrina Xenocratem Chalcedonium, & Aristo-
Peripatetici. telem Stagititem: qui erãt cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia dispu
*Lycio. tabant inambulantes in * Lyceo: illi autem qui Platonis instituto in Acade- G
mia, quod est alterum gymnasium, cœtus erãt & sermones habere soliti, ex
Cynosarges. loci uocabulo nomen habuerunt. Apud Cynosarges pueri nothi exercebã-
tur, qui nec à patre nec à matre ciuitatis ius habebant, auctore Suda. Lucta-
Ceroma. turi uerò antiqui, ceromate, id est oleo cerato perfundebantur. unde qui eos
Ceromatistæ. ungebant, Ceromatistæ dicti. Aphe puluis dicitur, quo post unctionem in-
Aphe. spergebantur, ut corpora ceromate & sudore lubrica, mutuas luctantiũ pre-
hensiones admitterent. Vnde prouerbium illud natum, Citra pulueris ta-
ἀκονιτί. ctum: quod Græci ἀκονιτὶ dicunt, id est ἄνευ ἀγῶνος, sine certamine: quod de iis
dicitur qui facile aliquid assecuti sunt, & citra sudorẽ: quod & citra puluerẽ H
Cap.11. dici potest. Plinius lib.35. Citra pulueris tactum, quod Græci uocant ἀκονιτί.
Citra pulueris tactum. Quidam tamen citra pulueris iactum legunt, quod Græci dicunt ἀμαχεὶ, id
ἀμαχεί. ἀφή. est citra pugnam. Puluis enim à pugnantibus excitari solet. Sed melius tactũ
legitur. Aphe enim tactus Græcè dicitur, quo nomine puluis ille inspersus
significatur: quod Ouidius lib. nono Metamorphoseôn expressit his uerbis
de lucta Herculis & Acheloi loquens,

Ille cauis hausto spargit me puluere palmis,
Inque uicem fuluæ tactu flauescit arenæ.

De ratione autem ac modo huiusmodi institutorum, Lucianus multa dixit I
Palæstra. in tractatu de gymnasiis. Hoc autẽ genus luctæ palæstra dicitur, unde pa-
Palæstritæ. Palæstrici. læstritæ dicti, qui eius sunt periti, & palæstrici. Quintilianus de palæstra illa
Lib.1.cap. De prima pronũciatione &c. loquens, de qua paulò antè diximus, cuius pars esse chironomia dicitur, Ne
illos quidem, inquit, reprehendẽdos puto, qui paulum etiam palæstricis ua-
cauerint. Non de his loquor, quibus pars uitę in oleo, pars in uino consumi-
tur: qui corporis cura mentem obruerunt: hos enim abesse ab eo quem in-
stituimus, quàm longissime uelim. sed nomen est idem iis à quibus gestus
Cap.2. motúsque formãtur. Idem lib.12. Et ut palæstrici doctores, illos quos nume-
*ut his omnibus ij quæ didicerunt. ros uocant, non idcirco discentibus tradũt, * ut iis omnibus quæ didicerint, K
in ipso luctandi certamine utãtur (plus enim pondere, & firmitate, & spiritu
agitur) sed ut subsit copia illa, ex qua unum aut alterum cuius se occasio de-
derit, efficiant. His uerbis Quintiliani satis apparet quid palæstra athletica à
palæstra illa differat quæ motus & flexus decentiã docet. Palestræ tamen ap-
Cap.9. pellatio artem omnem athleticam complectitur: ut apud eundem lib.2. Vt
si quis, inquit, palæstræ peritus, cum in aliquod plenum pueris gymnasium
Ex titulo, De iis qui notantur infamia. uenerit,

A uenerit,expertus eorũ omni modo corpus animúmque, diſcernat cui quiſque certamini præparandus ſit. Et rurſus, Nanque erit alius hiſtoriæ magis idoneus, alius compoſitus ad carmen, alius utilis ſtudio iuris, & nonnulli rus fortaſſe mittendi. Sic diſcernet hæc dicendi magiſter, quo modo palæſtricus ille curſorem faciet, aut pugilem, aut luctatorem,aliúdue quid ex iis quæ ſunt ſacrorum certaminum. Eodem pertinet illud Ciceronis ſupra-dictum de Demetrio Phalereo. At uerò pugillatus, quem Græci πυγμὴν ap- *Pugillatus.* pellant,cæſtibus exercebatur, quales à Virgilio libro quinto Aeneidos deſcribuntur,In medium geminos immani corpore cęſtus:& reliqua. Qui au-

B tem halmate, id eſt ſaltu certabant, ij halteribus utebantur (ſic enim uoca- *Halteres.* bant plumbeas pilas maſſuláſue,quibus utraque manu ſe librabant, ut certius aſſilirent.) Iuuenalis, *Satyr.6.*

Cum laſſata graui ceciderunt brachia maſſa.

Diſcoboli diſcum iaculabantur, id eſt lapidem rotundum ac pertuſum,ut *Diſcoboli.* inquit Ammonius. Quintilianus in ſecundo, Quid tam diſtortum & ela- *Cap. Quis modus in arte.* boratũ,quàm eſt ille diſcobolos Myronis? Curſores pars Stadiodromi uocitati,ſtadium percurrebant: pars Diaulodromi dicti,cum ad metam perue- *Stadiodromi. Diaulodromi.* nerant,flectentes,eò rurſus recurrebãt,unde curſum inierant. Diaulus enim

C dicitur huiuſmodi circumactus curriculi, id eſt curriculũ duplum. Vitru- *Diaulus. Cap.11.* uius libro quinto, In palæſtris periſtylia quadrata ſiue oblonga ita ſunt facienda, uti duorum ſtadiorum habeant ambulationis circuitionem, quam Græci uocant diaulon. Erant & Dolichodromi, qui ſexies, ut quidam pu- *Dolichodromi.* tant,ſtadium curriculo obibant.Dolichus certè longiſſimus curſus diceba- *Dolichus.* tur.Inter Athletas etiam erant qui Acrochiriſtæ dicebantur, ſummis inter ſe *Acrochiriſtæ.* manibus depugnãtes,nullo complexu hærẽtes,ut palæſtritæ. Erant & Pan- *Pancratiaſtæ.* cratiaſtæ,qui manibus pedibúſque quaſi omni ope,omnibúſque(ut dicitur) ungulis connixi certabant,à Pancratio,id eſt huiuſmodi certamine dicti,de *Pancration.*

D quo latius dicendum cum locus occurrerit. Auctor eſt Feſtus pentathlos *Pentathli.* Græcè dictos eſſe,& Latinè quinquertiones,qui generibus quinq; certarent, *Quinquertiones.* id eſt lucta,pugillatu,curſu,ſaltu,& pancratio. Et pentathlon Latinè quin- *Pentathlon.* quertium dictum,quòd certamina quinque complectitur.Plinius lib.34.de *Quinquertiũ.* Myrone,Fecit & canem & diſcobolon & Mineruam, Delphicos pẽtathlos, *Cap.8.* pancratiaſtas. Xyſtici à xyſto,id eſt porticu dicti ſunt,in qua per hyemem *Xyſtici.* ſub tecto exercebantur. Tranquillus in Aug. Nec tamen eo minus xyſticórum certationes,aut gladiatorum pugnas ſeueriſſimè ſemper exegit. Vitru- *Cap.45.* uius lib.6.de græcanicis ædificiis loquens,Xyſtos,inquit,Græca appellatio- *Cap.10. Xyſtos.*

E ne,porticus ampla latitudine dicitur, in qua athletæ per hyberna tempora exercentur.Noſtri autẽ hypætras ambulationes * xyſta appellant, quas Græ- *Hypætræ ambulationes.* ci * παραδρομίδας dicunt.Idem libro quinto, de palæſtrarum ædificatione lo- ** xyſtos.* quens,Hæc autẽ porticus ξυστὸς apud Græcos uocitatur,quòd athletæ per hy- ** παραδρομίδας.* berna tempora in tectis ſtadiis exercentur. Idem,Proxime autem xyſtum & *Cap.11.* duplicem porticum deſignentur hypætræ ambulationes, quas Græci patadromidas,noſtri Xyſta appellant, in quas per hyemem ex xyſto ſereno cœ- *Περιδρομίδας.*

Xyſtum. lo athletæ prodeuntes exercentur. Xyſtus igitur & Xyſtum ſignificatione differunt, cum tamen ambo Græcè ſint idem, ſed aliter Latinè uſurpata ſunt. Palæſtræ autem, id eſt ædificia exercendis & corporis & animi uiribus accõmodata, Græcorũ conſuetudinis erant, Romanorum non erant: apud quos Ephebion. Ephebia non erant, id eſt loca puberibus exercendis constructa, ut in illo Exhedra. Plautino exemplo uidimus: nec etiã Exhedræ, in quibus philoſophi apud Lib. 5. cap. 11. Græcos in palæſtra ſedentes diſputabant, ut docet Vitruuius. Quidam Sciamachia. Sciamachos adiiciunt. Eſt autẽ ſciamachia umbratilis pugna, ut Gellius trãſtu- Lib. 13 ca. 21. lit, ad quam Iuuenalis alludens dixit, Ad pugnam qui rhetorica deſcẽdit ab Satyr 7. umbra. Vmbratilis autem pugna propterea dicebatur, uel quia quaſi cum Vmbratilis pugna. umbra ſua, id eſt nullo aduerſario depugnabãt, ut Plato utitur in Apologia Socratis: uel quia huiuſmodi pugnæ ſimulacra ſub tecto fieri ſolita erant, nõ ut uera pugna in ſole & puluere. Hinc illud à Cicerone libro tertio de Legibus μιμφοσωμως dictũ eſt, Pòſt à Theophraſto Phalereus ille Demetrius mi- In ſolem & puluerem. rabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorum ocióque, nõ modo in ſolem atque puluerem, ſed in ipſum diſcrimẽ aciémque perduxit. Nam & mediocriter doctos magnos in rep. uiros, & doctiſſimos homines nõ nimis in rep. uerſatos, multos commemorare poſſumus. Qui uerò utraque re excelleret, ut & doctrinæ ſtudiis, & regenda ciuitate princeps eſſet, quis facilè præter Demetrius Phalereus. hunc inueniri poteſt? Demetrius, inquit Cicero, non modò contentiones illas diſputatrices & philoſophicas, in ſcholis & ſub tecto quaſi umbratilia prælia exercuit, ſed etiam in uerum iuſtúmque prælium deſcendit armis illis philoſophici ſtudij inſtructus, id eſt ad concertationes contentionéſque adminiſtrandæ reip. cuiuſmodi multæ in democratia maximè exiſtere ſolent, qualis erat Athenienſis reſp. ubi Phalereus uitam egit. Plinius in nono Epiſtola 2. ad Sabinum. epiſtolarũ, Niſi fortè uolumus ſcholaſticas tibi, atque (ut ita dicam) umbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cum arma, cum caſtra, cum denique cornua, tubas, ſudorem, puluerem, ſoles cogitamus. Id eſt cum ea meditamur, quæ in Senatu & in luce forẽſi dicẽda nobis ſunt. Vm- Vmbratilis pugna. bratilis pugna eſt hodie eorum laniſtarum, qui digladiandi artem profitentur. Qui cum omnes numeros impetendi cedendíque, uulnera inferẽdi uitandíque, egregiè tenere uideãtur, aut etiam ubi punctim cæſímque feriendum: ſiquando in ſolem puluerémque prodeundum ſit, id eſt ex illa proluſione ad uerum uulnificúmque diſcrimen ueniendum, animo plerique con Athletarum uictus. cidere uidentur, nec artis ſuæ præceptorum meminiſſe. Enimuero athletæ certo quodam uictu utebantur, & neceſſario ad comparandas uires, firmita- Cap. 10. témque corporis. Quintilianus libro duodecimo de iis loquens, qui ignorantiæ ſuæ atque inertiæ patrocinantes, nullam eſſe eloquentiam niſi naturalem dictitant, ita inquit, Contenti illi quidem promere animi uolũtatem, nihílque accerſiti & elaborati requirentes: quicquid huc ſit adiectum, id eſſe affectationis, & ambitioſæ in loquendo iactantię, remotũ à ueritate, fictúmque ipſorum gratia uerborum, quibus ſolum à natura ſit officium attributum, ſeruire ſenſibus: ſicut athletarum corpora etiam ſi ualidiora fiant exer-

Ex titulo, De iis qui notantur infamia. citatione

A citatione, & lege quadam ciborum, non tamen esse naturalia, atque ab illa specie quæ sit concessa hominibus, abhorrere. Huiusmodi uictum athleticũ Aristoteles ἀναγκοφαγίαν appellat in Politicis, quasi cibi sumẽdi necessitatem. *Anancophagia.* Panis quo utebantur, coliphium dicebatur, ἀπὸ τοῦ κώλου καὶ τῆς ἰσχύος, id est robore *Coliphium.* membrorum. Iuuenalis, Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ: Vos *Satyr. 2.* lanam trahitis. Celsus libro quarto, Si malum, inquit, inueterauit, athletico *Cap. 6.* uictu corpus firmandum est. Athletico pro ualido & ad uires firmandas accommodato dixit. Quintilianus de scribendi exercitatione loquens, Qua- *Lib. 10. ca 5.* propter historiæ nonnunquã ubertas in aliqua exercendi styli parte ponen-

B da est, & dialogorum libertate gestiendum. Ne carmine quidem ludere, contrarium fuerit: sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate, ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. Vnde athletica habitudo pro corpulenta & firma dicitur, quam Aristoteles *Athletica habitudo.* ἀθλητικὴν ἕξιν appellat. Inde apud Plautũ pugilicè & athleticè ualere, pro opti- *Pugilicè aut athleticè ualere.* mè & firmissimè. De huiusmodi anancophagiâ loquens Apostolus prioris ad Corinthios nono, ita inquit, πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται· ἐκεῖνοι μὲν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον. Qui locus trãsferri sic potuit, Omnis agone contendens, in omnibus abstinens esse didicit: illi quidem ut corru-

C ptibilem coronam accipiant, uos autem ut immarcescibilẽ. Quo loco Apostolus eleganti metaphora usus est, quam semel susceptam ad extremũ pertulit. ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως· οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων, Ego uerò sic curro, quasi non temerè: sic pugillor, quasi non inaniter aerem cædens: ἀλλ' ὑποπιάζω τὸ σῶμά μου, καὶ δουλαγωγῶ, Sed diligenter obseruo corpus meum, & seruiliter exerceo: id est, sed insto corpori meo, & obnoxium mihi reddo acerbè omnia officia exigendo. Sic enim hic locus à Suda enarratur. His autem uer- *Locus Apostoli enarratus.* bis Apostolus uitam nostram instituendam esse docet ad exemplar athleticæ. Cum enim paria nobis athleticis certamina obeũda sint, cautione cer-

D tè pari & obseruatione uictus simili nobis quoque utendum est, scilicet ne corpus nostrum continentiæ & seuerioris uitæ lacertos in delicias mutet, atque in imbelliam uanescat licentioris uitæ. Interpres uerò locũ illum parum scirè transtulit, quare enarrator Lyranus nõ satis intellexit. Agitatores *Agitatores.* dicti sunt aurigæ in curuli certamine, & ludis Circensibus, quorum factiones erant russati, albati, prasini, ueneti, à colore panni dicti, quibus Domitianus duas addidit. Iuuenalis Satyra undecima,

> Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
> Percutit, euentum uiridis quo colligo panni.

E Plinius libro nono epistol. de Circensibus loquens, Quo magis miror tot *Epistola 6. ad Caluisium.* millia uirorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines uidere. Si tamen aut uelocitate equorum, aut hominum arte traherẽtur, esset ratio nonnulla: nunc fauent panno, pannum amant, & si in ipso cursu medióque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium fauórque transibit, & repẽte agitatores illos, equos illos quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquet. Tanta auctoritas, tanta

S

gratia in una uilissima tunica. Hæc ille de factionibus agitatorum loquens F
in ludis Circensibus, quibus quisque fauebat obtrectabát ue pro suo arbitra-
Cap 55. tu. Trãquillus in Calig. Agitatori * Cythico comessatione quadam in Apo-
* Eutycho. phoretis uicies sestertiûm contulit. Erãt & Desultores, qui duos equos absq;
Desultores. ephippiis agitantes, ex altero in alterum subinde mira pernicitate desiliebát.
Decad. 3. li. 3. Liuius, Quibus desultorum in modum binos trahentibus equos, inter acer-
rimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso armatis transsultare mos
ἀμφίπποι. erat. Hos Aelianus de aciebus instruendis ἀμφίππους appellat de antistomo
phalange loquens: Valet autem hoc, inquit, instruendæ aciei genus potissi-
mùm contra barbaros, qui loca Histro amni uicina incolũt, quos Amphip- G
Amphippi. pos cognominant à mutatione equorum: ex aliis enim equis in alios trans-
Desultoria le sultare consueuerunt. Ab iis desultoria leuitas prouerbialiter dicitur. Ioan-
uitas. nes Picus, Homo, inquit, uariæ ac multiformis & desultoriæ naturę animal.
Desultoriam hominis naturam dixit quasi uersipellẽ, & subinde sese in aliã
aliámque formam mutantẽm, ut Proteum factitasse fabulantur. A Martia-
no Capella hoc sumptum, qui leuitatem desultoriam dixit, Leuitate, inquit,
pernix desultoria gestiebat. Vsus est etiam Apuleius in principio Asini sui.
Celetes. Desultores ab aliis dicuntur, quos Græci Celetes dicunt, id est equites non
bigis aut quadrigis in certamine utentes, sed equo uno insidentes, cuiusmo- H
Cap. 39. di certamẽ hodie quoq; nonnullis in locis celebratur. Trãquillus in Cæsare,
Equi desul-torij. Quadrigas bigásque, & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes.
Cap. 5. Describit Pli. quæ quibus dicarentur sta tuæ. Plinius libro tricesimoquarto, Græci κέλητας tantùm dicabãt in sacris uicto-
res: postea uerò & qui bigis uel quadrigis uicissent. unde & nostris currus in
his qui triumphassent. Eosdem celetas interdum Plinius Celetizontas uocat
Celetizontes. participio Græco. Varro libro secundo de re rustica, Equi, quòd alij sunt ad
Lib. 34. ca. 8. Cap. 7. rem militarem idonei, alij ad uecturam, alij ad admissurã, alij ad cursuram,
alij ad prædam: nõ itidem sunt spectandi atque habendi. Itaque peritus bel-
li alios eligit, atque alit, ac docet: aliter quadrigarius ac desultor. Hoc uerbo I
usus est Papinianus in .l. Apud Labeonẽ, infrà De præscriptis uerbis. Gladia-
Gladiatorum genera. torum genera, retiarij, secutores, mirmilones, hoplomachi, Thraces: quorũ
exempla apud auctores crebta sunt. Horum autem magistri atque institu-
Lanistæ. tores Lanistæ dicebãtur. Verùm ut ad sensum Vlpiani prædicta accommo-
dare possimus, adnotãdum id quod Pollux libro tertio de uocabulis rerum
Agones Stephanitæ & Phyllinæ. ad Commodum Cæsarem scripsit, agonum quosdam Stephanitas & Phyl-
linas, qui sacri dicuntur, appellatos: quorum præmia in corona & frondibus
Thematici. erãt: quosdam Thematicos dictos quasi posititios, qui etiam Argyritæ dice-
Argyritæ. bantur ab argenteo pecuniarióque præmio. Demosthenes πρὸς Λεπτίνην, ἐπεὶ τὰς K
μεγίστας δίδοτε ἐκ παντὸς τοῦ χρόνου δωρεὰς τοῖς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας νικῶσι τοὺς στεφανίτας. Qua-
Certamina sacra. tuor autẽ in Græcia certamina sacra fuerũt, quos agonas appellãt, nemeæa,
Hieronicæ. pythia, isthmia, olympia. Inde hieronicæ dicũtur, qui in illis sacris certami-
Olympionicæ. nibus uicerant, quo modo Olympionicæ, qui in olympico. Tranquillus in
Cap. 24. Nerone, Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut uestigium extaret
usquam, subuerti, & unco trahi, abiicíque in latrinas omniũ statuas & ima-

Ex titulo, De iis qui notantur infamia. gines

A gines imperauit. Qui uerò quatuor hæc obierāt & uicerānt, periodouicto- *Periodouictor.*
res dicti sunt, auctore Festo. Ingentes autem honores habitos esse olim hie-
ronicis testis est Vitruuius lib. nonō his uerbis, Nobilibus athletis, qui olym *In præfatione.*
pia, pythia, isthmia, nemeæa uicissent, Græcorum maiores ita magnos ho-
nores constituerunt, uti non modò in conuentu stantes cum palma & coro-
na ferant laudes, sed etiam cum reuertantur in suas ciuitates cum uictoria,
triumphantes quadrigis in mœnia & in patrias inuehantur, éque rep. perpe-
tua uita constitutis uectigalibus fruantur. Qui locus à Vitruuio ex Pane-
gyrico Isocratis sumptus est. Trāquillus in Nerone, Reuersus è Græcia, Nea- *Cap. 25.*
B polim albis equis introiit, disiecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Pli-
nius in libro septimo de Pompeio loquens, Postea ad tot maria, & deinde *Cap. 26.*
solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus uin-
centium. Neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Idem libro *Cap. 4.*
decimosexto de coronis frondeis loquēs, Nouissimè, inquit, & in sacris cer-
taminibus usurpatæ, in quibus hodiéque non uictori * dant, sed patriam ab ** datur*
eo coronari pronūciatur. Cicero pro Flacco, Quid si etiam occisus est à pi-
ratis homo nobilis Acinas pugil olympionices? Hoc est apud Græcos (quo-
niam de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius, quàm Romæ
C triumphasse. Hactenus ille. Oleastri frondibus olympionicæ coronabantur.
Plinius libro decimoquinto, Athenæ quoque uictores olea coronant, Græ- *Cap. 4.*
ci uerò oleastro Olympiæ. Lucianus περὶ γυμνασίων auctor est, hieronicarum
præmium fuisse Olympiæ coronam ex oleastro: apud Isthmum ex pinu: in
Nemea ex apio: in Pythiis mala ex fano Apollinis: Athenis uerò in Pana-
thenæis oleum. Plinius de apio lib. 19. Honos ei in Achaia coronare uicto- *Cap. 8.*
res sacri certaminis Nemeæ. Iuuenalis, Atque apium Graiæ meruisse coro-
næ. Ex supradictis apparet quomodo intelligenda sit lex unica De athletis,
libro decimo Codicis. Cæterùm musicis agonibus, id est scenicis, præerant
D critæ, id est iudices, à quibus Critici poëmatum iudices dicti sunt, quales *Critici.*
Aristarchus & Aristophanes grammatici fuerūt, de quibus Fabius libro de- *Cap. 1.*
cimo, Apollonius, inquit, in ordinem à grammaticis datum nō uenit, quia
Aristarchus atque Aristophanes poëtarum iudices, neminem sui temporis
in numerum redegerūt. Et in primo, Iudicio quidem ita seuerè sunt usi ue- *Cap. De grammatica.*
teres grammatici, ut non uersus modò censoria quadam uirgula notare, &
libros qui falsò uiderentur inscripti, tanquam subdititios summouere fami-
lia permiserint sibi: sed auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino
exemerint numero. Gymnicis agonibus præerant Brabeutæ, qui & Masti- *Brabeutæ.*
E gonomi & Rhabduchi dicuntur à Græcis, auctoribus Polluce & Suda: La- *Mastigonomi.*
tinè designatores ab Vlpiano dicuntur. Legendum igitur hîc, designatores *Rhabduchi.*
quos Græci brabeutas appellant, sic enim in antiquo exemplari legimus li-
teris pseudogræcis, ut ab imitante exaratis. Tranquillus in Nerone, Luctaba- *Cap. 53.*
tur assiduè, nec aliter certamina gymnica Græcia tota spectauerat, quàm bra
beutarum more in stadio humi assidens: ac si qua paria longius recessissent,
in medium manibus suis protrahens. Brabeutæ à uerbo brabeuo dicti sunt,

quod constituere & arbitrari significat. Isocrates in Panegyrico, ἐν μὲν γὰρ τῇ F
κληρώσει τὴν τύχην βραβεύειν, In sortitione enim fortunā omnia arbitrari & con-
Brauium. stituere. Inde brabium, quod & brauium dicitur, præmium Hieronicarum,
hoc est corona: ut apud Apostolum ad Corinthios, Omnes quidem currūt,
βραβεῖον. unus uerò brabium capit, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον. Athlothe-
Athlothetæ. tæ etiam in gymnicis ludis dicti, ut agonothetæ in musicis, hoc est curato-
Agonothetæ. res constitutorésque certaminum, iidem scilicet qui brabeutæ. Arcadius in
Mastigophori. lege ultima De muneribus & honoribus, Mastigophori quoque, qui ago-
nothetas in sacris certaminibus comitantur. Quo in loco anothetas corru-
ptè in uulgatis exemplaribus legitur. Agonothetæ & athlothetæ Decemui- G
ri erant sacris certaminibus præpositi, ut inquit Pollux. Eorum autem uiato-
res mastigophori dicuntur à flagris quæ gestabant, quasi flagriferi. Videa-
Designatores mus cur designatores dicti sint Latinè, quos Græci βραβευτὰς appellant. Desi-
Designare. Act.1. Sce.2. gnare (inquit Donatus in Adel.) est rem nouam facere, in utranque partem:
id est & bonam & malam. Etenim designata, rectè & prauè facta dicebātur.
Inde illud Terentianū, Nam illa quæ antehac facta sunt, omitto: modò quid
designauit! fores effregit, atque in ædes irruit alienas. Nam & designatores,
inquit, dicti, qui ludis funebribus præsunt: credo ob eam causam, quod in
ipsis ludis multa fiant noua & spectanda, ut turba retineatur. Idem, Puto au- H
tem designationem, contractionem cōductionémque populi in unum in-
telligi. Hoc enim cōtingit ei, qui aliquo flagitio populi in se oculos oráque
conuertit, & spectaculo est uulgo: queādmodū designatores, qui ludis fune-
bribus multitudinē retinent. Apuleius libro octauo de Asino, Infit uaticina-
tione clamosa conficto mēdacio semetipsum incessere atq; criminari, quasi
contra fas sanctæ religionis designasset aliquid: & insuper iustas pœnas no-
Non procul ab initio. xij facinoris, ipse de suis manibus exposcere. Idem lib. decimo, Post dies plu-
Lib.1. epistola 5. sculos ibidem designatum scelestum & nefariū facinus memini. Horatius,

Quid non ebrietas designat? operta recludit: I
Spes iubet esse ratas: ad prælia trudit inermem.

Designat, τί ἡ μέθη οὐ καινοτομεῖ; Designare etiam est ἀποδεικνύναι καὶ παρασκευάζειν
καὶ ποιεῖν. Cicero in primo de natura Deorum, Anaxagoras primus omnium
rerum descriptionem & modum, mentis infinitæ ui ac ratione designâri &
confici uoluit. Idem alibi, Non intelligens cœlum mundi esse partem, quem
alio loco ipse designarit deū: id est ὃν ἀπέδειξε καὶ ἐποίησε θεόν, & designatio ἀπό-
δειξις ἢ παρασκευὴ καὶ ποίησις. Idem Cicero in eodem, Requiro ministros, machi-
nas, omnem totius orbis designationem atque apparatum. Et de diuinatio-
Lib.1.140. ne quodam loco, Neque enim ignorant dij ea quæ ab ipsis constituta & de- K
signata sunt: hoc est ἀποδεδειγμένα καὶ παρεσκευασμένα, uel potius eo in loco pro
προωρισμένα ponitur, quæ uulgò prædestinata dicuntur. de signis enim rerum
futurarum ibi loquitur. Designati autem consules uel prætores sunt ἀναδεδει-
γμένοι & ἀποδεδειγμένοι. Sūt qui designatores esse putēt (& rectè nostra quidem
sententia) eos qui constituendæ funebri pompæ, aut etiam cuicunque præ-
sunt, unicuique incedendi locum ordinémque præscribētes: simili ferè mu-

Ex titulo, De iis qui notantur infamia.

nere

A nere eorum qui Romæ magiſtri cæremoniarũ uocãtur: qui etiam Taxlarchi dici poſſunt. Cuius ſignificationis exemplũ inuenimus apud Plautum, qui deſignatores ludorum ſcenicorum uocat his uerbis in prologo Pœnuli, Magiſtri cæremoniarum. Taxiarchi.

- neu lictor uerbum aut uirgæ mittiant,

Neu deſignator præteriens obambulet,

Neu ſeſſum ducat, dum hiſtrio in ſcena ſiet.

Propterea Vlpianus brabeutas nõ iudices & agonothetas intellexiſſe uidetur, ut Tranquillus in loco ſupradicto: ſed maſtigonomos & rhabduchos, qui uirgas geſtantes, ſpectatores (ut fit) in officio continent in ſpectaculis,
B præſertim cum ipſi inter miniſteria nominentur. Sudas tamen rhabduchos, ῥαβδοῦχοι. id eſt uirgas geſtantes, etiam pro iudicibus intelligi uoluit, ut fortaſſe deſignatores utrunque munus obire ſolitos exiſtimare poſſimus, iudicandi arbitrandíque ludorum rationem, & ſpectatoribus moderandi uirgarum terriculo. Verumenimuero quod paulò antè in fine legis ſecundæ dicitur, omnes in ſcenam propter præmium deſcẽdentes, famoſos eſſe, mirari quiſquam iure poſſit quomodo intelligendum ſit: an quòd in ſcenam ambitioſa oſtentatione prodeuntes, infames non ſint? Auguſtinus libro ſecundo de Cap. 11. Ciuitate dei, docet artem omnem ſcenicam probroſam Romæ fuiſſe, atque
C etiam omnes ſcenicos Cenſoria nota tribu moueri ſolitos. apud Græcos uerò etiam in honore, nec eo quidem paruo, habitos. Liuius tribu moueri ſolitos eſſe ait libro ſeptimo ab urbe condita circa principium. Nos certè hũc locum in compendio iuris ciuilis, quod eſt Romæ in bibliotheca Pontificis per indicis ſeriem ordine alphabeti ſermone Græco compoſitum, in hæc uerba legimus, ὅτι πάντες οἱ διὰ κέρδος εἰς ἀγῶνα κατιόντες ἄτιμοί εἰσι, καὶ οἱ διὰ φιλοτιμίαν ἐπὶ σκηνῆς προϊόντες. οὐκ ἔστι δὲ παιγνικὴ τέχνη ἡ τῶν ἀθλητῶν, καὶ τῶν ἄλλως ὑπουργούντων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσιν, Quòd omnes qui quæſtus gratia in certamen deſcendunt, infames ſunt, ſimul qui in ſcenam per ambitionem prodeunt. uerùm ludicra
D athletica ars non eſt, nec eorum qui quouis modo ſacris certaminibus ſubſeruiunt. Hæc igitur ſemel de ludis & agonibus antiquorum dicta ſint, non modò ad hunc locum pertinentia, ſed & ad alia multa, & Pandectarum, & Codicis Iuſtiniani. Quibus tamen & alia addemus, ſiquando locorum interpretandorum ratio id tulerit.

Ex l. Non debet, in titulo, De dolo malo.

Sed nec humili aduerſus eũ qui dignitate excellit, debet dari: utputa plebeio aduerſus Conſularem præceptæ auctoritatis.) Præceptæ, inquit Accurſius, id eſt præ aliis acceptæ. Ego uerò non præceptæ, ſed receptæ legendum
E affirmauerim, ea coniectura ductus, quòd nemo unquam Latinus aliter locutus eſt. Receptum enim id dicitur, quod à pleriſque prudentium approbatum eſt. Fabius in primo, Cædi uerò diſcipulos quanquam & receptum ſit, & Chryſippus non improbet, minimè uelim. Et libro ſecundo, Libera enim uel contra receptas perſuaſiones rationem ſequenti ſententia eſt. Et rurſus in undecimo de Chironomia oratoria loquens, Auerſo pollice demonſtrare aliquid, receptum magis puto, quàm oratori decorum. Dicitur & ab Receptum. Cap. Traditio ſibi puero. Cap. 9. Cap. ult.

Lib.5.ca.10. eodem, in mores aliquid teceptum esse, pro eo quod Græci dicunt εἰς τὸν βίον παραδεῖχθαι. Inde tecipete pro approbare. Idẽ libro octauo de Metonymia loquens, Ex eo quod continet, id quod continetur, inquit, usus recepit: ut Bene moratas urbes, & Poculum epotum, & Seculum fœlix. Inde ius moribus receptum, ut alibi diximus. F

Retipere. Cap.6. In moribus receptum, & in mores.

Ex lege prima, De minoribus.

Et ideo hodie in hanc usque ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur, nec antè rei suæ administratio eis committitur. Hunc locum Accursius ita intelligendum putauit, duntaxat ut gestum ab adolescẽtibus ratum sit non enim cogi adultos curatorem accipere, ut libro ptimo Instit. cauetur, in titulo De curato. Ego autem in hoc loco hærere soleo, moueórque testimonio Capitolini, qui in Marco Philosopho (qui diuus Marcus uocitari in iure solet) ita inquit, Prætorem tutelarem primus fecit, cum antè tutores à Consulibus poscerentur. De curatoribus uetò, cum antè non nisi ex lege Lectoria, uel propter lasciuiam, uel ptoptet dementiam darentur, ita statuit, ut omnes adulti curatores acciperent non redditis causis. G

Ex lege tertia, in. §. Minore. eodem in titulo, de bisexto.

Nam id biduum pro uno die habetur, & postetiot dies Calendarum intercalatur) id est, ut inquit Accursius, de medio tollitur, ut pro die non computetur. Intercalare interserere est, si Macrobio credimus: & mensis Februarius intercalaris ob hoc dicitur, quòd ei dies unus interseritur: diésque ipse insititius intercalaris Latinè dicitur, & Græcè ἐμβόλιμος, atque etiã ἐμβολιμαῖος eadem ratione: & ἐμβολισμὸς intercalatio. Quanquam apud antiquos præsertim Græcos non eadem ratio intercalationis erat, id quod Libanius docet in argumento orationis Demosthenis, quæ κατ' Ἀνδροτίωνος inscribitur, & apud nos Macrobius: apud eos enim & dies & menses non intercalares dicti sunt, sed exhæresimi, id est exemptiles: propterea sic dicti, quòd ex mẽse eximi solebant, ut annus cum solis ac lunæ tatione congtueret. Ciceto in Verrẽ acti. tertia, Cõsuetudo Siculorum est, cæterorúmque Gtæcotum, quòd suos dies mensésque congruere uolunt cum solis lunæque ratione, ut nonnunquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut summum, biduum ex mense, quos illi exhæresimos dies nominant. Intercalare igitut, interponete est & inserere, quod Græci ἐμβάλλειν dicunt, & παρεμβάλλειν. Vnde quod Elianus de aciebus instruendis παρεμβολὴν appellat, Theodotus eius interpres intercalationem dixit. Est autem huiusmodi intetcalatio in re militari, cum inserimus per directum intetuallis præpositorum militum aliquos ex iis quos postponi placuerat. Sensus est autem in hoc loco, etiam si bisextili anno & intercalari die natus est minor, id est sexto Calendas Martij, qui dies est quartus & uicesimus Februarij, nihilominus maiorẽ censeri anno quinto & uicesimo eodem die & momento, quippe sextus dies Calendarum pro uno die cedit. Posterior enim dies Calendarum intercalatur, id est posterior dies bidui (quod biduum pro sexto die Calendarum cedit) intercalari inserique fingitur, nõ prior, sicque cum priore in unũ diem confundi. Malè igitur Accursius H I K

Intercalare. Intercalarius mensis. Embolismos. Exhæresimi dies. Verr.4. ἐμβάλλειν. Παρεμβάλλειν. Παρεμβολή. Intercalatio.

A Accurſius & inſcitè intercalare de medio tollere interpretatus eſt, cum ſit nõ eximere, ſed inſerere interponereque. Proinde nec ſenſum huius loci ſatis aſſecutus eſſe uidetur.

Ex l. Minor, eodem titulo.

Dum ea quæ pro cauſa ſunt dicta non allegat.) Accurſius hunc locum quadrupliciter interpretatur, & in eodem tamen luto, ut aiunt, hærere mihi uidetur. Ego uerò inuerſum textum arbitror, qui ſi rectè legatur, dilucidius apparebit, hoc modo, Dum ea quæ pro cauſa ſunt, non dicta allegat: id eſt Haloander legit ut Bud. reponit.
dum omiſſa eſſe cauſatur ea quæ cauſæ conductura erant. Accurſius uerò
B quemcũque textum arripuit, tuendum ad extremum arbitratur, etiam pugnante loquendi conſuetudine, ut cum dicta pro diceda ab Vlpiano uſurpatum eſſe credi ſibi uoluit, & alibi præſtitum pro præſtandũ. Cum interim multa comminiſcẽdo, tam fœdè ſeſe implicet in huiuſmodi mendis, quàm mus in pice ſolet, ut Græci in prouerbio dicunt. Cæterùm allegare pro in Allegare.
medium afferre, & uoce nũcupare, uerbum eſt poſt Ciceronem (ut opinor) receptum. Quintilianus de exordio loquens: Nam tum dignitas eius allegatur: tum commendatur infirmitas. Lib. 4. cap. 1. Idem, Sed ſi laudem eius ad utilitatẽ noſtræ cauſæ coniunxerimus, ut allegemus pro honeſtis dignitatem illi ſuam, Ibidem.
C pro humilibus iuſtitiã. Tranquillus in Aug. Cum Lectorius adoleſcens patritij generis, in deprecanda grauiore adulterij pœna, præter ætatem atq; natales, hoc quoque patribus conſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem ac uelut æditum ſoli, quod diuus Auguſtus naſcens attigiſſet. Cap. 5. Plinius Proculo, Adhibes preces, allegas exemplum. Lib. 3. epiſtola 15. hoc Cicero nõ allegare, ſed proferre appellat, ut lib. de Inuentione poſter. Proferre. Oportebit eum igitur, qui ſibi ut ignoſcatur poſtulabit, commemorare, ſiqua ſua poterit beneficia: & ſi poterit, oſtendere ea maiora eſſe, quàm hæc quæ deliquerit, ut plus ab eo boni quàm mali profectum eſſe uideatur. Deinde maiorum ſuorum beneficia, ſiqua extabũt,
D proferre. Idem, Deinde cæteros proferre oportebit, quibus maiora delicta conceſſa ſunt. Quod ex more Græcorum tranſlatum eſt, qui προφέρειν id dicunt, hoc eſt προτείνειν, προβάλλεσθαι, δικαιολογεῖσθαι. Quare & in iudicio prolata dici poſſunt τὰ δικαιολογήματα. Et allegare citareque leges, eſt Ciceroni proferre, ut in eodẽ libro, Deinde poſtulabit ut legem, qua lege fecerit, proferat. Et pro Sylla, Multa mea in ſe, nonnulla etiam ſua in me proferebat officia. In Philip. ſecunda, Quid prandiorum apparatus? quid furioſam uinolentiam tuam proferam? Plinius ad Traianum utroque eodem in loco uſus eſt, de Lib 10. epiſtola 58.
Archippo Philoſopho: Ille nihil proferebat, quo reſtitutum ſe doceret: alle-
E gabat tamen pro reſtitutione libellum à ſe Domitiano datum. Prætendere autẽ, eſt cauſari, προφασίζεσθαι, σκήπτεσθαι. Prætendere. Cicero in Vati. Tu qui te Pythagoricum ſoles dicere, & hominis doctiſſimi nomen tuis immanibus ac barbaris moribus prætendere. Quintilianus de falſis Philoſophis, Sed uultum & triſtitiam, & diſſentientem à cæteris habitum peſſimis moribus prætendebant. In præfat. lib. 1. Liuius in tertio, Appius decreto præfatus, quàm libertati fauerit, eam ipſam legem declarare, quam Virginij amici poſtulationi ſuæ prætendant.

Obtendere. hoc est obtendant. Quintilianus, Hi sunt enim qui suæ imbecillitati, sani- F
Lib.12.ca.10 tatis appellationem, quæ est maximè contraria, obtendant: & obtentus πρό-
Allegatio. φασις, πρόσχημα, prætextus, color. Allegare autē Ciceroni est summittere, & de-
Verr.3. precatores mittere, ut in Prætu. urbana, Petit à me Rabonius, & amicos alle-
gat: facile impetrat. Et allegatio in eadem, Cum sibi omnes ad istum allega-
tiones difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos uiderent: id est
Verr.3. amicorum intercessiones, τῶν φίλων ὑποφωνήσεις. Idem in eundem Verrem, O
dij immortales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi le-
Verba post ætatem Ciceronis in usum frequentē recepta. gationem expugnauit? ποίαις παραγγελίαις. Multa sunt huiusmodi uerba uo-
cabuláque, quæ post Ciceronem in usum frequentem recepta sunt, ut quidē G
ipse arbitror: quorum quædam hic enumerabo, quæ in mentem mihi uene-
runt. Suggillare, pro pudorem & existimationē lædere. Vlpianus, Si famosa
Suggillare. In l. Sed si hac lege. ff. de in ius uocando. actio non sit, uel pudorē non suggillet. Et suggillatio maiestatis Plinio lib.7.
λωβᾶν, προπηλακισμός. quo etiā uerbo Valerius sæpe usus est. Et Liuius lib.8. Vi-
Cap.45. ros domi militiæque spectatos, primis annis suggillatos, repulsos, risui patri-
bus fuisse. καθυβρισμένους, κεκωλυμένους, ἐφυβρισμένους, προπηλακισμένους. Cicero ad Atti-
Epistola ult. cum libro primo, Auli filius ita se gerit, ut eius consulatus, non consulatus
sit, sed Magni nostri ὑπώπιον. Græcè dixit, quod Plinius suggillatum sæpe uo
Incessere. cat. Incessere, pro lacessere, insectari, molestiam exhibere, conturbare: nunc H
Deca.1.lib.8. datiuo, nunc accusatiuo iunctum. Liuius, Tanta cura patres incessit, ut pari-
Decad.4.li.7 ter eam susceptam neglectámque timerēt. Idem, Timor incessit Liuium, ne
In coniurat. Catil. auxiliares circunuenirentur. φόβος εἰσελήλυθε Λιβίῳ. Sallustius, Mulieribus inso-
litus timor incesserat: ut Virgilius lib.4. Georg.

> Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
> Regibus incessit magno discordia motu)
> Continuóq; animos uulgi, &c. de apibus loquitur. Idē lib.1. Georg.
> Nec tibi regnandi ueniat tam dira cupido.

Lib.10.ca.1. sub finem. Quintilianus de Seneca, Sed potioribus præferri eum non sinebam, quos il- I
Exprobrare. le non destiterat incessere. λόγῳ βάλλειν, προπηλακίζειν. Exprobrare ἐλέγχειν, cum re
fit exprobratio, non uerbis: ut Seneca, Non te fœcunditatis tuæ, quæ expro-
braret ætatem, puduit. τὸ τὴν ἡλικίαν ἐξελεγχούσης. Liberi enim grandiores coar-
guunt matrem non esse iuuenem. Sic Plinius iunior, sic Tacitus, sic Tran-
Pro Rabirio perduell. reo. quillus usi sunt. Cicero coarguere & arguere id uocat. Pro Sylla, Illum mul-
torum literæ ac nuncij coarguerunt. Pro Rabir. Non intelligis quos homi-
nes, & quales uiros mortuos summi sceleris arguas? Dicitur & ab eodem re-
futare & refellere, ut in libro 2. de Finibus, Ita enim uiuunt quidā, ut eorum
Prætexere. uita probetur, refellatur oratio. Prætexere pro obtendere, προφασίζεσθαι, colo- K
Aeneid.4. rem quærere. Virgilius, Non tamen Anna nouis prętexere funera sacris Ger-
Prouocare. manam credit. Et prætextum pro obtentu. Prouocare pro uincere. Quinti-
Cap.1. In prœmio lianus in decimo, Elegia Græcos quoque prouocamus. Plinius lib.33. Acces-
sit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit ho-
mo naturam prouocare. Quo modo intelligi potest illud Lucani in nono,

> – Cogit tantos tolerare labores
> Ex lege, Minor, titulo de Minoribus.

Summa

A Summa ducis uirtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni fortunam prouocat hora.

Facere ad stomachum, & similia. Martialis in Xeniis, Prætereas, si quid non *Facere ad stomachum, & similia.*
facit ad stomachum. Dioscor. ποιεῖ δὲ πρὸς ὑδρωπικούς. Quintilianus in decimo,
Nec uersicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, uestem be- *Cap. 1.*
ne ad forensem puluerem facere. id est accommodatam esse. Seneca de Trā-
quil. uitæ, Quorundam parum idonea est uerecundia rebus ciuilibus, quæ *Lib. 1. cap. 4.*
* promptam frontem desiderant: quorundam contumacia non facit ad au- ** firmam*
lam. id est incōmoda est & inepta. Auspicari pro incipere & aggredi, utiq; *Auspicari.*
B Plinius, Tranquillus, Seneca utuntur, & Liuius ut opinor quodam loco, pro
quo Græci κατάρχεσθαι, ὁρμᾶσθαι, ἐνάρχεσθαι, ἐπιβάλλεσθαι, ὑπάρχειν, ἐνίστασθαι dicūt. Nus-
quam Cicero in ea significatione. Appetere pro instare, aduentare. Liuius, *Appetere.*
Iam nox appetebat, cum Thraces prælio decedunt. Curtius libro nono, Et fa *Decad. 4. lib. 8.*
tum iam, cuius ineuitabilis sors est, appetebat. Cæsar lib. sexto belli Gal. Iám-
que dies appetebat septimus, quem ad diem ad impedimenta Cæsar reuerti
statuerat. Nusquam autem Cicero, quod meminerim usus est. Tolerare pro *Tolerare.*
ἀντλῶ, & uitam quoquo modo agere, & per inopiam traducere & proroga-
re Cæsar non semel dixit, ut libro tertio de bello ciuili, Libēter etiam ex per-
C fugis cognoscebant, equos eorum tolerari: reliqua uerò iumenta interiisse.
Et rursus, Erat summa inopia pabuli, adeò ut foliis ex arboribus strictis, & te-
neris * arborum radicibus contusis equos alerent, & cogerentur iis rationi- ** arundinum*
bus equitatum tolerare. id est, in summa pabuli inopia alere, ἐπιπονουμένως θρέψαι.
Tacitus, Multos militia, quosdam exercendis agris tolerare uitam. Hoc est
διακαρτερεῖν ἑαυτοὺς γεωργίας ἐπιμελοῦντας. Terentius lana ac tela uictum quæritans *Andr. Act. 1.*
dixit, συλλεγομένη τὸν βίον, τυχόντως τὸν βίον πορίζομένη, ὅπως δύναιτ᾽ οὕτω διαζῶσα, uel τὸν βίον *Scen. 1.*
ἐργαζομένη. Columella libro septimo, Pinguis, & cāpestris situs proceras oues *Cap. 2.*
tolerat: gracilis, & collinus quadratas, διακαρτερεῖ. Plinius libro septimo, pro *Cap. 20.*
D uno spiritu currere dixit, Nunc quidem in circo quosdam centum sexagin-
ta passus tolerare nō ignoramus. ἀπνευστὶ τρέχειν, uel quod illi dicunt, πρὸς τὸν δρό-
μον καρτερεῖν, uel ἐν τῷ τρέχειν καρτερεῖν, unde & ἀποκαρτεροῦντες dicti, qui inediam
ad exitum usque tolerāt. Quintilianus in octa. ἀποκαρτερήσαντα luxuriosus simu- *Cap. 5.*
lauit. Vnde ille apocarteros apud Ciceronem libro primo Tuscul. Imputa- *Imputare.*
re pro exprobrare, & præmium reposcere. Tacitus lib. undeuicesi. Reip. haud
dubiè intererat Vitellium uinci: sed imputare perfidiā non possunt, qui Vi- *In fine.*
tellium Vespasiano prodidere, cum à Galba desciuissent. id est, speciosè nō
possunt à Vespasiano gratiam reposcere perfidiæ suæ. Idem lib. 17. Non tamē
E quisquam in modum concionis, aut è suggestu locutus: neque enim erat
adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius aderat, non compe-
scere ruētes ausus. Id est, nondum erat quisquam in locum Galbæ designa-
tus aut destinatus imperio, à quo inire gratiam uiderentur ob defectionem
à Galba, ἵνα χάριτά τινι ἐνδείξασθαι δύναιτ᾽ ἄν. Trāquillus in Tyber. Nurū Agrip- *Cap. 53.*
pinam, Pandatariam relegauit: cōuiciantíque oculum per Centurionē uer-
beribus excussit. Imputauit etiam quòd non laqueo strangulatam in Gemo-

Cap.36. nias abiecerat.Idem in Nerone, Cum quidam crimen ultro faterentur,non- F
nulli etiam imputarẽt,tanquam aliter illi non possent, nisi morte,succurre-
Cap.1. re dedecorato flagitiis omnibus.Plinius lib.undetricesi.Stertinius imputauit
principibus,quòd quingenis sestertiis contẽtus esset. χαρίζεσθαι ἔφη.Sic Plinius
Breuiare. iunior in Panegy.Imputanti similis.ἐλλογιζομένῳ ἐοικώς.Breuiare etiam Cice-
ro non utitur,quod meminerim, quo Quintilianus sæpe usus est. Figura-
Renunciare. re uerbo rarissimè usus est,eiúsque compositis. Renunciare pro nuncium
Cap.7.penè remittere,& salutem ultimùm dicere, Cicero nunquam dixit.Quintilianus
in principio. in decimo,Mea quidem sententia ciuilibus officiis renunciabit. Impone-
Imponere. Visere. re pro fallere. Visere pro uidere, quo Liuius & Plinij duo usi sunt,& alij: G
seu pro ad uidendum adire,uel uidere cupere,ut in Verrem de simulachro
Verr.6. Dianæ,Colebatur à ciuibus,ab aduenis uisebatur.Alibi, Propter hoc unum
Visendus. uisuntur Thespiæ.hoc est ἱστοροῦνται. Et uisendus.Idẽ, Nihil Syracusis quod
Verr.6. Subscribere. magis uisendum putaretur. Subscribere pro fauere,& astipulari & assenti-
Lib.3.cap.4. ri,Cicero non usus est.Celsus de Asclepiade loquẽs, Vlterioribus diebus cu-
bantis etiam luxuriæ subscripsit, primis uerò tortoris uicem exhibuit. Mar-
cel.in.l.Non aliter,supra,De adoptio. Non aliter enim uoluntati eius qui ar-
rogare pupillum uolet,etiam si causam eius ob alia probabit, subscribendũ
erit. συγκαταθετέον. Traianus ad Plinium:Tuo tamẽ desiderio subscripsi.Co- H
Lib.1.cap.2. lumella,Quòd si uoto fortuna subscribet, agrum habebimus salubri cœlo.
Liuius libro decimo ab urbe, Subscripsit orationi eius consul: id est fauit,
adiuuit.Et subscriptio,approbatio, astipulatio, ut Græcè ὑπογραφή. Subscri-
bere uerò cum accusatiuo est causam sententiæ testari & addere.Cicero pro
Cluen.Video igitur Iudices, animaduertisse Censores in Iudices quosdam
illius consilij Iuniani,cum istã ipsam causam subscriberent.Idem, Nam hæc
quidem quæ de iudicio corrupto subscripserũt,quis est qui ab illis satis co-
gnita & diligenter iudicata arbitretur? In Marcum Aquilium, & in T. Gut-
Subscriptio. tam uideo esse subscriptum. Et subscriptio pro censura. Idem, Ne subscri- I
ptio censoria non minus calamitatis ciuibus,quàm proscriptio acerbissima
Subscriptor. possit afferre. Subscriptores etiam erant aduocati,& adiutores patronorum
in causis:qui etiam tanquam custodes patronorum adhibebantur, ne cor-
rupti præuaricarentur. Qui defendit alterum in iudicio, inquit Asconius,
Patronus. aut patronus dicitur,si orator est:aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut præ-
Aduocatus. sentiam suam commodat amico : aut procurator, si negocium suscipit: aut
Procurator. Cognitor. cognitor,si præsentis causam nouit,& sic tuetur ut suam. Cicero in Diuina-
tione,At uenit paratus cum subscriptoribus exercitatis & disertis.Est tamen
hoc aliquid,tametsi nõ est satis:omnibus enim rebus is qui princeps in agẽ- K
do est,ornatissimus & paratissimus esse debet.Subscribere etiam est iudiciũ
Epistola 1. dictare,quasiq; dicã scribere, ut Cicero loquitur. Plinius libro quinto epist.
Post hoc ille cum cæteris subscripsit centumuirale iudicium, mecum non
subscripsit. Appetebat dies iudicij : cohæredes mei componere rem cupie-
bant.Idem,Scis te non subscripsisse mecũ,& iam biennium transisse, omniá-
Despondere animum. que me usu cepisse. Despondere animũ,apud Ciceronem, ut opinor,nus-
Ex lege,Minor,titulo de Minoribus. quam

A quam legitur, pro eo quod Græci dicunt ἀπεγνωκότως ἔχειν, θανατᾶν, ἀπηχθημένως πρὸς τὸ ζῆν διακεῖσθαι, hoc eſt deplorata ſpe uitæ eſſe, tædio lucis affectum eſſe. Plautus in Menæch. Pater eius poſtquam perdidit puerum, animũ deſpondit. τοῦ βιῶναι ἀπέγνω, ἀλύειν ἤρχετο. Idem alibi, Quæſo hercle animum ne deſpõde. Vtuntur Varro, Liuius, & Columella. Faceſſere pro concedere & abire, quo Terentius & Liuius uſi ſunt, puto Ciceronem nõ uſum, uel rariſſimè. Fragrare non memini apud eundem me legiſſe, cum apud Virgilium legatur, Redoléntque thymo fragrantia mella. Non quiritare aut quiritari pro κωτιλίζειν, & στενάζειν, quo & Varro, & Plinius iunior, & Quintilianus uſi

In prologo.

Faceſſere.

Fragrare.

Lib. 4. Georg

Quiritari & queritari.

B ſunt. Apud Liuium lib. 9. de bello Macedo. queritari legitur, Ne uox queritantis audiretur. Et lib. 10. Si comploratione nocturna excitus mihi queritãti interueniſſes. Candidus apud omnes ferè præter Ciceronem, eſt qui à Græcis εὐγνώμων, ἁπλοϊκός, χρηστός, ὑγιὴς τὴν γνώμην, & ἀφελὴς dicitur. At Cicero Græcè maluit dicere ad Atticum ſcribens, Illud de geſtu hiſtrionis tu ſceleſtè ſuſpicaris: ego ἀφελῶς ſcripſi. Sũt & permulta quibus uti noluit, uel nõ auſus eſt: ut refragari uerbo, quo tamen Liuius uſus eſt, pro ἀντιπράττειν καὶ ἀντιπολιτεύεσθαι. Et Quintilianus, & Plinius iunior conſumatum pro abſoluto omnes præter eum dixerunt. Quintilianus in prefatione, Eſt certè aliquid conſumata elo-

Candidus.

Lib. 6. epiſt. 1.

Refragari.

Conſumare.

C quentia, ἀπηρτισμένη πάντη πάντως πλάσις. Præſumere Quintilianus, & æquales eius dixerunt, quod Cicero & eius ætas dixit præcipere: ut præſumere cogitatione, quod nondum uſu habeas, Quintilianus, & Plinius Octauio, Vt tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te præſumo. Et præſumere ſpe, προεπελπίζειν. Et præſumptiones Quintiliano libro nono, id eſt ἀντιλήψεις. Cicero in primo Officiorum, Illud etiam ingenij magni eſt, præcipere cogitatione futura: & aliquanto antè conſtituere, quid accidere poſſit. Liuius, Quanquam famâ prius præcepta res erat. Idem, Spem uniuerſę uictoriæ, tentato paulatim euentu certaminum, præcipere. Cæſar in ſeptimo, Quoniam

Præſumere.

Præcipere.

Lib. 2. epiſtola 10.

Præſumptiones.

Decad 1. lib. 4.

D hæc uſu uentura opinione præceperat. προειλήφει. Grauari pro ægro animo aliquid facere uel ferre, cũ accuſatiuo Cicero nõ dixit, niſi me fugit. Quintilianus in quarto, Præterea in omni partitione eſt utique aliquid potentiſſimum, quod cum audiuit iudex, cætera tanquam ſuperuacua grauari ſolet, τ' ἄλλα βαρύνεσθαι εἴωθε. Plautus in Milite, Oro & quæſo, ut eius mihi ſit copia: quod cupiam, ne grauetur. Vtitur & Virgilius. Infeſtare, Plinius, Celſus, Tranquillus, & alij dixerunt pro ἐνοχλεῖν, ἐπηρεάζειν, κακουργεῖν, λυμαίνεσθαι, quod apud Ciceronem non legitur. Boni conſulere, quo & Fabius, & Plautus, & Seneca utuntur, pro in bonam partem interpretari, & benigne iudicare, Ci-

Grauari.

Cap. 5.

Act. 4. Sce. 6.

Infeſtare.

Boni conſulere.

E ceroni uidetur non placuiſſe. Quintilianus in præfatione ſexti, Boni autem conſulere noſtrum laborem, uel propter hoc certum eſt, quòd in nullũ iam proprium uſum perſeueramus, εὐλογιστεῖν μέν τοι πρὸς τὰ ἡμῖν πεπονημένα, οὐχ ὑγιές. Gliſcere etiam apud eundem non legitur, niſi me fefellit obliuio: quo Liuius & Virgilius pro augeri uſi ſunt. Quidam ἀντὶ τοῦ εὐθηνεῖν καὶ ἐπαυξᾶν utuntur, & πληθύειν. Idem pro ſubſtantia naturam ſemper dixit, nec eſſentiam: id eſt οὐσίαν καὶ αὐθυπόστατον. Quo modo & Græci φύσιν pro ſubſtantia dicũt: ut Ari-

Gliſcere.

Subſtantia.

stoteles in quarto τῶν μετὰ τὰ φυσικά, naturæ significationes exponens, his uer- F
bis significat, μεταφορᾷ δ' ἤδη καὶ ὅλως πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται διὰ ταύτην, ὅτι καὶ ἡ φύσις
οὐσία τίς ἐστιν. Non potest naturæ uocabulo id omne exprimi, quod ipse οὐσίαν uo
cat, ut ex eodem libro & sexto apparet eiusdem tractatus. Quare hac dictio-
ne substantia, lingua latina carere non potest. Quare Quintilianus non ue-
recundè usus est. Nam & substare uerbo Cicero non abstinuit, ut in Topi-
cis, Non esse rursus ea dico, quæ tangi demonstrarique non possunt, cerni ta-
men animo atque intelligi possunt: ut si usucapionem, si tutelam, si agnatio-
nem definias: quarum rerum nullum substet quasi corpus. hoc est substan-
Trāslatitius. tia sit. Vbi in aliquibus exemplaribus subest legitur. Translatitium Cicero G
ἀντὶ τοῦ ἐπεισάκτου, & aliunde sumpto dicere solet, ut edictum translatitium in
Prætura urbana, & translatitium caput legis ad Atticum. Recentiores autem
translatitium dicunt ἀρχαῖον, ὡς τὸ τυχόν, ἐγκύκλιον, & quasi triuiale, usitatum, obso-
letum. Huius etiam nomenclaturæ sunt nouissimus, ciuilitas, id est πολιτική.
Principalis pro primario, uniuersalis, uisibilis, intelligibilis, sensibilis, possi-
Pullatus. bilis, genuinus, id est αὐτοφυής, causidicus, legalis, id est νόμιμος. Pullatus pro ple
beio, ut pullata turba, ὁ ἁπλῶς ὄχλος καὶ συρφετώδης, quo omnes post eum usi sunt.
Deprehendi. Deprehendi pro æstuare dubitatione, conturbari, labascere, hærere. Quin-
Deprehēsus. tilianus de patronis qui causam non satis cognouerunt, Deinde (inquit) de- H
Lib. 12. ca. 8. prehenduntur: & causam quam ex suis litigatoribus discere noluerunt, ab
aduersariis discunt, διαπορῶνται. Idem, Vt parua quædam animalia, quæ in an-
gustiis mobilia, in campo deprehendūtur, id est, ἀπορῶνται, & non habent quò
confugiāt, inopia præsidij anguntur. Significat etiam ex tempore & nec opi-
Epistola 2. natò aliquid cogi agere. Plinius Arriano, libro sexto episto. Quid enim iu-
cundius, quàm sub alterius inuidia, quandiu uelis, & in alieno auditorio,
quasi deprehensum, commodè dicere? καθάπερ αὐτοσχεδιάζοντα λέγειν. Quinti-
Cap. ult sub finem. lianus in decimo, Scribendum ergo quoties licebit: si id non dabitur, cogi-
tandum: ab utroque exclusi, debent tamen adniti, ut neque deprehēsus ora- I
tor, neque litigator destitutus esse uideatur. Ab eodem deprehensi testes di-
Cap. 7. cuntur, titubantes in testimonio dicendo, quos uariare uocamus. In quin-
** diuersæ * inducuntur.* to, Turbantur enim (inquit) & à patronis * aduersæ partis * deducuntur in la
Exemplum. queum: plúsq; deprehensi nocēt, quàm firmi & interriti profuissent. Exem-
Lib. 15. plum pro pœna & supplicio. Tacitus de Christianis, Vnde, quanquā aduer-
Decad. 4. li. 8 sus sontes, & nouissima exēpla meritos, miseratio oriebatur. Liuius, Omnia
belli exempla edita in se, cædibus, ruinis, incendiis, direptione urbis. Sic Ari-
stid. πάντα τὰ ἔσχατα ἀπειλῶν. Cur id in usum uenerit apud antiquos, docet Gel
Cap. 4. lius libro sexto. Quibusdam uerbis idem Cicero rarissimè usus est, ac uix K
Lib. 2 sub finem. iterum fortasse: ut in Tuscul. Apud quos autem uenandi & equitandi laus
Petesso. uiget, qui hanc petessunt, nullum fugiunt dolorē. τῆς δόξης ταύτης ἐφίενται. Plau-
Asinar. Act. 3 Scen. 1. tus, Vltro amas, ultro expetessis. Alibi, Quāquam illum multæ sibi expetes-
In Milite. sunt. In tertio de legibus, Domum cum laude repedandum, οἴκαδε ἐξ ἐπαίνου
Act. 4. Sce. 6. ἀπονοστέον. Et in tertio Tuscul. Non est enim in nostra potestate, fodicantibus
Repedo. Fodico. iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio uel obliuio: lacerant, uexāt,

Ex lege, Minor, titulo de Minoribus. stimulos

A ſtimulos admouent, ὧν γὰρ ἔδει ἐφ' ἡμῖν τὸ μὴ πλημμελεῖσθαι, ἢ ἁμαρτημάτων πεσόντων ὧν ἐστὶν δι-
ξάζουσι κακά. Refractarius ad Atticum. Fuit enim mihi commodum, quòd Refractariũ
in iis orationibus quæ Philippicæ nominantur, enituerit ciuis ille tuus De- Lib. 2. epiſtola I.
moſthenes, & quòd ſe ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiun-
xerit, ut ἁμυρότερός τις καὶ πολιτικώτερος uideretur. Refractarium σκληρὸν, χαλεπὸν, ἀν-
τίτυπον, ἀπεμφαῖνον. Iniurium ἄδικον in tertio de Offi. Si tabulam de naufragio Iniurius.
ſtultus arripuerit, extorquebítne eam ſapiens, ſi potuerit? negat, quia eſt in-
iurium. Terentius, Tu nunc tibi id laudi ducis, quod tum feciſti inopia: in- Adelph. Act.
iurium eſt. Cicero pro Cornel. In ſocios uerò ipſos iniurioſum & contume- Scen. 2.
B lioſum eſt. Indulgere pro addictum eſſe, uehementius ſtudere, & propensè Indulgere.
incumbere: ut, Indulge ordinibus, apud Virgilium. Cicero in Lælio, Videre Lib. 2. Georg.
licet eos proſperis rebus immutari: ſperni ab iis ueteres amicitias: indulgeri
nouis. Quintilianus, Non multum indulſere eloquentiæ Stoici ueteres, οὐκ Lib. 10. ca. 1.
ἄγαν ἐσπούδακεν. Valere pro poſſe cũ infinitiuo uſus eſt libentius: ut pro Cluẽ- Valere.
tio, Nec Metellus, nec Popilius clariſſimi uiri uim tribunitiã ſuſtinere * ua- * potuerunt.
luerunt. Et de ſenectute, Nemo adhuc conuenire me * ualuit, quin fuerim * alij legũt uoluit
occupatus. In Lęlio, Amicos quot haberet, dicere nõ ualeret. Culpare in Sal- Culpare.
luſtium iterum dixit. Plautus, Hoc etiam ipſi culpabunt mali: κακιῶσι. Prædi- Bacchid. Act. 3. Scen. 2.
C ctus pro ſupradicto non adeò frequenter legitur, ut in Academ. Quæque ab Academ. lib.
iis dicuntur, ſic perſequamur, ut nihil in prædictis relinquamus. Et pro do- 4. ſiue in Lucullo.
mo ſua, Si omnia ſolennibus uerbis * ueteribus, & * prædictis inſtitutis acta * præteritis
eſſe dicerem. Liuius, Quintilianus, Plinius, Columella, & alij frequentius uſi * priſcis
ſunt. Munerare, pro Deiotaro: Munerari in præfatione poſter. de inuentio- Munerare.
ne. Sanequam, ad Quintum fratrem. Et Brutus ad Ciceronem, & Sulpitius. Sanequam.
Cicero, Nam quod de Pompeio Caninius agit, ſanequam refrixit. Sulpitius Ad Q. fratrẽ
ad Ciceronem, Sanequam pro eo ac debui, grauiter moleſtéque tuli. Brutus, lib 2. epiſt. 6.
Sanequam ſum gauiſus. Temere pro fere, contra quàm Valla cenſuit. Ad Lib. 4. epiſt. fam. epiſt. 5.
D Quintum fratrem, Id maiores non in beneficij loco, ſed in laboris ac mune- Temere.
ris non temere niſi libertis ſuis deferebant. Liuius, Non temere incerta ca- Lib. epiſtol. fam. 11. ep. 13.
ſuum reputat, quem fortuna nũquam decepit. Minus autem in epiſtolis re- Lib. 1. epiſt. 1.
ligioſus fuit: ut ad eundem Quintum, Ego me in Cumano & Pompeiano, Decad. 3. lib. 10. in oratione Annibalis ad Scipionẽ.
præterquam quòd ſine te, cæterum ſatis commode * oblectabam. id eſt alio-
qui. Et ad Atticum lib. 7. Cum ſit neceſſe perſuaderi Cæſari, ut tradat pro- Li. 2. epiſt. 12
uinciam atque exercitum, & ita Conſul fiat: aut ſi id ei nõ perſuadeatur, ha- Cæterum. * oblectabar.
beri comitia ſine illius ratione, illo patiẽte, atque obtinente prouinciam: aut Epiſtola 8.
ſi per Trib. pleb. non patiatur, tamen quieſcat rem adduci ad interregnum.
E quieſcat pro ſinat dixit. Plautus in Mercatore, Quieſce inquam, iſthanc rem Act. 2. Scen. penult.
ego rectè uidero. Multiiugis pro multiplici. Ad Atticum libro 14. Verũta- Quieſcere.
men de republica multa cognoui ex tuis literis, quas quidẽ multiiuges ac- Multiiugis.
cepi uno tempore. Dignationem pro dignitate & maieſtate, hoc eſt, τὸ ἀξιω- Dignatio.
ματικὸν, ſemel ad Atticum dixit: ut Plinius, Tranquillus, Tacitus. Calculus Calculus.
pro ratione conſilij capiẽdi. Idem ad eundem libro octauo, Quare nunc ſal- Epiſtola 16.
tem ad illos calculos reuertamur, quos tum abiecimus: ut non ſolùm glo-

Lib. 2. epistola penult. riosis consiliis utamur, sed etiam paulo salubrioribus. Plinius in epistol. Sed planè an sit recitandum, examina tecum: omnésq; quos ego moui in utraque parte calculos pone, ídque elige in quo uicerit ratio. Ab eadem libertate est illud, Tricatus est, ad eũdem libro decimoquarto, Publius tecũ trica- F
Tricari. *Punitus est.* tus est. Et libro sequenti, Vectenum accusat. tricatur scilicet. Punitus est, pro Milone, pro puniuit. Quintilianus figuratũ esse ait. Et punitus sit, in se-
Lib. 2. de Inuent. cundo Rhetoricorum, Leges quoque & iudicia demonstrãda sunt, per quæ potuerit id peccatum, quod sponte sua reus punitus sit, moribus & iudicio uindicari, ἐτιμωρήσατο. Citat & punitur pro punit Nonius in primo Officio-
Suppeditatus. rum. Suppeditatus es, pro suppeditasti. Ad Atticum lib. decimoquarto, De G
Epistola cuius initiũ Sæpius, Petulciano nomine, quòd mihi suppeditatus es, gratissimũ est, & simile tuorum omnium. Antiquarij etiam hominis illud esse uidetur in Pisonem, Vt caput sinistra manu perfricãs, commurmuratus sit: Ratio quidem hercle ap-
Verr. 5. paret, argẽtum decoctum οἴχεται. Eiusdem generis est Faxint in Verrem: & Cuia res, cuium periculum, in Frumẽtaria, Apronius certiorem facit istum, cuia res erat, quid rei esset. Sunt etiam quædã ipsius Ciceronis, quæ admodũ placuisse posteris non uidentur, ut inualetudo, insanitas, inscientia, infinitio,
Li. 4. Tuscul. immoderatio, tactio, inuidentia, confisio, fidentia: ut in Tusculanis, Fidentia
Sermocinor. est firma animi confisio. De sermocinari uerbo Quintilianus dubitasse ui- H
Cap. 4. detur, ut in tertio, Tertiam adiecit προσομιλητικὴν, quam sanè nobis permitta-
Lib. 9. cap. 2. mus dicere sermocinatricem. Idem, Sermones hominũ assimulatos dicere διαλόγους malunt, quàm, quod Latinorum quidam dixerunt, sermocinatio-
Verr. 3. nem. Cicero in Prætura urbana, Respondit illa, ut meretrix, non inhumanè: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam.
Lib. 2. de Inuent. Et in secundo Rhetoricorum, Cùm quibus in rebus homines in consuetudine scribendi aut sermocinandi uti eo uerbo soleant, considerabitur. In-
Insatiabilis. satiabili, nouo more pro non saturante dixit in secundo de natura Deorum, Quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili uarietate distingui- I tur. Idem de sole & sideribus, Hæc enim quanquam ad mundi cohærẽtiam pertinent, tamen & spectaculum hominibus præbent. Nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior. οὐδεμία γὰρ ὄψις εἶδος χαριεστέρα. Contrà autem
Intolerans. intolerantem pro intolerabili dicere solitus est, ut in secundo de Oratore, Sed etiam superioribus inuidetur sæpe uehementer, & eo magis, si intolerantius se iactant. Et in Vatinium, Quoniam pecuniam aliorum despicis,
Intolerantia. de tuis diuitiis intolerantissime gloriaris. Et intolerantiam pro intemperantia, insolentia. De lege agra. Perspicite quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam Regis esse dicetis. Quod imitatus K
Cap. 51. est Tranquillus in Tybe. Protulit Augusti codicillos de acerbitate & intole-
Li. 9. ab Vrbe rantia morum eius. A quo haud ita multum abest quod Liuius intolerantem pro impotente dixit. Et loquimur (inquit) de Alexandro nondum merso rebus secundis, quarum nemo intolerantior fuit. Tacitus libro duodecimo, Clementiam ac iustitiam, quanto ignoratiora barbaris, tanto tolerantiora capesseret: id est tolerabiliora.

Ex lege, Minor, titulo de Minoribus.

A Ex.l.Succuritur.Ex quibus causis maiores.

Nam etiam inclusus ueluti latumiis uinculorum numero haberi placet: quia nihil interest, parietibus, &c.) Lego, Nam etiam inclusos (ueluti latumiis) uinctorum numero, & reliqua. Latumiæ, inquit Asconius, * lapidicinæ dicuntur, & loca cæsis lapidibus execta, & carcer Syracusanus. Cicero in Prætura urbana, Lucius Suetius homo omnibus ornamẽtis præditus, iuratus apud uos dixit, multos ciues Romanos in Latumiis istius imperio crudelissimè per uim morte esse mulctatos. Idem in eundem, actione ultima, Latumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, ma-

Haloander omittit hac parenthesi. *Latumiæ.* ** Lapicidinæ scribit Paulus Manutius, à lapidibus cædendis.* *Verr. 3.*

B gnificum, regum ac tyrannorum: totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, & multorũ operis penitus exciso. Nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri nec cogitari potest. Sed ubique lautumiæ pro latumiæ legitur. Erat & carcer Romæ sic dictus, cuius meminit Liuius. Sic autẽ appellari possunt omnia hypogea quæ in saxo incisa sunt. Sunt alioqui latumiæ uel latomiæ lapidicinę, uel potius, ut Plautus protulit, lapicidinæ, id est metalla saxaria, & ueluti saxifodinæ, cuiusmodi sunt ad urbem Parisiensem. Et latomi artifices ipsi, id est lapicidæ, quo uerbo Liuius utitur. Philoxenus poëta in latumias Syra-

Latumiæ. *Latomiæ.* *Lapidicinæ.* *Lapicidinæ.* *In Capti. Act 3. Sc. ult.*

C cusanas Dionysij tyranni iussu detrusus est ob egregium & memorabile facinus huiusmodi. Dionysius in poëtica laude præter modum ambitiosus, tragœdiam quandam parum emendatã composuerat: quam cum ab omnibus laudari uellet & obtinuisset, nouissimè Philoxeno nobili poëtæ, egregiique spiritus uiro emendandam tradidit. Homo assentationis imperitus, tragœdiam protinus totam à fronte ad calcem, ut dicitur, una litura circunduxit. Sic enim inquit Plutarchus, οἷος ἦν ἀνάπαλιν Διονύσιος ὁ τὸν ποιητὴν Φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβαλὼν, ὅτι τὴν τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθῶσαι κελευσθεὶς, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅλην μέχρι τῆς κορωνίδος περιέγραψεν. Ferunt eum cum aliquanto pòst ex tenebris illis ex-

Latomi. *Philoxenus.* *περιέγραψεν.*

D tractus, à Dionysio interrogaretur, quale sibi uideretur poëma quoddã eius (existimabat enim ferociam illam spirituum Philoxeni in carcere perdomitam) confestim exclamasse, πέμψον εἰς τὰς λατομίας, id est, Mitte me in latumias, uidelicet significans nullum carceris teterrimi cruciatum uiro celsi animi tam grauem esse, quàm ad laudes indignissimas cogi more assentatorum. Si duos Philoxenos ætas nostra in comitatu regio, uel in aula potius interiore habuisset, quingenariam illam cohortem assentatorum, quæ moribus nostris ne digitum quidem trãsuersum discedere ab iis solet, qui primos ordines aulicæ auctoritatis ducunt, ingenti omnium approbatione exauctora-

Mitte me in latumias.

E tam ignominiosè uideremus. Modò diuorum aliquis præstitisset, ut ne quouis aulico machinamento (ut assolet) deturbari inde pręcipites possent, & (ut ita dicam) excuriari: sed rara hæc fœlicitas: quæ ut omnibus seculis exoptanda, sic paucis speranda est.

Ex.l.Abesse, eodem titulo.

Qui ad ærarium delati, aut in commentariũ Principis delati sunt.) Hãc legem Accursius prorsus non intellexisse uidetur. Nos igitur alibi multa de

ærario diximus, in queis & illud ex Cicerone & Tranquillo docuimus, Se- F
natuſconſulta ad ærarium deferri ſolita olim eſſe, legéſque in æreis tabulis inciſas. In eodem autem ærario quod erat in æde Saturni, acta quoq; publica recondebantur ad memoriam publicam poſteritati prodendam. Com-

Commentarius. menrarius autem liber eſt quem ſibi quiſque noſtrum priuatim facere conſueuit, quaſi quoddam memoriæ promptuarium eorum quæ agimus, id eſt *Diarium. Ephemeris. Regiſtrum. Regeſtum.* Diarium & Ephemeris actionum noſtrarum. Regiſtrũ uulgò uocatur, quod Latinè Regeſtum dici poteſt, cum Quintilianus regerẽdi uerbo utatur. Huiuſmodi autem librum factitaſſe ſibi Principes Romanos, multis auctoritatibus probari poteſt. *Cap. 61.* Tranquillus in Tyber. Commentario, inquit, quem de G
uita ſua ſummatim breuitérque compoſuit, auſus eſt ſcribere, Seianum ſe puniſſe, quòd comperiſſet futere aduerſus Germanici liberos filij ſui. Tacitus, *Lib. 20.* Signo ultionis in * delatores dato, petit à Cæſare Iunius Mauricus, ut cõmentariorum principalium poteſtatem Senatui faceret, per quos noſceret quem quiſque accuſandum popoſciſſet: de commentariis Claudij & Neronis loquens. *Commentarioli. Acta.* Cicero in pri. Antoniana, An in commentariolis, & chirographis, & libellis ſe uno auctore prolatis, acta Cæſaris firma erunt? quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa perpetuáſque leges eſſe uoluit, pro nihilo habebuntur? Quibus uerbis Cicero ſignificat commẽtarios priuatam eſſe me- H
moriam, acta autem debere eſſe memoria publica teſtata, quæ in ærario eſſe ſolebat. *Li. 10. ep. 99.* Traianus ad Plinium. Dediſſe me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua aſſueui, referri in commentarios meos iuſſi.

Improbãdus mos Gallorũ. Huiuſmodi commentarios aut publicos aut priuatos Principes noſtri nec à maioribus accipiunt, nec poſteris relinquũt. Ita rerum noſtrarum eatenus memoriam habemus, quatenus ab auis tantùm ad nepotes per manus tradi poſſunt. Vnde fit ut fabulamenta multa pro rebus geſtis recepta ſint, unoquoque auditis aliquid affingente: quibuſdam etiam noua atque inaudita (quæ modò commoda uideantur aut plauſibilia) comminiſcẽtibus. Com- I

Commentarius & commentarium. mentarius igitur & Commentariũ dicitur quicquid ita conficimus, ut memoriæ tantùm gratia, nõ plenæ narrationis facere uideamur, in quo ſcilicet capita tantum & ſummas rerum adnotare ſolemus. A Græcis dicũtur ὑπομνήματα, *Lib. 15.* quo uerbo Cicero ad Atticum uſus eſt, de commentario conſulatus ſui loquens. Inde Commẽtarij Cæſaris dicti, in quibus res eius in Gallia & bello ciuili geſtæ, non late & plene enarrantur, ſed ueluti perſtringuntur, id quod ex Cicerone in Bruto, & Tranquillo in Cæſare apparet. Plutarchus *In Bruto.* ἱστορικὰ ὑπομνήματα uocat. Idem Cicero alibi, Ipſa illa Cenſoria contra Cn. Domitium collegam non eſt oratio, ſed quaſi capita rerum, & orationis com- K
mentarium paulo plenius. Commentarium paulo plenius appellat id quod uulgò dicunt memorias bene amplas, quales aduocatis dari ſolent cum cauſas acturi ſunt, aut iis qui reſcripta regia conficiunt. *Commentarienſes.* Inde Commentarienſes non à commentario carceris loco dicti ſunt, ut Accurſio diuinare libuit, ſed quia in commentarium cuſtodias referebant, & ueluti diarium cuſtodiarũ conficiebant. In propoſito igitur ſenſus eſt, Proconſulares, Legatóſque

Ex lege Abeſſe, tit. Ex quibus cauſis. eorum,

A eorum,& prouinciarum præsides, procuratores principum, Tribunos Præfectósque militum, eorúmque omnium comitatum, non aliter reipublicæ causa abesse cẽseri, quàm si in acta ærarij quæ publica sunt, aut in priuatum commentarium Principis referẽdos se curarint: id est registrandos, ut uulgò dicimus: ut in commentarium relati potius quàm delati legendum sit in fine legis, hoc modo: Qui ad ærarium aut in commentarium principis relati sunt. Similis error inter iurisperitos inualuit, cum inter reos delatos dicunt, qui iam in reatu sunt, hoc est, quorum nomina delata sunt, & in acta iudiciorum relata. Cicero philip. secunda. Absentem credo in reos relatum,
B rem indicta causa iudicatam, nullum fuisse de alea lege iudiciũ, ui oppressum & armis. Sic Vlpianus infrà ad.l. Iuliam De adulte. Ne quis inter reos referat eum, qui tunc sine detrectatione reip. causa aberit. Post delationem enim, inter reos & in reos referebantur olim. Deferre enim in ærarium dicebant, & referre in commentarios. An autem hunc sensum Accursius uel olfecerit tantum, ex glossematis eius intelligere licet. *L. Simarius.* *Deferre in ærarium.* *Referre in cõmentarium.*

Ex.l.sequenti.

Eos qui notis scribũt acta Præsidum, reip. causa non abesse certũ est.) Notis scribere, est compendioso scribendi genere excipiendo uti. Tranquillus *Notis scribere.*
C de Tito Principe Romano, E pluribus comperi, notis quoque excipere uelocissime solitum, & cum amanuensibus suis per ludum iocúmque certantem, imitari chirographa quæcunque uidisset. Huiusmodi exceptores sunt *Cap. 3.* *Notis excipere.* *Exceptores.*
hodie in curia Parlamenti, miranda solertia omnia propemodum dicta aduocatorum quoque, nedum Iudicum, excipientes, quales olim etiam in iudiciis fuisse Romanis, multis testimoniis constat. Tranquillus in Cæsare, *Cap. 55.*
Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædã feruntur, ut pro Q. Metello: quam non immeritò Augustus existimabat magis ab actuariis exceptam malè subsequentibus uerba dicentis, quàm ab ipso editam. Et Pedia-
D nus auctor est orationem Ciceronis pro Milone exceptam esse, quæ adhuc tempore suo extaret: & alteram quam nunc habemus, à Cicerone scriptam, illa multo absolutiorem. Quidam autem oratores (ut Cicero docet in Bruto) orationes suas non edebant, contenti in foro egisse: quidam domi confectas in publicum emittebant. In curia autem nostra aduocati actiones suas ab actuariis exceptas, ociose recognoscere solent postridie, aut alio quouis die. Olim uerò in officio actorum, id est apud acta erãt qui actuarij, qui scribæ, qui exceptores, quíq; etiam aliquando subadiuuæ dicti sint. Quæ ministeria hodie ferè omnia, aut eis similia in officio actorum amplissimæ curiæ *Edere.*
E esse cernimus. Huiusmodi autem exceptores, quorum hoc in loco meminit Modestinus, prouinciales fuisse crediderim, qui illã solertiã in qualibet prouincia profiterentur, & præsidibus in prouinciam aduenientibus operã nauarent: ideóq; reipublicæ causa abesse non uideri, licet in comitatu præsidis essent. Exceptores ὀξυγραφεῖς à Græcis dicuntur, & ὀξυγραφεῖν uerbum.

Ex.l.sequenti.

Qui operas in publicum, quod uectigalium causa locatum est, dat: reip.

Publicum. Publicani. Lib.1. epistola 1. Cap.40.

causa non abest.) Publicum non pro rep. accipitur hîc, ut Accursius censuit, F
sed pro uectigali, unde publicani dicti. Cicero ad Quintum fratrem, Hic te
ita uersari, ut & publicanis satisfacias, præsertim publicis male redemptis, ac
socios perire non sinas, diuinæ cuiusdam uirtutis esse uidetur, id est tuæ.
Tranquillus in Caligula, Additúmque ad caput legis, ut tenerentur publi-
co, & quæ meretricium, & quæ lenociniũ fecissent. Tacitus lib.13. de Publi-
canis loquens, Ergo edixit Princeps, ut leges cuiusque publici occultæ ad id
tempus, proscriberentur: omissas petitiones non ultra annum peterent. Vl-
pianus etiam alicubi usus est. Publicum aliquando pro populi conuersa-

Prodire in publicum. Abstinere publico. Non credere se publico. Publico se cõmittere. ἐπιδημεῖν. In medium prodire.

tione & frequentia ponitur, ut cum dicimus prodire in publicum, abstinere G
publico, uel non credere se publico, quod uulgo dicunt non se monstrare.
Tranquillus in Claud. Senatum per præcones propere conuocauit, lachry-
mísque & uociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti us-
quam esset: ac diu publico abstinuit. Et in Nerone, Quare nunquam postea
publico se illud horæ sine Tribunis commisit, procul & occultè subsequẽ-
tibus. Hoc à Græcis ἐπιδημεῖν dicitur. Demosthenes κατὰ Μειδίου, Μυστηρίοις ἐπιδημοῦν-
τος ἐπελάβετο. Dicitur & in medium prodire.

Ex l. tertia, De receptis arbitris, in fine.

Et quidem arbitrũ cuiuscunque dignitatis coget officio quod susceperit H
perfungi, etiã si sit Consularis, nisi fortè sit in aliquo magistratu positus, Con
sul forte, & reliqua.) Hunc locum Accursius ignorantia uerborum non in-
tellexit, pudendo errore, ac fustuario propemodum digno. Nemo enim ho-

Consul. Consularis. Cap.1.

die ignorat Consulem tum dici, cum est in Consulatu, hoc est ὑπατεύοντα:
Consularem, cum magistratu abiit, τὸν ὑπατευκότα καὶ ὑπατικὸν ἄνδρα. Spartianus
in Adriano, Consulares quatuor per omnem Italiam iudices constituit. Va-
lerius libro septimo de Quinto Metello, Fecit ea ut eodẽ tempore tres filios
Consulares, unum etiam Censorium, duos Triumphales, & quartum Prętorium uideret. Consul igitur & Prætor & Dictator & Censor & Quæstor, à I
Consulari, Prætorio, Dictatorio, Censorio, Quæstorio differunt.

Ex lege prima, Nautæ, caupones, stabularij. §. Qui sunt igitur.

Haloan. uel nauis magistrum. Mesonauta. Mediastinus.

Nec enim debet (inquit Pomponius) per remigẽ aut mesonautam obli-
gari, sed per se, uel per nauis magistros.) Mesonauta (ut Hermolaus existi-
mauit) ita in naui uilis mancipij nomen est, ut mediastinus domi. Est enim
mediastinus mancipium abiectius, quòd uilissima & sordidissima ministe-
ria obire domi cogitur, domum uerrere, purgamenta efferre, ligna conge-
rere, & huiusmodi alia facere. Ipsum ob hoc ita dictum, quòd in media do-
mo ad imperia omnium nutúsq; excubare soleat. Exempla sunt apud Co- K
lumellam libro primo cap.9. & libro secũdo cap. decimotertio. Sunt & apud
Ciceronem, & apud Vlpianum in l. Item apud. infrà De iniuriis, & in l. Cum
de serui. De operis seruorum. Sic dicti sunt mesonautæ, qui in media naui si-
mili seruitutis conditione omnibus præsto sunt. Hoc tamen uerbum alibi
nusquam legi, ne apud Græcos quidem. Verùm in naui multa sunt mini-

Proreta. Gubernator.

steria. Proreta est qui prorę præfectus est, quemadmodum Gubernator qui
puppi.

A puppi. Plautus in Ruden. Si tu proreta isti naui es, ego gubernator ero, ἰσῶ & πρωρατεύσω. Vsus est Vlpianus hoc uerbo in titulo De publicanis. Græcè πρωρεὺς & πρωράτης dicitur. Remiges sunt qui scalmis hærent: id est labro nauis, ubi remi adnexi sunt, à quo Interscalmia spatia inter remiges dicta sunt. Celeustes est qui remiges hortatur, quasi nauigationis moderator: qui à Plauto Latinè hortator appellatur, quod ea hortamenta faciat, quæ uerbo Græco celeusmata dicuntur etiam à Latinis. Hoc uerò celeusma, quod & celeuma dicitur, in nauibus classiariis assa uoce interdum, interdum tibia canebatur, ita ut remiges pro modulorum atque harmoniæ ratione uel concitarēt uel

Act. 4. Sce. 3. Πρωρεύς. Πρωράτης. Remiges. Scalmus & Interscalmiū. In Mercator. Act. 4 Sce. 2. Celeustes & Hortator. Assa uox. Celeusma.

B inhiberēt remos. Pedianus auctor est cani remigibus celeuma per symphoniacos seruos solitum olim esse, & per assam uocem, id est ore prolatam, & (ut in Argo naui) interdū per citharam. Cicero in Diuinatione, Ab hac muliere præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti uelle dicebat. Quem locum Pedianus enarrans, Possumus, inquit, intelligere ad hoc symphoniacos seruos capi solere, ut in classe pugnantibus classicum canant, unde ipsi tubæ classis classicum nomē est positum. Hieremiæ uicesimoquinto cap. Celeuma quasi calcantium con cinetur aduersus omnes habitatores terræ. Quo uerbo allegoricôs Propheta

Symphoniaci serui. Celeuma calcantiū apud Hieremiam.

C significauit hortamentum mutuum populos contrucidantium, quod per celeuma uuas calcantium quasi sanguinem exprimentium intelligitur. Sic enim solēt celeuma facere & nautæ & helciarij, id est qui onera funibus moliuntur, uel qui naues deducunt, subducúntue, ad officia inuicem adhortātes: ut uno connixu pariter conspirantes, admoliri uniuersis uiribus possint, quod singulis nequeunt, ut fieri interim uidemus. Et cap. duodetricesimo, Nequaquam calcator uuæ solitum celeuma cātabit. Sunt etiam in naui qui uectores dicuntur, qui ob hoc tantùm in naui sunt, ut uehantur, quo modo hoc in titulo accipiuntur: qui si milites sunt, Epibatæ dicuntur uerbo Græ-

Helciarij. Vectores. Epibatæ.

D co, sed Latinis usitato, Latinè Classiarij uocantur. Quanquam epibates & uectorem & classiarium significat apud Demosthenem: ac ne uectorem quidē modò, sed etiam equitem, qui equo uehitur. Gregorius, μηδὲ καθάπερ ἵπποι θερμοὶ καὶ δυσκάθεκτοι τὸν ἐπιβάτην λογισμὸν ἀπορρίψαντες. Et uerbū ἐπιβατεύειν in utraque significatione accipitur apud auctores magnos Græcorum. Nauicularij nauium sunt domini, qui Græcè naucleri dicuntur, meritorias naues habētes, quos patronos appellamus. Tacitus, Atq; inde decursu in littora aut urbes, uim cultoribus ac oppidanis, ac plerunque in mercatores & nauicularios audebant. Vnde nauiculariam facere. Cicero in Verrem actione ulti-

Classiarij. Ἐπιβατεύειν. Nauicularij. Naucleri. Lib. 12. Nauiculariā facere.

E ma, Quid eos loqui, qui uidebant: quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te nauem esse in Italiam deducturum? nauiculariā te, cum Romam uenisses, esse facturum? Hi & nauiculatores ab eodem dicuntur in oratione pro lege Manilia. Vegetius tamē libro quarto, nauicularios eos esse dicit, qui in classe singulis nauibus præsunt, quos Græci nauarchos uocant. Cæterùm uerba quædam Græca hîc desunt, quæ restitui nisi ab eo qui Florentinas Pandectas adierit, non possunt.

Nauiculatores. Cap. 32. Græca reposita sunt in Haloandro.

Qui tribunali præest, uel aliam iurisdictionem habet.) Accursius parum constare sibi uidetur in huius uocabuli interpretatione. Videndum igitur quid sit tribunal. Asconius Pedianus in Diuinationem Ciceronis, Subsellia, inquit, sunt Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum, & huiusmodi minora iudicia exercentium: qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis considebant. Erant & subsellia iudicum, id est eorum qui publicis iudiciis disceptandis operam dabant, auctore eodem Asconio in quarta in Verrem act. Cicero pro Cluentio, Accusabat Tribunus pleb. idem in concionibus, idem ad subsellia. Ad iudicium non modò de concione, sed etiam cum ipsa cócione ueniebat. Idem in Vatinium, Quæro ex te, num quis reus post Vrbem conditam in tribunal sui quæsitoris ascenderit, eúmque ui deturbarit, subsellia dissiparit, urnas deleuerit, eas denique res in iudicio disturbando commiserit, quarum rerum causa iudicia sunt constituta? Hoc in loco tribunal Cicero Prætori assignauit, qui iudiciis publicis præerat, & Quæsitor uocabatur: subsellia uerò iudicibus qui reos sententiis suis tabellaribus iudicabant. Itaque in Verrem actione quarta, aram legum tribunal Prætoris & iudicum subsellia uocat. Fabius libro undecimo, Multa ex his quæ præcipimus, mutari necesse est ab iis qui dicunt apud tribunalia. Nam & uultus erectior, ut eum apud quem dicitur, spectet: & gestus, ut ad eum tendens elatior sit, necesse est. Tribunal Fabius ad differentiam subselliorum significandam dixit. Plinius minor, Cum dicturus, inquit, apud Centúuiros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices non fuit: tanta stipatione cætera tenebatur. Hoc in loco tribunal Prætoris intelligo, qui Centumuiris præsidebat, ut suprà dixi. Quæ autem forma tribunalis fuerit, Vitruuius libro quinto de Architectura docet, de basilica Iulia loquens, quam ipse architectatus erat. In basilicis enim iura ferè reddebantur. In ea basilica ædem Augusti fuisse dicit, & in ea tribunal. Verba auté eius hæc sunt, Item tribunal est in ea æde hemicycli schematis, minore curuatura formatum. Eius autem hemicycli in fróte est interuallum pedum quadraginta sex, introrsus curuatura pedú quindecim, uti eos qui apud magistratus starét, negociantes in basilica ne impedirent. Quibus uerbis Vitruuius significat formam illius tribunalis non semicircularem fuisse, sed arcuatam. Non enim iusti ambitus plenique centri hemicyclium illud fuisse, sed ita modulatum ut in fronte, id est (ut mathematici dicunt) in chorda, sex & quadraginta pedes: introrsus uerò, id est in linea perpédiculari, quæ quasi sagitta est in arcu, quindecim pedes pateret. Si enim iustum plenúmque hemicyclium fuisset, linea hæc perpendicularis trium & uiginti pedum esset introrsus, quæ media pars est diametri. Propterea schema uocauit Vitruuius curuatura hemicyclio minore formatum. Ex his dictis apparet magnificú aspectum tribunalis fuisse, nec immeritò maioribus iudicibus assignatum. In hunc uerò locum Accursius multa cerebri afflictatione incurrisse uidetur, nec ad extremum etiam intellexisse, quem tamé nemo posthac uolens, ac nisi obaudiés non

Marginal notes: Subsellia. — Tribunalia. — Verr. 4. — Cap. ult. — Li. 4. epi. 17. — Tribunalis forma. — Cap. 1.

Margin letters: G, H, I, K

A non intelliget. Erat enim tribunal Consulum, Prætorum, Præfecti urbis, Pro-
consulum & Præsidum in prouinciis, & Imperatoris in castris, quod cespiti- *Cespititium.*
tium dicebatur. Plinius in Panegyri. Decora facies Consulis, multa post se-
cula tribunal uiridi cespite extructum, nec fascium tantum, sed pilorum si-
gnorúmque honore circũdatum. Et ad tribunal igitur & ad subsellia, in iu-
dicem litigatoribus consentientibus, haud dubie iusta & plena est iurisdi-
ctio, quanquam alioquin non futura.

Ex.l.secunda, in fine, eodem titulo.

Iis datur mulctæ dicendæ ius, quibus * publicè iudicium est.) Mulctam ** publicum*
B dicere antiqui tum dicebant, cum ad populum & in comitio mulcta disce- *Mulctam dicere.*
ptanda irrogabatur, quod ipsi certare mulctam dicebant. Liuius libro quin- *Mulctam certare.*
to secũdi belli Punici, Sp. & L. Caruilij cum rem inuisam infamémque cer-
nerent, ducentûm millium æris mulctam Marco Posthumio dixerunt. Cu-
ius certandę cum dies aduenisset, conciliúmque frequens plebis adesset: una
spes uidebatur esse, si Casca Trib. pleb. qui propinquus cognatúsque Posthu-
mio erat, prius quàm ad suffragiũ tribus uocarentur, intercessisset. Idem pau-
lò pòst, Hæc cùm ab optimo quoque pro atrocitate rei acta essent, uímque
eam contra remp. pernicioso exemplo factam Senatus decerneret: cõfestim
C Caruilij Tribb. pleb. omissa mulctę certatione, rei capitalis diem Posthumio
dixerunt: ac ni uades daret, prehendi à uiatore, atque in carcerem duci ius-
serunt. His uerbis apparet moris fuisse, ut Tribb. plebis mulctã dicerent, quæ *Tribuni plebis mulctam dicebant.*
postea populi suffragiis uel irrogaretur uel abrogaretur, uel etiã remittere-
tur: quo tempore mulcta certari dicebatur: nõ enim Tribuni damnare mul-
ctæ poterant; sed tantùm rogare populum, apud quem cum reus non iure
mulctatum se contẽderet, lis illa mulctatitia disceptabatur. Sic fit hodie cum
iudicum edictã gestantes uiatores iubent uetántue quid fieri, mulctam di-
centes ni edicto pareatur. Cui si nõ paruerint ij ad quos ea res pertinet, diem
D tum ad iudices dicunt à quibus edicta manarunt; quo die commissam esse
mulctam pronunciatione iudicum amplius audituri sint, id est se incurris- *Committere mulctam.*
se pœnas, ut nunc diximus. Cicero in Antoniana xj. Crassus Consul Pontifex
maximus, Flacco collegæ flamini Martiali mulctam dixit, si à sacris discessis-
set: quam mulctam populus Romanus remisit, Pontifici tamen flaminem
parêre iussit. Plinius in epistolis, Licinius Nepos Prætor, acer & fortis uir, *Lib. 4. epistola penult.*
mulctam etiam dixit Senatori. Egit ille in Senatu causam suam, egit autem
sic, ut deprecaretur: remissa est mulcta. In Duodecim autem de magistratuũ *De magistratibus.*
imperiis ita cautum olim esse legimus, Iusta imperia sunto, iísque ciues mo-
E deste ac sine recusatione parento. Magistratus nec obedientem & noxium
ciuem mulcta, uinculis, uerberibúsue coerceto, ni par maiórue potestas pro-
hibessit: ad quos prouocatio esto. Cum magistratus iudicassit irrogássitue,
per populum mulctæ pœnæ certatio esto. * Militi ab eo qui imperabit, pro- ** Militiæ*
uocatio ne esto. De hoc uerba Ciceronis hæc sunt in tertio de Legibus, Nec
uerò solum ut obtemperẽt obediántque magistratibus, sed etiam ut eos co-
lant diligántque, præscribimus, ut Charondas in suis legibus facit. Noster

uerò Plato Titanum è genere statuit eos, qui ut illi cœlestibus, sic hi aduer- F
santur magistratibus. Plato de magistratibus loqués in libris de Legibus, ita
inquit, δεῖ γὰρ ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ στημόνιον ἐρίου γίνεται τοῖς κρόκοις, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν πρὸς τοὺς ἀρχομένους: Quo modo enim stamen ex alia ab liciis lana factitari ui-
demus, eandem rationem eorum esse oportet qui remp. regũt, ad eos qui re-
guntur. Hoc autem dictum ad census differẽtias referendum esse, ex Aristo-
Classes & timemata. tele apparet libro secundo Politicôn. A Græcis τιμήματα dicuntur. Quemad-
modum enim Romani Seruij Tullij instituto ex censu in classes quinque
distributi erant, (id quod docet Liuius) sic Solon Athenienses in quatuor ti-
memata distribuisse dicitur, ut auctor est Aristoteles. Is autem politiæ suæ G
rationem ita moderatus est, ut magistratus omnes ex optimatibus, iísq; qui
facultatibus excellerent, constitueret, qui ex tribus primis censibus consta-
rent: quartam autem classem, quæ mercenariorum ordinem complectitur,
Τὸ θητικόν. à magistratibus summoueret. τὸ θητικὸν Græcè dicitur. Propterea Aristoteles
in tertio eorundem librorum dubitans utrum in bene constituta rep. opti-
mates an populum dominari prȩstantius sit, Solon, inquit, & nonnulli legũ-
Magistratus causam dicebãt finito magistratu. latores creandis magistratibus populum, & causæ à magistratibus dicendæ
præficiunt: singillatim autem imperium habere non sinunt. Etenim omnes
in unum conuenientes satis intelligere credũtur, & cum melioribus mixti, H
ciuitatibus usui esse possunt: (non aliter quàm impurum alimentum cum
puro mixtum, uniuersum alimentum utilius pauciore alimento facit) sin-
guli autem disceptandis rebus non sufficiunt. Hanc tamen quæstionem ut
dubiam Aristoteles copiosè ibidem exequitur. Alibi autem de hoc eodem
loqués ita inquit, Solon autem uidetur potestatem maximè necessariam po-
pulo tribuisse, ut & magistratus crearet, & eos ad dicendam causam cogeret,
id est, ut eos magistratus gesti ratione exposceret. Qui autem populus harũ
rerum compos non fuerit, eum seruum necesse est esse, & hostili animo in
magistratus affectum. Apud nos uerò cum magistratus creandi potestas ad I
Principem, qui populi loco est, delata sit, causæ dicendæ ratio omnino exo-
leuit, ut alibi diximus. Huius autem instituti ratio (syndicationem nunc ap-
pellant) ex his uerbis eiusdem auctoris, ubi de pleno regno loquitur, intelli-
De imperio legis & hominis. gi potest, ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους. ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ τὸ θηρίον. ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας· διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. Enimuero, inquit, qui legẽ
Lex. uolunt ciuitati dominari, ij uidẽtur deum & leges dominari uelle. Qui ue-
rò hominem dominari uolunt, ij addũt & feram. Siquidẽ huiusmodi quid-
dam est cupiditas, excandescentiáque magistratus ipsos deprauat, & uiros K
quãlibet etiam bonos. Atqui lex mens est appetitione uacans. Eodem perti-
net illud Isocratis in Panegyrico, quod etiam in Panathenaico repetiit, ut
Πολιτεία. scite dictum, ἔστι γὰρ ψυχὴ πόλεως οὐδὲν ἄλλο ἢ πολιτεία, τοσαύτην ἔχουσα δύναμιν, ὅσην περ ἐν σώματι φρόνησις: Est enim anima reip. nihil aliud quàm politia, tantam in ea
uim obtinens, quantam habet in corpore prudentia. Non omittendum au-
Præceptum Catonis. tem uidetur bimembre præceptum Marci Catonis, uel oraculum potius ad

A magiſtratus pertinens,quod quidem Plutarchus ita Græcè retulit, ἦν δὲ ἄρχοντα ἢ κριτὴν ἔλεγε δεῖν μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι, Magiſtratum autem,inquit, & iudicem dictitabat nec de obtinendo iure orari oportere,nec de iniuria exorari. Quod utinam præceptum magiſtratus ac iudices meminiſſe ita inſtituiſſent, (mitto nũc alia) ut ærumnoſa antelucanarum ſalutationum neceſſitate litigatores defungerentur, porrigendorúmque ſupplicum libellorum ſolenni inſtituto.Alibi in XII.ita additũ fuit,Omnes magiſtratus auſpicium iudiciúmque habento, éxque iis Senatus eſto: de quo Cicero libro ſupradicto, Deinceps igitur omnibus magi-
B ſtratibus auſpicia & iudicia dãtur.Iudicia,ut eſſet populi poteſtas,ad quam prouocaretur: Auſpicia,ut multos inutiles comitatus probabiles impedirẽt moræ. Sæpe enim populi impetum iniuſtum auſpiciis dij immortales repreſſerunt. Quo in loco comitatus pro conuentibus intelligo, hoc ſenſu, quòd ſæpe comitia populi temere coacta,auſpicia diſturbauerunt:quod fieri ſolebat obnunciatione Augurum. De hoc autem iure auguratus loquens in ſecũdo,ita inquit,Quid enim maius eſt,ſi de iure quærimus, quàm poſſe à ſummis imperiis & ſummis poteſtatibus comitia tollere? concilia uel inſtituta dimittere,uel habita reſcindere? quid grauius, quàm rem ſuſceptã
C dirimi,ſi unus Augur aliter dixerit? quid magnificentius, quàm poſſe decernere ut magiſtratu ſe abdicent Cõſules?Idem libro tertio de magiſtratuum imperio loquẽs,ita inquit,Videtis igitur,magiſtratus hanc eſſe uim,ut præſit, * præſcribat quæ recta, & utilia,& coniuncta cũ legibus.Vt enim magiſtratibus leges,ita populo præſunt magiſtratus. Veréque dici poteſt, magiſtratum legem eſſe loquẽtem,legem autem mutum magiſtratum. De mulctarum generibus & mulcta dicenda, Gellius ſatis multa dixit libro undecimo Noctium Atticarum.

Iudicia & auſpicia omnibus magiſtratibus data. *Comitatus.* *De iure auguratus & obnunciatione.* ** præſcribátque.* *Cap.1.*

Ex.l.Hæres.§.Si quis tutelam.

D Et quaſi à uiatore emit,uel ab eo qui trãſuehebatur.) In Annotationibus Politiani,& in antiquo exemplari legimus, uel ab eo qui παρέπλει,id eſt ab eo qui prætemauigabat.

Sic & Haloan.

Ex.l.Sed & ſi ſuſceperit.eod.tit.De iudi.

Si libertis ſuis teſſeras frumentarias emi uoluerit.) Teſſeræ frumentariæ ſigna erant frumentaria,quibus exhibitis frumentum à principe dabatur populo Ro.ut hodie quibuſdam in locis nummi plumbei uel æreí, uel quid ſimile quod pro ſymbolo ſit.Ex quo factum eſt ut teſſera pro iure percipiendi frumentũ ponatur.Trãq.in Aug.populi Romani * cenſum uicatim egit:
E ac ne plebs frumentationum cauſa frequentius à negociis auocaretur,ter in annum quaternorum menſium teſſeras dare deſtinauit.Sed deſideranti con ſuetudinem ueterem,conceſſit rurſus,ut ſui * cuiuſque mẽſis acciperet. Alibi frumentationes appellat his uerbis,Impetum ſe cepiſſe ſcribit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quòd earum fiducia cultura agrorũ ceſſaret. Idem, Frumentũ quoque in annonæ difficultatibus ſæpe leuiſſimo, interdum nullo precio uiritim admenſus eſt:teſſeráſque nummarias dupli-

Teſſeræ frumentariæ. *Cap.40.* ** recenſum* ** quiſque.ſic mauult Sabellicus.* *Cap 42.* *Cap.41.* *Teſſeræ nũmariæ.*

Cap.11. cauit. Et rursus in Nerone, Sparsa & populo rerum omnium missilia per omnes dies, singula quotidie millia auium cuiusque generis, multiplex penus, tesseræ frumentariæ, uestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atque etiam feræ mansuetæ, nouissime naues, insulæ, agri. Quibus uerbis intelligimus tesseras argentarias, iumẽtarias, uestiarias, nauicularias, agrarias, insularias, & huiusmodi alias. Eæ autem Romæ tantùm dari solebãt: ut non sit mirum id quod Vlpianus hîc censet, frumentariæ tesseræ legatum Romæ tantùm, non etiam in prouincia, deberi. Non admodum dissimiles erant tesseris frumentariis quæ apud Atheniẽses

Σιτήσεις. σιτήσεις dicebantur, id est annonæ, quæ bene de rep. meritis dabantur, & ius epulandi publicè in Prytaneo. Itaque Socrates in iudicio reus factus, interrogatus à iudicibus ex more Atheniensium, quam pœnam commeruisse se maximè fateretur, respõdit se meruisse ut amplissimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut sibi uictus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur, qui honos apud Græcos maximus habebatur. Cuius responso sic exarserunt iudices, ut capitis innocentissimum hominem condemnarent. Auctor Cicero libro primo de Oratore. Tesseræ tamen frumentariæ (ut arbitror) à Græ-

Σιτηρέσια. cis σιτηρέσια dicuntur, id est τὰ διδόμενά τισιν εἰς τροφήν, quæ Pollux lib. 8. inter honores publicos enumerat. G

Ex l. Antiqui, Si pars hære. petatur. H

Sed & tres geminos Senatores cunctos uidimus Oratios.) Non tres geminos, sed tergeminos legendum censeo, atque etiam affirmo, ne hoc in loco

Cap.3. Tergemini. miserè cum Accursio conflictemur. Plinius lib. 7. Tergeminos nasci certum est Oratiorum Curiatiorúmq; exemplo: suprà, inter ostenta adducitur, præterquã in Aegypto, ubi fœtifer potu Nilus. Proximè supremis Augusti annis Fausta quædam è plebe Ostiæ, duos mares, totidem fœminas enixa, famẽ

Ibidem. quæ secuta est portendit. Idem, In Aegypto septenos uno utero simul gigni auctor est Trogus. Liuius libro primo de Romanis & Albanis loquens, Forte, inquit, in duobus tum exercitibus erant * tergemini fratres, nec ætate nec I

*trigemini uiribus dispares. Oratios Curiatiósque fuisse satis constat, nec ferè antiqua res est alia nobilior: tamen in re tam clara nominum error manet, utrius populi Oratij, utrius Curiatij fuerint: auctores utroque trahunt: plures tamen

*trigeminis inuenio, qui Romanos Oratios uocẽt. Cum * tergeminis agunt reges, ut pro

*dimicent sua quisque patria * dimicet ferro: ibi imperium fore, unde uictoria fuerit.

Cap.3. sub finem. Apud Solinum tamen Fausta quædam ex plebe quatuor geminos edidisse legitur, corrupte (ut arbitror) pro quatergeminos. Idem Solinus, Trogus auctor, inquit, affirmat in Aegypto septenos uno utero simul gigni: quod ibi minus mirum, cum fœtifero potu Nilus non tantùm terrarũ, sed etiam hominum materna fœcundet arua. Sensus igitur est Pauli, Sed & nos tergeminos Oratios uidimus, in ordine omnes senatorio. Quod de aliis Oratiis quibusdam intelligendum, quàm quorum Liuius Pliniúsque meminerunt, quanquam uerbum cunctos suspectum mihi uidetur. Verum quandoqui- K

Superfœtatio. dem Paulus hic superfœtationis meminit (Sic enim uocatur secõdarius conceptus

A ceptus prægnantis, quam ſuperimprægnationem uulgus appellat, ut hic eius mulieris Alexãdrinæ, quæ poſt quadrageſimum diem, quintum edidiſſe dicitur) pauca hîc Ariſtotelis uerba eò pertinentia ſubiicienda putaui, ex libro quarto de generatione animalium, in quo libro Ariſtoteles de ratione conceptuum copioſiſſime diſſeruit. Homo autem, inquit, cum omnibus generibus ambigit. Nam & uniparum, & pauciparum, & multiparum interdum eſt (animal ſubaudiendum) ſed maxime ſua natura uniparum eſt. Humore profectò caloréque corporis multiparum eſt: ſeminis enim natura humida & calida eſt: ſed ſuæ magnitudinis ratione pauciparum, atque uniparum eſt. *Cap 4.*

B Hinc tempus etiam uteri ferendi enorme unum hoc animal ſortitum eſt. Cæteris enim unum eſt tempus: homini uerò plura ſunt. Quippe cum & ſeptimo menſe, & decimo naſcatur: atque etiam inter ſeptimum & decimũ poſitis. Qui enim octauo menſe naſcuntur, etſi minus, tamẽ uiuere poſſunt, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐπαμφοτερίζει πᾶσι τοῖς γένεσι. καὶ γὰρ μονοτοκεῖ, καὶ πολυτοκεῖ καὶ ὀλιγοτοκεῖ ποτὲ, μάλιστα δὲ μονοτόκον τὴν φύσιν ἐστί. διὰ μὲν τὴν ὑγρότητα τοῦ σώματος καὶ θερμότητα, πολυτόκον. τοῦ γὰρ σπέρματος ἡ φύσις ὑγρὰ καὶ θερμή. διὰ δὲ τὸ μέγεθος, ὀλιγοτόκον, διὰ δὲ τοῦτο καὶ τοὺς τῆς κυήσεως χρόνους μόνῳ τῶν ζώων ἀνωμάλως ἔχειν συμβέβηκε. Ambigere autem cum omnibus generibus, Theodorus Ariſtotelis in iis libris interpres pro eo accepit, *Ambigere.*

C quod eſt ancipitem naturã habere ad omnia animalium genera, uerbo non minus apto, ut uidetur, quàm Ariſtoteles uſus. Cuius uerba ideo huc trãſtulimus, quòd ille optimus Græcorum interpres fuiſſe à doctiſſimis exiſtimatur. Idẽ de urtica piſce, ἡ δὲ ἀκαλήφη ἐπαμφοτερίζει φυτῷ καὶ ζώῳ, Vrtica autẽ, inquit, eſt ambigens & plantæ & animali: id eſt medium quiddam inter animal & plantam, cuiuſmodi ſunt quæ mediam naturam inter ſenſibilia & uegetabilia habent, ob hoc Zoophyta dicta (nos fortaſſe plantanimãtes dicere poſſumus, uel plantanimalia) ut oſtrea, ſpongiæ, & ſimilia inter animalia & ſtirpes ambigua. Non aliam ob cauſam illud Marci cap. ultimo, dictum eſſe af- *Ἐπαμφοτερίζειν.* *Zoophyta.* *Plantanimãtes.* *Marci locus.*

D firmant, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, Euntes in mundum uniuerſum prædicate euangelium omni creaturę. Homini enim cum plantis anima uegetabilis, cum brutis ſenſus, cum naturis intelligibilibus, id eſt cum angelis, mens & ratio conuenit: propterea omnis creaturæ appellatione ſignificatur. Idem Ariſtoteles de ſuperfœtatione loquens, Animalium uerò, inquit, alia nunquam ſuperfœtant, alia ſuperfœtant. Quæ autem ex iis magnitudine prędita ſunt, ut homo, ſi alter coitus proxime ab altero acceſſit, enutrire quod ſuperfœtatum eſt, poſſunt. iam enim id eueniſſe uiſum eſt. Sed ſi iam aucto conceptu coitus adhibetur, ſuperfœtari quidem *Omnis creatura.* *De generat. animal. lib. 4 Cap. 5.*

E poteſt, ſed raro: quoniam uterus magna ex parte ad partum uſque ſe comprimit. Si tamen aliquãdo accidit ut ſuperfœtetur (iam enim id eueniſſe cõſtat) perfici non poteſt: ſed conceptus abiguntur ſimiles iis quos abortus uocamus. Et paulò pòſt, Sola, inquit, animalium mulier & equa, grauida coitũ patiuntur. Homo enim ſua natura præfœcundum animal eſt. Aliquid etiam in utero tum ſpatij tum excrementi ſupereſt, quanquam non tantum ut uel alterum poſſit alere. Mulier itaq; ob eam cauſam coitum recipit. Equa autẽ

ſoliditate ſuæ naturæ,& quòd aliquid ſpatij in utero ſuperſit,amplius quidẽ F
quàm ut ab uno occupetur,ſed arctius quàm ut alterum perfecte poſſit ſuperfœtari. Μόνα δὲ τῶν ζώων ὀχείαν ἐπιδέχεται κυοῦντα, γυνὴ καὶ ἵππος, διὰ τὸ τὴν ἄνθρωπον φύσει πολυτόκον εἶν, καὶ πολὺ εἶναι τῷ μεγέθει τὰς ὑστέρας καὶ τῆς πολυσώματος, μὴ μέντοι τοσοῦτον ὥστε ἐκτρέφειν. Et rurſus, Sunt autem nonnulla ſuperfœtantia, quæ longo etiam interpoſito tempore coeundi poſſint enutrire cõceptum quem ſuperfœtarint: uidelicet ea quorũ genus ſemine genitali, & corporis magnitudine caret, & multa generat. Ita enim corpus eorũ principio conſtitutũ eſt, quale corpus leporũ eſt: hoc enim animal ſuperfœtat. uteri enim eorum nõ ſe comprimunt, quoniam excrementum purgationis ſupereſt. quod mulieribus quoque euenit: fit enim grauidis nõnullis purgatio, & interdum quæ G
ad finem uſque perſeueret. Sed iis præter naturam hæc euenit, quamobrem fœtus afficitur detrimento. Hæc nos ex Ariſtotele pauca de multis tranſcripſimus, non quidem eo ordine quo ab eo ſcripta ſunt: quæ enim ſparſim ab
Cap.4. eo dicta ſunt, nos in unius ſententiæ ſeriem collegimus. Idem libro 7. de hiſtoria animalium, Mulier & equa, inquit, omnium maximè animaliũ grauidæ coitum patiuntur: cætera ubi grauida fuerint, fugiũt mares, ea ſcilicet quorum natura ſuperfœtare more léporis recuſat. Verum equa nunquam ſuperfœtat, ſed magna ex parte unum tantummodo generat. At uerò in muliere raro quidem euenit ut ſuperfœtetur, ſed factum tamen aliquando eſt. H
Qui itaque longo pòſt tempore cõcepti ſunt, nihilo perfici poſſunt: ſed præmaturius dolorem, quo & ipſi, & primus fœtus intereat, mouent. At uerò ſi proximè à primo conceptu ſecundus ſit factus, abſolui edíque poteſt quod

Gemini Hercules & Iphicles.

ſuperfœtarit, ut quaſi gemini naſci uideãtur: quo modo Herculem & Iphiclem procreatos eſſe fabulantur. nam id etiam conſtitit adultera quadã, quæ alterum ſuo marito, alterum adultero ſimilem peperit. Iam & cum geminos quædam ferret, primum uitalem peperit, ſecundum quinto menſe eliſit, qui ſtatim mortuus eſt, μοιχευομένη γάρ τις, τὸ μὲν ἓν τῶν τέκνων ἐοικὸς τῷ ἀνδρὶ ἔτικε, τὸ δὲ τῷ I
μοιχῷ. ἤδη δὲ καὶ δίδυμα κυοῦσά τις ἐπεκύησε τρίτον. γινομένου δὲ χρόνου τοῦ καθήκοντος τὰ μὲν, τελεόγονα τοῦ χρόνου ἔτικε, τὸ δὲ πεντάμηνον, καὶ τοῦτ' ἀπέθανεν εὐθύς. His Ariſtotelis uerbis apparet geminos pleroſque uno cõcubitu concipi, nonnullos tamen pluribus.

An gemini uno concubitu concipiantur.

Id quod diuus Auguſtinus ignoraſſe uidetur, qui lib.5. de Ciuitate, cap.6. cõtra Chaldæos loquens, qui ſe ex Geneſi hominum fata prædicere poſſe profitentur, ſic inquit, Atenim, inquiunt, plurimum uis horoſcopi ualet. Hoc quàm nihil ſit, iam ſatis diſſerui. Sed qualecunque ſit, in ortu ualere dicunt.
*concubitum Nunquid non & in conceptu? ubi & unum * conceptum eſſe manifeſtum eſt. Et tanta naturæ uis eſt, ut cum conceperit fœmina, deinde alterum concipere omnino non poſſit: unde neceſſe eſt eadem eſſe in geminis momenta cõceptus. Verùm hoc fortaſſe ſecutus eſt Auguſtinus, quod idem Ariſto- K
Cap.4. teles libro quarto de generatione dixit, τῆς δὲ νῦν ἐνθάδε ἀπορίας μᾶλλον ἄν τις θαυμάσειεν ἐπὶ τῶν πολυτοκούντων, ἐπειδὴ φαίνεται πολλάκις ἀπὸ μιᾶς ὀχείας κυϊσκόμενα τὰ τοιαῦτα. Huius autem quæſtionis, inquit, maxime quis miretur in iis quæ multa pariunt, quòd plerunque uno initu id genus animalia impleri cernuntur.

Ex lege, Antiqui. tit. Si pars hære. petatur. Plinius

A Plinius libro ſeptimo naturalis hiſtoriæ,uelut hæc ab Ariſtotele lib.7.de hiſtoria animalium mutuatus,Præter mulierem,inquit,pauca animalia coitũ nouere grauida. Vnum quidem omnino aut alterum ſuperfœtat. Extat in monumẽtis etiam medicorum,& quibus talia conſectari curæ fuit, uno abortu duodecim puerperia egeſta.Sed ubi paululum temporis inter duos cõceptus interceſſit,uterque perfertur: ut in Hercule & Iphicle fratre eius apparuit,& in ea quæ gemino partu, alterum marito ſimilem, alterum adultero genuit.Item in Proconneſia ancilla,quę eiuſdem diei coitu,alterum domino ſimilem,alterum procuratori eius. Et in alia, quæ unum iuſto partu, Cap.11.
B quinque menſium alterum edidit.Ariſtoteles, ἤδη δὲ φιομελὴς διαφόρους, καὶ ἕκα σωῶν καὶ δώδεκα ἐκτιγῶν ἀποκαλυφθέντα.Idem lib.8. Lepus omnium prædæ naſcens,ſolus præter Daſypodem ſuperfœtat,aliud educans, aliud in utero pilis ueſtitum,aliud implume,aliud * inchoatam gerens partem. Et rurſus libro x.Daſypodes omni menſe pariunt, & ſuperfœtant ſicut lepores: à partu ſtatim implentur.In quibus duobus locis Plinius hallucinatus eſſe creditur, qui daſypodem & leporẽ diuerſa animalia eſſe putauerit,cum idẽ ſit. Theodorus certe daſypodem ubique leporem ex Ariſtotele uertit: & ex Ariſtotele id ſatis percipitur,qui in locis ſupradictis daſypoda non lagon dicit.Duo- Cap.55. Daſypodes. * inchoatum gerẽs partem. Cap.63. Plinius hallucinatus.
C bus id prouerbiis oſtendi ſatis putant:uno, πρότερον χελώνη παραδραμεῖται τὸν δασύποδα. id eſt,Prius teſtudo curſu leporẽ præuerterit:quod in rebus quas uſuuenire non poſſe contendũt,uſurpare ſolent.Altero, δασύπους τῶν κρεῶν ἐπιθυμεῖ, quod Terentius trãſtulit,Lepus tute es,& pulpamẽtum quæris.Si igitur Auguſtinus & Plinius uiri tanti,cum opera nobilia conderent,in rebus tam apertis hallucinari potuerunt: næ homunculis nobis dari ueniam candidis à lectoribus par eſt eorũ, quæ nonnunquam inſcitius dicta à nobis uidebuntur. Quibus utinam ipſis ita hoc opere delectari, atque nonnunquam adiuuari etiam contingat, ut cum primum in manus id ſumpſerint, ni- Eunuch.Act. 3.Scen.1.
D hil præiudicatæ opinionis in utranuis partem ad eius iudicium æſtimationémque attulerint. Verum illi officij ſui rationem uiderint: nos ad inſtitutum reuertamur. Quod igitur circa finem huius legis dicitur, Quid ergo? Prudentiſſimi iuris auctores medietatem quandam ſecuti ſunt,ut quod fieri non raro admodum poſſet,intuerentur:id eſt, quia fieri poterat ut tergemini naſcerentur,quartam partem ſuperſtiti filio aſſignauerũt, ut ait Theophraſtus.Ego hunc locum ita lego, ut poſt uerbum aſſignauerunt,hanc lacunam his uerbis impleam, τὰ γὰρ δίκαια ἐν τοῖς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθεστάναι δεῖ, οὐκ ἐν τοῖς ἐκ παραλόγου, ut ait Theophraſtus. Eſt enim dictum Theophraſti ex libris Sic Haloãder aſſignauerũt. ὃ ἅπαξ ἢ δὶς (ut ait Theophraſtus) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται quæ quidem uerba ipſe ſic uertit, Quod enim ſemel tãtùm aut iterũ extitit, id legum latores prætereunt.
E de Legibus,quorum meminit Cicero lib.5.de Finibus,quod Pomponius retulit ſuprà in titulo De legibus,& nos illic ex Pandectis Florẽtinis reſtituimus.Sic igitur uertenda Latinè hæc uerba ſunt,Iura enim conſtitui oportet in iis quæ plerunque,non in iis quæ necopinatò accidunt,ut ait Theophraſtus.Quoniam igitur plures quàm tergeminos naſci portentificum eſſe ſolet,ut ſupra ex Plinio uidimus,ideo Iuriſconſulti rationem eius ſpeciei habendam non putauerunt.

Ex.l. Vtique, De rei uendicatione. F

Culpa non intelligitur, si nauem petitam tempore congruo nauigationis trans mare misit, licet ea perierit.) Vegetius lib. 4. de mensibus loquens quibus tutius nauigatur, Ex die, inquit, tertio Iduum Nouembris, usque ad diem sextum Iduum Martij, maria clauduntur: nam lux minima, noxque prolixa, nubium densitas, aëris obscuritas, uentorum, imbrium, uel niuium geminata saeuitia, non solùm classes à pelago, sed etiam commeantes à terrestri itinere deturbat. Post natalem uerò (ut ita dicam) nauigationis, qui solenni certamine publicóque spectaculo multarum gentium celebratur, plurimorum siderum, ipsiúsque temporis ratione usque in Idus Maias periculosè maria tentantur. His uerbis apparet quod tempus nauigationis Paulus hîc intellexerit. G

Cap. 39. *Maria clauduntur.* *Nauigandi tempus.*

Ex.l. Vsufructu legato, De usufructu.

Hactenus tamen, ut sartatecta habeat.) Accursius nec hîc, nec usquam alibi in iure quid sint sartatecta percepit. Sartè (inquit Festus) ponebant pro integrè: ob quam causam opera publica quae locantur ut integra praestentur, sartatecta uocantur. Sarcire enim est integrum facere. Hactenus ille. Sartatecta exigendi cura ad Censores spectabat, interdum etiam ad Aediles, rarò ad Praetores, nec nisi cum Senatus decreuerat. Cicero in Praetura urbana, Cum L. Octauius, C. Aurelius Consules, aedes sacras locauissent, neque potuissent omnia sartatecta exigere, neque ij Praetores quibus erat negocium datum: factum est Senatusconsultum, quibus de sartistectis cognitum & iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Caelius Praetores cognoscerent & iudicarent. Idem paulò pòst, Verres quaesiuit quis aedem Castoris sartamtectam deberet tradere. Et rursus: Monumentum illa amplitudine, illo opere quàuis sartumtectum integrúmque esset, tamen aliquid se inuenturum in quo moliri praedaríque posset, arbitrabatur. Ex cuius orationis lectione facilè intelligimus quomodo sartatecta locari solerét, exigíque. Simile est enim atque si hodie aedes diuae Mariae Parisiensis, aut etiam Basilica Palatina tuenda locaretur ea lege, ut redéptores suo lapide, sua calce, ac sua etiã materia sartamtectam praeberent, certo precio in annos singulos addictam: quod fieri Romae solebat minimo licitantibus: curáque exigendorum huiusmodi operũ ad eos quos diximus pertinebat. Locãdorum uerò cura ad Censores spectabat, ut & uectigalium antequam Censura sublata esset. Vnde in xij. tab. de Censorio munere ita cautum legimus, Censores, populi aeuitates soboles, familias, pecuniásque censento. Vrbis templa, uias, aquas, aerarium, uectigalia tuento: Populíque partes in tribus distribuũto. & reliqua. Quod utinam institutum in Francia hodie esset, ne Basilicae & Regiae aedes & magnificentissima proauorum atauorúmque nostrorum memoriae monumenta, uetustati exedenda nostri seculi incuria relinquerẽtur. Huiusmodi sartorumtectorum exemplũ est in lege secunda De conditis in publicis horreis, Cod. Nam si per incuriam officij grauitatis tuae sartorumtectorũ neglecta procuratione, aliqua pluuiis infecta perierint, ad damnum tuum referentur. Marcel. Ad legem

Sartè. *Sarcire.* *Sartatecta.* H I *Apud Cic. lib. 3. de legibus.* K

A legem Iuliam repetūd. Ne in acceprum ferantur sartatecta tuenda, antequā perfecta, probata, præstita lege erunt. Et libro quarto Regum, Quare sartatecta non instauratis templi? Et rursus, Vt instaurent sartatecta domus, si quid necessarium uiderint instauratione. Vbi sartatecta pro sarciendis tegendísque diuus Hieronymus antiquitatis peritus posuit, quod interpres Lyranus inscitè enarrauit. Itaque idem Hieronymus libro secundo Paralipom. quasi sese interpretans, Vt instaurent, inquit, templū, & infirma quæq; sarciant. Dicitur autē interdū cum coniunctione, sarta tectáque, & sartum & tectum cum plena est locutio, ut inquit Asconius, quo modo Cicero sæpe usus est.

Cap.12.

Ibidem.

Cap.34.

Sarta tectáque: & sartū & tectum.

B Ex hoc autem factum est, ut sartum tectum habere, sit integrum & incorruptum seruare, &, ut uulgus loquitur, intertenere, quod Latinè tueri dici debet, in qua significatione hic accipitur, & alibi non semel in Pandectis. Vtūtur & hac locutione antiqui metaphoricôs. Cicero ad equites Rom. pridie quàm iret in exilium, Si igitur aliquo tempore iis hominibus consuluistis, quorum animus * religione pietatis est defunctus, debetis mihi quoq; prospicere, qui numini deorum cōsecratum * sartum ac tectum ab omni periculo conseruaui: &, uos ut tutam tranquillámque fortunam ttahereris, mea perfeci uigilantia. Quo tamen in loco non periculo, ut in omnibus exemplaribus legitur, sed piaculo lego: hoc sensu, ut Cicero significet animū suū integrum intactúmque ab omni piaculo cōseruasse: id est indigno facinore, & graui aliqua pœna expiando, ac nihil in sese scelestum admisisse. Idem ad Aristum, lib.13. epist. Si ullam in amicitia mea spem habes, si ea quæ in me officia & studia Brundusij contulisti, uis mihi etiam gratiora efficere, quanquam sunt gratissima: si me tuis omnibus amari uides, hoc mihi da atque largire, ut Marcum Curium sartum & tectum, ut aiunt, ab omníque incommodo, detrimento, molestia syncerum integrúmque conserues, ὅπως αὐτόν τε ἀδιάφθορον πάσῃ ἐπιμελείᾳ, ἀβλαβῆ τε περιέχῃς. Plautus in Trinum: ioculari metaphora usus est hoc uerbo, Sartatecta tua præcepta pater usque habui mea modestia. Hoc est, exacta & undique constāte obediētia præceptis tuis parui: nec unū iota (ut uulgo dicitur) pteteriui: quod Latinè dicitur, omnibus numeris obedientiæ tibi parui: unguē latum aut digirū trāsuersum à tuis præceptis non discessi. Hæc habui quæ de sartistectis in præsentia dicerē, uerbosè fortasse, sed ex his aliísque quæ diximus dicemúsque, intelligi uolumus quàm multa uerba in iure aut perperā aut parum intelligantur à multis: quorū nō pauca scientes prudentésque prætereunda duximus, ne uolumen in immensum excresceret. Cæterùm ex instituto nostro etiam hoc addemus, quòd sartatecta à Græcis ἐπισκευαὶ καὶ κατασκευαὶ τῶν δημοσίων dicuntur. Polyb. πολλῶν ἔργων ὄντων τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τιμητῶν διὰ πάσης Ἰταλίας εἰς τὰς ἐπισκευὰς καὶ κατασκευὰς τῶν δημοσίων, id est cum mulra opera locata essent à Censoribus per omnē Italiam ad sartatecta publica. Dicirur & ἐπισκευή. Plutarchus, τῇ πόλει δοὺς εἰς ἐπισκευὴν πεντήκοντα τάλαντα. Demosthenes, γενόμενος ἐπιμελητὴς τῆς τῶν τειχῶν ἐπισκευῆς.

* est religionis pietate

sartumtectū

C

Ciceronis locus.

Epistola 50.

Act.2.sce.2.

D

E

Ex l. item Si fundi. §. Seminarij etiam, eodem tit.

Debet tamen conserēdi agri causa seminarium paratum semper renoua-

re,quaſi inſtrumentum agri.) Accurſius hunc locum de frumento ſeminario intellexit,ut ex ſcholio uel gloſſula eius apparet ſuper uerbo,Instrumentum,citata per eum lege,Quæſitum,infrà De fundo inſtructo, ubi & hunc locum allegat.Qui etiam quodam in loco Pandectarum, ſeminarium locũ eſſe dicit,ubi frumentum electum ad ſeminanda arua reponitur.Quod eius dictum quantum à uero aberrauerit,ex iis quæ dicemus apparebit. Semina- F
Seminarium. rium igitur locus eſt ſubactus, in quo ſemina aut uitium aut arborum panguntur : ut cum ad certam quantitatem excreuerint, in uinetum, uel arbuſtum,uel pomarium transferantur:quo tempore quæ prius ſemina diceban
Viuiradices. tur,Viuiradices uocantur:id eſt plantulæ cum ſua radice tranſlatæ in aliud G
φυτευτήριον. ſolũ.Græce φυτευτήριον dicitur.De ſeminario uitiario & arbuſtiuo Columella
Columel.in lib. De arboribus. cap.1. eſt autem ab aliis 12.libris ſeparatus. lib.3.Qui uineam uel arbuſtum cõſtituere uolet, ſeminaria prius facere debebit.Sic enim ſciet cuius generis uitem poſiturus ſit.Nam quæ precio parata diſponitur,certam generoſitatis fidem non habet : quoniam dubium eſt, an is qui uendidit,legendis ſeminibus adhibuerit diligentiam.Semina Co-
Semina. lumella appellat non grana,ſed ſurculos depactos, qui cum radices egerunt, in uinetum transferuntur. Idem paulò pòſt, Optimum eſt itaque eodem a-
Lib.5.cap.9. gro,quo uitem poſiturus eſt,uel certe uicino facere ſeminarium.Idem libro ſexto de oleis loquens, Seminarium oliueto præparetur cœlo libero, terreno H
modicè ualido,ſed ſuccoſo, neque denſo neque ſoluto ſolo. Idem de pomario loquens,Semina lege craſſa non minus quàm manubrium bidentis, recta,læuia,procera, ſine ulceribus,integro libro: ea bene & celeriter compre-
Planta. hendent.Semina huiuſmodi aliquando etiam plantæ dicuntur, & ſemina-
Cap.4. Plantarium. ria plantaria. Plinius libro decimotertio, de palmis loquens, Ergo plantaria inſtituunt,anniculáſque transferunt,& iterum bimas:gaudent enim muta-
Cap.1. tione ſedis.Et libro decimoquinto, At nunc etiam in plantariis ſerũt oleas,
Cap.33. tranſlatarúmque altero anno decerpuntur baccæ.Et rurſus libro decimoſex-
Stolones. to.Vulgóque dotem filiarum antiqui plantaria appellabãt. Idem de ſtoloni- I
Li.17. ca.10. bus loquens,& arborum ſobole,Omnia ea non ſtatim moris eſt in ſua locari,ſed prius nutrici dari,atque in ſeminariis adoleſcere, iterúmque migrare.
Nutrix. Nutricem appellat Plinius ſeminarium in quo tenella adhuc ſemina educã-
Li.17. ca.10. da depanguntur deponuntúrque. Vnde ipſe alibi, Quamobrem & ſemina-
* Nanque ad id præcipuũ rij curam antè conuenit dici,quàm tranſeatur ad alia genera.* Nam & huic principio eligi ſolum refert,quoniam nutricem indulgentiorem eſſe quàm
Lib.2. Georg. matrem ſæpe conuenit.Inde illud Virgilij,Mutata ignorent ſubitò ne ſemina matrem.Seminarium nec uitiarium nec arbuſtiuum noſtrates nunc fa-
Arbuſtiua uitis. ciunt,ut qui arbuſtiuas uites nullas habeant,quæ à Græcis ἀναδενδράδες dicun- K
Malleoli. tur,quaſi arbores ſcandentes,inſtituendíſq; ipſi nouelletis malleolis & mer-
Mergi. gis utantur, Marquotas Sotelláſque uocantes, quos humi depactos poſtea non transferunt, ut Itali ſolebant : quem morem noſtrum Columella non
Cap.14. ignoraſſe uidetur,qui lib.3.de uite ponenda loquens,ſic inquit, Sationis autem duo genera,malleoli,uel uiuiradicis, quod utrunque ab agricolis uſurpatur,& in prouinciis magis malleoli: neque enim ſeminariis ſtudent , nec
Ex lege,Si fundi,tit.De uſufructu. uſum

A usum habent faciendæ uiuiradicis. Pomariorum autem seminaria nonnulli nostrorum instituere solent, ut Normanni, quæ pepinaria appellant, ex quibus uiuiradices adultas in pomaria transferunt. Theophrastus in libris de plantis, serendi genera multa tradit. Quædam enim plantæ deposito semine seruntur, id est plantula: (σπέρμα etiam Græcè dicitur) unde seminariū quasi surcularium. nam legumina ferè & segetes fusim seri solent. Quædam igitur surculo seruntur, qui Græcè κλάδος dicitur. Quædam talea, quam Theophrastus ξύλον appellat, id est lignum, ut olea & salix, Plantale uulgus appellat. Quædam auulso ramo ab arbore, παρασπὰς Græcè dicitur. Quædam prægrandi ramo, qui ἀκρέμων dicitur. Quædam ramulo, id est ἀπὸ τῶν βλαστῶν. Quędam multipliciter, de quibus idem lib. pri. de causis plantarum ita inquit, ὅσα δὲ πλείους γίνεται τρόπους, ἔχει καὶ ἐν αὐτοῖς διαφοράς. τὰ γὰρ ἀπὸ παρασπάδος καὶ ῥίζης καὶ κλῶνος, οὐ πάντως δύναται αὖ καὶ ἀπὸ ξύλου καὶ ἀκρέμονος, καθάπερ ἄμπελος καὶ συκῆ· τὰ δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν βλαστῶν, ὥσπερ καὶ ἐλαία, Quę autem pluribus exeunt modis, differentiam in iis quoque ipsis habere uidentur. Non enim quod auulsione & radice & ramulo prouenit, ligno etiam prægrandíque ramo exurgere potest, ut uitis & ficus. Neque quod cōtrà his ipsis prouenIat, ramulis etiam potest, ut olea. Sunt etiam quædam quæ radice proueniūt, id est ἀπὸ τοῦ μοσχεύματος, quales sunt mergi, qui ubi radices egerūt, transferūtur: unde μοσχεύειν τὰ κλήματα, id est uiuiradices ex sarmentis efficere. Theophrastus de palma loquens, τάς τε γὰρ ῥάβδους φασὶ μοσχεύειν περὶ Βαβυλῶνα τὰς ἁπαλωτάτας, καὶ ὅταν ἰμβιώσωσι, μεταφυτεύειν, id est uirgas etiam tenerrimas Babylonios uiuiradices efficere aiunt, adultásque transferre. Hæc autem omnia Plinius libro 17. à Theophrasto, Catone, Varrone, & Columella accepta, copiosè prosequitur. Verumenimuero seminarij significatio eleganti metaphora ad alia transfertur. Cicero in Antoniana. 13. Huc accedunt Alaudæ, cæteríque ueterani, seminarium iudicum tertiæ Decuriæ: qui suis rebus exhaustis, beneficiis Cæsaris deuoratis, fortunas nostras concupierunt. Alaudarum legio Gallica quædam erat, ex quibus Antonius tertiam iudicum Decuriam fecit: quapropter iudicum seminarium legionem illam appellat. Quemadmodum enim ex seminario pomaria arbustáque cōseruntur translatis inde stirpibus, sic ex Decuria illa iudicum forēsium numerus supplebatur. Idem in Pisonem, de prouincia Macedonia loquens, quam Piso pro Consule obtinuerat: Ex illo, inquit, fonte & seminario triumphorum cum arida folia laureæ retulisses, cum ea abiecta ad portam reliquisti, tum tu ipse de te sententiam tulisse uideris, tum iudicium pronuntiauisti. Macedoniam Cicero seminarium triumphorum uocat, significans prouinciam bellicosam, & identidem rebellem, triumphorū materiam nunquam nō affatim Rom. Imperatoribus suppeditasse, qui quidem strenui ipsi impigríque essent. Curtius lib. 8. de cohorte regia apud Macedonas loquens: Hæc cohors, inquit, uelut seminarium ducum præfectorúmque apud Macedonas fuit. Id est hinc duces præfectíque sumi solebant. Vnde Alexāder Princeps Romanus dicere solebat seminarium Senatorum, equestrem ordinē esse, auctore Lampridio: Propterea, inquit, libertinos nus-

[Marginal notes: Serēdi genera multa. — Sperma. — Κλάδος. — Talea. — Ξύλον. — Παρασπάς. — Ἀκρέμων. — Βλαστός. — B — Μόσχευμα. — C — Μοσχεύειν τὰ κλήματα. — D — Alaudæ. — Non procul à fine. — E — Seminarium triūphorum.]

quam in equestrem locum redegit. Et nos alicubi diximus honestiorũ cau- F
Seminarium curiæ. ſidicorum ordinem Pariſiis ſeminarium ampliſſimæ curiæ eſſe. Qui enim
& ingenij & facundiæ & honeſtatis ſpecimen patrociniis aduocationibúſ-
que officioſè benignéque præſtãdis dederunt, ij popularem fauorem eme-
riti, eóque apud aulam innoteſcẽtes, Principis mox beneficio in curiam ad-
ſciſcuntur. Proinde ſeminarium (inquit Celſus) quaſi inſtrumẽtum eſt agri.
Quemadmodum enim inſtrumentum id dicitur, ſine quo re aliqua uti cõ-
modè non poſſumus, ita ſine ſeminario utilis ſatis arboratori aut uinitori
ager eſſe non poteſt: ut ex iis quæ diximus apparet, duntaxat in iis locis ubi
ſeminaria inſtitui ſolent: ut hodie apud Normannos. G

Ex l. ſequenti.

Ex ſylua cædua pedamenta & ramos.) Accurſius hoc uerbum perperã
intellexit: quod etſi hodie nemo niſi planè indoctus ignorat, tamen ut hæc
res tota innoteſcat, aliquid ab auctoribus rerum ruſticarum repetendũ. Co-
Cap. 26. lumella lib. 4. * Adminiculandæ, inquit, uineæ melior eſt ridica palo: neque
** Stabiliendæ* ea quælibet. nam eſt præcipua cuneis ſiſſa olea, quercus, & ſuber. Tertiũ ob-
Pedamen. tinet locum pedamen teres. Varro lib. pri. de re ruſt. Pedamentum item ferè
Cap. 8. Pedamẽtum. trium generum. Vnum robuſtum, quod optimum ſolet afferri in uineam è
Quatuor genera facit quercu ac iunipero, & uocatur ridica. Alterum palus è pertica, melior è du- H
Varro. quartũ tacet Bud. ra. Tertium quod horum inopiæ ſubſidio miſit arundinetum. Pedamẽtum
igitur & adminiculum, aut fiſſile eſt, ut ridica, quo hodie plurimũ utimur:
Ridica & Palus. aut teres, ut palus. Statumen etiam pedamentum dicitur. Columella lib. prę-
Adminiculũ. dicto, Cum mẽſem triceſimum exceſſit poſita uinea, id eſt tertio autumno,
Statumen. uehementioribus ſtatuminibus ſtatim impedanda eſt. Sic enim lego, non
Lib. 4. ca. 16. Impedata uitis. impedienda, ut uulgò impreſſum eſt. Vitium quædam pedatæ ſunt, ut no-
ſtræ: quædam ſubrectæ, quæ adminiculo nõ egent, ut Plinius lib. 7. docet. Et
Pedata uitis & ſubrecta. multæ ſunt huiuſmodi in Gallia. Pedatarum autem quædam iugatæ, quæ-
dam compluuiatæ ſunt, quædam neutrum, ut circa Pariſios. Sed nihil nunc I
Specularia. ad rem. Et iſta uix digna ſunt quæ attingantur, quemadmodum & ſpecula-
ria in lege, Sed & ſi, hoc eodem titulo: quæ Accurſius inſtrumenta domus
Cap. 22. eſſe dicit ab inſpiciendo dicta. Plinius libro 36. Specularis, inquit, lapis facil-
Li. 36. ca. 22. limè in quanlibet tenues cruſtas finditur. Idem de Phengite lapide, Hoc, in-
** Seiam appellant.* quit, Nero conſtruxerat ædem Fortunę, quam * Seiani appellatione dicebat,
à Seruio rege ſacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus oper-
tis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm ſpecularium modo, tan-
quam incluſa luce, non tranſmiſſa. Ab hoc lapide ſpecularia dicebantur in-
tegumenta ex ſpeculari lapide, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. K
Iuuenalis Satyr... Quæ uehitur clauſo latis ſpecularibus antro. Hîc autem
Vlpianus de iis ſpecularibus intelligi uoluit, quibus feneſtrarũ hiatus ob-
ſtruebantur ad tranſmittendam lucem: quæ tamen exemptilia erant, ut cum
Ibidem. liberet auferrentur. Nunc uitro utimur. Plinius, In Arabia eſſe lapidem aiunt
uitri modo trãslucidum, quo utuntur pro ſpecularibus. Poſſumus & de ſpe-
cularibus intelligere, quibus pars quædam domus ad uoluptatem operie-
batur.

Ex lege, Si fundi. tit. De uſufructu.

A batur,uarium enim usum specularia præstabant.Martialis, *Lib.8.epigr.*

Hybernis obiecta Notis specularia puros
Admittunt soles,& sine fæce diem.

Est etiam exemplum apud Plinium lib.19.ubi de cucumeribus loquitur. *Cap.5.* Huiusmodi autem specularia hyeme usui erant, æstate eximebantur interdum.Simile est illud in.l. Malum. infrà De uerborũ significationibus. Structuram loci alicuius ex tabulis factam,quæ æstate tollerentur,& hyeme poneretur,ædium esse ait Labeo,quoniam * perpetuo usui parata essent: neque ad rem pertinere,quòd interim tollerentur.Et in eadẽ paulo superius,Plum- ** perpetui usus causa parata* B bum quod pro tegulis poneretur,ædificij esse Labeo ait.Sed id quod in ripa theij tegendi causa poneretur,contrà esse.Vbi in antiquo exemplari legitur hypa ethrij tegẽdi,neutrobi rectè.Itaque locus ille sic à nobis restitutus est, Sed id quod hypæthrij tegendi causa poneretur. æ enim diphthongus in secunda syllaba ab ignaris in duas syllabas diuisa est. Sũt autem hypæthria hypæthráque loca sub dio exposita,id est cœlo patente.Vitruuius lib.pri.Ioui,Fulguri,& Cœlo,& Soli,& Lunæ,ædificia hypæthra constituentur. horũ enim deorum & species & effectus in aperto mundo atque lucenti * perlucentes uidemus.Idem lib.5.Media uerò spatia quæ erunt sub diuo inter por- *Locus ex quinquagesimo Digestorũ libro restitutus.* *Hypæthrion. Hypæthron. Cap.2.* ** præsentes* *Cap.9.* C ticus,adornanda uiridibus uidentur, quòd hypæthræ ambulationes habent magnam salubritatem. Latinè subdialia dicuntur & subdiualia : unde subdiuales deambulationes Plinio lib.14.& subdialia pauimenta lib.36.huiusmodi sunt loca quas terracias uocamus. Quod igitur ad obtegenda huiusmodi loca comparatum est,siue uelum , siue aliud integumentum, Iabolenus ædificio non accedere censuit. Quo in loco Accursius hoc uerbum se non intelligere fassus est. *Subdialia. Subdiualia. Cap.1.* *Cap.25.*

Ex l.Si cuius rei.§.Sed si ædium,eodem titulo.

Nerua scribit nec obstruere eum posse)id est claudere lumina,inquit Ac-D cursius. Obstruere luminibus uerbum est antiquum iuris. Cicero pro domo sua ad Pontifices: Habitare,inquit, laxè & magnificè uoluit, duásque & magnas & nobiles domos coniungere.à Q.Seio contendit, ut sibi domum uenderet.Cum ille id negaret, primo se luminibus eius obstructurũ minabatur.& reliqua. Idem in Bruto per metaphoram usus est. Nam ut Philisti, inquit, & Thucydidis concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis officit Theopompus elatione atq; altitudine orationis suæ(quod idem Lysiæ Demosthenes) sic Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio. Qui locus Ciceronis corruptè impressus est. Quẽ-E admodum enim,inquit,claritati antiqui nominis Thucydidis tanquam luminibus Theopompus officit historicus grandiloquẽtia styli tanquam altitudine ædificij,& Demosthenes orator Lysiæ : sic fusciorem illum splendorem orationis Catonianæ recentiores oratores sublimiore ac florido dicendi genere quasi præumbrantes obscurauerunt. Proinde proprietatis dominus obstruere luminibus usufructuarij nõ potest.Propterea in.l. Si is qui binas,infrà eodem titulo,non obscurare luminibus , ut ubique legitur , sed *Obstruere luminibus.* *Ciceronis locus.*

Haloäder habet obscurare. obstruere legendum contenderim. Hoc in Pandectis Græcis ἐμποδίζειν τῇ ἀπόψει dicitur. Elegantius tamen ἐπιπροσθεῖν à Gregorio dicitur, οἷς ὁ ζόφος οὗτος ἐπιπροσθεῖ τῆς ἀληθείας κατανόησιν. Alibi, ἐπιπροσθοῦντος ὄρους ὑψηλοῦ, ἐπιπροσθεῖται ὁ ἥλιος ὑπὸ τῆς σελήνης ἐν τῇ ἐκλείψει. Dicitur & ἐπισκιάζειν, quasi præumbrare: & ἀποκρύπτειν. Cum F

obstruere. accusatiuo obstruere etiam significat contrastruere, quasi obædificare: quod Græci παροικοδομεῖν uocant: quod etiam ἐπισκοτεῖν significare potest, & hoc in loco obstruere.

Ex.§.proximo.

Nec per cœnacula diuidere domum. Atqui locare potest: sed oportebit quasi domum locare.) Hunc locum haud dubiè Accursium nõ intellexisse G

Cœnacula. affirmare ausim. Cœnacula, loca sunt altiora domus, ad quæ scalis aut cochleis ascenditur. Hæc autem incolebant tenuiores & inquilini, ut Iuuenalis Saty.10.docuit, - & egregias Lateranorum obsidet ædes

Tota cohors, rarus uenit in cœnacula miles.

Cœnationes. Id est, ad inquilinos & pauperes qui in cõducto habitant. Cœnatio uerò potentiorum erat, ut apud eundem, Et algentem rapiat cœnatio solem. Tertij

Saty.7. Regum cap.sexto, Et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum. Cicero de lege Agraria, Romam in montibus positam & conuallibus, cœnaculis sublatam atque suspensam, non optimis uiis, angustissimis semitis, præ sua Capua planissimo in loco explicata, ac præ illis semitis irridebunt atque contemnent. Quibus uerbis Cicero indecoram urbis Romæ formam fuisse significat propter cœnaculorũ frequentiam, qualem Parisiis uidemus. quod H

Cap 8. etiam Vitruuius lib.2. Architecturæ dicit his uerbis, Cum enim aucto mirũ in modum Romano populo necesse fuisset in cœnaculis habitari, (Nam antea cum per urbis laxitatem licebat, unius tantum cõtignationis erant ædificia) ad ædificiorum altitudines deuẽtum, & ædium frequentiam. Inde Cœ-

Cœnacularius. nacularius Vlpiano, infrà De pignor.acti.in.l.Solutum: Videtur, inquit, tacitè & cum domino ædium hoc conuenisse, ut non pactio cœnacularij proficiat domino, sed sua propria. Quo in loco Accursius modestè obmutuit. I

Cœnaculariã facere. Propterea cœnaculariam facere dicebantur, qui domus totas conductas, per singula cœnacula inquilinis locabant, ut inde quæstum facerent pluris in summam locando: quo modo accipitur in.l. Si uero, infrà De iis qui deiecerunt. Ita enim cœnaculariam facere dicitur, ut argentariam & furnariam a-

ὑπερῷον. pud Ciceronem & Tranquillum. Cœnaculum à Græcis ὑπερῷον dicitur, uel

ἀνώγεων. ut Marci ultimo ἀνώγεων. Ipse uobis demonstrabit cœnaculum grande stratũ,

Marci locus. illic parate nobis, ἀνώγεων μέγα, ἐστρωμένον, ἕτοιμον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε. Sic autẽ uerti debuit, uel etiam uersum est, sed postea corruptum, ut quædam alia loca, Cœnaculum grãde, stratum, paratum, illic parate. Et paulò antè, Vbi est refectio mea, ubi pascha manducem? Diuersorium non refectio uerti debuit, τὸ κατά- K

κατάλυμα. λυμα. Sed & totum illud caput oscitãter uersum est. In proposito autẽ sensus est, usufructuariũ ut locare posse uniuersam domũ, ita distrahere diuelleréq; locationibus cœnaculatim cubilatímq; nõ posse: quod sine incõmodo domus fieri non potest, quæ à domus uniuersæ forma ad cœnacula transfertur.

Ex lege, Si cuius rei.tit. De usufructu.

Ex

A Ex.l. Vsufructuarius, eodem titulo.

Quia tametsi meliorem, excolendo ædificium, domini causam facturus
esset, non tamen id iure suo facere potest.) Meo iure, tuo iure, suo iure, uer- *Meo iure, tuo iure, suo iure.*
ba sunt apud doctos frequentissima, sed certæ cuiusdam significationis. Est
enim meo iure aliquid agere faceréue, idem quod mea facultate uel aucto-
ritate, uel concessa mihi omnium cõsensu libertate & potestate. Cicero in.2.
de Oratore, Duo illa quæ facillima uidetur (quoniam quæ difficiliora sunt,
non possum) mihi pro meo iure sumo. Idem pro Roscio Amerino, Tametsi
meo iure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, uituperare. Non e-
B nim uereor, ne quisquam alienum me animum habuisse à causa nobilitatis
existimet: id est, quanquam ego is sim, cui maxime omnium id facere licet
citra reprehensionem. Et illud Terentianum in Adelphis, Do, prætermitto, *Act.1. Sce.1.*
non necesse habeo omnia pro meo iure agere. Verba sunt patris indulgen-
tissimi. Ius est (inquit Donatus) quod omnia recta & inflexibilia exigit: æ-
quitas est, quæ de iure multum remittit. Nõ necesse est ergo sæuire patrem,
tametsi potest suo iure. Cicero pro Marcello, Certè in armis militum uirtus,
locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multũ iuuant:
maximam uerò partem quasi suo iure fortuna sibi uendicat: & quicquid est
C prosperè gestum, id penè omne ducit suum: ac si diceret, nemo unquã for-
tunæ in bello non primas detulit partes. Vnde illud Satyr. *Iuuenal. Satyr. ult.*

Plus etenim fati ualet hora benigni,
Quàm si nos Veneris commendet epistola Marti.

Inde iure suo decedere dicitur, qui non omnia pro iure suo agit. Idem pro *Decedere suo iure.*
Roscio Amerino, Esto, causam proferre nõ potes: tametsi statim uicisse de-
beo, tamen de meo iure decedam, & tibi quod in alia causa non concederẽ,
in hac cõcedam, fretus huius innocentia. Liuius lib.3. Caius Iulius Decem-
uir diem Sextio dixit, & accusator ad populum extitit, cuius rei iudex legi-
D timus erat: decessitq́; iure suo, ut demptum de ui magistratus, populi liber-
tati adiiceret. ὑφεῖναι τοῦ δικαίου τοῦ ἰδίου dicitur: uel τοῦ ἑαυτοῦ. Plutarchus, καὶ
ταῦτα λέγω τοῦ δικαίου τοῦ ἑαυτοῦ ὑφιέμενος. Potest & multis aliis modis dici. Vul-
gò dicunt præterire ius: uel, hæc est iuris præteritio, quam ego concedo. Cui
opponitur iure suo agere, uel pro iure suo agere: quod etiam summo iure *Suo iure agere.*
agere dicitur, id est rigorẽ tenere, ut alibi docuimus. Hoc uerbo diuus Au-
gustinus libro decimoquarto de ciuitate usus est pereleganter: de membro *Cap.17.*
enim genitali loquens, Meritò, inquit, huius libidinis maximè pudet, meri-
tò & ipsa membra quę suo quodam (ut ita dixerim) iure, non omni modo ad
E arbitrium nostrum mouentur, aut non mouentur, pudenda dicuntur, qua-
lia ante peccatum hominis non fuerunt. Quinetiam ius pro potestate poni- *Ius.*
tur interdum. Liuius, Quæ ex iis habere uictos, quibus mulctari eos uelit:
ipsius ius atque arbitrium esse. Plinius lib. secundo naturalis hist. Imperfectę *Cap.7.*
uerò in homine naturæ præcipua solatia, ne deum quidẽ posse omnia, nul-
lúmque habere in præterita ius, præterquam obliuionis. Idem de inerticula
uite loquens lib.14. Carbunculari hæc negatur, magna dote, si uerum est ali- *Cap.2.*

qua in uite cœlo non esse ius. Quid sit autem carbunculatio, nos alibi dice- F
Matt. locus. mus. Matthæi septimo, Et admirabantur turbæ super doctrinam eius: erat
enim docens sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ & Pharisæi, ἦν γὰρ
διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων. Nisi ad uerbum transferretur, trāsferri fortasse sic signi-
ficantius potuit, Erat enim ueluti iure suo docēs. Vnde Marci primo, & Lu-
ἐξουσία. cæ quarto, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, Et stupebant in doctrina eius, quia in po-
Lucæ locus. testate erat sermo eius. Admirabantur enim omnes Christum disserentem,
& merito, utpote qui de diuinis iure suo dissereret, quæ ipse unus omnium
Ius. hominum perfectè nosset. Ius etiam pro conditione ponitur. Cicero de le-
Conditio. Causa. ge agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione G
sunt. Libera meliore iure sunt, quàm serua. Paulò post causam pro iure di-
xit, Soluta meliore in causa sunt, quàm obligata. Immunia cōmodiore con-
Verr. 5. ditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Idem in Verr. Quæ est ista conditio
Siciliæ? Cur quæ optimo iure propter uetustatem, fidelitatem, propinquitatē
esse debet, huic præcipua lex iniuriæ definitur? Ius etiam uocatur quod uim
Lib. 3. habet sanctionis & legis. Idem de legibus, citans uerba xij. tabul. Quod is
Lege. 13. qui bellum geret, imperassit: ius ratúmq; esto. Sic Vlpianus De legibus, Non
ambigitur Senatum ius facere posse: id est Senatuscōsulta omnes tenere, qui
imperio Romano parent. H

Ex. l. Quid ergo, eodem titulo.

Interim tamen quādiu summittantur & suppleantur capita quæ demor-
Submittere. tua sunt, & reliqua.) Iuriscōsultus hîc proprio uerbo usus est. Est enim sub-
mittere, propagandæ sobolis gratia matribus supponere atque alendos præ-
Cap. 3. bere fœtus. Columella libro 7. de ouibus loquens, Hoc qui faciet, seruare de-
bebit, ne minori quadrimę, néue ei quæ excessit annos octo, prolem submit-
Lib. 6. ca. 25. tat: neutra enim ætas ad educandum est idonea. Idem de bobus, Sed non est
dubium, ubi pabuli sit lætitia, posse omnibus annis partum educari: at ubi
Lib. 7. cap. 3. penuria est, alternis submitti. Idem, Summitti tamen etiam in uicinia Vrbis I
quandoque oportebit. Nam uernaculum pecus peregrino longè est utilius.
Nec committi debet, ut totus grex effœtus senectute dominum destituat:
cum præsertim boni pastoris uel cura prima sit, omnibus annis in demor-
tuarum uitiosarúmue ouium locum, totidem uel etiam plura capita substi-
tuere. Virgilius in iij Georgicorum,

Tu modò quos in spem statuis submittere gentis. Et in Tityro,
Pascite, ut antè, boues pueri, submittite tauros.

Cap. 24. Quod uerbū etiam ad uites transfertur. Columella lib. 4. At econtrariò ad
meridiem plures palmites submittantur, qui laborantem matrem feruori- K
bus æstiuis opacēt. Idem, Itaque una tantùm materia iugo proxima, & unus
infra eam custos erit submittendus, qui uitem mox in annum renouet.

Ex. l. Quidam Iberius nomine. De serui. præ. ur.

Non licet autem tribulos habere admotos.) Sic quidem in multis libris
Tubulus. legitur: sed in emendatis tubulos legimus. Tubi & tubuli, id est σωλῆνες, ca-
Tubus. Tribulus. nales sunt fictiles uariis usibus accommodati. Tribuli uerò, uel ut Græcè di-
citur,

A citur τρίβολοι, machinulæ ſunt ferreæ, doloſæ, trigona aut tetragona forma, Τρίβολοι
quæ in quãcunque partem incubuerint, unum aut plures aculeos infeſtos
protendunt. Plutarchus in Apophth. κατασπεῖραι τριβόλους σιδηροῦς, ὅπως μὴ διαμέ-
νοντες οἱ πολέμιοι προσμάχωνται τοῖς χώμασι, Spargere tribulos ferreos, ne hoſtes ag-
geribus inſiſtẽtes pugnam illinc ciere poſſent. Polit. in Herodiano lib. quar-
to, Simulata fuga tribulos, aliáque ferramenta acuminata proiiciebant. Lati-
nè murices dicuntur. Curtius libro quarto, Bion quidam transfuga nunciat Murices.
regi murices ferreos in terram defodiſſe Darium, quà hoſtem equites emiſ-
ſurum eſſe credebat. Valerius libro tertio, de Scipione Aemiliano loquens, Cap.7.
B Suadentibus quibuſdam ut circa mœnia urbis, quam obſideret, ferreos mu-
rices ſpargeret, ne ſubita eruptione hoſtes impetum in pręſidia noſtra facere
poſſent, & reliqua. Hinc muricati greſſus Fulgẽtio, id eſt formidoloſi & pa- Muricati
uendi: Intuemur, inquit, arua quibus adhuc impreſſę bellantium plantæ mu greſſus.
ricatos (quod aiunt) ſigillauerunt greſſus, & formidine menti nondum ex- Mytholog. lib.1.cap.1.
terſa, hoſtes in ueſtigiis pauebamus: terrorem enim pro ſui memoria miles
hoſtis hęrẽdem reliquerat. Tribulorum meminit Vegetius libro tertio. Lin- Cap 24.
gua uernacula calciatrappæ uocantur. A cuius ſimilitudine eodem nomine
herba ſpinoſa uocatur utraque lingua. Matthæi ſeptimo, μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ τῶν Matt. loco.
C τριβόλων σῦκα? Nunquid colligunt de tribulis ficus? Hanc lingua uernacula
eodem etiam nomine quo decipulam ferream appellat.

Ex. l. Si arborem, eodem titulo.

Sin uerò Heliocamino uel ſolario.) Heliocaminus ad uerbũ ſolaris for- Heliocaminus.
nax dici poteſt. Eſt autem ſolare, uaporarium in aprico loco ſitum ad calo-
rem ſolis excipiendum, quo antiqui utebantur. Plinius in epiſt. lib. ſecundo Ad Gallum
de diæta quadam loquẽs, In hac heliocaminus quidem aliâ xyſtum, aliâ ma- epiſtola 17.
re, utrâque ſolem proſpicit. Id eſt utraq; parte ſoli oppoſita eſt. Solarium au- Solarium.
tem præter alia ſignificata locum ſignificat in quo horæ ad ſolem denotan-
D tur, ueruto umbram faciente, uel pinnula: cuius rei inuentionem & rationẽ
gnomonici profitentur. Cicero pro Quintio, Non ad ſolarium, non in cam-
po, non in conuiuiis uerſatus eſt: id eſt in foro Romano, ubi erat ſolarium.
Solaria etiam ſunt ipſa horoſcopa uaſa. Eſt etiam ſolarium, uectigal ſolo im-
poſitum: quo uerbo Vlpian. uſus eſt in tract. Ne quid in loco publico.

Ex. l. Qui in ſella, De ſeruitu. ruſt. præd.

Qui in ſella aut lectica uehitur, ire nõ agere dicitur.) Accurſius malè de
equo intellexit. Sella enim curulis intelligenda eſt, ut ſella quà magiſtratus
Romæ uehi ſolebant. Iuuenalis,

E Vis ne ſalutari ſicut Seianus? habere Satyr.10.
Tantundem? atque illi ſellas donare curules?
Illum exercitibus præponere?

Sella enim curulis uectabulum erat, quo ſedentes magiſtratus geſtabantur: Sella curulis.
quod geſtatorium etiam dicitur, & geſtatoria ſella. Tranquillus in Nero- Geſtatorium.
ne, Interdiu quoque clàm geſtatoria ſella delatus in theatrum. Et geſtatio- Cap.26.
nes, loca geſtandis hominibus apta, quod ſanitatis cauſa factitabant, ea for- Geſtationes.

Ad Gallum lib 2. epist. 17 ma qua cœnationes ambulationésque dicuntur. Plinius in epistolis, Ortum F
& cœnationem uidet, qua ortus includitur: gestatio buxo, aut roremarino
ubi deficit buxus, ambitur. Idē, Adiacet gestationi interiore circuitu uinea
tenera & umbrosa. Sícque illud intelligi debet in lege, Aequissimum, suprà
De usufructu, Viridaria uel gestationes arboribus infructuosis opacas. Ge-
Ephippium. stari autem, ἐξελαύνειν à Græcis dicitur, & διφροφορεῖσθαι. Ephippium autem de
Genera equorum. equo dicitur, non sella: unde ephippiarij equi dicuntur, ut clitellarij & dor-
suarij, qui & dossuarij dicuntur, & iugales, & qui desultorij uocantur, id est
quibus equites sine ephippiis insident, ut suprà diximus.

Ex lege, Lucius, eodem titulo. G

Et dono tibi digitum in domum tuam quæ in hysothomo est.) Digi-
tus hîc modulum aquariū significat, cuius diametros digitalis est. Omnis
Digitus, modulus aquarius. autem modulus aquarius (inquit Frōtinus) colligitur aut diametro, aut peri-
metro. Digitus igitur pro fistula digitaria intelligendus, aut etiam unciaria.
De aquæ ductibus. Vnciæ enim modulus habet diametri digitū unum, & digiti trientem. Ve-
rùm de modulis alibi fortasse uidendum erit. Accursius nescio q̄uid nuga-
tur hîc diuinaciter (ut solet) de digitis & rostris statuarum. Hysothomum au
tem terram inter duo maria interpretatur: quod si est, non hysothomum, sed
Isthmus. isthmum legendum. Isthmus autem propriè collum significat, à cuius si- H
militudine terra oblonga & angusta inter duo maria isthmos etiā dicitur.
Porthmos. Cui porthmos, id est fretum etiam opponitur, maris scilicet inter duos con
tinentes angustiæ. Vnde per antonomasiam isthmus Peloponnesi dictus in-
ter Aegæum & Ionium mare quinque millium passuum interuallo, cuius
Lib. 4. cap. 4. fauces Corinthus obsidet. Plinius de Peloponneso loquēs, Angustiæ, inquit,
unde procedit, Isthmos appellatur. Et paulò pòst, Angusta ceruice Pelopon-
nesum contingit Hellas: Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatus si-
nus. Quibus uerbis Plinius significationē Isthmi expressit. Sic enim Isthmus
à latiore terra protinus gracilescit, ut ceruix à corporis compage deductior I
Paristhmia. eminet. Vnde Paristhmia partes quædam in homine dicuntur à medicis
Tonsillæ. circum fauces, quæ Latinè Tonsillæ dicuntur.

Ex l. Proprium. in titulo, Communia prædiorum.

Seruitutem recipere, nisi sibi, nemo potest. Et paulò pòst, Ita ut tota ser-
Recipere. uitus ad eum qui receperit, pertineat. Aliàs excipere, inquit Accursius: uide-
licet id commentus, quia uerbum hoc non intelligebat. Recipere (inquit
Act. 1. scen. ult. non procul à fine. Nonius) est exceptū facere. Plautus in Trinummo, Vbi nunc adolescens ha-
bet? posticulum hoc recepit, cum ædes uenderet. Quo in loco habet pro ha-
bitat intelligendum. Est autem recipere antiquū uerbum iuris. M. Cato Vo- K
coniam legem suadens, uerbis hisce usus esse dicitur, Principio nobis mu-
lier, cum magnam dotem attulit, tamen magnam pecuniam recipit, quam
in uiri potestate nō committit, eam pecuniam mutuam dat uiro: postea ubi
irata facta est, seruum receptitium sectari atque flagitare uirum iubet. Gel-
Gellius li. 17. cap. 6. lius, Quando mulier, inquit, dotem marito dabat, tum quæ ex suis bonis re-
tinebat, neque ad uirū trnsmittebat, ea recipere dicebatur. Sicuti nunc quo-

que

A que in uenditionibus quæ excipiuntur, neque uæneunt. Receptitius ergo seruus mulieris est proprius, quem cum pecunia reliqua mulier receperat, neque dixerat doti, sed retinuerat. Græcè ἐξαίρετος dicitur. Recipere etiam repromittere significat, & in sese suscipere. Marcus Tullius in primo de Oratore. Quo quidem in genere Marcus Bucculeius homo neque meo iudicio stultus, & suo ualde sapiens, & à iuris studio non abhorrés, simili in re quodam modo nuper errauit. Nam cum ædes L. Fusio uenderet, in mácipio lumina uti tum essent, ita recepit. Fusius autem simul atque ædificari cœptum est in quadam urbis parte, quæ modò ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum Bucculeio, quòd cuicunque particulæ cœli officeretur, quanuis esset procul, mutari lumina putabat. Recipere ergo est, præstaturũ se promittere: sic Græci ἀναδέχεσθαι dicunt τὸ ἐφ' ἑαυτῷ δέχεσθαι. Inde actio receptitia olim dicta, in tractatu De constituta pecunia, in Cod. Iustin.

Receptitius seruus. *Ἐξαίρετος.* *ἀναδέχεσθαι, τὸ ἐφ' ἑαυτῷ δέχεσθαι.* *Actio receptitia.*

B (margin letter at "tim cum Bucculeio")

Ex. l. Venditor, eodem titulo.

Legem dederat, ne cótra eum piscatio tignaria exerceretur.) Sic quidem Accursius legit, & nescio quid de huiusmodi piscatione dicit. Nos uero nõ tignaria, sed thynnaria legendũ arbitramur, haud dubia cóiectura. Thynni enim pisces sunt prægrandes, à quibus Thynnoscopi dicti homines è litore editiore thynnos speculari soliti, Latinè thynnarij thunnariique dicũtur: quo uerbo Theodorus Aristotelis interpres in libris de Animalibus usus est. Est & uerbum apud Græcos θυννοσκοπῶ, id est thunnos capto obseruóque. Aristophanes ἱππεῦσι de Cleone Atheniési demagogo loquens, id est homine populariter factioso, quasi quodam plebicola: sic enim apud Athenienses uocabantur duces quidam uulgi, popularem auram cõcionibus aucupãtes, χἀπὸ τῶν πετρῶν ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπῶν, id est peruigili speculatione obseruans. Siquidem, ut inquit enarrator, thunnarij in editiore rupe stantes, subeuntes retia thynnos tanquam è specula despectant. Propterea factũ est, ut Thynnoscopia pro accurata & inconniuẽti obseruatione accipiatur. Synes. ἀρχὸς θυννοσκοπεὺς ἐπὶ τὴν ἰχθυικὴν ἀλιείαν, è piscatore dux designatus. Thynnos autẽ simul atque in retia insinuasse uidebant, fuscinis eos conficere adoriebantur: unde thynnizo uerbum, & thynnazo apud Græcos, pro lancino & configo. Vtuntur & hodie in Hispania huiuscemodi piscatione, ut ex Hispanis hominibus audiui.

Thynni. *Thynnoscopi.* *Thynnarij.* *Θυννοσκοπῶ.* *Demagogi. Δημαγωγοί.* *Thynnoscopia.* *Θυννίζω. Θυννάζω.*

C (margin letter at "tore editiore thynnos"); D (margin letter at "ut Thynnoscopia")

Ex. l. Sicuti. Si seruitus uendicetur.

Supérque eum parietem columnas structiles imponere, quæ tectũ porticus ambulatoriæ sustineant.) Columnæ structiles sunt, quæ aut lapide quadrato, aut laterculis extructæ sunt, quæ pilæ etiam dicuntur. Est enim hæc differentia inter columnas, quæ à Græcis κίονες, & pilas, quæ στῆλαι ab illis dicũtur. Columnæ uno scapo constãt, id est lapide oblongo perpetuo. Pilæ structura constant aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Propterea hîc ab Vlpiano structiles columnæ dicuntur. Nostrates pilaria uocant. Plinius Græcè stelas uocat libro sexto, capite uigesimooctauo, & uigesimonono. Stelæ autem sunt propriè lapideæ pilæ surrectæ, in quibus fœdera inscribi solebant,

Columnæ & pilæ. *Κίονες. Στῆλαι.* *Stelæ.*

E (margin letter at "drato, aut laterculis")

ut omnibus innotescerent: & in quibus etiam homines proscribi solebant. F
Isocrates in Panegyr. circa finem utitur, & Demosthenes identidem. Hodie stelæ propriè uocari possunt lapideæ cruces, uel huiusmodi monuméta quæ in militaribus uiis extructa uidemus, literis interdum insculptis ad memoriam alicuius rei prodendã. Latinè Cippi dicũtur, quales super sepulchra extruuntur. Pausa: ἐπὶ δὲ τῷ τάφῳ στῆλαι τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων ἔχουσαι. Persius,

Cippi.

Satyr. 1. A ssensere uiri: nunc non cinis ille poëtæ

Satyr. 8. Felix? nũc leuior cippus nõ imprimit ossa? Et apud Horatiũ in 1. Sermo.

Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum

Hic dabat, hæredes monumentum ne sequerentur. G

Et στηλίτης apud Demosthenem ἄτιμος, καὶ ἐν στήλῃ ἀναγεγραφώς. unde στηλιτευτικοὶ λόγοι, orationes infamãtes, & programmata ignominiosa. Columnæ partes sunt, scapus quasi columnæ corpus: supra scapum capitulum, infra scapum spira, quæ basis sæpe appellari solet, infráque spiram stylobates. Auctor Vitruuius libro tertio. Structilis igitur à structura dicitur. Idem libro quinto de hypæthris ambulationibus loquẽs, Fodiantur & exinaniantur quàm altissimè, & dextra atque sinistra structiles cloacæ fiant. Idem libro octauo, Ductus autẽ aquæ fiũt generibus tribus: riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus. Structiles canales appellat, structura & fabrica cõstantes: quales hodie Romæ semiruti uisuntur. Idem libro secundo, Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitiis altitudines extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorum ad summas utilitates perficiũt despectationes. Structura etiam à contignatione differt. Idem libro quinto, Concamerationes uerò si ex structura factæ fuerint, erũt utiliores: sin autem contignationes fuerint, figulinum opus subiiciatur. Eodem pertinent uerba eiusdem Vlpiani in l. Si forte. §. Modus, suprà hoc eodem titulo, Fortè ut reficiat lapide quadrato, uel lapide structili, uel quolibet alio opere. Structuræ enim genera tria sunt: Quidam enim lapides quadrari uocãtur, id est orthogoni, & ad normam respondẽtes, quos uulgò cæsos uocamus. Sunt alterius generis lapides rudes & informes, quæ cæmenta uocantur, quibus ad farcturas operum utuntur inter pilares uel quadratas eductiones, quas artifices gambas appellant. Vtuntur & his lapidibus ad parietes uillaticos extruẽdos. Hoc genus structuræ incertum est; & sine uenustate, quasi lapide temerè inuento constructum. Est & tertium genus inter hoc & illud medium, ex lapide ordinario, nec temerè congestum, nec ad perpendiculum respondens, sed tamen ordine coagmentatum. Vitruuius libro secundo, Itaque non est contemnenda Græcorum structura. Non enim utuntur è molli cæmento polita: sed cum discesserunt à quadrato, ponunt de silice, seu de lapide duro ordinaria Idem de hiantibus structuris loquẽs & uitiosis, Quòd si quis noluerit in id uitium incidere, medió cauo seruato secundum orthostatas intrinsecus ex rubro saxo quadrato, aut ex testa & silicibus ordinariis struat bipedales parietes. Ordinarios appellat non incertos, sed eiusdem formæ & ordinis, & inter se similes. Structilem autem lapidem Vlpianus aut ordinarium

Columnæ partes. *Structilis.* *Cap. 9.* *Cap. 7.* *Structiles canales.* *Cap. 8.* *Structura.* *Cap 10.* *Lapis quadratus.* *Cæmenta.* *Cap. 8.* *Lapis ordinarius.* *Ordinarii silices.*

Ex lege, Sicuti. Si seruitus uendicetur.

A rium aut incertum intelligi uoluit. Hæc tamen magis lapidis genera, quàm structuræ dici possunt. Propterea Plinius libro tricesimosexto, cap. uicesimo *Non procul à fine.* secundo, structuræ genera quatuor ponit, isodomon, pseudisodomon, ab æ- *Structuræ genera.* quabili inæquabiliq; structura dicta, emplecton, dictyotheton. Quæ si quis intelligere cupit, adeat Plinium: satis est enim nobis locum notasse, quod ad hunc locum attinet. Structura autem exacta qualis esse debeat; idem Plinius *Ibidem in fine.* his uerbis docet: Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet. Normam nostri quadram uocitant, libellam niuel- *Norma. Libella.* lum, perpendiculum plumbum. Vitruuius libro septimo de tectorio opere *Perpēdiculū.* B loquens, Longitudines ad regulam & lineam, altitudines ad perpendiculū, *Cap. 3.* anguli ad normam respondentes exigantur.

Ex. l. Qua actione, Ad legem Aquiliam.

Si quis in colluctatione uel in Pancratio.) Diximus alibi multa de exercitamentis antiquis: pancratium autem dicendum huc reiecimus. Est igitur pancration, certaminis genus ex eo dictum (ut uidetur) quòd aduocatis *Pancration.* omnibus corporis uiribus, omniúmque neruorum contentione transigitur. Calcibus enim etiam & cubitis, non modò pugnis, pancratiastæ utebā- *Pancratiastæ.* tur, omníque petendi æmulum prehēdendíque modo. Lucianus περὶ γυμνα- C σίων, id est de gymnasiis, Anacharsin Scythen his propemodum uerbis Solonem de institutis Atheniensium rogitantem ut admirabundum inducit: Quam tandem ob rem ô Solon iuuenes uestri hæc faciunt? Quidam enim eorum mutuò se supplantant: quidam obstricta gula strangulant: nonnulli inter se ui flectuntur, & in cœno more suum uolutati mutuò se conspergūt. iamprimum positis uestimentis pingui alter alterum affricantes placidissimè, mox nescio qua ui impulsi obtrudunt inuicem sese nutatu obuersario, frontésque oblidunt, pecudum more inter se obarietantes: & ecce tibi cruribus hic illum tollens, humi allidens, mox in eum sese librans erigi ultrà nō D sinit in cœno proculcatum, cruribúsque comprehensum cubitis in uētrem connixus fœdissimè miserum angit. Et reliqua, quæ ille de exercitamentis Græcorum luculentissimè prosequitur. Ex quibus apparet huiusmodi colluctationes in cœno & arena exerceri nudis corporibus solitas esse. Et paulo inferius in persona Solonis, Huiusmodi autem, inquit, exercitamentorum id quod in cœno exercetur, pale (id est lucta) uocatur. Qui uerò in puluere exercentur, ipsi quoque luctantur. Cum uerò feriunt uicissim concertatione arrectaria, pancration dicitur. τὸ δὲ παίειν ἀλλήλους ὀρθοστάδην, παγκρατιάζειν λέγομεν. *Παγκρατιάζειν.* Et rursus. οἱ δὲ ὀρθοστάδην κεκονιμένοι, καὶ αὐτοὶ παίουσιν ἀλλήλους προσπεσόντες καὶ λακτίζουσι. E Qui autem, inquit, arrecti puluere obsiti sunt, feriunt & ipsi alter alterū petentes procursu calcitratúq;. Quintilianus lib. 2. de Instit. orat. Si uerò libe- *Cap. 9.* ralior natura cōtigerit, & in qua meritò ad spem oratoris simus aggressi, nulla dicendi uirtus omittenda est: sicut ille exercendi corpora peritus, non, si docendum pancratiasten susceperit, pugno ferire uel calce tantùm, aut nexus modò, atque in iis certos aliquos docebit, sed omnia quæ sunt eius certaminis. Sunt qui pancratiastas pro pentathlis intelligi uelint, id est iis qui *Pentathli.*

quinque illa antiqua certamina Græciæ,obierunt & uicerunt, παγκρατιάζοντας πάντων κρατοῦντας intelligi uolētes,id eſt omnium uictores: ídque Hermolaus libro triceſimoquarto emendationum ſuarum ſcripſit.Quod unde ac- F
Pancratiaſtæ. ceptum ſit,neſcio. Sudas certè pancratiaſten manibus pedibúſque pugnantem interpretatur.Plinius lib.34. Fecit & Satyrum admirantem tibias, & Mi-
Cap 8. neruam,Delphicos pentathlos, pancratiaſtas.Gellius lib.13.Panætij ſententiā
Cap.26. quandam referens,Vita autem,inquit,hominū qui ætatem in medio rerum agunt,ac ſibi ſuíſque eſſe uſui uolunt,negocia periculáque ex improuiſo aſſidua,& propè quotidiana fert.Ad ea cauenda atque declinanda perinde eſſe oportet animo ſemper prompto atque intento, ut ſunt athletarum qui pancratiaſtæ uocantur.Nam ſicut illi ad certandum uocati,proiectis antè brachiis conſiſtūt,capútque & os ſuum manibus oppoſitis quaſi uallo præmuniunt,membráque eorum omnia priuſquam pugna mota eſt,aut ad uitandos ictus cauta ſunt,aut ad faciēdos parata:ita animus atque mens uiri prudentis,conſilia cogitationéſque contra fortunæ uerbera, contráque inſidias iniquorum quaſi manus & brachia prætendens.Aliqui tamen apud Græcos παγκράτιον πένταθλον interpretantur, id eſt pancratium pentathlum, nempe πυγμὴν,id eſt pugillatum,δρόμον curſum,ἅλμα ſaltum,δίσκον diſcum,πάλην luctam:quos Hermolaus ſecutus eſt. G H

Ex eodem loco.

Committere. Niſi domino committente hoc factum ſit.) Committere, eſt ad contentionem & concertationem exhibere.Vnde committi gladiatorum paria dicebantur in ſpectaculis & athletarum certaminibus:id eſt ad digladiādum copulari,compararíque.Similiter & poëtæ & oratores committi dicebātur:
Cōmiſſiones. id eſt bini ad ingeniorum oſtentationem exhiberi. Indéque commiſſiones dictæ,ſcenicæ ſcilicet & poëticæ,& etiam ludicræ,quas prætores ludis præſi-
Cap.21. dentes faciebant.Tranquillus in Claud.Circenſes etiā frequēter in Vaticano commiſit,nonnunquā interiecta per quinos miſſus uenatione. Idem in Au- I
Cap.89. gu.Componi tamen aliquid de ſe, niſi & ſeriò,& à præſtantiſſimis, offendebatur:admonebátq; Prætores,ne paterentur nomen ſuum commiſſionibus
Iuuenal. Satyr.6. obſoleſieri.Inde illud Satyricū,Committit uates,& comparat inde Maronē. Ex hoc autem factum,ut committere pro iritare ponatur, & ad iram accen-
Cap.56. dere.Tranquillus in Calig.Nec ceſſauit ex eo criminari alterum alteri,atque
Συγκρούειν. inter ſe cōmittere.Hoc Græci dicunt συγκρούειν. Iſocrates, τοσούτου δέομαι συγκρούειν
Commiſſum bellum. τι τῶν ἐκείνῳ πραγμάτων ἢ φιλῶν σκαιάζειν.Inde apud Liuium bellum commiſſum legimus:id eſt(ut uulgò dicunt) guerram apertam eſſe, cum aliqua iniuria laceſſente bellum inter duos populos iritatur,quaſíque re ipſa indicitur. K

Ex.l.Si ſeruus.§.Si fornicarius.

Fornacarius. Lego fornacarius,à fornace. Erat autem fornacarius ſeruus idem qui pi-
Fornacalia. ſtrinarius uel piſtor.Fornacalia(inquit Feſtus)feriæ ſunt inſtitutæ farris torrendi gratia,quòd ad fornacem quæ in piſtrinis erat,ſacrificium fieri ſolebat. Idem alibi. Fornacalia ſacra erant,cum far in fornaculis torrebant. Seruius autem Grammaticus auctor eſt, apud priſcos molarum uſum non fuiſſe:

Ex lege,Si ſeruus.tit.Ad legem Aquiliam. fruges

A fruges enim torrebant,& deinde in pilis pinsebant: & hoc erat molendi genus: quod & suo tempore adhuc factitatum esse ait. Ex quo more illud Virgilianum esse in primo Aeneidos, Et torrere parant flammis, & frangere saxo. Molæ autem postea inuentæ sunt asinariæ quædam, quædam trusatiles: id est hominum opera uersatiles. *Molæ asinariæ & trusatiles.* Gellius libro tertio, de Plauto comico loquens, Sed enim Saturionem & Addictum,& tertiam quādam comœdiam, *Cap.3.* cuius nunc mihi nomen non suppetit, in pistrino eum scripsisse. Varro & plerique alij memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificum scenicorum pepererat, in mercationibus perdita, inops Romam re-
B diisset,& ob quærendum uictum ad circūagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset. Hoc autem non sine ingenti labore ac fatigatione uirium fiebat: propter quod factum est, ut pistrinum pro loco fa- *Pistrinum.* tigationis pleno, & pro negocio operoso ac molesto, uirésque conficiente ponatur. Hieronymus in præfatione Danielis, Denique ego adolescentulus post Quintiliani & Tullij lectionem, cum me in linguæ Chaldaicę pistrinū reclusissem, & multo sudore, multóque tempore uix cœpissem anhelantia stridentiáque uerba resonare, & quasi per cryptam ambulans rarum desuper lumen aspicerem, impegi nouissime in Danielem. Pistrinum pro ærum-
C na dixit studij difficillimi. μυλὼν à Græcis dicitur. Lucianus de uili mācipio, τὸν μυλῶνα ὥσπερ ἀνάκτορον προσκυνεῖν. Aquariarū autē molarū loca quibus nunc utimur, moletrinas, ut arbitror, appellare possumus, ut ex Nonio colligo. *Moletrina.*

Ex eadem, paulò pòst.

Cum eo planè qui uinum spurcauit uel effudit.) Spurcum Nonio tradēte multa habet significata, sed tamen ex Festo enarrandū hîc uidetur. Spur- *Spurcum uinum.* cum, inquit, uinum dicebār, aut aqua mixtum, aut igne calefactum, aut mustum antequam deferuescat: ut sit spurcare uinū, aqua infusâ uitiare. Tam- *Spurcare.* etsi Græcorum uina legimus perfundi aqua solere ad lenitatem excitandam,
D sed marina & salsa, ut auctor est Plinius libro 14. In Italia autem condiri mu- *Cap.19.* sta mos erat. Prouerbium est apud Græcos, ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ, Per- *Prouerb.* didisti uinum aqua infusa. De iis dictum, qui beneficia commodè collocata importunè commemorantes, eorum gratiam perdunt: aut qui res præclarè gestas paruuló aliquo errato dehonestant. Dici etiam potest de iis qui liberalitates alioqui commendabiles illiberali detractiuncula delibantes ueluti præfloratas mittunt, nec synceras nec meracas conferentes: cuiusmodi est eorum factum, qui sibi ius aliquod in res donatas recipiunt, aut ius reposcendi, siquādo pœnituerit eos benignitatis, aut huiusmodi aliquid nec can-
E didi nec ingenui consilij comminiscuntur. Propterea Isocrates ad Demonicon scribens, inter prudentiæ præcepta & hoc addidit, μὴ δὲ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαρίζου. Ac si dicas ad uerbum, Nec gratias ingratè gratificari. Quod multi, inquit, faciunt, qui cum benefici quidem re uera sint, iniucundos tamen amicis opitulatores sese præstant. Nostra autem ætate inspurcare uinum di- *Inspurcare.* ci possunt, qui erogationes & benignitates ingentes ab ambitiosa pietate profectas, gentilitiis insignibus, aliísque commentis deprædicantes, quasi

Aquulam in uinum infundere. aquula in uinum infusa deperdere uidentur: eas enim non magis religioni, F
ut opinor, quàm ambitioni expensas ferre possunt: sicque recipiunt mercedem suam, inquit Dominus.

Ex eadem, paulò inferius.

Eiicere. Si mulier pugno, uel equa ictu à te percussa, eiecerit.) Eiicere uerbum est ad immaturum partum accommodatum. Vnde eiecti partus dicuntur pro abacti. quo uerbo Plinius libro duodetricesimo usus est: & eiectitia uulua,
ἐκβολάς. quæ à Græcis ἐκβολὰς dicitur à Plinio libro undecimo. A quorum imitatione
Cap. 37. hæc locutio tracta. Apud eos enim ecbolimi eiecti eiectitiique & abortiui
Eiectitius. Ecbolia. dicuntur. Et ἐκβόλια, medicamenta quibus medici utuntur abigendis infanti- G
Phthoria. bus in utero enectis, quæ & φθόρια dicuntur. Verba sunt crebra apud Dioscoridem.
Cap. 18. Latinè eiectoria, & eiectrices medicinæ dici possunt. Plinius libro decimoquarto, Thasiam uuam Aegyptus uocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam firmat. Aegyptus & ecbolimam habet, abortus facientem. Vbi in quibusdam libris ecbolada legitur, utrobi-
*phthorium que rectè. Idem de Scammonite uino, Hoc uinum, inquit, * phthoriam uo-
Plinij locus. Li. 14. ca. 16. cant, quoniam abortus facit. Sic enim in antiquis exemplaribus legitur manu scriptis, licet in impressis ectromatium legatur, uerbum subdititium. Ea autem medicamenta quæ sterilitatem afferunt, & conceptum adimunt, hoc H
Atocia. est uim concipiendi, Atocia dicuntur. Dioscorides de cedria loquens, προχρισθὲν δὲ αἰδοίῳ πρὸ τῆς συνουσίας, ἀτόκιόν ἐστι, Circumlita, inquit, genitali ante coi-
ἐκρύσεις. tum, atocij uim habet. Aristoteles libro septimo de Animalibus ἐκρύσεις, id est
Effluxio. effluxiones uocari tradit eas conceptus corruptiones, quæ intra septimum
Abortio. diem fiunt, abortiones uerò ἐκτρωσμοὺς usque ad quadragesimũ uocitari. Cu-
ἐκτρωσμοί. Cap. 12. ius dicti causam Censorinus explicat in libro De die natali. A quadragesimo
Partus immaturus. igitur die partus immaturi dicuntur, eorum partim uitales, id est ζώσιμοι καὶ
Partus uitalis. βιώσιμοι, partim non uitales, ut quinto, sexto, octauóque mense.

Ex eadem. §. Si calicem diatetrum. I

In antiquo emendatè diatretum legimus. Tretum enim & diatretum Græcè foratile, pertusum, tornatile, aut torno factum significat, à uerbo τε-
Calices diatreti. τρῶ, καὶ διατετρῶ, unde διάτρητον. Sunt igitur calices diatreti, cælati, & tornati-
Toreumata. les, quæ toreumata Græco uerbo dicuntur Sallustio, Ciceroni, Tranquillo. Martialis libro duodecimo Epigrammaton:

Epigrām. 71. O quantum diatreta ualent, & quinque comati!

Tunc quum pauper erat, non sitiebat Aper.

Aliter tamen ab interpretibus legitur ille locus. Quod autẽ sequitur de margaritis. Vt pertusis in linea uteretur, linea hîc pro lineo filo intelligendum, id K
est funiculo, qui per medios uniones transigi solet. Vitruuius lib. 4. cap. 4. Nam si duæ columnæ æquè crassæ lineis circummetiantur, è quibus una sit striata, altera non striata, & circa strigiũ caua, & angulos striarum linea corpora tangat, tametsi columnæ æquè crassæ fuerint, lineæ quæ circũdatæ erũt, non erunt æquales. Hoc loco, qui uulgò corruptissimè legitur, lineam Vi-
Extricatus. truuius pro funiculo posuit. Extricatos autem uniones Vlpianus eos intel-

Ex lege, Si seruus. tit. Ad legem Aquiliam. lexit,

A lexit,qui ex rudi & natiuo habitu arte gemmarij politi ſunt. Eſt enim extricare quod Græci ἐκλέπειν dicunt,hoc eſt,dempto cortice expolire. Accurſius exrricatas margaritas abinuicem ſeparatas interpretatus eſt:naturam utique margaritarũ ignorans: de quibus Plinius lib.9.ita inquit, Dos omnis in candore,magnitudine,orbe,læuore,pondere,haud promptis rebus,intantum ut nulli duo reperiantur indiſcreti : unde nomen Vnionum Romanæ ſcilicet impoſuere deliciæ.Nam id apud Græcos non eſt,ne apud Barbaros quidem inuentores eius aliud quàm margaritę.Cum ergo nulli duo reperiantur cohærentes,unde ab unitate uniones dicti, extricare Accurſius malè pro ſeparare intellexit.Indiſcreti tamen uniones apud Pliniũ intelligi poſſunt omnino ſimiles,id eſt ſimilitudine indiſcreta. Sic enim Plinius id uerbum uſurpare ſoler,ut lib.7.Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam ſeruitute liberatus,indiſcreta propè ſpecie fuere ſimiles,illud os probũ reddentes,ipſumque honorem eximiæ frontis.Idem Plinius de his loquens, Sani quidem concharum partus multiplici conſtant cute, non impropriè callum ut exiſtimari corporis poſſit.itaque & purgantur à peritis.

Cap.35. *Vniones.* B *Cap.12.* *Lib.9.ca.35.*

Ex fine eiuſdem legis.

Idem ſi tectori locaueris lacum uino plenum curãdum.) Legendum puto Vietori. Viere(inquit Nonius) uincire eſt & inflectere: unde illud Varronis libro primo de re Ruſtica, Vt habeas uimina, unde uiendo quid facias, ut ſirpeas,uallos,crates. Idem Varro de lingua Latina libro ptimo, Viere,inquit,eſt uincire:unde apud Ennium,Ibant uiere ueneriam corollam. Viere, inquit Feſtus,alligare:unde uimina,& uaſa uiminea.Donatus in Eunuchũ, Vietus,inquit,mollis,flaccidúſque & flexibilis corpore: unde & uimina,uites,uietores dicuntur:& uiere,religare:quia uietis uirgis magis religare poſſumus quidlibet.Hactenus Donatus. Terentius,Hic eſt uetus,uietus, ueternoſus,ſenex.Plautus in Mercatore, Acheronticus ſenex, uietus, decrepitus. Gellius,Poma præmatura uieta ſunt & putria. Sunt igitur uietores cupparij, qui uitilibus cuppas ſarciunt uinciúntque. Vitilia autem ſunt quæcunque ſic lenta ſunt,ut commodè flectanrur, cuiuſmodi ſunt uimina. Græci ἱμαντώδη & λυγιστικὰ uocant·exempla ſunt apud Plinium libro decimotertio, capite quarto,& libro triceſimoquarto, capite decimoſexto. Lacus autem ſunt qui torculari ſupponuntur ad excipiendum muſtum,& labra lignea,quibus uindemiæ apud nos importantur,quibúſque ad balneũ utimur. Italia olim fictilibus uaſis utebatur. Plinius lib.14.Magna & collecto iam uino differẽtia in cella. Circa Alpes ligneis uaſis condunr, circulíſque cingunt: mitiores plagæ doliis condunt,infodiúntque terræ tota.

C *Vietor.* *Viere.* *Cap.23.* *Act.4.sce.4.* *Vietus.* *Act.2.sce.1.* D *Lib.13.ca.2.* *Vitilia.* *Lacus.* *Cap.21.* E

Ex.l.Si quis teſtamentum,eodem titulo.

Quemadmodum,inquit,æſtimatio inhibetur.) Sic quidem legit Accurſius:ſed inibitur haud dubiè legendum eſt. Inire æſtimationem dicimus, ut inire rationem, hoc eſt inuenire modum & rationem alicuius rei æſtimandæ:cuius uerbi frequentior eſt uſus apud auctores, quàm ut exemplo opus ſit.Meminit Laurentius copioſè lib.5.Elegan.Terentius in Heaut.Cru-

Inire æſtimationem ſeu rationem. *Act.4.sce.2.*

cior bolum tantum mihi ereptum tam subito è faucibus. Quid agam? aut F
quid comminiscar? ratio de integro ineunda est mihi.

Ex.l.Si ex plagis.§.primo.

Ille flagello quod in manu habebat, in quo dolor inerat, uerberare tabernarium cœpit.) Beroaldus dolon hîc legendum censebat: nec ab re, quantũ mihi uidetur, cum Seruius libro septimo Aeneidos dicat, Dolonem flagellũ esse, intra cuius uirgam latet pugio, à fallendo Græcè dictũ, id est dolo, quòd decipiat ferro, cum speciem ligni præferat. Tranquillus in Claud. Reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone, ac uenatorio cultro, præstolantes, alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud Martis ædem, G adoriretur. Huiusmodi hodie uisuntur. Dolon etiã minus est uelum in naui, ex Polluce & Suda. Liuius lib.37. Cæterum posteaquam Prætoriã nauem Polyxenidæ relictis sociis uela dantem uidere, sublatis raptim dolonibus, Ephesum petũt fuga. Idem. Polyxenidas enim ut uirtute militum haud dubiè superari se uidit: sublatis dolonibus effusè fugere intendit.

Dolones. *Cap.13.*

Ex.l.Si uerò, De iis qui deiecerunt.

Ex cuius cubiculo uel exhedra deiectum est.) Accursius diuinaci coniectura fenestram interpretatur. Vitruuius libro quinto de palæstrarum ædificatione loquens, quæ Græcanica non Italica ædificia erant: Constituantur H autem, inquit, in tribus porticibus exhædræ spaciosæ, habentes sedes in quibus philosophi rhetorésque, ac reliqui qui studiis delectãtur, sedentes dispu tare possint. Cicero libro quinto de Finibus, Hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum uirorũ: tamen illa moueor exhedra: modò enim fuit Carneades, quẽ uidere uideor. Est enim nota imago, à sedéque ipsa tanta ingenij magnitudine orbata desiderari illam uocem puto. Verba sunt Ciceronis fingentis dialogum illum suum in Academia Atheniensi habitum, ubi Academici disputare olim soliti erant. Idem de prouinciis Consularibus, Itaque ille alter aut ipse est ho- I mo doctus, & à suis Græcis subtilius eruditus, quibuscum iam in * exhedra helluatur. Verba sunt Pisonem mordaciter compellantis, quasi sub obtentu philosophiæ cum Græculis in exhedra, id est in loco disputationũ pergræcaretur, id est perpotaret uerius, quàm cum Græcis dissereret. Exhedræ hodie dici possunt loca, quæ in peristyliis sodaliũ canonicorum aut monachorum, id est claustris, uulgò capitula dicũtur. Exhedra enim Græcè à sedium frequentia & sessitandi commoditate nomen accepit. Idem Cicero lib.1. de Natura deorum, apud Romanos exhædrarum usum fuisse docet his uerbis, Nam cum feriis Latinis ad eum ipsius rogatu accersitúque uenissem, offendi K eum sedentem in exhedra, & cum Caio Velleio Senatore disputantem. Hîc autem pro cellula studiaria accipi uidetur, in qua grabbatulus ad meridiãdum accommodatus esse solet: quo modo & apud eundem Ciceronem in tertio de Orat. de meridiana enim quiete loquens, Tum dedita, inquit, opera quiescentibus aliis in eam exhedram uenisse, in qua Crassus lectulo posito recubuisset. cúmque eum in cogitatione defixum esse sensisset, statim recessisse.

Exhedra. *Cap.11.* ** archestra*

A ſiſſe.Hieronymus libro primo Paralipomenωn, cap.23.Et erunt ſub manu filiorum Aarõ in cultu Domini, in ueſtibulis,& in exhedris,& in loco purificationis,& in ſanctuario. Quod autem ſequitur,Quòd ſi ex mediano cœnaculo quid deiectum ſit,Medianum pro medio architectonicum uerbum *Medianum.* eſt,ut apud Vitruuium medianæ columnæ ab angularibus diſtinguuntur, & medianæ teſtudines. Similiter medianum cœnaculum hic dicitur, quod tamen pro mediano cubiculo cœnaculi intelligo.Eſt enim cœnaculum,ut *Cœnaculum.* alibi diximus, ſuperius membrum domus,quod inquilini Romæ habitare ſolebant,quaſique corpuſculum ſuis quoque membris conſtans, cubiculo,
B exhedra,cellula, & huiuſmodi cubiculi appendicibus. Quòd uerò ſuperius paulo dicitur,Sed ſi quis hoſpitalia habeat,ſolus ipſe tenebitur: id quo mo- *Hoſpitalia.* do intelligi debeat,ex Vitruuio libro ſexto coniicere poſſumus.Sic enim in- *Cap.10.* quit, Præterea dextra ac ſiniſtra domunculæ conſtituuntur habentes proprias ianuas,triclinia & cubicula commoda,ut hoſpites aduenientes non in peryſtilia,ſed in hoſpitalia recipiantur. Adde quæ ſuprà in titulo De officio Proconſulis,diximus.

Ex eadem.l.De iis qui deiecerunt.

Prætor ait,Ne quis in ſuggrunda protectóue.) Suggrundæ & ſuggrũdia *Suggrundæ.* *Suggrundia.*
C uocantur partes tecti prominentes, quibus ſtillicidia à parietibus arcentur: qualia ſunt ferè Lugdunẽſia tecta.A Græcis γεῖσα & γεῖσα dicuntur.Inde uerbum ſuggrundatio Vitruuio libro quarto,capite ſecũdo: Sub tectis,inquit, *Suggrũdatio.* *Vitruuius.* ſi maiora ſpatia ſunt,columen in ſummo faſtigio culminis. unde & columnæ dicuntur,& tranſtra,& capreoli:ſi commoda, columẽ & canterij prominentes ad extremam ſuggrundationem. Quæ uerba mendoſiſſimè in impreſſis libris leguntur, ut totus penè tractatus ille de architectura decem libris cõſtans:quare à pauciſſimis legitur. Alioquin etiam intellectu perdifficilis,&,ut Euripides tragicus de libro Heracliti cognomento Scotini dixit,
D ſi Laërtio credimus, Δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενος, id eſt Delio natatore indigens. In *Delio natatore indigẽs.* illa enim rerum uerborúmque obſcuritate non mediocre etiam ingenium, quaſi æſtuoſo freto obrutus natator ſubmergitur. Nobis uerò in ea lectione contigit præceptorem eximium nanciſci Iucundum ſacerdotem,architectũ tunc regium,hominem antiquitatis peritiſſimum: qui graphice quoq; non modò uerbis intelligendas res præbebat. Quo tempore Vitruuiũ noſtrum ocioſè, alióſque nonnullos antiquos ſcriptores eodem benigniſſimè adiuuante emendauimus. Accedit Græcarum literarum mediocris, uel modica potius cognitio,quæ in eius auctoris lectione multum cõfert. Eſt tamen ille
E auctor Latinæ linguæ ſtudioſis, nedum architecturæ utiliſſimus. Vt ad rem redeamus,ſuggrundationem Græci γείσωμα uocant,quod ad uerbũ ſuggrun- *Γείσωμα.* damentum dici poteſt:quod tamen uerbũ Theodorus ex Ariſtotele grundam & imbricamentum tranſtulit.Idem Ariſtoteles libro quinto de gene- *Imbricamẽtum.* rat. animalium,nonnullorum animalium aures ſuggrũdatas eſſe dicit, ἀπογεγεισωμένα ὦτα appellans. Quem locum interpres eleganter ita uertit, Auriculæ etiam longæ imbricatæq; amplius,quaſi grundis, intúſque anfractu lon- *Cap.2.*

giore intortæ (quales nõnullarum quadrupedum sunt) melius auditum ad- F
ministrant: quippe quæ motum eminus excipientes, ad sensorium reddant,
Protecta. ὅσοις τὰ ὦτα ἀρχηγλωσσαλέα πόῤῥωθεν, καὶ ὅσα τὴν ἕλικα μακρὰν ἔχει. Protecta autem &
Proiecta. proiecta partes sunt domus prominentes, qualia sunt meniana & podia pen
Proiecturæ. silia, unde aspectus est nobis in uicos & plateas. Proiecturæ Vitruuio prominentiæ sunt & ueluti supercilia quędam parietum arcendis stillicidiis inuenta: fabri larmieros appellant & intabulamenta. Quanquã etiam proprio
Coronæ. Opus intestinum. nomine coronæ uocentur, siue structura siue intestino opere constent, quod minutiariam lingua uernacula dicimus. Vitruuius libro secundo, Summis
Cap. 8. parietibus structura testacea sub tegula subiiciatur altitudine circiter sesquipedali, habeátque proiecturas coronarum. Ita uetari poterunt quæ solent in G
Protegere. iis fieri uitia. Protecta à protegendo dicta sunt: est enim protegere, tectum proiicere. Cicero in Top. Quoniam Publius Scæuola id solum esse ambitus ædium dixerit, quantum parietis communis regendi causa tectum proiiceretur: ex quo in tectum eius ædis qui protexisset, aqua deflueret, id tibi ius
Pergula. uideri: & reliqua. Pergulam, cuius hic quoque fit mentio, pro parte domus exporrecta & propendẽte accipi debere hoc in loco eius generis quas saliẽ-
Cap. 10. tes artifices nostri appellant, nemo semidoctus ignorar. Plinius libro tricesimoquinto de Apelle, Perfecta opera proponebat in pergula rtanseuntibus: H
atque post tabulam latens, uitia quæ notarentur, auscultabat, uulgum diligentiorem iudicem quàm se præferens. In his autem pergulis uenales res proponebantur: sicque intelligendum in lege, Hæres. suprà De iudiciis.

Ex l. Tigni. in titulo, Ad exhibendum.

Emblema. Vel ansam scypho iniunxeris, uel emblemata phialæ.) Emblema uermiculatũ opus significat ex tessellis insititiis aptũ atque cõsertũ. Inde illud Ciceronis in Bruto de Marci Callidij oratione, Nullum nisi loco positũ, & tanquam in uermiculato emblemate (ut ait Lucilius) structũ uerbũ uideres. Et in Oratore perfecto de collocatione uerborum loquens ex Lucilio, I

Quàm lepidè lexeis compostæ, ut tesserulæ omnes
Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.

Lexeis, inquit, id est dictiones in oratione tam lepidè cõpositæ, quàm in pa-
Cap. 1. Vermiculatum opus. uimentis uermiculato opere factis tesserulæ. De quibus Plinius libro 35. Interraso, inquit, marmore, uermiculatísque ad effigies rerum & animaliũ crustis. Huiusmodi hodie uisitur in Italia in æde Senensi pulcherrimum opus. Emblemata etiam in uasis argenteis aureísq; & Corinthiis ornamenta erant apud antiquos, exemptilia cum libitum erat, cuiusmodi ætas ista non nouit ut arbitror. Id autẽ ex Marco Tullio intelligi facilè potest in Verrem actione. v. in qua Verrem Siciliæ Prætorem criminosè refert Haluntinos uasa o- K
mnia quæ tum apud Haluntium erant, in unum aceruum conferre coëgisse: quo facto Verrem ex omnibus uasculis emblemata, id est preciosissimã partem reuellisse: ita ut Haluntini domũ pura nudáque uasa referrẽt, id est emblematis abstersis: & toreumata, id est cælaturæ & emblemata apud Verrem remanerent, impudentissimo lattocinio: propter quod factum Verrem

per

A per paronomasiam uerriculū appellat. Verba Ciceronis hæc sunt, Vasa autem ad Verrem deferuntur, Cybiratæ fratres uocātur: pauca improbant: quę probârant, iis crustæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis deliciis cum argento puro domum reuertūtur. Quod unquam Iudices huiusmodi euerriculum ulla in prouincia fuit? Et paulò pòst, Tum illa ex thuribulis & patellis quæ uellerat, ita scitè in aureis poculis illigabat, ita aptè in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres. Emblema, insertum quid & insitum significat, iniunctúmque: ideo factum ut emblema pro ornatu temporario & exemptibili ponatur. Inde illud Fabianum libro B secundo Institutionis oratoriæ, de locis communibus loquentis: Hoc, inquit, adeò manifestū est ad forenses actiones pertinere, ut quidam nec ignobiles in officiis ciuilibus, * scriptos eos, memoriæque diligentissimè mandatos, in promptu habuerint: ut quoties esset occasio, extemporales eorum dictiones his uelut emblematis exornarentur. Verr 6. Cap 4. * scripto

Ex.l.Iulianus.§.Quantum, eodem titulo.

Possit exequi actione quod destinauit, & in nullo casu quam intēdit læsa.) Sic quidem ubique legitur post Accursium. Causa uerò non casu legēdum esse nemo nisi tardissimus non intelligit, ut sit, causa quam intendit, in C nullo læsa, id est nullo modo. Quod autem sequitur, Nisi paratus sit repetita die intētionem suscipere, simile illi in titulo De damno infecto, repetita die repromittere. Verbum est peculiare Iurisconsultorum: quemadmodum & alia pauca ab aliis scriptoribus non recepta ut per auersionem locare, uel cōducere, uel emere, in iure frequentissima: & castratus pro eunucho natiuo: & uersicoloria, quæ natiuum colorem mutauerunt: & reliqua quæ nunc in mentē non ueniunt. Repetere, est retrorsus petere, ut cum altè repetitā orationē dicimus. Cicero in tertio de Oratore, Quorsum igitur hæc spectat tam longa, & tam altè repetita oratio? Altè repetita, pro à principiis rerū exorsa D dixit, quod ipsum interdum uitiosum est: unde illud Horatianum in Arte, Repetita die. Repetere.

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo.

Et repetita longius interrogatio apud Fabium libro quinto: At in eo, inquit, qui uerum inuitus dicturus est, prima felicitas interrogantis est extorquere quod is noluerit. Hoc autem non aliter fieri potest, quàm longius interrogatione repetita. Respondebit enim quæ nocere causæ non arbitrabitur. Idem, Patronus quoque altius, & unde nihil suspecti sit, repetita percunctatione, priora sequentibus applicādo, eò sæpe perducit homines, ut ab inuitis quod E prosit, extorqueat. Vulgò dicimus longissimè rem quærere, uel lōgissimè uestigare. Inde etiam repetita consuetudo & institutum dicitur, hoc est longo interuallo relata, id est (ut clarius dicam) à longissimis retrorsum temporibus petita. Cicero in Diuinatione, Neque enim magis animos hominum nocētium res unquam ulla commouit, quàm hæc maiorum consuetudo longo interuallo repetita atque relata. Non ab re igitur hæc locutio repetita die, à Iurisconsultis usurpatur, pro eo quod Antidatam appellant, ut infrà De fide Cap.7. Repetita consuetudo.

instrumentorum,Repetita quidem die cautionem interponi non debuisse, F
Dies. & reliqua:id est die retrorsus emētita. Vbi dies pro tempore intelligi debet, cum fœminino genere sit positum, ut in illa locutione,annua, bima, trima
Aeneid. 11. die.Iuuenalis Satyra.x.Longa dies igitur quid contulit? Et Virgilius, Multa dies uariúsque labor mutabilis æui Rettulit in melius. Repetita die scribere uel aliud agere Græci dicunt ἀναψίχειν τῷ χρόνῳ. Cui opponitur prolata die, supra in tract.De edendo.

Ex.l.pri.De ser.corrup.§.Quod ait Prætor.

Sed persuadet Græcè etiam bonum consilium quis dando, potest suadere & malum.) Lego,sed persuadet Græcè καταπείθει etiam bonum,& reliqua. G
Quanquam id est ariolari, huiusmodi lacunas replere uelle sine exemplari
Suadere. Persuadere. prisco. Suadere,est hortantis & impellentis:persuadere,exorantis & perpellentis:Suadere actus & affectus,persuadere effectus. Cicero in Philip.secunda,Duo tamen tempora inciderunt,quibus aliquid contra Cæsarē Pompeio suaserim:ea uelim reprehendas,si potes. Vnum,ne in quinquennium Cæsari imperium prorogaretur. Alterum,ne pateretur fieri, ut eius absentis ratio haberetur.Quorum si utrumuis persuasissem,in has miserias nunquam incidissemus.Propterea finem rhetorices nonnulli ad persuadendi uim retulerunt,ut auctor est Quintilianus in secundo : quod tamen ipse non probat, H
ut qui officium oratoris in bene dicendi scientia, non euentu positum esse
Persuasio. Fides. Πίστις. censuerit. Laurentius Vallensis persuasionem propriè uocari posse contendit,quam Latini Christiani fidem,Græci πίστιν appellant:hoc est certam quádam opinionem & sententiá,quam nobis persuasimus. Id quod mihi Laurentius rectè censuisse uidetur,cum à uerbo Græco πέπεισμαι,id est persuasi mihi, πίστις apud eos dicatur, quam nos fidem dicimus. Hoc autē ex Quin-
Cap.5. tiliano liquet,qui libro quinto sic inquit,Pro certis autem habemus,quę legibus cauta sunt:quæ persuasione,etiam si non omnium hominum,eius tamen ciuitatis aut gentis in qua res agitur,in mores recepta sunt. Latinè autē I
fides in hoc significatu certam deriuationem nō habet, sed Græcorum imitatione usurpatum est ab antesignanis fidei Christianæ, qui aliud uerbum significantius esse nullum existimabant. Suadendi & persuadendi differen-
Cap.14. tiam Augustinus libro secundo de Ciuitate,his uerbis expressit, de Platonis politia loquens, Confer nunc Platonis humanitatem à ciuibus decipiendis poëtas urbe pellentem,cum deorū diuinitate honori suo ludos scenicos expetente.Ille,ne talia uel scriberentur,etsi non persuasit, disputādo tamē suasit leuitati lasciuiæque Græcorum:isti ut talia etiam agerentur,iubendo extorserunt grauitati modestiæque Romanorum. Persuadere Græcè καταπείθειν K
Pitho. dicitur,ut suadere πείθειν.Inde Pitho dicta est dea dicēdi præses,quam Ennius
Suada. Suadela. Suadam,Quintilianus persuadendi deam, suadelam Horatius,Cicero lepôrem uocat. Hæc & flexanima dicitur, quasi animum flectens,à Græcis psychagogos,quasi ductrix & oblectatrix animæ. Huius autem deæ quàm san-
Galli olim eloquentiæ studiosi. ctum olim numen apud Gallos fuerit, nos uerbis Luciani auctoris Græci ostendemus,quæ nobis ob hoc uertēda esse duximus. Hercules,inquit,apud

Celtas

A Celtas Ogmios lingua uernacula uocitatur. Eius autem speciem multũ ab Hercule Græcorum abhorrentem, monstrificámque pingunt. Senex est illis Hercules admodum confectus, inculto capite glabróque, atq; extrema canitie, obrugata cute, uietus, retorridus, cuiusmodi fere maritimos artifices uidemus ad ultimam senectutẽ perustos. Omnia deniq; magis eum quàm Herculẽ esse crederes. Atque is huiusmodi cum sit, habet nihilominus Herculis cultum, & gestamina. Amictus est enim leonino tergore, dextera clauam tenet: arcúmque sinistra protendens, pharetram ex humero pendulam habet: & ut semel dicam, Hercules est usquequaque. Hunc autem eo habitu *Hercules Gallicus.*

B cum uidissem, confestim arbitratus sum commentum esse illud Gallicum, ludibriúmque quoddam hominum Herculis Græci diuinitatem suggillare maximè uolentium. Verùm (id quod in primis in ea tabula admirandũ esse duxi) senex ille Hercules confertissimam quandam hominum multitudinẽ trahit, omneis auribus uinctos. Vincula porrò illi sunt habenulæ prætenues, auro electróq; fabrefactæ, spirulis collaribus honestissimis persimiles, δεσμὰ δὲ αἱ σειραί εἰσι λεπταὶ χρυσοῦ καὶ ἠλέκτρου εἰργασμέναι, ὅρμοις ἐοικυῖαι τοῖς καλλίστοις. Atque ij tam exilibus uinculis ducti (quod mireris) ne fugam quidem circũspectare uidentur, tametsi nullo propè negocio explicare se possint. Nec omnino

C restitantes, aut in diuersum renitentes, resupinatósque uideas: hilares illi uerò, lætitiáque perfusi sequuntur, ducentem se deum laudibus efferentes, trahenti se ultrò eousque obsecundantes, ut præueniendi studio uincula etiam laxa incontentáque relinquãt. Diceres eos tristes futuros, si huiusmodi uinculis eximi se sentiãt. Age, quod absurdissimum mihi uisum est, id uerò addere non uerebor. Cum enim pictori reliquum iam nihil esset unde catenularum extrema innecteret (quippe dextera quidem claua gestanda, sinistra uerò arcu tenẽdo occupata) pertusa dei lingua alligatos eos homines ductitari ab eius summo finxit, identidem duce ridibundo ad eos se cõuertente.

D Hæc ego, inquit, diutule cum considerassem admirabundus & hæsitans, atque adeò indignatione plenus, ibi Gallus quidã qui tum fortè aderat, haud ignarus ipse rerum nostrarum, ut qui linguam Græcam exactè doctus esset, ut postea patuit Græcè eo loquente, philosophiæ quoque more gentis studens, quantum coniicere licet, Tibi (inquit ad me) mi hospes, picturæ huius sacramentum interpretari uolo: uideris enim nonnihil hac de re conturbari. Nos igitur Celtæ sermonem, nõ quemadmodum uos Græci, Mercurium esse dictitamus, sed Herculi similem sermonem affingimus, quòd uiribus admodum præualere eum Mercurio credimus. Quòd autem senex fingi-

E tur, ne id tute magnopere admireris: solet enim sermo in senectute demum uim suam iustam plenámq; exhibere. τὸν λόγον ἡμεῖς οἱ Κέλτοι οὐχ ὥσπερ ὑμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἑρμῆν οἰόμεθα εἶναι, ἀλλ' ἡρακλεῖ αὐτὸν ἀπεικάζομεν, ὅτι παρὰ πολὺ ἑρμοῦ ἰσχυρότερος οὗτος. εἰ δὲ γέρων πεποίηται, μὴ θαυμάσῃς· μόνος δὲ ὁ λόγος ἐν γήρᾳ φιλεῖ ἐντελῆ ἐπιδείκνυσθαι τὴν ἀκμήν. Siquidem poetæ uestri uerè id censuerunt, iuniorum hominum mẽtem uolucrem instabilémque esse: senectutem autem scitè dicere posse, & commodius iuuentute. Sic tibi apud Homerum ex Nestoris senis lingua profluere

mel'creditur,& Troianorum oratores floridam ore uocem emittere dicun- F
tur. Proinde si auribus homines ad linguam illigatos senex hic Hercules, idem & sermo,trahit,ne hoc quidem est cur mireris,utique qui linguæ au-
Hercules Gallorum. riúmque cognationem noris. Ad summam Herculem nos Celtæ hominem sapientem fuisse censemus,sermone omnia perficientem, flexanima illa suada,quam uos Pitho dicitis,pleraque eluctari peruinceréq; solitum. Teláque ipsius,sermones fuisse interpretamur,acutos,celeres,à scopo non aberrantes, plerunque collimantes,animas quoque consauciantes. Vos certè ex Homero uerba uolucria esse dictitatis. τὸ δ᾽ ὅλον καὶ αὐτὸν ἡμᾶς τὸν ἡρακλέα λόγῳ τὰ πάντα ἡγέμεθα διαπράξασθαι, σοφὸν γενόμενον, καὶ πειθοῖ τὰ πλεῖστα βιάσασθαι. Hui quãdiu de nu- G
gis?dixerint quidam fortasse, qui nullum præsentius numen esse sancta rusticitate putant. Cuius spiritu sese actos esse significãtes,simplicitatem amare se & exosculari scriptorum canonicorũ aiunt,seculariáque scripta propterea auersari,quòd inde dicendi lenocinia, non etiam sentiendi argumẽta abunde comparari possint:bellissimum hoc nactos se putantes inertiæ atque inscitiæ patrocinium. Ceu uerò fidei nostræ antesignani, Tertullianus, Iusti-
Digressio in latinitatis cõtemptores. nus,Cyprianus,Lactantius,Nazianzenus,Basilius,Eusebius,ac reliqui probè notæ scriptores,Leo,Hieronymus,atque etiam Augustinus,dicendi facultatem neglexerint,neque his potissimum armis contra gentilium scripta di- H
ctáque depugnarint,licet non æquè certis ac fulgentibus. Id quod tamen ij adhuc sese ignorasse excusare probabiliter possunt,qui barbara tantùm scripta intelligere legeréque didicerunt. Homines utique noctuinis oculis, qui clarè in tenebris cernentes Cimmeriis, splendore latinitatis atque elegantiæ præstringantur. Quos quid nominis appellem, non satis comminiscor. An-
Prouerbium ex Varrone, Asinus ad lyram. Apud Gelliũ lib.3. cap.16. tiqui onos lyras appellitauerunt. Vnde illud Varronis dictum, Si quis mihi filius unus pluresúe in decem mensibus gignantur,ij si erunt ὄνοι λύρας (id est asini ad lyram) exhæredes sunto. Id quod ex Menãdro Comico in prouerbiũ assumptum est, ὄνος λύρας ἤκουε, καὶ σάλπιγγος ὗς, Asinus, inquit, lyram audiebat,& I
classicum sus. Quod de iis dici solet, qui nulla uoce harmonica titillantur. Quo modo & isti Priscianomastiges (ut uulgus nostrum loquitur) alternis uerbis impingentes,qui nullum uerbũ nisi putidum auribus percipere cum ualeant,suauiloquentia offendi se simulant,ut fallaci & impostrice,cum reuera ad eloquentiam priscam obsurdescant atq; hebescant. Orationem enim latinam si audiant,superciliosos uideas, contemptim transmittere se fingẽtes,quæ apprehẽdere nequeũt,ut sit quod Græci dicunt,ὄνος τὰ ὦτα κινῶν. Quo prouerbio crassioris Mineruæ homines compellantur, qui cum interdum auriti æquè ut asini sint,nihil tamen exaudiẽtes,omnia intellexisse se emen- K
tiuntur,unà cum iis quæ dixeris, dicenda etiam connectentes. Hi sunt qui
Humanitas. humanitatis nomen leue,atque etiam probrosum esse putant:quam cum se dicunt aspernari,eruditionem institutionémque ad bonas artes, atque adeò in bonis artibus & literis eam esse nesciunt,ut doctissimi tradiderunt. Quas artes qui synceriter appetunt, hi ab antiquitate dicti sunt humanissimi, eò quòd uni omnium animantium homini huius scientiæ cura & disciplina

Ex lege prima, De seruo corrupto. data

A data eſt. Verùm iſti neſciunt hæc eſſe rudimenta atque incunabula uirtutis, quibus cum iuuenum animi ad ueræ gloriæ cupiditatẽ aluntur, tum ſunt hæc eadem potẽtiſſima uitæ retinacula, aut in rebus aduerſis, aut in infirma ualetudine. Cæteræ res neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum: humanitatis ſtudia adoleſcentiam agunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium ac ſolatiũ præbent: delectant domi, in ſenectute animum tanquam emeritis ſtipendiis ambitionis, contentionum, cupiditatum, uoluptatum, receptui canere hortantur, omniúmque rerum ſecurum, ſecum (ut dicitur) uiuere cogũt. Plena eſt exemplorum
B uetuſtas, plena ſententiarum, quæ iacerent in tenebris, niſi literarum accedẽte lumine (quod iſti obtueri nequeunt) incolumia ſeruarentur. Quàm multas nobis imagines fortiſſimorum uirorum elegãtiæ ſtilo expreſſas non modo ad intuendum, ſed etiam ad imitandum, ſcriptores Græci & Latini reliquerunt? quas in adminiſtranda rep. magiſtratus ſibi proponentes, animum & mentem ipſa cogitatione hominum excellentium conformare debent. Niſi uerò exiſtimabimus ea quæ acutè aut ſententiosè dicta ſint, perinde auribus inſidere, ſordidè ac lautè, aſperè ac rotundè, barbarè ac latinè dicta: aut eodem modo in ſenſus irrepere, eundem aculeum in animis audientium re-
C linquere. Quaſi uerò idem cibus fatuus iuxta conditúſque, faſtidioſè & ſuauiter ſumptus, perinde ad ſtomachum faciat. An nihil intereſſe putamus, ex quo filo textura quæque fiat? An contexendo filo & cãdido & tereti, & egregie neto, artificis manum non referre, non artem, non texturæ genus credimus? Quod ipſum ſi cæcis etiam clarum eſt, niſi ab iis defendi nõ poſſe, qui candida nigris, cretatáque (ut dicitur) carbone notatis, perplexa explicitis, dubia certis, controuerſa confeſſis, ſyncera adulteratis, proba improbis, cohærentia hiulcis, quadrantia inconcinnis, apta colliſis, conſentanea diſſidentibus, optima deterrimis, odorata putidis, ſcita abſurdis, acria hebetibus, lucida
D obſcuris, ſalſa inſulſis, ſapientia fatuis, digeſta inconditis, deſcripta confuſis, conſona abſonis, culta horridis, ſelecta obuiis, latina barbaris: poſtremò qui humana brutis, lucem tenebris, decus denique dedecúſque permiſcent, placita omnis æui delentes: quid cauſæ eſt cur non iſti intemperiis acti uideãtur, qui orationem ratione certa contextam (unde nomẽ contextus) qua una re maximè genus humanum brutis animantibus præſtat, nihil à ſermone fortuito & incondito intereſſe contendũt? qui alba (quod aiunt) linea diſcrimen rerum, & (ut inquit Perſius) frontem de rebus, ac decorũ ex hominibus tollunt? Quid? in damnandis uitiis æquè grauem plagam facit fortuita con- *Satyr. 5.*
E fuſaneáque uerborum congeries, quàm dictionum conſtructio concinna quadratáque, aut adamuſſim modulata? Eadem ui fertur effuſus temerè ſermo, uíxque ore excidens, qua artificiosè emiſſa, ac tereti ſtilo intorta librátáque oratio? Num uirtutibus commendandis, artibus illuſtrandis, meritis hominum amplificandis, indignitate rerum exaggeranda, honeſtate aſſerenda, uoluptate explodenda, commiſeratione in calamitoſos citanda, ira placãda, componendis affectibus, hominibus in officio continendis, ſæuitia execran-

da, placabilitate emerenda, uenia extorquenda, deniq; uetustis nouitate dan- F
da, nouis auctoritate, obsoletis nitore, obscuris luce, fastiditis gratia, dubiis
fide, omnibus eo quod maximè interest aut temporum, aut locorũ, aut per-
sonarum, aut causarum? Num his inquam omnibus transigendis (pergam e-
nim & ineptus & immodicus esse indignationi indulgens) æquè pollere po-
test nuda & inermis, omníq; ornatu defecta oratio, nedum barbara, ut pro-
prietate commẽdabilis, translationibus atque omni dictionis lepôre instru-
cta? Verborum sordibus horrida & tenebricosa, atque sermonis lautitia ni-
tens, & figurarum splendore illuminata? Nimirum pondera sensuum sentẽ-
tiarúmque perferre ictum suum nequeunt, nisi & uerborum emphasi quasi G
libramento incitentur, & ambitu quodam complexúque certo incisorum
membrorúmque deferantur. Adde quòd ut in plerisque rebus mirè hoc na-
De Oratore lib. 3. tura fabricata est (ut Marcus inquit Tullius) sic & in oratione, ut ea quæ ma-
ximam utilitatem in se continerent, plurimum eadem haberent uel digni-
tatis, uel etiam uenustatis. Hæc illa est eloquentia quæ orbem terrarũ duo-
rum nominũ gloria, Demosthenis Græci, Latini Ciceronis impleuit: quo-
rum hodie quoque permulta ingenij monumenta circunferuntur, ubique
propè terrarum honori magis habita, quàm in Francia: qua una in prouin-
cia & Minerua & Musæ, & Mercurius, atq; etiam (si diis placet) Celticus ipse H
Hercules, Accursianorũ Momo (sic enim uocant derisionis deum) non mo-
dò concedere coguntur: sed etiam inde conuiciosè probrosèque quatiun-
tur. Id quod eo indignius esse mihi uidetur, quòd ab iis hominibus huma-
nitas in Francia ueluti fabula quædam iners theatro exigitur & exploditur,
qui ne suspicari quidem unquam potuerunt nedum exaudire quid illa pro-
fiteretur. Ab iis (inquam) iudicibus eloquentia indicta causa damnatur, qui
ne de facie quidem eam nouerunt: qui albáne an atra sit, iudicare nequeunt.
Quòd si fato non Gallico, sed Francorum, facessere Gallia lepos omnis lite-
rarum cogitur, facessat sanè, quandò ita genius fert huius regni, sed suspen- I
Prouerbium. dio arbor eligenda (ut aiunt) & ut Aristophanes inquit, ἢ ἀξίου γοῦν ξύλου ἀπάγ-
ξασθαι, Si suspendio uita finienda est, ex digna saltem arbore pendendum est.
Sic si hoc semel decretum est, ut Francorum suffragiis, humanitatis & elo-
quentiæ, id est rerum pulcherrimæ studium damnetur, ab iis certè damne-
tur, qui eam pernouerint. Nunc uerò quis cœlum terris non misceat, & ma-
re cœlo, si cæcutientes de dicendi coloribus, & de poëticæ canticis surdastri
in consilium mittantur? qui eloquentiam blateratricem quandã esse putant,
cuius sit propositum uoces inaniter fundere, non sententiarum pondera cõ-
Eloquentiæ munera. sectari. Ignorantes eam esse disciplinam, quæ de magnis mirè & sublimiter, K
de paruis propriè ac subtiliter, de mediocribus iucũdè & grauiter, de omni-
bus sentẽtiosè & luculenter dicere perdoceat. Quæ ut legibus soluta, & inu-
sitata quadam conditione accusatrix eadem & causam dicens, atque utrobi-
quẽ optima fide agens, suopte etiam tantum iudicio absolui, damnaríque, si
res ita tulerit, sua facundia possit. Verùm hæc ipsa dicendi facultas permul-
tos illa quidem amatores, sed paucos imitatores habet, quod quondam de

A libertate dictum est. Quotus enim quisq; est ex istorum etiam numero durioris oris hominum, qui hanc facultatem uerbis eleuare solēt; atque etiam aspernandam dicere: cui si inter disserendum censendúmue scitum aliquod uerbum in buccam fortè uenerit, non flammam ore inardenti facilius opprimere possit (ut prouerbio dicitur) quàm elegans dictum illud tenere? Vt *Prouerbium.* enim hominis decus omnium confessione est ingenium: sic ingenij ipsius lumen est eloquentia. Quid igitur hoc hominum genere facias, qui humanitatem ex homine tollunt? Philippus Alexandri Magni patet, cum causam aliquando duorum hominum malitia præditorū cognosceret, unum Græ-

B co uerbo fugere iussit, id est exulare, & alterum persequi. ἐκέλευσε τὸν μὲν φεύγειν, τὸν δὲ διώκειν. Sic ego, si quis me sententiā roget de istis obtrectatoribus elegantis humanitatis, facere fortasse ausim, ut & qui sordibus sermonis oblectari, & qui purè loquētibus obtrectare cupidè solent, hos quidem in Timonion *Timonion.* quoddam, id est in auiam solitudinem deportandos esse: illos uerò deportatis comites ire censeam, ut morari, ptima longa, posthac isti inter homines desinant, qui humanitate delectari nequeunt, & uerò qui offenduntur doctrinæ elegantia. Vt enim Timon ille Atheniensis Philosophus, humani generis odio infamis, Misanthropi cognomentum propterea meruit, sic isti *Misanthropos.*

C nimirum pessimè de genere humano mereri cēsendi sunt, qui homines humanitate abdicare se iubēt. Atque ideo classicos & assiduos auctores (ut antiquo uerbo iuris utar) ex quorum lectione humanitas quæritur, omneis ad unum, uno illo addito elogio damnauerunt, quòd nihil ad stomachum facerent, alimentis assuetum Mineruæ sordidæ atque illotæ. Scilicet sic est na- *Prouerb.* tura comparatum, ut prius cauum à conuexo (ut inquit Aristoteles) quàm hircosam inscitiam ab improbitate disiunxeris. Ex eorū sunt illi genere, qui literarum studium ad calculum uocandum putāt: non ut par sit ratio acceptorum & expensorum, sed ut multo amplior acceptorum. Atque ideo eos

D in sese pessimè consuluisse pronunciare non erubescūt, qui humanioris studij curriculum ingredi instituerunt, & peragere. Videlicet studiosis hominibus literas decoxisse interpretātur, quos captutas forenses expiscari non uident, aucupiáque Basilicana omni ope consectari: quem unicum finem studiorum esse communis prudentia statuit. Verum illi suæ prudentiæ rationē uiderint, nos quod agitur, agamus. Suada à suadendo dicta est: unde illud *Suada.* Virgilij in sexto, Et malè suada fames. Imitatione cuius Augustinus lib. 14. *Cap. 11.* de Ciuitate, de præuaricatione primorum parentum loquens, Malè suada, inquit, uersutia in hominis sensum serpere affectans, & reliqua. Inde Corne-

E lius Cethegus propter suauiloquentiam Suadæ medulla dictus est. Cicero *Suadæ medulla.* in Bruto, Pitho uocant Græci, cuius effector est orator. hanc Suadam appellauit Ennius: eius autem Cethegum medullam fuisse uult, ut quam deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitauisse, huius hic medullā nostrū oratorem fuisse dixerit. Pitho autem ut Sappho declinatur, & Echo, & similia. Hæc à Græcis Psychagogos quasi flexanima dicta est, animos hominū quoquouersus ductitans, quasique arbitrij frenos regens & iudicij. *Psychagogos.*

Ex eadem lege. F

Sed utrum ita demum tenetur, si bonæ frugi seruum pepulit ad delin-
Frugi bonæ. quendum.)Frugi bonæ & bonæ frugi cum dicebāt, probum officiosumque
Lib.7.ca.11. consummatè significabant, quanquam apud Gellium frugis bonæ legitur.
Sic enim frugi bonæ dicunt, ut frugi hominem, ut Piso frugi. Cum autem
Nequam. contrarium huius significare uolebant, nequam hominem appellabant, id
est prodigum, asotum, libidinosum, improbum, nihili, & interdum scele-
stum: præsertim cum de seruis loquebantur. Hoc uerbo Iurisconsulti inter-
Act.2.Sce.5. dum utuntur, ut hîc, & alibi nō semel. Apud Plautum in Cas. cum Stalinus
de uxore sua excandescente diceret, G

Nunc in fermento tota est, ita turget mihi.
Aedepol ego illam mediā diruptā uelim. respōdit Olympio uillicus,
Credo ædepol esse, si quidem tu frugi bonæ es.

Id est, si tu uirilis maritus es, media dirupta est, alludēs ad hymenem mulie-
οἰκέτης ἐπιεικής. bris genitalis. Frugi bonæ seruum Græci οἰκέτην ἐπιεικῆ appellant, quo uerbo
consummata probitas significatur, ut alibi diximus. Isocrates in Areopag. οὐ
καπηλείῳ δὲ φαγεῖν ἢ πιεῖν, οὐδεὶς οὐδ' ἂν οἰκέτης ἐπιεικὴς ἐτόλμησε. Id est, In caupona esse
aut perpotare nemo ne seruus quidem ausus, duntaxat frugi bonæ. de anti-
Ad frugē bonam se recipere. quis Atheniensiū moribus loquēs. Inde ad frugē bonā se recipere dicebāt, H
pro eo quod uulgaris sermo dicit, Ex nihili homine fieri hominē boni amā-
tem, id est frugi. Cicero pro Cælio, Equidē multos & uidi in hac ciuitate &
audiui, nō modo qui primoribus labris gustassent genus hoc uitæ, & extre-
mis (ut dicitur) digitis attigissent: sed qui totā adolescētiā uoluptatibus * de-
* dedidissent dissent, emersisse aliquādo, & se ad frugē bonā (ut dicitur) recepisse, grauesq;
homines atque illustreis fuisse. Dicitur & euadere ad frugē bonā, de eo ta-
Euadere ad frugē bonā. men qui antè nequam nō fuerat. Lactan. libro sexto de Pythagorea litera lo-
quens, Si ducē nactus fuerit, qui * ducat ad meliora titubātem: hoc est, si aut
Cap.3. * dirigat philosophiā didicerit, aut eloquētiam, aut aliquid honestæ artis quo euadat I
ad bonā frugem, quod fieri sine labore maximo non potest, honestā uitam
disputant peracturum. Ad frugē bonam redire. Lamprid. in Heliog. Milites
Ad frugē bonam redire. se parsuros dixerunt, si ad frugem bonam rediret. εἰ χρηστὸς αὖθις γένοιτο.

Ex.l.Liminarchæ. De seruis fugitiuis.

Limenarchæ. Legendum Limenarchæ & hîc & in.l.Munerum, infrà De muneribus &
honoribus, λιμενάρχαι. Non enim à limine dicitur, ut Accursio placuit, sed
Bigena uitanda. dictio merè Græca est, non bigena. Rarò enim antiqui huiusmodi dictioni-
bus usi sunt quæ ex Latino peregrinóque componuntur, qualis est epitogij
compositio, & epirhedij. toga enim Latinum est cum præpositione Græca, K
λιμὴν. & rheda Gallicum. λιμὴν Græcè, Latinè portus dicitur, unde limenarcha, qui
locis maritimis præest, unde traiectus est ad exteras nationes. Hos autē Ari-
stoteles libro sexto Politicôn circa finem limenophylacas uocat, quasi por-
Limina imperij. tuum custodes. Limina uerò imperij non eo modo dicūtur, quo limen do-
Seruus ad limina. mus: unde seruus ad limina dictus, pro atriensi apud Apuleium in secundo
de Asino: & apud Virgilium lib.9. Aeneidos, Fidúsq; ad limina custos. Sta-
tionarij

A tionarij uerò milites(quorũ hîc fit mentio)milites sunt præsidiarij, quos or- *Stationarij milites.*
dinarios appellamus,qui in locis hostiũ finitimis stationes agitare solent,ad
repentinos hostium incursus intẽti.Ex his limitanei à limitibus dicti sunt. *Limitanei.*

Ex.l.ulti.Si mensor falsum modum dix.

Et si mẽsor machinarius fefellerit,hæc actio dabitur.) Machinarius men- *Machinarij.*
sor ab Vlpiano dicitur ad decempedatoris differentiam. Geometræ enim *Geometræ*
uel geodætæ potius,id est terræ diuisores, & agrimensores,non tantùm per- *& geodætæ.*
tica utuntur & decempeda,sed etiam machinula, qua formas quadratas aut
trigonas designantes,earúmque latera metientes,arearum spatium facilè ex
B iis colligunt,quo modo nostri hodie utuntur, partim eorum quadrata ma-
chinula utentes,partim orbiculata. Vtrunque autem genus arrectas in am-
bitu pinnulas habet rimulis perspicuas, in meditullióq; columellam rimu-
lentam.hæ autem ad æquilibriũ, & ad lineam rimularum pinnularium ita
inter se respondent, ut lineæ decussatæ à circunferentia ad centrum machi-
nulæ contendẽtes & coëuntes, per columellæ rimulas nulla offensione per-
tineant, per quarum linearum ductus mensores collimantes, orthogonos
exactè deprehendunt.Tota enim machinula normarum anconibus conser-
ta & apta est:quæ res responsus illos linearum per mediam columellam ef-
C ficit.Quam machinam qui uiderit,facilè hæc uerba intelliget, alioqui futu-
ra subobscura. Gnomõ hæc machina ab Herodoto uocatur,quod uerbum *Gnomon.*
Laurentius Latinè normam uertit,& rectè. Est enim norma Latinè (quem- *Norma.*
admodum Græcè gnomon)pars & geometrici & architectonici instrumen-
ti,qua norma ut recti anguli à geometris, sic lapides ac structuræ orthogo-
næ,id est rectis angulis exactæ,ab architectis & fabris deprehenduntur. Vul-
gò quadra uocatur,id est squierra, ut canon id quod regula Latinè dicitur.
Lucianus, ὁποῖον χρὴ τὸν κανόνα εἶναι καὶ γνώμονα τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, Qualem, inquit,o-
portet canonem & gnomonem esse uitæ secundum uirtutem degendæ.Leo
D Albertus lib.3.de Aedificatoria,Normam,inquit,ueteres conficiebant tribus *Cap.1.sub fi-*
rectis regulis in unum triangulũ coniunctis,quarum una erat cubitos treis, *nem.*
altera quatuor,tertia cubitos erat quinque longa.Hoc autem inuentum est
Pythagoræ,ut auctor est Vitruuius libro nono: unde Albertus supradicta *Cap.2.*
mutuatus est.Quintilianus lib.11.de pronunciationis gestu loquens, Sini- *Cap. ult.*
strum brachium eousque alleuandum est: ut quasi normalem illum angu- *Normalis*
lum faciat:super quod ora ex toga duplex æqualiter sedeat. Normalem pro *angulus.*
recto posuit,qualem norma efficit.Eadem ratione Censorinus de die Nata- *Cap.21.*
li normalem lineam uocat, quam Græci catheton dicunt, Albertus perpen- *Κάθετος.*
E dentem uocat,id est perpendicularem.Talis enim linea à recto angulo nor- *Perpendicu-*
mæ fit,& ipsa rectum angulum facit:proptereáque ancones dicũtur in nor- *laris.*
ma,quasi flexus cubiti,quem normalis figura efficit uel describit. Vitruuius
lib.3.in fine de striatis columnis loquens, Columnarum striges faciẽdæ sunt
xxiiij.ita excauatæ,uti norma in cauo strigis cum fuerit coniecta, circũacta,
ita anconibus striarum dextra ac sinistra angulos tangat, ut acumen normæ
circũrotundatione tangendo peruagari possit.Et libro octauo de chorobate *Cap.6.*

loquens,quo aquæ perlibrãtur:Ea,inquit,regula habet ancones in capitibus F
extremis æquali modo perfectos,ínque regulę capitibus ad normã coagmẽ-
tatos,& inter regulam & ancones à cardinibus compacta transuerfaria. An-
Ancones. cones Vitruuius appellat conflexum,qui rectum angulum defcribit.Tranf-
Cap.13. fertur & ad alia. Vnde Plinius Latinè cubitum appellat libro tertio de An-
cone urbe Italica loquens,uulgo nota:In ipfo,inquit, flectentis fe oræ cubi-
Cap.44. to fita:his uerbis fignificans cur Ancon dicatur. Et lib.fecundo, Conflexa in
cubitos,aut confracta in humeros iuga.fic enim Hermolaus emendauit. Vt
Cap.3. enim in parietibus ancones,ita & in promontoriis dicuntur. Vitruuius ue-
rò lib.7.Longitudines ad regulam & lineam,altitudines ad perpendiculum, G
Cap.22 in fine. anguli ad normam refpondentes exigantur.Plinius lib.36.de reticulato ope-
re loquens,Structuram ad normam & ad libellam fieri, & ad perpẽdiculum
Amußis. refpondere oportet:ad perpẽdiculum Græcè κατὰ κάθετον dicitur. Amuffis au-
tem,filum eft quod fabri materiarij rubrica oblinũt, aut alio colore, à Græ-
Στάθμη. cis στάθμη dicitur: unde prouerbium natum, λευκὴ στάθμη auctore Suda:Latinè al-
Alba linea. Cap.ult. ba linea dicitur. Gellius libro ultimo, Hi uaria lectitantes,in quas res,cúm-
que inciderãt,alba(ut dicitur)linea,fine cura difcriminis, folam copiam fe-
ctati conuerrebant.Hoc autem prouerbium in eos ualet,qui fine difcrimi-
ne aliquid faciunt, ut fi in albo pariete alba linea utatur aliquis. Politianus H
hoc ita reddit,In albo lapide alba linea,uel amuffis alba, Græcorũ more, qui
ἐν λευκῷ λίθῳ λευκὴ στάθμη dicunt.Plato in Charmide ab eodem traducto, Quòd
enim ad formofos attinet,alba funt regula carpentarij:omnes enim ferè qui
ea ætate funt,formofi mihi uidentur:id eft,nullum difcrimẽ facio,nullo de-
lectu formofos omnes iudico. Amuffis enim alba nullum difcrimen in la-
pide albo etiam ipfo facit. Ammonius in prædicamenta Ariftotelis, ὡς γὰρ ὁ τέ-
κτων τῇ στάθμῃ κέχρηται ὀργάνῳ πρὸς διάκρισιν τοῦ τε ὀρθοῦ ξύλου καὶ τοῦ καμπύλου, ὁμοίως καὶ
ὁ οἰκοδόμος τῇ καθέτῳ διακρίνων τοὺς ὀρθοὺς καὶ τοὺς μὴ τοιούτους τῶν τοίχων. Vt faber, inquit,
utitur amuffi inftrumẽto ad exigendam materiæ rectitudinem, fic ftructor I
utitur perpendiculo,id eft catheto ad parietes dirigẽdos. Ex eo autem factũ,
Gnomon. ut gnomon forma geometrica dicatur normæ fimilis, hoc eft parallelogrã-
mum cum fupplementis duobus: cuius meminit Euclides in principio li-
bri fecundi,quæ forma à Martiano Capella Latinè norma uocatur in fepti-
Cap. De planis & folidis numeris. mo,de qua Ariftoteles in Prædicamentis, τὸ τετράγωνον γνώμονος περιτεθέντος ηὔξηται
μὲν, ἀλλοιότερον δὲ οὐδὲν γέγονεν. quo in loco Argyropylus normam pro gno-
mone rectè tranftulit. Quadrangulum(inquit Ariftoteles)addito gnomone,
id eft norma,augetur quidem: non autem aliud fit quippiã,id eft non trãfit
in aliud fchema geometricũ. Quod fi quis intelligere uelit, Euclides adeun- K
dus in primo capite libri fecundi, cuius hæc uerba funt, παντὸς δὲ παραλληλο-
γράμμου χωρίου, τῶν περὶ τὴν διάμετρον αὐτοῦ ἓν παραλληλογράμμων ὁποιονοῦν, σὺν τοῖς δυσὶ πα-
Tetragonum. ραπληρώμασι, γνώμων καλείσθω. Conftat autem tetragonũ,id eft quadratum,duo-
bus gnomonibus:duæ enim normę iunctæ abfolutum quadratum efficiũt.
Sunt & alia fignificata huius uocabuli,ut gnomõ pro umbilico folis, à quo
ars gnomonice dicta, quæ folariorum rationẽ perquirit, ut fuprà diximus,
Ex lege ult. Si menfor falfum modum dix.

nunc

A nunc ad rem non pertinens. Sensus est autem huius loci, Siue mensor machinarius falsum modum renunciauerit, ut agrimensor & metator: siue architectus & redemptor, qui ipsi non machinula, sed decempeda & pertica utuntur, hoc edicto teneri. Decempeda autem à Græco decapus dicitur: à *Decempeda.* masculino autem fœmininum factum est, ut inquit Priscianus, eodem modo quo à crater fit cratera fœmininum. Hac etiam agrimensores & metatores interdum utuntur. Cicero in Antoniana 14. Si uerò coloniarum & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis urbis, quam ille ad expiandas egestates latrocinij sui concupiuit: quam iam B peritus metator & callidus decempeda sua Saxa diuiserat? Saxa in hoc loco *Saxa.* proprium est nomen amici Antonij. Ab hoc decempedator dictus, qui de- *Decempedator.* cempeda metitur. Idem in Antoniana xiij. Cauebat etiam Lucio Antonio, qui fuerat æquissimus agri priuati & publici decempedator. Nostri hodie mensores & metatores perticis uicenûm pedũ aut uicenûm quinûm utuntur, qua etiam antiqui utebãtur: unde natum prouerbium, Vna pertica metiri & tractare, ut Plinius octauo epist. Ex his etiam quos nõ una (ut dicitur) *Ad Caluisiũ epistola 2.* pertica, sed distinctè gradatímque tractaui, quanto quis melior & probior, tanto mihi obligatior abiit: id est, quos non æqua benignitate prosecutus C sum, sed pro cuiusque merito, & quorũ merita non ulna una (ut uulgò dicimus) mensus sum. Ad metiendas uerò structuras redemptores nostri perticis senûm pedum utuntur, quas hexapedas fortasse appellare possumus, ut de- *Hexapeda.* cempedas antiqui dixerũt: est enim Græcè ut decapus, sic hexapus: nisi tutius est hexapodem, ut tripodem, dicere. Mensurarum nomina multa apud anti- *Mensurarum nomina.* quos leguntur. Stadiũ pedum sexcentenûm. Herodotus centenûm orgyia- *Stadium.* rum dicit in secundo, ubi de labyrintho loquitur. αἱ δὲ ἑκατὸν ὄργυιαι δίκαιαι ἐσι, στάδιον ἑξάπλεθρον, ἑξαπέδου μὲν τῆς ὀργυιῆς μετρεομένης καὶ τετραπήχεος, τῶν ποδῶν μὲν τετραπαλαίστων ἐόντων, τοῦ δὲ πήχεος ἑξαπαλαίστου: Iustæ, inquit, orgyiæ centum, stadiũ im- *Orgyia.* D plent sex plethrorum, ita ut orgyia senûm pedum sit & quaternûm cubitorum, cubitum uerò senûm palmorum, & pes quaternûm. Plethrum mensu- *Cubitum.* ra est centum pedum (ut inquit Sudas) & sexta pars stadij: Laurentius iugerũ *Plethrum.* ex Herodoto uertit. Diaulus, mensura est duorum stadiorum. Milium, sta- *Diaulus.* diorum est septem semis uel etiam octo. Dolichos, stadiorũ xij. unde diau- *Milium.* *Dolichos.* lodromi & dolichodromi, de quibus alibi diximus. Schœnus, mensura est *Diaulodromi.* Aegyptiaca, sexaginta stadia capiens, auctore Herodoto, licet Plinius libro *Schœnus.* quinto & duodecimo quadraginta stadia dicat, id est quinque milia, nisi sit *Plin lib. 5. ca. 10. & lib. 12 cap 14.* error notarum. Parasanga, quod uerbum est Persicum, teste eodem Hero- E doto triginta stadia complectitur. sic enim inquit in secundo de Aegyptiis *Parasanga.* loquens, ὅσοι μὲν γὰρ γεωπεῖναί εἰσιν ἀνθρώπων, ὀργυιῇσι μεμετρήκασι τὴν χώρην· ὅσοι δὲ ἧσσον γεωπεῖναι, σταδίοισι. ὅσοι δὲ πολλὴν ἔχουσι, παρασάγγῃσι. δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης τριήκοντα στάδια· ὁ δὲ σχοῖνος ἕκαστος μέτρον ἐὸν αἰγύπτιον, ἑξήκοντα στάδια, id est, Quotquot enim inopes soli sunt, ij terram suam orgyiis metiuntur: qui uerò minus inopes soli sunt, stadiis: qui autem latifundia habent, parasangis metiuntur. Constat parasanga triginta stadiis: schœnus autem, quod ipsum uerbum est Aegyptiacum,

Stathmos. ſexaginta. Stathmos, id eſt manſio,milia continet xxviij ſemis. Inde man- F
ſiones militares,quarum mentio fit in Codice Iuſtiniani.Stathmi,diuerſoria
ſunt tabellariorum,id eſt τῶν ἀγγελιαφόρων καταλύσεις,hoc eſt certa quædam ſpa-
Pegaſarij cur ſores. tia,quæ curſores uno actu conficere debẽt, poſtas hodie uocant, à pegaſariis
curſoribus impoſito nomine,qui ſtatis locis manſiones ſuas poſitas habent.
Orgyia. Stathmus autem maxima eſt menſurarum. Orgyia ſecũdum Herodotum
ſex pedum eſt.Theodorus ex Ariſtotele interdum paſſum uertit,& Lauren-
tius ubique ex Herodoto interdum tres paſſus. Sudas, ὀργυιά φησι τὸ μέσον τῶν ἰδίων
χειρῶν μέτρον,Orgyia,inquit,menſura eſt quæ inter manus expanſas cõtinetur:
uulgò braſſa dicitur, quaſi amplexus:eſt autem triſyllabum uocabulum,ut G
Vlna. harpyia,diphthongum Græcam in penultima habens.Plinius ulnam appel-
Cap. 40. lat libro decimoſexto, Arboris,inquit, craſſitudo quatuor hominum ulnas
Paſſus. complectẽtium implebat. Paſſus à paſſis manibus dici uidetur: alij paſſum
Greſſus. quinque pedum eſſe putant,id eſt duorum greſſuum:ut ſit greſſus, id eſt βῆ-
Cubitum. μα,cubiti unius & pedis,hoc eſt pedum duorum ſemis. Cubitum ſeſquipe-
Pes. dale. Pes quatuor palmorum. Palmus quatuor digitorũ. Græcè palæſte di-
Palmus. Doron. citur,antiqui Doron uocabãt:ideò(ut inquit Plinius)quòd doron,id eſt do-
Antidoron. num propriè dicitur munus quod manu datur: unde antidoron remunera-
tio: quo uerbo Vlpianus uſus eſt in titulo, De petitione hæreditatis. Inde H
Dorodocia. dorodocia, corruptio muneribus facta, quam Iuriſconſulti ſordium uerbo
ſignificare ſolent.Dicitur autem & de corrumpẽte & de corrupto,unde do-
rodocos iudices Demoſthenes appellat,quos nummarios nonnulli Latino-
Sordidi. rum appellant,id eſt ſordidos.Heſiodus dorophagos appellat,quaſi doniuo-
Dorodoci. ros,& dona eſitantes. Noſtro tempore nonnulli cupedipetæ uel etiam cupe
Nummarij. Dorophagi. diuori appellitari poſſunt,qui niſi ferina aut cupediis incitẽtur, cunctantio-
Cupedipetæ. res ſunt Academicis, aut ipſo etiam cunctatore Fabio. Nam porrectio libel-
lorum ieiuna,uix unquam apud eos litem ſatis inſtructam inuenit.Ad ſacrã
Libellus ferentarius. igitur anchoram,id eſt ad libellum(ut inquit Plautus) ferentarium recurren I
dum eſt,ſi litium finem,id eſt ærumnæ exitum cupis, in foro quidẽ huiuſ-
modi iudicum. Hic autem libellus ferentarius, ex foro cupedinis in forum
Viſceratores. iudiciale ferendus.Viſceratores autem ſunt litigatores quidam qui uiſcera-
Viſceratio. tionem factitare ſolent,quam Græci creanomiam appellant,id eſt carnis di-
largitionem. Quæ tamen hodie plerunque honeſtè fieri ſolet apud nos,ac
citra ſordium aut cupiditatis ſuſpicionem. Vt à donis ad dora redeamus,
Cap. 3. Vitruuius libro ſecundo: Doron autem,inquit,Græci appellabãt palmum,
quòd munerum datio Græcè doron appellatur,id autem ſemper geritur per
manus palmum:ita quod eſt quoquouerſus quinque palmorum , pentadó- K
Tetradoros. ron:quod quatuor,tetradoron dicitur. Hactenus ille.Ab hoc doro tetradori
Pentadoros. lateres dicti ſunt & pentadori.Idem,Quæ ſunt,inquit,publica opera,penta-
Palmus duplex. doro:quæ priuata, tetradoro ſtruuntur. Palmus autem duplex eſt, maior &
minor.Minor eſt quem diximus,id eſt quaternũ digitorũ:maior eſt duo-
Spithama. denũ,qui etiam Spithama Græco uocabulo dicitur, & Latino dodrans,
Dodrans. Cubitus. cuius exemplum apud Plinium libro 7.cap.2.de Pygmæis. Cubitus aut cu-
Ex lege ult.Si Menſor falſum modum dix. bitum

A bitum ſeſquipede conſtat,id eſt digitis xxiiij. à Græcis pygon dicitur, unde pygmei dicti,auctore Euſtathio: uel ut quidã uolũt, in ſecũdo articulo digiti auricularis deſinit, & xx digitorũ eſt.Apud Herodotũ ab eo cubito differt qui Græcè πῆχυς dicitur.Sudas utrũque pro eodẽ accipit.Sunt & alia nomina apud Græcos,ſed à Latinis non uſurpata. Pes ſedecim digitis conſtat, id eſt palmis quatuor,& duodecim unciis,id eſt pollicibus:unde in mẽſura illa nomina ab aſſe deriuata uſurpãtur,ſemis,bes,dodrãs,& reliqua: de quibus alibi dicemus latius, ſi locus occurrerit.Verùm quoniã & hoc in loco, ut in aliis multis in iure,architectorũ fit mentio,dicendum eſſe putaui quid πῆχυς. Pes.

B ſit architectus:parum enim,ut arbitror,uulgò id intelligitur.Accurſius certè in l.ultima,infrà De iure immunitatis, architectos, tectorũ principes eſſe perhibuit,quaſi ex Græco & Latino dictione coagmentata. Architectus eſt igitur quem Græci architectona uocãt,quaſi ſtructorum, qui Græcè tectones dicũtur,principem.Hic ædificiorum rationem comminiſci & inſtituere didicit,& graphide,id eſt lineamentorũ ductu & umbratili pictura eas formas deſcribere,quæ triplici ſpecie diſpoſitionum cõtinentur, Ichnographia, orthographia,ſcenographia. Ichnographia eſt quę uulgò plana forma uocatur. Hæc circini regulæque modicè continet uſus: ex ea enim capiuntur Architectus. Graphis. Ichnographia.

C formarum deſcriptiones in ſolis arearum : Ichnographiáque dicitur quaſi ueſtigij deſcriptio,in quo quaſi ueſtigio totum opus inſiſtit. Orthographia eſt,cum iam non planũ opus imáque operis ueſtigia imaginamur, ſed ſubrectum,& frontem attollens,quaſi erecti operis aduerſique deſcriptio. Hæc eſt erecta frõtis imago,modicéq; picta futuri operis figura. Scenographia, uel(ut aliis placet) ſciographia, eſt non iam ueſtigiaria, nec frontalis aut aduerſaria tantùm operis futuri afformatio,ſed etiam lateralis, id eſt frontis & laterum abſcedentium prominentiúmque adumbratio,& ad circini centrũ omnium linearum reſponſus,ut inquit Vitruuius:& propterea ſciographia Orthographia. Scenographia. Sciographia.

D à nonnullis dicitur, quaſi adumbrata deſcriptio. Scenographia uerò dicitur quaſi ſcenæ imaginaria excitatio,quod ex præfatione libri 7.Vitruuij intelligi poteſt:Democritus,inquit,& Anaxagoras ſcripſerunt quemadmodum oporteat ad aciem oculorum radiorúmque extenſionem,certo loco centro conſtituto,ad lineas naturali ratione reſpondere:uti de incerta re certæ imagines ædificiorum in ſcenarum picturis redderent ſpeciem : & quæ in directis planíſque frontibus ſint figuratæ,alia abſcedentia, alia prominentia eſſe uideantur: modellam fabri uocant hodie. Architectura, inquit Vitruuius, eſt ſcientia pluribus diſciplinis & uariis eruditionibus ornata: cuius iudicio Architectura Lib. 1. cap. 1.

E probantur omnia quæ à cæteris artibus perficiũtur opera.Eius duæ ſunt partes,fabrica,& ratiocinatio.Fabrica eſt cõtinuata ac trita uſus meditatio, quæ manibus perficitur.Ratiocinatio eſt,quæ res fabricandas ſolertia ac ratione proportionis demonſtrare atque explicare poteſt. Architecturam omnium diſciplinarum cognitione conſtare, &(quod maximè quis miretur) legum etiam ac iuris nonnulla peritia, Vitruuius libro primo perſuadere contẽdit. Ne autem mirum uideatur nonnullis, poſſe naturam humanã tantum nu- Fabrica & ratiocinatio.

merum doctrinarum addiſcere,& memoria complecti,animaduertendum F
omnes diſciplinas inter ſe coniunctionem rerum & communicationem ha
Encyclopædia. bere,unde encyclopædia dicta,quaſi orbiculata diſciplinarum ſeries: ueluti
ductus quidam ſcientiæ ex multis diſciplinis conſertus & aptus, de qua nos
alibi diximus. Quod tamen quemadmodum intelligi debeat in architecto
qui craſſiore Minerua in literis uerſatur, Vitruuius ipſe his uerbis docet,
Neque uerò debet nec poteſt architectus eſſe grammaticus ut fuit Ariſtar-
chus,ſed non agrammatos:nec muſicus ut Ariſtoxenus,ſed nō amuſos: nec
pictor ur Apelles,ſed graphidos nō imperitus : nec plaſtes quemadmodum
Myron ſeu Polycletus,ſed rationis plaſticæ nō ignarus: nec denuo medicus G
ut Hippocrates,ſed non ἀνιατρολόγητος:nec in cæteris doctrinis ſingulariter ex-
cellens,ſed in his nō imperitus.Aniatrologetos dicitur à Vitruuio, rationis
medicinæ imperitus.In omni autem opere magnifico tres perſonæ conſide-
rantur,dominus,architectus,& ſtructor,qui & officinator ab eo dicitur. Idē
circa finem libri ſexti,Itaque omnium operum probationes tripertitò con-
ſiderãtur,fabrili ſubtilitate,magnificentia,& diſpoſitione. Cum magnificen
ter opus perfectum aſpicietur ab omni parte, impenſæ laudabuntur: cum
ſubtiliter,officinatoris probabitur exactio: cum uerò uenuſtate, proportio-
nibus & ſymmetriis habuerit auctoritatem,tūc fuerit gloria architecti. Ad- H
Cap.1. dendum & illud ex eiuſdem libro primo,Animaduertere autem debemus
ex duabus rebus ſingulas artes eſſe cōpoſitas,ex opere, & eius ratiocinatio-
ne.Ex iis autem unum proprium eſſe eorum qui ſingulis rebus ſunt exerci-
tati,id eſt operis effectus.Alterum commune cum omnibus doctis, id eſt ra-
tiocinatio:ut medicis & muſicis & de uenarum rhythmo,& de pedū motu.
At ſi uulnus mederi,aut ægrum eripere de periculo oportuerit, non accēdet
muſicus,ſed id opus proprium erit medici.Item in organo nō medicus, ſed
muſicus modulabitur:& reliqua quæ de cæteris perſequitur.Galenus libro
Omnis artis duæ partes. nono Therapeu. omnis artis & ſcientiæ duas partes facit,ut alibi diximus, I
methodon,& aſceſin,id eſt uiam & exercitationem.Neque enim poſſumus,
inquit,alicuius nobis artis ſcientiam comparare,niſi & commētationum in
uniuerſum uiam quandam pernouerimus, & per ſingularum rerum exem-
pla artis meditationem exercuerimus.χρὴ τῶ μέθοδον μέν τινα διὰ τῶν καθόλου λε-
γομένων θεωρημάτων, ἀσκεῖν δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει λαμβανομένων παραδειγμάτων. Ab archite-
Architectonicus. cto,qui Græcè architecton à Plauto dicitur,architectonicus deriuatur,id eſt
ad architectum pertinens : & architectonica ars ipſa architecturæ uocatur.
Cap ult. Quintilianus libro ſecundo, Aliæ quoque artes minores habent multiplicē
materiam,uelut architectonice: nam ea in omnibus quæ ſunt ædificio uti- K
Architectonicæ quadā artes. lia,uerſatur.Ariſtoteles in principio ſtatim Ethicōn ad Nicomachū, archi-
tectonicas artes uocat principes quaſdam artes, quæ ſuffectas ſibi alias artes
habent,ueluti ſuggeſtrices quaſdam,& ancillantes. Sic enim propemodum
inquit,Multarum autem actionum, artium & ſcientiarum multi ſunt & fi-
nes:medicinæ,ſanitas:fabricæ naualis,nauis:Imperatoriæ artis, uictoria: œ-
conomicæ,id eſt diſpenſationis domeſticæ,diuitiæ.Harum autem & huiuſ-

A modi nonnullæ ſub unam quandam facultatem coëunt, ut uerbi gratia ſub hippicam, id eſt equirãdi artem, artificium frenorum, atque omnis ad equitatum pertinentis inſtrumenti: hæc eadem rurſus, & præterea actio omnis bellica, ſub Imperatoriam artem. Et itidem aliæ ſub alias. In omnibus uerò artium architectonicarum fines expetendi magis ſunt omnibus iis quæ ſub ipſos coëunt: quippe cum illa horum gratia conſectari ſoleamus. ἐν ἁπάσαις δὲ τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, πάντων ἐστὶν αἱρετώτερα τῶν ὑφ᾽ αὐτά· τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. Idem libro ſexto, de prudentia loquens, εἴη δ᾽ ἄν τις καὶ ἀρχιτεκτονική. ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις, τὸ μέντοι εἶναι, οὐ ταὐτὸν αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν

B ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική, ἡ δὲ ὡς τὰ ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα πολιτική. Quæ uerba ſic mihi transferri poſſe uidentur: Fuerit autem fortaſſe & prudẽtia quædam architectonica. Siquidem ciuilis ſcientia & prudentia, cum ſint idem habitus, non tamen eadem ſunt eſſentia. Etenim eius quidem prudẽtiæ quæ circa ciuilitatem uerſatur, nomothetica, id eſt legum ferendarũ peritia, tanquam architectonica prudẽtia eſt: at quæ in ſingulis rebus occupata eſt, nomen eſt ei commune politicæ, id eſt ciuili. Nomotheticen Ariſtoteles architectonicam prudentiam politicæ prudentię uocat, quaſi principem prudentiam, architecturæ rationem obtinẽtem. Architectura enim ſtructoriæ præ- *Nomothetica.*

C ſcripta dare ſolet, quæ ſequi ipſa debet, id eſt deſcriptionem operis futuri delineatam, quam graphidem antiqui uocãt, & Latinè forma dicitur: uulgus noſtrum nunc philographum uel philographiam uocat uernacula lingua. Idem lib. 3. Politicorum, In omni arte tres homines conſiderandos eſſe dicit, opificem, architectonicum, & in arte inſtitutũ eruditúmque. Mouens enim illam quæſtionem, an eiuſdem ſit mederi, & an recte medicina adhibita ſit, iudicare, & itidem de aliis artibus: Quemadmodum igitur, inquit, medicũ approbare actiones ſuas inter medicos tãtum oportet, ſic & alios artifices inter ſui ſimiles. Medicus porrò eſt & opifex & architectonicus, & tertius ille *Graphis.* *Tres homines in omni arte conſiderandi.*

D in arte eruditus. (Sunt enim huiuſmodi nonnulli & circa omnes propè dixerim artes.) Iudicium uerò concedimus nihilo minus eruditis quàm ſcientibus, & reliqua. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις. ἰατρὸς δ᾽ ὅ, τε δημιουργὸς καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς, καὶ τρίτος ὁ πεπαιδευμένος περὶ τὴν τέχνην. εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι καὶ περὶ πάσας ὡς εἰπεῖν τὰς τέχνας. ἀποδίδομεν δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις ἢ τοῖς εἰδόσιν. Huius autem uocabuli uſus frequẽs eſt apud auctores. Cicero libro primo de Finibus in perſona Triarij Epicurei loquens, Sed ut perſpiciatis, inquit, unde omnis iſte natus ſit error uoluptatem accuſantium, totam rem aperiam: eáque ipſa quæ ab illo inuentore ueritatis, &

E quaſi architecto beatæ uitæ dicta ſunt, explicabo. Idem in ſecundo irridens Epicureos, Cur tandem ſapientia tanto opere laudatur? an quòd ita callida eſt, ut optimè poſſit architectari uoluptates? Architectari dixit, id eſt formã & rationem fruendarum uoluptatum comminiſci & præſcribere, quemadmodum architecti opera maioris ſumptus & magnifica ingenti ratiocinatione architectari ſolent. Et in Bruto, Stoicos uerborum architectos appellat. Et de lege agraria, Nunc quiſnam tam abſtruſus uſquam nummus uide- *Architectus.* *Architectari.*

tur,quem nō architecti huiusce legis olfecerint?Et pro Cluentio, An illi qui F
Fabricij libertum,quia minister in maleficio fuerat: patronū,quia conscius,
condemnassent:ipsum principem atque architectum sceleris absoluerent?id
est,qui omnia in scelere perpetrando arbitratus est.Et pro Roscio Amerino,
Verùm ut hæc missa faciā quæ iam facta sunt:ex iis quæ nūc maximè fiunt,
nónne quiuis potest intelligere, omnium architectum & machinatorem
Pauli locus. unum esse Chrysogonum? Apostolus prioris ad Corinthios tertio, archite-
ctum se uocat in ædificanda ecclesia, quāquam Christus dominus noster re
uera primus eam architectatus est.Propterea dicit idem, κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ δο-
θεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα., ἄλλος δὲ παροικοδομεῖ, Secundum gratiam G
dei datam mihi,ut sapiens architectus fundamentum posui,alius autem su-
perstruit. Proinde & mensor & architectus & structor redemptórue, & ta-
bellarius,id est logistes,qui totius dimensionis rationem subduxit, à tabula
abaci dictus tabularius, omnes hoc edicto tenentur, si fefellerint. Ad hunc
In ipso statim initio. locum pertinere mihi uisum est quod Vitruuius in præfatione libri decimi
scripsit,Nobili(inquit)Græcorum & ampla ciuitate Ephesi lex uetusta dici-
tur à maioribus dura conditione,sed iure esse non iniquo constituta.Nam
architectus cum publicum opus curandum recipit,pollicetur quanto sum-
ptu id sit futurum. Tradita æstimatione, magistratui bona eius obligantur, H
donec opus sit perfectum.eo autem absoluto,cum ad dictū impēsa respon-
det,decretis & honoribus ornatur. Cum uerò amplius quàm quarta pars in
opere consumitur,ex eius bonis ad perficiendum pecunia exigitur.

Ex.l.Si quis,De rebus cred.

Nam & si colonus post lustrum completum fructus perceperit,condici
Lustrum. eos cōstat.) Lustrum quinquēnale spatium significat,auctore Festo, in quot
annos prædia locari olim solebant,ut nunc in ter ternos,id est nouenos.Lu-
strum enim à luendo dictum est,id est soluendo, ut Varroni placuit: ideo
Ad Paulinū lib.9.epi.37. quòd quinto quoq; anno uectigalia tributáque exigebantur.Plinius iunior, I
Nam priore lustro,quanquam post magnas remissiones, reliqua creuerunt.
Inde plerisq; nulla iam cura minuendi æris alieni,quod desperant posse per-
solui. Rapiunt etiam consumúntque quod natum est,ut qui iam putant se
Olympias. non sibi parcere. Lustrum à Latinis uocatur quod Olympias apud Græcos
dicitur,id est quinquennium,ita tamen,ut quadriēnio exacto, quinto quo-
Cap.47.in fine. que anno ineunte lustrum peractū esse intelligatur.Plinius auunculus lib.2.
Omnium quidem(si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem ui-
ces quadriēnio exacto.Eudoxus putat,nō uentorū modò,uerùm & reliqua-
rum tempestatū magna ex parte.Et est principiū lustri eius semper intercala- K
Intercalaris. ri anno caniculæ ortu.Intercalarem annum dixit, quem bisextilē dicimus.

Ex.l.ultima,eodem titulo.§.Labeo ait.

Cum decem tu dari stipulatus sis, ideo non posse te decem dari oportere
intendere,quia etiam reum locupletiorem dando promissor liberari possit.)
Hunc locum deprauatum esse puto, sicque restituendum, Cum decem tu
Non ideo. danda curari stipulatus sis, non ideo posse,& reliqua. Non ideo autem, pro
non

A non continuò,non protinus,intelligendum.nam quòd Accursius dari curari legit,latinitas non admittit, nec loquendi Iurisconsultorum consuetudo. Latini enim ita loqui solent, Curabo faciendum,& mandaui faciendum,& delegaui, & conduxi,& recepi,& talia huiusmodi.Plinius in epistolis,Is petit,ut si sunt istic imagines,exscribendas pingendásque delegem. Idem, Petis ut libellos meos quos studiosissime comparasti, recognoscendos emendandósque curem.Cuius locutionis rationem si quis fortè non nouit,adeat Laurentium Vallensem libro primo Elegantiarum,cap.de Gerundiis. *Ad Iuliū Seuerum lib 4. epistola 28.* *Ad Nepotem lib.4.ep.26.*

Ex l.Iusiurandum & ad pecunias,De iureiurando.

B Si de qualitate iuramēti fuerit inter partes dubitatum ,conceptio eius in arbitrio iudicantis est. Et paulū infrà. Ideo si quid tale inciderit,officio iudicis cōceptio huiusmodi iurisiurādi terminetur. Hæc uerba Accursius neutrobi intellexisse uidetur. Concipere iusiurandum quid sit, ex uerbis Taciti intelligere possumus libro uigesimo: sic enim inquit, de delatoribus loquens, Signo ultionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus, ut commētariorum principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Consulendum tali super rē Principem respondit. Senatus inchoantibus primoribus iusiurandum con-C cepit,quo certatim omnes magistratus,cæteri ut sententiā rogabantur,deos testes aduocabant,nihil ope sua factum quo cuiusquam salus læderetur:neque se præmium aut honorem ex calamitate ciuium cepisse:trepidis,& uerba iurisiurandi per uarias artes mutantibus, queis flagitij conscientia inerat. id est iis qui delationum conscientia urgebantur, conceptionē hoc est formulā iurisiurādi mutantibus, ut solent,qui fallaciter iurant.Idem alibi, Auxilia è Gallia hortantibus Præfectis statim à Vitellio desciscunt:uetus miles cunctabatur,sed adigente Flacco dixit sacramentum,non uultu neque animo satis affirmans.Et cum cætera iurisiurandi uerba conciperent, Vespasia-D ni nomen hæsitantes, aut leui murmure, & plerunque silentio transmittebant. Conciperent inquit,id est exprimerent, & integram sacramenti formulam pronunciarent,ut illi qui asseueranter & præfidenter iurant consciētiæ fiducia.Est ergo cōcipere,ad certam formulam exprimere.Celsus,Quicquid astringendæ obligationis causa est, id nisi palam uerbis exprimatur,omissum esse intelligendum est.* Aut certè secūdum promissorem interpretamur: quia stipulatori liberum fuit uerba latè concipere. Paulus,Libellorū inscriptionis cōceptio talis est.Inde conceptis uerbis iurare,id est, dictatis à deferente iusiurandum,& ex arbitrio adiurantis, hoc est adigentis ad iusiu-E randum pernotatis.Plautus in Pseud. *Concipere iusiurādum.* *Per Cæsarem intelligit Domitianū: Principis nomine Vespasianum patrem.* *Libro eodem.* *Concipere.* *In. l. Quicquid. ff. De uerborū oblig.* *Ac ferè* *Cōceptis uerbis iurare.*

Act.1.Sce 3.

I urastín' te illam nulli uenditurum nisi mihi?

B A L.Fateor. C A L. nempe cōceptis uerbis. B A L.etiā consultis quoque. id est,non modò dictatis à te uerbis, sed etiam cogitatis, animaduersis, præmeditatis.Idem in eadem, -roga me uiginti minas, *Act.4 Sce.6.*

S i ille hodie illa sit potitus muliere.

R ogato obsecro,hercle gestio promittere.

SIM. Nullum periculum est, quod sciam, stipularier. F

Vt concepisti uerba, uiginti minas dabin'?

Act. 4. Scen. penult. BAL. Dabuntur. Idem in Bacchid:

Ego iusiurandum uerbis conceptis dedi,

Daturum id me hodie mulieri ante uesperum,

Priusquam à me abiret: nunc pater, ne peierem,

Peierare conceptis uerbis. Cap 1. Cura. Est autem uerbis cõceptis peierare, inexpiabili periurio se contaminare. Valerius libro quarto, de Aphricano loquens, Centurias recognoscens equitum, postquam Licinium sacerdotem citatum processisse animaduertit, dixit illum se scire uerbis conceptis peierasse: proinde si quis G eum accusare uellet, usurum testimonio suo. *ἐπακτὸς ὅρκος.* A Græcis, ut arbitror, ἐπακτὸς ὅρκος dicitur, id est alio dictitante delatus. Isocrates, ὅρκον ἐπακτὸν πρὸς δίκην διὰ προφάσεως. Pro quo tamen legimus sæpe apud oratores, διαῤῥήδην ὀμνύναι, ad uerbum dici potest διὰ νομίμων λόγων, καὶ διωρισμένων λόγων, uel νενομισμένως. Is autẽ qui *Præire uerba iurisiurandi.* iurisiurandi uerba concipit, & iuraturo dictat, præire uerba iurisiurandi dicitur. Plinius in Panegyr. ad Traianum, de iureiurando Consulari loquens, Nescio iam, nescio pulchriúsne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc quod alio præeunte iurasti. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti. Hoc modo Cancellarius hodie præire iusiurandũ solet iis qui ad ma- H gistratus assumuntur & honores publicos, & curia amplissima præfectis iurisdictionum, iísque qui in curiam ipsam adoptantur. Hoc autem & sacra- *Adigere sacramento. ἐξορκοῦν.* mento adigere dicitur, quod Græci ἐξορκοῦν dicunt. Idem, Adigẽdum te præbes in uerba Principibus ignota, nisi cum iurare cogerẽt alios. Et rursus, Stabant candidati ante Curulem Principis, ut ipse ante Consulis steterat: adigebantur in uerba, in quæ paulò antè ipse iurauerat Princeps. Cancellarius in *Adigere in uerba. Lib. 10. epistola 100.* uerba Principis adigere eos proprie dici potest, qui in fidem Principis assumuntur, id est beneficiarios regales. Idem in epistolis ad eundem Traianum de quibusdam pseudochristianis loquens, Cum præeunte me deos appella- I rent, & imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure ac uino supplicarent. Præeunte me, inquit, id est uerba præloquente. Plinius enim Bithyniæ Proconsul nefaria uerba cõcipiebat in Principis sui gratiam: quibus meticulosi quidam nec germani Christiani adacti, cultum Christo debitum, pœnarum terrore, dæmoniorum simulacris & *Non ita procul à fine.* Imperatoriæ imagini exhiberent. Et rursus in Panegyr. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es. Capitol. in Marco Philosopho, de Saliatu loquens, Fuit in eo sacerdotio & præsul & uates & magister, & multos inaugurauit atq; exaugurauit nemine præeun- K te, quòd ipse carmina cuncta edidicisset. Liuius lib. 8. de Decio deuouente se loquens, Agedum Pontifex populi Ro. præi uerba, quibus me pro legioni- *Præire.* bus deuoueam. Præire hodie uerba damnationis actuarij aut eorum uicarij carnifici solẽt: cum damnati facinorosi ad supplicia trahuntur, sed de scripto *Præire de scripto. Cap. 2.* id faciunt. Id enim de scripto præire dicitur. Plinius auunculus, lib. 28. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid uerbo-

Ex titulo, De iureiurando. rum

A rum prætereatur,aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquẽ. A Græcis præire ἐξηγεῖσθαι dicitur. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας,(si recte memini) ὑπογραμματεύων δ' ὑμῖν αὐτὸς ἐξηγᾶτο τὸν νόμον τοῦτον ὁ κήρυξ. id est,Cum enim scribę officio fungeretur,ipse apud uos(ad iudices loquens) pronuncianti præconi legis huius uerba præibat.Dicitur & προοδοποιεῖν. ἐξηγεῖσθ. προοδοποιεῖν.

Ex.l.Seruus,De condictione indebiti.

Seruus cuiusdam insciẽte domino magidem commodauit.) Magis apud Pollucem in coquinario instrumento enumeratur.Sic enim inquit lib.2.ἡ & μάκτρα καὶ μαγὶς ἐκλήθη καὶ σκάφη, Mactra,inquit, & magis & scapha appellatur. Magis. Mactra.
B Est autem mactra(ut Gellius inquit)arca panaria, quæ alio nomine κάρδοπος à Græcis appellatur. Li. 13.ca. 23. Mactram lingua uernacula huchã appellat, in qua & panis & conspersio quæ dicitur, siue massa triticea καὶ τὸ φύραμα reconditur: à uerbo Græco μάττω dicta,quod subigere, conspergere,pinsere, commolireq́; significat. Vnde massa dicta triticea uel ordeacea conspersio, quæ Græcè maza dicitur:& magmata apud medicos unguentorum ueluti massulę,quasiq́; pastilli,quæ Plinius lib.13.unguentorum fæces interpretatur,id est unde unguentum expressum est. Massa. Magma. Μάγματα. Cap.2. Dioscorides μαγίδας & μάγματα pro eodem accipit, quasi magis sit magma. Sudas pro parte panis subacti,quasi pro offula.Idem
C Pollux lib.7. Magis,inquit,& mactra,uas in quo farinę subiguntur.Et rursus libro decimo,Quæ autem tripodibus imponuntur, & trapezæ,id est mensæ & magides appellantur. Magis. Sic hodie uocitari potest orbiculatum instrumentũ quo panifices & dulciarij pistores, quos pastillarios dicimus, subigendis farinis opificij sui utuntur,rondellum appellant. Dulciarij pistores. hoc tamẽ in loco pro genere lancis eiusdem formæ accipitur, ut ex Plinio lib.33. patet his uerbis, Cap.11. Cornelius Nepos tradit tympana se iuuene appellata stateras & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Platellum nostri uocant. Magas uerò magadis instrumentum est musicum , quadrata tabula constans, leuiter conuexa,in- Magas.
D tentis in ea citharæ fidibus. Dicitur etiam ea pars lyræ in quam plectrum illiditur,id est ubi percussio fit chordarum manu dextra. Iugum uerò dicitur, Iugum. ubi sinistra manu chordæ premuntur. Vnde Gregorius per metaphoram, τίς ὁ δοὺς τέττιγι τὴν ἐν στήθει μαγάδα; Quis est qui cicadæ magadẽ in pectusculo dedit? Lucianus μαγάδιον uocat,de Mercurio loquens citharam compingẽte, Magadium. πήχεις γὰρ ἐναρμόσας τῇ χελώνῃ καὶ ζυγώσας, ἔπειτα κολλάβους ἐμπήξας, καὶ μαγάδιον ὑποθείς.

Ex.l.Si ut certo.§.Intérdum,in tit.Commodati.

Vel si quis ludo sedens Prætor scenicis commodauit.) Sic quidem ubique legitur,astipulante etiam Accursij glossemate. Prætor. Perperam uerò adhuc le-
E ctum esse,facilè,ut arbitror,demonstrabimus. Prætor hoc in loco pro Imperatore populi Romani accipitur, qui ludos faciebat pro uictoria de hostibus habita.Iuuenalis Satyra decima,

Quid si uidisset Prætorem in curribus altis
Extantem,& medio sublimem in puluere circi? Et paulo inferius,
- & sibi Consul
Ne placeat,curru seruus portatur eodem.

Prætorem & Consulem pro eodem posuit. Docuimus alibi ex Asconio, Prætorem olim dictum esse omnem magistratum cui exercitus parêret. Vnde Prætoria porta in castris, & Præfectus Prætorio dictus. Idem Satyr. 8. F

- quanti sua funera uendant
Quid refert? uendunt nullo cogente Nerone:
Nec dubitant celsi Prætoris uendere ludis.

Sic igitur legendum haud dubiè affirmauerim, Vel si quis ludos edens Prætor. Dicimus enim edere ludos, & edere spectacula. Traq. in Cæs. Edidit spectacula uarij generis: munus gladiatorum, ludos etiam regionatim urbe tota. Ludi etiam pluraliter dicuntur pro spectaculis, nō ludus. Propter quod ludo sedens, pro ludis præsidens, defendi omnino non potest. Potest etiam de Prætore Vrbano intelligi, ad cuius curā pertinebat ludos Apollinares facere. Gicero Philip. 10. de Bruto loquēs, Qui cū Prætor Vrbanus esset, urbe caruit, ius nō dixit, cum omne ius populi Rom. recuperauisset: qui ne Apollinares quidē ludos pro sua populíque Ro. dignitate apparatos præsens fecit, ne quā uiam patefaceret sceleratorū hominū audaciæ. Erat autē honorificū in Prætura ludos quàm magnificentissimos facere: quare Prætoris intererat, quippe qui choragium præbendum scenicis locaret, id est instrumētum scenicum: quemadmodum & Aediles in ludis quos edebant. Plautus in Persa. H

Edere ludos. Cap. 39. Ludi. G

Act. 1. Scen. ult. ad finem.

SAT. Sed pothen ornamenta? TOX. Abs chorago sumito,
Præbenda Aediles locauêre: inde petito.

Pothen. i. unde. Pothen Græcum est. Vnde, inquit, sumemus ornamenta? & alter respondet ridiculè, sumito ab chorago, qui omnia suppeditāda scenicis redemit & cōduxit ab Aedilibus, ut moris erat. Choragus. Choragus autem à consuetudine Atheniensium dictus est, Choragia. apud quos choragia, redemptura & munus huiusmodi dicebatur, quod potentiores plerūque ultronea liberalitate subibant. Vnde illud Isocratis in Panegyr. οὐδ' ἐκ τῶν πομπῶν, οὐδ' ἐκ τῶν περὶ τὰς χορηγίας φιλοτιμιῶν, οὐδ' ἐκ τῶν τοιούτων ἀλαζονειῶν τὴν εὐδαιμονίαν ἐδοκίμαζον, ἀλλ' ἐκ τοῦ σωφρόνως οἰκεῖν καὶ τοῦ βίου τοῦ καθημέραν. I Est autem choragus ad uerbum, dux chori, & suppeditator instrumenti ludicri, & expensarum. Quo uerbo Tranquillus in Augusto usus est. Cap. 70. Vitruuius libro quinto, Post scenā porticus sunt constituendæ, uti cum imbres repētini ludos interpellauerint, habeat populus quò se recipiat ex theatro, choragiáque laxamētum habeant ad chorum parandum. Cap. 9. Choragium. Choragia pro instrumēto ludorum posuit, simul & pro ipsis choragis: ut sit choragiū locus unde omnia promūtur ad ludos necessaria. De choragis multa Libanius in argumento orationis Demosthenis quæ κατὰ μειδίου inscribitur, Choragia Græcè χορηγία dicitur. Perissochoregia. Vnde perissochoregia uerbum compositum in lege posteriore De frumento Alexandrino, lib. 11. Cod. Perissochoregiæ nomen penitus amputetur, & tesseræ designentur. K Quo in loco (ut comicum uerbū usurpem) purus putus ipse est Accursius, id est ipsissimus, & sui simillimus. Perissochoregius, inquit, officij nomē est, quo qui fungitur, iuxta regem est, à peri quod est iuxta, dictus. Et quia malè in officio uersatus est, ideo hoc nomen officij sublatum est. Diximus alibi quid sint tesseræ frumētariæ: loco

Ex. l. Si ut certo. tit. Commodati.

autem

A autem tesserarum irrepserat aliud nomen perissochoregia, quasi redundans frumenti dilargitio, quod tanquam inuidiosum & liberalitati Principis nõ conueniens Imperator tollendum curauit iussitque, & antiquum ac legitimum tesseræ uerbum reponi. Operæprecium est pertinaciam quorundam æstimare, qui portenti simile esse putant, aliquod in iure dictum, eos qui doctores iuris uocantur, latuisse, quasi uerò non trecenta Iuriscõsultorum uerba in Pandectis tantùm demonstrare possimus, quorum ipsi partim perperam intellexerint, partim intacta prætererint. Nec tamen in iis numero eximia quædam Iuriscõsultorum dicta, ignotatione antiquitatis ab ipsis deuo- *Deuorata uerba.*
B rata, ut dicitur: id est quæ ipsi aure hebeti exaudita ac non regustata trãsmiserunt. Quòd si nobis aliquando per ocium & ualetudinem facere licuerit, iis (ut spero) persuadebimus, qui non magis in recentiorum doctorum uerba, quàm in priscorum auctoritatem, & in ipsius denique ueritatis nomen dignitatémque iurarunt. Sin nobis in hoc scribendi curriculo intersistentibus, alius quispiam doctiorum anteuerterit, præclarè nobiscum actum esse arbitrabimur, qui prǽterquam quòd huic incepto impares nos esse serò tandem sensimus, rei etiam inuidiam facilius cum alio perferemus. Quòd uerò ad eos pertinet, qui non modò ignorantia præditi, sed etiam perditi sunt:
C non magnopete laboro, immo uerò certè scio actum me (ut aiunt) agere, ut qui non ignorem geminum in his opus esse, dedocẽdi quæ malè didicerint, & docendi meliora: id quod ætas illa uix admittit, quæ callum multum diuturni iam erroris obduxit. Propter quod (inquit Fabius) Timotheus clarus in *Lib. 2. cap 3.* arte tibiarum, duplices (ut ferunt) ab iis quos alius instituisset, solebat exige- *Timotheus tibicen.* re mercedes, quàm si rudes traderẽtur. Sed rursus illud Apollonij Tyanei in *Tyaneus.* mentem uenit, quod memoriæ prodidit Philostratus libro quinto in uita eiusdem Apollonij: Vespasiano, inquit, Apollonium interrogante quo pacto imperium Romanũ constituere posset, sceleratissimis imperiis Neronis
D superiorúmq; Principũ infame, hunc in modum Apollonius: αὐλητὴς ἔφη τῶν πάνυ σοφῶν, τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς παρὰ τοὺς φαυλοτέρους τῶν αὐλητῶν ἔπεμπε, μαθησομένους πῶς δεῖ μὴ αὐλεῖν. σὺ μὲν δὴ πῶς δεῖ μὴ ἄρχειν, μεμάθηκας ὦ βασιλεῦ παρὰ τούτων, οἳ πονήρως ἦρξαν· σὺ δὲ ὅπως δεῖ ἄρχειν, συνδιασκοπῶμεν. Fuit olim, inquit, tibiarũ arte quidã pręstãtissimus, qui discipulos ad se uentitantes, ad uilissimũ quẽque ribicinum audiẽdum ire iubebat, uidelicet ut ab eis discerẽt, quo modo non canere tibiis oporteret. Agedum ô Imperator, cum tu iam didiceris quo modo imperitandũ nõ est, eorũ exemplis qui malè imperitauerunt, uideamus iam quo modo imperandum sit. Fortasse igitur & nos iuuabit malis aliquãdo auctoribus usos
E esse, antequã literæ meliores octingentorũ plus minus annorũ incuria obrutæ emerserunt. Literarum enim Latinarum lucem, quæ patrum memoriã affulgere in Italia, cis Alpes nostra cœpit, præ tenebris illis barbaricis uisendã auidius intuebimur. Nos igitur pro cuiusq; ingenio, aut propositi cõpotes, aut irriti erimus. utra pars autẽ in summã uoti nostri præualeat, id uerò iudiciorũ alea uiderit, quæ arbitrari rerum euenta, non hominũ merita expẽdere plerunque solita est. Nos utcunque cesserit, æqui boni faciemus.

Ex.l.Si neceſſarias impenſas,De pigno.acti. F

Si annua bima trima die stipulatus, ac ceperim pignus. sic Haloander, & rectè.

Si annua bima trima die xxx. ſtipulatus fuero.) Hæc locutio frequens eſt apud Iuriſconſultos,de qua Laurentius libro quarto Elegan. ita inquit,Annua bima trima die apud Iuriſconſultos pro tempore biennij, triennij, quadriennij ponitur, quod tamen Iuriſperiti noſtri non intelligunt.Hactenus ille.Hæc locutio eiuſmodi eſt,ut cũ à nemine non percipiatur (quotus enim quiſque hæc uerba quid uelint nõ nouit?) à paucis tamen eius ratio ſatis intelligatur.Huiuſmodi & aliæ ſunt in iure,ut præiudicium,& iuſtum filium eſſe, & expenſum acceptúmque ferre, & locare conduceréque præbendum faciendúmue,uel etiã redimere,& obreptitiæ preces,& huiuſmodi alia,quæ G

Dies. ſiquando in ordinem incurrerint,dicẽtur. Dies cum abſolutè dicitur, tempus ſignificat,& tunc fœminino genere pronunciatur. Virgilius, *Aeneid.11.*

Multa dies,uariúſque labor mutabilis æui
Rettulit in melius.

Iuuenalis de Priamo loquens, *Satyr.10.*

Longa dies igitur quid contulit?

Id eſt,quid ei longæuitas profuit?Huius autem exemplum inſigne eſt apud *Verr.2.* Ciceronem in Verrem actione prima,Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam poſtulauiſſem , inuenit iſte qui ſibi in Achaiam biduo breuiorem diem poſtularet. Diem inquirẽdi uocat dilationem inqui- H ſitionis faciendæ, quam nos informationem uocamus. Quo in loco Aſconius,Dies,inquit, fœminino genere tempus dicitur · & ideo diecula, breue tempus & mora.Dies horarũ xij.maſculini generis eſt : unde Hodie aduerbium,quaſi hoc die.Hactenus Aſconius.Terentius in Andria, *Diecula. Hodie. Act.4 Sce.2.*

Eho tu impudens,non ſatis habes,quod tibi dieculam addo,
Quantum huic promoueo nuptias.

Dieculam,id eſt horam,inquit Donatus:& hypocoriſticôs,inquit,id eſt diminutiuè tempuſculum ſignificat. Ab eo enim quod eſt hæc dies,ſumitur *Ad Geminium epiſtola 5.* diecula,pro mora parui temporis.Plinius libro octauo epiſt. Ero ergo ſuſpẽ- I ſus pro homine amiciſſimo,dum admittere auocamenta,& cicatricem pati poſſit,quam nihil æquè ac neceſſitas ipſa,& dies longa, & ſatietas doloris *Locus Plinij emendãdus.* inducit.Dies,id eſt tempus longum,quo dolendo ſatiamur. Quo in loco in omnibus exemplaribus aduocamenta corruptè pro auocamẽta legitur,per- *Auocamentum.* peram d interiecta. Sunt enim auocamenta τὰ ἱλαρὰ τῶν ἀπασχολημάτων,negocia *Lib 3. epi.15.* iucundiora,animum à mœrore auocantia,id eſt reuocantia.Cicero ad Atticum,Dies autem,inquit,non modò non leuat luctum hunc , ſed etiam auget.Nam cæteri dolores mitigantur uetuſtate,hic non poteſt. Dies autẽ pro tempore poſitum apud Eſaiam identidem legimus,Et erit in die illa.Augu- K ſtinus libro ſecũdo de Ciuitate dei circa principium,Scripturarum, inquit, more ſanctarum diem poni ſolere pro tempore,nemo qui illas literas quãlibet negligenter legerit,neſcit. Quin & ſenſu anagogico dies unus pro mille annis ponitur,ut idem eodem libro docet in cap.ſeptimo, in poſteriore epi- *Locus Petri.* ſtola Petri,cap.tertio, ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς ἀγαπητοί,ὅτι μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη,καὶ χίλια ἔτη ὡς μία ἡμέρα. Vnum autẽ ne lateat uos chariſſimi,quòd

una

A una dies apud Dominũ,ut mille anni, & mille anni ut una dies. Vnde Chiliastæ dicti sunt quidam, quos ipse Augustinus miliarios uocat, in quorum *Chiliastæ.* errore se aliquando fuisse fatetur: cuius auctor fuisse aut certè assertor Lactantius uidetur,ut ex libro eius septimo diuinarum Institutionum intelligere possumus,cap.decimoquarto: ad cuius operis imitationẽ Augustinus opus illud egregium & operosum de Ciuitate dei instituisse uidetur, atque adeò ad eius præscripta pleraque afformasse, sed tanquam ex commentario sumeret,copiosius omnia executus est, uidelicet maiore Christianorum dogmatum cognitione fretus: permultũ tamen ab eo adiutus,ut is antea non-
B nihil à Tertulliano,& ab Eusebio fortasse & Cypriano. Neque uerò mirum *Hora pro die.* est diem pro tempore poni, cum & horæ pro diebus ponantur. Cicero in Verrem actione secunda,Menses mihi tres cum eripuissetis ad agendũ ma- *Verr.3.* ximè appositos,reliquum omne tempus huius anni me uobis remissurum putastis:ut cũ horis nostris nos essemus usi,tu binis ludis interpositis quadragesimo pòst die responderes. Horas suas uocat (inquit Asconius) uiginti *Horæ.* dies,qui accusatori dabantur ad accusandum legitimi,totidémque defensori.Idem,Hîc tu fortasse eris diligẽs,ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. Horis(inquit idem Asconius)mirè dixit,cum sint dies plu-
C rimi,ut ostenderet nimiam diligentiam.Legitimi aùtem hodie dies dici de- *Legitimi dies* bent,quas dilationes ordinarias uocãt. Annua igitur bima trima die stipulari est,anno biennio triennio soluendum stipulari.

Ex.l.Solutum.§.Solutam,eodem titulo.

Non enim credibile est hoc conuenisse, ut ad uniuersam pensionem insulæ friuola mea teneantur.) Friuola(inquit Festus) uasa sunt propriè fictilia *Friuola.* quassa.Vnde uerba friuola dicta,quæ minus sunt fide subnixa.Plinius libro *Cap.7.* septimo de generatione hominis loquẽs,Miseret atq; etiã pudet ęstimãtem,
D quàm sit friuola animaliũ superbissimi origo,cum plerũq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. Friuolam pro fragili & infirma dixit, & ueluti friabili:nam & friuolũ à uerbo frio dictum nõ immeritò existimatur, id est contero,comminuo: & friabile θρυπτὸν, ψαθυρὸν, χαῦνον, κραῦρον, εὔθρυπτον. Hîc autem friuola pro supellectili tenui & uili accipiũtur, qualis eorum esse solet, qui in cœnaculis habitant:quo modo & Satyricus usus est Satyra quinta,

Et ne te teneam,Romanorum omnia regum
Friuola. Quibus uerbis paupertatem regum Romanorum significauit,quos etiam Samiolis uasis usos esse constat. Idem in tertia,

E Viuendum est illic ubi nulla incendia,nulli
Nocte metus:iam poscit aquam,iam friuola transfert
Vcalegon,tabulata tibi iam tertia fumant.

A Græcis γρυτεῖα dicuntur,id est τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν σκευάρια λεπτά. Vnde & Grytopolæ ab eis uocantur qui huiusmodi supellectilia uenditant, quos Latinè *Γρυτεῖα.* *Grytopolæ.* Friuolarios appellare possumus. Nonnulli Fribolarios dicunt, ut Albeolos *Friuolarij.* pro Alueolis.Nostrate uulgus quinquallierios eos appellat.

Ex.l.ultima eiuſdem tituli. F

Reſpondi,ſecundum ea quæ proponerentur,ob id quod eo nomine in-
Intertrimentum, & Intertritura. tertrituræ accidiſſet,non teneri.) Intertritura & intertrimẽtum damnum rei
detritæ ſignificat. Varro libro primo de lingua Latina, Detrimẽtum,inquit,
à detritu dicitur,quòd ea quæ trita ſunt,minoris precij ſunt. Ab eadem men
te intertrimentum , ab eo quòd duo quæ inter ſe trita ſunt, etiam diminuta
Non procul ab initio. ſunt: à quo etiam intertrigo dicta: Hactenus Varro. Liuius libro ſecũdo de
bello Maced.Carthaginenſes eo anno argentum in ſtipendium impoſitum
primum Romam aduexerunt.id quia probum non eſſe Quæſtores renun-
ciauerant,experiẽtibúſque pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua G
ſumpta intertrimentum argenti ſuppleuerunt. Intertrimentum Liuius pro
euanida argenti parte accepit,quæ in excoctione deperit,Dechetum aurifi-
Verr.3 ces appellant. Vſus eſt & alibi eodem modo,eadem decade.Cicero in Prætu-
ra Vrbana,de æde Caſtoris loquẽs,quam P.Iunius ſartam tectam tradere de-
bebat:L.(inquit) Rabonio ædem Caſtoris tradi oportebat.Is caſu pupilli Iu-
nij tutor erat teſtamento patris. cum eo ſine ullo intertrimento conuenerat
iam,quemadmodum traderetur. Quo tamen in loco in impreſſis libris nu-
trimento mendosè legitur. Aſconius autem, Detrimentũ,inquit, unius par-
tis eſſe poteſt,intertrimẽtum uerò dantis & accipientis:ſecundum quod Ci- H
Intertrigo. cero intertrimentum pro communi cõficiendi alicuius negocij iactura po-
ſuit,quam uulgus perditam utrinque appellat. Intertrigo malum eſt quod-
dam,cum fœmina equitatu aliáue ſimili de cauſa atteruntur, adurũtúrque,
Παράτριμμα. à Græcis παράτριμμα dicitur. Dioſcorides autem paratrimma, id eſt intertri-
ginem uocat,cum pes pedem,uel ungula ungulam terit,ut in genere uete-
Lib. 7.cap.5. rinario contingit. Columella libro octauo, Sublúuies & intertrigo pice per
ſe liquida,uel alumine & ſulphure atque aceto mixtis rite eruentur. Hodie
in equis & mulis intertalliare uocamus, cum ſcilicet uitioſo ingreſſu calces
maximè poſteriores,aut etiam ſuffragines atteruntur. Verùm quandoquidẽ I
in mentionem incidimus intertrimẽti, & intertritutæ,quæ damnum rei de-
tritæ ſignificant,ut intertrimentum auri & argenti excocti, addendum & a-
Verſuram facere. liud non abſimile. Verſuram enim facere honeſta locutione apud Roma-
nos dicebatur,quod nos nũc dicimus pecuniam ad intereſſe mutuari,uel ad
Epiſt.ult. iacturam finantiæ.Cicero ad Atticum libro quinto, Salaminij cum Romæ
uerſuram facere uellent, non poterant; quòd lex Gabinia uetabat. Et paulò
pòſt,Fit grãtia Bruti Senatuſcõnſultum,ut néue Salaminiis, néue qui eis de-
diſſent,fraudi eſſet. pecuniám numerauerunt,& poſtea uenit in mẽtem fœ-
neratoribus,nihil ſe iuuare illud Senatuſconſultum,quòd ex ſyngrapha ius K
Verr.4. non ita procul à fine. dici lex Gabinia uetaret.Idem in Verrem, actione tertia, Inſpiciebamus Sy-
racuſis à Carpinatio confectas tabulás ſocietatis, quæ ſignificabát,multis no
minibus eos homines uerſuram à Carpinatio feciſſe, qui pecuniã Verri de-
diſſent,id eſt multis de cauſis pecuniam fœneratitiam ſumpſiſſe. In uulgatis
exemplaribus uſuram corruptè legitur. Hinc natum prouerbium apud La-
Cap.9. ctantium libro ſecundo Inſtitutionum, Cum igitur, inquit, ortum rerum

Ex lege ultima,tituli De pignor.actione. tribuis

A tribus naturæ,ac detrahis deo,in eodẽ hæsitans luto,uersuram solvis. Quod *Versurā solvere.*
ex Terentij Phormione sumptum est,cuius hæc uerba sunt: *Act.5 Sce.2.*
- in eodem luto hæsitas: * uersuram solues **versura solvis.*
Geta.præsens quod fuerat malum,in diem abiit:plagæ crescunt,
Nisi prospicis. Id est,debitas tandem pœnas dabis etiam cum fœnore:simili conditione atque ij solent,qui ut syngrapham unam dissoluant, & una cautione se liberent,pecuniam mutuam maiori fœnore iterum accipiunt:in dies enim deteriorem conditionem suam faciunt, quod frugi homines non solent.Huiusmodi commentis multos quotidie uidemus fortu-
B nis omnibus euerti,qui dum tueri in publico fidem suam uolũt, ære alieno usqueadeò se obruunt,quoad ad extremum fide labefactata,cum iam uersuram facere non possunt,aut foro cedere, aut solum etiam uertere cogantur. Labefactatam autem fidem nunc appello, quod nos creditur perditum dicimus. *Labefactata fides.* Tranquillus,Rediit certè nihilo opulentior, ut qui propè labefactata iam fide omnia prædia fratri obligarit,id est, cum iam uersuram facere non *In Vespasiano.cap.4.* posset à fœneratoribus. Tueri autem fidem suam, est seruare illæsam famã *Tueri fidem suam.* locupletis debitoris.Cicero ad Atticum libro undecimo,Literas tuas accepi *Epistola 2.* pridie Nonas Februarij,eóque ipso die ex testamento creui hæreditatem.Ex
C multis meis & miserrimis curis est una enata,si (ut scribis) ista hæreditas fidem & famam meã tueri potest. Idem, Ego in cistophoro in Asia habeo ad *Ad Attic.lib. 11.epist.1.* sestertiũm bis & uicies. Huius pecuniæ permutatione fidem nostram facilè tuebere. Et fidem suam liberare pro eo dicebant, quod nunc negociatores *Fidem suam liberare.* & coactores tenere promissum dicunt,& non deesse promisso. Idẽ pro Flacco,Pecunia petitur ab Hermippo, Hermippus ab Heraclide petit.Ipse tamẽ Fusiis satisfacit absentibus,& fidem suam liberat.Vlpianus in.l.Si uerò infrà, Mandati.Si autem sub maioribus usuris fœnus accepit, ut fidem suam liberaret,non dubito debere eum mandati iudicio & usuras consequi.Est & il-
D la locutio in iure frequens, fidem alicuius sequi, pro eo quod est,eligere aliquem,cum quo rem habere,aut negocium esse nobis uelimus. *Fidem alicuius sequi.* Sic enim dici solet de iis quos aut locupletes aut probos debitores esse credimus. Vsus est Vlpianus in lege prima, suprà, De rebus cred. Est etiam exemplum in.l. secunda,Cod.De bonis auct.iudi. possid. Est & illa locutio, fide sua esse iubere, *Fide sua esse iubere.* id est sponsorem se cõstituere & appromissorem,& periculum in se recipere, εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεσθαι. Cuius exemplum eiusdem in lege, Vbi autem,De uerb.oblig.Paulus,Si filiusfa.ita stipulatus fuerit, quantam pecuniam Titio credidero, fide tua esse iubes? Inde etiam alia locutio,Fide alicuius sumere, *Fide aliena sumere.*
E id est non sua,sed aliena cautione.Cicero pro eodẽ Flacco, Nam hunc Hermippum hominem eruditũ,ciuem suum, cui debebat esse notissimus,percussit: eius enim fide sumpsit à Fusiis. Securus Hermippus Tennum proficiscitur,cum iste sese pecuniam quam huius fide sumpserat,à discipulis suis diceret Fusiis persoluturum. Idem in epist. Et siquid satisdandum erit, amplius eo nomine non peti, cures ut satisdetur fide mea. *Ad Ser. Sulpitium lib.13. epistola 28.* id est fideiussione & sponsione, ἐπ' ἐμῇ ἐγγύῃ ὅπως γίνηται. Assidui autem fideiussores dicebantur locu- *Assidui.*

Cap.10. pletes,quam Burgeſiacam cautionem nunc dicimus. Gellius libro decimo F
Aſsiduus. ſexto, Aſſiduus in xij.tabulis pro locuplete, & facilè munus faciente, dictus ab aſſibus,id eſt ære dando,cum id tẽpora reipublicæ poſtularent: aut à muneris pro familiari copia faciendi aſſiduitate. Cicero in Topicis,Ex ui uerbi argumentũ aliquod elicitur,hoc modo:Cum lex Aelia Sentia aſſiduo uindicem aſſiduum eſſe iubeat,locupletem iubet locupleti. Locuples enim aſſiduus,ut ait Aelius,appellatus eſt ab aſſe dando. Idem Gellius libro decimo
Cap.8. nono,Ite ergo nunc, & quando fortè erit ocium, quærite an quadrigam & arenas dixerit è cohorte illa antiquiore uel oratorum aliquis,uel poëtarum, id eſt claſſicus aſſiduúſque aliquis ſcriptor, non proletarius. Aſſiduum hic G
Gellius pro locuplete & probatiſſimo auctore poſuit, quẽ Græci ἐχέγγυοι καὶ φερέγγυοι uocant,hoc eſt ἀξιόχρεων:cuius ſit tanta in literis auctoritas, ut fidem
Claſsicus. eius ſequi debeamus,quaſi idonei ſponſoris alicuius uerbi.Claſſicus eiuſdẽ penè ſignificationis eſt. Diximus alibi ex Liuio populum Romanũ in claſ-
Τιμήματα. ſes ex cenſu diſtributum fuiſſe,quomodo & apud Græcos τιμήματα diceban
Claſsici. tur,ut ex Ariſtotele docuimus.Ab hoc igitur more claſſici dicebantur, non omnes qui in claſſibus erant,ſed primæ tantùm claſſis homines,qui centum & uigintiquinque milibus ætis, ampliúſue cenſi erant. Apud Græcos πρῶτον
Infra claſſem τίμημα dicitur, id eſt primus cenſus. Infra claſſem autem appellabantur, qui H
in ſecunda & ſequentibus claſſibus erant, id eſt qui minore ſumma cenſi
Cap 13. erant.Meminit Gellius in ſeptimo.Propterea(ut inquit Feſtus) claſſici teſtes
Claſsici teſtes. dicebantur,qui ſignandis teſtamentis adhibebãtur,hoc eſt primæ claſſis homines,quaſi primæ auctoritatis,& idonei ueritatis ſponſores.Ita metaphori-
Claſsici auctores. côs Gellius auctores claſſicos appellat, quaſi teſtes idoneos latinæ puritatis, & primæ notæ ſcriptores:quales ſunt Cicero,Quintilianus,Liuius,Cæſar,Pli
Proletarij. nius,Virgilius,Horatius,Catullus. Contrà proletarij capite cenſi dicti ſunt.
Cap.10. Gellius tamen libro decimoſexto,Qui in plebe,inquit, Romana tenuiſſimi pauperrimíque erant, neque amplius quàm mille & quingenta æris in cen- I
ſum deferebant,proletarij appellati ſunt. Qui uerò nullo aut perquam par-
Capite cenſi. uo ære cenſebantur, capite cenſi uocabantur. Extremus autem cenſus capite cenſorum, æris fuit ccclxxv. Proletariorum tamen ordo honeſtior aliquanto & re & nomine, quàm capite cenſorum fuit. Nam & aſperis reipublicæ temporibus,cum iuuentutis inopia eſſet,in militiam tumultuariam legebantur,armáq; iis ſumptu publico præbebantur:& non capitis cenſione,ſed proſperiore uocabulo à munere officióq; prolis edendæ appellati ſunt,quòd cum re familiari parua minus poſſent rempublicam iuuare, ſobolis tamen gignendæ copia ciuitatẽ frequentarent. A Græcis τὸ θητικὸν τίμημα dicitur,id K
eſt mercenariorũ cẽſus,uel opificum. In lege autem Aelia Sentia ita cauebatur, Aſſiduo uindex aſſiduus eſto. Proletario ciui quiuis uolet uindex eſto. Hodie igitur claſſicos teſtes & aſſiduos dicere poſſumus omni exceptione maiores,& irrefutabiles,κρείττους ἀντιγραφῆς,quales in teſtamentis ſignandis adhibebantur.Cõtrà uerò proletarios,& capite cenſos,tenues,& ex pullata tur-
Diobolares. ba ſumptos,hoc eſt leues, & (ut uulgus loquitur) diobolares (quo modo &

Ex lege ultima,tituli De pignor.actione.

antiqui

A antiqui diobolares meretrices dixerūt auctore Festo.)quos ipsos inopia ipsa refellit,quos fames magis quàm fama commouere creditur. Vnde illud Iuuenalis, - Iuret licet & Samothracum, *Satyr. 3.*

E t nostrorum aras,contemnere fulmina pauper
C reditur,atque deos,diis ignoscentibus ipsis.

Propterea Græci huiusmodi plebeculam συρφετὸν appellāt, & συρφετώδη ὄχλον τὸν συρφετὸν ἀγυρτώδη, id est quisquilias,& quasi dicas turbam quisquiliosam, à leuitate inditis uocabulis.Cicero ad Atticum, de iudicio Clodiano loquens, Elapsum *Lib. 1. epistola, cuius initium Quæris ex me.* scito esse de manibus uno hoc iudicio statum illum reipublicæ:si iudicium

B est,triginta homines populi Romani leuissimos ac nequissimos, nummulis acceptis ius & fas omne delere:& quod omnes non modò homines, uerum etiam pecudes factum esse * sciant,id Caluum, & Plautum,& Spongiam,& **sciebant* cæteras huiusmodi quisquilias statuere nūquam esse factum. Vt ad uersuram reuertamur, Versuram facere uel soluere (ut inquit Donatus) est credi- *Versuram facere.* torem mutare,& fœnus fœnore dissoluere,quasi nudato Petro Paulum tegere,ut uulgò dicunt, & ita dicam, nomen nomine expungere. Cui non absimile est illud Græcum ἥλῳ τὸν ἧλον ἐκκρούειν,id est clauo clauum elidere: quod etiam de iis dicitur,qui flagitium flagitio tegere & obliterare contendunt,

C quod Græcè dicitur ἁμαρτήματι ἁμάρτημα ἀνθέλκειν ἐθελήσαι: quod Terentius his *Andr. Act. 4 Scen. 5.* uerbis trāstulit,* Malitia alia aliam trudit.Ad uerbum dici potest,Culpam ** Fallacia* culpa exigere,scelus scelere expungere. Hoc tamen prouerbium Aristoteles aliter in Politicis interpretatur. Quos autem huiusmodi uersuras facere diximus,de iis prouerbium lepidissimum apud antiquos Græcos fuit,ἐχῖνος τὸν τόκον ἀναβάλλει,uel ἀναβάλλεται,Echinus parturiens cunctatur, Echinus partum *Echinus parturiens cunctatur.* procrastinat,Echinus parturiens diem de die ducit. Echini enim terrestres, id est erinacei,existimātur propter aculeos catulorum suorum partum morari solere,ac deinde aculeatioribus factis catulis ægerrimè eniti. Hoc igitur

D prouerbium in eos usurpari solet, qui in perniciem suam morarum causas innectunt,cuiusmodi sunt illi uersuram facientes, qui dum fidem suam labefactari ad tempus aliquod nolunt,ad extremum fortunis omnibus euertuntur. Cæterùm creui hæreditatem,quo in superiore exemplo Cicero ad *Creui hæreditatem.* Atticum usus est uerbo antiquo iuris,adij hęreditatem significat,ut antea dictum est. Creui(inquit Festus) modò hæreditatem adij, modò maior ætate *Creui.* uel censu factus sum,modò dimicaui , modò diuisi; quæ omnia à duobus uerbis cresco & cerno trahuntur. Idem Cicero ad Dolabellam. A te autem *Epist famil. lib. 9. epistola cuius initiū,* peto,ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere , mé-

E que aliqua ex parte in societatem tuarum laudum uenire patiare. quāquam *Etsi cōtentus.* mi Dolabella (hæc enim iocatus sum) libentius omneis meas (si modò sint aliquæ meæ)laudes ad te * transtulerim, quàm aliquam partem exhauserim ** trāsfuderim* ex tuis.Peto à te,inquit,ô Dolabella, ut sinas me hac fama frui rerū à te præclarè gestarum,quasi particeps fuerim tuorum consiliorum,id quod omnes *Ad Attic lib. 11 epist. 12 in fine.* falsò existimant.Alibi idem à cresco dixit , Galeonis hæreditate creui: id est locupletior & maiore censu factus sum. Porrò Collybus, id detrimentum *Collybus.*

pecunię eſt quod in ratiociniis emptionem auri appellant,& uulgò cambiū F
dicitur, cum pecunia ad exteras nationes exportanda eſt,& apud nummularios aliis nummis commutanda: ut ſi argentea moneta aurea mutetur,aut genera quædam pecuniæ abrogata & antiquata, aut quouis modo repudiabilia in una prouincia,alio quo genere permutanda ſint, rato receptóque & promulgato in ea prouincia.Id enim quod ex ſumma apud nummularium decedit,& ueluti deperit, collybus uerbo Græco appellatur. Cicero in Verrem actione quinta,Ex omni pecunia quam aratoribus ſoluere debuiſti,certis nominibus deductiones fieri ſolebant, primum pro ſpectatione & collybo,deinde pro neſcio quo cerario. Hæc omnia Iudices,non rerum certa- G
rum,ſed furtorū improbiſſimorū ſunt uocabula. Nam collybus eſſe quî poteſt,cum utantur omnes uno genere nummorū? Collybum appellat pecuniæ permutationem,& nummorū quaſi intertrimentū. Tranquillus in Au-

Cap 4. guſto,Manibus,inquit,collybo decoloratis Nerulonēſis menſarius. Quo in loco pro contrectatione pecuniæ ponitur,qua nummularij liuentes manus habere ſolent.Collybus,inquit Pollux,ἀργυρίου ἀλλαγὴ,id eſt pecuniæ permuta-

Collybiſtæ. Spectatio. Spectatores. tio.Ab hoc Collybiſtæ dicti nummularij. Spectatio autem in exemplo Ciceronis,probatio eſt pecuniæ.Spectatores autē ſunt, quos Græci argyrognomonas appellant.Hæc ex diuerticulo,& ut Græci dicūt, ἐκ παρέργου dicta ſunt. H
Sed fidem noſtram liberare uoluimus.Circa principium enim opuſculi noſtri polliciti ſumus, ut quiſque locus nos commonefecerit huiuſmodi uerborum iuris antiqui, aut etiam ad mores noſtros pertinentium, ita nos eſſe dicturos quid de iis compertum habeamus,atq; etiam fortaſſe quicquid de iis ab antiquis auctoribus ſeruari hodie poteſt, qui quidem ipſi in manus hominum uenerint, aut certè ex officinis prodierint.

Ex.l.prima.§.Nauem,De exercitatoria act.

Schedia. Sine ſinedria ſit.) Legendum puto, ſiue ſchedia ſit. Schedia Græcè,ratis eſt Latinè,id eſt nauigium temerè factum & inconditum, ut trabes conne- I
xæ & ſine fabrica compactæ,quæ nauigij uicē præbent:id eſt, Sudas inquit, ἡ ἐκ τῶν τυχόντων πεπηγμένη ναῦς. Ponitur & pro ponte,& pro loco fluminis quoquo modo iuncto, eodem auctore. Herodotus certè pontem quo Darius Boſporum iunxit, ſchediam uocat.Feſtus,Schedia,inquit, genus nauigij inconditum,id eſt trabibus tantùm inter ſe nexis factum: unde mala poëmata

Schedion. ſchedia appellantur.Schedion dicitur à Græcis extemporaneum,id eſt quicquid inelaboratum,quicquid temerè factum eſt,nec ſatis confectum, quod

Ratiarius. ἀπεσχεδιασμένον dicitur.A rate Ratiarius dicitur,ut nauicularius,nō opifex,ſed negociator,ut.l.Qui ratiario,ſuprà proximo titulo. K

Ex eadem lege.§.Igitur.

Sed ſi ut certis mercibus eam locet,puta legumini,cannape.) Legendum

Canabis. Cap.9. canabi. Canabis herba eſt ex cuius cortice funes intorquentur.Plinius libro decimonono,Deinde utiliſſima funibus canabis ſeritur à fauonio.Et paulò pòſt,Ipſa canabis uellitur poſt uindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur.Canabis in Gallia & telis texendis,& funibus faciēdis accommodata

A data est, à lino tenuitate differens & candore. Quod autem sequitur, Quædam enim naues onerariæ, quædam (ut ipsi dicunt) emphatæ sunt: melius in quibusdam embatæ legitur. Est autem uulgare uerbum aut nauticū, quod ad hanc significationem attinet: alioquin tamen Græcum ἐμβατοὶ uerbum in hoc significatu apud scriptores nec Græcos nec Latinos repertum, à uerbo ἐμβαίνω deductum, quod conscendo nauem significat. Quòd si epibatæ legatur, sensus non alius erit. Epibatæ enim milites classiarij dicuntur, hoc est milites in nauibus merentes, quo uerbo nonnulli Latinorum usi sunt, sed apud Græcos epibatæ pro uectoribus accipiuntur, id est ἀντὶ τῶν ὀχουμένων. Naues igitur epibatæ ἐπιβατοὶ, quasi scansiles castrensi aut etiam nauali uerbo dici possunt, quæ uectoribus traiiciendis aptæ sunt: ἐπιβαίνω enim conscendo nauem significat. Actuariæ naues à Latinis dicuntur, id est quæ remis aguntur, non modò uelis.

ἐμβάδας legit Haloander. *Embatæ.* *Epibatæ.* B *Actuariæ naues.*

Ex. l. secunda. Ad legem Rhodiam de iactu. §. primo.

Aut si quid exarmauerit.) Hoc uerbum Accursius inscitè interpretatur. Exarmare ea forma dicitur qua excalciare, hoc est armis dispoliare, ut Cæsar locutus est, à Græcis ἀφοπλίζω dicitur. Exarmare nauem, est nauem armamentis suis spoliare, ut malo, rostro, antēna, carchesio, clauo, pede, anchora, & reliquis. Exarmare feras, est dentes, ungues, uel alia noxia membra adimere, uel etiam tutamina, quæ Græci ἀμυντήρια appellant, quibus uim propulsare nata sunt. Lampridius in Heliog. Habuit & leones, & leopardos exarmatos in deliciis, quos edoctos per mā suetarios subito ad secundam & tertiam mensam iubebat accumbere, ignorātibus cunctis quòd exarmati essent, ad pauorem & ridiculum excitandum. Exarmare accusationem Plinius libro tertio epist. metaphoricôs dixit, pro debilitare & infirmare, his uerbis, E testibus quidā, siue iratus quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, ut accusationē exarmaret, Norbanū Licinianum Legatum, & inquisitorem, reum postulauit, tanquam in causa Castæ hic præuaricaretur. Huius uerbi usus multiplex esse potest, si quis uim eius intellexerit. Præterea in eodem titulo urinatores Accursius malè interpretatus est. Sunt enim urinatores, qui à Græcis ὑφυδροι κολυμβητοὶ dicūtur, id est natatores subaquatiles. Latinè eos quidam ab urna dici uolunt, cum in aquam mergitur. Homerus κυβιστητῆρας uocat à uerbo κυβιστῶ, quod in caput ferri deuoluíque significat. Huiusmodi est enim habitus urinantium cum gurgites subeunt. Et urinari, in caput mergi est, quo uerbo Plinius sæpe utitur. Columella libro octauo de anseribus loquens, inurinare dixit, neutra uoce. Cybisteteres etiam à Græcis, quasi urinatores dicti sunt saltatores quidam, qui in caput conuolui manibus pedibúsque adductis didicerunt. Quod genus saltationis aut exercitij cybistema dicitur à Luciano in capite de gymnasiis. Factitari id hodie à petauristis uidemus, cum corpore in spiram cōtracto in caput prouoluūtur. Trinabola lingua populari dicitur. A cubo, id est tessera uerbum id deductum, qui cum in alueolum iacitur, hoc modo conuoluitur. Inter urinatores sunt purpurarij, quos Græci porphyreis appellant: Laurentius ex Hero-

Exarmare. *ἀφοπλίζω.* C *ἀμυντήρια.* *Exarmare accusationem.* *Ad Cornel. Minutianum lib. 3. epist. 9.* D *Vrinatores.* *Cybisteteres.* *Vrinari.* *Cap. 14.* E *Cybistema.* *Purpurarij.*

Spõgiatores. doto purpuratores transtulit. Et spongiatores, id est spongiarum piscatores, F
Σπογγεῖς. Conchyliarij. σπογγεῖς à Græcis dicuntur. Et conchyliarij, id est κογχυλιευταὶ. Plautus conchy-
In Rudent. Act.2. Sce.2. Conchytæ. tas appellat, qui conchylia conquirunt in mari. In Codice Iustiniani muri-
leguli dicuntur, quasi muricarij, à muricibus legendis. Vrinatorem dudum
Vrinator insignis. uidimus sacerdotem, ranæ modo in caput se mergentem, diuaricatis sursum cruribus pessum euntem, ac per riparum caua gurgitúmque pisces latitantes perscrutantem referentémque.

Ex eodem titulo. l. Qui leuandæ.

Volutius Metianus ex lege Rhodia libro Epitomatorum.) In uetusto
Epitome. exemplari Epitomarum emendatè legitur. Epitome genere fœminino opus G
Breuiarium. concisum dicitur, & Latinè breuiarium. Tranquillus in Augusto, Fecit &
Cap.101. breuiarium totius Imperij, quantum militum sub signis ubique esset, quan-
Li.18.ca.26. tum pecuniæ in ærario, & fiscis, & uectigaliorum residuis. Sic Plinius, Vt pariter, inquit, totius culturæ breuiarium quoddam peragatur. Pro eo accepit
Breuis & breue. quod uulgò borderellũ dicimus. Breuis etiam & breue dicitur in l. ulti. De conueniendis fisci debitoribus, C. libro decimo, Inter chartulas cõfiscati breuis quidam asseueratur inuentus, qui nomina debitorum contineret. Lampridius de Alexãd. Milites suos sic ubique sciuit, ut in cubiculo haberet breues, & numerum & tempora militantiũ. Flauius in Aurel. Breue, inquit, no- H
minum cõscripsit. Diximus alibi quid sit breuiarium Principis hodie, quod & breue & breuis dici potest. Inualuit autem peruersa cõsuetudo, ut Epito-
Epitoma. ma neutro genere dicatur, unde Epitomata libros Flori inscribũt. Id autem nec analogia, nec usu, nec auctoritate doctorum defendi potest: errore uerò eorum inductum est, qui epitoma, ut epithema & anathema, & similia dici putauerunt: cui errori similis est eorum qui diacones & diaconibus di-
Diaconi. cunt, quasi diacon in recto, ut Dracon & Solon dicatur. Quòd autem sequitur, Deprecatio Eudæmonis, uerba sunt è Græco ad uerbum traducta: ubi Nicomedensis, non Nicomedis legendum est, νικομηδικός. I

Ex. l. secunda eiusdem tituli in principio.

Amissarum mercium domini, si merces uehendas locauerant, ex locato cum magistro nauis agere debent. Hoc uerbum (inquit Accursius) promi-
Locare. Conducere. scuè accipitur. Horum uerborum locare & conducere, frequens est usus hîc, & in titulo, Mandati. Propterea ut eorum usus intelligatur, sciẽdum est præter notam eorum significationem esse & aliam elegantem, tum apud Iuris-
Locator. consultos, tum apud alios scriptores usitatam. Quanquam enim locator sit
Conductor. plerunque qui precium accipit, & cõductor qui dat, ut sit locator dominus, conductor inquilinus: tamẽ nonnunquam uiceuersa euenit ut locator pre- K
Verr.3. cium det, conductor accipiat. Cicero in Verrem actione secunda, Quum L. Octauius, C. Aurelius Cõsules ædes sacras locauissent, nec potuissent omnia
Ibidem. sartatecta exigere, & reliqua. Idem, Locatur opus id, quod mea pecunia refi-
Ibidem. ciatur. Et rursus, Hoc tu H-S D L X millibus locauisti. atqui in illis colũnis dico esse, quæ à tuo redemptore commotæ non sint. Et iterum, Qui redemerit, satisdet damni infecti. Iulianus, Si quis uitulos pascendos, uel sarcien-

Ex titulo, Ad legem Rhodiam de iactu. dum

A dum quid poliendúmue conduxit, culpam eum præstare debere. Vlpianus, *L. Item quæritur ff Conducti & locati.*
Si quis ſeruum docendum conduxerit, eúmque peregrè duxerit, &c. Con-
ducere igitur de eo dicitur, qui precium accipit: quod & redimere dicitur. *Conducere.*
Vnde redemptor huiuſmodi conductor dicitur, qui & manceps à Cicero- *Redimere.*
ne & Tranquillo dicitur. Cicero libro ſecũdo de Diuinatione, Et tu ſcilicet *Redemptor.*
mauis numine Deorum id factum, quàm caſu arbitrari? & redemptor, qui *Manceps.*
columnam illam de Cotta & de Torquato conduxerat faciendam, non iner-
tia aut inopia tardior fuit, ſed à Diis immortalibus ad iſtam horam ſeruatus
eſt? Idem in Prætura urbana, Si opus pupillo redimeretur, ſi res abiret ab eo *Verr. 3.*
B mancipe, quem ipſe appoſuiſſet, ſibi nullã prædam eſſe cœpit cogitare. Idem *Ibidem.*
in ſecunda actione in eundem, Etenim qua ſtultitia ipſe fuiſſem, ſi quam
diem, qui iſtum eripiendum redemerunt, in cautione uiderunt, cum ita ca-
uerent, ſi poſt Calẽdas Ianuarias in conſilium iretur, in eam diem ego, cum
potuiſſem uitare, incidiſſem? Redemerunt inquit, id eſt qui ſuſceperũt pro-
curationem corrumpendorum iudicum, & conduxerunt corrumpendum
iudicium. Labeo in l. ultima huius tituli, locare & cõducere pro eodem ac-
cepit. Laurentius Vallenſis promiſcuam huius uerbi, Loco, ſignificationem
eſſe dixit de gerundiis loquens libro primo Elegantiarum. Locare enim ſe-
C pulturam faciendam, inquit, tam ſignificat dare alicui faciendam, quàm ſe
ad faciendam eam locare. Cuius dicti nec rationem iniui: nec exemplũ ul-
lum memini, præterquam hoc Labeonis, ubi & ego errorem eſſe non dubi-
to: & pro locaſſet, legendum locaſſes ſecunda perſona. Quod enim nos lo-
care opus dicimus, uel locare fundum, hoc Græci μισθοῦν dicunt, & ἀπομισθοῦν, *Μισθοῦν & ἀπομισθοῦν.*
id eſt dare faciẽdum opus mercede conſtituta, uel fruendum fundum pen-
ſione accipienda & ſtipulata. Demoſthenes, παρ' ὧν οὗτοι ἀποτεισάμενοι τάλαντον,
ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας· id eſt, A quibus iſti cum talentum exegerunt, ta-
lento naues præbendas locant: quaſi dicat, nihil ſuæ pecuniæ impendunt.
D Idem, ἐμίσθωσε Πασίων μὲν τὴν τράπεζαν τούτῳ: id eſt, Menſam huic Paſion locauit: cer-
ta ſcilicet pecunia non data uel promiſſa, ſed accipienda. Qui autem condu-
cit, Phormio ſcilicet, ἐμισθώσατο, id eſt conduxit à Paſione. Sic μισθοῦμαι τὸ ἔργον, *Μισθοῦμαι.*
conduco opus faciendum, ut redemptores operũ ſolẽt. Idem, ἢ ὀπώρας πρίαιν-
το, ἢ θέρος μισθοῖντο ἐκθερίσαι, Aut poma legenda redimerent, aut meſſem deme-
tendam conducerent. Idem in Timocratem, τὰ τέλη ἐωνημένους καὶ μισθώματα με-
μισθωμένους pro publicanis & mancipibus dixit. Conductores etiam ἐργολαβοῦντες *Ἐργολαβοῦντες.*
dicuntur. Quo uerbo etiam metaphoricè uocantur apud oratores, homines
forenſes iudiciorũ corruptores & ſycophantæ, quos Cicero ſequeſtres emiſ-
E ſarios, & interpretes iudiciorum corrumpendorum uocat. Cæterùm uerbũ
ſpectaret, quod hîc legitur, mihi ſuſpectum mendi uidetur, Quo minus re-
miſſa ſibi ea pœna ſpectaret.

Ex l. Quicunque, De inſtitoria actione.

Idem ait, Si libitinarius, quem Græcè uocant, ſeruum pollicitotẽ habue-
rit.) Lego, Si libitinarius, quem Græci ταφέα uocant, ſeruum pollinctorem *Ταφεύς.*

Pollincere. Pollinctor. habuerit. Pollincere est mortuum curare, à quo pollinctor dictus huiusmodi curator. Plautus in prologo Pœnuli, F

E orum uiuit alter, alter est mortuus.
P roptereà apud uos dico confidentius,
Q uòd mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Act. 5. Sce. 4. Et in Sticho, - nam hinc quidem
**pollucture* H odie* pollinctura, præter nos, iam dabitur nemini.

Ezechielis. xxxix. Vt sepeliant eum pollinctores in ualle multitudinis Gog. *Pollucere. Pollucibiliter.* Pollucere autem est Herculi sacrificium facere: quod quia lautè fieri solebat, ideo pollucibiliter à Plauto in Mustel. pro lautè & splendide ponitur, G

Act. 1. Sce. 1. - pergræcamini Amicas emite, liberate, pascite
P arasitos, obsonate pollucibiliter.

*Pollucibilis cœna. Saturn. lib. 3. cap. 17. *quantumuis Cap. 132. Polluctor.* Et pollucibilis cœna à Macrobio, pro opipara & splendida usurpatur. Pollucere enim uerbũ est ad sacra pertinens, ut ex Marco Catone apparet his uerbis, Ioui dapali culignam uini* quantamuis polluceto. Et rursus, Cum pollucere oportebit, sic facito. Polluctores igitur à pollinctoribus differunt, in quo Hermolaus Barbarus uir præstantis doctrinæ falsus est, ut uidetur, qui *Plinij locus. Cap. 2.* duo hæc uerba confundit in emendationibus Plinianis. Quare apud Pliniũ libro trigesimosecũdo, pollincere & pollinctum, contra fidem antiquorum H exemplariũ legit: in quibus sic legimus, Numa constituit ut pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica & priuata cœnæque ad puluinaria facilius compararentur, ni qui ad pol- *Polluctum. Pollinctum.* luctum emerent, precio minus parcerẽt, eáque præmercarentur. Polluctum, ut ex uerbis Plinianis apparet, cœna est pollucibilis & opipara. Pollinctum uerò cœna feralis, quæ gentili more in rogum delata cum corpore cremaba- *Satyr. 6.* tur. Persius, - sed cœnam funeris hæres

Act. 2. Sce. 1. N egliget, iratus quòd rem curtaueris. Plautus in Sticho,
H æc uaniſſe iam opus est, quantum potest, I
In fine. V ti decumam partem Herculi polluceam. Idem in Rudente,
- spectatores uos quoque ad cœnam uocem,
N i daturus nihil sim, neque sit quicquam polluꝯti domi.

Id est, si nobis esset cœna tam lautè apparata, quàm esse solet eorum qui uotiuum epulum faciunt, hoc est polluctum, ad cœnam uos uocassem. *Epulum funebre. Περίδειπνον.* Epulum autem funebre dicitur, quod in funere potẽtiorum fiebat, quale hodie quoq; factitari uidemus. A Græcis περίδειπνον dicitur, quam circumpotationem à Cicerone uocatam existimo in secũdo de Legibus. Moris autem fuit apud antiquos, ut decimam partem bonorum suorũ Herculi uouerent, quæ K *Herculanea pars.* pars Herculanea dicebatur. Plautus in Truculento,

Act. 2. Scen. penult. N am iam de hoc obsonio, de mina deminui modò quinque
N ummos, mihi detraxi partem Herculaneam.

Decimare. Et in illo exemplo superiori, Vt decumam partem Herculi polluceam. Et pollucere patrimonium in illo exemplo Pliniano, pro decimare: hoc est decimam partem uotiuo epulo in Herculis honorem impendere. Hoc Plutar-

Ex. l. Quicunque, De institoria actione. chus

A chus in Σύλλᾳ sic Græcè scripsit, ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἁπάσης τὴν δεκάτην τῷ Ἡρακλεῖ, ἑστιάσεις ἐποιεῖτο τῷ δήμῳ πολυτελεῖς. Et iisdē penè uerbis in Crasso. De huiusmodi decima(quod minime Accursius suspicaretur)intelligēdum illud Vlpiani dictum in.l.secunda, De pollicitationibus,Si decimam quis bonorum uouit, decima nō prius esse in bonis desiit,quàm fuerit separata.Plautus in Mustel. *Act.4.sce.2. sub finem.*
de homine maximè prodigo, Is uel Herculis, inquit, conterere quæstū potest.id est decimas quæ Herculi uouentur. Pollucere hodie patrimonia dici possunt,qui decimam facultatum suarū in erogationes pias uouerūt: quod nonnullos superstites nos factitasse optima fide scimus. Multæ sunt huius-
B modi uoces antiquæ, quarum usus multiplex hodie esse potest, si quis uetustatem interpolare solertia quadam, & in usum nostrū instaurare didicerit. Libitinarij à libitina dicti sunt, ut inquit Varro, in cuius æde (ut Acron au- *Libitinarij. Libitina.*
ctor est)constituti erant,qui efferenda corpora conducebant, & funebtibus necessaria præbenda. Tranquillus in Nerone,Triginta funerum milia in ra- *Cap.39.*
tionem libitinæ uenerunt.Liuius,Pestilentia in agris, forísque & cōciliabu- *Decad.4.lib.10.*
lis, & in urbe tanta erat,ut uix libitina sufficeret, τὸ κηδευτικὸν πλῆθος: id est operæ libitinariorum.Horatius,Autumnúsque grauis libitinæ quæstus acerbæ. *Lib.2. Serm. Satyr.6.*
Ij igitur ad quos funera pertinebāt(qui & funus facere,& parentare, & iusta
C facere,persoluereque dicuntur)libitinariis funera accuranda locabant, illíq; præbenda omnia conducebant. In qua re administranda seruorū opera utebantur pollinctorū,qui à Græcis νεκροφόροι dicuntur,quasi defunctiferi:quo- *Necrophori.*
rum appellatione uespillones,sandapilariíque continētur. Huiusmodi sunt *Vespillones. Sandapilarij.*
apud nos hodie uulturij illi codonophori,id est tintinabula gestantes,quos *Codonophori.*
anteambulones atratos Latinè appellare possumus, & ferales præcones, ex *Anteambulones atrati.*
quorum grege sunt funerum indictores, quorum omniū uota sunt eadem quæ Orci.Hos diris ominibus ad morientium uestibula ultro aduolare ui- *Ferales præcones.*
demus,ut in prouerbiū uenerint horum apud nos uota, ut apud antiquos
D libitinariorum.Quorum tamen improbitas sacerdotali iam auaritia uincitur,aliis super alia quotannis capturarum nominibus excogitatis.

In eadem lege.§.sequenti.

Si pecunia accepta præsente ut per dies singulos panem cui præstaret, cōturbauerit.) Hoc uerbum non esse intellectum ab Accursio, minimè mirādum est,cum à nullo enarratorum rectè interpretatum uideam. Cicero pro Plancio,Verùm fac me multis debere,& in his Plancio:utrū igitur me conturbare oportet?an cæteris,cum cuiusque dies uenerit,hoc nomen debitoris quo urget,nunc competitor, dissoluere? qui locus sic mihi legendus ui-
E detur,an cæteris, cum cuiusque dies uenerit, *nomen debitoris hoc quod ** hoc nomen quod urget.*
urget,nunc cum petitur,dissoluere? Idem ad Quintum fratrem, Iocum au- *Lib.2.epistola, cuius initiū Gaudeo.*
tem Cæsaris de sua egestate ne sis aspernatus, ad quē ego rescripsi, nihil esse quod posthac arcæ nostræ fiducia conturbaret. Conturbare, decoquere, & *Conturbare.*
pecuniam suam dissipare significat,& propriè de seruis dicitur, qui cum rationibus dominicis paria non faciunt,ut in.l.Quidam,infrà De in rem uer- *Conturbare rationes.*
so.Plena autem locutio est conturbare rationes,ut in Eunucho Terentij, Ita *Act.5. Sce.2.*

Conturbare fortunas. conturbasti mihi rationes omneis. Vel conturbare fortunas, ut Cicero ad Cælium in octauo epist. Sic intelligi debet, conturbabit Atlas, apud Martia- F
Epigram. 4. lem in nono Epigrammatôn,

> Grandis in æthereo licet auctio fiat olympo,
> Cogantúrque dei uendere quicquid habent:
> Conturbabit Atlas, & non erit uncia tota,
> Decidat tecum qua pater ipse deûm.

Epigrā. 96. Id est, cœlum totum tibi decoquet. Sic in decimo, Hîc preciosa fames, conturbatórque Macellus. Sic conturbatorem macellū dixit, ut in septimo con-
Epigrā. 26. turbatorem aprum, Noster te non capit ignis Conturbator Aper, uilius esurio. Qui enim ex macello uiuebant Romæ, & cupediis mensas & apro onerabant: ad extremū patrimonia uorabant, & decoctores uel inopes certè fie- G
Iuuenalis locus. Satyr. 7. bant. Iuuenalis, Sic Pedo conturbat, Matho deficit. Quem locū nullus enarratorum (nisi fallor) intellexit: est enim uerbum iuris antiquum, quo Vlpianus & Alphenus tanquam noto sunt usi.

Ex. l. Illud. §. Si cuius dolo, De trib. act.

Sed re comparata si non tribuat, dolo nō caret.) Lego comperta pro deprehensa, explorata, rescita.

Ex. l. prima, Ad senatusc. Mace. in principio. H

Qui pecuniam ne quid amplius diceretur, incertis nominibus crederet.)
Nomen. Accursius hunc locum inscitè interpretatus est. Nomen interdum pro causa
Cap. 16. ponitur. Tranquillus in Galba, Nam cum in uerba eius absentis iurantibus donatiuum grandius solito præpositi pronunciassent, neque rem ratam habuit, & subinde iactauit se legere militē, non emere consuesse. atque eo quidem nomine omnes qui ubique erant, exacerbauit. Cicero in Verrem actio-
Verr. 4. ne tertia, Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio confectas tabulas societatis, quæ significabant, multis nominibus eos homines uersuram à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Nomina Cicero appellare solet causas I
& negocia & personas quibus in conficiendis rationibus expensæ pecuniæ
Verr. 5. feruntur. Idem in Frumentaria, Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebāt: primùm pro spectatio-
Verr. 3. ne & collybo, deinde pro nescio quo ceratio. Idem in secunda actione, His nominibus solis Cneo Dolabellæ ad sestertiûm tricies litem esse æstimatam. Id est (ut inquit Asconius) his titulis & capitibus criminum. articulos uul-
ff. De re militari. l. Qui cū uno. gò nunc dicimus. Arrianus Iurisconsultus, Exauctoratus, inquit, eo nomine, non utique infamis erit. Sensus est igitur huius loci, Macedonē incertis nominibus in creditum ire instituisse, ne manifestus aliquando fraudis ac sce- K
lerum fieret. Non enim credendi causas, & negocia in quæ pecuniam mutuā dabat, in cautionibus ascribi uolebat, ut interdū fit cum turpi de causa mutuati, certa quadam de causa mutuum nos accepisse cauemus. De significatione huius uocabuli satis multa diximus in titulo De officio Proconsulis. Nomen igitur hic Accursius malè pro cautione intellexit, quanquam sæpe
Verr. 3. ita accipiatur: ut apud eundem Ciceronem, Cum pecunias sumpsisse mu-

tuas,

A tuas,nomina sua exegisse,prædia uẽdidisse diceretur. Et apud Columellam libro primo,Nam uel optima nomina non appellando fieri mala, fœnerator Alphius dixisse uerissimè fertur:id est non interpellando. *Cap.7.*

Ex.l.Quòd si seruis.§.pri.De in rem uerso.

Sed si mutua pecunia accepta, domum dominicam exornauit tectoriis. Et paulò pòst,Pati debet dominus creditorẽ hoc auferre, sine domus suæ uidelicet iniuria.) Mirari forsitã quis possit,quomodo tectorium sine domus noxa possit auferri.Quod ut intellıgamus,sciendum est perfectorum operũ *Expolitionũ genera.* B expolitionem tribus rebus contineri, ruderatione, quo nomine & statuminatio,& nucleus cõprehenditur: albario opere,& tectorio, sub quo & marmoratum & arenatum opus,& trullissatio intelligũtur. Quorum omnium explicationem Vitruuius libro septimo de Architectura prosecutus est.Tectorium autem super trullissationem fiebat:tribus interdum inductis coriis ex arenato,totidémque superinductis ex marmorato deinceps extenuatioribus,adeò numeris omnibus exactum, ut longitudines ad regulam & lineã, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam respondentes exigerentur.Ita enim demum emendata tectoriorum in picturis erat species.Ita nul- *Albarium opus.* *Tectorium.*
C la nec eminentia,nec lacuna in opere intuentibus uidebatur,nec humorem tectorium remittebat.Pigmentis uerò madente adhuc tectorio inductis,totum rursus baculis prouolutis subigebatur, fricationibúsque læuigabatur, usque eò ut speculorum modo rerum imagines redderet. Vitruuius,Quæ autem,inquit,tectoria fundata arenati & marmorati soliditate sunt, cum sint politionibus crebris subacta,non modò fiunt nitentia,sed etiam imagines expressas aspiciẽtibus ex eo opere remittunt. Arenatum autem est apud Vitruuium,Varronem,& Plinium,quod fit ex calce & arena.Marmoratum, quod ex calce & marmore tuso triplici uarietate comminuto,prout trium *Lib.7.cap.3.* *Arenatum.* *Marmoratũ.*
D coriorum exigebat usus.Varro libro primo de re Rustica,Parietes & solum opere tectorio marmorato loricandi.Idem, Ideóque in iis cameras marmorato,& parietes pauimentáque laudabiliter faciunt.Et rursus,Vbi libraueris, de glarea & calce arenato primũ Coriũ facito. Plinius libro trigesimo sexto, Tectoriũ nisi ter arenato & bis marmorato inductũ est, non satis splendoris habet. Arenatũ hodie mortariũ uocamus, cũ mortariũ Latinè sit locus ubi arenatũ rutro subigitur. Vitruuius de tectorio loquẽs,Cum ab arena pręter trullissationẽ nõ minus tribus coriis fuerit deformatũ,tũc è marmoreo grano directiones sunt subigẽdæ,dum ita materies temperetur,uti cum subigi- *Cap.57.* *Cap.59.* *Cato cap.18.* *Cap.23.* *Mortarium.* *Lib.7.cap.3.*
E tur non hæreat ad rutrum,sed purum ferrũ è mortario liberetur. Idem, Græcorum uerò tectores non his rationibus solum utendo faciunt opera firma, sed etiam mortario collocato,calce & arenã ibi confusa, decuria hominum inducta ligneis uectibus pinsant materiam, & ita ad certamen subacta tunc utuntur.Tectorium continet arenatum & marmoratum, quæ supra trullissationem fieri solita sunt,& omnino hodie obsoleuit.Albarium uerò ex pura calce fit,& hodie est in usu.Trullissatio ex gypso fit frequens hodie, ut & *Lib.7.cap.3.* *Albarium.* *Trullissatio.*

Trulla. arenatio. Trulla enim inſtrumentum eſt, quod uernaculæ linguæ alluſione F
ſatis intelligitur. Eo enim linendis muris, & arenato gypſatóque inducēdis
Tectorij induratio. utuntur. Tectorium uerò opus adeò olim dureſcebat in cruſtas, ut in abacorum uſum & ſpeculorum facilè eximeretur, quod ex Vitruuio intelligere
Cap.3. poſſumus lib.7. his uerbis, Itaque ueteribus parietibus nonnulli cruſtas exiciētes pro abacis utuntur, ipſaq; tectoria abacorum & ſpeculorum diuiſionibus circa ſe prominentes habent expreſſiones.
Abacus logiſtarum. Abacus nunc tabula eſt cōplanata, qua logiſtæ, quos algoriſtas dicimus, numeros ſubinde deletiles ducunt.
Abacus in triclinus. Abacus autem in opere inteſtino genus id ſcrinij eſt, ſuper quod in tricliniis argētea uaſcula exponi ſolent, Dreſſorium lingua uulgari dictum. G
Verr.6. Cicero in Verrem actione quinta, Diocles eſt Pamphili gener, Popilius cognomine: ab hoc iſte abaci uaſa omnia, ut expoſita fuerant, abſtulit. Iuuenalis Satyra ſexta, de tectorio tanquam exemptili dixit,

Satyr.6. Tandem aperit uultum, & tectoria prima reponit:
Incipit agnoſci.

Per tectorium fucamentum muliebre ſignificans, quod ponitur deponitúrque pro earum arbitrio ad ſplendorem & nitorem malarum. Eadem ratione (ut arbitror) dictum illud eſt à Perſio Satyra quinta,

-dignoſcere cautus
Quid ſolidum crepet, & pictæ tectoria linguæ. H

Tectorium. Κονίαμα. Tectorium à Græcis κονίαμα dicitur, & κονιάτης tector. In Actis apoſtolorum cap. xxiij. τοῖχος κεκονιαμένος, paries albario opere uel tectorio illitus dicitur: τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς τοῖχε κεκονιαμένε. Et Matth. xxiij. τάφοι κεκονιαμένοι, Sepulchra albario illita. Lib. x. Cod. in titu. De excuſat. artificum, Albinij, quos Græci coniatas appellant.

Ex. l. Ideo. De compenſa.

Ideo condemnatus quòd arctiorem annonam edulitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non uidebitur.) Accurſius edulitatem famem interpretatur: ego uerò ædilitatis lego. Ad Aediles enim cognitio I
Agoranomi. menſurarum & annonæ pertinebat: qui propterea Græcè agoranomi dicuntur, id eſt foro uenalium legem imponentes, & macello ius dicentes. Hæc cognitio ad procuratores regios delata eſt: quorum ianua piſtoribus, & huiuſmodi hominibus, quibus ius dicere ſolent, non tam patêre uulgò creditur, quàm hiare. Certè ut illi ſeuerè aut comiter cum circunforaneis hominibus agunt, ita nos ut bono aut malo pane ueſcamur neceſſe eſt. De Aedilibus ita in duodecim tabulis cautum eſt, Suntóque Aediles curatores urbis, annonæ, ludorúmque ſolennium, olliſque ad honoris amplioris gradum is primus aſcenſus eſto. K

Ex. l. prima. §. pri. in titulo Depoſiti.

Eum tamen deponere tumultus, uel incendij, uel cæterarum cauſarū gratia intelligēdum eſt, qui nullam aliam cauſam deponendi habet, quàm imminens ex cauſis ſupradictis periculum.)
Tumultus. Tumultus hoc in loco quomodo intelligendus ſit, ab Accurſio & ſequacibus eius Iuriſperitis parum animaduerſum eſſe puto. Seruius grammaticus in octauum Aeneidos, Tria, inquit,

genera

A genera olim militiæ fuerunt. Sacramentum, quæ legitima erat militia, cum singuli milites iurabãt. Tumultus, id est bellum Italicum, uel Gallicum, in quibus ex periculi uicinitate erat timor multus, & quoniam singulos interrogare non uacabat, qui conuenerant, simul iurabant, & dicebatur ista militia coniuratio. Qui enim ducturus erat exercitum, ibat ad Capitolium, & exinde proferens duo uexilla, unum roséum quod pedites euocabat, & unũ cæruleum quod erat equitum, (Nam cæruleus color est maris, à cuius deo constat equum inuentum) dicebat, Qui rempub. uult saluam esse, me sequatur. Erat & euocatio, cum ad diuersa loca diuersi cogebantur exercitus. *Militiæ genera tria. Sacramentũ. Euocatio.*

B Hactenus Seruius. Virgilius, *In initio li.8.*

E xtemplo turbati animi, simul omne tumultu
Coniurat trepido Latium.

Cicero in Antoniana octaua, Potest enim bellum esse sine tumultu, tumultus sine bello esse non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque maiores nostri tumultum Italicum, quòd erat domesticus: tumultum Gallicum, quòd erat Italiæ finitimus: præterea nullum tumultum nominabant. Grauius autem esse tumultum quàm bellum, hinc intelligi licet, quòd bel- *Non procul ab initio.*
C lo Gallico uacationes ualent, tumultu non ualent. Hactenus Cicero. Liuius libro octauo ab Vrbe cond. Nondum perfunctos cura Priuernatis belli, tumultus Gallici fama atrox inuasit, haud fermè unquam neglecta patribus. Et paulò pòst, Mamercus, inquit, cui Gallicũ bellum euenerat, scribere exercitum iussus sine ulla uacationis uenia, quin opificum quoq; uulgus, & sellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Idem libro septimo, Dictator cum tumultus Gallici causa iustitium edixisset, omnes iuniores sacramẽto adegit, ingentíque exercitu ab urbe profectus est. Insignia autem omnia tumultus Cicero uno in loco expressit Antoniana quinta, his *Tumultus insignia.*
D uerbis, Rem sine ulla mora administrandam, & confestim gerẽdam censeo: tumultum decerni, iustitium indici, saga sumi dico oportere, delectum haberi sublatis uacationibus in urbe & in Italia. Idem in octaua, Delectus tota Italia decreti sublatis uacationibus, saga cras sumentur. Ex prædictis satis apparet omnia in tumultu præproperè administrari publicè priuatímque solita, cum bellum urgens, & quasi muris imminens, solẽnes actus non admittit. Indéque factum ut tumultuarium pro præpropero & subitario, & rapidè facto aut quæsito accipiatur. Græcè αὐτοσχέδιον dicitur, & παρευτύχον, & tumultuaria manus οἱ προστυχόντες. Idem Liuius libro primo de bello Macedo. Dua- *Non ita procul ab initio. Tumultuarium. ἀυτοσχέδιον. παρευτύχον.*
E bus legionibus subitariis tumultus eius causa scriptis, additísque ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, Caium Appium Præfectum sociorum hac tumultuaria manu per Vmbriam agrum Boiorum inuadere iussit. Tumultuarium & subitarium pro eodem posuit. Quod uerbum si Accursius intellexisset, melius uerba Iuliani enarrasset in.l. Nauis, suprà, Ad legem Rhodiam de iactu, Ibíque tumultuariis armamentis comparatis ad præsens Hostiam nauigauit. Vbi tumultuaria Iulianus pro subitaneis, & ex tẽpore con-

quisitis, non iustis & planè fabrefactis eleganter accepit. Proinde in huiusmodi tumultu fraudem admittere pœnale erat, non in quolibet. Nobis autē *Tumultus in ſtus Gallis.* iustum tumultum esse dixerim, uel olim potius fuisse. (Nunc enim omnia nobis cum illis conueniunt.) Britannorum, id est Anglorum classis appulsum ad littora nostra, aut Germanorum ad Burgundiam aut Campaniam incursionem, & siquod eiusmodi bellum est, cuius tumultuosi nuncij esse *Cap. 40.* trepidique soleant. Sic enim uocabātur. Tranquillus in Nerone, Cœnę quoque tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut *Tumultuari.* malum iis qui descissent, minaretur. Et tumultuari uerbū eodem fermè per- *Cap 9.* tinebat. Idem in Galba, Carthagine noua conuentū agens, tumultuari Gal- G lias comperit. Quo modo & à Græcis θορυβεῖν usurpatur. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας: καὶ μὴν μετὰ ταῦτα ὁσάκις πρὸς πορθμῷ ἢ πρὸς μεγάροις ἀκούοντες δύναμιν φι- *Θορυβεῖν.* λίππου καὶ ξένους, ἐθορυβεῖτε. θορυβεῖν, id est tumultuari dixit, pro in tumultu esse, & quasi tumultum decernere: id fermè quod lingua uernacula dicimus emo- *Mutinari.* ueri, aut etiam mutinari: quod uerbum à mutiendo, id est mussando, deductum est. Populus enim multa in huiusmodi cōsternatione summissim di- *Ψηφίσασθαι ταραχήν.* cere solet, quæ apertè nō audet. Plutarchus in Cæsare ψηφίσασθαι ταραχὴν pro tumultum decernere dixit. In tumultu, ut ex uerbis illis Ciceronis & Liuij apparet, iustitium indicebatur: id est iudicialia fora claudi, ac silere iuta iube- H *Bannum.* bantur: uacationes non ualebant, ut hodie in Gallia cum bannum & retro- *Retrobannū. Euocatio.* bannum edicitur, & id uerbum adiicitur, Priuilegiati, & non priuilegiati. *Subeuocatio.* Nos euocationem fortasse, & subeuocationē Latinè dicere possumus, subla- *Euocare.* tis uacationibus edictam. Euocare enim uerbum ad uocationem bellicam accommodatum est, ut ex uerbis Seruij grammatici suprà uidimus. Cicero pro Rabirio, De te ipso inquam Labiene quæro, cum ad arma Consules ex ** uocauissent* Senatuscons. * euocassent, cum armatus Aemilius in comitio constitisset, & reliqua. Euocatorū etiam meminerunt Cæsar & Tranquillus, sed nihil nunc *Sagum.* ad rem. In tumultu etiā sagatus populus Ro. erat. Est enim sagum uestis in- I dex belli, ut toga pacis, quam tamen Consulares non gestabāt: id quod ostē- *Sub finem.* dit Cicero in Anton. 8. Equidem Patres conscripti quanquā hoc honore usi, togati esse solent, cum est in sagis ciuitas: statui tamē, à uobis, cæterísque ciuibus in tanta atrocitate temporis, tātáque perturbatione populi Rom. non differre uestitu. Non enim ita nos gerimus hoc bello Consulares, ut æquo animo populus Rom. uisurus sit nostri honoris insignia. Sagati etiamnum erant ad bella exeuntes, ut paludati Consules, & reliqui exercituum duces, qui Imperatores etiam uocabantur. Sagum autem militare ac bellicum ge- *Cap. 26.* stamen fuisse, cum ex Nonio, tum ex Tranquilli uerbis in Augusto intelli- K gimus: Consulatum (inquit) uigesimo ætatis anno inuasit, admotis hostiliter ad urbem legionibus, missisque qui sibi nomine exercitus deposcerēt. Cum quidem cunctante Senatu Cornel. Centurio princeps legationis, reiecto sagulo ostendens gladij capulum, non dubitasset in curia dicere, Hic faciet, si non feceritis uos. Capitolinus in Mat. Philosopho, Per Brundusium ueniens in Italiam, togam & ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit: nec unquam

Ex lege prima, in titulo Depositi.

fuerunt

A fuerunt sagati sub eo milites. Est alioqui sagum uestis stragulæ genus non dissimilis cilicio. Tranquillus in Othone, Ferebatur & uagari noctibus solitus,& inualidum quéque obuiorum, uel potulentum corripere,ac distento sago impositum in sublime iactare. Plinius libro decimosexto de uisco loquens, Sacerdos candida ueste cultus arborem scandit, falce demetit,candido id excipitur sago. Vtitur & Hieronymus Exod.26. Cæterùm quod Tranquillus in sublime sago iactare dixit, uulgò bernare dicunt, id est sago excutere sursumuersus. A sago sagaria negociatio dicitur in.l. Cum duobus,infrà, Pro socio. quod uerbum Accursius mirè interpretatur. De paludamento, quæ chlamys est Imperatoria, ut diximus, id est eorum qui exercitus educebant, Valerius libro primo de Crasso loquens, qui apud Parthos occubuit, Pullum, inquit, ei traditum est paludamentum, cum in prælium exeuntibus album aut purpureum dari soleret. Plinius in Panegyr. Gestus Consulatus non in hoc urbis ocio,& intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes: ut illi solebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam: id est pro prætexta, quæ consulare gestamen erat in urbe, paludamentum, quod gestamen est bellicum & castrense, sumere. Tranquillus in Vitel. Vrbem quoque ad classicum introiit paludatus, ferróque succinctus, inter signa atque uexilla, sagulatis comitibus. Iuuenalis,

Cap. 2. — Cap. ult. ad finem. — Paludamentum, à quo paludatus. — B — Cap. 6. — Cap. 11. — C — Satyr 6.

Cúmque paludatis ducibus præsente marito
Ipsa loqui recta facie, strictísque mamillis.

Paludamentum hodie cottam armorum uocamus.

Ex.l. Si hominem. §. Quoties, eodem titulo.

Quoties foro cedunt nummularij, solet primo loco ratio haberi depositariorum.) Foro cedunt (inquit Accursius) id est litigare nolũt, sed bonis cedunt: quasi de foro iudiciorum Vlpianus intellexerit, quod longe secus esse ostendam. Foro igitur cedere dicebãtur argentarij, cum tabernis, id est mẽsis suis cedentes, quæ in foro Romano erant, aliò habitatum migrabant. Argentarij enim Romæ tabernas in foro publico conductas habebant. Plautus in Asinaria, Act.2. Scen.4.

Foro cedere. — D — Argentarij in foro tabernas habentes.

Quia triduum hoc unum modò, foro operam assiduam dederim.
Dum reperiam qui quæritent argentum in fœnus.

Terentius in Phormione, Act.5. Scen.8.

Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum iube rursum rescribi Phormio.

Id est per mensæ scripturam reddi. Plautus in Persa, Act.3. Scen.3.

E Mirum quin tibi ego crederem, ut idem faceres mihi,
Quod partim nostri faciunt argentarij:
Vbi quid credideris, citius extemplo à foro
Fugiunt, quàm ex porta ludis quum emissus est lepus.

Idem in Curculione, Act.4. Scen.1.

In foro infimo boni homines, atque dites ambulant. Paulò pòst,
Sub Veteribus, ibi sunt qui dant, quíque accipiunt fœnore.

Pone ædem Castoris, ibi sunt quibus credas malè. F
In æde autem Castoris, quæ in foro erat Romano, solebant pecuniæ mercatorum fœneratorúmque deponi. Vnde illud Iuuenalis Satyra 14.

Si spectas quanto capitis discrimine constant
Instrumenta domus, ærata multus in arca
Fiscus. Fiscus, & ad uigilem ponendi Castora nummi.

Quem morem Venetiis hodie quoque seruari aiũt. Herodianus lib. primo, in templo Pacis diuites pecunias suas deponere solitos esse ait: indéque crebra in iure mentio pecuniarum in æde sacra deponendarum. De huiusmodi tabernis intellexit idem Vlpianus in. l. Qui tabernas argentarias, infrà, De G
contrahenda emptione: quo in loco Accursius nihil prorsus intellexit. Id autem ex Vitruuio libro quinto intelligi potest, ubi de foris ædificãdis loquitur: *Cap. I.* Italię uerò urbibus, inquit, non eadem ratione est faciendum, ideo quòd à maioribus consuetudo tradita est gladiatoria munera in foro dari. Igitur circum spectacula spaciosiora intercolumnia distribuãtur, circáque in portibus argentariæ tabernæ, menianáq; in superioribus coaxationibus collocẽtur, quæ & ad usum & ad uectigalia publica rectè erũt disposita. Inde circũforaneũ æs Ciceroni pro fœneratitio: sic enim inquit ad Atticum, Tusculanum & Pompeianũ ualde me delectant, nisi quòd me illum ipsum uindicẽ H
æris alieni, ære nõ Corinthio, sed hoc circũforaneo obruerunt. Cedere foro uulgus facere bancquam ruptam dicit, hoc est negociationem mensariam abrumpere. Quod & solum uertere dicitur. Iuuenalis Satyra 11.

Aes circũforaneum. Lib. 2. epist. 1. Cedere foro.

Hi plerunque gradus, conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur. inde ubi paulum
Nescio quid superest, & pallet fœnoris author,
Qui uertêre solum, Baias, & ad ostia currunt.
Cedere nanque foro iam non est deterius, quàm
Aesquilias à feruenti migrare Suburra. I

Vertere solũ. Vertere solum, est aliò migrare, hoc est regionem mutare, siue exilij causa, siue ob æs alienum. Cicero in Antoniana v. Sunt item lecti iudices, qui fortè excusabuntur: habent enim legitimam excusatiõnẽ, exilij causa solum uertisse, nec esse postea restitutos. Idem pro domo sua, Qui erant, inquit, rerum capitalium condemnati, non prius ciuitatem amittebãt, quàm erant in eam recepti, quò uertendi id est mutandi soli causa uenerant. Antiqui enim uertendo solo legum pœnas euitare poterant, ut ex Liuio nonnullis in locis, & ex Cicerone intelligere possumus in oratione pro Cecinna, de ademptione ciuitatis loquente. Exilium enim, inquit, non supplicium est, sed *perfugiũ K
portúsque supplicij. nam qui uolunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eò solum uertunt, hoc est sedem & locum mutant. Itaque nulla in lege nostra reperietur, ut apud cæteras ciuitates, maleficium ullum exilio esse mulctatum. sed cum homines uincula, neces, ignominiásque uitãt, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram in exilium. Qui si in ciuitate legis uim subire uellent, non prius ciuitatem quàm uitam amitterẽt.

*Nõ adeò procul à fine. De exilio. *profugium*

Ex lege, Si hominem. tit. Depositi.

quia

A quia nolunt,non adimitur iis ciuitas,ſed ab iis relinquitur atque deponitur. Hactenus Cicero. Liuius libro ſexto de bello Punico,de Fuluio perduellio- Decad. 3. lib. nis reo loquens,Igitur prius quàm dies comitiorũ aderat,Cn.Fuluius exula- 6. tum Tarquinios abiit:id ei iuſtum exilium eſſe plebs ſciuit.id eſt plebiſcito decreuit. Adde quod idem Cicero in oratione in Vatiniũ dixit, domi ſeſe Domi ſeſe cõ continere,exilij loco Romæ habitum eſſe: Cúmque, inquit, non maieſtate tinere,exilij Imperij,non iure legum,ſed ianuæ præſidio,& parietum cuſtodiis Conſulis loco. uita tegeretur,quæro, miſeríſne uiatorem qui Marcum Bibulum domo ui extraheret:ut quod in priuatis ſemper eſt ſeruatũ, id te Tribuno plebis Cõ-

B ſuli domus exiliũ eſſe non poſſet? Cedere igitur foro, & ſolum uertere,dici propriè poteſt de argentariis, qui & nummularij dicuntur,& menſarij mẽ- Argentarij. ſulariíque,& Græcis uerbis trapezitæ & collybiſtæ: qui & ipſi rurſus duorũ Menſarij. ſunt generum.Nam minutuli illi nummularij,id eſt campſores uulgò dicti, Menſularij. quos Græci argyrognomonas uocant,quaſi pecuniæ ſpectatores,& collybi- Argyrognomones. ſtas & ἀργυραμοιβοὺς,publicam cauſam habere non uidentur: nec rationẽ ac- Collybiſtæ. cepti expenſíque facere,ut argentarij illi & mẽſularij,qui non tam pecuniarum permutationem,quàm maiorem negociationem exercẽt, quibus olim moris fuit pecunias cuſtodiẽdas dari,fœnerato interdum,interdum gratui-

C to.Hos Demoſthenes τραπεζίτας uocat. Et ἀφορμὴ dicitur pecunia quæ apud Aphorme. eos deponebatur, ut in oratione ὑπὲρ φορμίωνος. Romæ autem argentarij etiã auctionibus interueniebant:cuius exemplum eſt in l.Filiæ.ff. De ſolutionibus,& pecunias ibi à licitantibus ſtipulantes,auctionantibus repræſentabãt. Cicero pro Cecinna,Ebutio negocium datur:adeſt ad tabulam·licetur Ebutius:deterrentur emptores multi,partim gratia Ceſenniæ, partim etiam precio:fundus addicitur Ebutio:pecuniã argẽtario promittit Ebutius. Quintilianus in xj.Et forſitã in hoc ſunt adiuti,qui auctione dimiſſa, quod cuique Cap. 2. uendidiſſent, teſtibus argentariorum tabulis reddiderunt: quod præſtitiſſe

D Hortenſium dicunt,de arte memoriæ loquens. Hós ego inuenio ἀργυροπράτας uocatos in Pandectis Græcis,uel ἀργυροπράκτας fortaſſè,ab exigendis uen- Argyropractæ. ditarum rerum preciis.Meritò igitur huiuſcemodi argẽtarij publicam cauſam habere dicuntur à Caio in titulo , De edendo. Horum nunc inſtar ferè ſunt apud nos,qui uinarij uenditores pecuaríique dicuntur , & cetarij piſcariíque,operam negociatoribus præbentes identidem commeantibus, ne in foro diu ſedere cogantur,& à ſingulis emptoribus precia expectare.Qui foro cedunt,ἀνασκευάζειν τὴν τράπεζαν dicuntur apud Demoſthenem πρὸς ἀπατούριον, & ἀνασκευάζεσθαι. Idem alibi,ἴδιος δ' αἰτίαν συνθήκην ὑμῶν ἂν ὀργίζεσθε τοῖς ἀνασκευασμέ-

E νοις τῶν τραπεζιτῶν.Dicuntur & μετοικίζεσθαι,quod ſignificat ſolum uertere,& ἀνασπῶσαι τὴν τράπεζαν. Decoquere uerò dicuntur qui priuatam cauſam habent: Decoquere. id eſt χρεωκοπεῖν. Et decoctores dicti ſunt id genus ferme hominum,qui Aſo- Decoctores. Aſoti. ti dicũtur uerbo Græco,id eſt luxu & ganeæ ſtudio perditi, & Latinè nequã Nequam. uerbo ſignificantiſſimo: eorúmq; uitium aſotia & nequitia, quam Gellius Aſotia. luxum & popinationem interpretatur.De quibus Cicero in ſecundo de Finibus bonorum & malorum loquens, ita inquit, Nolim enim mihi fingere

asotos,ut soletis,qui in mensam uomant,& qui de conuiuiis auferátur,crudíque postridie se rursus ingurgitent: qui solem(ut aiunt) nec occidentem unquam uiderint,nec orientem,qui consumptis patrimoniis egeant.Nemo nostrum istius generis asotos iucundè putat uiuere.De huiusmodi quodam asoto iocus est ille oratorius apud Ciceronem relatus in secũdo dialogo de Oratore,Gallus olim testis in Pisonem,cum innumerabilem Magio Præfecto pecuniam dixisset datam,idq; Scaurus tenuitate Magij redargueret, Erras,inquit,Scaure:ego enim non Magium conseruasse dico,sed tanquã nudus nuces legeret, in uentrem abstulisse. F

Decoquere. Decoquere igitur est uorato patrimonio creditoribus fidem non præstare,aut certè fidem suam obstrictam G
Cap.10. per inopiam non liberare. Plinius lib.33. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia. Itaque & hodie multiplicátur hæc, ut decies centena millia,aut sæpius dicantur.Fœnus hoc fecit,numúsque percussus:& sic quoque æs alienum etiamnum appellatur, uel potius etiam tantum. Postea diuites cognominati,dummodo notum sit,eum qui primus accepit hoc cognomen,decoxisse creditoribus suis,de Crasso loquens,qui diues cognomẽto dictus est,cuius meminit Valerius lib.6.cap.11.Decoctores in Francia pau cis annis permultos uidimus,qui obliguritis haustísque,aut in aleam deperditis,aut in Venerem profusis, aut in cultum fastúmque effusissimum absumptis non modo patrimoniis, sed etiam publicis priuatorúmq; pecuniis, H
partim ad aras asyláque confugerunt,partim solum uerterunt,partim etiam in carcerem emigrauerunt.Decoctoribus Romæ certus locus in spectaculis assignatus erat, ut insignes omnibus essent, etiam si infortunio aliquo non nequitia decoxissent.Cicero in Antoniana 2. Tenésne memoria prætextatũ te decoxisse?Patris,inquies,ista culpa est.concedo: etenim est pietatis plena defensio.Illud tamen audaciæ tuæ,quòd sedisti in xiiij.ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus cõstitutus: quanuis quis fortunæ uitio,non suo decoxisset.Spartianus de constitutionibus Adriani Principis lo I
quens,Decoctores,inquit,bonorum suorum,si suæ auctoritatis essent, cata-
Catamidiare. midiari in amphitheatro , & dimitti iussit: id est deridendos omnibus per theatrum præberi. A uerbo Græco καταμιδῶ, quod deridere & ludibrio ha-
Polygamorũ pœnæ. bere significat: ut id propemodum ludibrij genus esse suspicer,quo polygami afficiuntur, id est qui multis uxoribus eodem tempote abutuntur, cum mithellati in scalario suggestu,lasciuientis plebeculæ scurrilitates obaudire perfricta fronte ad aliquot horas coguntur. Mithrari id appellant. Cui non
Traducere. dissimile est illud quod traduci Latinè dicitur, & Græcè παραδειγματίζεσθαι.
Παραδειγματίζω. Matthæi primo, μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, Io- K
seph autem uir ipse iustus nolens eam traducere, uoluit occulte dimittere. Liuius libro secundo ab Vrbe cond.de Volscis loquens publico consilio ac uoce præconis à spectaculis exactis, Vos,inquit, omnibus ciuibus, peregrinis tot finitimis populis spectaculo abeuntes fuisse? uestras cõiuges, uestros
Traductio. liberos traductos per ora hominum? Huiusmodi traductio hodie chariua-
Cap 8. rium uocatur in quibusdã urbibus.Tranquillus in Tito.Inter aduersa tem-

Ex lege,Si hominem.tit.Depositi. porum,

A porum,& delatores mandatorésque erant ex licétia ueteri. hos assiduè in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissimè traductos per amphitheatri arenam,partim subiici in seruos ac uænire imperauit,partim in asperrima insulatum auehi. Vetùm decoquere uerbum & ad alia transfertur. Columella in principio libri xj. Nam quáuis interdum emendatum sit perperam factũ uel imprudentia,uel negligentia: res tamen ipsa iam domino decoxit.Nec mox in tantum exuberat,ut & iacturam capitis amissi restituat, & quæstum resarciat.Decoxit,id est frugum fœturã quasi fœnus debitum non reddidit. Hæc autem significatio ex eo tracta est,quòd decoquere paulatim diminuere significat,& coquendo absumere.Liuius, Eo anno Carthaginenses in stipendiũ argentum aduexerunt: id quia probum non esse Quæstores renunciauerant,experientibúsque pars quarta decocta erat,mutua pecunia Romę sumpta intertrimentum argenti suppleuerunt.Quintilianus in 2. Materiam esse primùm uolo uel abundantiorẽ,atq; ultra quàm oporteat fusam: multũ inde decoquent anni:id est diminuent,limabunt,atterent,& quasi exugent. Vnde decoquere mustum uel aliud ad tertias, & ad quartas, Columellæ lib. xij.& Plinio sæpe.Argentum decoctum Cicero in Pisonẽ pro pecunia in luxum & ganeam absumpta posuit, his uerbis scommaticè & mordaciter in Pisonẽ dictis,Ita enim sunt rationes perscriptę scitè & literatè,ut scriba ad ærarium qui eas retulit,perscriptis rationibus secum ipse,caput sinistra manu perfricans,commurmuratus sit:Ratio quidem hercle apparet, argẽtum decoctum œchetæ,uel ocheto,ὤχετο,id est reliqua non comparent, non extát. Verba autem sunt Plauti ex Trinummo, à Cicerone per parodian,id est (ut Fabius inquit)per cantici ac sermonis similitudinẽ,in orationem suam trãslata:quæ tamẽ in omnibus Ciceronis exemplaribus deprauatissimè legũtur. His enim uerbis describitur habitus hominis profusi, de reliquis rationum suarum anxij.Cedere autem foro eodem modo dictum est, quo cedere patria.Iuuenalis,Cedamus patria,id est migremus Roma.sic cedere urbe,cedere uita.Cicero ad Octauium,Cedam urbe, quam per me cõseruatam ut esset libera,in seruitute uidere non potero. Cedam uita, quæ quanquam solicita est,tamen si profutura est reip.bona spe posteritatis me cõsolatur:qua sublata,non dubitanter occidam.atque ita cedam,ut fortuna iudicio meo,nõ animus mihi defuisse uideatur. Cedam uita honestè dictum,pro eo quod est, ultro ad mortem accedam, mortem mihi cõsciscam. Sic cedere legibus, pro Milone, Siue Milo Clodij morte patriam liberare uoluisset , non dubitaturum fortem uirum,quin cum suo periculo salutem Reipub. attulisset, cederet æquo animo legibus,secum auferret gloriam sempiternam: nobis hæc fruenda relinqueret,quæ ipse seruasset. Cederet legibus,id est quanuis commendabili facinore edito , exilium tamen sibi consciscerct , ne leges uiolare uelle uideretur,si in urbe maneret. Cedere fortunæ, id est succumbere. Cedere oneri uel etiam honori,ut apud Virgilium per datiuum dicta,aliam significationem habẽt.Cedere Græcè ἀναχωρεῖν dicitur, ὑπεκφεύγειν, ἐξίστασθαι, ὑπείκειν, ἐνδιδόναι, μεθίστασθαι,secundum uarios significatus.

Decoquere.
Cap. 1. non procul à fine.
Lib. 2. de bello Macedon. non procul ab initio.
Cap. 4.
Act. 2. Sce. 4.
Lib. 9. cap. 2.
Locus Ciceronis restitutus.
Cedere patria, urbe.
Satyr. 3.
Cedere uita.
Cedere legibus.
Cedere fortunæ, oneri, &c.
ὑποχωρεῖν.

Ex.l.Publia.§.ultimo. F

Item coſtrophinati decem.) Sũt qui legant ciſtophori, quod nummi genus eſt apud Liuium lib.7.de bello Maced. quod non probo. nominatiuus enim ciſtophori,ad uerbum debetis,referri non poteſt. Hic locus igitur uix emendari poteſt,niſi inſpectis archetypis Florentinis. Sunt autẽ & alia nonnulla loca huiuſmodi, quæ non tam doctrinæ ſunt quàm fortunæ. ut quiſque enim aut in antiquiſſimum aliquod exemplar fortè inciderit, aut etiam maiore aliquo fato archetypos legerit,facilè hæc emendabit, ſi tamen locus ille incolumis extiterit:ſunt enim in iis multa loca,in quibus literæ uetuſtate exoleuerunt,ut animaduertiſſe mihi uideor cum eas inſpicerem. Ciſto- G
Epiſtola 1. phori Cicero ad Atticum libro undecimo meminit his uerbis,Ego in ciſtophoro in Aſia habeo ad ſeſtertiûm bis & uicies,huius pecuniæ permutatione fidem noſtram facilè tuebere.Quod autẽ ſequitur, Ex ratione patris ueſtri decem,& quod excurrit: hunc ſenſum habet, decem aureos, & aliquot
Summa excurrens. denarios uel ſeſtertios.Summa enim excurrens Latinè dicitur,quam lingua uulgaris ruptam appellat:ut cum dicunt ſolidos fractos,id eſt briſatos. Au-
Cap.12. guſtinus lib.12. de Ciuitate, Quapropter quod nos modò quærimus poſt
** & quod amplius excurrit* quinque millia,* & quod excurrit annorum,poſſent & poſteri etiã poſt an-
Cap.20. norum ſexcẽties millies eadẽ curioſitate requirere. Idem libro decimoquin- H
to,Vt ergo iſtum numerum minorem credamus eſſe ueriorẽ,de mille ſexcentis quinquaginta ſex annis ducenti quadraginta detrahuntur: nunquid credibile eſt, per mille quadringentos, & quod excurrit, annos, qui reſtant uſque ad diluuiũ,progeniẽ Cain à generationibus uacare potuiſſe?In priore exemplo excurrẽtem ſummam uocat minorem millenaria, id eſt ſexcentos plus minus annos,qui tum ultra quinque millia à conſtitutione mundi numerabantur,cum illum librum ſcriberet.Mortuus eſt enim Auguſtinus anno mundi ſupra quinquies milleſimum circiter ſexcenteſimo triceſimo. In poſteriore exemplo excurrens id appellat, quod ultra centenarium progre- I
ditur:id eſt ſedecim,ut cum dicimus centum quadraginta, aut quãcunque ſummam infra centum, quæ in ordinem centenarium incurrere nõ poteſt.
Excurrere. Excurrere enim id dicitur,quod ordinem aut modum,id eſt menſuram numerúmue egreditur. Cicero in Oratore perfecto, de numeris oratoriis loquens,Mutila,inquit, quædam ſentit auris, & quaſi decurtata: quibus,tanquam debito fraudetur,offenditur:productiora alia, & quaſi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aſpernantur aures. Excurrentia appellat uer-
Excurſio oratoria. ba quæ ultra rhythmum legitimũ adducuntur. Inde excurſio oratoria, quæ
Παρέκβασις. & excurſus dicitur,à Græcis παρέκβασις,cuius meminit Quintilianus in quar K
Quadrans ſumma. to,de Narratione loquens.Quadrans autem ſumma dicitur & ſolida,in qua
Verr.3. nihil excurrit.Cicero in Prætura urbana, Expenſa Chryſogono ſeruo ſeſter. ſexcẽta millia,accepta pupillo Malleolo retulit. Quo modo ex decies ſeſter. ſexcẽta ſint facta,quo modo D C eodẽ modo quadrarint (ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua ſeſter.ſexcenta facta)quo modo Chryſogono expenſa lata ſint,cur id nomen infimum in lituráque ſit, uos exiſtimabitis. Fraudem

Cicero

A Cicero in rationibus Verris arguit ex eo, quòd accepti & expensi eadem erat quantitas, ita ut expensi pagina quadraret cum accepti. Quadrarint (inquit Pedianus) id est solida facta sint, ut neque plus quicquam, neque minus inueniatur in summa. Vbi enim ratio sine fraude est, difficile est sexcéta quadrare & solidare, uel solida fieri in expenso & accepto, quin aut plus aut minus reperiatur. Hoc Græci ἀπαρτίζειν dicunt, quasi adæquare, & ex æquo implere, & ἀπαρτιλογία dicitur ἀπαρτισμένος καὶ πλήρης ἀριθμός. id est summa quadrans & rotunda, cum summa alteram summam æquat. ἀπαρτίζειν. ἀπαρτιλογία.

Ex.l.Si quis mihi, Mandati.

B Pheristerium & hypocausta.) Sphæristerium legendum esse uno ac simplici uerbo, nemo hac ætate ignorat: quanquam Accursius solers etymologicus aliter existimauerit. Locum autem in balneis fuisse sphæristeriũ, exemplis apparebit, quãuis huius uerbi Vitruuius non meminerit. Trãquillus in Vespas. Valetudine prosperrima usus est: quãuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces cæteráque membra sibimet ad numerũ in sphæristerio defricaret, inediámque unius diei per singulos menses interponeret. Plinius ad Apollinarem, Apodyterio, inquit, suppositũ est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Idem libro tertio, Vbi hora Sphæristerii. Cap.20. Lib 5.epi.6. Epistola 1.

C ra balinei nunciata est: (est autem hyeme nona, æstate octaua) in sole, si caret uento, ambulat nudus: deinde mouetur pila uehemẽter & diu. Nam hoc quoque genere exercitationis pugnat cum senectute. Lamprid. in Alexand. pro loco ad pilarem usum accõmodato accipere uidetur, his uerbis, Post lectionem operã palæstræ aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus dabat. σφαιρίζω Græcè pila ludo significat, auctoribus Suda & Polluce. A quo Sphæristæ dicũtur, sphærularis ludi studiosi: & Sphæristici, eius ludi periti. Hypocaustum autem seu hypocausis (utroque enim uerbo idem significatur) locus est in balneis, quod succẽsum uel subustum Latinè inter- Sphæristæ. Sphæristici. Hypocaustũ.

D pretari possumus. Huius autem os præfurnium uocatur. Ab hoc hypocausto cellæ caldariæ & tepidariæ calorem teporémq; concipiebant, promiscuo usu ex eodem hypocausto ad uirilia muliebriáque caldaria tepidariáque, ut Vitruuius docet. Hypocausto superposita erant ahena tria, unum frigidarium, aliud tepidarium, & tertium caldarium, ita collocata, ut ex tepidario in caldarium quantum aquæ exiret, tantum ex frigidario in tepidarium influeret. Hypocaustis Gallia utitur, sed publicis plerisque & sui generis, id est non similibus antiquorum: Germania etiam priuatis passim, ut ferunt. Præfurnium. Cellæ caldariæ. &c. Lib.5. ca.10. Ahena tria.

Ex.l.tertia, Pro socio.

E Quæritur quæ sit iusta hæreditas? utrum quæ iure legitimo obuẽnit, an etiam ea quæ ex testamẽto.) Hæc dictio iustus, apud Iurisconsultos frequẽs, non satis (ut arbitror) intelligitur. Caius de arrogatione loquens, Is qui adoptat, inquit, rogatur, id est interrogatur, an uelit eum quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse. Iustum intelligo non uerum, ut aliqui censent, sed omnibus partibus (ut ita dicam) filiationis, ueri filij uicem obtinentem, naturalis & legitimi filij loco cedẽtem. In.l.In uniuersis, Qui dare tutores uel cu- Iustus. L. Generalis. ff. de adoptionibus.

ratores poſſint, Cod. Minor ante impetratam ueniam ætatis non habet iu- F
ſtam perſonā litem inſtituendi. Iuſtam pro idonea & plena intelligo. Iuſtum
uadem (inquit Feſtus) idoneum ſponſorem uocabant: Sic iuſtum prælium.
Decad. 4. lib. 9 nō ita procul ab initio. Liuius, Deinde eos qui in montibus erant, adortus, primò leuibus præliis fatigauit: poſtremò coactos in aciem deſcēdere, iuſto prælio deuicit. Iuſto pro pleno intelligo, id eſt quod uerè & propriè prælij nomine cenſeri poſſit. Sic iuſtum exilium. Idem libro ſexto ſecundi bel. Punici, de Fuluio perduellionis reo loquens, Priuſquam dies comitiorum aderat, Cn. Fuluius exulatum Tarquinios abiit: id ei iuſtum exilium eſſe ſciuit plebs. id eſt plebs decreuit ſpontaneum exilium Fuluio, plenum & uerum eſſe, aut pro pleno ac legi- G
tinio exilio cedere, quod formale nunc appellāt. Simile eſt ac ſi dicamus fideicommiſſarium non eſſe iuſtum hæredem, id eſt plenum, uel plane hære-
ἀκριβὴς. dem. Iuſtum enim eſt omnibus numeris plenum, quod Græci ἀκριβὴς dicũt. Galenus identidem utitur ἀκριβὲς ἐρυσίπελας, id eſt iuſtum plenúmque eryſipelas, & huiuſmodi alia appellando libro 14. Therapeut. Iuſta magnitudo hominis dicitur, non tam mediocris, quàm plena & cōgrua: quæ ſcilicet minor eſt enormi, nihilo tamē defecta. A Gręcis ἱκνούμενον μέγεθος dicitur, quod Theodorus ex Theophraſto debitam magnitudinem tranſtulit. Dicitur & οἰκχόμενον. Idem Theophraſtus ἱκνούμενον καιρὸν, pro iuſto tempore dixit. Ariſtoteles H
in principio quarti Politicorum, de gymnaſtica loquens, τὴν ἱκνουμένην ἕξιν, καὶ
Iuſta habitudo. τὴν ἱκνουμένην ἐπιστήμην, pro iuſta habitudine, & pro iuſta ſcientia dixit. Hanc autem iuſtam habitudinem Plautus athleticam appellat: hoc eſt plenā, dũtaxat in eo qui gymnaſticam exercet: alioqui illa habitudo plenior eſt iuſta, ut Quintilianus ait, & nos alibi diximus. Sic iuſtam palęſtræ ſcientiam apud Ariſtotelem intelligere oportet, omnibus numeris palæſtricis perfectā, qualis olim erat in pentathlis, qui quinque certamina obibant. Leonardus exactam tranſtulit, ſed ſignificātius iuſtam dicere potuit. Dicitur etiam iuſtum
ἐνάρχον. Græcè ἐνάρχον, & ad uerbũ δίκαιον. Columella lib. 2. Iuſta enim fieri nequeũt, I
Cap. 4. cum induruit ager. Id eſt plenæ operæ, & iornatæ integræ, ut uulgus loqui-
Lib. De arboribus, cap. 5. tur. Idem lib. 3. Iugerum uineæ quinque operis ablaqueatur, quinque fodi-tur, tribus occatur. Iugerum ualentis & iam conſtitutæ uineę quatuor operis putatur, ſex alligatur. Arbuſto nihil eiuſmodi poteſt aptè finiri: quoniā inæqualitas arborum non patitur operis iuſta comprehēdi. Sic in ſexto, Iuſta ci-
Cap. 8. bariorum conficere. Et in nono de apibus, Iuſtis operum peractis recipiunt
Cap. 9. ſe, nec remeant ad aquam. Plinius lib. 33. Miſcēt æra falſæ monetæ, alij è pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum lxxxiiij è libris ſignari. Iuſtum ubique poſi-
Cap. 21. tum eſt pro pleno: hoc eſt, nec redundanti nec defectuoſo. Tranquillus in K
** plurifariam* Claudio: Gladiatoria munera * plurifaria ac multiplicia exhibuit. Anniuerſarium in caſtris Prætorianis ſine uenatione apparatúque: iuſtum atque legitimum in ſeptis. Ibidem extraordinarium & breue, dierúmq; paucorum. Iuſtum & legitimum munus dixit, pro eo quod ex formula munerum dabatur, id eſt, in quo nihil deerat prorſus nec rerum, nec dierũ, nec apparatus,
Γιγνόμενον. γιγνόμενον id à Demoſthene dicitur, identidē & δίκαιον, τὸ δικαίαν τὴν γιγνομένην

Ex lege tertia, Pro Socio.

χρείαν

A χάριν παρ' ἡμῶν κομίσασθαι.id est iustam ac legitimam gratiam.Et νενομισμένον τόκον, legitimam usuram uocant. Et νενομισμένον ἀργύριον ἀποδοῦναι, probos & legitimos nummos reddere, id est δίκαιον.Herodo. in 2. αἱ δὲ ἑκατὸν ὄργυιαι δίκαιαι, ἀπὸ σταδίου ἑξαπλέθρου,iustæ ulnæ uel orgyiæ.Iusti dies alia & noua quadam ratione dicti sunt(ut uidetur)in lege xij tab.his uerbis,Aeris confessis rebúsque iure iudicatis triginta dies iusti sunto: pòst deinde manus iniectio esto. De his Gellius lib.20.cap.1.ita inquit, Confessis igitur æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent: eósque dies Decemuiri iustos appellauerunt, uelut quoddam iustitium,id est iuris in- *Iusti dies.*
B ter eos quasi interstitionem quãdam & cessationẽ:quibus diebus nihil cum iis iure agi posset.Iustos igitur dies dicere possumus,qui de rigore(ut dicimus)dantur,& quibus pauciores dari non possunt.Iusti etiam dies dicebantur triginta dies cum exercitus esset imperatus,& uexillum in arce positum, ut auctor est Festus. Macrobius libro primo Satur. Præliares, inquit,dies ab *Cap.16.* iustis non separauerim. Siquidem iusti sunt triginta dies continui, quibus exercitui imperato uexillum rufi coloris in arce positum est. Præliares autẽ omnes,quibus fas est res repetere,uel hostẽ lacessere. Iustos dies hodie quadraginta dies dicere possumus,qui legitimis hæredibus dantur ad cõstituen-
C dum ac deliberandũ an hæredes esse uelint,& si qui sunt eiusmodi dies quibus cum aliquo iustitium sit.quo uerbo(id est iustitio)significare possumus *Iustitium.* id genus rescripti principalis,quod statum uocamus,quasi litis sistendę gratiam,quæ militibus extra regnum merentibus ad aliquot menses indulgeri solet. Status enim à sistendo dicitur, ut status dies dicitur dies constitutus, *Status.* quem nunc præfixũ uocant.Festus,Status,inquit,dies dicebatur iudicij cau- *Dies status.* sa constitutus. Iustitium autem iuris statio est, quasi inhibitio. quod uer- *Iustitium.* bum olim licet publicam iuris cessationẽ significaret, quo tempore lege agi nõ poterat,nec tria uerba Prætori dicere licebat,Do,Dico, Addico:potest ta-
D men & priuam iuris cessationem moribus nostris significare. Antiqui indicere iustitium dicebant.Liuius lib.10. ab Vrbe condita,His nunciis Senatus *Indicere iustitium.* conterritus,iustitium indici,delectum omnis generis hominum haberi iussit.Iustitium autem remitti dicebatur,cum pristinam facultatem tractandarum litium publicè restituebãt. Idem eodem libro, Itaque & supplicationes *Remittere iustitium.* ob rem bene gestam Consulis nomine decernunt,iustitiũ * remittunt, quod **remittitur* fuerat dies decem & octo: supplicatióque perlæta fuit. Supplicationes erãt *Supplicationes.* quas processiones dicimus. Cessum hodie tollere dicunt,pro sacrorum cessationem remittere.Indicere enim & remittere interdictum dici debet. Hoc *Remittere cessationem sacrorum.*
E autem fortasse sacristitium dici potest,ut interstitium & iustitium. Verumenimuero in proposito iusta hæreditas dicitur, id est uerè & planè hæreditas,quæ iure legitimo obuenit,id est cognationis nomine, ἡ κατ' ἀγχιστείαν κληρονομία.Hic enim titulus hæredis plenissimus est,& omnibus partibus iuris nixus.Hæres(inquit Festus)apud antiquos pro domino putabatur. Hærediũ, patuum prædium. Varro lib.primo de re Rust. Quãtum autem ad antiquos nostros ante bellum Punicum pendebant bina iugera, quot à Romulo pri- *Sacristitium. Iusta hæreditas. Hæres. Hæredium. Cap.10.*

mûm diuisa dicebantur uiritim:quæ quòd hæredem sequerētur, hæredium F
Cap 4. appellauerunt.Plinius libro undeuicesimo,In duodecim tabulis legum nostrarum nusquā nominatur uilla,semper in significatione ea hortus: in horti uerò hæredium. Columella in præfatione, Quintius Cincinnatus obsessi Consulis & exercitus liberator, ab aratro uocatus ad Dictaturam uenit: ac rursus fascibus depositis,quos festinantius uictor reddiderat,quàm sumpserat Imperator,ad eosdem iuuencos & quatuor iugerū auitum hærediolum rediit:id est,εἰς τὸ χωρίδιον τὸ πατρῷον.Hæres igitur propriè,id est,dominus bonorum defuncti dicitur,cui legitimo iure,id est cognationis id obuenit, quasi debitum sit id bonum,non aduētitium:unde hæredium dictum, quòd huiusmodi hæredem sequeretur. nos hodie proprium uocamus, quod illi hæ- G
Verum. redium auitum uocabant.Quo modo autem iustum pro uero,ita & uerum
Antequā iret in exilium. pro iusto uicissim accipitur. Cicero ad equites Romanos, Nam neq; maius est defendere unum, quàm populum : neque uerius à singulis, quàm ab omnibus repetere officij præmium & fructum. Verius pro iustius & æquius dixit. Idem pro Muræna, Atenim agit mecum austerè & Stoicè Cato:negat uerum esse,allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. Verum inquit,id est iustum,par & æquum. Et in Sallustium, Quem honorem ita gessit, ut nihil H
in eo non uenale habuerit, cuius aliquis emptor fuerit: ita igitur egit,ut nihil non æquum atque uerum duxerit, quod ipsi facere collibuisset. Et pro domo sua,Sed quid ad te,qui negas esse uerum, quenquam ulli Reipub. extra ordinem præfici? Vbi perperam in plerisque libris pro uerum iuris legitur. Virgilius libro duodecimo.Aeneidos,

Parcite iam Rutuli,& uos tela inhibete Latini.
Quæcunque est fortuna,mea est: me uerius unum
Pro uobis fœdus luere,& decernere ferro.

Horat.ad Mecœnatem lib.1.Epist.7. I

Metiri se quenque suo modulo,ac pede,uerum est.

Vtitur & Liuius & Iuriscōsulti interdum. Sic intelligitur fortasse illud Pro-
Veritas. uerbiorum.xx. Misericordia & ueritas custodiunt regem. Veritas enim pro iustitia ponitur.Græcè tamen sic legitur, ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια φυλακὴ βασιλεῖ,Misericordia & ueritas custodia regi, ut ad uerbū de ueriloquio intelligamus. Cicero pro Deiotaro, Quæ mihi ad spem obtinendæ ueritatis grauissima sunt:ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi,leuiora.Veritatem pro iustitia posuit:hoc est πρὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ τυγχάνειν τῆς δικαίας.Iustum autem è
Δίκαιος paulò antè. Græcis non pro uero,sed pro digno ponitur,ut δίκαιος ἐγκωμίων τυγχάνειν, ἀντὶ τοῦ ἄξιος.sic illud Ciceronis etiā intelligi potest.Sed quid ad te,qui negas uerum K
esse,quenquam reipublicæ extra ordinem præfici? id est dignum & par esse. Qui enim iusti sunt, hos dignum & par est, rerumpublicarum administrationi & honoribus præfici.Et uice uersa,qui digni sunt honoribus,eos quo-
Digreßio in mores præsentes inuehens. que cæteris præferri iustum est. Sed plerūque aliter fieri moribus receptum est. Sic est enim ratio huius temporis comparata, quatenus ad ius distribu-

Ex lege tertia,Pro Socio. tiuum

A tiuum attinet, ut in eo iure dicendo reddendóque, fortuna, id est cæca rerum humanarum arbitra, lõgè primas partes haud dubiè obtineat, utque in eius sententiam plerique eorum qui in consilium mittuntur, pedibus ire soleāt, atque in diuersissimam partem ab dignitate transite. Ita fit ut ex dignitatis solitariæ ac destitutæ sententia uix decima quæque res decernatur, quippe quæ in iis decretis paucissima puncta plerũque ferre soleat, in queis numerantur sententiæ, non ponderantur. Adde quòd qui apud nos Principibus à memoria adsunt, quorum auribus & oculis & iudicio Principes omnia ferè credunt, ij(ut Aspendius ille citharistes) plurima sibi intus, id est in interiore *Aspendius citharistes.*
B illo ac sanctiore consilio canũt: studiis enim suis sæpius, aut etiam commodis, quàm reipublicæ consulere credũtur. Huc accedit quòd quantũuis quidam innotuerint & claritate nominis & integritate famæ, haud unquã ferme sola uirtutis commẽdatione apud aulam penitus insinuantur. Principes enim nostri acres interdum oculos habere dicuntur & acutos, aures plerunque hebetiores. Mitto quòd nonnulli quasi admissionis officio præfecti, ad aulicos aditus stationes agunt dracontea uigilãtia, ut nemo nisi amicus, aut ab eis excussus, atque etiam eorum pace, id est fide data auctoratus, penitus admittatur: ut mirum non sit obnoxiè interdum gestos magistratus à uiris
C etiam grauioribus. Proinde nisi suffragatorem aut paraueris, aut nactus sis, qui uiam tibi ad aulam interiorem muniat, næ ille arduus magis accessus quàm dexter ascensus est literæ Pythagoricæ. Quare nõ cuiusuis est Corinthum adire(ut dicitur) sed quorum meritis fortuna subscribens, suffragatores conciliauit. Iam uerò moribus aulicis constitutum esse usitatúmque nouimus, ut ne absentium nomina recipiantur in mandandis magistratibus. Atqui modestiores, aut ambitus ignari, petitores profiteri se non solent: excipio quosdam beatos, quibus dormientibus omnia superi conficiunt, aut etiam qui in crepundiis non in toga magni fiunt. Honores igitur aut ab iis
D teneri necesse est, qui opibus & necessitudinibus præualent, aut ab iis certè prostitutæ frontis petitoribus, qui ambiendo, efflagitando, sese uenditando, aulicos obtundere atque etiam enecare sustinent. Sic enim assolet interdum, faciúntque homines cynomyia procaciores(sic muscam caninam uocant) ut quod impetrare non possunt, extorqueant: quod exorare aut emereri nequeunt, eblandiantur & extundant. Præstat autem egregios uiros in secessu latere, aut in uita priuata consenescere, quàm turpiter & obnoxiè in prætexta innotescere. Magnúmq; est solatium hoc modo præteritis, obsolentia uidere in hominibus indignis honorum insignia. Maius & illud ex dicto Ca-
E tonis senioris, qui cum multas erectas statuas spectasset eorum qui præclaras res gesserant, Equidẽ, inquit, malo homines de me percontari, quámnam ob causam Catoni quoque statua posita non est. Auctor Plutarchus his uerbis, περὶ ἐμοῦ δὲ, ἔφη, βούλομαι μᾶλλον ἐρωτᾶν τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τί ἀνδριὰς οὐ κεῖται Κάτωνος; *Catonis dictum.*
Sunt & literarum auocamenta, quæ homines aula ac republica aut interdictos aut reiectos, summa cum tranquillitate secum ipsos(ut dicitur) uiuere, quasique apud se esse hortantur: id quod iis non licet, qui uel in aula, uel in

magiſtratibus uitam agunt,& plerunque uitam in aulæ comitatu. Quando F
enim ipſis ſecum loqui aut commentari ſecum licet? Vtcunque felices eos
eſſe cenſeo,quibus in huiuſmodi tempeſtate in portu nauigantibus,id eſt à
gubernaculis reipublicæ aut deiectis,aut inhibitis,ſpectare imperitorum temerariorúmque naufragia,ac ſecuris eſſe licet.Nec ideo tamē compreſſas(ut aiunt)manus tenere libet,ſed (quod unum poſſunt) exaudibili uel uoce uel ſtylo teſtari,publicam ſe uicem dolere:cæterùm meliorem fortunā uectoribus,mentem uerò optare æquiorem rectoribus. Quibuſdam etiam fortaſſe

Votū Achilleum. paulo uehementioris animi ſuaue nonnunquam fuit,Achillei(quod aiunt) uoti compotes ſe uidere,quod uotum Furius Camillus Liuiano elogio nobilis Imperator concepiſſe aut etiam nuncupaſſe dicitur, olim exilio indigniſſimo ſolum uertere coactus,móxque urbe à Gallis capta,ſummo reipublicæ tempore publico decreto honorificētiſſimè reuocatus, uelut unicum G
acciſarum rerum Romanarum ſubſidium. Precatus eſt enim à diis immor-

Lib 5 ab Vrbe. talibus(inquit Liuius)ut ſi innoxio ſibi ea iniuria fieret, primo quoque tempore deſiderium ſui ingratæ ciuitati facerent. quod idem Achilli antea bello Troiano contigerat:ut prouerbio Græco & Homeri carmine teſtatū eſt. Nunc tamen omnes ſperant fuiſſe hunc uerius quàm eſſe ſtatum reipublicę.Affulſere enim haud ita multis mēſibus aulica ex arce crebri ueluti ignes, H
prænuncij(ut ſperamus)iamiam aduentantis atque adeò ineuntis felicioris ſeculi.Quæ ſi nos expectatio(quod ominari uereor)quoquo modo deſtituerit,præciſa nimirum ſpes erit in poſterum rerum cōſtituendarum. Decretoria certè utranque in partem hæc tempeſtas in multorum annorum conditionem erit.Vſqueadeo multa paucis annis præſentiſſimo numine adminiſtrata cernere nobis licuit. Quippe (ut alia nunc mittam) alieniſſimo reipublicæ tempore duorum principum noſtrorum altero ex confertiſſimis hoſtibus diuina manu recepto,hoc deinde in aduerſa ualetudine conclamato, móxque contra omnis æui medicorum placita incolumē ſeſe mirante, quæ I
duo aut oſtenta aut miracula inclinationem quandam temporum ſignificaſſe mihi uidentur:proximis retrorſus principatibus, quantum ipſi uidiſſe aut meminiſſe poſſumus, aut etiam audiſſe,ſumma uotorum fuit, ut ne ad extremum afflictas res noſtras acciſásque adeò uideremus inertia publica, atque etiam ne de focis aríſque dimicandum nobis eſſet. Tanta malorū Ilias (ut aiunt)impēdēre nobis quaſi ſaxum Tantalo uidebatur. Huius principatus ea eſt ratio (quo nequitia propè dixerim in frugalitatem uertit) ut niſi ad tranquillitatem redditam,ad res noſtras ex afflictis excitatas,ex acciſis redintegratas, ſartáſque & tectas ex ſemirutis redditas, cōſtitutæ etiam reipublicæ gloria acceſſerit,præſumptæ indiciis haud obſcuris magnæ cuiuſdam K
ſpei,permultis mortalibus conſtare ratio non uideatur: ſicque tanquam debito,aut certè promiſſo non contemnenda ex parte fraudari exiſtimentur. Obliuiſcūtur enim homines qui dudum nihil niſi extremum quodque deprecabantur,nunc ſe de lucro uiuere,ut dicitur.Ac niſi maxima quæque labes reipub.abſtergeatur, niſi quicquid maximè dolet, percuretur, hoc ſtatu

Ex lege tertia,tit.Pro Socio. rerum

A rerum non acquiescent. Prægestit igitur animus noster uidere (id quod iam
fieri cœpit) cum honores & magistratus ab iis hominibus gerentur, quibus *De magistra-*
non magistratus dati, sed crediti ac commissi uideri possint. Cum maiores *tibus.*
magistratus iis demum uiris mandabuntur, qui in minoribus imperiis con
tinentia & integritate famæ pignora multa magnáque dederint prudentiæ
atque innocẽtiæ: quippe cum constet in hac nostra rep. huiusmodi cautio-
ne in primis opus esse, in qua cum perpetuos magistratus, tum uerò causæ
dicendæ immunes esse receptum est. Lamachus dux quidam Græcorum *Lamachus.*
increpitans ordinum ductori erratum quoddam bellicum, cum errorem il- *Plutarchus in Regũ & Im-*
B le deprecans, non ultrà se admissurum id cõfirmaret: Perinde uero, inquit, *peratorũ Apo*
quasi in bello iterum peccandi locus sit. Sic apud nos in magistratibus collo- *phthegmatis.*
candis uix est emẽdabilis error. Peruelim autem in primis uidere cum ij ho-
mines iuri dicundo sedebunt, aut certè præsidebunt, qui nec de iustis orari
se, nec de iniustis exorari sustineãt, quod uerbis Plutarchi nos alibi diximus,
μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μὴ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι. Moribus enim
bonis conuenit (ut opinor) ut qui honores publicos gerunt, meminerint se
non magis singulorum ciuium magistros, quàm legum atque uniuersitatis
ministros esse debere. Quarum legum omnes ideo serui sumus, ut liberi es-
C se possimus. Tum ciuitatis administros orari non oportere, aut etiam obse-
crari libello, ea ut munera obeant, ea negocia suscipiant, quæ actus sui ipsi
esse nouerunt. Nunc uero utilitatis causa paucorum receptum est, quæ quis-
que muneris sui esse nouit, ea ut beneficij sui faciat: quæ necessitatis esse le-
ges iusserunt & constitutiones, ea ut arbitrij esse existimẽtur. Ex quo fit, ut si
eas operas quas debent præstiterint, benignitati acceptæ referantur conni-
uentia publica. Atqui ingenui animi officium est, cum is nihil promerea-
tur, gratiam quoque inire nullam uelle. Sed locus hic spinosus est fortasse, at-
que id periculum est, ne incautius incedens, aculeum quendam molestum
D seræ resipiscẽtiæ referam. Et melius uiderint eius ordinis ductores ad quem
ea res pertinet, quid sui muneris sit, quóque modo omnia sibi officia cõsta-
re posthac in rempublicã possint. Enimuero constituendæ reipublicæ sum-
ma in eo ferme uertitur, si iis hominibus primi imperij magistratus conce-
dentur, qui publica uice commoueri soleant, quod rarissimum genus est:
quíque citra aras tantùm (ut dicitur) obsequiosi esse didicerint. Multi enim
dum gratiosi apud omnes ordines esse cupiunt, nihil pensi habere putan-
tur quin per fas nefasque ab omnibus gratiam ineant, plerunque etiam fal-
sam, quod illiberale magis est. Sed hoc nimirum est illud, Cum multi sint
E gradus honorum, natura autem comparatum sit, ut ambitiosissimus quisq;
genesim se summam habere persuasum habeat: quidam aucupanda omniũ
gratia, colligenda comitatis fama, auram quandam popularitatis excitatu-
ros se sperant, qua uel ad summum honorum apicem aut tractim aut per-
sultim per uarias rerum inclinationes attollãtur. Ita nulla propè cura uecto-
rum, rectores clauum sibi non multitudini moderãtur, nec tam officij quàm
commodi rationem habendam esse putant. Qui mores eousque inoleuerũt

infelicitate prȩteritorum temporum,ut huiusmodi popularitatis aucupatio F
prudentia summa uocitetur. Nota sunt uocabula huiusmodi artificij, dissi-
Conniuentes. mulatores appellant, conniuentes & obaudientes in loco, aut etiam obsur-
Cunctatores. descentes:cunctatores, &(ut Pythagoricorum uerbo loquar) Echemythos,
Echemythi. quod significat sermonis homines parcissimos: qui aures duas habere se, unicam tantum linguã in causis(si diuis placet)publicis meminerint: quod tamen ipsum ne ex philosophiæ præceptis ac non philotimiæ potius manare uideatur: Echemythos cum dicunt,non tacendorum tenaces, sed dicendorum palàm,& uerò uociferandorum intelligunt.En præclaram Echemy-
Echemythia thiam,multo certè Pythagorica utiliorem, duntaxat eorum rationibus.Sed G
sit hæc prudentia,quandò ita magnis uiris uisum est,modò hoc cõstet apud omnes,utiliore ista quàm honestiore prudentia neruos omneis imperiorũ succisos esse,feruorem omnem charitatis publicæ priuatæque extinctum,omnes spiritus magnitudinis animi fractos,omnia publica iura prodita,magistratuum denique maiestatem imminutam ac prostitutam esse. Nisi uerò existimamus charitatem illam publicã (quem zelum appellamus) in huiusmodi animis cum illa echemythia incuriæ filia uersari insideréque posse, perinde quasi ira eos non sit fortitudinis (ut sapientissimi uiri dixerunt)quæ indignitate rerum in animis eorum hominum accéditur, qui nihil huma- H
ni alienum à se putant,id est qui publicam omniúmque uicem non dolere, cum opus est,non possunt. Verùm isti cum omneis animi uires in ambitionem effuderunt, cum recto & honesto salutem multam dixerunt, cum omneis rationes ad utile retulerunt:secundo flumine nauigandum esse dictitant,atque etiam obsecundante uento,id est in partes fortunatorum subinde transeundum.O pietatem singularem, nec minus prudentia illa cõmendabilem.Neque enim in tantam uecordiam prolapsuros se aiunt, ut Gigan-
Theomachi. tum exemplo Theomachiam meditentur.Theomachos autem antiqui ap-
pellarunt,qui etiam contra deos bellũ suscepisse memorantur à poëtis, non I
sine allegoria. Atqui apud nos dij uulgi sermone dicũtur, qui immodicam potentiam aut in rep.aut in aula maioribus fatis adepti, supra priuatum fastigium se coli in ciuili insolẽtia sustinent.Nec uerò dij huiuscemodi unius tantùm ordinis sunt: maiorum enim sunt minorúmque gentium:minoribus hi hostiis,maioribus illi coluntur:utrique tamen diuinos primum honores ut omni memoria, sic hac ætate adepti.neque enim sunt deorum pronepotes.Huiusmodi igitur humanos Ioues(ut comico uerbo loquar) aucupes quidam gratiæ,ambitione perditissimi, anthropolatriæ ritibus colendos
suscipientes,omni ope placare,atque omnibus (quod dicitur)ungulis adni- K
tuntur,uel humano(si ita res ferat)sanguine litare iis parati. Sanguinem nũc appello non caput,sed fortunas hominum. Visi sunt enim qui claris facinoribus improbitatis editis, tanquã pignora perpetuæ deuotionis dedisse magnis diis illis existimarentur. Ex quo tandem factum, ut dum deuotissimus quisque maximè placere numinibus suis cupit, resp.studiis huiusmodi priuatis fœdissime distraheretur, atque hos tamen pro tanta pietate (ut cernere

Ex lege tertia,tit.Pro Socio.

est

A eſt etiam hodie) utilitatem uelis remíſque (quod aiunt) conſectantes, proſequitur ſurgens à puppi uentus eunteis. uſqueadeo præſentiſſima numina co luiſſe eos conſtat. Contrà autem qui antiquiſſimam curam honeſtatis habent, hos omni uẽto fauoris deſtitutos, ad ſcopulos etiam offenſionum impingere, in uadíſque inopię & interdum egeſtatis adhæreſcere uidemus. hoc uerò quid eſt aliud tandem quàm fortunæ triumphãtis, uirtutis triumphatæ atque traductæ ſpectaculum edere bonis omnibus lamentabile? Eorum porrò honeſtiores, & qui famæ ſuæ cõſulunt, in occulto id faciunt. Quidam uerò uiſi ſunt tam apertè ſeſe uenditantes, quaſíque Regibus ſuis (ut dicitur)
B palàm ſupparaſitantes, nec ſeſe nec magiſtratuũ inſignia reſpicientes, ut plus exemplo quàm peccato nocerẽt. Super omnes tamen pernicioſiſſimi omni æuo fuerũt pſeudocatones quidam, qui uel Roſcium illum hiſtrionum decus hypocriſi, id eſt arte mimica ſuperant, quos tamen præcordia charitatis populus eſſe credit, ut quorum omnia dicta factáque multis ſimulationum inuolucris obtegantur. Sinuoſiſſimos enim mentis receſſus habentes, fronte inſuper omnia animi ſenſa obtendunt, oculis & uultu quicquid commodũ eſt ementiuntur, apud populum quidem, qui hebetioribus oculis introſpicere per faciem uultuoſam non poteſt, tectorióque hiſtrionico omnia aſſi- *Pſeudocatones.*
C mulantem. Hi ſunt qui ex inſidiis uulnificè feriunt, iaculis etiam uenenatis reipublicæ uitalia conſauciantes. Horum nec ictus inopinati prouideri, nec uulnera cæca ſanari poſſunt. Hi ſunt denique qui ad prima ſubſellia nõ euadere, ſed erepere, atque arduum quodque inceptum, non corona aut operibus expugnare, ſed cuniculis artéque ſinonia ſolent: uulpina pelle peruincẽtes, id quod Herculibus leonino tergore amictis etiam deſperandum eſſet. Proinde magna operæ precia facere, mererique uidebuntur aures & oculi Principis, ſi ut iam fieri cœptum eſt (tametſi una aut altera hirundo uer nõ facit, ut dicitur) ab huiuſmodi perſonatorum hominum impoſturis cauerint,
D qui (ut eſt uicinia quædam uirtutum ac uitiorum) aut ſeueritatem ſuperciliosa fronte, aut charitatem immodica comitate, aut clementiam ambitioſa placabilitate, aut quoduis aliud præſtantis animi ornamentum exquiſito lenocinio ementiri didicerunt. Hactenus animi cauſa ineptire nobis licuerit, & planè ἀκαιρολογεῖν.

Ex.l. Cum duobus. §. Si in coeunda, eodem tit.

Aut agrum pollicitatori damus.) Legendum puto, agrum colendum licitatori damus, id eſt colono partiario plurimo omnium licitanti. Sic enim fieri ſolet, ut hanc mẽdam ex compendio ſcribendi inoleuiſſe credam, dua-
E bus dictionibus in unã coagmentatis, hoc modo, agrum col.licitatori. Fuiſſe autem morem per notas ſcribendi in iure ciuili, ſatis ex Valerio Probo conſtat. Accurſius autem facile deceptus eſt, propter uerbũ pollicitus eſt, quod præcedit. Pactum eſt (inquit Vlpianus) duorum conſenſus atque conuentio: pollicitatio uerò offerẽtis ſolius promiſſum. quo modo accipitur per totum titulum, De pollicitationibus. Plinius ad Traianum in libris integris, Huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur, ut baſilicæ circa,

Haloãder pollicitori. Antonius Auguſtinus, politori: idque ex Pandect. Florent.

L. Pactum ff. De pollicitationibus.

Lib. 10. epiſtola 39.

ut porticus ſupra caueã.De iis uerò quæ in contractibus promittuntur, pol- F
licitationem dici,uel promiſſorem pollicitatorem uocari, nuſquam lectum
eſt,licet polliceri uerbum ad omnia promiſcuum ſit.Adde quod cum dixe-
rit,ueluti ſi pecus paſcendum,debuit ſubiungi agrum colendum.Nos tamẽ
æſtimandum relinquimus,ne in re non comperta audacius iuſto periclite-
mur. Verùm ex eo quod ſequitur, Precium enim operæ artis eſt ualemen-
tum,uel uelamentum potius:ſenſus mea quidem ſententia elici uix poteſt,
qui quidem congruus ſit elegantiæ Vlpianæ, niſi quis hunc ſenſum eſſe pu-
tarit,operæprecium enim artis eſt uelamẽtum, pro eo quod eſt magni æſti-
mandum eſt,& magni pendendum.Liuius in pręfatione operis,Facturús ne G
operæprecium ſim, ſi à primordio urbis res populi Rom. perſcripſero, nec
Operæprecium. ſatis ſcio,nec ſi ſciam,dicere auſim. Operæpreciũ dixit pro re in primis cen-
Decad.4.li.1. ſenda,& magni facienda. Idem alibi, Ibi dies aliquot oppugnanda urbe ne-
quicquam abſumpti:& quia uix operæprecium erat,abſceſſere.id eſt uix tãti
Decad.3.li.8. fuiſſet urbs capta,ut tempus tãdiu tereretur.Et alibi,Fraus fidem in paruis ſi-
bi præſtruit,ut cum operæprecium ſit, cum mercede magna fallat. id eſt, ut
uulgò dicimus,cum res tanti ſit.quod etiam Latinè dici poteſt, cum tãti eſſe
Decad 3 li.7 cœperit periclitari.Et rurſus, Quales igitur experiundo cognouerit, perinde
eorum operęprecium faciat.id eſt tanti eorum operam atque induſtriam æ- H
Decad.3.li.1. ſtimet.Idem,Tempus eſt opulenta uos ac ditia ſtipendia facere,& magna o-
in oratione Annibalis ad milites. peræprecia mereri,id eſt magna præmia militiæ. Cicero pro Roſcio. Si nihil
in iſta pugna Roſcij quod operæprecium eſſet, fecerant: quam ob cauſam à
Chryſogono tantis præmiis donabantur? id eſt nihil quod ualeret, ut uul-
gus loquitur.In exemplis autem ſupradictis uarios in uſus hoc uerbum ac-
cipitur.A Grecis πάρεργόν τι ποιῶν dicitur:id eſt τὸ ἐν προτιμήσει παντὸς ἄλλου ἔργου:id eſt
quod omni operi,omni rei præuertendum eſt.Syneſius,ὅτι καλῶς οἶδα οὐ πάρεργον
τι ποιήσειν εἰς τὸ φιλόπατρι, Quoniam operæprecium quoddam facturus tibi ui-
deris ad patriæ charitatem pertinens.Ariſtoteles. ὡς οὐκ πάρεργου ὄντος:id eſt tan- I
quam nullum ſit operæprecium,tanquam infructuoſum ſit. Dicitur autem
operæprecium,& precium operæ,ut ueriſimile & ſimile ueri, & per tmeſin
precium enim operæ,qua figura Cicero & Gellius frequenter utuntur. Ve-
Velamẽtum. lamentum autem ornamentum ſignificat & prætextum.Curtius libro ſexto,
Nec aut commercio linguæ, aut ſupplicum uelamentis inhiberi crudelitas
Lib.19. poteſt:de ſacerdotum infulis & inſignibus loquens. Tacitus,Mox uelamen-
Decad.4. ta & infulas pro muris oſtentant.Liuius bel.Macedon.lib.7.Oratores ad Ro-
manos cum infulis,& uelamentis miſerunt,id eſt, σὺν ταῖς ἱκετηρίαις, καὶ στέμμα-
σιν ἔπεμψαν. Velamenta dixit geſtamina ſacra, quibus obuiam euntes uicti K
Satyr 3. uictorum acerbitatem mitigare ſolent urbibus expugnatis. Iuuenalis, Cla-
ri uelamen honoris Sufficiunt tunicæ ſummis Aedilibus albæ. Quòd ſi le-
gas ualementum,ut ſit, Precium enim operæ & artis eſt ualementum : hoc
eſt ἀντάξιος γὰρ ἡ τιμὴ τῆς τε ἐργασίας καὶ τῆς τέχνης, occurrit non eſſe dictionem Lati-
nam ualemẽtum,nec Vlpiano conuenientem.Proinde neutra lectio (ut exi-
ſtimo) omne feret punctum : ſed Accurſius nos admonuit hunc locum ci-
Ex lege,Cum duobus.tit.Pro Socio. tra

A tra præuaricationis crimen præteriri silentio non posse, qui multum in eo æstuasse uidetur post Azonem.

Ex.l.Si fratres.§.Item si in communem, eodem titulo.

Si uicini semipedes inter se cõtulerint, ut ibi congratitium parietem inter se ædificarent.) Congratitius paries quid sit, ne ipse quidem Papinianus huius legis auctor unquam nouit. Cõcratitium autem unius literæ immutatione legendum esse, ex Vitruuio apparebit. Vt enim ille refert, cum iam aucto mirum in modum Romano populo, necesse esse cœpisset in cœnaculis habitari. (Nam antea cum per urbis laxitatem licebat, unius tantùm contignationis erant ædificia) ad altitudines ædificiorum deuentum est, & ædiũ frequentiam. Huiusmodi ædificiis cum lateritij parietes accommodati non essent, ad alterius generis structuras necessariò transitum, id est lapideas, cæmentitias, testaceas: tandémque inopia rerum, angustiáque cogente, ad cratitias deuentum est. Verba autem eius ex secũdo Architecturæ libro adscripsimus, Leges, inquit, publicæ non patiuntur maiores crassitudines quàm sesquipedales constitui loco communi. Cæteri autem parietes, ne spatia angustiora fierent, eadem crassitudine collocantur. Lateritij uerò, nisi diplinthij aut triplinthij fuerint, sesquipedali crassitudine, nõ possunt plus quàm unã sustinere contignationem. In ea autem maiestate urbis, & ciuium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare. Ergo cum recipere non posset area plana tantam multitudinem ad habitandum in urbe, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipsa coëgit deuenire. Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitiis altitudines extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorum ad summas utilitates perficiunt despectationes. Et paulò pòst, Cratitij uerò parietes uelim quidem ne inuenti essent: quantum enim celeritate & loci laxamento prosunt, tãto maiori & communi sunt calamitati, quòd ad incendia (uti faces) sunt parati. Itaque satius esse uidetur, impensa testaceorum in sumptu, quàm compendio cratitiorum esse in periculo. Etiam qui sunt in tectoriis operibus, rimas in iis faciunt arrectariorum & transuersariorum dispositione. Et rursus in septimo, Sin autem in cratitiis tectoria erunt facienda, quibus necesse est etiam in arrectariis & transuersariis rimas fieri, id ut non fiat, hæc erit ratio. Concratitius igitur paries in proposito, paries est cratitius inter duos communis. Verumenimuero, ut uerba Vitruuiana intelligantur, quæ à multis fortasse nõ percipiuntur, aliquid ad explicationem eorum uerborum addendum est: utique postea quàm nos ita huius operis rationem instituisse non semel testati sumus, ut quæcunque aut res, aut uerba ab antiquitate repetenda in ordinem dicendorum incurrerent, ea ut omnia pro ingenij aut memoriæ facultatula attingeremus, ac siqua præterea in ipso scribendi feruore succurrerent, quæ ad ea pertinere uiderentur. non enim uetustatis promptuarium memoriam nostram existimari uolumus. In quibus tamẽ sæpenumero stylum inhibere soleo, ueritus ne scribendi libidini nimium indulgere uidear, aut quasi ieiunam materiam nactus sim, extra rem quam nunc agimus, ab-

[Margin: Cratitius Haloander. — Concratitius. — Cap. 8. — Cap. 3. — Concratitius paries.]

[Margin letters: B, C, D, E]

ſurda ſcribendi diuerticula quærere. Verùm interdum rerum quædam tur- F
ba, aut dici aut perſtringi ſe debere admonentium, ex portu me quaſi quidã
æſtus in altum (ut dicitur) refert. Ibíque me reputantem quàm multa à mul-
tis cognitu digna, pleraque non admodum abſtruſa ignorentur, libido quę-
dam inceſſit uel ea perſequendi quæ ſtomachum mouere fortaſſe faſtidio-
ſis poterũt. Sed quid facerem? publica uice moueor, pudet me noſtræ ſortis,
apud quos ſolos lingua Latina exoleuit. Ille igitur affectus, quem zelum uul-
gò dicimus, qui publicam uicem dolere æquè ac priuatam officioſum ho-
minem cogit, ſinus interdum noſtros implens, per altum uelificari nos per-
pulit. In quo tamen deliciis noſtrorum ſeruiuiſſe mihi uideor. Noui enim G
noui tandem quorundam eorum ſtomachum uſque eò delicatum, ut niſi
repetantur omnia ſæpius, & multipliciter retractentur, quaſíque ſubigãtur,
ut manſos (ut dicitur) cibos & colliquefactos, tanquam infantibus in oſculũ
ingeras, concoquere uix poſſint, ac mox etiam reiiciant. Huiuſmodi delicias
hominum libellis quibuſdam è Græco uerſis expertus ſum. In eis enim σκο-
τεινὸς alter uiſus ſum, neque quicquã profuit legem operis excuſare apud eos
homines, qui omnia una (ut aiunt) pertica metiuntur, quo minus ob libellũ
unum unus & alter criticulorum cenſoria nota ex numero me ſcriptorum
in perpetuum expungerent, qui nec Plinio ipſi, nec Quintiliano, nec Taci- H
to, nec reliquis eiuſdem ætatis parcerent, ſi hac ætate ſcripſiſſent. Eorũ nunc
ſeueritatem reueritus, auctore Ariſtophane uſus ſum, Indoctius dicere inſti-
tui, ut apertius atque explanatius dicerem: quod ille ita Græcè faciẽdum ad-
monuit, ἀμαθέστερον φράζειν καὶ σαφέστερον. Faciendũ igitur mihi putaui, ut quoad
eius fieri poſſet, ad intelligẽtiam omnium deſcenderem, niſi fortè ſicubi per
Lateritij parietes. rerum maieſtatem hoc mihi non licuit. Lateritij igitur parietes Vitruuio
dicuntur, qui ex crudo latere fiebãt, cuiuſmodi parietum ruinas Romæ du-
Later & teſta. dum uidimus ſilicis duritia. Lateres autem ex terra albida fiebant & creto-
ſa, ſiue etiam rubrica, aut maſculo ſabulone, diúque eos ſicceſcere ſinebant, I
Lib. 2. cap. 3. ut docet Vitruuius: Itaque utiliores erunt (ut inquit) ſi ante bienniũ fuerint
Teſtaceus. ducti: nam antè non poſſunt penitus ſicceſcere. Teſtacea autem ſtructura
Laterculus coctilis. ex latere cocto fit: quem Curtius laterculum coctilem appellat, quali hodie
Gallia etiam utitur ad caminos & fumi emiſſaria, & farcturas ædificiorum
Lib. 5. de muris Babylonijs uerba faciẽs. inter pilas lapideas, & inter eas eductiones aut lapideas aut materiarias, quæ
oſſa ædificiorum ab architectis appellantur. Diplinthij & triplinthij parie-
Diplinthij parietes. tes dicuntur à duplici & triplici ordine laterũ, qui Græcè plinthi uocantur.
Cæmenta. Cæmenta ſunt, quæ à lapide quadrato cæſóque differunt, ut alibi diximus.
Cap. 8. Vitruuius libro ſecundo, Incerta uerò cęmenta alia ſuper alia ſedẽtia, inter K
ſe imbricata, nõ ſpecioſam, ſed firmiorem quàm reticulata, præſtaut ſtructu-
Imbricatum. ram. Imbricata appellat inter ſe hærẽtia imbricum modo. Sunt autem im-
Imbrices. brices tegulæ conuolutæ, quales Lugduni uiſuntur. Liuius, Cæmenta non
Decad. 3. li. 1. calce durata erant, ſed interlita luto. Accurſius aliter cenſuit in lege, Qui do-
mum, infrà, Locati. His parietes uillatici fiunt, & ea ſtructura quę incerta uo-
Farcturæ. catur, & uenuſtate caret. Fiunt & iis farcturæ, quibus aut interſtitia pilarũ,
Ex lege, Si fratres. Pro Socio.
aut

A aut caua operum implentur. Vitruuius, Sed nostri celeritati studentes, erecta coria locantes, frontibus seruiunt, & in medio farciunt fartis separatim cum materia cæmentis. Itaq; tres suscitantur in ea structura crustę, duæ frontium, & una media farturæ. Græci non ita, sed plana collocantes, & longitudines coriorum alternis coagmentis in crassitudinem instruentes, nō media farciunt, sed è suis frontatis perpetuum, & in unam crassitudinem parietem consolidant. Præterea interponunt singulos perpetua crassitudine utraque parte frontatos, quos diatoros appellant, qui maxime religando confirmant parietum soliditatem. Hactenus Vitruuius. Coria sunt in architectu- *Lib. 2. cap. 8.* *Coria.*
B ra singuli ductus structuræ, qui uno tenore ducūtur, aut in altitudinem, aut in crassitudinem, assidentias nostri artifices uocant, id est assietas, Lapides utraque parte frontati, sunt qui utraque parte parietis faciem certam ostendunt, ex quibus fiunt quæ uulgò catenæ & crura dicūtur, quibus totius operis firmitas constat: quæ eam rationem in ædificio habent, quam ossa in homine. Græcè Diatori dicuntur, quasi perpetua soliditate utrinque extantes: uel ut in quibusdā exemplaribus legitur, diatoni, id est ab una parietis parte ad aliam pertinentes, pertendentésque. Artifices ob hoc perpennas appellāt, qua perpetuo lapide constāres, id est solido. Contignationes uulgò estagia *Frontati lapides.* *Contignatio.*
C dicuntur: quarum supremæ aut etiam superiores, cœnacula dicuntur. στέγαι Græcè uocantur: unde τρίστεγον in Actis apostolorum pro tertiæ contignationis cœnaculo. Et πύργος δεκάστεγος apud Strabonem, pro turri decem contignationum. Plana autem area dicitur, quæ plano pede instituitur, & ad planā terram, ut lingua nostra dicam. Quæ sic dicitur ad differentiam hypogeorum, contignationum, concamerationum, palationum. Hypogeorum appellatio complectitur cellas uinarias, carnarias, olearias, penuarias, prōptuarias. Concamerationes sunt, quæ arcuato opere constant. Vitruuius libro sexto, Aedificia quæ plano pede instituuntur, si fundamenta eorū facta fue- *Tristegon.* *Plana area.* *Hypogea.* *Concamerationes.* *Cap. ult.*
D rint, ita ut in prioribus libris de muro & theatris à nobis est expositum, ad uetustatem ea erunt sine dubitatione firma: Sin autem hypogea concamerationésque instituentur, fundationes eorum fieri debent crassiores, quàm quæ in superioribus ædificiis structuræ sunt futuræ. Palatio id fundamenti genus est, quod in aquis, aut in uliginosis, aut congestitiis locis fieri uidemus, à palis qui in terram depanguntur, dictum uocabulum. Idem libro secundo de alno loquens, Itaque quia non nimis habet in corpore humoris, in paludstribus locis infra fundamenta ædificiorum palationibus crebrè fixa, recipiens in se quod minus habet in corpore liquoris, permanet immortalis *Palatio.* *Cap. 9.*
E ad æternitatem, & sustinet immania pondera structuræ. quæ uerba mēdosè uulgò leguntur. Palatio quæ uulgò pilotium dicitur, fistucatio etiam appellatur, à fistuca machina uulgò nota, qua etiam pauitores utuntur, utrinque ansata. hac enim pali magna ui in terram adigūtur. Est & alia fistuca magnæ molis, qua trabalis materies in terram pangitur, aut in alueum fluminis, quę funibus tollitur, & pondere suo remissa alliditur, cuiusmodi Parisiis sæpe uisitur. De hoc genere intelligendum illud Cæsaris in quarto de bel. Gal. Hæc *Fistucatio.* *Fistuca.*

cum machinationibus immissa in flumen defixerat, fistucísque adegerat. De F
Cap 1. secundo illud Vitruuianum in septimo, Si plano pede erit ruderandũ, quæratur solum si sit perpetuò solidum, & ita exæquetur, & inducatur cum statumine rudus: Sin autem omnis aut ex parte congestitius locus fuerit, fistu-
Cap.25. cationibus cum magna cura solidetur. Vtitur & Plinius libro tricesimosex-
Festuca. to. Quidam festucam & festucare legunt per e. Leo Albertus, qui de ædifica-
Coaxatio. toria scripsit, non fistucam, sed figisticam legit apud Cæsarem. Coaxatio autem opus est axibus constans. Axes enim transuersis tignis impositi cõtignationum sola fulciunt. ex eo autem opere intertignia constant, quod genus apud nos non est usitatum, sed alibi fortasse dicetur. Verùm huiusmodi pa- G
Intergerinus paries. ries quem Papinianus concratitium appellat, Latinè propriè intergerinus appellatur, qui à uicinis cõstructus ueluti intergerit, id est communiter gerendo est. Vulgus medianum appellat, cum medianus Latinè aliter accipia-
Cap.14.in fine. tur, ut antea diximus. Plinius libro tricesimoquinto, de ædificiis Græcorum lateritiis loquens, Romæ, inquit, non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm unam contignationem tolerat: cautúmque est ne cõmunis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur. Festus, Intergerini parietes dicuntur, qui inter confines struuntur, & quasi intergerunt. Cratitius
Arrectarij & transuersarij. uerò dicitur ab asseribus, qui arrecti transuersique in modũ cratis texuntur, H quos Vitruuius arrectarios transuersariósque appellat.

Ex. l. Actione. §. Morte, eodem titulo.

Item dolus & culpa in eo quod ex antegesto pẽdet, tam ab hærede quàm hæredi præstandum est.) Si pręstandum legas, dolum & culpam quoque necesse est ut legas, constructione Græca. Virgilius lib. 11. Aeneid. Alia arma La-
Decad.4.lib. 7. tini Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petẽdum est. Liuius, Itaque bellum cum haud dubiis hostibus gerendum, perdomandúmque feroces animos esse. Cicero ad Atticum lib. 14. Iterandum eadem ista mihi, ἀλλ' ὕστερον ταῦτα ποιητέον. Quod Seruius adnotauit. Si dolus & culpa legatur, præstanda sunt I
Deca.4 li.1. legendũ erit, schemate tam Latinis quàm Græcis usitato. Liuius, Magna res
Deca.4.li.5. in principio statim belli, Chalcis & Euripus adempta Regi forẽt. Idem, Formiis portam, murúmque de cœlo tacta nunciabatur.

Ex. l. prima, De contrahenda emptione.

Sabinus Homero teste utitur.) Locus est ex septimo Iliados circa finem.

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέσταθεν οἶνον ἄγουσαι,
ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσιν, K
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσι.

Affuit ex Lemno ratibus tunc copia uini,
Cæsarie insignes redimunt hinc uina Pelasgi:
Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera: bubus
Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipsos
Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

Plinius

A Plinius libro tricesimotertio. Vtinam posset è uita in totum abdicari Aurũ, Cap. 1.
sacra fames, ut celeberrimi auctores dixere, proscissum conuiciis ab optimis quibusque, & ad perniciem uitæ repertum. Quãtum feliciore æuo cum res ipsæ permutabãtur inter se, sicut Troianis temporibus factitatum Homerò credi conuenit. Ita enim, ut opinor, commercia uictus gratia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro, captiuísque rebus emptitasse tradit. Quanquam & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut cẽtum boum arma aurea permutasse Glauçũ diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ. Ha-
B ctenus Plinius. Locus autem cantatissimæ illius permutationis, cuius meminit Plinius, apud Homerum legitur libro sexto Iliados his uerbis,

ἔνθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεὺς,
ὃς πρὸς τυδεΐδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

I uppiter eripuit mirè hic præcordia Glauco,
Qui cum Tydide demens crepitantia mutat
A rma, subæratis auro uisenda corusco.

Est autẽ huiusmodi historia, Diomedes Græcus, & Glaucus Troianus cum
C in medio pugnæ feruore inter se obuiam facti essent, uterque magna sui fiducia fretus, in eóque iam essent, ut manu cõserturi uiderentur, inuicem (ut fit) sciscitãtes alter alterius genus & patriam, amicitiam tandem hospitiúmque auitum agnouerunt: quo facto cum pugnare nollent, atque ideo diuersi abire cœpissent, ibi Diomedes Glaucum ita alloqui cœpit,

τεύχεα δ' ἀλλήλοις ἐπαμείψομεν, ὄφρα καὶ οἵδε
γνῶσιν ὅτι ξεῖνοι πατρώϊοι εὐχόμεθ' εἶν.

Heus tu (inquit) quin arma inuicem commutamus, ut omnibus his innotescat paternum auitúmq; hospitium nobiscum intercedere? Quo dicto con
D festim ex equis desilientibus illis, & mutuis complexibus accepta datáque fide, in tantam amentiam Glaucus Ioue mentem eripiente prolapsus est, ut arma aurea ac centum bobus æstimata, æreis armis nouémque bobus æstimatis continuo commutaret. Huius autem permutationis meminit Iusti- Permutatio Diomedis & Glauci.
nianus in procœmio Pandectarum his uerbis, Quia uestris temporibus talis legum inuenta est permutatio, qualem apud Homerum patrem omnis uirtutis, Glaucus & Diomedes inter se faciunt, dissimilia permutantes,

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Id est, aurea æreis: centenaria nouenariis. sic enim Græcè in Pandectis arche-
E typis legitur. Quo in loco operæprecium est legere Accursij hominis diuinaculi fanaticum deliramẽtum, cuius inscitia locus ille pulcherrimus iam diu obsoleuit. Gellius libro secundo de Græcarum & Latinarum comœdia- Cap. 23.
rum comparatione loquens, Sed enim (inquit) postquam in manus Menander uenit, à principio statim (dij boni) quantum stupere atque frigere, quantúmque * mutare à Menandro Cæcilius uisus est? Diomedis hercle arma & * nutare
Glauci non dispari magis precio æstimata sunt. Ad hoc alludens Cicero ad

Epistola 1. Atticum libro sexto ita inquit, Habes ad omnia, non ut postulasti χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondimus. Pomponius enim Atticus, ut coniicere licet, scripserat his uerbis aut huiusmodi Ciceroni, Vide ut pro epistola ista quam ad te scripsi, non magnopere commemoranda, aliam scribas mihi, sed tam bonam, tam uenustã, ut uidear ego æreas literas aureis permutasse. Propterea Cicero respondet, ad omnia se ita respondisse, ut paria cum Attico fecisse se putaret, non meliora scripsisse. Plutarchus in Theseo, Nummũ prætereа statuit, bouémque in eo incidit, uel ob Marathonium taurum, uel ob Minois ducẽ, uel quòd ad agriculturã ciues prouocare uellet. Ab eo (inquit) nummo dicitur hecatombœon, quod est centum boum, & decabœon decẽ boum nomen traxisse. Pollux etiam libro nono auctor est bouẽ genus nũmi fuisse Atheniensibus, à bouis forma sic dictum, quæ in eo sculpta erat, ex quo Homerum hecatombœon enneabœónque dixisse. Quod igitur in Institutionibus Iustiniani eodem in titulo dicitur, Proculum aliis Homericis uersibus nixum, opinionis eius auctorem fuisse, quæ uenditionem à permutatione distingueret, de iis uersibus intelligi puto, cuius hic extremus, Chrysea chalceiis, hecatombœa enneabœis. Bos enim, quod uerbum est Græcum, nummum aliquando significat, unde prouerbium natum, βοῦς ἐπὶ γλώττης, id est, bos super linguam: quod de iis dicebatur, auctore Suda, qui loqui liberè non audebant, mulctæ metu deterriti, quam luere eos oportebat, qui paulo licentius loquerentur. Apud Pollucem legitur βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ βέβηκεν, id est bos linguæ insidet, de iis (inquit) dictum, qui precio silẽtium uenale habuissent. Eôdem pertinet illud, quod in Demosthenem Athenis exclamatum est. Demosthenes enim pecunia à Milesiis corruptus, cum postridie à concione flagitaretur ut in eos orationem haberet, excusauit synanchen, cum in cõcionem obuoluta ceruice prodiisset. Vnus autem ex turba suspicatus id quod erat, exclamauit nõ synanchen eum pati, sed argyranchen, quasi dicas argentanginam: quibus uerbis significauit silentium Demosthenis pecunia à Milesiis redemptum. Synanche Latinè angina dicitur: morbus est fauces præcludens ac strangulans, unde nomen utraque lingua accepit. Ab ignaris medicis non synancha, sed squinantia dicitur, simili errore atque epilensia pro epilepsia, & sciarica pro ischiade, uel ischiaco dolore, qui & ischiadicus dicitur, & scotonia pro scoromate, id est uertigine, & huiusmodi alia permulta, quæ iam tamen apud nos nisi ab ignarissimis non ignorantur, propter linguæ Græcæ cognitionem, quam artis professores apud nos assecuti sunt. Verùm quod in principio huius legis dicitur, Eáq; materia forma publica percussa, usum dominiúmque non tam ex substantia præbet, quàm ex qualitate: hoc quo modo intelligi debeat, ex Aristotele apparebit libro quinto Ethicorum. De iure enim commerciario loquens, quod ipse allacticon appellat, in hanc propemodum sententiam inquit, Enimuero omnia quæ in commercium cadunt, comparabilia quodammodo esse oportet. quam ob causam nomisma in usum uenit, fitque quodammodo mediũ: omnia enim metitur, & exuperantiam & defectum: ut (uerbi gratia) quot tandem calcei

Lib. 3. De emptione & uenditione.

Bos.

Prouerbium.

Synanche.

Medicinæ uocabula repo-sita.

Haloá. qualitate.

Cap. 5.

F G H I K

Ex lege prima, De contrahenda emptione. æquare

A æquare aut domum aut cibaria possint. Proinde ut est structor ad sutorem, totidem calcei sunt ad domum, aut ad cibaria. Alioquin nec commercium, nec communio erit. Commercium porrò non erit, nisi æqua quadantenus hæc sint. Vnum itaque esse oportet, quo hæc omnia metiri possimus. Id autem est reapse quidem indigentia, quæ continet omnia. Quippe si nulla re homines indigeant, aut si non eodem modo, aut iam commercium nõ erit, aut certè non idem. Idcirco ueluti succidaneum quiddam pro indigentia subiit hominum instituto, numus, indéque nomen habet, à nomo id est lege dictus. lege siquidem nõ natura numus est: ideóque in nobis situm est, an *Numus.*
B mutare numum, an abrogare uelimus. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι ὧν ἐστὶν ἀλλαγὴ, ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον. πάντα γὰρ μετρεῖ. Et paulo inferius, δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι. τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει. εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας, τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην, καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί. Hic locus poscere uidetur omnino, ut uideamus quantum ualeat auctoritas poëtica. Accur- *Auctoritas poëtica quãtum ualeat.*
sius igitur in eodem Institutionum loco: Nota argumentum (inquit) quòd auctoritates philosophorum & poëtarum sunt in causis allegandæ, quanquam interdum redarguantur, ut hîc. Hoc dictum Accursianum, quod ad
C poëtas attinet, falsum uidetur. non enim redarguitur illic dictum Homeri, sed Iurisconsulti unius dictum alia Homeri auctoritate reprehenditur. Sed hoc mox uidero. Quod uerò ad philosophos pertinet, etiam inscitissimum: siquidem iuris scientia, ut alibi diximus, pars est ciuilis scientiæ, quæ rursus ipsa pars est moralis scientiæ. Porrò moralis scientia, tertia pars est philoso- *Philosophia.*
phiæ, etiam cum philosophia angustissimis finibus circunscribitur. Latius enim patet philosophia, cum pedissequis suis comitata orbem illum doctrinarum complectitur, qui encyclopædia dicitur, ut alibi uidimus. Sed hoc *Encyclopædia.*
Accursio inauditum, qui nullam partem philosophię præter hanc iuris atti-
D git. Nunc ad poëtas ueniendum. Quintilianus igitur libro 12. In primis uerò *Cap. 4.*
(inquit) abundare debet orator exemplorũ copia, tùm ueterum, tum etiam nouorum: adeò ut non ea modò quæ conscripta sunt historiis, aut sermonibus, uelut per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat nosse: uerùm ne ea quidem, quæ sunt à clarioribus poëtis ficta, negligere. Nam illa quidẽ priora, aut testimoniorum, aut etiam iudicatorum obtinẽt locum. Sed hæc quoque aut uetustatis fide tuta sunt, aut ab hominibus magnis præceptorũ loco ficta creduntur. Sciat ergo quàm plurima. Vnde etiam senibus auctoritas maior est, quòd plura nosse & uidisse credũtur: quod Homerus frequẽ-
E tissimè testatur. Idem libro quinto, de auctoritate loquens, Nam illa septem *Cap. 11.*
præcepta sapientum, nónne quasdam uitæ leges existimamus? Si causam ueneficij dicat adultera, nõ Marci Catonis iudicio damnata uideatur, qui nullam adulteram nõ eandem esse ueneficam dixit? Iam sentẽtiis quidẽ poëtarum non orationes modò sunt refertæ, sed libri etiam philosophorum: qui quanquam inferiora omnia præceptis suis ac literis credunt, repetere tamen auctoritatẽ à plurimis uersibus non fastidierunt. Neque est ignobile exem-

plum,Megareos ab Athenienſibus, cum de Salamine contenderent, uictos F
Homeri auctoritas. Homeri uerſu, qui tamen ipſe non in omni editione reperitur, ſignificans Aiacem naues ſuas Athenienſibus iunxiſſe. Hactenus Quintilianus. Interptes uetò Demoſthenis in ea oratione quæ de falſa legatione inſcribitur, id eſt περὶ παραπρεσβείας, Contendentibus(inquit) Athenienſibus cum Megareis de Salamine inſula, Solon Atheniẽſis Homericis uerſibus cauſam ſuam iudicibus approbaſſe dicitur,uerſum commentitium Homericis uerſibus intercalando.Cum enim Homerus dixiſſet, αἴας δ' ἐκ σαλαμῖνος ἄγε δύο καὶ δέκα νῆας, id eſt ut Lapus ex Plutarcho uettit, Bis ſenis Salamine Aiax cum nauibus ibat,addidit Solon hunc uerſum, G

στῆσε δ' ἄγων ἵν' ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

Cectopidûm quo caſtta loco poſuere phalanges.

Hoc modo docuit Salamina omni memoria Atheniẽſium fuiſſe, ſicque diſceptatoribus Lacedæmoniis Salamina Megareis abiudicata, auctore etiam Plutarcho, qui eius hiſtotiæ in Solone meminit. Et eſt quiſquam qui poſt tanta teſtimonia,poëtarum auctoritatem in iudiciis nihil ad rem pertinere contendat,uel Accurſio iudice?Quid?num in dubium fortè uenit,utra præualere debeat auctoritas? Quintiliani, qui in foro & Senatu Romano,id eſt in Iutiſconſultorum ſeminario, Conſulatis etiam uerſatus eſt: an Accurſij? H hominis ut minimè mali, ita qui nec poëtas unquam, nec oratores legerit, ne Latinos quidem ullos auctores præter hos Iuriſconſultos, quorum elegãtiam ac doctrinam permultis luculẽtiſque ueſtigiis ignorantiæ ſuæ impreſſit:quæ ſagaciſſimè perſecuta Iuriſpetitorum cohors quingenatia,iiſdem erroribus aliis atque aliis ætatibus ſubſcribens, trecentis citcitet annis ad extremum indignitatis perduxiſſe rem uidetur.Faciunt ſanè quidam iuris ſtudioſorum imptobitate ſua,ut dum omnia uitæ inſtituta præ ſua ſorte deſpiciunt,aliorum ſilentium rumpant,& ſtylum etiam ultta modum laceſſant.
In humanitatis oblocutores. Itaque inuitus facio, ut identidem in iſtos humanitatis obtrectatores infeſto ſtylo me conuertam. Non enim alioquin id magnopere mea tefert,qui nec poëticam nec oratoriam profiteti, nec ullam omnino humanitatis partem,aut uelim, aut poſſim. Verùm utriuſque ſtudio delectari me non inficior,quo nomine ſæpe malè me ab nonnullis audiſſe cõmemini. Agedum I
De Homero doctorũ ſententiæ. uideamus de Hometo,quid proceres ſcriptorum cẽſuerint,ut ſtomachum tantiſper hiſce hominibus moueamus.Iuuat etiam paucis in illos deſtomachari,qui patiẽtia literatorum iritati,in literatum delicias petulantiſſimè debacchati ſunt: ſic ſe quammaximum dolorem nobis inurere exiſtimantes.
Non perinde procul à fine. Iamprimum igitur Ciceto in quinta Tuſcul.Traditum eſt(inquit)Homerũ cæcum fuiſſe:at eius picturam,non poëſim uidemus.quæ regio,quę ora,qui locus Græciæ,quæ ſpecies formæ, quæ pugna,quæ acies, quod remigiũ,qui motus hominum,qui ferarum non ita expictus eſt,ut quæ ipſe non uiderit, K
Plutarchi opus. nos ut uideremus,effecerit?Plutarchus in eo libro quẽ de Homero compo- *Politianus.* ſuit,qui liber nondum Latinus ex profeſſo factus eſt, licet Politianus,uir ille quidem excellentis doctrinæ, ſed animi non ſatis ingenui,ex eo libro re-

Ex lege prima,De contrahenda emptione. rum

A rum ſummas ad uerbum tranſcribens, quaſique flores præcerpens, non erubuit id opus pro ſuo edere, in quo nullam præterquam tranſcribendi ac uertendi operam nauauerat. In eo igitur libro Plutarchus ad hunc propè modum inquit, Duas autem Homerus poëſeis reliquit, Iliadē & Odyſſeam, ab Ariſtarcho grammatico in numerum librorum diuiſas, utranque ſecundū Alphabeti Græci numerum & ordinem. In Iliade bellum Iliacū ſcripſit, & res ad Ilium geſtas à Græcis Barbaríſque propter Helenæ raptum: in primis tamen conſectatus edita in eo bello ab Achille ſtrenuitatis ac fortitudinis exempla. Odyſſea Vlyſſis reditum in patriam complexus eſt, uariis mæādris *Homeri poëſes.*
B errorum implicitum, uímque etiam mentis, atque cōſilij præſtantiſſimi ſolertiam, quibus Vlyſſes errorum difficultates ſuperauit, inimicóſque homines ſibi ſuíſque ſtruentes inſidias, ex ſententia animi ſui ad extremum ultus eſt. Proinde(inquit)Homerus uniuerſo opere ambas hominis partes cōplexus eſt: quippe qui in Iliade uim fortitudinémque corporis perſecutus, animi præſtantiſſimi ſpecimen in Odyſſea exhibuit. Et eodem libro circa finē, Cæterum(inquit)perquàm ſcitū eſt illud, quod à quodam dictum eſt olim, Poëticam, picturam eſſe loquentem: picturam uerò, poëticam ſilentem. Ecquis eſt igitur, qui aut prius aut amplius Homero, uel ſententiarū ſenſuúm- *Homeri præſtantia.*
C que conceptu, uel uerborum in carmine delectu, deos, homines, loca, actiones uarias ac multiplices excoluerit? Hic eſt enim unus qui uerborum materie omnifaria animalia effinxerit: præſertim ſtrenuiſſima quæque, leones, pardos, apros: quorum impetus animæ affectúſque ueluti deformans, humaníſque rebus accommodè componens, utraſque proprietates expreſſit. Καὶ γάρ εἶπέ τις τῶν σοφῶν ὅτι ἐστὶν ἡ ποιητικὴ ζωγραφία λαλοῦσα, ἡ δὲ ζωγραφία ποιητικὴ σιωπῶσα. Τίς οὖν πρῶτος ἢ τίς μᾶλλον Ὁμήρου, τῇ φαντασίᾳ τῶν νοημάτων, ἢ τῇ εὐφωνίᾳ τῶν ἐπῶν ἐκόσμησε θεοὺς, ἀνθρώπους, τόπους, πράξεις ποικίλας; ἀνέπλασε δὲ τῇ ὕλῃ τῶν λόγων καὶ ζῶα παντοῖα, καὶ μάλιστα τὰ ἀλκιμώτατα, λέοντας, σῦας, παρδάλας, ὧν τὰς ἐφορμὰς καὶ διαθέσεις ὑπο-
D γράψας, καὶ ἀνθρωπείοις πράγμασι παραβαλὼν, ἔδειξεν ἑκατέρας τὰς οἰκειότητας. De Homero loquens Columella in præfatione ita inquit, Nam neque territus Cicero ceſſerat tonantibus Demoſtheni Platoníque: nec parens eloquētiæ deus ille Mæonius uaſtiſſimis fluminibus facundiæ ſuæ poſteritatis ſtudia reſtinxerat: Deum Mæonium à patria Homerum appellans. De hoc Cicero pro Archia ita inquit, Quàm multos ſcriptores rerum ſuarum magnus ille Alexāder ſecum habuiſſe dicitur? at is tamen cum in Sigeo ad Achillis tumulum aſtitiſſet, O fortunate(inquit)adoleſcens, qui tuæ uirtutis præconem Homerum inueneris. Et uerè. Nam niſi Ilias extitiſſet illa, idem tumulus qui cor- *Non procul à fine.*
E pus eius contexerat, nomen etiam obruiſſet. Quintilianus in decimo, de legendis auctoribus Græcis ac Latinis loquens, Igitur ut Aratus ab Ioue incipiendum putat, ita nos ritè cœpturi ab Homero uidemur. Hic enim, quemadmodum ex Oceano dicit ipſe amnium uim, fontiúmque curſus initium capere, omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit. Hunc nemo in magnis rebus ſublimitate, in paruis proprietate ſuperauit. Et paulò pòſt, Quid? In uerbis, ſententiis, figuris, diſpoſitione totius operis, nónne hu- *Cap. 1.*

mani ingenij modum excessit? ut magni sit uiti, uirtutes eius non æmulatione, quod fieri non potest, sed intellectu sequi. Verùm hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à se reliquit. Hactenus ille. Itaque fremant licet literarum bonarum inimici: immo uerò, si placet, & stomacho & cachinnis disrumpantur: nunquam tamen efficient, ut non hunc Plinius libro secundo naturalis historiæ, literarum principem iure appellasse uideatur, & libro septimo, ingeniorũ fœlicissimum: Magni etiam Alexandri elogio omnis æui memoriæ cõsecratum: & libro decimoseptimo, ingeniorum fontem. Vt non hunc denique Iustinianus legum sanctionúmque genius, omnis uirtutis patentem, in præfatione Pandectarum meritò esse dixerit, eiúsque poëtæ testimonio Iurisconsulti identidem in responsis suis utantur, ut auctoris grauissimi. Hactenus de Homero. De poëtica uerò hoc dici in uniuersum potest, quod Quintilianus libro decimo scribens ex sententia Theophrasti philosophi nobilissimi, A poëtis, inquit, & in rebus spiritus, & in uerbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur. Ecce autem deintegro nugæ, inquiunt isti: quid (malum) nobis cum Homero, aut Mæonio, aut Mantuano? Quid cum dicendi lepôre, cum studiorum amœnitate, cum politioribus literis, cum omni denique carminum numerorúmque ratione? Viderint ista malè feriati homines, qui gratuita ac ieiuna, ingratáque studia consectantur: nobis nullum festiuius acroama esse potest, quàm cum strepitu altercationum forensium aduocati apparitorum uoce uocantur, aut cum ad pomeridianas illas capturas litigatores cõsultorésque constituunt. Et fœnerandum studiis tempus argẽtúmque censemus, non condonandum deperdendúmque: quod mente quidam capti solent facere, à musis infatuati, qui nunquam rem faciunt. Nam quid dissimulo, aut quæ me ad maiora reseruo? cum eousque indignitas creuerit, ut me aliquãdo propinquorum nonnulli, istorũ successu permoti, seuerè simul & amicè admonuerint, ut ab his nugis literarũ, ad frugem bonam palatini quæstus tandem me reciperem, neque hîc ingeniolum qualecunque est, nihil agendo, atque etiam operam ludendo (ut dicitur) à seriis studiis, ac nostris hominibus dignis, diutius distinerem. Respicerem hunc & illum (sordidissimum quẽque mihi, & ad rem attentissimum obiicientes, quasi frugalitatis exemplar.) Non tu te respicis? (aiebant) Non tu te cohibes ab insano isto frugiperdæ philologiæ studio? Quòd si tam Accursij admirator, quàm Ciceronis fuisses, haud dubiè ista assiduitate studij pauculis annis ad frugem bonam euasisses. Cultor enim iuuenum purgatas inserit aures Fruge palatina. Soléntque nunc certatim petere hinc iuuenésque senésque Finem animo certum, miserísq; uiatica canis. Hoc illud est scilicet, homines imperiti, expertésque disciplinarum elegãtiæ, nihil æquum esse censent, nisi quod ipsis placitum est: omnésque insanire putant, qui non secum sentiant. Ecce autem iterum: maius enim certamen restat cum illis, qui cum multorum iudicio in Accursiana doctrina non mediocres esse credantur, suo uerò tam magni sint, ut caput ad fornicem Fabij submittere etiam possint (ut Crassus olim

[Margin notes: Cap.6. — Cap.29. — Cap.5. — Cap.1. — Poëticæ laudes. — Ex Persio, Satyr.5. — Scomma.]

[Right margin letters: F — G — H — I — K]

Ex lege prima, De contrahenda emptione.

orator

A orator de Memmio quodam dixit) nullum Iurisperitum esse posse putant, uel uolunt potius, non eundem Latinitatis contemptorem. Atque ideo in obtrectationem meliorum literarum præcipites acti, nullo delectu auctores omneis Latinos, præter Iurisconsultos antiquos (quos elegantiæ studiosos scribendo fuisse non percipiunt) interdicere suis solent. Quanquam reuera nõ aqua & igni (ut est in prouerbio) pluribus locis uti possimus, quàm oratorum, historicorum, poëtarum auctoritate: ex quorum lectione Latinitatis & eloquentiæ cognitio existit. id quod attestari possunt honestiores facundioresque Iurisperiti & iudices & causidici, quales iam non pauci sunt, qui-

Cic lib. 2. De Orat.

B bus tamen isti qui numero præualent, eadem de causa tanquam transfugis aut deliris infensi sunt, qui ab illa uera germanáque (ut ita dicam) Accursianitate desciuerint. Ex huiusmodi Areopagitarum numero (proh pudor) extiterunt aliquot non pridem Stoicorum simiæ, qui in amplissima curia pro tribunali censuerint poëtas omneis cremandos, poëticámque adeò trans Alpes relegandam, unde inauspicatis auibus eam uenisse superciliosè fremebant: dira etiam iis imprecantes, qui ad nos poëtas & oratores, literásque huiusmodi quasi certam reipublicæ perniciem attulerunt: tragœdias enim mirificas in uenerando illo consessu, non sine assensu excitauerant, arrepta

C occasione ob uecordiam cuiusdã facinorosi perditissimi, qui nescio quid de Ioue, atque aliis poëticis numinibus in dira dementia furoréque somniauerat, homo uix prima literarum elementa edoctus. Quorum sententia (ut fama est) risu paucorum, sed prudentiorum excepta, ac confestim suppressa, memoriæ tamen eximi non potuit. Manauit enim ad populum, tametsi auctores ut arbitror ignorantur, quorum utique temeritate nota turpitudinis amplissimæ curiæ aliquandiu hæsit. Hi tam mihi bene meriti de republica nostra uidentur grauissimi censores, quàm de imperio Romano, atque etiam de genere humano Caius olim Princeps cognomento Caligula,

Sueton. in Caligula cap. 34

D furia faxque orbis terrarum, qui Homeri carmina, ac Liuij Maronísque scripta, Platonísque auctoris Græci, uesania stimulante abolere concupiuit: nec tamen inceptare ausus est: qui etiam Iurisconsultorum superbiam non ferens, deierauit se haud dubiè effecturum, ne quid præter æquum bonúmque respondere illi possent. Hi autem quanquam in nulla aut iuris aut auctoritatis arce, pręsidium oppugnandis Latinis scriptoribus constituere possunt: meliora tamen iura, superioráque interdum simulatione circunueniunt. Diximus superius iudicio multorum in Accursiana ipsos, scientia dicam, an inscitia? (quæ tamen sæpe homines in cœlum effert) non mediocres

E esse. Exemplum certè priscæ iuris prudentiæ, Iurisconsultorum decus, columen denique reipub. dices te intueri, si incedentes uideris, non etiam si homines excusseris. Ita fit ut in istis, quæ populari trutina examinantur, omnes ferme tribus ferant (ut dicitur) id est ut omnium ciuium iudicio de literis aut antiquandis aut probandis hi sentire rectissimè, suóque iure uideantur. Augustus Cæsar primus Romanorum Princeps, ac de iure ciuili optimè meritus, ut etiam ex multis elogiis Iuriscõsultorum apparet, Homeri Man-

tuani poësim ciuilis iuris auctoritate antiquiorem habuit, id quod testantur F
notissima eius carmina,

S ed legum seruanda fides: suprema uoluntas
Q uod mandat fierique iubet, parêre necesse est.
F rangatur potius legum ueneranda potestas,
Q uàm tot congestos noctésque diésque labores
H auserit una dies.

Eant igitur ignorantiæ patroni, frontem perfricent, & se plus uidisse quàm Augustum dicant, Principem utraque lingua non mediocriter doctum, sapiẽtia singulari præditum: sub cuius imperio lux etiam æterna humano ge- G
neri affulsit. Vereor mediusfidius ne plura dicam in homines infantissimos, aut uehementius fortè contendam, quàm modestis hominibus audire uel uacet, uel libeat. Proinde suscepti patrocinij fidem exoluisse mihi uideor, quod iure meo quodammodo suscepisse me puto. Melius uerò hâc causam egerint, qui poëticam & oratoriam, & huiusmodi facultates profitẽtur: immo uerò congruentius literis periclitantibus Iurisperitorũ quidam patrocinabuntur, qui probæ doctrinæ non expertes sunt, & reuerẽtes. Rem ego abũdè (ut arbitror) exposui, illi argumenta explicabunt, & iudices in consilium commodius missuri sunt. Qua uerò de re agitur, operæprecium est interim H
meminisse: id est autem huiusmodi, Num iuri æquitatique consentaneum sit, num bonis moribus conueniat, num ex usu, aut è dignitate reipublicæ, num in rem famámque huius regni esse uideatur, homines (ut parcissimè dicam) Priscianomastigas, id est tertio quoque uerbo (ut est in prouerbio uulgi) Priscianum per Latini sermonis inscitiam cędentes, censuram omnis generis literarum agitare, poëtarúmque Aristarchos oratorúmque fieri, atque inusitata non modò inclementia, sed etiam dementia à caluo ad caluũ, Græcos Latinos, bonos malos, recentes antiquos, omnísque memoriæ, omnis generis, omnis meriti, eadem nota ex numeris aut albo legendorum expunge- I
De literis Græcis. re? Neque uerò me præterit quid isti de Græcarum literarum studiosis loquitari soliti sint, ignorantes id quod Liuius libro nono ab urbe cond. tradidit, morẽ suo tempore fuisse, ut Romani pueri literis Græcis erudirentur. Quod etiam Quintilianus ab infantia fieri debere contendit. Ignorãtes Romanos philosophiam, atq; omnes ingenuas artes à Græcis habuisse, in queis & decem legum tabulas, ut fassus est Cicero in secundo de Finibus, ipse quidem minimè inter Græcos popularis, utpote qui Græcis omnia derogare soleat, quíque uideri uoluerit (id quod erat) facultatem dicendi, atque omnes orationis lepóres à Græcis hausisse, quasíque clauam Herculi, sic Græcorum na- K
tioni decus eloquentiæ detraxisse. Non animaduertentes illa uerba eiusdem ad filium in præfatione librorum de Officiis, Tamen ut ipse ad meam utilitatem semper cum Græcis Latina coniunxi, neque id in philosophia solùm, sed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, ut par sis in utriusque orationis facultate. Audiãt igitur M. Catonem Censorium, Senatorem omnibus numeris ciuilis facultatis cõsummatissimum, ita apud

Ex lege prima, De contrahenda emptione. Ciceronem

A Ciceronem dicentem in Catone Maiore, Græcas Literas ſenex didici: quas
quidem ſic auidè arripui, quaſi diuturnam ſitim explere cupiens: ut ea ipſa
mihi nota eſſent,quibus me nũc exemplis uti uidetis.Diſcant nunc denique
linguam Latinam linguæ Græcæ imitatricem eſſe,quaſiq́ue quandam Græcorum linguæ ſimiam,ac ſine Græcæ linguæ cognitione Latinam mancam
atque debilem eſſe: quod nemo doctiorum diffitebitur. Niſi uerò credimus
ducenta Pandectarum loca ſine eius cognitione ſatis intelligi poſſe: aut niſi
inficias ibimus,totum penè titulum De excuſationibus, à iuris auctoribus
Græcè ſcriptum fuiſſe, ſicque à Tribuniano relictum: quod ipſum facile eſt
B cernere ex genere ſtyli, qui ſordidus & obſcurus uidetur cum ſtylo Iuriſcõſultorum compoſitus,nec ex Græco traductus, ſed extortus utriuſq; linguæ
ignorãtia,quomodo & in multis aliis locis Pandectarum. Sed quid cum iis
hominibus agas, qui ne audierunt quidem,quid gallus gallinaceus in lege
Pompeia,à gallo ſemiuiro differat?aut quid ius Prætorium à iure Apitiano?
Nónne concedas interdum ut excuſatione ſummæ ignorantiæ,ſummæ improbitatis odium deprecentur? Proinde libenter eos poſtremum nũc (ut dixi)allocututus admonuerim, ſi paucorum annorũ ſtudio literatiſſimos eſſe
ſe uulgò perſuaſerunt,in uno tantum genere literatum occupati, gaudeant
C in ſinu(ut dicitur)& glorioſè ac ſuperbè,atq; etiam contumelioſè loqui deſinant.Iamiam enim futurum eſt(ut auguror)ut quod adhuc pauci perſpexerunt,omnibus luculento quorundam rubore innoteſcat: fiéntque fortaſſe nonnulli aſini inter ſimias,qui nunc ferocia ſubnixi inciuiliter incedunt.
Res ipſa iam clamitat,omnia fora palatiáque perſonant:diu fallere imponeréque populo non poſſunt.Omnibus palàm fiet, altiſſimam illam & uaſtam
multorum ſcientiam,multo minus operis quàm oſtentationis habere. Vtar
hîc exemplo (ſi quid iudicij habeo) quàm appoſitiſſimo. Titus Quintius
Imperator populi Romani Græcia à ſeruitute liberata,ac ſuis legibus reſtitu-

De commentariis recentiorũ Iuriſperitorum.

Liu. Decad. 4.lib.5.nõ ita procul à fine.

D ta celeberrimus,cum ei Aegij in Achaia datum eſſet concilium,eóque Antiochi legati,& Aetolorum accedẽtes, huiuſmodi orationem habuiſſent ad
Achæos fide Romanorum abducendos.Equitũ innumerabilem uim traiici
Helleſponto in Europam,partim loricatos, partim ſagittis ex equo utentes:
quibus copiis equeſtribus uel totius Europæ exercitus obteri & obrui poſſent,ſi in unum eſſent coacti: ad hæc multiplices copias peditum addentes,
nominibus quoque gentiũ uix fando auditis Achæos terrerent,Dahas,Medos,Elymeóſque, & Caduſios,Tyrios, Sidonios, Aradios appellantes: ad ea
Quintius Aetolorum omnem ferociam dicere in uerbis, non in factis eſſe:
E & in conciliis magis concionibúſque, quàm in acie apparere. Regem Antiochum peditum equitúmq; nubes iactare, & maria conſternere ſuis claſſibus.Eſt autem(inquit) res ſimillima cœnæ Chalcidenſis hoſpitis mei, hominis & boni,& ſciti conuiuatoris: apud quem ſolſtitiali tempore comiter
accepti,cum miraremur unde illi eo tempore anni tam uaria & tam multa
uenatio:homo non quàm iſti ſunt glorioſus, renidens, condimentis ait uarietatem illam & ſpeciem ferinæ carnis ex manſueto ſue factam. Hoc idem

dici aptè in copias regis, quæ paulò antè iactatæ sunt, posse & in uaria gene- F
ra armorum, & multa nomina gentium inauditarũ. Dahas enim & Medos, & Cadusios, & Elymæos, Syros omnes esse: haud paulo mancipiorũ melius, propter seruilia ingenia, quàm militum genus. Auctores historiæ Liuius in quinto de bello Macedo. & Plutarch. in Problematis, εἰπεῖν δὲ τὸν ξένον ὅτι ταῦτα πάντα χοίρειά ἐστιν, ἡδύσμασι καὶ σκευασίαις διαφέροντα. μὴ τοίνυν θαυμάζετε τὴν βασιλικὴν δύναμιν, λογχοφόρους, καταφράκτους, πεζεταίρους, ἀφιπποτοξότας. πάντες γὰρ σύροι εἰσὶν ὁπλαρίοις ἀλλήλων διαφέροντες. Ad ea hospitem dixisse, Omnia hæc quæ uides, suilla carne constant, condimentis & apparatu differunt. Proinde (inquit) regiam istam potẽtiam ne magnopere stupendam putetis, lanceatos, cataphractos, G
pedites, ex equo sagittis figẽtes. Omnes enim Syrij sunt, armis inter se ad speciem ingẽtis exercitus distincti. Hanc Quintij similitudinem omnibus numeris in istos quadrare promptius est intelligere, quàm ut à nobis sigillatim explicari necesse sit. Omnia enim cohærentia in oculos (ut ita dicã) æstimantis incurrunt. Nam quo modo Antiochi Legati peditum equitúmque nubes monstris quibusdam uerborum, atque alia quæ suprà dicta sunt iactare uidebantur, eadẽ isti uaniloquẽtia doctores priscos, modernos (uerbis enim eorum utor) & mediæ cuiusdam ætatis intonant. Adde & legistas, canonistas, cismontanos, ultramontanos, & huiuscemodi sesquipedalia uerba, qui- H
bus imago uocis plenioris in locis cameratis consiliorum resultat. Iam Baldi, Bartholi, aliorúmq; doctrinas quasdam distinguunt, ueluti philosophiæ sectas multipliciter partientes. simul ad miraculũ excitandum nomina quędam auctorum citant, ne nomenculatoribus quidem nota. Palmarium est enim inter eos ignobilissimi cuiusque & omnibus inauditi auctoritatẽ afferre, translatitium uerò & obsoletum ueteres commemorare: id est omniũ optimos, sed qui iam ad manũ sunt omnibus, & ueluti obsorduerunt. Tam sunt sua cuique uerba quædam mirifica, omnium tamen barbarica. Hoc enim unũ maximè inter omnes conuenit. Adde quòd interim doctores suos I
honorificentissimis appellationibus inter diuos propemodum referunt, eorúmque adnotata quædã apophthegmata pro oraculis ediscunt. Huiusmodi illi sonitu uerborum inani, nõ modò pullatam turbam, sed etiam primarios homines literarum ignaros in stuporem adducunt: quasi arcana sapientiæ ex altissima mente proferãt. Niuibus enim hibernis crebriora copiosioráque iura allegasse dicuntur, omniáque maiorum placita inaudita facundia recensuisse. Quod cum ipsi obaudientes audiunt, digito se cœlum attingere propediem posse confidunt, etiam si in omni genere literarum, præter hoc unum, ab imis unguibus ad uerticem summum toti ex inscitia concre- K
ti sint. Verùm hoc illud est eis Amaltheæ cornu, ubi inest quicquid uolunt: hæc illa est eisdem encyclopædia. Vnus eis Accursius omnium instar est, omnísque generis auctorum. Ex eius recondita doctrina uel lac gallinaceum (ut dicitur) haurire didicerunt. Sub Accursij nomine intelligi alios glossularios uelim iuris pontificij, quãdo eadem auctoritate præditos esse uidemus. Ceu uerò nesciamus, unius, aut Alexandri Felini lectione, aut alterius recen-

Ex lege prima, De contrahenda emptione. tiorum

A tiorum mirificam istam doctrinæ speciem facilè præberi posse, qui ex antiquorum ipsi commentariis ad unum excussis, rerum summas haurientes, huius scientiæ breuiaria summo studio & labore composuerunt, aut perinde quasi doctorum illa turba (haud dubiè peringeniosa) alia aliáque semper, aut in aliam potius atque aliam uersa speciem, antiquis addiderit, ac nō exquisitis lenociniis uetusta iterum iterúmque interpolans, non sine stellionatus crimine insignem impostutam fecerit. Siquidē posteriores præreptam sibi à prioribus ingenij gloriam indignantes, quæ ab illis inuenta, ac literis mandata compererant, ea uariis mangoniis interpolata, magna ex parte po-
B steris pro suis tradiderunt, interuersa maiorum suorū laude. At uerò recentiores cum nec noua comminisci possent, nec uetera toties interpolata ultrà aliquid moliendi argumentum ullum præberent: quod unum reliquū erat scribendi argumētum, & antiquos & recentes & intermedios, forulis omnibus excussis, nullo negocio legendos huic ætati dederunt, frementibus istis, qui cornicum (ut aiunt) oculos à cornicibus confixos indignantur. Sexcenta enim uolumina, quæ ad speciem operosissimi studij aperta in bibliothecis habere solent, situ plerūque obsita, ad paucissima uolumina esse redacta scriptoribus illis malè feriatis succensent: scientiámque antehac omni machi-
C namēto ad obscuritatem adductam, in mediū positam nunc omnibus esse. Equidem ipse quid de iis doctorum commentariis sentiam, bona fide fatebor ad extremum. Memini enim legisse me apud Plinium uerba quædā ad hunc locum admodū pertinentia. Is igitur de commentitiis & magicis quibusdam herbis loquens, quæ uirtutes mirificas, & supra fidem uiolentas habere monumentis Democriti & aliorum tradūtur, libro uicesimosexto naturalis historiæ ita inquit, Mirum esset profectò, hucusque prouectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis, si in ulla re modum humana ingenia nouissent. Sed hæc est in omni re animorum cōditio, ut à ne- *Cap 4.*
D cessariis orsa primùm, cūcta uenerint ad nimium. Hactenus ille. Quemadmodum igitur herbarum inuentioni saluberrimæ rei, derogata tandem est fides suadente Asclepiade (ut idem Plinius inquit) qui nouam medicinæ rationem instituisse, & ad compēdium artem redegisse dicitur: ita legum interpretatio iuris prudentibus olim concessa sub Augusto & eius successoribus, ab Iustiniano postea seuerissimè interdicta est, ut labori studentiū consuleretur. Et ut herbariæ medicinæ inuenta, nimia magorum uanitate abrogata sunt, qui uires herbarum supra fidem tradebant: sic iuris interpretandi spes omnibus abscissa est sub Iustiniano Principe, propter Iuriscōsultorum *Lib. 7. ca 37. & lib. 26. cap. 3.*
E insanam scribendi libidinem, qui stylo temperare iam non posse cernebantur. Quod rursus idem facere pergunt nostri seculi Iurisperiti, multo tamen antiquis illis deteriores. Hócque perpetuum est (ut uidetur) utpote cum Cicero non dubitauerit Seruio Sulpitio palàm in iudicio præsentíque obiicere, cum multa præclara legibus essent constituta, ea Iurisconsultorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata esse. Atque etiam ea quæ olim à Iurisconsultis tanquam arcana petebātur, postquam opera Flauij scribæ peruul- *Pro Muræna.*

gata, atque in manibus iactata & excussa sunt, inanissima prudentiæ reperta F esse, fraudis autem & stultitiæ plenissima. Et sic quoque nunc in manu sunt illis istius sciētiæ peritissimis, qui Gallicæ reipublicæ iuridiciale imperium moderantur. Melius igitur ipsi uiderint, an hoc statu rerum res iudicialis rectè atque ordine administrari possit. Vnum hoc si addidero, finem dicendi faciam: quāquam huius orationis difficilius est mihi quidem certè exitum quàm principium inuenire, dicentique non tam copia quærēda erat, quàm modus magnopere adhibendus, quem nescio cur tenere nō potuerim. Hoc igitur affirmauerim, Franciam sub regio imperio liberā esse posse, si per istorum intemperias licuerit in posterum, qui prouinciam suis legibus post ho G minum memoriam uiuere solitam, id est institutis patriis, & regum constitutionibus, haud ita multis annis, legibus non Romanorum (ferendū enim esset) sed Gotticorum hominum fœdissimè manciparunt. Contrà uerò humanitatis doctrina, plus operis, minus ostentationis habet. Quæ quo labore comparetur, quid ad uitam transigendam conferat, uel unico dicto Isocratis auctoris grauissimi apparebit. Ad Demonicum enim de præceptis sapiētiæ scribens, post multa exhortamēta ita inquit (Grçcè enim eius uerbis prius dicam ex meo instituto, ne quid comminisci uidear, præterquam quòd nōnihil eadem opera literarū Græcarum cupidos hoc labore subleuabo, Græ- H ca in Latinum sermonem uertendi) χρὴ δὲ μὴ μόνον τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις ἐμμένειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ποιητῶν τὰ βέλτιστα μανθάνειν, καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν, ὅ τι χρήσιμον εἰρήκασιν, ἀναγινώσκειν. ὥσπερ γὰρ τὴν μέλιτταν ὁρῶμεν ἐφ' ἅπαντα μὲν τὰ βλαστήματα καθιζάνουσαν, ἀφ' ἑκάστου δὲ τὰ χρήσιμα λαμβάνουσαν, οὕτω χρὴ καὶ τοὺς παιδείας ὀρεγομένους, μηδενὸς μὲν ἀπείρως ἔχειν, πανταχόθεν δὲ τὰ χρήσιμα συλλέγειν· μόλις γὰρ ἐκ ταύτης τῆς ἐπιμελείας τὰς τῆς φύσεως ἁμαρτίας ἐπικρατήσειαν: Te autem oportet non his solum quæ diximus acquiescere, sed & optimum quodque dictum poëtarum ediscere, ac si quid alij quacunque dicendi facultate præpollentes scitè dixisse uidentur, id perlegere. Quomodo enim apes uidemus uariis stirpium germinibus insidentes, ab unoquo- I que desumere quod sibi maximè sit usui: sic eos qui doctrinę desiderio capti sunt, ut nihil intactū relinquere, sic undique colligere quod sit operæpreciū, conuenit. Vel hac autem diligentia uix naturæ uitia peruincere poterunt. Nam & Quintilianus libro primo, de encyclopædia loquens, & mathematicis artibus, quibus oratorem carere commodè non posse contendit, ita inquit, Similiter oratorem (qui debet esse sapiēs) non geometres faciet aut musicus, quæque his alia subiungam: sed hæ quoque artes, ut sit consummatus, iuuabunt. Nisi fortè antidotum quidem, aut alia quæ * oculis & uulneribus medentur, ex multis atque interim contrariis quoq; inter se effectibus com- K poni uidemus, quorum ex diuersis fit illa mixtura una, quæ nulli earum similis est ex quibus cōstat, sed proprias uires ex omnibus sumit: & muta animalia mellis illum inimitabilem humanæ rationi saporem uario florum ac succorum genere perficiunt: nos mirabimur, si oratio, qua nihil præstantius homini dedit prouidentia, pluribus artibus eget? quæ etiā cum se nō ostendunt in dicendo, nec proferunt, uim tamen occultam suggerunt, & tacitè

*morbis aut uulneribus.

Ex lege prima, De contrahenda emptione.

A quoque ſentiuntur. Eodem illud pertinet eiuſdem Iſocratis, τὰ μὲν γὰρ σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε, Vt enim corpora laboribus modicis,& ad naturam accommodatis, ſic animum bonorum ſcriptorum lectione augeſcere natura comparatum eſt. Eodem quoque pertinet illud Baſilij Magni in oratione, qui Parǽneticus inſcribitur, quam ad exhortationẽ iuuenum ſcripſit, docẽs eos quomodo rationem ſtudiorũ ſuorũ inſtituere debeant. Is igitur de uita beata loquens, quam unam omnibus neglectis exoptandam eſſe ait, in hanc propemodum ſententiã inquit, Eſt igitur operæprecium exiſtimare certamen quoddam propoſitum nobis eſſe, ut B ſi quod unquam maximum, cuius ineundi gratia nihil intentatum nobis relinquendum ſit, quin omni ope, atque ſcriniis omnibus excuſſis contẽdamus, ut undiquè ad id inſtructi præmeditatíque ſimus. Et poëtis enim & hiſtoricis,& oratoribus,& omni denique homini adhærendum, unde aliqua modò ſpes ſit ad inſtitutionem animę futurum quid in rem fore. Quomodo autem tinctores nouimus pigmentis quibuſdam tingendas res primum inficientes, ut colores melius cõbibere poſſint, floridos mox colores, purpureum aut aliũ quẽuis inducere ſolitos: eodẽ nos quoque modo ſi inuſtã recti honeſtiq; opinionẽ in animis noſtris inſidere uolumus, cum his externis C ſecularibúſq; diſciplinis inſtituti, quaſiq; initiati fuerimus, tum demũ ſacris illis ſcriptis, arcaniſque diſciplinis audiẽdis admittemur, ac ueluti ſolem in aqua cernere præſueti, deinde lumẽ ipſum obuerſis etiã oculis intuebimur. ὥσπερ οὖν οἱ δευσοποιοὶ παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισὶν ὅ τι ποτ' ἂν ᾖ τὸ δεξόμενον τὴν βαφὴν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἄν τε ἁλουργὸν, ἄν τε τι ἕτερον ᾖ. τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἡ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν μὲν ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων, καὶ οἷον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὁρᾶν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Quoquò igitur ſe uerterint iſti, manifeſti ſint aut iniquitatis neceſſe eſt, aut ſummæ ignorantiæ, qui teſtimoniis & D Græcorum,& Latinorum,& Gentilium,& Chriſtianorum reuincũtur. Qui tamen (ut opinor) qua ſunt ánimi pertinacia, ut quæque res quandocunque nata erit, de hoc non conquieſcent, quin odio ſuo indulgeant, omnia undique crimina colligentes, arripientes, comminiſcentes, quæ delendo humanitatis nomini eſſe uideantur, atque eloquentiæ memoriæ hominũ noſtrorum eximendæ. Sed iam uela contraham. Vereor enim ne aut rei indignitate tranſuerſus, aut indignatione inconſulta in altum rurſus ferar. Tantámne autem eſſe proteruitatem quibuſdam, quicquid ſcire ſe poſſe deſperẽt, quicquid non didiciſſe pudeat, quicquid inchoare pigeat, id ut ſibi dãnate per- E mittant? tantam uæcordiam, ut inertiæ ſuæ næuum luculento reip. uulnere reſecare non dubitent? tantam peruerſitatem, ut quòd apud Cimmerios alti ſint,& tenebricoſis literis inſtituti, ideo ſereniſſimos ſcriptores capitaliter oderint, inſectẽtur, iis obtrectent? deniq; quoniã glande barbarica diſtẽti ſint, iccirco à frugibus Latinis omnes arceant? Sed retro inhibẽdus impetus. Melius enim hoc uiderint profeſſores ipſi, quorũ ſumma res agitur, ego me tandem ad meũ munus penſumq; reuocabo, ſerius, ut ſentio, quàm oportuit.

Ex.l.In uenditionibus,codem titulo. F

Ego in uino consentio,quia eadem est usia,si modò uinum acuit.) Vsia Græcè,Latinè essentia dicitur(si Plauti uerbo uti nō recusamus,quod Quintiliano non admodū displicuit.)quæ usia & hyparxis & hypostasis dicitur, quo uerbo medici pro sedimento urinæ utūtur,quasi subsidentia. Aliqui tamen usiā essentiā esse propriè dicūt,hypostasin autē substantiā,quæ & subsistentia dicitur. Sunt etiā ὑποστάσεις diuinæ,quas Latini personas uocant.unde τρεῖς προσωπότητες dicta ἢ τριπρόσωπος. Acuit autem præteritū est ab aceo.acere enim uinū dicitur, cū in acetū degenerauit,Græci ὀξίζειν dicūt,& παροξίζειν. Cato de re rusti. Vinū in doliis hoc modo uænire oportet. Vini in culeos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabūtur,quod neque aceat,neque muceat. G Acidū uinū dicitur,quod coacuit,à Græcis ὀξίνης dicitur,& ὀξίζων. Mucidū est quod emucuit, id est quod mucorē resipit. Plinius lib.14. Propriū autē inter reliquos humores uino mucescere,aut in acetum uerti. Vappa dicitur,cum odorem saporémq; amisit,ut inquit Acron. Græci ἐκτροπίαν uocāt. Ab huiusmodi uitio uini,uappa probrosum nomē esse cœpit homini, cum à pristina solertia, & animi uigore & industria degenerare cœpit. Horatius in primo Sermonū, Non ego auarū, Cum ueto te fieri,uappam iubeo, ac nebulonem. Plinius libro supradicto, Vitiū musto quibusdā in locis,iterū sponte feruere:* qua calamitate cum deferbuit, deperit sapor,uappæ accipit nomē, probrosum etiā hominū cum degenerauit animus. Vinū etiam fugiens dicitur dubiū,& in uitium inclinās,eodem auctore. Et fugere in uino Latinè dicitur,quod uulgò nō seruari dicimus. Cicero lib.3.de Officiis, Qui uinum fugiens uendat sciens,debeátne dicere? Nō necesse putat Diogenes, Antipater uiri boni existimat. Fugiēs Cicero pro ætati cedente dixit. Inde Plinius mala Persica fugacia appellat his uerbis lib.15. Preciúmq; iam singulis triceni nūmi fuere,nullius maiore,quod miremur,quia nō aliud fugacius. Lōgissima nāque decerpto bidui mora est,cogítq; se uenūdari. A Græcis hoc ἐξίστασθαι dicitur,& uinū fugiens ἐξιστάμενος οἶνος, & quod iam fugit, id est uappa, ἐξεστηκώς, detritum uulgò dicimus & præteritum. Theophra. ἅλας βάλλουσιν εἰς κεράμια ὅπως τὸ μὴ ἐξίστασθαι, μὴ δὲ ὀξίζειν εὐχερῶς, Sal(inquit) in dolia uini mittitur, ne uinū facilè aut fugiat,aut acescat. Interpres tamen desinere & senescere ubique uertit, cum melius fugere esset,& magis latinum,uir alioqui doctissimus, & uerba reddere Latina Græcis solitus. Contraria autē fugiendi qualitas à Theophrasto παρίστασθαι dicitur,quod idem Theodorus consistere uertit,cum uinū firmitatem & austeritatem propriam retinet. Fugere autem cedere est:unde uina quæ ætatē ferre non possunt,id est fugientia, annis cedere dicuntur,ut K cedere oneri,dicimus onus nō perferre. Ab eadē ratione,fictitiæ gemmæ scarificationi cedentes,fugere dicuntur. Plinius libro 37.cap.13. Fictitiæ gemmę scarificationis candicantiam fugiunt. Vbi fortè candicantia septimo casu legi debet. Fugientes etiam literæ dicuntur exolescentes,quæ uetustati cedūt, id est διεῤῥυηκότα γράμματα,quasi diffluentes dilabétésque:quod fit etiam cum membranæ præpingues,literas non retinent.

Ex titulo, De contrahenda emptione. Ex.l.

Marginalia: Vsia. — Hyparxis. Hypostasis. — Acere uinū. — Cap.148. — Acidū uinū & mucidū. Cap 20.ad finem. — Vappa. — Saty 1.sub finem. — * qua calamitate deperit sapor, uappæque — Vinū fugiēs. Fugere. — Cap.12. Fugax pomum. — Vinum consistens. — Annu cedēs. — Gemmæ fugientes, & literæ.

A Ex.l.Qui fundum,primo reſponſo,eodem titulo.

Nam ſi ita dictum ſit,ut emptor,& reliqua.) Hunc locum Accurſius ob-
ſcurum eſſe dicit,uidelicet conſtructionem non percipiens,licet mentẽ aſſe-
cutus ſit.Mihi ſatis clarus uidetur,ſi rectè ac diſtinctè legatur.Hoc autẽ mo-
do eum lego,ut poſt uerbum Nihil ei profuturum,diſtinguam,id eſt colon
apponam:deinde inferam, * Si ita pactum eſſet.& initium alterius membri *Haloan. Sed ſi ita*
faciam,hoc ſenſu,Si uerò ita pactum.Et alioquin in hoc textu tria eſſe errata
exiſtimo.Primum eſt eo in loco ubi legitur, Quærebatur an id quod mino-
ris eſſet,cõſequi à ſuo uenditore poſſet.Legendum enim cenſeo, An id quo
B minor is eſſet:ut ſit quo pro quãto,ut ſæpe apud magnos auctores legimus:
& intelligamus quanto is modus minor eſſet. Secundum eſt illic,Et domi-
no renunciet * intra id quanti modus agri minor ſit.Legendum enim quan- *Haloan. intra id tempus, quanto.*
to,id eſt quãto ſpatio.nam ſi quanti legatur, ad precium referri neceſſe erit,
quod non congruit.Tertiũ eſt in fine,Poſſe eum quo uel qui potius, mino-
ris modus agri fuiſſet, repetere.ubi ſimiliter minor is duobus uerbis legen-
dum,qui minor is,id eſt quanto is minor. Renunciatio autem cuius hic fit *Renunciatio.*
mentio,id eſt teſtimonij genus, quod reportum uulgò dicunt, cuiuſmodi
edere ſolent architecti & magiſtri uniuſcuiuſque opificij cum opus eſt, qui
C propterea publicè ſacramento adiguntur: qui tamen plerũque, ut bene aut
malè appoſiti ſunt, uel comiter aut ſecus accepti, commodè aut incommodè
renunciare ſolent,fidem publicè præbitam ualere iubentes. Maximè autem
refert uter litigatorum ad corrumpendam renunciationem præuerterit, ut
occupantis haud dubiè melior ſit cõditio,unũmque demum litigatori oc-
cupato perfugium,ſi licitationem operarũ animosè uicerit.Multa ſunt eiuſ-
modi ſcelera,nec tamen moribus noſtris crimina, quorum ab uniuerſis im-
punitas eſt perpetua,cum à ſingulis capitalia eſſe cenſeantur: & quorũ quæ-
ſtio aut raro aut nunquam decreta eſt: quæ quidem nõ fruſtra ad extremum
D fuerit, quanquam publica & certæ auctoritatis fama ea ſint teſtatiſſima. Vt
enim ab omnibus accuſantur,ita à nullo damnantur. In cauſa eſt ſegnis cõ-
niuentia magiſtratuum, qui nulla memorabili charitate reipublicæ affecti
ſunt:quos ut ſuſpectos legum tutores remoueri decebat. Huiuſmodi renũ-
ciationis fit mentio in titulo, Si menſor falſum modum dixit. Eſt enim re-
nunciatio Legatorum.Cicero in Philippica ſexta,Cum enim Legati renun-
ciarint(quod certè renũciabunt)non in ueſtra poteſtate, non in Senatus eſſe
Antonium:quis erit tam improbus ciuis,qui illum ciuem habẽdum putet?
Idem in 9.de Seruio Sulpitio loquens in legatione defuncto, Nec uerò du- *In initio.*
E bito,quin, ſi ille uir renunciare legationem potuiſſet, reditus eius & nobis
gratus fuerit, & reip.ſalutaris futurus. Quod etiam nunc proceſſum uerba-
lem dicunt, renunciatio dici debet, qualis eſt uiatorum & apparitorum,o-
mniũmque eorum qui edicta aut ſententias iudicum aut curiæ exequũtur.
Renũciare autem magiſtratum,id eſt quod nominare dicimus, atque etiam *Renunciare.*
proclamare,ut Venetiis more memorabili factitari uidimus ad comitia ho-
noris gratia admiſſi. Primò enim aliquot ſortitione deliguntur(ſi tamẽ ſatis

animaduerti) qui ſuo arbitrio renunciare magiſtratus poſſint ac deſignare, F
quaſi prærogatiuæ ius habeāt. Ab hac prima renunciatione ſuffragia omniū
diſquirūtur, exactis prius omnibus qui renunciatum hominem aliquo iure neceſſitudinis contingant. Suffragiis autem diſquiſitis, quæ ipſa calcularia ſunt(diſcurrentibus enim ſubſelliatim mira celeritate calculigerulis, in ſitellam coniici pilulares calculos mos eſt) qui comitiis præſunt ſeptem uiri(ut opinor)editiore loco atque undique conſpicuo ſedētes, inſpectantibus omnibus numerant,& ex euentu ſuffragiorum aut magiſtatum renunciāt, aut ad prærogatiuam illam decuriam iterum rem reiiciunt,quandoquidem
comitio renunciatus non placuit, hoc eſt maiori parti nobilitatis. Ea eſt au- G
tem ratio comitiorum,ut nec ulla prorſus impoſtura in ſuffragia euntibus fieri poſſit,nec in ſuffragia miſſi aliquo ſtudio deprauari,quo minus id cenſeant quod maximè aut è republica, aut è dignitate reip. futurum uideatur. Romano autem more res explicabatur ſuffragiis tributim centuriatímue latis,prout comitia aut curiata aut centuriata erant, de quibus alibi diximus. Cicero in Philippica ſecūda,Ecce Dolabellæ comitiorum dies,ſortitio prærogatiuæ:quieſcit Antonius:renunciatur,tacet.Prima claſſis uocatur,renunciatur.Deinde(ut aſſolet)ſuffragia,tum ſecunda claſſis uocatur.Renunciatur
(inquit Cicero)id eſt undique exaudibili uoce nuncupatur & proclamatur, H
ut cæteræ claſſes,ſi ita uiſum eſſet, prærogatiuæ claſſis exemplum ſequerentur.Erat enim prærogatiua tribus uel claſſis,quæ ſortitò obtinuerat ut prima in ſuffragia iret,& quem ei uideretur,creandum renunciaret. Idem pro lege Manilia,Nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus centuriis cunctis renunciatus ſum,facilè intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis præſcriberetis. Idem pro Muræna, Neque enim quēquā ueſtrûm fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum ſolus poſſit obtinere,non eundem eſſe ordinem dignitatis & renunciationis,propterea quòd renunciatio gradus habeat,dignitas autem ſit perſępe eadem o- I
mnium.Renunciare à Græcis ἀναγορεύειν dicitur. Valerius libro tertio,Manibus Tribunorum pro roſtris Conſul Piſo collocatus, cum hinc atque illinc eum ambiiſſent, ac Palicanum ſuffragiis populi Conſulem creatum an renunciaturus eſſet, interrogaretur: primò reſpondit, non exiſtimare ſe tantis tenebris offuſam eſſe rempub. ut huc indignitatis ueniretur. Deinde cum perſeueranter inſtarent,ac dicerent, Age ſi uentum fuerit? non renunciabo, inquit.Hæc autem renunciatio extrema, Conſulis eſt,aut eius magiſtratus qui comitia habuit, peractis enim omnibus, deſignati magiſtratus exaudibiliter nuncupantur. K

Prærogatiua tribus. *Nō procul ab initio.*

ἀναγορεύειν. *Cap. 8.*

In titulo,De in diem adiectione.

Addictione legi debere nemo nunc ignorat, uel refragantibus exemplaribus.Laurentius enim Vallenſis iam diu id admonuit. Emēdari itaque hîc per totum titulum & paſſim in iure debet. Neq; uerò de die hîc agitur emptioni præſtituta,ſed de re addicta in diem certum,id eſt uenundata. Addicere eſt licitanti rem auferendam permittere, hoc eſt lingua uernacula deli-

Addicere.

berare·

A berare: quo modo accipitur Cod. in titulo, Ne pro dote mulieri bona quondam mar. addi. Ex quo factum, ut addicere pro destinare deuouereq́; ponatur. Cicero lib. 3. de Offic. Cum is qui morti addictus esset, paucos dies commendandorum suorum gratia postulasset, de duobus Pythagoricis loquens. Addicere etiam est auctionē facere, hoc est bona sua proscribere, & licitantibus obiicere. quod ἀποκηρύττειν Græcè dicitur. Quintilianus, Omnes facultates in precia collegi. rus, seruulos, & òmnia utiliora properanti festinatione parentis addixi. Ob hoc addicti uocati sunt homines obærati, qui & nexi dicuntur, qui lege xij tab. ob æs alienum creditoribus in temporariam serui- ἀποκηρύττειν. In Aegro redempto. Addicti & nexi.

B tutem addicebantur. Hos ἀγώγιμους Græci dixerunt, id est καταδεδικασμένους, quos creditori ducere domum à Prætore permittebatur. Quod ius à Solonis lege manauit. Plutarchus in Solone, οἱ χρέα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν, ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν, qui oppigneratis corporibus mutuabantur, creditoribus addicebantur. Liuius libro secundo ab Vrbe cōdita, Sed & bellum Volscum imminebat, & ciuitas secum ipsa discors intestino inter patres plebémque flagrabat odio, maximè propter nexos ob æs alienum. Et paulò pòst de quodā insigni iniuria in uinculis habito ob eandem causam, qui cum euasisset, ad populum iniuriam creditoris expostulare cœpit: propè (inquit) in concionis Καταδεδικασμένος.

C modum. Sabino bello ait se militantem, quia propter populationes agri non fructu modò caruerit, sed uilla incensa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, *tributum iniquo suo tempore imperatum, æs alienum fecisse id cumulatum usuris, primò se agro paterno auitóque exuisse, deinde fortunis aliis: postremò uelut tabem peruenisse ad corpus: ductum se à creditore non in seruitium, sed in ergastulum & carnificinam esse. Inde ostentare tergum fœdū recētibus uestigiis uerberū. Ergastulum Liuius appellat locum, in quo mancipia deteriora in uinculis opus facere cogebantur, ut metallarij serui solent. Idem libro octauo, Eo anno plebi Romanæ uelut aliud initium libertatis fa *tributū iniquum, ac non suo tempore imperatum. Ergastulum.

D ctum est, quòd necti desierunt. Mutatum ius ob unius fœneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. Lucius Papyrius is fuit, cui cum se Caius Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset: quem ætas formáque ad misericordiam elicere poterant, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt: & florem ætatis eius fructum aduētitium crediti ratus, primò perlicere adolescentem sermone incesto est conatus. Inde inire nexum, est lege nexus addici. Quare apud Liuiū loco supradicto non nexum dedisset, sed nexum iniisset, legendum puto. Idem libro septimo, Non eadem domi quæ militiæ erat fortuna plebi Ro. Nam etsi unciario fœnore facto le- Inire nexum.

E uata usura erat, sorte ipsa obruebantur inopes, nexúmque inibant. Hoc ius reuocatū est per Diocletianum in l. Ob æs alienum, De acti. & obligat. Cod. Nexus etiam neruus uocatur à Plauto in Pœnulo, Neruus. Non procul à fine.

Vtinam mihi argentum reddas, priusquam in neruum abducare.

Terentius in Phormione, - cæterum Act. 4 Sce. 4.

Cum argentum repetent, nostra causa scilicet

In neruum potius ibit. Nexu igitur obligati sunt, quorum corpus

ut pignus capi poteſt obligationis iure atque cōditione. Erat & nexus quod F
Nexum.
& nexum dicebatur, transferendi rerum dominij genus. Cicero pro Muræna, In iis rebus repetendis quæ mancipi ſunt, is periculū iudicij præſtare debet, qui ſe nexu obligauit. id eſt qui mācipio dedit & promiſit: qui euictionem præſtare ſpopondit. Huiuſmodi autem addicti apud Hebræos quoque fuiſſe uidentur, ut quarti Regum cap. 4. Ecce creditor uenit, ut tollat filios
Cap 4.
meos ad ſeruiendum ſibi. Quintilianus lib. 7. de Finitione loquens, ſerui & addicti differentiam his uerbis ponit, Seruus, cum manumittitur, fit libertinus: addictus, recepta libertate eſt ingenuus. Seruus inuito domino libertatē
**ſoluendo, citra uoluntatē domini conſequetur.*
non conſequetur: addictus * diſſoluto ære alieno inuito creditore cōſequetur. G
tur. Ad ſeruum nulla lex pertinet: addictus legē habet. Propria liberi, quæ nemo habet niſi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc addi-
Lex duriſſima.
Cap 8.
ctus. Addictorum autem lex quondam fuiſſe duriſſima uidetur, cuius idem meminit in tertio. Sunt enim quædam non laudabilia natura, ſed iure conceſſa: ut in xij tabulis, debitoris corpus inter creditores diuidi licuit: quam legem mos publicus repudiauit. Eſt aliquid æquum, ſed prohibitum iure: ut libertas teſtamentorum. Gellius lib. 20. cap. 1. Confeſſis igitur æris ac debiti iudicatis xxx dies ſunt dati conquirendæ pecuniæ cauſa quam diſſoluerent, eóſque dies Decemuiri iuſtos appellauerunt, uelut quoddam iuſtitium: id H
eſt iuris inter eos quaſi interſtitionem quandam & ceſſationem, quibus diebus nihil cum iis iure agi poſſet. Pòſt deinde, niſi diſſoluerent, ad Prætorem uocabantur: & ab eo, quibus erant iudicati, addicebātur. Erat autem ius interea paciſcendi: ac niſi pacti forent, habebantur in uinculis dies lx. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorem in comitium producebantur, quantæque pecuniæ iudicati eſſent, prædicabatur. Tertiis autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregrè uænum ibant. Sed eam (inquit) capitis pœnam, ſanciendæ fidei gratia horrificam, atrocitatis oſtentu, nouíſque terroribus metuendam reddiderunt. Nam ſi plures forent quibus I
reus eſſet iudicatus, ſecare ſi uellent atque partiri corpus addicti ſibi hominis permiſerunt. Verba legis hæc ſunt, Tertiis nundinis parteis ſecanto, ſi plus minúſue ſecuerint, ſe fraude eſto. Et paulò pòſt, Diſſectum eſſe antiquitus neminem equidem neque legi neque audiui, quoniam ſæuitia iſta pœnæ contemni non quita eſt. Inde tria uerba illa prætoria. Macrobius in pri.
Cap. 16.
ſatur. Faſti dies ſunt (inquit) quibus licet fari Prætori tria uerba ſolēnia, Do, Dico, Addico. His cōtrarij ſunt nefaſti. Et faſtis quidē lege agi poteſt, cum populo non poteſt. In l. ita, ſuprà, Mandati, circa principium, abiicere corruptè pro addicere legitur. Quid enim fieret, ſi exiguo precio hi quibus cum K
tibi communis fundus erat, rem abiicere uel neceſſitate rei familiaris, uel
Haloāder habet abucere.
Cap. 50.
alia cauſa cogerentur? Addicere enim pro uenundare legi debet. Tranquillus in Cæſare, Bello ciuili, ſuper alias donationes, ampliſſima prædia ex auctionibus haſtæ minimo addixit. Quo in loco nummo rectè quidam legūt. Eſt enim prouerbiale. Addicere nummo, quod noſtrates dicunt, fragmento
Addicere nūmo.
panis uendere. quod donationis eſt inſtar, cum obtētu uenditionis rem do-

Ex titulo, De in diem adiectione. nantes,

A nantes, inuidiam donationis uitamus, aut pudori accipientis consulimus. Valerius libro quinto, Marco, inquit, Cornuto Prætore funus Hirtij & Pãsæ iussu Senatus locante, qui tunc libitinã exercebãt, tum rerũ suarũ usum, tum ministerium suũ gratuitum polliciti sunt, quia ij pro rep. dimicãtes occiderant: perseuerantique postulatione exuderunt, ut exequiarum apparatus sestertio nummo ipsis præbẽtibus addiceretur. Meminit Vlpianus in l. Siquis, infrà, Locati, Si quis conduxerit nummo uno, conductio nulla est. Cap.2.

Ex.l.prima.§.ulti.De peric.& com.rei uen.

Si doliare uinum emeris.) Doliare uinum quid sit, ex Marci Catonis uer- Vinũ doliare. B bis scire possumus. hic enim de lege doliaris uini loquẽs, ita inquit, Vinum Cap.148. in doliis hoc modo uænire oportet. uini in culeos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabuntur. quod neque aceat, neque muceat, id dabitur. In triduo proximi boni uiri arbitratu degustato. si non ita fecerit, pro degustato erit. Quot dies per dominum mora fuerit quo minus uinũ degustetur, totidem dies emptori procedent. Vinum accipito ante Calend. Ianuarias primas: si nõ antè acceperit, dominus uinũ admetietur. quod admensum erit, pro eo domino resoluito. Si emptor postulauerit, dominus iusiurandũ dabit uerum fecisse. Locus uinis ad Calend. Octobris primas dabitur. Si antè C non deportauerit, dominus uino quod uolet faciet. Doliare uerò uinũ dicitur ad uini pendentis differentiã: de quo idem sic inquit, Lege hac uinum pendens uænire oportet: uinaceos illutos & fæcẽ relinquito. Locus uinis ad Calend. Octobris primas dabitur. Si non ante eas exportaueris, dominus uino quod uolet faciet. Quod uinum per corbem admetiendũ Vlpianus censet, id Cato per labrum culeare pertusum in fundo faciendum præcipit. Vinum pendens. Cap.147.

Ex.l.Ex empto,De actio.emp.

Satis autem non dantem condemnari quanti plurimi actorem periclitari oportet.) Elegantia Vlpiani, & latinè loquentium consuetudo poscunt, D ut quanti plurimo legatur & hìc & multis aliis in locis, ubi sic scriptum esse à Iurisconsultis uel affirmare ausim. Sic paulo superius, Quanti minor modus, pro quanto. Et alibi, Quanti precij in arca habeo, pro quantum precij. Hoc autem in loco quanti plurimo sic resoluitur, tanti damnari debet uenditor, quanti periclitari oportet emptorem, cum plurimo periclitatur, id est plurima pecunia. Cicero in Frumentaria, Quæro si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quàm plurimo uenderet. & reliqua. Non enim periclitari plurimi dicimus, sed plurimo, ut fortunis periclitari dicimus, id est periculum uitæ & fortunarum adire. Idem Vlpianus lege sequenti, Empto- E rem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit: id est quanti explicari potest cum minimo explicatur, & quanti diligentissimus explicare se potuisset. Tanti autem & quanti genitiuo enunciantur adiuncta quidem uerbis sibi accommodatis, sed per ablatiuum respondetur illis. Quanti emisti? uili uel magno. Scæuola, Si fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris uilissimo distracta est. Post cõparatiua uerò ablatiuo enunciantur. Iuuenalis, Quanti plurimo, non, Quanti plurimi. Verr.5. Quanti minimo. Satyr.10.

Quanto delphinis balæna Britannica maior. F

Satyr.9. Sic igitur quanto minor modus, non quanti. Idem, -quanto
Metiris precio, quòd ni tibi deditus essem,
Deuotúsque cliens, uxor tua uirgo maneret?

Cap.10. Plinius lib.35. Docuit neminem minoris talento decem annis. Pomponius suprà, De in diem addicti. L. Si prædio. Si fundus in diē addictus fuerit pluris, ut quædam ei accedant, quæ non accesserunt priori emptori: si non minoris sint hæ res, quàm quo pluris postea fundus uænierit, uēditio prior ualet. id est quàm quanto pluris, non quanti. Sunt enim in hoc genere modi quidam loquēdi non cuiuis facilè intelligibiles, ut illud Ciceronis in quarto Finium, Omnia quæ secundum naturam sint, æstimatione aliqua esse digna: eáque pro eo, quantum in quoque sit ponderis, æstimanda. Iabolenus suprà, Mandati, A reo autem fideiussor nō aliud triticum repetere poterit, quàm quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. Plinius libro secundo, Solem abesse à luna undeuiginti partes, quantum lunam ipsam à terra, multi prodiderunt. id est decies & nouies plus quàm luna à terra abest. Sed frigida hæc uidebuntur fortasse, ideóque huiusmodi multa intacta scientes prudentésque præterimus. G

L. Fideiussorem. Cap.11.

Ex eadem lege. H

Emptorem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit. Defungi, est explicari negocio aliquo aut molestia, & finem ei imponere. Liuius, Defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Idē, Tempestas cum magnis procellis coorta, coegit plerosque tabernacula in foro statuere: eadem paulò pòst, quum undiq; * differenasset, sublata, defunctósque fato uulgò ferebant, quòd inter fatalia uates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui. Quorum uerborum sensus est, uulgò ita dictitatum, populum Romanum eiusmodi castrorum imagine quæ in foro fuerat, uideri cum fatis decidisse, quæ dirā olim castrorum metationem in medio foro minitari credebantur. Defunctos igitur fato, id est solutos & exemptos, nec ultrà illi fato obnoxios. Idem lib.10. At ex parte altera Pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat, iusserátque Proprætorem esse, uociferari: uicisse Romanos, defunctos Consulis fato. id est, Consulis sese deuouentis spontanea morte, ab imminentibus periculis liberatos & exemptos. Tranquil. in Neron. Britannia Armeniáque amissa, ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Liuius lib.2. Sed adeò coorta erat infensa plebs, ut unius pœna defungendum esset patribus. id est, ut Marci Coriolani damnatione, ab illa populari consternatione liberādus esset Senatus. ἀπαλλάττεσθαι & ἀπαλλάττειν id à Græcis dicitur. Demosth. ἀλλὰ καὶ πλείων πολλοὶ χεῖρον ἡμῶν ἀπαλλάχασι: id est, Sed eorū permulti duriore quàm nos conditione defuncti sunt, id est ἀπηλλάγησαν. Aphth. ὅτι ᾧ ἂν ἀντιφῶν σύμβουλος γένοιτο, ἄριστα ἕκαστος ἀπήλλαττεν εἰς τὰς δίκας, Nam quicūque consulebat Antiphontem, is præclarè in iudiciis defungebatur: id est optimum exitum litis habebat. Elegantius autem uoce actiua dicitur apud eos, quàm passiua. Simile est I K

Defungi. Lib.3. ab urbe. Deca.4. li.9. * conserenasset. Cap.40. ἀπαλλάττεσθαι. ἀπαλλάττειν.

Ex lege. Ex empto. De actio. emp. autem

A autem ac si dicamus, Vnius Christi morte defungendum humano generi
fuisse, id est cum seueritate iustitiæ æternæ decidendũ. quod Caiphas Ioan-
nis xj. prophetice dixit, homo mimimè omnium propheta, ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα
εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, Conducibile est nobis, ut unus homo moriatur
pro populo. Similiter dicere possumus, Christianorum dogmatũ hanc sum-
mam esse, filij hominis morte humanum genus defunctum esse, id est ab o-
mni molestia & anxietate imminentis atque etiam grassantis in hominibus
mortis liberatum esse, & à diuturno reatu exemptum, nexuque hostili per-
petuò ereptum. Quod quidẽ ad eos pertinet, quibus participes esse contigit
B orthodoxæ religionis, & eius sacramẽta amplecti, fideliterque retinere. Pro-
pterea defuncti absolute dicuntur, qui mortem obierunt, quasi ærumnis se-
culi liberatos & exemptos significemus. Defunctumque etiam more Græ- *Defunctus.*
corum pro cadauere intelligimus substãtiuè. Vnde scitum illud Plinianum *Cap. 68. in fine.*
in secundo Naturalis histo. de terra habitabili loquentis, Et ut publicos gen-
tium furores transeam, hæc est in qua conterminos pellimus, furtoque uici-
ni cespitem nostro solo affodimus: ut qui latissimè rura metatus fuerit, ultrá-
que * famam exegerit accolas, quota terrarũ parte gaudeat? uel cum ad men *fines
suram auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem defunctus eius
C obtineat? Græci necron hoc modo accipiunt, quo Lucianus uti solet. De- *Defungi.*
fungi etiam dicimus, nõ toto conatu, non magnopere aliquid accurare, sed
tepidè & instrenuè: & eo tantum animo, ut officio functi uideamur, & qua-
tenus satis sit ad uitandam reprehensionem, aut emerendam ueniam. Liuius
lib. primo, de Remo & Romulo, Sorte quadam diuinitus super ripas Tiberis
effusus lenibus stagnis, nec adiri * usque ad iusti cursum poterat amnis, & *usquam
posse quãuis languida mergi aqua infantes, spem ferentibus dabat: Ita uelut
defuncti regis imperio, in proxima alluuie, ubi nũc ficus ruminalis est, pue-
ros exponunt. Defunctos regis imperio dixit eos, qui quasi satisfecissent re-
D gis imperio. Ille enim in aquam fluentem pueros demitti iusserat, hi in sta-
gnantibus aquis exposuerũt, in quibus tamen sperabant mersum iri itidem
ut in amne. Inde defunctorie agere, pro languidè & remissè. Vlpianus in. l. *Defunctoriè.*
secunda, Ad Tertul. Non solùm autem quæ non petiit coërcetur, sed etiam
quæ defunctoriè petiit, uel priuilegio munitum, uel oneratum tribus tute-
lis. id est neglectè & oscitanter. Hoc autem & perfunctoriè dicitur ab eodẽ,
in. l. Aut qui, infrà, Quod ui aut clàm, Neque quidẽ perfunctoriè aut obscu- *Perfunctoriè.*
rè dicere aut denunciare debet. id est non bona fide, nec ex animo, nec iusta *Haloander legit perfusoriè,*
denunciatione. Lingua uernacula per aquictum dicitur: ut cum dicimus, ro- *& ita Pandectæ habent*
E gatus rogo, hoc tantũ laborantes, ut orasse uideamur, non ut exorasse, quod *Florentinæ.*
facere ambitiosi homines solent, ab omnibus gratiam inire uolentes, uel fal-
sam si ita res ferat: aut re aut uerbis mentientes ea se amicitiæ gratia fecisse,
quę ne facere quidem conati sunt. Perfungi tamen plus est quàm defungi. *Perfungi.*
Est enim perfungi, ad extremum obire munus suum, & strenuè operam na-
uare. Liuius lib. 6. secundi bel. Puni. Romani Proconsules perfuncti quòd ad
Capuam attinebat cura, Claudio Neroni ex legionibus quas ad Capuã ha-

buerant, sex milia peditum & trecentos equites decernunt. In l. unica Cod. Qui numero tutelarum se excusant, Si tres tutelas uel curas eodem tempore non defunctoriè susceptas administras, onere quartæ tutelæ non grauaberis. F

Defunctoriè suscipere. Defunctoriè hîc, non transitoriè susceptas, aut etiam simpliciter affectatas significat, ut Accursius diuinauit, sed eo animo susceptas, ut in numerum cedant, & ut Græci dicunt, προφάσεως ἕνεκα, id est quæsito prætextu, ut sub leuium tutelarum obtentu iustis ac molestis tutelis eximatur. Hoc enim significat defunctoriè munus suscipere. Defunctoriè & perfunctoriè Græcè πρὸς ἀφοσίωσιν uel ἀφοσιώσεως ἕνεκα, & ὁσίας ἕνεκα dicitur, & per uerbum ἀφοσιοῦσθαι, quasi defungendi gratia, hoc est parcè & more delibantis. Isocrates in Panathenaico circa finem, οὐχ ὁμοίως δὲ διελέχθησαν περὶ τούτων τοῖς ἀφοσιουμένοις, ἀλλ᾿ ὑπερεπαινοῦντες, Neque uerò defunctoriè de his disserebant, quasique delibantibus similes, sed in laudes effusi in cœlum ferebãt. Vtitur hoc & Herodotus sæpe. Hoc idem G

Προφάσεως ἕνεκα. Πρὸς ἀφοσίωσιν. ἀφοσιώσεως ἢ ὁσίας ἕνεκα. ἀφοσιοῦσθαι.

L. 1. ff. ad Senatuscõ. Turpil. penè translatiuè etiam dicitur Latinè. Martianus, Præuaricatorem esse eum ostendimus, qui colludit cum reo, & trãslatiuè munere accusandi fungitur. *Translatiue, Haloander utrobique legit trãslatitie.* Translatiuè, inquit, id est uulgari & non accurata diligẽtia utitur. Vlpianus in lege prima, De iure patronatus, Patronorum querelas aduersus libertos præsides audire, & non translatiuè exequi debent. *Translatiuũ. Translatitiũ.* Translatiuum enim & translatitium, uel ut aliqui loquuntur, tralatitium, uulgare & publicum dicitur, & ut Græci dicunt ἀδιάφορον, hoc est indifferens, quod significat non H *εἰκαῖον, ὁ τυχὼν. ἐγκύκλιον. ἀγοραῖον.* eximium, sed plebeium, & (ut ita dicam) circulare, hoc est εἰκαῖον, ὁ τυχὼν, quod & ἐγκύκλιον dicitur: id est in orbem uel ordinem cogendum, ἀγοραῖον. Plinius *Lib. 9. epistola quarta à fine.* in epistolis, Nec tuæ naturæ est, * translatiua hæc & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere. Et ego te constãtius amo, quàm ut uerear ne aliter ac uelim accipias, nisi te Calendis statim Consulem uidero. Trãslatiua officia appellat uulgaria, & ab omnibus usurpata, non ab intimis modo, & iis qui exquisitè amicitiam colunt. Cicero in *Verr. 3.* Ver. act. secunda, Sed in re tam usitata satis est ostendere, omnes antea ita ius dixisse, & hoc uetus edictum trãslatitiúmque esse. id est, non nouum & nuper inuentum, sed ab omnibus Prætoribus antea usurpatum, & ex ueteribus I

** trãslatitia*

Lib. 7. cap. 5. Prætorum albis translatum. Vnde Plinius maior pro usitato accepit, & pro eo quod frequentatur. Translatitium, inquit, in Aegypto & octauo mense *Cap. 29.* gigni. id est, uulgò solitum & consuetum. Alibi pro importato, lib. 10. Trãslatitiorúmque inuecta mori. Contrà uerò antiqui cum fieri aliquid nõ perfunctoriè nec translatiuè, sed accuratè & enixè & totopere intelligi uolebãt, bona fide facere dicebant, & ut uulgò dicunt, ad bonum etiamnum: hoc est citra ullum figmentum, quasi ἀπηκριβωμένως, καὶ πεπονδασμένως, σπουδαίως. ἀδόλως K etiam dici potest, & ἀνυποκρίτως. Plautus in Aulul. *Act. 4. Scen. 10.*

D ic bona fide, tu id aurum non surripuisti? Lyconid. Non, bona.
Eucl. Istuc quoque bona? Idem in Capt. Act. 4. Scen. 1.
D ic, bona fide, tu mihi istæc uerba dixisti? Erg. bona.

Terent. in Heautont. Act. 4. Scen. 5.

B onáne fide? Syr. Bona hercle.

Ex lege. Ex empto. De actio. emp. Quintilianus

A Quintilianus in decimo de ſeceſſus amœnitate loquens, Nanq; illa ipſa quę delectant, neceſſe eſt auocent ab intenrione operis deſtinati. Neque enini ſe bona fide in multa ſimul intendere animus rotum poteſt: & quodcunque reſpexerit, deſinit intueri quod ptopoſitum fuetat, ἀντὶ τοῦ ὁλοσχερῶς, ἀτεχνῶς. Plinius libro ſeptimo optima fide dixit, pro citra omnem prorſus ſimulationem temiſſionémque. Sic enim inquir, de Cæſare loquens, Illa fuit uera & incomparabilis inuicti animi ſublimitas, captis apud Pharſaliam Pompeij Magni ſcriniis epiſtolarum, iterúmque apud Thapſum Scipionis, ea oprima concremaſſe fide, atque non legiſſe, ἁπλῶς καὶ ἐν πίστει. Ariſtoteles in octa- *Cap. 3.* *Bona fide.* *Cap. 25.* *Optima fide.*

B uo Erhicôn, ἐν πίστει συναλλάξαντες.

Ex eadem lege. §. ultimo.

Veluti cum futurum iactum retis à piſcatore emeris, aut indaginem plagis impoſitis à uenatore, uel panrheram ab aucupe.) Indago (inquit Seruius) ferarum inquiſitio eſt. Virgilius lib. 4. Aeneid. Dum trepidant alæ, ſaltúſque indagine cingunt. Inde indagare pro ueſtigare. Hîc autem indago pro effectu & propoſiro indaginis accipitur, id eſt pro captura, quo modo & Græcè therama (quod Gellius indaginem uertit) non magis uenatum ſignificar, id eſt actum, quàm effectum, hoc eſt τὸ θηρᾶσθαι. Nonnulli tamẽ cenſent (quibus *Haloan. plagis poſitis.* *Indago.* *Lib. 7. cap. 16. in fine.*

C ego aſſentior) indaginem apud Virgilium non ferarum indagationem, ſed plagarum ſeriem ſignificare in uarros arrectarũ, id eſt in furcas uenatorias, qualem deſcribir Lucanus in iiij Pharſaliæ, *Varri.*

A ut dum diſpoſitis attollat retia uarris
V enator, tẽnet ora leuis clamoſa moloſſi. & reliqua. Et in 6.
- magnóque receſſu
A mplexus fines, ſaltus, nemoroſáque teſqua,
E t ſyluas, uaſtáque feras indagine claudit.

Polit. in Herodianum lib. 2. de militibus prætorianis ab exercitu Seueri cir-

D cundatis, Quos ubi uelut indagine armorum concluſos captiuóſque habuit, magna uoce ita ad eos uerba fecit. Plinius in Panegyr. de delaroribus loquens in inſulas deportatis à Traiano, Memoranda facies. delatorũ claſſis permiſſa omnibus uentis, coactáque uela tempeſtatibus pandere, iratóſque fluctus ſequi, quoſcunque in ſcopulos detuliſſent. Et paulò pòſt, Cum inſulas omnes, quas modò Senatorum, iam delatorũ turba compleret, quos quidem non in præſens tantùm, ſed in æternum repreſſiſti mille pœnarum indagine incluſos. id eſt, ſanctionum ſeueriſſimarum terrore à delationibus coërcitos cohibitóſque. Quo in loco indagine nõ inquiſitione expoſuerim,

E ut quidam cenſuerunt, ſed ambitu potius & ſepto, & ueluti cancellis circũdatis. Eſt enim indago propriè id quod à Græcis στοιχισμὸς dicitur, id eſt αἱ λεγόμεναι στάλικες ἐν στοίχῳ κείμεναι. Stœchi enim Græcè uarri ſunt. unde ſtœchiſmos indago, id eſt plagarum expanſio uarris ſubrectarum, ferarum luſtra & ſtabulationes ambiens, quos dumeta ferina uenatores appellãr, à uerbo ſtabulari eodem pertinente uocabulum deductum. Stabulari enim de feris dicitur, hoc eſt uerſari, & locum capere. De indagine Demoſthenes in prima *Στοιχισμὸς.* *Stabulatio.* *Stabulari.*

Philip. καὶ οὐχ οἷός τε ἐστὶν ἔχων ἃ κατέστραπται, μένειν ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ ἀεί τι προσπεριβάλλεται, F
καὶ κύκλῳ πανταχῇ μέλλοντας ὑμᾶς καὶ καθημένους περιστοιχίζεται, Neque uerò poteſt (de Philippo loquens)iis urbibus acquieſcere,quas iam ditioni ſuæ ſubegit, ſed latius latiúſque in dies ſuarum expeditionum ambitum circunſcribens, cunctantes uos ignauéque ſedentes tanquam indagine cingit. Alioquin indago inquiſitionem ſignificat, quæ Græcè thera & therama dicitur. Vnde

Sciatheras. ſciatheras inſtrumentum gnomonicon, quo etiam architecti metandis urbibus utebantur. Hoc enim ſciathera octo cœli regiones exactè colligentes, uentorum uim moleſtam urbibus, oppoſitis platearum angiportorúmque angulis frangebant aut amoliebantur: auráſque corporibus ſalubres platearum directionibus admittebant, ut docet Vitruuius libro primo. Sunt au- G
tem plateæ uerbo Græco uici in urbibus latiores, quas uias Cicero Latinè

Platea

Lib. I. cap. 6. appellare ſolet, uulgò autem pro areis accipiuntur. Vitruuius de colligẽdis regionibus loquens, Collocetur, inquit, ad libellam marmoreum amuſſium mediis mœnibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam, ut amuſſium non deſideretur: ſuptáque eius loci centrum medium collocetur æneus gnomon, indagator umbræ, qui Græcè σκιαθήρας dicitur. Ab hoc Scia-

Σκιαθήρας.

Sciathericon. thericon horologium apud Plinium dictum eſt libro ſecũdo, id eſt umbræ

Cap. 76. indagatorium. Eſt autem ſolariũ, quo hodie utimur ad horas æquales æqui- H

Iactus. noctialéſque colligendas, antiqui autem ad inæquales & temporales. Iactus uerò retis, etiam iactus abſolutè dicitur. Valerius lib. 4. cap. primo circa finẽ, A piſcatoribus in Mileſia regione uerriculum trahentibus quidam iactum emerat, Vbi hiſtoria memorabilis à Valerio narratur ad hunc locum pertinens, cuius admonuiſſe ſufficiat, ſi quis adire Valerium uelit. A Græcis hoc

Bolos. tractum, apud quos bolos, id eſt iactus in eadem ſignificatione accipitur, auctore Suda. Quo uerbo aleæ etiam iactus ſignificatur. Vnde iocus ille Plau-

Plauti locus. tinus in Rudente malè ab aliquibus enarratus,

Act. 2. Sce. 3. — oh Neptune lepide, ſalue: I

Nec te aleator ullus eſt ſapientior. profectò

Nimis lepidè ieciſti bolum: periurum perdidiſti.

Verba ſunt Trachalionis ſerui exiſtimãtis lenonem naufragio periiſſe. Per-

Perdere. dere autem perimere & euertere interdum ſignificat, unde iocus reſultat: & aleatores autem & piſcatores bolon iaciunt. Perdidiſti igitur Neptune hominem perditiſſimum: id eſt lenonem maximè perdendum, propterea Ne-

Act. 5. Sce. 2. ptune aleam pulchrè ieciſti, pulcherrimum iactum feciſti. Idem in Curgul. Si uis tribus bolis βάλλειν chlamydem. id eſt ſi uis tribus iactibus mittere uel opponere chlamydem. Mil. Quin tu is malam in crucẽ cum bolis, cum bul- K
lis? Ab hoc εὐβολεῖν Græci pro uenereum iacere dicunt, qui in alea fœliciſſimus eſt iactus: de quo Cicero in pri. de Diuinatione, Quatuor tali iacti, caſu uenereum efficiũt: num etiam centum uenereos, ſi cccc talos ieceris, caſu fu-

Act. 4. Sce. 2. turos putas? Bolus priore producta fruſtum ſignificat. Terentius in Heaut.

Panthera. Crucior bolum tantum mihi ereptum tam ſubitò è faucibus. Panthera autem hîc pluraliter intelligo, potius quàm panthera genere fœminino. Pan-

Ex lege, Ex empto. De actio. emp. theron

A theron enim retis genus est, ex eo nomen habens, quòd omnes aues côcludat,eadem ferè ratione qua panagron, quod rete piscatoriû est. Thera uenatum significat & aucupiû,unde Pantheron dictum, & ὀρνιθοθήρας auceps. Est autem huiusmodi rete quod nostri saltabundum appellant, quod cum humi exporrectum est,& in oblongam tenuitatem contractû, tegitur quisquiliis,ne ab auibus prouideri possit. Deinde cum opus est,adducto magna ui fune, repentè expanditur, inescatásque aliquot diebus auiculas uno ictu uniuersas contegit.Hoc reti nostri ad passeres & sturnos utûtur, & ad grues & otidas,quas * stardas uocât,quasi tardos anseres. Hic autem in plurali per Oustardes.
B metonymiam accipitur pro captura,eo modo quo indago. Ab eadê tamen etymologia panthera dici possunt, quicquid auceps ceperit. Sudas huius uocabuli meminit, licet non interpretetur. Quid si non panthera, sed pantherama legam? id est quicquid aucupio ceperit. Aliud est retis genus bimembre,quod duabus alis constat,humíque expansum deuolantibus auibus adducto fune in se complicatur ad eas irretiendas,nec semel,ut illud simplariû genus,sed idêtidem contrahitur, expanditúrque. Hoc ad corydalos utûtur, & ad eas auiculas quas peregrinas appellant:de quo hic intelligi non potest, non magis quàm de eo genere aucupij uenatorij, quod hodie ubique gen-
C tium notum & frequentatum, mirum est priscis inauditum fuisse. Neque enim Aristoteles,neque Plinius, qui genera aquilarum accipitrúmque tradidere,usquam eius rei meminerunt,nec alius prorsus ueterum scriptorum qui extant,ut arbitror. Iulius tantùm Firmicus lib.5.cap.8. mentionê prædonum accipitrum & falconum facit, qui tempore Constantini Imperatoris fuit,Constantini Magni filij. Quin & Plinius lib.10. ita inquit, In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur.hi ex syluis & harundinetis excitant aues,illi superuolantes depriCap 8. De aucupio accipitrario.
munt:rursus captas aucupes diuidunt cum eis.Idem genera accipitrum sedecim meminisse se dicit,nec tamen prosequitur,ne nominatim quidê,cum
D Aristoteles genera tantùm decem ponat,ut fortasse erratum esse in notis numeri apud Plinium suspicari debeamus. Quæcunque enim de aquila & accipitre dicit,ex Aristotele ad uerbum uertisse uidetur. Hodie nomina seruari(ut arbitror) uix possunt,quo modo permulta in reliquis auibus piscibúsque. Primam differentiam faciunt pugillarium & pinnariorum. quidam enim prætento pugno reuocantur emissi: alterum genus non nisi pinnarum scapo reuocatur.Secunda differentia est inuolantium & deprimentiû,quòd alterum genus inuolare prædam solet, alterum tantum deiicere ac deturba- Accipitrum differentiæ.
E re. Est & alia differentia eorum qui sublimes prædam in uepretis latentem circunuolitare solêt,& cum à canibus aut uenatoribus excitata est (Sic enim uocauerim potius quàm aucupes)supernè sese librare, deuolâtes, subuolantes,prouolantes spectanda celeritate,sic interdum prædam lancinâtes, ut humi afflictam enecêt elisis interaneis: quod testari oculata fide possumus,qui eius oblectamenti studiosi magis in prima & plena pubertate, quàm literarum fuimus:punctim subrigi casitaréque quasi lineis rectis appellant.hi au-

tem omnes ex genere pinnario ſunt. Grauiores, & qui ſublimi uolatu luſtra- F
re prædam, atque humi conditam prodere ac circunſcribere circinatu non
ſolent, quales ſunt omnes pugillares, & nonnulli pinnariorum, arboripetæ
dicuntur & ſtatarij, porrectóque uolatu contendunt. Qui autem manſiones
obſeruare non aſſueuerunt, temerè tranſuolantes, errones appellantur, & ſta-
tionis deſertores. Quidam ſublimipetæ prædam non niſi uolantem petunt,
quam ſi prouolatu aſſequi nequiuerint, in fruteta cadentem ſubſequentibus
magiſtris emicatu produnt, ſagittæ modo ſurſum uerſus eliſi. Humipetæ
deorſum cum præda deferuntur. Sunt quos ſublimiuagos dicant, qui negle-
cta interdum præda iam deſignata, cum diſſerenauit, ad meridiem plerunq; G
apricatione delectati, in nubes licentius attolli ſolent, & diu ex hominum
proſpectu auferri expatiantes, quaſi quidam emanſores: id quod prouiden-
tes magiſtri, receptui continuò ſtentorea uoce canunt, interim ſcapum ob-
longo loro rotantes, quos oportet uocaliſſimos homines eſſe, uocíſque præ-
coniæ. Si uerò nubilauerit, nullum eſt periculum. Nidularios manſuefacta-
rij uocant, qui ex nidulo rapti ſunt, & domi adoleuerunt. Ramales ſunt qui
iam fermè adulti & nido oberrantes, ramulatim uolitantes capiuntur. Hos
(ut arbitror) præferunt: celeritate enim nidulariis præualent. Nidularij ut ob-
ſequioſiſſimi, ſic deterrimi. Peregrini ut in primis uolucres, ſic contumaces, H
& maiore negocio curabiles, ut qui ab infantia non obduruerint. Hi tamen
duorum generum, hornotini præſtantiſſimi putantur: id eſt qui antequam
deplumeſcant, manſueſcunt anniculi, qui aut bimi, aut trimi & deinceps,
feri capti ſunt, ad obſequium redigi nō poſſunt. Accipitribus ingluuiem re-
ieciſſe lethiferum, quod nonnullis generibus contingit, ſi paulò incautius
curentur. Aduentitij hodie pinnarij anniuerſaria negociatione ex Creta im-
portantur, Sacros ſacellóſque appellant, quaſi ἱέρακας & ἱερακίσκους. Supradictis
autem generibus alij aliter utuntur. Campeſtres appellant perdicarios, lepo-
rarios, picarios, cornicarios, miluarios. Lacuſtrés & riuularios lacunarióſque I
dicunt, anatarios atq; ardearios. Vidimus pridem accipitrem ex genere per-
dicariorum palumbis magnitudine, gruem tractim deturbantem, uiſenda
ſolertia oculis inuolatam, ita ut præda torpens & in terram decidens, ſecum
auem inuolatricem detraheret, & humi cum cecidiſſet, raptim à cane lepo-
rario exciperetur, ad id condocefacto, ſtupente Principe Carolo, qui ob rei
miraculum quingentis aureis licitus eſt. Adnectuntur eorum pedibus tinti-
nabula, cum orbiculis argenteis indice circunſcriptis, ut ſi amiſſi inuenti
fuerint, ad dominos referantur: repertos autem ſuppreſſiſſe inter nobiles iu-
re recepto criminoſum eſt. Sæpe enim euagari longiſſimè & ultra famam K
ſolent ij, qui ſublimiuagi dicuntur. Anniuerſaria cura plumas in auiariis
amittunt. Ineunte autumno accipitrarij ſaginam auiarij medicamentis exi-
naniunt (extenuare id appellant, quod noſtri exaginare dicunt) rurſuſque ad
prædam inſtituunt, inediáq; perdomitant, inditis in os ſtupeis turundis ca-
runcula præditis aut inuolutis ingluuiem eorum ludificantes: ſimul enim
ſic euocatis pituitis & excrementis uolaciores reddi perhibēt, ſimul famem

A iritari,atque ita ad obſequium redigi. Hyeme etiam ad gelu ſub dio nonnullos noctu alſiſſe iuuat: nõnulli ſi alſerint, cõtinuo inhorreſcũt,tum morte periclitantur reiecta ingluuie. In omni genere ueterani difficilius extenuantur,& minus uolucres ſunt,ſed ad prædam ſolertiores,& minus obnoxij:terrã enim uolatu ſtringentes,deuolantem auem excipere nouerunt,aut anguſtiſſimis finibus latebrã eius circunſcribere, ne uenatores aberrent.Tyrones ut uolaces & rapidi,ſic errones & expatiatores. Magna nũc gratia huius artificij,quod mirum eſt olim inauditũ fuiſſe , præſertim cum uenationis genera omnia(ut arbitror) fuerint antiquis percognita & uſitata.

B Ex.l.Iulianus.§.Quod autem diximus,eodem titulo.

Hic non debuit facilis eſſe ad temerariam indicationem.) Indicatio hoc in loco quid ſignificet,pauci (ut opinor)percipiũt.Indicare (inquit Nonius) promittere atque addicere eſt : quæ ſignificatio mirè hic quadrare uidetur, atque haud ſcio an uſquam alibi ita expreſſam legerimus. Indicare igitur æſtimare eſt, & precium rei uenalis ſtatuere. M. Tullius in tertio de Offic. Quintus quidem Scæuola Publij filius,cum poſtulaſſet ut ſibi fundus,cuius emptor erat, ſemel indicaretur, ídque uenditor ita feciſſet, dixit ſe pluris æſtimare:addidit centum millia. Nihil expreſſius his exemplis. Sed apud Ciceronẽ multi uulgaritet intelligunt indicare pro demonſtrare.Indicare uendentis eſt,τιμᾶσθαι, ut mercari & liceri emptoris. Plautus in Perſa, Indica, fac precium, τιμῶ,ποίει τὴν ἀξίαν. Dorp. Tua merx eſt, tua indicatio eſt.Id eſt (ut uulgò dicunt) qui bouem uænalem habet, is precium imponit. Idem, Vin' bene emere?Dorp. age,indica prognariter. Hoc eſt æſtima, dic quanti uendes uno uerbo. Et rurſus in Aulularia,

Indicatio. Indicare. Act.4.Sce.4. Act.2.Sce.5.

V enio ad macellum:rogito piſces:indicant
C aros,agninam caram,caram bubulam.

Licetur emptor,id eſt πλειστηριάζει, quod etiam ὑπερθεματίζειν dicitur. Fortaſſe autem apud Plautum ſic legendum,Rogito piſces: indicant caro: agninam caro:caro bubulam.ut hic apud Vlpianum, Aſſeuerauit autem bonæ frugi & fidum,& caro uẽdidit.Quod autem ſequitur,Atqui ignorauit: atqui una eſt particula,καὶ μὴν,ἀλλὰ μὴν,per hypophorã poſita,& obiectiuè pronuncianda.Indicat uenditor, id eſt τιμᾶται. quanquam Lucianus aliter expreſſit his uerbis,πόσου πράττεις με τοῦτον; Quanti hunc indicas? Indicatio æſtimatio eſt, atque etiam probatio. Plinius lib. 22. Mellis cauſas atque differentias, natióneſque & indicationem , in apium ac deinde florum natura diximus. Vbi imperiti,aut qui non ſatis animaduerterunt,iudicationem legunt.Indicatura etiam in eundem ſenſum ab eodem dicitur in præfatione his uerbis,Hæc fiducia operis eſt,hæc indicatura.id eſt precium & æſtimatio operis, & quo maximè opus probatur, & cenſetur.Idem lib.37. Traditur Hiſmeniam choraulem multis fulgentibúſque gemmis uti ſolitum , comitante fabula uanitatem eius,indicato in Cypro ſex aureis denariis ſmaragdo, in quo fuerat ſculpta Amymone, iuſſiſſe enumerari, & cum duo relati eſſent imminuto precio,malè me hercules curatum dixiſſe. multum enim detractũ gemmæ

Πλειστηριάζειν. ὑπερθεματίζειν. Τιμᾶσθαι. Πράττειν. Cap.24. Indicatura. Cap.1.

D E

Ff

Plinij locus. dignitati. Qui locus uulgò corruptiſſimè legitur. Vbi etiam nos non enu- F
Lib 37. ca. 2. merari, ſed c, id eſt centū numerari legimus. Et rurſus, Nec eſt hodie Murrhini alterius præſtantior indicatura. Hoc autem in loco indicatio ſignificantiſſimè accipitur pro uerboſa illa ac ſcurrili propemodū uænalium rerū commendatione, qua uenditores uti ſolent emptoribus alliciendis. Sic enim ſolent ultro gratiſſimas res futuras emptoribus ſpondere, & futurum ut bene ſecum actum eſſe dicant. *Vlpianus elegātiæ ſtudioſus.* Maximè autem omnium Iuriſconſultorum Vlpianus proprietatis atque elegantiæ ſtudioſus fuiſſe mihi uidetur.

Ex l. Limes & labra, eodem titulo.

Funes non limes proculdubio legendum cenſeo. Hunc autem errorem litera maiuſcula & miniata induxit, quales fieri in capitibus legum ſolent: G
funéſque hauſtorios intelligendum. *Labra.* At uerò labra crateres lapideos ſignificāt, *Crater.* quibus aqua ſaliens ex ſiphunculis concipitur. Crater eſt enim, quem uulgò peluim appellant in fontibus manu factis, id eſt ſalientis aquæ conceptaculum. *Ad Apollinarem. epiſt. 6.* Plinius in. v. epiſt. In hoc fonte crater, circa ſiphunculi plures miſcent iucundiſſimum murmur. Idem, E ſtibadio aqua uelut expreſſa cubantium pondere, ſiphunculis effluit, cauato lapide ſuſcipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè* temperatur, ut impleat, nec redundet. **perforato,* Sunt alioqui labra, uaſa uinitoribus accommodata, quemadmodum lacus & cuppæ, H
quibus labris apud nos uindemiæ exportantur in uehiculis. Labra etiam lapidea balneis uſum præſtant, foſſæque lapideæ in balneis labra uocabantur, cuius ſignificationis exempla ſunt apud Vitruuiū lib. 5. cap. 10. πυελοὶ & πύελοι Græcè dicuntur, hoc eſt ſolia balnearia. *Salientes.* Salientes autem capita ſunt fiſtularum, atque etiam ipſæ tubulorum fiſtularúmque ſcaturigines, quæ & *Siphunculi.* ſiphunculi dicuntur, & ſipunculi, ab aquæ expreſſione, tanquam ex ſiphone ſalientis. *Κρουνοί.* hos Græci κρουνοὺς uocant. Lucianus, ἐμφορῶμαι χανδὸν ἀποθεὶς τῷ κρουνῷ τὴν κεφαλήν. *Enneacrunos fons.* Vnde enneacrunos fons Atticæ ab nouem ſalientibus ſic dictus. Et *Κρουνίζειν.* κρουνίζειν uerbum Galeno, quod fundere aquam gracili ſaliente ſignificat. Ci- I
Lib. 3. epiſt. 1. cero ad Quintū fratrem, Piſcina & ſalientibus additis mira ſuauitate uillam habiturus es. *Cap. 7. non procul ab initio.* Vitruuius lib. 8. Collocentur in caſtello tres fiſtulæ æqualiter diuiſæ* in tria receptacula coniuncta: uti cum abundarit, ab extremis in medium receptaculum redundet: ita in medio ponentur fiſtulæ in omnes lacus & ſalientes. **intra* Accurſius de his omnibus aliter prorſus cenſuit.

Ex l. Fundi. §. Si ruta, eodem in titulo.

Si ruta & cæſa excipiantur.) Quid ſint ruta & cæſa, Vlpianus hic, & in l. ſeq. apertè docuit: aliquid tamen his addendum. Cicero in fine Topicorum de rutis & cæſis ita inquit, ſcribens ad Trebatium hominem Iuriſcon. Nam K
ne præterirem aliquid, quod ad argumētum in omni ratione reperiendum pertineret, plura quàm à te deſiderata erāt, ſum complexus: fecíque quod ſæpe liberales uenditores ſolent, ut cum ædes fundúmue uendiderint rutis cæſis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi cauſa aptè & ſuo loco poſitum eſſe uideatur. Sic tibi nos ad id, quod quaſi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam uoluimus non debita accedere. Inde illud

Ex titulo, De actio. empt. Craſſi

A Craſſi in Lucium Brutum Bruti Iuriſcon.filiũ,ex ſecundo lib.de Orat. Quid
patri nunciari uis?cui rei, cui gloriæ, cui uirtuti ſtudere? patrimonióne au-
gendo? at id non eſt nobilitatis.ſed fac eſſe, nihil ſupereſt,libidines totũ diſ-
ſipauerunt.An iuri ciuili?eſt paternum.ſed dicet te cum ædes uenderes, ne in
rutis quidem & cæſis ſolium tibi paternum reliquiſſe. Prouerbialiter à Craſ-
ſo dictum eſt in hominis nequitiam,qui adeò effuſus fuit paternis bonis ad-
dicendis & diſſolutus,ut nihil cauerit ſibi in rutis ſaltem & cæſis recipiẽdis, *Ruta & cæſa recipere.*
in quibus,ut ex illis uerbis Ciceronis apparet,maiorum memoria conſerua-
ri ſolebat.Craſſus enim cum Brutorum gentis imagines in funere anus cu-
B iuſdam ferrentur,quæ ex familia Brutorũ erat (ut moris fuit antiquis) ſcom-
matis occaſione arrepta ita ad Brutum in foro inquit, unde pompa funeris
uideri poterat,Tu lucem aſpicere audes?tu hos intueri? tu illam mortuam,
tu imagines ipſas non perhorreſcis,quibus non modò imitandis,ſed ne col-
locandis quidem locum tibi ullum reliquiſti? Plinius libro triceſimoquin- *Cap.2.*
to de iis loquens,Aliæ,inquit,* in foribus & circa limina animorum ingẽ- *foris*
tium imagines erant,affixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emptori refringere li-
ceret,* quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant. In rutis igitur *triumphabántq; etiam dominis mutatis ipſa domus.*
& cæſis huiuſmodi imagines & ſtemmata familiarium erant. Neque uerò
C Mutius in titulo De uerborum ſignificat. rutorũ cæſorum ſignificationem
tam arctè complexus eſt,quàm hîc Vlpianus fecit.In rutis,inquit,& cæſis ea *L.In rutis.*
ſunt,quæ terra non tenentur,quæque opere ſtructili tectorióue non conti-
nentur. Secundum quæ uerba opus inteſtinum in rutis & cæſis continetur.
quod cum ex dicto loco Ciceronis in Topicis intelligitur, tum uerò ex iis
quæ.§.ſuperiore de pluteis dicuntur.Eſt autẽ opus inteſtinum, inſtrumen- *Opus inteſtinum.*
tum domus,ut ſcamna, ſedes,grabati,abaci,ſubſellia,fulcra,plutei,armaria,
ſcrinia,foruli,loculamenta,menſæ, tripodes,monopodes uel potius mono-
podia,dorſualia quæ igni opponuntur cum accumbimus,repagula,& clau- *Dorſualia.*
D ſtra lignea,& omnia denique quæ materia conſtant. Vitruuius libro ſecun- *Cap.9.*
do, de abiete loquens, Ima autem cum exciſa quadrifluuiis diſparatur, eie-
cto torulo ex eadem arbore ad inteſtina opera comparatur. Idem libro ſex- *Cap.3.*
to, de cauediis diſpluuiatis loquens,Itaque redundantes canales reſtagnant,
& inteſtinum opus & parietes in eis generibus ædificiorum corrumpũt. Vbi
inteſtinum pro feneſtris poſuit.Et rurſus alibi, Habẽt autem hæ domus ue- *Lib.6.ca 10.*
ſtibula egregia,& ianuas proprias cum dignitate, porticúſque periſtyliorũ
albariis & tectoriis,& ex inteſtino opere lacunariis ornatas. Materiaria autẽ *Incruſtatio materiaria.*
incruſtatio,quam lambritiũ dicunt,tectorij uicem implet. Coaxatio enim, *Coaxatio & coaſſatio.*
E quæ & coaſſatio dicitur,tabulis id genus conſerta eſt,quibus cuppæ & lacus
conficiuntur. Aſſes enim,quæ & axes dicuntur, tabulæ ſunt ſectiles, non ab- *Aſſes & axes, & aſſamenta.*
ſimiles ſcandulis, quibus tecta tegularum uice in quibuſdam locis tegũtur.
Plinius aſſamenta etiã appellat libro decimoſexto,ut Græci σανιδώματα. Coa- *Cap.40.*
xatione antiqui ad intertignia utebãtur,quod nuper in uſum rediit. Lignea *Σανιδώματα.*
uerò incruſtatio tympanis & orthoſtatis compacta eſt,panella & mordeſias *Orthoſtata. Mordeſiæ.*
à mordendo appellant artifices,& tenones quaſi tenaces. Axes ij ſunt excaua- *Tenones.*

ti cardinatíque, quibus tympana undique ambiuntur & continentur. Arre- F
Arrectaria & transuersaria. ctaria etiam trāsuersariáque iugamenta dicuntur. Cardo summa pars est iu-
gamenti quod in cauum inditur. Contabulatio generale nomen est. Asseres
Cardo. ab assibus differunt. Sunt enim asseres oblongi, trientali circiter materia, lati-
Cōtabulatio. *Asseres.* tudine ferè ac crassitudine æquales, uulgo membraturæ dicuntur.

Ex eadem lege.

Castellum. Castella plumbea putea opercula puteorū epitonea.) Lego, castella plū-
Haloan. Castella plūbea, putea. opercula puteorū, epistomia fistulis adplūbata. bea putealia, id est opercula puteorū, epistomia: ut fortasse hæc uerba, id est
opercula puteorum, sint ex margine in textum addita. Castella in aquædu-
ctibus duplicem usum præbent. Sunt enim castella conceptacula quædam G
laxiora certis spatiis emodulata, ex quibus aqua per fistulas in uaria loca di-
stribuitur, id est in uillas & prætoria nobilium indultu principali, ut docet
Cap. 7. Frontinus in libro de Aquæductibus. Vitruuius libro octauo, Ductus aquæ
fiunt generibus tribus: riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu
tubulis fictilibus, quorū hę rationes sunt. Si canalibus, ut structura fiat quàm
solidissima, solúmque riui libramenta habeat fastigiata ne minus in cente-
nos pedes semipede. Eæque structuræ confornicētur, ut minimè sol aquam
tangat. Cúmque uenerit ad mœnia, efficiatur castellum, & castello coniun-
ctum ad recipiendum aquam triplex immissarium. Collocentúrque in ca- H
**intra* stello tres fistulæ æqualiter diuisæ* in tria receptacula coniuncta, uti cum
abundauerit, ab extremis in medium receptaculum redundet. Ita in medio
**ex* ponētur fistulæ in omnes lacus & saliētes.* in altero in balneas quę uectigal
quotānis populo præstēt: ex quibus tertio in domos priuatas, ita ne desit in
Immissaria. Receptacula. publico. Immissaria Vitruuius & receptacula pro iisdē accipit, lacus autem
Lacus. pro iis conceptaculis aquæ, in quibus mulieres lintea abluebant. Canales
structiles semiruti hodie Romæ uisuntur. Tubulis & fistulis Gallia utitur.
Castellorum altera est utilitas, quòd aqua per canalium aut tubulorum an-
gustias magno spiritus impetu elisa, cum in castellorum laxitatem inci- I
derit, impetum illum à spiritu elidente per angustias cōceptum amittit, qui
alioquin aquæductibus propter rapiditatē noxius esse posset. Propterea cre-
bra in aquæductibus erāt castella certis spatiis astructa. Vlpianus autem hîc
de priuatis castellis intellexit, hoc est de quibusdam cōceptaculis atque im-
missariis aquæ uel tubis deriuatæ uel haustæ machinis, quæ cum usus uenit,
per emissarium uel per salientes emittitur ad eum locum quò emitti opus
Cap. 9. est. Vitruuius libro decimo, de organis haustoriis loquens, Cum autem al-
tius extollēdum erit, eadem ratio commutabitur sic. Rota fiet circum axem
ea magnitudine, ut ad altitudinem quæ opus fuerit, cōuenire possit. Circum K
extremum latus rotæ figētur modioli quadrati, pice & cera solidati. Ita cum
rota à calcantibus uersabitur, modioli pleni ad summū elati, rursus ad imum
Li. 10. ca. 12. reuertentes, infundent in castellum ipsi per se quod extulerint. Idem de Cte-
sibica machina loquens, Ita ex inferiore loco castello collocato ad saliēdum
Epistomion. aqua subministratur. Epistomion æramentum est, quo ora salientium obtu-
rantur & laxantur cum opus est, dum manu ducitur uertibulum illud per-

A tusum, quod admittit uel arcet aquam, prout hoc aut illo modo uersatur.
Epistomion enim Græcum est, quasi oris obturaculum dicas. Hoc ad hau-
riendum ad quotidianum usum uinum in hypogeis utimur, fontem appel-
lantes. Vitruuius libro decimo, de hydraulicis organis loquens, Singulis au- *Cap. 13.*
tem canalibus singula epistomia inclusa sunt, manubriis ferreis collocata,
quæ manibus cum torquentur, ex arca patefaciunt nares in canales. Idē, Mo-
tione uerò uectium uehementiore spiritus frequēs compressus epistomio-
rum aperturis influit, & replet anima canales. Epistomiō accepit pro eo ob-
turaculo, quod in musicis organis spiritū continet, & laxat ut opus est. Vbi-
B que tamen apud eum epithomion corruptè legitur. Varro libro tertio de re *Cap. 5.*
Rustica, Epistomiis, inquit, uersis ad unumquenque actum sic ut influat in
conuiuium. Epistomizo uerbum contineo & suffreno significat. Vnde epi- *Epistomizo.*
stomion dictum, quia ori uasis pertusi opponitur, ut fluētem liquorem co-
hibeat, & rursus transmittat cum opus est. Fistulæ porrò applumbatæ sunt *Fistulæ ap-*
quæ eliquato plumbo in lapidum cauis ferruminatæ sunt, quæ interdū ex- *plumbatæ.*
tra parietes prominent, interdum introrsus latent eminente tantùm mam-
ma ærea, quæ Mastos uerbo Græco dicitur, cuiusmodi passim uisuntur Pa- *Mastos.*
risiis. Fere enim mastis erumpunt, non epistomiis, cum perenniter fluant.
C Sigilla parua sunt signa, id est simulacra in suis ædiculis collocata, quasi pa- *Sigilla.*
rietum honestamenta. Iuuenalis, Si quis in ædicula deus unicus. Vel etiam *Satyr. 8.*
simulacra columnarum abacis insidentia.

Ex l. Si uenditor, eodem titulo.

Si de plumbeo castello fistulæ sub terram missæ, aquam ducerēt in equū *Haloand. sub*
lateribus circunstructum.) Legendum est in specum, licet Accursio aliter *terra.*
uisum sit. Specus enim inter opera aquariorum numerantur. Frontinus de *Haloand in*
Aquæductibus, Quicunque post hanc legem rogatam, riuos, specus, forni- *aenum.*
ces, fistulas, castella, tubulos, lacus aquarum publicarum, quæ ad urbem du- *Specus.*
D cuntur, forauerit, ruperit: & reliqua. Idem, Placere circa riuos qui sub terra *Non procul à fine.*
essent, & specus intra urbem & extra urbem ad continentia ædificia, utraque *Paulo antè.*
ex parte quinos pedes uacuos relinqui.

Ex l. Creditor, in fine, eodem titulo.

Ante domum mari iunctam molibus iactis pyram constituit.) Legendū
pilam. Pilæ lapideæ in ædificiis sunt columnæ structiles, aut structuræ ex la- *Pilæ.*
pide cæso, quasi quædam ædificiorum femora, quibus Mutuli (quos coruos *Mutuli.*
uocant) incumbentes, trabes & epistylia sustinent, de quibus alibi diximus.
Pilæ etiam opera sunt informia quæ in aqua construuntur, cuiusmodi ma-
E gnifica Genuæ uisitur. molem uulgò appellant. Earum usus est ad tuendas à
fluctibus naues intra portus & naualia. De quarum cōstructione Vitruuius *Cap. ult.*
libro quinto sic inquit, Deinde super eam exæquationē pila, quàm magna
cōstituta fuerit, ibi struatur: eáque cum erit extructa, relinquatur ne minus
duos menses, ut siccescat. Tunc autem succidatur margo quæ sustinet arenā.
ita arena fluctibus subruta, efficiet in mare pilæ præcipitationem. Huiusmo
di pilam Virgilius libro nono describit his uerbis,

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam F
Saxea pila cadit,magnis quam molibus antè
Constructam ponto iaciunt:sic illa ruinam
Prona trahit,penitúsque uadis illisa recumbit.

Huiusmodi autẽ fiebant ex puluere Puteolano,qui in aqua lapidescit.Fiunt
Arcæ. & alia ratione intra aquã circũdatis tabulationibus,quas arcas Vitruuius ap-
Septa aquaria. pellat ab arcẽdis aquis ab opere.Alij aquaria septa uocant.Nostrates fabri &
Bastardelli. structores bastardellos dicũt: cuiusmodi dudũ in põte Parisiẽsi uidimus su-
scudatis lignis ad perpendiculũ depactis,ne aqua per rimas erumpere posset.
Suscudes. Sunt autẽ suscudes subcudésq; ,lignea retinacula quæ etiã securiclæ à forma G
Securiclæ. **tenacissimè* dicũtur,quasi securiculæ,quibus duo tigna * tenacissima inter se uinciũtur,
Securiclatus. unde securiclati cardines apud Vitruuiũ libro decimo,licet uulgò securida-
Cap.18. ti legatur,nostri (ut arbitror) hirundinũ caudas appellant.Cato,Subcudes ili-
gneas adindito: eas ubi cõfixeris,clauis corneis occludito. Apud Augustinũ
Cap.27. libro decimoquinto de Ciuitate,suscudines legitur.Vitruuius lib.10.cap.10.
de tympano ad molendam farinam loquens,Secundum id tympanũ,maius
item dentatum planum est collocatum,quo continetur axis,habens in capi-
te summo subcudem ferreã, qua mola continetur. Quod Vitruuius subcu-
dẽ hîc appellat, nostri ferrũ molendini appellãt, ex quo forma subcudis in- H
telligi potest. In codicibus tamen impressis locus ille mutilatus est. Desunt
enim decem uerba à uerbo priore cõtinetur,usque ad alterũ idem uerbum.

Ex.l.penultima eiusdem tituli.

Puta enim eum fuisse seruum,qui per catadromũ descendere,aut in cloa-
Catadromus cam demitti solitus esset.) Catadromus de quo miranda cecinit, id est uati-
cinatus est Accursius,Latinè decursorium ad uerbum trãsferri potest. Dro-
Cap.11. mos enim cursum significat. Tranquillus in Nerone, *Nobilissimus eques
**Notissimus* Romanus elephanto supersedens per catadromon decucurrit. id est,per sta-
dium in quo equites decurrere solebãt imaginatio prælio,ut fit sæpe in Gal- I
Hippodromus. lia Principe spectãte: licias uocant. Nonnulli catadromum & hippodromũ
pro eodem accipiũt.Est autem hippodromus equorum curriculum, in quo
de pernicitate certatur citra simulacrum pugnæ. Neutra autem significatio
hic cõuenit.Quid enim simile catadromo cum cloaca? aut quid seruo cum
decursione equestri? Propterea suspicor locũ hunc mendosum esse. Decur-
Decurrere. rere autem quid sit, unde decursorium dictum, docet Liuius libro decimo
Decursoriũ. de bello Macedonico his uerbis, Mos erat lustrationis, sacro peracto decur-
rere exercitum, & diuisas bifariam acies concurrere ad simulacrum pugnæ.
Cap.3 sub finem. Regij iuuenes duces ei ludicro certamini dati. Gellius libro septimo,Vt in K
decursibus, inquit,ludicris,aut simulacris præliorum uoluptariis fieri uide-
mus.Virgilius de Pallantis funere loquens in undecimo,

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrêre rogos,ter mœstum funeris ignem
Lustrauere in equis:
It cœlo clamórque uirûm,clangórque tubarum.

Ex lege penultima,tit.De actio.emp.

Huiusmodi

A Huiusmodi autem decursione equites Romanos uti solitos ex Tranquillo apparet in Nerone, Deductus, inquit, in forum tyro, populo cógiarium, militi donatiuum proposuit indicta decursione. Torneamenta edicere hodie appellant, aut etiam indicere. Cap. 7.

Ex.l. Videamus, in titulo, Locati.

Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in uilla urbana fœnum componeretur.) Quid sit uilla urbana, nó omnes, credo, Accursius scire uoluit, quum de hoc nihil dixerit. Ab aliquo igitur antiquorum id requirendum. Is erit Varro, qui libro primo de re Rustica sic inquit, temporum suo- Villa urbana. Cap 13.
B rum luxuriam taxans, Fructuosior certè fundus est propter ædificia, si potius ad antiquorum diligentiam, quàm ad horum luxuriam dirigas ædificationem. Illi enim ad fructuum rationem faciebant, hi faciunt ad libidines indomitas. Itaque illorum uillæ rusticæ erant maiores quàm urbanæ, quæ núc sunt pleræque. Idem paulò pòst, Item cætera ut essent in uilla huiuscemodi, quæ * cultum quærerent, prouidebant. Nunc contrà, uillam urbanam quàm maximam ac politissimam habeant, dant operam: ac cum Metelli ac Luculli uillis pessimo publico ædificatis certant. Villam urbanam Palladius prætorium appellat, his uerbis, Ipsius etiá prætorij situs sit loco aliquatenus ere- *cultura quæreret. Prætorium. Lib. 1. cap. 8.
C ctiore & sicciore quàm cætera, propter iniuriam fundamentorum, & ut læto fruatur aspectu. Tranquillus in Augusto, Ampla & operosa prætoria grauabatur: id est iniquo animo ferebat Augustus uillas quasdam elegantius & sumptuosius extructas. Et in Calig. In extructionibus uillarum & prætoriorum omni ratione posthabita, nihil tam efficere cupiebat, quàm quod effici posse negaretur. Vlpianus etiam alibi prætorium, quod hîc uillam urbanam, appellauit his uerbis, Plenum autem usum habere debet, si & uillæ & prætorij ei relictus est. Villa rustica est ea pars uillæ, quam uillicus colonus, uel uinitor, uel arborator habitandam sibi obtinet, & familiæ uillaticę, Cap. 72. Cap. 37. L. Plenum. ff. De usu & habitatione. Villa rustica.
D atque instrumento omni rustico condendo, aut continendo. Villa urbana, quæ & prætoriú dicitur, ea pars est quam dominus sibi recepit, quæ quia elegantius amœniúsque ædificari solet & instrui, ideo urbana uocatur, quasi urbani nitoris & elegátiæ plus habens, quàm rusticæ. Propterea Vitruuius huiusmodi ædificia pseudourbana appellat. sic enim inquit libro sexto, Earum autem rerum non solùm erunt in urbe ædificiorum rationes, sed etiam ruri, prætérquam quòd in urbe atria proxima ianuis solent esse, ruri in pseudourbanis statim peristylia. Columella uillam tripertitò distribuit, partem unam urbanam, rusticam alteram, & tertiam fructuariam appellans. In pro- Villa urbana. Pseudourbana. Cap. 8. Villæ partes. Lib. 1. cap 6. in initio.
E posito igitur nihil mirum, dominum uillam sibi urbanam recepisse in locatione fundi, ne fœnilis usum colono preberet.

Ex.l. sequenti, Item quæritur, si cisiarius.

Cisium uehiculi genus est biroti, ut inquit Nonius. Marcus Tullius in secunda Philip. Cum hora diei decimæ ferè ad Saxa rubra uenisset, delituit in quadam cauponula, atque ibi se occultans perpotauit ad uesperum. Inde cisio celeriter ad urbem aduectus, domum uenit capite inuoluto. Ita enim lo- Cisium.

Gellius lib. 7. cap. 11. cum illum legunt Nonius & Gellius, licet corruptè cassia in impressis libris F
legatur. Hoc autem uerbo utitur Plinius libro duodetricesimo. Multa sunt
Vehicula onerariа. autem nomina uehiculorum, ut carrum qui & carrus dicitur, plaustrū, carpentum, & sarracū, quod uehendis marmoribus & grandi materiæ accommodatum est apud Vitruuium & Iuuenalem, Longa coruscat Sarraco ue-
Satyr. 3. niente abies. Supradicta igitur uocabula sunt onerariorum uehiculorum.
Vehicula gestatoria. Gestatoria uerò sunt carruca, cisium, essedum, rheda, petorritum, & staticulum. Cicero in eadem Philip. Vehebatur in essedo Tribunusplebis: lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica mima portabatur. sequeba-
Cap. 17. tur rheda cum lenonibus, comites nequissimi. Plinius libro 34. Argentum G
incoquere simili modo cœpere, equorū maximè ornamentis, iumentorúmque iugis. Cœpere deinde & esseda, & uehicula, & petorrita exornare. Similíque modo ad aurea quoque, nō modò argentea staticula inanis luxuria per-
* prodigum uênit: quæque in scyphis cerni * prodigium erat, hæc in uehiculis atteri, cultus uocatur. Hactenus Plinius. Ex cuius uerbis apparet multum olim usum gestatoriorum fuisse etiam uiris. Vidi certè nuper gestatorium currum Præfecti prætorio in quodam libro pictum quadrirotum, æratum, aut inauratū magnifica specie, extante in eo sella curuli. Lampridius in Alexandro. Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus, ut argentatas haberent, permisit: H
interesse Romanæ dignitatis putans, ut iis tantæ urbis senatores uterentur.
Vehicula sacra. Thensæ. Erant & sacra uehicula, quæ Thensæ uocantur, auctoribus Seruio & Festo. Trāquillus in Cæs. Ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est,
Cap. 76. sedem auream in curia, & pro tribunali, thensam, & ferculum Circēsi pom-
Fercula. pa. Ferculis autem pompa traducebatur, & deorum simulacra gestabantur.
Cap. 37. Idem in eodem, Pontico triumpho, inter pompæ fercula trium uerborum prætulit titulum, Veni, uidi, uici. Cur autem sic uocarentur, diuus Augusti-
Cap. 4. nus libro secundo De ciuitate dei docet. Sic hodie uocari possunt gestatoriola, quibus Eucharistia & sanctorum reliquiæ in supplicationibus circun- I
Vectabula muliebria. feruntur. Pilenta muliebria erant uectabula, quibus matronæ gestabantur,
Pilenta. * auctore Festo: quibus tamen solis castis uti licebat, ut inquit Seruius. Virgilius in octauo, - castæ ducebant sacra per urbem

Pilentis matres in mollibus. Id est pensilibus. Sunt autem
Gestatoria pensilia. pensilia gestatoria, quos tremulos currus uocamus. Bigæ, trigę, quadrigæ, ad
Bigæ, &c. curule certamen & sacra certamina pertinent. His enim uerbis non tam uehiculum, quàm equi biiuges, triiuges, quadriiuges significantur.

Ex. l. Ex conducto. §. primo.

Calamitas. Si uis tempestatis calamitosæ contigerit.) Calamitatem (inquit Donatus) K
propriè grandinem rustici dicunt, quòd calamum, hoc est culmum ac sege-
Cap. 7. tem comminuat. Plinius libro decimooctauo naturalis hist. Ordeum ex omni frumēto minimè calamitosum, quia tollitur antequam triticum occu-
Verr. 3. pet rubigo. Vnde Cicero metaphoricôs in Ver. actione secunda ita inquit, Eadémque ui & iniuria cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te, tanquam aliquam calamitosam tempestatem pestémque, per-

Ex lege, Ex conducto. tit. Locati & cond. uasisse

A uasisse demonstro. Idem alibi de eodē, Quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, ut non Legatus populi Romani, sed ut quædam calamitas peruadere uideretur. Non potuit Cicero significātius Verris Prætoris furta ac rapinas & iniurias exprimere. Quo uerbo uocari potest nostro tempore militū improbitas pagatim grassantium, qui quacunque iter faciunt, impotentissimæ petulantiæ uestigia ad finem anni uertentis impressa relinquere soliti sunt, usqueadeò omnia diuexata, omnia exhausta, omnia disiecta, quasique grandine ac procella proculcata obtritáque digressis illis uisuntur, simul ignorante Principe, simul iis quos editiore loco positos hic turbo percellere non po-

Verr. 3.

B test, nihil ad se attinere eam calamitatem interpretantibus. Quis enim (si ad notmam ueritatis loqui uolumus) publica uice commoueri, aut certè permoueri in huiusmodi rebus uisus est, eorū quidem qui populo apud Principem adesse & debent & possunt? Noui unum & alterum eorum, qui summarum rerum actui aliquando præfecti fuerunt, quos compertum habeo difficillimis plebis temporibus, cum ad eos huiusmodi calamitates deferrentur (sunt enim quocunque tempore uiri boni, qui uicem miserorum non dolere nequeunt) cúmque his aliisque permultis ærumnis iamiam cessura plebis inopia diceretur, ad Principémque & sanctius Principis cōsilium re-

In eos qui uicem calamitosæ plebis nō dolent.

C ferri de hac re debere primo quoque tempore: hactenus uice publica commotos esse, ut responderent, non sibi id negocium esse, ut afflictæ plebeculę illachrymando, periculum non quidem sibimetipsis, sed fortunis suis creatum irent, & tāquam popularibus ærumnis piacularē fortunā suam subderent, publicæ calamitatis succidaneam. sic enim loqui solēt, bellissimum esse putātes, improbius quàm facetius dictum risu etiam prosequi. At enim huiusmodi nuncij nec Principibus festiui sunt, & in nonnullorum aliquando potentium offensionem incurrunt. Itáne uerò tauris ipsi à natura datum esse fatebuntur, ut pro uitulis imbellique armēto summa ui, summóque discri-

D mine cum leonibus dimicent: ad se autem præter naturalem hominum inter homines commendationem, etiam in magistratibus aut honoribus positos, popularia incommoda pertinere negabunt? Primos honores ipsi gerāt, coli se à populo supra modum quoque uelint: stipendia immensa, & (quod indignitatem auget) collatione plebeculæ corrasa mereāt, & calamitosæ plebis querelas nihil ad se pertinere dictitent? Videant quæso rectúmne sit, aut num id tueri citra grauem animæ noxam possint. Verùm illi fortasse plus uiderunt. Vt enim in membris & partibus corporis humani aliqua sibi tantùm quodammodo nata esse uidentur, ut aures & oculi, alia cæteris mem-

E bris subseruire, suúmque munus obire, aliorum causa nata sunt, ut crura, ut manus, ut pedes: sic aures & oculi reipublicæ, id est hi quos primos ordines in administrandis rebus ducere Princeps uoluit, more hominū sæpe faciunt, ut sibi suisque consulere in communibus rebus agendis, id est publicis, satis habeant: reliquos omneis uectores, qui procul gubernaculis agunt, & plebeculam præsertim quæ ad scalmum interdiu noctúque adhærescere cogitur, & remis incumbere, tanquam asinum ad clitellas, sic ad inopiam & ærum-

nam natos esse censeant: ut clauum tenentibus ipsis, & omnibus fœlicibus F
feriatis esse liceat, atque etiam, si diis placet, laboribus ærumnosorum frui. Quasi uerò non eadem naui, id est eodem periculo tempestatum, & gubernatores, & remiges, & uectores, per huius uitæ uarios euentus, quasi per fretum aliquod undabundum, trãsmittãtur. Aut quasi remigio disiecto ociosè etiam ac placidè uelificari possint. Atqui isti, ut uidetur, cum ad summa honorum fastigia euaserunt, rem ita inter se componunt, ut inuicem Plautinũ illud dicant, Si tu proreta huic naui es, ego gubernator ero: atque ita distributis sibi suísque primis quibusq; muneribus, summissim inter se (quasi ad populares & oppidanos homines loquentes) dicere solent, G

In Rudente Act.4. Sce.3.

Lucan. lib. 5.

- nunquam sic cura Deorum
Se premit, ut uestræ morti, uestræque saluti
Fata uacent. procerum motus hæc cuncta sequuntur.
Humanum paucis uiuit genus.

Deos autem more nostro nunc appello (ut antea diximus) quos immodica potentia uiuos uiuentésque inter diuos retulit, in quorum manibus tanquã in cardinibus summa rei Gallicæ uertitur. Qui tãdiu in cœlo esse solent (ut Ciceronis uerbo utar hic appositissimo) id est omnium ore celebrari, ac nominis sui fama, fora ac conciliabula, omnésque conuentus circulósque implere, quãdiu fortunæ collibuit. Quorum diuinitas toto hoc imperio, quãlibet latè patet ipsum, locis omnibus, omnibúsque horis, omnium uocibus inuocatur, nominatur, agitur rea, laudatur, arguitur, & interdum cum conuiciis colitur. Volubilis tamen & cæca existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria, indignorúmque fautrix, desultoria celeritate subinde in alium aliúmque transiens. Cui omnia expensa, omnia feruntur accepta, & quæ in nostrorum hominum ratione sola utranque paginam facit, ut inquit ille. Vt enim quicquid publicè priuatímque rectè secúsue cesserit, ita bene eos, aut malè audire illico necesse est. Quibusdam uerò eorum in ista beatitudine tãta humanitatis obrepit obliuio (quasi ad lethæas aquas biberint) ut se uelut onagros omni lege solutos, omnis ærumnæ ac laboris immunes esse nimia fortunæ indulgentia cæci interpretentur, nec popularium calamitatibus ueluti iniquis asellorum clitellis condolescant. In quo tamen longè mihi falli uidentur homines ambitiosissimi. Amplissimũ est enim homini uiribus aut corporis aut animi præualenti, aut etiam opibus, quamplurimos homines iuuisse. Deus est mortali iuuare mortalem (inquit Plinius) & hæc ad æternam gloriam uia. Et Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem & Pollucem in cœlum (ut inquit Marcus Tullius libro secundo de Legibus) merita uocauerunt. Quod quomodo intelligi debeat, ex uerbis eius colligi potest libro tertio de Natura deorum, Atqui (inquit) in plerisque ciuitatibus intelligi potest, augendæ uirtutis gratia, quo libentius reipublicæ causa periculũ adiret optimus quisque, uirorum fortium memoriam honore deorum immortalium cõsecratam. A quo etiam mutuatus ex professo Lactantius libro primo Institu. ita inquit, Suscepit autem uita hominum, consuetudóque communis,

In cœlo esse. H

Plin. lib. 2. cap. 7. I

Deus qui fias. Lib. 2. cap. 7. K

Cap. 15. Ex Cic lib. 2. De natu. deo.

Ex lege, Ex conducto, tit. Locati. & cond.

A munis,ut beneficiis excellentes uiros in cœlum fama ac uoluntate tollerent.
Hinc Hercules,hinc Castor, hinc Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber. Et
rursus,In plerisque autem ciuitatibus intelligi potest,acuendæ uirtutis gra-
tia,aut quo libentius reipublicæ causa periculum adiret optimus quisque,
uirorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam.
Sed hoc nimirum est illud. Quemadmodum membrorum, id est partium
corporis alia uidentur propter usum à natura esse data,ut manus,ut pedes,ut
ea quæ sunt intus in corpore:alia nullam ob utilitatem,sed quasi ad ornatũ,
ut cauda pauoni, pennæ uersicolores columbis, uiris mammæ & barba: sic
B eorum qui ad primos magistratus uocãtur,quasi ad unum corpus reipubli-
cæ administrandum,quidam rebus egregie gestis perficiunt, ut non sibi nati
esse,sed omnibus uideãtur:quibus morte extinctis gloria perpetua succedit.
quidam socordia tanta præditi sunt,ut nõ magistratus gerere, sed magistra-
tuum personam induisse uideantur, ut reipublicæ suarum interim partium
si minus ratio,at numerus certè constet. Sed fuisse nobis huiusmodi homi-
nes speramus reipublicæ præfectos,ut alibi dictũ est. Omnia iam nobis me-
liora non modò fore,sed etiam esse spopondimus. Et alioquin hoc Principe
iandiu in portu nauigare uidemur. Qui cum ad semiermem huius reipu-
C blicæ nauem, atque in alto luxus & incuriæ publicæ fluitantem nauarchus
accessisset,in multos eam tumultus ingruentium instantiúmque bellorum
iamiam incursuram,sacra quadam anchora frugalitatis haud dubiè stabili-
uit.Vt ad rem redeamus:Terentius in Eunucho,Sed ecca ipsa egreditur no- *Act.1. Sce. 1.*
stri fundi calamitas.Propterea factum,ut calamitas pro dispendio & sterili-
tate accipiatur.Cicero pro lege Manilia,Nam in cæteris rebus cum uenit ca-
lamitas,tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non solum aduetus
mali,sed etiam metus ipse affert calamitatem. Calamitosus ærumnosus est, *Calamitosus.*
malis calamitatibúsque prægrauatus, inquit Nonius. Cicero in Diuinatio- *Noni procul à fine.*
D ne,Honoris amplissimi esse puto,& accusare improbos, & miseros calami-
tosósque defendere. Inde calamitosus ager Catoni, & calamitosum pericu-
losúmque cœlum. Calamitas etiam in ludis scenicis dicebatur, cum fabula *Calamitas.*
exigebatur:ut in prologo Hecyræ.à Græcis πταῖσμα dicitur,cum alioqui cala-
mitas λύμη & οἰκοφθορία dicatur,& περίστασις. Vlpianus igitur omnis antiquita- *Vlpianus omnis antiquitatis peritissimus.*
tis peritissimus,ut hîc,sic ubique ferè sermonis proprietatem seruauit.His e-
nim uerbis talem procellam significauit, quæ segetes frugésque procellere
solet,qualem Virgilius primo Georgicorum describit:

O mnia uentorum concurrere prælia uidi,
E Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis

Sublimè expulsam eruerent:& reliqua. Hæc χαλαζοκοπία à Græcis dicitur,id
est grãdo procellosa.Cæterum sturnus cuius hîc Vlpianus meminit,auis est *Sturnus.*
maculosa,quæ Græcè Psarus dicitur,magnitudine merulæ,ut inquit Aristo- *Psarus.*
teles,gregatim uolans ut passer. Sturnellus uulgò dicitur. Auis est docilis,ut
turdus, & galerita, & monedula, & reliquæ humanæ uocis imitatriculæ.
Graculus,genus est monedulæ, coracias ab Aristotele dicitur à coruina ni- *Graculus.*

gritie,rostro tamen rutilo,docilis etiam, & facilè mansuescens. Huiusmodi F
uidentur ad uiuarium Vincenariũ innumeræ, rostro ferè nigrante. Et sturni & monedulæ aues sunt gregariæ quotannis migrantes, remigrantésque, nonnunquam tanta ui earum ingruente,ut frugibus & uitibus latè depopulatis sterilitatem afferant.

Ex eodem.§.

Rauca. Si raucis aut herbis segetes corruptę sint.) Rauca uermis est,cuius Plinius
Cap.18. in uitiis segetum non meminit:sed in decimoseptimo,de cultura talearum loquens,Olea,inquit,ubi quercus effossa sit,malè ponitur:quoniam uermes, qui raucæ uocantur,in radice quercus nascuntur,& transeunt.Idem in deci- G
Cap.17. mooctauo,Nascuntur & uermiculi in radice, cum sementem imbribus secutis incluserit repentinus calor humorem.Gignũtur & in grano, cum spi-
Ibidem. cæ pluuiis calor inferuescit.De herbis autẽ noxiis idem ita inquit, Nam lolium & tribulum & carduum lappámque, non minus quàm rubum, inter frugum morbos,potius quàm inter ipsius terræ pestem numerauerim. Lo-
Lolium. lium herba est quæ Græcè æra dicitur,de qua idem alibi,Triticum enecat æ-
Li.18.ca.17. ra,ordeum festuca,quæ ægilops dicitur,lentem herba securidaca. Et hæ qui-
Aera. dem complexu necant. Aerę granum minimũ est in cortice aculeato,quod cum est in pane, celerrimè uertigines facit. herba uulgò nota est, hibraia à H
Aegilops. nostris dicta.Aegilopem Virgilius Latinè auenam appellauit in hoc uersu,
Auena. Georg.1. Infelix loliũ,& steriles dominantur auenæ. Plinius, Primum omniũ, inquit,
Li.18.ca.17. frumenti uitium auena est,& ordeum in eam degenerat, sicut ipsa frumenti fit instar,quippe cum Germaniæ populi serant eam,neque alia pulte uiuũt.
Runcatio. Runcatio contra inutiles huiusmodi aut etiam noxias herbas inuenta est.
Runcare. Vnde runcare uerbũ,quod Græcè βοτανίζειν dicitur, id est herbas noxias uel-
Cap.18. lere, & runcatio βοτανισμὸς.Plinius libro decimooctauo, Postea pauci run-
Cap.21. cant,quod botanismon uocant. Idem, Runcatio cum seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis,frugum radicem uindicat, segetémque discernit à I
cespite.Et rursus, Faba runcari non gestit,quoniam euincit herbas. πασμὸς à
Sarritio. Theophrasto dicitur.Sarritio,quæ à Græcis σκάλισις dicitur(ut sarrire σκάλλειν)
Ibidem. sarculo perficitur. Vnde etiam Sarculatio dicitur, de qua idem Plinius, Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat teporibus uernis, no uósque soles admittit. Qui sarriet,caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum,ordeum,semen,fabam bis sarrire melius.

Ex eodem.

Sed & si labes facta sit,omnémque fructum tulerit,damnum coloni non
Labes. esse. Et paulo pòst, Sed & si vredo fructum oliuæ corruperit.) Labes hoc in K
loco pro ruina & agri considentia accipi potest, quæ Græcè συνίζησις dicitur. Labes enim à lapsu dicitur,ut inquit Seruius in illum Virgilij locum, Hinc
Aeneid. 2. mihi prima mali labes.Est autem labes agri,cum ager repetè terræmotu aut
Chasma. L. Si in aeditione. quauis alia ratione subsidet in uastam uoraginem,quæ Græcè chasma dicitur,id est hiatus terræ, quo uerbo Vlpianus usus est suprà, De periculo &
Chasmaticus terræmotus. commodo rei uẽditæ. Vnde chasmaticus terręmotus dictus,cum mouẽte
Ex lege,Ex conducto.tit.Locati & cond.

terra

A terra huiusmodi hiatus existunt. Plinius libro secũdo, de terræmotu loquẽs, Cap. 80.
Hiatus uerò aliàs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliàs occultat ore compresso, rursusque ita inducto solo, ut nulla uestigia extent, urbibus plerunque deuoratis, agrorúmque tractu hausto. Aristoteles chasmatiam appellat Chasmatiæ. in libro De mundo, τῶν δὲ σεισμῶν, οἱ μὲν συνιζήσεις ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα, χασματίαι λέγονται, Terræmotuum, inquit, hi qui soli considentias in cauernas faciunt, chasmatiæ dicũtur. Lucæ decimosexto inualuit erratũ, ut chaos pro chasmate legatur, his uerbis, Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum fir- Locus emendatus in Luca. marum est: ubi Græcè χάσμα μέγα ἐστήρικται, id est, chasma magnum firmatum
B est, legitur. Est enim error librariorum, aut eorum qui locum emendare se putauerunt, non interpretis: cuiusmodi alia inoleuerũt in iisdem libris. Simile est Ecclesiastici capit. 7. Noli amare mendacium aduersus fratrem tuũ. Locus restitutus in libro Ecclesiastico. ubi interpres scripserat, noli arare, μὴ ἀροτρία ψεῦδος ἐπ' ἀδελφῷ σου: antea enim dixerat, Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & nõ metes ea in septuplum. Sed ridebunt illi qui Euangelia Græca, & totum instrumentum nouum fidei nostræ, id est Apostolorum & Euangelistarũ editionem, nullius auctoritatis esse credũt, præiudicio illo utẽtes, quòd hæc nostra traductio ab uniuersa ecclesia occidentis recepta sit. Quasi uerò errata etiam nominatim re-
C cepta sint, aut quasi hæc traductio publico decreto Græcæ origini prælata sit, ab iis præsertim qui Græcè prorsus nihil sciuerunt, id est qui post Hieronymum, Ambrosium & Augustinum fuerũt. Quod simile est, atque si traduces ex uite aut arbore ductas, præstantiores stirpibus ipsis esse contendant, unde sint enatæ. Huiusmodi hominum pertinaciam Hieronymus insectari multis in locis solet: nec ab re id fecit. Iniquum est autem, & literis incõmodum, opinionem seculorum aliquot errore cõstanter assertam, facilè extorqueri è manibus mordicus retinẽtium non posse. Cum autem ille liber Sapientia Solomonis inscriptus Græcè sit, mirè sententiosus, Latinè ita cor- In libro Sapientiæ.
D ruptus est, ut sæpe absurdi sint sensus, & incongrui: partim errore interpretis supra modum oscitantis & imperiti: partim emendatorum culpa: ut cap. secundo, Quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum: ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, Quoniam fumus, spiratio, uel anima in naribus nostris: & modica scintilla in motu cordis nostri. Sic enim uerti debuit, nisi interpres præ imperitia & stupore ingenij ὁ λόγος, id est sermo, pro ὀλίγος, id est modicus intellexisset. Quod sequitur, Qui extinctus cinis, erit corpus nostrum, legi debet, quæ extincta, scintilla scilicet. In eodẽ capite, Quoniam deus creauit
E hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. lego, Quoniam deus creauit hominem ad naturam nõ interituram, & effigiem proprietatis suæ fecit illum. Cap. 3. Maledicta creatura eorum, quoniam fœlix est sterilis: ἐπικατάρατος ἡ γένεσις αὐτῶν, Execrabilis eorum genitura, quandò beata sterilis non inquinata. Et paulò pòst, Filij adulterorum cum consummatione erunt. lego, Liberi adulterorum imperfecti erunt, id est non con-

ſummati.Error eſt emendatorum,τέκνα μοιχῶν ἀτέλεστα.Et inferius,In die agni- F
tionis allocutionis.lego,In die diiudicationis ſolamen, uel ſolatium, ἐν ἡμέρᾳ
διαγνώσεως παραμύθιον.Capit.4.circa finem, Et quare minuerit illum dominus,
legendum,munierit:id eſt,ſecuritate donarit, ἠσφαλίσατο. Error eſt librariorũ,
aut enarratorum. Cap.7. cum multa perperam ſint uerſa, tum illud in fine
abſurdiſſimè de ſapientia,Attingit ergo à fine uſque ad finem fortiter,& di-
ſponit omnia ſuauiter,διατείνει δὲ ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας εὐρώστως, καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χρη-
στῶς,Perſpirat autem ab extremo ad extremũ firmiter, & adminiſtrat omnia
commodè.Er in cap.ſequenti, Doctrix eſt enim diſciplinæ dei, & doctrix o-
perum illius, μύστις γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ αἱρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ, Initiatrix eſt G
enim ſciẽtiæ dei,& inuentrix operum eius. Vbi interpres corruptum exem-
plar ſecutus eſt,& permultis in locis.Illud miror in cap.primo,Et hoc quod
continet omnia,ſcientiam habet uocis, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει σοφίας,
cognitionem habet ſapientiæ, uel notitiam. quanquam ſunt huiuſcemodi
multa temerè immutata.Appetit autem tempus, cum hæc & alia huiuſmo-
di à pleriſque intelligentur,propter literarum Græcarum ſtudium.Sed ut in
Cap. 79. in fine. Labes. uiam redeam,eſt etiam chaſma cœleſte, cuius meminit Plinius lib.2. & Ser-
uius lib.9.Aeneid.De labe autem Cicero libro primo de Diuinatione ſic in-
quir,Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernaris,cum ad infinitam alti- H
tudinem terra deſediſſet,Apuliáque maximis terræmotibus conquaſſata eſ-
ſet,Quibus portentis magna populo Romano bella, pernicioſǽque ſeditio-
nes denunciabantur. Verùm quoniam uredinis Vlpianus hîc meminit, &
paulò pòſt infrà agri terræmotu corruentis, propterea non labes hîc, ſed ta-
Tabes. Cap 24. bes legendum exiſtimo ex Plinio & Theophraſto. Plinius libro decimoſe-
ptimo,de uitiis & morbis arborum loquens, Quædam, inquit, temporum
cauſæ,aut locorum,non propriè dicuntur morbi,quoniam protinus necãt:
ſicut tabes cum inuaſit arborem,aut uredo,uel flatus alicuius regionis pro-
prius,ut eſt in Apulia Atabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim ſi flauerit I
circa brumam,frigore exurit areſaciẽs,ut nullis poſtea ſolibus recreari poſ-
ſint.Hoc genere conualles, & appoſita fluminibus laborant, præcipuéque
uitis,olea,ficus.quod cum euenerit,detegitur ſtatim in germinatione. Quæ
uerba Plinij ad uerbũ ferè ex quarto Theophraſti de plantis tranſcripta ſunt,
qui hanc tabem ἔκπληξιν τῶν δένδρων uocat, quaſi percullionem aut ſtuporem
arborum,cum ſtirpes areſcunt tabido morbo exuctæ, eo modo quo homi-
nes ægri longa tabe emaciati, defectíque. Id tamen quod Plinius ex Theo-
phraſto dicit, frigore exurit arefaciens, ut nullis poſtea ſolibus recreari poſ-
ſint, nos ita apud Theophraſtum legimus, ἐκκαίει δὲ τὰ δένδρα, καὶ οὕτως αὖα ποιεῖ K
καὶ ξηρὰ,ὡς οὐδ' ἂν ὑφ' ἡλίου καὶ χρόνου πολλοῦ γένοιτ' ἄν,διὸ καὶ καλοῦσι καυθμόν.id eſt, Exurit
autem arbores,eouſque arefaciens,ut ne ſol quidẽ eodem modo multo tem
Vredo. pore arida facere poſſit,quare & uredo uocatur.Qui ſenſus congruẽtior ui-
detur,ſed Plinius in tumultuaria lectione aliud exemplar ſecutus eſt.Simi-
lis uredini eſt ſideratio, quæ Græcè σφακελισμὸς dicitur, & Latinè etiã carbun-
Cap.24. Sideratio. culatio. Plinius libro 17. Sideratio tota cœlo conſtat. Quapropter & grando

A in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarũ iniuria euenit. Hæc enim uerno tẽpore inuitatis & erumpere audẽtibus satis mollibus insidens, adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum uocant: Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelátque, ac ne aura quidem ulla depellitur, quoniam non fit nisi immoto aëre & sereno. Proprium tamẽ siderationis est, * sub ortu canis siccitatum uapor, cum insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus & uites. Idem libro decimooctauo, In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur, decretotio uuis sidere illo quod caniculam appellamus: unde * carbunculatæ dicũtur, B ut quodam uredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, * quæque nunquam annonæ intulere caritatem. Agrorũ quippe mala sunt illa: Carbunculus autem regionum latè patentium. Hactenus Plinius. Columella libro tertio, Sed ea tum præcipua est, si nec nimis celeriter spondet, & primo quoque tempore deflorescit, nec nimis tardè mitescit: qu in etiam pruinas, & caliginem, & carbunculum facilè propulsat. Huc autem pertinet quod dicitur in lege, Si merces. §. Vis maior, infrà hoc eodem titulo, Vis maior quam Græci appellant, non debet conductori damnosa esse. Quo in loco libenter quæsierim ab Accursianis Iurisperitis, quid per

Margin notes: Carbunculatio. — Pruina. — * ab — Cap.28. — * carbũculare — * nec quæque unquam — Cap. 2. non procul ab initio. — Vis maior.

C uim maiorem Iurisconsultus Caius intelligi uoluerit. Hæremus, inquiunt, dic ipse. Agedum audiant Plinium lib. 18. de sterilitatum causis loquentem his uerbis, Ante omnia autem duo genera esse cœlestis iniuriæ meminisse debemus: unum, quod tempestates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ cum acciderunt, uis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, ueluti arcturo, orione, hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, sereníſque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt. Publica hæc, & magnæ differẽtiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus uerò sterilitatem. Ex his

Margin notes: Cap.28. — Horrida sidera.

D uerbis apparet uim maiorem esse, quam Vlpianus suprà calamitosam tempestatem uocauit. Columella libro primo, Nam ubi sedulò colitur ager, plerunque compendium, nunquam (nisi si cœli maior uis, aut prædonis incessit) detrimentum affert. Quo modo autem Caius Græcè appellauerit, ex antiquis exemplaribus coniicere non potui, nisi quòd thian in secundo uerbo legisse mihi uideor, id est diuinam: sed quod sit substantiuum uocabulum, nõ facilè dixerim. Vis diuina appellatur in titulo De damno infecto. Theophrastus libro quinto de causis plantarum, τὴν ἀπὸ τοῦ δαίμονος αἰτίαν appellat: id est causam diuinitus demissam, uel ut interpres uertit, deorũ numine ur-

Margin notes: Cap.7 non procul ab initio. — Haloander legit θεῖαν, interpretatúrq; uim diuinam. — Vlpian. in l. Fluminum. Cap.9.

E gentem, cuius exemplum χαλαζοκοπίαν ponit, id est grandinem procellentem. Dicitur etiam à Græcis μεγάλας πνεύσεις. Hæc autem quatuor est generum. Repentini enim flatus exhalante terra coorti, rursúsque in terram deiecti, obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentium modo, tonitrua edũt & fulgura: qui maiore illati pondere incursúque, si latè siccam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ Ecnephias uocatur à Græcis, quasi è nube erumpens. sin uerò depresso sinu arctius rotati effrege-

Margin notes: Grandinum 4. genera. — Verba sunt Plinij lib. 2. cap. 48. — Ecnephias.

Typhon. rint sine igne, hoc est sine fulmine, ecnephian illum faciunt, qui typhon à F
Vertex. Græcis, id est uibratus appellatur, & à Latinis uertex. Defert hic secũ aliquid abreptum è nube gelida conuoluens uersansque, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida uertigine, præcipua nauigantium pestis. Qui etiam illisu ipso repercussus, correpta secum in cœlum refert, sorbetque in excelsum. Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu,
Turbo. sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, turbinem uocant, proxima
Prester. quæque prosternentem. idem ardentior accensusque dum furit, prester uo-
Cap. 48. catur, amburens contacta pariter & proterens. auctor idem Plinius lib. secũdo, & ante eum Aristoteles lib. tertio Meteorologicôn, qui δίνην, id est uerti- G ginem appellat, quam Plinius uerticem. In libro tamẽ de Mundo strobilon appellat, ubi genera multa ponit uentorum, quos uiolentos uocat. Proinde
Sterilitatum causæ. ex prædictis colligere possumus sterilitatum causas, alias intestinas, alias externas esse. Interiores causæ sunt, quæ ex re ipsa oriũtur, & damno coloni ce-
Vermiculatio. dunt, ut uermiculatio, cum enatis uermiculis & bestiolis segetes arborésue infestantur, quod uermiculari dicitur, & à Græcis σκωληκοῦσθαι, & θριοῦσθαι. Eadẽ ratio est herbarum exitialium, contra quas runcatio inuenta est: aut earum in quas fruges ipsæ degenerãt, cuiusmodi est auena in ordeo, aut lolium in tritico. Theophrastus αἰροῦσθαι uocat, quasi loliescere, id est in lolium dege- H
Luxuria. nerare. In eadem causa etiam est luxuria segetum, cum nimia pabuli uber-
Syluescere. tate lasciuiunt, quod ἐξυβρίζειν dicitur, & in arboribus ὑλομανεῖν, id est syluescere: & itidem de aliis. Externæ causæ duorum sunt generum. aut enim iniuria humana accidunt, ut si uiator aut prædo aliquid abstulerit, huiusmodi causæ damno coloni cedunt: aut iniuria cœlesti, & hę rursus bifariam distribuuntur. aut enim ui maiore accidunt, quæ & calamitosa dicitur, in quo genere est grando procellosa, turbo, uertex, & reliqua quæ tempestatis nomine censentur. Sub hoc genere chasma nunc & labem agri comprehẽdi uolumus, tametsi aliud genus sit. Aut ui silẽte, & quæ nullo sentiente obrepit, I
& hoc genus cum superiore damno coloni cedit. In eo sunt uredo, quæ Græcè καυθμὸς dicitur, pruina quæ πάχνη, irroratio, uel ut Plinius appellat, roratio, quæ ῥοὰς, tabes quæ ἔκτηξις, carbunculatio, sideratio, quæ ipsa tamẽ tanquam
Sideratio. genus multas species complectitur. Sideratio enim tota (inquit Plinius) cœlo
Li. 17 ca. 24. Pruina. constat. Pruina est, quæ lapsa persidet & gelat, nec fit nisi immoto aëre & sereno. Hoc genere alternis propè annis in Gallia uites, arbores & frumẽta interdũ præcocia uitiantur. Etenim pruina à perurendo dicta est, quasi perurina: urit enim germina cum sole liquefacta est, ut sæpe uidimus. Vulgò gelu uocamus, Aristoteles in libro de Mundo, κρύσταλλος μέν ἐστιν ἀθρόον ὕδωρ ἐξ αἰθρίας K πεπηγὸς, πάχνη δὲ δρόσος πεπηγυῖα, Gelu, inquit, est aqua conferta, à serenitate cœli
Gelu. concreta, pruina uerò ros concretus. Gelu igitur est glacies, pruina est quod
Carbunculatio. gelu uulgò dicitur. Carbunculatio & carbunculus in arboribus est (quantũ ego coniicere possum) eiusmodi corruptio, quam uulgari sermone pruinam appellamus, quæ uerno tempore adurit lactescentes germinum oculos, & cum flores adusserit, carbunculus tum uocatur. Apud Theophrastũ nomen

Ex lege, Ex conducto, tit. Locati & cond.

A eius non memini me legisse. At uerò in uitibus carbũculatio, quæ circa Idus Augusti in Italia accidit, uitium est, cum uuæ non satis foliis tectæ, præferuidis solibus interdum retorridæ fiunt & exuctæ, ex quo tandem acescunt, ut quodam uredinis carbone exustæ, aciníque tunc * præcoquuntur in callum, ut quodam in loco Plinius ait. Quod fit ad canis ortum interlunio accidente. Quanquam Plinius paulò pòst ita inquit, Plerique tamen dixere rorem inustũ sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi uitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnémque uredinem frigore tãtùm, innoxio constare sole. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium
B hoc non euenire nisi noctibus, & ante solis ardorem, deprehenditur, totúmque lunari ratione constat: & reliqua, quæ ille solertissimè indagata, prosequitur magis quàm explicat, ut mihi quidem uidetur. nec mirum, quippe qui in his multa dixisse se affirmet à nullo antè dicta, utcunque certè memorabilia. Hæc igitur uitia Plinius noctu contrahi existimat, non interdiu. Vnde illud ab eodem dictum est, Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenísque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta sunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellãtibus. Et rursus, Cœlestis, inquit, sterilitatis alterutrum fore in causa, hoc
C est plenilunium, aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc admirari mirabilem naturæ benignitatem succurrit: Iam primum hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter status siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, ídque quando futurum sit, facilè nosci. Sic quoque non sine remedio. Deinde remediũ addit. Vnde iterum alibi de carbunculo loquens, Non difficili remedio, inquit, nisi calumniari rerum naturã homines, quàm sibi prodesse mallent. Tum astruit historiam Democriti, qui primus intellexit ostendítque cœli cum terris societatem. Rubigo in segetibus est, quam Theophrastus eruginem appellat, id est ἐρυσίβην: quo genere, ut ipse inquit,
D frumentacea præcipuè corripiuntur, & inter ea triticum præcipuè & ordeũ, ἐρυσίβη δὲ σῆψίς ἐστι τοῦ ἐναπολαμβανομένου ὑγροῦ, id est, Est autem erugo incidentis segetibus humoris putrefactio. Propterea cum multum pluerit, humor ille abluitur, nec in erugině putrescit. Cum uerò rores permulti sustillauerint, & sol subsecutus cum tranquillitate fuerit, tunc erugo putrescit. Ideo in locis editioribus minus fit, in conuallibus autẽ plerunque, ubi uenti consilescũt. Cuius tamen pro parte in causa est lunaris calor, proptereáq; plenilunio, id est præualente luna magis fit. Quæ uerba Theophrasti ex libro quarto de Causis plantarum Plinius supradicto loco reprehendere uidetur. Rubigo uel erugo
E (nisi fallor) est quam nuillam nostrates agricolæ uocant. Spicæ enim marcidæ fiunt hoc uitio, & in puluerem fœtidum cõfriatiles. A rubigine Rubigalia dicta, id est festi dies amoliẽdæ rubigini instituti ab antiquis, quales sunt supplicationes amburbiæ, aut ambaruales, quæ hodie propter eiusmodi causas factitantur. Plinius, Rubigalia Numa constituit, quæ nunc aguntur ad septimum Calendas Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Roratio, quam Theophrastus rhoada, quasi defluxum appellat, morbus est uitiũ,

Marginal notes: * decoquũtur | Li.17.ca.24. | Li.18.ca 28. | Ibidem ad finem capitis. | Li 18.ca.29. | Li.18.ca 28. | Rubigo. | Li.4. De causis.cap.15. | Erugo. | Rubigo. | Rubigalia. | Li.18.ca 29. | Roratio.

Cap.24. quem uulgò colaturam uocamus: de quo Plinius lib.17.Siderationis genus F
est in uitibus deflorescentibus rorario.Theophrastus lib.4.de plantis, Roratio,inquit, fit cum uitis deflorescens irrorat. Fit autem id genus affectionis
Li 17.ca.24. cum acini defluunt, & qui remanent,paruuli sunt. Idem Plinius alibi,Pessimum est inter omnia, cum deflorescentem uitem & oleam percutit imber, quoniam simul defluit fructus. Propter hoc uitium Floralia ab antiquis in-
Li.18.ca.29. Floralia. stituta sunt,auctore Plinio his uerbis, Floralia quarto Calẽdas Maij instituerunt anno urbis quingentesimo sextodecimo,ex oraculis Sibyllæ,ut omnia bene deflorescerent.Fuerunt & Florales ludi, quæ Floralia etiam dicũtur, in honorem Floræ instituti, qui cum omni obscœnitate rerum uerborúmque G
celebrabantur.Vnde natum prouerbium,Florales agentem spectari à Cato-
Cap.20. Valer.De M. Portio Catone. ne.Horum meminit Lactantius lib.primo, Valerius lib.secundo, cap.quinto,Augustinus lib.2.de Ciuitate. Erucæ sunt,quas Græci campas appellant,
Erucæ. Pityocãpæ. unde Pityocampæ,id est erucæ in pinu nascentes: inter uenenata numerantur in lege Eiusdem, Ad legem Corneliam de Sicariis, ubi corruptè legitur
Li.17.ca.24. hoc uerbum.Plinius,Sunt ex eadem causa,id est ex imbre, nascẽtes & erucæ, dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, ut in Mileto: ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum
**tẽpore* * tempore humido & lento. Sideratio apud Plinium,morbus est arborum H
Sideratio. Li.17 ca.24. afflatarum sidere,quocunque modo id acciderit. Peculiare autem nomẽ si-
**ab* derationis est, * sub ortu canis siccitatum uapor, cum insitæ ac nouellæ arbores emoriuntur,præcipuè ficus & uites. A Græcis sideratio astrobolismos dicitur,quasi sideris perculsio,quam sphacelismon quidam appellant,ut in-
Cap.10. quir Theophrastus lib.quinto de causis,qui sideratas arbores astrobletas appellat,quasi sidere perculsas. Siderantur autem,inquit, præcipuè plantæ nouellæ,ac surculi suæ causa imbecillitatis;quod accidit cum siccata tellure humorem trahere nequeunt. quapropter plurima pereunt sub sidus. At maiores ætate,utpote ualidiores,magis resistunt,& alimentũ longè trahunt. Idem I
sphacelismon morbum esse radicis ait lib. quarto de plantis, ὅταν αἱ ῥίζαι μελανθῶσι,id est,Cum radices nigrescunt. Siderationis nomen ad homines per similitudinem translatum est arescente corpore. Vnde homines hoc modo
Siderati. affecti ἀστροβλῆτες,& Latinè siderati dicunrur. Hoc etiam σφακελίζειν ab Aristotele & Paulo Aegineta dicitur.Aristoteles,ψιλούμενα τὰ ὀστᾶ τῶν ὑμένων σφακελίζει, id est, Ossa suis membranulis nudata siderantur. Aegineta sphacelon,id est siderationem appellat partes carnis in corpore marcidas, & iam sine sensu, ut in carcinomate perfecto cõtingit,id est, νεκρώσεις σαρκὸς ὅταν ἀναίσθητα γίνεται τὰ ὑπὸ παθόντα μορία. Gangrenas uerò uocat morbum eundem nondũ in- K
Cap.16.ad finem. curabilem.Plinius lib.nono, Fluuiatilium silurus caniculæ exortu sideratur, & aliàs fulgure sopitur.id est obtorpescit. Nam Aristoteles in libris de animalibus, καροῦται ὑπὸ βροντῆς dixit. Herodotus, σφακελίσαντος δὲ σαπέντος τοῦ μηροῦ,id est,Siderato & marcente femore. Sunt autem & alij morbi corruptionésque arborum & frugum apud Theophrastum, & apud Plinium: sed supradicta maximè ad rem pertinere mihi uisa sunt. Sideratio autem arborum com-

Ex lege,Ex conducto,tit.Locati.& cond.

A munis est omniũ.Plinius, Arborum,inquit, communes quidã morbi, quidam priuati generũ.Communis uermiculatio, sideratio, & dolor membrorum. Vermiculantur magis minúsue quædam,omnes tamen ferè.Addendũ & illud quod Theophrastus lib.4. de hist.plantarum ait, Affectiones quasdã temporarias ἴνια τῆ καθ' ὥραν,id est statis anni temporibus euenientes, necare solere arbores,quas nemo morbos dixerit,ut tabem,& quã uredinem appellant.Cæterùm quod statim sequitur, Idémq; dicendum est,si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid abstulerit, hunc intellectum habet, non si aut populabundus,aut pabulabundus exercitus segetem abstulerit,id ad colonũ Li.17.ca 24. Cap.17. Lasciuia.

B pertinere:sed si per lasciuiam,id est per ludum improbiorem & noxium aliquid damni dederit:ut solent petulantes uiatores.Varro lib.primo de re Rustica,Inter septa,inquit,primum est naturale sepimentum, quod obseri solet uirgultis aut spinis, quod habet radices uiuæ sepis, ac uiatoris prætereuntis lasciui non metuet facem ardentem. Lasciuire est petulanter agere,ut equi indomiti solent,aut qui diu in ocio fuerunt, qui aut calcitrare præter solitũ, aut lusitare exultaréque solent. Propterea Liuius libro secũdo ab Vrbe cõd. Appius,inquit,Claudius & natura immitis, & efferatus hinc plebis odio,illinc patrum laudibus,non miseriis ait, sed licentia tantum concitum turba- Cap.14. Lasciuire.

C rum:& lasciuire magis plebem,quàm sæuire:id est,plebem nimio ocio magis petulantem se præbere,quàm ueram seditionem meditari, nulla satis digna iniuria nobilitatis concitatam.De plebe enim tanquam de equis,qui ab aurigante reguntur,locutus est.Idẽ,Correpti à Patribus Consules, cum quid ergo se facere uellent,percontarentur : decernunt ut delectum quàm acerrimum habeant.Ocio enim lasciuire plebẽ.Lasciuire etiam arbores dicuntur, cum nimia pabuli ubertate eluxuriant,id est ὑβρίζειν.Arrianus lasciuiam sic intelligi uoluit in lege, Omne delictùm,infrà De re militari,Per uinum autem aut lasciuiam lapsis capitalis pœna remittenda est.

D Ex lege,Sed addes.§.Illud nobis.

Fiscos autẽ,quibus ad premendam oleam.) De fisco & eius deriuatis nos alibi satis multa diximus. Hoc autem in loco fiscus pro qualo oleario ponitur, qui ceruici torcularis supponitur,ne fraces in lacũ cum oleo defluat, uel etiã pro qualo in quo oliuæ ponũtur, cum prelo supponũtur: ut amurca,id est oleũ crassius,aliquãtisper exanietur, id est exudet,& per uimina perfluat. Columella lib.12.Sereno cœlo manibus destringi oliuam oportebit, & substratis tegetibus aut cannis cribrari & purgari:tum diligenter mundatã protinus in torcular deferri,& integrã in fiscis nouis includi, prelísque subiici, Fiscus. Cap.50.

E ut quantũ possit,paulisper exprimatur. Idem alibi, Deinde intrita oliua nouo fisco includitur,& prelo subiicitur,ut tota nocte exprimatur.Et rursus,de condiendis oliuis loquens, Postero die cribratur,& nouo fisco inclusa prelo supponitur,uehementérq; premitur,ut exudet quantulũcunq; habet amurcæ.Plinius lib.15.fiscinam appellat.unde fiscella diminutiuũ Virgilio, Fiscellam texit hibisco. Trapetum mola est olearia, ut inquit Seruius. Virgilius in secundo Georgicorum, Venit hyems,teritur Sicyonia bacca trapetis. Cap.49. Cap 47. Cap.6. Ecloga.10. Fiscella. Trapetum.

Ex eodem, Quòd si regulis olea prematur. F

Et prelum, & suculam, & regulas, & tympanum, & trochleas: & reliqua.)
Regula. Regula & fiscus eundem usum, ut arbitror, præbēt in olei factura. Columel-
Li.12.ca.50. la eodem libro, Aut regulis, inquit, si consuetudo erit regionis, aut certè no-
Cap.52. uis fiscis sampsæ exprimi debent. Idem alibi, Suspēsa mola oliuam frangito,
eámque uel in regulas, uel in nouos fiscos adiicito, subiectámque prelo sic
premito, ne uasa intorqueas: sed tantùm ipsius preli pondere quantulúcun-
Cap.1. que exprimi patiaris. Meminit regularum Plinius lib.15. in principio. Prelū
Prelum. trabs est, qua uua uel oliua premitur, auctore Seruio à premendo dictum.
Georg.2. Virgilius, - tu spisso uimine qualos G
Coláque prelorum fumosis deripe tectis.
Nostri hodie in torcularibus cochleis utuntur: per quarum capreolatos an-
Prela. fractus tollitur demittitúrque prelum aut suculæ aut rotæ uersatione. Prela
etiam dicuntur instrumenta pressoria, quibus pannarij, chartarij, & librorū
Cap.12. impressores utuntur. Plinius lib.13. de chartis loquens, Premitur deinde pre-
Cochlea. lis, & siccantur sole plagulæ, atque inter se iunguntur. Cochlea in torculari
lignum est erectum, clauiculatim, id est spirulatim & capreolatim striatum,
quod per medium prelum striatum & ipsum, transactum, uertigine sua tol-
lendo demittendóque prelo inuentum est: uulgò uisa torcularis dicitur. un- H
Cochlides scalæ. de & cochlea in ædificiis dicta, quæ scalæ cochlides etiam dicūtur, ob id sic
dictæ, quòd anfractuosæ sint in modum cochlearis testæ, & quòd clauicula-
ta & tortili structura à tricliniis in cœnacula euadant: cuiusmodi ferè sunt
in ædificiis Gallicis scalę. Eadémque ratione cochlea dicitur haustorium or-
ganum, quod uulgus pompam appellat, cuiusmodi uidimus dudū in ponte
Parisiensi, cum pilarum fundamēta iacerentur. In medio enim eius rota est,
quæ dum à calcantibus uersatur, machina introrsus clauiculatim detorna-
ra, inter strias & strigles aquas exorbet ex aquario septo, & retrorsus emittit.
Cap.11. Huius autem machinæ conficiendæ ratio à Vitruuio in decimo describi- I
Sucula. tur. Sucula machina est tractorij generis. Constat autē ex tereti ligno, duo-
bus aut pluribus uectibus traiecto, utrinque æqua extantibus longitudine.
Hæc dum uersatur, funis qui ductarius dicitur, circū eam obuoluitur, one-
ra sensim adducēs. Huiusmodi machina hodie uietores, id est cupparij uina
Vectes. ex hypogeis subuehunt, aut in ea demittunt, turnū eam appellantes. Vectes
autem baculi sunt ualidi per mediam machinam traiecti, quibus manu du-
ctis machina dum uersatur, funem ductariū aduoluit. Ab his uectibus ue-
Vectiarij. ctiarij dicti sunt homines, qui uectes uersanda sucula manu ducūt. Hæc au-
tem machina trium generum est. Vnum genus iam dictum, porrecta scili- K
cet sucula & iacens, duobus tignis incumbens ad parietem admotis: qualis
etiam passim uisitur cum uina aut doliaria aut culearia ex hypogeis educū-
tur. Alterum genus est erectum, suis fulcimentis, & sua ueluti basi nixum:
quod non ductu brachiorum, ut illud primum, uersatur, sed ambientibus
machinā uectiariis, ac brachiis & pectore connitentibus. Huiusmodi etiam
Parisiis uidimus, qua lapides cædendi è nauigiis extrahebantur. Simia (ut ar-

A bitror) à fabris appellatur, à Vitruuio etiam ergata dicta. Tertium genus est *Ergata.*
etiam erectum quaternis tignis fibulatis constans: quod genus Parisiis uidimus, cum in ponte sublicio fabri sublicas in aquam magna ui adigerét. Hac enim machina ad tollendam fistucam utũtur, quæ fistuca identidem sublata demissaque, sublicas in alueum defigit. Hoc auté genus alterno brachiorum ductu, quomodo & illud primum, uersatur, eodem uestigio uectiariis insistentibus. Vitruuius lib. 10. de tractoriis machinationibus loquens, Cum *Cap. 2.*
autem funis habet caput ad suculam religatum, & uectes ducentes eam uersant, funis se inuoluendo circum suculam extẽditur, & ita subleuat onera ad
B altitudinem, & operum collocationes. Idem, Vectibus autem coacta sucula *Cap. 3.*
uersabitur, erigétque per se machinam sine periculo. ita circa dispositis funibus, & retinaculis in palis hærentibus, ampliore modo machina collocabitur. Trochleæ & ductarij funes, ut suprà scriptum est, expediantur. Hactenus ille. Trochlea totam illam machinationem significat, quæ cõtinet ro- *Trochlea.*
tulam, & axiculum per rotulam traiectũ, circa quem rotula uersatur, & præterea ductarium funem, qui circa orbiculum æneum currit, qualem in puteis uidemus. A Grçcis τροχίλιον dicitur. Huiusmodi meminit Cato libro de re
Rust. in instrumento torcularis, in quo suculas quinque, funes ductarios *Cap. 12.*
C quinque, trochleas decem oportere esse tradit. Quintilianus metaphoricôs
usus est libro undecimo his uerbis, Iam tussire, & expuere crebrò, & ab imo *Cap. 3.*
pulmone pituitam trochleis adducere, etsi non utique uocis sunt uitia, quia tamen propter uocem accidunt, huic loco potissimum subiiciantur. Vitruuius alterius generis trochleam describit multiplici machinatione instructam, qualem aliquando uidimus, quam & rechamum interdum appellari *Rechamus.*
dicit. Sin autem, inquit, colossicotera amplitudinibus & ponderibus onera *Li. 10. cap. 4.*
in operibus fuerint, non erit suculæ committendum: sed quemadmodum sucula cheloniis retinetur, ita axis includatur, habens in medio tympanum
D amplum, quod nonnulli rotam appellãt, Græci * perithcon uel peritrochiũ ** ἀμφίρευσιν. alij περίτροχον uocant.*
uocant. In his autem machinis trochleæ non eodem, sed alio modo comparantur. Habent enim & in imo & in summo duplices ordines orbiculorum: ita funis ductarius traiicitur in inferioris trochleæ foramẽ, uti æqualia duo capita sint. Hæc uerba apud Vitruuium ita deprauata sunt, uix ut intelligi queant. Colossica onera, sunt onera magnæ molis, quales sunt colossi. Pli- *Colossica onera.*
nius, Nero, inquit, Princeps iusserat colosseum se pingi. Colossicotera auté *Lib. 35. ca. 7.*
comparatiuum est Græcum, pro grandiora, uastiora, colossi instar habentia. *Colossicotera.*
Chelonia utrinque suculam continent, à similitudine testudinis dicta. Che- *Chelonium.*
E lonium enim tegumentum est testudinis animalis. Eius autem integumenti similitudinem habent chelonia, id est retinacula, quibus intra tigna sucula retinetur. Tympanum rota est, quæ à calcantibus uersatur, qualem pas- *Tympanum.*
sim uidemus in ea machina qua saxa subuehuntur in magnificis ædificationibus: uerbo Græco Geranion, id est grus dicitur, quo uerbo etiam lingua *Geranion.*
uulgari appellatur. In ea trochleæ sunt in summo carchesio, id est in uersatili *Grus.*
& superiore parte machinæ: & in trochlea ductarius funis, qui circum tym-

panum aduoluitur:& à fune dependẽtes qui forfices dicuntur, quibus one- F
Lib.10.ca.2. ra euehenda prehenduntur. Vitruuius, In quadris autem tignorũ posterio-
ribus, quo loci sunt diuaricata, figuntur chelonia, in quæ coniiciuntur sucu-
**faciliter* larum capita, ut * faciles axes uersentur. Hæ suculæ proxime capita habẽt fo-
ramina bina, ita temperata, ut uectes in ea conuenire possint. Ad rechamum
autem imum ferrei forfices religantur, quorum dentes in saxa forata accõ-
Lib 10. ca.5. in fine. modantur. Idem alibi, Harum autem machinarum, quæ suprà sunt scriptæ,
rationes, non modò ad has res, sed etiam ad onerandas & exonerandas na-
ues sunt paratæ, aliæ erectæ, aliæ planæ in carchesiis uersatilibus collocatæ.
Nec minus sine tignorum erectionibus, in plano etiam eadẽ ratione & tem- G
Tympanum haustorium. peratis funibus, & trochleis, subductiones nauium efficiuntur. Tympanũ
etiam machina haustoria dicitur, quæ dum uersatur, aquã adnexis permul-
tis modiolis haurit, & iterum circumactu defundit, qualẽ in ponte Parisien-
si uidimus, dum pilæ intra septa aquaria substruerentur: à Vitruuio in deci-
mo describitur: passim in pistrinis aquariis uidentur. Ex iam dictis (ut arbi-
tror) apparet quomodo intelligẽda sint hoc in loco supradicta Vlpiani uer-
ba. Instrumentum enim torcularis describens, fiscos, prelum, suculam, regu-
Torcularia. las, tympanum, trochleam enumerauit. Erant autem torcularia, quæ & tor-
cula dicebantur, alterius etiam generis apud antiquos, quàm apud nos paſ- H
Cap. 9. sim uiderim, ut ex Vitruuio colligere possumus lib.6. Ipsum autem torcu-
lar, inquit, si non cochleis torquetur, sed uectibus & prelo premitur, ne mi-
nus longum xl. pedes constituatur. ita enim erit uectiario spatium expedi-
tum. Latitudo eius ne minus pedum senundenûm: nam sic erit ad plenum
opus facientibus libera uersatio & expedita. Quo in loco corruptè trochleis
pro cochleis impressum est. Torcular autem tam olearium quàm uinarium
apud antiquos legitur. Idem, Torcular item proximum sit culinæ: ita enim
ad olearios fructus commoda erit ministratio. Quod autem hoc in loco se-
quitur, Item æneum quo olea calida lauatur: legendum ahenum, ex Catone I
in enumeratione instrumenti uillici.

Ex lege, Sed addes. §. Si inquilinus.

Si inquilinus arcam cameratam in ædes contulerit, & ædium aditum do
Arca camerata. minus coangustauerit.) Camerata arca est arcuata & confornicata. Came-
Camera. ra fornix est, unde camerata uehicula, quæ Græci camarota uocant, qualia
Camarota. sunt pensilia, quibus matronæ gestãtur. Huiusmodi arcam hîc Vlpianus in-
tellexit, quales etiam hodie fiunt corio cõtectæ. Camera, quam Græci cama-
Camara. ram uocant, fornix, arcus, testudo, cognata sunt uocabula: sed tamen nonni-
Cameratum opus. hil inter se differentia, si quis scrupulosius inquirat. Cameratũ opus & con- K
Concameratio. cameratio ad similitudinem pergularum hortensium factum est, quæ iuni-
pero conflectuntur ad ambulationes opacandas: nomen lingua nostra à cu-
nabulis infantium habet, quo genere in hypogeis uinariis structuræ fieri so
Cap 5. lent. Plinius de cucurbitis lib.19. Vires sine adminiculo standi non sunt, ue-
locitas pernix, leni umbra cameras & pergulas operiens. Inde hæc duo pri-
ma genera, camerarium, & plebeium quod humi repit. Camerarium genus

A cucurbitæ uocat, quod in pergulas arrepit in hortis, non quod humi ſerpit. Tranquillus in Auguſto, Tonitrua & fulgura paulo infirmius expaueſce- *Cap.90.* bat,ut ad omnem maioris tempeſtatis ſuſpicionem in abditum & cōcameratum locum ſe reciperet. Varro lib.3.de re Rūſtica, *Periſteron fit ut teſtu- *Cap.7.* do,magna camera tectus.Et paulò pòſt,Intrinſecus quamlęuiſſimo marmo- **Periſteron. Periſteron.* rato toti parietes ac cameræ oblinuntur, ne mus aut lacerta adrepere ad columbaria pòſſit. Periſterona Varro columbariū appellat, ut ornithona auiarium & gallinarium : qui teſtudinem & cameram pro eodem accepiſſe uidetur.Teſtudo ex duobus arcubus conſtat in centro ſe ſecantibus. A Græcis *Teſtudo.*
B ψαλὶς dicitur.Quatuor enim arcuatæ pilæ inuicem tranſuerſæ,& crucem cōfigurantes,teſtudinem abſoluunt. Huic figuræ proximum eſt hemiſphæriū, *Hemiſphærium.* niſi quòd exactè ſphæricum eſt, ut Romæ Pantheon. Fornix non unius eſt *Fornix.* generis , ut fornices ſubcuneales in theatris , quorum hodie ueſtigia extant aliquibus in locis. Ab hoc confornicatum opus dicitur.Accurſius camera- *Confornicatum opus.* tam arcam,habentem plures cameras interpretatur: ſcilicet de arca Noë intelligi uoluit Vlpianus.Adde quod cameram Accurſius pro cubiculo intellexit,quam ſignificationem Vlpianus nunquam nouit.Dignus(credo)interpres,propter quem edictum illud Iuſtiniani de ſacroſanctis Pandectis nullo
C commentario profanandis,antiquaretur. Admirari certè ſæpe ſoleo hominis fiduciámne dicam,an confidentiā? in iis rebus intrepidè enarrandis,quæ ætate eius omnibus Iuriſperitis ignotæ prorſus erant.Sexcēta ſunt huiuſmodi,quorum permulta uel admonitione indigna nunc putamus. Puerile eſt enim iam iſta non noſſe,non ingeniorum præſtantia, ſed temporum felicitate.Cuius generis illud eſt(ut ſpecimen aliquod demus)in primo ſtatim libro Pandectarum,in titulo De offic.Præfecti uigilum,ubi inſulam Accur- *Accurſiana errata quædam.* ſius impropriè pro domo accipi dicit.quod ſi uerū eſt, miror quid Tranquillus in Nerone intelligi uoluerit cum dixit, Formam ædificiorum urbis no-
D uam excogitauit, & ut ante inſulas ac domos porticus eſſent, de quarum ſo- *Cap.16.* lariis incendia arcerentur.Et rurſus,Tunc propter immenſum numerum in- *Inſula. Cap.38.* ſularum,domus priſcorum ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc ſpoliis adornatæ.Nimirum domus & inſulas pro eodem à Tranquillo accipi nemo ſanę mentis dixerit.Proinde inſulæ(inquit Feſtus) dictæ propriè, quæ non cōiunguntur communibus parietibus cum uicinis, circuitúque publico aut priuato cinguntur , à ſimilitudine uidelicet earum terrarum quæ fluminibus ac mari imminent , ſuntque in ſalo:à Græcis οἰκία περιάμφοδος dicitur. Ab inſula inſularius dictus,qui lingua uernacula conciergus uocatur: cuiuſmodi *Inſularius.*
E homines eſſe ſolent in domibus Principum, quæ inſulæ plerunque ſunt,id *Conciergus.* eſt à priuatorū domibus diſtinctæ. Hoc uerbo inſularius Pomponius uſus eſt in.l.Si ita,De uſu & habitatione. Eiuſdē inſcitiæ eſt,quòd Accurſius compilatis horreis,pro ruptis expoſuit,in.l.Dominus, hoc eodem titulo, qui expilatam fortè hæreditatem pro effracta interpretari potuiſſet. Hos autē eius errores hodie ij demū ſequuntur inter iuris ſtudioſos, qui nefas eſſe putant alios libros quàm iuris attingere . quos ipſos ab aliis elegantioris ſermo-

nis amantibus tam facilè internoscas, quàm hircosos & alliatos ab un- F
guentatis & nitidis.

Ex.l.In naue,eodem in titulo Locati.

Veluti cum argentum pusillatum fabro daretur ut uasa fierent.) Quid si
pastillatum legam? ut informe argentum infectúmque aurifici datum esse
Pastilli. intelligamus.Sunt enim pastilli,à pane per diminutionem dicti,auctore Fe-
sto,massæ cuiuscunq; materiæ,unde pastilli medicinales. Horatius libro pri-
Satyr 2. mo Serm. Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircũ. Trochisci Græcè dicun-
tur ab orbiculari forma.Pastilli medicis arida sunt medicaméta,contrita hu-
more non pingui,aut uino uel aceto incocta,quæ à coctione rursus inarue- G
runt:quæ, cum utendum est, subinde eiusdem generis humore diluuntur,
deinde uulneribus illinuntur:non autem imponuntur ut emplastra.Plinius
lib.33.cap.6.de Stimmi,quod in argenti metallis inuenitur, Quod ibi subsi-
dit,inquit,flos intelligitur,ac linteolo interposito in sole siccatur, ut nõ per-
arescat:iterúmque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Pastilli,em-
plastra,malagmata,cognata sunt genera in instrumento chirurgico : inter se
Cap.17. tamen differentia, ut late docet Celsus libro quinto medicinæ. Vno hodie
Vnguenta. uerbo unguenta appellantur praua loquendi consuetudine, cum unguenta
non medicamentaria sint,sed uoluptaria,& ad suaueolétiam & delicias in- H
Cap.2. uenta:ut diapasmata,quæ aridis odoribus constant, ut inquit Plinius lib.13.
Cap.19. & lib.21.Diapasmata,inquit, fiunt ad sudores coercendos,ut à balneis inare-
Act.1.Sce.1. scant corpora.Vnde illud Plautinum in Mostel.

Non omnes possunt olere unguenta exotica,
Sicut tu oles. paulò pòst,
Sine me alliatum fungi fortunas meas.

Exotica unguenta appellat ab externis gentibus importata, & preciosa. Pa-
stillatum igitur argentum intelligere possumus, in pastillos formatum,cu-
iusmodi hodie argentum Germani promercale afferunt, quas cendreas ap- I
pellant.Ac nihilo secius tamen pustulatũ legendum contenderim ex Tran-
Cap.44. quillo in Nerone his uerbis, Exegítque ingenti fastidio & acerbitate num-
mum asperum,argẽtum pustulatum,aurum obryzum, ut plerique omnem
Pustulatũ argentum. collationem palàm recusarẽt. Vbi pustulatum argentum pro purgatissimo
Obryzum aurum. & excoctissimo posuit,cuiusmodi aurum obryzũ à Græcis appellatur ὁ πολ-
λάκις ἑψηθὲν,hoc est multipliciter excoctum.Inde obryzati nummi in.l.ultim.
De ueteris numismatis potestate, lib.11. Codicis : & obryzati solidi lib.12.in
lege unica,De oblat.uotorum.licet obryciati corruprè legatur. Vnde autem
Pustulæ. pustulatum dictum sit,nõ facilè dixerim. Pustulæ sunt apud Celsum lib.5. K
Cap.ult. De pustularũ generibus. id genus morbi quod uulgò uariolas & rubeolas uocant, morbus in ætate
puerili maximè eueniens,ut inquit ille,raró in medio corpore, sæpe in emi-
Cap.5. nentibus partibus.Inuenio apud Gellium libro sexto, Alphenum Iuriscon-
sultum Seruij Sulpitij discipulum, Digestorum lib.30.scriptum reliquisse,in
fœdere quod inter Romanum populum & Carthaginenses factum est, cau-
tum fuisse,ut Carthaginenses quotannis populo Romano darent certũ pon-

Ex titulo,Locati & cond. dus

A dus argenti puri puti. Vbi purum putũ Gellius intelligi uoluit expuratum excoctúmque, atque aliena omni materia carens, omnibúsque ex eo uitiis detractis emaculatum & candefactum : quo uerbo antiquos uti solitos esse ait. Propterea Plautus in Pseudolo ridiculè ita inquit, *Purus putus.*

- eho Polymachæroplacides *Act.4.Sce.2.*

P urus putus est ipsus:noui.heus Polymachæroplacides.

Quasi diceret, ipse est omnino, & nullus alius prorsus: uerus, nõ adulterinus est: translatione ab argẽto tracta, cum merum prorsus & omni parte uerum est. uerba sunt lenonis in epistola symbolon militis agnoscentis. Idem alibi *Act 4. Scen. penult.*
B in eadem, Purus putus sycophanta est. hoc est merus sycophanta, in quo nihil probitatis inest, ex omni uitio concretus, qualis delator & calumniator esse debet. Festus, Putum (inquit) antiqui pro puro dicebant, unde putum aurum putatum dici solet, id est expurgatum. Meminit & Nonius. *Putatus.*

Ex eadem lege.

Quòd si separatim tabulis aut eronibus, aut in alia cuppa clausum uniuscuiusque triticum fuisset.) In antiquis ubique heronibus legitur: ut fortasse beronibus legendum sit. Sunt enim berones sacci, quasi perones à pera dicti. Plinius lib.36.cap.14. de templo Ephesiæ Dianæ loquens, Summa miracula, *Haloā Quòd si separatum tabulis. aut centonibus.* *Berones.*
C epistylia tantæ molis attolli potuisse. id consecutus est architectus ille beronibus arena plenis, molli puluino super capita columnarũ exaggerato, paulatim exinaniens ab imo. Aliqui tamẽ peronibus apud Plinium legunt, quasi perones à pera dicãtur: quo uerbo Vitruuius circa finem libri quinti usus est his uerbis, Arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligatæ in eo loco qui finitus erit, constituãtur: & inter destinatas arcas creta peronibus ex ulua palustri factis calcetur. Alioqui però rusticum est calceamentum, ut inquit Seruius. Virgilius libro 7. Aeneidos, *Perones.*

- crudus tegit altera pero. & Iuuenalis Satyra xiiij.

D N il uetitum fecisse uolet, quem non pudet alto

P er glaciem perone tegi.

Vnde peronatus arator Persio. Tibialia sunt laxa, quibus nostrates rustici utũtur, sic dicta (ut arbitror) quòd peræ modo sint informia. In uetusto Plinio eronibus legitur, quare nihil hîc cõstituo. Paro genus est nauigij apud Festum, unde myoparo piraticum nauigium. Brigantinus hodie, aut Gallio uocatur. Cuppæ, uasa sunt uinaria prægrandia, ea forma (ut arbitror) qua lacus torcularis. In eadem lege, oneris aduersi non semel fit mentio: quibus in locis auersi, non aduersi legendum est, contra opinionem receptam à Iu- *Satyr 5.* *Tibialia.* *Parones.* *Cuppæ.*
E risconsultis. Est enim onus auersum, quod interceptum est, & furtim ablatũ: id quod uerba Alfeni Iurisconsulti indicant, ubi furti esse actionem ait ex onere auerso. Qui igitur per auersionem onera uehenda conduxit, id præstare debet, ne à se, aut suis, aut alienis, quippiam intercipiatur & auertatur. Quod indicat lex paulò superior eodem tractatu, cuius initium est, In lege locationis. Sic intelligendum quod est in lege Opus, infrà hoc eodẽ tractatu, Opus quod auersione locatum est, donec approbetur, conductoris peri-

culo est.id est, quod ita faciendum conduxit mercenarius & redemptor, ut F custodem se futurum sponderet. Et in lege prima.§.exercitorem, De exercitoria actione, ut exercitor qui nauem utendam cōduxit, si nauis furto auersa fuerit & abacta, perinde teneatur, ac si sua culpa periisset. Auersio νοσφισμὸς, καὶ νενοσφισμένος φόρτος, onus auersum, & ὑφεστορισμένος, κεκλεμμένος. Hoc non intellecto, lex illa, In naue Saupheij, intelligi non potest, ut quidem sententia cum uerbis consentiat.

In eodem titulo, Locati.

Manceps. Ex lege, Qui fideiussor existit apud mancipem pro colono.) Manceps est (inquit Festus) quisquis à populo aliquid emit cōducitue, quia manu sublata G significat auctorem se emptionis esse. Mancipes (inquit Pedianus) erant publicanorum principes, Romani homines, qui decumas quęstus sui causa re- *Scriptura.* dimebant, aut publica pascua, quorū ratio scriptura dicebatur. Hi enim exigenda à sociis suo periculo redimebant, & populo repræsentabant, prospicientes commodis suis. Cicero in Diuinatione, Mancipes à ciuitatibus pro *Scripturarius.* frumento pecuniam exegerunt. Horum autem tabelliones scripturarij dicebantur ex Nonio & Festo, id est ij qui eorum rationes faciebāt, quales hodie sunt quos clericos & commissarios uocant octauanorū & uicesimano- *Ephemeris.* rum. Hi enim ephemeridas faciunt, id est diurna, papyros diarias appellant, H *Breuiarium.* & præterea breuiaria, id est epitomas, summas acceptas continētes, quę summaria uocant. Scriptura tamen proprium nomen erat uectigalis, ut portoriū *Verr 4.* & decima. Cicero in Verrem acti. tertia, Furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat ea, quæ sine portorio Syracusis erant expor- *Portus.* tata. Portum autem & scripturas eadem societas habebat. Ita factum est, ut essent permulta, quæ ex societatis literis dicere in istū ac proferre possemus. Portum & scripturam pro duobus uectigalibus posuit. Idem pro lege Manilia, Nam cum hostium copiæ non longè absunt, etiam si irruptio nulla facta sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum naui- I gatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest. Scripturam pro eo posuit quod ex pascuis publi- *Cap.1.* cis pensitatur. Varro libro secundo rerum Rusti. Itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum: atque ad publicanum profitentur, ne si inscriptum pecus pauerit, lege censoria committant mulctam. *Victorius hūc locū aliter legit. Vide eius annot. in Varronem.* Scripturarius ager (inquit Festus) dicitur, in quo ut pecora pascantur, certum est, quòd publicanus scribendo conficit rationem cum pastore. Scriptura huiusmodi hodie est eorum mancipum, qui glandarios & pascuos saltus redi- *Prædes.* munt. Mancipum fideiussores, prædes propriè appellantur, ut alibi diximus. K *Ad Caniniū epistola 17.* Cicero epist. libro secūdo, Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ: ut & mihi & populo cautū sit sine uecturæ periculo. Man *Manceps.* ceps ab eodem in Prætura urbana pro redemptore sartorum tectorum acci- *Verr 3.* pitur, Si opus (inquit) pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancupe, quem *Cap.1.* ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse cœpit cogitare. Tranquil. in Vespas. pro priuato redemptore posuit his uerbis, Non negarim iactatum à quibus-

Ex lege, In naue. tit. Locati.

dam,

A dam, Petronij patrem è regione Transpadana fuisse, mancupem operarum
quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare so-
lerent. id est conductorem mercenariorum & operariorum seruorũ, ut ope-
ris eorum ad quæstum uteretur. Plinius libro decimo, de coruo loquens, qui Cap. 43.
populũ salutare solitus erat, Hunc siue æmulatione * incitatus manceps pro- * uicinitatis
ximæ sutrinæ, siue iracundia subita, ut uoluit uideri, excrementis eius impo-
sita calceis macula, exanimauit. Mancupē pro magistro officinæ dixit, quasi
operis opificũ redemptis uteretur ad quæstum. Vel propolam uoluit intelli- Propola.
gi, id est uenditatorē, qui res minoris emptas, pluris postea uēdit. Plinius iu-
B nior metaphoricôs usus est epist. libro secundo, Sequuntur auditores actori- Ad Maximũ epistola 14.
bus similes, conducti & redempti mancipes: conuenitur à conductis & re-
demptis. Mancipes inquit, id est ij qui causidicos in causis agendis condu-
cta ad hoc corona uulgi plaudentis laudandos redemerunt. Secundũ quod
mancipes uocari possunt emissarij homines in creationibus antistitum, qui
emerendorũ suffragiorum curam ac nonnunquã etiam emercandorum sibi
deposcere solent, quasique creandos pontifices redimere, omnem ambiendi
depeciscendique molestiam atque etiam inuidiã in sese transferētes. Quo-
rum diligētia interdũ factum est, ut homines honorum præcupidi, sed qui
C cupiditatem ante rem peractam promere uererentur, ambitus infamiã apud
multitudinem interim elucrarentur, quasi inuiti & restitantes ex umbratili
uita ad lucem & solem gerendorum honorum attraherētur. Verùm in tan-
to iam lumine simulatio existēs fallere porrò nequit, præsertim cum re per-
acta impunè prodere se posse sciant, nec iam simulationis grande aliquod
operæprecium esse intelligant. Et alioqui scitum est illud Biantis, ἀρχὴ τὸν ἄν-
δρα δείξει. cuius Aristoteles meminit in quinto Ethicorum, Magistratus (in-
quit ille) aut primaria dignitas uirum qualis sit ostenderit.

Ex. l. Qui domum, eodem titulo.

D Terram in eam aream amplius quàm fundamenta cæmentitia locatoris
erant, congessit.) Cæmentum non calcem & arenam commixta significat, Cæmentum.
ut Accursius putauit, sed lapides, ut alibi diximus. Liuius, Cæmenta nõ cal- Decad. 3. li. 1.
ce durata erant, sed interlita luto. Cæmenta sunt lapides temerè cæsi, atque e-
tiam rudes, id est uulgares, non quadrati aut ordinarij, quales sunt quibus
farturæ inter pilares ductus fiunt. Cato de re Rustica, Villam ædificandam si Cap. 14.
locabis nouã à solo, faber hæc faciat oportet: parietes omnes calce & cęmen-
tis, pilas ex lapide angulari. Erit igitur in proposito sensus, ut intelligamus in-
feriorem partem cæmentitiam fuisse, cuiusmodi parietes sorbere humorem
E non solent quo abundant propter calcis copiã, ut docet Vitruuius. Superio-
rem autem partem lateritiam uel cratitiã, id est ex crudo latere nondũ per-
arefacto. Cratitij enim parietes exuctiores citò fiunt: & ideo auidius humorē
admotum imbibunt, quo tandem exputrescunt: auctor Vitruuius his uer- Lib. 2. cap. 8.
bis, Cum enim linuntur, recipientes humorē turgescunt, deinde siccescendo
contrahuntur, & ita extenuati disrumpunt tectoriorum soliditatem. Lateri-
tij uerò antequam assiccati sint, humore uitiantur. Huiusmodi parietes Gal-

liæ ignoti ſunt,ut opinor. Fundamenta igitur cæmentitia pro parte inferiore parietis intelligenda ſunt,quaſique quadam baſi ex lapide conſtructa. Solent enim parietes ſurſumuerſus ſenſim extenuari, atque ex leuiore materia ſubſtrui.Conductor autem in culpa fuit,qui area conducta improuidentius uſus eſt,altius aggeſta humo quàm quanta eſſet cæmentitia ſtructura,quæ humori obnoxia non erat. Quod uerò ſequitur, Parieti eius qui locauerat, *Haloan. legit præſtuto.* humore * præſtituto:legendum arbitror perſtillato,aut aliquid ſimile. F

Ex.l.Cum in plures.§.Mandaui,eodem titulo.

Mandaui tibi ut excuteres quanti uillam ædificare uelles:renunciaſti mihi ducentorum impenſam excutere.) Excutere impenſam Accurſius malè G *Excutere.* pro exigere interpretatur. Excutere autem præter notas ſignificationes, has quoque exquiſitiores habet.Accipitur enim interdum excutere pro ſcrutari, *Cap 36.* & diligenter inquirere.Tranquillus in Claudio,Neque ægrum quenquam uiſitauit,niſi explorato prius cubiculo,culcitriſque & ſtragulis prętentatis & excuſſis.id eſt diligēter contrectatis & diuentilatis,ne gladius intus eſſet.Cicero pro Roſcio Amerino,Nihil eſt Glaucia quod metuas, non excutio te:ſi *Act.4.Sce.4.* quid fortè ferri habuiſti,non ſcrutor. Plautus in Aulularia, Excutedum pal- *Cap.36.* lium,ne inter tunicas habeas. Plinius libro ſeptimo,A ianitore ſemper excuſſa nequid inferret cibi,deprehenſa eſt uberibus ſuis alens eam. Hoc mo- H *Act 4.Sce.2.* do excutiūtur hodie deprehenſi improbiores fures, quos Plautus Zonarios *Zonarius ſector.* ſectores appellat in Trinummo. Ariſtophanes comicus βαλαντιοτόμους, id eſt *Crumeniſeca.* crumeniſecas uocat.Sic enim crumeniſeca Latinè dici poteſt,& crumeniſex, ut fœniſeca & fœniſex ab antiquis dicitur falcarius operarius, & crimen ipſum crumeniſecium, uel crumeniſicium potius, ut fœniſecium & fœniſicium, quibus uerbis Varro & Columella utūtur. Quo modo & ueniſeca & ueniſecium pro phlebotomia, quo nōnulli utuntur. Huiuſmodi igitur ueluti præſtigiatoribus omnia pertentantur ad interulam uſque & diuentilantur, ut ſi quis uncinus uſquam latet,is decidat:quod excutere uno uerbo di- I *Excutere.* citur.Excutere etiam eſt commouere ſe, & ſpiritus omneis ſenſusq; ſuos ad intelligentiam colligere & excitare: quod fit cum res aliqua intellectu difficilis obiicitur nobis.Cicero in tertio de Offic. Explica atque excute intelligentiam tuam.Inde factum ut excutere ſit diligentius æſtimare, & exactius *L.Si mandauero. ff. Mandati.* aliquid expendere: quo modo hîc accipitur. Vlpianus,Si tibi mandauero ut excuteres uires hæreditatis.Et alibi, Si tibi mādauero ut uires excuteres eius cui eram crediturus.Cicero pro Plancio,Facilis eſt illa occurſatio & blanditia popularis: aſpicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non *Cap.2.de Scipione Africano.* in manus ſumitur.id eſt non accuratè æſtimatur.Valerius libro ſeptimo,ex- K cuſſum conſilium & exploratum pro eodem fere poſuit. Excutere eſt etiam nomen exigere,& debitorem appellare:in qua ſignificatione in iure perſæ- *L.Lucius.ff De adminiſtr.& peric. tutorum.* pe accipitur. Paulus,Non prius pupillus ad magiſtratus reuerti poteſt,quàm omnes tutores excuſſi fuerint.id eſt quàm actione tutelæ expertus ſit,an ab eis ſuum ſeruare poſſit.Inde factum ut excutere pro ſpoliare, & pecuniis exhaurire accipiatur.Cicero de Aruſpicum reſponſis,Nō ignouit,mihi crede,

A non: nisi fortè tibi ignotum putas,quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum,suo iudicio absolutum, omnium condemnatum.id est exhaustum pecuniis quibus eos corrupisti,&(ut uulgò dicitur) deplumem te reliquerunt,nihil tibi reliqui fecerunt.

Ex.l.Si uir uxori,De præscriptis uerbis.

Vt eos fundos,si ipse uellet,eodē precio mulier transcriberet uiro.) Trāscribere(inquit Seruius)tradere significat. Virgilius in septimo Aeneidos, *Transcribere.*

T urne,tot incassum fusos patiere labores?
E t tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?

B μετατάττειν Græci dicunt. Hic autem sermo tractus est de pecunia: nam scribere est dare.Horatius, Scribe decem Nerio: non est satis?adde Cicutæ *Μεθεγγράφειν.* *Lib. 2. Serm. Satyr. 3.*
N odosi tabulas centum. Rescribere uerò, reddere. Idem, *Rescribere.*
D ictantis quod tu nunquam rescribere possis. Terentius,
A rgentum illud denuo rescribi iube Phormio.

Hactenus Seruius.Verùm Scribere apud Horatium non significat tradere, sed iuris uerbo mutuum sumere, ut inquit Porphyrio. Rescribere uerò,restituere. Donatus autem in Phorm. Quoniam ad numerationem, inquit, pecuniæ antecedit scriptura: ideo rescribere dicebāt pro renumerare.Teren- *Act 5. Sce 8.*
C tius in Phormione,

S ed transi sodes ad forum,atque illud mihi
A rgentum iube rursum rescribi Phormio.
Phor. Quod? næ ego perscripsi porrò illis,quibus debui.

Id est per scripturam reddidi uel dedi, ut inquit Donatus. Hic enim sermo sumptus est à rationibus fœneratorū. Scribere enim est per mēsæ scripturā dare. Transcribere(inquit Agretius) dicitur cum ius nostrū in alium trāsit. quæ significatio hoc in loco quadrare uidetur: ut sit transcribere fundum, iure cesso tradere.Transcribere in libris censualibus dici debet, cum res cen- *Scribere.* *Transcribere.*
D sualis ab uno nomine in aliud transfertur, quod uulgò super alium onerare dicunt.Quo modo & in rationibus,cum id quod mihi expensum latum est, in aliud nomen transfertur, & nomen meum ex rationibus eximitur. Hoc modo accipitur in lege ultima Codice De prædiis nauicul. Hac tamen, inquit,pactione seruata,ut si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiā auctores transcripti prædij teneantur obnoxij.Caius in lege Aliquando,suprà,Ad Velleianum,Si hæreditatem emerit,& æs alienum hæreditarium in se transcribat. Liuius libro quinto de bello Macedonico, Instabat alia cura, quòd ciuitas fœnore laborabat: & cum multis fœnoribus legibus constri-
E cta auaritia esset, uia fraudis inita erat, ut in socios qui non tenerentur iis legibus,nomina transcriberent.Seneca,Philosophia te in uirum transcripsit: μετέταξέ σε ἐς ἄνδρας. *Epistola 4.*

Ex eodem titulo in.l.Si apud te.

Non enim ambo pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus.) Fugitiuarij apud antiquos,fugitiuorum seruorum reprehensores erant,qui eam operam profitebantur, ut fugitiuos inuestigatos reducerent. Hoc uerbo Varro *Fugitiuarius.*

Cap.14. metaphoricôs quodammodo usus est libro tertio de re Rustica: Idoneus, inquir, sub dio sumendus est locus cochlearis: qué totum circùm aqua claudas, ne quas ibi posueris ad partũ, non liberos earum, sed ipsas quæras. Aqua inquam finiendæ, ne fugitiuarius sit parãdus: id est φυγαδοθήρας. id est, ne si locus fugæ pateat cochleis, cogaris postea tanquã fugitiuos seruos, sic cochleas fugitiuas persequi, & uti ministerio reprehensorum. Ferũt piratas hodie fugitiuariis canibus uti ad reprehensionem remigum uinctorum, qui ad scalmum damnati aufugerunt. Fugitiuarius autẽ ea forma dicitur, qua thunnarius, de quo alibi diximus, & anataria quædam aquila apud Plinium, id est anatum insectatrix, quam Aristoteles nessophonõ appellat: & leporaria, quã ille lagophonon, à necandis leporibus & anatibus inditis nominibus. F

Aquila anataria. Lib.10.ca 3. G

Ex.l.Apud Labeonem.

Vascularius. Si cum emere argenrum uelles, uascularius ad te detulerit.) Vascularius est qui uasa argentea & aurea facit: sunt enim inter aurifices uascularij, cælatores, inauratores, & bractearij, id est qui aurum malleis rusum, & ad quãuis tenuitatem ductile, rebus inaurãdis inducunt. Cicero in Verrem acti. quinta, Verres postea quàm tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis. In regiã maximam palàm artifices omnes, cælatores, ac uascularios conuocari iubet, & ipse suos complures habebat. Eò conducit magnam hominum multitudinem: menses octo continuos opus iis nõ defuit, cum uas nullum fieret nisi aureum. Celatores qui sint, docet Fabius his uerbis libro secundo, Cælatura est quæ auro, argẽto, ære, ferro, opera efficit. Nam sculptura etiam lignum, ebur, marmor, uitrum, gemmas, præter ea quæ suprà dixi, complectitur. Hactenus ille. Toreutice sculpturam, uel ut aliqui loquũtur, scalpturam & cælaturam complectitur, à qua toreumata huiusmodi opera dicũtur, aut sculpta aut cælata ex quacũque materia, quæ in deliciis habeatur: quo uerbo Cicero, Salustius, & reliqui utuntur. Latinè tornata opera quædam dicuntur à torno instrumento, quo huiusmodi opera fiunt. Nam cælum ferrum est cælatoris. Fabius in fine secundi, Neque enim scientia desiderat instrumẽtum, ut cælator cælum, & pictor penicilla. Tornus instrumentum est, quo uasa detornantur, id est scalpuntur, & striatim interdum cauãtur. Hic autem non unius generis est, sed diuersis artificibus uariè accommodatus. Torni exemplum uidemus in officina eorum opificum, quos fulcrarios appellare possumus, qui spondas & fulcra lectorũ fabricantur, & turbines pueriles, & rhombos muliebres, quibus fila agglomerantur: qui & crepitacula lignea puerilia, & huiuscemodi opera tornatilia faciũt. Ferramẽtũ est manubrio inclusum, fune appenso obuolutũ, quod pede artificis ducitur, & manu dirigitur.

Bractearij. Verr.6. H Cap.22. Cælatura. Sculptura. Toreumata. Tornata opera. I Tornus. Fulcrarij. Ferramentũ. K

Ex.l.penultima, De pignoribus.

Fœneratus à te denaria sexaginta rogaui te non certificatorem, sed suppositionem à me accipere.) Hic locus Græcè à Scæuola scriptus, ab imperito quodam ineptè traductus est, quo modo permulta in Pandectis loca, quæ tamen posthac intacta præteribo, ut admonitione nulla indigentia. Sic autem

uerri

A uerti debuit: Fœneratus à te denarios uel denaria lx. orandū te duxi ne sponsorem à me, id est βεβαιωτὴν, sed pignus acciperes. Et quod sequitur, Et ut securo homini credidisti, uel securo potius, dicendum fuit ut fido homini. Pignus est quod Græcè hypotheca, quasi obligationi suppositū dicitur, uel quasi ob fidem debiti suppositum, quod Latinè pignori opponere dicunt. Pignus enim tam de immobili, quàm de re mobili dicitur. Terentius in Phormione, Ager oppositus est pignori ob decem minas, ædiculæ item sunt ob decem alias. Tacitus in libro decimonono, Credebatur affectam eius fidem præiuuisse, domo agrísque pignori acceptis. Quo modo etiam Iuris-

B consulti aliquādo utuntur. Hoc Græcè ὑποθεῖναι, id est supponere dicitur. Inde ille titulus, De rebus eorum qui sub tutela sunt, non alienandis uel supponendis. quanquam ille qui pignori opponit, id est mutuum sumens, ὑποτίθεσθαι dicitur: hoc est ὁ δανειζόμενος. Creditor uerò & fœnerator dicitur ὑποτίθεσθαι, id est pignori accipere. Aeschines, ὑπέθηκεν αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους, Publicos ei reditus talento oppignerarunt. Demosthenes κατ᾽ Ἀφόβου, ποῦ τὸ χρήματα; ὡς τὰ ὑποκείμενα τοῖς δανείσασιν; ἀλλὰ τῶν ὑποθεμένων ἐστίν. ὑποθεμένους & δανείσαντας pro iisdem dixit, id est pro creditoribus pigneratitiis. Dicitur etiam ab eodem τίθεσθαι pro pignus accipere, ὁ δὲ πρὸς Νικόστρατον, καὶ ὅτι οὐ χωρίον οὐ-

C ἐκ γειτόνων μοι ὄντων οὐδεὶς ἐθέλοι οὔτε πρίασθαι οὔτε τίθεσθαι, Quòd nullum uicinum mihi fundum uel emere uel pignori accipere uellet. Et paulum infrà itidem, ὅτι ὠνεῖσθαι, ὅτι τίθεσθαι. Pignerari ex eorum imitatione, est pignora accipere, uel etiam pignus capere. Cicero Philip. 14. In fuga, fœda mors: in uictoria, gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quéque pignerari solet. Pignerari dixit pro eo quod est quasi pignus accipere, & sibi asserere, quasíque obnoxium sibi debitúmque rapere. cuius dicti hic sensus est, Fortissimus enim quisque primus in prælio occumbere solet. Tranquillus in Claud. Armatos pro concione in nomen suum iurare passus est, promisitque singulis quin-

D dena sestertia: primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pigneratus: id est quasi pignore obligatam obnoxiámque sibi & auctoratam sumens. Liuius, Postea conscientia sibimetipsi exilium cōsciscentes, bona tantùm quæ publicari poterant, pigneranda pœnæ præbebant. Iuuenalis per actiuum dixit, Cuius & * albeolos & lænam pignerat Atreus. Atreus autem pro fœneratore ponitur. Est enim pignerari id quod uulgò per executionem capere dicimus: hoc est, pignora capere: quod Demosthenes ἄγεσθαι τῶν κτημάτων dicit: dicitur & ἐνεχυράζειν καὶ κατενεχυράζειν. Cicero in Verrē actione quarta, Cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor, ac pignerator, nō ereptor

E neque possessor soleat esse: tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est de aratoribus, ea iura constituebas, quæ omnibus aliis essent contraria. Edixerat enim Verres, ut publicani possent iure suo ab aratoribus decumarum nomine quantum uellent capere, nō iudicis auctoritate (ut assolet) pignora eorum capere. Pigneratio etiam est ἀνδροληψία & ἀνδρολήψιον in cap. unico lib. sexto Decretal. in tractatu De iniuriis: & ut non fiant pignerationes Collatione. 5. ubi ἐνεχυρασμοὶ uocātur. Bona uerò publicè

Pignus. Hypotheca. Act. 4. sce 3. ὑποθεῖναι. Supponere. ὑποτίθεσθαι. ὑποτίθεσθαι. Τίθεσθαι. Pignerari. Cap. 10. Decad. 3. li. 9 Satyr. 7. * albeolos Pignero. ἐξάγεσθαι τῶν κτημάτων. Verr. 5. Pignerator. Bona publicè possidere.

possidere,id est,quod in manum regiam ponere dicimus. Cicero Philip.11. F
Itaque non assentior solum,sed etiam gratias ago Quinto Fusio:dixit enim
seueram,grauẽ,réque publica dignã sentẽtiam : iudicauit hostem Dolabel-
lam:bona eius censuit publicè possidenda.Quò cum addi nihil posset(quid
enim atrocius potuit,quid seuerius decernere?)dixit tamen, si quis eorũ qui
post se rogati essent,grauiorem sententiam dixisset,in eam se iturum.

Ex.l.Si prior,in principio,Qui potiores in pignore habeantur.

Vt primam tantùm pecuniam expensam ferat, non etiam quam postea
Expẽsum ferre, & acceptum referre. credidit.) Expensum ferre dicimus,& acceptũ referre,quod & accepto ferre
à Iurisconsultis dici solet, tracta à ratiocinationibus metaphora. Duæ enim G
Acceptũ & expensum. partes rationum sunt: prior accepti est, & posterior expensi. receptam uulgò
Verr.4. dicimus & impensam.Cicero in Verrem actione tertia, Nunc ad sociorum
tabulas accepti & expensi reuertemur.Acceptum referre,est scribere se acce-
Cap.15. pisse:hoc est in acceptorum paginam referre. Tranquillus in Tiberio, Nec
quicquam post adoptionem pro patrefamilias egit:aut ius,quod adoptione
amiserat,ulla ex parte retinuit.Nam neque donauit, neq; manumisit:ne hæ-
reditatem quidem aut legata percepit ulla aliter,quàm ut peculio referret
accepta.id est in peculiũ ascriberet.Cicero in secunda Philip. Ego enim am-
Acceptilatio. plius sester.ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Inde acceptilatio non H
accepti relatio dicta. Vnde illud metaphoricè ab eodem dictum in eadem
Philippica,Omnia denique quæ uidimus,(quid autem mali non uidimus?)
si rectè ratiocinabimur,uni accepta referemus Antonio. id est, horũ omniũ
malorum in causa fuisse solum Antonium existimabimus.Antonio,inquit,
imputabimus,& ideo parem uicem reddendam ei arbitrabimur.Hoc Græci
Προσλογίσασθαι. ἀνατιθέναι. προσλογίσασθαι in utroque significatu dicunt,& ἀνατιθέναι. Seneca tamen, philo-
sophiæ acceptum fero quòd surrexi,dixit:pro acceptum refero. Expensum
ferre,est scribere,te pecuniam dedisse,ut inquit Asconius:ut cum per singu-
Nomina. la expensi nomina summam quandam expensam ascribimus. Nomina au- I
tem uocantur in rationibus,quos nunc articulos dicimus,quo uerbo Cice-
Verr.3. ro in Verrinis identidem utitur,ut alibi diximus:Homo,inquit, amentissi-
me,tabulas cum conficeres,satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare,
si quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres? neque in tuas tabu-
las ullum nomen referres? Idem, Cum tot tibi nominibus acceptum Curtij
referrent,quid proderat tibi te expensum illis nõ tulisse? Gellius lib.14.cap.2.
Clamitabat,probari apud me debere pecuniam datam consuetis modis,ex-
pensi latione,mensæ rationibus chirographi exhibitione, testium intercesi-
sione.Ex consuetudine autem antiquorum hæc tracta sunt, qui tabulas con K
Epistola 4. ficiebant,de quibus alibi dicendum.Cicero ad Atticum libro secundo, Fe-
cisti mihi pergratum, quòd Serapionis librum ad me misisti: pro eo tibi
præsentem pecuniam solui imperaui, ne tu expensum muneribus ferres. id
est ne te donasse eum mihi existimares:uolo enim eum emptum mihi esse.
Plautus in Mostellaria.Act.1.Scen.3.

Bene igitur ratio accepti atque expensi inter nos conuenit:

Tu

A T u me amas,ego te amo,merito id fieri uterque existimat.
Id est uterque nostrum sese obnoxium alteri putat mutuis beneficiis: quod
non faciunt, qui beneficia inuicem exprobrant.quod enim alter expendisse
se contendit,alter accepisse se inficiatur. Hinc illud Plinianum in secundo Cap.7.
naturalis historiæ,Toto quippe mundo,& locis omnibus,omnibúsque ho-
ris,omnium uocibus Fortuna sola inuocatur, una nominatur, una agitur
rea,una cogitatur,sola laudatur,sola arguitur,& cum cōuiciis colitur:huic
omnia expensa,huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium,
sola utranque paginam facit. id est quicquid lucri aut damni quasi expensi
B & accepti mortales faciunt,omnia fortunæ ascribunt. Dicitur & referre da-
tum,Cicero pro Flacco,Cum illam, inquit,pecuniam nominatim Flacco da
tam referant. Referre ad ærariū rationes & quæstores & reliqui magistra Referre ra-
tus dicebantur,pro eo quod nunc computū reddere dicunt.Cicero,Audistis tiones ad æ-
quæstoriam rationē tribus uersiculis relatam. Idem, Solus est hic qui nun- rarium. Verr.3.
quam rationes ad ærariū referat.Et in Pisonē,Rationē ad ærarium retuli con
tinuò,sicut tua lex iubebat. Referre autē rationibus,est rationibus ascribe- Referre.
re,hoc est impensam uel receptam facere, ut uulgus loquitur. Trāquillus in
Vespas.Expugnatus autē à quadam,quasi amore sui deperiret, quum perdu- Cap 22.
C ctæ pro concubitu sester. quadraginta donasset: admonente dispensatore
quemadmodū summā rationibus* referri uellet, Vespasiano,inquit,adama *inferri
to.Dicitur & referre in rationes,ut referre in publicas literas, quod Iuuena- Satyr.2.
lis referre in acta dixit,hoc est registrare. Dispungere rationes, est compu- Dispungere
tum(ut nostri dicunt)examinare.* Vlpianus,Dispungere,inquit,est confer- rationes. *Papinianus,
re accepta & data.Idem alibi,Percontandas,inquit,atque examinandas ratio- De uerbor.si-
nes,& dispungendas atque discutiēdas.Et iterū alibi, Vtrum semel an etiam gnif.c.l. Co-
sæpius recognitio & dispunctio cōcedenda sit creditoribus. Expunctæ autē gnoscere. L.Si statuli-
rationes dicuntur,cum ultima manus calculo & dispunctioni imposita est. bera.ff.De sta
D Hermogenianus Iurisc̄ōsul.Reip.rationes subscriptæ & expunctæ, aduersus tulib. De rebus iu-
eum quidem qui administrauerit,ultra.xx.aduersus uerò hæredē ultra.x.an- dic. auctor.
nos retractari non possunt.Expungere enim est punctis circunducere & tol- possid.l.ulti-
lere,& quasi rem iam cōfectā eximere è codice:ut expunctus miles dicitur, ma. Expungere
qui è numeris exemptus est,& ære dirutus.Plautus in Curcul.Miles pulchrè rationes. De diuersis tē
centuriatus * est expuncto in manipulo.Sic apud Persium,Pupillúmue uti- por.præscrip.
nam,quem proximus hæres Impello,expungā. Apud Tertullianū expunge- Act 4.Sc ul. *es
re reum,& pœnę eximere,ut contraria ponuntur:quia expungere est tollere, Satyr.2.
aut designare ut tollendum & damnandū.Græci uocant διαγράφειν & ὀβελίζειν. Διαγράφειν.
E Summa rationū quadrans dicitur,in qua nihil excurrit, & in qua nulla sunt ὀβελίζειν. Summa qua
reliqua,id est cum æqualis est summa accepti & expensi.Cicero in Verrem, drans.
Expensa Chrysogono seruo sester. sexcenta milia,accepta pupillo Malleolo Verr.3.
retulit.Quo modo igitur sexcenta eodem modo quadrarint(ut illa de Gnei
Carbonis reliqua sester.sexcenta facta)uos æstimabitis.

Ex.l.Rescriptum,De distra.pigno.

Quia ex contractu,qualiquali obligatione à debitore interposita.) Qua-

Qualisqualis & similia. lisqualis pro qualiscunque dicitur, eo modo quo quisquis pro quicunque. F
Satyr 8. versu penult. Iuuenalis, Maiorũ primus, quisquis fuit ille tuorum. Et quantusquantus pro quantuscunque, auctore Donato. Terentius in Adelph.
Act. 3. Sce. 3.

- nimium inter uos Demea,
Ac non quia ades præsens, dico hoc, pernimium interest.
Tu quantusquantus, nihil nisi sapientia es:
Ille futilis, somnium.

Sic quotquot pro quotcunque, & utut pro utcunque, ubiubi pro ubicun-
Act. 4. Sce. 2. que. Terentius in Andria,

Iam ubiubi erit, inuentum tibi curabo, & mecum adductum G
Tuum Pamphilum.

Vbi Donatus hæc uerba adnotauit, Vbiubi, inquit, in prima parte uim suã tenet, in secunda productionem: & est quemadmodum utut, quaqua, undeunde, pro utcunque, quacunque, undecunque.

Ex. l. pri. §. Sed sciendum. De Aedilitio edicto.

Haloander, Ego puto Aediles tollendæ dubitationis gratia, bis κατὰ τὸ αὐτὸ id dixisse. Ego puto Aediles, tollẽdæ dubitationis gratia, bis idem dixisse, ne qua dubitatio superesset.) ubi inter bis & idẽ, areola relicta est scribẽdo Græco; hãc lacunã hoc uerbo replendam censeo, ἐκ παραλλήλου, hoc modo: bis ec parallelu idem dixisse: id est, per alternitatẽ: uel ut Gellius uertit, ex geminatione. Græci enim cum duo uerba idem significãtia iungũtur, ec parallelu, id est alternitate quadã posita esse dicunt, quasi geminato sensu, quale est illud ex ultimo Iliados libro, βάσκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα, id est, Vade î Iri citata. Et alibi, βάσκ' ἴθι οὖλε H
Li 13. ca. 23. ὄνειρε, Vade î noxie somne. Gellius libro duodecimo ita inquit, Cęterùm quis tam obtuso ingenio est, quin intelligat apud Homerũ uerba duo idẽ significantia nõ frustra posita esse, ut illa, βάσκ' ἴθι οὖλε ὄνειρε, καὶ βάσκ' ἴθι Ἶρι ταχεῖα, id est Vade î somnium agens. & I, perge Iri citata: neque ec parallelu, id est ex geminatione, ut quidam putant: sed hortamentum esse acre iussæ imperatęque celeritatis. Virgilius, Vade age nate dea. similia sunt, ἀλλ' ἄγε, & ἀμειβόμενος προσέφη. I
Sensus est igitur in hoc loco, uerba hæc edicti, Quid morbi uitiíue cuique sit, ab Aedilibus per geminationem apposita esse tollendæ dubitationis gra-
Cap. 2. tia, cum idem propè significent. Meminit horum uerborum Gellius libro quarto, ex monumentis ueterum Iurisconsultorum. Cicero libro 4. Tuscul. Morbum appellant, inquit, totius corporis corruptionem: ægrotationem, morbum cum imbecillitate: uitium, cum partes corporis inter se dissident, ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius ualetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignuntur: uitium autem integra ualetudine ipsum ex se cernitur. K

Ex. §. Exempli.

Fanatici. Enthei. Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset.) Fanatici olim dicti sunt homines numine afflati, qui uerbo Græco enthei dicuntur, & θεοφορούμενοι, quòd non sua sponte, sed diuino numine ferantur, cuiusmodi Cumæa Sibylla à Virgilio describitur in sexto,

- cui talia fanti,

Ex titulo, De Aedilitio edicto. Ante

A Ante fores subitò, non uultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: maiórque uideri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Iam propiore dei. &c reliqua.

Huiusmodi erant Galli matris deûm Cybeles, qui propterea Corybãtes dicuntur, quasi furibundi saltãtes. Illi enim in sacris suis, uel sacrilegiis potius, caput quatiebant, & urinantium more in caput se iactabant. unde & Cybele dicta à uerbo cybisto, quod in caput rotari significat, ut petauristæ solent. Corybantes. Cybele.
B Iuuenalis Satyra. 2. Et crine senex fanaticus albo Sacrorum antistes. Liuius, Galli matris magnæ à Pessinunte occurrêre cum insignibus suis, uaticinantes fanatico carmine, deam Romanis uictoriam dare. Idem lib. 9. de bel. Maced. de Bacchanalibus loquẽs, Viros uelut mente captos cum iactatione fanatica corporis uaticinari. Quintilianus in xj. Frequens etiam capitis nutus non caret uitio: adeò caput iactare, & comas excutientem rotare, fanaticum est. Fanatici à fanis dicti sunt: fana autẽ à fando, quòd ea Pontifex certa uerba fando dedicat, auctore Festo. Inde Profani dicti sunt βέβηλοι, ἀμύητοι, qui sacris initiati non erant: quod Virgilius lib. 6. significat cum inquit, Procul ô Decad 4. li. 8 Cap. 3. Profani.
C procul este profani, Conclamat uates. Nunc laicos uocamus, quasi populares. Laicum enim uulgò attrectabile significat, sicut sacrum dicitur & sanctum, cuius tactu populo interdictum est. Sic accipiuntur laici panes, primi Regum cap. uicesimoprimo, ad sacrorum differẽtiam, & Ezechielis ultimo, profana urbis propriè accipiuntur pro iis partibus, quæ usibus populi & usui promiscuo dedicatæ sunt. Propterea profanos appellaui ubique homines sacris non initiatos. Non enim libens facio, ut Græcis uerbis utar, ubi Latina suppetunt idem significantia. Fanaticus autem seruus hoc in loco pro maniaco accipitur, quales sunt qui melancholici dicuntur. Aegineta libro Laicum.
D tertio, de mania & melancholia loquens, τινὲς δὲ δοκοῦσιν ὑπό τινων μειζόνων ἐφορᾶσθαι δυνάμεων, καὶ προλέγειν τὰ ἐσόμενα, καθάπερ ἐνθεάζοντες, οὓς καὶ ἐνθεαστικοὺς ἰδίως ὀνομάζουσι, Sunt qui uideantur, inquit, à maioribus quibusdam potentiis regi, & futura prædicere, instar eorum qui numine afflati dicuntur, quos etiam peculiari nomine entheasticos appellant, id est fanaticos. Hoc idem bacchari paulò pòst Vlpianus uocat, hoc est Baccharum more lymphaticè uaticinari. Quanquam Accursius occupari interpretatur, diuinacior ipse interdum omnibus fanaticis. Ex quo apparet quid illa uerba eiusdem Vlpiani significent, Et aliqua profatus esset. Profari enim Latinè dixit, quod Græci prophetare dicunt, id est futura prædicere. Profari.
E Cæterùm Plato libro secundo de Legibus, poëtarum genus thion, id est diuinum, & entheasticon, id est deo plenum, diuinitus inspiratum uocat. Quo nomine meritò ac uerè uocitari possunt uates nostri, id est prophetæ, qui aduentum lucis æternæ in mundum prædixerunt. Ii enim demum enthei & entheastici fuerũt, & theophorumeni, id est diuino illo spiritu pleni, quo ad ueritatem proferẽdam & ducebantur & ferebantur. Quos uerò antiqui sic uocabant, dæmonistici dici Entheastici. Dæmonistici.

debent:quem enim deum putabant, dæmon erat,id eſt genius deprauat us. F
Dicemus & mox aliqua eodem pertinentia.

Ex eodem loco,Superſtitioſum,iracundum.

De ſuperſtitione Cicero libro ſecundo de Natura deorum,Non enim,in-
Superſtitio. Religio. quit,philoſophi tantùm,uerum etiam maiotes noſtri ſuperſtitionem à reli-
gione ſeparauerunt.Nam qui totos dies precabantur & immolabant,ut ſibi
ſui liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati : quod nomen patuit
poſtea latius.Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerẽt,diligen-
ter retractarent,& tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi. Ita factum eſt al-
Athei. terum uitij nomen,alterum laudis. Idem in primo, de atheis quibuſdam lo- G
quens,id eſt qui deos eſſe nullos affirmabant,atque adeò omnem uim diui-
nam tollebant:Horum enim ſententiæ,inquit,non modò ſuperſtitionẽ tol-
lunt,in qua ineſt timor inanis deorum:ſed etiam religionem, quæ deorum
Cap 30. cultu pio continetur. Cuius dicti meminit Auguſtinus libro quarto de Ci-
Lib.8.cap.3. uitate,ſi quis latius hoc perſequi fortè uelit. Fabius, Vt à diligẽti,inquit,cu-
Cap.9. rioſus, à religione ſuperſtitio diſtat. Auguſtinus libro ſexto de Ciuitate,
Quale autem illud eſt,quòd Varro religioſum à ſuperſtitioſo ea diſtinctio-
ne diſcernit,ut à ſuperſtitioſo dicat timeri deos,à religioſo autem tãtùm ue-
reri ut parentes,non ut hoſtes timeri?Græci ſuperſtitionem δεισιδαιμονίαν ap- H
Deſidæmones pellant,& deſidæmonas ſuperſtitioſos, ab inconſulta & abſurda diuinæ po-
Scrupuli. tentiæ formidine.Huiuſmodi meticulos, ſcrupulos nunc appellãt non ine-
Scrupuloſi. pto uerbo, & inde ſuperſtitioſos ſcrupuloſos. Ineſt enim ſemper aliquid
quod malè eos habeat,& tanquã lapillus,id eſt ſcrupulus in calceo, identidẽ
punctitet. Sic accipitur ab Vlpiano in.l.Quæ ſub, De cond. inſtitutionum.
Proptetea factum,ut ſuperſtitio pro inani etiam obſeruatione ponatur. Fa-
Cap.2. bius in quarto,Amentis eſt enim ſuperſtitione præceptorum contra naturã
cauſæ trahi. Ponitur etiam à doctis ſuperſtitio pro ea quam hæteſim uoca-
Cap.9. mus.Idem libro tertio de laude & uitupetatione loquens, Et eſt conditori- I
bus urbium infamiæ, cõtraxiſſe aliquam pernicioſam cæteris gentem, qua-
lis eſt primus Iudaicæ ſupetſtitionis auctor, de Moſe loquens.Eadẽ de cau-
ſa Tacitus libro decimoquinto,Chriſtianotum dogma exitiabilem ſuperſti-
tionem appellat,uidelicet temporibus ſuis inſeruiẽs,quibus in Chriſtianos
maximè ſæuitum eſt. Cicero in Partitionibus,Cernenda autem ſunt diligen
ter,ne fallant ea nos uitia,quæ uirtutem uidentur imitari. Nam & prudentiã
malitia,& temperantiam immanitas in uoluptatibus aſpernãdis, & magni-
tudinem animi ſuperbia in animis extollendis,& deſpicientia in contẽnen-
dis honoribus,& liberalitatem effuſio,& fortitudinem audacia imitatur, & K
patientiam duritia immanis, & iuſtitiam acerbitas, & religionem ſuperſti-
tio,& lenitatem mollitia animi,& uerecundiã timiditas,& illam diſputandi
prudentiam cõcertatio captatióque uerborum, & hanc oratoriam uim ina-
nis quædam profluentia loquendi. Quo in loco Cicero ſuperſtitionem pro
Hæreſis. deſidæmonia, id eſt inconſulto deorum timore accepit. Hæreſis autẽ uer-
bum apud uulgus infame, opinionem firmatam de aliquo dogmate ſigni-

Ex lege prima,tit.De ædilitio edicto.

ficat,

A ficat, quales sunt quæ sectæ dicūtur. Cicero in præfatione Paradoxorum, Cato autem ea sentit, quæ non sanè probantur in uulgus: & in ea est hæresi quę nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, sed minutis interrogatiunculis, quasi punctis, quod proposuit efficit: de secta Stoicorum loquens. Sectas enim, id est hæreseis dicimus habitus animorum & instituta philosophiæ circa disciplinam, ut auctor est Seruius in librum decimū Aeneid. Aug. lib. 8. de Ciuitate, Aristoteles uir excellentis ingenij, cum sectam Peripateticam condidisset, quòd deambulans disputare consueuerat, plurimos discipulos præclara fama excellēs uiuo adhuc præceptore in suam hæ- *Sectæ.* *Cap. 12.*
B resim congregauit. Lactantius libro quarto Institutionum, religionis nomē aliter interpretatus est: Hac, inquit, condirione gignimur, ut * generati nos deo iusta & debita obsequia præbeamus: hunc solū nouerimus, hunc sequamur. Hoc uinculo pietatis obstricti deo & religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit: non ut Cicero interpretatus est, à relegendo. Et paulò pòst, Quid ergo est? nimirum religio ueri cultus est, superstitio falsi. Et omnino quid colas interest, non quemadmodum colas. Religionis uerbo significātissimè antiquitas usa est. Plinius in epist. Si parentibus solis ius præceptores conducendi relinquatur, iisdémque religio rectè iudicandi necessitate col- *Cap. 28.* **generanti* *Religio.* *Lib. 4. epistola 13. Ad Cornelium Tacitū.*
C lationis addatur. id est solicita & anxia cura probos præceptores idoneósque deligendi liberis suis. Columella religiosè pro solicitè & accuratè dixit: Nihil, inquit, curiosè administrat, nihil religiosè. Obstringere religione, & obligare, dicebant pro eo quod dicimus cōscientiæ metū incutere. Cicero in Philip. secunda, Obstrinxisti populū Rom. religione: Augur Auguri, Consul Consuli * nunciasti. διοσημίας ἐπὶ δήμῳ παρῆλθες, id est de cœlo seruasse te dixisti, ne populus eo die comitia haberet: & uitiū obuenisse dixisti (uerba sunt auguralia) ut comitia disturbares, & populū alligares, & morareris hac obnūciatione. Verebātur enim Romani aliquid agere uetantibus auspiciis, *Lib. 3. ca. 10.* *Religiosè.* *Obstringere religione.* **obnūciauisti*
D ne malè cederet si cōtra deorū monita agerēt. Idē de Aruspicū responsis, Quę tāra religio est, qua nō in nostris dubitationibus, atq; in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij ac M. Luculli responso ac uerbo liberemur? id est, ut nunc loquimur, qui tantus cōsciētię scrupulus? Liuius lib. 6. secūdi belli Punici, Instructis utrinq; exercitibus in eius pugnæ casum, in qua urbs Roma præmiū uictori esset, imber ingens grādine mixtus ita utrâque aciem turbauit, ut uix armis retētis in castra sese receperint. Et postero die eodē loco acies instructas eadē tempestas diremit. Vbi recepissent se in castra, mira serenitas cum trāquillitate oriebatur. In religionem ea res apud Pœnos uersa est. οἱ δὲ
E καρχηδόνιοι τοῦτ' οἰωνὸν ἐποιήσαντο διοσημίας, id est, Pœni interpretati sunt id diis nō placere, ut pro urbe Roma capienda confligerēt, uel ut urbs Roma armis oppugnaretur. Plaurus in Curgul. Vocat me ad cœnā: religio fuit, denegare nolui. Verba sunt parasiti significātis se (ut uulgi uerbis loquar) conscientiā fecisse, si homo ipse parasitus ad cœnā uocatus nō iret. Cicero in prima Philippica, Vt inexpiabiles, inquir, religiones in remp. inducerentur. id est anxietates & formidines impendentis quasique aduentantis iræ diuinę. Exoluere *In religionem uerti.* *Act. 2. scen. ult.* *Exoluere religione.*

religione,est huiusmodi scrupulum adimere. Liuius libro nono ab Vrbe cond.de Spurio Posthumio loquens Caudinæ pacis auctore, Dedamur per fœciales nudi uinctíque: exoluamus religione populum, siqua obligauimus:ne quid diuini aut humani obstet,quo minus iustum piúmque de integro ineatur bellum. Et paulò pòst, Nam quòd deditione nostra negant exolui religione populum:id istos magis ne dedantur, quàm quia ita se res habeat,dicere, quis adeò iuris fœcialium expers est, qui ignoret? Idem libro tertio,Edicimus itaque,Omnes qui in uerba iurastis, crastina die armati ad lacum Regillum adsitis. Cauillari tum Tribuni, & populum exoluere religione uelle: priuatum eo tempore Quintium fuisse, cum sacramẽto adacti sunt.id est,cœperunt Tribuni dicere,nulla religione sacramenti obstrictum esse populum, qui in uerba priuati hominis iurasset: nec metuendum periurium,si imperio eius non paruissent. F G

Ex eadem lege,circa finem.

Etiam si per luxuriam id factum.) Sic quidem ubique legitur, sed corruptè omnino.Propterea non per luxuriam, sed plurifariam legẽdum esse puto,hoc sensu, Etiam seruum fanaticum hoc edicto redhiberi non debere, non modò si semel aut uno modo id fecerit,sed etiam si plurifariã. Vitium enim esse animi fanaticè uaticinari,de quo hoc edicto nihil cauetur.Et alioqui luxuria in hoc sensu Latinum nõ est,id est ut crapulam significet & uinositatem. Luxuria enim & luxus profusam impensam significat. Luxuria (inquit Festus) morum est solutio.Luxa enim membra dicuntur è suis locis mota,à quo luxuriosus,in re familiari solutus. Est etiam luxuria & luxuries segetum,quam Plinius inter uitia frugum ponit,id est redundantia germinis.Cicero de Oratore, In eius oratione(ut in herbis rustici solent dicere) in summa ubertate inest luxuries quædam,quæ stylo depascenda est.id est,scribendi frequentia & assidua meditatione reprimenda illa naturalis ubertas, quæ interdum redundat. H I

Luxuria. *Li.18.ca.17.* *Lib.2.*

Ex l.secunda,Vel melancholici.

Melãcholici. Melancholici sunt,qui morbis melãcholiæ,id est atræ bilis uexantur:qui morbi animi sunt,nõ corporis. Apud Aeginetam medicinæ auctorem caput est in tertio, de mania & melancholia, ut suprà diximus. Melancholici igitur ut manici,qui & maniaci dicuntur,mente capti sunt. Vnde Cicero in tertio Tuscul. de insania & furore loquens,Eos ẽnim,inquit, sanos intelligi necesse est,quorum mens motu,quasi morbo,perturbata nullo sit.Qui contrà affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Et paulò pòst, Græci autem maniam unde appellent,non facilè dixerim, eam tamẽ ipsam distinguimus nos melius quàm illi.Hanc enim insaniã, quæ iuncta stultitiæ patet latius,à furore disiungimus.Græci uolunt illi quidem,sed parum ualent uerbo.Quẽ nos furorem,melancholiam ipsi uocant:quasi uerò atra bili solùm mens,ac non sæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur. quo genere Athamantem,Alcmæonem,Aiacem,Orestem furere dicimus. Qui ita sit affectus,eum dominum esse rerum suarum uetant xij tabulæ.Itaque non K

Furor.

A est scriptum, Si insanus, sed Si furiosus esse incipit. Insaniam enim censuerũt, id est inconstantiã sanitate uacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitæ communem cultum atque usitatum. Furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia cæcitatem. Quod cum maius esse uideatur quàm insania, tamen eiusmodi est, ut furor in sapientem cadere possit, non possit insania. Secundum hæc Ciceronis uerba insania est quam Græci maniam, *Insania.* furor quam ipsi melancholiam appellãt. Idem alibi philosophicè insaniam *Mania.* interpretans ita inquit, Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantiáque censebant. His enim rebus mentem uacuam ap-

B pellarunt insaniam, propterea quòd in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse nõ possit. Celsus lib. 3. insaniam Latinè appellari dicit, quam Græci *Cap. 17.* phrenesin uocant: & phreneticorum, uel phreniticorum potius, id est insa- *Phrenesis.* norum, tria genera facit. Est autem phrenesis, siue ut Græci scribunt, phreni- *Phrenitis.* ris, acutus morbus in febre superueniens, cum ægrotantes desipiunt, & aliena loquuntur. Plinius libro uicesimooctauo, Athletæ torpẽtes, uenere resti- *Cap. 6.* tuuntur, uenere uox reuocatur, cum è candida declinat in fuscam: medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mẽte captis, ac melancholicis. Aristoteles in Probl. tricesima sectione, multa de melancholicis subtiliter & *De melancholicis ex Aristotele.*

C luculentè disputauit, ex quo problemate nonnulla ad hunc locum attinentia ascribenda his putauimus. In quibus autem, inquit, habitu melancholico natura constiterit, mox iis multa & uaria morũ genera exoriuntur, prout alius aliam habitus intemperiẽ sortitus est. Exempli gratia, in quibus multa & frigida bilis est atra, ij stolidi sunt & ignaui: in quibus permulta & calida, ij perciti & ingeniosi, amasij, propensi ad omnem excandescentiam & cupiditatem: nonnulli etiam loquaciores. Multi etiam propterea quòd ille calor sedi mentis in uicino est, morbis uesaniæ implicãtur, aut instinctu lymphatico inferuescunt, ex quo Sibyllæ efficiũtur & Bacchæ, & omnes qui diuino

D spiraculo instigari creduntur, cum scilicet id nõ morbo, sed naturali intemperie accidit. Interpres uir doctissimus morbos uesaniæ uocauit, quos Aristoteles manicos dixit: & spiritu lymphatico inferuescere, pro entheasticũ fieri & fanaticũ, ut suprà diximus. Lymphati sunt quos Grçci nympholeptos *Lymphati.* uocãt, quasi nympharũ spiritu correptos. Vnde & lymphationes nocturnæ apud Pliniũ. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶν τοῦ νοεροῦ τόπου τὴν θερμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁ- *Li. 34. ca. 15.* λίσκονται μανικοῖς ἢ ἐνθουσιαστικοῖς, ὅθεν σίβυλλαι καὶ βάκχιδες καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες.

Ex l. iiij. Nec gulosos nec impostores.

Impostores (inquit Accursius) qui imponunt aliquid alicui. Impostores *Impostores.*

E dicuntur uersuti & fallaces homines: & impostura huiusmodi fallacia, ab *Impostura.* eo dicta, quòd adulterinas merces pro ueris supponat. Inde imponere pro decipere simpliciter accipitur. Tacitus libro decimoseptimo, Falluntur qui- *In oratione* bus luxuria specie liberalitatis imponit. Sic Plinius in epistolis, Ne tibi opti- *Pisonis ad cohortem palatinam.* mæ indolis iuueni quorundam immensa luxuria specie frugalitatis imponat. Pollio in Galienis, Cum quidam gemmas uitreas pro ueris uendidisset *Lib. 2. epistola 6. ad Auitum.* eius uxori, atque illa re prodita uindicari uellet, rapi quasi ad leonem uendi-

torem iussit, deinde cauea caponem emittit: mirantibúsque cunctis rem tam F
ridiculam, per curionem dici iussit, Imposturam hic fecit, & passus est. dein-
Φενακισμὸς. Φενακίζειν. de negociatoré dimisit. φενακισμὸς à Græcis impostura dicitur: & φενακίζειν im-
ponere, quo uerbo Demosthenes identidem uti solet. Verbum ab eo tractú,
φενάκη. quòd φενάκη adulterina coma dicitur, quem Latini uno uerbo galericulum
Galericulus. Πηνίκιον. appellant, ut Græci πηνίκιον apud Demosthenem περὶ παραπρεσβείας. Ibi enim
Capillamentum. πηνίκιον, τὴν ἐπίθετον τὴν κόμην intelligo. Tranquillus etiam capillamentum. Im-
postores etiam à Græcis plani dicuntur, sed certi cuiusdam generis impo-
stores, insigni uersutia præditi: quo uocabulo potius quàm Latino Cicero
Plani. pro Cluentio usus est: Hic ille planus, inquit, improbissimus, quæstu iudi- G
ciario pastus, qui illi pecuniæ quam condiderat, spe iam atque animo incu-
baret, contrahit frontem (recordamini faciem, atque illos eius fictos simula-
tósque uultus) queritur se ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex
fraude & mendacio factus, quíque ea uitia quæ à natura habebat, etiam stu-
dio atque artificio quodã malitiæ cõdiuisset, pulchre asseuerat se ab Oppia-
nico destitutum. De planis ita inquit Eustathius Homeri interpres in Odys-
seam, ἔστι δὲ πλάνος ὁ τέχνην ἔχων τινά, καὶ τοὺς ἀποπλανῶν τοὺς θεωμένους, ὁποῖοι Κηφισόδωρός τε
καὶ Παντολέων καὶ Ματρέας· ὃς ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀθηναίου εἷλκε πρὸς αἴνιγμα, θηρίον τι τρέφειν
Planus. Matreas. ὃ ὑφ' αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίει, Planus est, inquit, qui artem quandam profitetur imponẽ- H
di etiam spectãtibus, quales fuerunt Ciphissodorus & Pantoleon & Matreas
apud Alexandriam: qui, ut auctor est Athenæus historicus, huiusmodi æni-
gma propositabat, Alere se feram quandam quæ semet ipsa esitaret, ita ut
nunc usque Matreæ fera non inuenta sit. Fortasse autem, inquit, aut iram aut
inuidiam aut animi ægritudinem significare uoluit, aut huiusmodi aliquẽ
affectum, ὡς καὶ ζητεῖσθαι μέχρι τοῦ νῦν τὸ Ματρέου θηρίον. ἢ δὲ ἴσως ἢ φθόνον δηλοῖ, ἢ λύπην.
Huiusmodi autem impostores in deliciis olim regum fuisse, ex Plinij uer-
Cap. 10. bis coniicere licet libro tricesimoquinto: Non fuerat, inquit, Apelli gratia in
comitatu Alexandri cum Ptolemæo. Quo regnante Alexandriam ui tem- I
pestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad re-
gis cœnã uenit: indignantíque Ptolemæo, & uocatores suos ostendenti, ut
diceret à quo eorũ inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imagi-
nem in pariete delineauit, agnoscente uultum plani rege ex inchoato pro-
Lib. 16. ca. 7. tinus. Gellius libro decimoquinto hæc ignorasse uidetur, qui pro syco-
phanta planum intelligendum putauit apud Laberium & Catonem. Qui
etiam addubitasse uidetur an uerbum Latinum esset. Impostoré insigné ætas
patrum nostrorũ uidit Frãciscum Villionũ, quo uno nomine plani diffini-
tio maximè intelligi potest. Iudæi Christum dominũ nostrum cõtumelio- K
Matt. locus. sissimo nomine planũ uocauerunt, Matthæi uicesimoseptimo: Domine re-
cordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc uiuẽs, Post tres dies resurgam.
κύριε ἐμνήσθημεν ὅτι πλάνος εἶπεν ἐκεῖνος, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Qui locus haud du-
biè sic uerti debuit, Domine memoria tenemus quòd impostor ille dixit,
Post tres dies resurgo. Impostoré enim uocabãt, quasi præstigias quasdã pro
miraculis ederet, & ueluti circulatoriis strophis populum ludificaretur.

Ex titulo, De ædilitio edicto.

A Ex eodem loco.

Tamen si ita fatuum uel murionem uendiderit.) Legẽdum morionem. Moros Græcè stultus dicitur, unde morion diminutiuum, quo etiam Latini utuntur. *Morion.* Moriones sunt fatui, quos in deliciis Principum esse uidemus. Plinius in epistolis, Scurræ, cinædi, moriones mẽsis inerrabant. Ibidem, Si quid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur. *Lib. 9. epistola 17. ad Genitorem.* Lampridius in Alexandro, Nanos & nanas & moriones & uocales exoletos & omnia acroamata & pantomimos populo donauit. Eiusdem generis sunt Sanniones, *Sannio.* à sanna, id est ab ore distorto dicti: nisi quòd sannio ex mimorũ genere fuisse

B uidetur. Cicero in secundo dialogo de Oratore, Atque hoc etiam animaduertendũ est, non esse omnia ridicula faceta. Quid enim potest esse tam ridiculum, quàm Sannio est? sed ore, uultu, imitandis moribus, uoce, deniq; ipso corpore ridetur. Salsum hunc possum dicere, atque ita, non ut eiusmodi esse oratorem uelim, sed ut mimum. Huiusmodi sanniones uidemus in pompis quæ per urbem traduci solẽt, & in ludis theatralibus, & in saltationibus chironomicis, scurrili ipsos gesticulatione risum popularitet excitantes. Moros igitur, unde morion dictus, fatuum & stupentem significat. Vnde morari *Morari.* uerbum Latinum prima producta factum. Cuius exemplum in scommate

C illo Neroniano apud Tranquillum, Certè omnibus rerum uerborúmque *Cap. 33.* contumeliis mortuum insectatus est, modò stultitiæ, modò sæuitiæ arguẽs. Nam & morari eum inter homines desiisse, producta prima syllaba iocabatur: multáque decreta ut insipiẽtis atque deliri pro irritis habuit. Morari pro stupidè & fatuè & delirè agere dixit, quod Græci μωραίνειν dicũt. Vnde Matthæi quinto, Vos estis sal terræ. quòd si sal euanuerit, in quo condietur? Qui *Matth locus.* locus sic uerti debuit, Quòd si sal infatuatus fuerit, id est si desipuerit, hoc *Infatuari.* est salis & condimenti saporem amiserit, ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ. Sequitur enim, Ad nihilum ualet ultrà, nisi ut conculcetur ab hominibus. Fatui cibi dicũ- *Fatuus.*

D tur insipidi & inconditi. Martialis in Xeniis,

V t sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm sæpe petet uina pipérque coquus!

Fatuas betas dixit, falsi saporis expertes. Fatuũ lapidem pro insipido Hermolaus Barbarus ex Themistio transtulit, hoc est nullius saporis, quem Græci achylon dicunt. Quemadmodum autem insipientem hominem dicimus trãslatione à cibis ducta, ita etiam fatuum hominẽ, & salem fatuũ dicimus, non qui euanuit, id est in nihilum abiit, sed qui sapientia aut sapore caret.

Ex lege, Item Offilius.

E Idem ubi neque matutino tempore uidet, neq; uespertino: quod genus morbi Græci uocant. eluscationem quidam esse putant.) Hermolaus Barbarus in emendationibus Plinianis hunc locum ita legit, Quod genus morbi Græci nyctalopas uocant. Luscitionem eam quidam esse putant: & reliqua. Luscitiosi, qui & lusciosi & nuscitiosi dicuntur, sunt, ut quidam existimant, *Luscitiosus.* quos Græci nyctalopas appellant, qui & mane & uesperi exiliter admodum *Lusciosus. Nuscitiosus.* uident, nec ferè nisi interdiu. Alij lusciosos eos esse putant, qui uesperi plus

uident, quàm meridie, uel adhibito lumine. Luſcitioſi (inquit Feſtus) ſunt F
qui parum uident propter uitium oculorum, quíque plus ueſperi uident, quàm meridie. Nonius, Luſcioſi, inquit, ad lucernam nõ uident. Et myopes minus uidentes uocantur à Græcis. Varro, Veſperi non uident, quos appel-
Cap.6, lant luſcioſos. Plinius libro undetriceſimo, Fimum quoque Gallinaceorum
Cap.ult. duntaxat rubrum luſcioſis illinendum monſtrant. Idem, Earundem auium
Cap.50. ſanguis nyctalopas ſanat. Idem libro octauo, Caprinũ iecur reſtituit ueſpertinam aciem iis quos nyctalopas uocant. Plautus in Milit. Act. 2. Scen. 3.

M irum eſt lolio uictitare te, tam uili tritico.
Pa. Quid iam? Sc. quia luſcioſus. Pa. uerbero, ædepol tu quidem G
Cæcus, non luſcioſus.

Exiſtimo tamẽ hunc locum ita legendum eſſe, Sed & μύωπα morboſum eſſe conſtat. Idem ubi homo neque matutino, & reliqua. Ita ut ibi, Sed &, initiũ ſit alterius ſenſus, nec à prioribus dependentis. Myopes enim & nyctalopes cognata ſunt uocabula, & alioqui textus cohærentior erit. Ducor etiam con-
Cap.2. iectura ex Gellio ſumpta libro quarto, ubi de edicto Aedilium loquitur. Sic enim inquit περὶ νωδοῦ, id eſt de edentulo: De myope quoque, qui luſcioſus Latinè appellatur, diſſenſum eſt. Alij enim redhiberi omnino oportere, alij contrà, niſi id uitium morbo contractum eſſet. Quæ uerba apud Gellium H
corrupta atque etiam inuerſa ſtructura leguntur. Fulgentius, Luſcioſos, in-
Myopes. quit, dicunt, qui interdiu parum uident: Græcè myopes dicuntur. Nyctalo-
Nyctalopes. pes igitur & myopes iidem eſſe putantur, & pro iiſdẽ à nonnullis accipiuntur, hoc eſt pro iis qui interdiu propter uiſus hebetẽ uim contueri nequeũt, nec niſi clauſis oculis, à conniuentibus oculis myopes nomen habẽtes. Nyctalopes à nocturnis, quaſique noctuinis oculis. Alij nyctalopes à myopibus diſtinguunt, eodem ad utrunque ſignificatum etymo ſubſeruiente, ut ſint myopes, qui iam inde à principio ortus ſui, niſi admota oculis contueri nequeunt: cuiuſmodi multos uidemus, qui res intuẽdas oculis propè cõ- I
tingunt, & limis etiam, ſemicluſiſque oculis aſpiciũt. Ariſtoteles in Problematibus, ſectione trigeſimaprima, Διὰ τί οἱ μύωπες συνάγοντες τὰ βλέφαρα ὁρῶσι; Cur myopes contractis palpebris uident? μυωπάζειν δὲ λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες. ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπάζουσι, τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόρρωθεν βλέπουσι, id eſt, Myopes autem dicũtur, qui ab ortu primo proxima quidem uident, remota uerò non uident. Senibus autem uitium huic contrarium accidit. ſiquidem ſenes admota non uidentes, longè reducta uident. Idem, νυκτάλωπας δὲ λέγουσι, ὅταν μὲν συμβῇ τὴν μὲν ἡμέραν βλέπειν, δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρᾷν, νυκτὸς δὲ γενομένους οὐδ᾽ ὅλως, Nyctalopas dicunt, K
cum interdiu uident, occidente uerò ſole hebetius uident, ad plenam uerò noctem ne paululum quidem. Nyctalopia uitiũ ipſum eſt, ut myopia. Dioſcorides tamen nyctalopa pro uitio identidem accipit.

Ex eadem lege.

Quæſitum eſt an balbus & blæſus & atiphus, íſque qui tardius loquitur, & uarus & uaricus ſanus ſit.) Hunc locum cum eſſem Florẽtiæ, in Piſanis Pan-

Ex titulo, De ædilitio edicto.

dectis

A dectis ita legi, An balbus, & blæsus, & atypus, isque qui tardius loquitur, & uarus & uarius. Apud Gellium libro quarto sic etiam corruptè legitur. Bal *Haloan uatius. Cap. 2.*
bus autem & atyphus uitiosi magis, quàm morbosi sunt, ut equus mordax aut calcitro, uitiosus magis quàm morbosus est. Aristoteles in Probl. segmẽto undecimo, tria genera huiusmodi uitiorum ponit, φαυλότητα, ψελλότητα, *Vitia linguæ.*
ἰσχνοφωνίας, uel etiam ἰσχοφωνίας, ut apud Herodotum legimus in antiquo exemplari, id est blæsitatem, balbutiem, linguæ hæsitãtiam. τραυλότης, inquit, id est *Τραυλότης.*
blæsitas, est τοῦ γράμματός τινος μὴ κρατεῖν, καὶ τοῦτο οὐ τοῦ τυχόν: id est, literam aliquam *Blæsi.*
exprimere non posse, eámque non quamlibet, sed certam. ψελλότης, id est bal- *Balbi.*
B buties, τὸ ἐξαιρεῖν τι ἢ γράμμα ἢ συλλαβήν, est literam exterere, uel syllabam: id est pronunciando eximere & prætermittere. Hæsitãtia est syllabam syllabæ iun- *Hæsitantes.*
gere properè non posse. Hæc tria uitia expressit Vlpianus, & aliud præterea, quod atypi nomine uocauit, quod quid sit, nondum inueni, nec inuẽturum me spero. Existimo tamẽ ab etymologia uocabuli eos esse atypos dictos, qui *Atypus.*
non satis expedito plectro linguæ uterentur, quasi aërem non ferientes, uel quasi non satis uerba exprimentes, conformantésue. Sic enim uulgus dicere solet de iis qui malè uerba exprimunt. Aegineta ancyloglossum appellat ui- *Ancyloglossum.*
tium linguæ, aut congenitum, astricta lingua infanti nascenti membranu-
C lis quibusdam duriusculis & breuioribus: aut agnatum, id est accidentariũ, cum ulcus sub lingua cicatricem duriorem obduxit. Est autem uinculum neruosum, quod filum uulgariter nuncupatur. Eximitur autem hoc uitium instrumento chirurgico, quod ancylotomon appellant: id quod cum puero eximeretur, uidi. ἀγκυλόγλωσσοι (inquit ille) παῖδες οἱ τῇ γλώσσῃ, ποτὲ μὲν ἐκ φύσεως, ποτὲ δὲ ἐπίκτητοι. Aristoph. in comœdia quæ Spheces, id est Vespæ inscribitur, *ἀγκυλόγλωσσον.*
Traulos, id est blæsos esse significat, qui l pro r exprimunt. Cicero tamen in *Non procul à*
pri. de Orat. balbum in eo significatu accepit, de Demosthene loquens, Cúm- *fine.*
que ita balbus esset, ut eius ipsius artis cui studeret, primam literam nõ pos-
D set dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur: de litera ῥ loquens, quæ prima est in rhetorica. Vari sunt pedibus incuruis, & in *Vari.*
se contractis, cuiusmodi spadones & castratos uidemus. Vnde etiam uaræ manus Ouidio nono Metamorph.

- tenuíque à pectore uaras

In statione manus. Id est incuruas. Iis contrarij sunt ualgi, *Valgi.*
qui altrinsecus prominentes suras habent, & in diuersum actas, quales cancri habent & lacertæ auctore Aristotele, qui Aegyptios huiusmodi esse tradit in Proble. eadem ratione qua capillũm crispum habent, & à calore intor-
E tum. Hi à Græcis βλαισοὶ dicũtur, ut illi ῥαιβοί. Valgos (inquit Festus) Aurelius *ῥαιβοί.*
intelligi uoluit, qui diuersas suras habent, sicut è contrario uari dicuntur incurua crura habentes. Aristoteles, διὰ τί οἱ αἰγύπτιοι καὶ αἰθίοπες βλαισοί εἰσι; Cur Aethiopes & Aegyptij blæsi sunt cruribus? Sic enim transtulit interpres, qui blæsos Græcè protulit, quos Festus ualgos Latinè appellatos esse dixit. Blæsitas autem non modò uitium est linguæ, sed etiam eorum uitium, qui oblæsum gressum habent, quæ ratio est uocabuli apud Græcos παρὰ τὸ βλάπτω.

Vatij. Vatij sunt, qui pedes extrorsus obtortos habent, iidem, ut arbitror, qui ualgi. F
Cap 9. Varro libro secundo de re Rustica, de canibus loquens, Sint cruribus rectis, ac potius uaris quàm uatiis. id est, in se potius & introrsus intortis, quàm extrorsus.
Cap. 45. Plinius lib. 11. Vola homini tantùm, exceptis quibusdam. Nam &
*Plãci, Plauti. hinc cognomina inuēta, *Plauci, Planci, Scauri, Pansæ: sicut à cruribus Vari,
Vari. Vatiæ, Vatinij, quæ uitia & in quadrupedibus. Alioquin uari apud Celsum
Cap 5. Ephelides. lib. 6. maculæ sunt oris, ut lenticulæ & ephelides, unde homines uarij dicti. Idem libro quinto, de pustulis loquens, quæ exanthemata dicuntur Græcè, Ea, inquit, modò rubent, modò colorem cutis non excedunt, nonnunquam
Varius. plures similes uaris oriuntur. A uaris uarius homo dictus, ut lynces uariæ. G
Cap. 4. Vnde iocus Ciceronis apud Quintilianum in 6. in Isauricum, Miror quid sit quòd pater tuus homo constantissimus te nobis uarium reliquit. Vbi intelligi uoluit uaris in facie distinctum.

Ex lege, Qui clauum.

Trebatius ait non esse morbosum os alicui olere. ueluti hircosum, strabonem. hoc enim ex ingluuie oris accidere.) Hic locus haud dubiè deprauatus est, uel mutilatus potius. Quid enim straboni cum hircoso? aut quid
Hircus. ingluuies ad oculos distortos pertinet? Hircus fœtor est alarum, quem Plinius alarum graueolentiam appellat, & aliquando uirus alarum: à Græcis H
Tragos. itidem tragos dicitur: unde tragizontes pueri ab Aristotele dici putantur li-
Hircientes. bro septimo de histo. animalium, ab alarum odore, quasi hirciētes, cum pubescentes uenerem agnoscere incipiunt, & uocem in sonum asperiorem inæquabiliorémque mutare. Neque enim, inquit, acuta prȩterea uox est, neque grauis, nèque tota æquabilis, sed similis fidibus incontentis & asperis, ὁμοία φαινομένη ταῖς παρηχούσαις καὶ τραχείαις χορδαῖς, ὃ τραγίζειν καλοῦσι. Alexander tamen Probl. libro primo τραγῶντας eos uocat, metaphora (ut ipse inquit) ab hircorum uoce ducta propter arteriæ asperitatem. Alioquin omnis graueolen-
ἀποτραγίζειν. tia tragos à Græcis dicitur, unde ἀποτραγίζειν τῇ ὀσμῇ Dioscoridi, pro admodū I
Tragomaschali. olêre. Idem, ὁ περὶ τὴν ὀσμὴν βρομώδης τράγος καλεῖται. Et tragomaschali dicti, qui uirus alarum olent, id est hircosi, ut Plautus appellat. Gellius libro undeci-
Lib. 12. ca. 2. Hircosi. mo, Quidam sunt tam magni sensus Quinti Ennij, ut licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter unguētatos placere. Quo in loco tamen metaphoricè accipitur. Fortasse igitur hîc legendum ueluti hircos, uel tragon, uel sic, ueluti hircosum tragonta, uel quid simile. Est autem Græcum, quod imperiti Latinis literis perperam scripserunt. Nihil tamen constituo. Vix enim rationem inire possis, cur ab oris fœtore Iurisconsultus ad alarum fœtorem abruptè transierit, quasi exemplum subdendo eius quod antè dixerat. Sed il- K luuie legendum esse, non ingluuie, facilè coniicio. Ingluuies enim non oris
Illuuies. ἀλουσία. est, sed illuuies, quæ Græcè ἀλουσία dicitur.

Ex lege, Quæritur, de eo qui urinam facit.

ἐνουρεῖν. Vlpianus his uerbis morbi genus significauit quod à Græcis ἐνουρεῖν dici-
Immeiere. tur, id est immeiere Latinè: quem qui patiuntur, lectos permingere solent. Morbus est plerunque puerilis, ut inquit Paulus Aegineta, χάλασις τοῦ σφιγκτῆρος τῆς κύστεως

Ex titulo, De Aedilitio edicto.

A κύστεως μυὸς, τοῦτο τὸ πάθος ἐργάζεται,Luxatus,inquit, ceruicis uesicæ musculus hoc uitium efficere solet.

Ex eadem lege,Si quis habeat antiacham.

Hic locus luculento errore corruptissimè legitur in omnibus exemplaribus:sic autem haud dubiè emendandus,Si quis habeat antiadas,an redhiberi possit quasi uitiosus,quæritur.& si antiades sunt quas existimo, id est inueteratos,uel etiam inueterati, & qui iam discuti non possunt faucium tumores:qui antiadas habet,uitiosus est. Antiades Græcè, tonsillæ Latinè dicuntur,de quibus Plinius, Tonsillæ, inquit,in homine, in sue glandulæ. Ab Antiades. Li.11.ca.37.
B Aristotele in primo de histo.animalium paristhmia uocantur, quasi iuguli isthmon,id est angustias obsidentes. Cicero in secundo de Natura deorum, Linguam autem ad radices eius hærens excipit stomachus,quò primum illabuntur ea quæ accepta sunt ore.is utraque ex parte tonsillas attingens,palato extremo atque intimo terminatur. Stomachũ hoc in loco Cicero propriè Stomachus.
pro gula & gutture accipit.Est enim stomachus, ut Galenus inquit, στόμα τῆς γαστρὸς,id est os uentriculi. Antias nomen est tam particulæ quàm morbo accommodatum,ut uua,de qua paulò superius legimus,Item si uua in guttu- Vua.
re intumuerit.Quãuis Aristoteles in anatome,In ore, inquit,penitiore par-
C ticula est alia staphylophoros,id est uuigera, columella nomine, uenæ insi- Columella.
dens:quæ si nimio humore intumuerit,staphyle,id est uua uocatur,& strangulat.Celsus uuam appellat & morbum, & particulam. Alexander Probl.libro secundo,κιονίδα,id est columellam uel columnellam à similitudine columnæ uocitari ait, cum ex rheumate oblonga fuerit: uuam autem, id est σταφύλην,cum in acinum intumuerit.Tonsillarum exemplum est apud Cel- Tonsillæ.
sum libro septimo, Tonsillas quæ post inflammationes induruerunt, antia- Cap.12. De dentibus.
des autem à Græcis appellantur,cum sub leui tunica sint,oportet digito circunradere & euellere.Si ne sic quidem resoluũtur,hamulo excipere, & scal-
D pello excidere:tum ulcus aceto eluere,& illinere uulnus medicamento, quo sanguis supprimatur.Quo tamen in loco mendosè antidyades pro antiades in impressis libris legitur.Paulus libro tertio,ἔστι δὲ ἀντιὰς ὄγκος σκιῤῥώδης τῶν παρισθμίων,Antias,inquit,est tonsillarum affectio , cum in tumorem obduruerũt. Idem libro sexto, Quemadmodum autem adenes,id est glandulæ, cum induruerunt,chœrades,id est scrophulæ uocitantur : ita & tonsillæ inflammatione supra modum adauctæ,uorandi spirandíque meatus altrinsecus insidentes,antiades uocitatæ sunt,καὶ τὰ παρίσθμια φλεγμήναντα,καὶ ὑπεραυξηθέντα,τῇ τε καταπόσει καὶ τῷ πνεύματι δὲ ἐναντίας ἀλλήλων παραγμένα,ἀντιάδες ἐκλήθησαν. Discutere au Discutere.
E tem uerbum est medicinale.Tubercula enim aut discutiuntur,aut emittũtur.Discutiuntur interdum,id est dissoluuntur, discutiuntúrque incipiẽtia, ne suppurẽt:quod fieri solet,cum in aliquem locum incommodum humores ingruunt. Emittuntur autem suppurantia & iam concocta, aut naturæ sponte,aut scalpello uel cautere adhibito: quod fit,cum humores ad locum opportunum erumpentes, eliciuntur etiam medicamentis,& euocantur,ut ulcera prorsus exanientur,id est pus & saniem egerant. Inde discussoria me- Discussoria.

dicamenta dicta, quæ Græci diaphoretica uocāt: exempla apud auctores scatent. F
Cap.2. Discutere alioqui disiicere est & disturbare. Fabius libro sexto, Non autem commouere tantùm miseratione, sed etiam discutere, epilogi est pro-
Paulò post. prium. Idem, Discutiendæ tamen oratione huiusmodi scenæ.

Ex lege, Quæ bis in mense.

Quæ bis in mense purgatur, sana non est. Item quæ nō purgatur.) Huius
Cap.15. dicti causam uerbis Plinianis reddemus, libro septimo Naturalis historię de menstruis muliebribus loquentis: sic enim inquit, Et hoc tale tantúmque omnibus tricenis diebus malum in muliere existit. Quibusdam uerò sæpius mense, sicut aliquibus nunquam: sed tales non gignunt, quandò hæc est ge- G nerando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerāte, quod deinde tempore ipso animatur, corporatúrque. Ergo cum grauidis fluxit, inualidi, aut non uitales partus eduntur, aut saniosi, ut auctor est Nigidius. Paulus duo uitia circa hoc ponit, ἐμμηνίων ἐποχὴν, id est menstruorū retentionem, cum menstrua sistuntur: & ὑπερκάθαρσιν, id est immodicā purgationem, cum mulier plus iusto purgatur, quæ & αἱμοῤῥαγία τῆς ὑστέρας uocatur. Ad huiusmodi uitia medicamēta inuenta sunt, qui pessi dicuntur, & ex lana confecti in muliebria induntur.

Ex l. Quis sit fugitiuus, circa principium. H

Item apud * Iulianum [* Viuianum] relatum est, fugitiuum ferè ab effectu animi intelligendum esse.) Sic quidem ubique legitur, præterquam etiam quòd Accursius ita agnoscit, ut ex citatis ab eo locis apparet. Quod mihi mirum uidetur, cum nemo sit hodie ferè, iudicio quidem non carens, qui non facilè intelligat, nòn effectu animi, sed affectu legēdum esse. Fugitiuus (inquit Iurisconsultus) ab affectu animi, id est habitu animi & proposito intelligendus est, non autem ab effectu, id est à fuga ipsa. Fuga enim, id est effectus, nō continuò fugitiuum facit, nisi comes quoque sit affectus: quemadmodum & uice uersa affectus non fugitiuum facit, nisi sequente effectu: quippe nō I solùm consilij, sed etiam facti fugere est. Similis est error tertio abhinc paragrapho, Fugitiuum esse ab effectu animi cuiusque æstimandum. Vbi affectu proculdubio legendum est.

Ex eadem lege. §. Idem ait.

Si autem in hoc tantùm latuisset, quoad iracundia dominorum efferue-
Efferuescere. sceret.) Efferuescere ira dicitur, cum homo ira excādescit. Efferuescere enim
Li.12.ca.28. ebullire est. Columella lib. xiij. Tertio die quàm calcaueris, condituram infundito. Sed antequam condias, musti aliquantulum in seriam de seria trāsferto, ne in condiendo cum medicamēto efferuescat & defluat, id est ne ebul- K liendo circunfundatur. Cicero in secundo de Oratore, Oratione autem celeri & concitata, & uerbis efferuescentibus. Idem de Prouinciis consularibus, Mithridaticos impetus, totúmque Pontum armatum efferuescentem in A-
Deferuescere. siam. id est feruendo erumpentem, ἐκβρασσόμενον. Legendum igitur deferuescat, quod contrarium est efferuescendi. Cicero in quarto Tuscul. de ira percitis loquens: His autem sunt subtrahendi ij, in quos impetum conantur

Ex titulo, De Aedilitio edicto.

facere,

A facere,dum ſe ipſi colligant:aut rogandi ſunt, orandíque,ut ſi quam habent ulciſcendi uim,differant in tempus aliud,dum deferueſcat ira.Deferueſcere autem certè ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum : & reliqua. Deferueſcere igitur dicitur,ut deflagrare. *Deflagrare.*
Lucanus lib.4. - ſic deflagrare minaces
I ncaſſum,& uetito paſſus langueſcere bello. *Decad.4.lib. 10.*
Et Liuius,Spes interdum ſubibat,deflagrare iras ueſtras,purgari ſuſpiciones poſſe.Et deflagrare ſeditionem,Tacitus. Et deſæuire pro miteſcere.Lucanus, *Tacit.lib.18. Lucan.lib.5.* Nec dum deſæuiat ira Expectat.quod Liuius exæuire dixit,de tempeſtate lo *Deſæuire.*
B quens, ἀντὶ τοῦ ἀφυβρίζειν. Efferueſceret tamen defendi poteſt eodem utrobique *Exæuire.* ſenſu,quanquam contrariæ ſint ſignificationes duorum uerborum. Quemadmodum enim quoad uiuet,& quoad morietur, uidentur duæ res dici cōtrariæ,cum tamen idem tempus demonſtrent,ut auctor eſt Gellius, & quoad Senatus habebitur,& quoad Senatus dimittetur : ſic etiam quoad ira dominorum efferueſceret, id eſt quoad domini excandeſcerent, & quoad ira deferueſceret,id eſt quoad miteſcerent ipſi,eodem ſenſu dici poſſunt. Quin & Cicero efferueſcere,ut Vlpianus,pro deferueſcere uſus eſt, hoc eſt ἀφυβρί-ζειν,ad Varronem ſcribens, Tibi igitur cenſeo latendum,dum efferueſcit hæc *Quoad. Lib.7.ca 21. Epiſt famil. lib.9 epiſt.2.*
C gratulatio.niſi ſit dum,pro tantiſper dum, & interim dum,cum indicatiuo. Terentius in Heauton. *Act.1.Scen 1.*

E go te meum eſſe dici tantiſper uolo,
D um quod te dignum eſt facies. Idem, *Act.4. Sce.3.*
Q uid?(malum)me tandem cenſes uelle id adſimularier?
V nus eſt dies,dum argentum eripio:pax,nihil amplius.

Quod autem ſequitur, Cum dominum animaduerteret uerberibus ſe afficere uelle,præripuit ſe ad amicum. Legendum proripuit,id eſt raptim ſeſe è conſpectu eius abſtulit.Cicero de Aruſp.reſp.Attamen ignarus ille qui Con- *Proripere.*
D ſules eſſent,exanguis atque æſtuans ſe è curia repentè proripuit cum quibuſdam fractis iam atque inanibus minis.Vſus eſt etiam Martianus in.l.ſecūda De captiuis,& poſtlim.reuerſis. Subducere uerò ſe, eſt ſenſim & clanculum diſcedere, ita ut nullus animaduertat. Terentius in Eunucho, Vbi primùm poterit,ſe illinc ſubducet ſcio. Idem proruere pro proripere dixit, *Subducere. Act.4.Sce.1. Proruere.*

V ix elocuta eſt hoc,foras ſimul omnes proruunt ſe. *Act 3.Sce.5.*
A beunt lauatum:perſtrepunt,ita ut fit, domini ubi abſunt.

Significant enim hæc uerba impetum eundi.

Idem in Adelph. - Syre *Act 4.Sce.2.*
E Obſecro,uide ne ille huc prorſus ſe irruat.

Liuius in ſecundo ſecūdi bel.Pun. Itaque ne procul in cōſpectos immitterētur equites,ſublatis raptim ſignis,quàm citatiſſimo poterant agmine,ſeſe abripuerunt.Apuleius in octauo Aſini, Arrepto nudo gladio,per mediā ciuitatem curſu furioſo proripit ſe,proculdubio neſcio quod ſcelus geſtiens.

Ex eadem.l.§.Apud Labeonem.

Si quis in aſillum confugerit.) Aſylum ſcribēdum per y Græcum,& uni-

Asylia. cum l. Asyli meminit Liuius lib. primo ab Vrbe cōd. Ab asylo Asylia dicitur pro eo iure libertatis & ueniæ, quod quis apud aras consequitur, quam immunitatem ecclesiæ uulgò uocant: ut in illo exemplo, ὡς ὁ θεῖος καταφυγόντες ἀσυλίαν ἔχει. Aedem igitur asylam, uel ut Græci loquuntur, asylon dicere possumus, & simulacrum asylum, id est in qua, uel ad quod ius est asyliæ confugientibus. Philost. καὶ ἄσυλος ἦν ἀνδριὰς τοῦ Τιβερίου, id est, Ad statuam Tyberij confugientibus ius erat asyliæ: uel ad uerbum, Asylos enim erat statua Tyberij. Græci enim huiusmodi nomina composita communi genere efferunt, ut diagonios linea apud Vitruuium libro sexto, quæ diagonalis à plerisque dicitur. Et lib. 5. Ab eo loco per centrum parallelos linea ducatur. Sic & perimetros & diametros. Et linea cathetos apud Censorinum pro perpendiculari, quam normalem etiam ipse uocat. Et apud eundem Vitruuium libro nono aquarū expressio automatos, id est spontanea. Asyli etiam dicuntur à Græcis homines à uiolentia tuti, ut sunt sacrosancti, quos attingere sine piaculo non licet, nec prehendere, quales erant Tribuniplebis apud Romanos. Plutarchus in Problem. τῇ δὲ τιμῇ ποιοῦσιν αὐτὸν καὶ ἱερὸν καὶ ἅγιον καὶ ἄσυλον. Honore, inquit, Tribunum sacrosanctum Romani faciunt & asylon. Pollux, ἄσυλοι δὲ ἦσαν οἱ κήρυκες, καὶ ἐξῆν αὐτοῖς πανταχόσε ἀσφαλῶς ἰέναι, Asyli erant caduceatores, & licebat eis tutò quoquò uellent ire.

Margin notes: Asylos. — Cap. 4. & lib. 9 cap. 1. — Cap. 6. — De die natali cap. 21. — Cap. 9. — F — G — H

Ex. l. Si quid uenditor.

Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, aut uigilacem, aut ex frugalitate sua peculium acquirentē affirmauerit: & is ex diuerso leuis, proteruus, desidiosus, somniculosus, piger, & tardus comessor inueniatur.) In aliquibus libris commensor legitur, neutrum rectè. Ad intelligentiam igitur huius loci, commemorandum esse ratus sum id quod Donatus in Phormionem adnotauit, quaternos olim frumenti modios quolibet mense seruos à dominis suis accipere solitos, ídque demensum appellatum esse: uerum à mense an à demetiendo, incertum. Ex quo more Terentianum illud manasse.

Demensum. — I

Phormion. Act. 1. Sce. 1.

Quod ille unciatim uix de demenso suo
Suum defraudans genium comparsit miser,
Id illa uniuersum abripiet: haud existimans
Quanto labore partum. Hactenus ille. Plautus in Sticho,

Act. 1. Sce. 2.

Vos meministis quotcalendis petere demensum cibum:
Quî minus meministis, quod opus sit facto, facere in ædibus?

Σιτομέτριον. Lucæ locus.

A Græcis σιτομέτριον dicitur, quasi frumenti mensura. Lucæ duodecimo, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον; Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Sic enim habet traductio uulgata. Quem locum si Hieronymus trāstulisset, ut fecisse falsò creditur, sic ad uerbum ut arbitror dixisset, Quisnam est fidelis ille ac prudens dispensator, quem constituet dominus super familiam suam, uel in familia sua, ut det illi in tempore demensum? De futuro enim loquitur, non de præsenti, aut præterito. Constituet enim per futurum K

A scriptum esse ab interprete credo, non cõstituit, sed postea deprauatum esse: alioquin permultis in locis Euangelij, temporis error manifestus est his qui Græcè uel tantulum intelligunt. Quo in loco insignis est Lyrani hallucinatio, qui tempus tritici, tempus Euangelij interpretatur, quasi Christus appellatione tritici intelligendus sit, cum nulla in eo loco tritici mentio sit. Interpres enim non tempus tritici intellexit, sed mensuram tritici in tempore. Quanquam etiam Græcè non tritici dicatur, sed frumenti, id est σιτομέτριον, non πυρομέτριον. Serui enim quolibet frumẽto uescebãtur, non tritico. Dispẽsarores igitur serui, id est atrienses & primæ auctoritatis, seruis reliquis fru-
B mentum Calendis admetiri solebãt, quod demensum dicebatur. Ex qua consuetudine dictum illud Euangelicum allegoricè emanauit. Frugi porrò serui, id est parsimonia utentes, & modico cibo contenti, ex eo quod de quaternis modiis comparcere poterant, peculium sibi comparabant. unde etiam interdum à dominis sese redimebãt: aut aliàs arbitratu suo utebantur, ut ille Terentianus Geta, qui munusculum nuptiale herilis filij uxori dedisse dicitur. Serui autem nequam, id est prodigi & luxuriosi, nullum aut tenue peculiũ habebant: luxu enim & comessationibus, id est perpotationibus nocturnis, demensum suum atque omne peculiũ dilapidabant. Quare hîc non *Comessor legit Haloand.*
C commessor, quod nihil significat, sed comessator lego. Comessari est quod *Comessator.* Græci κωμάζειν dicũt, unde comessatores dicti, qui nocturnis aut intempesti- *Comessari.* uis conuiuiis indulgent, qui à Græcis comastæ dicũtur. Plinius lib. 21. Athe- *Cap. 3.* nis comessabundi iuuenes ante meridiem conuentus sapientum frequentabant. comessabundi, id est comessatum euntes, hoc est perpotatũ, uel madidi & uinolẽti. Curtius libro nono, Ibat uehiculis pro copia cuiusq; ador- *Ad finem.* natis comessabũdus exercitus, armis quæ maximè decora erant, circumpendentibus. hoc est, μετ' ᾠδῆς αὐλῶν. Idem, Si quid uictis saltem aduersus comes- *Paulò pòst.* santes animi fuisset, mille hercle uiri modò sobrij, septem dierum crapula
D graues in suo triumpho capere potuerũt. Liuius libro decimo de bello Maced. pro eo conuiuio accepit, quod ad multam noctem agitatur post cœnã. Quod uerbo eleganter ficto ab Hermolao Barbaro Pocœniũ appellare pos- *Pocœnium.* sumus. Demetrius enim apud Liuium iam cœnatus ita ad comites inquit, Quin comessatum apud fratrem imus? τί οὐκ ἐπικωμάζομεν εἰς ἀδελφοῦ; Vtitur & *Decad. 4. lib. 10.* in hac significatione Tranquillus in Domitiano, cap. 21.

Ex eadem lege.

Venditor qui optimũ cocum esse dixerit, optimũ in eo * artificiũ præsta- ** artificio* re debet.) Mirari quispiã possit culinaris ministerij tantam rationẽ habitã à *Culinaris ratio.*
E Iurisconsultis esse: mirari autẽ desinet, qui Liuium lib. nono de bello Maced. legerit, Luxuriæ, inquit, peregrinæ origo ab exercitu Asiatico in urbẽ inuecta est. Inde primùm psaltriæ, sambucistriæque, & conuiualia ludionũ oblectamenta addita epulis. Epulæ quoque ipsæ, & cura & sumptu maiore apparari cœptæ. Tunc cocus, uilissimum antiquis mancipium & æstimatione & usu, in precio esse: & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta. Vix tamen illa quæ tum conspiciebãtur, semina erant futuræ luxuriæ. Plautus in Aulul.

Act.2. Sce.1. Cocus ille nundinalis est,in nonum diem F
Solet ire coctum. Id est uulgaris & uilis,qui non nisi nundinis conducitur,cum plebs ex agris cōuenit.Serui igitur coci erant in precio propter eorum operas,quæ magno locabantur,tanquam artificiales, non ministeriales.Plinius libro nono,At nunc,inquit, coci triumphorum preciis parantur,& * equorum pisces: nullúsque propè iam mortalis æstimatur plutis, quàm qui peritissimè censum domini mergit.

Cap.17.in fine. ** coquorum*

Ex lege,Si uerò,eodem titulo.

Sabinus scribit ex priore causa, quæ statim,inquit, ur uenit id mācipium, eo nomine agere posse cœpit.) Sic quidem legit Accursius astipulantibus G exemplaribus,sed in luto hæret,ut dicitur. Ego uerò structurā inuersam esse censeo:cuius generis errata multa in antiquis scriptoribus deprehendere licet.Sic igirut legendum censeo,ut sensus perspicuus reddatur: Sabinus scribit,ex priore causa(quæ statim,inquit,ut uenit id mancipium, cœpit)eo nomine posse agere: ut sit sensus,Redhibitionis tempus licet dicti promissíue nomine competat,à uendirione tum demum subsecuta procedere, quippe cum ex eo promisso ante uenditionem agi non potuerit. Cœpit igitur non ad agere infinitiuum,sed ad nominatiuum causa refertur.

Ex lege,Redhibere. H

Vel si quid ex eo quod egerit,ad eum peruenerit: uel dolo malo uel culpa eius factum sit,quò minus perueniret: hisdem diebus reddi.) Lego hisdē de rebus reddi.De enim interdū pro uel propter significat.Cicero libro primo Epist.Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu,nisi perfecta re, de me non conquiesti, ego quia non idem in causa tua efficio,uitam mihi acerbam esse putem.De me,inquit,id est propter me. Terentius, - ecquid nos amas
De fidicina istac? Hisdem igitur de rebus reddi,id est propter hasdem res teddi, uel pro his rebus rectè præstari: ut in lege, Aliud,De I uerborum significat. Rectè autem dari,uel præstari, prisca est locutio. Caro, Rectè hæc dari fieríque,satísque dari domino, aut cui iusserit,promittito,satísque dato arbitratu domini.

De. Epistola. 1.in ipso penè initio.

Eunuch. Act.3. Sce.2.

Cap.146.

Ex.l.Cum autem,circa finem.

Pædius etiam illud nō putat esse spectandū, cuius contemplatione testaror seruum hæredem scripserit: quia etsi uenditio remansisset, nihil hæc res emptori proderat.) Remansisset (inquit Accursius) id est facta non esset:ego nec Accursij auctoritate,nec exemplariū testimonio adduci possum, ur credam Vlpianum sic ineptè locutum. Propterea non si uenditio remansisset, K sed si uenditoris mansisset,legere hîc soleo,& intelligo seruus legatarius.

Ex.l.Aediles,circa finem.

Sic,& quanta pecunia pro eo homine soluta.) Emēdatius in antiquis legitur,& si quanta.Quod autem sequitur, Cuiúsue pecuniæ quis eo nomine obligatus erit,non liberabitur: sic resoluitur, Vel si ea pecunia non liberabitur,cuius pecuniæ obligatus erit eo nomine.Est autem figurata locutio,frequens

Sic legit Haloan. Præterea in edicto dicitur sic, Et quanta pecunia pro &c.

Ex titulo,De Aedilitio edicto.

A quens in edictis Prætorum, & in priscis formularum conceptionibus, cum antecedens casum relatiui sequitur, quod tum ferè est, cum relatiuum præcedit. Cicero pro Ligario, Sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriemini in uobis, easdem in aliis reprehendatis. Idem in secundo Epist. Est enim tibi *Epistola 4.* grauis aduersaria constituta & parata, incredibilis quædã expectatio: quam tu una re facillimè uinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam admiraris, quibus artibus eæ laudes cõparantur, in iis esse elaborandũ. Liuius per *Decad. 3 li. 9.* accusatiuum, Quem ceperant exules montem, herbidus aquosusque est. Obligatus autem pecunię dicitur, ut obligatus furti. Gellius lib. 7. Quod cui *Obligatus pecuniæ.*
B seruandum datum est, si usus est: siue quod utẽdum acceperit, ad aliam rem *Cap. 15.* atque accepit, usus est, furti se obligauit. Idem, Qui alienum tacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur. Sic compertus criminis dicitur apud *Li. 11. ca. ult.* *Compertus stupri.* Liuium, Duæ Vestales eo anno stupri compertæ. Et rursus, Quos sacrilegij *Decad. 3. li. 2.* compertos in uinculis Romam misisset. Et manifestus criminis apud Ciceronem. *Deca. 4. li. 2.* Legimus & apud eundem Liuium quosdam tantæ pecuniæ damnatos, *Decad. 4 lib. 8 in fine.* quantum exoluere non possent. Sic æris cõfessos, & debiti iudicatos Gellius dixit. lib. 19. *Confessus æris.* Sic Græci ἑάλω φόνου, ἑάλω κλοπῆς. Aristoph. πότερον παρανοίας ἑάλω; Nunquid delirij eum conuincere me uis? Sic anquirere capitis apud Liuiũ, *Lib. 20. ca. 1.*
C & arcessere capitis apud Ciceronem, & apud Sallustium arcessere captæ pecuniæ. Cæterùm in. l. Illud. §. pri. infrà eodem titulo, Vt pecuniæ cuius nomine obligatus erit, liberetur. lego, Cuius pecuniæ nomine obligatus erit, liberetur. Alioqui Latina constructio non erit, id est, à Iurisconsultorum stylo, & præsertim Vlpiani, abhorrens. Est autem hic sensus, Vt ea pecunia liberetur, cuius pecuniæ nomine obligatus erit.

Ex. l. Qua uulgò, eodem titulo.

Si aduersus ea factum erit, solidi ducenti præstabuntur.) Solidos pro aureis accipi nemo leguleorum nescit, adnotante id Accursio libro quarto In-
D stitutionum. Appellationis autem causam aliquando inquirentibus nobis Lampridius se obtulit, qui de Alexandro principe Romano loquens, Vectigalia, inquit, publica in id contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem * aurei præstarent: hoc est trigesimam partem: *aurei* túncque primùm semisses aureorum formati sunt: tunc etiam cum ad tertiã partem * aurei uectigal decidisset, tremisses: dicente Alexandro etiam quar- *aurei* tarios futuros, quòd minus non posset. Quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans ut si uectigal contrahere potuisset, & eos ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit, & tremisses
E tantùm solidósque formari. Formas binarias, ternarias, quaternarias, & denarias etiam atque amplius usque ad quinquagenarias quoque & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit, neq; in usu cuiusquam uersari: atque ex eo iis materiæ nomen inditum est, cum diceret plus largiendi hanc esse imperatori causam, si cum multos solidos minores dare posset, dans decem uel amplius una forma, triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur. Ex his uerbis Lampridij, quæ uulgò corruptissimè leguntur, fa-

Solidi. cilè intelligimus ſolidos primùm dictos eſſe aureos nummos certi cuiuſ- F
dam ſuíque ponderis,quaſi integros. Erant dimidiati aurei,& tertiarij à ter-
Semiſſes. tia parte dicti,qui ſemiſſes tremiſſeſque dicebantur, quemadmodum bina-
Tremiſſes. rij, ternarij quaternariíque & deinceps dicti ſunt,qui binos aureos, & ternos,& quaternos, denóſque penderent. Sic intelligendi tremiſſes in.l. Iubemus,De erogatione mil.an.lib.12. Cod. Trientales autẽ Latinè dici poſſent. Proinde ſolidos noſtros primùm argenteos nummos fuiſſe coniicio duodenarios, id eſt duodecim turoniis uel Pariſinis ualentes, deinde ſemiſſes nummos factos, id eſt dimidiatos. Poſtea quadrantes ſeu quartarios, quos liardos dicimus. Poſtremò ſextantes, ſeſcunciales, unciales,& ſemunciales, G
qui oboli dicebantur. Trientes autem & quadrantes apud antiquos nomina ſignatæ pecuniæ fuerunt,ut alibi fortaſſe dicetur.

Ex.l.Si tamen,in fine.

Simplariarum uenditionum cauſa ne ſit redhibitio, in uſu eſt.) Accurſius ſibi non cõſtat in huius uerbi enarratione: quod mihi mirum uidetur,cum omnibus obuium ſit id quod errabunda ipſe indagine inueſtigare conatur.
Simplariæ uẽditiones. Conſtat enim (ut arbittor) ſimplarias uẽditiones eſſe,pro quibus neceſſe uenditor nõ habet de dupla emptori repromittere, quarum meminit Vlpianus in.l.Emptori,infrà De euictionibus.Ita enim ſimplariæ uenditiones à Pom- H
ponio dicuntur,ut ſimplariæ actiones, & duplariæ, & quadruplariæ dicebãtur,quæ in ſimplum,duplum, quadruplum dabantur. Vnde quadruplatores
Quadruplatores. dicti delatorum genus,qui eo ſeſe quæſtu tolerabant, ut ea perſequerentur,quorum ex legibus quadrupli erat actio: quorum crebra mentio apud
Simplares. Cap.7. antiquos.Eadem ratione armaturæ ſimplares dupláreſque à Vegetio dicuntur libro ſecundo de re militari:quas qui geſtabant, ſingulas & duplas conſequebantur annonas. Et à Modeſto de uocabulis rei militaris,torquarij ſimplares dupláreſque: quòd qui illa præmia uirtutis & decora militiæ meruiſſent, ſingulas & binas præter alios conſequebãtur annonas. Sic hodie in I
ſacerdotalibus collegiis ſacerdotia quædam ſimplaria dici poſſunt,& quædam duplaria: à ſimplice duplicéque ſtipe uel ſportula in conſeſſu eccleſiaſtico accipienda. Propterea ſimplarias res dictas ab antiquis quidam putant minutas,& nullius propè precij,pro quibus ſcilicet in ſimplum tantùm uenditori cauendum eſſet.

Ex.l.ultima eiuſdem tituli.

Seruus tam ueterator quàm nouitius dici poteſt: & reliqua.) Si quis hoc dictum Venulei cum Vlpiani dicto conferat in.l. Præcipiunt, ſuprà eodem hoc titulo, diſcrepantia hæc duo dicta omnino inueniet. Propterea Lau- K
Lib.6.ca 59. rentius Vallenſis hunc locum notans ita inquit, Quid tam contrariũ,quàm hæ duæ Iuriſconſultorum ſententiæ? quid magis abſurdum, quàm non dico inter eas non iudicaſſe, ſed eas aut ambas ſcripſiſſe, aut contrarias eſſe nõ uidiſſe? & complura in rebus(ut coniectura ducimur) eſſe debent, cum in uerbis tot ſint & tam manifeſtè contraria. Hactenus ille. Neque uerò ignoro hoc dictum Laurentij iis perſuaderi non poſſe,qui Iuſtiniano credũt nul-

A las in Pandectis duas leges sibi cōtrarias esse: hoc est(ut uerbo eius utar) nullam antinomiā:sic enim inquit in lege priore Cod.De ueteri iure enucleando.Quo in loco Accursius adnotandum censuit,nulla duo dicta in iure,aut contraria,aut similia esse.Quod conniuentibus oculis credi oportere leguli censent,nec sine ingenti piaculo in dubium reuocari posse. Propterea ne litem nostram faceremus(ut dicitur)uerba Laurentij ascripsimus, uiri haud dubiè doctissimi, ac iudicij singularis. Nonnulla tamen & alia loca in Pandectis adnotasse mihi uideor, in quibus consarcinandis Tribonianus dormitasse deprehenditur.Libera enim uel contra receptas opiniones rationem *Antinomiæ in Pandectis. Ex Quintil. lib.2.cap.9.*
B sequenti sententia debet esse.In.l.per seruum,De usu & habita.Denique si tibi fructus deducto usu legatus est: inutile esse legatum Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. In.l Hac stipulatione,titulo sequenti, Ergo & si fructus sine usu obtigerit, stipulatio locum habebit. Non uideo quomodo hæc dicta non dissidere possunt: & quò magis mireris, Vlpianus utrobique loquitur,nisi fuerit error librariorum, qui Vlpianum pro alio quouis prænotauerint.Pomponius in.l.Si pœnæ,De cond.indebiti,Quāuis debitum sibi quis recipiat,tamen si is qui dat,non debitum dat, repetitio competit. Et paulò pòst,Quāuis enim debitum sibi quis recipiat, tamen si is qui dat, nō
C debitum dat,repetitio competit.Paulus eodem titulo in.l.Repetitio,Repetitio nulla est ab eo qui suum recepit,tametsi ab alio quàm à uero debitore solutum est.Vlpianus De contrahenda emptione,in.l. Quid tamen, Si & ego me uendere aurum putarim,& tu emere,cum æs esset, uenditionē esse constat,ideo quia auri aliquid habuit.Nam si inauratū aliquid sit, licet ego aureum putem,ualet uēditio.Iulianus eodem titulo in.l. Cum ab eo, Massam argento coopertam mihi ignoranti pro solida uendidisti imprudens, nulla est emptio: & pecunia quæ eo nomine data est, condicetur. Et in titulo De uerborum oblig.in.l. Hoc iure, Hoc iure utimur,ut ex hac stipulatione, Si
D Lucius Titius ante Calendas Maias in Italiam nō uenerit,decem dare spondes?non antè quicquam peti possit,quàm exploratum sit ante eam diem in Italiam Titium uenire non potuisse,neq; uenisse:siue eo uiuo, siue eo mortuo id acciderit.* Vlpianus in.l.Stipulationes,infrà eodem titulo, Nec si insulam fieri quis stipulatus sit, expectandum ut tantum temporis prætereat, quanto insula fabricari possit:sed ubi iam cœpit mora faciendæ insulæ fieri, tunc agetur,diésque obligationi cedet.Et rursus inferius Papinianus in.l.Insulam,Insulam intra biennium illo loco ædificare spondes? ante finem biennij stipulatio nō committitur, quanuis reus promittendi non ædificauerit, ** Papinianus*
E & tantum residui temporis sit,quo ædificium extrui nō possit. Neque enim stipulationis status, cuius dies certus in exordio fuit, ex pòst facto mutatur. Idémque & in stipulatione iudicio sistēdi causa facta placuit,scilicet ut ante diem stipulatio non committatur,si certum esse cœperit pareri stipulationi residuo tempore non posse. Vlpianus in.l. Cum quidam, De iure fisci, Cum quidam capitis reus emancipasset filium, ut hæreditatem adiret: rescriptum est,non uideri in fraudem fisci factum,quod acquisitum non est. Paulus in-

frà in.l.In fraudem,In fraudem fisci non solum per donationem,sed quocũ- F
que modo res alienatæ,reuocantur:idémque iuris est, & si non quæratur:æ-
què enim in omnibus fraus punitur. Vlpianus in.l.Si filiusfa.De iudiciis,Iu-
dex tunc litem suam facere intelligitur,cum dolo malo in fraudẽ legis sen-
tentiam dixerit.Dolo autem malo uidetur hoc facere, si euidens arguatur
eius uel gratia, uel inimicitia,uel etiam sordes. Caius in.l.ultima,De uariis
& extraordinariis cognitionibus, Si iudex litem suam fecerit, non propriè
ex maleficio obligatus uidetur: sed quia nec ex contractu obligatus est, &
utique peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo uidetur
quasi ex maleficio teneri in factum actione. Nisi ista & huiusmodi cõtra- G
ria omnino inter se atque etiam pugnantia sint, non uideo cur aientia & ne-
gantia pulchrè conuenire non possint. Nec tamen ignoro nihil tam dissonũ
esse,quod Accursius interpretatione illa ariolatrice, & desultoria(ut ita dicã)
leuitate à Martino in Ioannem,& inde rursus in Azonẽ,aut Bulg.ac subinde
in alium atque alium transeundi, & uerò in Apollinem, si aliud commini-
sci non queat,consentaneum etiam & quadrans esse,persuadere iis non pos-
sit,qui lege Pythagorica, ut alibi diximus, in auctoritatem eius à præcepto-
Litem suam facere. ribus adacti sunt.Sed uideamus quid sit litem suam facere, quandoquidem
id inter Iurisconsultos non conuenit.Cicero libro secundo de Orat. Quid,si H
quæ uitia aut incommoda sunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu in
aduersariis exprobrando,non intelligas te in iudices inuehi: mediocre pec-
catum est?Quid si cum pro altero dicas,litem tuam facias: aut læsus efferare
iracundia,causam relinquas:nihílne noceas?Id est si ita agas,ut non alienam
causam,sed tuam agere uidearis.Gellius libro decimo, Ad hæc ego rescripsi
nihil amplius,quàm uerba Marci Varronis, quibus uerbis utrũque de quo
Cap.1. ad me scripserat,decideretur. Nam & Varro satis apertè quid dici oporteret,
edocuit:& ego aduersus eum qui doctus esse dicebatur, litem meam facere
absens nolui.id est nolui rationibus cum eo contendere,sed tantùm aucto- I
ritatem Varronis secutum me esse ostendi, ne contentione implicarer, aut
rei periculum susciperem. Nostro tempore litem suam facere iudices uidẽ-
tur interdum,cum nimium in alterum litigatorum propensi, non tantùm
disceptatoris & arbitri partes,sed etiam causidici usurpant, studium suũ præ
cupiditate prodentes: quomodo & aduocati, cum studio litigatoribus suis
placendi,in aduersarios simul contumeliosissimis uerbis, simul grassatoriis
uultibus inuehuntur,id se in cõmẽtariis habere dictitantes.Perinde qua-
si fidem aduocationis implere non possint, nisi & inimicitias litigatorũ suo-
rum causa susceperint.Atenim causæ inseruiẽdum:etiámne antequam cau- K
sam pernouerint? etiam eousque,ut ex professo inimici personam induant?
est certè quatenus causæ id poscere uideantur, sed multi non tam liti quàm
litiganti subseruiunt. Litem suam facere Græci ποιεῖν κρίσιν ἰδίαν dicũt.Liuius
Litem in rem suam uertere. libro tertio ab Vrbe cõdita circa finem,litem in rem suam uertere dixit, pro
eo quod est rem inter duos controuersam adiudicare sibi: quod est cum iu-
dex ita cum litigatoribus agit,ut ei iure suo cedant. Orare,inquit,ne pessimũ

Ex titulo,De Aedilitio edicto. facinus

A facinus peiore exemplo admitterent iudices, litem in ſuam rem uertendo. Tribonianus autem huius operis, id eſt Pandectarũ, architectus, qualis uir fuerit, ex Sudæ monumentis apparebit: ſic enim ad uerbum Græcè inquit, Tribonianus dogmate Græcus, cùm omnis religionis cõtemptor erat, tum *Tribonianus.* uerò in primis à Chriſtiana fide abhorrẽs, aſſentator & fraudulentus, ut qui Iuſtiniano Principi perſuaſerit, mortem eum non oppetiturum eſſe, atque in cœlum cum carne aſſumptum iri. Quæſtor Iuſtiniani fuit, tanta ui ingenij præditus, ut doctrina præſtantiſſimus euaſerit, ac nulli æuo ſuo ſecundus. Cæterùm auaritiæ eouſque indulgens, ut lucro uenale ius habendum

B ſemper duxerit. Nam & leges fermè ſordida dinũdinatione antiquare idẽtidem ferréque inſtituerat, ut cuique commodum eſſet. Hic cum diu poſt honorem adeptum ſuperuixiſſet, morbo tãdem interiit, nihil prorſus moleſtiæ à quoquam unquam paſſus. Erat enim ſermone blandus, & alioqui ſuauis: auaritiæ quoque morbum, doctrinæ præſtantia facilè obumbrare poterat, τῶν δὲ νόμων ἡμέρας ἐκ τῆς αὐτοῦ πλεονεξίας ἑκάστης, τοὺς μὲν ἀνῄρει, τοὺς δὲ ἔγραφεν ἀπεμπολῶν τοῖς δεομένοις κατὰ τὴν χρείαν ἑκατέραν. ἔτη δὲ πολλὰ ἐπιβιοὺς τῇ τιμῇ, ἐτελεύτησε νόσῳ, οὐδὲν ἄχαρι πρὸς οὐδενὸς παθών. ἦν γὰρ αἱμύλος, καὶ τἆλλα ἡδύς, καὶ τὸ φιλοχρηματίας νόσημα ἐπισκιάσαι ἱκανώτατος τῇ τῆς παιδείας περιουσίᾳ. Idem de Iuſtiniano loquens ita inquit, Ἰουστινιανὸς ὁ

C βασιλεὺς Ῥωμαίων ὀρθοδοξότατος ἦν δὲ ἀμάθητος γραμμάτων ἁπάντων, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον, ἀναλφάβητος, Iuſtinianus Romanorum Imperator in primis orthodoxus: hic literarum omnium expers fuit, atque etiam (quod aiunt) analphabetus. Analphabeti à Græcis dicuntur homines, qui ne elementarias quidem literas nouerunt, quas Fulgentius quaſi uerbo è uerbo ducto abecedarias appellat in tertio Mythologicõn. Hic tamen eſt qui omnia iura in pectore condita habuiſſe creditur, atque etiam in promptuario quodam omnis antiquitatis, ne quid uſquam in iuris ciuilis uoluminibus uel tãtulum diſcreparet. Verùm ut ad rem redeamus, Martianus in lege, Interdum, infrà De publicanis, Ve- *Iuſtinianus.* *Analphabetus.* *Literæ abecedariæ.* *L. finali ff. De ædilitio edicto.*

D terana, inquit, mancipia ſunt, quæ anno continuo in urbe ſeruierunt. Nouitia autem intelliguntur, quæ anno nondum ſeruierunt. Mirum igitur quid ſit, quòd non ſpatio ſeruiendi æſtimandum ueteratorem * Celſus ait, ſed genere & conditione ſeruiẽdi. Veterator ſeruus quis ſit, nemo ignorare poteſt qui Comicos legerit: à Græcis niſi fallor παλίμβολος dicitur, & παλίμπρατος, qui diuturna ac multiplici, & ſæpe commutata ſeruitute aſtutus & uafer euaſit. Hoc autem uerbum transfertur & ad liberos homines. Cicero in ſecundo de Finibus, Acutum, uerſutum, ueteratorem, facilè ut excogitet quomodo occultè ſine ullo conſcio fallat. Idem in Bruto, de Cethego oratore loquens, ** Cælius* *Veterator.*

E Huic de rep. ſatis ſuppeditabat oratio: totam enim tenebat eam, penitúſque cognorat. Itaque in Senatu Conſularium authoritatem aſſequebatur: ſed in cauſis publicis nihil, in priuatis ſatis ueterator uidebatur. Veterator aduocatus dici hodie poteſt, qui diu ac multum in foro uerſatus, omnes litium trahendarum anfractus, omnes ambagioſas fugitandi ludificationes, omnes prehenſiones nexúſque lubrici litium certaminis tenet: qui in ancipiti forenſium ſalebrarum marte, belliſſimè inſidias diſponere, atque etiam proui-

dere nouit:ſed is propriè(ut uno uerbo abſoluam)qui eam ſe artem ſcire, atque exercere profitetur, qua arte cauſa inferior, ſuperior euadere, uel reclamante æquo bonóque poſſit,ídque quod Græci dicunt τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖν.quam olim profeſſionem factitaſſe ſophiſtas Cicero in Bruto, & Gellius in quinto meminerunt. Veterator in omni arte & inſtituto dicitur, qui ea aſtutia, ac ſubdola ſolertia utitur, quam lingua uernacula ruzam uocamus.Inde ueteratorium pro ſubdolo ponitur & impoſtorio. Cicero in Bruto,de Macro oratore loquẽs, At in inueniendis componendíſque rebus mira accuratio,ut non facilè in ullo diligẽtiorem maiorémque cognouerim: ſed eam ut citius ueteratoriam quàm oratoriam diceres. ἣν μέν τοι πανουργικὴν πολυθυμότερον ἢ ῥητορικὴν ἂν εἴποις. Idem de Iulio Cæſare,qui poſtea remp. oppreſſit,Hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus, non uideo cui debeat cedere:ſplendidam quandam, miniméque ueteratoriam rationẽ dicendi tenet,λαμπράν τινα ἥκιστά τε φενακιστικὴν τῆς φράσεως ἰδέαν παρακατέχων,uoce,motu, forma etiam magnifica & generoſa quodammodo.Idem in Prętura urbana, Nihil ab iſto tectum,nihil ueteratoriũ expectaueritis: omnia aperta,omnia perſpicua reperienrur. Propterea honeſtos & probos aduocatos diu in foro uerſatos,ueteranos non ueteratores appellauerim, ut milites ueteranos,quibus opponuntur tyrones,id eſt nouicij.Idem in Diuinatione,Apuleium eſſe uideo proximum ſubſcriptorem, hominem non ætate,ſed uſu forenſi atque exercitatione tyronem. id eſt, non tam ætate nouicium, quàm inertia. Inde tyrocinium dictum, cum in forum primum oratores futuri deducebantur,quaſíque oratoriæ arti initiabantur, & agendis cauſis. Huiuſmodi enim artis exercendæ auſpicamentum,tyrocinium dicebatur,túncque oratores dicebantur tyrones. Tranquillus in Nerone,Deductus in forum tyro,populo congiarium,militi donatiuum propoſuit indicta decurſione. Idem in Auguſto,Decimumtertiũ Conſulatum biennio pòſt ultro petiit, ut Caium & Lucium filios ampliſſimo præditus magiſtratu, ſuo quenque tyrocinio deduceret in forum. πάντα τινὰ εἰς τὸ δικαστήριον παράγων ἐν τῇ αὐτοῦ προστασίᾳ. uel ἐν τῷ ἰδίῳ ἐγκαινίῳ.Idem in Tyber.Neronẽ & Druſum Patribus conſcriptis commendauit,diémque utriuſque tyrocinij congiario plebi dato celebrauit.Plinius libro octauo,Tanaquil prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tyrones induũtur,nouæque nuptæ. Togam autem puram ſumebant adoleſcentes tyrocinij die,poſita prætexta puerili.Hæc toga,quæ etiam uirilis dicebatur,in Capitolini Iouis templo ſumebatur,auctore Valerio libro quinto.A Græcis hoc δοκιμασθῆναι εἰς ἄνδρας dicitur, καὶ εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆναι, ut Iſocrates in Panathen. & ſimpliciter, δοκιμασθῆναι,ut Demoſthenes κατὰ Μειδίου,ἀσέφθορον ἀρχὴ τῆς δόξης ὧν ὁ πατήρ μοι κατέλιπε, καὶ ὧν δίκαιον ἦν με δοκιμασθέντα κομίσασθαι, id eſt εἰς ἄνδρας ταχθέντα,id eſt cum in meã tutelam ueniſſem, ut Iuriſconſulti loquuntur.Aulici dicunr ex pueris aſſeclis excedere,quos uulgò pediſſequos regis appellanr.Terenrius hoc modo ex ephebis excedere dixit,

Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis,Soſia,
Liberius uiuendi fuit poteſtas.

Ex titulo,De Aedilitio edicto. Et

Marginalia: Gell. lib. 5. cap. 3. — Veteratoriũ. — Verr 3. — Tyro. Verr. 1. — Tyrocinium. — Cap. 7. — Cap 26. — Cap. 54. — Cap. 48. — Toga pura & uirilis. — Cap. 4. De Marco Cotta. — Ex aſſeclis excedere. — Andr. Act. 1. Scen. 1. — F — G — H — I — K

A Et excedere è pueris, Cicero pro Archia. Transfertur & ad alia tyrocinium, & pro cuiusque artificij rudimento ponitur. Plinius libro septimo, Valeria Emboliaria reducta est in scenam ludis pro salute diui Augusti uotiuis, annum centesimumquartum agens, quæ producta fuerat tyrocinio à Marco Pompeio Aedili plebis ante annos nonaginta unum. Tyrocinium mimæ uocauit Plinius, ut tyrocinium patroni & oratoris, tracta metaphora à tyrocinio militari. Tyrones autem milites sunt οἱ νεοσύλλογοι, καὶ τῆς στρατιᾶς πρωτόπειροι. Cicero in primo de Orat. Fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tyronem ac rudem, nec peregrinum ac hospitem in agendo esse debe-
B re, φημὶ καὶ ἐν ὁτῳοῦν πράγματι πρωτόπειρον δεῖν εἶν᾽ ἢ ἀνάσκητον. Idem in Sallust. At hercle lapsus ætatis tyrocinio, postea se correxit. id est inscitia & ignorantia. Plinius de nauibus dixit per Metaphorá libro uicesimoquarto, Zopissam eradi nauibus diximus cera marino sale macerata: optima hæc à tyrocinio nauium. Tyrocinium nauium uocat, cum primùm mari committuntur, & ueluti in Neptuni militiam conscribuntur. Facere tyrociniũ, & ponere rudimẽtum Latinè dicitur, id quod uernacula lingua caput operis facere dicunt, id est initium opificij, cum opifices specimen artis edentes magisterio decorãtur, ἐκθέσθαι τὴν ἀνασκησίαν. Tyrocinium etiam Latinè dicitur, quod uulgus no-
C strum deuirginationem appellat, id est artis cuiusque aut instituti auspicatum, & industriæ propriç probationẽ & experimentũ. Tyrocinium igitur animi hoc in loco Venuleius elegãter pro simplicitate & rudimẽto posuit, elegantius tamen ipse quàm uerius locutus, his uerbis, Nouicium autẽ non tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligi. Et paulò antè, Sed ueteratorem non spatio seruiendi, sed genere & causa æstimandum * Celsus ait.

Cap. (margin, line 2) — *Cap.7.* — *Facere tyrocinium.* — *specimẽ edere.* — *L. finali. ff. De ædilitio edicto.* — * *Cælius*

Ex.l.Si ita quis, De euict.

Sanum esse, furem non esse, uespertilionem non esse.) Vespertilio (ut arbitror) uerbum est circunforaneum, & ex formula uenalitiorum sumptum,
D pro eo fortasse quem alibi myopem dixit, id est qui interdiu exiliter uidet, & uesperi iustam aciem habet, qui luscitiosus Latinè dicitur, ab auium (ut uidetur) uespertilionum similitudine. Ouidius in iiij. Metamorph.

-lucémque perosæ
Nocte uolant, seróque tenent à uespere nomen.

Vt autem uespillonem legatur pro sandapilario, sensui non congruit. Sudas auctor est Chærephonta quendam philosophum nycterida, id est uespertilionem ob id dictum, quòd philosophando expalluisset, & supra modum emaciatus esset. Martianus in lege, Qui decem, infrà De solutionibus, Num
E ergo & si uespertilionem, aut aliàs turpem dederit hominem, idem sit? Iurisconsulti autem interdum eam licentiam sibi permittunt, ut uerbis triuialibus & circunforaneis aut castrensibus pro legitimis & purè Latinis utantur. Quo fit ut difficilior sit interdũ uerborum apud eos enarratio, cum ea uerba apud auctores nunquam reperiantur. Quid si uersipellem legamus? Plinius lib.8. Homines in lupos uerti, rursúmque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia quæ fabulosa tot seculis

Vespertilio. — *Vespillonem legit Haloãd.* — *Nycteris.* — *Et hic Vespillonem legit Haloander.* — *Versipellis. Cap.22.*

comperimus. Vnde tamen ista uulgò infixa sit fama in tantum, ut in male- F
dictis uersipelles habeat, indicabitur: & reliqua. Meminit etiam Augustinus lib. 18. de Ciuit. cap. 18.

Ex lege, Herennius, eodem titulo.

Laudare. Et quæstione mota fisci nomine auctorem laudauerat.) Laudare (inquit
Act. 2. Sce. 3. Nonius) significat nominare. Plautus in Capt.

- Iouem supremum testem laudo Aegio.

M e infidelem non futurum Philocrati.

Quo tamen in loco non testem laudo, sed testem do, uulgò legitur: sed men-
dosè, ut ex Nonio apparet. Vnde apud Maronem in tertio Georg. G

- quis aut Eurysthea durum,

Illaudatus. A ut illaudati nescit Busiridis aras?

Cap. 7. Illaudati, id est, ne nominandi quidem. Laudare (inquit Macrobius in 6. Saturnalium) significat prisca lingua nominare, appellaréque. Sic in actionibus
Auctor laudatur. ciuilibus auctor laudari dicitur, id est nominari. Illaudatus ergo Busiris, id est illaudabilis, & nunquam nominandus. Hæc ille à Gellio accepta libro se-
Cap. 6. cundo Noctium Atticarum. Laudare tamẽ, quod uerbum est ipsum iuris, si quis diligenter aduertat, non modò nominare, ut Gellius & Macrobius & Nonius dixerunt: sed etiam nominatim citare significat, & appellare, hoc est H
iudicio dictato interpellare. M. Tul. lib. 3. de Orat. de Carneade loquens, Huius ego etsi multos auditores cognoui Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum, μάρτυρας ἀξιοχρέως δύναμαι, & socerum meum Scæuolam, qui cum Romæ audiuit adolescens, & Q. Metellum familiarem meum, qui illum à se adolescente Athenis iam affectum senectute multos dies auditũ esse dicebat. Idem in eodem, Atque hæc quidem ab his philosophis, quos tu maximè diligis Catule, dicta sunt: quod eo sæpius testificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. id est, his philosophis nominatim citandis, & tanquam ad testimonium dicendum euocandis: quos auctores I
harum rerum habeo. Idem pro Flacco, His tu igitur epistolis Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo absente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti? laudato, id est nominato, & teste huius criminis
Cap. 16. citato. Gellius lib. 3. Varro undecimo mẽse nasci hominem posse dicit, eiúsque sententiæ Aristotelem laudat auctorem. Pomponius in l. Tenetur, suprà De act. empt. Si tibi iter uendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere seruitutem uolueris. Laudare auctorem Modestinus & Pomponius, quo modo & Cicero, pro nominatim citare posuerunt, ὀνομαστὶ τὸν πρατῆρα παρέχεσθαι καὶ βεβαιωτήν, & ad sui defensionem K
accersere appellaréque, quod uulgò summare dicimus. In quo significato etiam accipitur in lege secũda De in litem dando tutore, Cod. Id autem Gellius Macrobiúsque significare mihi uidẽtur, cum dicunt, laudare prisca lingua, esse nominare appellaréque. Appellare enim est iudicium dictare, ut
Appellare. Iurisconsulti loquuntur. Græci δίκην λαγχάνειν uocãt, uel etiam citra iudicium
Cap. 7. interpellare. Columel. lib. 1. de officiis patrisfamiliâs erga colonum loquens,

Ex titulo, De euict. &c.

Nec

A Nec ſanè eſt uindicandum nobis quicquid licet:nam ſummum ius antiqui
ſummam putabant crucem.nec rurſus in totum remittẽdum : quoniam uel
optima nomina non appellando fieri mala,fœnerator Alphius dixiſſe ueriſ-
ſimè fertur.id eſt non interpellando.hoc enim appellare elegantiores aucto-
res non interpellare uocant. Cicero pro Quintio, Quis tam negligens,quis
tam tui Sexte diſſimilis,qui,cum res ab eo quicum contraxiſſet,receſſiſſet,&
ad hæredem perueniſſet,non hæredem cum primum uidiſſet, certiorem fa-
ceret?appellaret? rationem afferret?ſi quid in controuerſiam ueniret,aut in-
tra parietes,aut ſummo iure experiretur?id eſt repoſceret debitum,& rationẽ
B cum eo iniret,& id quod controuerſum eſſet,aut domeſticis arbitris,aut fo-
renſibus committeret.Et in primo de Offic.Cauendum eſt etiam,ne maior
pœna quàm culpa ſit, & ne iiſdem de cauſis alij plectantur, alij ne appellen-
tur quidem.Plinius in epiſt.Libera tandem hendecaſyllaborum meorum fi- *Lib.5.epiſtola*
dem,qui ſcripta tua communibus amicis ſpoponderunt.appellantur quoti- *11. ad Tran-*
die & efflagitantur,ac iam periculum eſt ne cogantur ad exhibendum for- *quillum.*
mulã accipere.id eſt ne actione dictata cogantur exhibere ſcripta tua.Quòd
autem auctor ſit uerbum iuris,& eum ſignificet,à quo quis ius in re compa-
rauit,aut aliàs quæſiuit,ſatis ex ſuperioribus exemplis liquet.Quibus aucto-
C ritas Ciceronis accedit, qui in ulti.in Verrem act.ita inquit, Nam ſtatim L. *Auctor.*
Metellus,ut iſti ſucceſſit,ex C.Sacerdotis & Sexti Peducei inſtituto ac literis,
frumentum Mamertinis impetauit. tum illi intellexerunt, ſe id quod à ma-
lo auctore emiſſent, diutius obtinere non poſſe. Auctoritas etiam nomẽ eſt *Auctoritas.*
unum ex iis quæ dominium rerum perficiũt.Idem de Aruſp.reſponſis, Mul-
tæ ſunt domus in hac urbe,Patres conſcripti , atque haud ſcio an penè cun-
ctæ,iure optimo,ſed tamen iure priuato,iure hæreditario , iure auctoritatis,
iure mancipij,iure nexi.Quo modo intelligi debet Venuleij dictum in lege
ulti.De euictionibus,Si alienam rem mihi tradideris,& eãdem rem pro de-
D relicto habuero,amitti auctoritatem (id eſt,actionem pro euictione) placet.
ἐκβάλλεσθαι τῆς κτήσεως τὴν βεβαίωσιν. Illud Ciceronis, iure auctoritatis, ſignificat
iure uſucapionis , quam præſcriptionem uocant, quæſito ab auctore, cuius
cauſam ſequitur,qui ab eo rem quæſiuit quouis modo legitimo & ciuili.id
quod liquet ex oratione eiuſdẽ pro Cecinna:Lex,inquit , iubet uſum & au-
ctoritatem fundi eſſe biennium. At utimur eodem iure in ædibus, quæ in
lege non appellantur.id eſt,de quibus lex ſiluit.Vſum & auctoritatem uoca-
uit uſucapiendi conditionem,quæ olim erat biennij in rebus ſoli:ut auctor
eſt Iuſtinianus in ſecundo Inſtitut.Et in Topicis,Item, Quod in re pari ua-
E let,ualeat in hac quæ par eſt: ut, Quoniam uſus & auctoritas fundi bienniũ
eſt,ſit etiam ædium. Rurſus pro Cecinna, Aquæ ductus,hauſtus, iter,actus,
à patre relinqui poteſt,ſed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ci-
uili ſumitur.id eſt,uſucapionis iure:hoc enim ſignificat.Apud Gellium au-
tem lib.16.illa legis Attiniç uerba,Quod ſubreptũ erit,eius rei æterna aucto- *Lib.17.ca.7.*
ritas eſto,hoc ſignificare cenſeo,quod in cauſa furti ceciderit , nullo tempo-
re,quanuis longiſſimo,uſu,& auctoritate quæratur.Rei,inquit,furtiuæ,non

annuus usus sit & auctoritas: aut bima trimáue dies, sed æterna. Res enim furtiuæ & ui possessæ usucapi lege xij tabul.&.l. Attilia non possunt, ut dicit Iustinianus:à Gellio tamen Attinia lex dicitur,nõ Attilia: nisi mendum est. Sic intelligẽda uerba eiusdem Ciceronis pro Cecinna,Fundus à patre relinqui potest:at usucapio fundi, hoc est finis solicitudinis ac periculi litiũ, non à patre relinquitur,sed à legibus.Aquæ ductus,haustus,iter,actus,à patre:sed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili sumitur.Ad quam significationem auctoritatis allusit Plaut.in Trinummo,Act.1.Scen.ult.in fine. F

- Quòd si exquiratur usque ab stirpe auctoritas,
V nde quicquid auditum dicant: nisi id appareat,famigerator G
Næ sit cum damno & malo.

Cæterùm à laudando,id est nominando auctore,Laudimias quas uulgò dicimus, deductas esse puto. Emptor enim nominare auctorẽ suũ domino sǒli tenetur intra paucos dies,& ab eo rem mancipio accipere,quod uulgò insæsinari dicũt:alioqui mulcta cõmititur.

Alaudium. Quin & alaudij appellatio ab eodem uerbo profecta esse uidetur,quòd qui prædia eo iure habeãt,laudare auctorẽ suum nemini tenerentur,ut qui nullum sǒli dominũ agnoscant,nec patronũ,id est qui in nullius fide sint.sic enim Latinè dici debet.Cicero pro Plancio,Eorúmq; preces & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachiũ quod erat in fide mea,petere contẽdi. Et alibi H

In fide esse. in eadẽ oratione, Iter à Vibone Brundusiũ terra petere contendi, cũ omnia illa municipia,quæ sunt à Vibone Brũdusiũ, in fide mea iudices essent. Moris autem fuit apud antiquos, ut prouinciales & socij populi Rom.in clien-

Clientes. telam sese darent proceribus Romanis, quos patronos sibi adoptabant non modo publicè,sed etiam priuatim,iique ut clientes eorum dicerentur,id est πελάται,& fœminæ πελάτιδες,inter se uero hospites. Fetebat autẽ id huiusmodi necessitudo,ut clientes perpetuò patronorum suorum patrocinio caput ac fortunas suas tuerentur,uicissimque ipsi patronos suos omni obseruantia atque obsequio colerent & uenerarentur. Plutarchus in Romulo, ἑτέρως δὲ τῶν δυνατῶν ἀπὸ τῶν πολλῶν διῄρει, πάτρωνας ὀνομάζων, ὅπερ ἐστὶ προστάτας, ἐκείνους δὲ κλίεντας, ὅπερ ἐστὶ πελάτας. Cicero in Diuinat. Clarissimi uiri nostræ ciuitatis, temporibus optimis,hoc sibi amplissimum pulcherrimúmque ducebant, ab hospitibus clientibúsque suis,ab exteris nationibus quæ in amicitia populi Rom.ditionéque essent,iniurias propulsare,eorúmq; fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum uirum & prudentissimum, cum multis graues inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos Consul fuerat,iniurias. Hoc ius necessitudinis non personale, sed gentilitium erat, I

Ibidem. & ad agnatos & gentiles transiẽs.Idem,Scit hoc Caius Marcellus: scit is quẽ adesse uideo, Lentulus Marcellinus:quorum fide atque præsidio Siculi maximè utuntur, quòd omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est. K

Verr.6. Idem in Verrem act.5. Itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est. Quam in te tantam uirtutẽ esse aut dignitatem arbitratus es,ut conarere clientelam tam illustrem tam splendidæ prouinciæ traducere ad te, auferre à certissimis antiquissimísque

A patronis? Tu iſta ſtultitia, nequitia, inertia, nō modo totius Siciliæ, ſed unius renuiſſimi Siculi clientelam tueri potes? Idem Philip. 2. Vexauit Puteolanos, quòd Caium Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent. Dicebantur autem illi conferre ſe in fidem ac clientelam patronorum, patroni autem clientes in fidem recipere. Idem pro Roſcio Amerino, Nam cum multos ueteres à maioribus Roſcij patronos hoſpitéſque haberent, omnes eos colere atque obſeruare deſtiterunt, ac ſe in Chryſogoni fidem & clientelam contulerunt. Hoc in loco de priuata clientela locutus eſt, id eſt unius familiæ, non de publica, ut ſuperioribus exemplis. Gellius huius neceſſitudinis meminit lib. 5. *In fidē ſe conferre.* *Clientelæ.* *Cap. 13.*
B Maſurius, inquit, Sabinus in lib. Iuris ciui. tertio antiquiorem locum hoſpiti tribuit quàm clienti: cuius uerba hæc ſunt, In officiis apud maiores ita obſeruatum eſt. primum tutelæ: deinde hoſpiti: deinde clienti: tum cognato: poſtea affini. Idem ex oratione Catonis, Aduerſus cognatos pro cliente teſtatur: teſtimonium aduerſus clientem nemo dicit. Patrem primùm, poſtea patronum proximum nomen habere. Hunc morem clientelarum uetuſtiſſimum Gallis fuiſſe auctor eſt Cæſar lib. 6. de bel. Gallico his uerbis, In Gallia non ſolùm in omnibus ciuitatibus, atque in omnibus pagis partibúſque,
C ſed penè etiam in ſingulis domibus factiones ſunt. Earum factionum ſunt principes, qui ſummam auctoritatem eorum iudicio habere exiſtimantur: quorum ad arbitrium iudiciúmque ſumma omnium rerum conſiliorúmque redeat. Id eius rei cauſa antiquitus inſtitutū eſſe uidetur, ne quis ex plebe contra potentiorem auxilij egeret: ſuos enim opprimi quiſque & circūueniri non patitur: neque, aliter ſi faciat, ullam inter ſuos habet auctoritatē. Hæc eadem ratio eſt in ſumma, totius Galliæ: nāque omnes ciuitates in partes diuiſæ ſunt duas. Cum Cæſar in Galliam uenit, alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hi cum per ſe minus ualerent, quòd ſumma
D auctoritas antiquitus erat in Heduis, magnæque eorum clientelæ, Germanos atque Ariouiſtum ſibi adiunxerāt, eóſque ad ſe magnis iacturis pollicitationibúſque perduxerant. Præliis uerò compluribus factis ſecundis, atque omni nobilitate Heduorum interfecta, tantum potentia antecellerant, ut magnam partem clientium ab Heduis ad ſe traducerent, obſidéſque ab iis principum filios acciperent, & publicè iurare cogerent nihil ſe contra Sequanos conſilij inituros. Et paulò pòſt, Aduētu, inquit, Cæſaris facta commutatione rerum, obſidibus Heduis redditis, ueteribus clientelis reſtitutis, nouis per Cæſarem comparatis: quòd ij qui ſe ad eorum amicitiam aggrega-
E uerant, meliore conditione atque imperio æquiore ſe uti uidebant, reliquis rebus eorum gratia dignitatéque amplificata: Sequani principatum dimiſerant. Et rurſus, Hi autem qui propter ueteres inimicitias nullo modo cum Heduis coniungi poterant, ſe Rhemis in clientelam dederunt. Hos illi diligenter tuebantur: ita & nouam & repentè collectam auctoritatem tenebāt. His uerbis accuratè perpenſis, ac ne perpenſis quidem, ſed tantùm animaduerſis, nemo eſt (ut arbitror) qui non hanc noſtram feudorum conſuetudinem ab illa clientium obſeruantia in patronos, & fide patronorum in clien-

tes,oriundam esse iudicet. Itaque quos uasallos uocant, clientes Latinè appellare soleo:& clientelam,obseruãtiam ipsam & obsequium: quod homagium dicunt,clientaris officij sponsionem agnitionémque. In usibus feudorum apparet clientelam & beneficium olim hoc uocatum fuisse: & res beneficiarias uocatas, quæ hoc iure possidentur: & abnegare beneficium eos, qui non agnoscunt: quanquam clientela interdum clientium multitudinẽ significat,ut famulitium famulorum,& ministerium ministrorum:ut in lege Denique,De pignoribus:& equitium,equorum armentum: & custodia eos qui custodiuntur,id est eorum multitudinem:& sodalitium,sodalium cœtum:& comitatus comitũ, id est assectatorum: & operæ operarios apud Suetonium,& apud Ciceronem homines redemptos & conductos: sicut apud Græcos θεραπεία obsequium significat,& clientium turbam, ἑταιρεία sodales & sodalitatem: sic δουλεία, ἱππεία, πρεσβεία, στρατεία τὸ πλῆθος significant. Cæsar lib.secundo de bello ciuili: Cæsar, etsi multis necessariísque rebus in Italiam reuocabatur,tamen constituerat nullam partem belli in Hispaniis relinquere,quòd magna esse Pompeij beneficia, & magnas cliẽtelas in citeriore prouincia sciebat. In fide autem alicuius esse id est, quod feudum tenere ab aliquo dicunt. Fides enim auxilium & tuitionem significat. Cæs.lib. 2. de bel. Gallico: Cæsar honoris Diuitiaci atque Heduorum causa sese eos in fidem recepturum & conseruaturum dixit.id est(ut uulgi uerbo dicam)in saluangardiam. Cicero in Pisonem, Eúmque seruis symphoniacis & aliis muneribus acceptis,timentem & multum dubitantem confirmasti,& Thessalonicã fide tua uenire iussisti.id est sub tua assecurantia, ut uulgò dicimus. Inde illa locutio, Deorum hominúmque fidem implorare, id est auxilium,ut solent ij quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua uis infertur. Verba autẽ ad eam rem pertinentia sunt hæc,Iniicere manum prædio clientelario,id est sæsire feudũ. Et emancipare prædiũ,ut alibi diximus,pro eo quod est à clientela sese eximere,& ut uulgò dicũt,deponere fidem,& alium in locum suum substituere. Patronus mancipio dare fundum dici potest, & in fidem suam clientem accipere:id est in patrocinium & tutelam. Cliens autem mancipio accipere, & fidem patroni sequi,& in fidem se cõferre,& clientelam exhibere,uel obsequium præstare,& huiusmodi alia,& alienato prædio obsequium exuere, uel clientelam. Is autem,qui patronum agnoscere non uult,controuersiam sui facere dici potest,& clientelę se eximere,& clientelam beneficiariámque conditionem inficiari: quod si temerè faciat,in fraudem,id est pœnam incidisse dicitur,id est prædium commisisse. Committere autem uulgò confiscare dicunt. Cicero in Verrem acti.iij. Est in eo testamento quo ille hæres esset,scriptum, ut statuas in palæstra deberet ponere: faciemus ut palæstritæ negent esse positas,petant hæreditatem,quòd eam palæstrę commisisse dicãt. Paulus De negociis gestis,Si periculum erat ne prædia in publicum cõmittetentur. Inde commissa in titulo De publicanis. Sunt & illa uerba, Catalogum rerum clientelariũ subclientelariúmque exhibere,id est enumeramentum,ut etiam uulgò dicitur,annuum patrono offerre,aut quintum quẽque

Ex titulo,De euict. &c. subquintúmque

Margin notes: *Beneficiũ ipsum abnegare.* — *Clientela.* — *Famulitium.* — *Ministerium.* — *Equitium.* — *Custodia.* — *Sodalitium.* — *Comitatus.* — *Operæ.* — *In fide esse.* — *In fidem recipere.* — *Mãcipio fundum dare.* — *Controuersiã sui facere.* — *Committere.* — *Verr.4.* — *L. Debitor meus.*

Section letters in right margin: F (line 1), G (beside "cœtum… apud"), H (beside "Gallico… in fidem"), I (beside "mere… substitue-"), K (beside "scare dicunt… hæres")

A subquintúmq; nummúm precij. Iusta obsequia exhibere, dare manus supplices atque obsequiales, osculum obsequiose porrigere, in uerba iurare, sacramento adigi. At uerò patronus obsequia admittere dici debet, & osculo in fidem recipere. Et uerba præire, & iureiurando discinctum clientem adigere, manus iniectionem remittere. Manum iniectam tollere, in fidem suscipere: quod sine fraude sua aliorúmque fiat, id est saluo suo alienóque iure. Liuius lib. 1. Fœcialis regem interrogauit, Rex, facis ne me tu regium nuncium, populíque Romani Quiritium, uasa comitésque meos? Rex respódit, Quod sine fraude mea populíque Romani Quiritium fiat, facio. Dicitur & *Quod sine fraude sua aliorúmq; fiat.*

B apocham admissæ clientelæ dare, & cliens antapocham exhibitæ, quod aduotamenrum lingua uernacula dicitur: id est agniti patroni testificatio, & rerum clientelarium enumeratio. Quod uulgò tolerantiam appellant, precarium clientelare Latinè dici potest: ut cum dicimus patronum clienti indulsisse ut precariò possideret, uel clientem precarium obtinuisse, uel annuũ, *Precarium.* uel quinquénale, uel aliud quantulũcunque, quod minoribus uiginti annis necessariò datur, ab iísque suo iure postulatur. Iurisconsulti precarij uerbo utentes, precariò rogare dicunt, & precariò concedere. Non me latet precarium esse, quod quandoque reuocari potest: id est quod nec statutum tem-

C pus, nec certum usum habet: sed aliud uerbum non habemus quo magis id significare possimus. sunt enim precaria quædam ad certum tempus concessa: unde interdictum de precario natum. Prædia autem olim quædam pensitantia dicebantur, quædam immunia. Pensitationum tria erant genera, *Pensitare.* ut inquit Asconius, canon, oblatio, indictio, de quibus alibi diximus. Quæ immunia prorsus erant, id est, ut nunc loquimur, alaudialia, ea optimo iure prædia dicebantur. Cicero de lege Agr. Optimo enim iure ea sunt *Optimo iure prædia.* profectò prædia, quæ optima conditione sunt. Libera meliore iure sunt, quàm serua. Capite hoc omnia quæ seruiebant, non seruient. Soluta me-

D liore in causa sunt, quàm obligata. eodem capite legis tuæ obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: Immunia commodiore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia à municipio fundum accepi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Qui uerò rerum prædialium periti erant, ij prædiatores *Prædiatores.* uocabantur, quo nomine hodie appellari possunt homines in iure prædiatorio periti. Cicero pro Cornelio Balbo, Etenim Quintus Scæuola ille Augur, cum de iure prædiatorio consuleretur, homo Iurisperitissimus, consultores suos nonnunquam ad Furium & Casellium prædiatores reiiciebat.

E Idem ad Attic. libro 12. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv spopondisse dicit Flauius, etsi reus locuples est, & Apuleius prædiator liberalis: tamen uelim des operam, ut inuestiges ex consponsorum tabulis, sit ne ita. Libera indictio uel arbitraria dici potest de iis, qui uulgò taleabiles ad *Indictio libera uel arbitraria.* uoluntatem dicuntur. Est enim libera domino indictio in huiusmodi obnoxios uel ascriptitios homines, ut arbitratu suo indicere quantamuis collationem ei liceat.

Ex.l.Cum quidam.§.Fiſcus.in tit.De uſuris. F

Haloander legit à fornicariis Fornicarij.

Fiſcus ex ſuis contractibus uſuras non dat, ſed ipſe accipit, ut ſolet à fornicariis qui tardius pecuniam inferunt.) Fornicarij ſunt opifices & propolæ & inſtitores,qui tabernas à fiſco conducũt ſub fornicibus,ut ibi merces ſuas uenales habeant:cuiuſmodi eſſe ſolent in porticibus fori uenaliũ,id eſt macelli,quas fallas appellant. *Fornices.* Fornices autem arcus erant in memoriã rerum à triumphalibus uiris geſtarum extructi, quaſi monumenta uictoriarũ.Cicero libro ſecundo de Oratore,Etiã illa ridentur,quæ minuendi aut augendi cauſa ad incredibilem admirationem efferuntur : uelut tu Craſſe in concione,ita ſibiipſi magnum uideri Memmium,ut in forum deſcẽdẽs, caput G
ad fornicem Fabij demitteret.

Ex l.Seia,ſuprà eodem titulo.

Niſi ſua quaque die uſuræ ſoluerentur: & infrà, Non tamen in ampliorem quantitatem uſurarum conueniri poſſit, quàm eius penſionis nomine quæ egreſſa eſt diem præſtitutum.) Senſus expoſcit ut etiam refragantibus exemplaribus,non quaque die,ſed quæque,nec quàm penſionis,ſed præterquam penſionis legatur.

Ex.l.Si bene collocatæ,eodem titulo.

Dummodo non acerbum ſe exactorem nec cõtumelioſum præbeat , ſed H
moderatum,& cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. nam inter inſolertiam incurioſam,& diligentiam non ambitioſam,multum intereſt.) Sic quidem legit Accurſius:qui etiam hæc uerba interpretando ineptire mihi uidetur.Ego uero locum hunc mendoſum eſſe,ſicque emendandum cenſeo:Nam inter inſolentiam curioſam,& diligentiam non ambitioſam multum intereſt,niſi legamus iniurioſam inſolentiam,id eſt ἐφυβριστικὼ. Solers eſt acer & induſtrius,cui opponitur nõ inſolers,ſed iners. Ideóque nõ *Inſolentia.* inſolertia, quod Latinum non eſt,ſed inſolentia lego. Eſt autem. inſolentia, cùm eo genere peccamus,quod uſitatum non eſt:ut cum inſolentem homi I
nem dicimus,ſignificantes præferocem, & ultra modum uſitatum elatum. *Ἀλαζών.* Græci ἀλαζόνα uocant.Cicero in ſecũdo de Oratore,Tum ſi erunt honeſtiora atque grauiora,tamen non eſſe tanti ulla merita,quanta inſolentia hominis,quantúmque faſtidium.Inſolentiam pro faſtu inaudito aut inſolito poſuit.Et pro Cluentio,Iam inſolentiam noratis hominis,noratis animos eius ac ſpiritus Tribunitios. Quod erat odium, dij immortales? quæ ſuperbia? quanta ignoratio ſui? quàm grauis atque intolerabilis arrogantia? Idem in Bruto, Inſulſitatem enim & inſolentiam tanquam inſaniam quandam orationis odit: ſanitatem autem & integritatem, quaſi religionem & uerecun- K
diam oratoris probat.Et in Oratore perfecto, Gorgias autẽ auidior eſt eius generis,& iis feſtiuitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur. Inſolentius non pro elatius aut faſtidioſius dixit, ſed pro immoderatius, & præter modum ſolitum. Sic inſolentem exactorem Vlpianus intellexit durum *Curioſus. Periergos.* & acerbum,& omnino nihil remittentem.Curioſus eſt qui à Græcis periergos dicitur,à nimia & inuſitata cura agẽdarum rerum , propter quod in uitio

A tio ponitur periergia,id est anxietas,& ueluti diligentię redundantia. Ambitiosus aucupator est gratiæ, id est philotimos. Cicero pro Cluentio, Hoc *Ambitiosus.* in reo,qui absoluit, ambitiosus: qui distulit,cautus: qui condemnauit,constans existimatur. Idem pro Muræna, Quibus Lucius Lucullus tantum laudis impertit,quantum neque ambitiosus Imperator, neque inuidus tribuere alteri in cōmunicanda gloria solet. Tranquillus in Augusto, Neque post *Cap.25.* bella ciuilia,aut in concione,aut per edictum ullos militum commilitones appellabat,ambitiosius id esse existimans,quàm aut ratio militaris, aut tem porum quies,aut sua maiestas postularet. Ambitiosus in his exemplis pro

B gratiæ præcupido ponitur,& affectantius blandiente ad emerendum fauorem. Ambitio enim præter notum significatum, obsequium gloriosum si- *Ambitio.* gnificat. Tranquillus in Othone,Nullo officij aut ambitionis in quenquam *Cap.4.* genere omisso. Ambitus etiam pro aucupatione gratiæ & uitiosa emeren- *Ambitus.* dæ famæ cupiditate à Quintiliano ponitur libro quarto, Est enim,inquit, *Cap.1.* nonnūquam prauis iudicibus hic ambitus,aduersus amicos, aut pro iis quibuscum simultates gerunt,pronunciandi faciendíque,iniustè ne fecisse uideantur. Idem libro duodecimo, Summouendum uerò est utrunque ambi- *Cap.7.* tus genus,uel potentibus contra humiles uenditandi operam suam: uel il-

C lud etiam iactantius,minores utique contra dignitatem attollēdi: non enim fortuna causas uel iustas uel improbas facit. Ambitiosa decreta, infrà De decretis ab ordine faciendis,non ea intelligenda sunt,quæ per largitionem facta sunt,ut Accursius intellexisse uidetur,sed quæ per gratiā. Tria enim sunt quæ iudicia corrūpere solent,ambitio,odiū, & sordes, id est auaritia. Quintilianus in quarto, Sed præcipua in hoc dicentis auctoritas, si omnis in sub- *Cap.1.* eundo negocio suspicio sordium,aut odiorum,aut ambitionis abfuerit. Plinius in tertio epist. Etenim tum maximè fauor & ambitio dominatur,cum *Epistola 9. ad Minutianū.* sub aliqua specie seueritatis delitescere potest. Tranquillus in Domit. Plerū- *Cap.8.*

D que & in foro pro tribunali extra ordinem ambitiosas Centumuirorū sententias rescidit,nummarios iudices cum suo quenque consilio notauit. Liuius,Consul cum satis ambitiosè partem utranque fouendo incerta respon- *Decad.4 lib. 8.* disset. & reliqua. Idem libro nono de bello Maced. Carmináque à militibus ea in Imperatorem dicta, ut facilè appareret, in ducem indulgentem ambitiosúmque ea dici: triumphúmque esse magis militari fauore, quàm populari celebrem. De sordibus iudicum Cicero Philippica prima, Vt enim quis- *Sordes.* que sordidissimus uidebitur,ita libentissimè seueritate iudicandi sordes suas eluet,laborabítq; ut honestis decuriis potius dignus uideatur, quàm in tur-

E pes iure coniectus. Idem in tertia, Nihil humile de Tarquinio,nihil sordidū accepimus. At uerò huius domi inter quasilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia: una in domo omnes quorum intererat,totum imperium po puli Romani nundinabantur. Sordes δωροδοκίαν Græci uocant,& sordidos iu- *Δωροδοκία.* dices δωροδόκους. A recentioribus etiam quibusdam fures huiusmodi iudices *Δωροδόκος.* dicuntur,imitatione Græcorum qui κλέπτας appellant,ut à Lampridio in A- *Κλέπτης.* lexandro,& Vopisco in Aurelio. Iudicia autē obscœna,id est stupris & adul-

Constuprata iudicia. Epistola 15. teriis corrupta, constuprata à Cicerone luculento uerbo uocantur. Sic enim F
ad Atticum inquit libro primo, Etenim post profectionem tuam primus (ut opinor) introitus fuit in causam fabulæ Clodianæ. In qua ego nactus (ut mihi uidebar) locum resecandæ libidinis, & coërcendæ iuuentutis, uehemẽs fui, & omnes profudi uires animi atque ingenij mei: non odio adductus alicuius, sed spe non corrigendæ sed sanandæ ciuitatis, afflicta republica empto

Ambire. constupratóque iudicio. Ambire alioqui est magistratum uel honorem petere, allegatis ob id amicis.

Prehensare. Latinè etiam prehensare uocatur. A Græcis itidẽ

Φιλοτιμεῖσθαι, Φιλοφρονεῖσθαι, &c. φιλοτιμεῖσθαι, φιλοφρονεῖσθαι, σπουδαρχεῖν, μνᾶσθαι, ἀρχαιρεσιάζειν, δεξιοῦσθαίq; dicitur, id est manibus rogando prehendere, ut candidati solebant, id est qui magistratuũ G

Cap. 18. petitores se profitebantur in comitiis. Tranquillus in Cæsare. Sed cum * edi-

** edictis* tis iam comitiis ratio eius haberi non posset, nisi priuatus introisset urbem, ambientíque ut legibus solueretur, multi contradicerent. & reliqua. Sic Sallustius, Singulos, inquit, è Senatu ambiendo effecerunt. id est prehensando, blanditiis exorando. Et ambitus huiusmodi contentio gratiosa & blanda dicitur.

Lib. 12. Tacitus, Patres odio delatoris, ut curia Tarquinius eiiceretur, contra

Ambitio duplex. Agrippinæ ambitum peruicere. Ambitio autem duplex erat. Vna, lege uetita, unde leges de ambitu latæ, cum tributim pecuniæ diuisorum ministerio distribuerentur: hoc est τῶν ὄχλων δεκασμός. Altera nõ uetita, quæ sine largi- H
tione fiebat. Cicero in Sallust. Cedo si fuerim in honoribus petendis nimis ambitiosus, non hanc dico popularem ambitionem, cuius me principem

** confiteor:* * profiteor: sed illam perniciosam contra leges, cuius primos ordines Sallu-

Ambitiosum. stius duxit. Ambitiosum etiam enixum dicunt & affectatum, quod Græci

Κατεσπουδασμένον. κατεσπουδασμένον dicunt, id est ingenti studio factum. Tacitus libro duodeci-

Lib. 18. mo, de Othone loquens, Funus eius maturatum: ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. Spartia. in Adria. Aurum coronarium in prouinciis minuit, & quidem difficultatibus ærarij ambitiose

φιλοτίμως. ac diligenter expositis. Tractum id à Grçcis, qui φιλοτίμως dicunt ἀντὶ τοῦ ὑπερ- I
μέτρως, ἐνθυμικῶς, id est, enixè, præter modum. Sic enim ambientes agere solent. In proposito igitur diligentia non ambitiosa est iusta & accurata, nec nimia nec affectata, aut famæ aucupatrix. Nimiam & ambitiosam diligentiam notans Cicero in libro de claris Orat. ita inquit, Caluus cum literis eruditior quàm Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus. Quod quanquam scienter elegantérque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuénsque ne uitiosum colligeret, etiam uerum sanguinem deperdebat. Itaque eius oratio nimia religione attenuata, doctis & attentè audientibus erat illustris: à multitu- K

Nimia religio. dine autem & à foro, cui nata eloquentia est, deuorabatur. Nimia religione, inquit, id est anxia & nimia diligentia ac cura, nunquam satis sibi faciente, ὑπερμέτρῳ ἀκριβείᾳ. Eodem etiam pertinet dictum illud Plinij de Apelle

Cap. 10. loquentis libro xxxv. Aliam etiam, inquit, gloriam usurpauit, cum Protogenis opus immensi laboris, ac curæ supra modum anxiæ, miraretur. Dixit enim omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare, quòd

A manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam.

Ex.l.Et in contraria, eodem titulo.

Si mutuatus sum pecuniam, ut creditorē tuum absoluam.) Non impropriè hîc ponitur absoluere, ut credidit Accursius, sed elegantissimè. Teretius in Adel. Ego ad forum ibo, ut hunc absoluam. id est reddito precio dimittā. Nam ueluti ligati sunt, quibus debetur aliquid, ut inquit Donatus. Idē paulò pòst, *Absoluere creditorem. Act.2.Sce.4.*

- obsecro hercle hominem istum impurissimum

Quamprimum absoluitote: ne si magis irritatus siet,

B Aliquā ad patrem hoc permānet..

de lenone loquens, qui xx. minas assiduè flagitabat ab Aeschino. Dicebant & soluere. Plaut. in Bacchid. *Soluere creditorem. Act.4.Sce pe nult.*

Ego ad forum autem hinc ibo, ut soluam militem.

id est, ut dem ei ducentos philippeos, quos à me stipulatus est. Simile est liberare & dimittere creditorem, quod lingua uernacula expedire appellat. *Liberare creditorem.* Vlpianus, Si filiusfamiliâs accepit mutuam pecuniam, ut eum liberaret, qui *Dimittere creditorem.* si peteret, exceptione non summòueretur: Senatusconsulti cessabit exceptio. *In.l.Item.ff.*

C A Græcis hoc sumptum. Aristoteles in octauo Ethic. οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. id est, Nisi autem ut contraxerit, ita dissoluatur uel dimittatur, expostulabit. de creditore loquens, qui in diem debitorem sibi obligauit. Idem, γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα μάλιστ' ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. Demosthenes πρὸς Ἀπατούριον, τὸν μὲν τρόπον τοῦτον ἀπήλλαξε τοὺς χρήστας Ἀπατούριος, Hac ratione suos creditores liberauit Apaturius. Et κατὰ Τιμοκράτους, ἀπαλλάξαι τὸν γεγραμμένον, id est accusatorem corrūpere, id est διαφθεῖραι. Et sic idētidem. Paulus, Si mulier pacta sit, ut ex fructibus fundi quem dedit in dotem, creditor mulieris dimittatur, an ualeat pactum? Plinius Caluinæ, Quum *De senatuscōsulto Macedoniano. De pactis dotalibus. L. Quæris. Li.2.epist.4.*

D uerò ego ductus affinitatis officio, dimissis omnibus, qui nō dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim, non est quod uerearis. id est, quum omnibus persoluerim quod eis debebatur. Vlpian. itidē in l. Ambitiosa. De decretis ab ord. fac. dimittere debitorem dixit, pro remittere debitum, & accepti latione debitorē liberare. Dimittere reos, pro uinculis soluere. Plin. ad Traianum, Quum præeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ thure ac uino supplicarent, dimittendos esse putaui, ἀφιέντες. quod etiam remittere pœnam dicitur, & remittere debitum, quod Græci dicunt, ἀφίημί σε τοῦ χρέους, ut Phalaris in epistol. & ἀφειμένος τῶν τόκων, Demosth. κατὰ Διονυσοδώρου, usu- *Dimittere debitorem. Dimittere reos. Epist.101. Remittere pænam. Remittere debitum.*

E ræ pensitatione liberatus. Liuius libro sexto secūdi belli Punici, Non ad Romam obsidendam, sed ad Capuæ liberandam obsidionem Annibalem ire. id est ad Capuam obsidione liberandam.

Ex.l.Nihil interest, De nautico fœnore.

Quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finem centesimæ non ultra duplum debetur.) Hic textus inuersus est ab Accursio & aliis, qui centesimam usuram sortem æquare credebant, quæ opinio iādiu explosa est Hermolai Barbari diligentia. Sic igitur hunc locum lego, Ad finem nō ultra

duplum centesimæ debetur. Hoc sensu, non posse traiectitiam pecuniam ultra duas centesimas mereri. Duæ autē centesimæ poterāt deberi pro duobus commeatibus, id est pro pecuniæ traiectu, & mercium retro importatione ex ea pecunia comparatarum, ut in lege prima huius tituli. Propterea Pollux libro octauo, fœnus nauticum duorum generum ponit, Heteroplū & Amphoteroplum. Heteroplum est cum commeatus tantùm periculum fœneratos suscepit: Amphoteroplum, cum remeatus quoque. Centesimæ autem duorum generum erant: aliquæ enim perpetuo fœnore ducebantur, & duodenos quotannis nummos merebant, quos Plinius ad Traianum duodenos asses appellat, his uerbis, Pecuniæ publicæ uereor ne ociosæ iaceant. Nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inueniuntur qui uelint debere reip. præsertim duodenis assibus, quanti à priuatis mutuantur. Alteræ cētesimæ cum renouatione fœnoris anniuersaria ducebantur, quas usuras usurarum appellant. Cicero uerbo Græco Anatocismō appellat: sic enim scribit quadam ad Atticum epistola libro quinto, Interim cum in edicto translatitio centesimas me obseruaturum haberem cum anatocismi anniuersario, ille ex syngrapha postulat sibi ius dici. Idē paulò pòst, Clamare omnes qui aderāt, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contētus non esset. Idem, Senatusconsultum modò factum est, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimæ perpetuo fœnore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos noui, certè habes subductum. Perpetuo fœnore dixit pro uno & eodē, sine anatocismo. Anatocismus enim usuræ est anniuersaria renouatio, ut Cicero ipse docet in sexto ad eundem, his uerbis, Magnam ego pecuniam confeceram ut soluerent, centesimis sexennij ductis cum renouatione singulorū annorum. Centesimas quidam opinantur ex eo dictas, quòd quolibet mense centesimum nummum mereant, id est duodenos asses annuos. cui opinioni facile assentior.

Heteroplum. Amphoteroplum. Cētesimæ duplices. Epistola 54. Anatocismus Epist. ult. Paulò pòst. Epistola 1. Centesimæ.

F G H

Ex l. Quinquaginta, De Probationibus. I

Ab utroq; ergo eius rei probatio exigēda est.) Lego ab utro, interrogatiuè.

Ex l. Cum de ætate, eodem titulo.

Et durum & iniquum est, cum de statu ætatis alicuius quæritur, & diuersæ professiones proferuntur, ei potissimum stare quæ noceat.) Accursius, & qui eum secuti sunt, professionem depositionem testiū interpretātur, ignorantia latinitatis lapsi, & hîc, & in lege Etiam, & lege ultima, infrà eodē hoc titulo. Profiteri est publicè & apud acta aliquid ultro denūciare, quod uulgò insinuare uocant. Curtius libro decimo, Alexander priusquam secerneret quos erat retenturus, edixit ut omnes milites æs alienum profiterentur. K graue esse plerisque compererat: & quanquam ipsorum luxu contractum erat, dissoluere tamen ipse decreuerat. Idem, Rex satis gnarus professioni æris pudorem non contumaciam obstare, mensas totis castris poni iussit, & decem millia talentorum proferri. tum demum fide facta professio est. Fiebat etiam professio in censu peragendo. Vlpianus, Vitia priorum censuum editis nouis professionibus euanescunt. A Græcis ἀπογράφεσθαι dicitur, & professio

Profiteri. ff. De cēsibus l. secunda. ἀπογραφάς.

A ſio ἀπογραφή.Lucæ ſecundo, αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου,καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, Hæc profeſſio prima facta eſt, & reliqua.Profiteri etiam merces dicimus, hoc eſt uectigales facere,& publicanis non ſubducere.Vnde merces improfeſſæ à Martiano dicũtur in.l.Interdum,infrà De publicanis,quarum nomine negociatores uectigal non pependerunt,id eſt ἀπλάνητοι. Antiqui porrò liberos natos ſibi profitebantur apud acta.Iuuenalis Satyra nona, ἀπογραφή. Merces profeſſæ & improfeſſæ. ἀπλάνητοι. Profeſsio liberorum natorum.

Tollis enim,& libris actorum ſpargere gaudes
Argumenta uiri:foribus ſuſpende coronas,
B Iam pater es.

Capitolinus in Marco philoſopho,Inter hæc liberales cauſas ita muniuit,ut primus iuberet apud præfectos ærarij Saturni unũquẽque ciuium natos liberos profiteri,intra * tertium diem nomine impoſito.Per prouincias tabulariorum publicorum uſum inſtituit,apud quos idẽ de originibus fieret,quod Romæ apud præfectos ærarij: ut ſi fortè aliquis in prouincia natus,cauſam liberalem diceret,teſtationes inde ferret. Atque hãc totam legem de aſſertionibus firmauit.Idem in Gord. Nam illud ſatis conſtat,quod filium Gordianum nomine,Antonini ſigno illuſtrauit,cum apud C præfectos ærarij more Romano profeſſus filium, publicis actis nomen eius inſereret. Scæuola in.l.ultima, infrà, Mulier grauida & à marito repudiata, enixa filium abſente marito, ut ſpurium in actis profeſſa eſt. Fiebat autem profeſſio addito die & Conſule: propterea profeſſione ætas facilè probari poterat:ut in lege prima,Codice,Si minor ſe maiorem dixerit:quod mirum eſt Accurſio hoc in loco excidiſſe. Eâdem latinitatis ignorantia, aut etiam fœdiore lapſus eſt idem.l.ſeq. ubi hæc uerba, Morem ei geri, pro morem iudiciorũ ſeruari interpretatur,quo modo etiam interpretatus eſt in. l. Quod ſi poſſeſſor,ſuprà De rei uendic.palmarium ſibi eſſe ratus,hoc uerbum enarD rauiſſe,quod Placentinus ſe non intellexiſſe falſus eſt. Cicero in ſecundo de Oratore, Quæ eſt enim alia cauſa,niſi quòd nobis,& horum adoleſcentium ſtudio,qui te attentiſſimè audierunt, morem gerere uoluiſti? Morem gerere Cicero pro obſequi dixit. Dicitur & morigerari. Idem in Oratore perfecto,Voluptati autem aurium morigerari debet oratio.Ipſe ad Atticũ lib.13. ſic Græcè dixit, Ad id autem quod uolumus ἀφίδρυμα, nihil aptius uidetur, quàm lucus,quem ego noram: ſed celebritatem nullam tum habebat, nunc audio maximam.In hoc * τῦ τύφῳ μου πρὸς θεῶν φοροφόρησον. In hac mea inſolentia & faſtu obſecro te per deos mihi morigerare. hoc eſt, indulge, & patienE tiam accommoda, τὴν χάριν ταύτην χάρισαί μοι. Sunt & alia huiuſmodi nõ pauca,ut alibi diximus,omnia fuſtuario digna, ſi quidem hoc tempore dicta eſſent,ut in lege Teſtium,infrà De teſtibus, circa principiũ, An ad ea quæ interrogaueris,extempore ueriſimilia reſponderit.Vbi hoc uerbum extempore,id eſt confeſtim & in præſentia,idem Accurſius non intellexit.

* triceſimum

ff De probationibus.

Morem gerere.

Morigerari.

* τὸν τῦφον

Extempore.

Ex.l.Qui teſtamentum,eodem titulo.

Titio centum do lego, quæ mihi pertulit: quæ ideo ei non caui,quòd * omnem fortunam & ſubſtantiam,ſi quam à matre ſuſceperat,in ſinu meo

* omnes fortunas

In sinu habere. habui sine ulla cautione.) In sinu meo dixit, pro in occulro, & penitus apud F
me, & in potestare mea. Simile illud Ciceronis in tertio Tuscul. Tãtùm istos
admonebo, si maximè uerum sit, ad corpus omnia referre sapiẽtem: siue (ut
honestius dicam) nihil facere nisi quod expediar: siue omnia referre ad uti-
In sinu gaudere. litatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunr, ut in sinu gaudeant, glo-
riosè loqui desinant. id est secum & cum suis gaudeant: nec gaudium suum
Lib 2 epistola cuius initiũ Risi. in uulgus edant, & palàm faciant. Sic intelligo illud scitè dictum ab eodem
ad Q. Fratrem, Mihi crede, in sinu est, neq; ego discingor. Ac si diceret, in po-
In sinu est. testate habeo, neque periculum est ut imprudenti mihi uel immemori ex-
cidat, & ita in potestare mea esse desinat. Vel in sinu, hoc est in occulto: ne- G
que periculum est ut indicio meo mihi excidat, qui noui tacenda silere &
continere. Plinius in Panegyr. An Senatus populique Romani exercitus, pro-
uincias, socios transmissurus uni, successorẽ è sinu uxoris accipias? summęq;
potestatis hæredem tanrùm inrra domum tuam quæras? E sinu uxoris, id est
Epistola 24. ex familiaritate penitissima, & intima amicitia. Cicero ad Atticum libro se-
** insinuatus in familiaritatem* cundo, Itaque * in sinu aur in familiaritate adolescenris, & cum eo (ut res in-
dicat) sæpe congressus, rem in eum locum deduxit, ur diceret sibi certum esse
cum suis in Pompeium impetum facere. Plinius in eodem Panegyr. Gestus
Consulatus nõ in hoc urbis ocio, & intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gẽ- H
Sinus. tes. Sinum hic pro securitate posuit. Alibi, Confugit in sinum tuum cõcussa
resp. ruénsque imperium super Imperatorem, Imperatoris tibi uoce delatũ
Persero. est. id est in præsidium. Quod autem dicit hìc Iurisconsultus, Quæ mihi per-
tulit, hunc habet intellectum, quæ apud me esse siuit, nec à me repetiit.

Ex. l. Si arbiter, eodem titulo.

Potest enim memoria nõ teneri intra annum puta factum, cum interim
nemo sit eorum qui meminerit quibus Consulibus id uiderit.) Necesse est
(nisi fallor) ut hæc particula nõ, expungatur, & affirmatiuè legatur: aut ut te-
neri non intra annum, legatur. potest enim hoc memoria teneri. Nam præ- I
terquam quòd sensus id exposcit, particula etiam interim, quæ hìc aduersa-
tiua est, nos ira credere cogit, ut sit sensus, Potest enim fieri, ut multi memi-
nerint non anre annum id factum, nec tamẽ meminerint certum diem aut
Interim. Consulem, quo Consule id factum sit. Interim aurem pro tamen hoc in loco
accipitur, ut apud Ciceronem pro Sylla, Quod flagitium Lentulus nõ cum
Antronio concepir? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum in-
** eisdem ipsis* terim Sylla cum * iisdem illis non modò noctem solitudinémque non quæ-
reret, sed ne mediocri quidem sermone & congressu coniungeretur. Quod
simile est ac si diceret, Et tamen Sylla tum cum illis non coniunctus erat. Et K
paulò pòst, Et hoc infinirè similiter sursumuersum accideret, cum memoria
operis facti non extaret. Lego uel repugnantibus exemplaribus, Et hoc infi-
nitè similirer sursumuersus acciderit, tum memoriam operis facti non ex-
rare. Sic enim sensus explicirus elucebit. Nec uerba duo subaudiri necesse e-
rit, ut Accursius ineptulè censuit. Pandectarum enim libris à Iustiniano ad
Accursium per multa ignorantiæ secula, per alios atque alios exemplarium

Ex titulo, De probationibus.

traduces

A traduces deinceps propagatis,& (quod super omnia est) manibus Latinè nescientium,nihil magnopere mirãdum multas mendorum labes inoleuisse, partim ita indelebiles,ut quò magis attingãtur,eò illustriores fiant: partim facilè eluibiles,quæ potissima pars est,nisi fortè authoritate Accursij agnoscẽtis sacrosanctæ factæ esse credãtur.Cuius ego ut iurisperiti authoritatẽ sequi, non ut literatoris soleo.Simile est in lege penultima, infrà tit.proximo,Si res gesta sine literarum quoque cõsignatione ueritate factũ suum præbeat. Vbi probet legendum esse, mirum est Accursium non uidisse. Sunt & alia huiusmodi,quæ scientes præterimus:satis est enim specimen eorum dedisse.

Haloand. legit præbeat.

B Ex l.Testium,De testibus,circa principium.

An honestæ & inculpatæ uitæ, an uerò quis notatus & reprehensibilis.) Inculpatus uerbum est significantius,quàm uulgò esse putetur:quemadmodum illaudatus, quod ei è regione opponitur. Gellius libro secundo,de illo loco Virgiliano loquens, Aut illaudati nescit Busyridis aras: Sedenim, inquit,qui in omni re atque omni tempore laude omni uacat,is illaudatus est, isque omnium pessimus deterrimúsque est:sicuti omnis culpæ priuatio,inculpatum facit. Inculpatus autẽ instar est absolutæ uirtutis:illaudatus quoque finis est extremæ malitiæ. Itaque Homerus non uirtutibus appellandis,

Illaudatus. *Cap.6. Georg.3.* *Inculpatus.*

C sed uitiis detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est μάντις ἀμύμων,Iliados pri.Inculpabilis auspex,ἄψογος. Eadem ratione Virgilius inamabilem dixit stygiam paludem.Ex hoc Gellij dicto apparet inculpatum testem à Callistrato dictum esse exploratæ fidei,ac nulla unquam inconstantia testimonij labefactatæ,& moribus probatissimis,& integræ famæ.Hoc nomine propriè uocari possunt Heroës illi,quos nouem probos appellant, ab eo indito nomine,quòd clarissimam illam fortitudinis gloriam nulla usquam indignitate temerasse & delibasse credũtur.Quanquam uerbo Homerico amymones significantius dicãtur,hoc est qui nihil unquam risu & subsannatio-

Inculpati heroës nouem. *Amymones.*

D ne dignum admiserunt: οἱ μὴ ἔρξαντές τι τῶν μυγμοῦ ἄξιον, ἤγουν τῶν διὰ τὴν μυκτῆρα ἦχον, οἱονεὶ ἀμύγμονες. Ac si dicas, in quos nihil obtrectatoribus aut cauillatoribus licet.Inculpati etiam Latinè dici debent equites splendidioris nominis, quos equites sine opprobrio appellamus, significantes eos perpetuo ac constanti militiæ tenore nullum prorsus in sese dedecus admisisse.

Ex eadem.l.paulò pòst.

Qui & cuius dignitatis,& cuius æstimationis.) Lego,qui & cuius dignitatis & cuius existimationis sint,& qui simpliciter uisi sunt dicere ueritatem. Vtrum unum eundémque præmeditatum sermonẽ attulerint, an ad ea quæ

E interrogaueris,extempore uerisimilia responderint. Quo in loco Accursius ignorantia latinitatis fœdè hallucinatus est.Sic enim ipse legit,An ad ea quæ interrogaueris ex tempore,uerisimilia respõderint.cum certo certius sit,post uerbum interrogaueris subdistinguẽdum esse,& inde inferendum uno spiritu,extempore uerisimilia responderint. Accursius enim de tempore super quo interrogantur testes, intellexit, cum sit sensus prorsus alius. Extempore enim à iurisconsulto aduerbialiter positum est pro in præsentia, & illico, &

Extempore.

imprædeditatè, quod à Græcis per imitationem Latini acceperunt, qui ἐκ F
ἐκ καιροῦ. ἐπὶ καιροῦ. καιροῦ dicunt,& ἐπὶ καιροῦ, hoc est ἐκ τοῦ παραχρῆμα. Aestimare igirur debet iudex an unum & eundem sermonem testes & domi præmeditatum attulerint, an ad ea quæ necopinato interrogati sunt, extempore, id est derepètè uerisimilia responderint, quod indicium est puri ac synceri testimonij. Debet enim (ut aiunt) è re nasci testimonium, non autem uelut è commentario proferri.
Cap. 7. Quintilianus in x. Maximus uerò studiorum fructus est, & uelut præmium quoddam longi laboris, extempore dicendi facultas. Eant igitur barbariei uindices, qui linguæ Latinæ cognitionem nihil ad studium iuris ciuilis cõferre, atque etiam obesse deprædicare non erubescũt: perinde quasi qui à Ci- G cerone & Quintiliano,& reliquis eiusdem aut proximæ classis scriptoribus Iurisconsultorum intelligẽtiam petat, is à Nymphis uinum poscat (ut dicitur) aut aquam à Libero. Videlicet ipsi ignari, iuris huius conditores latinitatis & elegantiæ consultos, nedum iuris fuisse. Verùm hoc illud est porius, Habet amatores multos antiqua illa linguæ Latinæ puritas, sed paucos ex professo: quemadmodum & libertas in tyrãnide. Quotus enim quisque eorum etiam qui non modò elegantiam detestari solent, sed etiam qui grammaticæ contemptum profitentur, non in censendo scribendóque caperata fronte barbariem illam enixè excutere u idetur,& ueluti trochleis decimum H quodque uerbum non deterrimum ex inrima mẽte ducere? Ac si quod forte fortuna probum & elegans ore exciderit, protinus attentionem quasique plausum præstigiæ petere? Sed scilicet quod assequi se posse desperant, fugitare etiam auersaríque uideri uolunt. Attendant igitur tandem (Si mens tamen diu potatis erroribus ebria, aliquid eos sanum considerare permittit, ut diuus inquit Augustinus) animaduertanr Accursium (quem ipsi sibi Ciceronis & Quintiliani,& omnium antiquorum instar esse uoluerunt) non satis lotis manibus ad tractandam iuris interpretãdi materiam accessisse, tam-
De origine iu ru. l. prima. etsi in principio statim Pandectarum deterrente eum Caio: ut mirum non I sit tam maculosos Iurisconsultorum libros nunc esse, qui sordidis manibus tandiu contrectati sint. Cæterùm existimationis hîc, non æstimationis legẽdum est. Librariorum enim errore factum est, ut ubique in iure hæc uerba
Aestimatio. confusa sint, cum multum significatione differant. Aestimatio considera-
Existimatio. tio est & perpensio: existimatio iudicium & arbitratus. Existimatio ab æstimatione proficiscitur. rebus enim æstimatis, id est perpẽsis & excussis, postea iudicamus & arbitramur. Sed iam existimatio pro fama usurpari cœpit, quẽadmodum & opinio, ut Græcè δόξα. Fama siquidem ex uulgi iudicio nasci-
Lib. 11. ca. 4. tur. Propterea existimatum hominem Gellius appellat, qui in primis cense- K
οἱ δοκοῦντες. tur. Nam quos Euripides τοὺς δοκοῦντας uocauit in Hecuba, ille existimatos uer-
Existimatus. tit. Contrà inexistimatos τοὺς ἀδοξοῦντας. Cicero in secundo de Oratore, de exor-
Inexistimatus. dio loquens, Ex iis autem, inquit, apud quos agetur, sententias duci decebit,
οἱ ἀδοξοῦντες. ut beneuolos, benéque existimantes efficiamus. id est bene de reo iudican-
Existimator. tes. Existimator est opinator & δοξαστής. Cicero in Orat. perfecto, Illud tamen meminerimus, ita nos potius acturos, ut omnia quasi existimatores uidea-

A murloqui, non ut magiſtri. Et in Bruto, Exiſtimator doctus & intelligens.
Et exiſtimatio eſt opinio. ὑπόληψις, quod tacitum eſt iudicium. δοξαστικὸς exi-
ſtimator, qui ui præditus eſt opinandi. Ariſt. in ſexto Ethic. καθάπερ ἐπὶ τοῦ δο-
ξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης καὶ φρόνησις. æſtimator autem eſt iudex. In tertio de Fini- *Aeſtimator.*
bus, Quia te habeo æquiſſimum eorum ſtudiorum quæ mihi communia
tecum ſunt, æſtimatorem & iudicem. Curtius, Immodicus æſtimator ſui, ce- *Lib. 8.*
lebrare quæ geſſerat cœpit. eſt enim æſtimare, τιμᾶν, ἀνακρίνειν, θαυμάζειν, κατα-
θαρρεῖν. Sunt enim huiuſmodi non pauca lubrici erroris, quæ apud auctores
Latinos inſcitia librariorũ emendatorúmque mutuò ſuccedentia inueniũ-
B tur: quorum tamen aliqua non facilè à quolibet deprehenduntur, ut hoc æ-
ſtimo pro exiſtimo, & uiceuerſa hoc pro illo, centum in locis iuris. Cicero
in Verrem actione tertia in fine, Craſſi, inquit, & Antonij, ut opinor, ad hanc
cauſam non accederent, ne in alterius impudentia ſui pudoris æſtimationẽ
amitterent. ubi exiſtimationem legendum. Et itidem in quarta. Sic iudico
& indico. Quintilianus in duodecimo, de genere orationis loquens, Nam *Cap. 10.*
mihi aliam quandam uidetur habere naturã ſermo uulgaris, aliam uiri elo-
quentis oratio: cui ſi res iudicare modò ſatis eſſet, nihil ultra uerborum pro-
C prietatem elaboraret. Quo in loco indicare legendum, pro eo quod eſt ſim- *Indicare.*
pliciter rem enunciare, non figuratè aut ornatè dicere. Græcè ἀπαγγέλλειν & ἑρ-
μηνεύειν. Apud eundem anguſtius pro auguſtius. ſic enim inquit, de claris pi-
ctoribus loquens, Nam Zeuſis plus membris corporis dedit, id amplius at- *Li. 12. ca. 10.*
que auguſtius ratus, atque (ut exiſtimant) Homerum ſecutus, cui ualidiſſi-
ma quæque forma etiã in fœminis placet. Sed anguſtius pro auguſtius uul-
gò in impreſſis legitur. Auguſtius autem magnificentius ſignificat, & ple- *Auguſtius.*
nius maieſtatis, ἀξιωματικώτερον, σεμνότερον, σεβαστότερον, ἱερώτερον, ἀξιοπρεπέστερον, σεβα-
σμιώτερον, θεοπρεπέστερον. unde auguſti Imperatores dicti. Direptus pro direm-
D ptus. Cicero in Officiis circa finem, Quo magis reprehendendos Callipho-
nem & Dinomachum iudico, qui ſe direpturos cõtrouerſiam putauerunt.
Diremptùros enim legi debet, à uerbo dirimo. Et in. l. penult. De iure dotiũ,
Si direpto matrimonio petitur, ex cauſa & perſona id tribuendum puto. di-
rempto legi debet. Liuius libro quarto ab Vrbe cond. Decemuiros connu-
bium diremiſſe, ne incerta prole auſpicia turbarentur. καταλῦσαι. Vendicare
pro uenditare. Cicero in Lælio, Quanquam à multis ipſa uirtus contemni-
tur, & uendicatio quædam atque oſtentatio eſſe dicitur. Venditatio legi de-
bet. Sic apud Quintilianum in xij. uendicandi pro uenditandi. Summouen- *Cap. 7.*
E dum uerò eſt, inquit, utrunque ambitus genus, uel potentibus contra humi-
les uenditandi operam ſuam, uel illud etiam iactantius, minores utique cõ-
tra dignitatem attollendi. Eſt autem uenditare oſtentare, tracta ab inſtitori- *Vendito.*
bus metaphora, qui merces ſuas oſtentare præcupidè ſolent. Et uenditare ſe-
ſe alicui, eſt per aſſentationem operam ſuam ultro ſpondere, quaſique uena-
lem oſtentare. Græci hoc ἐνδείκνυσθαι dicunt. Demoſthenes περὶ παραπρεσβείας, *ἐνδείκνυσθαι.*
ἔτοι δ' ἐχθροὶ τοῦ πάντα ἐνδεικνύμενοι καὶ ὑποκολακεύοντες ἐκεῖνον. Cicero ad Atticum, *Lib. 8 epiſtola ult.*
Sermo hominum à Philotimo ad me ſcribitur. Is enim me ab optimatibus

ait conſcindi. Quibus optimatibus dij boni? qui nunc quo modo occurrũt? F
quo modo autem ſe uenditant Cæſari? Vbi tamen uendicant corruptè legi-
tur, id eſt ſeſe in clientelam Cæſari dedunt, & in eius partes adiungunt. ἑαυ-
τοὺς προστίθεσθαι τῷ Καίσαρι, ἑαυτοὺς παραδιδόναι χρῆσθαι ὅτι βούλοιτο. Hoc autẽ uerbum
Detineri. mirum eſt apud omnes ferme auctores & ubique deprauatum eſſe. Deti-
Περισπᾶσθαι. neri etiam, id eſt diſtringi, quod Græci περισπᾶσθαι dicunt. In Philip. 11. Nos a-
lio bello detineri putat. ubi diſtineri legendum. Liuius libro primo ſecundi
belli Punici, Oppidani ad omnia tuenda obeundáque multimoda arte deti-
Lib. 17. neri cœpti ſunt. pro diſtineri. Apud Tacitũ corruptius legitur, Interim Gal-
Diſtinere & Diſtentus. bam duæ ſententiæ detinebant. ἀνθεῖλκον δύο γνῶμαι. Diſtinere, occupare & di- G
ſtringere: unde diſtentus pro occupato. Cicero de Natura Deorum circa fi-
Lib. 15. nem, & ad Atticum, diſtentiſſimus pro occupatiſſimo, quod etiam à diſten-
Diſtendere. do deriuari poteſt. Liuius, Diſtẽdit ea res Samnitium animos. Et in tertio ab
Ab Vrbe cõdita lib. 9. Vrbe condita, Reliquo exercitu haud procul mœnibus Tuſculi conſidunt:
** diſtinerent,* ut * diſtenderent hoſtium copias. ἐφ᾽ ᾧ περισπᾶν δυνάμεις τῶν ἐναντίων. Deduco
Diduco. pro diduco, in l. Idem, ſuprà De rei uendicatione, Si plumbum cum argento
Haloan. utrobiq; legit deduci. mixtum ſit: quia deduci poteſt, nec communicabitur, nec communi diui-
dundo agetur: ſed ſi deduci non poſſit. ubi diduci utrobique legendum, pro
dirimi, diſtingui. Quintilianus libro tertio circa finem, Nec diſcentem per H
ambages fatigabit, nec corpus orationis in parua momenta deducet. pro di-
Lib. 4. ducet. διελεῖν. Cicero in Acad. Situs earum rerum & interualla aut contrahi-
mus aut deducimus. pro diducimus. Eſt enim diducere, diſtinguere, diuide-
Cap. 1. re. Quintilianus in xj. Argumenta diducet in digitos, & propoſitionum ac
Lib. 11. cap. 3. partitionum captabit lepôrem. Idem de pronunciatione, Stare diductum,
uel rigidum, uel ſupinum, uel incuruum, uitioſum eſt. Diductum, id eſt di-
Ecquis. uaricatis diſtentíſque cruribus, διαβεβηκότα, διεσκελισμένον. Et quis pro ecquis, &
quod pro ecquod, & quid pro ecquid, ſexcentis in locis apud Ciceronem: ut
& quemnam pro ecquemnã. Ecquis interrogatiuum eſt, pro nunquis. Per- I
Præſtringere. ſtringere aciem uel oculos, & præſtringere, quidam idem ſignificare putant,
quæ identidem apud auctores ſuccidanea inuicem aut errore aut opinionũ
uarietate legimus. Malim tamẽ præſtringere dici, unde præſtigiæ & præſti-
giatores dicti. Eſt enim præſtringere, obtenebrare, caliginẽ offundere: ut ſol
Præſtigiatores. præſtringit oculos obtuẽtiũ. περιαστράπτει, καταλάμπει, δυσωπεῖ. Et præſtigiatores,
qui celeritate luſitãdi, & ludibria illa oculorũ factitãdi, pręſtringunt uiſum
intuentium, ut miracula facere credantur. Cicero in pri. de Diuinatione,
Epiſtola ult. Quorum utrunque pręſtringere aciem mẽtis ſolet. Et ad Brutum, Qui ſplẽ-
dore falſi honoris obiecto, aciem boni ingenij præſtringi poſſe confidunt. K
Perſtringere. ἀμβλυώττειν. & acies gladij pręſtricta, ἀπεστομωμένη. Perſtringere uerò eſt leuiter
attingere, προσάπτεσθαι, περιψαύειν, & metaphoricôs pro leui dolore afficere. κα-
θάπτεσθαί τινος. Cicero circa finem Bruti, Conſulatúſque meus qui illum leui-
ter perſtrinxerat. id eſt dolore nõnullo affecerat. Proinde pro perinde. Effun-
Offundo. do pro offundo. Cicero de Finibus libro tertio, Obſcuratur enim & effundi-
tur luce ſolis lumen lucernæ. Vbi offunditur ſcribi debuit, pro circunfun-
Ex titulo, De Teſtibus. ditur

A ditur & obruitur, ἐπιλαμβάνεται. Et libro primo de Natura Deorum, Multis etiam ſenſi mirabile uideri, eam nobis potiſſimũ probatã eſſe philoſophiã quæ lucem eriperet,& quaſi noctem quandam rebus effunderet.De Academica loquens,ubi itidem offunderet ſcribi debuit. Et inſigni errore ſexcuplex & ſexcuplum per x,pro ſ ſeſcuplex & ſeſcuplum, id eſt hemiolium uel ſeſquialterum:de quibus alibi fortaſſe dicemus. Conſenſus iudicũ, pro conſeſſu. Leniter pro leuiter,id eſt remiſsè, quod Græci ἠρέμα dicunt. Leue pro non arduo.Curtius,Rupes leuiore ſubmiſſa faſtigio: id eſt ſenſim ſeſe attollente.ubi etiam lene legi poteſt. Sic Plinius Iunior leuiter & ſenſim conſurgentem cliuum dixit.ἠσυχῇ πρόσβατον.Confirmatio pro conformatio.Cicero libro primo de natura Deorum, Quæ compoſitio membrorum, quæ confirmatio lineamentorũ,quæ figura,quæ ſpecies humana poteſt eſſe pulchrior? Conformatio legi debet. διατυπώσεις, ut apud Quintilianum confirmationes uerborum pro conformationes.Et confirmatio orationis pro conformatione.& aliàs perſæpe. Energia pro enargia apud eundem in octauo: Itaque, inquit,energiam,cuius in præceptis narrationis feci mẽtionem, inter ornamenta ponamus:cuius uirtus eſt,res de quibus loquimur,clarè atque ut cerni uideantur,enunciare. Enargia per a ſcribi debet,id eſt euidentia,& rerum

B (margin, right: *Seſcuplex.* *Leuis, pro nõ arduo.* *Lib.6.* *Lib.5.epiſt.6.ad Apollinarem.* *Energia.* *Cap.3.* *Enargia.*)

C repræſentatio,& ut Cicero inquit,illuſtratio. Energia enim per e in ſecunda ſyllaba efficiẽtiam ſignificat.Sic apud Ciceronem in Acad. Eóſque qui perſuadere uellent eſſe aliquid quod comprehendi & percipi poſſet, inſcienter facere dicebant,propterea quòd nihil eſſet clarius energia, ut Græci appellant, perſpicuitatem aut euidentiam nominemus. Enargia per a legi debet. Inimicum pro mimico apud Plinium in vij.epiſt. ad Montanum, Maximè tamen(inquit)hic me titulus admonuit,quàm eſſent inimica & inepta,quæ interdum in cœnum,in has ſordes abiicerẽtur. Quo in loco ex antiquis codicibus mimica legimus, id eſt hiſtrionica. Aduocamentum pro auocamento,apud eundem ad Geminum libro nono,qui tamẽ in antiquis octa-

D uus inſcribitur,Ero ergo ſuſpenſus pro homine amiciſſimo, dum admittere aduocamenta & cicatricem pati poſſit. Vbi auocamenta ſine d legendum,haud dubiè pro ſolatiis quæ mentem à mœrore & animi ægritudine auocant. ἀπάγοντες ἀπὸ τῆς λύπης ἀγελάστους. Lactantius libro de Opificio dei. Traducitur autem mens cogitatione cæca, & ſibi auocamenta inuenit, ne ſaluberrimam quietem corporis interrumpat. Auocamenta animæ appellat ea uiſa,quibus in ſomnum corpus delabitur. Sic apud Quintilianum lib.10. Nanque illa ipſa quæ delectant,neceſſe eſt auocent ab intentione operis de-

E ſtinati.neque enim ſe bona fide in multa ſimul intendere animus totum poteſt.Vbi aduocent per d corruptè uulgò legitur.Et in hac ipſa lege.§. ultimo, Et multo minus milites aduocandi ſunt à ſignis.auocandi ſine d legendum eſt. ἀπελκυστέοι. Adiicio & addico (de quibus alibi dictũ eſt) errore librariorũ identidem mutuò ſuccidanea ſunt, ut proprius & propius, frequẽter in his libris. Quædam nõ erroris,ſed iudicij ſunt, ut fiſtuca & feſtuca pro eodẽ:de quibus alibi dictum. Vindico & uendico.exuccum pro exucto.demenſum

(margin, right: *Lib.4.* *Mimicum.* *Auocamentum.* *Lib.8.epi.5.* *Cap.18.* *Cap.3.*)

pro dimenſo, cuius meminit Nonius. monimentum pro monumento. au- F
ctot & author uel autor. ſimilare pro ſimulare. perducere puellam pro pro-
Προάγειν. ducere, id eſt προάγειν. & perductor pro productore, id eſt amantiũ internun-
Perductor. Productor. cio, & adminiſtro libidinis, qui Græcè προαγωγὸς & προαγωγεὺς dicitur. Sunt & alia huiuſmodi multa, ſed iſta nunc in mentem uenerunt.

Ex eadem lege. §. Idem diuus.

Quæ crimina obiecerit.) Hic locus haud dubiè in omnibus libris mutilatus eſt. Sic autem emendari poſſe uidetur, ut unum uerbum incuria librariorum ablatum reſtituatur, & aliud in locum ſuum reponatur, hoc modo, Noſti quæ crimina obiecerit apud me Alexander Apto. quem quia nõ pro- G
babat. & reliqua: remiſi ad prouinciæ præſidem.

Ex lege, Inuiti, eodem titulo.

Haloan. Item is, qui quid exercitui præbendum conduxerit. Item is qui exercitui præbendam conduxerit.) Sic in omnibus libris legitur hic locus. Fortaſſe autem ſic reſtitui poteſt, Item is qui exercitui, quæ opus ſunt præbenda conduxerit. Liuius libro tertio ſecũdi belli Punici, Prodeundum igitur in concionem Fuluio Prætori eſſe, indicandáſque populo publicas neceſſitates, exhortandóſque qui redempturis auxiſſent patrimonia, ut reip. ex qua creuiſſent ad tempus commodarent: conducerentque ex lege præbenda, quæ ad exercitum Hiſpanienſem opus eſſent. Fortaſſe etiam H
ſic, Item is qui exercitui præbendam annonam conduxerit.

Ex eodem titulo, circa finem.

Produci teſtis non poteſt, qui antè in eum reum teſtimonium dixit.) Accurſius locum implicitum interpretatione ſua implicatiorem reddidit. Exiſtimo autem locum aut mutilatum eſſe, aut inuerſum: ſicque legi debere, Produci teſtis non poteſt in reum, qui antè in eum teſtimonium dixit.

Ex lege, Plurimum, De iuris & facti ignorantia.

Deperditi legit Haloand. Sed Caſſius ignorantiam Sabinum ita accipiendam exiſtimaſſe refert, nõ deperditi & ſecuri hominis.) Exiſtimo non deperditi legendum eſſe, ſed de- I
Securus. ſidia præditi & ſecuti hominis. Securus eſt diſſolutus ſine ulla cura, quem ſupinum Iuriſconſulti uocare ſolent, id eſt ſocordem & deſidem: quo modo & Græci ὕπτιον, τοῦτ' ἔστιν τὸν ἄπρακτον. Quintilianus de Tautologia loquens li-
Cap.3. bro octauo, Hæc enim, quanquam non magnopere ſummis auctoribus uitata, interim uitium uideri poteſt, in quod ſæpe incidit etiam Cicero, ſecutus tam paruæ obſeruationis. id eſt negligens & contemptor, ἀφροντιστῶν. Lucanus in pri. Pharſaliæ, de leone loquens, Per ferrum tanti ſecurus uulneris exit. Prouerbiorum decimoquinto, Omnes dies pauperis, mali: ſecura mens, quaſi iuge cõuiuium. Quem locum Lyranus ineptè interpretatus eſt igno- K
rantia huius Latini uocabuli. His enim uerbis beata illa ſecuritas ſignifica-
Euthymia. tur, quam Democritus Euthymiam appellauit: id eſt animi rectam placidámque conſtitutionem, malorum impendentium cura uacantem. Cicero libro quinto de Finibus, Democriti autem ſecuritas, quæ eſt animi tãquam tranquillitas, quam appellant Euthymiam, eò ſeparanda fuit ab hac diſputatione, quia iſta animi tranquillitas ea ipſa eſt beata uita. Idem in 5. Tuſcul.

Qui

A Qui autem illam maximè optatam securitatem (securitatem autem nūc ap- *Securitas.*
pello uacuitatem ægritudinis, in qua uita beata posita est) habere quisquam
possit, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? Securitati dissolu-
tæ opponitur aliud uitium curiositas, quam Græci periergiam appellant. *Curiositas.*
Quintilianus in viij. de ornatu loquens, Est etiam quæ periergia uocatur, su- *Periergia. Cap.3.*
peruacua (ut sic dixerim) operositas, ut à diligenti curiosus, à religione super-
stitio distat. Hæc est quæ paulò pòst in .l. Nec supina, curiositas delatoria uo-
catur. Delatorum enim appellatione intelliguntur sycophantæ, id est crimi- *Delatores.*
natores. cuius appellationis rationē Plutarchus in Solone exequitur. Et qua-
B druplatores, quorum Festus & Pedianus meminerunt. Quadruplatores di *Quadruplatores.*
cti sunt criminum publicorum delatores, qui pro delationis præmio quar-
tam partem in bonis delatorum cōsequebantur. Et ut aliqui dicunt, eorum
reorum accusatores, qui conuicti quadrupli damnari solebant, ut aleæ, aut
pecuniæ grauioribus usuris fœneratæ quàm quibus per leges licebat. Vnde
quadruplari uerbum Plauto in Persa, *Act.1.Sce.2.*

N eque quadruplari me uolo: neque enim decet
S ine meo periculo ire aliena ereptum bona:
C N eque illi qui faciunt, mi hi placent.

Quadruplari pro quadruplaturam exercere dixit. ἐργολαβεῖν, ἀδεικτεύεσθαι. Cicero
in Verrem act. iij. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo. nisi fortè existimaris *Verr.4.*
ei quadruplatores ad fretum præsto fuisse. Capitolinus in Marco philoso-
pho, Calumniis quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus no-
ta. Delationes quibus fiscus augeretur, cōtempsit. Delatoria igitur curiositas
à Iurisconsulto prouerbialiter dicta est à quadruplatorū improbitate, de qui-
bus illud Plauti in Trinummo, de famigeratoribus loquentis dici potest, *Act.1.Scen. ult. sub finem.*

Q uod quique in animo habent, aut habituri sunt,
D S ciunt. id quod in aurem Rex Reginæ dixerit, sciunt. quod
I uno fabulata sit cum Ioue. quæ neque futura, neque facta sunt,
T amen illi sciunt.

Quadruplatorum appellatione significari possunt homines qui delationi-
bus faciendis confiscationes à Principibus impetrant, ut homines interdum
insontes fortunis omnibus euertant, cuiusmodi patrum nostrorum memo-
ria multi extiterunt, nostra etiam nonnulli: quanquam sectores illi propriè *Sectores.*
appellari possunt, cuius uocabuli meminit Asconius. Res autem ipsa sectio *Sectio.*
appellatur. Cicero in Antoniana secunda, Et eius uiri nomine me insectari
E audes, cuius me amicum, te sectorem esse fateare? Ad Antonium loquens,
qui Pompeij bona sectione inuaserat. Idem, Expectantibus omnibus quis-
nam esset tam impius, tam demens, tam diis hominibúsque hostis, qui ad il-
lud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo præter Antonium.
Et rursus, Tantus igitur te stupor oppressit, uel, ut uerius dicam, tantus fu-
ror, ut primum cum sector sis isto loco natus, deinde cum Pompeij sector,
non te execrandum populo Rom. non detestabilem, non omnes tibi deos,
omnes homines & esse inimicos, & futuros scias? Hoc tamen principatu se-

ctionis nomen penè obsoleuit, non quòd desint qui sectores esse uelint, sed F
Princeps nondum experiri uoluit, quantum sibi in fortunas priuatorum liceat. Legibus enim omnia adhuc permisit: qua moderatione non tam legibus solutum se esse docuit, quod alij gloriari solent, quàm legibus teneri Principis innocentiam non posse.

Ex lege, Quæsitum, De sponsalibus.

Quæsitum est apud Iulianum, an sponsalia sint ante duodecim annos, si *Collatus.* fuerint nuptiæ collatæ.) Accursius collatas nuptias pro reuera celebratis malè intelligi uoluit. Collatæ enim nuptiæ in duodecimum annum significan *Conferre.* tur, id est dilatæ, reiectæque. Dicimus enim conferre rem in arbitrium alicu- G
ius, & conferre in aliquod tempus. Huius significationis exemplum est in l. Si res, in principio, infrà De iure dotium.

Ex l. In eo iure. §. ulti. De ritu nuptiarum.

Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, uereor ne possit ista connubium habere nubendo, quemadmodum haberet si mortuus esset.) Huiusmodi est ista locutio, ut uix dicere possis affirmatiua néc ne sit. Cui similis est illa in l. Non solum. §. Sed uideamus, infrà eodem hoc titulo, Nam finita iam tutela, & nupta puella alij, uereor ne longum sit adoptionem mariti eius impedire, quasi propter hoc interponatur, ut ratio tutelæ reddendæ cohibeatur. H
Animaduertere igitur debemus quædam esse uerba, quæ idem sine negatione ac cum negatione polleant, ut uereor, timeo, metuo, caueo, & si qua sunt eiusdem significationis. uereor ne ueniat, uereor ut ueniat: timeo ne moriar, *Andr. Act. 1. Scen. 3.* & timeo ut moriar: caue facias, & caue ne facias. Terentius, Sed pater adest, caue te esse tristem sentiat. *De usu negationis.* Vt enim interdũ duæ negationes non plus quàm una pollent, ut si dicas, nunquam mihi nec obfuisti, nec profuisti: sic interdum una negatio duarum negationum instar est, dũtaxat adiuuante ui uer- *Lib. 6. episto- la 4.* bi, Cicero ad Atticum, Quòd enim abfuisti, uereor ne satis diligenter in Se- *Lib. 4.* natu actum sit de literis meis. id est ne non satis. Idem in Acad. Anaxagoras I
niuem nigram dixit esse. ferres me, si ego idem dicerem? tu, ne si dubitarem *Li. 7. epi. 11.* quidem. Idem ad Atticum, Si manet, uereor ne exercitum firmum habere possit. id est opinor eum exercitum firmum non habiturum. Quod fortassè sic resoluitur, uereor ut ne habere possit. quo modo loquendi Cicero ipse uti solet: ut in Bruto, Ego tamen ita de unoquoque dicam, uti ne elici possit quem existimem oratorem, quem declamatorem fuisse. Et in secundo de *Lib. 2.* Orat. Omnis cura mea solet in hoc uersari semper, si possim, ut boni aliquid *Andr. Act. 1. Scen. 1.* efficiam dicendo: sin id minus, ut certè ne quid mali. Ex more Terentiano sumptum, qui ait, Vt ne quid nimis. Hunc autem loquendi modum uideo K
nostræ aut proximæ memoriæ clarissimos scriptores sequi. Hermolaus in quadam orat. Vt solicita sit admodum uniuersa ciuitas, ne lætitiam incredibilem suam oratione consequi ualeamus. id est ne non ualeamus. Sic Vlpianus, Vereor ne possit ista connubium habere nubendo, id est ne non possit, ut ipse alibi dixit in l. Si ego. §. pri. infrà De iure dotium. Et Tryphonius, Vereor ne longum sit adoptionem mariti eius impediri. id est opinor non

esse

A esse longum, id est incommodũ. Hoc etiam per ut particulam Cicero enunciare solet: ut ad Atticum, Qui cùm impudentissimè postulauerit, tamen concedit ur: & tamen uereor ut ipsis contentus sit. Et pro Quintio, Si ueretur ut res iudicio facto parata sit. In quibus locis multi existimarent deesse negationem, cum nihil desit. Terentius, *Lib.7.epistola 15.*

- dies hic, mihi ut sit satis, uereor *Andr. Act.4. Scen.2.*

Ad agendum. Politianus in Herod. Veritis omnibus ut satis libenter Imperatorem Pertinacem milites reciperent. id est ne non reciperent. Est etiam alioquin inuenire, cum una negatio in oratione deesse uide-
B tur. Cicero in iij. de Legibus, Quæ res cum sapientissimè constituta esset à maioribus nostris, nihil habui sanè, non modò multum, quod putarem nouandum in legibus. Non modò multum, pro non modò non multum. Et de perfecto Oratore, Nam sic ut in epularum apparatu à magnificentia recedens, non se parcum solùm, sed etiam elegantem uideri uolet, eliget quibus utatur. Non solùm, pro non solùm non, dixit. Idem pro Publio Sextio, Cum illi soli essent, præter illum flagitiosum Tribunumplebis duo reipub. turbines, qui non modò præcipitanti patriæ subuenirent, sed etiam nimis tardè concidisse mœrerent. Et de reditu suo ad populum, Tribunitiis superiores
C illi rogationibus, nulla authoritate Senatus sunt restituti. Marius uerò non modò à Senatu, sed etiam oppresso Senatu est restitutus. id est non modò nõ à Senatu. Et in iiij. Tuscul. Iis enim malis insidentibus, non modò beati, sed ne sani quidem esse possumus. Liuius, Asdrubalíque nõ modò in Italiam traducendi exercitus, sed ne manendi quidem satis tutò in Hispania spem reliquit. Plinius in epist. Multa in urbe nostra, iuxtáque urbem, non oculis modò, sed ne auribus quidem nouimus. Quæ exempla & similia mirum est Laurentium Vallensem non animaduertisse. Is enim lib.3. Elegantiarum, ut scitè pauca de hac re, & subtiliter disseruisse mihi uidetur, ita si eius doctri- *Ad finem.* *Decad.3.li.3.* *Lib.8.epist. 20. ad Gallum.*
D nam sequi uelimus, hæc loca tueri non poterimus. In causa est (ut arbitror) quòd Laurentius ad normam Latinæ proprietatis ea redigere uoluit, quæ Græcorum imitatione usurpata sunt. Græci enim τῷ οὐχ ὅπως, ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ subinde utuntur. Demosthenes, ἐνόμιζον μὲν ἀφ' ὧν ἐπολιτευόμην, οὐχ ὅπως μηδὲν ἀδικῶν τοιοῦτο πείσεσθαι, ἀλλὰ καὶ μέτρια ἐξαμαρτὼν συγγνώμης τεύξεσθαι. ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ πείσεσθαι. Simile est οὐχ ὅτι & μὴ ὅτι crebra apud oratores & elegantiores scriptores. Plato, ἐγὼ δὲ ἀνθρώπῳ, μὴ ὅτι δὴ θεῷ: id est, non solum hoc non dixerim de deo. Et μήτι, μήτιδὲ, quæ itidem pro non solum non, accipiuntur. Hoc etiam per nedum Latinè dici solet. Sallustius, Quippe secundę res sapientium animos fa- *Τὸ οὐχ ὅπως.* *οὐχ ὅτι, μὴ ὅτι.* *In Catilin.*
E tigant: nedum illi corruptissimis moribus, uictoriæ temperarent. Apud Liuium in viij. secundi bel. Punici, hoc modo Fabius loquitur aduersus Scipionem in Africam traiecturum, Me Dictatorem, cum uigerem adhuc uiribus, & in cursu maximarum rerum essem, recusantem nemo audiuit quo minus insectanti me magistro equitum (quod fando nunquam antè auditum erat) imperium æquaretur meum: nedum ego perfunctus honoribus, certamina mihi cum adolescente florentissimo proponam. id est non mo-

Decad. 4. lib. 10. I oratione Demetrij. do nunc non proponam. Idem, Attonitus repentino malo, uix quid obiicetur, intelligere potui, nedum satis sciam quomodo me tuear. Cicero pro Plancio, Ego uerò ne immortalitatem quidem contra rempublicam accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. uellem. ubi alius etiam non indoctus nollem (ut arbitror) dixisset. Et pro Cluentio, Nec Metellus, nec Popilius clarissimi uiri uim Tribunitiam sustinere potuerunt: nedum his temporibus, his moribus, sine uestra sapientia, ac iudiciorum remediis, salui esse possimus. Lucianus, καὶ πάνυ ἁπαλὸς τὼ πόδε, καὶ οὐδ' ἱστάναι χαμαὶ, οὐχ ὅπως
Lib 4. βαδίζειν ἐδύνατο. Cicero in Acad. Anaxagoras nigram niuem esse dixit. ferres me, si ego idem dicerem? tu, ne si dubitarem quidem. Vnam negationem G
Cicero duarum uice posuit. Interdum contrà duas pro una positas inuenimus. Idem libro tertio de Finibus, Sed quanquam negent Stoici nec uirtutes, nec uitia crescere, attamen utrũque eorum fundi quodammodo & quasi dilatari putant. Et in. v. De finibus bonorum & malorum. Itaque ne si iocundissimis quidem nos somniis usuros putemus, Endymionis somnum nobis nolimus dari. Et in Acad. libro primo: Quod bonum quale sit, negat omnino Epicurùs sine uoluptatibus sensum mouentibus nec suspicari. Et pro lege Manilia, Erat enim metus iniectus iis nationibus, quas nunquam populus Romanus neque lacessendas bello, neque tentandas puta- H
uit. ἐλπίσαντες οὐχ ἐγνώσαντο. In his enim locutionibus Cicero Græcos imitari uoluit: ut pro Cornelio, Versatus in intima familiaritate hominis potentissimi, in maximis nostris malis atque discordiis, neminem unquam alterius rationis ac partis non re, non uerbo, non uultu denique offendit. Hæc de negationis usu dicenda hoc in loco habui, ut multis fortasse nõ satis animadsa, sic omnibus necessaria.

Haloan. Nequaquam enim iudex propitiis auribus &c.

Ex lege, Si extraneus, De iure dotium.

Nec enim quisquam iudex propriis auribus audiet mulierem. & reliqua.) Legendum propitiis, licet exemplaria refragentur. I

Ex lege, Quemadmodum. §. primo.

Igitur hanc dotem periculo mulieris esse dico, quãdiu dominus uel pater ratam promissionem uel traditionem habuerit.) Aut deest negatio, ut
Quoaddum. legatur non habuerit, aut quoad legi debet, non quandiu: uel quoaddum, quod eiusdem significationis est: ut sit, quoaddũ dominus ratam promissionem habuerit. Et paulò pòst, Hoc ita incerti condictione consecuturam, ut promissione liberetur. In quibusdã exemplaribus hoc idem legitur, & neutrobi rectè. Propterea non hoc ita, sed hoc item: quod significat itidem, id est
*idem eodem modo. Cicero in Verrem actione ultima, Sed non * item mihi licet, K
quod iis qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur. id est non itidem, non eodem modo.

Ex. l. Tali stipulatione. §. Socer, eodem titulo.

Hanc pecuniam generum petere debere, & exactam acceptam legatis referri.) Accursius referri assimilari interpretatur, quia ut de cæteris legatis detrahitur Falcidia, ita & de ista. Ego Accursium existimo longè ab huius

uerbi

A uerbi intellectu abfuisse, referréque actiuè legendum censeo, non referri. *Referre legit Haloander.*
Sciendum igitur hunc morem antiquis Romanis fuisse, ut unusquisque domesticam rationem sibi totius uitæ suæ per dies singulos scriberet, in quo appareret quid quisque de reditibus suis, quid de arte, fœnore, lucróue sepofuisset, quóue die, & quid item sumptus fecisset. Sed postquam assignandis literis reorum, ex suis quisque tabulis damnari cœpit, posterioribus seculis, *Tabulæ domesticæ Romanis.*
& ad memoriam usque Asconij, qui huius dicti auctor est, uetus hæc consuetudo cessauit. Cicero in Verrem act. 2. Habeo & istius & patris eius accepti tabulas omneis, quas diligentissimè legi atque digessi: patris, quoad ui- *Verr. 3.*
B xit: tuas, quoad ais te confecisse. Accepti tabulas uocat rationes, in quas acceptæ pecuniæ referebantur. In huiusmodi tabulis capita multa erant, quæ nomina à Cicerone identidem dicuntur, utputa artificij, negociationis, fœnoris, aduentitiorum, ut legatorum hæreditatum, & huiusmodi. Simul atque igitur aliquam pecuniam acceperanr, in caput hoc aut illud, id est huic aut illi nomini acceptam referebant. *Nomina.*
Tranquillus in Tyberio, Ne hæreditatem quidem aut legata percepit ulla aliter, quàm ut peculio referret accepta. de Tyberio loquens, qui se Augusto in adoptionem dederat. Cicero in secunda Philip. Ego enim amplius sestertiûm ducenties acceptum hæredi- *Cap. 15.* *Acceptum referre aliquid peculio, aut hæreditatibus.*
C tatibus retuli. Idem in Verrem, Vnum ostende signum in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse, uicisti. de tabulis expensi loquens. erant enim binæ tabulæ, ut alibi docuimus. *Verr. 3.*
Cicero ad Atticum, Fecisti mihi pergratum, quòd Serapionis librum ad me misisti. pro eo tibi præsentem pecuniam solui imperaui, ne tu expensum muneribus ferres. id est ne donasse existimares. *Lib. 2. epi. 4.* *Expēsum ferre aliquid muneribus.*
Has autem tabulas edere interdum cogebanrur rei, præsertim repetundarum. Quod idem Cicero apertè ostendit his uerbis in secunda in Verrem act. Nouum & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus: usque ad M. Terentium & C. Cassium Consules confe- *Verr. 3.*
D cisse, postea destitisse. Quod etiam alibi liquidò declaratur, præterquā etiam quòd Asconius id adnotauit. Itaque de homine negligenti & parum scribente, prouerbialiter dicebatur, ne tabulas quidem conficere. Idem in secundo de Orat. Hic Sulpitius, Me quidem, inquit, Antoni rectè mones: sed ne te quidem multum scriptitasse arbitror. Tum ille, Quasi uerò, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi desunt: sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor. Verùm & in hoc ex re familiari mea, & in illo ex eo quod dico, quantulum id cunque est, quid faciam, iudicari potest. De huiusmodi tabulis intelligendum illud in lege, Qui concubinam. §. ij. De legatis. iij.
E Id legatum putat Labeo, quod acceptum in tabulas suas ex ea hæreditate testator retulisset. Hæ autem tabulæ si singulorum dierum ratione obseruata fierent, Diaria uocabātur, & Græcè Ephemerides, ut in illo exemplo cuiusdam neotericorum, sed doctissimi, Multa sunt in diario tuo nomina, quę tu nescis. Calendarium autem ab obseruatione singulorum mensium, cuius exempla sunt tam apud Iurisconsultos, quàm apud alios. Quoniam uerò *Diarium.* *Ephemeris.* *Calēdarium.*

fœneratores diligẽtius faciebant huiusmodi tabulas, ideo factum est, ut Calendarium in iure, pro negociatione nominum faciendorum accipiatur. F

** Arcadius. L. Munerũ ciuilium. ff. De muneribus et honoribus. De legat. 3. l. Qui filium. Aduersaria.*

* Vlpianus, Calendarij quoque curatio, & quæstura, in aliqua ciuitate inter honores non habetur, sed personale munus est. Africanus, Itaque ipsæ pecuniæ si adhuc calendario, id est nominibus faciendis, destinatæ essent, fideicommisso cedere solent. Aduersaria autem dicuntur tumultuariæ quædam tabulæ, quæ ante tabularum confectionem perscribebantur, ne memoria rerum excideret, ut ex iis postea tabulæ iustæ & æternæ fierent. Cicero pro Roscio Comœdo, Nimium citò ait me * indagare de tabulis: non habere se hoc nomen in codice accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersariis patère contendit. G Vsqueeóne te diligis, & magnificè circunspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, sed ex aduersariis petas? suum codicem testis loco recitare, arrogantiæ est: suarum perscriptionum & liturarum aduersaria proferre, non amentia est? Et rursus, Quid est quòd negligenter scribamus aduersaria? quid est quòd diligenter conficiamus tabulas? qua de causa? quia hæc sunt menstrua, illæ sunt æternæ: hæc delentur statim, illæ seruantur sanctè: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt * coniecta, illæ in ordinem confectæ. Itaque aduersaria in iudicium protulit nemo, codicem protulit, tabulas recitauit. H Inde illud cuiusdam recentiorum, Ita dum mea partim subrepta, partim subdolè designata cognosco, pauca tumultuariè in aduersariis magis quàm in codice scripsi. Aduersaria igitur sunt libri, in quibus res cõiiciuntur, quasique stipantur. Codex uerò, in quo digeruntur, & ordine conscribuntur. Similis fuit apud eosdem diligentia conficiendarum ephemeridum, in quibus quasi annales domestici, id est priuatarum rerum suarum scribebantur. Cicero pro Quintio, Discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus sit, ad Ephemeridem reuertitur, inuenitur dies profectionis, pridie Calendas Februarij. Nonis Februarij si Romæ fuit, causæ nihil dicimus quin tibi uadimoniũ promiserit. I Ephemeridẽ igitur adibãt antiqui, cum quid quáque die fecissent, meminisse opus erat. Diurnum Latinè dicitur. Iuuenalis Satyra 6. Et cædens longi relegit * transacta diurni. Vnde & Ephemeris mathematica apud Plinium lib. 29. Epinyctis autem commentarius est rerum nocturnarũ, quod nocturnum dici potest, ut diurnũ. Tabularum uerò priuatarũ instar habebant cõmentarij Principis, de quibus alibi diximus. Erant & tabulæ publicæ, quarũ meminit Tacitus his uerbis libro decimotertio, Dein curã tabularum publicarũ à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita, ac sæpe mutata eius rei forma. K Meminit & Cicero in Verrem. Hæ in ærario seruabãtur, ut alibi dictum est. Vt ad rem ueniamus, cui filiæ nomine socer centum legauit, si ea acceperit, accepta referre debet legatis, id est in legatorum causam imputare, tametsi doti accesserint. Hoc enim ferre referréque acceptum, significat præter notam illam significationem iuris studiosis: unde acceptilatio nata.

** indignari*

** deiecta*

Codex.

Ephemeris.

*Diurnum. * transuersa. Cap. I. Epinyctis.*

Acceptũ ferre, uel referre.

Ex titulo, De iure dotium.

A Ex lege Cum.§.Si fundus,eodem titulo.

Nec diuortio ſecuto præſenti die quod in numero eſt, reſtituatur,ſed ſtatuto tempore ſolui debeat.) Lego, quod in numerato, licet nullo exemplari aſtipulante. Plinius libro xxxiij.cap.x.Claudius Iſidorus teſtaméto ſuo edixit,quanuis multa ciuili bello perdidiſſet,tamen relinquere ſeruorum quatuor milia centum xvj.iuga boum tria milia ſexcenta,reliqui pecoris ducéta quinquaginta ſeptem milia, in numerato H-S D C. Vnde metaphoricôs in numerato pro in promptu dicitur. Quintilianus in ſexto,Illa potius urbana eſſe dixerim, quæ ſunt generis eiuſdem, quæ ridicula dicuntur, & ta- *In numerato habere.* *Cap.4. circa finem.*
B men ridicula non ſunt. Vt de actore facilè dicente extempore dictum eſt,Ingenium eum in numeratò habere.In numerato,id eſt promptum,& ad manum. ἐν τῷ παραυτίκα, ἐν τῷ παραχρῆμα, hoc eſt præſentiſſimum, & ad expedienda extempore dicenda ſolertiſſimum. Sunt & alia minutula errata in titul. proximis, ut in lege tertia De donationibus inter uirum & uxorem.§. Qui in eiuſdem,Prohibentur ſibi donare. ſibi pro ipſi corruptè legitur, & eſt rectus caſus pluralis.Et in.§.Ab uxoris,Si modò uir & ſocer in eiuſdem ſunt poteſtate:ſenſus poſcit, ut ſi non,legatur,hoc modo, Si nõ uir & ſocer, id eſt niſi. ſed hæc & huiuſmodi uix digna ſunt quæ attingantur. *Haloan. legit ſibi.*

C Ex lege,Si mulier,De donat.inter uirum.

Si mulier acceptam à marito pecuniam in ſportulas pro cognato ſuo ordini erogauerit, an donatio ualeat.) Sportæ,ſportulæ,ſportellæ (inquit Aſconius)ut fiſci,fiſcinæ, fiſcellæ,ſpartea ſunt utenſilia ad maioris interdum ſummæ pecunias capiendas: à ſparto herba uocabula deducta,ex qua contexebantur:cuius meminit Plinius libro uigeſimoquarto. Sic σπυρὶς καὶ σπυρίδιον Græcè. Sportula inde dicta eſt obſonium quod diuites Romani ſalutatoribus dabant,ſecretò ipſi cœnantes. In limine autem domus ſportulæ conſtituebantur. Iuuenalis, *Sporta.* *Sportella.* *Sportula.*

— nunc ſportula primo *Satyr.1.*
D Limine parua ſedet,turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem prius inſpicit,& trepidat,ne
Suppoſitus uenias,ac falſo nomine poſcas.

Recta cœna ſportulæ oppoſita erat. Liberaliores enim diuites ciuilioréſque ſalutatoribus ſuis legitimum conuiuium exhibebant,quæ recta cœna dicebatur.Sordidi autem & maligniores rectæ cœnæ loco ſportulam tãtùm præbebant. Tranquillus in Domit. Multa etiam in communi rerum uſu nouauit.Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine, Idem in Auguſt.Conuiuabatur aſſiduè,nec unquam niſi recta. Et in Veſpa- *Recta cœna.* *Cap.7.* *Cap.74.*
E ſiano,Sed & conuiuabatur aſſiduè, ac ſæpius rectè ac dapſilè, ut macellarios adiuuaret.Interdum nummi ſportulæ loco cedebant.Idem Iuuenalis, *Cap.19.* *Satyr.1.*

Sed cum ſummus honor finito computet anno,
Sportula quid referat,quantum rationibus addat:
Quid facient comites,quibus hinc toga,calceus hinc eſt?

Centum quadrãtes erant,quotum crebra mentio eſt apud Martialem. Spor-

tula olim pauperibus tantùm dabatur, postea diuites etiam sportulam captare & exposcere cœperunt. Idem, F

Satyr. 1. - Iubet à præcone uocari

Ipsos Troiugenas. nam uexant limen & ipsi

Nobiscum. da Prætori, da deinde Tribuno.

Marcellus autem hîc de sportulis alterius generis intellexit, de quibus Plinius ad Traianum scribens ita inquit, *Lib. 10. epistola 6. à fine.* Qui uirilem togam sumunt, uel nuptias faciunt, uel ineunt magistratum, uel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum uocare, binósque denarios uel singulos dare. quod an celebrandum, & quatenus putes, rogo G scribas. Ipse enim (sicut arbitror) non imprudenter, præsertim ex solennibus causis, concedendum iussi inuitationes. Et Traianus ad Plinium, Meritò uereris* ne in malam speciem incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quasi per corpora, non uiritim singulos ex notitia ad solẽnes sportulas contrahit. πρὸς τὰ νενομισμένα πρυτανεῖα συγκαλῇ. Non absimile sportulis est honorarium decurionatus, quod pro ingressu in bulen à buleutis id est decurionibus dabatur: cuius idem Plinius meminit ad eundem, & nos alibi (ut arbitror) diximus. εἴσοδος à Græcis dicitur. De sportulis huiusmodi Papinianus in lege, Spurij, in titulo de Decurionibus, Minores, inquit, 25. annis H Decuriones facti, sportulas Decurionum accipiunt: sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt. Sportulæ nostro tempore sunt in domibus principum id genus erogationis quod liberatas uocant lingua uernacula, quas etiam in antiquis nostris scriptis liberationes uocari uideo. Quod genus olim multum celebrabatur in aula Principum nostrorũ, ut ex antiquis monumentis apparet, id est ex libris dispensationis regiæ, quos status domus appellant. Quod uerò buccam ad curiam dicunt, Latinè rectam cœnam appellare soleo, quam etiam rectam absolutè, ut antiqui, sic nos appellare possumus. Tranquillus in Augusto, Conuiuabatur assiduè, nec unquam I nisi recta, non sine magno hominum ordinúmque delectu. Ex quibus uerbis apparet cur recta cœna dicta sit, id est iusto ordine discumbentium exhibita, tanquam rectum iustúmque conuiuium: non ut sportula, quæ clientulis obiiciebatur tanquam abiectis, & in nullo honore à diuitibus habitis. Dicere igitur possumus rectæ ius habere in aula admissionales, id est cambellanos, cubicularios, structores, ferculiferos, & omnes ab epulis, pincernas (si id Latinum uocabulum esse potest, παρὰ τὸ πιεῖν κερᾶν confictum) & qui ad cyathos stantes dicuntur, archimagiros, architriclinos, dispensatores, honorarios ephebos, & omne denique aulicum ministerium, quos officiarios K domus uocamus.

**Cataneus legit, ne in speciem diamæres incidat &c. Alij legunt ne in speciem dianomes &c.*

Lib. 10. epistola 118.

Cap. 74.

Recta.

Recta cœna.

Pincerna.

Ex lege, Sed si uir. §. Si uir uxori.

Si uir uxori munus immodicum Calendis Martiis aut natali die dedisset.) *Calendæ Martiæ.* Calendæ Martiæ fœminis solennes erant. in iis enim munera iis mittitari solebant. Vnde fœmineæ Calendæ à Satyrico dicuntur,

Ex titulo, De iure dotium.

En

A En cui tu uiridem umbellam, cui succina mittas *Iuuenalis satyra nona.*
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum uer
Incipit, & strata positus longáque cathedra
Munera fœmineis tractas secreta Calendis.

Ita enim Calendæ Martiæ fœminis dicatæ erãt, ut Saturnalia uiris, quæ men se Decembri agitabantur. Tranquillus in Vespasiano, Sicut Saturnalibus dabat uiris apophoreta, ita & Calendis Martij fœminis: & tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit. Apud Plautum in milite Periplectomenus senex inter flagitationes uxorias & hanc narrat, *Cap.19.* *Act 3. Scen. 1.*

B Verum priusquam galli cantent, quæ me somno suscitet,
Dicat, da mihi uir quod Calendis mittam, cum Martiæ uenerint.

Macrobius libro primo Saturnalium, de Calendis Martiis loquẽs, Hoc mense seruis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. illæ ut principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiam perfecti operis exoluerent. Quo in loco Macrobius de tempore priscorum Romanorum loquitur, qui decem tantùm menses habebant. *Cap.12.*

Ex eadem lege.

C Non uidetur mulier facta locupletior, si aut in encænio, aut in unguentis.) In antiquo legimus obxenio: propter quod obsonio legendum puto. De xeniis alibi dictum est. Encænia, dedicationes fanorum uel aliarum rerum dicuntur, ut Iohannis x, ἐγένετο τὰ ἐγκαίνια, Facta autem sunt encænia Hierosolymis. *Encænia.*

Ex lege penultima eiusdem tituli.

Die nuptiarum priusquam ad eum transiret, & priusquam aqua & ignis acciperetur, id est nuptiæ celebrarentur, obtulit decem aureos dono.) Aqua & igni (inquit Festus) tam interdici solet damnatis, quàm accipiunt nouæ *Aqua et igni fœdera nuptiarũ sanciebantur.*
D nuptæ: uidelicet quia hæ duæ res humanam maximè uitam continent. Itaque funus prosecuti, redeuntes ignem supergrediebantur, aqua aspersi: quod purgationis genus uocabant suffitionem. De aqua & igni Lactantius libro secundo Institutionum ita inquit, Alterum enim quasi masculinum elementum est, alterum quasi fœmininum: alterum actiuum, alterum patibile. Ideóque à ueteribus institutum est, ut sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur, quòd fœtus animantium calore & humore corporentur atque animentur ad uitam. Cum enim constet omne animal ex anima & corpore: materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium *Suffitio.* *Cap.10.*
E fœtibus datur scire, quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporare, nec corpus animare. Exulibus quoque ignis & aqua interdici solebat. adhuc enim uidebatur nefas, quãuis malos, tamen homines supplicio capitis afficere. Interdicto igitur usu earum rerum quibus uita constat hominum, perinde habebatur, ac si esset qui eam sentẽtiam exceperat, morte mulctatus. Adeo ista duo elementa prima sunt habita, ut nec ortum hominis, nec sine iis uitam crediderint posse constare. Hactenus ille. *Aqua et igni interdicere.*

Eôdem pertinet Ciceronianum illud prouerbium in Lælio, Amicitia, inquit, res plurimas continet: quoquò te uerteris, præsto est. nullo loco excluditur: nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni (ut aiunt) pluribus locis utimur, quàm amicitia. Accursius malè de face nuptiali intellexit. Tæda enim nuptialis erat, quę nouæ nuptæ præferebatur. & seruus qui eam præferebat, daduchus Græcè, Latinè prælucens appellatur. Apuleius in Asino, Tædásque nuptiales quibus præluxerant, ibidem extinctas relinquunt. Tranquillus in Augusto, Tonanti Ioui ædem consecrauit, liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruúmque prælucentem exanimasset. Inde illud metaphoricôs à Cicerone in Sallustium dictum, Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut si prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ. Et in Lælio, Bona spe prælucet in posterum. Plautus etiam lucere facem nouæ nuptæ dixit, id est præferre. Virgilius,

Prælucere. Lib 4. in fine Cap. 29.

In Casina Act. 1. Scen. 1. Aeneid. 4.

F

G

- nec coniugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera ueni.

Et hæc hactenus.

EXCVDEBAT M. VASCOSANVS

LVTETIAE PARISIORVM

ANNO M. D. LVI.

IDIB. IAN.

GVLIELMI BVDAEI CONSILIARII REGII, LIBELLORVMQVE MAGISTRI IN PRAETORIO, ALTERA AEDITIO ANNOTATIONVM IN PANDECTAS.

Nunc postremùm ad ipsius auctoris exemplar aucta & recognita.

LVTETIAE.

Ex officina typographica Michaelis Vascosani, uia Iacobæa, ad insigne Fontis.

M. D. LVI.

EX PRIVILEGIO REGIS.

GVLIELMVS BVDAEVS DAVIDI BVRESIO CONSILIARIO REGIO IN CVRIA ROTOMAGENSI, S.

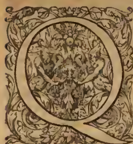

Vum certo pridem meditatóque propoſito, Dauid Bureſi, uitã ita inſtituiſſem, ut mihi nec uxore, nec liberis, nec curis uacanti domeſticis, nec cæteris ſtudiorum auocamentis, ſtudioſo tamen perinde eſſe uacaret: ipſe necopinatò fato inde abreptus, diúque ac multum aulicis auris iiſdémque euariantibus iactatus atque exagitatus, aliquot annos uitæ ſolicita quadam in inertia dicam an immunitate? tranſegi. In eius inquam operis immunitate uitam egi aliquandiu, quo opere animus meus in ſeceſſus ocio, priuatæque uitæ tranquillitate paſci ac uegetari ſolebat, ut ambroſia quadã mentium abſtruſarum, ac ſibi uiuentium. Nupet autẽ mihi conuerſo penè euentu, oblata uel reuiſendi domum uel remigrandi occaſione, cætera quidem ingemiſcens, id demum, ut in rebus tantum non comploratis (quæ tunc erat hominum opinio) libens hilariſquẽ accepi, quod dabatur. feci etiã cupidiſſimè, ut etſi ad ordinem ampliorem interea tranſire mihi benignitate regia contigerat, eandem haud ſecus uoluntatem, idem uitæ exigendæ inſtitutũ, animi deſtinatione retinerem. quanquam nunc foro operam danti quotidianam, non æquè animo indulgendi, libertas conſtat & prolixitas, atque mihi antè conſtitit in ſinu commentanti Philologiæ. Reddere igitur animum ſibi, méque literarum cultui, uelle cœperam, quandò tum primùm id licere tanto interuallo cœperat. Id uerò quo minus expeditè, atque ex ſentẽtia facerem, longioris uacationis licentia, diſſolutáque remiſſio animi non leuiter obſtabat. imperatas enim operas ipſe animus non eodem obſequio accipere obiréque poterat. Id quidem incommodum aliquantiſper negocium mihi exhibuit, inſtauratiuam commentandi rationem inire cogitanti: quoad ſenſim acrius mecum acriúſque agendo, eò aliquando perductus ſum, ut commentariorum ueluti ſyluas carie iam & ſitu ſquallidas percurrere inſtituerem, ſi quid inde fortè exire poſſet, quod priora noſtra eodẽ tenore ſubſequeretur, cõſimilíque fauore. Huic rei accincto, incumbentíque, foruliſque perſcrutandis, exeuntes inde in ptimis Annotationum reliquiæ, utcunque olim collectæ ex animaduerſionibus in Pandectas, argumentum mihi ſuppeditare uiſæ ſunt, animum ad uetera (quod aiũt) præſepia quoquo modo admoliendi. Fore enim arbitrabar, ſi priſtinum tandem pabulũ agnouiſſet, tum denique ut peregrè nos rediiſſe hominibus noſtris oſtẽderemus, ſtudioſis etiam quibuſdam ut iuuenibus deſiderium noſtri minueremus. At uerò ut ab hoc primum opere deſitum inſtitutũ redauſpicarer, contrà quàm teſtatione conſignata non ſemel (ut opinor) facturum me dixeram, homines non pauci in cauſa mihi fuerunt: quorum in occurſu flagitationes præcidere, tanti utique eſſe putaui, & tanquam non præſtitæ pollicitationis

exprobrationes tacitas,ut ab incōstantia semel ego malè audire mallē,quàm semper eo nomine nequicquam interpellari.Simul rem pro derelicto habitam & expositam, repetere me debere tollereque aiebāt, quum nullus eam sustulisse adhuc uideri uellet:nempe ut ieiuni argumenti atque aridi materiam ad doctrinam commendandam,noménque illustrandū hominis paulo ingeniosioris.Neque enim aliud causę fuisse reor,quòd res in medio posita, à nullo non neglecta adhuc esse uideatur. Proinde seu publicè seu priuatim ea de re appellatus,quasi sartorum iuris tectorúmq; redemptor, tametsi sæpius conductione renunciata:hoc quicquid est,defungēdi gratia dependendum esse putaui:atque ut semel id nomē mihi expungeretur, quod iam diu pro inani irritóque haberi in tabulis publicatis mecum ipse ratiocinabar,ob ea quæ suprà dixi. Id uerò Buresi suauissime,cum pro nostra amicitia mutuis inter nos officiis, tuis longè commendabilioribus confirmata: tum uerò doctrinæ tuæ merito in utraque lingua non mediocris,ut parcissimè loquar,tuis uelut auspiciis editum peruulgatúmque uolui.Cæterùm & à te,& ab optimo quoque doctrinæ elegantioris in iurisdictione retinentiū, aut si quis est unus in primis,qui publicam uicē amplius te lętetur doleátue, ob lectionem iuris disciplinámque rectè secúsue cōstitutam : ab eo quasi ab actore publico,studiosæque nationis cognitore,hoc mihi nō ineptè (ut opinor)cauero:neminem eo nomine à me quicquam amplius petiturum. etiā si in ære fortasse est adhuc nostro nōnihil quod dissoluere possimus, si summo iure nobiscum homines experiri pergerent. Nam quum ægrè debitum agnouerim,quod acceptum mihi esse latum non ab re existimabam: uix est ut bonam aliquam operam in reliquum nauare queā, quod iam è manibus abieci.Et moribus ita comparatū esse nosti,ut qui tarda nomina sæpius appellando,eáque ancipitia habere se experti fuerint, & meminerint,eorum si partem forte fortuna nō minimam in præsens abstulerint,in reliqua ne magnopere soliciti ferè sint,eorum etiam rationem nullam ut propemodū habeant. Vale. Parisiis,octauo Calend.Iunias, M.CCCCC.XXVI.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, REGII SECRETARII, ANNOTATIONES RELIQVAE IN PANDECTAS.

Ex libro quadragesimoseptimo Digestorum.

A IN tractatu de priuatis delictis, capite, Nunquam: Si quis (inquit Vlpianus) alienam ancillam surripuerit & flagellauerit, utraq; actione tenebitur. nam & serui corrupti agi poterit, & furti.) Legendũ censeo flagitauerit, ex antiquo uno exemplari: ut sit sensus: Si etiam ancillam surreptam stuprũ flagitauerit: hoc est, de stupro uehementius instantiúsque appellauerit. hoc enim significat flagitare. Cicero in Philip. Serius populo Romano hunc uestitũ dedimus, quàm ab eo flagitati sumus. Flagito ἐνοχλῶ ἀξιῶ, λιπαρῶ, καὶ προσλιπαρῶ significat. *Flagitare. Philipp. 10.*

B IN cap. ultimo eiusdem tractatus, Nec cogendus erit in crimine subscribere.) Melius & emendatius legitur, in crimẽ suscribere. Subscriptio huiuscemodi non tantùm in causis criminalibus, sed etiam in ciuilibus fiebat: ut hodie cum libelli iudici porrigũtur subscripti uel à reo, id est litigatore, uel ab eius procuratore. Plinius lib. 5. epist. Post hoc Curianus à matre exhæredatus, cum cæteris cohæredibus subscripsit centumuirale iudicium: mecũ non subscripsit. id est, controuersiam mouit hæreditatis, testamẽtum scilicet impugnare, ut inofficiosum, uolens. Idem, Scis te non subscripsisse mecum: & iam biennium transisse, omniáque me usucepisse. id est, mecum querela nõ esse expertum. οἶσθα γὰρ ὡς οὐκ ἔλαχες δίκην ἐμοὶ τῆς κληρονομίας. Hoc recentiores Iu- *In crimen legit Haloand.* *Epistola 1. ad Seuerum. Subscribere.* *Dictare iudiciũ, uel actionem.*

C risconsulti iudicium dictare interdum uocant: & dictare actionem: ut Paulus in cap. Actione, titu. Pro socio. Dicitur & edere iudicium ab* Vlpiano, titu. Rem ratam haberi. Subscriptiones etiam olim in publicis iudiciis fiebãt: sed pœnales non erant. Cicero in Diuinatione, Verũtamen L. Apuleium esse uideo proximum subscriptorem: hominem non ætate, sed usu forẽsi atque exercitatione tyronem. Et paulo inferius, Quartum quem sit habiturus, non uideo: nisi quem fortè ex illo grege oratorum, qui sibi subscriptionem postularunt, cuicunque uos delationem dedissetis. id est, qui postularunt à uobis, ut ad quencunque Verris accusatio esset delata, sibi liceret accusationi *Edere iudiciũ. *Iuliano.* *L. Si sine iudice. §. Si procurator.*

ſubſcribere. Et rurſus, Reſpondebo non eſſe uos tales uiros commiſſuros, ut F
ad cauſam tantam à me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquã ſubſcriptor me
Subſcriptores. inuito aſpirare poſſit. Quo in loco Pedianus ſubſcriptores ait eos eſſe appellatos cauſidicos, qui adiuuare accuſatorem poterant: quos oportebat ſummiſſius agere, quàm eum quem ſequebantur. ἀντοβολόγοι καὶ ἀντοβραβευταὶ à
Cuſtodes. Græcis appellabãtur. Ij etiam cuſtodes appellabantur. ob id enim etiam ipſi dabantur, ne accuſatori corrupto facilè liceret præuaricari. Idem Cicero eodem in loco, Cuſtodem (inquit) Tullio me apponite. Quid? mihi quàm mul
Lib.3. epi 4. tis cuſtodibus opus erit, ſi te ſemel ad meas capſas admiſero? Idem ad Quintum fratrem. Gabinius abſolutus eſt. omnino nihil accuſatore Lentulo ſub- G
ſcriptoribúſque eius infantius, nihil illo conſilio ſordidius. Huiuſmodi ſunt hodie cauſidici, qui in cauſis illuſtribus perorandis ſolent adeſſe ei qui cauſam ipſam agit, & eum circunſtare, geſtúque & tacita admonitione ſe ab eo
Aduocatio. ſtare profiteri. Qui & Aduocati & Aduocatio etiã Latinè dici poſſunt. Sub-
Subſcribere cauſæ. ſcribere cauſæ dici poteſt id, quod adiungere cauſæ nunc dicunt: quod &
Deſcendere in cauſam. In cauſam deſcendere dicebatur. Cicero ad Atticum libro octauo, epiſtola 1. Quo minus mirere, ſi inuitus in eam cauſam deſcendo, in qua neque pacis, neque uictoriæ ratio quæſita ſit unquam: ſed ſemper flagitioſæ & calamitoſæ fugæ. per tranſlationem de partibus Pompeianis loquens. Inde factum eſt, H
Lib.3. cap.4. ut ſubſcribere pro aſſentiri & fauere ponatur. Celſus de Aſclepiade loquens, Vlterioribus autem diebus cubantis etiam luxuriæ ſubſcripſit. Traianus ad
Lib.10. epiſtola 100. Plinium, Tuo tamen deſiderio ſubſcripſi: & dediſſe me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo, referri in commentarios meos iuſſi. quo in loco ſubſcripſi poteſt ſignificare cõceſſi: ſubſcripto ſcilicet libello ea de re mihi por-
Subſcribere cauſam. recto. Subſcribere cauſam, eſt ſententiæ cauſam aſſignare: ut apud Ciceronem pro Cluentio, Video igitur iudices, animaduertiſſe Cenſores in iudices quoſdam illius conſilij Iuniani, cum iſtam ipſam cauſam ſubſcriberent.

IN tractatu De furtis, cap. tertio, Fur eſt manifeſtus, quẽ Græci appellant.) I
Fur unde. Reponendum hoc uerbum αὐτόφωρον: quem Græci αὐτόφωρον appellãt. Fur à Græco dicitur: ut in cap. primo Vlpianus dixit: & Gellius docet libro pri-
Cap.18. mo Noctium Atti. Nam quod nunc à Græcis κλέπτης dicitur, antiquiore lingua φὼρ dicebatur. hinc per literarum affinitatem phor à phero uerbo, Lati-
Græca uerba Latina facta. nè fur dictus eſt. Phero Latinum uerbum factum eſt fero, ut alia non pauca: cuiuſmodi ſunt ago, ſto, ſiſto, lego, plecto, libo, edo, poto, eo, fari. Græcè enim pho dicitur. Ab ea uoce φὼρ, uerbum φωρᾶ factum: quod deprehendo ſi-
Autophoros. gnificat. Vnde κλέπτης αὐτόφωρος, fur manifeſtus dictus: hoc eſt ἁλισκόμενος ἐπαυτοφώρῳ, manifeſtò conuictus. quod etiam transfertur ad alia. Nam quicunque K
reus conuictus, dicitur ἐπαυτοφώρῳ αἴτιος, & ἐπαυτοφώρῳ ἑαλωκὼς & κατάφωρος: ut adulter deprehenſus.

IN cap. Quãuis, paulo inferius, eodem ſub titulo De furtis: notãdum eſt uerbũ conſtituere. Tamen in initio (inquit Paulus) id eſt furti faciendi tem-
Cõſtitutio iudicij. pore, conſtituere uiſum eſt, manifeſtus nec ne fur eſſet. Cõſtitutio iudicij eſt controuerſia quædam iudicium præcedens: uulgò (ut opinor) finem nõ pro-

Ex titulo, De furtis. cedendi

A cedendi uocamus. Cicero in Partitionibus, Atque etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio : cum aut sit ne actio illi qui agit, aut iámne sit, aut num iam esse desierit, aut illáne lege, illísne uerbis sit actio, quæritur. Idem in Verré actione tertia, Amici eius recusare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipsius cognitio, illo absente de existimatione eius constitueretur. Constituendum igitur ab initio, id est iudicis interlocutione pronunciandum aut definiendum est, utra actione agere debeat, qui furti acturus est. de quo uerbo satis multa in priore editione dicta sunt. *Verr. 4.*

Quod autem paulo inferius sequitur : Nec manifestum furtum quid sit,
B apparet. nam quod manifestum non est,* id scilicet nec manifestum est. ex uerbis legis duodecim tabularum sumptum est. olim enim nec pro non dicebant : quod etiam hodie in quibusdam dictionibus usu inualuit. Cicero libro tertio de Legibus, Senatori qui nec aderit, aut causa, aut culpa esto. Verba sunt legis antiquæ, quibus hoc significatur, Senatori qui ad Senatũ uocatus non conuenerit, aut culpam imputari oportere, aut iniungendã necessitatem causæ legitimè excusandæ. Sic Terentius in Heauton. Vt hanc lætitiã necopinanti primus obiicerem. pro non opinanti. Sic Cicero in Offic. bona
C necopinata, pro inopinatis dixit : & Liuius necopinato pro inopinato, id est ἀπροσδοκήτως. & Necopinãteis aggredi statuit, Tranquillus in Augusto, cap. 10. ** hoc* *Nec pro non.* *Act. 1. Sce. 2.* *Necopinatus.* *Lib. 2.* *Lib. 3. ab Vrbe. & lib. 9.*

IN cap. Falsus, siue id legẽ potius (ut mos inualuit) appellare libet. §. quid ergo. Sic locus restituendus, Quid ergo si ea quæ dicunt Græci μήνυτρα, petat? cuius uocis uestigia exilia in antiquo exemplari extabãt, quod uidimus: alioquin εὐαγγέλια ipse legerem. Menytrum Græci tam indicium, quàm indicis præmium uocant. Vlpianus ipse indicium appellauit alibi suprà De cõd. ob turpem causam. Sed plurali numero ferè ista enunciantur uocabula, nõ singulari. Apud Lysiam μήνυτρα pro impunitate accipitur, quæ est præmium
D sese & conscios indicantis. Sic σωτήρια, sic χαριστήρια, ἐπινίκια, & alia. Herodianus, σωτήριά τε τοῦ βασιλέως ὁ δῆμος μετὰ τῆς ἑορτῆς ἐπανηγύριζε. Idem, ὁμολογοῦντα χαριστήρια, καὶ ἔθυε σωτήρια. ludos & sacrificia significans diis facta pro detecta & cõperta in Commodum Cæsarem coniuratione. Euangelia, præmium ob iucundum nuncium. Cicero ad Atticum, O suaues tuas epistolas, quibus euangelia deberi fateor. Isocrates pro sacrificio accepit in Areopag. εὐαγγέλια μὲν δὶς ἢ τρὶς τεθύκαμεν. Homerus ὀδυσσείας ξ, pro præmio nuncij singulariter dixit, εὐαγγέλιον δέ μοι ἔστω. Apud nos ignes nocturni fiunt euangeliorum nomine. Sic Epinicia celebrantur apud nos, cũ supplicationes decernuntur obsecrationésque solen-
E nes, & cum canticum palmarium & laureatum canitur ob partam uictoriã. Atque etiam euangelia decernuntur aut ob filium Principi natum, aut ob alium quéuis nuncium hilariorem. Lucianus epinicia pro epulo posuit uictoriæ causa dato. Tranquillus in Nerone usus est. Affirmauit lætum inter lætos cantaturum epinicia. *Haloãder legit μήνυτρα. interpretaturque, inuẽtionis præmia.* *Menytrum. Indicium.* *Euangelia.* *Epistola 12.* *Epinicia.* *Cap. 43.*

IN eodem tractatu De furtis, cap. Si quis uxori. §. Si quis asinum. Locus sic sarciri potest, Si quis asinum meum coegisset, & in equas suas ὠθεῖ τῇ ὀχείᾳ duntaxat captum admisisset: furti non tenetur. quãquam coegisset uerbum

Admittere. parum hic conuenire uidetur, pro conclusisset uel abegisset. Admittere, est F
Cap.2. marem fœminæ, aut mari fœminam admouere ad initum. Columella lib.7.
Patruus meus arietes feros mercatus, quosdam in agros transtulit, & mansue-
Cap 63. factos tectis ouibus admisit. Plinius lib.10. Equas autem post tertium diem,
aut post unum ab enixu utiliter admitti putant: cogúntque inuitas. Et ad-
Columel. lib. missura. Columella eodem libro, Nec admissuræ certa tempora seruátur. Sic
6. cap 27. Genesis.xxx.cap. Quando uerò serotina admissura erat, & conceptus extre-
Admissura. mus: non ponebat eas. Iuuenalis poëticè dixit, Iam fas est, admitte uiros: Saty-
Admissarius. ra sexta. Inde etiam admissarius equus, asinus, uel taurus, ad initum electus.
Lib.6.ca.27. Columella, Quidam præcipiunt eodem ritu quo mulos admissarium sagi- G
nare, ut hac sagina hilaris plurimis fœminis sufficiat. Græci admittere βιβά-
ζειν dicunt. Aristoteles de suibus, ἂν δὲ ὀργῶσαι βιβάσῃ, μία ὀχεία ἀρκεῖ. Itidem Plu-
tarchus in Lycurgo. Herodotus ἐπεῖναι, quasi admittere ad uerbum dixit. sic
enim in Thalia scribit, τέλος δὲ ἐπῆκε ὀχεῦσαι τὴν ἵππον. & in Melpomene, ἐπεὰν
πρόσω ᾖ ὥρη κυίσκεσθαι τὰς ἵππους, ἐλᾶσι τοὺς ὄνους. Cicero in Pisonem, admissarium
pro homine libidinis peruagatæ posuit, ad omniúmque fœminarum libi-
dinem exposito, Itaque admissarius iste simul atque audiuit uoluptatem à
philosopho tantopere laudari, nihil expiscatus, sic sensus suos omnes uolu-
ptarios incitauit, ut non magistrum uirtutis, sed auctorem libidinis à se il- H
lum inuentum arbitraretur. Hoc Plinius uenustè transtulit ad insitionem:
ut felix est ferè scriptor in huiuscemodi genere translationum. sic enim in-
Cap.18. quit libro decimoseptimo, Neque enim animalium tantùm est ad coitum
auiditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempe-
stiuè uti, plurimũ interest conceptus. Peculiare utique in insitis: cum sit mu-
tua cupiditas utrinque coeundi. Qui uer probant, ab æquinoctio statim ad-
mittunt, prædicantes germina parturire. Admittunt, inquit, id est surculum
Admittere trunco adiungunt. Admittere equum, interdum pro * conscendere accipi-
equum. tur: ut apud Ciceronem in secundo de Finibus, Num etiam P. Decius cum I
*concitare se deuoueret, & equo admisso in mediam aciem Latinorum irrueret, aliquid
de uoluptatibus suis cogitabat? Liuius libro secundo ab Vrbe cond. Super-
bus in Posthumium equum infestus admisit. Hoc etiam uerbum multis &
aliis modis in usu est apud peritos: qui nunc ad rem nõ pertinent. Admissa-
rius equus à Græcis ἀναβάτης dicitur: quia ἀναβαίνειν pro inire dicũt, hoc est ue-
Locus Hiere- nereo impetu aggredi. sæpius tamẽ ὀχεῖον dicunt. Apud Hieremiam prophe-
miæ. tam emissarius pro admissario mẽdosè legitur cap. quinto: nisi me fallit opi-
nio: Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt: unusquisque ad uxo-
rem proximi sui hinniebat. Est enim translatio emphatica, sumpta ad libi- K
dinem hominum designandam immodicam & portẽtosam. Apud Græcos
ἵππος. etiam hæc uox ἵππος, id est equus, in compositione uehemẽtiam denotat: ut
ἱππόπερος, quasi ἱππομανὴς, ἱππογνώμων, & alia. Emissarius autem longè aliud si-
gnificat. Potest autem & hic locus ex aliorũ exemplarium obseruatione hoc
modo sarciri, Si quis asinum meum coëgisset in equas suas, ἀναβαίνειν ὥστε τῇ
ὀχείᾳ: si duntaxat, & reliqua.

Ex titulo, De furtis.

A S V B titu. Arborum furtim cæsarum, in c. Cædere, ita legitur: Cingere est deglabare.) Vel deglabrare legendũ, uel deglubere: quod ipsum magis probo: id est corticẽ eximere. Cato de re rust. Salictũ suo tempore cædito, glubito, arctéque alligato: librum conseruato. Catul. de Lesbia metaphoricè, Deglubere. Cap 31. Epigr 54. ad Celium.

N unc in quadriuiis & angiportis

G lubit magnanimos Remi nepotes.

pro denudat dixit, & ad singula uestimenta redigit. Inde illud Tyberij Cæsaris, Boni esse pastoris tondere pecus, non deglubere. quod Græcè sic ferũt dicere solitũ, κάρεσθαί μου τὰ πρόβατα, ἀλλ' οὐ ξυρᾶσθαι βούλομαι. id est, Tõderi pecus meũ B non rasitari uolo. Quod autem sequitur, Subsecate est subsecuisse, corruptũ esse facilè intelligimus. quem locũ his uerbis in compendio Græco legimus, ζωννύειν, ἐστὶ τὸ περιελεῖν τὸν φλοιόν. κάτω τέμνειν, τὸ ὑποτεμεῖν. Cingere, inquit, est corticem exemisse: subter cædere, est succidisse. Et hactenus ibi legimus. Sueton. in Tyb. cap. 32.

IN cap. Prætor, sub titu. Vi bonorum rapt. Græca uerba reponenda sunt hoc modo, Turbam autem appellatam Labeo ait ex genere tumultus, ídque uerbum ex Græco tractũ. τύρβη γὰρ παρὰ τὸ θορυβῶ εἴρηται. Tyrbe Græcè tumultum significat: unde turba facta est, ut ex Sylla Sulla, ex Xystico Xusticus: & C ut alia permulta y in u nostrum uerterunt. Lucianus, ὁρῶ πολλήν τινὰ τύρβην, καὶ μεστὸν ταραχῆς τὸν βίον. Turba unde.

S V B titulo De incendio, ruina, naufragio: cap. Quo naufragium. §. Qui electa, restituenda dictio Græca, quæ exoleuit librariorum ignorantia. Qui eiecta naue quid rapuit, hoc edicto tenetur. Eiecta, hoc est quod Græci aiũt ἐκκλυζομένης, uel ἐξοκελλέσης. Est enim ἐξοκεῖλαι, τὸ ὑπὸ βίας τῶν κυμάτων κατάγειν, undarũ ui in littus eiici. Isocrates metaphoricè in Areopag. usus est, μὴ πλανῶντες εἰς φαγχύτερα πράγματα ἐξοκέλλωσιν. Herodotus actiuè dixit ἐξώκειλαν τὴν νέα, impegerunt. In eodem tractat. cap. Si fortuito, nisi tam lata culpa fuit, ut luxuriæ aut dolo sit proxima: Accursius luxuriam latam culpam interpretatur. D Ego lasciuiæ lego. est autem lasciuia, petulantia ludicra, & ludus improbior, ut in priore editione planum fecimus. Lasciuia.

I N tractatu De iniuriis, cap. Iniuriarum, Si quis me prohibeat in mari piscari, uel in diuerticulum, quod Græcè dicitur ducere: an iniuriarum iudicio possim eum conuenire?) Lego, uel euerriculum, quod Græcè σαγήνη dicitur. Verriculum & euerriculum rete est piscatorium, sagena à Græcis dictum: à uerrenda aqua sic appellatum. Cicero in quinta in Verrem act. de Verre ipso loquẽs, qui Centuripinos compulerat edicto omnia ad se argentea uasa comportare: è quibus emblemata abstulerat, redditis puris uasis: ge- E nere rapinæ improbissimo: Quod unquam (inquit) iudices huiuscemodi euerriculum ulla in prouincia fuit? alludens ad Verris nomen, & ad significationem uerbi. Idem in tertio de Natura Deorum, cum iudicia bonæ fidei recensuisset, addidit hæc uerba, Inde * uerriculum malitiarum omnium, iudicium de dolo malo, quod C. Aquilius familiaris noster protulit: quẽ dolũ idem Aquilius tum teneri putat, cum aliud sit simulatũ, aliud actum. Actionem de dolo uerriculum appellat, quo scilicet euerruntur fraudes hominũ è Euerriculum. Verr 6. * euerriculum

vita ciuili. est enim hæc actio prodita ad terrorem hominum subdolorum: qui ignominiam eius iudicij formidant. & qui alio iudicio conueniri non potest, hoc uelut subsidiario coercetur. Vlpianus, Verba autem edicti talia sunt, QVAE DOLO MALO FACTA ESSE DICENTVR: SI DE IIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT ET IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, IVDICIVM DABO. Idē in Verrem act. tertia, O Verrea præclara: quoquam si accessisti, quò non attuleris tecum istum diem. etenim quam tu domum, quam urbem adiisti, quod fanum denique, quod non euersum atque extersum reliqueris? Euersum ab euerro dixit. σεσαρωμένον, κεκορημένον, quasi scopis expurgatum. Omnia (inquit) sacra iuxtà ac prophana corrasisti & compilasti. Euerriculare Laurentius Vallen. Latinè dixit, quod Herodotus σαγηνεύειν appellat in Thalia & in Erato. & Plato in tertio de Legibus, his verbis, καὶ δὴ καὶ λόγον εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀφῆκεν, ὡς οὐδεὶς Ἐρετριέων αὐτὸν ἀποπεφευγὼς εἴη. συνάψαντες γὰρ ἄρα τὰς χεῖρας, σαγηνεύσαιεν πᾶσαν τὴν Ἐρετρικὴν οἱ στρατιῶται τοῦ Δάτιδος. id est, Rumorem etiam quēdam horrendum in urbem nostram emisit: homini scilicet quòd nemini Eretiēsi eos effugere contigisset. siquidem ipsos Datidis milites per manus reste ducta omnem Eretricam regionem euerriculauisse. Quo modo autem euerriculentur homines, licet ex Herodoto iutelligere: Viro (inquit) uirum manu tenente perpetua serie à mari Aquilonari ad Australe peruadunt: tum deinde omnem per insulam hominibus indagandis captandísque transeunt. σαγηνεύεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. Lucæ xv. Nónne accēdit lucernā, & euertit totā domū. corruptè legitur pro euerrit. σαροῖ. Quod sequitur circa finem huius capitis, Vsurpatum tamen, ut quis prohiberi possit ante ædes meas uel prætorium meum piscari: de uilla elegantiore intelligendum, quæ uilla etiam urbana dicitur in tractatu Locati: ubi hoc uerbum exposuimus.

IN cap. Item apud Labeonem. §. Quæstionem. Quæstionis uerbo etiam ea, quam malam mansionem Græci dicunt, continebitur. Vinculi genus uel tormenti significatur: ut apud eundem Vlpianum in lege, Si hominem (siue id caput magis appellari placet, ut diximus) sub titulo Deposi. Hominē uinctum, ut de eo quæstio habeatur, uel ad malam mansionem extensum. Quo in loco Accursius male interpretatus est carcerem: ut etiam hoc in loco. Ego his uerbis puto significari, quam Græci tum ποδοστράβην, tū ποδοκάκην appellāt, id est ἐν ποδὶ στρεβλοῦσθαι καὶ κακοῦσθαι. Demosthenes meminit ἐν τῷ κατὰ τιμοκράτους.

IN cap. Quod reip. Quod reip. uenerandæ causa secundum bonos mores fit: & reliqua. lego uindicandæ, id est asserendæ ab improbis & facinorosis. Est etiam uindicare, animaduertere in malos. Cicero in Verrē. Si quid uindicatum seuerè est, nō ex eo crudelitatis inuidiā colligā. Et uindicatur ille cui ob iniuriam illatam mulcta aut supplicium penditur ab eo qui rei perperā factæ auctor est. Plinius in Panegy. Licet nobis & in pręteritū de malis imperatoribus uindicari: & futuros sub exēplo pręmonere. Et uindicatur maiestas publica, cum à sontibus supplicium sumitur. Et quod sequitur, Secundū bonos mores fit, intelligendum, rectè, atque ordine, & more maiorum.

IN

L. 1. ff. De dolo malo. — *Euerriculare.* — *Prætorium.* — *Mala māsio.* — *Vindico. Verr. 7.* — *Secundū bonos mores.*

F G H I K

A IN cap. Veſtem, eodem ſub titulo De iniuriis. Veſtem ſordidam rei nomine in publico habere, capillúmue ſummittere nulli licet.) Pro clariori *Sordes.* huius ſententiæ intellectu, ſciendum dictionem hãc ſordes, reorum ſtatum *Reatus.* conditionemq́ue ſignificare interim dum inter reos relati ſunt, antequàm abſoluantur aut damnentur: qui etiam ſtatus hominum, reatus appellabatur: ut infrà Ad legem Iuliam maieſtatis cap. ulti. Is qui in reatu decedit, integro ſtatu decedit. Tranquillus in Auguſt. Diuturnorum reorũ, & ex quo- *Cap.32.* rum ſordibus nihil aliud quàm uoluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit: conditione propoſita, ut ſi quem quis repetere uellet, par periculum
B pœnæ ſubiret. Ex quibus uerbis intelligitur, olim neceſſariam non fuiſſe accuſatorum ſubſcriptionem, duntaxat ut talione ſe obſtringerent: id quod ſuperius diximus. Et eximere ſordes reorum, idem in Vitel. Caſtra uerò ingreſ- *Cap.8.* ſus, nihil cuiquam poſcẽti negauit: atque ultro ignominioſis notas, reis ſordes, damnatis ſupplicia dempſit. Id hodie faciunt principes, quum diplomatibus obſignatis, ac ſerico lino traiectis, criminum ueniam indulgent. Inde ſordidati dicti ſunt, qui rei delati ſunt. Cicero in Piſonem, Nec minus læta- *In fine.* bor cùm te ſemper ſordidum, quàm ſi pauliſper ſordidatum uiderem. Sor- *Sordidus.* *Sordidatus.*
C didum dixit uilem & abiectum, ac ſine ullo uitæ nitore ac lautitia uitam agẽtem: ſordidatum autem intellexit accuſatum & reum, ἐσθῆτα μεταλλάξαντα, καὶ κόμης ἀνάπλεω, καὶ ἱκετεύοντα τὸν δῆμον. Dicitur etiam ſquallor, idémque ſigni- *Squallor.* ficat: ut in oratione pro Cluentio, Aut ne fortè mater hoc ſibi optatiſſimum ſpectaculum huius ſordium atque luctus & tanti ſqualloris amitteret. de matre Cluentij loquens, quæ ſummopere gaudebat accuſatione filij ſui. Gellius libro tertio, Eúmque cum eſſet reus, neque barbam deſiſſe ra- *Cap.4.* dere, neque cãdida ueſte uti, neque fuiſſe cultu ſolito reorum. Plutarchus in Anto. de Philoſtrato reo, ὁ δὲ τὸν πώγωνα καθεὶς, καὶ φαιὸν ἱμάτιον περιβαλλόμενος. Solebãt autem olim amici & neceſſarii, ſordes cum reo delato accipere ad miſericor-
D diã captandam, plebemq́ue deprecabundi prehenſare aut circumire, ut cum dies iudicii aduenisſet, facilius abſoluerentur. neque, ut nunc, rei poſtulati ciues Romani in carcerem coniiciebantur, ſed ſuo arbitrio permittebantur, ut ſi pœnã legum uitare uellent, in exilium abirẽt, nec iudicij euentũ experirentur. Itaq; Cicero in oratione de reditu ſuo ita inquit, Noſtra memoria *Poſt reditum in Senatu.* Senatores ne in ſuis quidem periculis mutare ueſtem ſolebant: in meo periculo Senatus ueſte mutata fuit. Periculum enim appellat more Græcorum *Periculum.* reatum: ut in oratione pro Plancio, Quid de me dicam? qui in huius periculo reus eſſe uideor. quid de his tot uiris, quos uidetis ueſte mutata? à Græ-
E cis ἀγὼν καὶ κίνδυνος pro apologia & cauſæ dictione in re capitali dicitur. Plutarchus omnem propè equeſtrem ordinem, & iuuenes ad uiginti millia ſordidatos cum Cicerone fuiſſe ait, cum eoq́; ſupplices populo paſſim per urbem Romam fuiſſe, ἀλλὰ τῷ Κικέρωνι πρῶτον μὲν, ὀλίγου δεῖν, σύμπαν τὸ τῶν ἱππικῶν πλῆθος συμμετέβαλε τὴν ἐσθῆτα, καὶ δισμυρίων οὐκ ἐλάττους νέοι παρηκολούθουν, κομῶντες καὶ συνικετεύοντες. Hoc idem Cicero ipſe de ſe teſtatur in oratione de reditu ſuo. Id quo-

niã immodicè fieri cœptũ erat, ideo uetitũ fuit iis quidẽ qui propinquitate F
Cap. 2. ĩ ipso aut affinitate cũ reo cõiuncti nõ erãt: ut Venuleius hic docuit. Fabius libro,
statim initio. sexto, de ciendis affectibus loquens, Non solum autẽ dicendo, sed etiã faciẽdo quædam, lachrymas mouemus. unde & producere ipsos qui periclitentur, squallidos atque deformes, & liberos eorum ac parẽtes, institutum. Hoc
Ibidem paulo pòst. Demosthenes παραστήσασθαι τοὺς παῖδας καὶ γυναῖκα τοῦ κινδυνεύοντος appellat. Idẽ Quintilianus, At sordes & squallores, & propinquorum quoq; similem habitum, scio profuisse. Valerius de Rutilio libro sexto, Ordinum dissensione magis
Cap 4. quàm culpa suæ reus factus, nec obsoletam uestem induit, nec insignia senatoria deposuit, nec supplices ad genua iudicum manus terendit. Huiusmodi G
erant sordes Hebræorum sub sacco & cineribus misericordiam diuinam exorantium, Danielis nono, & Ionæ tertio. Verùm quoniam hæc lex sub titulo De iniuriis posita est: sciendum est huiuscemodi sordes non à reis tantùm assumi solitas esse, sed etiam ab iis quorum nomine rei postulabantur: quíque iniurias rapinásque perpessi, ad Senatum supplices ueniebant, Prætorum Proconsulúmque prouincias Romanas regentium expilationes expostulaturi, & interdum crudelitatem. Cuius instituti exemplum est apud
Verr. 4. Ciceronem acti. tertia in Verrem, his uerbis, Nunc de miseria Siculorum Iudices audite. & Heraclius ille Syracusanus & hic Bidinus Epicrates expulsi H
bonis omnibus Romam uenerunt: sordidati maxima barba & capillo, Romæ biennium propè fuerunt. Et rursus acti. ulti. Aspicite, aspicite Iudices, squallorem sordésque sociorum. est hic Sthenius Thermitanus cum hoc capillo atque ueste. domo sua tota expilata, furtorum tuorum mentionẽ non facit, sese ipsum abs re repetit. Et rursus, Si uos (inquit) Iudices eos deseritis, ad Senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatorium. Huc pertinet quod de Senatu dictum est, qui uestem in exilio Ciceronis mutauit: ut ipse in oratione pro Plancio, & pro P. Sestio memoriæ prodidit. Non enim deprecandi rei causa hoc factum est: sed I
insigne fuit luctus publici ob singularem Consulum improbitatem, qui
Pro Sestio. Ciceronem euersum capite & fortunis cupiebant. Quid enim (inquit ipse) quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quàm pro me uno ciue & bonos omnes priuato consensu, & uniuersum senatum publico consilio mutasse uestem? Quæ quidẽ tum mutatio non deprecationis causa est facta, sed luctus. Quem enim deprecarentur, cum omnes essent sordidati? cúmque hoc satis esset signi, esse improbum, qui mutata ueste non esset? Ex his Ciceronis uerbis planum fit, illas sordes susceptas à Senatu fuisse ad concitandam inuidiam in Consules & Tribunum ple. P. Clodium, qui K
Ciceronem insontem, & de republica egregiè meritum, præcipitem egerunt in exilium. Propter quod luctum illum Consules postea inhibuerunt edicto, ut ipse Cicero conqueritur in oratione, quam de reditu suo habuit:
Post reditum ad Quirites Cum Senatus (inquit) equitésque Romani flere pro me, ac mutata ueste uobis supplicare edictis atque imperiis uetarentur. ad populum ipse uerba faciens. Plutarchus in Camillo, Sed cum populus (inquit) in signum mœ-

A totis uestem mutaret (quod usitatum erat in magnis publicisque calamitatibus) Senatus pertimescēs ne tumultus in ciuitate oriretur, iussit Manlium dimitti. Eodem etiam pertinet id quod Liuius libro nono ab Vrbe condi. refert de Flauio Scriba loquens, qui ob Fastos publicatos honoribus à po- *Ad finem.* pulo ornatus est, & nobilibus in comitiis prælatus. Tantúmque, inquit ille, Flauij comitia indignitatis habuerunt, ut plerique nobilium aureos annulos & phaleras deponerent. Meminit eius historiæ Plinius lib. xxxiij. Ex his *Cap. 1.* planior fit huius legis sensus: &. l. Item apud Labeonem. §. Hæc autem ferè sunt, suprà hoc eodem sub titulo, quod Accursius perperā intellexisse mihi
B uisus est. Loquitur enim Venuleius περὶ τῶν ὑπὸ φθόνῳ ὄντων πινώντων. Interdum sordidatus dicitur qui ob inopiam aut auaritiam obsoleta ueste detritaque *Sordidatus.* utitur: ut idē Cicero in Antoniana secunda: Sordidata mancipia: argētea uasa collisa. Sordes autem Iudicum, & sordidi Iudices, non harum sunt sordiū affines, sed earum quarum fit mentio tractatu legis Iuliæ repetundarum. Addemus & illud, quod ad iniuriarū actionē pertinere potuit, à Plinio in xxviij. *Cap. 9.* commemoratum. Drusus (inquit) Tribunus plebis traditur caprinum san- *Drusus Tribunus* guinem bibisse, quum pallore & inuidia ueneni sibi dati insimulari Q. Sci- *plebis.* pionem inimicum uellet.
C DE extraordinariis criminibus, cap. Saccularij, In Aegypto qui comma- *Chomata.* ta rumpit.) Legendum chomata, id est aggeres qui terra aggesta facti sunt, quibúsque Nili aqua coercetur. Plinius libro quinto, Nilus (inquit) certis *Cap 9.* diebus auctu magno per totam spatiatus Aegyptum, fœcundus innatat ter- *Commata.* ræ. Iustum incrementum est cubitorum sedecim: minores aquæ non omnia *Halo. legit* rigant: ampliores detinent tardius recedendo. Quod autem sequitur apud *Chomata etiam & diacopi. &c.* Vlpianum, Commata etiam & diacopi qui in aggeribus fiunt, & reliqua: rectè legitur. Comma autem est incisum: quæ pars est periodi, ut Cicero appellat in oratore perfecto. Hic commata sunt aquarum emissaria & incilia,
D ad hoc inuenta structáque, ut pro arbitratu Aegyptiorum Nilus uicissim admittatur in campos aruales, aut intra alueum contineatur. Plinius, Cum *Ibidem.* stetere (inquit) aquæ, apertis molibus admittuntur. ut quæque liberata est terra, seritur. Chomata Plinius moles appellat: id est aggeres qui per cōmata & diacopos, id est per meatus quosdam intercisos, siue per incilia hiātia Nilum transmittunt in arua remotiora segetibus destinata. Tranquillus in Augusto, Aegyptum in prouinciæ formam redactam, ut feraciorem habilio- *Cap. 18.* remque annonæ urbicæ redderet, fossas omnes, in quas Nilus * æstuat, obli- ** exæstuat* matas longa uetustate, militari opere detersit. Herodotus διώρυχας appellat,
E quasi effossa aquarum emissaria. Idem de Aethiopis regis tempore loquens, Vt enim quisque (inquit) facinus quoddam admiserat dignum animaduersione, morte quidem afficere nullum sibi persuasit: sed eorum unumquenque pro modo admissi mulctare instituit: præfinito chomatum modo quem aggerarent iuxta suam quisque ciuitatem. Hæc autem chomata duorum generum fuisse dicit. Altera enim erant circa amnem, & altera circa urbes, ne fluminis inundatione obruerentur. Sycomorus ficus est Aegyptia *Sycomorus.*

prædulcis, sine granis. nomē est compositum è ficu & moro. Auctor Plinius F
Saccularij. & Dioscorides. Verùm in principio huius capitis Saccularij qui sint, nunquam legi. Calcularios impostores fuisse coniicio, eiuscemodi fortasse quos Græci ψηφολόγους appellant & ψηφοπαίκτας. quibus similes esse Dialecticos Aristoteles ideo dictitabat, quòd ut illi fallaci ratiocinatione scitè atque lepidè
Directarij. hominibus imponūt: ita Dialectici quoque falsa colligēdo, cauillabundè in
De honesta disciplina lib. 17. cap. 8. errorem secum differentes adducant. Directarij autem hic Petrus Crinitus non diætarij legendum esse censebat ex antiquo exemplari. ad quod id uerbum quod sequitur, alludere uidetur, Qui in aliena cœnacula se dirigūt.
De hon. disc. lib. 8 cap. 10. Dicebat etiam areolas illas quæ subditæ sunt, duobus uerbis replendas, σκοπελισμὸν, & σκοπελίζειν hoc modo, Sunt quædam quę more prouinciarum coërcitionem solent admittere: ut in prouincia Arabia σκοπελισμὸν crimen appellāt. G

IN cap. Sepulchri, De sepulchro uiolato, melius corporibus non contrectatis uel contactis legitur, quàm contractis: id est, ita ut corpora non attingantur.

Coire. SVB titulo De concussionibus: Pœna legis Corneliæ teneri iubētur, qui in accusationem innocentium coierint.) Coire apud priscos uerbum criminosum erat: lege enim Cornelia cōstituta erat accusatio aduersus eos qui in accusationes condemnationésq; coierant. quo capite legis Corneliæ à Cornelio Sylla sic appellatæ, nec plebs nec equester ordo tenebatur: sed Senatores tantùm, & qui magistratus gesserant. Verba legis in oratione Ciceronis pro Cluentio hæc extant, QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVI'VE QVAESTOR, TRIBV. PLEBIS (& deinceps magistratus omnes enumerantur) QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT: QVI EORVM COIIT, COIERIT: CONVENIT, CONVENERIT: QVO QVIS IVDICIO PVBL. CONDEMNARETVR, & cætera. Idē ad Pontifices, Collegia mediusfidius Tribunorum pleb. tota reperientur hoc iure firmato, quæ coëant de hominum locupletissimorum bonis: præda præsertim populari & spe largitionis oblata. id est qui in abdito consilia agitent de euertendis locupletū H I
Coire societatem. fortunis. Interdum addito societatem accusatiuo utitur eodem uerbo, ut pro Roscio Amerino, Auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipiis cognatíque fortunis cum alienissimo. Sic Martianus in princip. tracta. legis Corneliæ de fals. Qui societatem coierit ad obligationem innocentiū.
Epistola 14. ad Valerianū Inde est illud Plinianum in epistolis libro quinto, Nigrinus in Senatu questus est uænire aduocationes, uænire & præuaricationes: in lites coiri: & gloriæ loco poni ex spoliis ciuium magnos & statos reditus. Et coitio etiā uerbum est eiusdem cognationis: ut Cicero pro Plancio, Dubitatis (inquit) quin K
Coitio. coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius? συγκροτεῖν Græci dicunt, & ὑποσυνίστασθαι. licet in Pandectis συνίστασθαι εἰς κατηγορίαν τινὸς ἀθώου dicatur. Quæ locutio non est ex more loquēdi antiquorum, sed ad uerbum conuersa. Sequitur eodem in loco, Quíue ob denunciandum uel non denunciandum testimonium pecuniam acceperint. quæ uerba ab Accursio

Ex titulo, De concussionibus. intellecta

A intellecta non esse, minus mirum est, cum etiam à paucis percipiantur. Cicero in Prætura urbana, Non putasti me tuis familiarissimis testimonia denũciaturum, qui tuæ domi sæpe fuissent: ex quibus quærerem, signáne scirent fuisse quæ non essent? Testimonium denunciare Ciceroni non est testificari, ut uulgo existimatur: sed est homini diem dicere ferẽdo testimonio, hoc est, ad iudiciũ euocare ferendi gratia testimonij. Fab. lib. 5. Duo sunt (inquit) genera testium, aut uolũtariorum, aut eorum quibus iudex in publicis iudiciis lege denunciare solet. quorum altero utraque pars utitur: alterum accusatoribus tantum concessum est. Ex hoc intelligo in publicis tantummo-
B do iudiciis licuisse denunciari testimonium, hoc est inuitum euocari ad remotum longinquúmque tribunal. Quod quoniam concussionum materiã præbebat, negociúmque faciendi quietis hominibus, domíque occupatis, ideo ad capita legum de publicis iudiciis rogatarũ hoc additum est: ut hic, & inferius Ad legem Corneliã de falsis, in princip. ubi Accursius renunciandum legit pro denunciandũ, errorem librariorum secutus, aut eorum fortasse emendatorum qui uim uocis ignorabant. Ab eodem errore est, quod denunciationes malè interpretatus est in cap. Absentem, in tractatu De pœnis. quo in loco Vlpianus, Aduersus contumaces uerò (inquit) qui neque de-
C nunciationibus, neque edictis præsidum obtemperassent, sententiam in absentes pronunciari oportet, sed secundum morem priuatorum iudiciorum. non enim denunciationes præconia Vlpianus appellat, ut Accursius censuit: sed præsidum uadimonia. id quod si non aliunde, at ex Venuleio satis planum fit in cap. Eadem lege, Ad legem Iuliam repetund. & ex Cicerone pro Flacco, his uerbis, Adiunxit illa, ut eos qui domo exire nolebant, testimonij denunciatione terreret: qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico cõmoueret. Idem, Locupletes & graues homines testimonij denunciatione deterret ne sibi aduersentur: egentes & leues spe * largitionis &
D uiatico publico, priuata etiam benignitate * perlectat. Huiusmodi autem testimonij denunciatio, uel à iudicibus uel ab accusatore fiebat, ut ex supradictis planum fit, & ex Plinio libro sexto epistolarum, Licinius (inquit) petendum censuit à consulibus, ut referrẽt sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adiici, ut sicut accusatoribus inquirendi testibúsque denunciandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. Ex iis quæ diximus, melius intelligi potest Pauli dictum in tractatu De testibus, cap. Lege Iulia. Lege Iulia & Papia publicorum iudiciorum cauetur, ne alicui inuito testimonium denuncietur, ut testimonium li-
E tis dicat aduersus socerum. & reliqua. Quo in loco nonnunquam coniectura adducor, ut spuria illic uerba quædam esse censeam. Satis enim erat dicere secundum morem antiquum, ne cui inuito testimonium denuncietur aduersus socerum, si de criminali tantum controuersia intelligamus: aut etiam si de ciuili, ne cui testimonium litis denuncietur. Hoc uerbum à Græcis nõ est intellectum, qui Pandectas Græcè scripserunt. sic enim scriptum est, περὶ τῶν λαβόντων χρήματα ἐπὶ τῷ κατηγορῆσαι ἢ μὴ κατηγορῆσαι, ἢ διὰ τὸ καταμαρτυρῆσαι, ἢ μὴ

Verr. 3.

Denunciare testimonium.

Cap. 7.

Denunciatio.

* legationis

* prolectat

Epistola 5. ad Vrsum.

καταμαρτυρῆσαι. Denunciare testimonium Græcè κλητεύειν dicitur. Pollux libro F
octauo, τὸν δὲ οὐ βουλόμενον μαρτυρεῖν ἐκλήτευον, ἀνάγκην τοῦ μαρτυρῆσαι προστιθέντες. Cui
Antestari. Satyr 9. uerbo antestari respondet, quo Horatius in primo Sermonũ usus est. quod uerbum Acron uariè interpretatur. sed Porphyrio uerbũ id xij tab. esse scribit. Demosth. τί οὖν ἐκλήτευσαν ἡμᾶς;

Haloan Procōsu i Beticæ. IN tractatu De abigeis, in principio, Consuli Veticæ pro Betycæ legitur: pars est Hispaniæ. Legitur & berbicem pro ueruecem.

Expilator. SVB titulo De effractoribus, lego, Expilatores, qui sunt atrociores fures. hoc est enim συλῆται uel συληταί. Expilatores & compilatores huiuscemodi sunt fures, qui ne pilum quidē relinquunt in corpore spoliatorum, ut inquit G
Verr 5. Asconius in secundam Verrinam Ciceronis: Quis est enim, qui in te non expilatione Asiæ, uexatione Pamphyliæ, squallore & lachrymis Siciliæ concitetur? Hoc furtum uocatur improbius, in. l. Si te expilasse, Codice Ex quibus causis inf. irrog. Cicero in Prætura urbana improbissimũ appellauit. Com-
Lib. I. Serm. Saty. I. pilare (inquit Festus) est cogere furta, & in unum condere. Horatius,

- ne me Crispini scrinia lippi Compilasse putes.

Act. I. Sce. 4. Conuasare. Hoc Terentius conuasare uocauit in Phormione. ad uerbum tamen συσκευάζεσθαι dictum esse ab eo mihi uidetur: quo Lucianus usus est in dialogo, qui Toxaris inscriptus est, οἱ λοιποὶ δὲ τῶν οἰκετῶν ἅπαντα ἐκ τῆς οἰκίας συσκευασάμενοι, ᾤχοντο φεύγοντες. Expilare συλᾶν dicitur, & περισυλᾶν. Demosthenes in oratione pro Ctesiphonte non semel propria eius uerbi significatione usus est. Inde Suppilare uerbum Plauto in Asinaria, H

Suppilare. Act. 5. Sce. 2. Ille ecastor suppilabat me, quod ancillas meas

Suspicabar. Demosthenes etiam id genus fures λωποδύτας appellat. unde uerbum λωποδυτῶ in tertio κατὰ Φιλίππου, pro compilo & expilo, τί οὖν δεῖ ἀδικεῖν ὅτι βούλεται, καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον οὑτωσὶ περικόπτειν καὶ λωποδυτεῖν τῶν Ἑλλήνων, καὶ καταδουλοῦσθαι τὰς πόλεις. Effractores autem τοιχωρύχοι dicuntur, & διορύκται.

SVB titulo De crimine stellionatus. Item si quis imposturam fecerit, uel I
collusionem in necem alterius.) Imposturam malè ab Accursio intellectam, ex iis quæ de eius uocabuli significatione diximus in priore editione, iis liquebit, quos adire eas annotationes non pigebit. In cuius dictionis expositione Accursius imposturam posteritati fecit: nullúmque est crimē omniũ quæ certo nomine nuncupata sunt, cuius sæpius ipse reus sit Accursius, uenia tamen dignus homo minimè malus, ob temporis eius literarum obscuri-
Impostura. tatem. Imposturæ nomen φενακισμόν, τέχνασμα, μαγγάνευμα, σόφισμα complectitur, & παραλογισμόν. Collusio est συγκακούργημα.

IN tractatu De collegiis illicitis, Sodales sunt qui eiusdem collegij sunt: K
Anton. August. ἑταιρίαν legit. Castellanus συναιτοὺς. Haloan. ut August. legit. quos Græci carpiam uocant) lego, ἑταιρείαν uocāt. Hetæræa à Græcis sodalitiũ dicitur: quam sodalitatē Cicero uocare solet. Sed sodalitiũ multitudinem sodaliũ significare potest, ut ἑταιρεία Græcè, & θεραπεία, ἰατρεία, πρεσβεία, ἀλωπεία, δουλεία, & alia nonnulla. Quæ tam multitudinē significāt hominũ, quam actionem aut rem. quanquam ἑταιρία sit amicitia sodalitia: ἑταιρεία cum diphthōgo sint sodales, ut hoc in loco: quo modo loquendi apud nos famulitiũ, auitium,

A tium,equitium dicuntur,& ſeruitium, quo Cicero in Verrem act. ulti. uſus eſt, Et tamen cœptum eſſe moueri aliquot locis ſeruitium ſuſpicor. Idem, Propterea quòd tum familiæ congregantur, & magnitudo ſeruitij perſpicitur,& labor operis maximè * oſtenditur.Sodales eadem menſa utuntur:qua ratione à Græcis ſodalitates συσσίτια etiã dicta ſunt. Herodotus libro primo, μετὰ δὲ τὰ ἐς πόλεμον ἔχοντα ἐνωμοτίας καὶ συσσίτια ἔστησε Λυκοῦργος. Hæc etiã Phiditia Lacedæmone dicebantur à conuiuiorum frugalitate, quorum meminit Plutarchus in Lycurgo. Cicero in quinto Tuſculanarum, Quid? uictum Lacedæmoniorum in Phiditiis nónne uidemus? ubi cum tyrannus cœnauiſſet

Seruitium & ſodalitiũ, & ſimilia. — * *offenditur* — *Sodalitates.* — *Phiditia.*

B Dionyſius,negauit ſe iure illo nigro,quod cœnæ caput erat, delectatũ. Andria apud Cretenſes dicebantur auctore eodem Plutarcho.nam ſyſſitia propriè Athenienſium erãt.Plato lib.pri.de Legibus,καί μοι λέγε ἔτι τὰ συσσίτιά τε συντέταχεν ὁ νόμος καὶ τὰ γυμνάσια. Ariſtoteles in ſecundo Politicôn, καὶ τό γε ἀρχαῖον ἐκάλουν οἱ Λάκωνες οὐ φιδίτια, ἀλλ' ἄνδρια καθάπερ οἱ Κρῆτες.alibi συσσίτια eadẽ ipſa uocat.Cicero in libro de Senect.ita inducit Catonem diſſerentem:Sodalitates autem me Quæſtore conſtitutæ ſunt,ſacris Idæis magnę matris acceptis. epulabar igitur cum ſodalibus. & reliqua. Sodales etiam ſacerdotes Imperatoribus Romanis inter diuos relatis inſtitui ſolebant, ut ſodales Auguſtales

Andria. — *Sodales ſacerdotes.*

C apud Tranquillum in Claudio , quales inſtitutos fuiſſe Adriano auctor eſt Spartianus. Quorum ſimilitudine hodie ſodales appellari debent, quos uulgò fratres uocant:ut ſodales Dominicales, ſodales Franciſcani. & qui eorum ſodalitatis præcipuam curam habent,Hetæriarchæ dici poſſunt. Sodales olim Hetæreium Iouem,id eſt ſodalitium colebant, ut ſodalitij iuris diſceptatorem:ut apud Herodotum in pri. ἐκάλεε δὲ τὸν ἐφέστιόν τε καὶ ἑταιρήιον, τὸν αὐτὸν ὀνομάζων θεόν. Similiter & Philius Iupiter amicorũ neceſſitudinis præſes erat. Homognius,id eſt gentilitius,gentilitatis cuſtos & arbiter: quem gẽtiles inuocabant.à quo nõ abſimilis erat Patrous,id eſt auitus.His nominibus aliíſ-

Cap.6. — *Hetæriarchæ.* — *Iupiter ſodalitius & Philius, & aliis nominibus appellatus.*

D que olim Iupiter inuocabatur,ſi quid perperam atque iniuria factũ erat inter eos quibus uariæ neceſſitudines intercedebant. Hetæreia uerbum corruptè in epiſtola Plinij ad Traianum legitur, in qua de religione Chriſtianorũ ad principem retulit,déque eorum animaduerſione conſuluit. Quibus peractis,morem ſibi diſcedendi fuiſſe, rurſúſque coëundi ad capiendum cibũ, promiſcuum tamen,& innoxium.quod ipſum facere deſiiſſe poſt edictum meum,quo ſecundum mandata tua hetæreias eſſe uetueram.ſic enim legendum eſt & emendandum. Sodalitates enim edicto à ſe diſſolutas eſſe ſignificat:quæ coniurationum metu à principibus Romanis uetabantur.nec im-

Epiſtola 101.

E meritò.nam Plato de iis loquens ita inquit, Nam & hæc gymnaſia & hæ ſodalitates cum alioquin multis in rebus conducibiles ſint ciuitatibus:ad ſeditiones tamen concitandas immodicè ſunt opportunæ. Apud Iſocratem etiam Nicocles ad populares ita inquit, Videte ne ſodalitates aut coitiones niſi auctore me faciatis.ſiquidem huiuſcemodi cõſociationes, ut in aliis rerumpub.ſtatibus præcipuas partes ferunt, ita in ſingulari principatu periclitantur. ἑταιρείας μὴ ποιεῖτε, μήτε συνόδους ἄνευ τῆς ἐμῆς γνώμης. Quod Plato ſyſſitium,hic

hetæræam dixit.Fuit & olim Romæ alioquin hoc nomen criminosum.nam F
Lex de sodalitiis. & lex Licinia lata est contra sodalitia,id est coitiones quæ fiebant ad corrũpenda suffragia popularia. Cicero pro Plancio, Sed aliquando ueniamus ad causam,in qua tu nomine legis Liciniæ,quæ est de sodalitiis, omnes ambitus *legis* * leges complexus es.Idem,Ego Plancium & ipsum gratiosum esse dico: & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos:quos tu si sodales uocas,officiosam amicitiam nomine inquinas criminoso. Et pro Cælio,Haud scio an de ambitu & de criminibus sodalium ac sequestriũ similiter respondendum putem.Et in Sallustium, Abiit in sodalitium sacrilegij Nigidiani. Huiuscemodi coitiones in perniciem legum, συνόδοι dicuntur à Græcis: & G
quos sodales lex Licinia uocabat,sunt συνῶται uel συνίσταις καὶ συγκροτοῦντες. uulgò complices appellant.In Iustiniani Codice,sub titulo De episcopis & clericis,*Cõuenticula.* conuenticula genere neutro appellãtur:& in cap.Cum ex iniuncto,sub titulo De hæreticis,in libro Decretalium. Nec genere fœminino enunciandum est,ut plerunque fit.Tacitus lib.14. Extructáque apud nemus quod naua'i stagno circumposuit Augustus,conuenticula & cauponæ.pro loco posuit.Tertullianus in Apolog.Philosophi (inquit) à locis conuẽticulorum & stationum suarum Stoici & Academici nuncupantur.Matthæi xxvj.Dominus noster ad Iudam loquens dixit,ἑταῖρε ἐφ' ᾧ πάρει; Sodalis, qua de causa ue- H
nisti? non tam amicum quàm sodalem appellans, quem sacrosancta mensa & mystica cœna dignatus erat,ut quidam opinati sunt: uidelicet perfidiam eius scelestissimam taxans clementissimè.

IN tractatu De publicis iudiciis,cap.penulti.Accusatore defuncto res ab alio iudicãte præside prouinciæ peragi potest.) Accursius hinc explicare pedem non potuit.ut autem apertissimus sensus sit,ita omnino legendum esse censeo,Accusatore defuncto, reus ab alio,iudicante præside. hoc sensu,ut in rei accusationem intelligamus succedere posse alium accusatorem, priore de medio sublato,ídque fieri iudice præside prouinciæ,& de hoc disceptan- I
te,quis in locum defuncti substituendus sit. id quod eò pertinet, quod dicitur in cap.Aut priuatim,infrà ad Senatuscõs.Turpil.Vel de crimine cognoscente in prouincia:quoniã Romæ Decuriæ cum Prætore iudicabant.Peragi *Reum peragere.* autem reus in criminibus, non res peragi dicitur.Est autem reum peragere, ita rei accusationem persequi,ut reus tandem damnetur.Vlpianus, Ad legẽ Iuliam de Adulter.l.2. Peregisse autem reum non aliàs quis uidetur, nisi & condemnauerit.Paulus,Ad Senatuscõsul.Turpilian.l.Ab accusatione. Destitisse autem is uidetur, qui intra præfinitũ accusationis à præside tempus reũ suum non peregerit.Plinius in epistolis,lib.3.epistola 9.ad Cornel.Minutia- K
num:Est lege cautum,ut reus antè peragatur: tunc de præuaricatione quæratur. ἐπεξιέναι id Græcè dicitur. Demosthenes in oratione, quæ ad Leptinen inscripta est, καίτοι καὶ τοῦτ' ἀκούω σε λέγειν, ὡς ἄρα φασί τινες γεγραμμένοι πρότερον οὐκ ἐπεξῆλθον.

IN tractatu De accusationibus,cap.penul. Capitis reus suspenso crimine causam fisco deferre non prohibetur.) Hic suspensum crimen sic dicitur, ut

pendentes

A pendentes rei dicuntur. Tranquillus in Domiti. Reos qui ante quinquenniũ proximum apud ærarium pependiſſent, uniuerſos diſcrimine liberauit: nec repeti, niſi intra annum, eáque cõditione permiſit, ut accuſatori qui cauſam non teneret, exilium pœna eſſet. Aliqui pendêre reos exiſtimãt, quãdiu ambiguo cauſæ euentu in reatu ſunt. Ego pẽdere reos inde dictum eſſe cenſeo, quòd eorum nomina in programmate, id eſt tabella pendula, publicè propoſita atque ſuſpenſa erant. Idem de Claudio Cæſare ante imperium loquens, Poſtremo etiã ſeſtertiûm octogies pro introitu noui ſacerdotij coactus impendere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, ut cum obligatam ærario fidem liberare non poſſet, in uacuum lege prædiatoria uenalis pepẽderit ſub edicto præfectorum. quibus uerbis Trãquillus ſignificat Claudij bona prædia, id eſt publicè obnoxia edicto præfectorum ærarij, diu uenalia pepẽdiſſe, cum emptorem non inuenirent. Lampridius in Alexandro, Itinerum autem dies publicè proponebantur, ita ut edictum penderet ante mẽſes duos, in quo ſcriptum eſſet, illo die, illa hora ab urbe ſum exiturus. Plinius in epiſtolis, de Iunio Baſſo loquens, Accuſatus eſt ſub Veſpaſiano à priuatis duobus: ad Senatum remiſſus diu pepẽdit. tandem abſolutus uindicatúſque eſt. Inde illud Ciceronis pro Cluentio, Hærebant in tabulis publicis reus & accuſator: nec ſine ignominia calumniæ relinquere poterat accuſationẽ Cluẽtius. Cæterum morem illum proponẽdi programmatis Athenis etiam fuiſſe, his uerbis Demoſthenis ſatis clarum eſt in oratione κατὰ Μειδίου, ὅτι μὴ δὲ λειποταξίου δίκην κατεσκεύακε κατ' ἐμοῦ, καὶ τὸν ταῦτα ποιήσοντα ἐμισθώσατο τὸν μιαρὸν τοῦτον, ἐάσω. Et paulò pòſt, οὐδ' οὗτος οὐδενὸς ἕνεκα αὐτὸν ἐμισθώσατο, ἀλλ' ἵνα ἐκκέοιτο πρὸς τῶν ἐπωνύμων, καὶ πάντες ὁρῷεν, Εὐκτήμων Λουσιεὺς ἐγράψατο Δημοσθένην Παιανιέα λειποταξίου. ἐκκέοιτο enim ſignificat expoſitum eſſet & proſcriptum.

Pendẽtes rei. Cap. 9. Cap. 9. Lib. 4. epiſtola 9. ad Vrſum.

IN capite ſecundo, De cuſtodia & exhibitione reorum, Quòd ſi non defendatur, in uincula publica coniici iubetur, ut ex uinculis cauſam dicat.) Cauſam dicere interdum eſt reum eſſe, & criminis alicuius publici poſtulatum: quod Græci tum κρίνεσθαι dicũt, tum φεύγειν, id eſt fugere: ut φεύγει φόνου. ex quo more Græcorum inualuit mos loquendi apud imperitos, ut fugientem pro reo dicant, id eſt pro eo unde aliquid petitur: ignorantia utique eorum qui ſanctiones Iuſtiniani in Latinum ſermonem uertere conati ſunt. ſic φεύγων δίκας, qui ſtatus controuerſiam patitur. Liuius lib. 9. ſecundi belli Punici, Sententiam denique æquè trucem orationi adiecit: Pleminium legatum uinctum Romam deportari placere, & ex uinculis cauſam dicere: ac ſi uera forent quæ Locrenſes quererẽtur, in carcere necari. id eſt, interim dum quæſtio criminis peragitur, in carcere uinctum eſſe. Plinius lib. 7. Itaque ſit proprium Catonis, quater & quadragies cauſam dixiſſe, nec quenquam ſæpius poſtulatum, & ſemper abſolutum. Cauſam dixiſſe uocauit inter reos receptũ eſſe, id quod ad uerbum Græci dicunt ἀπολογεῖσθαι. Quare Lucæ xxj. clarius uerti ſic potuiſſet, Statuite igitur in cordibus ueſtris non præmeditari cauſam uobis dicendã. μὴ προμελετᾶν ἀπολογηθῆναι. interpres reſpondere dixit, quod defendere ſignificat, hoc eſt iudicio adeſſe. Cicero in Verrem act. iij. Citatus

B C D E (margin letters). Cauſam dicere. Ex uinculis cauſam dicere. Cap. 27. Reſpondere.

accusator Marcus Pacilius nescio quo casu non respondit: non affuit. id est F
οὐκ ἀπηντηκέναι εἰς τὴν κυρίαν. hoc est, defecisse eum pronunciatum est, ut nunc loquimur. Respondere etiam accusationi dicuntur patroni causæ defensores. Apud Thucydidem ἀπολογήσασθαι θανάτου δίκην, est capitis causam dicere. Cicero in Verrem actione ulti. Quod posteaquam iste cognouit, rationé hanc cœpit habere: causam sibi dicendam esse statuerat. id est postquam testes in se paratos esse cognouit, cogitare cœpit se postulatum iri repetundarum, & se ad id comparare. Et in Vatinium, Quæro ex te Vatini, num quis in hac ciuitate post Vrbem conditam Tribunos pl. appellauit ne causam diceret? Aliquando causam dicere, est defendi uel per se, uel per patronum, ut in Actis G
aposto. cap. 26. τότε ὁ Παῦλος ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἀπελογεῖτο. tum Paulus porrecta manu defensionem exorsus est, uel causam dicere cœpit. & cap. 24. εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι: alacrius pro me ipso causam dico. Curtius libro septimo, Amyntas uinculis exemptus ut defensionem ordiretur, ita inquit, Sine præiudicio causam dicimus. id est, liberati tantisper uinculis, respondemus criminibus obiectis. Vnde causæ dictio Latinè, est apologia Græcè. Cæsar lib. pri. de bello Gallico, Moribus suis Orgetorigem ex uinculis causam dicere coegerũt. damnatũ pœnã sequi oportebat, ut igni cremaretur. Die cõstituta causæ dictionis, Orgetorix ad iudiciũ omnẽ suam familiã ad hominũ H
millia decem undique coegit: per eos, ne causam diceret, se eripuit. τὸ μὴ δίκην ὑποσχεῖν ἑαυτὸν ἐξείλετο. Vtraque significatione Cæsar usus est eodem in loco: altera enim alteri propinqua est. Apud Valerium lib. 4. ad causam dicendam occurrere, est πρὸς τὸ ἀπολογεῖσθαι ἀπαντᾶν. Inde factum, ut indicta causa damnari dicantur, qui ad iudicium uocati non affuerunt, absentésq; sententiam passi sunt: ut apud Curtium lib. 8. Itaque nullius cædes maiorem Alexandro excitauit inuidiam, quàm quòd uirum optimis moribus artibúsque præditum non tantum occiderit, sed etiam torserit, indicta quidem causa. de Callisthene loquens. Cicero primo de Leg. Vt Dictator qui esset, quem uellet ciuium I
indicta causa impune posset occidere. id est inauditum, ut loquimur nunc, ἀκρίτως & ἄκριτον ἀποκτείνειν. cum alioquin indicta causa damnari, sit ἐρήμην καταδικασθῆναι, uel τὰς ἐρήμους ὀφλισκάνειν. unde eremodicium dictũ. Interdum causam dicere, est renuere, recusare, repugnare. Plautus in Milite,

Non ita procul ab initio. *Cap. 4. de Quintio Cincinnato.* *Indicta causa damnari.*

In fine. *Causa haud dico.*

Pe. Si posthac te prehendero hîc, arcebo testibus.

Py. Causam haud dico.

Act. 1. Scena ult.

Dicitur & nihil causæ est. Idem in Pseudolo.

Num quid causæ est.

S ed si non faxis, num quid causæ est, illico
Quin te in pistrinum condam? Id est recusabísne, aut renuésne? K

Contra Rullum.

Cicero de lege Agraria, Si doceo illa quę dixi: num quid causæ est Quirites, quin illa criminatione qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestram diligentiam prudentiámque despexerit? id est, num inficiari ille potest? Dicitur etiam quippiam causari: ut idem pro Roscio, Si planum facio post hanc recentem stipulationem Roscij, sestert. CCCIↃↃↃ à Flauio te abstulisse: &c. num quid causare quin ab iudicio abeas turpissimè uictus?

Ex titulo, De custodia & exhibitione reorum.

A ctus? πῶς οὖν ἄπει ἐκ τοῦ δικαστηρίου αἴσχιστα κακηγορημένος. Thucyd. πῶς οὖν δεινὰ ἀγαθά. uel ἔσθ' ὅπως οὖν οὐδ' οἱ χρόνοι ἀπιὼν αἴσχιστα ἁλισκόμενος. uel τίς ἔτι μηχανὴ μὴ οὐχὶ ἀπιέναι σε. uel οὐκ ἂν φθάνοις αἴσχιστα ἀπαλλαγὰς ἐκ τοῦ δικαστηρίου. Dici & aliis modis potest utraque lingua: nisi in iis quæ parerga dicũtur, plusculi ipsi esse, quàm in opere ipso suscepto uideri uereremur.

IN capite, Diuus: Et ideo. cũ quis faceret, iuberi oportet uenire Irenarcham.) Lego ex obseruatione antiqui exemplaris, & coniectura ductus, Et ideo cum quis ἀνάκρισιν faceret. Est autẽ anacrisis, ueritatis indagatio, explo- ἀνάκρισις.
ratio, percũctatio. unde factum, ut etiam quæstionem iudicialem, reorúm- Sic Haloan.
B que interrogationem significet, quæ in causis iudicij constitutionem præ- nisi quod pro faceret, legit
cedit uel litis cõtestationem. At in causis capitalibus anacrisis erat, cum de- fecerat.
lato nomine rei receptóque, accusator interrogabatur à magistratu, an omnino cõstituisset accusationẽ prosequi, reúmque peragere: an testes aut testimonia exhiberi postularet, & alia eodem pertinentia. idque ἀνακρῖναι à percunctando dicebatur. Demosthenes ἐπὶ Μειδίου, καὶ γὰρ οὔτ' ἀνακρίσεως ταύτην τὴν γραφὴν ὁ συκοφάντης ἐκεῖνος, οὐδ' ὅτε ὁ νόμος ἕνεκα αὐτὸν ἐμισθώσατο, ἀλλ' ἦν ἐκκλησία, περὶ τῆς ἐπωνύμου, καὶ πάντες ὁρῶσιν, ἀλλ' ἐκ τίμων λαθὼν ἐγράψατο δημοσίαν τινὰ λειποταξίου. ἀνακρίσεως ταύτην τὴν γραφήν, inquit: id est, Neque enim ille calumniator ad diem affuit
C percunctationis solẽnis, ut rogaretur à magistratu. quod perinde ualet, ac si diceret, accusationem pro derelicto habuit: cuius rei mulcta erat ignominię nota. erat enim simile aliquid iurisiurandi de calumnia. Et ἐπὶ Ὀλυμπιοδώρου, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἄρχων ἀνέκρινε πᾶσι ἡμῖν τοῖς ἀμφισβητοῦσι, καὶ ἀνακρίνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ δικαστήριον. καὶ οὕτω οἱ ἠγωνίζετο πρῶτος. Est etiam ἀνάκρισις interrogatio testium, & quæstio de aliquo facto habita, ut apud Athenæum, ubi de Cydoniis malis loquitur. ἐπιγνωσθῆναι δὲ ταῦτ' ὕστερον δὲ ἀνακρίσεως τοῦ φαρμακοῦ πολλάκις, καὶ ἐπιγνόντος τοῦ γενόμενον ἐκ τῶν μήλων συνθέσεως. Et quod Latini quærere dicunt, & quæstionem habere, quod etiam inquirere dicitur: id Græci uocãt ἀνακρῖναι: & ἀνάκρισιν ipsam ἀνακρίνειν.
D quæstionem, reorúmque interrogationem, siue id per tormẽta fiat, siue sine tormẽtis. Plutarchus de Augusto, γράψας νόμον πῶς δεῖ ἀνακρίνεσθαι τοὺς ἐν αἰτίαις γενομένους, καὶ πῶς δεῖ κολάζεσθαι τοὺς ἁλόντας. cum lege sanxisset, quonam modo de reis habẽda sit quęstio, qualíque animaduersione in conuictos uindicandũ esset. Id uulgò processum rei delati aut comprehensi facere uocant, & ex ore eius rei ueritatem exquirere. ἀνάκρισις etiam aliud significat non absimile diuinationi de accusatore constituendo, sed nihil nunc ad rem pertinet. Quod autem hîc ἀνάκρισιν legere debeamus, ex diui Lucæ loco intelligi potest actorũ uicesimoquinto, ubi Festus pręses ait se ἀνάκρισιν de Paulo facturum, eáque
E demum facta ad Cæsarem Paulum missurum cum elogio. ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης σχῶ τι γράψαι. absurdum enim esset, inquit, hominem causam ex uinculis dicturum mittere, & crimina contra eum testata prætermittere. καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας μὴ σημᾶναι. Ex cuius uerbis satis patet quid sint reorũ elogia, cuius in hoc loco Iurisconsʃ. meminit. Sequitur, διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμῶν. ideo in mediũ producẽdum coram uobis iussi: ut palam scilicet de eo quæstio percunctatióque haberetur. In summa ἀνακρίνω uerbum est Atticorum, & signi-

ficat ὃ ἀνταπωθάνομαι, καὶ ἀνεφωτῶ, καὶ ἐξετάζω, ἢ βασανίζω, ὃ καὶ κρίνω λέγεται. F

IN cap. Nequis, ſub eodem titu. De cuſtodia reorum. Et iis qui uinctos ſoluerint, mulctam dices.) Dicere mulctam uerbũ eſt antiqui iuris. Gellius libro undecimo, Quum autem uſus & mos ſermonum is ſit, ut ita & *nos loquamur, ut pleriquè ueterum locuti ſunt, mulctam dixit, & mulcta dicta eſt: non eſſe ab re putaui notare quod M. Cato aliter dixit in quarto Originum. Idem ex Varrone, Sed cum eiuſmodi mulcta pecoris armentíque à magiſtratibus dicta erat: adigebántur oues bouéſque. Hoc priſco more locutus eſt Alexander Imperator in principio De modo mulctarũ, Codice Iuſtiniani. Liuius lib. quinto ſecundi belli Punici, Tribuni pl. quum rem infamẽ inuiſamque cernerent: ducentûm M. æris mulctam Poſthumio dixerunt. προσετίμησεν τῷ δημοσίῳ. uc, li τιμήσεως χρημάτων αὐτῷ τὸ ποσὸν μείζω. Quoniam autẽ libenter hactenus feci, ut cum ita tuliſſet occaſio, operam & ipſe uirilem impenderem in interpolanda Latinæ linguæ elegãtia: in hac quoque ipſa functione tametſi defunctoria, id ipſe facere inſtitui, cum eo quoque, ut additamẽti liberalioris nomine Græcorum nonnunquam locutiones ſubiungã, quandoquidem memoriæ noſtrę inſtituto, & quod ad literarum quidem meliorum profectum pertinet, felicitate mira huius ætatis effectum eſt, ut lingua Latina Græcáque diu inter ſe peregrinæ & exteræ, nec inter ſe noſcitãtes, ueterem non modò affinitatem agnoſcerent, ſed etiam cognationẽ: teſſera utique neceſſitudinis auitæ è monumentis eruta ſitu & carie ſquallentibus: ſocietatem etiam ſtudiorum mutuò ut coirẽt denuò, commerciíque iura paſſim atque contubernij uſurparent. Fremant frendeántque licet, uociferationéque rumpantur homines aduerſis Muſis nati, tumultuóſéque reclamitẽt: ſpero huius ſtudij commentarioníſque paucis annis euaſuram eò cõtentionem, antiqua plenáque ut ratio colendæ philoſophiæ perpoliendorúmque ingeniorum uelut rediuiua generi humano uitæq; reſtituatur. Itaque quãdò in mentionẽ mulctæ dicendæ incidimus, hoc quoque congruenter iam dictis addere poterimus: hoc uerbum dicere, aliis etiam uocabulis olim peculiari quodam iure attributum fuiſſe, quodámque coniugio deuinctum. G H I

*Dicere mulctam. Cap. 1. *nunc*

Commerciũ & cognatio linguæ Latinæ cum Græca.

Dicere ſacramento, ſermo eſt antiquorum. Liuius libro quinto ſecundi belli Punici, Si qui roboris ſatis ad ferenda arma habere uiderentur, etiam ſi nondum militari ætate eſſent, milites fierent: Tribuni plebis, ſi eis uideretur, ad populum ferrent, ut qui minores decem & ſeptem annis ſacramento dixiſſent, iis perinde ſtipendia procederent, ac ſi xx. annorum, aut maiores, milites facti eſſent. Plinius ad Traianum, de ſeruis inter tyrones inuentis, Ipſe enim dubito ob hæc maximè, quòd ut iam dixerant ſacramento, ita nondum diſtributi in numeros erant. qui locus corruptè legitur in peruulgatis exemplaribus. Dicere hoc in loco pro deſtinare & dicare accipi poteſt. hoc enim etiam dicere ſignificat, teſte Nonio. Idem Liuius libro quarto ab Vrbe condita, Hoc decreto Conſul armatus, quum paucis appellãtibus Tribunum, collum torſiſſet, metu cæteri ſacramento dixere. Dicere doti dicebant, pro in dotem promittere. Terentius in Heauton. Act. 5. Scen. 1. K

Dicere ſacramento.

Lib. 10. epiſtol. 30.

Dicere doti.

Ex titulo, De cuſtodia & exhibitione reorum. Sed

A Sed ita dictu opus est,si me uis saluum esse,& rem, & filium:
Me mea omnia bona doti dixisse illi.

Cicero pro Flac. Doti(inquit) Valeria omnem suam pecuniam dixerat. Ibidē, Si sit in tutela Flacci: quæcūque sine hoc authore est dicta dos, nulla est. Inde dicta puella. Nonius, Inter speratam(inquit) dictam, pactam, & sponsam hoc interest, quòd uirgo postquam petitur, sperata dicitur: dehinc promissa, dicta uel pacta. Virgilius, Et coniunx quondam tua dicta relinquor. Reliqua exempla sunt apud Nonium. Dicere diem est constituere, ut in illo Terentiano: Placuit: despondit: hic nuptiis dictus est dies. Inde fit ut dicere diem B sit uadimonio capitali obstringere. Liuius lib.3. ab Vrbe condita, Verginius ex collegio unus Cæsoni capitis diem dicit. Trāquillus in Cæsare, Subornauit etiam qui Caio Rabirio perduellionis diem diceret. παρεσκεύασε τὸν κρινοῦντα τὸν δυελλίων προδοσίας: uel, ὑφῆκε τὸν προβαλούμενον ὑποβαλῶσαι δυελλίων κατὰ τῆς πολιτείας. Dicere etiam Dictatorem dicebant pro creare. Liuius, Nam neque id uitium nosci facile fuisse, cum Consul oriente nocte silentio diceret Dictatorem. Idem, Quòd plebeius Dictator sit dictus, id uitium auguribus uisum. Et dicere magistrum equitum.

Dicta sponsa & pacta. Aeneid 2. In Andr act. 1. Scen. 1. Dies dicta. Cap. 12. Deca. 1. lib. 8.

IN tractatu Legis Iuliæ maiestatis, in principio: Maiestatis crimen est il- C lud quod aduersus populum Romanum, uel, aduersus securitatem eius cōmittitur.) Securitatis significationem non intellexisse Accursium, hoc tempore risu dignum esse censetur: illa tamen ætate uenia dignū uideri potuit. Sed in huiuscemodi (quæ multa sunt in libris huius studij) loca, ignorantiæ noxa longè latéque grassari solet. nam chorus ille Iurisperitorum, qui doctoræ appellatione censentur, præiudicium ferè Accursianæ authoritatis sequuntur in interpretatione uocum. Quibus uerò hodie iuridica tribunalia insidere contigit, aut subsellia curiarum liliata implere: ij si in eorum authoritate esse omnino sibi persuaserunt (quæ multo maxima pars est homi- D num iuris peritia præditorum) Accursianæ imperitiæ contagione ut inficiātur necesse est. At sententiæ numero in iudiciis & consiliis ualent, unde decreta conficiuntur, stomachante interdum paucorum intelligentia, quæ etiā risu, ne quid dicam indignius, excipi solet. Ita quò tādem pertineat uis huius mali, animaduertentibus satis conspicuum est. Mihi huiuscemodi indignitatem oculis auribúsque arbitrari non semel contigit, ex quo in eos consessus admissus sum in urbe, atque in comitatu principis, quibus res cōtrouersas semel iudicare moribus nostris comparatum est. Affui aliquando cum hic locus citaretur, in sententiámque Accursij haud dubiè traheretur ad cō- E firmandam censentium opinionem. Id quod ego rogatus sententiam, quasi aliud agens perstrinxi, nullius addictus iurare in uerba magistri: sic enim ab illis doctores appellātur. Sed & tum & aliàs attentionem magis quàm assensionem merui: tametsi in familiariori consessu paucorum æquis sæpe hominibus usus sum, ui ueritatis, ut uidebatur, magis quàm authoritate mea aut existimatione ualente. Securitas est quam Græci ἄδειαν uocant, & ἀμεριμνίαν, atque etiam ἀσφάλειαν. Cicero euthymiam Democriti, securitatem appellat in

Lib.5. Finibus,his uerbis,Democriti autem ſecuritas,quæ eſt animi tanquam tran- F
quillitas,quam appellat euthymiam,eò ſeparanda fuit ab hac diſputatione,
Securitas. quia iſta animi tranquillitas eſt ea ipſa beata uita. Securitas curæ & anxietati opponitur.Securus ſeorſum à curis eſt, ἀμερίμνως ἔχων:qui ſcilicet uacat perturbationibus animi:hoc eſt εὐθύμως ἔχων καὶ ἀπαθῶς, qualis eſt illa Democriti.Sed ſecuritas reip.eſt ἀσφάλεια:cum ſcilicet ſtatus reip.ita compoſitus eſt,ut nulla ex parte periculum imminere uideatur, nec ſit metus belli externi aut inteſtini. & ita hoc loco ſecuritas ab Vlpiano Latinæ locutionis libẽter obſeruante,ut tum ferre tempus & profeſſio potuit, accepta eſt. Ab ſimili Latini ſermonis ignoratione, niſi fallor, corruptum eſt pulcherrimum apoph- G
Locus in Prouerbiis. thegma Sapientis,cap.15. Prouerbiorum, Omnes dies pauperis mali ſecura mens,quaſi iuge conuiuium. neque enim mali epithetum eſt pauperis, ut ſcholiaſtæ & gloſſularij intellexerunt:ſed eſt ſubſtantiuum nomen,hoc ſenſu:Omnis uita pauperis animi eſt cõſtitutio ſecuritate mali prædita. Sic Lucanus in.v.Pharſ. -O uitæ tuta facultas

P auperis,anguſtíque lares! ô munera nondum
I ntellecta deûm! quibus hoc contingere templis,
A ut potuit muris,nullo trepidare tumultu
C æſarea pulſante manu? H

Cap 3. Securus enim genitiuo iungitur,ut apud Quintilianum in viij.qui de Tautologia loquens, Hæc enim(inquit)quãquam non magnopere ſummis authoribus uitata,interim uitium uideri poteſt:in quod ſæpe incidit etiam Ci
Aeneid.1. cero,ſecurus tam paruæ obſeruationis.Et apud Virgilium, Securus amorũ. Similis eſt inſcitia Accurſij in interpretatione uocabuli impoſtura, in tractatu De crimine ſtellionatus:& in aliis permultis, quæ hodie notiora ſunt, quàm ut adnotari inter animaduerſa à nobis mereantur. Si quis autem Latinè dicere cupit quod Accurſius intellexit ſecuritatis uocabulo ſignificari: hoc modo dicendum erit,contra fidem publicam aliquid eſſe commiſſum. I
Decad.4.lib. 8. Liuius,Quos Philopœmen depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt,fide ac-
In Catilin. cepta ab legatis,uim abfuturã donec cauſam dixiſſent.Salluſtius, Poſt,ubi fide publica accepta dicere iuſſus eſt,omnia aperit.Idem,Comes eius qui Ro-
Fide publica uenire. mam fide publica uenerat. Cicero in Piſonem, Hunc Theſſalonicã fide tua uenire iuſſiſti.Noſtri ſaluum conductum uocant.Securitas autem in hoc ſignificatu uernacula eſt locutio,non Latina,tametſi à Græcis ἀσφάλειαν διδόναι dicatur cauere alicui,hoc eſt ſatiſdato promittere: quod uicinã habet ſignificationem ſuperiori.ἄδειαν ψηφίσασθαι dixit Andocides orator: plebiſcito poteſtatem facere impunitate promiſſa.Pauſanias ἄδειαν διδόναι. K

IN capite ſequenti, Quíue è prouincia cum ei ſucceſſum eſſet, non diſ-
Decedere. ceſſit.) legendum deceſſit.Eſt autem decedere,ei qui ſucceſſor miſſus eſt,ce-
Lib.5.epiſt. 21. cuius initium eſt, Te in Epirum. dere.Cicero ad Atticũ,Non putet nos ſenatus antè oportere decedere, quàm nobis ſucceſſum ſit. Inde deceſſor Vlpiano, in lege, Obſeruare.in tract. De offi.proconſulis.Rectè autem(inquit) & ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit:ſignificétq; quo die fines ſit ingreſſurus. Cum autem ſucceſſum

Ex titulo,Ad Legem Iuliam maieſtatis.

eſſe

A esse alicui dicebant, abrogatum ei imperium esse significabant. Et successo- *Successorem mittere.*
rem dare uel mittere, est magistratum abrogare: quod nunc officium aufer-
re uulgò dicimus. Lampridius de Alexandro, Si unquam alicui præsentium successorem dedit, semper illud addidit: Gratias tibi agit resp. cúmq; ita muneratus est, ut priuatus posset honestè uiuere. Capitolinus in Anto. Successorem uiuenti iudici nulli dedit: nisi Orphito præfecto Vrbis, sed petenti. οὐδένα παρέλυσε δικαστῶν τῆς ἀρχῆς. Cicero in Pisonem, Cum tu non solùm quòd tibi succederetur, sed etiam quòd Gabinio non succederetur, penè exanguis & mortuus concidisti. Idem in eundem, Altera ratio, quòd ij quos in prouincia
B liberalitatis & uirtutis suæ testes habuerat, nondum decesserant. A quo authore adnotandum est eos decedere dici, qui in Vrbem redierāt: ut pro Mu- *Decedere.*
ræna, Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti. Inde decessio. Cicero ad Quintum Fratrem, Ego tibi spem maturæ decessionis afferebā. Est *Lib.1.epist.1.*
etiam decedere, idem quod cedere. Idem ad equites Rom. Quas ob res inimicorum amentiæ, cupiditatíque paucorum, omnium salutis causa decedā. τῇ τῶν ἐχθρῶν μὲν ἀνοίᾳ ἐκχωρήσω. Decedere autem de officio & dignitate sic dici- *Decedere de officio & more.*
tur, ut decedere de more suo: hoc est contrà quàm decet atq; officiosum est, aliquid agere. Cicero in Verrem, Quid faceres pro homine innocēte & pro-
C pinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum de officio decesseris? Idem, Hi cum de tuis factis publicè cōqueruntur: nónne hoc *Verr.4.*
indicāt, tātas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quàm de tuis moribus non dicere? Dicitur & officio decedere. Liuius, Eas quoque *Decad.3.lib.7.*
colonias quæ officio decessissent: & reliqua. id est inofficiose egerant: quę officio non erant in Rom. pop. functæ. αἱ τὰ καθήκοντα οὐκ ἀποπληρώσασαι. Decedere etiam alicui, est homini occurrere nolle, & uitare hominē. Cæsar, Quibus *Bel.Gal.li.6. ubi de Druidibus.*
ita interdictum est, iis omnes decedunt: aditum sermonémque defugiunt. τούτους πάντες ἐκτρέπονται. Interdum tamen honoris causa de uia decedimus, id *Alij legūt, Ab iis omnes discedunt.*
D est ὑπεξιστάμεθα. Plutarchus in Graccho, καὶ γὰρ βουλεῖν θάνατον κατηγορεῖτο, ὅτι δημάρχῳ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς, οὐχ ὑπεξέστη μόνος. ubi subintelligendum τῆς ὁδοῦ. Decedere de iure suo quid sit, nos alibi diximus. τῶν δικαίων ὑφίεσθαι τῶν ἑαυτοῦ. Quibus autem successor mittitur, ii ἀνάπαυστοι dicuntur. Successorem mittere, ἐπαποστέλλειν τὸν διαδεξόμενον.

IN cap. sequenti, Qualis est ille qui in bellis cesserit, aut arcem tenuerit, *Haloan. legit imbellis.*
aut castra cōcesserit.) Existimo legendum uno uerbo imbellis, & deesse hîc negationem: ut sit, Qui arcem non tenuerit, uel potius, aut hostem arcere renuerit, id est propulsare hostes cum posset, noluerit. Liuius de Fuluio, qui *Deca.3.li.6.*
E exercitum in Apulia amiserat, Ergo effecisse, ut & feroces & inquieti inter socios, ignaui & imbelles inter hostes essent: nec hercule mirum esse, milites in acie non stetisse, cum primus omnium Imperator fugeret. Et paulum infrà, Bis (inquit) Fuluius est accusatus, pecuniáque anquisitum: tertio testibus datis, cum iurati permulti dicerent fugæ pauorísque initium à prætore ortum: tanta ira accēsa est, ut id capite anquirendum concio succlamaret. tum Sempronius perduellionis se iudicare Cneo Fuluio dixit: diémque comi- *Perduellionis iudicare.*

Iudicare. tiis à Calphurnio prætore urbis petit. Quo in loco, ut in aliis, iudicare anti- F
quo more dictum est ex imitatione Græcorum, qui κρίνειν dicunt pro diem dicere, ut superius diximus. Apud Suidam etiam legimus capitalem fuisse noxam imbelliæ, & stationis desertæ. παρὰ δὲ ῥωμαίοις θάνατος πρόστιμον λιπόντι τὴν
Cap. 24. ἐφεδρείαν. Tranquillus de Augusto, Cohortes, siquæ cessissent loco, decimatas hordeo pauit: Centuriones statione deserta, itidem ut manipulares, capitali animaduersione puniit. Possumus etiã intelligere, quam Græci ἐθελοκακίαν uocant, cum milites Imperatori infensi uincere nolunt. Paus. κατηγορίας ἐθελοκακῆσαι σφᾶς ἐν τῷ πολέμῳ τῷ πρὸς Κάσανδρον. est enim ἐθελοκακεῖν hoc in loco, consulta & meditata ignauia hosti cedere. Sic Herodotus, οἱ δὲ πλεῦνες ἐθελοκακέοντι καὶ ἔφυγον. eam ob causam decimatum exercitum ab Appio Claudio con- G
sule Romano apud Liuium legimus lib. 2. ab Vrbe cõdita circa finem. Aut imbellis igitur, aut imbellia legendum est: alioquin non in bellis Iurisc õsultus, sed in præliis dixisset. At uerò quæ sequuntur in cap. Non contrahit, nugatoria uideri possent, nisi uestigia principum crudelitatis in ipsis agnosce-
Cap. 58. remus ex scriptis Historicorum. Tranquillus in Tyberio, Sub idem tempus (inquit) consulente Prætore an iudicia maiestatis cogi iuberet: exercendas esse leges respondit, & atrocissimè exercuit. Statuæ quidam Augusti caput dempserat, ut alterius imponeret. acta res in Senatu: & quia ambigebatur, H
per tormenta quæsita est. damnato reo, paulatim eò calumniæ res processit, ut hæc quoque capitalia essent: circa Augusti simulacrum seruum cecidisse, uestem mutasse, nummo uel annulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse. & reliqua, quæ author ille prosequitur. Hoc enim crimen latissimè olim patebat sub tyrannis Imperatoribus. Propterea Plinius in Pane-
Cap. 3. gyrico ad Traianum, Locupletabant (inquit) & fiscum & ærarium, non tam Voconiæ & Iuliæ leges, quàm maiestatis singulare & unicũ crimen eorum qui crimine uacarent. Huius tu metum penitus sustulisti, cõtentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui sibi maiestatem uindicabant. I
Plinius auunculus lib. 33. Fuit & alia Claudij principatu differentia insolẽs iis quibus admissionẽ liberti eius dedissent, imaginem principis in annulo ex auro gerendi: magna criminum occasione. quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis aboleuit æqualiter publicando principem. Hoc idem se fecisse Alexander Imperator Roma. testatur in sanctione sua, quæ primo loco sita est sub eodẽ titulo in Codice Iustiniani. Ouidius lib. quinto Fastorũ,
Maiestas. ex Honoris & Reuerentiæ coniugio ortam esse Maiestatẽ uoluit. antea autẽ nec ætatis nec dignitatis habebatur ratio, summáque imis erant permixta: postea autem ordines rerum diuinarum humanarúmque distincti. K

Donec Honor, placidóque decens Reuerentia uultu,
Corpora legitimis imposuere toris.
Hinc sata Maiestas, quæ mundum temperat omnem:
Quáque die partu est edita, magna fuit.

Et paulo inferius,

Protinus intrauit mentes suspectus honorum.

Ex titulo, Ad legem Iuliam maiestatis.

Fit

A Fit precium dignis:nec sibi quisque placet.

Et rursus,

Assidet ipsa Ioui,Iouis est fidissima custos:

Et præstat sine ui sceptra tenere Ioui.

Venit & in terras:coluerunt Romulus illam

Et Numa:mox alij tempore quisque suo.

Maiestas erat in populo, & authoritas in senatu : cuius definitio Ciceronis uerbis mox explicabitur.Maiestatis crimé duplex erat:unum læsæ, & alterum imminutæ:cuius nulla in iure mentio extat. Læsæ exemplum est memorabile apud Tranquillum in Claudio,Notauit(inquit)& quédam, quòd comes regis in prouincia fuisset:referens maiorũ temporibus,Rabirio Posthumo Ptolemæum Alexandriam crediti seruandi causa secuto, crimen maiestatis apud iudices motum. Ex quibus uerbis apparet maiestatem populi Romani læsam maiores ob id existimasse, quòd ciuis Romanus asseclam se regi & comitem præbere non dubitasset contra morem maiorum, ut creditam pecuniam reciperet.Imminutæ maiestatis Cicero libro secundo de oratore meminit:Si res(inquit)tota quæritur,definitione uniuersa uis explicanda est,sic:Si maiestas est amplitudo ac dignitas ciuitatis: is eam minuit, qui exercitum hostibus po.Romani tradidit.Idem alibi, Mihi ipsi cum Sulpitio fuit in Norbani causa summa contentio. Pleraque enim de iis quæ ab ipso obiiciebantur,cum confiterer,tamen ab illo maiestatem imminutam negabam:ex quo uerbo lege Apuleia tota illa causa pendebat.Et in Partitionibus orator.Maiestas(inquit)est in imperij atque in omni po.Romani dignitate, quam minuit is qui per uim multitudinis rem ad seditionem uocauit.Hinc existit illa disceptatio,minueritne maiestatem,qui uolũtate populi Ro.rem gratam & æquam per uim egerit. Quod Cicero minuere maiestatem uocat,ætas sequens lædere appellauit.Dicebãt & soluere maiestatem: ut Liuius libro secundo secundi bel.Pu.Horum opportunus aduentus consules imperij potétes fecit,cum ambitio alterius suam primum apud eos praua indulgentia maiestatem soluisset. Cui contrarium est retinere maiestatem: quod nunc uulgus seruare authoritatem uocat:ut idem lib.4.bel.Maced.Si in sua quisque nostrũ matrefamiliâs, Quirites ius & maiestatem uiri retinere instituisset:minus cũ uniuersis fœminis negotij haberemus. Cicero in Orat. perfecto,Ius omne retinendæ maiestatis Rabirij causa continebatur:ergo in omni genere amplificationis exarsimus.Dicitur & eleganter cõstituere maiestatem:quod significat lapsam aut labantem confirmare dignitatis uenerationé, atq; amplitudinis existimationé: ut in illo loco cócionis Sallustianæ,Maiores uestri,parandi iuris & maiestatis constituendæ gratia, per secessioné armati bis Auentinũ montem occupauere. Ab antiqua etiam loquédi cõsuetudine dixit * Proculeius inferius in tract. De captiuis, cap.Non dubito,Siue is populus fœderatus est:siue fœdere cõprehensum est,ut is populus alterius populi maiestaté * comiter conseruaret.Hoc enim adiicitur, ut intelligatur alterũ populum superioré esse:non ut intelligatur alterũ non esse

Maiestas in populo. *Maiestas imminuta.* *Cap.16.* *Maiestas læsa.* *Ibidem.* *Soluere maiestatem.* *Retinere maiestatem.* *Constituere maiestatem.* *In Iugurth. in oratione Memmij.* * *Proculus communiter legit Haloãder. at Pand. flor.comiter.*

(Margin letters: B, C, D, E)

liberum.Hæc uerba Cicero in orat.pro Cornel. Balbo interpretatur his uer- F
bis,de Gaditanorum fœdere loquens,Adiunctum etiam illud est,quod non
Maiestatẽ populi Ro.comiter conseruẽt. est in omnibus fœderibus:Maiestatem populi Ro.comiter cõseruent.Id habet hanc uim,ut sit ille populus in fœdere inferior.Primum uerbi genus huius conseruent,quo magis in legibus quàm in fœderibus uti solemus:imperantis est,non precantis.Deinde cum alterius populi maiestas conseruari iubetur,de altero siletur: certè ille populus in superiore conditione causaque ponitur,cuius maiestas fœderis sanctione defenditur.In quo erat interpretatio accusatoris indigna responsione : qui ita dicebat, comiter esse communiter.Comes benigni,faciles,suaues homines esse dicuntur, qui erranti co- G
miter monstrant uiam:benignè,non grauatè.communiter quidem certè nõ conuenit.His uerbis Ciceronis apparet non communiter legẽdum in eo loco,ut Accursius suspicatus est.Dicebant etiam conseruare maiestatem:quod Liuius & Valerius post Ciceronem retinere dixerunt : ut idem pro Rabirio perduel.reo,Fit senatusconsf.ut consules adhiberẽt Tribb.pl.& Prætores quos
Vt imperium populi Rom. maiestásque conseruetur. eis uideretur:operámque darent,ut imperium populi Romani maiestásque conseruaretur.Id nunc uulgò dicunt, Ita agant ut rex sit potẽtior uel fortior:
Minuere maiestatem. uel ita faciant,ut iustitiæ obediatur.Maiestas τὸ ἀξίωμα dicitur,& τὸ ἀξιωματικὸν. dicitur & τὸ μεγαλεῖον. Minuere autẽ & imminuere uerba usitatiora antiquis H
fuerunt,quàm lædere:ut Cicero in Philip.pri.Quid enim turpius,quàm qui maiestatem populi Romani per uim minuerit,eum damnatum iudicio ad eam ipsam reuerti,propter quam sit iure damnatus?Per uim minuisse maie-
Imminuere imperium. statem publicani dicit eum,qui uim publicam commiserat.Sic imminuere imperium dicebant:ut Liuius libro octauo ab Vrbe condita,Religio incessit,ab iis quorum imminutum imperium esset, comitia haberi. Imminutũ imperium dicit eorum,qui iussi erant magistratu se abdicare.Id sic Græcè dici potest,οἱ δήμιοι ἢ ἐκείνοις τούτους τὰς ἀρχαιρεσίας βραβεύειν,ὧν τὸ κράτος ἠλάττωτο.Cæsar
Non ita procul à fine, de rege Ptolemæo. libro tertio de bello ciuili,Concursum ad se fieri uidet, quòd fasces anteferrentur,in hoc omnis multitudo maiestatem regiam minui prædicabat. τὸ ἀξίωμα τὸ βασιλικὸν κολούεσθαι ἔφασκεν. de Alexandrinis loquens. Sic imminuere ius I
Verr.5. imperij.Cicero in Verrem actione quinta,Tritici modiûm lx.M. empta populo Romano dare debebant & solebant:abs te solo remissum est: respublica detrimentum fecit, quòd per te imperij ius una in ciuitate imminutum est. Idem in eadẽ, In hoc facinore dij immortales uiolati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta. Et pro lege Manilia, Patres uestri libertatem ciuium Ro.imminutam non tulerũt : uos uitam ereptam
Imminuere magistratũ. Verr.3. negligetis?Inde imminuere magistratum dicebât : quod nunc derogare iuribus & prærogatiuis officij dicunt.Idem in Ver. Cur imminuisti ius legationis?quo in loco Asconius,Qui potestatem(inquit) suam in administrando non defenderit,imminuti magistratus,ueluti maiestatis læsæ,reus est.Li- K
Deca.1.li.4. uius libro quarto de Aemylio Mamerco loquens , qui cẽsutam antea quinquennalẽ,lege dictatoria annuam ac semestrem fecerat:Censores(inquit)ægrè passi,Mamercum,quòd magistratum populi Romani minuisset, tribu

Ex titulo,Ad legem Iuliam maiestatis.

A mouerunt. Plinius in Panegy. Nullius ab eo magistratus ius, nullius potestas imminuta est: aucta etiam: siquidem pleraque ad prætores remittebat. Hic loquendi modus à Græcis tractus uidetur, Aristoteles in secundo Politicôn, καὶ τὴν μὲν ἐν ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν ἐφιάλτης ἐκόλουσε καὶ περικλῆς. Plutarchus itidem sæpe. Adnotauimus autem apud priscos hoc crimen maiestatis esse uocatum, non læsæ maiestatis, ut ex locis à nobis citatis liquet, nullúmque Iuriscon- *Maiestatis crimen.* sultorũ in hoc tractatu, præter Papinianum, læsam maiestatem dixisse. Laudatur etiam Paulus auctor huius uocabuli, in lege, Meminisse, Codice sub eodem titulo. Prisci perduellionem uocabant, quam coniurationem histo- *Perduellio.*
B rici appellant, & quicquid ita cõmittebatur, ut in euersionem libertatis Romanæ cederet. Valerius libro sexto, Cũ Tyberius Gracchus & C. Claudius *Cap. 5.* ob nimis seuerè gestam censuram, maiorem partem ciuitatis exasperassent: iis Marcus Popilius trib. pl. perduellionis ad populum diem dixit. Hoc iudicium obsoleuisse tandem ex Ciceronis uerbis coniicio in oratione pro Rabirio reo, Nam de perduellionis (inquit) iudicio, quod à me sublatũ esse criminari soles: meum crimen est, non Rabirij. quod utinam Quirites ego aut id primus, aut solus ex hac republica sustulissem. Quid enim optari potest quod ego mallem, quàm me in consulatu meo carnificem de foro, crucem
C de campo sustulisse? Et paulò inferius, Quamobrem uter nostrum tandem Labiene popularis est? tune, qui ciuibus Roma. in cõcione ipsa carnificem, qui uincula adhiberi putas oportere: qui in campo Martio comitiis centuriatis, auspicato in loco, crucem ad ciuium Ro. supplicium defigi & constitui iubes? & reliqua quæ ille porrò dixit: unde intelligimus uetustissimã illã fuisse legem sæuissima sanctione horrendam. Perduellionis autem crimen Rabirio intenderat Labienus trib. pl. ob Saturnini mortem, qui senatus auctoritate cõtra fidem publicam interfectus fuerat: senatuscons. scilicet facto in hæc uerba, operam darent consules, ut imperium populi Romani maie-
D stásq; conseruaretur. Propterea in Oratore perfecto Cicero gloriatur se apud populum senatus authoritatẽ defendisse in causa Rabirij. Vlpianus hîc perduellionis crimẽ distinxit ab eo quod maiestatis appellatur, & latissimè patet. Hic addam unum quod ad maiestatis crimen pertinet, ex Plutarcho in Gracchis: Gaium Buturiũ ultimo supplicio affectum à Romanis, quòd Tribuno plebis de uia non decessisset in foro ambulanti, cum instituto antiquo omnes ei cedere moris esset. Tacitus maiestatis crimen & coniurationis di- *Maiestatis crimen, & coniurationis.* stinguere mihi uidetur his uerbis lib. 14. Antistius (inquit) qui carmina probrosa in principem factitauerat, maiestatis delatus est. Et libro decimosexto,
E Crispinus nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iussæ mortis nuncio semet interfecit. Quintus Curtius libro sexto author est hu- *sub finem.* ius criminis horrendam fuisse legem olim apud Macedonas: è qua, ut opinor, orirunda lex fuit illa cantatissima Honorij & Arcadij, quæ sub eodem titulo extat in Codice Iustiniani, quam Alexãder libro octauo eiusdem Curtij his uerbis gloriatur se sustulisse & antiquasse. ad conuictos enim coniurationis loquens, Non oportebat (inquit) uos scire quid de uestris parẽtibus

statuissem,quò tristiores periretis,siqua uobis parentũ memoria & cura est: F
sed olim istum morem occidendi cum scelestis insontes propinquos paren-
Animaduertendus locus. tésque,solui. Hoc exemplum Alexandri secuti iidem ipsi Arcadius & Honorius, sanctionem illam promulgarunt quæ est in tract. De pœnis, Cod: cuius initium,Sancimus. Qua lege ego legem Quisquis,abrogatam esse aliquando censui in amplissimo consessu: tametsi religione iudicandi magis adductus id fecerim,quàm persuadendi fiducia,apud eos quidem qui tempora cuiusque legum authoris animaduertere negligunt, quandoquidem interpretes iuris rationem temporum non habuerunt, quorũ hodie responsis stat huius doctrinæ æstimatio & authoritas. Mihi uerò in eo falli interdũ G
uidentur homines alioquin iuris peritissimi, quòd aut uerbis legum uim
Antinomiæ. afferunt,aut Iurisconsultorum responsis: cum locos iuris discrepantes,interpretationibus inter se dissidentibus ad concentum reducere se credunt. Id adeò mihi æstimare in mentem uenit,cum legem secundam tituli De prædiis minorum,quæ lex est Gordiani lib. quinto Codicis,cum lege Iustiniani componerem,quæ est sub titulo, Si maior factus alienationem ratam habuerit. cum enim longè promptius, tum etiam uero propius mihi uidetur, antiquiorem legem posteriore abrogari, quàm scholiis aliis atque aliis dicta dissidentia conari conglutinare. Similis,nisi fallor,est hallucinatio,cum H
legem Alexandri,quæ quarta est in tractatu De furtis,cum lege Græca Iustiniani, quæ tertia est à fine, non dissonam esse contendunt. Quarum tamen discrepantiam ciere contentionem non modicam uidimus in iudicãdo reo uno,qui ad furtum nequicquam famulum probum adhortatus fuerat, patrefamiliâs rei conscio,& cum famulo colludente, ut hortatorem deprehenderet: cum ego consentaneum magis esse ducerem Alexandreæ sanctionis authoritatem posteriore lege antiquatam fuisse,quæ non euentũ attendendum,sed consilium uoluit. Quid legem ultimam, quæ est Constantini, sub titulo,Si pend. appel. mors interuenerit: nónne abrogatam esse, & expeditius I
& longè congruentius est dicere & defendere, quàm nugas comminisci, ac planè ariolari,ne antinomia esse uideatur cum lege Græca comparata,cuius initium est Cum antiquioribus, sub tract. De iure deliberandi? Nostræ uerò opinioni non magnopere reclamare id mihi uidetur,quòd lex altera sub titulo,Qui & aduersus quos in integrum restitutionem postulent,quæ lex est Iustiniani,non modò legi,Si superstite,in tractatu De dolo,quæ longè antiquior est: sed etiam legi eiusdem Iustiniani refragatur,sub titulo, De bonis quæ liberis. Facile enim est obiectum dissoluere,uel Accursio ipso iudice: ne mihi eò confugiẽdum sit,quod in priore editione de Iustiniano Tribonia- K
nóque diximus. Horum autem & similium iudicium penes homines erit in iis controuersiis dirimendis,quarum iudicium æquo & bono magis temperandum est: quibus in ipsis uberior est licentia contra receptas auctoritates nonnihil audendi dum sententiæ rogãtur. Sed tamen ne id piaculare esse uideatur inter eos qui eodem iureiurando adacti sunt, ecquis est eorum qui aureis habent æquas audiendæ ueritati, uel longissimo interuallo postlimi-

Ex titulo, Ad legem Iuliam maiestatis. nium

A nium postulanti, qui negare audeat legum interdum sensum fugisse homines iuris cõsultissimos, etiam ut uerba intellexerint? Hic locum unum exempli causa citabo. Extat lex Antonini sub titulo De usuris, in hæc uerba, Vsuræ per tempora solutæ non proficiunt reo ad dupli compensationem. tunc enim ultra sortis summã usuræ exiguntur, quoties tempore solutionis summa usurarum excedit eam computationem. Ego hunc sensum horum uerborum esse dico: quod de usuris Romani principes sanxerant, ut earum cumulus ultra sortem geminatam exigi nulla actione posset, ita intelligẽdum esse, si modò eo tempore quo creditor experitur, ea summa in quam actionẽ
B suam concipit, duplum sortis excedit. id enim quod ultra duplum sortis excurrit, efficaciter peti non potest: non etiam si eo tempore quo agit ex stipulatu, usuræ antè ab eo perceptæ, cum iis quas sibi deberi contendit, cumulatæ, duplum sortis excedunt. tunc enim summoueri creditor exceptione non potest: ut uerbi gratia: esto semissis usura in stipulatum deducta: ducentesimo illa quidem mense, id est anno sextodecimo & octauo mense sortem æquabit, ut post Hermolaum Barbarum nos copiosè in libro de Asse docuimus. Ita fit, ut tertio & tricesimo anno & quatuor mẽsibus, duplum sorti fœnore accesserit: id est, ut sors centenaria ducenariũ fœnus pepererit. Age fac
C ut creditum iam sit adeò uetustum, ut quadruplicato fœnus creuerit, cum interim debitor non acriter appellatus nihil soluerit usurarum: utrum quadruplum peti poterit? Nego lege agi posse ultra duplũ: Nam eius quod plus debetur, petitio, ui legis perimitur. Sin cum actio instituitur, non ultra duplum sortis debetur: etiam si id quod multis antè annis perceptum est à creditore, uel duplum uel quantumuis excedit: id tamen debitori nihil prodest ad creditorem summouendum legis interpretatione, quæ in futurum ipsa calculum non admittit. Ita fit, ut usuræ non modò duplicato aut triplicato crescere legitimè, sed etiam octuplicato, & eo amplius possint, si creditor de-
D bitorem semper appellauerit, nomináq; exegerit antequam fœnus ultra duplum sortis excurreret: quod in usura centesima demum fit mense nono supra decimumsextum annum. Accursius autem, & qui eum secuti sunt, longè (nisi fallor) absfuerunt ab intelligẽtia huius sensus, quandò & ipsi alioquin usurarum rationem priscam absurdè intellexerant. Nec me fallebat, cum hæc scriberem, non minoris ipsa confidentiæ uisum iri, quàm pridem antinomias adnotasse. sed tanti utrobique fuit conscientiæ indulsisse.

Lex de usuris.

IN cap. In quæstionibus. Coniurationem denique Lucij Catilinæ Iulia mulier detexit: & M. Tullium Cõsulem in iudicium eius instruxit.) Legen-
E dum Fuluia, ex Sallustio. & indicium, non iudicium. Fuit enim Tullius index, id est delator ad senatum, nõ autem iudicium eius rei quæstionémque exercuit. uel potius in indiciũ eius M. Tullius ideo instructus dicitur, quia indicium faciendũ ipse curauit, perfecítque quod curauerat opera eius mulieris, quoniam indicium propriè eius est qui unà peccauerit, ut inquit Donatus in Eunuchum: ídque ex uerbis Ciceronis in Diuinatione satis liquet: Quapropter (inquit) si tibi indicium postulas dari, quòd tecum unà feceris:

Haloã. legit, indicio suo instruxit. Sanè Fuluia coniurationem indicauit Tullio Consuli.

Indicium.

concedo,ſi id lege permittitur.ubi tamen corruptè etiam iudicium legebatur:ſed Aſconius adnotauit:& indicium eius eſſe dicit, qui facinoris cuius ipſe conſcius eſt,latebras indicat impunitate propoſita. Hoc autem in Catilinæ coniuratione contigiſſe, ex Salluſtio conſtat his uerbis, Tarquinius ad ſenatum adductus erat:quem ad Catilinam proficiſcentem, ex itinere retractum aiebant.Is cum diceret ſe indicaturum de coniuratione, ſi fides publica data eſſet:iuſſus à Conſule quæ ſciret edicere,eadem ferè quæ Volturcius de paratis incẽdiis, de cæde bonorum,de itinere hoſtium,ſenatũ edocet.Idẽ alibi,Volturcius primò fingere alia omnia,diſſimulare de cõiuratione.Pòſt, ubi fide publica dicere iuſſus eſt,omnia aperit.Indicare μηνύειν Græcè dicitur. Inde τὰ μήνυτρα non tantùm mercedem indicis, ſed etiam peculiari ſignificatione impunitatem conſcio propoſitam, apud Græcos oratores ſignificãt. F G

Haloan. etiã legit cum negatione.

A D legem Iuliam de adulteriis,circa principium. Marito iure mariti accuſanti illa præſcriptio obiicitur,ſi legem prodidiſſe dicatur ob hoc, & reliqua.)Puto hìc deeſſe negationem: ut ſit,ſi non legem prodidiſſe dicatur. Eſt enim hoc uerbum ſolẽne in exceptionibus.

Formula exceptionum. Ibidem.

Vlpianus De pignoribus,in cap. Si debitor,Dabitur enim poſſidenti hæc exceptio, SI NON CONVENIT, VT EADEM RES MIHI QVOQVE PIGNORI ESSET. Martianus,Tali enim exceptione Prætor creditorem tuebitur, SI NON INTER CREDITOREM ET EVM, AD QVEM VSVSFRVCTVS PERTINET, CONVENERIT VT VSVSFRVCTVS PIGNORI SIT,* H

Martianus. Haloand.

Marcel. in cap.Creditor,Qui potiores in pignore habeãtur,Exceptio enim priori utilis eſt, SI NON MIHI ANTE HYPOTHECAE PIGNORIS'VE NOMINE SIT RES OBLIGATA. Idem, Quòd ſi ille excipiat, SI NON CONVENIT, VT SIBI RES SIT OBLIGATA, hic in modum ſuprà relatum replicabit.Hoc autẽ in loco fortaſſe non negatiua particula, ſed ex-

Extraquã, in exceptionibus. L. prima.

traquam,reſtituenda,hoc modo,Extraquã ſi legem prodidiſſe dicatur. Accommodata eſt enim hæc particula in conceptionibus exceptionũ, ut apud Vlpianum De fluminibus,Labeo ſcribit, non eſſe dandam exceptionem ei, qui interdicto cõuenitur, AVT NISI RIPAE TVENDAE CAVSA ID FACTVM SIT: ſed ita excipiendũ ait, EXTRAQVAM SIQVID ITA I

Lib. 2. de Inuentione.

FACTVM SIT, VT LEGE FIERI LICVIT. Cicero lib.ſecũdo Rhetoricorum,Agit is cuius manus præciſa eſt,iniuriarum: poſtulat is quicum agitur,à Prætore exceptionem, extraquam ſi in reum capitis præiudiciũ fiat. Hic is qui agit,iudicium purum poſtulat: ille quicum agitur,exceptionem ait addi oportere. In his & huiuſcemodi aliis priſcis conceptionibus multa erat ſermonis Latini gratia atque elegãtia:ſed à pauciſſimis hodie animaduerſa, cũ quilibet ſibi Tullianæ dictionis iudiciũ arroget, faſtidio iniquiſſimo,& interdum putidiſſimo. Quod autem ſequitur, Lenocinij quidẽ crimen lege Iulia præſcriptum eſt, cum ſit in eundem maritum pœna ſtatuta, qui de adulterio,& reliqua. Lego,Lenocinij quidem crimini lege Iulia præ- K

Præſcribere. De actionis queſtione. c. 6.

ſcriptum eſt:cum ſit eadem in maritum. Præſcribere pro excipere cum datiuo iungitur. Quintilianus libro ſeptimo, Cum ex præſcriptione lis pendet,

Ex titulo,Ad legem Iuliam de adulteriis.

A de ipsa re quæri non est necesse. Ignominioso patri filius præscribit: de eo solo iudicatio est, an liceat. Marcel. lege tertia De præuaricatoribus, Nam si reus accusatori ideo præscribit, quòd dicat se eodem crimine ab alio accusatum & absolutum. ἂν δὲ ὁ φθάσας τὴν γραφὴν περιγράφῃ, τῷ πρότερον ἀποφυγεῖν αὐτὸν ὑπ' ἄλλου κατηγορηθέντα. *Macer Haloan.*

IN cap. inter liberas, sub eodẽ titulo, legẽdum sic cẽseo eo loco ubi areola relicta est, Lex Iulia stuprũ & adulterium promiscuè καὶ συμμιγῶς appellat. & paulo pòst, Stuprum uerò in uirginẽ uiduámue committitur, quod Græci διαφθορὰν appellant. Sallustius, Erat ei cum Fuluia muliere nobili stupri ue- *Haloan. promiscuè & non ταχθητικῶς, exponitque, abusiuè aliquantum.*
B tus consuetudo. Cicero in Antoniana secunda, Frequẽtissimo senatu Calẽd. Ianuariis, sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolobella odii causam ausus es dicere, quòd ab eo sorori & uxori tuæ stuprum oblatum esse comperisses. Idem in uer. act. ulti. Noctu stupri causa lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem nuptam uni, propositam omnibus. In his exemplis Ciceronis, stuprum pro adulterio ponitur: quod parũ Papinianus animaduertisse uidetur. Tranquillus, Ne prouincialibus quidem matrimoniis abstinuisse, uel hoc distichò apparet, Vrbani, seruate uxores, mœchum caluum adducimus. Auro in Gallia stuprum emisti: hîc sumpsisti mutuum. Plautus in Am- *Haloan. φθορὰν appellat. i. corruptionem, ut ipse exponit.* *Stuprum.* *In Iulio, c. 51.* *Act 3, Sce. 2.*
C phitr. Ita me probri, stupri, dedecoris à uiro argutam meo? Idem Tranquillus stuprare pro adulterare dixit in Nerone. Latinè etiam probrum appellatur. Cicero in eadem Philip. Probri insimulasti pudicissimam fœminam. Liuius, Matronæ probri accusatæ. Vtitur & Tranquillus in Cæs. Græci adulterium μοιχείαν, διαφθορὰν, φθορὰν, αἰσχύνην dicunt: quod ultimũ Latinè probrum esse uidetur. Plautus ad uerbum dedecus dixit. De uirgine eo amplius dicũt διακορεῖν. Non magnopere autem de huiuscemodi uerbis Græcis restituendis laborandum est, duntaxat cum sine iis sensus legum responsorúmue planus est. siue enim hic διαφθορὰν legamus, siue φθορὰν, non magnopere refert. *Cap. 35. Probrum.* *Decad. 3. lib. 5.* *Cap. 43.* *Paulo antè.*
D Legi enim in fragmentis Pandectarum Græcarum φθορεῖς pro corruptoribus uirginũ: qui & uitiatores dicti sunt: & φθορὰ Græcis etiam pro stupro in usu est, & ὕβρις. Cicero flagitium appellat.

IN cap. Si uxor, Planè siue iusta uxor fuerit, siue iniusta, accusationẽ instituere uir potest. Nam & Sextus Cæcilius ait, Hæc lex ad omnia matrimonia pertinet: & illud Homericũ affert) Accursius uelut Mercuriali numine instinctus, uxorẽ iustã iniustãq; tripliciter enarrauit, & in omnibus astipulatorẽ habet Bartolũ: me uerò in nulla assensorẽ. nam iusta mulier sic ut filius iustus dicitur, de quo uocabulo satis multa in priore editione diximus. Vt ergo
E iustus est filius, qui omneis numeros iuris familiaris filialisq; obtinet: ita iusta uxor omni iure cõiugii prędita erat. πάντας ἀριθμοὺς τῆς συνοικήσεως περιλαβοῦσα καὶ κατὰ νόμον. Aliã autẽ olim fuisse matrẽfamiliâs, & aliã matronã uxoremq;, alibi planũ fecimus. Hodie iustæ uxoris appellatio aut nulla est, aut eius est uxoris que iustis spõsalibus & palàm in uiri manũ coiit, nõ occulto cõsensu. Locus autem Homeri hîc citatus ab Vlpiano, Iliados libro nono ita legitur, *Iusta uxor.*

ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων

Ἀτρεΐδαι; ἐπεὶ ὅστις ἀγαθὸς, καὶ ἐχέφρων F
τὴν αὐτοῦ φιλέει καὶ κήδεται, ὡς καὶ ἐγὼ τὴν
ἐκ θυμοῦ φίλεον δουρικτητήν περ ἐοῦσαν.
Ecquid amare suas solis fas censet Atridis?
Quidni igitur prudens uxorem diligat imo
Pectore quisquis erit? siquidem Briseida partam
Marte meo dudum, dilexi haud secius ipse.

Verba sunt Achillis ad legatos ab Agamemnone & Græcis ad eum missos, Quanam igitur (inquit) de causa Agamemnon Græcorum populos congregandos curauit, ad Troiámque transportandos? Nunquid aliam ob causam, G quàm propter Helenā illam formosam? An tandem Atridæ soli hominum uxores suas amant? Briseis autem erat nobilis fœmina, quam honoris causa ex captiuarum numero delegerat permittentibus Græcis, aut eximiam aliâs acceperat, eámq; uxoris iustæ loco habere instituerat. Iniustā ergo uxorem Vlpianus uel non iustam, pallacam uxoris numero locóq; habitā intellexit.

Vulgaris uxor. QVOD autem sequitur, Sed & in ea uxore potest maritus adulterium uindicare, quæ uulgaris fuerit: quáuis si uidua esset, impune in eam stuprum committeretur.) Accursius uulgarem pro peruulgata & prostituta passim perperam intellexit, & in antinomia dissoluenda, desultoria grauitate & cōstantia utitur more suo. Ego uulgarem plebeiam intelligo, quæ matrisfamiliâs nomen obtinet. Lex autem, Quæ adulterium, quæ lex est Cōstantini, de H ea fœmina sanxit, quæ cum fœditate ministerij, matrisfamiliâs nomen retinere non potest. Huic sensui astipulantur Tranquilli hæc uerba in Tyberio, *Cap. 35.* Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui maiorum more de communi sententia coërcerent, auctor fuit. Et inferius, Fœminæ (inquit) famosæ, ut ad euitādas legum pœnas, iure ac dignitate matronali exoluerentur, lenocinium profiteri cœperant: & ex iuuentute utriusq; ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scenæ arenæque edenda senatusconsf. tenerentur, famosam iudicij notam sponte subibāt. I eos, eásque omneis, ne refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio affecit. Ex cuius uerbis intelligimus mulieres quantumuis prostitutæ pudicitiæ, lege tamen teneri, si nondum ignominia notatæ nomen amiserant matronarum matrúmquefamiliâs.

IN eodem tractatu Ad legē Iul. de adul. cap. Si maritus, Legis Iuliæ de adulteriis cap. septimo ita cauetur, NE QVIS INTER REOS REFERAT EVM, QVI TVNC SINE DETRACTIONE REIP. ABERIT. Et paulò inferius. Necessario dicitur SINE DETRACTIONE.) Legendum, qui K tunc sine detrectatione reip. causa aberit: etiam si omnia refragentur exem-*Detrectare.* plaria. Est autem detrectare, uitare, fugitare, auersari, restitare. Tacitus libro uicesimo, Nec Sequani detrectauere certamē. Fortuna melioribus affuit, fusi *Cap. 1.* Lingones. ἐφυγομάχουν. Quintilianus in secundo, Rhetorice officia sua non *L. quarta.* detrectet, nec occupari gaudeat pertinentem ad se laborem, quæ dum operæ *Arrius Menander Ha. lean.* cedit, iam penè possessione depulsa est. *Atria. infrà De re militari, Grauius

A autem delictum est detrectare munus militiæ, quàm appetere. ἐφ᾽ ᾧ αἰκίσασθαι τὴν τῆς στρατείας λειτουργίαν. Sine detrectatione igitur is abesse dicitur, qui occasionē nō quæsierit causæ dictionis euitādæ. ὁ μὴ ἐθελοκακῶν δικαδίκας ἕνεκα, uel διαδίκας χάριν.

QVOD autem sequitur, Quòd si quis præsens sit, uice tamen absentis habeatur, ut puta qui in uigilibus uel urbanis castris militat.) de castris prætorianis intelligendum, in quibus prætoriani milites statiua sua habebant, & semper principibus præsto erant. ii à cohorte prætoria originem habuerunt: de qua nos alibi diximus. Tranquillus in Galba, Germanorum cohortem à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam dissoluit, ac sine commo- *Vrbana castra. Prætoriani.* *Cap.16.*
B do remisit in patriam. Hæc & castra prætoria appellantur à Capitolino.

IN lege, Quod ait lex, CVM IN FILIA ADVLTERVM DEPREHENDERIT, NON OCCISVM VIDETVR.) Vidi librum antiquum, in quo ociosum scriptum fuerat, sed litura confossum, & pro eo uerbo occisum ascriptum, errore lectoris, atque ignorantia. Non est ociosum (inquit Vlpianus) id est, ut Græci dicunt, οὐκ ἀργὸν ὅδε, quod ait, Cum in filia adulterum deprehenderit. id est, non de nihilo adiecta sunt hæc uerba, non ab re, nō temerè, οὐκ εἰκῇ, οὐδὲ τυχόντως. habent enim certam significationem, & animaduertendam. non enim aliter interficere patri conceditur adulterum, nisi in ipsa tur-
C pitudine deprehensum. Labeo quoq; (inquit) ita probat, & Pomponius scribit, in ipsis rebus Veneris deprehēsum occidi. Et hoc est quod Solon & Draco dicunt*. Existimo hæc uerba Græca in area quæ sequitur, scribēda: κατ᾽ ἔργον ἐν ἄρθροις ἔχοντα. Iamprimum deprehensi dicuntur, qui effugere nequeunt uel uitare cum maximè cupiāt, aut è re incommodè nata se explicare & subducere. Quintilianus in duodecimo, Itaque reperias quosdam in disputando mirè callidos: cum uerò ab illa cauillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo grauiore actu, quàm parua quædā animalia, quæ in angustiis mobilia, in campo deprehenduntur. ἀπορουῦνται, uel εἰς ἀμηχανίαν καταπίπτουσι. hoc est *Haloan. dicunt ἐν ἔργῳ.* *Deprehēsus.* *Cap.2.*
D nullum in se aut in alio præsidium reperiunt: omni consilio, omniq; ope defecta sunt. Idem lib. decimo, Scribendū quoties licebit: si id non dabitur, cogitandum. ab utroque exclusi debent tamen uincere, ut neque deprehensus orator, neque litigator destitutus esse uideatur. Deprehēsum dicit oratorem τὸν ὑπ᾽ ἀμηχανίας ἀπορουῦντα, καὶ ἀπροφασίστως ἐξειλημμένον: qui eò usque ad infantiam redactus est, ut iam nihil causificari possit, quo minus causa cadat. Sic Curtius de Alexandro in angustiis hærente, Tunc hæsitabat deprehensa felicitas, nec aliud remediū erat, quàm reuerti qua uenerat. οἴχετο πάντα τὰ ὑπηργμένα καὶ ἀλόγιστα. Deprehēsus adulter est, ὁ ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ ἁλωμένος, qui eò redactus est, ut nec fu- *Cap. ult. sub finem.* *Lib.5.*
E gere nec inficiari possit. At is demū eiusmodi est, qui in re ipsa uenerea correptus est aut inuentus, quem Græci ἁλόντα ἐπὶ τοῖς ἀφροδισίοις dicunt: id est in Venere deprehensum, aut in re uenerea. Quare Accursius, & qui eius auctoritate adducti sunt, in horum uerborum intelligentia falsi, alios etiam fefellerunt. id quod ex uerbis legis ostendam, quæ apud Lucianum in Eunucho legimus, Atqui (inquit) iudices, iste læuibus malis & uoce fœminea cateráque Eunuchi similis, si uestibus suis exuatur, magnopere uobis uirilis appa-

rebit, nisi ii mentiuntur, qui eum aiunt deprehensum in adulterio, ut inquit F
legum tabula, pudenda in pudendis habentem. quod Lucianus dixit, ὡς ὁ ἄξων φησίν, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντα. Leges autem Solonis ἄξονας & κύρβεις appellatas, nemo ignorat qui Plutarchum in Solone legerit, & Græcos oratores. Quòd autem τὰ ἀφροδίσια, id est res uenerea, non significet antecedentia concubitum, colloquia, basia, contrectationes lasciuas, & locum constitutum, ut Accursius ex Cicerone censuit, uerba Aristotelis ostendunt, qui libro septimo de Animalibus, de pueris loquens, qui hircire dicuntur circa pubertaté, & de puellis, quum menses habere incipiunt, ita inquit, Tum enim maxima custodia
indigent, cum præcipuè incitentur ad experientiam rerum ueneris. μάλιστα δ' G
ὁρμῶσι πρὸς τὴν τῶν ἀφροδισίων χρῆσιν. Idem, Quæ autem immodicę sunt in usu terum uenerearũ: ex si sæpius pepeterint, postea sedantut facilius, & castigantur. Cicero in Topicis, Ante rem enim quæruntut, quæ talia sunt: apparatus, colloquia, locus, constitutum conuiuium: cum re autem, pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbræ, & si quid eiusmodi: at post rem rubor, pallor, titubatio: & siqua alia signa conturbationis & conscientiæ, cęteráque quæ suspicionem facti possunt mouere. Ex his uerbis apparet aliud esse rem uenerеam, & aliud antecedentia cõsequentiáq; ueneris. Adde
quod Vlpianus hîc dixit ita demum hãc potestatem patri cõpetere, si in ipsa H
turpitudine filiam deprehendat. & in lege, Capite quinto, dixit in uxore sua deprehensum. Turpitudo enim est quod tabula legum obscœna in obscœnis habere dixit.

Haloan. habet cũ uxore.

IN cap. Si postulauerit. Si postulauerit accusator ut quęstio habeatur de seruo adulterij accusato: siue adesse uoluerit, siue interesse noluerit, iubent iudices eum seruũ æstimari.) Accursius sic legit, & ablatiuum absolutũ esse censet. ego accusati legendum esse puto: hoc est serui qui adulterij perpetrati tempore in familia rei fuit, & postea in alicuius alîus dominium transiit:
cui precij æstimatio dari iubetur. & deesse una dictio uidetur, ut sit ita locus I
restituẽdus, Siue adesse dominus uoluerit. Moris autem fuit apud antiquos, ut qui seruum ad testimonium ferẽdum posceret, is precij serui fideiussores daret in causa tum ciuili, tum capitali: idq; lege Atheniensium, ut ex Demosthene liquet in oratione quæ inscribitur παραγραφὴ πρὸς Πανταίνετον, appellatúrque πρόκλησις: quæ est παραίτησις τῶν θεραπόντων εἰς βάσανον ὅτι δικάζοιντο, πρὸς μαρτυρίαν τοῦ πράγματος. Qui autem seruum ad quæstionem exposcebat, non aliàs æstimationem dabat, quàm si causa caderet. Quare fideiussor intercedebat inter actorem & reum. quanquam id Demosthenes postulationem aduer-
satij depellendo ait iniquum esse. ἀναγινώσκει μοι πρόκλησιν μακράν, ἀξιῶν ὅν φησιν οἰκέ- K
την ταῦτα συνειδέναι, βασανίζειν.

Sic legit Haloan. siue ipse uoluit interesse, siue noluit.

QVOD autem infrà dicitur in eodem capite, Interrogandíque facultas datur patronis: id ex more prisco est: quod Bartolus perperam intellexit. & accusatores enim & patroni & suos & aduersarij testes palàm interrogabant: id quod tum ex Ciceronis orationibus multis in locis, tum ex Quintiliano facile est intelligere: qui libro quinto sic ait, Reliquæ interrogandi

Mos priscus in testibus interrogandis. Cap. 7.

 sunt

A sunt partes: qua in re primum est, nosse testem. nam timidus terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari potest: prudens uerò & constans, uel tanquam inimicus & peruicax dimittendus statim: uel non interrogatione, sed breui interlocutione patroni refutandus est: aut aliquo, si con tinget, urbanè dicto refrigerādus. Idem paulò pòst, Patronus quoque altius, & unde nihil suspecti sit, repetita percunctatione, priora sequentibus applicando, eò sæpe perducit homines, ut ab inuitis quod prosit extorqueat. Idem de interrogatione accusatoris, At si nescierit actor quid proposiri testis attulerit: paulatim & (ut dicitur) pedetentim interrogando experietur animum *Paulò antè.*
B eius: & ad id responsum quod eliciēdum erit, per gradus ducet. Cicero pro Flacco, Vbi est igitur illa laus oratoris, quæ uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat: bene testem interrogauit, callidè accessit, reprehendit, quò uoluit adduxit, cōuicit, & elinguem reddidit. Ex hoc more emanauit id quod dicitur in lege, Si quādo, Cod. De testibus. quo in loco Accursius tanquam in luto addubitationis hæsit.

IN cap. Si adulterium. Imperatores Marcus & Antoninus, & Commodus filius.) Accursius ignorātia historię nulli hodie nō cognitæ, hoc in loco pueriliter addubitauit. Quare adnotādum duximus Marcum Antoninum, qui
C ab instituto uitæ Philosophus dictus est, successisse Antonino Pio Augusto. Hadrianus enim princeps Ro. cum idoneū sibi imperij successorē quæreret, ea lege Antoninum, qui postea Pius dictus est, adoptauit, ut ipse Antoninus Marcū Annium amitæ suæ filiū adoptaret: qui Marcus adoptionis iure Aurelius uocari cœpit. hic Faustinam duxit uxorem, quæ ab impudicitia infamiam contraxit: ex qua Commodum filium suscepit, ut aliqui opinati sunt, adulterio quæsitū. Verùm M. Philosophus eius patet uir optimus, post mortem Antonini Pij, qui hoc ipso in loco diuus Pius dicitur, ad imperiū iubēte senatu assumptus est: id quod ipse minimè affectauerat: augustúsque fa-
D ctus, nouo exemplo fratrem suū consortem imperij sibi esse uoluit & iussit: Luciúmq; Verum Commodū eum appellandū censuit, Cæsarémq; dixit & Augustum. túmque primùm Ro. imperium duos Augustos pari potestate cœpit habere. Ipse etiam Marcus Antoninū se uocare cœpit, quasi diui Pij filium: fratrémque suum Commodū præter nomina supradicta Seuerum etiam nominandum cēsuit, & Antoninū: uidelicet eum intelligi filium suū uolens: qui tamen longè alienus ab eo moribus & uitæ instituto postea fuit. Hi cum uelut gemini aliquādiu imperassent, Lucio Vero Commodo morte sublato Marcus Philosophus solus in imperio fuit: filiumq; Commodum *Duo Augusti primùm facti.*
E imperij successorem reliquit, cùm omni uitæ fœditate, tum uerò gladiatura & crudelitate infamem & probrosum. Gemini igitur Augusti sæpe in libris huius studij, diui fratres, interdum Seuerus & Antoninus, interdū Marcus & Antoninus appellātur: ut hoc in loco, in quo ipso Commodus pro filio Marci intelligitur: alibi pro Lucio Seuero. Diui autē dicuntur, quia inter diuos relati sunt: qui honos apotheosis appellabatur: quæ quo ritu fieret, Herodianus libro quarto historiæ suæ retulit, quam exorsus est à Commodo. *Diui fratres.*

In concione Haloan. *Conuentus.* *In Iugurth.*

IN tractatu De ui publica, cap. Qui cœtu conuerso, turba, seditione in- F
cendium fecerit.) Tametsi Accursius sic legat, tamen legendum censeo, Qui cœtu, cócursu, turba. Sic in cap. Qui dolo malo. Item qui cum telo dolo malo in conrinenti fuerit. lego in conuentu: ut Accursius ipse suspicatus est. Est autem cóuentus concilium, ubi consilium à multis agitatur. Sallustius, Primo conuentu: quem ab regibus factum suprà memorauimus. Cicero conuentũ maximum de conuiuio dixit in Verrem. Alibi pro negociatorũ multitudine, qui negociandi causa aliquò conueniunt, tanquam in conciliabulum, non ut illic sint incolæ: ut hodie Lugduni fit, nundinandi gratia.

Cap. 1. & cap. 3. *Conuentus.* *Resortiri.*

Apud Plinium libro tertio, cóuenrus legimus pro iis quos dies magnos no- G
stri uocant: & uerbũ conuenire eodem pertinens: Carthaginem, inquit, conueniunt populi lx. id est iura Carthagine petunt. quod nunc resortiri dicimus uernaculo uocabulo non temerè prolato: est enim à cósuetudine Græcorum, qui λαγχάνειν δίκας dicunt: & Romani sortes iudiciorum dicebant, ut Virgilius in sexto, & Iuuenalis in Saty. decimatertia, ubi urnæ Prætoriæ meminit. Illud uerò ridiculum esse dicerem, quòd Accursius in cap. Lege Iulia, Oratorum nomine doctores artium intelligi uoluit, qui à Græcis Rhetorici uocantur: nisi hæc ignorantia animaduersione seria potius atque adnotatione, quàm risu digna esset: uidelicet ut qui comitem aut assectam præcepto- H
ris pulsasse dicetur, is de ui publica continuò teneatur. Sunt igitur oratores hoc in loco iidem qui legati: ut apud Virgilium in xj.

Oratores.

Iámque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, pacémque rogantes.

Deca. 4. li. 7.

Liuius, Theij oratores cum infulis & uelamentis ad Romanos misérũt. quo uocabulo eos legatos propriè significari censeo, qui deprecabundi ueniunt: tametsi πρέσβεις apud Græcos, unde hoc Latinum per imitationem ductũ mihi uidetur, legati dicantur omnis generis, etiam legati in exercitu.

Cóueniretur Haloã. sed legendũ est circũueniretur, ut patet ibidẽ cap. 3. *Indiciũ profiteri.* *Indicium sibi postulare.* *Verr. 2.*

AD legem Corneliam de sicariis, cap. pri. Quíue cum magistratus esset, I
publicóue iudicio præesset, operam dedisset, quò quis falsum iudicium profiteretur, ut quis innocens conueniretur.) Sic Accursius legit, & omnia habent exemplaria quæ uidere mihi contigit. Sed nihilo secius legendum omnino censeo indicium, non iudicium, & circunueniretur. Nam præterquã quòd absurdũ est profiteri iudicium à Iuriscósulto esse dictum, pro eo quod est sententiam proferre, ut Accursius intellexit: tum uerò sequẽtia uerba nõ cohærent, ut quis innocens cóueniretur. Est autem profiteri indicium, ultro sese consortésque criminis deferre, id quod Cicero indicium sibi postulare dixit in Diuinatione, ut nos superius ostendimus. Sic idem Cicero operam K
profiteri & potentiã dixit in Verrem, Qui sequestres aut interpretes corrũpendi iudicij solent esse: quíque ad hanc rem, potentiã suam aut impudentiam professi sunt. id est, ultro obtulerunt, ἐπηγγείλαντο. Vt autem circunueniretur legendum censeam, auctoritate Ciceronis adducor, prærerquam etiam quòd conueniretur hoc loco non congruit. Is igitur in oratione pro Cluentio, Hanc ipsam legem (inquit) ne quis iudicio publico circunueniretur, C.

Ex titulo, Ad legem Corneliam de sicariis.

Gracchus

A Gracchus tulit.Idem, Mulier Roma proficiſcitur cum magno comitatu & pecunia: quò facilius circunuenire iudicio capitis, atque opprimere filium poſſet.& ſic identidem.Hæc autem lex Cornelia dicitur, quia à Lucio Sylla Cornelio lata eſt,prius tamen Sempronia dicta à Caio Graccho, qui primus eam tulit,ut auctor eſt idem Cicero.Et rurſus in Bruto,Iſocratem primò artem dicẽdi eſſe negauiſſe: ſcribere autem ſolitum orationes, quibus in iudiciis uterentur.ſed cum ex eo(quia quaſi committeret cõtra legem, quò quis iudicio circũueniretur) ſæpe ipſe in iudicium uocaretur: orationes aliis deſtitiſſe ſcribere. Quibus uerbis intelligimus eandem legem Athenis fuiſſe *Circunuenire iudicio.*

B ante leges Semproniam & Corneliam.Eſt autem circunuenire, inuidia conflata & factione opprimere. Cicero in Verr.Quid te à Centuripina ciuitate, cæteriſque ciuitatibus Siciliæ circunueniri atque opprimi dicis? tua te Meſſana circunuenit.hoc eſt enim quod Græci κατασκευάζειν dicũt:ut Demoſthenes πρὸς Λεωχάρην, καὶ μὴ προσδεῖν πάντας ἀνθρώπους καὶ αὐτοὺς κατασκευασθέντας ὑπὸ παρατάξεως ἀδίκου.& itidem πρὸς Εὐβουλίδην. *Circunuenire Verr. 6.*

IN eodem cap.Quíue magiſtratus iudéxue quæſtionis * ſub capitalem causãm pecuniã acceperit, ut publica lege reus fieret.) His uerbis Prætor urbanus ſignificatur, non is cui iuriſdictio ſorte obtigerat, ſed alter: ut ex ora- *ob

C tione Ciceronis pro Muræna intelligimus:qui ita præerat iudiciis publicis, ut præſides apud nos unus aut alter in curia centenaria claſſi præſident capitali,quam criminalem tholum uocant,tornellam lingua uernacula appellãtes.Is etiam quæſitor dicebatur,ut auctor eſt Aſconius in Præturam urbanã. Quæſtio enim ſtatus & conſtitutio cauſæ dicitur. Fabius libro tertio, Quæſtio enim in iudiciali materia dupliciter accipiẽda eſt.altero modo,quo dicimus multas quæſtiones habere controuerſiam:quo etiam minores omnes complectimur. altero,quo ſignificamus ſummam illam,in qua cauſa uertitur:ex qua naſcitur ſtatus,an factum ſit:an rectè factum ſit.Propterea factum *Iudex quæſtionis in theolo capitali. Quæſtio. Cap. 13.*

D eſt,ut quæſtio pro publico iudicio accipiatur: & Quæſitor is dicatur, qui quæſtionem habet,hoc eſt qui inquirendum curat de crimine,de eóque iudicium exercendum. Hic quæſitor ſedebat pro tribunali, iudices autem in ſubſelliis: omniáque ferme in poteſtate habebat.Cicero in Bruto,Itaque intelligens dicendi exiſtimator,uidet oſcitantem iudicem,loquentem cum altero,nonnunquam etiam circulantem,mittentem ad horas,Quęſitorem ut dimittat rogantem:intelligit oratorem in eã cauſa non adeſſe,qui poſſit animis iudicum orationem admouere,tanquam fidibus manum.Quæſitorem uocat Prætorem, in cuius erat poteſtate ſoluere concilium cum libuerat, & *Quæſitor.*

E dare ueniam abeundi coactis iudicibus: quod interdum iudices tædio affecti poſtulabant,horam non expectantes. Idem pro Muræna, Cogendi iudices inuiti,retinendi contra uoluntatem. Et Philippica quinta, Quæro igitur ſi Lyſiades citatus iudex nõ reſponderit, excuſetúrque Areopagites eſſe, nec debere eodem tempore Romæ & Athenis res iudicare: accipiétne excuſationem is,qui quæſtioni præerit? ὁ ἐπιστάτων τῷ δικαστῇ.Idem in Vatiniũ.Quęro ex te Vatini,num quis in hac ciuitate poſt Vrbem conditam Tribunoſ-

plebis appellarit, ne causam diceret? num quis reus in tribunal sui Quæsito- F
ris ascenderit, eúmque ui deturbarit, subsellia dissiparit, urnas deleuerit? Ad
Virgilij locus, Aeneid. lib. 6. hanc autem similitudinem (inquit Asconius) Virgilius Minoem iudicem apud inferos, tanquam Prætor sit rerum capitalium, Quęsitorem appellat. dat ei sortitionem, ubi urnam nominat: dat ei electionem iudicum, cum dicit, Conciliúmque uocat. dat cognitionem facinorum, cum dicit, Vitásque & crimina discit. Verba Virgilij hæc sunt,

Nec uerò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.
Quæsitor Minos urnam mouet. ille silentum
Conciliúmque uocat, uitásque & crimina discit. G

Quæstor. Oratione. 4. Per syncopen etiam quæstor dicitur. Cicero in Catilinam, Iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæstori gratulationem, indici præmiũ decreuit: quid de tota re & causa iudicarit. Quibus uerbis quæstorem coniu-
Quærere & Inquirere. rationis sese uocat ob decretam sibi Consuli à Senatu quæstionem. Quærere enim, & quæstionem habere, quod & inquirere dicitur, id est quod infor-
Res quæsita. mare uulgò à nostris appellatur. Vnde rem quæsitam dicebant, cum ad uindictam criminis aliquid statuebatur de reis, aut ut ad tormenta seruorũ iretur pro crimine comperiendo. ut ipse pro Cluentio, Quid? Romæ quæsitum de istis hominibus non erat? itáne tandem mulier iam non morbo, sed scelere furiosa, cum quæstionem habuisset Romæ, cum de honestissimorum H
uirorum sententia constitutũ esset, satis quęsitum uideri: eadem de re triennio pòst in filij caput quęstionẽ habere conata est? id est non repetendos esse
Epistola 11. seruos ad quęstionem. Plinius ad Arrianum libro secundo, Respondit Fronto Catius, deprecatúsque est, ne quid ultra repetũdarum legem quęreretur: omniáque actionis suæ uela uir mouendarum lachrymarum peritissimus, quodam uelut uento miserationis impleuit. Magna contẽtio, magni utrinque clamores: aliis cognitionem Senatus lege conclusam, aliis liberam solutámque dicentibus: quantúmque admisisset reus, tantum esse uindicãdum. I
Quęrere hoc in loco pro iudiciũ exercere, Plinius accepit: & quod dicit conclusam Senatus cognitionem, hunc habet intellectum, astrictam uno iudicio repetundarum: quia ab initio Senatusconsl. factum fuerat in eam sententiam, ut de Prisco reo lege repetundarum quęstio haberetur, cum tamẽ Priscus immanitate criminum maiorem pœnam meritus esset. Nõ licebat autem hominem delatum pluribus legibus reum fieri apud Prętorem & iudi-
Lib 3. ca. 12. ces: sed Senatus legibus erat solutus, ut auctor est Quintilianus. Paulus suprà De accusationibus, Senatus censuit ne quis ob idem crimen pluribus legi-
Ferre quæstionem. bus reus fieret. ὥσθ᾽ ἐπ᾽ αὐτῷ παρανομήματι πολλαχῶς κρίνεσθαι. Ferre quæstionem, est K
uindicandum facinus iudicibus præbere & mãdare: uel potius ad Senatum referre, ut de uindicando scelere extra ordinem Senatusconsul. fiat, & in iudicium res deducatur. Cicero pro Milone, Non fuit ea causa iudices, nõ fuit, cur sibi censeret Pompeius quæstionem ferendam. Idem, De hoc igitur la-
Quæstio constituta. tum est ut quæreretur. id est ut iudicium exerceretur, ὡς κρίσιν τὸ ἀδίκημα καταστῆσαι. Constituere quæstionem, est decernere ut uindicetur. Idem in eadem,

Ex titulo, Ad legem Corneliam de sicatiis. Hanc

A Hanc uerò quæstionem, etsi non est iniqua, nunquam tamen Senatus constituendam putauit. erant enim leges, erãt quæstiones, uel de cæde, uel de ui. nec tantum mœrorem Senatui mors P. Clodij afferebat, ut noua quæstio cõstitueretur. Sic Demosthenes pro Ctesiphonte, οἱ νόμοι περὶ πάντων καὶ τιμωρίαι καὶ ἀγῶνες καὶ κρίσεις, μικρὰ μὲν καὶ μεγάλα ἔχουσαι τὰ ἐπιτίμια. Senatus (inquit Cicero) censuerat ut de cæde Clodij ordinario iudicio quæreretur, non ut extra ordinem questio decerneretur. Tum autem quodlibet publicum iudicium certam & peculiarem formulã habebat iudicij & quæstionis. qui mos sublatus est, ut auctor est idem Paulus in capite, Ordo, suprà De publicis iudi-
B ciis. Olim etiam duæ tantùm tabulæ dabantur à Prætore Iudicibus, in quibus sententiam suam scriberent: aut enim reum planè absoluere, aut planè damnare oportebat. Propterea Tranquillus in Augusto ita inquit, Cum de falso testamento ageretur, omnésque * Senatores lege Cornelia tenerentur: non tantùm duas tabulas damnatoriam & absolutoriam simul cognoscentibus dedit, sed tertiam quoque, qua ignosceretur iis quos fraude ad signandum, aut errore inductos constitisset. Sic Græci, τήν τε σώζουσαν ψῆφον καὶ τὴν ἀναιροῦσαν ἐλάμβανον. Neque uerò eadem lege omnes ordines tenebantur: ut Tranquillus hoc loco significat, & ex Cicerone planum fit in oratione pro Cluen-
C tio. Nam lege Cornelia de Sicariis Senatores tantùm tenebantur, duntaxat quod ad caput illud pertinet, quod superius enarrauimus: Si quis coisset quò quis innocens iudicio circunueniretur. Verba Ciceronis hæc sunt, Neque me illa oratio commoueret, quòd ait Accius indignum esse facinus, si Senator iudicio quẽquam circunuenerit, legibus eum teneri: si eques Romanus idem fecerit, non teneri. & reliqua quæ ille latè prosequitur in eandem sententiam: ut illud, Atque ut omittam (inquit) leges alias omnes quibus nos tenemur, cæteri autem sunt ordines liberati: hanc ipsam legem, ne quis iudicio circunueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe, non in plebem
D tulit. Iudicia autem publica & reorum accusationes institutæ fuerant olim iuuenibus ad eloquentiæ studium exercendis, & ad animorum egregiã contentionem: ut quemadmodum generosi canes naturæ instinctu uisas feras statim adoriuntur, sic etiam iuuenes nobiles Romæ in ciues improbos impetum egregium conciperent, populóque Romano specimen hac ratione ingeniorum suorum præberent. Auctor Plutarchus in Lucullo. Quæstionẽ habere à Græcis ἐξετάζειν τὸ πρᾶγμα dicitur: quod ad uerbum rem quærere Cicero dixit in Verrem actione tertia, Nõ dubitabat (inquit) Minutius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem il-
E lam quæsiturus non esset: cùm repentè iubetur dicere. Idem pro Cecinna, Quum ego uehementius contenderem ciuitatem adimi non potuisse, Decemuiri prima actione non iudicauerunt: postea re quæsita & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerũt. In utroque loco rem quærere Cicero pro cognoscere dixit, & expendere cõtrouersiam. Decernere questionem, est statuere ut quæratur de crimine, ut in reos animaduertatur. Postulare quæstionem eius est, qui iniuriam sibi factam queritur, aut alteri, quam

Duæ tabulæ iudicibus dabantur.

Cap. 33.

** signatores*

Pro Cluent.

Cur olim & quomodo iudicia publica exercerentur.

Rem quærere.

Verr. 4.

Decernere quæstionem.

Postulare quæstionem.

uindicare ad eum pertineat. Cicero pro Milone, Num quę rogatio lata? num F
quæ noua quæstio decreta est? Idem, Decernebat Senatus, ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Liuius libro secundo ab Vrbe, Senatus tumultuosè uocatus, tumultuosius consulitur: quæstionem postulantibus iis qui pulsati fuerant: decernente ferocissimo quoque non sententiis magis, quàm clamore & strepitu. tandem cum iræ resedissent, ordine cō-
Quæstio pro tormentis. suli cœpit. Sed quoniam in exercendis quæstionibus criminum, serui sæpe tormentis subiiciebantur, qui testes & arbitri rerum domi perpetratarum erant, ideo quæstio pro tormentis usurpatur: unde tractatus De quæstioni-
Bel. Gal. lib. 6. de Gallorũ moribus. bus. Cæsar, De morte patrisfamiliâs, si res in suspicionem uenit, de uxore ser- G
uilem in modum quæstionem habēt. ἀνδραποδωδῶς τὴν γυναῖκα βασανίζουσι. Hodie à Iurispetitis hoc uerbum aliter usurpatur, sicut & alia permulta, quorũ loquendi consuetudo elegantiam prisci sermonis licentia aliquando castiganda fœdauit atque corrupit. cuius indignitatis reputatio nos interdũ longius prouehit, quàm suscepti operis ratio exposcere uideatur. tametsi quid
Quintil. lib. 5. in fine. magis ad rem pertinet, quàm Iurisconsultorum uerba interpretari, quibus
Iudex quæstionis. uerborum proprietatis cognitionem antiqui tribuerunt? Iudex quæstionis igitur à Iurisconsulto dictus est Prætor, qui quæstionibus præerat, id est pu-
Verr. 3. ad finem. blicis iudiciis, iudicúmq; decurias cogebat. Cicero in Prætura urbana, Eius- H
modi sortitionem iudicum homo amentissimus fore putauit per sodalem suum Quintum Curtium iudicem quæstionis. quem locũ explanans Asconius ita inquit, Facilè autem pro ueris iudicibus improbi supponi poterant uolente iudice quæstionis. Et pro Cluentio idem Cicero, Condemnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præfuerat. Adde etiam illud si placet, tum condẽnatus est, cum esset iudex quæstionis. Iuuenalis hunc iudicem, Prætorem appellat his uerbis in decimatertia Satyra, Improba quãuis Gratia fallacis Prę-
Aeneid. 6. toris uicerit urnam. Virgilius Quęsitorem, Quæsitor Minos urnam mouet. Cicero pro Rabirio, Iudex sedebat: Prætor quærebat. I

IN eodem cap. Sed & si claua percusserit.) In quibusdam exemplaribus legimus claui: quod magis probo. Nam claua ferrum non habet, nisi si in toris clauorum capita habeat. Sed & si claui (uel claue) percusserit, aut cucuma in rixa: quanuis ferro percusserit, tamen non occidendi animo: leniendam eius
Cucuma. Epigrã. 79. pœnam. Martialis in decimo, Cucumam fecit Otacilius. Eius diminutiuum
Cucumella. est cucumella, in cap. Siquando, suprà Si seruitus uendicetur. ubi locũ men-
Catellianus legit terreas cucumellas. dosum esse censeo, ut fortasse cineris cucumellas legendum sit.

Haloã. Crateras, cucumellas. IN cap. Inauditum, Inauditum filium pater occidere non potest: sed accusare eum apud prefectum præsidémue prouinciæ debet.) Accursius ut alibi K
sæpe, sic hoc in loco diuinabundus, futilitate mira iudicij preditum se fuisse
Accursius. ostendit: quem satis equidem ipsum admirari nequeo Bartolum uirum ingenij felicis & solidi, enarrationum tam absurdarũ asseclam post se traxisse. Vsqueadeò ualuit præiudicium auctoritatis Accursij in librorum iuris interpretatione, ut ab eius opinione digitum unum abscedere uererentur eius posteri: cum tamen nihil ille pensi habuisse uideatur, quo minus uelut fana-

A tico feruore inſtinctus,quicquid in buccam ueniſſet,in commentarios ſuos referret.Ego inauditum filium hîc intelligo filium ἄκριτον: hoc eſt reum iudicio non conuictum,& indicta cauſa,patrem interficere non poſſe:de quo uerbo ſuperius ſcripſimus. Scire autem oportet tantam fuiſſe priſcis in liberos poteſtatem,ut pater de liberis ſtatuere citra iudicium poſſet, etiam capitaliter. id quod ex Ciceronis oratione pro domo ſua intelligere poſſumus, qui de Clodio loquens, qui ſe in adoptionem plebeio homini dederat, cum ex genere patriciorũ eſſet: uidelicet ut ei Tribuno plebis eſſe liceret: ita inquit,Sed cum hoc iuris à maioribus proditum ſit, ut nemo ciuis Romanus *Inauditus.* *De patria poteſtate.*

B aut libertatem aut ciuitatem poſſit amittere, niſi ipſe author factus ſit: quod tu ipſe potuiſti in tua cauſa diſcere:(credo enim, quãquam in illa adoptione legitimè factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, auctórne eſſes,ut in te P. Fonteius uitæ necíſque poteſtatem haberet, ut in filio.)quæro, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes,ſi tamen id x x x curiæ iuſſiſſent, num id iuſſum eſſet ratum?certè non.Quid ita?quia ius à maioribus noſtris ita comparatum eſt, ut ciuis Romanus libertatem nemo poſſit inuitus amittere. Quibus uerbis planum fit,qui in adoptionem ſe olim dabant,eos libertatem amittere:quia ius patrię poteſtatis hoc ferebat, ut uitæ necíſque poteſtas in filium eſſet pa-

C tri aſcititio. Propterea conceptis uerbis ij qui ſe in adoptionem dabant, interrogabantur: (Cuius moris inſtar quoddam obſeruatur in iis hominibus hodie,qui cœnobiis conſectantur: ipſi enim quaſi in adoptionem transeũt, & in poteſtatem Cœnobiarchæ quaſi patris ſe mancipant)cui conſequẽs eſt, ut qui in adoptionem ſeſe dediſſent, ij maxima capitis diminutione afficerentur. Quare non de nihilo eſt,quod à Iuſtiniano in Inſtitutionibus dicitur in tractatu De patria poteſtate.Et per hæc facilius ſententia legis ultimę percipitur in tractatu Patriæ poteſtatis Cod. Valerius libro quinto,Bruti æmulatus exemplum Caſſius,filium,qui Tribunus pleb.agrariam legem pri- *Cap. 8.*

D mus tulerat,poſtquam illam poteſtatem depoſuit,adhibito propinquorum & amicorum conſilio,affectati regni crimine domi damnauit, uerberibúſque affectum necari iuſſit. Huius etiam Spurij Caſſij meminit Liuius libro ſecundo ab Vrbe. Hunc morem poſtea ſublatum,ex uerbis Vlpiani hoc loco intelligimus:nec mirum,cum etiam coercita ſit dominorum poteſtas in mancipia. Quin & idem iuris olim Gallis fuiſſe, Cæſar in ſexto commentario auctor eſt:Viri(inquit)in uxores,ſicuti in liberos,uitæ necíſque poteſtatem habent. & cum paterfamiliâs honeſto loco natus deceſſit, eius propinqui conueniunt: & de morte,ſi res in ſuſpicionem uenit, de uxoribus ſerui- *De Gallorum moribus.* *Virilis animaduerſio olim in uxores*

E lem in modum quęſtionem habent. Eundem etiam morem olim Romæ fuiſſe,in uxores interdum ut mariti animaduerterent,Liuius intelligendum nobis reliquit libro nono de bello Maced.quo in loco de proditis Bacchanalibus loquitur,iudicióq; Senatus damnatis: Plures(inquit) * damnati, quàm in uincula coniecti ſunt: magna uis in utraque cauſa uirorum mulierúmq; fuit.Mulieres damnatas cognatis,aut in quorum mànu eſſent, tradebant, ut ipſi in priuato animaduerterent in eas. Si nemo erat idoneus ſupplicij exa- *necati

ctor,in publico animaduertebatur. Adnotauimus alibi nonnulla eiusmodi F
In manu esse mariti. matrimonia fuisse,ut uxores in manum ac mancipium maritorum transirent. Quare Liuiano testimonio mulieres quæ in manum uirorum conuenerant,maritis ad supplicium sumendum Senatus decreto traditæ sunt.

IN cap. sequenti, Aconitum, Pituocarpas.) Nemo hodie doctorum ignorat Pityocampas legēdum,uel more antiquo Pituocampas. Aut buprestim.
Cap.2. Plinius libro uigesimotertio,de Sapa loquens, Vsus eius contra cantharidas, buprestim,pinorum erucas,quas Pityocampas uocant,Salamandras,& contra mordentia uenenata.de quibus Dioscorides lib. secundo,κανθαρίδας, πιτυοκάμπας, ἢ σαλαμάνδρας, ἢ βουπρήστας dixit. Eruca insectum est uillosum,quod hir- G
Eruca. sutam Columella appellat. In hortis passim uidetur, arborum folia exedens. Campe hæc Græcis à flexu dicta est : quia in arcum arrependo curuatur. De
Cap.4. Buprestis. buprestí Plinius in trigesimo, Buprestis animal est rarum in Italia : simillimum scarabeo longipedi. fallit inter herbas bouem maximè,unde etiam nomen inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat,ut rumpat. παρὰ τὸ πρῆσαι τοὺς βοῦς. Paulus Aegineta libro quinto uenenatorum nomina ex Dioscoride(ut opinor)ad uerbum recensens, Noxia(inquit) ex animalibus hæc sunt: cantharis,buprestis,salamandra,pityocampe,lepus marinus,rubeta, quæ & rana palustris muta dicitur,irudines uoratę. Cicuta uerò ab eodem inter se- H
Venenata medicamēta. mina uenenata adnumeratur. Mandragora è genere liquamētorum est uel succorum, quæ ille ὀπίσματα uocat. Aconitum in genere radicum ponitur. Hæc etiam omnia à Dioscoride tractantur libro sexto : qui noxia medicamenta in libris suis adiecisse ait,duas aut treis ob causas. Partim enim eorum naturam uimque maleficam nouisse,conducibile ideo existimabat, ut contra ea uenena remedia homini in promptu essent antè exquisita & cōparata. Partim,ut qui uenena sumpsissent imprudēter, ex affectione ægrotationum deprehendere indicia cuiusque hausti ueneni possent, congruáque subinde sibi remedia adhibere: cum eo quoque,quòd ij qui his uenenis pro morbo- I
rum remediis uti instituerunt,aliis medicinis contemperatis cautius & salutarius uti poterunt,cum eorum naturam uiresque perdidicerint. Id quod eò pertinet,quod lex Cornelia de uenenis statuit. Quum enim ob causam proximè dictam, pigmentariis & medicamentariis liceat publicè hæc habere uenalia ad usum salutarem : tamen sicui temere dederint & inconsultè, in fraudem ipsi capitalem incidunt. Legis autem uerbis non tenebantur qui
Philtra. philtra dabant,id est amatoria pocula, ut hîc dicitur : nec qui oxytoca,id est
Oxytoca. partus adiuuantia: aut arrenogona & thelygona ad mares fœminásque con-
Arrenogona. Thelygona. cipiendas. sed tamen extra ordinem puniebantur, si euentu noxia erant, ut K
Phthoria. hîc dicitur. sæpe enim in noxam uertunt quæ ita porriguntur. Phthoria sunt
Atocia. & ecbolia ad partus abigendos: ut infrà in cap. Si muliebrem. Atocia ad fœ-
Dystoca. cunditatem inhibendam & supprimendam excogitata fuerunt. dystoca æ-
Δυστοκεῖν. gros partus faciunt,& partiones incommodas: unde uerbum δυστοκεῖν, de mulieribus dictum ægre parientibus. Verùm quod sequitur, Et id quod lustramenti causa dederit cantharidas, non congruit constructioni: ut uel is qui,

Ex titulo, Ad legem Corneliam de sicariis.

legendum

A legendum ſit,uel uerba eſſe tranſpoſita ſuſpicandum, hócque modo reponendum,Mandragoram,cantharidas,& id quidem luſtramenti cauſa dederit. Plinius libro uigeſimonono, Cantharides (inquit) obiectæ ſunt Catoni Vticenſi, ceu uenenum uendidiſſet in auctione regia, quoniam eas ſeſter. ſexaginta addixerat.de bonis Cyprij regis loquẽs,cuius Plutarchus meminit in Catone. Cæterum de cantharidibus Plinius & Dioſcorides ſatis multa ut medicis utilibus meminerunt:nuſquam luſtrationis per eas factę mentio eſt apud eos:quare ſuſpicor locum eſſe mẽdoſum.In cantharidibus(inquit Plinius)magna quæſtio:quoniam ipſæ uenenum ſunt potę cum cruciatu ueſi- *Haloan.aut quid. Cap.4.ſub finem. Cantharides. Ibidem.*
B cę maximo.Cicero Papyrio ſcribens,pro uenenata potione poſuit,Caius(inquit)Carbo,accuſante Lucio Craſſo,cantharidas ſumpſiſſe dicitur.Idem Plinius,Vis earum adurere corpus:cruſtas obducere.eadem pityocampis in picea naſcentibus:eadem bupreſti. efficaciſſimæ omnes ad lepras lichenáſque dicuntur:ut fortaſſe incruſtamenti legendum ſuſpicari quiſpiam poſſit. uel fortaſſe pro uoce aliqua Græca hoc uocabulum ſubiectũ eſt : ut ex Dioſcoride in pręfatione ſexti: ἄν τις ἑλκῶσαι προαιρούμενος,id eſt exulcerare uolens. Luſtrare inter alia hoc quoque ſignificat,quod lingua uernacula chermare uocat,quaſi dicas carminare,hoc eſt carmine malefico afficere:Græcè θέλγειν di- *Epiſt. Famil. lib.9. Ibidem. Luſtrare.*
C citur.quod uerbum ſi hîc rectè legitur, intelligendum eſt de iis qui ad maleficium uendiderunt.

IN eodem cap.Et qui naufragium ſuppreſſerit : quíue falſa iudicia confeſſus fuerit,cõficiendáue curauerit.) Lego,qui naufragũ ſuppreſſerit, quíue falſa indicia profeſſus fuerit, profitendáue curauerit : nec me omnium quæ circunferuntur exemplarium ſimilitudo mouet,quorum fides & auctoritas oratorum ſcriptis labefactata eſt,ut ſuprà planum fecimus. Eſt autem naufragum ſupprimere,hominem è naufragio errabundum arripere,& in uinculis habere,aut in ergaſtulo cõcludere ad opus faciendũ.Trãquillus in Au- *Haloan. legit naufragum. Cap.32.*
D guſto,Rapti per agros uiatores ſine diſcrimine liberi ſeruíq; ergaſtulis poſſeſſorum ſupprimebantur.igitur ergaſtula recognouit.Id genus hodie ſceleris & plagij ab archipiratis perpetratur : qui homines incautos in maritimis locis comprehenſos,in triremes rapiũt,ad ſcalmúmq; alligant,ut ſub flagellis remigent.Eſt autẽ ſupprimere,è medio tollere,id eſt ἀφανίζειν. Diximus ſuprà quid ſit indiciũ profiteri,& indicium poſtulare, ex Cicerone. Certa ſunt autem crimina, in quibus impunitas indici dabatur : ut in cauſa maieſtatis & proditionis,& ſi quid eiuſmodi eſt.certæ etiam perſonæ ſunt quæ indices fieri poterãt. ita neque repetundarũ cauſa per indicem agi ſolet:neque Sena- *Supprimere.*
E toria perſona poteſt indiciũ profiteri ſaluis legibus. Index eſt, qui eius facinoris, cuius ipſe eſt cõſcius,latebras indicat impunitate propoſita. Hactenus Aſconius.Cicero,Quapropter ſi tibi indiciũ poſtulas dari, quòd tecum unà fuerit:concedo,ſi id lege permittitur. Quod ſequitur inferius,Qui hominẽ libidinis uel commercij cauſa caſtrauerit:Accurſius abſurdè intellexit, ignorans(ut opinor)olim ſpadones in deliciis habitos ad libidinem, Libidinis igitur cauſa intelligendum πρὸς τὰ παιδικά. tales erant Bagoæ apud Perſas. *Verr.2. Haloan legit promercij.*

IN eodem tractatu,cap.Lege,Cum quidam per lasciuiam causam mortis præbuisset,comprobatum est factum Ignatij proconsulis Veticæ.) Betycę legendum est,quæ pars est Hispaniæ. Lasciuia quid sit, Accursius nō satis intellexit: ita ne Bartolus quidem,& reliqui eiusdem ordinis uiri, alioqui doctrina multa nec contemnenda prædíti. de quo uocabulo nonnihil in priore uolumine annotationum diximus. Lasciuia nec dolus nec culpa lata est, ut isti existimarunt: sed proteruitas quædam ludicra, ut ex Plinio liquere potest lib.26. Grauissimum (inquit) ex iis morbis Lichenas appellauere Græco nomine: Latinè (quoniam à mento ferè oriebatur) ioculari primùm lasciuia (ut est procax natura multorum in alienis miseriis) mox & usurpato uocabulo mentagram, occupātem in multis & rictus. Lasciuiam Plinius iocum petulantia & procacitate improbum uocat. hoc à Græcis sumptū esse mihi uidetur, qui ἀσελγαίνω etiam pro procacitate & proteruia accipiūt: ut Demosthenes περὶ κινδύνων, & Isocrates ἀσελγῆ, id est lasciuum appellantes, τὸν μὴ μετέχοντα μήτε ἀρετῆς, μήτε δικαιοσύνης. Sicque Iuriscon. & hîc & in tractatu De re militari, & Locati, lasciuia accipitur pro incontinētia animi nec uirtutem nec probitatē reuerentis, procacitatéque se oblectātis. Lasciuiam autem, ut malè moratam & noxiam, sic ludibundam intelligimus. Plenior autem & atrocior petulantia ἀσελγείας uocabulo quodammodo significatur. lasciuia orationis à Quintiliano dicitur lib.2. pro ludibunda & exultāti oratione. Idem in nono, Quo minus ipsi in quos dicimus, aut iudices, aut assistentes oderint hanc maledicendi lasciuiam. id est dicacitatis uoluptatem. Lasciuire etiam equi & pecora dicuntur, quod Græci σκιρτᾶν dicunt, & ἀφηνιαστεῖν, ut equi obesi, ob idque lusitabundi & contumaces, & interdum ἐξυβρίζοντες.

Lasciuia. — *Cap.2.* — F — G — H

Cap.6. — *Cap.2.*

IN eodem tractatu, in cap. Furem nocturnum, hoc dictum Vlpiani pugnat cum dicto Gaij in cap. Itaque, suprà Ad legem Aquiliam, Cui Gaio Ciceronis auctoritas astipulatur in oratione pro Milone, Quòd si XII tabulæ (inquit ille) nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo defenderit, interfici impunè uoluerunt: quis est qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet: cum uideat aliquando nobis gladium ad occidendum hominem ab ipsis legibus porrigi? Antinomiæ tamen mentionē apud iuris studiosos criminosam esse non ignoro. quare eorū pacem exposcendam nobis in præteritum quoq; intelligo. Gellius lib.11. Nam furem qui in manifesto furto deprehensus esset, tum demum XII. tab. occidi permiserunt, si aut cum faceret furtum, nox esset: aut interdiu se telo cum prehenderetur, defenderet. Itidem Augustinus in cap. Si perfodiēs, extrà De homicid. Hunc locum igitur mutilatum esse censeo, atque ita restituendum: Furem nocturnum si quis occiderit, omnino impunè erit: si diurnum, ita demum impunè feret. & reliqua. Sic fiet, ut cum Accursio non conflictemur, in salebráque prærupta hæreamus addubitando atque ariolando.

Cap.18. — I — K

Haloāder sic legit: Furē nocturnū si quis occiderit, ita demū impunè feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit.

A D legem Pompeiam, in cap. Si sciēte, Quíque quæsierint pecuniā, quíque eorū ita crediderint, aut à quo ita cauerint.) Accursius hoc uerbum ut mendosum adnotare uidetur: ego uerbi elegantiā nequaquam silentio trāsmittendam

Cauere ab aliquo.

A mittendam esse duxi:est enim ex prisca lautáque, non ex triuiali sordidáque supellectili huc translatum. Cicero in Verrem acti.3. Epicratem conueniūt: *Verr.4.* demonstrant, id quod ille sciebat, se sestertia octoginta dedisse:rogant eum ut id quod ab ipsis abisset pecuniæ,curet:ab sese caueat quemadmodum uelit:de illa hæreditate cum Epicrate neminem esse acturū. id est,arbitrio suo ab se cautionem exigat. Idem in Bruto, At uerò(inquam) tibi ego Brute non soluam,nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminē cuius petitio sit, petiturum. Inde cauere obsidibus,pro obsides exigere dicebant,atque etiam *Cauere obsidibus.* pro obsides dare:utrunque enim significat,sed sub diuersa cōstructione. Cæ-
B sar libro septimo de bello Gallico, Et quoniam in præsentia obsidibus caue- *Nō procul ab initio.* re inter se non possent: ne res efferretur, ut iureiurando ac fide sanciatur,pe- tunt. Et cauere capite apud Plinium lib.34. quod est capitis periculo se ob- *Cauere capite.* stringere, & alium sibi eodem uinculo obligare. Quod ergo hîc Vlpianus *Cap.7.* dixit,Quíque eorum ita crediderint, aut à quo ita cauerint:hunc habet sensum,Et qui credidit,& qui mutuatus est. ὅτι τὶ ὄντω δανείζοντος, ἢ ἀφ' οὗ ἀξιοπίστως οὕτως ἠσφαλίζοντο: uel, ἢ ὅτι πρὸ οὕτως κατηγγύησε. Cauere interdum nec stipulātis est,nec *Cauere.* promittētis: sed iurisprudentis hominis, qui consultori suo rationē præscribit,formulámque dictat paciscendi aut contrahendi, & monitis cōsilióque
C instruit,ne conditionem suam deteriorē faciat:ut apud Ciceronem in præfatione Topicorum,qui ad Trebatium scribēs Iurisconsultum, Etenim (inquit)cum multis meis multa sæpe cauisses: ueritus sum ne si ego grauarer, aut ingratum id, aut superbum uideretur. Quare in tertio de Oratore,cautores formularum iurisperitos appellat. Sic accipitur Cautio in cap. Quidā *Cautores.* *Cautio.* decedens,suprà, De administ.tutorum : Nemo enim(inquit) ius publicū remittere potest huiusmodi cautionibus. id est,his formulis testamentorum, & conceptionibus uerborum. Accursius acutè (ut solet plerunque) cautelas interpretatus est. Græcè διεγγυήσεις dicuntur, & προδιορισμοί. Non absimilis
D est acrimonia Accursij in interpretatione Galli Gallinacei. Quintilianus li- *Cap.10.* bro septimo,Singula afferunt errorem,cum pluribus rebus,aut etiam hominibus eadem est appellatio:homonymia dicitur,ut Gallus. utrū enim auem, an gentem,an nomen,an fortunam corporis significet,incertum est. Plinius & Columella gallinaceū sine adiectione Galli dicere solent. De pœna huius *Gallinaceus.* legis Cicero pro Roscio Amerino ita inquit,Ita prudētissimæ ciuitatis Atheniensis sapientissimum dicunt Solonem fuisse,eum qui leges,quibus hodie quoque utimur,scripserit. Is cum interrogatus esset,cur nullum supplicium constituisset in eum qui parentem necasset:respondit id se neminem factu-
E rum putasse. Dicitur sapienter fecisse, cum de eo nihil sanxerit,quod antea commissum non erat: ne non tam prohibere, quàm admonere uideretur. Quanto maiores nostri sapientius?qui quū intelligerent nihil esse tam sanctum,quod non aliquando uiolaret audacia, suppliciū in parricidas singu- *Parricidarū supplicium.* lare excogitauerunt: ut quos natura ipsa in officio retinere non potuisset, ij magnitudine pœnæ maleficio submouerentur. Insui uoluerunt in culeū uiuos,atque ita in flumen deiici. In flumen, non in mare dixit. O singularem

(inquit) ſapientiam. nonne uidetur hunc hominem è rerum natura ſuſtuliſ- F
ſe & eripuiſſe, cui repentè cœlum, ſolem, aquam, terrámq; ademerunt? ut qui eum necaſſet, unde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. Et in Orat. perfecto, Quantis illa clamoribus adoleſcentuli diximus de ſupplicio parricidarum? quæ nequaquam ſatis deferbuiſſe pôſt aliquâto ſentire cœpimus. Quid enim tam cõmune, quàm ſpiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? littus eiectis? Ita uiuunt dum poſſunt, ut ducere animam de cœlo non queant. ita moriũtur, ut eorum oſſa terra non tangat. ita iactantur fluctibus, ut nunquam alluantur. ita poſtremò eiiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. quæ uerba hodie le- G
guntur in oratione ſupradicta, quam Cicero primam egit, quaſi in tyrocinio.
Cap 33. Adnotãdum hîc uidetur id quod Suetonius his uerbis ait in Auguſto, Dixit autem ius non diligenter modò, ſed etiam ſumma lenitate. ſiquidem manifeſti parricidij reum, ne culeo inſueretur (quòd non niſi cõfeſſi afficiebantur hac pœna) ita fertur interrogaſſe: Certè patrem tuum non occidiſti?

AD legem Corneliam de falſis, in principio, Teſtimoniáue falſa inſpicienda dolo malo coniecerit, id eſt curauerit: inquit Accurſius. Ego ut non dubiè lego coierit: ita inſpicienda uerbum mendoſum eſſe arbitror: ſicque locum reſtituendum, Teſtimoniáue falſa inuicem dicenda dolo malo coie- H
rit. ut Vlpianus in capit. Lege Cornelia, inferius, Item qui falſas atteſtationes
In falſas teſtationes Haloand. faciendas, teſtimoniáue falſa inuicem dicẽda dolo malo coierit. ex cuius loci cum hoc collatione, ſatis apparet fluxam eſſe fidem exemplarium peruagatorum. Vtrobique tamen hanc particulam in, deeſſe affirmauerim: ut ſit,
Lib 5. epiſt. 14 ad Valerianum. Item qui in falſas atteſtationes, ut Plinius in epiſt. In lites coiri queſtus eſt, & gloriæ loco poni ex ſpoliis ciuium magnos & ſtatutos reditus. Dicebant enim coire in rem, uel de re, ut Cicero pro Roſcio, Auaritiam præfers, qui ſo-
Coire. cietatem coieris de municipis cognatíque fortunis cum alieniſſimo. Coire autem uerbum eſt criminoſum interdum: ut ex iis exemplis patet quæ ſu- I
perius citauimus, cum de uerbo Circunuenire iudicio diceremus. συγκροτεῖν Græcè dicitur, & συνίστασθαι & ὑποσυνίστασθαι, ut diximus.

IN cap. Impuberem. §. Item ſi ſeruo, Dicimus eum pœna eximendũ eſſe.)
Eximere pœnæ, & eximere noxæ. Legendum pœnæ in datiuo. Eximere pœnæ, ut eximere noxæ, dicebant. Tacitus, Marcellum preces Cæſaris, pœnæ magis quàm infamiæ exemere: τῆς τιμωρίας μᾶλλον ἢ τῆς ἀτιμίας ἐξεῖλον.
Lib 14. Liuius libro octauo. Inde noxæ eximitur Q. Fa-
Deca. 1. lib. 8 bius, qui contra Imperatoris imperium pugnauit: ſed noxæ damnatus, donatur populo Rom. donatur tribunitiæ poteſtati precarium nõ iuſtum au-
Cap ult. xilium ferenti. Illud prius noxæ, datiuus eſt: poſterius genitiuus. Sic Gellius K
Eximere noxæ & ſupplicio. libro 4. Notæ iam deſtinatæ exemptus eſt à Cenſoribus. Eximere ſupplicio, Curtius. Sic exemptus reus dicitur cap. Si interueniente, infrà Ad Turpil. Ci-
Verr 4. cero in Verrem actione tertia, Quo tempore omnis illa mea feſtinatio fuit
Ex reis eximere. cum periculo capitis, ob eam cauſam, ne tu ex reis eximetere, ſi ego non affuiſſem ad diem. id eſt ne tu neceſſitate obſeruandi iudicij publici abſolueteris. ἵνα μὴ τῇ αἰτίᾳ οὐχ ὑπεξελθὼν, εἰ ἐγὼ οὐκ ἀπήντων εἰς τὴν κυρίαν. Noxæ eximere pre-

A cibus,eſt pœnam reo deſtinatam deprecari: παραιτεῖσθαι τὸν κινδυνεύοντα,uel τὸν κεκριμένον. In reos referre,opponitur ei quod dictum eſt,ex reis eximere.Cicero, *In reos referre.* Abſentem credo in reos relatum,rem indicta cauſa iudicatã. Et in Verrem *Philip.2.* acti.ult.Sthenij domum per hoſpitium exhauſit & exinaniuit: abſentem in reos retulit:cauſa indicta capite damnauit. Ij inter reos recepti dicebantur. *Inter reos recipi.* Reum autem fieri(inquit Aſconius)eſt apud Prætorem legibus interrogari. *Reum fieri.* Cum enim in ius uentum eſſet,dicebat apud Prętorem accuſator reo, Aio tẽ *Mos priſcus in rebus capitalibus.* Siculos(uerbi gratia)ſpoliaſſe.ſi tacuiſſet:lis ei æſtimabatur ut uicto.ſi negaſſet:petebat à magiſtratu dies accuſator inquirendorũ criminum,& inſtrue-

B batur accuſatio. ὑπεύθυνοι à Græcis dicuntur,& αἰτιώμενοι,& εἰς τὸ δικαστήριον εἰσαχθέντες. Hæc cum ſint uerba iuris, tamen inter Iuriſperitos obſoleta ſunt & ignota:pro eíſque alia ſordidioris notę ſubſtituta increbruerunt,ut in omni ferme parte iuris.uſque adeo facilis eſt in deteriora delapſus.

IN cap.Quid ſit falſum, Si quis chirographum alienum immutet.) Legendum,imitetur:id eſt effingat. Tranquillus in Tito, E pluribus comperi; *Imitari.* *Cap.3.* notis quoque excipere uelociſſimè ſolitum: & cum amanuenſibus ſuis per ludum iocúmque certantem, imitari chirographa quæcunque uidiſſet, ac profiteri ſe maximum falſarium eſſe potuiſſe.Cicero de Natura deorũ, Chi- *Lib.3.*

C rographum ſex primorum imitatus eſt.hoc eſt adulterauit.Vnde imitatum *Imitatum.* paſſiuè,quod alibi aſſimulatũ dixit,in libro de Vniuerſitate: uidelicet quia Græci dicunt ἀπομεμιμημένον, ἀντὶ τοῦ ἀπεικονισμένον.

IN cap.Eos,Qui illicitis inſignibus uſus eſt,uel falſo duplomate uias cõmeauit.) Et hic & in cap.Continuus, ſuprà De uerb.oblig. nemo qui literarum bonarum elementa attigerit, ignorat diploma legendum eſſe, non duploma. Diplomata ſunt, quas literas patentes nunc appellamus: cuiuſmodi *Diplomata.* ſunt edicta & mandata principum regio ſigno ſancta: & quas bullas pontificias uocant.Cicero in epiſt.Diploma ſtatim non eſt datum de literis Cæſa- *Lib.6.ep.12.*

D ris loquens,quibus Balbus reſtituebatur. Verbum eſt Græcum,quippiã duplicato compoſitum ſignificans, aut complicatum, ut linteum quod πτύγμα dicitur. Macrobius,Conſulunt hunc deum & abſentes miſſis diplomatibus *Lib.1. Saturnal.cap.23.* conſignatis: reſcribítque ordine ad ea quæ conſultatione abdita cõtinentur. Diplomata appellat chartulas complicatas, & lino traiectas obſignatáſque, quo in loco codicillos etiã Latinè ea uocat:ut Tranquillus in Claudio, Sup- *Codicilli.* *Cap.29.* poſitos,aut etiam palàm immutatos datorum officiorum codicillos. quod uerbum legitur in Tractatu De excuſ. tutorum. cap. Adminiſtrantes. Vnde codicillaris poteſtas Lampridio:id eſt quæ à principe confertur.Traianus ad *Codicillaris poteſtas.*

E Plinium,Diplomata quorum præteritus eſt dies, nõ debent eſſe in uſu.ideo *Lib.10 epiſt. 47.* inter prima iniungo mihi, ut per omnes prouincias antè mittã noua diplomata,quàm deſiderari poſſint.Sic Cicero in Piſonem, Mitto diplomata tota in prouincia paſſim data:mitto numerum nauium, ſummámque prædæ.id eſt edicta quibus naues exigendas mandabas,cum prouinciæ præeſſes. Inde fit,ut diplomata uocati ſint codicilli qui dabantur curſoribus, ut liceret eis uti equis & uehiculis publicis. Verùm quoniam in iis exigendis interdum

fraus committebatur, ideo lege Cornelia constitutum, eos teneri, qui adulterinis codicillis utuntur. Hodie apud nos interdum fieri uidimus, ut non aliter cuiquam liceret equis celeribus uti, qui ob cursores armillatos mansionatim collocati sunt, quàm si chartulã haberet publico chirographo subscriptam. Apud Persas erat ἀγγαρήϊον δρόμημα cursus pernicissimus equitum, ut scribit Herodotus in octauo. Vnde nomen angariæ & parangariæ in libris Iuris lectitatum manauit. est enim nomen Persicum. nostrates postas, quasi positos collocatósque certis in locis, & semper in procinctu excubantes appellant. Antiqui non equis singulis & expeditis, ut hodie, sed uehiculis utebantur. unde cursus uehicularis erat, qui publicus dicitur libro 12 Codicis. Id quod planũ fit ex Plutarcho in Galba, his uerbis, Nymphidius uerò non mediocri indignatione affectus est, cum Consules seruos publicos destinassent, quibus ferenda ad Imperatorem senatusconsulta præberent: quibus scilicet ipsis ea quæ diplomata appellantur, ideo dari solent, ut iis statim agnitis, ciuitarum magistratus tabellariorum cursum accelerent, in cõmutatione uehiculorum datis deductoribus. Iulianus Imperator in epistolis, ἄξει δέ σε ὁ δημόσιος δρόμος ὀχήματι χρώμενον ἑνὶ καὶ παρίππῳ. Idem alibi, χρῆσαι δὲ ὀχήματι δημοσίῳ μέχρι στρατοπέδου τοῦ ἡμῶν, καὶ ἑνὶ παρίππῳ. Ducet te autem cursus publicus, uno utentem uehiculo, & parippo uno. Quid sit autẽ Parippus, uidebis in lege quarta De cursu publico & angariis & parangariis, libro 12 Cod. ubi Parphiphus pro parhippus legitur ab interpretibus post Accursium. Ibidem Paraueredus pro eodem dicitur: hoc est qui ueredo uno super numerum utitur diplomate comprehensum, uel super numerum solitum: ut in superioribus exemplis Iuliani principis. Veredi à uehendis redis dicti, uocabulo è Gallico Latinóque composito, ut Epiredium: cum reda sit Gallicum uocabulum, ut inquit Quintilianus. Diplomata igitur erant uel chartulæ signo principali obsignatæ, uel tesseræ, quibus agnitis, qui ἔπαρχοι dicuntur, hoc est præsides, & alij magistratus præfectíque, uehicula cum equis publici cursus accommodabant. In tract. De cursu publico Cod. euectiones identidem diplomata dicuntur: pro quo uocabulo Græcè συνθήματα legimus, id est tesseras, ut in lege tertia tractatus sæpe dicti. Euectiones (inquit) ab omnibus postulentur: & tam iudices, quàm custodes. & reliqua. πᾶσιν ὅλως ἀπαιτείσθω συνθήματα παρὰ τῶν πολιτευομένων τοῦ δημοσίου δρόμου. Hieronymus in uita Hilarionis, de candidato Constantij: Secretò ab Imperatore euectionem petiit, causam ei simpliciter indicans. Et acceptis ad Consularem quoque Palæstinæ literis, cum ingẽti honore & comitatu Gazam deductus est. Tres autem eos libros, qui postremi sunt Codicis, nec emendari posse sine Græcis exemplaribus, sicubi extãt, cognitu facile est, nec enarrari. quibus in ipsis permulta uocabula barbara inueniuntur: ut auerta in lege, Quoniam, in eo ipso tractatu De cursu publico: Sella (inquit) cum frenis, sexaginta libras, totidem auerta non transeat. ἡ δὲ ἀβέρτα, τουτέστι τὸ ὑπομάσχαλον ὅπερ ὑποφέρονται ἐπὶ τοῦ νώτου, ἴσον καὶ αὐτὸ ἑξήκοντα λιτρῶν. καλεῖται δὲ ἀβέρτα ἐκ τοῦ ἀποστρέφεσθαι. Auerta (inquit) uocatur ex eo quòd auersa sit. Est enim hypomaschalon, id est lora latiora, quæ per terga equi iugalis excurrunt sub alis

Ex titulo, Ad legem Corneliam de falsis.

Margin notes: Angariæ. — Cursus uehicularis. — Parippus uel Parhippus. — Veredus. — Reda. — Diplomata. — Euectiones. — De tribus postremis libris Codicis. — Barbara uerba in iis libris. — Auerta.

Margin letters: F — G — H — I — K

A alis eius ſuccincta. Ibidem, Hippocomi ſunt homines equorum curæ præfecti: quales ſcutarij in comitatu regis uocantur: quorum maximus Archippocomus dici poteſt. In lege Si quis, eodem tractatu De curſu publico, Mutationes ſunt quæ à Græcis ἀλλαγαί dicuntur, & ἀμοιβαί. Si quis (inquit) uel pro una mutatione ueredum ſuperducēdum eſſe crediderit, quadruplum. & reliqua. καί τις μίαν γοῦν ἀλλαγὴν παρελάσῃ, uel παρεισδύῃ. Si quis uel unicam mutationem præteruehatur: id eſt manſionem demutandis equis deſtinatā. quod nec Accurſius nec Bartolus intellexiſſe uidentur: nec id mirum eſt. Hippocomi. Archippocomus. Mutatio.

IN cap. Si quis obrepſerit præſidi prouinciæ.) Quoniam hoc uerbū apud B Iuriſconſultos in uſu eſt, & Accurſius eius uim ſignificationémque parum percepit, ut hoc in loco luculenter oſtendit: ideo enarrandū nobis uiſum eſt. Obrepere eſt latenter progredi, & fallaciter adire: παρεισρύσαι: ut ſerpentes humi repentes ſolent. Vnde fit, ut quicquid ſenſum fallat, id obrepere dicatur: ut, Obrepit non intellecta ſenectus. Cicero in Catone, Quî enim citius adoleſcentiæ ſenectus, quàm pueritiæ adoleſcentia obrepit? Et libro ſexto ad Atticum, Obrepſit dies, ur uides: mihi enim ad tertium Calend. Sextiles decedendum eſt. ἡ ἡμέρα ἐπῆλθεν. Alibi, Mihi dies deceſſionis λανθανόντως obrepebat. Et eò fit ut obrepere pro fallere, hoc eſt incautū aggredi, accipiatur. Plinius C lib. 36. Nec poteſt uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepſiſſe quodam uitæ rudimento. iam enim L. Craſſum oratorem M. Brutus in iurgiis ob id Venerem palatinam appellauerat, καί τοι οὐκ ἂν δοκοίη ὁ Σκαῦρος ἀπατῆσαι τὴν πόλιν. Vlpianus de Carbo. edicto, Sed ſi cum eſſet pubes, quaſi impubes obrepit: dicendum eſt nihil eum egiſſe. Accurſius obrepſir exiſtimauit ab obripio eſſe: ut preces obreptitias & ſurreptitias Nicolaus Perottus ab obripiendo & ſurripiendo dictas eſſe tradidir. De obrepo iam planum factū eſt. de ſurrepo reſtat ut doceamus. Quintil. in iiij. Beneuolentiæ & attentionis poſtulatio, quia eſſe in turpi genere cauſæ non poſſit: inſinuatio ſurrepat D animo, maximè ubi frons cauſæ non ſatis honeſta eſt. Er itidem de exordio loquens, & rurſus de partitione, Ita ſurrepetur animo iudicis. Obrepere igitur magiſtratui quid ſit, ſatis liquet. hoc Græci oratores κλέπτειν dicūt, & κλέμμα obreptionem: licet & alia ſignificet. Obrepere autem ad magiſtratum dicitur, qui falſa ſpecie uel probitatis uel doctrinæ ad magiſtratus aſſumitur: &, ut uulgò loquimur, per hypocriſim. Cicero in Piſonem, Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum: quarum ſimile habes nihil præter colorem. id eſt, fefelliſti populum Rom. commendatione familiæ cognomento frugi. παρεισῆλθες εἰς τὰς ἀρχάς. Et pro Plancio, E Quid ſi doceo Cn. Plancium non obrepſiſſe ad honores, ſed eo ueniſſe curſu, qui ſemper patuerit omnibus hoc noſtro equeſtri loco? id eſt, ut uulgus loquitur, per abuſum. Dicitur & irrepo eodem ferme ſignificatu, ut in tertio Offic. Itaque ſi uir bonus habeat hanc uim, ut ſi digitis concrepuerit, poſſit in locupletum teſtamenta nomen eius irrepere: hac ui non utatur. Irrepere, pro fallaci quodā commento, & obtentu iniquo inter hæredes adſcribi. Sic pro Archia, Qui etiā poſt legem Papiam in eorū municipiorū tabulas irre-

Obrepere. Iuuenal. ſatyr. 9. Epiſtola 4. Ad Attic. lib. 6. epiſt. 6. Cap. 3. L. 3. §. Pubere. Surrepere. Cap. 1. Lib. 4. cap. 5. Obrepere ad honorem uel magiſtratū. Irrepo.

psserunt. περιηγεῖσθαι τὰς πόλεις.& περιηγητὴς πόλεως huiusscemodi dicitur. F

AD legem Iuliam repetund.cap.In comites. In comites quoque iudicũ hac lege iudicium datur.) Bartolus,ut in Accursij sententiam iuratus,comites duobus modis intelligi posse ait:id est conscios & consortes criminis:uel officij socios,id est collegas. Vsqueadeo recentiores Iurisconsulti à priscorũ doctrina Latinéque loquendi consuetudine degenerarũt: non ingeniorum illi quidem tarditate,quæ summa ipsis eximiáque fuerunt: non rerum incuria,ad quas percipiẽdas summo studio incubuerũt:sed priscæ historiæ ignoratione,antiquarúmque rerum inscitia, quas infelicitate temporũ satis nosse non potuerunt:cum bona pars doctrinæ atq; elegans in tenebris esset condita,& situ squalloréque multorum seculorũ obruta:tametsi permultis eorũ persuasum fuerat,uerborum elegantiam studio iuris incommodiorẽ quàm utiliorẽ esse. Quæ sentẽtia rusticitatis plena, ita in rem præiudicatam trãsiit, ut uel hodie in literarum claritate propemodum instaurata,putidissima eorum uoluminum barbaries in cõsiliis publicis summo assensu atque etiam plausu persæpe excipiatur. Scilicet illa uis est naturæ perpetua, ut temporis circumactu omnia deteriora fiant, uitiáque in dies errorésque inualescant. G

Comites iudicum. Comites iudicum,id est proconsulum,prætorum,præsulum,aliorúmq; magistratuum prouincias regẽtium,erant legati,præfecti,quæstores,scribæ:qui cum magistratibus in prouincias mittebantur, ut hodie à Venetis mitti audimus cum prætoribus designatis. H

Verr.4. Cicero in Verrem act. ter. Non nego tibi ipsi nullum nummum esse numeratum:sed quum ob tua decreta,ob imperata,ob iudicata pecuniæ dabantur,non erat quærendum cuius manu numerarentur,sed cuius iniuria cogerentur.comites illi tui dilecti,manus erãt tuæ:præfecti,scribæ,medici,accensi,aruspices,præcones,manus erant tuæ: ut quisque te maximè cognatione,affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maximè manus tua putabatur. Est alioqui etiam comes nõ socius,sed qui alium comitatur tanquam maiorem:ut in cap. Item apud Labeonem,suprà I

Lib.7. De iniuriis.§.Siquis uirgines. licet Lucanus pro socio usus sit illo in loco:

Lib.5. Scire senatus auet, miles te Magne sequatur An comes. Cicero in Tusculanis, Asclepiadem ferunt philosophum, cum quidam quęreret quid ei cæcitas attulisset,respondisse, Puero ut uno esset comitatior. Cicero pro Cornelio,de Pompeio loquens, Cum etiam ipse casus euentúsque rerum, non duces,sed comites consiliorum eius fuerint.id est cum interim ipse plus spei ac fiducię in consilio quàm in fortuna poneret: cum priores partes prudentiæ tribueret,& posteriores fortunæ. Duorum tamen generum comites fuerunt, id est ἀκόλουθοι iudicum,id est magistratuum. Prioris generis sunt ij de quibus Ci- K

Lib.1.epi.1. cero ad Q. Fratrem ita scribit, His autem in rebus iam te usus ipse profectò erudiuit,nequaquam satis esse,ipsum * has te habere uirtutes: sed esse circũspiciendum diligenter, ut in hac custodia prouinciæ non te unũ, sed omnes ministros imperij tui sociis, & ciuibus,& reip.præstare uideare: quanquã legatos habes eos.& reliqua. Idem inferius, Atque inter hos,eos quos tibi comites & adiutores negociorum publicorum dedit ipsa resp.duntaxat finibus

** hasce habere*

Ex titulo,Ad legem Iuliam repetundarum. his

A his præſtabis, quos antè præſcripſi. Quos uerò aut ex domeſticis conuictoribus,aut ex neceſſariis apparitoribus tecũ eſſe uoluiſti, qui quaſi ex cohorte prætoria appellari ſolent:horum nõ modò facta,ſed etiam dicta omnia pręſtanda nobis ſunt.Et inferius,Accenſus(inquit)ſit eo numero,quo eum maiores noſtri eſſe uoluerunt.Sit lictor non ſuę,ſed tuæ lenitatis apparitor.His uerbis apparet comites quoſdam fuiſſe adiutores & miniſtros imperij publici & magiſtratus: alteros fuiſſe apparitores & domeſticos proconſulis aut præſidis:qui tamen ipſi etiam publicè ei dabantur:ut accenſus,præco,medicus,lictores,aruſpices: qui quaſi ex cohorte dicebantur: quos* Marcellus in B primo capite intellexit his uerbis, Vel cum ex cohorte,cuius eorum eſt. ubi legendum cenſeo, Vel eum qui ex cohorte. Quid autem ſit alioqui cohors prætoria,nos in altera editione diximus.unde prætoriani milites dicti. Idem Cicero in Verrem,Cohors illa tua,quæ plus mali Siciliæ dedit,quàm ſi centum cohortes fugitiuorum fuiſſent,tua manus ſine cõtrouerſia fuit. De domeſticis eius loquens,non de militibus:ut in Frumentaria, cum Verrem recuperatores,id eſt iudices priuatarum controuerſiarum, de cohorte ſua dediſſe dicit,furtorum & rapinarum participes. Hæc lex à Piſone primùm lata eſt cognomẽto Frugi, appellatáq; eſt lex ſocialis, ut ipſe inquit in tertia Ver-C rina:eſt enim ſociorũ cauſa conſtituta.Ciuibus (inquit ipſe in Diuinatione) cum ſunt pecuniæ ereptæ,ciuili ferè actione & priuato iure repetũtur. Hæc lex ſocialis eſt:hoc ius nationũ exterarum eſt : hanc habẽt arcem. Quod iudicium ipſe Verrẽ accuſans,his uerbis intẽdit in prima act. Dicimus C. Verrem cum multa libidinosè,multa crudeliter in ciues Ro.atq; in ſocios,multa in deos hominéſq; nefariè fecerit: tum præterea ſeſtertiûm quadringẽties ex Sicilia contra leges abſtuliſſe. Sic enim legi debet: quod apud nos decies centenis millibus aureorum æſtimari debet duntaxat coronatorum.

Comites quaſi ex cohorte prætoria. — ** Martianus* — *Haloan. legit cum* — *Verr. 4.* — *Verr. 5.* — *Verr. 4.* — *Lex ſocialis.* — *Verr. 2. ad finem.*

IN cap.Eadem lege,Ne quis ob militem legendum mittendúmue æs ac-D cipiat.) Mirum eſt Accurſium nõ intellexiſſe,quid ſit mittere milites,id eſt, à militia dimittere ut cauſarios aut emeritos : cum Vlpianus in cap. Quod prætor.§.Ignominiæ,ſuprà De iis qui notantur infamia, miſſionum militarium genera diſtinxerit.In delectibus autem faciendis ciues Romanos cogi ſolitos nomina in militiam dare,nemo ignorat, qui quidem Liuium legerit aliqua in parte,ut libro quinto ab Vrbe, Omnium primum (inquit) Tribunis militum fuit,delectum haberi: nec iuniores modò conſcripti,ſed ſeniores etiam coacti nomina dare. Et lib.7. Acerbitas in delectu nõ damno modò ciuium,ſed etiam laceratione corporum lata, partim uirgis cæſis qui ad E nomina nõ reſpondiſſent,partim in uincula ductis,inuiſa erat.Inde dare nomen militiæ,in cap. Qui cum uno,inf. De re militari. Quod autẽ ſubditur: Vel ob accuſandum,uel non accuſandum pecuniam accipiat : id per legem Cintiam contra cauſidicos quæſtuarios conſtitutum eſt : de qua Tacitus libro 11.ita inquit,Igitur incipiente Caio Silio Conſule deſignato,conſurgunt patres,legémque * Cintiam flagitãt:qua cauetur antiquitus,ne quis ob cauſam orandam pecuniam donúmue accipiat. Deinde obſtrepentibus iis,qui-

Miſſio militaris. — *Dare nomen militiæ.* — *Lex Cintia.* — *Nõ procul ab initio.* — ** Titiam*

bus ea cōtumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, ueterum F oratorum exempla referens, qui famam in posteros præmia eloquentiæ cogitauissent pulcherrima. alioqui & bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari: ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur. Et paulò pòst, Talia (inquit) dicente Consule, parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur: cum Suillius & cęteri circunsistūt Cæsarem anteacta deprecantes. Et inferius, Hæc ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum usque ad dena sestertia: quæ egressi; repetundarum tenerentur. Hæc dena sestertia in cap. pri. de uariis & extra. cognitionibus, centum aurei uocantur: ea autem nos in lib. de Asse du- G centos & quinquaginta aureos francicos ualere ostendimus: quæ summa ad nummum cum decem sestertiis conuenit, cum in singula sestertia uicenos quinos aureos taxauerim.

Aestimare litem. IN capite sequenti, Néue ob litem æstimandam, iudiciúmue capitis pecuniæ'ue faciendum.) Hoc uerbum Accursiani nō intellexerunt. sunt enim

Verr. 4. antiqui iuris uerba. Cicero in Verrem act. 3. Reperieris paucos Syracusanos,

* publicè qui se nunc * publicæ laudationis causa uenisse dicūt, & tunc participes prædæ fuisse: & nunc nō ad istius laudationem, sed ad communem litium æsti-

Verr. 5. mationem uenisse. Idem in quarta, Hoc quenquam denique nunc tuorum H aduocatorū æquo animo audire arbitrare: qua in ciuitate Caio Catoni clarissimo uiro, consulari homini sestertiúm xviij millibus lis æstimata sit, in eadem ciuitate apparitori tuo esse cōcessum, ut sestertiûm uno nomine tredecies auferret? Litem æstimatam Catoni dicit, id est eum damnatum xviij millibus nummûm iudicio repetundarum. Idem in ultima, Non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus

Lites æstimatæ. filij sui solatium uult reportare. Lites æstimatas uocat pecuniam mulctatitiam, & nummarias sententias: ut hodie, cum iudices certa summa actorum dispendia & incommoda æstimantes, tantę pecuniæ reos damnant. id à iuris I auctoribus, quanti interest actoris appellatur. Sic in iudicio repetundarum fiebat: nam repetundarum causa (inquit Asconius) ita se habet, ut si reus conuictus sit atque damnatus, pecuniam reddat æstimata lite: hoc est in preciū redactis omnium furtis: quam summam pecunię proscriptis eius bonis sectores curabant. Hactenus Asconius. Crimina autem Verris non tantùm ad lites æstimandas pertinebant, sed etiam ad pœnam capitalem & exiliū propter crudelitatem. Itáque ille prima statim actione perterritus in exiliū abiit,

Non procul ab initio. non expectato iudicij exitu. Cæsar in quinto commēta. Obsidibus ad diem adductis, ut imperauerat: arbitros inter ciuitates dat, qui litem æstimēt, pœ- K námque constituant. id est, qui ob incursiones Pyrustarum in Illyricum factas, eos tanti damnarent, quantum esset damnum populatione datum, διαιτητὰς δίδωσιν ἐφ᾽ ᾧ τιμήσασθαι τίνοις τὴν δίκην. dicitur & à Græcis τίμημα ἐπιγράψασθαι τῇ δίκῃ, cum actor ipse tanti litem æstimandā sibi poscit. Sed iudicis est τιμᾶσθαι

Litis æstimatio. ὅ τι ἀλόντι τὴν δίκην. Litis autem æstimatio ita appendix erat damnationis, ut hodie ex formula iudiciali, id est quod damna & interesse uocant, id enim ex

Ex titulo, Ad legem Iuliam repetundarum. Cicerone

A Cicerone pro Cluentio intelligere promptum est, his uerbis scribente: Hîc profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam, cuius rei quæ cōsuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus uerbis docere non debeo: nunquā enim ea diligentia quæ solet adhiberi in cęteris iudiciis, eadem reo damnato adhibita est. In litibus æstimandis ferè iudices, aut quòd sibi eum quem semel condemnauerunt, inimicum putant esse: si quę in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut quòd se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cætera. Itaque & maiestatis absoluti sunt B permulti, quibus damnatis de pecuniis repetundis lites essent æstimatæ: & hoc quotidie fieri uidemus, ut reo damnato de pecuniis repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. quod cum fit, non iudicia rescinduntur: sed hoc statuitur, æstimationē litium non esse iudicium. Hæc Cicero, & alia quę sequuntur, causæ suę inseruiens dixit: quibus rem aliquantulum obscuram implicare etiam summopere nixus est. Quare Quintilianus de hac oratione loquens, ita inquit, *Lib.2.ca.18.* Itidem orator cum falso utitur pro uero, scit esse falsum: eóque se pro uero uti. Non ergo falsam ipse habet opinionem, sed fallit alium: nec Cicero cum C se tenebras offudisse iudicibus in causa Cluentij gloriatus est, nihil ipse uidit. Aestimare litem capitis, est actione rei persecutoria non uti: sed crimi- *Aestimare litem capitis.* naliter intendere, & ut uulgo loquimur, conclusiones capitales cōcipere. Cicero in oratione supradicta, Scæuola condemnatus est aliis criminibus, frequentissimis Apuliæ testibus: omni cōtentione pugnatum est, ut lis hæc capitis æstimaretur: quæ res si rei iudicatæ pondus habuisset, ille postea uel iisdem uel aliis inimicis reus hac lege ipsa factus esset. ubi non pugnatum, sed expugnatum legendum esse suspicor. id est, obtinuit actor summa contentione, ut sibi liceret litem capite æstimādam postulare. Existimo enim à Græ- D cis hanc locutionem tractam. Plato, ὥσπερ θανάτοις ἂν εἰ βούλοιτο θανάτου σοὶ τιμᾶσθαι. id est, si te capitaliter postulare uoluisset. Demosthenes κατὰ θεοκρίνου de accusatore dixit ut Plato, ἐφ' οἷς ὁ πατὴρ ἐτιμήσατο δέκα ταλάντων, ἀπηλλάγη, καὶ ἀπώλετο τὴν γραφὴν πρὸς τὸν ὀρφανόν. Subdit enim postea, ἀφῆκε τὸ γραφῆς ἐφ' ᾗ δέκα τάλαντα ἐπεγέγραπτο τίμημα: exemit eum noxæ, cuius litem decem talentis æstimauit. Id Li- *Deca.1.lib.2. & Decad. 3.lib.6.* uius ex antiquis annalibus, capitis anquirere dixit. hoc autem ex uerbis Ciceronis suprà citatis intelligimus, litis æstimationem non ita iudicij uicem *Capitis anquirere.* implere, ut ex ea pręiudicium in causam capitis fiat alia lege agenti. Vt enim alibi diximus, certa ac peculiaris cuique iudicio publico formula erat, qua E causam dicere accusatis erat necesse.

IN eodem cap. Ne in acceptum feratur opus publicum faciendum: frumentúmue publicè dandū: præbendum, apprehendendum: sarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita legerint.) Lego non apprehendendum, sed approbandum: & lege erunt, non legerint. Omnino enim sic legendum est: id quod etiam ipse suspicatus est Accursius. Sunt autem uerba priscæ formulæ in iis rebus quæ publicè locabantur. Lex pactum significat. Ci- *Lex.*

Ss iiij

cero in Prætura urb. de sartis tectis loquens, Rabonius qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, Perpendiculi nulla fit mentio, negat oportere columnas ad perpendiculum exigi. id est, qui nosset formulam qua sarta tecta à Prætoribus tuēda locabātur. de quo uerbo nos plenè diximus in superioribus. exempla crebra sunt apud Catonem. Vlpianus hanc legem inquit uenditionis, Siquid sacri uel religiosi est, eius nihil uenit, F

Probatum opus & approbatum. superuacaneā non esse. Probatum autem & approbatum opus dicitur, quod magistri opificiorū euocati inspectum, retulerūt esse idoneū, & recte factū. *Verr 3.* Cicero, Locatur opus id, quod mea pecunia reficiatur: ego me refecturum esse dico. Probatio futura est tua, qui locas: prædibus & prædiis cautum est populo, id est, tuum est prætoris, qui locasti, exigere ut opus tradam approbatum: & mihi accepto ferre cum probatum fuerit. quibus uerbis ostendit prætoris iniquitatem. Tu (inquit Asconius) operis exactor esse debes, nō uoluntatis meæ dominus, ut me inuito opus alij faciendum loces, cum popu- G

Accepto ferre. lo prædes dederim. Est autem accepto ferre, uel in acceptum, id quod uulgò *Verr 3.* dicunt habere pro admisso & recepto. Idem, Rabonio inde opus acceptum retulit. τὸ ἐκδεδομένον ἔργον ἐπὶ τούτῳ ἀπολαβὼν ἀνωμολογήσατο. uel ad uerbum, λαβὼν ἔχειν διωμολογήθη ἀπὸ τοῦ ἐργολαβήσαντος. dici etiam potest ἀπεκδεξάμενος ἔχειν διωμολογήσατο. Probare uero & approbare, redemptoris est, non locatoris. Est enim H approbare (quod Cicero ferè probare dicit) efficere, ut probū rectúmque iu- *Verr. 6.* dicetur id quod quis facit uel dicit. Cicero in Verrē, Non uereor ne hoc meū officium P. Seruilio iudici non probem. id est, scio eum omnino hāc meam accusationem Verris non improbaturum. Et pro Sylla, Hoc sentio, si mei facti rationem uobis cōstantiámque huius officij ac defensionis probaro, causam quoque me P. Syllæ probaturum. Hoc existimo sic Græcè dici posse, ὡς τούτῳ δὲ ἔργῳ μου καὶ τῇ ἀληθείᾳ τοῦ καθήκοντος τοῦ ἐμοῦ, ὑμᾶς ἀρέσαι, καὶ δὴ τῇ ἀπολογίᾳ οἶμαι, τῇ τοῦ Σύλλα αὐτοῦ ἀρεσθήσεσθε. uel magis ad uerbum, καὶ τῇ ἀπολογίᾳ δὴ τῇ τοῦ Σύλλα ἀρέσειν

Probare opus & approbare. ὑμᾶς δοκῶ μοι. Opus autem probare est, ut uulgus loquitur, rectè & probè con- I summatum præbere. Paulus suprà in tractatu Locati, Si in lege locationis *Lege 24.* hoc comprehensum est, ut arbitratu domini opus approbetur: perinde ha- **arbitrium Haloan.* betur, ac si uiri boni *arbitratu comprehensum esset. Vitruuius, Redemptor *Lib. 9. cap. 3.* ad tempus opus manufactum subtiliter regi approbauit: & ad sacoma pon- *Sacoma.* dus coronæ uisus est præstitisse. Sacoma Vitruuius σήκωμα dixit: id est quod in libra apponitur ad æquilibrium faciendum. Secundum hoc Marcellus, aut qui legem rogauit potius, perfecta, ad opera: probata, ad frumenta: præstita, ad sarta tecta retulisse uidetur. uel fortasse hæc tria ad sarta tecta retulit & ad superiora promiscuè. Quòd si appendendum legi debet, ut suspicari non K immeritò quis possit, locus est mutilatus: ut fortasse hoc uerbum oleum desit. Frumentum enim admensum, oleum appensum præbetur. Erat enim munus publicum, ut frumentatio, quæ sitonia Græcè dicitur.

Cap 1. A D legem Iuliam de annona, Constitit inter dominum & seruum iudicium.) Consistit uidetur legendum: aut Græco more dixit συνέστηκε. quod tamen significationem habet præsentis, ut τέθνηκε, & alia.

Ex titulo, Ad legem Iuliam de annona.

A IN cap. Qui tabulam, Ad legem Iuliam pecul. Qui tabulam æream leges formámue agrorum continentẽ refixerit.) Sic dictum est ut in sexto Aeneidos, Fixit leges precio atq; refixit. quo modo etiã Cicero in Philippicis usus est: Num figentur rursus hæ tabulæ, quas uos decretis uestris refixistis? Leges enim in tabulis æneis incisæ erant. Boëthius autem author est, in coloniis assignandis agros uariis limitibus conformati olim solitos. Quidam enim agri in decumanum formabantur: quidam in cardinem: quidam in scamnũ, aut in strigam. erant & excultellati, normati, succisiui, aliisq; nominibus appellati, ab agrimensoribus inuentis & usurpatis, qui agrorum metandorum
B peritiam profitebantur. Erant etiam leges cuique agri generi, secundũ quas controuersiæ finales disceptabantur. Inde illud Plinianum lib. 17. Vineas limitari decumano oportet, xviij pedum latitudinis ad contrarios uehiculorũ transitus: aliísque conuersis limitibus denûm pedum distingui per media iugera: aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano limitari. Quid autem sit cardo, quid decumanus, ipse libro duodeuicesimo docet, Obseruato Solis ortu (inquit) quocũque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic ut ortum eum à sinistro humero habeant: contra mediam faciem meridies, à uertice septentrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo ap-
C pellatur. & inferius, Linea (inquit) hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: & limes qui ita secabit agrum, decumanus uocabitur. Hic limitem non pro termino intelligere oportet, sed pro forma agri. Sic apud Liuium de bello Macedonico libro septimo, Terminus est nunc imperij uestri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem est, nihil lõginquum uobis uideri debet. quò arma uestra peruenerũt, eodem ius hinc profectum ueniat. Verba sunt legatorum Græciæ. Taurum montem à mari Euxino ad mare Cyprium excurrentem, Liuius cardinem à forma uocauit, quasi limitem imperij Romani à septentrione ad meridiem.

Haloan. Qui tabulam æreá legis, formámue, aut quid aliud cõtinentem refixerit, &c.
Geometria lib. 2.
Cap. 22.
Cardo et decumanus.
Cap. 33.
Limes.
Cap. 34.

D IN cap. sequenti, Qui autem ædiculas incustoditas tentauerint: amplius quàm fures, minus quàm sacrilegi merentur.) Aedicula est sacellum, id est ædis sacræ appendix. Liuius, Iisdem diebus ædiculam Victoriæ uirginis prope ædem Concordiæ M. Portius dedicauit. ναΐδιον Græcè dicitur. Plinius pro loculamento simulacri posuit lib. 36. de Venere Gnidia, Aedicula eius tota aperitur, ut conspici possit undique effigies deę. Sic Iuuenalis, Si quis in ædicula deus unicus. ὡς ἰδεῖν.

Aedicula.
Deca. 4 li 5.
Cap. 5.
Satyr. 8.

A D legem Iuliam de ambitu, Quia hic locus ita intelligi mihi aliquando uisus est, quasi lex ambitus ex eo tempore sublata fuerit, cum ad unius ar-
E bitrium omnia magistratuum munia redigi primùm cœperunt, quasi iam nulla comitia fuerint, quasíque ambitus crimen in prætorio principali committi non possit: quò res hæc tota penitus noscatur, sciẽdum est olim ita institutũ fuisse Romæ, ut diebus comitialibus, qui uel à Consule, uel alio magistratu, cuĩ tum comitia habendi ius erat, edicto promulgabantur: populus conueniret in campum Martium. Qui autem magistratũ petebant, quos à toga candida, quod gestamen erat petitorum, candidatos uocabant: cum ad

De more prisco creandorũ magistratuum.
Candidati.

comitia se contulissent cum amicis, tribus circuirent, singulósque prehen- F
santes, id est ἀξιώμενοι, gratiam & suffragia precibus temporariáque obseruã-
tia emererentur, unoquoque popularium plebeiorúmque benignè appella-
Nomenculatores. to & nominatim. Quam ad rem facilius transigendam nomenculatores in-
uenti sunt, qui nomina singulorum tenebant, candidatísque suggerebant, ut
quisque obuius erat. quãquam id postea lege uetitum esse, auctor est Plutar-
Nomenclatura. chus in Catone minore. Hi ὀνοματολόγοι Græcè dicuntur. Vnde nomenclatura
uocabulum deductum, ὀνοματολογία. Comitia autem quædam erant centu-
Curiata centuriatáque comitia. riata, quædam curiata. Centuriatis comitiis populus per centurias ex censu
& ætate diuisus, suffragia ferebat: illæque centuriæ prærogatiuæ dicebantur, G
Prærogatiuæ centuriæ. quæ sorte primum eductę rogabantur. In curiatis autem populus promiscuè
suffragia ferebat, tributim tamen distinctus. De utrisque in tertio de leg. Ci-
cero, Descriptus enim (inquit) populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhi-
bet in suffragium consilij, quàm fusè in tribus conuocatus. Propterea cen-
Cap. 27. turiata comitia, magna comitia ipse uocare solet, meminit Gellius lib. 15. Co
mitiorum autem summam lex XII. tab. statuit esse in populi arbitrio & po
Apud Cic. lib. 3. de leg. testate: sed ea tamen uoluit magistratum aliquẽ moderari. Verba legis hæc
** quum suffragio cõsciscentur.* sunt, Creatio magistratuũ, iudicia populi, iussa, uetita, * cum sciscentur, opti-
matibus nota, plebi libera sunto. Cum populo Patribúsque agendi ius esto H
Consuli, Prætori, Magistro populi, equitúmque, eíque quem produ͂t Patres
Consulum rogandorum ergô: Tribunísque, quos sibi populus rogassit, ius
Magister populi. esto cum Patribus agendi. Magistrum populi Dictatorem appellans: cui &
Magistro equitum & Interregi ius esse uoluit comitiis præesse. Cum popu-
Agere cũ populo. lo agere, est rogare quid populum, quod suffragio suo uel iubeat, uel uetet:
unde rogatio pro lege dicta. auctores Festus, Gellius & Macrobius. Agere
Agere cũ patribus. cum patribus, est ad Senatum referre. Comitiis autem centuriatis maiores
fiebant magistratus, quorum erant maiora auspicia, ut Consules, Prætores,
Censores: minores curiatis. auctor Gellius lib. 13. cap. 14. Huius differẽtię me- I
minit Cicero pro lege Agraria, qui etiã in secunda Philippica, Ecce (inquit)
Dolobellæ comitiorum dies: sortitio prærogatiuę, quiescit: renũciatur, tacet:
prima classis uocatur, renunciatur. deinde (ut assolet) suffragia: tum secunda
Classes. classis uocatur. quæ omnia citius facta sunt quàm dixi. Classes à Seruio Tul-
lio rege institutas auctor est Liuius pro modo census ciuium Romanorum
(quare à Græcis τιμήματα uocantur. Aristoteles πρῶτον τίμημα, δεύτερον, τρίτονque
dicit in Politicis.) ita ut prima classis primum octoginta centuriarum fue-
rit, ex iis constans qui in censu centum M. æris aut eo amplius habebãt, per-
mixtim ex senioribus & iunioribus: reliquæ ex minoribus deinceps cẽsibus K
Lib. 1. ab Vrbe. usque ad quintam classem. Idem Liuius, Hæc omnia (inquit) à pauperibus in
diuites inclinata onera: deinde est honos additus. Non enim ut ab Romulo
traditum cæteri seruauerant reges, uiritim suffragium eadem ui eodémque
iure promiscuè omnibus datum est: sed gradus facti, ut neq; exclusus quis-
quam suffragio uideretur, & uis omnis penes primores ciuitatis esset. equi-
tes enim uocabantur primi: octoginta inde primę classis centuriæ peditum

 uocabantur:

A uocabantur:ibi si uariaret(quod rarò incidebat) ut secundæ classis uocarentur:nec ferè unquam infrà ita descenderent, ut ad infimos peruenirent. Hac constitutione Centuriæ primæ classis erant prærogatiuę,sed sorte non ducebantur.Hæc ratio postea immutata est multiplicato populo, ut idem ipse *Cēturiæ prærogatiuæ.*
auctor est.Prima classis semper prima rogabatur: sed prærogatiuæ centuriæ sortitò ducebantur,ut ex Cicerone intelligitur loco suprà citato. Ex eo instituto uerba apud Latinos ducta, In sua classe manere, id est ἐν χώρᾳ μένειν, ἐμμένειν τῇ τάξει τῇ αὐτοῦ, στέρξαι τῇ τάξει, τὸ ἑαυτοῦ μέρος οὐκ ἐξαλλάσσειν. & quintæ classis homines,id est infimę notę.Cicero in Academicis,de Democrito loquēs,Quis *Quintæ classis.* *Academ.4.*

B hunc philosophum non anteponat Cleanthi, Chrysippo, reliquísque inferioris ætatis? qui mihi cum illo * comparati, quintæ classis uidentur. Et in **collati*
classes numerum aliquem & hominum multitudinem tribuere:id est καταλογίζειν,ut in classes discipulorum Fabio. Inde prærogatiua uocabulum uariè *Prærogatiua.*
usitatum.Cicero in Verrem act.prima,Hic Metellus quàm isti sit amicus,attendite.dedit enim prærogatiuam suæ uolūtatis eiusmodi, ut isti pro * prærogatiua eam reddidisse uideatur.Iocus est Ciceronis à dilogia ductus,id est *Verr.2.* **prærogatiuis*
ab ambigua significatione prærogatiuę,ac si diceret,Dedit enim pręiudiciū suum pro precio à Verre dato ad redimenda prærogatiuarum tribuum suffragia,quibus consul Metellus erat factus.Sequitur enim, An me taciturum

C rantis de rebus existimauistis?Prærogatiua in superiore loco pro præiudicio suffragiario ponitur: at in posteriore est nomen adiectiuum: subintelligitur enim centuria. Interdum autē prærogatiua pro auctoritate eius ponitur qui prior censet,ut apud Liuium in tertio, Ne pręrogatiuam militarem urbana *Deca 1.lib.3.*
comitia sequerētur. Alibi,Quin pręrogatiuam militarem,qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorium delatus erat, fauor plebis sequebatur. Vnde *Deca.3.lib.8.*
tractum,ut prærogatiua eminentiam significet,& πλεονέκτημα:ut in cap.Obseruare,De offic.procons.Cicero in orat.de reditu suo ad Senatum, Quo die

D (inquit)P. Lentulus nos comitiis centuriatis, quæ maximè maiores iusta dici haberíque uoluerunt, accersiuit in patriam, ut eædem Centuriæ, quæ me consulem fecerant, consulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit,qui non nefas esse putaret,quacunque aut ætate aut ualetudine esset, nō se de salute mea sententiam ferre?quando * ulla dignitate tot rogatores, diri- **illa*
bitores,custodésque uidistis?Ex quibus uerbis liquet obseruatores in comitiis adhiberi solitos,ne quid fraudis admitteretur & ambitus,circunspectantes.Sæpe enim eueniebat ut tributim pecuniæ diuiderentur à candidatis ad aucupanda suffragia egentium:quam ob causam redemptores huiuscemo-

E di operis perficiendi, quíque precio corrumpenda plebis suffragia suscipiebant,diuisores uocabantur:ut apud Tranquillum in Augusto,Octauius(inquit)pater à principio ætatis, & re & existimatione magna fuit:ut equidem *Diuisores.* *Cap.3.*
mirer hunc quoque à nonnullis argentarium, atque etiam inter diuisores operásque campestres proditum. Inde illud Ciceronis in secundo de Orat. Etiam interpretatio nominis habet acumen, cum ad ridiculum conuertas, quamobrem ita quis uocetur: ut ego nuper Nummium Diuisorē ut Neo-

ptolemum ad Troiam, sic illum in campo Martio nomen inuenisse. quibus F
uerbis significat Nummium ob diuisionum ministerium, quas in campo
Lib.1. epi.11. factitabat, Diuisorem cognomento dictum. Et ad Atticum, Consul autem
ille deterioris histrionis similis, suscepisse negocium comitiorum dicitur,
& domi diuisores habere. Et paulò pòst, Noui est in lege hoc, ut qui num-
mos in tribus pronunciauerit, si nō dederit, impune sit: sin dederit, ut quoad
*HS∞ ∞ ∞ uiuat, singulis tribubus * sest. cccxxxv. debeat. Pronunciare in tribus num-
Pronunciare nummos. mos, significat apertè polliceri in singulas tribus certam nummorum sum-
In Aulularia Act. 1. Sce. 2. mam. Hos diuisores Plautus curiæ magistros uocat: quia curiæ etiam tribus
appellabantur: unde comitia curiata dicta, & leges curiatę, à centuriatis diffe- G
Curiæ magistri. rentes eò, quòd suffragia curiatim, nō centuriatim ferebantur, ut in illis. Sunt
Curiæ dicuntur et tribus. qui diribitores à Cicerone dictos putent diuisores, in loco superius citato:
Curiata comitia. quod mihi non uidetur. Idem Cicero pro Plancio, de lege ambitus loquēs,
Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta, seue-
Diribitores. ritatem senatus, bonorum omnium uim ac dolorem excitauerunt. Hæc do-
ce, hæc profer, huc incumbe Laterēsis: decuriasse Plancium, conscripsisse, se-
questrem fuisse, pronunciasse, diuisisse. Hactenus Cicero. Huiuscemodi diui
sores interdum in creationibus pontificum & cœnobiarcharū interueniūt,
huiúsque modi sodalium decuriationes fiunt, & per sequestres sacerdotiorū H
palàm cautiones expediuntur. Mancipes & conductores res transigēdas per-
ficiendásque suscipiūt. Cum interim cupiditas humana sacrosancti paracleti
auspiciis dinundinationes factitans, inexpiabilibus commerciis conscelera-
re sanctissimos ritus non uereatur ab antiquis institutos. Nec uerò aliam ob
Palladium Franciæ. causam, ut credibile est, palladium ecclesiæ Franciæ ut extorqueretur, non
pridem effectum est. Sic enim appellare placet inclytam illam, Franciæq; pe-
culiarem sanctionem, maiorum nostrorū uirtute atque innocentia partam:
quam unus aut alter fortasse hostibus eius proditam, trans Alpes deportātes,
præsentis calamitatis telam flagitiosissima cupiditate iam inde exorsi sunt. I
Ἐπὶ τῇ τοῦ βασιλέως αἰχμαλωσίᾳ. Quis enim non prçuidebat, insigni aliqua clade nostra expiatum iri unius
aut alterius fortasse perditissimam ambitionem? tametsi quæ subsecuta sunt
in detexenda tela decennio continuo, eiusmodi sunt, ut insigne illud scelus
maioribus deinceps, illíque consentaneis cumulatum, ad extremum obrutū
sit & sepultum grandi malorum Iliade. Cuius qui Paris fuit, si ut in lucē edi-
tus est, subinde elatus fuisset, cum nomine utique nunc Francico præclarius
ageretur: nec principis multifaria ac copiosa naturę munificentia præditi ac
beati conspectum & fructum respublica nunc orba destitutáque desidera-
ret. Qui alienę ipse ambitionis, auaritię, crudelitatis, iandiu pœnas pependit: K
pendétque quādiu Prouidentiæ complacitum fuerit: eam unam ob causam
prçcipue (quantum quidem ego sentio) quòd non sibi, sed paucissimis, sed
uni & alteri (& sic quoque nimis dico fortasse) maiestatem suam ut assereret,
inuitus quidem ille, ut uidebam, sed tamen nescio quo fato (ut sunt huma-
na) fecit: uir ad omnia summa natus, dignúsque qui suę naturę magis quàm
hiantibus paucissimorum cupiditatibus indulgeret. Verùm ut in prçteritū
Ex titulo, Ad legem Iuliam de ambitu. beneficentissimi

A beneficentissimi principis casui lachrymas luctúmque uiri boni: sic in futurum preces uotáque debere mihi uidentur. Ius enim utroque uersus integrũ est Prouidentiæ, si precationes obsecrantis populi ualuerint: qui suopte ingenio caput ac fortunas deuouere solitus est pro salute principis: & quod hactenus malè & incommodè, dira nonnullorum cupiditate importunáque cecidit, diuinæ prouidentiæ benignitate nõ modò in integrum restituatur, sed etiam ita uertat, ut sic quoque benè & commodè cessisse regia ipsa prædicet, & regnum gratuletur. Vt ad rem redeamus: olim comitia ita in populi potestate fuerunt, ut tamen senatus auctor in futurum exitum campi fieret.

B Liuius libro primo, Patres (inquit) offerendum ultro rati quod amissuri erant, ita gratiam ineunt, summa potestate populo permissa, ut non plus darent iuris quàm retinerent. decreuerunt enim ut cum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si Patres auctores fierent. Hodiéque priusquam populus suffragium ineat: in incertum comitiorum euentum Patres auctores fiunt. Quod tamen Ciceronis uerba desiisse fieri significare uidentur, in oratione pro Plãcio, Nunc (inquit) tantùm disputo de iure populi, qui & potest & solet nonnunquam dignos præterire: nec si à populo præteritus est quem non oportuit, à iudicibus condemnandus est, qui præteritus nõ est. Nam si ita esset (quod Patres apud maiores nostros tenere non potuerunt) ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices, quod multo minus esset ferendũ: tum enim magistratum non gerebat is qui ceperat, si Patres auctores non essent facti. Hic comitiorum Romanorum status fuit usque ad Cæsarẽ Dictatorem: quæ comitia frequentabantur in campo Martio, ut Athenis in eo loco qui πνὺξ dicebatur, arci proximus: ubi ἀρχαιρεσίαι fiebant creandis magistratibus. Is Cæsar cum rempublicam oppressisset, comitia cum populo partitus est, ut auctor est Suetonius, ita ut exceptis consulatus competitoribus, de cætero numero candidatorũ, pro parte dimidia quos populus uellet pronunciarentur: pro parte altera quos ipse dedisset. & edebat per libellos circũ tribus missos scriptura breui: Cæsar Dictator illi tribui: Commẽdo uobis illum & illum: ut uestro suffragio suam dignitatem teneant. Cæsari successit Augustus: qui legem ambitus ab integro sanxit, ut etiam legem Iuliam de adulteriis. De quo idem auctor, Comitiorum quoque pristinum morem reduxit: ac multiplici pœna coërcito ambitu, Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis, die comitiorum, ne quid à quoquam candidato desiderarent, singula millia nummûm à se diuidebat. Et in Vespasiano, de eius auaritia loquens, Ne candidatis quidem honores, reísue tam innoxiis quàm nocentibus absolutiones uenditate cunctatus est. Candidati autem Cæsaris dicebãtur, quos princeps populo commendabat. Idem in Augusto, Quoties magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat, supplicabátque more solẽni: ferebat & ipse suffragium in tribu, ut unus è populo. Quintilianus libro sexto, de risu loquens, Iungitur amphiboliæ similitudo: ut à Galba, qui pilam negligenter petenti, Sic (inquit) petis tanquam Cæsaris candidatus. Nam illud petis, ambiguum est: securitas similis. cuius ioci sen-

[Margin notes: Decad. 1. — Tempus Cæsaris Dictatoris. — Cap. 41. — Cap. 40. — Cap. 16. — Candidati Cæsaris. — Cap. 56.]

[Section letters in margin: C at "set(quod Patres…", D at "nunciarentur", E at "bus absolutiones"]

ſus eſt, Tu pilam petis in luſu tam neglectim, quàm ſolent honores petere F
Cæſaris candidati:quibus non magnoperè ſupplicare neceſſe eſt ob principis commendationem. Hodie candidati principis in creatione pontificum ij ſunt,quibus princeps literis ſuis & nunciis fauet,interdum ultra modum. Verba igitur Modeſtini hoc in loco ita intelligo, nõ ut ambitus legem Romæ abrogatam eſſe dicat,ſed ambitus iudicium exerceri deſiiſſe:quia populus honores mandare deſierat ſub principibus iam tyrannis,aut ad regum ſimilitudinem omnia arbitratu ſuo adminiſtrantibus, omnibus propemodũ
Satyr.10. ueſtigiis antiquæ reipublicæ ſublatis.Sic Iuuenalis de popu.Rom. G

-nam qui dabat olim
Imperium,faſces,legiones,omnia:nunc ſe
Continet,atque duas tantùm res anxius optat,
Pannum,& Circenſes.

de tempore Domitiani loquens: de quo
Cap.2. loquens Fabius libro ſexto, ita inquit in mentione orationis pro Muræna, Hoc genus(inquit)noſtris temporibus totũ penè ſublatum eſt: cum omnia tutelæ curæque unius innixa periclitari nullo iudicij exitu poſſint. quibus uerbis aſſentabundè hoc ſignificat,id quod Cicero præcipuè perſuadere conabatur,è republica eſſe,ut Conſules deſignati conſulatum inirẽt) erat enim Muræna Cõſul deſignatus)alioqui periculũ imminere reipublicæ. Id,inquit H
Quintilianus,nunc accidere non poteſt:ut periculũ ſcilicet reipublicæ imminere dicat patronus, ſi conſul antequã ineat magiſtratũ, damnetur: cum reſpublica orba eſſe nõ poſſit ſub Domitiano principe, à quo uno cõmodè regebatur,ut ipſe dicebat,etiã ut cõſules nulli eſſent. Modeſtinus circa principatum Alexandri ſcripſit:qui(ut inquit Lampridius)honorẽ ius gladij habentem nunquã uendi paſſus eſt,hoc dictitãs, Neceſſe eſt, ut qui emit,etiam uendat.Erubeſcerem,inquit,eum punire,qui emit & uendidit. Pontificatus autem,quindecimuiratus,auguratúſq;, codicillares fecit,ita ut in ſenatu allegerẽtur.Codicillares,inquit,fecit: hoc eſt muneris ſui fecit. diplomatibus I
enim datis ſacerdotia cõferebat:quæ Accurſius ſeculares poteſtates fuiſſe dicit,ignorans utique tempora Iuriſconſultorũ non agnouiſſe uerã & rectam pietatis opinionẽ,aut ſacerdotia etiam Romę fuiſſe ante peruulgatam Chriſti religionẽ.Ambitus à ſenatu aliquando cõprobati,ut bonis moribus con-
Exemplum memorabile. Cap.19. uenientis,exemplũ eſt apud Suetoniũ in Cæſare, E duobus(inquit) conſulatus competitoribus,L.Luceio,Marcóque Bibulo, Luceium Cæſar ſibi iunxit:pactus ut is,quoniã inferior gratia eſſet, pecuniáque polleret, nummos de ſuo cõmuni nomine per centurias pronunciaret.Qua cognita re,optimates,quos metus ceperat,nihil non auſurũ eum in ſummo magiſtratu cõcor- K
di & conſentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt,ne Catone quidẽ abnuente eam largitionẽ è republica fieri.Igitur cum Bibulo conſul creatus eſt.Ambitio φιλαρχία, σπουδαρχία, φιλοτιμία dicitur:ambitus uerò ὄχλων δεκασμός. Ambire σπουδαρχεῖν, παραγγέλλειν, μνᾶσθαι, ἀρχαιρεσιάζειν, δεξιοῦσθαι. συναρχαιρεσιάζοντες dicuntur qui candidatos,id eſt τοὺς παραγγέλλοντας τὰς ἀρχὰς comitantur, αὐτοὶ συσπουδάζοντες.

Ex titulo,Ad legem Iuliam de ambitu.

IN

A IN cap. Ab accusatione, Ad senatuscõsul. Turpilianum: Nunciatores qui per notoria iudicia produnt, notoriis suis assistere iubentur.) Accursius iudicia legit, & accusationes iudiciales interpretatur: núncque assistere, nunc absistere legit, astipulante Bartolo. Ego indicia, id est μηνύματα lego: hoc est qui delationes per indicia faciunt. Notoria sunt quorum fit mentio in lege, Ea quidem, Cod. De accusationibus. qua in lege ego locũ corruptum esse censeo: ubi enim legitur, Verùm si falsis nec notoriis insimulatus, id est accusatus sit: perpenso iudicio dispici debet. ego ita legendum puto, Verum falsis néene notoriis insimulatus sit, perpenso. & reliqua. nam illud, id est accusa- *Notoria.*
B tus, spurium est, ex margine additum. Sensus est autem hoc in loco, Nunciatores qui reos deferũt per notoria, licet citra calumniç metũ accusent, debere tamen assistere suis indiciis, eáque tueri notoria quæ attulerũt, interim dum quæstio de crimine habetur. Notoria autẽ testificationũ genus esse intelligo. Indiciũ autẽ prodere, est rem arcanã in mediũ afferre, sed aliunde compertã, *Indiciũ prodere.*
non autẽ ex criminis cõscientia: licet propriè indices sint criminis cõsortes, ut superius diximus. Hoc genus μηνυτῶν, id est indicũ, hîc intelligi puto, qui à Grçcis προσαγωγεῖς dicũtur, & προσαγωγίδες, & ὠτακουσταί: hoc est emissarij & auscultatores: tyrannorũ olim inuentũ: de quibus Plutarchus in lib. περὶ πολυπραγμοσύνης
C ita inquit, Atqui tyrãnos quibus omnia nosse necesse est, id genus hominũ odiosissimos facit, quos aures & emissarios uocãt. ὁ τῶν λεγομένων ὤτων καὶ προσαγωγέων γένος. Auscultatores, id est ὠτακουσταὶ primus habuit Darius iunior rebus suis diffidẽs, omniáque suspectãs & metuens. At emissarios Dionysij tyrãni Syracusiis permixtos habuerũt. Verùm Plutarchus tyrãnicum ministerium notauit. Papinianus de legitimo ciuilíque munere, ac bonis moribus tuendis accommodato locutus est: quod genus (ut opinor) arcanis sceleribus inquirendis & efferendis institutum erat, ut crimina publicè innotescerent. Nunciare uerbum in huiuscemodi rebus accommodatum est antiquorum *Nunciare.*
D usu: unde nunciatio augurum erat & obnũciatio, quæ fiebat ad comitia dirimenda inauspicatò coacta: cuius uerbi strictim alio loco memini. *Obnũciatio.*

IN tract. De quæstio. In criminibus seruandis quæstio adhiberi solet.) Legendũ scrutandis: licet aliter legat Accursius. Scrutari crimina, est argumenta sceleris inquirere & uestigare. Cicero de iis loquens in Partitionibus, Immo uerò argumenta scrutabimur, & quæremus ex omnibus locis: sed adhibebimus iudicium. Asinius Pollio ad Ciceronẽ, In saltu Castulonensi dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios & retinent. id est in anacrisi facienda (de qua superius diximus) quæstio adhiberi solet. Et paulò inferius, *Scrutari crimina.* *Li.10.ep.31.*
E Cum aliis argumentis reus ita probationi amouetur, ut sola seruorum confessio deesse uideatur. Ita legit Accursius, & absurdissimè interpretatur. Ipse uerò admouetur legendum esse non dubiè censeo. Est enim admouere probationi, ita compellere reum argumentis, ut penè conuictus uideatur. Admouere est proximè adiungere: & admotum dicitur, quod contingit id cui applicatur. παραβαλλόμενον. Cicero, Ad neruorum eliciendos sonos apta manus est admotione digitorum. *Haloan ita à probatione amouetur.* *Admouere.* *Admotum.* *De natura deor. lib. 2.*

IN tract. De pœnis, cap. 2. Quoniam hîc fit mentio aquæ & ignis interdi- F
Aqua et igni interdicere. ctionis, adnotanda hîc Festi uerba esse duximus. Aqua (inquit) dicitur à qua
iuuamur. Aqua autem & igni tam interdici solet damnatis, quàm accipiũt
nouæ nuptæ: uidelicet quia hæ duæ res humanam uitam maximè continẽt.
Itaque funus prosecuti ignem supergrediebantur a qua aspersi: quod purga-
Suffitio. tionis genus appellabant suffitionem. Lactantius libro secundo Insti. diui. de
Cap. 10. aqua & igni loquens, tanquam duobus principiis: Alterũ enim (inquit) quasi
masculinum elementum est, alterum quasi fœmininum: alterum actiuum,
Igni & aqua nuptiarũ fœdera sanciebantur. alterum patibile. Ideóque à ueteribus institutum est, ut sacramento ignis &
aquæ nuptiarum fœdera sanciantur: quòd fœtus animantium calore & hu- G
more corporentur, atque animentur ad uitam. Quum enim constet omne
animal ex anima & corpore: materia corporis in humore est, animæ in calo-
re. Quod ex auium fœtibus datur sciri: quos crassi humoris plenos, nisi opi-
fex calor fouerit: nec humor potest corporari, nec corpus animari. Exulibus
quoque aqua & igni interdici solebat: adhuc enim uidebatur nefas, quãuis
malos, tamen homines, supplicio capitis afficere. Interdicto igitur earum re-
rum usu quibus uita constat hominũ, perinde habebatur, ac si esset qui eam
sententiam acceperat, morte mulctatus: adeò ista elementa prima sunt habi-
ta, ut nec ortum hominis, nec fine his uitam crediderint posse constare. Ho- H
rum alterum nobis commune est cum cæteris animantibus, alterum soli ho
mini datum. nos enim quoniam cœleste atq; immortale animal sumus, igne
utimur: qui nobis in argumentum immortalitatis datus est: quoniam ignis è
cœlo est. cuius natura quoniam mobilis est, & sursum nititur, uitæ continet
rationem. Cicero in oratione pro domo sua ad pontifices, Qui erant rerum
capitalium damnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in
eam recepti, quò uertendi hoc est mutandi soli causa uenerant. id autem ut
esset faciendum, non ademptione ciuitatis, sed tecti & aquæ & ignis interdi-
ctione faciebãt. Id autem mihi sumptum uidetur à Romanis ex lege Athe- I
niẽsium, cuius Demosthenes meminit ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, his uerbis: In legibus
(inquit) quę de cædibus latæ sunt, Draco, quò terribile atque atrox quàm ma-
ximè uideretur hominem alterum alterius interemptorem esse, statuit ipse
hominem homicidam aqua ablutoria, libationibus, crateribus, sacris & fo-
ro arceri. χέρνιβος εἴργεσθαι τὸν ἀνδροφόνον, σπονδῶν, κρατήρων, ἱερῶν, ἀγορᾶς. Herodotus
in octauo, de trecentis loquens qui cum Leonida occubuerant contra Per-
sas pugnantes, uno excepto Aristodemo, qui pugnæ se subduxerat: Quum
autem (inquit ille) Aristodemus Lacedæmona rediisset, probris est affectus,
atque ignominia huiusmodi. nullus enim ei Spartanorum ignem accende- K
bat: nullus colloquium communicabat. οὔτε οἱ πῦρ οὐδεὶς ἔναυε Σπαρτιητέων, οὔτε δι-
λέγετο. Ad hunc morem autem referri, aut alludere aliquantum uidetur illud
uaticinium Threnorum cap. quinto, cùm uoce plebeia lamentabundus, A-
quam (inquit) nostram pecunia bibimus: ligna nostra precio comparaui-
mus. Aquam enim & ignem defuisse conqueritur, tanquam ad uitam maxi-
mè necessaria. Quod contra sacerdotes dictum esse uidetur: quos in æde sa-
Ex titulo, De pœnis. cra

A cra nundinas exercere non pudet, igneáque ſpiritus ſacramenta uenditare:
cum egenteis & ſiticuloſos ad aquas non admittant, niſi eas liceantur. Cæſar
in commen. ſexto bel. Gal. de Druidis loquens ita ſcribit, Si quis aut priua-
tus aut publicus eorum decreto non ſtetit: ſacrificiis interdicunt. hæc pœna
apud eos eſt grauiſſima. quibus ita eſt interdictum, ij numero impiorum ac
ſceleratorum habentur: * iis omnes decedunt, aditum ſermonémque defu- *ab iis omnes diſcedũt.
giunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus
ius redditur, neque * locus ullus communicatur. His omnes decedunt, Græ- *honos
co more dixit: τούτους ἐκτρέπονται πάντες οἱ ἀπαντῶντες. Hi apud Hebræos apoſyna- Apoſynagogi.
B gogi dicebantur: quaſi ſynagoga exacti & extorres: quòd ut opinor, ab ignis Extorris.
interdictione, tortíſque communione ductum eſt uocabulũ potius, quàm
à terra, etiam ſi exul à ſolo eſt. Liuius, Extorrem urbe, domo, penatibus, fo- Deca. 1. li. 9.
ro, congreſſu æqualium. Hos nunc excommunicatos uocamus: quibus ſci-
licet humanitatis iura uiciſſitudinémque officiorum uetamur exhibere. At
quos maiore execratione mulctandos eccleſiaſtica auctoritas cenſuit, ana-
themata appellãt, ex eo quòd in cippis expoſita eſt eorum deteſtatio & pro- Anathema.
ſcripta. Antiqui ſacros homines ſic uocitabant, quaſi exectandos & deteſtã- Sacer homo.
dos. unde ſacra fames Virgilio: & ſacer atque inteſtabilis Horatio, è xij tabu- Aeneid. 3. Lib. 2. Sermon. ſaty. 3.
C lis ſumptum uocabulum: quod more Gallorum Seruius tranſlatitiũ eſſe ait.
Nam cum Maſſilienſes peſte laborarent, unus ſe ex egentibus offerre ſole-
bat annũ integrũ alendum publicis cibis & purioribus. Poſtea uerbenis ue-
ſtibúſque ſacris ornatus circunducebatur per urbem cum execrationibus:
precabantur enim, ut in eum omnia mala ciuitatis incumberent & incide-
rent: ſicque proiiciebatur. Plautus in Bacchid. Act. 4. Sce. 6.

M én' criminatus eſt? optume eſt, ego ſum malus,
E go ſum ſacer, ſceleſtus.

Macrobius libro tertio Saturnalium, Hoc loco (inquit) non alienum uide- Cap. 7.
D tur de conditione eorum hominum referre, quos leges diis ſacros eſſe iubẽt:
quia non ignoro quibuſdam mirum uideri, quòd cum cætera ſacra uiolari
nefas ſit, hominem ſacrum ius fuerit occidi. cuius rei cauſa hæc eſt: Veteres
nullum animal ſacrum in finibus ſuis eſſe patiebãtur, ſed abigebant ad fines
deorum quibus ſacrum eſſet: animas uerò ſacratorum hominum diis debi-
tas eſſe exiſtimabãt. Feſtus, Sacer homo eſt, quem populus iudicauit ob ma-
leficium. Neque fas eſt immolari: ſed qui occidit, parricidij non damnatur.
nam lege Tribunitia prima cauetur: Si quis eum qui plebiſcito ſacer ſit, oc-
ciderit, parricida ne ſit. ex quo quiuis homo malus atq; improbus ſacer ap-
E pellari ſolet. Inde ſacratæ leges dictæ, ut ipſe alibi auctor eſt: quibus ſanctum Sacratæ leges.
iubetur eſſe alicui deorum quicquid aduerſus eas fecerit, ſicut familia pecu-
niáque. Et ſacroſanctum dicitur, quod iureiurando interpoſito eſt inſtitu-
tum, ſiquis id uiolaſſet, morte pœnas pénderet. Inde ſacrare uerbum Liuio, Lib. 2. ab Vrbe.
pro deuouere, & deteſtabile decernere: & ita morti addicere, ut impunè oc-
cidi & uiolari poſſit. Lex de prouocatione (inquit) aduerſus magiſtratus, ad
populum lata: ſacrandóque cum bonis capite eius, qui regni occupandi cõ- Sacrare caput cum bonis.

ſilia iniſſet. Huc pertinet quod de ſacroſancto uocabulo in ſuperioribus dictũ eſt. Sacros homines, id eſt deteſtandos & execrabiles, Græci multis nominibus appellant: ἐναγεῖς, ἐναγίστους, μιαρούς, ἐπαράτους, φαρμακούς, & καθάρματα. Ariſtophanes in Pluto, γρύζειν δὲ καὶ τολμᾶτον ὦ καθάρματε, ἐν αὐτοφώρῳ δεινὰ δρῶντ' ἁλισκομένω. Erant enim Catharmata, homines qui peſte expiãda alióue quo morbo immolabantur diis: qui ritus expiationis (inquir interpres) à Romanis uſurpabatur. Hoc uerbo Demoſthenes contra Median utitur, & contra Aeſchinem. Sic Comici ſcelus pro ſceleſto dicunt, atque etiam Cicero. Herodotus in Polymnia catharmon maſculino genere dixit, ſic appellãs hominem piacularem, hoc eſt τὸν ἀπειρημένον καὶ ἔκβλητον. quem ſacrum eſſe diximus, & pro patriæ luſtratione expiationéque deuotum καθαρμὸν τῆς χώρης ποιευμένων Ἀχαιῶν Ἀθάμαντα τὸν Αἰόλου. Dicebantur & φαρμακοί, οἱ ἐπὶ καθάρσει τῆς πόλεως ἀπειρημένοι, δημοσίᾳ τρεφόμενοι, καὶ καθαίροντες τὰς πόλεις τὰς ἑαυτῶν. quorum uerborum interpretatio eſt ea, quam ſuprà ex Seruio ſcripſimus. Auctores Suidas & Euſtathius, qui etiam urbium expiatores hoc nomine uocatos eſſe tradit. Sacer hac ratione dici poſſet emiſſarius ille caper apud Hebræos, cuius fit mentio Leuitici cap. 16. Diuus Paulus cap. quarto primæ ad Corinthios, ὥσπερ καθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι, hoc uocabulo uſus eſt elegãter: qui locus nõ intellectus eſt ab iis interpretibus Græcè neſcientibus, qui ſcholia ſcripſerunt, quæ in uulgatam & receptam editionem leguntur. Tãquam purgamenta huius mundi facti ſumus omnium peripſema uſque adhuc. fortaſſe inculpatius fuiſſet catharmata dicere, ut peripſema dixit. nam ut catharma purgationem ſignificat ad uerbum, & piamentũ: ſic peripſema ſcobem & ramentum, & quicquid limãdo deteritur. Quæ ſignificationes in eo loco Apoſtoli non conueniunt. altior eſt enim quidam ſenſus uerborum, niſi me fallit opinio. Ad cuius intelligentiam id iam dictis addemus, quòd antiqui urbium expiationem anniuerſariam facientes, cum ſacros illos homines aluerant, in uictimarum morem redimitos ex loco præcipiti in mare deiiciebant, Neptuno immolantes: intérque deiiciendum ſolennia uerba effari ſolebãt, περίψημα ἡμῶν γενοῦ: ſis pro nobis peripſema: ac ſi dixiſſent, Sis pro nobis piaculum: eſto luitio noſtra, & ſeruatrix urbis uictima. id quod Suidas adnotauit. Sententia igitur Pauli eſt hæc, Nos tanquam piacula mundi facti ſumus, & ſuccidaneæ pro populo uictimæ: ac ſi diceret, nõ minus apud gentium uulgus deteſtabiles, quàm illi qui diris execrationibus onerati atque obruti, pro ſalute publica abiici olim ſolebant. Quæ ſententia congruit iis quæ præcedunt. Peripſema enim etiam ramenta ueſtigiorum ſignificat, quæ ut ſordida abiiciuntur. Mallem igitur Græcis uerbis uti utrobique hoc modo, Tanquam catharmata mundi facti ſumus & peripſema ad hunc diem, licet Curtius Latina uoce purgamentum dixerit libro octauo,* Ages quidã Argiuus peſſimorum carminum poſt Chœrilum cõditor, & ex Sicilia Cleo, & cætera urbium ſuarum purgamenta. Et libro decimo, Prohibuere igitur exules finibus, omnia potius toleraturi, quàm purgamenta quondam urbis ſuæ, tunc etiam exilij, admitterent. Hæc & alia huiuſcemodi ſcribens, iis le-

[Marginal notes: Catharmata. — Peripſema. — Purgamentũ urbis. — * Agis]

[Side letters: F, G, H, I, K]

Ex titulo, De pœnis. gibus

A gibus me soluo, quas auctoritate fermè dictatoria in nos sanciunt homines felicius literis initiati: qui cum ipsi uerborum Græcorum usu quasi nomismatis in Latio abrogari atque illocabilis, scribentibus interdixerunt, Romanæ eloquentiæ uindices esse sibi uidentur, scribendíque disciplinæ constitutores imperitorum licentia contemeratę. Horum unus nuper, nō quiuis ille quidem, sed musarum Græcarum Latinarúmq; alumnus, gratiarum etiam credo afflatu suauiísque beatus, tum elegantiam redolens germanam atque Ciceronianam, Germanos Gallósque eam ob noxam obiter ignominia aspersit. quòd Græca Latinis permisceret: nec eo cōtentus, etiam licentiā
B nimiam scribendi, grauitate censoria, quasíque pro potestate castigasse dicitur: ille uerò ad Ciceroniana præscripta, suáque Ciceronianis non cedentia, docilem ætatem naturámque reuocasse. Quem etsi uirum ipsum magnum aliorum iudicio esse puto, suo etiam ipsius atque meo multo omniū nostræ memoriæ maximum esse non inuitus fateor, & libenter agnosco: tamen audebo bona hominis uenia (ut spero) respondere, Ciceronem epistolas suas permultas, eásque elaboratas, Græcis uerbis sententiísque distinxisse: in libris etiam oratoriis atque philosophicis, in quibus linguam Latinam locupletare præcipuè concupiuit, post uocabula Latina, Græca quoq; ipsa sub-
C stituere solitum·nimirum ne non satis à lectoribus perciperetur quod intelligi uolebat, simul ut uerè & rectè Græca Latinis se reddidisse fidem faceret. Equidem quod ad me pertinet, nihil nec commodius nec expeditius esse censeo, iis quidem quibus eius admissi conscientia incessit & religio, quàm tanto uiro monenti æquo animo auscultare, quem ego Ciceronis similem esse in quibusdam audio: in eo etiam simillimum, quòd nihil libentius facit, quàm ut in laudibus suis longè latéque quasíque suo iure expatietur. Audire id tantùm à me obsecro, si id ad me priuatim attinet, lectores non grauentur: in iis quæ antea ipse scripsi, præsertim in libris quinq; de Asse, in ani-
D mum me inducere non potuisse, cum scriberem, eorum quæ à Græcis mutuabar, auctoritatem Latinis fidémque me probaturum, nisi uerba quoque ipsa unà laudarem cum auctoribus. Multorum enim culpa factum esse sciebam, qui Græca sermone Latino confidentius scriptitant, ut translationum fides magnopere auctoritásque nunc labefactata sit. Nuper auctoris Græci prisca in primis auctoritate pollentis libri satis multi uersi sunt. Horum unum nuper cum aliis eiusdem (ut opinor) fidei editum admonitus ab homine utraq; lingua erudito, cum legissem, admiratus sum interpretis, ignorantiám ne dicam, an potius securitatem nimiam? qui huic ætati, huic iuue-
E num studio & contentioni fucum uerborum fiducia, imposturámque facere diutius se sperauit: id quod ipsum reprehēsorem nostrum animaduertere etiam atque etiam operæ erit precium, quatenus ad ipsum ad méque pertineat. Quasi uerò id tantùm in huiuscemodi scriptis referat, quàm Latinè loquamur, & quàm honestè: non etiam quàm uerè, quàm consentaneè, quámque ex auctoris ipsius qui uertitur, sententia. Sed iam nimis multa de re quæ silentio refutari non incommodissimè poterat: id modò non igno-

Græca Latinis an liceat permiscere.

raretur,prudentes nos ſcientéſque ſilentio tranſmiſiſſe,quod tamen ad futu- F
ra conteſtatum eſſe haberíque uolumus.

IN eodem De pœnis,cap.Aut damnum.§. Quicunque.In hoc enim di-
ſtant à cæteris,quòd inſtituũtur uenatores aut puricarij aut aliam quam uo-
luntatem,geſticulandi uel aliter ſe mouendi gratia.) Legendum, purricarij
Sic Haloan. uel pyrrhicharij,aut in aliam quam uoluptatem. Venatores autem ſerui in-
ſtituebantur,id eſt docebantur,non ad feras per ſaltus indagandas,ut Accur-
ſius exiſtimauit:ſed ad uoluptatẽ populi,ut in oculis eius feras in arena con-
ficerent. Vt enim ludus erat gladiatorius, id eſt ſchola in qua ad gladiaturã
Ludus uenatorius. inſtituebantur:ſic uenatorius ludus,in quo ad uenationem beſtiarij exerce- G
Cap 21. bantur. Tranquillus in Claud. Circenſes frequenter commiſit in Vaticano,
Cap.4. nonnunquam interiecta per quinos miſſus uenatione.Idem in Domiti.Spe-
Venatio. ctacula magnifica aſſiduè,& ſumptuoſa edidit.nam uenationes gladiatoréſ-
** lychnuchos* que & noctibus ad * lychnos: nec uirorum modò pugnas,ſed & fœminarũ.
Cicero in ſecundo Officiorum, Prodigi ſunt, qui epulis & uiſcerationibus,
& gladiatorum muneribus, ludorum uenationúmque apparatu, pecunias
Epiſtola 1. profundunt. Idem in ſeptimo Epiſtolarum, Reliquæ ſunt uenationes binæ
per dies quinque,magnificæ,nemo negat. Sed quæ poteſt homini eſſe poli-
to delectatio,quum aut homo imbecillus à ualentiſſima beſtia laniatur,aut H
Ludus. præclara beſtia uenabulo tranſuerberatur? In ludum igitur uenatoriũ dam-
nare reos,eſt in exercitationem feras in theatro conficiendi damnatos addi-
cere.Scholam enim omnem Romani ludum appellauere, ut inquit Pedia-
Cap.5. nus.Quin & ludi appellatione gladiaturam intelligimus.Fabius in octauo,
de Noẽmate loquens, Hoc nomine (inquit) donarunt ea quæ non dicunt,
uerùm intelligi uolunt: ut in eum quem ſæpius à ludo redemerat ſoror, a-
gentem cum ea talionis,quòd ei pollicem dormienti recidiſſet: Eras dignus
ut haberes integram manum.ſic enim auditur,ut depugnares. A ludo redi-
mere Quintilianus pro à laniſta emere dixit,ne ultrà gladiator eſſet inuitus. I
Ad beſtias Qui autem inuiti ſic inſtituebantur in uenatione, ad beſtias damnati dice-
damnati, & beſtiis obiecti, bantur:quæ pœna longè mitior eſt quàm beſtiis obiectorum, qui protinus
& beſtiis laniabantur à feris.Hos beſtiis ſubiectos Iuriſconſulti uocant:ut in cap.Pœ-
ſubiecti. na,ſuprà Ad legem Pompeiam,& in.l.Eiuſdem,in fine, ſuprà Ad legẽ Cor-
nel.de ſicariis.Hanc differẽtiam ſi diligenter animaduertamus, in Pandectis
ſæpe eſt inuenire:ut in cap. Qui ultimo.& in cap.Ad beſtias,infrà hoc eodẽ
tractatu.Cicero pro Roſcio Amerino, de pœna parricidij loquens. Noluε-
runt maiores corpus feris obiicere: ne beſtiis quoque quæ tãtum ſcelus atti-
Feris obiecti. giſſent,immanioribus uterentur.Spartianus in Caracal.Siquando feris obie- K
ctos uidit,fleuit,aut oculos auertit:quod populo perquam amabile fuit, Ta-
citus libro decimooctauo, Captus in eo prælio Mariccus, ac mox feris obie-
ctus,quia non laniabatur,ſtolidum uulgus inuiolabilẽ credebat, donec ſpe-
ctante Vitellio interfectus eſt.Principes autem uiolentiores, liberos homi-
nes & inſontes ui interdum cogebant cum beſtiis pugnare: interdum homi
Cap.12. nes nobiles,precio ad id allicientes,aut alio præmio.Tranquillus in Nerone,

A Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos senatores, sexcentósque equites Romanos, & quosdam fortunæ atque existimationis integræ ex iisdem ordinibus, confectorésque ferarum, & uaria arenæ ministeria. indéque illud Satyricum in octa. — quanti sua funera uendant, *Iuuenal. satyr. 8.*

Quid refert? uendunt nullo cogente Nerone.

Hi sunt qui notantur infamia in cap. secundo circa finem, suprà De iis qui notantur infamia. Illam differentiam damnatorum ad bestias, & feris obiiciendorum, Accursiũ non intellexisse, ex glossemate eius liquet in cap. Qui ultimo, inferius: & in cap. Ad bestias. cuius capitis est hic sensus, Eos qui ad

B bestias damnati sunt, præsidem pœnæ eximere ad clamorem plebis non debere. si tamẽ eos uideat eo corporis animíque robore præditos, ut inter athletas prodire possint, aut in aliud spectaculum honestius, debere eum ad principẽ referre, ut eius arbitratu aliud quid de iis statuat. Enimuero pyrrhicharij, siue purricharij antiquo more legere placet, à Græcis πυῤῥιχισταὶ dicebãtur: μεθ' ὅπλων scilicet ὀρχούμενοι: à pyrrhicha sic dicti: quæ saltatio erat armata, ob id enoplios dicta. Pollux libro quarto ad Commodum Imperatorem, Genera (inquit) saltationum, Emmelia, quæ tragicorum est: Cordax, quæ comicorũ: Cicinnis, quæ Satyrorum. Enopliæ autem, id est armatæ saltationes duæ: *Pyrrhicharij* *Enopliæ saltationes, id est armatæ.*

C Pyrrhicha & Telesias, cognomines Pyrrhichi & Telesij iudicũ theatricę saltationis. Plato in septimo de legibus, Duo (inquit) saltationum honestarum genera instituit is qui inuentor saltationis fuit. Alterum bellicum, alterum pacatum: illud pyrrhichen, hoc emmeliam nuncupans: utrunque nomine decoro atque accommodato. Emmelia autem à cõcinna ac decenti motione corporis appellata est, Emmeles enim à Græcis dicitur, quod ad melos mouetur, quod (ut inquit Fabius in pri.) ad flexus uocis pertinet, & canorẽ: ut rhythmos ad uerborum collocationem spectat, id est ad modulationem. Hæc genera idem Plato σπουδαῖα, id est studiosa seriáque uocat & commen- *Emmelia.* *Melos.* *Cap. De musice, & eius laudibus circiter mediũ.*

D dabilia. Serij autem (inquit) generis ea species quæ corpus bene cõstitutum, animámque uirilem & strenuam uiolentis laboribus implicat, bellica rectè uocetur. qua uerò secundis in rebus uoluptatibúsque temperatis utitur anima moderatione prædita, eam pacatam si dixeris, consentaneo naturæ nomine appellaueris. Quam autem ea institutio exercitatióque utilitatem afferret, ex eodem Platone intelligere possumus, quo in loco ita inquit, Pyrrhicha est, quæ motiones corporis imitatur, ictus iactúsque declinantis & titubandi, omnifariámque cedentis, in altum etiam subsilientis, & sese succiduo poplite demittentis. rursúsque contrarios his motus pyrrhicha imita- *Pyrrhicha.*

E tur: eos scilicet qui in habitus corporis actuosos feruntur: quales eius sunt, qui sagittarũ missiliúmque iaculationes effingere motu corporis, plagarúmque & petitionum multiplicium imitamenta assequi impleréque contẽdit. Plinius tamẽ in septimo uidetur pyrrhichen ab enoplia distinguere, his uerbis, Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus. Tranquillus, Pyrrhicham saltauerunt Asiæ Bythyniæque principum liberi. Athenis solennem fuisse eam saltationem, ex Lysiæ apologia liquet his uerbis, καὶ *Cap. 56.* *In Iulio cap. 39.*

πεπαιδευμένοις τοῖς μικροῖς ἐργάζεσθαι πυῤῥιχισμοῖς ἀφροδισίοις· καὶ ἀτέλεσι ἄλλα μιᾶς. Intelligimus F
igitur principes Romanos, reos damnatos deligere ad huiuscemodi theatricum oblectamentum, quibus tanquam mancipiis utebantur publicè. Vnde Spartianus de Hadriano, Fabulas omnis generis more antiquo dedit in theatro: in circo multas feras, & sæpe centum leones interfecit: militares pyrrhichas populo frequenter exhibuit. Verbis autem hisce Vlpiani, aut in aliam quam uoluptatem gesticulandi, & reliqua, significatur quòd ut gladiatores
Orchestodidascalos. in ludo sub lanistà, sic isti serui sub orchestodidascalo, id est saltatorum magistro, uel pyrrhicham, uel comicam, uel satyricam saltationem, uel chironomiam docebantur. De theatricis autem artificibus nos multa in superiore G
editione diximus. Cæterùm quod hîc legitur, in hoc enim tantùm distant à
Haloan legit quòd. cæteris, quòd instituuntur, legendum censeo, Hoc enim tantùm distant à cæteris qui instituũtur. Hoc sensu, ut pyrrhicharij & uenatores quidam sint liberi, quidam serui, & ea demum sit inter eos differentia. sin quòd rectè legitur, hic sensus erit, Eos qui in uenationis exercitationem, & saltationis pyrrhicharìæ damnati sunt: non ideo minus esse seruos pœnæ, quàm alios damnatos, etiam si liberorum more docentur eas artes, & ad eas instituuntur.

IN capite, Moris. §. Solet. Solet autem ita uel uiris studiosis interdici, uel aduocatis, uel tabellionibus, siue pragmaticis.) Lego iuris studiosis, id est iu- H
Pragmatici. ri studentibus. Pragmatici non sunt qui pragmaticas sanctiones scribunt, ut
Cap 8. Accursius scribit: sed sunt iuris interpretes, ut ait Quintilianus libro tertio.
Cap.3. qui etiam libro duodecimo probare uolẽs necessariam esse oratori iuris ciuilis scientiam, Quid si fortè (inquit) petitus ille iuris non aderit? neque ego sum nostri moris ignarus, oblitúsue eorum qui uelut ad atculas sedẽt, & tela agentibus subministrant: neq; idem quoque Græcos nescio factitasse, unde nomen iis pragmaticorum datum est. Pragmatici igitur erant homines quidam forensis professionis, qui causarum actores interdum iuris ignaros monebant, iuris responsa formulásque actionum subministrãtes, quasi ad- I
monitores postici, dicendorúmque suggestores, quum ad iuris disceptationem uentum erat. Cicero libro primo de Orat. Itaque non ut apud Græcos infimi homines mercedula adducti ministros se præbent in iudiciis oratoribus, ij qui apud illos pragmatici uocantur: sic in nostra ciuitate. & reliqua.
Iuuenal. satyr.7. Inde illud Satyrici in septima, - si contigit aureus unus:

Inde cadunt partes in fœdera pragmaticorum.

Olim igitur pragmaticis forum Ro. non utebatur: postea uti cœpit, ut ex Satyrici dicto & Vlpiani loco ostenditur. Pragmaticus ad uerbum negocialis dicitur à Quintiliano. Apud Dionysium Halicarnasseum differt à theoreti- K
Cognitores. co. Cæterum qui cognitores olim appellabantur, non alij propemodũ erant, quàm qui nunc procuratores iudiciales dicũtur. Cicero in Diuinatione, Me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem
Verr.4. iuris sui, me actorem causę totius esse uoluerunt. Et in tert. in Ver. Cum esset Sthenius ciuitatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis, inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? Et rur-

Ex titulo, De pœnis.

A sus, Cedo cui Siculo, cum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor unquã factus sit? Festus, Cognitor est, qui litem alterius suscipit coràm ab eo cui datus est. Procurator autẽ absentis nomine auctor fit. Asconius in Diuinationem, Qui defendit (inquit) alterum in iudicio: aut patronus dicitur, si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut procurator, si negocium suscipit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur ut suam. Ergo cognitorem Cicero appellauit familiarissimũ defensorem. Hactenus ille. Ex cuius uerbis apparet alium esse patronum, & alium aduocatum. Terentius in Eunucho, Patronus. Aduocatus. Procurator. Cognitor. Act. 4. sce. 6

B Tu abi, atque ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum.
Volo ego adesse hîc aduocatos nobis in turba hac.

Hermogen. Iurisconsul. Falsi pœna coercẽtur, qui ad litem instruendam aduocatione, testibus, pecuniam acceperunt. Et Martianus, Pœna legis irrogatur ei qui ob instruendam aduocationem testimoniáue falsa pecuniam accepit. Liuius, Virginius sordidatus filiam secum obsoleta ueste, comitantibus aliquot matronis, cum ingenti aduocatione in forum adducit. Cicero pro Sylla, Sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen humanitate adductus aduocationem hominis improbissimi sella curuli atque Ad legẽ Cornel. De falsis. l. Falsi pœna. Ad legẽ Cornel. De falsis. l. I. Lib. 3. ab Vrbe.

C ornamentis suis & consularibus honestauit: quid est quamobrem consulares, qui Catilinæ affuerunt, reprehendantur? In omnibus his exemplis aduocatio non pro cœtu patronorum atque causidicorum, sed amicorum potius coactorum ad opem fauorémque præstanda. Inde aduocare uerbum, est ad consilium opitulationémque causæ præstandam amicos accersere. quippe hominum uel consultorum, uel auctoritate opibúsque pollentium comitatus & studium, uel reum uel actorem fauorabiliorem facit: interdúmque reum noxæ eximit: interdum iuri uim affert: propter quod crimini datur in superioribus exemplis. Et apud Ciceronem pro Quintio, De fortunis omni- Aduocatio. Aduocare.

D bus P. Quintius deturbandus est: potentes, diserti, nobiles omnes aduocandi sunt, adhibenda uis est ueritati, minę iactentur, pericula intendantur, formidines opponantur: ut iis rebus aliquando uictus & perterritus ipse cedat. Et aduocatio togatorũ apud eũdem pro Cecinna. Quintilianus in xj. de actione loquens, Incumbere aduocato aduersis subselliis sedenti iam cõtumeliosum est. Apertè Quintilianus aduocatum distinxit à patrono. Aliquando tamen aduocatum pro actore accipit: ut libro quarto, Ideóque agere aduocato quàm litigatori facilius: quia & laudat sine arrogãtiæ crimine, & aliquando utiliter etiam reprehendere potest. Idem, Ideò primum intuemur, litiga- Cap. ult. Aduocatus. Cap. I.

E toris an aduocati persona sit utendum, quoties utrunque fieri potest. Sic Plinius in præfatione, Et quod miremur, per aduocatum defenditur. Propterea Vlpianus, Aduocatos omnes omnino accipere debemus, qui causis agendis quoquo studio operantur. Aduocatio hodie consilium appellatur, id est causidici & cognitores, omnésq; qui quasi tutores causę dati sunt, cum unus sit actor causæ. Inde aduocatio à Cicerone dicitur, quam cõsultationem homines Basilicani uocãt. in Prætura urbana, de æde Castoris, Quò sępenume- De extraordinar. cognitio. l. I. Aduocatio. Verr. 3.

ro senatus conuocetur: quò maximarum rerum quotidie aduocationes fiát. F
Act. 3. sce. 6. Plautus aduocatum pro teste rogato accipit in Pœnulo,

- Factum à uobis comiter,
Bonam dedistis aduocati operam mihi.
Cras manè quæso in comitio estote obuiam.

Verba sunt Agorastoclis ad testes quos aduocauerat in lenonē. antea enim Aduocare. dixerat, Mementote. Aduoc. Meminimus. Et aduocare uerbum, est aduocatum Act. 3 sce. 3. uel testem rogare. Idem in Casina, - contriui diem,

Dum asto aduocatus cuidam cognato meo:
Quem hercle ego litem adeò perdidisse gaudeo, G
Ne me nequicquam sibi hodie aduocauerit.

Aduocati à Græcis παράκλητοι dicuntur: & aduocatio παράκλησις. Demosthenes περὶ στεφάνου, καὶ ἐμοῦ διαμαρτυρομένου οἱ ἐκ παρακλήσεως συγκαθήμενοι οὐκ ἐῶσί με λέγειν. Et ὁ δὲ περὶ παραπρεσβείας, in principio: αἱ δὲ τῶν παρακλήτων δεήσεις καὶ σπουδαὶ τῶν Cognitor. ἰδίων πλεονεξιῶν ἕνεκα γίγνονται. Quod de cognitore diximus, ex Cicerone planũ fit pro Roscio Comœdo his uerbis scribente, Quid interest inter eum qui per se litigat, & qui cognitorem dat? qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. Itáne uerò? cognitor si fuisset tuus, quod uicisset iudicio, ferres tuum. suo nomine petiit: quod abstulit, sibi non exegit. Idem, Quòd si ad Roscium nihil perueniret, quod tu H à Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit: quia tuus cognitor non est factus. Cognitor etiam est qui aliquem nouit, & qui homini peregrino Verr 3. adesse potest quasi commendator aut conciliator. Idem Cicero in Prætura urbana, Credet populus Romanus his equitibus Romanis, qui ad uos antea producti testes, ipsis inspectātibus ab isto ciuē Romanũ, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucē dixerũt. id est qui homines honestos Prætori daret testificaturos illum esse ciuem Romanum. Idem in I ulti. in Ver. Tum, si tibi ita uideretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret: quanuis ciuis Rom. esset, in crucem tolleretur. id est γνώριμον ἀξιόπιστον, uel τὸν συνειδότα καὶ γνώ-Legulei & Formularij. ριμον ἀξιόχρεων. Erant etiā inter operas forenses Legulei & Formularij, ut in superioribus diximus. Hodie omnis huiuscemodi functio duabus appellationibus cõtinetur, causidicorum, & procuratorum, id est cognitorum, ut prisci loquebantur. Quorum sermo quatenus ad res forēses iudicialésque pertinet, parum hodie usitatus est: & tamen restitui bona ex parte potest ex lectione eorum auctorum qui extant & Latinè & Græcè. Inter pragmaticos K fortasse adnumerari hodie possent, quos solicitatores appellāt: institores quidam Pragmaticarius. forenses, causarúmque curatores. Pragmaticarius uerò à sanctionibus pragmaticis, dictio est recētioris notæ in lege, Zenonis, C. De diuersis rescri-Barbara uerba in tribus libris Codicis. ptis: qualia multa uocabula Græcorum principum tempora pepererunt post imperium translatum. Libros uerò postremos Codicis præcipuè portēta uerborum inuaserunt: quibus hodie in ipsis uocabula barbara planè mixobar-

Ex titulo, De pœnis. baráque

A baráque legunrur,& proba quædam corrupta.Paraueredi,ut ſuprà diximus, & melloproximi,uocabula ex Latino Græcóq; ſermone concrera ſunt. Balluca & paragaudes planè barbara ſunt.quorum balluca apud Plinium legi- Cap.4. tur lib.33.Paragaudes apud Vopiſcum. Metœcus Græcum eſt, ſed corruptũ, in lege,Certa,De iure fiſci μέτοικοι,merœci ſunr, qui Latinè dicuntur incolæ, Incolæ metœci. qui in aliena ciuitate longæ moræ cauſa habirãt,nec habent ius ciuitatis,nec honores ciuiles capiunt:triburum tamen pendunt,quod metœcion dicitur. In ea aurem lege pro iis accipiunrur quos ἐνοικοῦντας & μετοίκους Græci uocant. Metrocomia rectè legitur in lege ulti. De exactoribus tributorum: ſed per- Metrocomia.

B peram intelligirur.Sic enim eſt Metrocomia inter uicos,ur metropolis inter urbes:à ſuiſque coloniis ur matrix agnoſcirur, ur alibi adnotauimus.At Co- Comopolis. mopoleis ſunt uici maiores,quaſi æmuli oppidorum , quo Marcus euangeliſta uſus eſt cap.pri.Eamus in proximos uicos & ciuitares, εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις.Burga lingua uernacula uocar. In lege, Quidam ignauiæ: ſub rirulo De decurionibus,monazonion legirur pro monazonrôn, id eſt qui ſolitudines captant: μοναζόντων,id eſt ſoliuagorum. μονάζειν γὰρ & ἐρημάζειν dicũtur qui uiram ſolirariam ducunt. In lege, Si quos, legendum Hypomnematogra- Hypomnematographi. phi.magiſtratus erat Alexandriæ,ut auctor eſt Strabo lib.17. commentario-

C rum ſcriptor,ut nomen indicat,commenrans & mente agitans ea quæ è rep. eſſe uidenrur.In tract.De excuſ.munerum,idraule pro hydraulæ legirur.Rectus eſt enim caſus pluralis, cuius ſingularis eſt hydraules. Plinius hydraulũ Cap.8. pro organo poſuir lib.9.Delphini capiuntur hydrauli ſono. unde hydraulica organa Vitruuio lib.decimo,& Trãquillo in Nerone. Sed hydraules pro Cap. 10. & 13. homine ſic dicitur,ur choraules apud Tranquillũ in Nerone.Hydraulus au Cap.54. tem ὕδραυλος organum eſt. Sub titulo De ponderatoribus,igoſtarem pro zy- Hydraulus. goſtaren legitur.Zygoſtatæ ſunt libripendes per urbes conſtituri, qui regiis Zygoſtatæ. ponderibus præfecti appellantur:qualis eſt unus Pariſiis.Gynęciarius, γυναικιάριος,à gynæcio barbarè deductũ eſt,ſub titulo De murilegulis:ubi baſta-

D garij & alia multa barbara ſunr,aur uernacula.

IN titulo ſequenri ueſtes oloberæ dicuntur,uel holoſeræ,uel holobryzę: uel uox eſt barbara.Lampridius in Alexandro,Veſtes holoſericas nunquam induit:ſubſericam nunquam donauit.Idem in Heliog. Vſus eſt aurea omni tunica:uſus & purpura,& de gemmis perſica. Sic obryzati nũmi , auro obryzo percuſſi. quod uerbum corruptum eſt in tract. De ueter. nomiſmatis poteſtare:ubi ſolidi ideo dicunrur, quia iuſto & integro pondere erant percuſſi,non dimidiati aut triẽtales:quæ ratio eſt ur ſolidus pro aureo accipia- Solidus.

E tur.Idem Lampridius in Alexandro, Vectigalia publica in id contraxir,ur qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant , rertiam partẽ aurei præſtarent:rúncque primum ſemiſſes aureorum formati ſunr : tum etiam cum ad tertiam partem aurei uectigal decidiſſer, tremiſſes:dicenre Alexandro etiam quartarios futuros. ſed cum non potuiſſer per publicas neceſſirates, conflari eos iuſſit, & tremiſſes tantùm ſolidóſque formari. In tirulo De collegiaris, chartopratis legi debet pro chartopolis. Chartopratæ οἱ τὰς χάρτας πιπράσκοντες: Chartopratæ.

Papyropolæ nunc uocantur. Perislochoregia quid sit, sub titulo De frumétó Alexandrino, alibi diximus. In lege, Litibus, De agricolis & cens. chimiliarcho ciuitatis legitur pro cimeliarcho. Et Codice, lege ultima De bonis aüctoritate iud. possid. cimeliarchos legi debet: & cimeliarchion, id est κειμηλιάρχης. Est enim ut ab episcopus episcopion pro loco, sic cimeliarchion locus, in quo res preciosæ & in deliciis habitæ reconduntur. κειμήλια, inquit Eustathius, τὰ παρ' ἡμῖν ἀκίνητα. Lingua uernacula gabinetum appellat, cui loco qui præfectus est, cimeliarchus Græcè dicitur. In lege, Quicunque, De omni agro deserto, ad diacatochiæ uicem legitur, pro diacatoches, uel pro diacatochi. Est enim diacatoche bonorum possessio: & diacatochus bonorũ possessor: ut sit sensus, Qui fundum patrimonialem excolendo fœcũdum reddiderit, canonémque agnouerit: ipsum διακατόχους iure iam possidere, uel διακατόχου loco haberi. Melloproximi in lege, Peculiari, De proximis sacrorum scriniorum, sunt ij qui nondum proximatus honorem inierunt: sed iam designati sunt proximi. μελλοπρόξιμοι. Ea enim forma dicitur melloproximus, qua mellonymphius, id est qui sponsus designatus est: & mellothanatus, id est capularis, qué mors proxima manet. Aristoteles in Politicis, οἱ γὰρ διεληλυθότες ἀρχὴν καὶ μέλλοντες. Et perfuncti, inquit, magistratu & designati imperiũ habent. In eadem lege, consensum pro consessu legitur: ut in lege secunda. Est enim consessus συνέδριον. Cuiusmodi permulta sunt in iis libris, quæ conniuentia magis hoc tempore quàm adnotatione digna sunt: quanquam & nonnulla animaduertenda præterimus prudẽtes. Obiter enim atque digressione ista scribimus: quorum specimen unum dabimus in tract. De fabricésibus. l. Iure prouisum. Vbi enim legitur, Vniuersi itaque ueluti in corpore unius formæ, unius decoctionis, si ita res tulerit, respondere cogẽtur. ego ita legendum censeo, Vnius decoctiones, si ita res tulerit, rependere cogentur. Est enim decoquere, creditum non reddere, ære credito fraudare, χρεωκοπεῖν. & decoctio, χρεωκοπία. unde nouæ tabulæ χρεῶν ἀποκοπαὶ dicũtur. Cicero in Antonium, Illud tamen audaciæ tuæ quòd sedisti in XIIII ordinibus, cum esset lege Roscia certus locus decoctoribus constitutus. Plinius lib. 21. Crocũ syluestre optimum: serere in Italia minimè expedit, ad scrupula usque singula areis decoquentibus. id est, depositum non reddentibus. Est enim decoquere, diminuere: unde ducta significatio. Quintilianus, Multum inde decoquent anni, multum ratio limabit: aliquid uelut usu deteretur. Inde Seneca pro fallere & destituere dixit, decoquere spei bonæ: id est non respondere spei. Miror quid pensi habuerit Accursius in lege unica, suprà De auri publici persecutoribus, cum persecutores decoctores esse dixit. Sunt enim persecutores, qui Græcè ἐκδικηταὶ dicuntur, & ἔκδικοι: quorum munus est, iudicio experiri contra eos qui aurum uel argentum uel pecuniam reip. debent. Susceptores uerò sunt ἐκλῆπται, qui & ἐκλήπτορες dicuntur, & ταμίαι. ab antiquis tamen coactores appellabantur ἀργυρολόγοι. ἔκδικοι etiam defensores ciuitatum uocantur in. l. Vt perfectius, De annali exceptione. Est etiam ecdicos uindex & assertor. Horum librorum obscuritati insuper caliginem multam offudit

[Left margin notes: Cimeliarchus. Cimeliarchion. — Diacatoche. — Melloproximi. — Μελλονύμφιος. Μελλοθάνατος. — Consessus. — Decoquere, & decoctiones. — Decoctores. Cap. 6. — Lib. 2. cap. 4. — Decoquere spei. — Lib. 5. epi. 8. — Persecutor. — Susceptor. — Defensores ciuitatum.]

[Right margin letters: F, G, H, I, K]

Ex titulo, De pœnis.

Accursianorum

A Accursianorum stupor, quòd quidem ad linguæ utriusque intelligentiam pertinet. Multa enim uocabula corruperunt, multa perperam interpretati, legum sensus inuerterunt: cum ibi non pauca legantur, quæ priscæ elegantię uestigia retinent. Vnius & alterius loci satis erit admonere hac ætate. Adærare uerbum multis in locis extat, & nullibi rectè intellectum. In lege unica *Adærare.* De collatione donatorum, lib. 10. Accursius adærationem ait esse æris præstationem. In lege, Annonas, De erog. milita. annonæ, libro 12. ipse adærare annonas ad ærarium pertinere interpretatur, uel de ærario soluere. Et in lege, Septem, eodem sub titulo, & ipse & posteri eius quasi hæresim inscitiæ è
B uestigio sequentes in uocum interpretatione, adæratas species intelligũt ad *Adæratæ species.* ærarium delatas. Ego autem adærare id esse cẽseo, quod Græce ἐξαργυρῶσαι dicitur, id est ære æstimare: ut sit sensus, Species quæ militibus stellaturæ causa penduntur à prouincialibus, si pecunia permutentur, æstimari tanti debere, quantum est fori precium. Adærare autem ab ære deductum est: quare sine aspiratione legi debet: licet in omnibus exemplaribus quæ mihi uidere contigit, ferè aspiratum legatur. Sic autem eam legem scriptam fuisse primùm censeo, Septem diebus per quos tribuni præto. emol. gratia solen. stellaturæ nomine species consequuntur: species resistentes non aliter adærentur, nisi
C ut in foro rerum uænalium distrahuntur. Species autem resistẽtes intelligo restantes: quæ reliquamenti causa debentur, id est quæ ex præterito debẽtur. Sic in lege, Speciebus, in tract. De cohortalibus, Speciebus primipilaribus adærandis eadem preciorum taxatio seruetur, quæ in uænalibus publicis poterit reperiri. Quæ interpretatio omnibus locis conuenit. nam adærata prædia ab eo dicta sunt, quòd à frumentaria aut uinaria speciariáque præstatione ad ærariam redacta sunt. Lingua patria addenarata dicit ferè pro eodem. Aeris enim uocabulo pecunia significatur unde obærati dicti. Stellatura no- *Stellatura.* men erat annonæ militaris. Lampridius in Alexandro, Annonas (inquit) mi-
D litum diligenter inspexit: Tribunos qui per stellaturas militibus aliquid abstulissent, capitali pœna affecit. Sparti. in Pescennino, Nam & Imperator tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit. In lege huic proxima, in eodem tractatu De cohortalibus, illa uerba, Prius quàm primipili pastum digesta ratione compleuerint: sic interpretanda puto, prius quàm primipilarẽ distributionem redditis rationibus peregerint. Est enim pastus dictum pro eo quod Græci νομὼ dicunt. quod uer- *Pastus.* bum & pastionem & distributionem & stipendium militare & annonam & congiariũ donatiuúmque significat, quod inter milites diuidebatur. He-
E rodianus, Νομάς τε αὐτοῖς διδοὺς καὶ ἐφόδια, τῆς ὁδοιπορείας ἄρχε. Idem, Νομὰς ἐπιδιδοὺς τῷ δήμῳ, τοῖς τε στρατιώταις πολλὰ δωρησάμενος. Mirum id est magis, cum tractatum, De coartalibus esse inscriptum, & ubique ab Accursianis sic legi sub eo titulo, & libro tertio, ubi de curiali uel cohortali condit, ex eóque dici quòd coartati sint curiæ: cum ex locis duobus eiusdem tractatus liqueat cohortales à co- *Cohortales.* horte dici, quasi cohorti obnoxios, τῇ τάξει ἀναγεγραμμένους: ut in lege Officia, & in lege Si cohortalis, uidere lector poterit. Cohors enim nõ modò de nume-

tro militari,ſed etiam de aliis dicitur:ut apud Trãquillum in Nerone,de pa- F
Cap.5. tre Neronis loquentem,Comes ad orientem C.Cæſaris iuuenis,occiſo liber-
to ſuo,quòd quantum potare iubebatur recuſarat, dimiſſus è cohorte ami-
Cap.7. corum,nihilo modeſtius uixit. Idem in Gal. Per hæc gratiſſimus Claudio,
receptúſq; in cohortem amicorum,magnæ dignationis eſt habitus. Et Ho-
Epiſtola 3. ratius in pri.epiſt. Quid ſtudioſa cohors operum ſtruit?Sic autem cohorta-
les à cohorte dicuntur in cohortem cooptati,aut cohorti aſcripti, ut curiales
Huic libro titulus eſt, Notitia prouinciarũ imperij Romani. à curia,tribules à tribu. Vidimus librum,in quo enumerati ſunt magiſtratus
Ro.imperij.in eo hæc uerba legimus, Clariſſimum uirum correctorẽ Apu-
liæ & Calabriæ in officio iuriſdictionis ſuæ habuiſſe principẽ, corniculariũ, G
tabellarios duos,commentarienſem,adiutorem,ab actis, ſubadiuuam,exce-
ptores,& cæteros cohortalinos, quibus non licet ad aliam tranſire militiam
** annutatione* ſine * annotatione clementiæ principalis. Cohortalinorúmque appellatio-
nem itidem legimus in officio conſularis Campaniæ, & conſularis Palæſti-
næ,& præſidis Thebaidos. Qui autem hîc cohortales, & in lege Si cohorta-
lis,cohortalini dicuntur, iidem ſunt, ut opinor, cum iis qui apparitores in
multis ſuperioribus titulis appellantur. In eodem enim libro magiſtratuum
Ro.uirum illuſtrem magiſtrum militum, præſentalem habuiſſe in officio
magiſterij ſui dignitates infrà ſcriptas (ſic enim appellantur ibidem huiuſ- H
modi militiæ)principes duos,numerarios duos,commentarienſem, primi-
ſcrinios,qui numerarij ſunt : ſcriniarios , exceptores, & cæteros apparitores.
Apparitores. quibus uerbis apparet apparitores eſſe miniſtros apparituram magiſtratibus
factitantes multiplici ac diſtincta functione: οἱ παρεστάμενοι τοῖς ἐπ' ἐξουσίας.hoc
eſt,qui præſto ſunt magiſtratibus ad imperia accipienda & exequẽda. Eſt in
lege ultima tituli De prædiis decurionum ſine decr. lib.10.ita ſcriptum, Nec
ex tabella decretum recitari, ſed curialium uel maioris partis curiæ relatio-
ne.Accurſius per tabellam intellexit delegati iudicis functionẽ: neſcio quo
modo ariolatus,ut ſolet.Ego autem cenſeo hunc eſſe uerborum ſenſum : In I
faciendo decreto alienationis,cuius ea lex meminit, non tabellis curialibus
datis diſquiſitionem oportere fieri, ſed uocali ſuffragio ſingulos curiales in
Tabellaris ſententia. ſententiam ire.Fuit enim olim modus geminus ferendi ſuffragij in conci-
liis,& ſententiæ dicendæ in iudiciis. Interdum enim uoce, interdum tabella
eo munere fungebãtur.Cicero lib.3.de Leg.Dicam Attice, & uerſabor in re
Suffragia uocalia & tabellaria. difficili,ac multum & ſæpe quæſita : ſuffragia in magiſtratu mandando,aut
de reo iudicando,atque in lege aut rogatione, clàm an palàm ferre melius
eſſet. deinde legum tabellarium meminit:id eſt quæ de ſuffragio tabellari la
tæ ſunt.Quoniam uerò magnificentius erat atque innocentius uoce quàm K
tabella quippiam decerni:ideo in oratione cõtra Rullũ ita inquit, Sed tamẽ
magnificentius atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, quòd meis comitiis non
tabellam indicem tacitæ libertatis,ſed uocem uiuam prę uobis indicem ue-
ſtrarum erga me uoluntatum ac ſtudiorum tuliſtis.Et pro Plãcio, Etenim ſi
populo grata eſt tabella quæ frontes aperit hominum, mentes tegit,dátque
libertatem ut quod uelint faciant,promittant autẽ quod togentur:cur tu in

Ex titulo,De pœnis. iudicio

A iudicio exprimis, quod non fit in campo? In transcursu fortasse non erit adnotatione indignum: quòd Accursius in. l. ulti. De honoribus & muneribus non cōtinuandis, lib. 10. missos pro uocatis intellexit, cum significet trāsmissos & præteritos. Nec in lege Ciues, tractatu De incolis, percepit quid allectio significet: id est προσεχθεὶς, προσαιρέτας: cum Vlpianus in tracta. De decurionibus, scripserit spurios posse in ordinem allegi. Allecti enim sunt ascripti Allecti.
& cōscripti, hoc est numero additi. προσκαταλεγόμενοι. Sublecti, demortuorum Sublecti.
loco lecti. ἀντικαθιστάμενοι.

SEQVITVR in eodem cap. tract. De pœnis. Archiuo fortè uel gram-
B matofilatio.) Puto legēdum, fortasse uel grammatophylacio. Est autē gram- Grammatophylacium.
matophylacium, ubi tabulæ & instrumenta publica monumētáque rerum gestarum actarúmque asseruātur: quod tablinum Latinè appellatur. Plinius Tablinum.
lib. 35. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu Cap. 2.
gestarū. Sed de priuato tabulario uel tablino Plinius intellexit: sicut Vitru- Cap. 4.
uius in sexto, Tablino, si latitudo atrij erit pedum uiginti, dempta tertia, eius
spatio reliquum tribuatur. Cicero de Natura deorum, tabularium dixit. Ses- Lib 3.
sum ite precor, ut iudicetur qui tabularium incendit. Tabularum significa- Tabularium.
tio multiplex. sunt enim tabulæ pictæ, ut tabulæ scriptæ. Archiuum ex Græ- Archiuum.
C co factum est, ἀρχεῖον. Archium autem etiam magistratuum ædes significat, & regiam, & palatium, & iudiciale forum. Ex quo factum, ut archium, & interposita u archiuum, si tamē rectè legitur, significet chartophylacium: quia ἀρχεῖα uicina sunt chartophylaciis, quæ eadem sunt cum grāmatophylaciis:
uel chartophylacia potius eorū membra, in quibus hodie actuarij & scribę Chartophylacium.
exceptorésq; acta publica cōdūt. Quod autē in uicina periodo sequitur, sic
censeo reponendū, Vt solent quibus sentētia præcipitur, ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀπέχειν. Haloan. nihil reponit. Antonius uerò Augusti hæc, δημοσίων ἀπέχεσθαι publicis abstinere

IN cap. Aut facta, in principio, Quósque alios suadendo innuisse sceleris est instar.) Iuuisse omnino legendum uidetur. Sed si ita legatur, quosdámq;
D alios suadendo iuuisse: sensus erit contextúsque congruentior.

IN eodem cap. in. §. Qualitate rixæ à grassaturis.) Quoniam Accursiani parum intellexerunt hoc uocabulum, nobis explanandum uisum est. Gras- Grassatores.
satores igitur sunt uiarum in urbe uicorúmque obsessores, qui obuios iniuriæ opportunos spoliant, aut pulsantes, aut intentata morte territantes. λωποδύτας Græci appellāt. Plinius lib. 13. de Tapsia loquens, Nero Cæsar claritatem Cap. 22. ad finem.
ei dedit, initio imperij nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceráque, & sequenti die contra famam cutem synceram
circunferens. Trāquillus in Augusto, Nam & grassatorum plurimi palàm se Cap. 32.
E ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui causa. Et inferius, Igitur grassatores dispositis per opportuna loca stationibus inhibuit. Sic Iuuenalis Satyra tertia, Interdum & ferro subitus grassator agit rem. quo in loco grassaturā describit dilucidè. Neronis grassaturas etiam clarè Tranquillus commemorat in eius uita. Et Iuuenalis tamen & ipse rixam appellauerunt grassaturam mi
nus noxiam, & quasi ludibūdam: Miseræ cognosce procemia rixæ: Si rixa est Satyra eadē.
ubi tu pulsas, ego uapulo tantùm. Sic grassari & hîc, & in cap. Capitalium, Grassari.

intelligendum: cum alioqui grassari sæuire significet, & in perniciem no- F
In Caligula cap. 34. xámque progredi. Idem Tranquil. Nec minore liuore ac malignitate, quàm superbia sæuitiáque penè aduersus * omne genus hominum grassatus est: id
** omnis æui homines* est improbum ac maleficum se exhibuit, in diésque nocentiorem. Inde fit ut pestem grassari dicamus, pro eo quod est, cum ingenti clade hominum inualescere. καταρσιάζειν & ἐγκαταρσιάζειν. Quo modo usus est Claudius Iurisconsul. in fine huius capitis, Quoties nimiũ multis personis grassantibus exem-
In initio Iugurth. plo opus sit. Sallustius pro ingredi & tendere posuit, in bonam partem acci-
2 Serm. satyr 5. piens, his uerbis: Vbi ad gloriam, uirtutis uia grassatur. ἤτοι. Horatius metaphoricè, - Dauus sis comicus, atque G

S tes capite obstipo, multum similis metuenti,

G rassare obsequio. de captatore loquens. Locus autem Demosthenis hîc à Iurisconsulto citatus, restituendus est ex oratione περὶ κονδύλων, contra Mediam. Demosthenes enim pugno cæsus in theatro à Media Atheniési prædiuite, eum ad populum accusauit. Tunc enim ab illo pulsatus est Demosthenes, cum Dionysia agerentur, qui ludi erant in honorem Liberi patris instituti: curatórque ludorum erat cum aliis delectus Demosthenes, quos choragos appellabant. eam iniuriam atque id crimen cum magnopere exaggerare uellet orator, aliquot hominum exempla recensens, qui ob H
huiuscemodi facinora in fraudem capitalem inciderant, & ab iniuriam passis cæsi erant, ita inquit, οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργήν, ἀλλ' ἡ ἀτιμία. οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. πολλὰ γὰρ ἂν ποιήσειεν ὁ τύπτων, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ὧν ὁ παθὼν ἔνια οὐδ' ἂν ἀπαγγεῖλαι δύναιθ' ἑτέρῳ, τῷ σχήματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ. ὅταν ὡς ὑβρίζων, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπάρχων, ὅταν κονδύλοις, ὅταν ἐπὶ κόρρης. ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὑτῶν, ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. οὐδεὶς ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ταῦτα ἀπαγγέλλων δύναιτ' ἂν τὸ δεινὸν παραστῆσαι τοῖς ἀκροαταῖς οὕτως, ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πράγματος τῷ πάσχοντι καὶ τοῖς ὁρῶσιν ἐναργὴς ἡ ὕβρις φαίνεται. Vt autem res melius intelligatur, uno aut altero uersu locum altius repetitum traducã hoc modo, ac sesqui uersu producam, Nouerunt hoc multi, Euæona Laodamãtis fratrem inter epulas in conuentúque publico obtruncatum à Bœoto, unicum ob co- I
* laphum inflictum. neque uerò unica plaga iræ impetum illi, sed ignominia ciuit. neque cædi ingenuis graue est, tametsi est ipsum graue: id enimuero demum graue est, ad contumeliam cædi. Siquidẽ multa facere, ô uiri Athenienses, existimari potest is qui alium cædit: quotum partem ne is quidẽ qui uerberibus afficitur, indicare satis sermone atque effari possit: ipsa perpetrandæ rei specie, obtutu truculento, uocis atrocitate. adde quum sugillandi animo, quum inimicum se profitendo, denique quum pugnis, & quum in malam cædit. Atqui hæc permouent: hæc inquam emouent de mentis suæ statu K
homines contumeliæ atque sugillationis insolentes. His commemorandis, ô uiri Athenienses, nemo est qui rei atrocitatem animis audientium oculísque repræsentare queat, prout quidem est iniuria re ipsa conspicua omnibus numeris euidentiæ iis qui rei spectatores fuerũt, ipsíque adeò iniuriam perpesso. Quorum uerborum oratoris hæc sententia est: ea quæ rei adiuncta di-

Ex titulo, De pœnis.

cuntur

A cuntur (à Quintiliano etiam complexus causarum & circunstantiæ nomine appellantur, ut Græcè appellant περίστασις) esse huiuscemodi, ut magna ex parte animo magis concipi, quàm uerbo enunciari possint. Verùm cum ea amplificationis argumenta quæ à circunstantia ducuntur, Iurisconsultus in hoc capite in septem modos digesserit: qualitatis exemplum à Demosthene potissimùm ducendum esse censuit; qui in qualitate & æstimatione iniuriæ, facinoris perpetrati speciem (quod schema ipse uocat) animaduertẽdam esse duxit: hoc est habitum & affectum corporis animíque tam pulsantis quàm uapulantis, & quandam ueluti actionem atque repræsentationem improbi-
B tatis eius qui cædebat, atque impotentis animi, contráque fœdi ac pudendi aspectus eius qui uapulabat exhibitionem, animo obuersari iudicum oportere, ut pœnam pro dignitate rei statuant. In qualitate etiam ponit truces minacésque oculos pulsantis in eum qui pulsatur: tum uociferationem deseuientis territantísque eum qui uiolẽtiæ cedit. Quę omnia accidere uerisimile est, cum sugillandi animo id fit, id est notam ignominiámque inurendi homini integræ famæ, intemeratíque pudoris: quum inimicum se profiretur qui pulsat, cum iniuriam ita accipi uult, tanquam ab inimico offendíq; cupido illatam: cum plaga infligitur non expansa manu, sed in pugnum cõ-
C tracta, quò ictus sit nocentior & grauior: postremò cum in eam partem corporis de industria plaga incumbit, quo atrocissima noxa corpus mulctari potest, sugillatáque ea pars esse ac diu manere conspicua, indéque facies dehonestari. Hoc enim significat ὑπὸ κόῤῥης, id est ἐπὶ τὸ σιαγόνος τύπτεσθαι, Atticorũ lingua loquentibus: quod interpres ignarus pupillam transtulit, quasi κόρης Demosthenes scripsisset. Hæc sunt (inquit Demosthenes) quæ homines iniuriis non assuetos animi impotentes faciunt: id est quæ patientiam quantumuis prudenti excutiunt. Quintilianus in sexto, de concitandis affectibus loquẽs, Atrocitas (inquit) crescit ex his: quid factum sit, à quo, in quem, quo animo, Κόῤῥη. Cap. 1.
D quo tempore, quo loco, quo modo: quæ omnia infinitos anfractus habent. Et paulùm infrà, Plurimum tamen (inquit) affert atrocitatis, modus, si grauiter, si contumeliose: ut Demosthenes ex parte percussi corporis, ex uultu ferientis, ex habitu inuidiam Midiæ quærit. Idem alibi, Nanque in hoc eloquentiæ uis est, ut iudicem non ad id tantùm* compellat, in quod ipse à rei natura ducetur: sed aut qui nõ est, aut maiorem quàm est, faciat affectũ. Hæc est illa quæ Dinosis uocatur: rebus indignis, asperis, inuidiosis addens uim oratio: qua uirtute præter alios plurimum Demosthenes ualuit. Huc pertinet illuc Ciceronis in Diuinatione, Putásne posse (id quod in eiusmodi Cap. 3. *impellat. Δείνωσις.
E reo necessarium est) facere, ut quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æquè acerba & indigna uideantur esse iis qui audient, atque illis uisa sunt qui senserunt? magna sunt ea quæ dico, mihi crede: noli hæc cõtemnere. dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causáque non solum exponẽda, sed etiam grauiter copioséque agenda est. Hunc locum ideo enarrandũ copiosius esse censui, quòd ab homine iuris in primis perito, causarum actore nobilissimo, aliquando rogatus sum, ut eum explanarẽ. Aiebat

enim se nunquam mentem Iurisconsulti capere planè potuisse, cum tamen in causa insigni usu sibi uenisset, ut auctoritate hac utendum sibi foret. F

IN eodem cap. §. Euentus, Et ideo apud Græcos exilio uoluntario fortuiti casus luebantur.) Accursius uoluntarium exilium intelligit arbitratu iudicis statuendum: cum uoluntarium pro spontaneo Iurisconsultus intellexerit, quod sibi quisque consciscit: ut ex iis quæ dicemus, apparebit. Voluntárium etiam exilium intelligi potest quod liberum dicitur, hoc est nō certo loco circunscriptum: quod genus deportationis est aut relegationis: sed quo genere mulctantur, qui patria extorres esse iubentur: cuiusmodi ferè hodie utimur. Capitolinus in Marco Philosopho, Deportatus est Heliodorus filius Cassij. alij liberum exilium acceperunt cum bonorum parte: mulieres ornamentis adiutæ, ita ut filia Cassij & Druncianus gener liberam uagandi potestatem haberent. Ex quibus uerbis intelligimus aliud esse liberum exilium, quod unusquisque sibi eligit: & aliud liberam uagandi potestatem, quasi exilium uagum: quo qui damnati sunt, locū subinde mutare possunt, modò ne eò reuertantur unde exulare iussi sunt. Hoc latam fugam * Marcellus uocat cap. Exilium. infrà De interdictis & releg. quia fuga Græcè exilium significat, & fugere exulare. quare locum illum corruptum esse censeo, uel mutilatum potius in medio membro: sensus enim, meo iudicio, elici ex illa distinctione triplicis exilij nō potest. Est autem φυγή, id est fuga, exilium eorum qui pœnam legum uitare uolunt. Cicero pro Cæcinna, Nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo ciuis esse possit: tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is qui profugerit, receptus est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem. Idem, Nam exilium (inquit) non supplicium est, sed profugium, portúsque supplicij. nam qui uolunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eò solum uertunt: hoc est sedem aut locum mutant. Itaque nulla in lege nostra reperietur, * nec apud cæteras ciuitates, maleficium ullum exilio esse mulctatum: sed cum homines uincula, neces, ignominiásque uitāt, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad arma in exilium. Vbi tamen aram non arma legendum puto contra fidem exemplarium. Licebat igitur reis post primam actionem exilium sibi consciscere ante iudicium peractū: ídque appellabant exilij causa solum uertere: μεταναστῆναι, μεθορμίζεσθαι. Liuius de Decemuiris loquēs, Bona Claudij Oppiíque, qui ante diem iudicij uitam in uinculis finierant, Tribuni publicauere: collegæ eorū, exilij causa solū uertetunt: bona publicata sunt. Hoc, ut cætera, ex Græcorum legibus translatum esse, ex oratione Demosthenis κατ' Ἀριστοκράτους apparet, his uerbis, τῷ δὲ φεύγοντι, τὸν πρότερον ἔξεστιν εἰπόντα λόγον μεταστῆναι, καὶ οὔθ' ὁ διώκων, οὔθ' οἱ δικάζοντες, οὔτ' ἄλλος ἀνθρώπων οὐδεὶς, κύριος κωλύειν. Reo autem (inquit) licet cum primam orationem habuerit, solum uertere. id quod uetare, nec accusatoris nec iudicū potestatis est. Solum uertere etiam de decoctoribus dicebatur: qui & foro cedere dicebantur: ut apud Iuuenalem,

Voluntarium exilium. — * Martianus — Fuga, pro exilio. — Exilium olim pœna legum non erat. — * ut apud — Ab Vrbe li. 3. Exilij causa soliū uertere. — Soliū uertere. — Satyr. II. — Ibidem.

G H I K

Cedere nanque foro iam non est deterius, quàm
Esquilias à feruenti migrare Suburra. Idem alibi,

Ex titulo, De pœnis.

A Qui uertêre solum, Baias & ad Ostia currunt.

Id est οἱ ἀποκεκλασμένοι τὴν τραχηλιτῶν apud Demosthenem, hoc est οἱ τοὺς τραχήλους ἀποκεκλασμένοι. Locus autem Pandectarum inanis replendus est ex libro Iliados ultimo, nisi fallor. Homerus enim commemorans aduẽtum Priami ad Achillem, deductore Mercurio, supplicémque eum describens, & ad genua Achilli aduolutum, ut corpus exanime Hectoris ab se redimi pateretur, hos uersus scripsit hîc reponendos, dictóque Claudij consentaneos.

ὡς δ᾽ ὅταν ἄνδρ᾽ ἄτη πυκινὴ λάβῃ, ὅς τ᾽ ἐνὶ πάτρῃ
φῶτα κατακτείνας, ἄλλων ἐξίκετο δῆμον
B ἀνδρὸς ἐς ἀφνειοῦ, θάμβος δ᾽ ἔχει εἰσορόωντας:
ὣς ἀχιλεὺς θάμβησεν ἰδὼν πρίαμον θεοειδέα
θάμβησαν δὲ καὶ ἄλλοι, ἐς ἀλλήλους δὲ ἴδοντο. Ac si Latinè diceres,

Ac uelut is crebris quem sors incommoda noxis
Implicat, externas se contulit exul in urbes,
Utque piet facinus patratæ cædis, ad ædes
Diuitis accedens, mirantia contrahit ad se
Ora hominum hac specie: Priamo sic supplice, Achillis
Circunfusa cohors comitum stupet, ut stupet ipse.

C Ad quorum uersuum intelligentiã interpretes Homeri tradunt morẽ fuisse apud uetustissimos, ut qui non uoluntariam cædem admisisset, is exularet patria: ad ædésque locupletis hominis se conferens, ibi opertus sederet in limine, oraretque & postularet admissæ cædis expiamentum. Huiusmodi uerò exilium ἀπενιαυτισμὸς appellabatur: τὸ ἐπὶ φυγῇ ἐπ᾽ ἐνιαυτὸν ἢ ἐπ᾽ ἐνιαυτοὺς πολλοὺς διὰ φόνον ἀκούσιον. uerbũ è uerbo ductum Abannatio dici potest, quasi annuũ exilium. Plato lib. 9. de leg. ἐὰν δὲ ξένος ἄκων ξένον κτείνῃ τῶν ἐν τῇ πόλει, ἐπεξίτω μὲν ὁ βουλόμενος, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς νόμοις. μέτοικος δὲ ὤν, ἀπενιαυτισάτω. Idem alibi, γυναῖκα δὲ γαμετὴν ἐὰν ἀνὴρ δι᾽ ὀργὴν κτείνῃ τινά τις, ἢ γυνὴ ἑαυτῆς ἄνδρα ταὐτὸν ὡσαύτως ἐργάσηται, καθαιρέσθω μὲν τοὺς αὐτοὺς καθαρμούς, τριετεῖς δὲ ἀπενιαυτήσεις ἐκπλείτω. Alibi, καὶ ἐνιαυτὸν φεύγων ἀπενιαυτείτω.

Margin: ἀπενιαυτισμός. ἀπενιαύτησις. Abannatio.

D Alibi, ἀπενιαυτισάτω. Causa autem exilij uoluntarij, in eóque expiationis quærendæ, institutum erat priscorum, qui uiros homicidas ut impuros & detestandos existimabant, ideóque uitandos & auersandos. Arcebantur enim sacris & foro ij qui in reatu cædis erãt, quoad iudicium peractũ esset. Auctor Pollux in octauo. Quare Antiphon in oratione περὶ χορευτοῦ ad iudices loquẽs, Causas (inquit) cædis (ut opinor) uos magnoperè contenditis exactè iudicare. Quippe hominem reum sententiis uestris cædis damnatum, in eam fraudem incidere necesse est, ut nec cædis perpetrator, nec perpetratæ cædis re

Margin: Homicidæ scelerati & abominandi olim existimabantur.

E uera obnoxius, pœnas tamen pendat, & legis sanctionem subeat: ut urbe, sacris, sacrificiis, certaminibus arceatur, quæ hominibus maxima antiquissimáque censentur. Et Lysias contra Agoratum, οὐδεὶς γὰρ αὐτῷ διελέγετο ὡς ἀνδροφόνῳ ὄντι. Nemo (inquit) eum ut homicidij reum colloquio dignabatur. Verba legis pœnam homicidij sancientis sunt apud Demosthenem ἐν δὲ τῷ κατ᾽ ἀριστοκράτους, ἀπέχεσθαι ἀγορᾶς, ἐφορίας, καὶ ἄθλων, καὶ ἱερῶν ἀμφικτυονικῶν. quæ uerba ipse ibidem interpretatur. Verumenimuero huiuscemodi expiationis necis hu-

Margin: Expiamentũ homicidij.

nanæ ab imprudẽtibus admissæ exemplum uidere licet apud Herodotum libro primo,quo in loco Crœsi meminit nuptias filij sui celebrantis. Quum autem(inquit)filij nuptias Crœsus in manibus haberet: aduenit Sardeis quidam calamitate præditus,manibúsque impuris,natione Phryx. Hic cum ad Crœsi ædes accessisset,gentilíque instituto ritúque patrio postulasset, sibi ut liceret expiamenti optati compotem esse : Crœsus eum expiauit. Est autem Lydis Græcísq; ritus expiandi similis. Postquam autem Crœsus legitima iustáque lustrationis peregit : undénam ille,& quis esset, percontari instititit. Et paulùm infrà,Gordij(inquit ille) filius sum,cui Midas parens fuit : Adrasto mihi nomen est:qui quia imprudens germanum meum interemi,ad te accessi.sum enim & à parente eiectus, & omnibus fortunis exutus. Pausan.in primo Eliacon. συνέπεσε δὲ τὸν ὀξύλον φυγεῖν ἐξ αἰτωλίας εἶν. ἀποκτείνοντα γάρ φασιν ἁμαρτεῖν αὐτὸν, καὶ ἐξεργάσασθαι φόνον ἀκούσιον. τὸν δὲ ἀποθανόντα ὑπὸ τοῦ δίσκου τὸν ἀδελφὸν εἶναι τοῦ ὀξύλου. Euripides in Oreste de homicidis loquens, καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι. εἰς ὀμμάτων γὰρ ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν, οὐδ' εἰς ἀπάντημ' ὅστις αἷμ' ἔχων κυρεῖ, φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν,exiliis expiabant.Ex iis quæ dicta sunt, satis apparet quid per uolũtarium exilium Claudius in hoc capite intelligi uoluerit,qui fortuitum casum ἀκούσιον φόνον uocauit:id est imprudens homicidium,ut Valerius dicit. Inde apud Herodotum καθάρσιος Ζεὺς,id est Iupiter expiator : qui præses erat necessitudinis ab expiatione contractæ, & ueluti disceptator iuris inter expiatorem & expiatum:ut hodie deus expiator uindex est, siquid inter mysticum parentem & lustratum hominem,uel initiali sacramẽto uel arcano & auriculario sacramẽto expiatum,perperam admissum est.Eustathius Homeri interpres, Quòd autem(inquit)sanguine lustratio fieret, testis est historia, cuiusmodi est homicidarum lustratio,qui sanguine abluti, lustramenti loco id esse ipsi ducebant.Cuius artis professores Pharmacos Attici uocant, ut urbium quoque expiatores.Historiæ Adrasti meminit Valerius lib. pri.cap.De somniis, sed strictim,& suppresso nomine,de filio Crœsi loquens,ac eodem Adrasto, qui Crœsi filium lancea in uenatione traiecit imprudens. Et quidem (inquit ille)eam potissimum dexteram casus nefariæ cædis crimine uoluit aspergi, cui tutela filij à patre mandata erat, quámque Crœsus imprudentis homicidij sanguine uiolatam,hospitales ueritus deos,supplicem sacrificio expiauerat.Liuius de Horatio loquens, qui Horatiam sororem interfecerat, Itaque ut cædes manifesta aliquo tamẽ piaculo lueretur,imperatum patri ut filium expiaret pecunia publica.Inde uocabula apud Græcos, καθαρὸς τὰς χεῖρας, de eo qui homicidio manus non contaminauit : quem etiam ὅσιον καὶ ἁγνὸν appellant.& contrà μὴ καθαρὸς dicunt τὸν ἐναγῆ, καὶ τὸν μιάσματί τινι ἔνοχον, καὶ μὴ καθαρθέντας φόνου.Dicebãt etiam ἀκαθάρτους,de quibus Plato lib.9.de leg. ὅστις δ' ἂν τῶν ἀποκτεινάντων πάντων μὴ πείθηται τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἀκάθαρτος ὢν, id est nondum expiatus, ἀγοράν τε καὶ ἆθλα, καὶ τ' ἄλλα ἱερὰ μιαίνῃ, ὁ βουλόμενος τοῦτον ἐπεξίτω, τῶν προσηκόντων τῷ τελευτήσαντι, καὶ τὸν ἀποκτείναντα εἰς δίκην καταστησάτω. Exemplo huiuscemodi instituti antiquissimi planum fit, non de nihilo institutum illud Franciæ inualuisse,quod multis tamen minimè consentaneum æquo & bono esse uidetur,

F G H I K

Lib.1. cap.7. De somniis, in fine.

Iupiter expiator.

Φαρμακοί.

Ab Vrbe li.1.

Ex titulo,De pœnis.

A cur, de homicidio ab imprudentibus admisso; etiamsi culpa uacet facinus, tamen ut ij ueniam impetrandam habeant, aut à Principe, aut ab illa æquitatis officina, quam Cancellariam dicimus: qua in parte potissimum reip. operam ipsi nunc pro potestate nauamus, magistratu functitantes, quod magisterium libellorum in Prætorio dicitur. Sic enim à regibus expiari uel facinus incósultum, uel casum temerarium, moribus comparatum est, ut olim à ditissimo quoque piaculum huiusmodi admissorum postulabatur. Cæterùm eò nunc congruentius, luculentioréque cum ratione, quo reges non sine sacris ritualibus inaugurati, ui quadam diuina præditi meritò existimantur:
B nostríque eò amplius fortasse, quòd instar ipsi quoddam numinis, neque id quodlibet, circũferre eós uidemus, cum medicam manum salubrémque admouent iis quos strumæ malè habent. Ob quod ipsum specimen poten- *Struma.* tatus auspicatò olim fundati, comitatus regius ægrotantium gregibus plerũque frequentatur, dies festos expectantium, qui sacræ huiuscemodi functioni piæque solennes sunt. Dedisse uerò unà quoque id insigne diadematicum Prouidentia, consilia ut publica plerunque auspicatò inirentur, salutarísque cum numine atque præsentiore: haud dubiè numeris omnibus maiestatis inter homines beatissimæ (absit inuidia uerbo) principatus Franciæ prȩditus
C esse meritò, aureáque fortuna uisendus diceretur. Summa autem fuit cura antiquis uindicãdarum cædium. In curia enim Areopagitarum sacrum fie- *Areopagus sicariorũ uindex.* bat Eumenidibus, quas etiam σεμνὰς θεὰς Grȩci uocãt bene ominandi gratia. eas enim existimari uolebant eius esse curiæ præsides, in qua sicarij iudicabantur, ut alibi diximus: tanquam uindices ultricésque hominum necatorum. Quibus sacrificuli ob id tres erant instituti, id est ἱεροποιοί. Quare Demosthenes κατὰ Μειδίου purgare se uolens suspicione conscientiæ cædis, quam ei inimicus obiecerat: ita inquit, ὃς ἐπαιτιασάμενός με φόνον, εἴασεν ἐμὲ ταῖς σεμναῖς θεαῖς ἱεροποιὸν αἱρεθέντα ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων τρίτον αὐτόν, καὶ κατάρξασθαι τῶν ἱερῶν. Hic (in-
D quit) qui me cædis crimine reum facere instituit: cum ego à curia sacrificulus tertius designatus sum è numero omni ciuium, ut sactum pro populo deabus uenerandis facerem (sic enim Eumenidas appellabant) nulla intercessione obstitit, quo minus sacrificium auspicarer. In Areopago autem cædes consultæ iudicabantur, id est φόνοι ἐκ προνοίας: non autem ἀκούσιοι. Sed quod in hoc eodem ambitu orationis dictum, Vt à dementissimo quoque facta, etsi scrupulo mendæ non caret, quia non satis hærere cum euentu uidetur: unum tamen poscere uidetur, ut adnotemus quod Suidas retulit de statua Niconis Thasij, pugilis celebrati: cuius iam defuncti statuam cum æmulo- *Statua necis rea, tandem damnata.*
E rum unus odio indulgens fustibus cæderet, tanquam Niconem ipsum uiuũ contumelia afficiens: statua manium eius ultrix, in cædentem ipsa collapsa *Theagenem uocat Pausanias, non Niconem.* oppressit eum & extinxit. Propter cuius necem eius hæredes statuam ipsam necis ream egerunt apud Thasios, lege Draconis: tandémque statua necis damnata, sententia iudicum in mare demersa est. Quȩ historia sumpta est ex Pausania lib. sexto Iliacôn. Euseb. lib. 5. de præparation. euangel. Diomedis *Lex Draconis memorabilis.* athletæ statuam fuisse dicit. Legem enim Draconis legislatoris Atheniensis

ſecuti ſunt: qui cædis perpetratores, extorres patria & finibus fieri ſanxit, nõ F
homines modò, ſed etiam animantes alias, atque etiam inanimata. quę lex congruit cum eo quod ſcriptũ eſt Geneſeos cap. 9. Huiuſmodi cędes ab inanimatis factæ, in Prytaneo iudicabantur, ut inquit Demoſthenes in oratione ſupradicta κατὰ ἀριστοκράτους. Moris etiam antiquiſſimi fuit, ut qui cædẽ perpetraſſent, ſi quum in externam urbem profugiſſent, ad pœnã expoſciti non dederentur iis ad quos facinus admiſſum pertinebat: ipſis ut permitteretur

De iure pignerãdorum hominum. iniuriam paſſis pignerandi poteſtas, quam androlepſiam, & neutro genere androlepſium Græci uocant. Verba legis à Demoſthene tranſcripta ſunt in orationem κατὰ ἀριστοκράτους, in hanc fermè ſententiam, Si quis uiolenta morte G
obierit: pro hoc gentilibus & cognatis androlepſię ſunto, quoad iudicium

Androlepſia. cædis pœnáſque ſubierint, uel necis auctores dediderint. Androlepſia uerò ad tres uſque nec eò amplius, eſto. Pollux, ἔστι δὲ ἀνδρολήψιον, ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας, ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ. ἔξεστι γὰρ ἐκ τῶν οὐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τριῶν ἀπαγαγεῖν. Harpocration cũ Polluce cõſentiẽs ἐνεχυράζειν (inquit) τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ παραιτουμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. Demoſthenes autem fortaſſe cauſæ inſeruiens dixit androlepſiam lege eſſe permiſſam non contra profugũ ſuſcipientes: ſed contra eos demum, apud quos cędes facta fuiſſet. Mulcta autem erat androlepſiam non iure poſtulanti, uel potius ea utenti. Licebat enim priua- H
to conſilio androlepſiam exercere, ut ipſe Pollux inquit. Hæ cum libro ſexto

Pigneratio. Decretalium epiſtolarum pignerationes uocentur, ſub titu. De iniu. tamen

Repreſſaliæ. iuris interpretes malũt repreſſalias dicere: uſque adeò barbaries ad ſtomachũ ruſticitatis facit. Pignerari Latinè dici debet Græcorum exemplo, qui etiam ἐνεχυράζειν dicunt & κατηνεχυράζειν ἀνθρώπους, & ἀνδροληψίας χάριν ἀπάγειν τῶν ἀνθρώπων.

Clarigatio. Hermolaus Barbarus uir doctiſſimus clarigationem appellari poſſe cenſuit: quaſi aliud uerbum non eſſet Gręcum aut Latinum, quo res omni tempore uſurpata ſignificari poſſet. Eſt etiam apud Homerum aliud exemplum exilij ob cędem inconſultò admiſſam, Iliados libro tertio & uiceſimo, eo in loco ubi umbra Patrocli ad Achillem ita inquit: I

μὴ ἐμὰ σῶν ἀπάνευθε τιθήμεναι ὀστέ' ἀχιλλεῦ,
ἀλλ' ὁμοῦ, ὡς ἐτράφημεν ἐν ὑμετέροισι δόμοισιν,
εὖτέ με τυτθὸν ἐόντα μενοίτιος ἐξ ὀπόεντος
ἤγαγεν ὑμέτερόνδ' ἀνδροκτασίης ὕπο λυγρῆς,
ἤματι τῷ, ὅτε παῖδα κατέκτανον ἀμφιδάμαντος
νήπιος οὐκ ἐθέλων, ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς.

Hiſtoria tradit Patroclum ludo talario ludentem, cum puer eſſet, ſubitò excanduiſſe, iræque impetu puerum colluſorem nomine Cliſonymum intere- K
miſſe. Ob quod facinus pater eius Menœtius ex Opunte patria eum exulatũ ad Pelei domum deduxit: à quo benignè & liberaliter educatus, Pelei iuſſu comes Achillis eſſe cœpit & amicus. Hæc autem carmina quanquam non perinde conueniunt ſupplendo uerborum contextui: tamen eatenus pertinere poſſunt, quòd delictum puerile tamen exilio mulctatum eſt, etiã ſi inconſulto impetu cõmiſſum. Vltra hos duos Homeri locos, ut poëma utrũq;

A perlegatur, nihil (ut opinor) inuenietur, ex quo duci auctoritas conueniente Iurisconsulti dicto possit. Apud Hebræos etiam fortuita homicidia exilio & seniorum synagogæ iudicio expiabantur. ut Iosue uicesimo cap. urbesq; aliquot eam ob causam exulibus attributæ. καὶ ἔσονται ὑμῖν αἱ πόλεις ταῦται φυγαδευτήριον, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται ὁ φονευτὴς ὑπὸ τοῦ ἀγχιστεύοντος τὸ αἷμα, ἕως ἂν καταστῇ ἐναντίον τῆς συναγωγῆς εἰς κρίσιν. Quin & moris fuit apud uetustissimos Græcos, ut ij qui sanguine uel humano uel brutorum ob cæsum animal manus contaminasset, ut manus ablueret aqua lustrali, ut Aiax apud Sophoclem ob trucidata armenta in furore cum homines interficere se putaret, ἀλλ' εἶμι πρός τε λουτρὰ, καὶ
B παρακτίους λειμῶνας, ὡς ἂν λύμαθ' ἁγνίσας ἐμὰ, μῆνιν βαρεῖαν ἐξαλύξωμαι θεᾶς. id est, τὰ λύματα.

IN cap. Si pœna, eodem sub titulo De pœnis. Si pœna alicui irrogatur: receptum est commentitio iure, ne pœna ad hæredem transeat.) Ius commentitium Accursius à commentis Iurisprudentum dictum esse dixit: ignorans significationem eius uocis. Commentitium idem est quod fictitium: quod Græci πλασματικὰς appellant. Significat etiam nouum & recens excogitatum: hoc est non translatitium, non aliunde sumptum. Tranquillus in Claudio, Spectacula complura magnificáq; edidit: non usitata modò, ac solitis locis, sed etiã commentitia, & ex antiquitate repetita. Commẽtitia, pro nouiter re-
C pertis, nullóq; exemplo institutis: ἀθρύλητα, τότε πρῶτον ἐνθυμηθέντα. Arist. in 12. Metaphysicôn, commentitiam rationem opinionémue appellat, figmento non ueritate subnixã: ut cum mathematicã lineam ponimus, uel punctũ mathematicũ. In sensilibus enim huiusmodi esse forma nõ potest, nisi opinione tationéque commentitia. ipse πλασματικὸν λόγον appellat. Hac ratione ius commentitium dicitur δίκαιον ἐπίπλαστον: quod figmento, non re ipsa subsistit.

Commentitium. *cap. 21.*

IN cap. Si diutino. Si diutino tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus pœna eius subleuanda erit.) Accursius & Bartolus Latini uocabuli ignorantia sensum huius responsi peruerterunt. Existimauit enim Bartolus post Ac-
D cursium, reatum significare spatium maleficij perpetrandi, quasi Iurisconsultus iis uerbis statuerit mitius cum eo agendum, qui longo interuallo inter reos defertur, hoc est diu post crimen admissum. In dissoluendísque antinomiis Accursius, ut assolet, uacillabundè cõflictatur. Bartolus autem in errore sibi constans (ipse quidem alioquin epithetum soluti auctoris & expliciti, nec in addubitationibus hærentis, inter iuris studiosos meritus) ad diuisionẽ criminum discriminàque confugit (quæ ferme farrago est commentatiorũ iuris, syluáque maior Hercinia, nec minus ab omni cultu nitoréque abhorrens) referre aiens maleficiáne continuæ noxæ, an semel finitæ sint. Nos uerò
E reatum esse dicimus statum & conditionẽ reorum, hoc est habitum demissum, pannosum, squallidum, & misericordiæ aucupatorem. Vnde reorũ sordes, sordidatíque rei dicebãtur, ut nos alibi copiosè iam diximus. Sensus igitur huius capitis hic est: in eum mitius animaduertendum, qui diu sordidatus fuerit: id quod euenire solet aut iudicum cõsilio in diem longiorem iudicium reiicientium: aut pro re nata, si quia de causa planè nõ liquebat, reus sæpius ampliatus est. Pars enim pœnæ esse uisa est, longa temporis intercape-

Reatus.

do in conſpicua calamitate & miſeranda. Errore autem miro hæc opinio inter Iuriſperitos alióſque inualuit, ut reatus pro crimine exaudiatur: cum clara ſit huius uocabuli ſignificatio in cap. ulti. infrà De bonis damnatorũ. ubi Paulus, Fraudis autem cauſa (inquit) adoptio facta uidetur, etiam ſi non in reatu, ſed in deſperatione rerum per conſcientiam, metu imminentis * accuſatoris quis adoptet. Et itidem in tractatu De bonis eorum qui ante ſen. mor. ſibi conſc. cap. ult. Ita demum bona eius qui in reatu mortem ſibi conſciuerit, fiſco uendicanda ſunt, ſi eius criminis reus fuerit, ut ſi damnaretur, morte aut deportatione afficiendus eſſet. ὃς μεταξὺ κρινόμενος ἑαυτὸν διεχρήσατο. Hodie in reatu ſunt, qui uel carcere detenti, ſquallore & illuuie cõficiuntur, aut qui honoris cauſa cuſtodiæ ſuæ aut apparitorum commiſſi, aut uadimonio aut uadibus obſtricti ſunt, aut expromiſſoribus. Iuſtinus libro quarto hiſto. Reuocato igitur ad reatum Alcibiade, duo prælia ſecunda Niceas & Lamachus faciunt. ad reatum inquit, id eſt ad cauſam dicendam.

F — G

*accuſationis Haloan.

IN lege Capitalium. §. In exulibus, hunc locum Græcè legimus ex Pandectis. οἱ μὴ πειθαρχοῦντες τῇ ὑπερορίᾳ, ἀντὶ μὲν ὑπερορίας προσκαίρου, διηνεκεῖ ὑφίστανται. ἀντὶ δὲ διηνεκοῦς ὑπερορίας, περιορισμόν. ἀντὶ δὲ περιορισμοῦ, κεφαλικὴν τιμωρίαν. Ex quibus uerbis apparet relegationem eſſe exterminationem, cum quis exire fines patriæ iubetur: quod Cicero ſedibus expellere interpretatur. Deportationẽ uerò quaſi circunfinitionem, cum ei qui damnatus eſt, certo ſpatio circunſcribitur pœnæ pendendæ locus. nunc confinitos lingua uulgi appellat. Areopagita ad Ioannem euangeliſtam epiſtolam ſic inſcribit, Ioanni theologo, apoſtolo & euangeliſtę deportato ad Pathmum. deinde ſignificationem huius uerbi expreſſit, τοὺς ἀδικοῦντας ὑμᾶς, καὶ περιορίζειν οἰομένους τὸν εὐαγγελίου τὸν ἥλιον, ἀδίκως αἰτιώμενος. Merito iſtos incuſans, qui uos iniuria hac afficientes, arbitrantur ſe ſolem euangelij circunſcribere. Hoc eſt, qui te deportatione circunſeptum arbitrãtur reliquo orbe diſcluſum iri.

Relegatio. — Deportatio. — H

IN cap. Cicero. Cicero in oratione pro Cluentio Auito.) Legendum habito, ex Cicerone. Locus autem à Triphonio integer trãſcribi debuit: ut fortaſſe mutilatus uno membro ſit locus. Hæc enim uerba deeſſe uidentur poſt uerbum damnatam: neque iniuria, quæ ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, & deſignatum reip. ciuem ſuſtuliſſet. Sic enim in ea oratione extat.

I

IN cap. Diuus, De bonis damnatorum, duo uerba deprauata eſſe tantũmodo admonebo: quoniam emendare nequeo. Nummuli enim inueterales quid ſint, nemo intelligit. Satis eſt autem quòd intelligimus nummos loculares aut uiaticales ſignificari. fortaſſe Græcum erat uocabulum, pro quo illud ſpurium ſenſim ſurrepſit. Alterum uerbum eſt illud, aut carciaticũ quibuſdam officialibus. Pro quo nihil comminiſci potui, quod ad rem ſatis pertinere uideatur. δικαστικὸν iudicibus dabatur, hoc eſt δι' ὀβόλω, & interdum τριώβολον. Sportularia pecuniola pro opera iudicandis controuerſiis impenſa: ad quam ſuppeditandam fortaſſe ea quæ πρυτανεῖα dicuntur, exigebantur. Quãquam parũ conſtat quid illa uoce ſignificetur. Ipſe enim cenſeo πρυτανεῖα tan-

K

Charisticon Haloan. — Τὸ δικαστικόν.

A tùm depositari solita esse in sponsionis iudicio,quæ παρακαταβολὴ dicitur,ut apud Romanos in sacramento:de quo nos in prioribus disseruimus.Verùm δικαστικὸν non conuenit in hoc loco, quia de officialibus loquitur. In fragmẽtis Pandectarum inueni τὰς σπορτούλας apparitoribus dari solere, τοῖς ἐκβιβασταῖς. quanquam τὸ ἐκβιβαστικὸν uocetur eorum merces. Melius autem ac modestius esse censeo,mendam ipsam tantùm adnotare asterisco, nec pro ea ariolando sufficere aliquid commentitium. Τὸ ἐκβιβαστικόν.

IN fine autem huius cap.Officium pro cœtu eorum ponitur qui magistratui apparent:id est qui sunt ex cohorte,ut in superioribus diximus.Græ- *Officium.*
B cè τάξις dicitur:unde ταξεῶται uocabulum in Pandectis.Inde apud officium deponere,est apud acta uel actuarios deponere, qui etiam ab actis appellati sunt,& officia tradere, Modestino in tract. De furtis. Ibi enim officium pro cœtu ponitur:sicut Gręcè τάξις τὸ πλῆθος significat τὸ περὶ τὸ ἀρχεῖον. Sardonycha etiam accusatiuo Græco non Sardonicam legendum. Plinius libro ulti. Primus autem Romanorum Sardonyche usus est prior Africanus,ut tradit Demostratus:& inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. quæ unde dicta sit,ipse his uerbis docet,Sardonyches olim,ut ex nomine ipso apparet, intelligebãtur candore in Sarda:hoc est uelut carnibus ungue hominis im- *Cap 6.* *Sardonyx.*
C posito,& utroque translucido: talésque esse Indicas tradunt.Idem, Scalpturę Sarda utilissima,quæ nomen cum Sardonyche communicauit:ipsa gemma uulgaris,& primum Sardibus reperta. Inde Sardonychatæ manus Martiali. Quod autẽ hîc legitur, Nec si zonam circa se habuerit: de zona militari intelligo.Inde illud Lampridij in Alexandro,Miles non timet nisi uestitus,calceatus,armatus,& habens aliquid in zona.Pannicularia autẽ causa uel ratio, à panniculis dicta est,quos Græci ῥάκη uocãt.Celsus, At si maiore ui opus est, extincti titiones panniculis inuoluti & circundati pro fomento erunt. *Zona.* *Pannicularia causa.* *Lib.2.ca.17.*

IN tract. De appellationibus,cap. Si qui separatim,circa principiũ.Si quis
D cum una actione ageretur,quę plures species in se haberet, pluribus summis sit condemnatus, quarum singulæ notionem principis non faciunt, omnes autem coniunctæ faciunt:quid faciat iudex,uidendũ est:& poterit ad principem appellare.) Verbum iudex ut spurium auferendum est. *Haloan. quid dicẽdum est? & poterit &c.*

IN cap. Si perlusorio. Lego prolusorio. Proludere est futurum certamen meditari, & exercendarum uirium causa confirmandíque animi simulacrũ certaminis inire. Virgilius libro tertio Georgicorum, *Proludere.*

Et tentat sese,atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco:uentósque lacessit
E Ictibus,& sparsa ad pugnam proludit arena.

Iuuenalis,Iurgia proludunt. Augustinus lib.2.De ciui. Scenicos ipsos domi hæc suę proludendi causa coram matribus suis agere puderet.Inde fit ut proludere sit aliquid agere quod ad iustum certamen pertineat : quasíque exordium legitimi pleníque certaminis auspicari. Certamen autem pro iudicio ponitur apud Græcos,ut periculum:quod etiam Latini imitãtur.ita factum est, ut prolusionis uocabulum ad causas translatum sit. Sic Cicero diuina- *Satyr.5.* *Cap.4.* *Prolusio.*

Verr.1. tionem ſuam, proluſionem Verrinæ accuſationis uocat: in ea enim de con- F
ſtituendo accuſatore Verris agebatur. Apud Græcos προαγῶνες præludia pu-
gnæ uocantur, ut excurſiones ad prælium laceſſendum. προαγῶνες etiam dice-
bantur orationes uel altercationes quæ habebãtur apud Theſmothetas: quę
erant præiudicia ad cauſas. Theſmothetarum enim erat, iudicia conſtituere,
& actionem dare: id eſt τὸ εἰσάγειν τὰς δίκας, ut tradit interpres Demoſthenis ὁ
τῷ πρὸς Λεπτίνην. unde orator ipſe ὁ δὲ τῷ ἀκροβολίζωνος, οὕτω δ' ἐστὶν ἀναιδὴς, ὥς' ἐν δήμῳ
προαγῶνας ἂν κατασκευάζων ἑαυτῷ τινὰς τῆς γραφῆς, ἐτόλμα λέγειν, ὡς ὑπὲρ ὑμῶν καὶ δι' ὑμᾶς
ἐχθροὺς ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκοι. id eſt, Huius certaminis proluſiones ſibi præſtruens ad
populum. Plutarchus in Pompeio, ἐγένοντο δὲ καὶ αὐτῷ τῆς δίκης προαγῶνες οὐκ ὀλίγοι πρὸς τὸν G
κατήγορον. Plato lib. 7. de leg. προαγῶνας appellat certaminum quædam præludia.
Proluſorium indicium. Proluſorium igitur iudicium non à colluſione dictum eſt, quaſi συγκακουργι-
κὸν, ſed προαγωνιστικὸν: eſt enim præiudicialis cauſa quæ hoc uerbo ſignificatur.

Cap.32. IN tract. De iure fiſci, cap. Sed ſi. Sed ſi accepto uſu togæ Romanæ, ut ci-
ues Rom. ſemper egerint.) Accurſius ignoraſſe ſe hîc oſtendit quid ſit toga:
id enim ex eius ſcholiis apparet, in cap. ſuperiore. quare huius uocabuli uſum
Toga. priſcum enarrare latius inſtituimus. Toga geſtamen erat proprium inſigné-
que Romanorum ciuium, ut pallium erat Græcorum: unde togatæ & pal-
Cap.40. liatæ fabulæ dictæ ab Horatio, Diomede, & Donato. Tranquillus in Augu- H
ſto, Viſa quondam pro concione palliatorum turba, indignabundus & cla-
mirans, En Romanos rerum dominos, gentémque togatam: negocium Ae-
dilibus dedit, ne quem poſthac paterẽtur in foro circóue, niſi poſitis lacernis,
Togatus. Sagatus. togatum conſiſtere. Sed togæ uarius erat uſus. nam rogatus à ſagato & palu-
daro diſtinguebatur, ut inermis ab armato: & rurſus à prætextato, ut uir à
puero, & ut priuatus à magiſtratu. Inde illud Ciceronis, Cedant arma togæ.
Lib. 9. & Lucani de Pompeio,

P rætulit arma togæ, ſed pacem armatus amauit.

Non procul ab initio. Cicero Philip. 14. Nam hoc quidem cum turpe eſt, tum ne diis quidem im- I
mortalibus gratũ: ab eorundẽ aris ad quas togati adierimus, ad ſaga ſumẽda
Paulò póſt. diſcedere. Idem, Ne memoriæ poſteritatíque prodatur, propter unius ciuis
periculum, populum Romanum ad ſaga iuiſſe: propter eius ſalutem rediiſſe
ad togas. Huc pertinet quod alibi de tumultu diximus ex octaua Philippi-
ca, Tumultus enim tempore iuſtirium indicebatur, ſaga à ciuibus ſumeban
tur, & togæ ponebantur: niſi quòd Cõſularibus ſolis togatis eſſe licebat, cum
Philipp 8. nõ procul à fine. cæteri eſſent in ſagis: ut idem auctor his uerbis docet: Equidem Patres con-
ſcripti, quãquam hoc honore uſi, togati eſſe ſolent, cum eſt in ſagis ciuitas:
ſtatui tamen à uobis cæteríſque ciuibus in ranra atrocitate remporis, tantá- K
que perturbatione populi Romani, non differre ueſtitu. hoc honore uſi (in-
quit) id eſt Conſulatu perfuncti. De paludamento nos alibi diximus. De di-
Prætexta. ſcrimine autem togati & prætextati, ur uiri & pueri uel adoleſcenruli, crebra
In ipſo penè initio. ſunt apud auctores exempla, ut apud eundem Ciceronem in Lælio, Ego au-
tem à patre ita eram deductus ad Scæuolã ſumpta uirili roga, ut quoad poſ-
Toga uirilis, et toga pura. ſem & liceret, à ſenis latere nunquam diſcederem. Toga uirilis à puerili di-

A ſtincta erat, quæ prætexta appellabatur: de qua loquens Macrobius in primo Saturnalium ita inquit, Hinc deductus mos, ut prætexta & bulla in uſum nobilium puerorum uſurparētur ad omen & uota conciliandę uirtutis. Idem inferius, Libertinis uerò nullo iure uti prętextis licebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla eſſet cum Romanis neceſſitudo: ſed poſtea libertinorũ quoque filiis prętexta cōceſſa eſt. Toga uirilis etiam pura dicebatur: hoc eſt, nullo purpurę prætextu diſtincta. Catullus ad Mallium, Cap.6.

Tempore quo primùm ueſtis mihi tradita pura eſt: Epigra.63.
Iucundum quum ætas florida uer ageret.

B Lucanus in principio ſeptimi libri, — pura uenerabilis æquè
Quàm currus ornante toga.

id eſt nec picta, nec triumphali, nec prętexta. Plinius libro octauo, Cęcilia prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tyrones induuntur, nouæque nuptę. ἀπόρφυρον ἱμάτιον καὶ πῖλον. Cicero ad Atticum libro ſeptimo, Habebamus autem in manibus Antonij concionem habitam .x. Cal. Ianu. in qua erat accuſatio Pompeij uſque à toga pura. id eſt ab eius tyrocinio. Toga autem prætexta ideo dicebatur, quia togæ puerili purpura prętexta erat. unde prætextatus ſermo, & mores prætextati, de quibus in ſuperioribus diximus. Hac ueſte poſita, toga uirilis Cap.48. Epiſtola 8. Toga prætexta.

C ſumebatur: ἱμάτιον ἀνδρεῖον. id quod anno decimoſeptimo fiebat, ut ex Tranquillo patet in Auguſto, Quadrimus (inquit) patrem amiſit: duodecimum annum agens auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit: quadriēnio pòſt uirili toga ſumpta, militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt. Idem, Liberis Senatorum, quò celerius reip. aſſueſcerent, protinus uirilem togam, latumclauum induere, & curię intereſſe permiſit. Hic autem dies quo toga uirilis ſumebatur, tyrocinium appellatur: unde tyrones fori dicti. eo enim die in forum deducti ſolenni comitatu, cauſis actitandis initiari ſolebant. Cuius inſtar quoddam eſt apud nos in Curia, cum adoleſcen- Cap.8. Cap.38. Tyrocinium.

D tes & iuniores curriculum ſtudij iuris emenſi, ſtudiíque decus doctoræ inſignia uel ſubdoctorę meriti, ἤτοι διδάσκαλοι γενόμενοι, ἢ μελλοδιδάσκαλοι, iureiurando adiguntur in ſanctiones regias, in æquum & bonum, in officia atque inſtituta patronis conuenientia, in curiæ cultum atque obſeruātiam: túmque demum admiſſi in numerum togatorum cenſentur: quibus cauſas ſuſcipere agendas in eo conſeſſu licet. Inde illud Vlpiani in tractatu De poſtul. Minorem decem & ſeptem annis Prætor prohibet poſtulare: quia moderatam hanc ætatem Prætor ratus eſt ad procedendum in publicum. Sed de tyrocinio nos alibi diximus. Græcè δοκιμασία dicitur. Et quo modo Romani à toga Lege prima.

E uiri cenſebantur: ſic Athenis ἐδοκιμάζοντο, id eſt εἰς ἄνδρας ἐνεγράφοντο, καὶ ἐτέλοντο εἰς ἄνδρας: quod & τελεῖν εἰς ἄνδρας dicitur. Erat etiam uſus togæ in foro: unde togati cauſarum patroni & actores dicti: indéque toga pro oratoria facultate ponitur: ut Lucanus de Marco Tullio, — cuius ſub iure togáque Lib.7.

Pacificas ſæuus timuit Catilina ſecures.

Sícque illud ipſius Tullij auditur: Cedant arma togæ, cōcedat laurea linguę. Et illud Taciti, Cogitaret plebem, quæ toga eniteſceret. id eſt, patrociniis ad-

Toga. uocationúmque officiis inclatesceret & ornaretur. Toga etiam alia ratione F
à prætexta distinguitur. Prætexta magistratuum erat, honorésque gerêtium: quæ supra tunicam assumebatur, ut auctor est Nonius. Vnde est illud Satyrographi,

Iuuenal.satyr 8.

- ueniet de plebe togata,
Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluat.

Id est de genere plebeio. Comites etiam anteambulonésque togati erant, quod significatur illo eiusdem Satyrici loco in septima,

Respicit hoc primum qui litigat, an tibi serui -
Octo, decem comites post te, an sit sella, togati Ante pedes.
Et itidem in prima, - nunc sportula primo G
Limine parua sedet turbæ rapienda togatæ.

Epigrã.57. Et apud Martialem in secundo, grex togatus. toga enim purpuræ seruiebat, ut apud eundem in decimo,

Epigram.10. Quid faciet pauper, cui non licet esse clienti?
* Dimisit. * Dimisit nostras purpura uestra togas.

Id est, nunc non licet nobis officiũ uobis præstare, cum iam purpurati officiis

Epigrã 47. præstandis successerint. Et toga pro officio ponitur ab eodem in eodem,

Lis nunquam, toga rara, mens quieta.

Lib.5.epi.6. Plinius ad Apollinarem, Altius tibi ocium & pinguius, eóque securius: nulla necessitas togæ nemo accersitor ex proximo. Id quod ideo inualuit, quòd ad officia pręstanda togati conueniebant, id est ad deducendos comitandósque amicos honoris gratia. Toga τήβεννος & τήβεννα dicitur, utrũq; genere fœminino: & ἱμάτιον. Athenæus de Antiocho, καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέμενος ἐσθῆτα τήβενναν ἀναλαβὼν, περιῄει τὴν ἀγορὰν ἀρχαιρεσιάζων. ciuilem togam assumẽs. Alibi, χρυσοῦφῆ τήβενναν φορῶν dixit. Alij τήβεννον & ἱμάτιον dicũt pro toga, quæ sic erat ipsa H

Toga uirilis. Philippica 2. uirorum, ut stola mulierum. Inde illud scommaticũ in nobili Philip. Sumpsisti uirilem togam, quam statim muliebrẽ stolam reddidisti. Hæc in tem-

Valerij locus. Cap.4. de Marco Cotta. plo Iouis Capitolini sumebatur: quod ex Valerio libro quinto intelligimus: I
Hanc pietatem (inquit) æmulatus M. Cotta, eo ipso die quo togam sumpsit uirilem, protinus ut è Capitolio descendit, Cn. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, postulauit: peractúmque reum iudicio afflixit. sic enim legere malim quàm pertractum. Adnotandum id quod Acron & Porphyrio dicũt, togas Romanas uel laxas uel arctas pro modo census fuisse. quod Horatius libro primo epistolarum innuit his uersibus,

Epistola 19.

- mihi contendere noli.
Stultitiam patiuntur opes: tibi paruula res est.
Arcta decet sanum comitem toga: desine mecum K
Certare.

Quod autem de toga diximus, uirorum tantùm fuisse, alij uerum esse negant: argumentóque sunt ipsis Horatij illi uersus in primo

Satyr.2. sermonum, Rem patris oblimare malum est ubicũque. quid inter
Est, in matrona, ancilla, peccésue togata?

Togatæ fœminæ. Sed ut Horatij enarratores tradũt, matronæ quæ à maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebãt, sublata stola propter ignominiam. At toga

Ex titulo, De iure fisci. meretrici

A meretrici apta, scortáque prostare cum toga pulla solita erant, ut à matronis discernerentur. quare adulterij damnatæ, ea ueste utebantur: indéque illud Martialis in secundo de mœcha, Epigrã. 39.

V is dare quę meruit munera? mitte togam. Ibid. de spadone togato, Lib. 10. epigram. 52.
T helyn uiderat in toga spadonem:
D amnatam Numa dixit esse mœcham.

Alij togatas pro libertinis exaudire malunt: quia olim libertinæ toga utebantur. Suetonius auctor est Caligulam Cæsarem Liuiam Augustam, cuius Cap. 23.
ipse pronepos erat, Vlyssem stolatum appellare solitũ, quibus uerbis significatur stolam notam & indicem olim fuisse fœminæ Romanæ. significabat Vlysses stolatus.
B enim Caligula Liuiam astutia & calliditate parem Vlyssi uiro Græco fuisse. Rursus toga multiplex fuit. Erat enim toga candida, quam petitores magistratuum induebant: unde candidati dicebantur ipsi. Plinius in septi. naturalis hist. de Nasica, In toga candida bis repulsa notatus à populo. Liuius in septi. belli Maced. Varia testimonia legatorum tribunorúmque militũ erant. Toga candida. Cap. 34. Non ita procul à fine.
M. Cato ante alios testes conspiciebatur: cuius auctoritatem perpetuo tenore uitæ partam, toga candida eleuabat. Cicero in candida orationem habuit in Catilinam & Antonium competitores. De toga pura diximus, quam tyrunculi forenses assumebant tyrocinij die: de qua Cicero ad Atticum lib. 9. Epistola ult.
C Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimùm togam puram dedi: ídque municipibus nostris fuit gratũ. Toga palmata uestis erat Toga palmata.
triumphalis, à palma in ea intexta. Martialis in septimo,

I comes, & magnos illæsa merere triumphos, Epigram. 1.
Palmatæque ducem, sed citò, redde togæ.

Toga picta uestis publica fuit, summíque magistratus. Capitolinus de Gordi. Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum priuatus suã & propriam habuit: cum antè Imperatores & de Capitolio acciperent, uel Toga picta.
D de palatio. Lampridius de Alexandro, Prætextam & togam pictam nunquã nisi Consul accepit: & eam quidem quam de Iouis templo sumptã alij quoque accipiebant aut Prætores aut Consules. At toga pulla ab alba distinguebatur. pulla enim in funeribus utebãtur, ut nunc atra ueste utimur: alba autem in epulo, uel publico, uel parentali: à quibus atrati albatíque dicebantur. Cicero in Vatinium, Cedò, quis unquam cœnauit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulæ quidem ipsæ dignitatis. Atratus. Albatus.
Sed omitto epulum, populi Romani festum diem, argento, ueste, omni apparatu ornatúque uisendo: quis unquam in luctu domestico, quis in fune-
E re familiari cœnauit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, præterte, toga pulla unquam data est? cum tot hominum millia accumberent: cum ipse epuli etiam dominus Quintus Arius albatus esset: tu in templum Castoris te cum * Tito Fibulo atrato cæterísque tuis furiis funestum intulisti. Quis tum non ingemuit? quis non doluit reip. casum? Hunc tu morem ignorabas? nunquam epulum uideras? Albatum λευχειμονοῦντα, atratũ μελανειμονοῦντα dixit. Tranquillus in Domitiano, Generum fratris indignè ferens albatos & * C. Fidulo Cap. 12.

Satyr.2. ipſum miniſtros habere,proclamauit,ἐν ἀγαθῶν πολυκοιρανία.Horatius in ſecundo Sermonum, - licebit F

Ille repotia,natales,alióſue dierum

Prætexta toga. Feſtos albatus celebret. Quibus uerbis ſignificatur albam togam hilaritatis indicem fuiſſe. Pedianus in Præturam urbanam auctor eſt, prætextam nobilium fuiſſe tam mulierum quàm uirorum.Cicero in eadẽ Prę. Verr 3. Eripies igitur pupillæ togam prætextam?detrahes ornaméta non ſolum fortunæ,ſed etiam ingenuitatis?Prætextã Cicero pupillæ tribuit: quam nubentes deponebant,inquit Feſtus.à qua prætextati & prætextatæ dicebãtur pueri & puellæ ingenui & ingenuæ.qua dictione uſus eſt auctor Inſtitutionum G iuris in tract.De iniuriis.Cicero rurſus de pupillo quodã, Neque te tam com Verr.3. mouebat,quòd ille cum toga prætexta, quàm quòd ſine bulla uenerat.ueſtitus enim neminem commouebat, quem illi mos & ius ingenuitatis dabat. quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium atque inſigne fortunę, hoc ab iſto prædone ereptum eſſe, grauiter & acerbè homines ferebant.de bulla prætextatorum loquens. Prætextatos pro ingenuis intelligimus apud Cap.44. Tranquillum in Auguſto,Maritis è plebe proprios ordines aſſignauit:prætextatis cuneum ſuum, & proximum pædagogis. τοῖς περιπορφύροις, ut Plutarchus in Publicola. Vnde prætextatus ſermo,ut ſuperius dictum eſt. Erat ſua H Non procul ab initio. magiſtratuum prætexta. Liuius libro ſeptimo ab Vrbe condita, Non patientibus tacitum Tribunis,quòd pro Conſule uno plebeio tres patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam Conſules ſedentes nobilitas ſibi Prætextati magiſtratus. ſumpſiſſet. Tacitus libro undeuiceſimo,Sed ubi Cecinna prætexta & lictoribus inſignis,dimota turba Conſul inceſſit,exarſere uictores. Sic apud Ciceronem pro domo ſua, Videte prætextatos inimicos. id eſt in magiſtratu po-Cap.6. ſitos.Et apud Plinium lib.22.de Petreio,Prætextatum immolaſſe ad tibicinẽ. Prætexta dicta eſt ob id quòd purpura circuntexta erat: ob quod à græcis περιπόρφυρος dicitur:cuius erat ſimile apud eos geſtamen περιπορφυρίς.& ut apud I Latinos prætextatorum appellatione honoribus præditi, ſic apud eos τῶν περιπορφύρων nomine intelliguntur. Prætexta etiam pro honore & dignitate faſti- Prætexta,pro honore & dignitate. gióque ponitur. Valer.Max.lib.ſeptimo cap.quinto,Sed ut comitiorum maximum crimen referã, M. Porcius Cato plus moribus ſuis Præturæ decoris adiecturus, quàm prætexta eius ſplendoris ipſe laturus, conſequi illã aliquã-Cap.36. do à populo nõ potuit. Ad ea quæ dicta ſunt,pertinet illud Plinianũ in nono,de purpura tyria loquẽs,Huic faſces ſecuréſque Romanæ uiam faciũt: idémque pro maieſtate in pueritia eſt.diſtinguit ab equite curiam:diis aduocatur placãdis:omnémque ueſtem illuminat:in triumphali miſcetur au- K Purpura. ro. Alluſit enim his uerbis Plinius ad purpuram magiſtratuum, & ad eam Lib.1.Saturnal.cap.6. qua pudor ingenuitatis ſignificatur,ut inquit Macrobius: & ad ſacerdotalẽ prætextam,qua ſacris operantes utebantur: & ad triumphalem,& ad latumclauum,quod inſigne eſt ſenatoriæ dignitatis,diſcriminans ſenatũ ab eque-Cap.17. ſtri ordine:erátque non toga,ſed tunica.De triumphali Tranquillus in Tyberio,Triumphum(inquit)ipſe diſtulit,mœſta ciuitate, clade Variana:nihilominus

Ex titulo,De iure fiſci.

A lominus Vrbem prætextatus & laurea coronatus intrauit. Valet. Max. lib. se- *Prætexta triũ-*
ptimo cap. primo de Q. Metelli felicitate loquens, Huic fortuna Consulatus *phalis.*
decus, imperatoriam potestatem, speciosissimi triumphi prætextam largita
est. Lucius Valerius apud Liuium libro quarto de bello Macedonico in ora-
tione quam habuit pro fœminis, ius auri ac purpurę postulantibus à Senatu,
Marco Catone reclamante: Purpura (inquit) uiri utemur, prętextati in magi-
stratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis utentur: magi-
stratibus in coloniis municipiisque hîc Romæ infimo genere magistris ui-
corum togæ prætextæ habendæ ius permittemus: nec id ut uiui solùm ha-
B beant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur mortui: fœminis dũ-
taxat usum purpuræ interdicemus? Quibus uerbis omnem prætextæ usum
Liuius complexus, eo etiam amplius docuit eos qui in magistratu moriebã-
tur, prætextatos in rogum ferri, cum prætextáque cremari solitos esse Ro-
mæ. Ex Valerio autem intelligere datur hunc morem fuisse, ut prætor (qui
iudex quæstionis & quæsitor rerum capitalium dicebatur, ut suprà ostendi-
mus) non antè sententiam in reum noxæ capitalis pronunciaret, quàm præ- *Prætexta à*
texta exuta. Sic enim inquit libro nono, Consimili impetu mortis Caius Li- *prætore po-*
cinius Macer, uir prætorius, repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, *nebatur cum*
C in Menianum conscendit. Siquidem cum Marcum Ciceronem, qui id iu- *sententiam ca-*
dicium cogebat, prætextam ponentem uidisset: misit ad eum qui diceret, se *pitalẽ pronũ-*
non damnatum sed reum periisse, nec sua bona hastæ posse subiici: ac pro- *ciaturus erat.*
tinus sudario quod fortè in manu * tenebat, ore & faucibus suis coarctatis, *Cap. 12.*
incluso spiritu, morte pœnam præcurrit. Prætexta autem pulla nulli licebat **habebat.*
uti, auctore Festo, nisi qui funus faciebat. quæ haud scio an alia fuerit à toga *Prætexta pul-*
pulla, de qua satis dictum est. Postremò hîc addendum, quòd prætextati lu- *la.*
dos spectabant, ex Cicerone: qui in illa Philippica admiranda simul & capi- *Prætextati lu-*
tali, Quæro (inquit) deinceps, num hodiernus dies qui sit, ignores? nescis he- *dos specta-*
D ri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse, te autem ipsum ad *bant.*
populum tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur? Cur nõ sumus *Philip. 2.*
prætextati? cur honorem Cæsaris tua lege datum deseri patimur? De quo ta-
men addubitare me facit locus Plutarchi in Catone minore: quo in loco Plu-
tarchus ait Catoni è Cypro redeunti præturam extra ordinem à senatu esse
concessam, & ius ludos spectandi prætextato. Sic enim inquit, ἥ τε βουλὴ ἐψη-
φίσατο δὲ Κάτωνι στρατηγίαν ἐξαίρετον δοθῆναι, καὶ τὰς θέας αὐτὸν ἐν ἐσθῆτι περιπορφύρῳ θεά-
σασθαι. ubi interpres purpuream uestem transtulit περιπόρφυρον. ut fortasse apud
Ciceronem legendum sit, Cur nunc sumus prætextati? Accedit quòd apud
E Græcos non licebat ludos spectare in ueste colorata, ut Lucianus ostendit in
dialogo qui Nigrinus inscriptus est, ἀφθέντα μὲν γάρ τινα τῶν πολιτῶν ἄγεσθαι πα-
ρὰ τὸν ἀγωνοθέτην τὴν παρανομίαν, ὅτι βαπτὸν ἔχων ἐσθῆτα. Lazarus Baifius uir eximia *Lazarus Bai-*
eruditione in utraque lingua præditus, nobis iandudum in aula agentibus, *fius.*
librum abs se compositum ostendit de uestibus Romanis. cuius cum unam
atque alteram chartam in præsentia legissem: coniecturam ex illis eiusmodi
in totum opus feci, expectationem ut excitare potuerit non mediocrem iis

qui rerum antiquarum ſtudio oblectantur.Is liber ſi aliquando exierit,ea(ut F
opinor)quæ de toga diximus,clariora explicatioráque faciet. eſt enim Lazarus Latinæ Græcæque compoſitioni aptus: noménque,ut ſpero,Francicum ea facultate illuſtraturus. Verùm ad rem tandem ut redeamus, atque ad Iuriſconſulti reſponſum:quibus hominibus uti toga Romana licebat, ij ut ciues habebantur. nam qui ciuitatem Romanam amittebant, uſum quoque
Epiſtola 11. togæ amittebât. Plinius libro quarto epiſtolarum,de Liciniano loquens uiro prætorio,qui poſt damnationem profiteri Rhetoricam cœperat in exilio,
** iure togæ,* Is(inquit)cum Græco pallio amictus intraſſet (carent enim * uſu togæ, quibus aqua & igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit, circunſpexítque G
Cap.15. habitum ſuum:Latinè(inquit)declamaturus ſum.Suetonius in Claudio,Peregrinitatis reum,orta inter aduocatos leui contentione, togatúmne an palliatum dicere cauſam oporteret:quaſi æquitatem integram oſtentans,mutare habitum ſæpius,& prout accuſaretur defenderetúrque,iuſſit.

IN tract. De capti. & poſtl.reuerſ.in cap.Poſtliminij, Nam ſi cum gente aliqua neque amicitiam,neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſa factum habemus:hi hoſtes quidem nô ſunt.)Quia hoſpitium quid ſit, hoc in loco Accurſius non intellexit: ſciendum antiqui inſtituti fuiſſe,ut hoſpitij neceſſitudo non modò inter priuatos, ſed etiam inter populos contraheretur:neque id quidem modò,ſed etiam inter ſingulos priuatóſque homines H
Hoſpitiũ publicum. & ciuitates.quod genus amicitię Græci προξενίαν,Latini hoſpitium publicum uocauerunt.Nam quod hoſpitium inter priuatos contrahebatur,Græcè ἰδιοξενία,Latinè priuatum hoſpitium dicebatur, cuius erat nota pignúſque teſſera hoſpitalis:ut ille apud Plautum ait in Pœnulo,
Teſſera hoſpitalis.

- deum hoſpitalem & teſſeram

Act.5. Sce.1. Mecum fero. Et in Ciſtel.

Act.2. Sce.1. Abi,quære ubi iuriiurando tuo ſatis ſit ſudſidij.

Hîc apud nos iam Alceſimarche confregiſti teſſeram. I

Lucianus ὅτι ἀρχεγχαλίτωι πρόξενος ὤν, ὅτι ἰδιόξενος αὐτοῦ φιλαίτερος. Demoſthenes in illa nobili oratione pro Cteſiphonte, obiicit Aeſchini quòd legatos quoſdã
Ius hoſpitij. Philippi hoſpitio ſuſceperit, & quòd hoſpitij ius cum eis contraxerit. καὶ οὐ προξένους αὐτῶν.Liuius libro quinto ab Vrbe condita, de Timaſitheo Liparẽſi loquens, qui legatos Romanos hoſpitio exceptos, ac Delphos uſque deductos,retro in urbem hoſpites reduxerat:Hoſpitium(inquit)cum eo ſenatuſcõſulto factum eſt,donáque publicè data.Idem libro ſeptimo de bello Macedonico,Princeps legationis expoſitis initiis amicitiæ cum populo Romano, meritíſque Rhodiorum, Nihil,inquit,nobis tota noſtra actione Patres K
conſcripti, neque difficilius neque moleſtius eſt,quàm quod cum Eumene nobis diſceptatio eſt:cum quo uno maximè regum & priuatum ſingulis,& (quod magis nos mouet)publicum ciuitati noſtræ hoſpitium eſt. Cicero in
Verr.6. Verrem acti. ultima,de Senatu Syracuſano loquens, Decernunt ſtatim ut fratri meo hoſpitium publicè fieret:quòd is eandem uoluntatem erga Syracuſanos ſuſcepiſſet,quam ego ſemper habuiſſem. id non modò tum ſcripſe-

A runt, uerùm etiã in ære incisum nobis tradiderunt. Cæsar de Heduis loquẽs, De bell. Gall. li. 1
Quibus prœliis calamitatibúsque fractos, qui & sua uirtute & populi Romani hospitio atque amicitia plurimum antè in Gallia potuissent, coactos esse Sequanis obsides dare. Arctum autẽ necessitudinis huius fuit olim uinculum, atque etiam diuini numinis reuerentia sanctum, quod iuris huius disceptationi præfecit antiquitas Iouem hospitalem appellans & inuocans, quasi hospitij præsidem & uindicem. Græci ξένιον & ἐφέστιον dicunt, quasi contubernalem, aut lararium. Cicero in Ver. proximè citata, Pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus: cuius tu domi fueras, quem
Iupiter hospitalis.

B hospitem appellaueras. eum cum illa auctoritate & miseria uideres præditum, non te eius lachrymæ, non senectus, non hospitij ius atq; nomen à scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit? Sed quid ego hospitij iura in hac tam immani bellua commemoro: qui Sthenium absentem hospitem suum in reos retulerit? Idem in Ver. tertia, hospitij necessitudinem arctissimam appellat. In cuius locum hodie successit populorum quorũdam instituto affinitas mystica, quæ lauacro initiali contrahitur natali innocentiæ hominum beatricis. Cuius necessitudinis iura intercedunt non modò expiantibus cum expiatis: sed etiam expiationis arbitris atque nũcupatoribus
Verr. 7.

C inter se, & inter nuncupatos, eorúmque parẽtes. nullam enim perfidiam sceleratiorem illi meritò esse censent, quàm quæ in eum uel ab eo concipitur & admittitur, quem quis ob id delegit & accersiuit, ut filium suum aut filiã tolleret, nascendi conditione æternæ neci miserandæque expositum. Præclarum uerò erat, & dignitatis plenum, quod Cicero de Senatoribus Ro. inquit in quinta in Verrem acti. his uerbis, Ecquæ ciuitas est, non modò in prouinciis nostris, uerùm in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis ac barbara: rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habe-
De Senatoribus Romanis.
Verr. 6.

D tur, sed primum populo Rom. cuius beneficio nos in hunc ordinem uenimus: deinde ordinis auctoritati, quæ nisi grauis erit apud socios atque exteras nationes, ubi erit imperij nomen & dignitas? Mamertini me publicè non inuitauerunt. Me cum dico, leue est. senatorem populi Rom. si non inuitauerunt, honorem debitum detraxerunt. Hospitij autem publici, cuiusmodi in hoc cap. fit mentio, memorabile est exemplum apud Herodotum in sexto, qui ἐρατὼ ab eo inscriptus est. de Milesiorum enim euersione loquens ita inquit, Milesiis autem in hunc modum à Persis affectis, Sybaritæ qui urbe sua exacti Laum & Scidron incolebant, gratiam parem non rependerunt. Si-
Hospitiũ inter Milesios & Sybaritas.

E quidem Sybari olim capta à Crotoniatis, Milesij omnes puberes capita rasitare instituerunt, ingentémque luctum præferre ob calamitatem Sybaritarum. duæ enim illæ ciuitates omnium quas nouimus, maximè inter se hospitio coniunctæ fuerunt. Non sic autem Athenienses ut Sybaritæ: qui cum manifesta alioquin indicia condolescentiæ multifariam eam ob causam dedissent, insuper Phrynico tragœdiam de Mileto capta scribente, per Scenicósque edente, cum theatrum ipsum in lachrymas uersum esset, ipsi Athe-

nienses poëmatis auctorem mille drachmis mulctarunt, tanquam proprias F
eorum calamitates commemorasset.

QVOD sequitur in eodem cap. de Menandro interprete, latius narratur à Marco Tul. in oratione pro Cornelio Balbo his uerbis, Ius omne mutandæ ciuitatis non solùm in legibus publicis positum est, sed etiam in priuatorum uoluntate. Iure enim nostro neque mutare ciuitatem quisquã inuitus potest: nec si uelit mutare, nõ potest: modò asciscatur ab ea ciuitate cuius esse se ciuitatis uelit. ut si Gaditani sciuerint nominatim de aliquo ciue Romano, ut sit is ciuis Gaditanus, magna potestas sit nostro ciui mutandæ ciuitatis: nec fœdere impediatur quo minus ex ciue Rom. ciuis Gaditanus G
possit esse. Duarum ciuitatum ciuis noster esse iure ciuili nemo potest: non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alij ciuitati dicarit, potest. Neque solùm dicatione (quod in calamitate clarissimis uiris Q. Maximo, Q. Philippo Nuceriæ, C. Catoni Tarracone, uidimus accidisse, ut earum ciuitatum fierent ciues: hanc antè amittere nõ potuissent, quàm huius solum ciuitatis mutatione uertissent) sed etiã postliminio potest fieri ciuitatis mutatio. Neque enim sine causa de Cn. Publicio Menandro libertino homine, quem apud maiores legati nostri in Græciam proficiscẽtes interpretem secum habere uoluerunt, ad populum latum, ut is Publicius si domum reuertisset, & inde Ro- H
mam rediisset, ne minus ciuis esset. Ex uerbis tam Ciceronis quàm Pomponij intelligendum datur, Menandrum genere Græcum, seruum hominem fuisse: qui cum libertatem publicè priuatímue meruisset, factus est ciuis Romanus, cum liberti patronorum originem sequantur. deinde ut interpretis munere fungeretur, cum legatis Romanis linguæ tum Græcæ ignaris profectum esse. Verùm in hoc Menandro rogationem necessariam fuisse Cicero censet & affirmat: ne postliminio in ciuitatẽ suam rediisse uideretur, sicq; ciuis Romanus esse desineret. Pomponius contrà superuacaneam fuisse dicit: nimirum ut Iuriscõsultus de iure respondens: Cicero ut causę patronus, I
& causæ inseruiens. Intelligo autem Menandrum origine liberum, captiuitate seruum fuisse. aliàs ut seruus ciuitatem non habuisset in Græcia, nec in eo postliminium ualuisset. quanquam Cicero libertinum eum uocat, quasi
Cap. 24. liberti filium, si quidem uerum est id quod Tranquillus in Claudio de antiqua huius uocis significatione scripsit. Quoniam uerò hîc de iure ciuitatis agitur, addam id quod idem Tullius superioribus uerbis subdidit: Atqui cæteræ (inquit) ciuitates omnes non dubitarent nostros omnes recipere in suas ciuitates, si idem nos iuris haberemus quod cæteri. Sed nos non possumus & huius esse ciuitatis, & cuiusuis præterea: cæteris concessum est. Ita- K
que in Græcis ciuitatibus uidemus, Athenis Rhodios, Lacedæmonios, cæteros undique ascribi, multarúmque esse eosdem homines ciuitatum. quo errore ductos uidi egomet nonnullos imperitos homines, nostros ciues, Athenis in numero iudicum atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero: cum ignorarent, si illam ciuitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postliminio recuperassent. peritus uerò nostri moris ac iuris nemo un-

Ex titulo, De captiuis & postliminio &c. quam,

A quam,qui hanc ciuitatem retinere uellet, in aliam se ciuitatem dicauit.

IN eodem tracta.cap.Non dubito.Nō dubito quin fœderati & liberi nobis extranei sint.) Lego,extranei uel externi non sint, contra fidem exemplarium: ut sensus consentaneus sit.hoc est,ut liberi & fœderati exterarum gentium nomine non censeantur,inter quas & populo Romano erat ius postliminij. Fœderati sunt, non (ut Accursius censuit) quibuscum induciæ factæ sunt: sed ij cum quibus populus Romanus amicitiam coierat,sociósque appellabat. Liberi dicebantur populi, qui in prouinciæ formam non erant redacti,quíque nihil Romanis pensitabant. Qui autem certis conditionibus B pactísque pensionibus in amicitiam uenerant,ij stipendiarij uocabātur.Plinius lib.3.de Hispania citeriore loquens, Prouincia(inquit)ipsa cccxiij.continet oppida. In his colonias xij.oppida ciuium Romanorum xiij.Latinorū ueterum xviij.fœderatorum unum,stipendiaria cxxx.Et de Betyca, Oppida (inquit)habet Latio antiquitus donata xxix.libertate sex, fœdere tria,stipendiaria cxx. Idem auctor Aruernos in Gallia, Sanctones & Bituriges liberos fuisse tradidit.Suetonius Tranquil.in August.Romæ legatos sociarum liberarúmque gentium uetuit in Orchestra considere: cum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. Et in Calig. de Germanico Cæsare,Do- C mi forísque ciuilis,libera ac fœderata oppida sine lictoribus adibat. Quibus uerbis significat modestiores populi Rom.magistratus non esse solitos cum fascibus insignibúsque magistratuum quasi imperiosè uersari inter socios & fœderatos.quod Proculeius hoc in loco significat, cum inquit:Liber autē populus est is,qui nullius alterius populi potestati subiectus est:siue is fœderatus est,siue non fœderatus est. hoc enim membrum deesse hîc mihi uidetur,atque restituendum. Quidam enim liberi & fœderati erant : quidam liberi tantùm:ut ex dictis citatísque locis liquet. Quoniam uerò non semper æquis conditionibus externæ gentes in populi Ro.amicitiam admittebātur: D ideo illa uerba adiiciebantur,quorum hîc meminit Proculeius, Vt is populus populi Ro. maiestatem comiter conseruaret. hoc est obsequium obseruantiámque liberis non indignam,nec indecoram imperio Romano populóque benignè exhiberet: & ut comiter obsequiosum se ille populus populo Romano præberet, curarétque ut imperium semper penes Romanos esset.Hoc enim ferè significant illa uerba, ut in superioribus ex Ciceronis loco explicuimus,in illa oratione pro Cornelio,cum hoc uerbum Maiestas enarraremus.Hic autem non conseruaret, sed conseruet legendum. quod uerbū in fœderibus imperandi modo cōcipiebatur,si Ciceroni credimus, ut signi- E ficaretur imperium retineri ab eo populo qui obseruandus erat. Imperandi enim modo lex uti solet:ut sunt illa in XII tabu Magistratus nec obedientē & * nocuum ciuem,mulcta,uinculis,uerberibúsue coërcento.Militiæ ab eo qui imperabit,prouocatio ne esto. Comiter etiam non communiter,ut Accursius adnotauit, legendum esse ex Cicerone patet. De imperandi modo quod diximus,ex Liuio etiam probatur libro octauo de bel. Maced.Diu iactati(inquit) Aetoli,tandem ut ad conditiones pacis conuenirent,effecerunt.

Externi non sint Haloan. — *Fœderati.* — *Liberi.* — *Stipendiarij.* — *Cap.3.* — *Lib.3.cap.1.* — *Lib.4.ca.19.* — *Cap.44.* — *Cap.3.* — *Po.Romani maiestatē comiter conseruare.* — *Imperādi modi usus.* — ** noxium* — *Apud Cic. lib 3.De legib.*

Fuerunt autem hæ: Imperium maieſtatémque populi Romani gens Aeto- F
lorum conſeruato ſine dolo malo. Nequem exercitum qui aduerſus ſocios
amicóſque eorum ducetur, per fines ſuos tranſire finito: néue ulla ope iuua-
to. Eoſdem hoſtes habeto quos populus Romanus: armáque in eos ferto.

Sequitur inferius, Et quemadmodum clientes noſtros intelligimus libe-
** neque uiribus nobis pares ſunt. Haloand.* ros eſſe, etiam ſi neque auctoritate, neque dignitate, * neque uiri boni nobis
præſunt. quod corruptum eſſe facile eſt intelligere, & Accurſius uidetur in-
tellexiſſe: ſed quomodo ſit emendandum, non perinde eſt in promptu. Ego
ſola coniectura adducor, ut ita locum legam: Etiam ſi neque auctoritate, ne-
que dignitate, neque iure omni nobis pares ſunt. Clientes autem intelligo G
prouinciales uel Italicos populos, qui ſe in clientelam dabant proceribus
Clientes. Romanis: de quibus Cicero in Diuinatione, Clariſſimi uiri noſtræ ciuitatis,
temporibus optimis, hoc ſibi ampliſſimum pulcherrimúmque ducebāt, ab
** in amicitiā populi Romani ditionémque* hoſpitibus clientibúſque ſuis, ab exteris nationibus, quæ * in amicitia po-
puli Romani ditionéque eſſent, iniurias propulſare, eorúmque fortunas de-
fendere, & reliqua quæ Cicero longius proſequitur. Ferebat autem eiuſmo-
di neceſſitudo, ut clientes patronorum auxiliis & ſuffragatione Romæ ca-
put ac fortunas ſuas bonáque omnia ſua tuerentur & uindicarent: rurſúſque
ut patroni à clientibus ſuis omni obſequio liberali obſeruantiáque coleren- H
tur. Quod ius non perſonale modò, ſed etiam hæreditarium erat atque gen-
Epiſt. 16 à fine. tilitium, ut auctor eſt Cicero ibidem, & lib. 13. epiſtol. Silio ſcribens, Quare ſi
te (inquit) fautore uſus erit, ampliſſimas clientelas acceptas à maioribus cō-
Epiſt. 15. à fine. firmare poterit, & beneficiis ſuis obligare. Idem ad eundem, Præterea cum
ſociis ſcripturæ mihi ſumma neceſſitudo eſt: non ſolùm ob eam cauſam,
quòd ea ſocietas uniuerſa in mea fide eſt: ſed etiam quòd pleriſque ſociis fa-
In fide alicuius eſſe. miliariſſimè utor. In mea fide eſt: id eſt in meo patrocinio. Legimus apud
Cæſarem in ſecundo de bello ciuili, magnas fuiſſe Pompeij clientelas in
Hiſpania. Fuerūt & clientelæ priuatæ πελατεῖαι, à Romulo inſtitutæ, quarum I
meminit Plutarchus in eius hiſt. Sed de clientelis ſatis in ſuperioribus dixi-
mus. Clientes à Græcis πελάται & θεραπευτῆρες: Patroni προστάται dicuntur, &
πάτρωνες. Quod autem dicitur in fine huius capitis, At ſi fuerint apud nos rei
ex ciuitatibus fœderatis, & in eos damnatos animaduertimus: ideo adiectū
eſt, quòd Romanis magiſtratibus in liberos populos ius dicere non licebat.
Quare Cicero de L. Piſone loquens in oratione de prouinciis conſularibus,
Omitto (inquit) iuriſdictionē in libera ciuitate contra leges ſenatúſque con-
ſulta. Et paulo inferius, Emiſti grandi pecunia à fœdiſſimo tribuno pl. ut ti-
bi de pecuniis creditis dicere liceret ius in liberos populos contra ſenatuſ- K
conſulta, & contra legem generi tui.

IN eodem tract. De captiuis, cap. Quòd ſi filius. Ex quo patet hoſtiū poti-
tus eſt.) Lego, hoſtiū poteſtati ſubditus eſt. Cui lectioni Accurſius aſtipula-
tur. Et in cap. ſequenti, Item in pace qui peruenerūt ad alteros, ſi bellū ſubito
exarſiſſet, eorū ſerui efficiuntur, apud quos iam hoſtes ſuo facto deprehen-
duntur. Sic legit Accurſius, ſed abſurdè. Legendum igitur, ſuo fato.

Ex titulo, De captiuis & poſtliminio &c.

A IN cap.Postliminium.§.Filius:Quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum.) Accursius hic deceptus est homonymia:ideóque perperam intellexit liberorum charitatem posteriorē tempore fuisse disciplina militari.quod perinde absurdum est, elementísque iuris absonum,atque si ius naturale posterius esse & recentius iure gentium dixerit.Antiquius enim non modò uetustius,sed etiam potius ac uenerabilius significat.Fabius in quarto,Vt in armorum ratione anriquior cauendi, quàm ictum inferendi cura est.Antiquiorem curam dixit, quę prius animū occupat,id est potiorem. Sic Plinius ad Caluisium, Saturninus qui nos reli- *Antiquius.* *De narratione.cap 2.* *Lib.5.epi.7.*
B quit hæredes, quadrantem reipublicæ nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit.hoc, si ius aspicias,irritum:si defuncti uoluntatem,ratum & firmum est.mihi autem defuncti uoluntas(uereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum, accipiant) antiquior iure est:utique in eo,quod ad communem patriam uoluit peruenire. id est, indulgere ego potius testatoris iudicio constitui , quàm iuris uti exceptione,uidelicet quòd respublica hæres institui iure nequeat.Cicero ad Atticum libro decimo,Itaque qui nūquam id egit,ut Hispaniæ per se tenerentur, naualis apparatus ei semper antiquissima cura fuit.id est potissima,& cordi in *Antiquissimum.*
C primis fuit.Hoc à Græcis sumptum est,apud quos ad uerbum dicitur, πάντα τὴν ἐπιμέλειαν τῶν παίδων μάλιστα ἐπρέσβευε.ut Synesius,ἡ φιλοσοφία πρεσβεύειν οἶδεν ἀπάθειαν αὐτὴν,καὶ μέσου δὲ ἕξεις ὡς μετριοπαθείας ἴσασι,τὴν ἀπροσπάθειαν τοῦ χείρους τάξομεν. id est primo loco ponere,& antiquissimum ducere.Trāquillus in Vespasiano, *Cap.8.* Per totum imperij tempus nihil antiquius habuit,quàm nutantem rempublicam stabilire. οὐδὲν προυργιαίτερον ἡγήσατο : uel οὐδὲν προτιμότερον : uel ad uerbum, οὐδὲν πρεσβύτερον εἶχεν.Herodotus in quinto, τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐποιοῦντο ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν.res diuinas antiquiores humanis habuerunt:id est præuertēdas,& potiore cura prosequendas.Inde apud Homerum in Odyss. Νέστορος Εὐρυδίκη πρέσ-
D βα Κλυμένοιο θυγατρῶν.ἡ πρέσβα καὶ ἐντιμοτάτη.Sic in libro de diuinis nominibus Dionysius,summos angelorum ordines πρεσβυτάτας δυνάμεις uocat.Et presbyteri non tam seniores quàm prudentia & grauitate uenerabiliores significantur Græco uocabulo, ab ipsis parum intellecto, qui ea appellatione censentur.Et eorum(si diuis placet) quosdam non pudet pro cōcione dicere atque uociferari,linguæ Græcæ ignorationē,quasi sanctissimæ atque innocentissimæ doctrinæ rudimentum & exordium,summopere amplectēdam ac profitendam:usqueadeò stomachum rusticitatis semper offendit non nitor modò atque elegantia, sed etiam germana rerum incorruptáque natura. Anti- *Presbyteri.*
E quior igitur fuit Romanis parentibus cura castrensis disciplinæ, quàm liberorum indulgentiæ:ut Manlio illi Torquato.

IN cap.Desertorem,sub titulo De re militari, duæ sunt mendę minutulæ,nec tamen conniuentia prætermittendæ. Prior est in.§.Is qui exploratione emanet hostibus insistentibus:aut qui à fossato recedit,capite puniendus est.Addenda particula in:ut sit,in exploratione:& fossa legēdum, non fossato:ut sit,qui à fossa tum recedit.Capitalem(inquit) animaduersionem mere-

tur,qui explorandi prætextu,cum hostes castris instarent,aut exercitum urgerent,à re gerêda & prælio abfuit:aut cuius culpa cum exploratum missus esset,hostes exercitum improuiso oppresserunt.Quod Accursius malè intellexit de eo qui ab hostibus exoratus remâsit:item qui pro uallo aut fossa collocatus,stationem & locum nô tenuit.Altera menda est unius literæ, sed responsi sententiam immutans,in.§.In bello.In bello qui rem à duce prohibitam fecit,aut mandata non seruauit, capite punitur, etiam si res bene gesserit.) Sic Bartolus post Accursium legit. Ego uerò non gesserit, sed cesserit lego.κἂν εὐθυτύχῃ:id est etiã si exitũ rei fœlicê sors dederit. κἂν ἀτυχῆτο τὸ πρᾶγμα. alioquin Iuriscôsultus dixisset.Etiam si rem bene gesserit, id est egregiè pugnauerit.Aliud est enim rem gerere,id est pugnare:& aliud res gerere:ut Plinius libro secundo, In Arabico sinu res gerente Cæsare Augusti filio, signa nauium ex Hispaniensibus naufragiis sunt agnita. id est belligerante. Idem in quinto,Scipione Aemyliano res in Africa gerente, Polybius annaliũ conditor ab eo accepta classe,scrutandi orbis illius gratia circunuectus est. G

Rem gerere, & res gerere. Cap 67.

Cap.1.

IN §.proximo.Et cum multi milites in aliquod flagitium conspirêt,uel si legio deficiat,auocari militia solent.)Accursius hunc locum insciè interpretatus est, ignorans interdum integras legiones exauctorari solere. Cuius instituti exemplũ est apud Lampridiũ in Alexandro,qui de exauctorata una legione loquens,ita inquit,Cum nihilo minus post ista fremerent,exclamauit:Quirites discedite,atque arma deponite.mirando exemplo depositis armis,depositis etiam sagulis militaribus, non ad castra, sed ad diuersoria uaria discesserunt. Et paulo pòst, Eam tamen legionem quam exauctorauerat, rogatus, post dies triginta, priusquam ad expeditionem Persicam proficisceretur, loco suo restituit.Cui simile est illud Cæsaris apud Lucanum in quinto Pharsaliæ, H

Legiones exauctoratæ

Iam certè mihi bella geram:discedite castris:
Tradite nostra uiris ignaui signa quirites. I

Quirites.

Quirites enim eos appellantes, significabant non esse milites,sed ciues tantum Romanos,& paganos iam esse. Olim autem cum exercitus uniuersus peccauerat capitaliter,legiones decimabantur.

IN cap.Qui cum uno. eodem sub titu.§. Non omnis.Non omnis qui litem habuit,& ideo militauerit, exauctorari iubetur: sed qui eo animo militiæ se dedit,ut sub obtentu militię,preciosiorem se aduersario faceret.)Lego præcisiorem,id est duriorem & intractabiliorem. Ex imitatione Græcorum id tractum est,ut pleraque Latinorum.ἀπότομον enim dicunt τὸ τραχὺ καὶ σκληρὸν καὶ ἀπόκρημνον. quod Latini & præfractum,& præcisum, & abruptum dicunt, atque etiam abscissum.Quintilianus in decimo, Qui præcisis,conclusionibus obscuri,Sallustium atque Thucydidem superât.Et in septimo,præcisam uerborum comprehensionem,appellat definitionem dialecticam,quæ difficilior est tractatu oratoria finitione.Gellius,Obscurè hoc & præcisè dictum. Metaphora inde(ut opinor)tracta, quòd quæ præcisa sunt, ea sunt iusto concisiora & breuiora,indéque obscuriora.uel à saxis pręruptis,quæ ἀπόκρημνα dicuntur, K

Præcisum, præfractum, abruptum
De imitatione cap 2.
Cap 4.
Lib.3.ca 16.

Ex titulo,De re militari.

cuntur,

A cuntur, unde descensus durior est. Valerius libro secundo, Aspero enim & abscisso castigationis genere militaris disciplina indiget. Idem libro sexto, Sed aliquanto Charondæ Tyrij præfractior & abscissior iustitia ad uim & cruorem usque. Liuius lib. 25. Nec fermè quicquam satis arduum aut abscissum erat, quod hosti aditum ascensúmue difficilem prę̈beret. Abscissum pro abrupto & prærupto dicit, cui contrarium est molle: ut, Sola uiri molles aditus & tempora noras. apud Virgilium. Et mollis cliuus, & mollire cliuum, & molle fastigium: quibus Cæsar utitur. Non absimile est refractariũ: quod nonnulli, quibus iusto maior incessit (mea quidem sententia) purè & inculpatè loquendi religio, eximere Latinæ linguæ, ut multa alia, uolũt. Est enim & ipsum à Græcorum imitatione tractum. nam quo modo illi ἀντιτυπεῖν, uel ut alij, ἀντιτυπῶδες, ὡς σκληρὸν καὶ ἀντίτυπον dicunt: sic Latini refractarium, quasi repercutiens ad tactum, & reluctans. Cicero ad Atticum libro secundo, Fuit enim mihi commodũ, quòd in eis orationibus quæ Philippicæ nominantur, enituerit ille tuus ciuis Demosthenes: & quòd se ab hoc refractariolo dicendi iudiciali genere abiunxerit, ut σεμνότερος καὶ πολιτικώτερος uideretur, curare ut meæ quoque essent orationes quæ consulares nominarentur. Non pauca & alia sunt, quibus ille auctor in epistolis usus est & libris philosophicis: ut Pēdeo animi expectatione Corfiniẽsi, ad Atticum. & alibi, ut decussare, rotundare, & sesquitertium, sesquialterum, sesquiquartum, & ulteriora: quæ Latina esse negãtur à uiris alioqui de lingua Latina egregiè meritis: fortasse quia uno in opere Ciceronis leguntur. Quòd si una & altera eius auctoris charta intercidisset, ut multa opera interciderunt: tantum iacturæ Romana lingua fortunæ iniuria fecisset. Nam quòd illud eiusdem in Oratore laudant in sententiæ suæ testimoniũ: Pes enim qui adhibetur ad numeros, partitur in tria: ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem: quasi sesqui semissem significet siue dimidium: ego eos falli puto mendosa lectione, itáque esse legẽdum: Aut altero tanto maiorem, aut sesqui. id quod indicant ea uerba quæ sequuntur: Ita fit (inquit) æqualis dactylus, duplus iambus, sesqui pæan. Sesqui, ut opinor, ἡμιόλιον dixit, hoc sensu: ut pes duplus sit qui altero tanto maior est in secunda sui parte: qui autem non altero tãto, sed dimidio maior est, sit sesqui. Nam sesquimaiorem ut dixerit Cicero, mihi persuadere non possum. Abscissum igitur Callistratus Iurisconsultus pro fixo & certo posuit, in quo euariare nõ licet. Demonstratur (inquit) uariè, nec abscisè, numerum liberorum ad excusationem munerum municipalium prodesse. id est, qui numerus munerum immunitatem præbet, nec status nec fixus est. Hoc usitatius præcisè dicitur: & præcidere uerbũ in ea re commodius est. Cicero in Acad. Stoicis placet peccata omnia esse paria: at hoc Antiocho uehementissimè displicet. Liceat tandem mihi considerare utram sententiam sequar. Pręcide, inquit: statue aliquando quid libet. id est signanter & præcisè desume utrum magis probes. ἀφόρισον, προσδιόρισαι. Est enim, ut opinor, translatio à fabrili more ducta. nam fabri quod desecare serra uolunt, prius linea ducta signant & præcidunt. uel à more uestem li-

Marginal notes: Cap. 2. De Africano posteriore. — Cap. 5. ad finem. — Deca. 3. lib. 5. — Abscissum. — Molle. — Aeneid. 4. — Refractariũ. — Epistola 1. — B — Lib. 8. epi. 5. — C — Sesqui. — D — Abscisè. — L. Semper. ff. De iure immunita. — E — Præcisè. — Præcidere. — Lib. 4.

neam fericámue uenditantium.quod enim emptori addixerunt, & admensi F
sunt,prius leuiter incidunt,quatenus mensura procedit,deinde abrumpunt:
quandò ita fert natura uestis,ut secundum præcisuram rectis lineis dirum-
Epistola 4. patur.Præcisè pro durè,& præcidere pro durè negare. Idem ad Atticū lib. 8.
Quibus literis ita respōdit Dionysius tuus, ut ego nemini,cuius causam nō
reciperem,nunquam reo cuiquam tam humili, tam sordido,tam nocenti,
tam alieno, tam precisè negaui, quàm hic mihi. planè sine ulla exceptione
Epist. 3. à fine. præcidit. nihil cognoui ingratius.Et lib.10. de eodem loquens, Quod quia
planè cum in Formianum uenisset præciderat, asperius ad te de eo scribere
solebam. ἀποτόμως οὐκ ἔφη ποιήσειν: ἄχαρις μὴ ποιῶν ἀποτόμως ἐχρῆτο. Vernaculo pro- G
uerbio dicimus,postulati uel expectationis epistomium abscindere, meta-
phora à uasis uinariis tracta: hoc est spem rei præcidere:ut Pręcidere defen-
sionē,pręcidere reditū,& alia quibus Cicero ipse utitur:ut in Pisonē, Sed de
reditu Gabinij omittamus,quem ipse sibi præcidit. ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀπέτεμε.

IN eodem cap.§.Grauius.Grauius autem delictum est detrectare munus
** ad delectū Haloan.* militiæ, quàm appetere. Nam qui * ad edictum olim non respondebant, ut
proditores libertatis in seruitutem redigebantur. Sed mutato statu militiæ,
recessum à capitis pœna est:quia plerunque uoluntario militi numeri sup-
plentur.)Legēdum milite in ablatiuo.Sed quoniam huius dicti sensum Ac- H
cursius non intellexit, silentio prætereundam tam minutam mendam non
censuimus.In superiore responso dictum est,in eos uindicandum,qui ad de-
sertionis pœnam uitandam in aliam centuriam legionémue allegi se passi
sunt. Hic autem dicit maiori olim crimini datum esse militiam detrectare,
hoc est fugitare, ut superius explanauimus: quàm militiam contra ius affe-
ctare.nam qui uel in tumultu, uel in alio genere belli suscipiendi nomina-
tim in tribu sua citati ab eo qui delectus potestatem habebat,non respondis-
sent:ij libertate mulctabantur,ut libertatis proditores,id est status popularis,
qualis erat Romæ ante Cæsarem Dictatorem. Postea auctis militiæ commo- I
dis,ratio delectus habendi immutata. Plerunque enim non nisi uoluntarij
milites centuriatim allegebantur, id est οἱ ἐθελοντὴν στρατευόμενοι. Est autem
Respōdere ad edictum, & ad nomen. respondere ad edictū, ἀπαντᾶν πρὸς τὸν κατάλογον, πρὸς τὸ παράγγελμα ἀπαντᾶν. quod
respondere ad nomen dicitur. Liuius libro septimo, Acerbitas in delectu,nō
Deca. 1 li. 7. damno modò ciuium, sed etiam laceratione corporum lata,(partim uirgis
cæsis qui ad nomina non respondissent,partim in uincula ductis)in uisa erat.
Dare nomen militiæ. Inde dare nomē militiæ,est ad delectum sese exhibere. Cicero in Philip. Mi-
Philipp. 7. lites sine ulla recusatione summo etiam cum studio nomina dant. ἑαυτοὺς ἐπι-
Numeri militares. διδόασιν ἀπογράφεσθαι. Numeri militares uocari cœperunt, quæ cohortes legionés- K
que prius uocabātur, propterea quòd Græci καταλόγους uocabant τὰ τάγματα:
& qui supra numeros aut extra numeros essent, ἔκτακτοι appellātur, quasi ex-
tra uel supra numerum accenturiati : uel ut Polybius uocat, ἐπίλεκτοι. Tran-
Cap. 25. quillus in Claud. Equestres militias ita ordinauit, ut post cohortem, alam:
Imaginaria militia. post alam, tribunatum legionis daret: stipendiáque instituit, & imaginariæ
militiæ genus, quod uocatur super numerum : quo absentes & titulo tenus
Ex titulo, De re militari. fungerentur.

A fungerentur. Maior est Latinitatis ignorantia illa Accursij in cap. sequenti. §. Qui captus, in his uerbis interpretandis: Item qui in præsidio captus est, in eadem conditione esse certum est. Ignorauit enim præsidium significare numerum & stationem militum ad urbis uel arcis custodiā destinatorum: licet etiam in uniuersum ὀχύρωμα & ἀσφάλισμα significet, & φυλακτήριον, atque πρόβλημα: in plurali uerò partes & castra: ut Cicero pro Ligario, Dic te Cæsar de facto Ligarij iudicem esse: quibus in præsidiis fuerit, quære. Idem, Lāguidiore, credo, studio in causa fuistis: tantūmodò in præsidiis eratis: animi uerò à causa abhorrebant. μόνον ἐν τῷ μισεῖν ἐτυγχάνετε ὄντες, ἐν μέντοι τοῖς τῶν μισθίων στρατο-
B πέδων. Verùm hæc & huiuscemodi alia animaduertere, uel cuiusuis est hodie, qui modò literas meliores aliquātum attigerit: ut illud in capite Officium, infrà hoc eodem sub titulo, Officium Tribunorum est milites in castris cōtinere, principiis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, quod Accursius pro cætera sua Latinitatis peritia interpretatus est: ignorans militaria principia Latinè, ut Græcè ἀρχεῖα, esse dicta à principibus, qui in secūda acie erant. Nam cum in acie prima essent hastati, in secunda erant principes, in tertia triarij, ut auctor est Liuius libro octauo. Hi principes etiam Antepilani dicebantur, & robur exercitus. Inde illud Terentianum,

Præsidiū & Præsidia.

Principia militaria & castrensia.

Eunuch Act. 4. scen. 7.

C Tu hosce instrue, hic ego ero post principia:
Inde omnibus signum dabo.

Tranquillus in Othone, Ibi omissa mora succollatus, & à præsente comitatu Imperator consalutatus, inter faustas acclamationes strictósque gladios ad principia deuenit. Liuius, Vbi triarij consurrexerunt integri, refulgentibus armis, noua ex improuiso exorta acies, receptis in interualla ordinum antepilanis, clamore sublato principia Latinorum perturbant. Principia pro ordinibus principum posuit: ut Sallustius in Iugurtha, Aciem sicut instruxerat, transuersis principiis in planum deducit. Principia etiam erant in castris,
D ubi ius reddebatur. Cicero ad Brutum, Spes libertatis nusquā nisi in uestrorum castrorum * principiis est. Liuius libro octauo secūdi belli Pun. Forma tamen castrorum Ro. constabat una ea spe, quòd milites tribunos ex contagione furoris haud expertes seditionis defectionísque rati fore, & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant, & in stationes ac uigilias ordine ibant. Iustinus, Ordines quoque nemo in exercitu Alexandri nisi sexagenarius duxit: ut si principia castrorū cerneres, senatum te alicuius reipublicæ cernere diceres. Plutarchus in Galba, de Ouinio loquens, τὴν γυναῖκα τοῦ ἡγεμόνος παρεισήγαγε νύκτωρ εἰς τὸ στρατόπεδον ἐν ἐσθῆτι στρατιωτικῇ, καὶ διέφθειρεν ἐν τοῖς ἀρχείοις,
E ἃ πριγκίπια καλοῦσι ῥωμαῖοι. De ratione & modo institutisq; castrorum Romanorum Polybius ἐν ϛ περὶ πολιτείας τῆς ῥωμαίων luculēter scripsit. Sic autem accipienda sunt principia in cap. Iubemus, De erogatione militaris annonæ, lib. 12. Codicis Augustalis. quod Accursius identidem repetitum, nusquam intellexit. Inter alia autem hoc quoque Castrensis erat moris, iurísque militaris, ut milites à Centurionibus uite cæderentur: id quod adnotatum ad id pertinet, quod in cap. Milites, dicitur inferius: Miles si uitem tenuit, militiā

Cap. 6.

Lib. 8. ab vrbe.

De Metello aduersus Iugurtham cōflictu.

Epistola 10.

præsidiis

Lib. 11.

Cap.1. ad finem. mutat. Plinius libro decimoquarto, Centurionũ in manu uitis, opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas: atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Iuuenalis de Mario, F
Vitis Centurionum.

Satyr.8.

N odoſam poſt hæc frangebat uertice uitem,
S i lentus pigra muniret caſtra dolabra.

Plutarchus in Gal. κλῆμα ἑκατοντάρχου uocat, id eſt uitem centurialem, ut Macrobius. Inde factum ut Spartianus uitem pro centurionatu acceperit, in Hadriani uita. Inde ſub uitem præliari dicuntur milites, auctore Feſto.

IN cap. penultimo eiuſdem tract. De re milit. Ex cauſa deſertionis notatus ac reſtitutus, temporis quo in deſertionis cauſa fuerit, impendiis expungitur.) Stipendiis legendum eſt omnino: etiamſi nullam huius lectionis fidem, nec indicium ullum in exemplaribus inueni. In cap. Qui excubias, ſuprà eodem hoc titu. Sed ex cauſa deſertionis reſtitutus in militiam, non aliter medij temporis ſtipendia & donaria accipit, niſi ei hoc ſpecialiter liberalitas principalis indulſerit.) Hîc cum in omnibus exemplaribus donaria legatur, ſimili tamen temeritate uel caſus uel emendatoris hanc mendam irrepſiſſe in libros qui extant, atq; illam ſuperiorẽ, facile eſt iudicare. non enim G
Act. 4. Scen. ult. donaria, ſed donatiua. Plautus in Gurg. Miles pulchrè centuriatus eſt expuncto in manipulo. Cicero ære dirui uocat, ut alibi diximus. Donatiuũ autem largitio eſt imperatoris in milites: id eſt λαμπρὰ ἐπίδοσις. quæ eadem in po- H
Donatiuum, & Congiarium. pulum facta, congiarium dicitur. Donarium autem eſt ἀνάθημα, qualia uidẽtur in fanis. Tranquillus in Calig. Pronunciatóque militi donatiuo centenis
Cap.46. uiritim denariis, quaſi omne liberalitatis exemplum ſupergreſſus: Abite (in-
Cap.10. in fine. quit) læti, abite locupletes. Primus autem Claud. Auguſtus inſtituiſſe ab eodem dicitur, ut Imperatores Ro. in auſpicatu imperandi donatiuum militibus pronunciarent. Quod autem ſequitur, Quòd ſi ratio conſtiterit, neque deſertorem fuiſſe apparuerit, omnia ſtipendia circa temporis finem redduntur: hunc habet ſenſum, Quòd ſi ille qui deſertionis ſuſpectus eſt, rationem I
aliquam cauſamque iuſtam fuiſſe docuerit, quamobrem abeſſe ſibi contige-
Lib.1.epi.9. rit. hoc enim ſignificat rationem conſtare. Plinius iunior ad Minutium, Mi-
Ratio cõſtat. rum eſt quàm ſingulis diebus in urbe ratio aut conſtet, aut conſtare uideatur. id eſt, mirum eſt, quàm officio quiſq; in urbe præclarè fungi uidemur, benéque operas collocare, ſingulíſque horis ciuiliter ſeruire: id eſt nihil temporis hominibus deperire. eo modo quo dicitur, rationem alicui conſtare, quando acceptorum ratio non ſuperat impenſorum rationẽ & reliquorum.

IN cap. Hæreditate, De caſtrenſi peculio, circa principium, commilito-
Commilitiũ. num pro commilitium legitur. quod Accurſius ſuſpicatus eſt. Eſt autẽ commilitium, ſocietas militaris, & contubernalis amicitia. K

E S T caput Municeps, ſub titulo, Ad municipalem, ut ſubintelligas legẽ, ut Politianus pridem dixit. In eo capite ita legitur, Miles ibi domicilium ha-
Merere. bere uidetur, ubi inhæret: etſi nihil in patria poſſideat.) Merere uerbũ eſt ad milites pertinens. quare in promptu eſt iudicare, nec inhæret, nec haberet, ut Accurſius, ſed meret legendum eſſe. Merere militare eſt, quod Græci στρατεύειν

Ex titulo, Ad Municipalem.

A στρατεύειν dicunt. Lucanus, Aere merent paruo. Vnde equo merere Ciceroni in Lib.10.
Philip. pri. cum alioqui merere, quæstum facere significet, id est ἐργάζεσθαι, μι-
σθαρνεῖν. & milites merentes πεταγμένοι dicuntur, & μισθοφοροῦντες: & qui nō me-
rent, ἀστράτευτοι, ἄτακτοι: & extraordinarij ἔκτακτοι. Inde emerere uerbum, ut elu- Emerere.
gere: & emeriti milites, & stipēdia emerita Ciceroni. Liuius libro nono bel-
li. Maced. Consules cum Tribunis egerunt, uti ad plebē primo quoque tem-
pore ferrent, uti Ebutio emerita stipendia essent: ne inuitus militaret. Mode- In.l. Deserto-
stinus suprà, De re militari, emerita pro commodis uereranorum accepit. rem.
Et ut ueteranus (inquit) * accipietur, & emerita accipier. Tranquillus, Eorū Emerita. *restituetur,
B duces quadragena M. sester. merebant, ἐμισθοφόρουν. Cicero pro Roscio, Nam In Nerone cap. 20.
illa membra merere per se non amplius poterant xij æris. διέσκιαζ. Emeriti
milites. Lucanus, Lib.1.

Quæ sedes erit emeritis? quæ rura dabuntur,
Quæ noster ueteranus aret? quæ mœnia fessis?

τοῖς πεταγμένας στρατείας πεπληρωκόσι: uel πάσας τὰς νενομισμένας στρατείας ἐστρατευμένοις: τῷ
στρατεύειν πεπαυμένοις καὶ μισθοφορεῖν.

IN cap sequenti, Humanum est, reliquorum usuras neque ab ipso qui ex
administratione honoris relinquitur.) Sic habent omnia exemplaria, & Ac-
C cursius probat: uerùm sensu exposcente, ego reliquatur lego. Est autem reli- Reliquari.
quari, æs alienum ex reliquis rationum contrahere. quo uerbo usus est Pau- Reliquatus est. Haloan.
lus suprà De administratione tutorum, in cap. Lucius. Paulus respondit, Nō
ex eo quòd adultus eum qui prædia eius coluit, procuratorē habere uoluit:
debitum quod ex conductione reliquatus est, agnouisse eum uideri. Obiter
autem emendandus locus corruprissimus in cap. * Licitario, suprà De pu- *Locatio,
blicanis uectigalibus, ubi idē Paulus in exemplaribus peruagatis ita loqui-
tur, Et ideo impleto tempore conductionis licitatores alloquendi sunt. Li-
citatores uectigalium ad iterandam conductionem antequā superiori con-
D ductioni satisfacianr, admittendi non sunt. Nos ex uetustorum obseruatio-
ne legimus. Et ideò impleto tempore cōductionis ea locanda sunt. Reliqua-
tores uectigalium, &c. Sícque legebat Petrus Crinitus. In quodam tamen ue-
tusto libro relinquantes legimus. Ciceto ad Atticum, Maximè uerò me an- Lib.16. epi.3.
git ratio reliquorum meorum: quæ quāquam explicata sunt, tamen quòd *& attributio est mihi
& Dolobellæ nomen in iis est, * & attributione mihi nomina ignota, con- nominū ignota, &c.
turbor. Plinius in epist. Priore lustro, quanquam post magnas remissiones,
reliqua creuerunt. λοιπάδες & λοιπάζεσθαι uerbum apud Græcos leguntur. Li.9. epi.37.

IN cap. Eius, eodem sub titulo, Ad municipalem. Si quis negocia sua nō
E in colonia, sed in municipio semper agit.) Colonia hîc nō uillam significat, Colonia.
ut Accursius existimauit: sed pro oppido quod coloniæ iure utitur. Colonię
interdum agricolationis locum, aratorísque officinam & domiciliū signifi-
cant. Paulus in tract. Locati, Seruus qui coloniæ ascriptus est, ad periculum In.l. Quæro.
coloni pertinebit. Sic Cicero in Frumētaria Siculos colonos & aratores pop.
Romani uocauit γεωργούς. Inde leges colonicæ Varroni lib. pri. de re rustica, Verr.5.
Atque etiā leges colonicas tollis, in quibus scribimus, Colonus in agro sur- Cap.2.

*ne capro na tum &c. Cap.7. culario * ne capras cōpascat. Columella lib.pri.Comiter agat dominus cum F
colonis, facilémque se præbeat: auarius opus exigat quàm pensiones. Colonia etiam ciuitas est à matrice ciuitate deducta, id est metropoli, quo modo Athenis Ionicæ ciuitates deductæ erant & propagatæ: ut ex Herodoto nouimus libro septimo. Colonia in hoc significatu Græcè ἀποικία dicitur: & coloni ἄποικοι. Thucydides, ἀποικία δὲ μὲν πάσχουσα, τιμᾷ τὴν μητρόπολιν· ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται. Locus libri Sapientiæ. Terra sancta colonia uocatur cap. duodecimo libri Sapientiæ. Sed cum totus ille liber insciè & absurdè è Græco uersus est ab homine quodam linguæ Græcæ Latinæque imperito: tum uerò caput illud absurdissimè. Nam ubi nunc legitur, Vt dignam perciperent peregrinationem puerorum dei, G quæ tibi omnium charior est terra: ita Græcè legitur, Vt dignā dei filiorum coloniam susciperet terra omnium apud te honoratissima. ἵνα ἀξίαν ἀποικίαν δέξηται θεοῦ παίδων ἡ παρὰ σοὶ πασῶν τιμιωτάτη γῆ. Colonia igitur interdum ab incolētibus terram inhabitātibúsque dicitur, interdum à cultoribus terræ. id quod Cap.1. ostendit diuus Augustinus libro decimo de Ciuitate dei, his uerbis, Nam ex hoc uerbo colo, agricolæ & coloni & incolæ uocantur: & ipsos deos non ob aliud appellant cœlicolas, nisi quòd cœlum colant, non utique uenerando, sed inhabitando, tanquam cœli quosdam colonos: non sicut appellantur coloni, qui conditionem debent genitali solo propter agriculturam sub domi- H nio possessorum: sed, ut ait quidam Latini eloquij magnus auctor, Vrbs an-Aeneid.1. tiqua fuit, Tyrij tenuere coloni. ab incolendo enim colonos uocauit, non ab agricultura. Hinc & ciuitates à maioribus ciuitatibus uelut populorū examinibus conditæ, coloniæ nuncupātur. His uerbis Augustini utraque significatio enarratur. Cicero de lege agr. contra Rullum, Hoc in genere (inquit) sicut in cæteris reip. partibus, est operæprecium diligētiam maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, ut non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij esse uiderentur. Et pro Fonteio de Gallia prouincia loquens, Est in eadem prouincia Narbo Mar- I tius, colonia nostrorum ciuium, specula populi Romani, ac propugnaculū istis ipsis nationibus oppositum & obiectum. Cæsar libro sexto belli Gallici, Fuit antea tempus, cum Germanos Galli superarent uirtute, ut ultro bella inferrent, ac propter hominum multitudinem agríque inopiam, trans Rhe-Cap.46. num colonias mitterent. ὡς καὶ πέραν τοῦ ῥήνου κληρουχίας ἀποπέμψαι. Tranquillus in Augusto, Ad hunc modum urbe urbanísque rebus administratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum ab se frequentauit. ἰταλίαν τῇ φιάκοντα ἀποικιῶν ἀριθμῷ δυοῖν ἀκροῶν κατακεκληρουχηκώς. De municipij & coloniæ Cap.13. discrimine Gellius libro decimosexto scripsit. Coloniæ in titulo De cēsibus, K & alibi in iuris libris fit mētio: sed nusquam (ut opinor) ab Accursio hoc uocabulum intellectum est. Adde hîc corollarij nomine, quòd qui urbes euer-ἔποικοι. sas & restitutas incolere incipiunt, ij non ἄποικοι, id est coloni, sed ἔποικοι dicūtur, quasi incolæ immigrantes. quanquam & hoc uerbum interdum pro colonis accipitur, & pro iis qui indigenis superinducūtur. Aristoteles, οἱ δὲ ἀπαλλανιάται ἐποίκους ἐπαγαγόμενοι ἐστασίασαν.

Ex titulo, Ad Municipalem.

A · IN cap.Generaliter,De decurionibus: Vt qui clementiorem ſententiam paſſus eſt,ob id quòd ad tempus relegatur,boni conſulere debeat humanitatis ſententiæ,nec decurionatum accipiat.)Legendum,boni cõſulere:quod quid ſit,docet Quintilianus libro primo his uerbis,Sítne Conſul à cõſulendo,an à iudicando: nam & hoc conſulere ueteres uocauerunt: unde adhuc remanet illud:Rogat boni conſulas,id eſt bonum iudices.Idem in præfatione ſexti libri,Boni autem cõſulere noſtrum laborem, uel propter hoc certũ eſt,quòd in nullum iam proprium uſum perſeueramus. id eſt bonam ſpem de labore ſuo concipere,hilaritérque operam in eo nauare. εὐθύμως ἔχειν φιλοπονοῦντα. *Boni conſulere.* B Plinius lib.33. Quærebat argentum auaritia: boni conſuluit interim inueniſſe minium.id eſt bene ſecũ actum eſſe iudicauit, & interim acquieuit inuento. ὁ δ' ἀγαπητῶς ἐν ᾧ μεταξὺ τὴν μίλτον εὗρε. utitur & Plinius Iunior. Hoc ferè Cicero,Terentius,& Liuius,Aequi boni facio dicunt.Cicero ad Atticũ, Tranquilliſſimus autem animus meus, qui totũ iſtud æqui boni facit. id eſt bonam in partem interpretatur, ὁ τοῦτο δὴ ὅλον εὐγνωμονῶν, ὁ πρὸς τὸ ἄριστον ἐκλογιζῶν. Sic Vlpianus boni conſulere humanitatis ſententiæ,per genitiuum quaſi Græco more dixit: id eſt exiſtimare clementer ſecum à iudicibus actum eſſe in animaduerſione criminis. στέργειν ἐπὶ τῇ ἐπιεικείᾳ τῆς γνώμης. τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπιεικῶς C ἀποδέξασθαι. ἴσον τῷ συνειδέναι, τῇ γνώμῃ χρησαμένῳ ἐπιεικεῖ καὶ φιλανθρώπῳ. *In proœmio.* *Aequi boni facere.* *Lib.7.epi.7.*

IN capite,Honores,eodem ſub titulo, Honores & munera non ordinationibus,ſed potioribus quibuſque iniungenda ſunt.)In uetuſtioribus ordinationis legitur,ídque Accurſius teſtatur:ſed utrũque mendoſum eſt,ut opinor.quare uel ordinatioribus,uel ordinatis omnibus legendum eſſe cenſeo. Eſt autem ordinare,aliquem ad honorem & magiſtratum promouere: hoc eſt(ut Cicero loquitur)ornare,honoribúſque augere: κοσμεῖν, εἰς τιμὴν ἀναβιβάζειν, εἰς ἀξίωμα παράγειν. Tranquillus in Veſpaſiano, Quendam è caris miniſtris diſpenſationem cuidam quaſi fratri petentem cum diſtuliſſet, ipſum candi- D datum ad ſe uocauit: exactáque pecunia quantam is cum ſuffragatore ſuo pepigerat, ſine mora ordinauit. Eſt enim ordinare, quaſi in ordines adoptare,uel in ordinẽ municipalem prouehere.Cicero in Prætura urba.M. Octauium hominem ornatiſſimum loco,nomine,ordine,uirtute. Alibi,Inferiores loco,ordine,auctoritate.Secundum hoc honores deferendi ſunt optimo cuique,non in orbem honores municipales conferendi: nec ut quiſque in ordinem allectus eſt, ita ei munera iniungenda. Ordinatum etiam dicitur τεταγμένον, id eſt rectè atque ordine conſtitutũ.ut idem Tranquillus in Aug. Partitis poſt uictoriam officiis, cum Antonius orientem ordinandum, ipſe E ueteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos receptiſſet:neque ueteranorum,neque poſſeſſorum gratiam tenuit. Curtius, Forſitan ita dij fata ordinauerũt. Sic Cicero in Orat.ordinare litem dixit, συντάττειν, διατάττειν, ἐπανορθοῦσθαι, βραβεύειν, διακοσμεῖν. *Non ordinatione. Halcã.* *Ordinare.* *Cap.23.* *Verr 3.* *Ibidem, ſed paulò antè.* *Cap.13.* *Lib.4.in Darij ad ſuos oratione.* *De Oratore lib.2.*

IN cap.Herennius. Modeſtinus reſpondit,ſola ſalarij præſcriptione minimè decurionem factum, qui ſecundum legem decurio creatus non ſit.) Vel perceptione uel perſcriptione legendum: præſertim cum Accurſius te- *Sola albi præſcriptione Haloan.*

Perſcribere. ſtetur in aliquibus legi albi præſcriptione. Eſt autem perſcribere, in tabulas F
publicas, in actáque referre: quod in regiſtro ſcribere uulgò dicunt, uocabu-
Regeſta. lo à regeſtis corrupto. Sunt enim regeſta quæ à Græcis ἀπομνήματα & ἀπομνη-
Cap.12. ματισμοί dicuntur. Quintilianus in ſecũdo, Vnde fit ut diſſoluta & ex diuer-
ſis congeſta oratio cohærere non poſſit: ſimilíſque ſit commentariis puero-
*redigunt. rum, in quos ea quæ aliis declamantibus laudata ſunt, *regerũt. Et in tertio,
Regerere. Cap.8. Sunt enim uelut res regeſtæ in hos commentarios, quos adoleſcens deduxe-
rat ſchola. ὡσανεὶ ἀποσπασμάτιά τινα. Regiſtrum ergo quaſi regeſtarium lingua
uulgaris uocat. Hæ à Cicerone perſcriptiones dicuntur. ut in Verrem act.
Verr.6. quinta, Primùm mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas ha- G
bebant, proferunt, in quibus oſtendunt omnia quæ dixi ablata, eſſe perſcri-
Ibidem. pta. Idem, Vt quiſque eis rebus tuendis conſeruandíſque præfuerat, ita per-
*tradere ſcriptum erat: cum rationẽ ex lege redderet, & quæ acceperat, deberet *red-
dere. Et Philip. quinta, Illa uerò diſſipatio pecuniæ publicæ ferẽda nullo mo-
do eſt, per quam ſepties millies falſis perſcriptionibus donationibúſq; auer-
Li.10.epi.13. tit. Perſcriptionibus, id eſt ἀναγραφαῖς. Et ad Plancium, Id ex ipſo ſenatuſcon-
ſulto poteris cognoſcere: ita eſt enim perſcriptum, ut à me de ſcripto dicta
ſentẽtia eſt. ἀναγεγραμμένον. Idem pro L. Flacco, perſcriptiones pro ſyngraphis
Perſcriptiones. accepit: Perſcriptiones cum mulierculis aperta circunſcriptione feciſti: tu- H
Verr.5. tor his rebus Græcorũ legibus aſcribendus fuit. Et in Verrem, perſcriptorem
Perſcriptor. pro cautore poſuit, qui formulas concipit. Dicũtur & διαγράμματα ea quæ in
acta referũtur, ut fit in delectibus militum. Eſt igitur Modeſtini reſponſum
huiuſmodi, albi ſola perſcriptione decurionem non fieri. hoc eſt, Non ſatis
eſt in album eſſe relatum, niſi recta allectio præceſſerit perſcriptionem.
Haloá.ut nõdũ decuriones creari poſſint. IN capite, Imperatores, eodem ſub titulo De decur. Niſi eius ætatis fue-
rint, ut decuriones creari poſſent: & dignitas certam ſpem eius honoris id fa
ceret, ut princeps indulgere poſſit.) Hic locus ita mihi legendus uidetur, Et
Dignitas. dignitas certam ſpem eius honoris iis fecerit. Dignitas autem hîc mea ſen- I
tentia non pro decurionatu accipienda eſt, ut Accurſius exiſtimauit: ſed pro
otis probitate, morúmque præſtantia in facie eminente. Pulchritudinis ge-
nera duo (inquit Cicero libro primo Officiorum) Vnum uirile, quam digni-
Venuſtas. tatem dicimus: alterum muliebre, quam uenuſtatem appellamus. In Orato-
re autem perfecto utrũque coniunxit, Vultus uerò (inquit) qui ſecũdum uo-
cem plurimum poteſt, quantam affert tum dignitatem, tum uenuſtatem? In
quo cum effeceris ne quid ineptũ aut uultuoſum ſit: tum oculorum eſt ma-
gna moderatio. Plinius in Panegyr. Iam firmitas, iã proceritas corporis, iam
honor capitis, & dignitas otis, nónne longè latéque principem oſtentant? K
ἡ σεμνοπρέπεια καὶ τὸ ἀξιωματικὸν, τὸ ἀξιάγαστον τοῦ εἴδους. Senſus igitur huius dicti hic eſt
meo quidem iudicio, ita demum relegatum poſt relegationis tempus exa-
ctum in ordinẽ eligi poſſe, ſi damnationis tempore necdũ ætatis decuriona-
lis fuiſſet, & indoles morũ in ore cõſpicua polliceri ei uideatur indulgẽtiam
principis, id eſt principẽ cum allectũ eum reſciuerit, gratũ id ratúmq; habi-
turũ: hoc eſt diploma indulgentiæ reſtitutioníſque haud grauatè daturum.

Ex titulo, De decurionibus. IN

A I N cap.Rescripto. De muneribus & honoribus, circa principium, nô alligatus, sed allectus legendum est, ut Accursius suspicarus est, etiam si non probauit. Allegere est in cœtum adiungere & adoptare: ut sublegere in locũ demortui legendo substituere. quibus uerbis Iurisconsulti usi sunt, ut Vlpianus suprà De decurionibus. Tranquillus in Tyb. Instanti sæpius ut ciuitatẽ donatum in decurias allegeret: negauit se allecturum. ἐν τῷ προσκαταλέξειν, uel προσαιρεῖσθαι, ἤδη καταςήσειν. Varro de lingua Latina, Collegę, qui unà lecti sunt: & qui in eorum locũ suppositi, sublecti, ἀντικαθεςηκότες. Alioquin allecti dicti sunt peculiariter, qui propter inopiam Senatorum, in Senatum ex equestri B ordine assumebantur, ut esset differentia inter patres conscriptos & allectos: ut auctor est Festus. Huiusmodi uiginti allectos aut conscriptos nuper curia amplissima hîc accepit. προσγεγραμμένοι dicuntur. Allegere. Sublegere. Lege 2. Cap 51. Allecti.

I N cap.tertio huius tractatus. §. Quòd pater, deest negatio omnino: quod suspicatus est Accursius, qui tamen sensum non percepit. Quòd pater non cõsensit honoribus siue muneribus filij, ne illius patrimonium oneri subiiciatur, præstat defensionem: nam ciuem patriæ utilitatibus, quatenus potest, aufert. Legendum, non præstat defensionem. Latinitas autem purior exigit, ut illius, non ad patrẽ, ut Accursius censuit, referatur, sed ad filium. Alioquin C. Vlpianus non illius, sed suum dixisset, si patrem intelligi uoluisset. Sensus est igitur, Pater qui filium suum quantum potest, patriæ commodis aufert & auertit, facere nequit quò minus filij patrimonium aduentitium aut castrense honorum administrationi, munerúmque functioni obstringatur.

I N cap. Ad remp. eodem tract. Minores denique nec decuriones creãtur: uel creati suffragium in curia ferunt.) Minutula menda sensum huius dicti conuertit. Illa autem particula nec, in priore membro posita, iterationem sui in posteriore poscit. Igitur ita legendum, Nec creati suffragium in curia ferunt. hoc est, ex eorum genere sunt, quos Græci ἀκουστικοὺς & ἐχεμύθους uocant, D quasi auscultatores & censendi immunitatem habentes. Echemythi & auscultatores.

I N cap. ulti. eodem sub titulo De muneribus: Nam harum specierum curatores, quos Græci appellant, creari moris est.) Lego, quos σιτώνας καὶ ἐλαιωτῆρας Græci appellant. Sitonæ apud Athenienses curatores erant coemẽdo frumento condendóque præfecti: qui Latinè frumentatores dicuntur. οἱ τὸν σῖτον ἀγοράζοντες καὶ ἀποτιθέμενοι. erant etiam qui σιτοφύλακες dicebãtur, quasi frumenti asseruandi curam gerentes: ut Demosthenes ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, de Leucone rege Bosphori loquens: Ab eo (inquit) quotannis frumẽti ad millia quadringenta medimnûm: id quod ex tabulis & scriptura sitophylacum uidere qui- E uis potest. καὶ ἔστιν ἐκ τῶν παρὰ τοῖς σιτοφύλαξιν ἀπογραφῆς ἅπασιν ἰδεῖν. Idem munus ab aliis σιτολογία dicitur: & curatores ipsi σιτολόγοι: Latinè frumenti coactores. Dispensatores autem ipsi annonæ publicæ σιτομέτραι uocantur. Hæc munera instituta erant in iis ciuitatibus quæ frumento importato utebantur, ut Athenis. Vnde Demosthenes ibidem, πλείστῳ τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων ἡμεῖς ἐπεισάκτῳ σίτῳ χρώμεθα. Sic autem σιτῶναι dicuntur, ut ὀπωρῶναι, τελῶναι. Inde σιτωνία in cap. secundo infrà tract. proximè sequenti, Sextumdecimum ætatis annũ agentem ad mu- Sitonæ. Frumentatores. Sitophylaces. Sitometræ. Sitonia. ff. De uacatione & excusatione munerum.

nus sitoniæ uocari non oportet, id est frumentationis publicæ. In cap. ulti- F
mo infrà De administratione rerum ad ciuitatem perti. Item rescripserunt,
Sitonas indemnes esse oportere. Sic enim legendum est, non sicomas. Hæc
autem sunt munera, ex quibus publicè debitores fiunt ij quorum fit mentio
in cap. tertio Cod. De compensationibus. Verùm quod paulò superius in
hoc capite dicitur, Tyronum siue equorum productio, id est, ut opinor,
quod Græci ἐξέτασιν καὶ σύνταξιν appellant, quasi recensionē & concenturiatio-
nem. de quo munere Aristoteles in sexto Politicôn ita inquit, Opus & bello
& pace portarum & mœnium curarores esse, & recensionis ciuium descri-
ptionísque in classes. δεῖ γὰρ ἐν εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακῆς ὁμοίως ἐπι- G
μελητὰς εἶναι, ἐξετάσεως καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν. Hæc aurem munera Aristoteles
ἀναγκαίας ἀρχὰς appellat συντεταγμένας πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας: ob id scilicet quòd
Equorū pro-ductio. necessariam functionem habeanr ad res bellicas expediendas cum usus ue-
nir. Equorum productio est hipparchia.

Ad quotidianū uictū usui sunt. Haloan. Sequitur, Item episcopi qui præsunt pani & cæteris uænalibus rebus, quę
ciuitatum populis quotidianum uictum usui iungunt, personalibus mu-
Episcopus. neribus fungūtur.) Pro usui iungunt, suggerunt legendum puto. Episcopus
Epistola 10. est qui summum arbitratum rerum habet. Cicero ad Atticum lib. 7. Ego ne-
gocio præsum non turbulento. uult enim me Pompeius esse, quem tota hæc H
Campana & maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quē delectus & negocij sum-
ma referatur. Est autem ἐπισκοπεῖν idem quod ἐφορᾷν. Xenoph. de copiis regis
Persarum, & earum recensione loquens, καὶ τῶν μὲν ἀμφὶ τὴν αὐτοῦ οἴκησιν αὐτὸς ἐφο-
ρᾷ, τῶν δὲ πόῤῥω ἀποικούντας, πιστοὺς πέμπει ἐπισκοπεῖν. Episcopi autem & ephori sunt,
quibus non solum oculis lustrandi potestas, sed etiam prouidentia & cogni-
tio mandata est: à qua significatione episcopi antistites dicuntur. quod uoca-
bulum si Latinè transferre quis uelit, non uerius speculatorem, ut censeo,
quàm inspectorem uocarit. est enim id uerbum ei rei significandæ accom-
Philipp. 2. modatum. Cicero, Nos enim augures * obnunciationem solùm habemus: I
*nunciationē *spectionem consules & reliqui magistrarus etiam * inspectionem. ἐπισκοπὴν. Liuius, Pla-
Inspectio. cuit mitti legatos in Hispaniam ad res sociorum inspiciendas: quibus si ui-
Deca. 3. lib. 1. deretur digna causa, Annibali denunciarenr, ut à Saguntinis sociis popu-
Inspicere. li Romani abstineret. Inspicere etiam est rem penitus considerare. Vn-
*propius Lib. 10 epist. 99. de inspicere hominem * ponitus Plinio in epistolis, id est pernoscere: & in-
spicere agrum quem uelis mercari: & inspectio, libro pri. Ciceronis ad Var-
Columel. lib. 1. cap. 3. ronem, Illud enim adhuc prædium suum non inspexit. Sic hoc uerbo usus
Epistol. famil. lib. 9. est Caius Iurisconsl. in cap. Si post inspectum, De periculo & commodo rei
uenditæ. & inspector quasi ἐπιγνώμων, nomē est artificij, ut sunt ij quibus res K
Inspectores. inspiciendæ mandantur & æstimandæ antequam emantur. Hîc autem epi-
scopos significare eos inspectores puto, qui de panificiis & reliquis uænali-
bus pro potestate cognoscunt: quales sunt apud nos, quos magistros opifi-
ciorum uocant, quibus opifices opificia sua ut approbent necesse est insti-
tuto municipali, aut in mulctam incidant, nisi (quod plerunque fit) prola-
to ære se rueantur, ut utar uerbo prisco. His autem uerbis quæ sequuntur,

Ex titulo, De muneribus.

Qui

A Qui annonã ſuſcipit,uel exigit,uel erogat:ij magiſtratus ſignificantur, quos ἀπολέκτας & ταμίας σιτολόγους & σιτώνας uocant.

Sequitur:Ii quoque qui cuſtodes ædium uel archeotæ.)Cuſtodes ædium ſacrarum intelligo, quos Ariſtoteles ναοφύλακας uocat, qui iidem non ſunt cum æditus,quos νεωκόρους Græci uocant. Archeotæ ἀρχειῶται παρὰ τὸ ἀρχεῖον,ab archiuo,uel archio potius dicti ſunt,de quo antè diximus.Logographi à rationibus publicis conficiendis perſcribendiſque dicti ſunt:quanquam apud Oratores hæc dictio aliter accipiatur.Iidem fermè qui tabularij:qui in tabulas publicas referunt, quæ ad rempublicam pertinent. Xenoparochi(ut opi- Logographi. Xenoparochi.
B nor)iidẽ ſunt qui parochi:qui peregrinis ſalem & ligna præbebãt,inquit Acron.de quibus Horatius in primo Sermonum, Et parochi quæ debẽt ligna ſalémque.quos Porphyrio copiarios à Latinis uocatos eſſe tradit: qui ſalem & ligna iis præſtabant,qui reipublicæ cauſa peregrè ibant. Sub nomine autem harum ſpecierum omnia hoſpitibus neceſſaria intelligimus, ut idem Acron alibi ſentire uidetur libro ſecundo Sermo. ubi Horatius parochum pro conuiuatore poſuit. Satyr.5. Satyr.8. Parochus.

- uertere pallor

Tum parochi faciem nil ſic metuentis,ut acres

Potores.

Cicero in priore ſignificatione uſus eſt ad Atticum
C libro.13. Ariobarzanis filius Romam uenit: uult opinor regnum aliquod à Cæſare emere. omnino cum Seſtius noſter* parochis publicis occupauit, quod quidem facilè patior: uerũtamẽ inuito cum per literas,ut apud me diuerſetur.Sunt qui parochias inde appellatas cenſeant, quibus ſingulis ſacerdotes ſui deſtinati ſunt:ab exhibitione ſcilicet ſanctifici cruſtuli,id eſt ſacroſancti panificij.Ego uerò nõ parochias primùm, ſed parœcias appellatas eſſe cenſeo.πάροικοι ſunt accolæ:quare qui fanum aliquod accolunt,parœci dicti ſunt,eiuſdem ſcilicet fani conſortes:& parœcia accolarum conuentus & accolatus,ſacráque uicinia.Nam πάροικοι etiam οἱ περίοικοι dicuntur, id eſt uici- Epiſtola 2. *Sunt qui legũt parochus publicus. alij rectius putãt parochus publicis.i.præbitionibus. Corradus nõ definit. Parœcia.
D ni:legíque ipſe hoc uerbũ apud Græcos in ea ſignificatione, niſi falſus ſum opinione. Quòd ſi Latinè loqui magis placet Latinè ſcientibus, curiæ dici poſſunt:unde curiones olim dicti:& πάροικοι ipſi curiales.Liuius,Inter maiorum rerum curas comitia maximi curionis uetus excitauerunt certamẽ.Patriciis negantibus,M.Manilij,qui unus fuit è plebe petens,rationem eſſe habendam:quia nemo ante eum niſi è Patribus id ſacerdotium habuiſſet. Curio autem maximus eſt,cuius auctoritate curia omnéſque curiones regebãtur,inquit Feſtus.Inde curionatus dici debet,quæ uulgò cura dicitur.& ædes ipſæ ſacræ,curiatæ, quæ ſodalitia non habent, ſed quæ curialibus deſtinatæ Curiales. Deca 3.li.7. Curiones. Curionatus.
E ſunt,& accolas ſuos uendicant.Iſocrates,περὶ τὴν πόλιν μέχρι ... παροικῶν.Interdum παροικεῖ ἀντὶ τοῦ μετοικεῖν accipiũtur:ut illud ad Hebræos undecimo,πίστει παρῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν.Fide incola aduenit in terram pollicitationis ut alienam.ſic enim ad uerbum uerti potuiſſet.Quod ſequitur liminarchæ:limenarchæ legi debet, id eſt portuum præfecti.& limenarchia ipſum munus,quæ etiam limenophylacia ab Ariſtotele dicitur. Ceterùm quod hîc de manſionum curatoribus dicitur, de iis manſionibus in- Limenarchæ. Limenophylacia.

telligendum, quæ à Græcis σταθμοὶ dicuntur, & στρατιωτικαὶ καταλύσεις, & καταγώγια τῶν ἀγγελιαφόρων. Erant enim ordinata per mansiones, demensaque militum itinera, eorum qui diplomatibus utebantur, & cursu uehiculari, qui cursus publicus appellatur libro duodecimo Codicis. Apud nos hodie celeres cursores cursum publicum non uehiculis, sed equis conficiunt: qui prout locorum ratio diuersoriorúmque tulit, sua habent curricula maiora uel minora: eáque ratione mansiones distinguuntur: quos postas uocamus, ut in Italia cursores appellantur. Nunc eò euasit licentia & luxus, ut passim commeanteis uideas multos equis celerum, etiam quibus nullum est negocium, nisi animi causa: cum interim plerique temporis compendium nullum aut certè aspernandum faciant. Sed tanti dudum esse cœpit, nihil more maiorum facere: & pulchrum esse censetur, & sericatis dignum, uiatorium comitatum uno aut altero die anteuertere. Hic quid agas? Sic uiuitur. Hoc in mores receptum est. adeò qui eo more utuntur, cupiunt & in acta referri, ut inquit Satyrographus. Sed solenne fatis & Prouidentiæ semper fuisse historia testatur, hominúmque memoria, pro luxu improbiore Sybariticísque deliciis, expiamenta poscere paria atque consentanea, aut ultro sibi sumere. Immodicam enim fœlicitatem mortalibus superi nunquam non fœnerato indulgent. Verùm Plinius libro sexto, de itinere Indiæ ab Alexandria loquens, A Copto (inquit) camelis itur aquationum ratione mansionibus dispositis. Herodotus in quinto, centum & undecim mansiones esse tradit Sardibus ad regiam Persarum, quæ Susa uocabantur. καταγωγαὶ μὲν ὦν σταθμῶν τοσαῦταί εἰσι ἐκ Σαρδίων ἐς Σοῦσα ἀναβαίνοντι. Mansionis autem, id est stathmi spatium, centum & quinquaginta stadia facit. Qui autem huiuscemodi mansionibus præfecti erant, ἐπίσταθμοι uocabantur: ut apud Isocratem in Panegyrico, ἑκατόμνως ὁ τῆς Καρίας ἐπίσταθμος πολὺν ἤδη χρόνον ἀφέστηκε. Sed eo loco Satrapam intelligo. Aliquando ἐπίσταθμοι appellantur ij qui super hospitia sunt in comitatu principis, aut legati ducísue exercitus: & Epistathmia hoc munus appellatur. Hodie Mareschalli hospitiorum lingua nostra uocitantur: qui eorum ministerio utuntur quos designatores mansionarios Latinè appellare possumus, & cretarios designatores, à creta qua utuntur. Cicero ad Atticum in grandi illa epistola libri decimitertij in fine, Hospitium siue ἀνεπισταθμείαν odiosam mihi duxi, non molestam. ἐπισταθμείαν cum diphthongo in penultima dixit, quod uerbum necessitatem hospitis recipiendi significat, à uerbo ἐπισταθμεύειν, quod diuersari Latinè dicitur. Plutarchus in Sertorio, τῶν ἐπισταθμειῶν ἀπαλλάξας: cuius rei qui immunitatem beneficio principali consecuti sunt, ij ἀσταθμευτοι dicuntur. Hoc autem in loco significari puto inferioris muneris officium, operum reficiendorum curatoris, qui ἐργεπιστάτης dicitur, καὶ τῶν ἔργων ἐπιμελητής. De mansionibus militaribus exemplũ est apud Lampridiũ in Alexãdro his uerbis. Tacebantur secreta bellorum: itinerum dies publicè proponebantur, ita ut edictũ penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: illa die, illa hora ab Vrbe sum exiturus: & si dij uoluerint, in prima mansione mãsurus. deinde per ordinem mansiones, deinde statiua, deinde ubi annona esset accipienda: & id

Mansiones.

Cursus publicus.

Iuuenal. satyr. 2.

Cap. 23.

Epistathmi.

Mansionarij designatores.

F G H I K

Ex titulo, De muneribus. quidem

A quidem quousque ad fines Barbaricos deueniretur. Idem alibi, Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansionibus annonas acciperenr, nec portarent cibaria decem & septem (ut solent) dierum, nisi in Barbatico.

IN. §. sequenti, Camelasia quoque similiter personale munus est.) Lego camelelasia, id est camelorum productio. Est enim καμηληλάτης camelorum agitator & ductor: ut ὁπλάτης, ἱππηλάτης, στρατηλάτης, id est dux exercitus. Huiusmodi munus institutum erat impedimentis exercitus agendis & comportandis in expeditionibus publicis. Camelarij etiam à Græcis καμηλῖται dicuntur, quos Herodotus insidere camelis in acie facit. Camelis enim Arme- Camelelates.
B nij inter equites utebantur, ut legimus apud Herodianum in quarto. Nicostrategi uocabulum corruptum est.

IN. §. Defensores, Defensores quoque ciuitatum, quos Græci syndicos appellant, & qui ad certam causam agẽdam uel defendendam eliguntur. & reliqua.) Syndici dicuntur aduocati, qui ut patroni ad communem causam defendendam mittuntur. Sunt autem causidici plures uel oratores ad communis causæ patrocinium missi, ut apud Demosthenem in oratione pro Ctesiph. Aristides dicitur esse creatus syndicus ab Atheniẽsibus, ut communi causæ Græciæ Atheniensium nomine patrocinaretur. & συνδικεῖν uerbum, Syndici.
C idem quod συνηγορεῖν: ac si syndicari uerbum fingas pro defendere, & patrocinium præstate. Sunt etiam syndici ciuitatum aduocati, & defensotes iutis publici: quasi in causam publicam communiter incumbẽtes. Idem Demosthenes πρὸς Λεπτίνην refert lege sancitum Athenis, ne cui iterum syndicũ fieri liceret, creariq; à populo: idque ideo ne syndicia, id est syndici munus ob Syndicia. publicam utilitatem inuentum, uerteretur in quæstum compendiúmq; priuatum. Hoc nomine uocari possunt, quos hodie Deputatos nostri uocant.

Sequitur. §. Iudicandi quoque necessitas: qui locus ita à iurisperitis intelligitur, quasi iudex iudicare cogatur: ex quo ducunt argumentum in tabu-
D larios atque syngrapharios, ut id quod suæ functionis est, conficere ipsi cogantur: cum reuera Arcadius Iurisconsultus hoc significare uoluerit, hominem politicum, ac ciuili more uiuentem, ut cætera munera ciuilia, ita iudicandi quoque munus agnoscere obiréque debere, ad ídque cogi posse. Id autem ut planum faciamus, latius rem hanc totam de iudiciis Romanis explicare conabimur: id quod maiorem utilitatem latiúsque patentem allaturum est, quàm quantum est id unum quod spectat ad huius loci sentẽtiam percipiendam. Iam primùm igitur hoc dictum Iurisconsulti sub titulo De muneribus positum, satis hoc quod dico indicare uidetur. deinde Tranquilli lo-
E cus in Augusto id ipsum planè ostendit, Ad tres (inquit) iudicum decurias Cap. 32. quartam addidit ex inferiore censu, quæ ducenariorum uocaretur, iudicarétque de leuioribus summis. Iudices à trigesimo ætatis anno allegit: id est quinquennio maturius quàm solebant. Ac plerisque iudicandi munus detrectantibus, uix concessit ut singulis decuriis per uices uacatio esset. Idem, Splendidum (inquit) uirum, Græciæque prouinciæ principem, uerùm Latini In Claudio cap. 16. sermonis ignarum, non solùm albo iudicum erasit, sed etiam in peregrini-

Albũ iudicũ. tatem redegit. Album iudicum appellat, in quo eorum nomina descripta F
erant, qui earum erant decuriarum, quæ unoquoque tempore iudicabant.
ληξιαρχικὸν γραμματεῖον dicitur, & λεύκωμα à Græcis. Vnde illud Plinianum in
præfatione per metaphoram dictum, Cum hanc operam condicerem, non
eras in hoc albo. Allusit enim ad morem eorum qui causas acturi in foro aut
declamaturi, auditores corrogabant, quasi futuros iudices eloquentiæ aut fa-
Iudicãdi munus graue & incommodũ. Verr 3. cundiæ. Graue autem detrectandúmque fuisse iudicandi munus, ex uerbis
Ciceronis intelligere licet in Prætura urbana: Vos (inquit) quod ad uestram
famam, existimationem, salutémque communem pertinet, iudices, prospi-
cite atque consulite. Splendor uester facit, ut peccare sine summo reip. detri- G
mento ac periculo nõ possitis. Non enim potest sperare populus Ro. esse alios
in senatu, qui rectè possint iudicare. Vos si nõ potueritis, necesse est cum de
toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atq; aliam rationem iudicio-
rum requirat. Hoc si uobis ideo leuius uidetur, quòd putatis onus esse gra-
ue & incommodum, iudicare: intelligere debetis, primum interesse, utrum
id onus uosmet ipsi reieceritis: an quòd probare populo Ro. fidem uestrã &
religionem non potueritis, ideo uobis iudicandi potestas erepta sit. Deinde
etiam illud cogitate, quãto periculo uenturi simus ad eos iudices, quos pro-
pter odium uestri populus Rom. de uobis uoluerit iudicare. Homines scito- H
te esse quosdam, quos tãtum odium uestri ordinis teneat, ut hoc palàm iam
dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno no-
mine absolui uelle, ut ab senatu iudicia per ignominiam turpitudinémque
auferantur. Pro quorum uerborum intelligentia sciendum id quod Plutar-
chus de Caio Graccho inquit, leges scilicet eum tulisse populares aduersus
senatus potentiam: inter quas unam tulit de iudicibus. Nam cum soli antea
senatores iudicarent, ob eámque causam à plebe timerentur: trecentos ex
equestri ordine adiecit, quos totidem senatoribus miscuit, ut unà iudicarẽt.
Hæc lex potentiam senatus magna ex parte infregit. Sylla autem ex equestri I
ordine iterum transtulit ad senatum, cum etiam tribunitiam potestatem
De legibus iudiciariis. sustulisset, quæ robur erat & columẽ populi. At Pompeius postea iudicia ad
equestrem ordinem lege translata, in populi gratiam senatui non restituit,
cum tribunitiam potestatem populo reddidisset, ut inquit idem Plutarchus
in Pompeio, etiamsi in Plutarcho Latinè cõuerso aliter locus ille legitur. Ci-
cero in Diuinatione, Populus Rom. tametsi multis incommodis difficulta-
tibúsque affectus est: tamen nihil æquè in rep. atque illam ueterem iudicio-
rum uim grauitatémque requirit. Iudiciorum desiderio tribunitia potestas
efflagitata est: iudiciorum leuitate ordo alius ad res iudicandas postulatur. K
Iudicum culpa atque dedecore etiam Censorium nomen, quod asperius an-
tea populo uideri solebat, id nunc poscitur, id iam populare ac plausibile fa-
ctum est. Quo in loco Asconius eius interpres, quasi ex persona Ciceronis
ita inquit, Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent: iudicaue-
**x L* runt per annos * xxx. sine infamia: pòst uictor Sylla legem tulerat, ut senato-
rius ordo iudicaret: & iudicauit per annos decem turpiter. nũc Aurel. Cotta
Ex titulo, De muneribus. legem

A legem fert,ut ſenatores & equites Ro.ac tribuni ærarij ſimul iudicẽt. Et hoc
eſt(inquit)quod Cicero dicit alium quoque ordinem ad iudicandum po-
ſtulari. Cicero pro Milone orationem habuit ſequenti tempore. nam Diui-
nationem aliáſque in Vetrem actiones ſcripſit,cum ædilitatem peteret. Mi-
lonem autem poſt conſulatum defendit. In ea oratione pro Milone Aſco-
nius de M.Saufeio loquens,qui poſt iudiciũ Milonianum eadem lege Pom-
peiana accuſatus eſt.Eum(inquit)condemnauerunt ſenatores decem,abſol-
uerunt ſeptem:condemnauerunt equites Ro.nouem, abſoluerũt ſeptem:ſed
ex Trib. ærariis undecim abſoluerunt, ſex condemnauerũt. Idem Aſconius
B in enarratione orationis in Piſonẽ,Legem(inquit)iudiciariam ante aliquot
annos,quibus temporibus Verres accuſatus eſt à Cicerone, tulit Aurelius
Cotta prætor:qua communicata ſunt iudicia ſenatui & equitibus Ro.& tri-
bunis ærariis.Rurſus deinde Pompeius in conſulatu ſecundo, quo tempore
oratio in Piſonem dicta eſt, promulgauit,ut ampliſſimo ex cenſu ex centu-
riis aliter quàm antea lecti iudices, æquè tamen ex illis tribus ordinibus res
iudicarent.De hac lege Pompeia loquens Cicero in Piſonem ita inquit, Ec-
quid uides, ecquid ſentis,lege iudiciaria lata,quos poſthac iudices ſimus ha
bituri? non æquè legetur quiſquis uoluerit:nec quiſquis noluerit, non lege-
C tur.Idem ad Quintum fratrem de Sexto Cælio,Senatorum cum urna copio- *Lib.2. epi.6.*
sè abſoluit, equitum adæquauit, tribuni ærarij condemnauerunt.Ex quo lo-
co patet trium ordinum ſingulas ac diſcretas urnas fuiſſe, in quas ſuffragia
coniicerẽtur tabellaria.Vrna eſt κάλπη & ὑδρία,id eſt ſitella Latinè:In eam au- *Vrna iudicis lis.*
tem non tantùm ſuffragia iudicum,ſed & nomina coniiciebãtur, cum Præ-
tor iudices ſortiretur.Rurſus Plinius libro 33.de iudicibus ita inquit, Sed an- *Cap.1.*
nuli planè medium ordinem tertiúmq; plebi & patribus inſeruere: ac quod
antea militares equi nomen dederant,hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt.
Nec pridem id factum.Diuo Auguſto decurias ordinante, maior pars iudi-
D cum in ferreo annulo fuit:iíque non equites, ſed iudices uocabantur. equi- *Equites & iudices.*
tum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque
non niſi quatuor decuriæ fuere primò, uixque millia ſingula in decuriis in-
uenta ſunt,nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis:ſeruatúmque eſt ad
hodiernum diem,ne quis ex nouis ciuibus in iis iudicaret. Decuriæ quoque
ipſæ diſcretæ pluribus nominibus fuere, tribunorum æris, & ſelectorum,& *Selecti iudices.*
iudicum.Præter hos etiamnum nongenti uocabantur ex omnibus ſelecti ad *Nongenti.*
* cuſtodienda ſuffragiorum ſcita in comitiis.Et diuiſus hic quoq; ordo erat *cuſtodiẽdas ſuffragiorum ciſtas*
ſuperba uſurpatione nominum, cum alius ſe nongentum, alius ſelectum,
E alius tribunum appellaret. Tyberij demum principatus anno nono in uni-
tatem uenit equeſter ordo,annulorúmque auctoritati * fama conſtituta eſt. **forma*
Plinius his uerbis pecunias iudices appellat propter quadringenta ſeſter. qui
cenſus erat equeſtris.Propter quod ipſe in præfatione libri xiiij.queribundè
ita inquit,Poſteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, poſtquã
ſenator cenſu legi cœptus,iudex fieri cẽſu:magiſtratum ducémque nil ma-
gis exornare quàm cenſus.Poſtquam cœpere orbitas in auctoritate ſumma

& potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidẽdo: F
pessum iere uitæ precia, omnésque à maximo bono liberales dictæ artes, in
contrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum. Hactenus ille. Iudi-
cum igitur appellatione equites intelligebantur: licet scrupulosa quadã dif-
ferentia equites & iudices & selecti discernerentur post illam Augusti con-
Equites. decuriationem: equitésque propriè dicerentur, qui equo publico merebant.
Postea equites omnes dici cœpti sunt, quibus uti annulo aureo liceret: ut se-
Selecti iudices. natores dicebantur, qui latoclauo uterentur. De selectis iudicibus Seneca li-
bro iij. de beneficiis, Vbi uerò id de quo sola sapientia decernit, in controuer-
Cap. 7. in fine. siam incidit: non potest ad hoc sumi iudex ex turba selectorum, quem cen- G
sus in album & equestris hæreditas misit. Cicero pro Aulo Cluentio, Deinde
Prætores tantum urbani, qui iurati debẽt optimum quéque in selectos iudi-
ces referre, nunquam sibi ad rem eam censoriam ignominiam impedimen-
Satyr. 4. to esse oportere duxerunt. Horatius in primo Sermonum,

- & siue iubebat
V t facerem quid: habes auctorem quo facias hoc,
V num ex iudicibus selectis obiiciebat.

Id est, ex equestri ordine. Cicero in Verrem act. 4. Cæterarum rerum selecti
iudices ex ciuium Ro. conuẽtu proponi solent. id est equitibus qui illuc cõ- H
Verr. 5. ueniũt. Idem alibi, Hîc tu recuperatorem dabis illum ipsum, quem tu in co-
horte tua Cassianum iudicem habebas, siqua res maior esset, Papyrium Po-
tumonem hominem seuerũ ex ueteri illa equestri disciplina? quæ uerba per
ironiam dicta sunt. Selecti iudices sunt præcipui, ἔκκριτοι, uel ad uerbum ἀπό-
Selectæ sententiæ. λεκτοι. Vnde selectę sententiæ Ciceroni de Natura deorum κύριαι δόξαι. Inde dij
Lib 1. selecti & pręcipui diuo Augustino ex Varrone, libro sexto & septimo De ci-
Cap. 2. uitate. De iudiciorum translatione Plinius rursus libro eodem xxxiij. Iudi-
cum autem (inquit) appellatione separari eum ordinem primi omnium in-
stituêre Gracchi, discordi popularitate in contumeliam senatus. Mox ea de- I
bellata, auctoritas nominis uario seditionum euentu circa publicanos sub-
stitit, & aliquãdiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demum stabiliuit
**profectum* equestre nomen in consulatu suo, ei senatũ concilians, ex eo se ordine * pro-
uectum esse celebrans, & ei uires peculiari popularitate quærens. Ab eo tem-
pore planè hoc tertium corpus in rep. factum est, cœpítq; adiici senatui po-
pulóque Romano equester ordo. Qua de causa etiam nunc post populum
scribitur, quia nouissimè cœptus est adiici. Quod de publicanis dicit Pli-
nius, hoc Cicero pro Plãcio declarat his uerbis: Adiungam, si uis, id quod tu
etiam huic obesse putas, patrem publicanum. Qui ordo quanto adiumen- K
to sit in honorem, quis nescit? Flos enim equitum Romanorum, ornamen-
tum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine cõtinetur. Ex iis ue-
rò quæ diximus de Senatu, non est id intelligendum & sentiendum, quasi se-
natus in curiam coactus uel controuersias uel crimina iudicaret: sed quòd
uiri Senatores in decurias distinctas distributi, iudicare cogerentur: uel uiri
equites in decurias etiam ipsi distributi, eo tempore quo iudicia ad eum or-

A dinem translata sunt, iudicādi munere necessario fungerētur, ad ídque Prætoris imperio cogerētur: ita ut singulæ decuriæ iudicum uacationem iudicandi in orbem haberent Augusti instituto. De cognitione autem senatus, & an reos iudicauerit, nos in superiore editione copiosè diximus. Neque uerò uniuersæ decuriæ sigillatim ad iudicandum sedebant: sed ex ea decuria, cuius uices tum erant iudicandi, certus ac constitutus numerus assumebatur sortibus ex urna ductis, cum res aliqua nata iudicium poscebat: eáque erat Prætoris potestas, qui ob id iudex quæstionis in criminalibus iudiciis uocabatur, ut in superioribus explicatum est. Inde illud Satyrici, *Decuriæ iudicum.* *Iuuenal satyr.13.*

B - improba quanuis
Gratia fallacis Prætoris uicerit urnam.

Prætor enim summam potestatem iudiciorum habebat, præerátque iudicū sortitioni reiectioníque, & rursus subsortitioni in locum reiectorū: ipse pro tribunali sedens, cum interim iudices in subselliis essent: ex quo factum est, ut subsellia pro foro Ro. accipiantur, in quo publica iudicia exercebantur, ut in superiore editione dictum est. Martialis etiam pro iudicibus libro ptimo, Sextiliane bibis quantum subsellia quinque. Ab ea autem consuetudine antiqua sortiendi iudices, remansit apud nostros uocabulum iudi- *Prætor iudicius præerat & iudicibus.* *Subsellia.* *In Sextilianum.*
C ciale. Iurisdictionem enim resortitum uocant, & resortiti apud curiam dicunt, uel apud aliud forum, eos quibus constituta est disceptatio in curia, uel alibi: hoc est qui huic aut illi iurisdictioni attributi sunt antiquitus. Numerus uerò plenus ac legitimus in iudiciis publicis quæstionibúsque rerum capitalium exercēdis & iudicandis, quinque erant & septuaginta uiri, ut ex Cicerone in Pisonem intelligendum datur, cum ita inquit, An ergo expectem dum de te quinque & septuaginta tabellę diripiātur? de quo iam omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum, iudicauerunt. In causa tamen Miloniana, ut tradit Asconius, Cn. Domitius, qui quæstor, id est *Resortiri.* *Numerus iudicantium.*
D quæstionis iudex, suffragio populi creatus erat: legem quādam iudiciariam exercuit, qua lege cauebatur, ut priusquam causa ageretur, testes per triduū audirentur: dicta eorū iudices cōsignarent quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, corámque accusatore ac reo pilæ in quibus nomina iudicum inscripta erant, æquarentur. Dein rursus postera die sortitio iudicū fieret unius & septuaginta: qui numerus cum sorte obtigisset, ij protinus sessum irent: tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, eodémque illo die reus iudicaretur. prius autem quàm sententiæ ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidem reus reiiceret: ita ut numerus iudi-
E cum relinqueretur qui sententias ferrent, unus & quinquaginta. Apud Græcos longè maior erat numerus, & interdum supra mille. Reiicere iudices est recusare, ut nunc loquuntur. dicitur à Græcis ἐκβάλλειν δικαστὰς, Cicero in Ver. act. pri. Vt primum è prouincia rediit, redemptio est huius iudicij facta grādi pecunia: mansit in conditione atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. Posteaquam reiectio iudicum facta est: quòd in sortitione, istius spem fortuna populi Ro. & in reiiciendis iudicibus mea diligentia *Verr.2.*

istorum impudentiá uicerat renunciata est tota conductio. Idem Asconius F
in Diuinationem, moris fuisse scribit, celebrata iudicum reiectione, haberi
Selecti iudices. in officio Prætoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorum: reiectio-
De reiectione & subsortitione iudicum. némque ideo dictam, quia cum multi iudices à Prætore ad consilium aduo-
candi essent, qui Quæstor erat in publica aliqua causa, ut ambitus, repetun-
darum, maiestatis: necesse erat eos primùm de curia conscribi senatoria: eo
scilicet tempore cum senatus iudicaret. Deinde in unam sortitò mitti, ut de
pluribus necessarius numerus confici posset. Tertiò permitti accusatori ac
reo, ut ex illo numero reiicerent quos putarent sibi iniquos: aut aliqua ra-
tione incommodos fore. Reiectione autem facta, in eorum locum qui reie- G
cti fuerant, Prætor alios subsortiebatur, quoad numerus legitimus implere-
tur: quæ subsortitio dicebatur. Nam prima delectio sortitio erat: hæc autem
subsortitio. His peractis, iudices in leges iurabant, ut obstricti religione iu-
dicarent. cum iurassent omnes præter Prætorem, nomina eorum libellis (ut
** consignabantur.* suprà dictum est) * continebantur, & ubique habebantur, ne pro selectis iu-
dicibus (ut fit in multitudine) aliqui suppositi corruptíque indicarent. Hacte-
nus ille. Propterea in superiore loco nō pilæ, sed libelli legendum puto apud
eundem. Ipse in Præturam urbanam, de Oppianico iudicio loquens, cuius
Sub finem. multa mentio apud Ciceronem pro Cluentio, Putauit (inquit) Verres eodē H
loco supponi potuisse iudices qui se corrupti absoluerent, quemadmodum
suppositi erant qui Oppianicum condemnarant. Nam Q. Curtius, sodalis
eius, iudex quæstionis, subsortiebatur in locum reiectorum, quos iste rede-
merat improbos iudices, quibus ad uenales sententias proferendas ultimo
die subiectis uteretur. Facilè autem pro ueris iudicibus improbi supponi po
terant uolente hoc iudice quæstionis, & illis patientibus qui ueri iudices
erant: quia nisi citati non considebant, & graue onus erat & incommodum
iudicare. Ex antè dictis intelligi clarius uerba Ciceronis illa possunt ad Atti-
Epistola 16. cum libro primo de iudicio Clodiano, Nam ut reiectio facta est clamori- I
bus maximis, cùm accusator tanquam censor bonus homines nequissimos
reiiceret, reus tanquam clemens lanista frugalissimum quéque secerneret: ut
primum iudices consederunt, ualde diffidere boni cœperunt. Non enim un-
quam turpior in ludo talario cōsessus fuit. Maculosi senatores, nudi equites,
tribuni non tam ærarij, quàm, ut appellantur, ærati: pauci tamē boni inerāt,
quos reiectione fugare ille non potuerat. Aeratos appellat uel obæratos, uel
nummatos, & corruptione locupletatos. Et inferius, Ita summo discessu bo-
norum, pleno foro seruorum, X X V iudices ita fortes tum fuerūt, ut sum-
mo proposito periculo uel perire maluerint, quàm perdere omnia. X X X I K
fuerunt. quos fames magis quàm fama commouerit. Secundum hæc uerba,
Li. 3 epi. 20. iudices sex & quinquaginta fuerunt. Ipse ad Q. fratrem de iudicio Gabinia-
no loquens, septuaginta iudices fuisse dicit: à duobus & uiginti damnatum
Gabinium, ab aliis in gratiam Pompeij absolutum. Plinius Iunior ad Vrsum
Lib. 4 epi 9. scribens, quem ipse in senatu defendit repetundarum reum: Actionem (in-
quit) meam, ut prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus & dimidia: su-

A peterat sesquihota. Nam cum ex lege accusator sex hotas, nouem reus accepisset:ita diuiserat tempora reus inter me, & eum qui dicturus pòst erat, ut ego quinque hotis, ille reliquis uteretur. Idem inferius, Successit mihi Lucerius Albinus tam apte, ut orationes nostræ uarietatem duarum, contextum unius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter & grauiter: deinde Theophanes rursus dixit in noctem, atque etiam illatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homulus & Fronto mirificè. quartum diem probationes occupauerunt. Ex quibus uerbis facile est colligere, pluribus actionibus & accusatores & reos uti solitos esse, quas replicationes hodie

B duplicationésq; uocãt: nec pluribus modò actionibus, sed pluribus quoque aduocatis & oratoribus. Idem Plinius, Censuit Bebius Macer Cõsul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Cœpio salua dignitate iudices dandos. uterque rectè. Quî fieri potest, inquis, cum tam diuersa censuerint? quia scilicet & Macro legem intuẽti, consentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera acceperat: & Cœpio cum putaret licere senatui, sicut licet, & mitigare leges, & intendere: non sine ratione ueniam dedit facto, uetito quidem, non tamen inusitato. Præualuit sententia Cœpionis. His uerbis intelligo senatum noluisse damnare reum lege repetundarũ (nondum enim *Ibidem.*

C iudicia publica extra ordinem exercebantur) sed iudices dedisse, qui reum non ex formula legis repetundatum iudicarent, sed extra ordinem pro arbitrio in eum animaduerterent. Asconius in eandem Præturam enarrans illa uerba, Vt cum horis nostris nos essemus usi, tu binis ludis interpositis quadragesimo pòst die responderes. Suas horas ait X X dies Ciceronem intellexisse, qui accusatori legitimi erant ad accusandum, & totidem defensori ad respondendum. Græci etiam non libera spatia ad agendum oratoribus, sed ad aquæ stillicidium dabant, clepsydras appellantes: ut nunc horarum spatia nõ horoscopis tantum, sed etiam uasculis arenariis distinguimus in me- *Legitimi dies*

D dio strigosis ac pertusis: in quibus atena ad pollinariam exilitatem succreta, uasculi conuersionibus ultro citróque commeando, horas metitur. Cicero libro tertio de Oratore, de Pericle loquens, Ad hunc non clamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat: sed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, uir summus in maximarum rerum scientia. Idem Plinius de accusatione Prisci & Martiani in senatu loquens, Dixi horis penè quinque: nam clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. Respondit mihi pro Martiano Cl. Marcellinus. Missus deinde senatus, & reuocatus in posterum. neque enim inchoari poterat actio, nisi ut noctis interuentu scinde- *Lib. 2. epi. 11.*

E retur. Et inferius, Itáque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum & antiquum: senatum nocte dimitti, triduo uocari, triduo contineri. deinde subdit decretum senatus. Ex quo loco liquet reum peractũ damnatúmque Priscum: de quo antè dixerat excessisse eum immanitate & sæuitia crimina quibus dari iudices possent, cum ipse ob homines innocentes damnandos interficiendósque pecunias accepisset: eámque causam fuisse, quamobrem senatus ultra repetundatum legem quæstionem de eo ha- *Iudicium in senatu factũ.*

buiſſet: qui ſenatus ut legum pœnas remittere, ſic etiam poterat intendere. F

Ad clepſydrā orare. *Pro Rabir. Perduel.reo.* **curriculum*

Atque ita Romani Græcorum more ad clepſydram orabant. Qui mos (ut opinor) inualuit Ciceronis ætate: quanquam in cauſa Rabirij in ſemihoræ *circulum ab Labieno accuſatore coactum ſe eſſe Cicero ipſe conqueritur. Neque uerò ſemper ad clepſydram dicere iubebantur, ſed ſæpe liberæ actiones erant: ut ex Plinio oſtenditur libro ſexto epiſtol. Iam illa periucunda unà dicentibus, quòd Regulus libera tempora petebat, quòd audituros corrogabat. Quid denique iucundius, quàm ſub alterius inuidia, quādiu uelis, & in alieno auditorio quaſi deprehenſum commodè dicere? His enim uerbis ſignificat eum qui libera dicendi ſpatia petebat, itidem aduerſario concedere: G ita ut is qui reſpondebat, poſſet uel longiorem uel breuiorem orationem habere citra inuidiæ aut pudoris periculum, cum ex tempore reſpondere uideretur, palámque ea corona quam ipſe Regulus inuitauerat. Et rurſus, Nam

Epiſtola 2. *Interdum libera dicendi tempora dabantur.*

Plures clepſydræ dabātur actoribus cauſarum.

poſtquam obiit Regulus, illa increbruit paſſim & inualuit cōſuetudo, binas uel ſingulas clepſydras, interdum & dimidias, dandi & petendi. nam qui dicunt, egiſſe malunt quàm agere: & qui audiunt, finiri quàm iudicare. Et rurſus, An nos ſapiētiores maioribus noſtris? nos legibus ipſis iuſtiores? quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur. nos paucioribus clepſydris præcipitamus cauſas, *quæ diebus explicari ſolebant. Quanta autē clepſydræ menſura fuerit, mihi non conſtat. Et illud ipſius Plinij de xij. clepſydris, uariè in exemplaribus legitur: nec horæ illæ (ut opinor) æquinoctiales fuerunt, quales nunc obſeruamus, ſed temporales erant atque uulgares. hoc Græci πρὸς ὕδωρ μεμετρημένον λέγειν dicunt. unde illud Demoſthenicum: ἀναστὰς ἐν τῷ ἐμῷ ὕδατι εἰπάτω, dicat (inquit) uel ad clepſydram meam. Apparitor autē qui aquam infundebat, & huic miniſterio præfectus erat, ἐφύδωρ appellabatur, & prouerbium inde natum, τοῦθ' τὸ ὕδωρ ἐγχωνόμενον αὐτῶν. Supra clepſydram dicere, & præter aquam: & aquam perdere apud Quintilianum in xj. aliáque nō pauca. Ad iudiciorum etiam Romanorum morem intelligēdum, unde copia magna latinarum locutionum exiſtit, ea quoque pertinent, quæ nos pridem de ampliatione & comperendinatione diximus, aliíſque forēſibus uocabulis: quæ hîc repetenda nequaquam aut perſtringenda duximus. De centumuiralibus etiam cauſis conſeſſúque centumuirali ſatis explicatum eſt, quem idem Prætor in quatuor haſtas cogebat. Dictū uerò Iuriſconſulti hoc in loco de decuriis iudicum intelligēdum cenſeo: hoc ſenſu, ut equites Ro. uel ſenatores aliíque in decurias diſtributi, quorum ſcilicet nomina in albo decuriarum ſcripta, ad ærariúmque delata erant, parēre Prætori cōſilium cogenti ad iudicium publicum exercendum aſtringerentur. Inde illud Plinianum libro quarto epiſt. Eia tu (inquit) cum proximè res agētur, quoquo modo ad iudicandum ueni. nihil eſt quòd in dextram aurem fiducia mei dormias: non impune ceſſatur. Ecce Licinius Nepos Prætor acer & fortis, mulctam etiam dixit ſenatori. egit ille in ſenatu cauſam ſuam: egit autem ſic, ut deprecaretur. remiſſa eſt mulcta: ſed timuit, ſed rogauit, ſed opus uenia fuit. Dices, Non omnes Prætores tam ſeueri. Falleris: nam uel inſtituere uel redu-

**quàm*

H

Aquam perdere. *Cap. 3.*

I

Iudicādi neceſſitas inter munera perſonalia habebatur.

K

Epiſt. penult.

Ex titulo, De muneribus & honoribus.

cere

A cere huiuſmodi exemplum,nō niſi ſeueri poſſunt: inſtitutum reductúmue exercere,uel leniſſimi poſſunt.Idem ad Traianum,Cum citarem iudices domine,conuentum inchoaturus, Flauius Archippus uacationem petere cœpit ut philoſophus. Fuerunt qui dicerent non liberandum eum iudicandi neceſſitate,ſed omnino tollendū de iudicum numero.Hæc Plinius ad Traianum ſcripſit cum eſſet in Aſia.Cicero in quinta Philip.legem iudiciariam ab Antonio latam irridens,tertiámque iudicum decuriam ex aleatoribus & Græcis exulibus conſcriptam:Sunt item(inquit)lecti iudices,qui fortaſſe excuſabuntur.habent enim legitimam excuſationem: exilij cauſa ſolum uer- *Lib.10.epist. 19.*

B tiſſe,nec eſſe poſtea reſtitutos. Qui autem iudex de controuerſia aliqua cognouiſſet,is ſententiam ferre cogebatur, niſi iuraret de cauſa ſibi non liquere.cuius rei exemplū eſt apud Gellium lib.14. quod nos alibi adnotauimus, cum de die diffundendo ſcriberemus. Eodem etiam pertinet id quod Cicero in oratione pro Rabirio dixit, equeſtrem ordinem illo capite legis repetundarum non teneri,ſi quis ob rem iudicandam pecuniam accepiſſet: ſed ſenatores tantum teneri.eámque eius differentiæ cauſam eſſe affirmat, quòd poſt iudicia ab Senatu ad equites trāſlata,ſenatores iudicādi neceſſitate non obſtringerentur, equites aſtringerentur. cuius orationis locum tranſcribere *Cap.2.* *Pro Rabir. posthu.*

C quoniam longum eſſet:duos tantùm uerſus citabimus: Tu tamen es iudex, ut ego ſenator,ita eſt:ſed tu iſtud petiſti,ego hoc cogor. quare aut iudici mihi non eſſe liceat, aut legem lege ſenatoria non timere. Apud Athenienſes etiam hoc munus iudicandi neceſſarium fuiſſe ut militandi, ex Demoſthene intelligimus in tertio Olynthiacôn, ὅλως δ᾽ οὔτ᾽ ἀφελὼν οὔτε προσθεὶς πλὴν μικρῶν, τὴν ἀταξίαν ἀνελὼν, εἰς τάξιν ἤγαγον τὴν πόλιν τὴν αὐτὴν, τοῦ λαβεῖν, τοῦ στρατεύεσθαι, τοῦ δικάζειν, τοῦ ποιεῖν τοῦθ᾽ ὅ,τι καθ᾽ ἡλικίαν ἕκαστος ἔχει. Ad ſummam nec addens nec demens præter pauca,immunitatis tantum licentia ſublata, in eundem ordinem ciuitatem redegi: æqua ut conditione capiant, militent,iudicent: id denique faciant,

D quod quiſque per ætatem facere poteſt. Iudicantes autem iudicandi mercedem τὸ δικαστικὸν accipiebant,hoc eſt ſportulas iudiciales, quod Ariſtophanes τριώβολον appellat. Sícque in prouinciis factitabatur, quæ Romano imperio regebantur, ut ex ea epiſtola Plinij ad Traianum oſtenditur: omniáque ad iudicia publica priuatáq; pertinentia,in prouinciis ad Romanę urbis exemplum ordinata ſunt tandem,ut ex Cornelio Tacito nouimus: qui lib.12.ita ſcribit,de Claudio principe loquens, Eodem anno ſæpius audita uox Principis,parem uim rerum habendam à procuratoribus ſuis iudicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet. Ac ne fortuito prolapſus uideretur, ſenatus quoque conſulto *Sportulæ iudiciales.* *Non ita procul à fine.*

E cautum plenius quàm antea & uberius. Nam diuus Auguſtus apud equeſtres,qui Aegypto præſiderent, lege agi, decretáque eorum perinde haberi iuſſerat,ac ſi Romani magiſtratus conſtituiſſent. Mox alias per prouincias, & in Vrbe pleraque conceſſa ſunt,quæ olim à Prætoribus noſcebātur. Claudius omne ius tradidit,de quo toties ſeditione aut armis certatū, cum Semproniis rogationibus equeſter ordo in poſſeſſione iudiciorum locaretur,aut rurſum Seruiliæ leges ſenatui iudicia redderent,Mariúſque & Sylla olim de

eo uel præcipuè bellarent. Per Sempronias rogationes, leges Gracchi ſignifi- F
cat: de quibus antè diximus. Non eſt autem intelligendum quòd omnes qui equites erant Romæ iudicarent: ſed ij demum qui ex equeſtri ordine condecuriabantur. nam quatuor decuriis iudicum quintam Caius princeps addidit. Quum uerò etiam tum grauatè equites iudicarent, ſextámque adiici

Quinque iudicũ decuriæ. decuriam à Galba precarentur: non modò Galba negauit, ſed etiam conceſſum à Claudio beneficium, ne hyeme initióque anni ad iudicandum euocarentur, eripuit. Propterea ſub Auguſto, cum decuriæ uix eſſent millenariæ, per paucitatem equitum Ro. equeſter ordo ſub Tyberio ius annulorum aureorum obtinuit, conſtituto cenſu quadringentorum millium: de quo in li- G
bro de Aſſe diximus. Vnde factum eſt, ut in eum ordinem certatim tráſire-

Lib. 33. ca. 2. tur: &(ut Plinij uerbis utamur) gregatim id inſigne appeti cœptum. Propter quod Caius princeps quintam decuriam adiecit: tantúmque natum eſt faſtus, ut quæ ſub diuo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non caperét

Ratio animaduertendi olim in flagitioſos homines. poſtea eum ordinem. Cæterum animaduertendi in facinoroſos ea erat ratio, ut primum ad triumuiros capitales crimina deferrentur: hi ut ad Prætorem delata referrent: Prætor iudicium conſeſſúmque cogeret, iudicéſque in conſilium mitteret: Triumuiri capitales rurſus decretum conſilij exequerentur.

Triumuiri capitales. Valerius lib. 5. Tam admirabilis ſpectaculi nouitas ab ipſo cuſtode ad triũ- H

Cap. 4. De amore filiæ erga matrẽ. uirum, à triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad conſilium iudicum perlata. Idem alibi, Sanguinis ingenui mulierem Prætor apud tribunal ſuum capita-

Ibidem. li crimine damnatam, triumuiro in carcere necandam tradidit. Alibi, Vt ſuſpectus (inquit) in parricidio, & ob id latens, per triumuirum conquireretur.

Deca 4. li. 9. Liuius, Triumuiris capitalibus mandatũ, ut uigilias diſponerent per urbem. Cicero pro Cluentio, Liberti Aſinij in Aiulium inuadunt, & hominem ante pedes Quinti Manilij, qui tum erat triumuir, conſtituunt. Atque ille continuò nullo teſte, nullo indice, recentis maleficij conſcientia perterritus, omnia ut paulò antè dicta ſunt, exponit: Aſiniúmque à ſe interfectum fate- I
tur. Pomponius in cap. altero De origine iuris, ait eos fuiſſe conſtitutos qui

Vndecimuiri Athenis. carceris cuſtodiam haberent: ut cum animaduerti in aliquem oporteret, interuentu eorum fieret. His ſimiles erant Athenis undecim numero uiri, quos νομοφύλακας uocabant: alij ipſi νομοφύλακας ab iis de quibus in priore editione diſſeruimus. quorum undecimuirorum Ariſtoteles in ſexto Politicôn meminit, ut cuſtodiis præfectorum: ſimiléque erat Romæ triumuiris permitti, ut Athenis undecimuiris. Xenophon in pri. τῶν ἑλληνικῶν, αἱ δὲ δόξωσι ἀδικεῖν, θανάτῳ ζημιῶσαι, καὶ τοῖς ἕνδεκα παραδοῦναι. Et apud Demoſthenem ἐπὶ τιμωρίᾳ. Eò autem temporis lapſu uſus proceſſit, ut prouinciarum præſides, quos K
ἐπάρχους Græci uocant, iudices appellati ſint. Lampridius in Alexandro, Iudi-

Iudices.) ces cum promoueret, exemplo ueterum, ut & Cicero docet, argento & neceſſariis inſtruebat: ita ut præſides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena, phialas ſenas, mulos equóſque binos, ueſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, aureos centenos, coquos ſingulos. Sic accipitur iudex in l. Quiſquis, Si certum petatur, Codi. & in titulo De curſu publico, & aliis quibuſ-

Ex titulo, De muneribus & honoribus. dam

A dam in locis. Erant etiam dies certi iudiciales,id eſt κρίσιμοι: quorum meminit Capitolinus in M.Philoſopho his uerbis,Faſtis dies iudiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis liribúſque diſceptandis conſtitueret.Deos autem iudiciorum præſides Caſtorem & Pollucem antiqui in foro conſtituebant.Quare Cicero in fine Verrinarum deos inuocás, Vóſque(inquit)omnium rerum forenſium,conſiliorum maximorum,legũ iudiciotúmque arbitri & teſtes, celeberrimo in loco prætorij locati, Pollux & Caſtor: cæteros item deos deáſque omnes imploro atque obteſtor. & reliqua.Ex ipſo autem in oratione pro Cluentio, coniicimus ſententias inter-

Dies iudiciales. *Dij iudiciorũ præſides. Verr 7.* *Sententiæ interdu palam ferebantur.*

B dum à iudicibus palàm ferri ſolitas eſſe,ut hodie fit,duntaxat ſi uel actor uel reus hoc poſtulaſſet. quorum iudicum ut nomen primum cuiuſque ex urna exietar, ita is primus ſententiam rogabatur. Conſurgunt (inquit ille) iudices in conſilium:cum ſentẽtias Oppianicus(quæ tum erat poteſtas) palàm ferri uelle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet,quid cuique deberetur. Varia iudicum genera: nummarij pauci, ſed omnes irati. Vt enim qui accipere in campo conſueuerunt, iis candidatis,quorum nummos ſuppreſſos eſſe putant,inimiciſſimi eſſe ſolent: ſic eiuſmodi iudices infeſti tum reo uenerant: cæteri nocenriſſimum eſſe arbitrabantur:ſed * expectabant ſenrẽrias eorum

** ſpectabant*

C quos corruptos putabant,ut ex iis conſtituerẽt à quo iudicium corruptum uideretur.Ecce tibi eiuſmodi ſortitio,ut in primis Bulbo & Staleno & Guttæ eſſet iudicãdum.Summa omnium expectatio, quidnam ſententiæ ferrent leues ac nummarij iudices: atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant.Hactenus Cicero.Cuius uerba ut intelligantur,ſcire oportet Oppianicum fuiſſe reum:Stalenum autem unum ex iudicibus fuiſſe,qui iudices ipſe aut magnam eorum partem corrumpendos redemerat. Sequitur in eodem loco Ciceronis,Hic tum iniectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubitatio,quidnam eſſet actum. deinde homines ſapientes ex uetere illa iudiciorum diſciplina, qui neque abſoluere hominem nocentiſſimum poſſent,

D neque eum de quo eſſet orta ſuſpicio pecunia oppugnatum, re illa incognita primò condemnare uellent, non liquere dixerunt. Ex quo loco id oſtenditur,quod alibi diximus, eos qui condemnare nollent,hoc modo defungi poſſe iudicandi neceſſitate.Quòd uerò plerunque tabellæ clàm coniicerentur,ex eadem oratione patet:Itum eſt(inquit)in cõſilium: omnibus ſententiis præter unam,quam ſuam Stalenus eſſe dicebat.Scamander prima actione condemnatus eſt.Illud uerò memorabile,quòd in ſententiis ferendis non reum crimen admiſiſſe pronunciabant,ſed admiſiſſe uideri.Id quod à Cice-

Non liquere de cauſa interdum dicebant. *Videri crimen admiſſũ pronunciabant, quaſi coniectura utẽtes. Verr.7.*

E rone ſignificatur in Verrem actione ſexta, quo in loco Verri obiicit, quòd fugitiuos bellum molientes in Italia comprehenſos, de conſiliíque ſententia damnatos. ipſe pòſt pœnæ exemerit:O præclarum(inquit) Imperatorem, comprehendi iuſſit:quis non pertimeſcat? cauſam dicere dominos,quid ſeruis tam formidoloſum? feciſſe uideri pronũciauit:ortam uidetur flammam paucorum dolore ac morte reſtinxiſſe. Quid deinde ſequitur? uerbera atq; ignes:& ad metum cęterorũ,cruciatus & crux.hiſce omnibus ſuppliciis ſunt

Cap.13. liberati.Sic Plinius lib.14.Cn. Domitius iudex pronunciauit mulierem ui- F
deri plus uini bibisse quàm ualetudinis causa,uiro insciente:ac dote mulcta-
Martianus uit.Cuius rei exemplum est in cap.pri.suprà Ad Turpil.Quęri(inquit Mar-
cellus)possit:si ita fuerit interlocutus,Lucius Titius temere uidetur accusas-
se:an calumniatorem pronunciasse uideatur. Idque non in iudicando mo-
dò prisci,sed testificando etiam obseruabant.Cuius instituti origině ex Aca-
demicorum opinione emanasse, Cicero docere uidetur circa finem Acade-
micarum quæstionum.de Academicis enim loquens, qui scientiam ex cata-
Lib.4. lepsi ortam,è rebus humanis tollebant,ita inquit, Quam rationem, maiorũ
etiam comprobat diligentia: qui primùm iurare ex sui animi sentẽtia quę- G
que uoluerunt:deinde teneri, si sciens falleret, quòd inscientia multa uersa-
retur in uita.Tum qui testimonium diceret,ut arbitrari se diceret etiã quod
ipse uidisset: quæque iurati iudices cognouissent,ea non ut esse facta,sed ut
uideri,pronunciarent. Ex eo more est illud Vlpiani tract. De iure fisci, Cum
In l. Cũ quidam. quidam capitis reus emancipasset filium,ut hæreditatem adiret: rescriptum
est,non uideri in fraudem fisci factum,quod acquisitũ non est. De testimo-
nij dicendi more exemplum est in oratione Ciceronis pro Cecinna:Iste ue-
ster testis ausus est dicere,fecisse uideri eum,dequo ne cuius rei quidem ar-
gueretur,scire potuisset.Postremò quod de decuriis iudicum,déque iudicã- H
In Augusto cap.32. di necessitate dictum est, ita intelligendum arbitror,ut tam rerum priuatarũ
iudices in decuriis quàm publicarum essent.Etenim Tranquillus in loco su-
perius citato,Ad tres iudicum decurias (inquit) quartam addidit,quæ duce-
nariorum uocaretur,iudicarétque de leuioribus summis.quam appellationẽ
non à causarum æstimatione,sed à cẽsu potius ortam esse opinor: ut fuerint
Ducenarij iudices. ducenarij iudices,qui dimidium census equestris possidebant:licet procura-
Lib.1. epi.4. tor ducenarius apud Cyprianum de Martiale aliter accipi uideatur. Gellius
Cap.2. etiam causarum priuatarum meminit his uerbis libro decimoquarto,Quo
*iudicem primùm tempore à Prætoribus lectus in * iudices sum,ut iudicia quę appel- I
lantur priuata,susciperẽ:libros utriusque linguæ de officio iudicis scriptos
Cap.14. conquisiui.Et rursus Tranquillus in Claudio, Iis qui apud priuatos iudices
plus petendo formula excidissent,restituit actiones. His addẽdum existima-
In iure. ui,quod haud scio an perpaucis animaduersum sit, nos autẽ antea strictim
adnotauimus, quòd cum in iure dicũt oratores, apud Prætorem intelligere
debemus:ut apud Ciceronem lib.pri.de Oratore,Nam uolitare in foro,hæ-
rere in iure ac Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerũ obi-
re,in quibus sæpe non de facto, sed de iure certetur: iactare se in causis cen-
tumuiralibus: insignis est impudentiæ. Vnde locus ille Ciceronis in secun- K
De Inuentione.lib.2. do Rhetoricorum clarioris erit intellectus. de translationibus enim loquẽs,
quas Iurisconsulti exceptiones & præscriptiones uocant,ita inquit, Atque in
nostra quidem consuetudine multis de causis fit, ut rarius incidant transla-
tiones.nam & Prætoriis exceptionibus multæ excluduntur actiones, & ita
ius ciuile habemus constitutum,ut causa cadat is,qui non quemadmodum
oportet, egerit. Quare in iure plerunque uersantur. ibi enim & exceptiones

Ex titulo,De muneribus & honoribus. postulantur,

A poſtulantur,& certo quodam modo agendi poteſtas datur: & omnis conceptio priuatorum iudiciorum cōſtituitur. Quæ autem in ipſis iudiciis rarius *In iudicio.* incidunt,eiuſmodi ſunt,ut per ſe minus firmitudinis habeant.Quibus uerbis ſignificat conſtitutionem cauſæ tranſlatiuam (quam finem tum declinatorium,tum non procedendi hodie pragmatici iudicéſque uocitant)rarò in iudiciis Romanis incidere & agitari ſolitam: propterea quòd & petitiones & exceptiones à Prætore ante iudicia ipſa conſtituebantur, & quodam uelut præſcripto formulam ſuam accipiebant:unde fiebat,ut ſicut agēdi formulam actor,ita præſcribendi & excipiendi defenſor apud tribunal impe-
B trandam haberet:ſi quidem eiuſmodi eſſet cauſa nata,quæ exceptionem admitteret. Iudiciorum autem appellatione recuperatoriam iuriſdictionem Cicero intelligi uoluit. Prætor enim poſt conſtitutum iudicium recuperatores dabat:quibus iuriſdictionem mandabat priuatarum cauſarum,qui delegati iudices poſtea appellari cœpti ſunt à recentioribus. delegatæ enim iuriſdictionis uocabulo Papinianus uſus eſt in tractatu De officio eius cui mandata eſt iuriſdictio. Recuperatorij iudicij exemplum eſt apud Ciceronem in oratione pro Cecinna, quam orationē ipſe apud recuperatores perorauit: ſponſione facta in interdicto Vnde ui.Recuperator tamen à iudice *Recuperatores.* *Recuperatoria iudicia.*
C diſtinguitur propriè loqui uolentibus.Idem Cic.in eadem.Non enim reperies quēquam iudicem , aut recuperatorem,qui tanquam ſi arma militis inſpiciēda ſint,ita probet armatum:ſed perinde ualebit quaſi armatiſſimi fuerint,ſi reperientur ita parati fuiſſe,ut uim uitæ aut corpori potuerint afferre. Si autem & Ni particulis Prætores utebantur in conceptionibus iudicij recuperatorij,ut apud Ciceronem in Frumenta.Iudicium erat:Si pateret iugera eiuſmodi fundi eſſe plura , quàm colonus eſſet profeſſus,tum Xenon damnaretur.Xenon recuperatores de cohorte latronum ſibi parari uidebat:tamen iudicium accepturum ſe eſſe dicebat. Et in Diuinatione. Vocari ad ſe *Verr.5.*
D Agonidem iubet:iudicium dat ſtatim,ſi pateret eam ſe & ſua Veneris eſſe dixiſſe. iudicant recuperatores id quod neceſſe erat : neque enim erat dubium cuiquam quin illa dixiſſet. Iſte in poſſeſſionem bonorū mulieris mittit:ipſam Veneri in ſeruitutem adiudicat. Ex quibus uerbis ſatis liquet quo modo Prætores & quatenus iuriſdictionem mandare ſoliti ſint. Et pro Cecinna, At hoc quidem iam uetus eſt,& maiorum exemplo uſitatum,cum ad uim faciendam ueniretur,ſi quos armatos quāuis procul conſpexiſſent, ut ſtatim teſtificati diſcederent: optimè ſponſionem facere poſſent, ni aduerſus edictū Prætoris uis facta eſſet. Conſtitutionis uerò Prætoriæ, quod quidem ad for-
E mulas actionum & interdictorum pertinet,multa ſunt in libris Pandectarū *lib.1.* ueſtigia:ut in tractatu,Vti poſſidetis.De cloacis hoc interdictum nō dabo: neque pluris quàm quanti ea res erit,intra annum quo primum experiundi poteſtas fuerit,agere permittam. De exceptionibus conſtituendis eſt locus *De exceptionibus.* in ſecundo Rhetoric.Agit is cui manus præciſa eſt, iniuriarum : poſtulat is *De Inuentione lib.2.* quicum agitur,à Prætore exceptionem,extra quam ſi in reum capitis præiudicium fiat:hic is qui agit,iudicium purum poſtulat: is quicum agitur , ex-

ceptionem addi ait oportere. Quæstio est, excipiendum sit, an non. ratio, nō enim oportet in recuperatorio iudicio eius maleficij, de quo inter sicarios quæritur, præiudicium fieri. Hactenus ille. Recuperatoribus similes erant apud Græcos qui δικασταὶ uocabantur: non αἱρετοί, sed κληρωτοί. hodie huiuscemodi iudiciorum constitutiones principalibus rescriptis fiunt, à nostróque collegio postulantur, duntaxat nisi cancellarius adsit, cuius earum rerū summa est cognitio. Iudicia igitur Cicero in loco superius prolato priuata & recuperatoria intelligi uoluit: ut in primo de Oratore, Alterū est, quòd remoto foro, concione, iudiciis, senatu, statuisti oratorem in omni genere sermonis & humanitatis esse perfectū. hoc loco iudicia publica intelligimus. pro quo paulò superius subsellia dixerat: Ne semper forum, subsellia, rostra, curiámque meditere. Forum hîc priuata iudicia intelligo: ac si dixisset iudicia priuata publicáque, conciones & sentētias in senatu dicendas. Plinius in epistolis, Vt mihi Attilius noster expressè dixisse uideatur, sic in foro pueros à centumuiralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis. Fori tamen appellatione, interdum subsellia intelliguntur: hoc est iudicia publica quæ in foro Romano exercebantur sub diuo, ut uidetur ex Fabio lib. 10. his uerbis, Quod accidisse Porcio Latroni traditur, ut cum ei summam in scholis opinionem obtinenti, causa in foro esset oranda, impensè petierit, uti subsellia in Basilicam transferrentur: ita illi cœlum nouū fuit, ut omnis eius eloquētia contineri tecto ac parietibus uideretur. Sic apud Athenienses ἡλιαία uocabatur μέγιστον δικαστήριον, ex eo quòd subdialis esset consessus, διὰ τὸ ἐν τῷ ἡλίῳ καθίζεσθαι τοὺς δικαστάς. Iudicum autem merces erat τριώβολον siue ἡμίδραχμον, duo sestertij Romani, quæ pecunia è publico dabatur. Aristophanes ἱππεῦσιν, ὦ γέροντες ἡλιασταί, φράτορες τριωβόλου, οὓς ἐγὼ βόσκω κεκραγώς. & plenius ἐν σφηξί, Summa enim uectigalium & tributorum collecta ad duo millia talentorum, ita subdit, ἀπὸ τούτου νῦν μισθὸν κατάθες τοῖσι δικασταῖς ἓξ χιλιάσιν: & sex millibus centum & quinquaginta talenta attribuit. Vt autem τὸ δικαστικὸν dabatur τοῖς ἡλιασταῖς, & iudicantibus τὸ τριώβολον: sic τὸ συνηγορικὸν patronis & causidicis ἡ δραχμὴ stipendiū diurnum, qui decem erāt sorte lecti, & erat annuus magistratus. Aristophanes ἐν σφηξὶν de iudicibus loquens, ὡς ὅστις ἂν ὑμῶν ὕστερος ἔλθῃ τοῦ σημείου, τὸ τριώβολον οὐ κομιεῖται, αὐτὸς δὲ φέρει τὸ συνηγορικὸν δραχμήν, κἂν ὕστερος ἔλθῃ. His addam, quòd ut Romæ Prætor iudiciis centumuiralibus & publicis præerat: sic Athenis Thesmothetæ τοῖς ἡλιασταῖς, quod magnum erat δικαστήριον, & iudices è sua quisq; tribu sortiebantur, & ita in eos imperium habebant, ut etiam eiicere è consessu possent, si ad horam non adfuissent. Aristophanes, καὶ ἦρα κοιμώμενος, οὐδεὶς σ' ἀποκλήσει θεσμοθέτης τῇ κιγκλίδι. Idem alibi, ὅ τις θύρασιν ἡλιαστὴς εἰσίτω. ὡς ἡνίκ' ἂν λέγωσιν οὐκ ἐσφρήσομεν. Morem autem Atheniensium in exercēdis iudiciis publicis Cicero in primo de Orat. refert, de damnatione Socratis loquens, quod quidem ad sententiam ferendam in reos iam conuictos pertinet. Moris enim fuisse, ut reus ipse rogaretur, quam pœnæ æstimationem meruisse se confiteretur, nisi res planè capitalis esset, cuius quæstio exerceretur.

Forum. | Li. 2. epi. 14. | Subsellia. | Cap. 5. | Iudicū merces. | Thesmothetæ.

F G H I K

Sequitur in eodem cap. Mastigophori quoque, qui anothetas in certami-

Ex titulo, De muneribus & honoribus.

A nibus comitantur.) Legendum Agonothetas. Sunt autem ἀγωνοθέται οἱ τοὺς ἀγῶνας διατιθέμενοι, ut inquit Eustathius, certaminum præsides atque moderatores. Spartianus in Hadri. Multa in Athenienses contulit, & pro agonotheta resedit. & uerbũ ἀγωνοθετῶ, Demosthenes in Philip. 3. Et Thucydides, αἴτιοι δ' ὑμᾶς κακῶς ἀγωνοθετοῦντες. & munus ipsum agonothesia dicitur. Dicuntur & athlothetæ: ut alibi diximus. Decemuiri erant sacrorum certaminum præsides, singuli singulis è tribubus. Horum ergo lictores erant mastigophori, id est flagriferi, ad summouendam turbam, & cohibendas seditiones. *Agonothetes.* *Athlothetes.* *Mastigophoros.*

IN. §. sequẽti, Elemphoria & ospitatura apud Alexãdrinos.) Lego elæmporia, id est olei publicè coemendi cura, ut suprà dictum est: & osprionia. ὀσπριῶναι enim sic dicuntur, ut ὀψῶναι, σιτῶναι. Osprionæ sunt, qui comparandis leguminibus creati sunt: & osprionia munus ipsum. nihil enim aliud cõgruentius huic loco in mentem mihi uenit. Quod autem inferius sequitur, Veluti agminales equi: ego ταγματικοὺς intelligo, qui agmen exercitus sequũtur ad conuehenda impedimenta. nam agminales τοὺς ἀγελαίους intelligere hîc non cõgruit. Quod sequitur inferius, Mixta munera decaproticos decaprotiæ: ex antiquorum obseruatione ita esse legendum tandem animaduerti, Decaprotiæ, icosaprotię, uel Græcè δεκαπρωτείας, εἰκοσαπρωτείας. Et inferius, Nam decaproticos à protis tributa exigentes, legendum, Nam decaproti & icosaproti, id est decemprimi & uigintiprimi. Hi decemprimi uocantur in titulo De domest. & protect. ut pentaproti quinqueprimi in cap. 2. De priuilegiis eorum qui in sacro pal. mili. Decaprotia igitur est decemprimatus. Sunt autem uerba municipalia. Cicero pro Roscio, Itaque decurionum decretum statim fit, ut decemprimi proficiscantur ad L. Syllam: doceántque eum, qui uir Sex. Roscius fuerit. Idem, Venit in decemprimis legatus in castra Capiro. Et in Ver. Magistratus & quinqueprimi accitu istius euocantur. Eodem modo icosaprotia uigintiuiratus dicitur. Fortasse autem qui à nobis. xij Pares Francię nunc dicuntur, Duodecimprimi ab initio uocati sunt. utcunque sit, duodecimprimatus ut decemuiratus & alia, non absurdè diceretur, etiamsi Patriciatus appellatio ad uerbum patriũ alludere uidetur, ut alibi diximus. Enimuero quandò munerum publicorum diuisio, quasi per syluam ab Arcadio tractata mihi esse uidetur, si quis post eum ab Aristotele huius tractatus rationem mutuari non grauetur, atque in summam redigere: expeditior erit explicatio, & doctrinæ propior. Is igitur τῶν ἀρχῶν, id est magistratuũ officiorúmue municipalium duo genera summa facit: unum necessarium, sine quo ciuitas consistere nõ potest, oppidúmque habitari: alterum sine quo decorè habitari. quod genus ipse περὶ εὐταξίαν καὶ κόσμον appellat, quasi ad ordines commodè distinguendos morésque componendos inuentum. Prius illud genus circa res diuinas bellicásque uersatur: circa uectigalia impendiáque publica: circa forum & urbem, portus & regionem uniuersam: circa iudicia, commercia, professiones, exactiones, custodias, ratiocinationes, recensiones: denique circa rationes referendas ab iis qui procurationes & magistratus gesserunt: & postremò circa id quod in commune consulit, quæ Cu- *Elæmporus.* *Osprionæ.* *Agminales equi.* *Decemprimi, uigintiprimi.* *Quinqueprimi.* *Pro Roscio Amerino.* *Verr. 5.* *Vigintiuiratus.* *Duodecimprimi Frácię.* *Munerũ publicorũ summaria diuisio.*

(Margin letters: B at "poria, id est olei"; C at "decaproticos à protis"; D at "Francię nunc dicuntur"; E at "decorè habitari".)

ria uocatur. At inter ea munera quæ maximè necessaria sunt, prima est Asty- F
Astynomia. nomia, quasi quædam lex urbica, quæ de rebus statuit, quo sub genere multæ formæ cõtinentur, plusculæque in iis ciuitatibus quæ populosiores sunt: in quibus singula munera peculiarem procurationem poscunt. τειχοποιία murorum extruendorum curam profitetur: κρηνοφυλακία fontium custodiam atque tutelam: λιμενοφυλακία portuum, quam Arcadius λιμεναρχίαν uocauit. Huius aliud est nõ absimile, nec minus necessarium, quod regionem suburbanam moderatur, agrúmque urbi uicinum, ἀγρονομία ideo dicta, ipsique ma-
Agronomi. gistratus Agronomi dicuntur, ut illi urbici astynomi. ἀποδέκται pecunias publicas cogunt: quales sunt qui à Latinis quæstores & coactores uocati sunt, G
Susceptores. quos hîc Arcadius, uerbum è uerbo ductum, susceptores appellat. μνήμονες, quasi tabularij, uel à commentariis, atque actuarij, munere fungũtur in tabulas publicas referendi, quæ opus est memoriæ mandari. σιτομέτραι in quarto Politicôn uocantur, qui erogandæ annonæ publicæ munus habent: qui
Mensores frumenti. mensores frumenti appellantur in cap. His honoribus, infrà De uacatione & excu. mu. Sunt & alia non minus necessaria, sed notæ maioris, quæ τὰς ἐν μείζονι σχήματι τεταγμένας ἀρχὰς Aristoteles appellat, quasi maioris fastigij speciem præferentes: maioris enim experientiæ fideíque probationem poscũt: cuiusmodi sunt quæ ad custodiam ciuitatis spectant, aut quę inter ea munia cen- H sentur, quæ ad res bellicas constituendas inuenta sunt. Conueniens enim est & belli & pacis tempore, portarum murorúmque custodes esse & curatores. Esse item alios necesse est, qui ciuium recensionem agant, in classesque concenturient: τὰς ἐπιμελουμένας τῆς ἐξετάσεως τῶν πολιτῶν καὶ συντάξεως. πολέμαρχοι
Polemarchi. sunt, ad quos summa rei militaris refertur, & Polemarchia munus ipsum &
Mareschalli. magistratus uocatur. hodie Mareschallos appellamus (quasi maiores, hoc est iudices in caballo sedenres) uno tantum magistro equitum inferiores. hi ue-
Tribuni militum. rò Tribuni militum Latinè possunt uocari, si quis Latinè loqui malit. Sic etiã uocantur in cap. Officium, De re militari. Hipparchia præfectura est & qua- I si magisterium equitum, ut Nauarchia nauium. λογισταὶ & ἐξετασταὶ ratiociniis præerant, iísque magistratibus ius reddunt, qui rationes ad ærarium referre debent: ab iis enim rationem administratæ procurationis exigunt. ναοφύλακες sunt, quibus tutela & sartatecta ædium sacrarum commissa sunt. Alterum uerò illud genus munerum quod ad decus & elegantiam ciuilis uitæ pertiner, ad morúmque formationem maiorem in modum humanitatis, institui ferè in iis ciuitatibus solet, quæ maiore ocio fruuntur, commodioréque uiuendi ratione sunt præditæ. Huius generis munia sunt γυναικονομία, νομοφυλακία, παιδονομία, γυμνασιαρχία, ἀγωνοθεσία. Hæc est ferè summa munerum ab Ari- K stotele positorum, quibus quidem uocabula sint indita. Reliqua, quæ per-
Gynæconomia. multa sunt, uno procurationis nomine significantur: id est τῆς ἐπιμελείας. γυναικονόμοι matronarũ decentiæ & modestiæ arbitri sunt: de iis pro potestate statuentes, ut ne muliebris mũdus aut cultus matronalis in luxum euadat, aut
Pædonomia. in habitum ab eo sexu dissentientem. παιδονόμοι educandis pueris instituendísque curam impendunt, ut pueri ex more ritúque à maioribus instituro

A artes & ciuiles & bellicas edoceantur: ne cui ſit liberum contra morem patrium liberos inſtituere. γυμνασίαρχαι gymnaſiorum præſides ſunt, quæ primum ipſa exercendis inuenta corporibus, deinde ad ſcholas philoſophorũ tranſlata ſunt, & ad exercendos animos. *Gymnaſiarchia.* περὶ δὲ τῶν νομοφυλάκων ſatis alibi diximus. Ariſtoteles autem in quarto Politicôn differentiam ſignare uolens inter magiſtratus, id eſt ἀρχὰς, & curationes munerum, ita inquit, Maximè autem (ut ſummatim loquar) magiſtratus appellare eos debemus, quibus de quibuſdam conſultare datum eſt & iudicare, ac pro poteſtate iubere: præcipuè uerò hoc ultimum. Iubere enim, pleniorem notã magiſtratus obtinet. *Magiſtratus & curatores præpoſitiq́.*
B Quibus autem hoc non licet, hos ἐπιμεληταὶς καὶ ἐπιστάταις uocat: quaſi dicat curatores & præpoſitos.

IN cap. Semper. §. Cõductores, De iure immunitatis: Quod proprius eſt defendere, niſi paria fiſco feciſſe dicantur.) Lego, quod propius: & paria cum fiſco. Propius uerò aliquid eſſe dicimus, pro ueriſimilius eſſe. Liuius libro ſecundo ab urbe, Id propius fidem eſt: id eſt magis credendum. *Propius eſt.* Paria autẽ facere non eſt uerbum Hiſpanicum, ut Accurſius dixit: ſed uſitatũ Latinis auctoribus. *Paria facere.* Columella libro primo, Pecuniam domini uillicus neque in pecore, neque in rebus aliis promercalibus occupet. *Cap. 8.* Hæc enim res auocat eius
C curam, & eum negociatorem potius facit, quàm agricolam, nec ſinit unquã eum cum rationibus domini paria facere: ſed ubi numeratio exigitur, rem pro nummis oſtendit. Plinius in epiſtolis, Habuerunt officia mea in ſecundis, habuerunt in aduerſis: non feci tamen paria: atque eò magis hanc cupio ſeruari, ut mihi ſoluendi tempora ſuperſint. *Li. 7. epi. 19.* id eſt, nec tamen ſatisfeci, ac planè perſolui acceptum ab eis beneficium: nondum plenas uices repẽdi. Et in Panegyrico, Parens tibi imperium dedit: tu illi reddidiſti. Solus ergo adhuc es, qui pro munere tanto paria accipiendo feciſti: immò ultro dantem obligaſti. communicato enim imperio, ſollicitior tu, ille ſecurior factus eſt. Idẽ
D alio in loco, Quòd ſiquãdo cum influentibus negociis paria feciſti: inſtar refectionis exiſtimas mutationẽ laboris. id eſt cum tu fungendo officio principis, negociis explicandis & peragendis, parem te præſtitiſti non cedendo labori. Laurentius Vallenſis aliter hoc uerbum interpretatus eſt in quinto Elegantiarum: ſed exemplum ab eo citatum, cum iis quæ dixi non pugnabit, ſi quis animaduertat. Paria facere, ut Plinius Iunior uſus eſt, Græci dicũt τοῖς ὁμοίοις ἀμείβεσθαι, ut Demoſthenes ὁ πρὸς Λεπτίνην. Ariſtoteles, τοῖς ἴσοις ἀμύνασθαι, in bonam partem. quanquam hoc uerbum apud eos in utrãque partem ualet, ut apud Latinos quoque. Columella in loco ſuperius citato, & Calli- *Parem rationem facere.*
E ſtratus hoc in loco, pro eo quod eſt accepti & expenſi parem rationem facere, & reliquari nihil. *In præfat. lib. 12.* Columella etiam parem rationem facere dixit.

IN cap. ulti. eo. tract. De iure immunitatis: Meſores, optio, ualetudinarij.) Qui ſint optiones hoc in loco, haud ſcio an facilè quis dixerit. Varro in pri. de lingua Latina, Primi (inquit) ſingularum decuriarum decuriones dicti. quos ij primos adminiſtros ſibi adoptabant, Optiones uocari cœpti, quos *Optiones.* nunc propter ambitiones tribuni faciunt. Feſtus, Optio (inquit) eſt optatio:

ſed in re militari is appellatur, quem decurio aut centurio optat ſibi rerum F
priuatarum miniſtrum:quò facilius obeat officia publica. Idem, Optio (in-
Accenſus. quit)qui nunc appellatur,antea appellabatur acceſus.Is adiutor dabatur Cen
turioni à Tribuno militum:qui quia cooptare quem uelint Centurionibus
permiſſum eſt,ex facto nomen ſortitus eſt. Nonius, Optiones(inquit)in co-
hortibus dicũtur,qui ſunt honeſti gradus:ut optatos hoc eſt electos, & ado-
ptatos,hoc eſt aſcitos,Varro de uita patrum lib.2. exiſtimat appellatos, qui
referentibus Centurionibus adoptati in cohortes ſubibant, ut ſemper plenæ
eſſent legiones.à quo optiones Decurionũ in turmis & in cohortibus Cen-
turionum appellati. Ego potius hoc in loco optionem pro eo qui adiutor G
eſt Centurionis aut Decurionis, acceperim: ut Plautus uſus eſt, licet meta-
phoricè,in Aſinaria,

Act.1. Sce.1. Tibi optionem ſumito Leonidam.
Fabricare quiduis,quiduis comminiſcere.
Perficito argentum hodie ut habeat filius,
Amicæ quod det. Optionem pro adiutore & uicario quaſiq́ue
collega adoptato poſuit:quo modo hoc eo.cap. Optio fabricæ uocatur. Ve-
Lib.2.cap.7. getius de re militari,Optiones(inquit)ab optando appellati ſunt:quòd ante-
cedentibus ægritudine præpeditis, ij tanquam adoptati eorum atque uica- H
Cap 11. rij ſolent uniuerſa curare.Idem libro ſecundo, Habet legio fabros tignarios,
lignarios,ſtructores, carpentarios, ferrarios,pictores, reliquarúmque rerum
artifices,ad hybernorum ædificia fabricãda,ad machinas turréſque ligneas,
cæteráque quibus oppugnantur aduerſariorum ciuitates, uel defenduntur
propriæ,præparatos. Habent fabricas ſcutarias,loricarias,arcuarias. & omni-
Præfectus fabrorum. bus enumeratis demum ſubdit, Horum iudex proprius erat præfectus fa-
brorũ. Præfecti fabrorum multa eſt mentio apud auctores: optiones autẽ in
cap.Diuus,ſuprà De bonis damnatorum, eos eſſe cenſeo, quos Commenta-
rienſis qui dicitur,adiutores ſibi ſumpſit ad cuſtodias obſeruandas regẽdáſ- I
que.Auguſtinus in Ioannis caput undecimum tractatu undequinquageſi-
mo, Nam & receptiones in cuſtodiam, pro meritis cauſarum adhibentur.
Alios iubentur cuſtodire lictores, humano atque ciuili officio mitíque: alij
Menſores. traduntur optionibus,alij mittuntur in carcerẽ. Menſores(inquit idem Ve-
Lib.2.cap.7. getius) ſunt qui ad podiſmum dimetiuntur loca, in quibus tentoria mili-
Podiſmos. tes figant,uel qui hoſpitia in ciuitatibus præſtant. Podiſmos eſt dimẽſio pe-
Metatores. dibus facta.Hi etiã metatores dicũtur.& metati uerbum,& metata in titulo
De metatis,Cod. σταθμοῦσθαι Græcè dicitur. Cuius rei maximus erat uſus Ro-
Valetudinarij. manis in caſtris,ut docet Polybius.Valetudinarij medici ſunt,qui ualetudi- K
ne affectos curant:uel potius οἱ νοσοκόμοι,qui in ualetudinario,miniſterio fun-
guntur:quod Græcè νοσοκομεῖον dicitur. Columella lib. undecimo cap.1. Siue
quis ſauciatus noxã ceperit,adhibeat fomenta:ſiue languidior eſt,in ualetu-
Veterinarij. dinarium deducat. Veterinarij ſunt κτηνίατροι,hoc eſt iumentorum ueterino-
Naupegi. rúmq; curatores & medici:qui idẽ ipſi ſoleas equis affigũt. Naupegi fabrica-
Aerarij ſeu excuſores. tores ſunt nauium. Aeratios uocat,quos Græci χαλκεῖς dicunt, quos Quinti-
Ex titulo,De iure immunitatis. lianus

A lianus excuſores appellat. Structores ſunt fabri cæmentarij. Cicero ad Quin- Lib.2.ca.ult.
tum fratrem, In arcam tuam ueni:res agebatur multis ſtructoribus. Longi- Structores.
lium redemptorem cohortatus ſum:dom us erit egregia. Et ars ſtructoria eſt Lib.2.epi.4.
οἰκοδομικὴ & πλινθικὴ. Structoriæ miniſtri ſunt λιθολόγοι, λιθουργοὶ & λατόμοι: uectia-
rij, lapicidæ, & ſcalptores. Scandularij ſunt qui ſcandulis hyberna contege- Scandularij.
bant. rabellæ ſunt prætenues, quæ tegularum uicem præſtanr, è robore aptiſ-
ſimæ & glandiferis aliis, inquit Plinius libro decimoſexto. Cæterum cum in Cap.10.
hac noméclatura uerba ſatis multa ſunt corrupta, tum aquilices mendosè Aquilex. Aquilices.
pro aquileges legitur, niſi Calliſtratus errore ductus, aquilices ab aquis eli- Haloan.
B ciendis dictos eſſe putauerit: ut aquælicium, quod antiquũ uerbum eſt. qua- Aquælicium.
ſi aquæ elicium, tum à priſcis uſurpatum, cum aqua pluuialis remediis qui-
buſdam eliciebatur, quod fiebat in magnis ſiccitatibus: quale Pariſiis ſolenne
eſt fieri, cum fruges ſquallore enecantur, ferculis à colle Genoueſæ ad diuæ
Mariæ in ſupplicationum pompa obſecrationúmque tranſportandis. Aqui-
leges autem ab aquis legẽdis dicti ſunt, ut auctor eſt Marcellus, artifices in-
ueniendorum fontium, aquarúmque colligendarum ad aquæductus: iidem
ferè cum iis qui libratores uocantur in tractatu De excuſa. artificum, lib.10. Libratores.
Cod. ab aquis librandis dicti. Plinius ad Traianum, de aquæductu Nicome- Li.10.epi 38.
C denſium loquens, In primis neceſſarium eſt mitti à te uel aquilegem, uel ar-
chitectũ, ne rurſus eueniat quod accidit. Plinius auunculus libro uigeſimo- Cap.6.
ſexto de Bechio, Eius duo genera. ſylueſtris ubi naſcitur, ſubeſſe aquas cre-
dunt: & hoc habent ſignum aquileges. Idem libro trigeſimoprimo, qualis ſit Cap.3.
ars aquilegij, docet, quo loco de ſcrutandis aquis loquitur. Gladiatores hîc, Gladiatores.
ſi uerbum mendoſum non eſt, non μονομάχοι ſunt, qui ab laniſta inſtituebã-
tur: ſed μαχαιροποιοί, hoc eſt gladiarij, & telorũ artifices. Victimarij in comita- Victimarij.
tu caſtrenſi erant, ob hoſtias quę in ſacrificiis cædebantur. Librarij depoſito- Librarij depoſitorum.
rum ij erant, qui perſcribebant quid quiſque apud ſigna depoſuiſſet. Anti- Lib.2.ca.20.
D quitus enim (inquit Vegetius) inſtitutum eſt, ut ex donatiuo quod milites
conſequuntur, dimidia pars ſequeſtraretur apud ſigna, ibidémque militibus
ſeruaretur, ne à contubernalibus per luxum abſumi poſſet, inaniúmque re-
rum * comparationem. Sepoſitio autem iſta pecuniæ primùm ipſis contu- * coëmptionem.
bernalibus docetur accommodata. nam cum publica ſuſtententur annona,
ex omnibus donatiuis augetur eorum pro media caſtrenſe peculium. Miles
deinde qui ſumptus ſuos ſcit apud ſigna ſua depoſitos, de deſerẽdo nihil co-
gitat: magis diligit ſigna: pro illis in acie fortius dimicat, more humani inge-
nij, ut pro illis habeat maximam curam, in quibus ſuam uidet eſſe poſitam
E ſubſtantiam. Denique decem folles, hoc eſt decem ſacci, per cohortes ſingu-
las exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam ſaccus
undecimus, in quem tota legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ
ſcilicet cauſa. Et ideo ſigniferi non ſolùm fideles, ſed etiam literati homines
eligebantur, qui & ſeruarent depoſita, & ſcirent ſingulis reddere rationem.
Hactenus ille. Fuit cum ego primipilum hunc uocatum eſſe exiſtimarem
in lege, Satis, Cod. Quibus modis pignus uel hypotheca tacitè contrahatur.

Et in lege ulti. De primipilo, libro duodecimo. nunc id dicere non ausim. F

Cap. 7. Tranquillus in Domitiano, Geminari legionum castra prohibuit: nec plus quàm mille nummos à quoquam ad signa deponi passus est: quòd Lucius Antonius apud duarum legionum hyberna res nouas moliens, fiduciã cœpisse etiam ex depositorum summa uidebatur. Pelliones. Pelliones à pellibus conficiendis dicti, sub quibus milites hyemabant. Lib. 4. Cicero in Acad. In quo magna rei militaris esse occupatio solet, ut non multum Imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur, id est in statiuis.

IN cap. Qui liber à legatione abest, in tractatu De legationibus, sic legit Accursius: & in omnibus sic legitur exemplaribus, ut opinor, post Accursiũ: G sed tamen corruptè. Libera enim ablatiuus est, errore & ignorantia librariorum in duas uoces solutus. Legationes liberæ. Legationes liberæ olim ornamenti tantùm causa ab senatu impetrabantur: quemadmodum honorarij magistratus à principibus honestamenti causa conceduntur, titulóque tenus obeuntur & gerũtur. Hæ autem ab iis Senatoribus impetrabantur, quibus negocia futura erãt in prouinciis: ut qui hæreditates persequi aut legata, aut qui nomina exigere uolebant in prouinciis, legatorum personis acceptis commendabiliores controuersias haberenr, atque fauorabiliores. quamobrem lege duodecim tabul. id uetitum erat, his uerbis, Rei suæ ergô ne quis legatus esto. Quæ uer- H Lib. 3. ba Cicero enarrans libro de Legibus, ita inquit, Omitto quemadmodum isti se gerant atque gesserint, qui legatione hæreditates aut syngraphas suas persequũtur: quod est fortasse uitium. Sed quæro, quid possit esse turpius, quàm sine procuratione senator, Legatus sine mãdatis, sine ullo reipublicæ munere? Quod quidem genus legationis ego Consul, quanquam ad commodum senatus pertinere uideatur, tamen approbante senatu frequẽtissimo, nisi mihi leuissimus Trib. pl. intercessisset, sustulissem. minui tamẽ tempus: & quod erat infinitum, annuum feci. ita turpitudo manet, diuturnitate sublata. Idem de lege Agraria, Hæreditatum obeũdarum causa, quibus uos legationes de- I distis, qui & priuati & priuatum ad negocium exierunt, non maximis opibus, neque summa auctoritate præditi: tamen auditis profectò quàm graues eorum aduentus sociis nostris esse soleãt. Et contra Rullum, Legatos uestros auctoritate tenui, qui rerum priuatarum causa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix possunr. graue est enim nomẽ imperij: ídque etiam in leui persona pertimescitur: propterea quòd uestro non suo nomi- Epistola 6. ne abutuntur. Idem ad Atti. lib. 15. Habent (ut opinor) liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facilè addi potest. Bella est autem huius iuris quinquennij licentia. Quibus uerbis coniicio interdum quinquennales da- K ri solere legationes. Huiuscemodi dantur hodie à Pont. Ro. Huiuscemodi etiam commentis nonnulli in Francia principum literis in aulam ex urbibus euocantur, ut speciosas causas absentiæ habeant: & uiceuersa à comitatu interdum in hanc urbem legatorum personæ impetrantur, nesciis regibus Libera mandata. quid iis literis impetratis agatur. Libera etiam mandata legatis dari solebãt: ut est illud apud Liuium libro septimo de bello Maced. Auditæ & aliæ le-

Ex titulo, De legationibus. gationes

A gationes ex Asia sunt: quibus omnibus datum est responsum, decem legatos senatum more maiorum missurum ad res Asię disceptandas componendásque: summam tamen hanc fore, ut cis Taurum montem, quæ intra regni fines Antiochi fuissent, Eumeni attribuerentur, præter Lyciam Cariámque, usque ad Mæandrum amnem: eæ ciuitates Rhodiorum essent. Deinde enumeratis decem legatis quos senatus decreuit: His(inquit) legatis quæ præsentis disceptationis essent, libera mandata de summa rerum senatus cõstituit. *Legati duorũ generum.* Hactenus Liuius. Huiusmodi igitur legatis libera mandata dabantur de iis rebus quæ aliter decerni ac constitui quàm in re præsenti non poterant. Alij
B autem legati qui cum ea potestate non mittebantur, omnia regum, prouinciarum, exterarúmue gentium postulata, integra ad senatum uel referebant, uel postulantes ad eundem reiiciebãt, ut Cicero docet in xij. Antoniana. De libero exilio nos iam diximus. Libera iurisdictio dicitur, cum is qui eam habet, non impeditur maiore aliqua potestate, quo minus agat pro imperio, & lege agi iubeat. *Liberũ exilium.* *Libera iurisdictio.* Tranquillus in Calig. Magistratibus liberam iurisdictionem & sine sui appellatione concessit. *Cap. 16.* Sic libera disceptatio rerum causarúmque: de qua alibi dictum est. *Libera disceptatio.*

IN cap. Eundem, eodem tract. Eundem plures legationes suscipere pro-
C hibitum non est: * præterea si & sumptus, & etiam itineris compendium subeat.) **si præterea & sumptus & itineris cõpendiũ suadeat. Haloã.* Sic legit Accursius, licet aliàs suadeat legi adnotauerit. Ego uerò omnino suadeat restituendum censeo, atque eadem fiducia non præterea, sed præsertim legendum: hoc sensu(quem Accursius ideo non percepit, quia cõpendij significationem ubique ignorauit) ut Iuriscõsultus censuerit, tum demum aut tum maximè eundẽ hominẽ plures simul legationes obire cõcessum esse, cum uiatici ratio & itineris compendium hoc fieri suaserit: hoc est cùm minore dispendio plures simul obiri legationes, quàm separatim & sigillatim possunt. Præsertim igitur legendum est, καὶ τοῦτο, uel præterea pro
D eodem intelligendum more Græcorum, ἄλλως, quod utrunque significat. Compendium lucrum est temporis, pecuniæ, & operæ. *Compendiũ.* Plin. lib. 17. Subtilitas parsimonię compendia inuenit, cum uinea in pastinato seratur, obiter seminarium faciendi. *Cap. 22.* Idem, Arbusta pampinari non est moris, & hoc compendium operæ. *Cap 23.* Papinianus in cap. Męuius. §. Diuorum, De legatis secũdo. Hominis enim legatum, orationis compendio singulos homines continet. τῷ συντόμῳ τοῦ λόγου. Inde compendiosa substitutio dicta. Pro breuitate & contractione uiæ, μίαν ὁδὸν Græci dicunt, & Latini compendium: ut hoc in loco accipi debet. Augustinus libro 9. de Ciuitate eleganter usus est sententia me- *Cap 15.*
E morabili. De seruatore enim loquens, ut inter diuinam humanámque naturam interprete atque interuentore, summíque & beatifici commercij proxeneta, ita inquit, Beatus enim & beatificus deus, factus particeps humanitatis nostræ, compendium præbuit participandæ diuinitatis suæ. ἀμεθόδως παρέσχε τὸ κοινωνῆσαι τῆς θεότητος αὐτοῦ. id est, breui uia, & uno tantum gradu ut scanderemus ad immortalitatis participium, nobis facultatem dedit. non enim per naturam angelicam, sed per seipsum hunc gradum nobis fecit. Dispendium uiæ *Dispendium.*

compendio opponitur, quibus uerbis Innocentius tertius apposite usus est F in cap. Qualiter, tract. De accusa. quae uerba Bernardus non intellecta transmisit. Quoniam uerò in cap. sequenti fit mentio Hostilij Mancini, & quaestionem non satis explicauit Iurisconsultus: sicui uacet hoc inquirere, adeat Ciceronem lib. 2. de Orat. quo in loco Crassus probare instituit scientiam iuris oratoribus esse necessariam. Et in oratione pro Cecinna, Quid? quem Pater patratus dedidit, aut suus pater populúsue uédidit: quo is iure amittit ciuitatem? Vt religione ciuitas soluatur, ciuis Romanus traditur. qui cum est acceptus, est eorum quibus est deditus. si non accipiunt, ut Mancinum Numantini: retinet integram causam, & ius ciuitatis. G

IN cap. altero, tract. De nundinis, non modò uerba Graeca desunt, sed etiã in Latinis uerbis, quae ex Platonicis ducta sunt, sententia mutilata est. Quare ut digna aliqua sententia ex hoc loco elici possit, rem paulò altius repetendam duximus, ne locus frustra restitutus sit studiosis. Plato igitur libro secundo ciuilis uel uitae uel administrationis, uel, ut Callistratus uertit, cõuersationis, id est πολιτείας, uel etiam reip. ostendere uolens ciuitates humanae conuersationis gratia communionísque institutas, cõmunionémque ipsam commodioris uitae causa necessario constitutam, inducit Socratem cum Adimanto differentem de republica, dicentémque cogendarum in unum H ciuitatum ex sparsa quondam uagáque hominum uita necessitatem, auxilij inuicem praestãdi initium attulisse: quippe quòd nemo unus secum ipse agens uiuénsque, superesse sibi posset, sed multiplici egeret ope. Proinde cũ uita humana & ciuilis uicissitudines adminiculationum exposcat: necesse est ut homines ferre opem & postulare mutuò assuescant. Id quod poeta Satyrographus his uersibus expressit, de brutis animantibus loquens,

Iuuenal satyr. 15.

Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque: mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & praestare iuberet: I
Dispersos trahere in populum, & migrare uetusto
De nemore, & proauis habitatas linquere syluas:
Communi dare signa tuba, defendier iisdem
Turribus, atque una portarum claue teneri. & reliqua.

Huius communitatis societatísque ciuilis coeundae causas Cicero lib. 1. de Legibus copiosè explicuit. Plato uerò ad consociationem hanc constituendam, ciuitatésque ordinandas atque tuendas, artifices uarios ascitos esse necessariò multis uerbis differuit lib. antedicto. Apud quem Socrates cum con fessionem (ut solet) disputando ab Adimanto expressisset, artifices ad ciuitatem conficiundam tuendámque esse necessarios: ad negociatores deinde K hunc propè in modum transitum facit. Multis igitur nobis agricolis aliísque opificibus opus est in ciuitate? Adim. Vtique multis. Soc. Nimirum aliis quoque ministris qui importent exporténtque singula: & hi sunt negociatores. nónne? Adim. Etiam. Socr. Et negociatoribus igitur egebimus? Ad. Prorsus iis quidem. Socr. Quòd si mari negociandum sit, permultis insuper

Ex titulo, De nundinis. aliis

A aliis ciuitas indigebit, utique qui norint operam nauare maritimam. Adim. Sanè quidem permultis. Socr. Age uerò, in ipsa urbe quonam tandem pacto impertient unus quiuis alteri suæ artis opificia? siquidem harum rerum gratia communitatem ineuntes, ciuitatem habitandam instituimus. Adim. Videlicet uenditandis & emptitandis rebus. Socr. Et forum igitur & munus in notam commercij eam ob rem instituentur. Adim. Admodum id quidem. Socr. Nempe igitur agricolæ aut cuiuis aliorum opificum, cum aliquid uænale in forum attulerit, interim cessandum inerter erit, inibíque desidendũ: nisi fortè fortuna incurrerit in eorum ipse aduentum, queis eius artificio opus est. Adim. Minimè uerò. Sunt enim qui cùm hoc uiderint, in hoc sese

B ministerium protinus daturi sint. siquidem id in rectè cõstitutis ciuitatibus debilissimo quique corpore factitant, nullíque alij operi accommodati: quibus in ipsis homines illic immorantes partim emptitare ab iis oportet qui res uænales habent: partim rursus iis, quibus emptis rebus opus est, easdem res pecunia indicare & addicere. Socr. Nimirum hæc utilitas cauponum nationem nobis in ciuitate peperit: nisi non caupones uocamus id genus hominum quod foro operam nauans, coëmundis uendendísque rebus occupatum est. Illud uerò genus erraticum quod per urbes peruagatur, negocia-

C tores utique appellamus. Adim. Prorsus id quidem. Hactenus Plato. Hunc uerò tractatum, Pandectarum conditores, uel coagmentatores potius, ut alios fortasse tractatus nonnullos, persunctoriè atque oscitanter transmisisse mihi uidentur. Primùm, ecquod ieiunum est adeò argumentum, quod non latius tractari potuerit? Deinde quid minus cohæret, quàm caput hoc cum superiore, aut etiam cum titulo ipso: ut ad iuris quidem studiosos pertinere uideatur, aut precium aliquod operæ iis allaturum? Mitto quòd uerba à Callistrato citata, duntaxat ut ex eorum interpretatione tum absurda tum mendosa coniiciendum nobis relinquitur, ita concisè transcripta sunt ex Plato-

D ne, ut sensus integer & cõgruus esse nequeat. Ipse uerò uerba Græca ita ut mihi restituenda uisa sunt, subiiciam: nec totum loci contextum transcribam.

ΣΩ. Πλειόνων δὴ γεωργῶν τε καὶ τῶν ἄλλων δημιουργῶν δεῖ ἡμῖν τῇ πόλει. Ἀδ. Πλειόνων γάρ. Σω. καὶ δὴ καὶ τῶν ἄλλων διακόνων που, τῶν τε εἰσαξόντων καὶ ἐξαξόντων ἕκαστα. οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ ἔμποροι. ἢ γάρ; Α. ναί. Σω. τί δαὶ δὴ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, πῶς ἀλλήλοις μεταδώσουσιν, ὧν ἂν ἕκαστοι ἐργάζωνται, ὧν δὴ ἕνεκα κοινωνίαν ποιησάμενοι πόλιν ᾠκίσαμεν; Α. δῆλον δὴ ὅτι πωλοῦντες καὶ ὠνούμενοι. Σω. ἆρ' οὖν κομίσας ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγοράν τι ὧν ποιεῖ, ἤ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν, μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἥκων τοῖς δεομένοις τὰ παρ' αὐτοῦ ἀλλάξασθαι, ἀργήσει τῆς αὑτοῦ δημιουργίας καθήμενος ἐν ἀγορᾷ; Α. οὐδαμῶς, ἀλλ' εἰσὶν οἱ τοῦτο ὁρῶντες, ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσι ταύτην. αὐτοῦ γὰρ δεῖ μένοντας

E αὐτοὺς περὶ τὴν ἀγορὰν, τὰ μὲν ἀντ' ἀργυρίου ἀλλάξασθαι, τοῖς τι δεομένοις ἀποδόσθαι, τοῖς δὲ ἀντὶ αὖ ἀργυρίου διαλλάττειν ὅσοι τι δέονται πρίασθαι. SO. Multis igitur nobis agricolis aliísque opificibus opus est in ciuitate? Ad. multis utique. Soc. Nimirum aliis quoque ministris importaturis exportaturísque singula. & hi sunt negociatores, nónne? Ad. Etiam. Soc. Age iam: ipsa in urbe quonam tandem pacto inter se communicabunt sua quisque opificia: quarum rerum gratia communionem ineuntes, ciuitatem collocandam duximus? Ad. Rebus uænun-

dandis(ut clarum eſt) emendíſque. Soc. Agricolæ igitur, cum in forum res F
ſui artificij attulerit, aut ſi quis eſt alius opificum, ſuo ipſi ab opificio ceſſandum erit, in foróque ſedendum? Ad. Minimè uerò. ſunt enim qui hoc uidentes, ſeſe ad hoc ſtatim munus conferant: quos illic manenteis, circáque forum agenteis, partim nummis liceri ab iis oportet, quibus rebus iis uenditis opus eſt: partim rurſus nummis addicere, ſi quibus emptis opus eſt. Ad
Cap.3. hoc autem dictum Platonis, illud Plinij dictum pertinet libro duodeuiceſimo, Ruſticæ tribus laudatiſſimæ eorum qui rura haberent: urbanæ uerò, in quas transferri ignominiæ eſſet, deſidiæ probro. Itaque quatuor ſolæ erant à partibus urbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Eſquilina. G
Nundinæ. Nundinis urbem reuiſitabant: & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs ruſtica auocaretur. Nundinis (inquit Feſtus) ruſtici conueniebant mercandi & uendendi cauſa: túmque nefas erat cum populo agi, ne interpellarentur nundinatores. Hermolaus Barbarus animaduertit in antiquis
Plinij [illegible]. exemplaribus Plinij legi, Et ideo comitia niſi nundinis haberi non licebat. quæ lectio huic dicto Calliſtrati conuenire uidetur: etiam ſi Feſtus refragatur. Et quanquam Hermolaus de ea lectione ſtatuere nihil auſus ſit: nos ta-
Cap.16. men eam confirmare ex Macrobio non magnopere uerebimur, qui lib. pri. Saturn. ſic inquit, Rutilius ſcribit Romanos inſtituiſſe nundinas: ut octo H
diebus in agris ruſtici opus facerent, nono autem die, intermiſſo rure, ad mercatum, legéſque accipiendas Romam uenirent: & ut ſcita atque conſulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die propoſita, à ſingulis atque uniuerſis facilè noſcebantur. Ea re etiam candidatis uſus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle conſiſtere, unde cotàm poſſent ab uniuerſis uideri. ſed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & pòſt abolita. Hactenus ille. Rem dubiam facit, quòd comitium longè aliud fuit, quàm comitia. Columella in præfatiõne operis, Nundinarum etiam conuentus manifeſtum eſt propterea uſurpatos, ut nonis tãtummodo diebus urbanæ res age- I
rentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ. illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: & cum conſilium publicum deſiderabatur, à uillis accerſebantur in ſenatum: ex quo qui eos uocabant, Viatores nominati ſunt. Cæterum quoniam hîc dicitur, Si quis ipſos cultores agrorum
Vtenſilia. uel piſcatores deferre utenſilia in ciuitatem iuſſerit: uidendum quid utenſilium appellatione intelligi debeat. Idem Calliſtratus, De decurionibus, ſuprà, Eos qui utenſilia negociantur & uendunt, licet ab ædilibus cædantur, non oportet quaſi uiles perſonas negligi. Ego utenſilia χρυσεῖα, σκεύη καὶ οἰκητή-
Satyr.10. ρια intelligo. ad officium enim ædiliũ ſpectat iniqua uaſa frãgere. Iuuenalis, K

E t de menſura ius dicere? uaſa minora
F rangere pannoſus uacuis Aedilis Vlubris?

Hic uerò utenſilia edulia annonáque intelliguntur. nam & ædiles inſpecto-
In Rudente. tes erant annonæ. Inde iocus ille Plautinus,
Acta.2. Sce.3.

N eptunus ita ſolet, quanuis faſtidioſus
Aedilis eſt: ſi quæ improbæ ſunt merces, iactat omneis.

Ex titulo, De nundinis.

Quare

A Quare à Græcis ἀνθρωπιόμαι dicuntur.Intrabant etiam balnea locáque publicè Epiſtolarũ fa
recipientia,munditiámque exigebant,ut ex Seneca nouimus. mil li.13. epiſtola prima

IN cap.Si quis,De pollici.Si decimam quis bonorum uouit: decima non ad Lucilium.
prius eſſe in bonis deſiit,quàm fuerit ſeparata.) Ad intelligentiam huius lo-
ci ſciendum eſt, moris fuiſſe apud antiquos,ut multi decimam ſuarum fa- Decimã bonorũ Herculi
cultatum Herculi uouerent.propter quod Plautus decimam partem appel- dicabant.
lat Herculaneam in Truculento.Iam de hoc obſonio deminui modò quin- Act.2.Scen. penult.
que nummos partem Herculaneam. ídque pollucere dicebatur, ut alibi in Pars Herculanea.
enarratione eius uerbi diximus.Idem Plautus in Sticho,Hæc ueniſſe iam o- Act 2. Sce. 1.
B pus eſt quantum poteſt,ut decimam partem Herculi polluceam. ἵνα τὴν δεκά- Pollucere.
την ἀπαρθύσω τῷ Ἡρακλεῖ ἑστιῶν τὸν δῆμον. Hoc apud Rom. Syllam & Craſſum feciſſe
auctor eſt Plutarchus:qui in Probl. δεκατεύειν τὰς οὐσίας appellat. aitque hac po-
tiſſimùm cauſa locupletes olim id facere inſtituiſſe, quòd longè excedentes
opes,ciuibúſque prægraues, homines locupletiſſimi imminuere uolentes,
quaſique immodicè exuberantem extenuare plenioris corporis habitudi-
nem,honorem ſe quàm maximum Herculi habere hoc modo exiſtimarũt,
illúmque deum huiuſcemodi redundantium opum conſumptione atque
contractione magnopere lætari, ut qui uictu nec lauto nec copioſo nec im-
C modico uitam egiſſet.Id à Græcis ad Delphicũ templum eſſe factum, apud
Xenophontem legitur. Accurſius & Bartolus hîc decimam intellexerunt,
qualis à nobis hodie agnoſcitur,quàm Vlpianus religionis ueræ expers nũ-
quam nouit:ſicut nec ſacerdotium orthodoxæ religionis Modeſt.in cap.Si
quis ob honorem.infrà eo.hoc tract.

IN cap.Charidemus,eodẽ tract.Charidemus reſpondit ex epiſtola quam
muneris edendi gratia abſens quis emiſit, compelli eum ad editionem non
poſſe.) Accurſius & Bartolus huius dicti abſonum ſenſum commenti ſunt
Latinæ dictionis ignorantia.Munus præter notas ſignificationes ſpectacu- Munus.
D lum etiam ſignificat:cuiuſmodi olim à magiſtratibus Ro.populo edebãtur,
quaſi remunerationes publicè offerentibus honorum ſibi collatorum à po-
pulo.Cicero lib.2.de Offic.Itaque & P.Craſſus tum cognomine diues, tum
etiam copiis,functus eſt ædilitio maximo munere : magnificentiſſima uerò
noſtri Pompeij munera ſecundo conſulatu. nam Mamerco homini ditiſſi-
mo prætermiſſio ædilitatis,conſulatus repulſam attulit.Lactantius lib.ſexto, Cap.20.ſub
Et primitus quidem uenationes, quæ uocantur munera,Saturno attributæ finem.
ſunt: ludi autem ſcenici Libero, circenſes uerò Neptuno. De uenationibus
nos in anterioribus diximus.Frequẽtius tamen apud auctores muneris ap-
E pellatione gladiatores ſignificãtur: ut apud Tranquillum in Cæſ.Edidit ſpe- Cap.39.
ctacula uarij generis, munus gladiatorium : ludos etiam regionatim urbe
tota. Idem paulò pòſt, Munere in foro depugnauit Furius Leptinus ſtirpe
prætoria.Et in Aug.Quodam autem muneris die, Parthorum obſides,tunc Cap.43.
primum miſſos, per arenam mediam ad ſpectaculum induxit. Plinius Iu- Li.6. epi.ult.
nior, Rectè feciſti, qui gladiatorum munus Veronenſibus noſtris promiſi-
ſti:à quibus olim amaris,ſuſpiceris,ornaris. Sic Plinius uſus eſt, ut Vlpianus

Munerarius. hoc in loco. Inde Munerarius dictus muneris gladiatorij exhibitor. Tranquillus in Domiti. Patremfa. quòd Thracem Mirmiloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit. Quibus uerbis munerarius Domitianus dicitur, ut ludorum exhibitor: à quo Thrax coactus fuerat depugnare. hoc enim significat imparem ei fuisse. quæ figura sermonis exitialis homini intempestiuè faceto fuit. Plinius lib. 33. sine adiectione dixit ut Tranquillus, sed pro ferarũ spectaculo: Cæsar (inquit) qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri omni apparatu arenæ argenteo usus est: feràsque argenteis uasis incessiuere tum primũ. F

Cap. 10.

Cap 3.

IN cap. Ex pollicitatione: Si bona liberalitati soluendo non fuerint.) Lego soluendæ. Sic enim Liuius locutus est non semel nec iterum, ut illud, Talia querentes æqua orare, seque ea relaturos ad Scipionem Tribuni responderunt: & P. Scipionem deûm benignitate, & rempublicam esse gratiæ referendæ. Idem, Ea modò quæ restinguendo igni forent portantes. quo in loco subaudiri puto, accommodata uel idonea. Cicero, In coniectura igitur cum est inficiãdo reus: accusatori hæc duo prima sunt. ubi subaudio, crimini par, uel opportunus, uel quid simile. Apud Liuium, Si respublica soluendo ære alieno esset. legitur pro æri in datiuo, ut quidem ego censeo. G

Deca 3. li. 8

Decad. 3 lib 10.

In Partitionibus.

Deca. 4 li 1. Soluendo ære alieno esse.

IN cap. Septitia: quanquam parum eleganter Latina hoc loco facta sunt uerba à Iurisconsulto Græcè scripta: tamen quoquo modo restituenda puto. Sic autem ea lego, Agonem tetraetericum ex triginta millibus sortis (ἐκ τῶν ἀργ. μυριάδων ἀρχαίων) ipsa pecuniam retinens, & satisdans idoneè apud decemprimos soluturam me usuras legitimas triginta millium: agonotheta existente & præsidente uiro meo (ἀγωνοθετοῦντος τε καὶ προεδρεύοντος) liberísque insuper qui ex me nasciturі sunt. procedent autem usurę ad præmia ⁊ hymelicorum. & reliqua. πενταετηρικὸν dicitur, quod quarto quoque anno instauratur, & agon tetraetericus sic dicitur, ut trietericus à Virgilio in quarto, pro triennali. & πεντετηρικὸς, lustralis. Tribus autem decem millibus absurdè pro tribus myriadibus dicitur. Est autem myrias numerus decem millium. Decemprimi sunt decaproti: de quibus paulò antè dictum est, qui sacris certaminibus erant præpositi. Qui etiam agonothetæ, quasi & munerarij & munerum moderatores, dicuntur, καὶ βραβευταί. Huiuscemodi uerò agones in honorem manium instituebantur, quasi magnifica parentalia: quorum Decemprimi exactionem habebant. Quòd si quis uelit locum Gręcum ad uerbũ restituere, in promptu est ex uerbis Latinis id facere. uerum id curiosius quàm fructuosius esse censeo. Verba sunt enim cuiusuis formularij Græci: quorum satis est sententiam assequi: cuiusmodi pleraque fuerunt Græcè scriptorum in Pandectis, quæ nunc desiderantur. tametsi tractatus De excusationibus tutorum, aliàque pauca loca sparsim in iisdem libris non minus posci mihi, quàm desiderari uidentur. Quæ si ad hunc diem extant integra in Florentinis exemplaribus, ut Politianus testatus est, mirum est adhuc non esse restituta, cum aliqui penes se habuisse dicantur, non pauci etiam ad ea aditum penè liberum habuisse. mihi unum & alterum locum in ipsis inspicere

H

Nonnihil uariat Haloan.

Tetraetericus

I

Decemprimi.

K

Ex titulo, De pollicitationibus.

A ſpicere momento temporis indultum eſt: ita ut honorificè mecum actum eſſe dicerem & cenſerem.

IN cap.ſequenti, Si quis ob honorem uel ſacerdotium pecuniam promiſerit: & antequam honorem uel magiſtratum ineat, decedat: non oportere hæredes eius cōueniri in pecuniam.) Quoniam hîc Accurſius nos reiicit ad ea quæ ab ſe dicta ſunt in enarratione cap. Barbarius, ſuprà De offic. Prætoris. primùm ridiculum eſt quòd Accurſius ignorauit, Gentiles, quos uocant ἐθνικοὺς, etiam ſua habuiſſe ſacerdotia,& pontificatus: de quibus hîc Modeſtinus locutus eſt. Deinde ne hic locus cum cap. unico collidi uidea-
B tur, ſuprà Ad legem Iuliam de ambitu, ut Accurſius cenſuit & Bartolus: quo in loco ſic idem Modeſtinus hæc uerba ſcripſiſſe dicitur, Quòd ſi in municipio contra hânc legem magiſtratum aut ſacerdotium quis petierit: per ſenatuſconſul. in centum aureos cum infamia punitur. Ne igitur pugnantia hæc duo loca uiderentur: ita hîc Iuriſconſulti uerba exaudire Accurſius debuit, Si quis cum ei à municipibus honor ultro aut ſacerdotium eſſent delata, pecuniam & ipſe ultro pollicitus eſſet. Prius enim deſignabantur magiſtratus, & poſt aliquot menſes magiſtratus inibant. Deſignantur enim magiſtratus tum, cum creati renunciantur: túncque ἀναδεικνύμενοι & μέλλοντες di- *Deſignati magiſtratus.*
C cuntur. Ineunt autem magiſtratus demum, cum inſignia magiſtratus cum imperio aſſumunt: & εἰς τὰς ἀρχὰς εἰσιέναι dicuntur. Liuius, Conſules quo creati ſunt die (ſic enim placuerat Patribus) magiſtratum inierunt. Romæ autem Calendæ Ianuariæ ſolennes erant ineundis magiſtratibus. Herodianus in pri. de iis loquens, Cum hunc (inquit) diem feſtum ciuitas ageret, in quo Romani inuicem ſe ſalutant, & nomiſmata alter alteri cæteráque munera multiplicia miſſitant, ſummíque magiſtratus conſpicuam purpuram ſibi ſolennémque aſſumunt. & reliqua. Tranquillus in Cæſare, Pridie autem Calend. Ianu. repentina conſulis morte ceſſantem honorem, in paucas horas peten- *Decad.1.li.9.* *Inire magiſtratum.* *Cap.76.*
D ti dedit. Plinius libro undecimo, Defuit iecur Caio principi Calend. Ianuariis, cum iniret conſulatum: quo anno interfectus eſt. Comitia autem quibus deſignabantur magiſtratus, non ſemper eodem tempore ſtatutóque habebantur. Cicero ad Furnium, Comitia tamen, quandò ex iis pendes, quantum facere poſſumus (quod multis de cauſis reipublicæ arbitramur conducere) in Ianuarium menſem * protendimus. Nihil tamen fuiſſe perpetuum & ſemper obſeruatum, ex Liuio liquet: qui librum ſecundum belli Maced. ſic exorditur: Conſules Prætoréſque cum Idibus Martiis magiſtratum iniſſent, prouincias ſortiti ſunt. Idem lib. ſuperiore, Omnium primum eam rem *Cap.37.* *Lib.10.epiſt. 26.* ** protrudimus.*
E Idibus Martiis (quo die tum conſulatus inibatur) P. Sulpicius Conſul retulit. Petere autem honorem uel ſacerdotium nunquam lege Ro. prohibitū fuit: ſed contra leges de ambitu latas petere, id demum erat uetitum: hoc eſt pecunia tributim centuriatímue pronunciata. Moris enim fuit apud Ro. ut cādidati, & magiſtratuum petitores, non modò publicè palámque, ſed etiam ſigillatim unumquenque orando, obſecrando, prehenſandóque peterent. Vnde Craſſus apud Ciceronem in primo de Oratore, Equidem (inquit) cum *Petere magiſtratus non erat uetitū legibus de ambitu latis.*

peterem magistratum,solebam in prehensando dimittere à me Scæuolam, F
cum ei ita dicerem, me uelle esse ineptum.id erat petere blandius.quod nisi
ineptè fieret,bene non posset fieri.Hoc autem Græcè δεξιοῦσθαι dicitur,à dextræ
prehendendæ more:qui habitus est orantis, suffragiíque promissionem ex-
Lib.1. epistola 1.in ipso statim initio. poscentis,& penè exprimentis. Idem Cicero ad Atticum, Petitionis nostræ,
quam tibi summæ curę esse scio,huiusmodi ratio est,quòd adhuc coniectu-
ra prouideri possit. prehensat unus P. Galba sine fuco ac fallaciis,more ma-
Li.3 epi.20. iorum.Plinius in epistolis ad Metiũ scribens,Supersunt senes, ex quibus au-
De more candidatorum in senatu. dire soleo hunc fuisse comitiorum ordinem. Citato nomine candidati, si-
lentium summum : dicebat ipse pro se,explicabat uitam suam: testes & lau- G
datores dabat , uel eum sub quo legatus, uel eum cui quæstor fuerat, uel
utrunque si poterat: addebat quosdam ex suffragatoribus: illi grauiter &
parcè loquebantur. plus hæc quàm preces proderant. nonnunquam candi-
datus aut natales competitoris,aut annos,aut etiam mores arguebat. audie-
bat Senatus grauitate censoria. ita sæpius digni quàm gratiosi præualebant.
quæ nunc immodico fauore corrupta, ad tacita suffragia quasi ad remedia
decurrerunt. Quòd autem Plinius hæc dixerit eo tempore quo principes
Romani honores conferebant,uel senatui permittebant(quo tempore lex de
ambitu lata est,quæ ab Accursio pro obice citatur in cap. Barbarius,supradi- H
cto)uerba Plinij in fine eius epistolę docent,Sunt quidem cuncta sub unius
arbitrio,qui pro utilitate communi solus omnium curas laborésque susce-
pit.Quòd autem Senatus decreto magistratus tunc conferrentur, ex episto-
la alia ad eundem intelligimus: in qua rursus de tabellaribus suffragiis lo-
Li.4.epi.25. quitur,de quibus in superioribus nonnihil dictum est. Scripseram (inquit)
tibi,uerendum esse,ne ex tacitis suffragiis uitium aliquod existeret. Factum
est. Proximis comitiis, in quibusdam tabellis multa iocularia, atque etiam
fœda dictu , in una uerò pro candidatorum nominibus suffragatorum no-
mina inuenta sunt. Excanduit senatus: magnóque clamore in eum qui scri- I
psisset, iratum principem comprecatus est. Ille tamen fefellit, & latuit: for-
tasse etiam inter indignanteis fuit. Quid putamus eum domi facere, qui in
tanta re,tam serio tempore,tam scurriliter ludat? qui denique omnino in se-
natu dicax,& urbanus,& bellus est?Congruit hoc cum eo quod scriptum est
in lege,Tres,De episcopali audien.Cod. Quòd autem designatio magistra-
tuum comitiali mense fieret,& alio mense consulatum inirent,cum ex plu-
rimis Liuij locis & Ciceronis liquet,tum ex eo quòd ipse Cicero cum con-
sulatum gereret,Murænam Consulem designatum ambitus reum defendit,
ut ex eius uerbis apparet circa principium defensionis.Sunt autem hæc uer- K
ba, Quòd si in iis rebus repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicij
præstare debet,qui se nexu obligauit:profectò etiam rectius in iudicio con-
sulis designati,is potissimum consul qui consulem declarauit, auctor bene-
ficij populi Romani defensorque periculi esse debebit.id est, Quemadmo-
dum uenditor qui mancipio dedit rem quæ est in humano cõmercio:quí-
que nexu se obstrinxit,ut emptori rem habere liceret:pręstare debet rei uen-

A dicationis periculum, ne ab emptore res auferatur iudicio: ita Conſul, quo comitia habente conſul alius deſignatus eſt in annum futurum, debet beneficium populi ſuúmque tueri. Magiſtratus deſignatus in iudicium uocari poterat: inito autem magiſtratu non poterat ex edicto De in ius uocando: nec accuſari, ut eſt auctor Venuleius in tracta. De accu. Proinde pecunia promiſſa ob honorem uel ſacerdotium, hîc liberalitatem ſignificat ſpontaneam, ad ſpectaculum edendum ob magiſtratum ultro delatum: id quod ambitus crimine uacabat. Quam ad ſententiam aſtruendam nullo alio utar auctore potius quàm Marcello in cap. Publius, ſuprà De conditionibus & B demonſtr. Publius Mæuius teſtamento ita cauit, Quiſquis mihi hæres hæredéſue erunt, fidei eorum committo, ut dent Caio Seio ſororis meæ filio in honorem conſulatus quadringenta. Viuo Mæuio Seius Conſul deſignatus eſt, & munus edidit: deinde ex Calend. Ianu. conſulatum ingreſſus eſt. & reliqua. Quo in loco Accurſius harum rerum ignarus, munus edidit (inquit) id eſt profeſſus eſt ſe ſuſcepturum: cum munus edere (ut paulò ante diximus) ſit ſpectaculum edere uel uenationis, uel gladiatorum. Cicero in eadem oratione, Quare nec plebi Romanæ eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum: quæ omnia maiores noſtri comparauerunt: C nec candidatis iſta benignitas adimenda eſt, quæ liberalitatem magis ſignificat; quàm largitionem. Plutarchus in Bruto ait ſpectacula Romæ mercedes fuiſſe magiſtratuum collatorum.

IN cap. pri. De uariis & extraord. cognitionibus, lego ex antiquo exemplari, in quo tenuia extabant ueſtigia Græcorum uerborũ, ἐλευθέρια μαθήματα, Plinius lib. 14. Peſſum iere uitæ precia: omnéſque à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere, ac ſeruitute ſola profici cœptum. Auguſtinus libro ſexto de Ciuitate ſeculares eſſe uocitatas à recentioribus ait. Cicero in primo de Orat. ingenuas appellat: Ariſtoteles ἐλευθερίους ἐπιστήμας: D Galenus ἐλευθέρια μαθήματα, ut Vlpianus. Dicuntur etiam ἐλευθέριοι λόγοι: & προπαιδεύματα, quaſi inſtitutiones præuiæ ad primam philoſophiam quæ omnia complectitur: & ad theologiam, cuius incunabula hodiernis moribus longè exiſtimantur tenuiora quàm olim. Quanquam id quoquo modo tolerandum eſſet, niſi etiam diſciplinarum elegantiæ, literarúmque nitori, & claritati inimicitias denunciaſſet theologia ipſa profeſſione. Verùm ingenuæ & liberales uocatæ ſunt, ut ab iis diſtinguerentur, quas Græci tum φαύλας ἐπιστήμας, id eſt uiles: tum ἀνελευθέρους, βαναύσους, ἀγοραίους appellant: id eſt illiberales, ſordidas, circunforaneas.

Liberales artes. *Cap. 2.*

E IN cap. ſecundo, De proxenetis, Sed & ſi quid philotrophi nomine accepit.) Lego philanthropiæ. Philanthropia enim non modò humanitatem, id eſt morum clementiam ac benignitatem ſignificat: ſed etiam liberalitatem. Demoſthenes οἱ δὲ περὶ παραπρεσβείας, καὶ φιλανθρωπευόμενος πρὸς αὐτοὺς ὁ Φίλιππος, ἄλλα τε πολλὰ, καὶ πλεῖστ' ἐκπώματα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ προὔπινεν αὐτοῖς. Et φιλανθρωπία, φιλοδωρία. Sic Latini benignè facere dicunt. Cicero pro Plancio, Doceo gratioſum eſſe tribulibus Plancium, quòd multis benignè fecerit, pro multis ſpo-

Haloan. Philanthropiæ. *Benignè facere.*

ponderit. Hic ergo philanthropiæ nomine aliquid accipere, est munusculũ accipere uel mercedulam, quæ benignitatis magis quàm obligationis sit. F

Haloã. Quod Græci ἐξωνητικὸν appellant. i honorarium interpretis.

IN cap. sequenti, Facilius quod Græci appellant peti possit.) Puto legendum, Quod Græci προξενητικὸν appellant: cum hoc uerbum in Græco compendio legerim. nisi φιλανθρώπευμα magis placet: quod benignè datum significat. Hæc tamen coniecturæ sunt, non fiduciæ, ut in cap. Rei, De uerborum significatione, quod legitur, Id opus quod Græci uocãt, id est ex opere facto corpus aliquod perfectum, τὸ ἀπειργασμένον.

Munifices.

*Lib. 2. cap. 7. & cap. 19. * Munia*

Cap. 40.

IN cap. Munus, De uerborum significatione: Et quosdam milites munificos uocari.) Lego munifices. Munifices enim dicebantur, auctore Festo, qui non uacabant, sed munus principi faciebant. Contrà beneficiarij dicebantur qui uacabant muneris officio. & munifices à Vegetio dicuntur milites qui * munera faciunt: quibus immunes non obstricti sunt. Inde illud Plinianum per metaphoram dictum lib. 11. Vno uerò sue ex omni turba relicto, sola munifex mamma quæ genito fuerat attributa, descendit. Munificem mammam Plinius pro lactenti dixit, qua scilicet fœtus lactatur. Libro tamen. 11. Cod. in cap. secundo De prædiis nauiculariorum, munificum prædium dicitur τὸ λειτουργοῦν καὶ συντελές. G H

Contrahere, & distrahere.

Solutio debiti unde dicta sit.

IN cap. sequenti lego, Contractum autem ultrò citróque obligationem esse, quod Græci συνάλλαγμα uocant. quod uerbũ apud Aristotelem idẽtidem legitur in v. Ethicôn. Contrahere & distrahere ut Latinè opponuntur: sic Græcè συναλλάττειν καὶ διαλύεσθαι. Aristoteles οὐχ ὁμοίως δὲ συναλλάξεις καὶ διαλυόμενος, ἐγκαλέσει. ac si diceret: nisi ita res distrahatur ut contracta est, continuò expostulabit. id autem fit cum conuenta dissolutione implentur, hoc est debiti depensione. Vnde soluere uerbum dictum τὸ ἐκτίσαι, τὸ ἀποτίσαι, τὸ καταβάλλειν. Plautus, Soluta res erit, si mihi dederis.

νέαν. Hal. i. noualem agrum.

IN cap. Sylua, Noualis est terra præcisa. & reliqua.) Lego obseruatione I
antiqui exemplaris, Noualis est terra proscissa: quam Græci νέαν uocant. νεαρὸς enim sic dicitur, ut ἀροτὸς, ἀμητὸς, & similia. hoc est ἡ γῆ νεωστὶ ἠροτριασμένη. Ξενοφῶν, καὶ γὰρ καρπὸς καὶ σπόρος καὶ φυτεία καὶ νομὴ, ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα ἐστί. Sed apud Xenophontem tempus potius significat quàm ueruactum uel segetem, cum accentu in ultima. νεᾶν, nouare, est noualia facere: τὸ μεταβάλλειν τὴν γῆν πρότερον εἰργασμένην. Theophrastus, ἡ δὲ κατεργασία ἡ τοῦ νεᾶν κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὥρας καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. Cicero in secundo de Orato. Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed nouato & iterato, quò meliores fœtus possit & grandiores edere. Nouatum agrum appellat, diu ante sementem cultum, ut interim K
fermentaretur, & sub sementem iteraretur. Proscindi autem ager dicitur, nõ præcidi, ut in illo Catonis oraculo, Lutosam terram ne tangito: ui omni arato: priusquam ares, proscindito. hoc utilitatem habet, quòd inuerso cespite herbarum radices necantur. Plinius lib. 18. Quidam utique ab æquinoctio uerno proscindi uolunt. quódque uere semel aratum est, à temporis argumento ueruactum dicitur. Hoc in nouali atque requieto necessarium est.

Nouare agrum. Proscissus ager. Apud Plin lib. 18. ca. 19. Ibidem. Veruactum.

Ex titulo, De uerborum significatione. Nouale

A Nouale est quod alternis annis seritur. Ex quibus uerbis planum fit, noualem Paulum eodem modo ut Plinium accepisse. Idem, Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum uno die, iterarique sesquiiugerum, si sit* facultas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem. Proscindere est primum terram uertere grandioribus glebis relictis. Vt autem noualis alternis annis seritur, ita restibilis quotãnis: qui παλιμφυὴς uocatur, & παλίμβλαστος. Veruactum autem & nouale interdum pro eodem accipiuntur. Columella enim ueruactum appellat agrum uere primo proscissum, qui anno cessauit: ut lib. 2. Fabæ modij quatuor uel sex in ueruacto duas operas bubulcorum detinent: at B in restibili unam. Idem, Fasellus terræ mandatur uel in ueruacto, uel melius pingui & restibili agro. Ego uerò noualem tum dici sentio & nouale, cum post messem ager tõsus quiescit: quod culmetum lingua patria uocat. Tum autem ueruactum dicitur, cum uere terra proscissa est: Græcè νεαὸς, ut diximus, & νεὸς & νέωμα. Latinè etiam interdum seges dicitur, cum iterata & exculta est ad sementem. Id cum ex loco Plinij supradicto, tum ex Columella declaratur in præfatione sexti, his uerbis, Neque inficior id eos aliqua ratione fecisse, quasi sit agricolæ contrarium pastoris propositum: cum ille subacto & puro solo gaudeat, hic nouali graminosoque: ille fructum è terra C speret, hic è pecore. Idem in septimo. Sequeris autem noualia nõ solum herbida, sed quæ plerũque uidua sunt spinis. Varro, Seges (inquit) dicitur, quod aratum satum est: aruum, quod aratum necdum satum est: noualis ubi satum fuit antequam secũda aratione renouetur. Idem, Multũ interest, in rudi terra, an in ea seras, quæ quotannis obsita sit, quæ uocatur restibilis: an in ueruacto, quæ interim requieuit. Inde tonsæ nouales Virgilio, & culta noualia. Est & aliud genus noualis, terra tũc primùm ad culturam proscissa: quo modo Plinius usus est in decimoseptimo, de odorata terra loquens, Talis est ferè (inquit) in noualibus cæsa uetere sylua: quæ consensu laudatur.

*Noualis: & nouale. Ibidem. *facultasi Restibilis. Cap. 13. Lib. 2. ca. 10. Seges. Cap. 3. Lib. 1. ca. 29. Lib. 1. ca. 44. Cap. 5.*

D IN cap. Ostentum, restituenda hæc duo uerba, φάσμα, τερατῶδες.

IN cap. Instratum: lego ex antiquo exemplari, Neque enim dubium est quin stragula uestis sit omne pallium, quod Græci περίστρωμα uocant.) Quo uerbo Latini etiam uti solent, ut Cicero in secunda Antoniana, Conchiliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorum in cellis lectos stratos uideres. Dicuntur etiam peripetasmata, ex eo quòd tricliniis obtendi soleant: & παραπετάσματα, & aulæa, & Attalica, ab aulis regum in quibus expanduntur. Virgilius, Purpurea intexti tollant aulæa Britanni. Curtius, Lectos circundederant aulæa purpurea, auróque fulgentia. Et in singulari aulæa: quo modo Græci E utuntur. Curtius lib. 8. Cum post aulæam quæ lectos obduceret, staret rex. Cicero in Ver. act. quinta, Quid illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? Plinius libro. 8. Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Dicuntur & Babylonica. Idem, Colores diuersos picturæ uestibus intexere Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit. Et rursus idem, Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestert. octingentis millibus uænisse, iam tunc posuit in Capitonis cri-

Peristroma. Peripetasmata. Attalica. Georg. 3. Lib. 9. Aulæa. Verr. 6. Cap. 48. Babylonica. Ibidem.

Tapetes. minibus. Vocantur etiam tapetes uerbo & ipso Græco, & tapetia. nostri uno F
Stragula, & plagæ. uerbo stragula & plagas appellant, ut Liuius lib. 9. de bello Macedo. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuecta in urbem est. Inde primùm lectos æratos, uestem stragulam preciosam, plagulas, & alia textilia
* aduexerũt. Romam * adduxerunt. Hæc cum animalia habent intexta, ut hodie passim
Belluata stragula. habenrur, ζωωτὰ à Græcis, id est belluata uocantur. Plautus in Pseud. Neque
Act. 1. Sce. 2. Alexandrina belluata consuta tapetia. Pallia à quibusdam uocantur, ut nunc
Pallia. ab Vlpiano: cum pallium alioqui sit uestis Græcorum propria: unde palliatæ fabulæ dictæ: ἱμάτιον ab illis dictum.

Cõparatum. IN cap. Sæpe ita computatum est) lego ex antiquis, comparatum: id est G
Phorm. Act. 1. Scen. 1. constitutum, & loquendi consuetudine receptum. Terentius in Phor.

Quàm iniquè comparatum est, ij qui minus habent,
Vt semper aliquid addant diuitioribus!

Cicero in Lælio, Quoniam ita comparata est ratio uitæ naturæque nostræ, ut alia ætas oriatur ex alia. οὕτω καθέστηκε ὁ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου.

IN eodem cap. Nam cum dicitur apud ueteres AGNATORVM GENTILIVMQVE, que pro separatione accipitur.) Accursius non rectè genti-
Agnati, & gentiles. les cognatos interpretatus est: quia utroque uocabulo agnati intelliguntur. Verùm gentilitas agnatorum erat clarioris familiæ. Morem autẽ eum fuisse H antiquorum, ut hæc duo in sermone iungerent, ex illo prouerbio apparet, quo Varro & Columella usi sunt, Ad agnatos & gentiles est deducendus. de quo satis est à nobis alibi dictum, atque etiam de iure gentilitatis. & alioquin
Tusculan. 1. gentiles nõ tam agnati sunt, quàm cognomines. Vnde Cicero Seruium Tullium, qui Romanorum rex fuit, gentilem suum uocat. Inde illud Plinianum
Cap. 1. lib. 33. Singuli Marcipores Luciporesue dominorum gẽtiles, uictum in promiscuo habebant. quibus uerbis significat priscos Romanos singulis seruis
Marcipores. contentos fuisse. quare Marcipores quasi Marci pueri uel Lucij uocabantur, quasi ministri & asseclæ, ut Græci παῖδας uocant seruos. quod in numero- I
Cap. 4. Alias cap. 7. sa familia postea fieri non potuit. Fabius in primo, In seruis (inquit) iam intercidit genus illud nominis quod ducebatur à domino: unde Marcipores, Publipores. Qui ergo dicebat agnatos gentilésque, & eiusdem gentis, & cognomines significabat. Falsus est etiam in eo Accursius, quòd separatum & disiunctum pro eodem accepit: cum Paulus hoc intelligi uoluerit, gentilès separatos ab agnatis esse. Aliud est enim disiunctiua particula, διαζευκτικὸν μόριον: & aliud separatiua, ἀποχωριστικόν. Cicero in Top. Gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit, qui capite non sunt diminuti. Nihil enim uideo K Scæuolam pontificem ad hanc definitionem addidisse. Secundum hoc non ut quisque agnatus est alicui, ita etiam gentilis est: nec quisquis alicui gentilis est genere, non etiam agnatus est. Quare longè abfuit Accursius à mente Iurisconsulti, cum ait hîc gentiles cognatos significari. Verum est tamen (ut diximus) gentiles interdum esse, qui non ex eadem familia sint: ut M. Tullius Seruio Tullio regi.

Ex titulo, De uerborum significatione.

A IDEM Accursius in cap. Impensæ, non intellexit quid sit loricatio. non est enim cælatura in modum loricæ facta: sed cum lorica sit in uniuersum cuiusque rei tutela & protectio & munimentum, id est περίβλημα, σκέπασμα, καὶ τὸ [illegible]: tum uerò lorica pars murorum est & structurarum. Vitruuius lib. 2. de lateritiis parietibus loquens, Cum enim in tecto tegulæ fuerint fractæ, aut à uentis deiectæ, qua possit ex imbribus aqua perpluere: non patietur lorica testacea lædi laterem, sed proiectura coronarum reiiciet extra perpendiculum stillas. Loricam appellat coronarum proiecturam, quæ fit in parietibus eiuscemodi. Curtius libro nono, Angusta muri corona erat. non B pinnæ, sicut alibi, fastigium eius distinxerant: sed perpetua lorica obducta transitum sepserat. Itaque rex hærebat magis quàm stabat in margine, clypeo undique incidentia tela propulsans. Loricam appellat structuram fastigiatam, quæ aquam pluuiam utrinque dispellit extra perpendiculum ueluti suggrundulis prominentibus. Capistratæ huiuscemodi structuræ à structoribus nostris appellantur. In pauimentis etiam ruderatis lorica appellatur corium è marmore tuso cum calce & arena, Vitruuio libro septimo: Itaque si necessitas urgeat, ut minimè uitiosa fiant, sic erit faciendum. Cum coaxatum fuerit, insuper altera coaxatio transuersa sternatur, clauísque præ- C fixa duplicem præbeat contignationi loricationem: deinde ruderi nouo tertia pars testæ tusæ admisceatur. Varro lib. pri. de re rustica, Parietes & solum opere tectorio marmorato loricandi. Hoc in loco Paulus huiuscemodi loricationem significauit, quę nonnihil simile uęl operis tectorij habeat ad picturam admittendam: uel in summis structuris aliquid elegantius, cohonestamenti gratia factum potius, quàm structuræ protegendæ. à Græcis θριγκωσις dicitur. Homerus in Odyss. χάλκεοι μὲν τοῖχοι, περὶ δὲ θριγκὸς κυανοῖο. id est, ὁ περιέχων κύκλος οἱονεὶ στέφανος. A lorica loricare uerbum dictum. Plinius de ichneumone loquens in octauo, Mergit se limo sæpius, siccátque sole: mox ubi D pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. Quem loquendi modum ab Aristotele ipse mutuatus est libro sexto de histo. animalium. de apris enim loquens ita inquit, Mirabilia inter se prælia conserunt, sese ad ea loricantes, tergoráque sua in summam crassitudinem artificio comparantes, ea ad arbores affricantes, & cœno oblita subinde assiccantes. Sed hęc significatio ab lorica militari ducta est. θωρακίζοντες ἑαυτοὺς, καὶ ποιοῦντες τὸ δέρμα παχύτατον ἐκ παρασκευῆς.

Lorica. Cap. 8. Cap. 1. Cap. 57. Loricatio. Loricare. Cap. 24. Cap. 18.

IN cap. Cum bisextus. Cato putat mensem intercalarem addititium esse: omnésque dies eius pro momento temporis obseruat: extremóque diei mē- E sis Februarij attribuit. Quintus Mutius. Mensis autem intercalaris constat ex diebus *xxix.) Accursius existimauit Catonem & Mutium à Celso reprehendi ut absurda dicentes: quare ad huius dicti sensum percipiendum, adnotandum hîc esse duxi id quod Macrobius libro primo Satur. his uerbis dixit, Cum Romani ex distributione Pompilij, ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent: necessario etiam intercalarem mensem

Haloand. *XXVIII. Cap. 13.

instituerunt more Græcorum: & reliqua,quæ de intercalatione auctor ille F
prosecutus est. Hoc autem intercalandorum mensium institutum Cæsaris
ætatem præcessit. Quare hîc Quintus Mutius P. filius & Cato, à Celso nomi-
nati sunt Iurisconsulti antiquiores Cæsare, ut auctor est Pomponius in cap.
In Iulio.cap. 40. altero De origine iuris. De quo Cæsare Tranquillus ita scribit, Conuersus
hinc ad ordinandum reipublicæ statum, fastos correxit, iampridem uitio
pontificum per intercalandi licentiam adeò turbatos, ut neque messium fe-
riæ æstati, neque uindemiarum autumno competerent: annúmque ad cur-
sum solis accommodauit, ut CCCLXV dierum esset: & intercalario men
se sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quò autem magis G
in posterum è Calendis Ianuariis nobis temporum ratio congrueret: inter
Nouembrem & Decembrem mensem interiecit duos alios. Fuítque is an-
nus quo hæc constituebantur, quindecim mensium cum intercalario, qui
ex consuetudine in eum annum inciderat. Ex his satis declaratur, non absur-
da esse quæ Cato & Mutius dixerunt de mense qui intercalabatur eo tempo-
re, quo annum Lunæ cursus non solis moderabatur. Id demum scrupulum
facit, quod de mense intercalari dicitur, esse eum dierum undetriginta. Ma-
crobius enim in loco suprà citato: Sed nondum errore (inquit) comperto, per
octo annos, nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo compu- H
tabant dies: alternísque annis binos uicenos, alternis ternos uicenos interca-
lantes, expensabant intercalationibus quatuor. Et rursus, Hoc autem (inquit)
errore iam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque
octennio ita intercalandos dispensabant dies, ut non nonaginta, sed LXVI.
intercalarent. Secundum hoc dictum Macrobij, mensis qui intercalatur,
Mẽsis intercalans. XXIX. dierum esse non potuit. Quare scire nos oportet, mensem interca-
larem dici non modò eum qui intercalatur, sed etiam in quo intercalatur.
Prior intercalatitius dici potest, id est παρεμβεβλημένος: quo modo Cato cen-
suit mensem intercalarem additititium esse, qui in usu post Cæsarem nõ fuit. I
Posterior ἐμβολιμαῖος Græcè dicitur: cuiusmodi est Februarius hodie, quem
Celsus undetriginta dierum esse dixit, non ex Catonis ille quidem aut Mu-
tij, sed ex sua persona loquens. Græcè autem ἐμβόλιμος utranque significatio-
Li.2.ca.47. nem habet. Plinius annum intercalarem pro bisextili dixit. Liuius mensem
Annus intercalaris. intercalarium, ut Macrobius uocauit, de Lucio Scipione loqués, Triumpha-
Deca.4.li.7. uit mense intercalario, pridie Cal. Martias. Cicero ad Ligarium, Ego tamen
Mẽsis intercalarius. cum ad III. Cal. intercalares rogatu fratrum tuorum uenissem mane ad Cæ-
Li.6.epi.14. sarem. & reliqua. Calendas ut opinor Martias significauit. Omni enim inter-
calationi (inquit Macrobius) mensis Februarius deputatus est. Quod autem K
Cato de intercalari additio dixit, hunc ferme sensum habet: Mensis inter-
calatus ad spatia temporum ætatúmque metienda dinumerandáque non
procedit: cum id reliquis annis defuerit quod intercalari additur: qui anni
nihilo secius in numerum processerunt ætatum & temporum, licet nec ple-
ni essent anni, nec iusti. Itaque hic annus licet diebus mensibúsue redundet,
Ex titulo, De uerborum significatione. non

A non tamen longior maiórue esse cæteris, Iurisperitorum interpretatione cen
setur. Neque uerò magnopere mirum est intercalandi uarietate antiquissi- *Intercalatio Cæsariana.*
mos esse usos: cum etiam illa Cæsariana, qua nunc utimur, cum cursu solis
anni moderatoris non satis quadrare uideatur. Ephemerides astronomorũ
hodierno tempore æquinoctium uernum ad quintumdecimum Cal. Apri-
les, qui dies est duodeuicesimus Martij, peractum esse significant. Nam cum
omnes cardines temporum in octaua signorum parte conficiantur, si Plinio *Li.18.ca.25.*
credimus auctori earum rerum grauissimo, & astronomi introitum solis in
Cancrum ad undecimum mensis Martij signent, qui quintus Iduum appel-
B latur: octauo utique inde die æquinoctium peragi ea ratione existimãdum
est: qui duodeuicesimus est mensis eius. At Columella & Plinius, qui Cæsa- *Plin.lib.18.*
ris secuti sunt rationem, æquinoctium uernũ octauo Calendas Apriles fieri *cap.26. Columel lib.*
dicunt, qui quartus est & uicesimus mensis. Quare facile est iudicare, tan- *11.cap.2.*
tam esse temporis intercapedinem inter æquinoctium nostrum, & id quod
à Cæsare signatum est, quanta est inter quintumdecimum Calend. & octa-
uum. tot enim diebus æquinoctium quod sequimur, Cæsarianum æquino-
ctium anteuertit. Quæ ratio Cæsariana si mille ac quingentis annis tot die-
rum spatio aberrauit à solis uestigiis, quò tandem euasura est, nisi à mathe-
C maticis aliquando corrigatur? quod nisi fiat, quid causæ est, quin æquino-
ctium uernum in Februarium tandem retroactum iri existimemus? De dif-
ficultate autem assignandi eius æquinoctij, aliarúmque temporis dimensio-
num Plinius loquens, ita inquit, Addidere difficultatem & auctores diuersis *Li.18.ca.25.*
in locis obseruando, mox etiam in iisdem diuersa prodẽdo. Tres autem fue-
re sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addit apud nos quartam Cęsar dicta-
tor, annos ad solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiæ eius
adhibito: & ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est, ita ut duode-
cim annis continuis non intercalaretur: quia cœperat sydera annus morari,
D qui prius antecedebat: & Sosigenes ipse tribus commentationibus, quan-
quam diligentior esset cæteris, non cessauit tamẽ addubitare ipse semet cor-
rigendo. Ex his uerbis Plinij intelligimus iam tum Cæsaris tempore intelli-
gi cœptum, intercalandi quadrantis rationem nõ planè esse exactam ad ob-
seruationem temporum. Accedit auctor Columella, qui libro nono, Bruma *Cap.14.*
(inquit) conficitur circa octauum Calend. Ianuarij, in octaua parte Capricor-
ni. Nec me fallit Hipparchi ratio, quæ docet solstitia & æquinoctia nõ octa-
uis, sed primis partibus signorum confici. Verùm in hac ruris disciplina se-
quor nunc Eudoxi & Metonis antiquorúmque fastos astrologorũ, qui sunt
E aptati publicis sacrificiis: quia & notior est ista uetus agricolis concepta opi-
nio: nec tamen Hipparchi subtilitas pinguioribus (ut aiunt) rusticorum li-
teris necessaria est. Hactenus Columella. Cum igitur (ut coniectura colligo)
prima illa siue prior Sosigenis intercalatio, multo maior quadrãte diei fuis-
set, solis utique cursum quasi morari ac retardare cœperat: quippe cum an-
nus uertens, qui solis ipse eadem in uestigia reditu conficitur, minor esset eo

anno quo Romani utebantur, id est anno ciuili, intercalationis uitio. Postea F
errore comperto, cum aliam rationem Romani instituissent: intercalādi (ut ita dicam) compendio, in errorem diuersum mortales adduxerūt, ut iam Cęsaris rationem sequentes, non morari solem, ut antea, sed urgere acceleraréque uideamur, annúmque uertentem anno ciuili septem dierum interuallo anteuertamus: & ueluti solem currētem præpropere incitemus. Eodem porrò errore reliquos etiam temporum cardines retroagentes, solem ipsum eorum moderatorem solstitio & bruma alteróque æquinoctio itidem adurgere uidemur. Siquidem omnes temporum cardines in octaua parte signorum peragūtur, ut antea ex Plinio docuimus, & Columella libro xj. Plinius, G
Cap. 25. Omnes (inquit) hæ differētiæ fiunt in octauis partibus signorum. Bruma capricorni, ab octa. Calend. Ianua. ferè. æquinoctium uernum arietis, solstitium Cancri, alterúmque æquinoctium Libræ. Cui congruit quod alibi eodem
Cap. 28. libro dixit, Solstitium peragi in octaua parte Cancri & octauo Cal. Iulij diximus. magnus hic anni cardo. Idémque ipse antea dixerat libro secundo, capite duodetricesimo. Apud Columellam autem libro 11. legitur, V III.
Cap. 2. Cal. Iulias sol introitum in Cancrum facit. quæ uerba esse corrupta argumēto sunt uerba quæ subsequuntur post unum & alterum uersum, Viij. & vij. & vj. Cal. Iulias solstitium. Et rursus inferius, Octauo Calend. Octobris & vij. H
& vj. æquinoctium autumnale. Aliud est enim solstitium, & aliud introitus in Cancrum: cum introitus in prima parte, & solstitium in octaua fiat. Quare apud Columellam ita legēdum uidetur in loco suprà citato, X V. uel xiij. Calend. Iul. sol introitum in Cancrum facit. facile enim fuit notas numerorum corrumpi. Proinde cum Columellæ ætate, qui circa Cæsaris tempora fuit, solstitium peragi non modò octauo, sed etiam sexto Calend. Iulias censeretur: qui dies festus est diuo Baptistæ: si retrorsus inde dies numeres octo, in diem septimumdecimum mensis incurres, id est in quintumdecimum Cal. Iulias, quo die solis est ingressus in Cancrum. nostri autem Mathematici eum tertiodecimo attribuūt, qui tertius est Iduum. Quòd si à sexto Calend. quo peragitur solstitium secundum Columellam, retro numeres: ad undeuicesimum peruenies, & maius erit interstitium. Iam æquinoctium autumnale hodie statuere astronomi uidentur ad decimum diem Calend. Octobris, qui uicesimus est Septembris: cum introitum solis in Libram xiij. I
Lib. 11. cap. 2. die signent Idibus eiusdem mensis. At Columella, X III. (inquit) Calendas Octobres sol in Libram transitum facit. Et paulò pòst, V III. (inquit) Calen. Octobres, & vij. & vj. æquinoctium autumnale. Denique introitum solis in Capricornum hodie ephemeridum editores xij die Decembris obseruant, K
Lib. 11. ca. 2. non ita procul à fine. id est pridie Iduum. De quo Columella, X V I. (inquit) Calend. Ianuarij sol in Capricornum transitum facit, Brumale solstitium, ut Hipparcho placet. Et inferius. I X. Calen. Ianuarij Brumale solstitium, sicut Chaldæi obseruant. hactenus ille. Nos igitur hodie pridie Idus Septembris introitū solis in Capricornum statuimus: ideóque Brumam in octaua parte, id est decimo-

Ex titulo, De uerborum significationibus. quarto

A quarto Calend.Ianuarias, id est undeuicesimo die Decembris. Traditio autem Columellæ quarto & uicesimo die statuit,id est nono Calen.quod est peruigilium natalis saluatoris nostri.Plinius autem octauo Calēd. attribuit, id est natali dominico. Ex quibus manifestum est nos ab antiquorum obseruatione quinque dierum interstitio ut minimum abscessisse. quanquam & apud priscos parum eiusmodi obseruationis computationisque ratio cōstitit,utpote quum Hipparcho cum Chaldæis non conuenerit: nisi quòd Hipparchus obseruasse uidetur solstitium cum oriretur,Chaldæi cum perageretur,ut & Plinius fecit. Quòd si hodie fastos constituere in mentem iis B ueniret,quibus id licet pro potestate facere: ut quarto quoque anno diem unum intercalarem habemus, ita trecētesimo ferè anno exemptilem unum in posterum haberemus, ita ut primo anno bisextili dies illi aut quinq; aut plusculi,qui hactenus excreuerunt & nunc redundant, semel eximerentur. Huiuscemodi autem diebus olim Græci utebantur, ἐξαιρεσίμους uocantes. Id quod Cicero in tertia Verrina refert.Difficultas autem rei exactè constituēdæ inde oritur,quòd orbis signiferi circuli in trecentossexaginta gradus tribuitur,quæ partes maximi circuli à sphæricis auctoribus appellantur: quarum unaquæque pars in sexaginta particulas diuiditur, quæ minuta uocan- C tur:& rursus minuta hæc singula primaria in sexagena minuta secundaria. At diligentissimi mathematicorum tradiderunt solem orbe suo eccentrico ita ferri,ut ex aduerso motionis cælestis, quæ orbes omnes secum rapit, in singulos dies minuta undesexagena & octona circiter secundaria quotidie retrocedat, quarum computatio,& in asses in horásque collectio, rem inexplicabilem reddit: cum eo quidem, quòd ut collectæ fuerint quantumuis exquisitè, tamen partitio in annos aliquot distribui ita exactè nequit, intercalationéque adæquari, ut non aliquid aut excurrat aut desit. Hoc autem non ambigetur (ut opinor) si quis intētius animaduerterit, intercalationem D quadrantis paulo maiusculam esse,quàm ut cum fine anni uertētis competeret.indéque factum, ut cessim semper eamus à tempore Cæsaris, ab eiúsque obseruatione temporum.His etiam causis accedere forsitan illud potest quod Columella lib.pri.his uerbis inquit, Multos enim iam memorabiles auctores comperi persuasum habere,longo æui situ qualitatem cęli statúmque mutari:eorúmque consultissimum astrologiæ professorem Hipparchū prodidisse,tempus fore,quo cardines mundi loco mouerentur. Cui conuenit Plinij dictum lib.36.qui de gnomonis cuiusdam mutatione loquens ita inquit,Hæc dierum obseruatio xxx. iam ferè annis non congruit: siue solis E ipsius dissono cursu & cæli aliqua ratione mutato: siue uniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, ut deprehendi & in aliis locis accipio: siue urbis tremoribus ibi tantùm gnomone intorto.

Exemptiles dies. *Cap. 1.* *Cap. 10.*

IN cap. Spadonum,Thilibiæ & Talasiæ.) Thlibiæ & Thlasiæ hîc legendum Ioannes Crastonus iandiu adnotauit. apud quosdam tamen Thladiæ dicuntur: θλαδίαι.Paulus Aegineta lib.6.de eunuchismo loquens,Duplex(in-

Eunuchi quo modo fiant. quit) eunuchos faciendi ratio. Partim enim collisione, partim exectione F
fiunt. Prius illud genus hoc modo fit, Pueros adhuc infantes in peluim insi-
dere faciunt aquę calidæ: deinde cum corpuscula flaccuerint, in ipsa pelui di-
gitis testiculos collidunt, quoadusque euanidi abeant, nec iam cōcreto coa-
Spadones. gmento contrectationem subeant. ὁ μὲν ἐκ θλάσεως, ὁ δὲ κατ' ἐκτομήν. Spadones sunt
quibus cremasteres sunt euulsi: id est nerui quibus colei suspensi sunt.

IN cap. Anniculus, Ante diem decimum Calendarum, & post diem de-
Haloan. nec utroque sermone. cimum Calendarum, utroque sermone undecima dies significatur.) Hoc lo-
co (ut opinor) Paulus lectorem morari hoc gripho uoluit, potius quàm do-
cere. Quare non immeritò hoc dictum Accursius malam literam uocat. G
Laurentius libro iiij Elegantiarum meminit, nec tamen interpretandū cen-
suit. Ipse quidem duobus modis intelligi hoc posse arbitror. uno modo, ut
undecimam diem præcedentis mensis intelligamus: altero subsequentis, à
quo Calendæ nomen sortiuntur: ut uerbi gratia, Ante diem decimum Ca-
lendarum Martij facturum te aliquid cum spoponderis, certum est te uice-
simum diem Februarij significasse: qui decimus est à Calendis Martij, & quo
die Romani decimo Calendas dicere ac scribere solebant. Et rursus cum di-
xeris te facturum post diem decimum Calēdarum, intelligere potero diem
undecimum Martij, inter quem & Calendas nouem dies intercedunt. Est e- H
nim undecimus dies non Calendarum, ut ille prior, sed dierum mēsis à quo
Calendæ denominantur. Priorem interpretationem uix probare iis poteri-
mus, qui censent eundem diem significari cum dicimus decimo Calendas
Martij uel Aprilis, & ante diem decimum Calend. id est decimo die ante Ca-
lendas, quod loquendi compendio, decimo Calendas dici institutum est. In
qua sententia ego sum, Ciceronis auctoritate ductus, apud quem in Philip-
pica ultima sic legitur, Memoria tenent me ante diem xiiij Calend. Ianuarij
principem reuocandæ libertatis fuisse. quibus uerbis eum diem significauit,
quo die xiiij Calend. Ianuar. dicitur: ut ex Philippica quinta liquet. quam o- I
Non procul ab initio. rationem cum Cicero in Senatu haberet Calendis Ianuariis, Recordamini
(inquit) qui dies nudiustertiusdecimus fuerit: quantus consensus uestrum,
quanta uirtus. Dies enim tertiusdecimus à Calendis Ianuariis retrò nume-
rum agendo, est dies quo dicitur xiij Calend. Ianua. qui est uicesimus De-
cembris. quare in Philippica ultima non diem xiiij. sed xiij Calen. legendum
esse censeo. Nam si numeri nota uno puncto non redūdaret, Cicero nudius-
Nudiusquartusdecimus. quartusdecimus in quinta Philippica dixisset, cum nudiustertiusdecimus
non semel ibi legatur. etiam si Laurentius mendosè legi censet. in quo ei mi-
nimè assensus sum: sicut nec de eo quod apud Plautum legitur. De xiij enim K
die Ciceronem intellexisse, uerba quæ alibi in eadem oratione sequuntur, sa-
tis declarant: Hoc dies (inquit) xij profecerunt, ut quem nemo præter Coty-
lam unum inuentus sit qui defenderet, is habeat iam patronos etiam con-
sulares. Cæterùm mos hic loquendi, de quo nunc agitur, creber apud anti-
Lib. 3. epi. 17. quos fuit. Idem Cicero ad Atticū, de Quinto fratre, Nuncij nobis tristes nec

A uarij uenerant ex ante diem Nonarum Iun.usque ad pridie Calēd.Septemb. Et in Catil.Dixi in Senatu cædem te optimatū contulisse in ante diem quin- *Oratione 1.* tum Calend.Nouemb.Liuius,Consules Prętorésque usque ante diem quin- *Ante diem* tum Calend.Maias Romæ Latinæ tenuerūt. Est autem loquendi modus per *quintū Calē. & similia.* uerborum transpositionem receptus, ut exaudire hæc uerba ita debeamus, *Deca. 3. li. 5.* usque diem quintū ante Calend.Sic Græci, πρὸ πέντε καλανδῶν ἰαννουαρίων.Lactantius libro quarto Diui.institu. Tyberij Cæsaris anno quintodecimo,duobus *Cap. 10 sub finem.* geminis consulibus ante diem * decimum Calend. April. Iudæi Christum ** septimum* cruci affixerunt.quibus uerbis dies tertius & uicesimus Martij significatur.

B id quod si admittamus,uerum nō esse uidebitur quod Paulus dixit, ante decimum diem Calend.undecimum diem significare. Vtcunque sit, uel ænigmate uel oxymoro Paulus detinere lectorem uoluisse mihi uidetur: ut nūc mittam quòd hallucinari potuit.Fortasse autem aliud est ante diem decimū Calendas,qui sermo per transpositionem receptus est, ut diximus, hoc modo,decimo ante Calendas,& ante diem decimum Calendarum,qui ita ut illud resolui non potest:ut sit decimus Calend. Aprilium tertius & uicesimus Martij: & ante diem decimum Calendarum undecimus, id est secundus & uicesimus eiusdem:post diem autem decimum Calen. Aprilium,sit dies un-

C decimus Aprilis.Cum ergo dicit Paulus, Vtroque enim sermone undecima dies significatur:id subintelligendum reliquit,si alterum sermonem retrò,alterum porrò agas:ut alter sit mensis sequentis, & alter præcedentis. Quòd si de iis mensibus intelligatur qui undeuiginti Calendas habent: ut uerbi gratia si dicas,Decimo Calend.Decemb. pridie & postridie eius diei erit undecima dies,siue porrouersus numeres, siue retrorsus. nam uicesimussecundus dies erit undecimo Calend.& uicesimusquartus erit undecimus Calēd.id est undecimus à decimonono Calend. Secundum quam interpretationē cùm eodem nomine uocetur,tamen non idem erit dies. Huiuscemodi fermè est

D apud Gellium lib.7.Quoad uiuet,& quoad morietur. Conuenire hîc etiam *Cap. penult.* uidetur illa quæstio apud eundem agitata lib.12.quid sit intra Calendas. *Lib.12 ca.13.*

IN cap. Masurius,uerbum Græcum restituendum. Quosdam eam quæ uxoris loco sine nuptiis in domo sit:quam Græci παλλακὴν uocant.

IN cap.Carbonum,Sed & de balariis idem est.)Legendum Balanis.Et inferius,non stoboli sed strobili legendum.Strobili prima breui nuces sunt pi- *Strobili.* neæ,& uenti procellosi,qui conuolutim grassantur.Balani sunt glandes,& id *Balani.* quod glandis forma ad subducendam aluum in podicem manu inditur,apud auctores medicinæ.

E IN cap. In lege censoria. Lex censoria non à censu, ut Accursius dixit,sed à censoribus:quorum erat munus,portoria uectigaliáq; locare. Liuius lib.4. de censura loquens,Sub ditione eius magistratus, publicorum ius priuatorúmque locorum,uectigalia populi Ro.sub nutu atque arbitrio sunt.Quod autem sequitur, Constitutum est eam domum unicuique nostrum debere existimari,ubi quis sedes & tabulas haberet, suarúmque rerum constitutio-

nem feciſſet: interpretatione egeret, niſi in priore editione huiuſmodi animaduerſionum docuiſſemus eas tabulas his uerbis ſignificari, quas inſtituti priſci fuit unumquemque ſibi de domeſtica ratione facere, à Græcis ephemeridas dictas. Cornelius nepos de Pomponio Attico, Cum in primis lautus eſſet eques Ro. & non parum liberaliter domum ſuam omnium ordinū homines inuitaret: ſcimus non amplius quàm terna millia æris in ſingulos menſes ex ephemeride eum expēſum ſumptui ferre ſolitū. Ibidem. Ex quibus agris paterfamiliâs fructus caperet, quibus ſe toleraret. Tolerare hoc in loco eſt quod Græci διαζῆν dicūt, καὶ ἀποζῆν: id eſt modicè & ſumma parſimonia uiuere. ἐπιπονημένως ζῆν. Plato, νομῇ δὲ διέζων τὸ πλεῖστον. Thucyd. νεμόμενοι τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν. quibus opponitur εὐδαιζῆν καὶ κακοζῆν, τουτέστιν ἐκ ταλαιπώρως ζῆν. Cæſar lib. 3. belli ciuilis, Libenter etiā ex perfugis agnoſcebamus equos eorum tolerari: reliqua uerò iumēta interiſſe. id eſt quoquo modo ſuſtentari. Idem, Erat ſumma inopia pabuli, adeò ut foliis ex arboribus ſtrictis, & teneris* arborum radicibus contuſis equos alerent, & cogerentur his rationibus equitatum tolerare. τὸ ἱππικὸν διακαρτερεῖν. Tolerare uitam. Tacitus, Multos militia, quoſdam exercendo agros, tolerare uitam. A Græcis ſermo tractus, à quibus ἑαυτοὺς διακαρτεροῦντες uocātur ſeſe tolerātes: hac ratione, quòd qui facere non ſuſtinent, ἀποκαρτερεῖν dicuntur, & inedia uitam finire. F G H

Margin: Tabulæ domeſticæ, id eſt ephemerides. — Tolerare. — * arundinum — Lib. undecimo non ita procul ab initio.

IN cap. Qui fundum: deeſt unum uerbum Græcum: Nuces & ficus & uuas duntaxat duracinas & purpureas, & quæ eiuſdem generis eſſent, quas non uini cauſa haberemus: quas Græci φαγίμους appellant.) Sic in antiquo legimus, & Politianus in epiſtolis animaduertiſſe ſe ſcripſit. φάγιμος edulis & cibaria eſcariáque Latinè dicitur. Plinius lib. 14. In pergulis uerò (inquit) ſeruntur uuæ eſcariæ appellatæ: è duracinis albæ nigræque. Idem, Conſeminia nigra: uino minimè durante: uua maximè poſt quindecim dies quàm ulla alia: minus fertilis, ſed cibaria. Duracinas autem à duritia acinorū dictas, ex eodem auctore nouimus: qui de Italia loquens, Vua (inquit) nō alibi gratior callo: unde poſſit inueniſſe nomen duracinæ durus acinus. Idem etiam purpurearum meminit. Tranquillus ex epiſtola Auguſti, Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uuæ duracinæ comedi. Sic autem duracina uua, ut ficus duricoria dicitur. I

Margin: Vua edulis & cibaria. Cap. 3. — Ibidem. — Duracina uua. Lib. 14. ca. 1. — Cap. 76.

IN cap. Liberorū, Totiēs enim leges neceſſariā dicunt cognationē ſingulorū nominibus uti.) Sic in antiquis legitur, & apud Accurſiū: ſed tamē planum eſt animaduertētibus mēdoſam eſſe lectionē, ſicq; reconcinnandā, Toties enim leges neceſſarium ducunt cognationū ſingularum nominibus uti.

IN cap. Si calumnietur. §. Telum, deſunt tria uerba Grçca, quæ ſic in meo libro reſtituenda duxi, antiqui exemplaris obſeruatione nonnihil in hoc loco adiutus. In. §. Telum, Dictum ab eo quòd in longinquū mittitur, à Græca uoce τηλόθεν figuratum. Et paulò pòſt, Nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant. Et rurſus inferius, Et id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα uocatur. K

Margin: Haloand. Si calu[m]tur. — Haloan mittatur, figuratū ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, id eſt ab eo quod eſt longè.

Ex titulo, De uerborum ſignificatione.

IN

A IN cap. Qui uenenum, legẽdum, Cum id quod nos uenenum dicimus, Græci φάρμακον dicunt.) Pharmacon apud Græcos in utranque partem significationem habet. Vnde Pharmacopolæ medicamentarij dicti: quorum ministri Pharmacotribæ dicuntur, medicamenta pilo pinsentes, in mortarióque terentes. & antipharmaca antidota, & quasi uenenorũ uenena. Dioscorides de iuglandibus, Contra uenena (inquit) exitialia uim habent antipharmaci: siue à ueneno hausto esitentur, siue antè edantur. Dicuntur etiam ἀλεξιφάρμακα, quasi uenenum amolientia, & uim ueneni expultricẽ habentia: quæ cum ante uenenum sumuntur, προφυλακτικὰ etiam appellantur. Inferius autem area Homericis uersibus ex Odysseæ libro quarto replenda.

Pharmacopolæ. Pharmacotribæ. Antipharmaca. Alexipharmaca. Prophylactica.

B Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα,
ἐσθλά, τά οἱ Πολύδαμνα πόρε Θῶνος παράκοιτις,
Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.
Tyndaris hæc habuit summo Ioue nata uenena,
Quæ Polydamna dedit coniunx Aegyptia Thonis,
Commoda, consultè medica composta sub arte:
Multa legens Pharia solers tellure uenena,
C Noxia permixtim carpens quoque commoda multa.

Hæc medicamenta data esse Helenæ ab uxore Thonis Thebis in Aegypto, auctor est Diodorus in secundo. Locus autem ille Homeri celebratus est à Græcis ob Nepenthes illud quod Helena cum Telemachum cum Pisistrato hospitio suscepisset, in cõuiuium attulit, in uinúmque iniecit, cuius medicamenti erat ea uis & facultas, ut omnium malorum obliuionem ingeneraret. Siquidem usque adeo lætificum erat, atque exhilarãs potores, ut qui uinum eo temperatum hausisset, nullam ille lachrymã eo die emittere posset: non si ambo eius parentes mortem eo die obiuissent: non si liberi eius in D ipsius conspectu contrucidati fuissent. Propterea eiusmodi pharmaca μητιόεντα uocat Homerus, id est διὰ τὴν θεραπευτικὴν τέχνην ἐσκευασμένα, ut inquit Plutarchus. Plinius libro quinto & uicesimo de inuentione herbarum loquẽs: Homerus (inquit) primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa, non autem esset postea fluminis limo inuecta. herbas certè Aegyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes obliuionem tristitiæ ueniámque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Quod dictum Plinius ex Theo- E phrasto accepit libro nono de hist. plantarum, qui quod Plinius obliuionem tristitiæ ueniámque afferre dixit, quasi ἄδειαν πένθους immunitatẽ uacationémque, ipse λύσιν πάθους καὶ ἀπάθειαν τῶν κακῶν dixerat. Fortasse autẽ Plinius apud Theophrastum non ἀπάθειαν, quasi indolentiam & impatibilitatem malorum, sed ἀπένθειαν legit, quasi luctus ueniã. quod uerbum alludit ad πένθος: ut suspicari subeat Plinium scripsisse, Obliuionem tristitiæ ueniámq; luctus afferre. Me-

Nepenthes. Cap. 2. Cap. 15.

minit etiam nepenthus libro uno & uicesimo idem Plinius. Macrobius se- F
Cap.21. Cap 1. ptimo Satur. Non minus autem quàm dulcedo uini hilarant uerba conuiuium. Nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris altius, delenimentũ illud quod Helena uino miscuit, non herba fuit, nõ ex India succus: sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mœroris oblitum flexit ad gaudiũ. Meminit & Philostratus in uita Apollonij libro septimo. Νηπενθὲς autem (ut inquit Eustathius) dicitur οὐ μόνον ἀπερημένον πένθους, ἀλλὰ καὶ σοφίσμα, ὅ ἐστιν ἄλυπον.

Νηπενθές ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

Locus autem integer apud Homerum sic legitur,

Ἔνθ' αὖτ' ἄλλ' ἐνόησε Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα.
Αὐτίκ' ἄρ' ἐς οἶνον βάλε φάρμακον ἔνθεν ἔπινον, G
Νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.
Ὃς τὸ καταβρόξειεν, ἐπὴν κρατῆρι μιγείη,
οὐκ ἂν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν,
οὐδ' εἴ οἱ κατατεθναίη μήτηρ τε πατήρ τε,
οὐδ' εἴ οἱ προπάροιθεν ἀδελφεὸν, ἢ φίλον υἱὸν
χαλκῷ δηιόωεν, ὁ δ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῷτο.
τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα,
ἐσθλά, τά οἱ Πολύδαμνα πόρε Θῶνος παράκοιτις H
Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Hic Helenæ subiit uino miscere uenenum,
Soluere quod luctus, iras sopire minaces,
Quod memori fertur resides abstergere sensus
Sortis acerbæ animo: atque obliuia ferre malorum.
Qui semel id patera mixtum nepenthes Iaccho
Hauserit, inde diem totum non fuderit ullam
Ille oculis lachrymam: non si suauissima proles, I
Si germanus ei charus matérue patérue
Oppetat ante oculos ferro confossus atroci.
Tyndaris hæc habuit summo Ioue nata uenena,
Quæ Polydamna dedit coniunx Aegyptia Thonis
Commoda, consulte medica composita sub arte:
Ipsa etenim Pharia solers tellure uenena
Noxia multa legit, mixtímque salubria multa.

Sequitur in eodem capite, Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Iabolenus ait, exemplo Græci sermonis, δρυός: apud quos omnes arborum K species appellãtur.) Quem locum ex antiquo exemplari sic lego, Apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα appellantur. Species autem hîc sic accipitur, ut in cap. ulti. suprà De muneribus. Nam harum specierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιωνίας Græci appellant, creari moris est. Et species horreariæ in titulo De conditis in publicis horreis, libro decimo Codicis. Prisci autem

A Græci omne genus arboris δρυὸς appellatione intellexerunt. Est autem δρῦς propriè robur: unde Dryidæ Gallorum sacerdotes appellati, ut auctor est Plinius libro sextodecimo. Ab hoc uocabulo δρύφακτος & δρυπεπὴς deriuata: in quibus dictionibus uestigia primigeniæ illius significationis apparent. δρυπεπεῖς enim dicũtur fructus adulti & maturi, quasi iam ex arbore casuri: unde drupæ oliuæ. Plinius lib. 15. de oleo loquens, Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémq; incipiente bacca nigrescere: nostri uocant drupas: Græci uerò drypeteis. παρὰ τὴν δρῦν igitur fit dictio ἀκρόδρυα: quo uerbo Caius omnem fructum significari dixit. Propriè tamen ἀκρόδρυα à Græcis appellantur, quæ in ambitu lignosum putamen habent: id est τὰ τὸ ξυλῶδες ἐκτὸς ἔχοντα καὶ περὶ τὰ ἄκρα, καὶ τὸ βρώσιμον ἐντός. quod genus appellatione nucum apud Latinos continetur: id est τὰ κάρυα. Contrà autem quæ poma dicimus, ut sunt cydonia, maláque reliqua, pruna, cerasa, & similia: à Græcis ὀπώρα dicuntur singulari numero. Iulianus in epistolis, καὶ δένδρα παντοίας ὀπώραν φέροντα. unde ὀπωρῶναι eorũ fructuũ negociatores apud Demosthenẽ, ut σιτῶναι & πλῶναι. Quæ autem glandis appellatione apud scriptores intelligũtur, à Græcis βαλανηρὰ uocantur. Latior est autem Iurisperitorum ex edicto interpretatio, ut hic Caius tradidit.

Drupæ oliuæ. Cap. 1 ad fin. Cap. ult. ἀκρόδρυα. ὀπώρα.

C IN capite, Pupillus, lego, Incola est, qui in aliquam regionem domiciliũ suum contulit: quem Græci πάροικον uocanr. Sic enim antiquum exemplar legendum esse, non leuem fidem facere mihi uisum est literarũ uestigia obseruanti, fugiẽtia illa quidem & obscura, sed aliquam imaginẽ lectionis uerisimilis retinentia: cum frequentius incola μέτοικος appelletur, ur alibi diximus. Cicero in Officiis, Peregrini autem & incolæ officium est, nihil præter suum negocium agere: nihil de alieno inquirere: miniméq; in aliena repu. curiosum esse. Huiuscemodi incola fuit Abrahamus ille inclytus in terra pollicitationis. πίστει παρῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Quare ad Ephesios secundo cap. Ergo iam (inquit Apostolus) non estis hospites & incolæ: sed estis ciues sanctorum, & domestici dei. οὐκ ἔτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι. uel ad uerbum, Iam non estis peregrini & incolæ, sed municipes estis sanctorum, & in familia domini. Apostolus enim Græcarum etiam rerum gnarus perinde ut linguæ fuit: quamobrem in epistolis, translationibus non paucis usus est ad Græcorum ritus institutáque alludentibus. Sequitur in eodem cap. Aduena est quem Græci appellant. Lego, quem Græci ἔποικον appellant, eiusdem exemplaris fide adductus. ἔποικοι, id est aduenę & coloni, duorum sunt generum. Quidã enim indigenis exactis ad incolendum ciuitatem quampiam ueniunt: ut apud Thucydidẽ, ἐποίκους ἑαυτῶν ἔπεμψαν Ἀθηναῖοι. E corpore suo miserũt Atheniẽses, qui in urbe exhausta habitarent. Quidam autem ideo mittuntur, ut tanquã supplementum sint semiplenæ ciuitatis: ut apud Aristotelem in Politicis, Ἀπολλωνιᾶται ἐποίκους ἐπαγαγόμενοι ἐστασίασαν: Apolloniatæ cum aduenas in suam urbem asciuissent, seditione agitati sunt. σύνοικοι autem sunt conuenæ diuersis è locis eodem coeuntes ad urbem coniunctis ædificiis condendam: qui

Incola. Lib. 1. Diuus Paulus. Aduenæ & coloni.

alio nomine σύγκλυδας appellãtur. quare συνοικίαν Plato ciuitatem appellat, pro- F
pter domiciliorum coniunctionem. Aduena alioquin à Græcis ἔπηλυς dicitur. Iſocrates in πανηγυρικῷ, οὐκ ἄξιον πάτριόν ἐστιν ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπήλυδας τῶν αὐτοχθόνων. id eſt, Lacedæmonios Athenienſibus imperitare, qui aduenæ ſunt: cum Athenienſes ſint indigenæ Atticæ.

IN capite, Malum. §. Plumbum, Plumbum autem quod pro tegulis poneretur, ædificij eſſe Labeo ait: ſed id quod in ripa ypatheij tegendi cauſſa po
Hal. ſed id quod ὑπαιθρίου tegendi cauſa ὑπαίθριον poneretur, contra eſſe. neretur, contrà eſſe.) Lego ex antiqui obſeruatione hypæthrij: ut in priore editione animaduertiſſe nos iampridem ſcripſimus, cum de hoc uocabulo diſſereremus. G

IN capite, Statuæ, Statuæ affixæ baſibus ſtructilibus.) Siquis id legerit quod alibi de ſtructili opere ſtructuráque ſcripſimus, facilè percipiet Accur-
Baſis ſtructilis. ſium huius dicti ſententiam non eſſe aſſecutum. Baſes ſtructiles ſunt ueluti ſedimenta columnarum, non ſolido lapide cæſa, ſed opere cæmentitio lateritióue coagmẽtata: quibus columnæ βεβήκασι, id eſt nituntur, ipſæ quidem ſolido lapide conſtantes. Quas ideo (ut opinor) partem ædiũ non eſſe reſpondit Pomponius, quòd ſolidi lapidis ſcapus uideri non poteſt cohærere cum baſi quæ ſtructili opere conſtat: quare pars eius corporis eſſe non poteſt,
Prothyrum. quod diſſimili opere compoſitum eſt. In eodem cap. Prothyrum quod in H
ædibus interdum fieri ſolet, ædium eſt. Prothyrum eſt ueſtibulũ domus,
Propylæum. ita de priuatis ædibus dictum, ut Propylæum de ueſtibulo urbis, uel templi, uel regiæ: quanquam Ariſtoteles de regia Perſarũ loquens in libro de Mun-
Cap. 5. do, τὸ πρόθυρον iunxit τῷ πυλῶνι. Plinius lib. 36. Non poſtferuntur & Charites in propylæis Athenienſium, quas Socrates fecit alius ille quàm pictor. Prothy-
Cap. 10. rum tamen aliter à Græcis, aliter à Latinis accipi, auctor eſt Vitruuius libro ſexto de uocabulis Græcis loquens, quę apud Græcos Latinóſque nõ eodem ſignificatu accipiuntur: Prothyra (inquit) Græcè dicuntur, quæ ſunt ante ianuam ueſtibula: nos autem appellamus Prothyra, quæ Græcè dicuntur Dia- I
Diathyron. thyra. Nec addidit quid hoc uocabulo intelligere debeamus. Ego autẽ exiſtimo διάθυρον eſſe obicem tranſuerſarium ductilem aut uerſatilem: id eſt repagulum è materia compactum, quod & uehicula & equos à ueſtibulo ædium arcet: qualia multa Lutetiæ uidentur. In quo ſignificatu hoc in loco Prothyrum accipiendum cenſeo. Prothyrum dictum, quaſi ianuæ obiectũ: uel porrò à ianua ſitum, obicis uicem præbens. Nam alioqui ſi Prothyron τὸν θυρῶνα, id eſt ueſtibulum intelligamus: fieri nequit ut pars ædium non ſit, cũ Prothyrum inter exemptilia numeretur ſine ædium fractura. Nec obſtabit
Lib. 16 cap. 5 dictum Gellij, qui Cæcilium Gallum in libro de ſignificatione uerborum K
Veſtibulum. quæ ad ius ciuile pertinent, ita tradidiſſe affirmat: Veſtibulum non in ipſis ædibus eſſe dicit, nec partem ædium, ſed locũ ante ianuam domus uacuum, areámque per quam à uia publica acceſſus eſt ad ædeis. Siquidem olim quibus ampliores domos habere licebat, ij ante ianuam locum relinquebant, qui medius inter uiam & fores domus eſſet: qui locus ſtatio erat ſalutatorũ.

Ex titulo, De uerborum ſignificatione. Apud

A Apud nos autem huiuſcemodi ueſtibula in uiam procurrentia longiuſculè nō fiunt duntaxat in priuatis ædibus: niſi quatenus ea quæ diximus prothyra proferre eorum uenia licet, quorum de uia publica ſtatuere munus eſt: quos ob id uiatores (ut opinor) appellare poſſumus. ὁδοποιοὺς appellabant Athenienſes. *Viatores.*

SVB titul. De regul. iuris, Omnis diffinitio in iure ciuili periculoſa eſt. parum eſt enim, ut non ſubuerti poſſit.) Lego, Rarum eſt enim. Accurſius diffinitionem duobus modis intelligi poſſe ait. Vno modo, ut diffinitio ſit propria & breuiter comprehenſa rerum ſubſtantiæ enunciatio: quæ conſtat B genere, ſpecie, differentibus & propriis, ut inquit Quintilianus. Alio modo, ut ſit plurium rerum ſummatim facta traditio, quaſique ad regulam exacta rerum doctrina. Quod ſi uerum eſt, non diffinitio, ſed definitio legi debet, ut uerbo Græco reſpōdeat. Huiuſcemodi enim definitio Aphoriſmos Græcè dicitur. Eſt enim ἀφορίζειν καὶ ὁ ἀφορισμὸς φθέγματος: ut Σωρανὸς de Hippocrate loquẽs, ὃς ἀφορίζειν ἤτοι βραχυλογεῖν, ἔφη τὴν ἔνδειαν ὑγιείας εἶν' μητέρα. Sic enim dicitur ut ἀποφθέγγομαι, ἀντὶ τοῦ συνεσταλμένως λέγω. Vnde apophthegmata quaſi prçciſæ ſententiæ, & breuiter circunſcriptæ, καὶ γνωμικοὶ ἀφορισμοὶ iidem ſunt cum apophthegmatis: dicta ſcilicet ſententioſa, quæ dicteria quidam appellauerunt. Plutar- *Definitio. Aphoriſmi.* *Apophthegmata.*

C chus in Lycurgo, καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Λυκοῦργος βραχυλόγος τις ἔοικε γενέσθαι καὶ ἀποφθεγματικός. Definire autem uerbum in ea ſignificatione legere me non memini. Ex quo fit ut mirer unde id aut Accurſius acceperit, aut ij unde Accurſius didicit. Vtro autem modo potius hîc accipi debeat definitio, non temerè inuenias qui affirmare auſit, ut opinor. utrunq; enim defendi æquè poteſt. De finitione enim loquens Quintilianus in ſeptimo, Rariſſima enim apud oratores reperietur illa ex cōſuetudine Philoſophorum ducta ſeruitus (eſt enim certè ſeruitus) ad certa ſe uerba adſtringendi: ídque faciendum in libris Ciceronis de Oratore uetat M. Antonius. Nam eſt etiam periculoſum: cum ſi uno *Cap. 4.*

D uerbo ſit erratum, tota cauſſa cecidiſſe uideamur: optimáque eſt illa uia, qua utitur Cicero pro Cecinna: ut res proponatur, uerba nō periclitētur: Etenim Recuperatores, non ea ſola uis eſt, quæ ad corpus noſtrum uitámque peruenit: ſed etiam multo maior ea quæ periculo mortis iniecto, formidine animum perterritum, loco ſæpe & ſtatu dimouet. Difficultas autem finiēdi oritur ex ſubtilitate quæ circa propria ac differentia uerſatur: ut ipſe alibi dixit. Eodem pertinent ea quæ à Cicerone de definitione in Topicis dicuntur.

FINIS.

EXCVDEBAT MICHAEL VASCOSANVS
LVTETIAE PARISIORVM, ANNO
M. D. LVI. NON. MARTIIS.

INDEX COPIOSISSIMVS EORVM OMNIVM,

quæ in prioribus atque posterioribus Budæi Annotationibus explicata reperiuntur: in quo sciendum, B, literam numero præpositam, barbaram dictionem significare.

ἀφαιρέσει

fideicõmissarius.

λιμεναρχία

N

nomarchia.

petri

prouincia

GG

σκίασμα

uindiciæ

FINIS.